

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

του Αλεξανδρόπουλου Γεώργιου

Με τίτλο: Κράτος και επιλογή στελεχών της εκπαίδευσης. Ο λόγος της
Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας (1964-2004)

Επιβλέπων

Κυπριανός Παντελής, Καθηγητής
Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η., Πανεπιστήμιο Πατρών

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή

Κυπριανός Παντελής	Καθηγητής, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η., Παν/μιο Πατρών (επιβλέπων)
Μπουζάκης Ιωσήφ	Καθηγητής, Π.Τ.Δ.Ε., Παν/μιο Πατρών (μέλος τριμελούς)
Υφαντή Αμαλία	Καθηγήτρια, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η., Παν/μιο Πατρών (μέλος τριμελούς)
Σταμέλος Γεώργιος	Καθηγητής, Π.Τ.Δ.Ε., Παν/μιο Πατρών
Μπάλιας Στάθης	Αναπληρωτής Καθηγητής, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η., Παν/μιο Πατρών
Κιμουρτζής Παναγιώτης	Αναπληρωτής Καθηγητής, Π.Τ.Δ.Ε., Παν/μιο Αιγαίου
Κουστουράκης Γεράσιμος	Επίκουρος Καθηγητής, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η., Παν/μιο Πατρών

ΠΑΤΡΑ, 2013

Αφιερώνεται στους
γονείς μου
Παναγιώτη και Παναγιώτα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Αρκτικόλεξα

- i. Εισαγωγή – Προλογικά** 10
- ii. Διάρθρωση της εργασίας** 11-14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Πολιτική κυριαρχία και ομάδες συμφερόντων

- 1.1 Ομάδες πίεσης, κράτος και πολιτική κυριαρχία** 15-28
- 1.2 Οι ομάδες-οργανώσεις ως συστήματα διακυβέρνησης και ισχύος** 28-34
- 1.3 Ομάδες συμφερόντων, κράτος και διαμεσολάβηση στον κορπορατισμό** 34-44
- 1.4 Η ιδιαιτερότητα του εκπαιδευτικού συνδικαλισμού** 44-54
- 1.5 Ιδεότυποι πολιτικής διαμεσολάβησης ή ενορκήστρωσης με εφαρμογή στο συγκεκριμένο της ελληνικής εκπαίδευσης** 54-74
- 1.6 Βιβλιογραφική ανασκόπηση** 75-87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ζητήματα μεθοδολογίας

- 2.1 Υλικό – Πηγές** 88-89
- 2.2 Μέθοδος** 90
- 2.3 Συλλογή δεδομένων – ανάλυση** 91
- 2.4 Κωδικοποίηση** 91-96
- 2.4.1 Αναπτύσσοντας ένα σύστημα κατηγοριών** 96-101
- 2.5 Η ερμηνευτική εξήγηση της ποιοτικής ανάλυσης** 101-105
- 2.6 Συγκρότηση και λειτουργικοποίηση του συστήματος των κατηγοριών** 105-107
- 2.7 Ορισμός κατηγοριών και υποκατηγοριών** 107-121
- 2.8 Ορισμός της κατεύθυνσης** 121-124
- 2.9 Ερευνητικά ερωτήματα** 125-126
- 2.10 Υποθέσεις εργασίας** 126-127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥΣ

- 3.1 Ιστορική αναδρομή της επιλογής στελεχών** 128-136
- 3.2 Συγκριτική παρουσίαση των βασικότερων νομοθετημάτων για την**

επιλογή στελεχών της εκπαίδευσης	136-163
3.2.1 Συγκριτική μελέτη της μοριοδότησης των υποψήφιων στελεχών.	
Αναλυτικά και κατά κατηγορία	163-168
3.2.2 Διαφοροποίηση της βαρύτητας των κριτηρίων ανάμεσα στα προς επιλογή στελέχη	168-174
3.3 Αρχικές διαπιστώσεις – Ερμηνεία	174-184
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	
ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	
Οργάνωση - Διοίκηση της εκπαίδευσης	185-222
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	
ΟΡΓΑΝΟ ΕΠΙΛΟΓΗΣ	
5.1 Είδος συμβουλίου	223-240
5.2 Σύνθεση-Λειτουργία του συμβουλίου επιλογής	240-271
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο	
Ο υποψήφιος	272-301
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο	
Η διαδικασία επιλογής	302-345
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο	
Το στέλεχος	346-423
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο	
Πλαίσιο επιλογής	424-543
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο	
Αποτελέσματα επιλογών	544-634
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11^ο	
Δ.Ο.Ε. και επιλογές	635-766
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12^ο	
Οι απόψεις – θέσεις του υπουργείου Παιδείας	767-836
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	837-845
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	846-850
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	851-878

Περίληψη

Η ακόλουθη μελέτη επιδιώκει να φωτίσει τη δράση δύο σημαντικών φορέων δράσης του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, του υπουργείου Παιδείας και της Δ.Ο.Ε., σχετικά με την επιλογή των στελεχών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η προσπάθειά μας έγκειται στο να αναδείξουμε όσα συμβαίνουν ή δε συμβαίνουν τη στιγμή που η επίσημη πολιτεία και ο οργανωμένος κλάδος των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αλληλεπιδρούν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το προαναφερόμενο πρόβλημα.

Το ερευνητικό μας υλικό συνίσταται από γραπτά τεκμήρια (νόμοι, προεδρικά διατάγματα, τεύχη του δημοσιογραφικού οργάνου της ΔΟΕ (Διδασκαλικό Βήμα), δελτία τύπου, ανακοινώσεις, αποφάσεις, ψηφίσματα). Για την περιγραφή και την ανάλυση αυτών των κειμένων χρησιμοποιούμε τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Για το σκοπό αυτό διαμορφώθηκε επαγωγικό σύστημα κατηγοριών, κατηγοριών δηλαδή που πήγασαν από τα δεδομένα των υπό ανάλυση κειμένων.

Η θεωρητική προσέγγιση που υιοθετούμε αντλεί το εννοιολογικό της περιεχόμενο από τρεις περιοχές της πολιτικής επιστήμης: τις θεωρίες περί πολιτικής κυριαρχίας, τις απόψεις για τις ομάδες πίεσης, καθώς και τους κορπορατιστικούς ιδεότυπους διαμεσολάβησης συμφερόντων. Οι πρώτες μας παρέχουν μια εικόνα της λειτουργίας του κράτους. Οι δεύτερες αναλύουν τη δράση της Δ.Ο.Ε. ως ομάδας συμφερόντων, ενώ με την τρίτη θεώρηση επιδιώκουμε τη συνάρθρωση των δύο φορέων (Δ.Ο.Ε. – ΥΠ.Ε.Π.Θ.), έναν τρόπο σύνδεσης των οργανωμένων συμφερόντων ενός κοινωνικού χώρου με τις δομές του κράτους.

Τα ευρήματά μας δείχνουν ότι η ισχύς του κράτους και των αποφάσεων του πολιτικού συστήματος στα ζητήματα της στελέχωσης της εκπαίδευσης είναι καταλυτική. Το πολιτικό πεδίο δύναμης διαθέτει τη νομιμοποιημένη δυνατότητα παρέμβασης στα περισσότερα από τα στάδια της επιλεκτικής διαδικασίας. Το σημαντικότερο όλων: μπορεί να καθορίζει τη νομική παραγωγή, η οποία με τη σειρά της ρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό το συγκεκριμένο ζήτημα.

Η Δ.Ο.Ε. θα παραγάγει θέσεις για το στελεχιακό (δυναμικό), οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις δε θα διαμορφωθούν ανταποκριτικά σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες του υπουργείου Παιδείας. Η τελευταία διαπίστωση είναι ιδιαίτερα εμφανής μετά το 1980. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να λεχθεί με βεβαιότητα, τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα πριν το 1974.

Η υπαγωγή των σχέσεων των δύο φορέων σε κορπορατιστικές λογικές διαμεσολάβησης συμφερόντων εντοπίζεται σε αρκετά τμήματα των δεδομένων. Απαιτεί, όμως, περαιτέρω επεξεργασία. Τα ευρήματα την επιβεβαιώνουν μόνο εν μέρει. Η πρόταξη των επιλογών του κράτους δε συνεπάγεται κατ' ανάγκη τον κορπορατιστικό «χειρισμό» ή την εξασφάλιση της συναίνεσης της Δ.Ο.Ε. (εκτός από τη σαφή περίπτωση της επταετίας). Η τελευταία εκδοχή προσιδιάζει περισσότερο σε λογικές κρατισμού, παρά στις κορπορατιστικές αντίστοιχες. Τέλος, το πεδίο έρευνας γίνεται περισσότερο πολύπλοκο εξαιτίας των επιβιώσεων σε κάθε περίοδο άλλων μορφών άρθρωσης συμφερόντων (συντεχνιασμός, αυταρχικός κορπορατισμός, πελατειακές σχέσεις).

Η προσπάθεια διαφύλαξης του ερευνητικού εγχειρήματος απαιτεί την περαιτέρω εξέταση της πλευράς αυτής. Επιπλέον, την πιθανή συλλογή πρόσθετων δεδομένων και τη διαμόρφωση νέων / διαφορετικών αναλύσεων, προκειμένου να σχηματίσουμε μια πιο σαφή εικόνα για τα συνδικάτα των εκπαιδευτικών της χώρας μας, αλλά και για το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα.

Abstract

The aim of this study is to shed light on the action of two major actors of the Greek educational system; the Ministry of Education and the Hellenic Primary School Teachers' Federation (H.P.S.T.F.), during the years 1964-2004, regarding the selection of administrative executives. Our effort lies in highlighting what is happening or not happening, when the State and the organized sector of primary school teachers interact and deal with the aforementioned problem.

Our research material consists of written documents (laws, decrees, Issues of the journal of the H.P.S.T.F. "Didaskaliko Vima", press releases, announcements, decisions, resolutions). For the description and analysis of the texts we use the method of content analysis. For this purpose an inductive system of categories was formed, i.e. the categories derive from the actual content of the analyzed texts.

The theoretical approach, which we adopt, draws its conceptual content from three areas of political science: the theories of sovereignty, the views on lobbying and the ideal type of corporatist mode of interest intermediation. The first area provides an insight into the function of the State. The second area analyzes the action of H.P.S.T.F as an interest group, while with the third area we seek to interlink the two stakeholders (H.P.S.T.F - Ministry of Education), thus looking for a way to relate the organized interests with the Solid State Structures.

Our findings prove that the power of the state and the strength of the political system's decisions, regarding educational staffing issues, are crucial. The political field of force has the legitimate power to intervene in most stages of the selection process. Most importantly it can determine the lawmaking, which in turn determines this matter to a large extent.

The H.P.S.T.F takes a stand on staffing issues, which in many cases are not on the same line with the initiatives of the Ministry of Education. This became especially evident after 1980, whereas this was not the case before 1974.

The fact that the relations between the two actors have been incorporated under the corporatist logic of interest intermediation can be traced in most of the findings. Nevertheless further processing is required because the findings only partially confirm this fact. The fact that the State's decisions precede, does not necessarily imply the corporatist "handling" of the issue or that the consent of the H.P.S.T.F is guaranteed (apart from the clear case of the dictatorship). The last approach is more akin to the logic of Statism, rather than to the corresponding corporatist logics. Finally, the research field becomes more complicated because of the survival in each period of other forms of interest group systems (guild mentality, authoritarian corporatism, clientelism).

The effort to preserve the product of the research endeavor requires further examination of this aspect. Moreover, a collection of additional data is potentially required, as well as a new / different analysis, in order to gain a clearer picture of the Teachers' Unions in our country and of the educational system, itself.

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

- A.Δ.Ε.Δ.Υ. = Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων
A.Δ.Σ.Ε. = Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο Εκπαίδευσης
A.Ε.Ι. = Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
A.Ε.Σ. = Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο
A.Κ.Υ.Σ.Δ.Ε. = Ανώτατο Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης
A.Κ.Υ.Σ.Μ.Ε. = Ανώτατο Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης
A.N. = Αναγκαστικός Νόμος
A.Σ.Γ.Μ.Ε. = Ανώτατη Συνομοσπονδία Γονέων Μαθητών Ελλάδας
A.Σ.Δ.Ε.Π. = Ανώτατο Συμβούλιο Διοίκησης Εκπαιδευτικού Προσωπικού
A.Σ.Δ.Υ. = Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπαλλήλων
A.Σ.Ε.Π. = Ανώτατο Συμβούλιο Εκπαιδευτικού Προγραμματισμού
A.Σ.Ε.Π. = Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού
A.Υ.Σ.Σ.Ε. = Ανώτατο Υπηρεσιακό Συμβούλιο Στοιχειώδους Εκπαίδευσης
Γ.Σ.Ε.Ε. = Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας
Δ.Α.Σ.Κ. = Δασκαλική Αναγεννητική Συνδικαλιστική Κίνηση
Δ.Ε.Π. = Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό
Δ.Ι.Κ.Α.Τ.Σ.Α. = Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών Αλλοδαπής
Δ.Ο.Ε. = Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας
Ε.Α.Σ.Μ. = Επιτροπή Αξιολόγησης Σχολικής Μονάδας
Ε.Δ.Α. = Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά
Ε.Ε. = Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ε.Σ.Ε. = Ένωση Επιθεωρητών Στοιχειώδους Εκπαιδευσεως
Ε.Ι. = Education International (Εκπαιδευτική Διεθνής)
Ε.Κ. = Ένωση Κέντρου
Ε.Κ.Α. = Εργατικό Κέντρο Αθηνών
Ε.Κ.Φ.Ε. = Εργαστηριακό Κέντρο Φυσικών Επιστημών
Ε.Ν.Α.Ε. = Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδας
Ε.Ρ.Ε. = Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση
Ε.Σ.Κ. = Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως
Ε.Σ.Σ.Ε. = Εθνική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας
Ε.ΣΥ.Π. = Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας

Ε.Σ.Ε.Ε. = Εθνική Σπουδαστική Ένωση Ελλάδας
Ε.Σ.Μ.Μ. = Επιστημονικός Σύλλογος Μετεκπαιδευθέντων και Μετεκπαιδευομένων
Ε.Τ.Υ.Σ.Ε. = European Trade Union Committee For Education (Ευρωπαϊκή Συνδικαλιστική Επιτροπή για την Εκπαίδευση)
Ε.Φ.Ε.Ε. = Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδας
Ι.Λ.Ο. = International Labour Office
Ι.Π.Ε.Μ. - Δ.Ο.Ε. = Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών – Μελετών της Δ.Ο.Ε.
Ι.Φ.Τ.Α. = International Federation of Teachers' Associations (Διεθνής Ομοσπονδία Διδασκαλικών Ενώσεων)
Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. = Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας
Κ.Ε.Μ.Ε. = Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης
ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ. = Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης της Γ.Σ.Ε.Ε.
ΚΕ.ΜΟ.Σ.Ε. = Κέντρο Μορφωτικής Στήριξης της Εκπαίδευσης
ΚΕ. ΠΛΗ.ΝΕΤ = Κέντρο Πληροφορικής – Νέων Τεχνολογιών
ΚΕ.ΣΥ.Γ.Ε. = Κεντρικό Συμβούλιο Γενικής Εκπαίδευσης
ΚΕ.ΣΥ.Π. = Κέντρο Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού
Κ.Π.Ε. = Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
Κ.Σ.Τ.Ε.Ε. = Κεντρικό Συμβούλιο Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
Κ.Υ.Π. = Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών
Κ.Υ.Σ.Δ.Ε. = Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης
ΚΥ.Σ.Δ.Υ.Π. = Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Διοικητικών Υπαλλήλων
Κ.Υ.Σ.Π.Ε. = Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Κ.Υ.Σ.Σ.Ε. = Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Στοιχειώδους Εκπαίδευσης
Ν.Δ. = Νομοθετικό Διάταγμα
Ο.Η.Ε. = Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Ι.Ε.Λ.Ε. = Ομοσπονδία Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας
Ο.Λ.Μ.Ε. = Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης
Ο.Λ.Τ.Ε.Ε. = Ομοσπονδία Λειτουργών Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
Ο.Ο.Σ.Α. = Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Ο.Τ.Α. = Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Π.Δ. = Προεδρικό Διάταγμα
Π.Ε.Κ. = Περιφερειακό Επιμορφωτικό Κέντρο
Π.Ε.Σ.Σ. = Πανελλήνια Ένωση Σχολικών Συμβούλων
ΠΕ.ΣΥ.Π. = Περιφερειακό Συμβούλιο Παιδείας

Π.Ι. = Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Π.Ο.Ε. = Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
Π.Ο.Ε.Δ. = Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Διδασκάλων
Π.Υ.Σ.Δ.Ε. = Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης
Π.Υ.Σ.Π.Ε. = Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Π.Υ.Σ.Σ.Ε. = Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Στοιχειώδους Εκπαίδευσης
Ρ.Σ.Ε. = Pan-European Structure (Πανευρωπαϊκή Δομή Εκπαιδευτικών)
Ρ.Σ.Ι. = Public Services International (Διεθνής Δημοσίων Υπηρεσιών)
Σ.Α.Δ.Ε.Ο. = Συνεργαζόμενες Αγωνιστικές Δημοκρατικές Εργατοϋπαλληλικές
Οργανώσεις
Σ.Δ.Υ.Ε. = Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων Ελλάδος
Σ.Ε.Δ.Ο. = Συντονιστική Επιτροπή (Συνεργαζόμενων) Δημοσιοϋπαλληλικών
Οργανώσεων
Σ.Ε.Κ. = Σχολικό Εργαστηριακό Κέντρο
Σ.Ε.Λ.Δ.Ε. = Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Δημοτικής Εκπαίδευσης
Σ.Ε.Λ.Μ.Ε. = Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης
Σ.Ε.Π. = Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός
Σ.Ν.Δ.Ε. = Συμβούλιον Νομιμοφροσύνης Δημοτικής Εκπαιδεύσεως
Σ.Μ.Α. = Σώμα Μονίμων Αξιολογητών
Σ.Σ.Ν. = Συμβουλευτικός Σταθμός Νέων
Σ.Τ.Ε. = Συμβούλιο της Επικρατείας
Τ.Ε.Ι. = Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Τ.Ε.Λ. = Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο
Τ.Ε.Σ. = Τεχνική Επαγγελματική Σχολή
ΤΟ.ΣΥ.Π. = Τοπικό Συμβούλιο Παιδείας
ΥΠ.Ε.Π.Θ. = Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
F.I.S.E. = Federation Internationale Syndical del' Enseignement (Διεθνής
Συνδικαλιστική Ομοσπονδία Εκπαιδευτικών)
W.C.O.T.P. = World Confederation of Organizations of the Teaching Profession
(Παγκόσμια Συνομοσπονδία Εκπαιδευτικών Οργανώσεων)
Φ.Ε.Κ. = Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβέρνησης

i. Εισαγωγή – Προλογικά

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να αναλύσει τη δράση δύο σημαντικών φορέων του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, του υπουργείου Παιδείας και της Δ.Ο.Ε., κατά την επιλογή των στελεχών του από το 1964 έως το 2004. Σκοπός της είναι να μελετήσει το λόγο που αρθρώνουν, τις ερμηνείες που προβάλλουν, τις πολιτικές που προωθούν κάθε φορά,¹ καθώς και το βαθμό στον οποίο επιτυγχάνουν τους στόχους τους.

Η πρωτοτυπία της συνίσταται στο γεγονός ότι απουσιάζουν από τη σχετική βιβλιογραφία μελέτες που αναφέρονται τόσο στη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο της εκπαίδευσης, όσο και στα ζητήματα που αφορούν το στελεχιακό δυναμικό της. Το τελευταίο αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα τόσο της δημόσιας διοίκησης, όσο και του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η αλληλεπίδραση των συλλογικοτήτων αυτών (πολιτεία – Δ.Ο.Ε) οδηγεί σε αρκετές περιπτώσεις στην παραγωγή (της) εκπαιδευτικής πολιτικής. Μία σημαντική επιμέρους πτυχή της τελευταίας αποτελεί η στελέχωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η συνεξέτασή τους κρίθηκε απαραίτητη, αφού ο ρόλος τους είναι καθοριστικός, είτε ως «μεμονωμένοι» δρώντες είτε ως συσχετιζόμενοι δομικοί παράγοντες (σε συνέργεια ή σε αντίθεση) εντός του πλέγματος σχέσεων που καλείται εκπαιδευτικό σύστημα ή, ειδικότερα, (κρατική) πολιτική για την εκπαίδευση.²

---

¹ Αναφερόμαστε κυρίως στο ΥΠ.Ε.Π.Θ.

² Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η αποφασιστική ισχύ που διαθετεί καθένας απ' αυτούς είναι ισοβαρής.

ii. Διάρθρωση της εργασίας

Η μελέτη και η ανάλυση του θέματος εκτείνεται σε ένα σύνολο δώδεκα κεφαλαίων-ενοτήτων. Αυτό που επιδιώξαμε εξ αρχής ήταν η ολοκληρωμένη διαπραγμάτευση καθενός από αυτά, αλλά και η οργανική σύνδεσή του με τα υπόλοιπα, στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδιασμού που θα οδηγήσει στην παρουσίαση των ευρημάτων.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στο θεωρητικό μας πλαίσιο, στις ερευνητικές μας παραδοχές. Η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας ήταν εδώ πρώτη προτεραιότητα. Αυτό σημαίνει την αναζήτηση θεωρίας ή θεωριών οι οποίες να ερμηνεύουν σε ικανοποιητικό βαθμό τα δεδομένα και τα ευρήματά μας. Επιπλέον, η αναζήτηση σε αυτές των φιλοσοφικών αρχικά, ερευνητικών-λειτουργικών όρων έπειτα, προκειμένου να αξιοποιηθούν στον ερευνητικό μας σχεδιασμό. Η διαμόρφωση ενός σύνθετου θεωρητικού πλαισίου αυτό το σκοπό εξυπηρετεί. Έτσι, αντλούμε παραδοχές από τη σχετική ανάλυση για τις ομάδες πίεσης στα πλαίσια των σύγχρονων δημοκρατιών, από τους τρόπους έκφρασης των συμφερόντων μιας κοινωνικής ομάδας και το πώς αυτά συνδέονται με τις δομές του κράτους (κορπορατιστικοί ιδεότυποι), αλλά και από τις μελέτες που εστιάζουν στην αποφασιστική ισχύ του τελευταίου.

Συνέχεια των προηγούμενων ζητημάτων αποτελούν οι ερευνητικές μας αποφάσεις, η μεθοδολογία που προκρίναμε (ποιοτική έρευνα), αλλά και ο τρόπος που εμείς την αξιοποιούμε στην έρευνά μας.

Το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ιστορική παρουσίαση του θέματος. Πώς δηλαδή εξελίσσεται στο χρόνο ο διοικητικός μηχανισμός του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Η συμβολή (της σχετικής με το θέμα) νομικής παραγωγής κάθε περιόδου κρίθηκε απαραίτητη. Μάλιστα, εξετάζονται συγκριτικά τόσο τα μέρη που συναπαρτίζουν ένα νομοθέτημα (νομικό πλαίσιο επιλογής), όσο και διάφορα νομοθετήματα μεταξύ τους. Σκοπός ήταν: α) να εντοπιστούν λογικές, προτεραιότητες, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σε σχέση με αντίστοιχα κείμενα προγενέστερων ή μεταγενέστερων περιόδων, β) να αντιπαραβληθούν αυτά που

γράφονται με τα λεγόμενα κάθε φορά καθενός από τους (συν)εξεταζόμενους φορείς δράσης (ΥΠ.Ε.Π.Θ - Δ.Ο.Ε.).

Από το τέταρτο κεφάλαιο και μετά αρχίζει η ανάλυση και η ερμηνεία του υλικού που δεν αφορά νομικά κείμενα (τα δεδομένα αντλούνται από άρθρα του Διδασκαλικού Βήματος, Δελτία Τύπου του ΥΠ.Ε.Π.Θ. κτλ.). Αυτό γίνεται με την παρουσίαση των διαστάσεων–ιδιοτήτων (υποκατηγοριών) κάθε κατηγορίας του ποιοτικού ερευνητικού μας σχήματος. Οδηγηθήκαμε στη συγκεκριμένη επιλογή, προκειμένου η ανάλυσή μας να είναι εστιασμένη, να έχει το αναγκαίο βάθος. Η αποδέσμευση, η απόσπαση της ανάλυσης από την ερμηνεία θεωρήθηκε αδόκιμη. Γι' αυτό σε κάθε κεφάλαιο συνυπάρχουν, αναπτύσσονται ταυτόχρονα, ολοκληρώνουν η μία την άλλη. Την ίδια σκοπιμότητα εξυπηρετούν και: α) η συνεξέταση ποσοτικών (πίνακες, διαγράμματα) και ποιοτικών στοιχείων, β) η παράθεση τμημάτων των δεδομένων μας χωρίς την παρέμβαση του ερευνητή. Τα τελευταία αποτελούν την απαραίτητη δικλείδα ασφαλείας τόσο για την ανάλυση, όσο και για την ερμηνεία.

Αρχικά, παραθέτουμε τα δεδομένα της κατηγορίας «*Οργάνωση - Διοίκηση της εκπαίδευσης*». Αυτή αναφέρεται στις διάφορες ομάδες στελεχών (μονομελή όργανα), αλλά και στις δομές του εκάστοτε διοικητικού-καθογητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης εντός των οποίων τοποθετούνται οι πρώτοι. Η πρόταξη των δεδομένων αυτών σε σχέση με τα υπόλοιπα οφείλεται στην ανάγκη λογικής συνέχειας σε σχέση με το προηγούμενο κεφάλαιο (νομική παραγωγή), αλλά και στην αναγνώριση (με βάση τις θεωρητικές μας παραδοχές) της σημαντικότητας του πλαισίου λειτουργίας κάθε επιλεγέντος στελέχους. Εξάλλου, ο τίτλος της μελέτης αναφέρεται στη σχέση κράτους και εκπαίδευσης, η οποία υλοποιείται διαχρονικά ή αποκτά τη μορφή συγκεκριμένων δομών-θεσμών.

Βασικό τμήμα οποιασδήποτε διαδικασίας επιλογής, πέρα από τη σχετική νομική παραγωγή που την ορίζει, είναι το όργανο που την υλοποιεί. Πρόκειται για τις κάθε είδους επιτροπές και συμβούλια (πέμπτο κεφάλαιο). Είναι σημαντικό να διαχωρίσει κανείς και να αντιδιαστείλει το αρμόδιο κάθε φορά όργανο επιλογής από/με τη λειτουργία του. Και αυτό γιατί πρόκειται για δύο αλληλένδετους παράγοντες που απαιτούν ιδιαίτερη μελέτη. Στο συγκεκριμένο, λοιπόν, κεφάλαιο συγκεντρώνουμε δεδομένα για τη σύνθεση των επιλεκτικών οργάνων (εκπρόσωποι της πολιτείας ως μέλη, εκπαιδευτικοί, νομικοί κτλ.). Επιπλέον, μελετάμε και αυτό που αποτελεί τη συνέχειά του, το εκάστοτε δευτεροβάθμιο όργανο κρίσης.

Το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στους εκπαιδευτικούς που επιδιώκουν να καταλάβουν θέσεις ευθύνης. Έτσι, εξετάζονται όλα τα πιθανά προφίλ, τα απαραίτητα προσόντα, η ηλικία, οι δυνατότητες τοποθέτησης. Αρκετά από τα παραπάνω συλλέγονται μέσω των εκθέσεων ευδοκιμότητας που συντάσσονται έως και το 1981. Από αυτό το χρονικό σημείο και μετά επιδιώκεται να αντικατασταθούν από την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού.

Στη συνέχεια, αναλύεται η διαδικασία επιλογής, όπως αυτή υλοποιείται στις διάφορες περιόδους του χρονικού διαστήματος της μελέτης μας (κεφάλαιο έβδομο). Συνήθως, πρόκειται για περισσότερες της μίας δοκιμασίες (υπηρεσιακός φάκελος, γραπτός διαγωνισμός, προσωπική συνέντευξη). Ο σχετικός κύκλος επιλογής κλείνει με τη νομική δυνατότητα ένστασης κατά των αποτελεσμάτων, με την επανεπιλογή σε θέση ευθύνης και με την προσωρινή τοποθέτηση σ' αυτή (προσωρινή αναπλήρωση).

Ο προαναφερθείς κύκλος διατρέχει και την εργασία μας ως σύνολο. Μετά τις υπάρχουσες διοικητικές-καθοδηγητικές δομές, τα επιλεκτικά όργανα, τους πιθανούς υποψηφίους και τη διαδικασία επιλογής, ακολουθεί το αποτέλεσμα της τελευταίας. Ο επιλεγμένος πια εκπαιδευτικός, το στέλεχος (όγδοο κεφάλαιο). Πρόκειται για την ιδιογραφική διάσταση του προηγούμενου μηχανισμού, για το υποκείμενο που τον υλοποιεί και τον ενσαρκώνει. Συγκεντρώνονται δεδομένα για το εργασιακό του καθεστώς, τις υπηρεσιακές μεταβολές, την επιμόρφωση, τη διοικητική ή άλλη υποστήριξη που του προσφέρει η δομή που υπηρετεί (ανάλογα με την κατηγορία στελεχιακού δυναμικού), τον αριθμό των στελεχών σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς, τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντά τους.

Η ολοκλήρωση της διαδικασίας επιλογής δε σηματοδοτεί και το τέλος της σχετικής συζήτησης. Έτσι, στο ένατο και στο δέκατο κεφάλαιο επιδιώκουμε να καλύψουμε ερευνητικά το αντίστοιχο «κενό» που υπάρχει τόσο πριν όσο και μετά. Ταυτόχρονα, επανεξετάζεται η προηγούμενη διαδικασία,³ καθώς και τα αποτελέσματά της με βάση μια σειρά από έννοιες-κλειδιά που πήγασαν από τα δεδομένα μας (*δημοκρατικότητα, διαφάνεια, συναίνεση, αντικειμενικότητα, αξιοκρατία, κοινωνική δικαιοσύνη* κ.ά.). Τα δύο αυτά κεφάλαια (*Πλαίσιο επιλογής, Αποτελέσματα επιλογής*) μπορούν να αποτελέσουν μία επιμέρους ενότητα στο

---

³ Σε διάφορες ιστορικές περιόδους.

σύνολο της εργασίας. Επιπρόσθετα, η αντιπαραβολή⁴ τόσο μεταξύ τους, όσο και με τα υπόλοιπα κεφάλαια μας επιτρέπει να βαθύνουμε την ανάλυσή μας.

Στο ενδέκατο κεφάλαιο εστιάζουμε στη δράση της Δ.Ο.Ε. Ειδικότερα, αναλύουμε τρεις πρακτικές-στρατηγικές της: α) την επίδοση κειμένων διαφορετικής σημαντικότητας στο ΥΠ.Ε.Π.Θ., β) τις συναντήσεις της με την πολιτική ηγεσία της εκπαίδευσης και γ) τις απεργιακές κινητοποιήσεις, οι οποίες αναφέρονταν ή περιελάμβαναν στις διεκδικήσεις τους και το στελεχικό ζήτημα. Η διαδοχή των συνδικαλιστικών πρακτικών αποκαλύπτει και την αντίστοιχη κλιμάκωση.

Οι θέσεις και τα προτάγματα του υπουργείου Παιδείας (τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο) παρουσιάζονται στο δωδέκατο κεφάλαιο. Η καταγραφή, ανάλυση και ερμηνεία των τοποθετήσεων και των παραδοχών του επιτρέπει τη σύγκριση/αντιπαραβολή των λεγομένων του με τα αντίστοιχα της Δ.Ο.Ε., αλλά και με τη νομική παραγωγή κάθε εποχής⁵ για το στελεχιακό (κεφάλαιο τρίτο).

Στο καταληκτικό κεφάλαιο της μελέτης επιδιώκουμε μία σύνθεση των ευρημάτων μας. Μία «πυκνή», σύμφωνα με τις αναγκαιότητες και τις απαιτήσεις της ποιοτικής έρευνας, παρουσίασή τους από τα αντίστοιχα επιμέρους κεφάλαια. Προσπαθούμε να εντοπίσουμε *μετα-θέματα* μέσα στον κόσμο των ευρημάτων και των δεδομένων μας.

---

⁴ Των δεδομένων και της ερμηνείας.

⁵ Που αποτελεί κατά κύριο λόγο δικό του δημιούργημα. Φυσικά, η συνεχής σύγκριση διαφορετικών τμημάτων των δεδομένων αποτελεί χαρακτηριστικό του συνόλου της εργασίας. Για παράδειγμα τα λεγόμενα και οι ενέργειες του ΥΠ.Ε.Π.Θ. σε κάθε περίοδο της μελέτης μας αντιπαραβάλλονται με τα δεδομένα του ένατου (Πλαίσιο επιλογής) και του δέκατου κεφαλαίου (Αποτελέσματα επιλογής).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

1.1 Ομάδες πίεσης, κράτος και πολιτική κυριαρχία

Οποιαδήποτε προσπάθεια κατανόησης του εκπαιδευτικού γίνεσθαι απαιτεί τη συνολική θεώρηση του κοινωνικο-οικονομικού και πολιτιστικού πλαισίου εντός του οποίου λειτουργεί και νοηματοδοτείται. Η διαρκής πολιτική/ιδεολογική αντιπαράθεση στον ελληνικό χώρο αναφέρεται στις λειτουργίες του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και στη σχέση του με το κράτος και την κοινωνία (Δερτιλής,2000).⁶Κάθε προσέγγιση, λοιπόν, είναι υποχρεωμένη να αναφερθεί στο κράτος και στην επίδραση των ιστορικά διαμορφωμένων μορφών του στην κατανομή των κοινωνικών ωφελειών, καθώς και στην οργάνωση του κοινωνικού χώρου (Green,2010).

Το κράτος οφείλει εκ των πραγμάτων να δώσει νομιμότητα σε επιμέρους απόπειρες νομιμοποίησης, οι οποίες προέρχονται από το κοινωνικό σύνολο (Μανιτάκης,2007).⁷Αυτές οι μεταβάσεις από τον κοινωνικό χώρο στον πολιτικό

⁶ Για το Γ. Δερτιλή (2000:12-22) οι τρόποι με τους οποίους αντιλαμβανόμαστε το κράτος και ερμηνεύουμε τις λειτουργίες του αναφέρονται: α) στην εδαφική επικράτεια και το διεθνές του πρόσωπο, β) στο κράτος ως ιεραρχικό και σχετικά συνεκτικό σύνολο θεσμών που ασκούν εξουσία («ένα ον που, εξουσιάζοντας, διανοείται, βούλεται, πράττει, επιτάσσει, κρίνει...αποφασίζει και δρα ως ενεργό υποκείμενο του κοινωνικού βίου»), γ) σε ένα σύστημα σχέσεων (ως μηχανισμός διαμεσολαβητικός και ρυθμιστικός, αποτελεί ένα απέραντο σύστημα σχέσεων μεταξύ όλων των υποκειμένων μιας κοινωνίας, έχουμε έμμεση σχέση ομάδων πολιτικών με τη διαμεσολάβηση του κράτους. Οι σχέσεις δεν γίνονται αμέσως αντιληπτές, συγκαλύπτονται από την κρατική διαμεσολάβηση.) (Ο.π.:32-33), δ) σε ένα πεδίο πολέμου και διαραγματεύσεων, αντιθέσεων ατομικών και συλλογικών, ε) στο επίκεντρο ενός μεταβαλλόμενου πλέγματος εξουσίας («παίρνει πάντοτε μια θέση στις συγκρούσεις μεταξύ των άλλων κοινωνικών υποκειμένων, όπως επίσης παίρνει πάντοτε μια θέση προκειμένου να ρυθμίσει (ή απλώς να εγγυηθεί) τις νέες σχέσεις που προκύπτουν από τις μεταξύ τους διαμάχες, διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς. Η θέση αυτή είναι σχεδόν πάντοτε μεροληπτική») (Ο.π.:16,46-48), στ) μήλον της έριδος, χώρος εσωτερικών ανταγωνισμών ενεργών κοινωνικών υποκειμένων που ερίζουν με άμεσο στόχο να ανέλθουν στην εσωτερική ιεραρχία του πλέγματος («ακόμη και το ίδιο το κράτος ουδέποτε κατορθώνει να αποκτήσει αποκλειστική, απόλυτη, ολοκληρωτική εξουσία»), ζ) στο κράτος ως κέντρο νομιμότητας και φύλακα ηθικής, εγγυητή του συστήματος αξιών που εκάστοτε κυριαρχεί στην κοινωνία (όλες οι κοινωνικές και πολιτικές διαμάχες περιβάλλονται την πορφύρα της ιδεολογίας, της ηθικής και της θρησκείας). Υπάρχει και λειτουργεί ταυτοχρόνως με όλες τις μορφές του, «είναι ένας χαμαιλέων, μια Λερναία Ύδρα» (Ο.π.:17).

⁷ Ο συγκεκριμένος συγγραφέας μελετά το κράτος ως: α) συνώνυμο του κράτους-έθνους, β) συνώνυμο της κρατικής εξουσίας («ως κράτος, με αυτή τη σημασία, νοείται η κρατική μηχανή, η απρόσωπη και ακαταγόνιστη εξουσία και όλοι οι μηχανισμοί διακυβέρνησης, η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική εξουσία») (Μανιτάκης,2007:25), γ) υποκείμενο δικαίου ή νομικό πρόσωπο («μπορεί να αναλαμβάνει δεσμεύσεις απέναντι στους πολίτες του, οι οποίοι με τη σειρά τους μπορούν να του καταλογίζουν ευθύνες ή να του ζητούν το λόγο για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις του») (Ο.π.:26), δ) κεντρική κρατική εξουσία, ε) πολιτική κοινωνία, πολιτική ενότητα και πολιτειακή τάξη, ε) έννομη τάξη, ως μια οντότητα οργανωμένη νομικά (Ο.π.:29-31).

εξασφαλίζονται συνηθέστερα από συλλογικότητες, που λειτουργούν ως ενισχυτές, φίλτρα και αναμεταδότες. Οι σκοποί όμως και οι βλέψεις των ατόμων που εντάσσονται στις «ενιστάμενες ή αιτούμενες» ομαδώσεις σπάνια μεταβιβάζονται αυτούσια. Φιλτράρονται και μεταφράζονται (πιθανόν σε γλώσσα «πολιτική»), μετασχηματίζονται ή διευρύνονται.

Η ισχύς των κρατικών οργάνων συναρθρώνεται με την ισχύ των ομάδων πίεσης που εκπροσωπούν οργανωμένα συμφέροντα. Αυτές αποσκοπούν στο να επηρεάσουν την εξουσία, επιδιώκουν να ασκήσουν πίεση σ' αυτήν, ενώ ταυτόχρονα παραμένουν ξένες προς αυτή (Σεραφετινίδου,2006:220). Ο βαθμός στον οποίο το επιτυγχάνουν καθορίζεται από τους τρόπους δράσης που υιοθετούν, αλλά κυρίως από την πραγματική (και όχι τη φαινομενική) θέση που κατέχουν στη δομή της εξουσίας.

Ως ομάδα πίεσης⁸ μπορεί να οριστεί «*μια οργάνωση που δημιουργήθηκε με σκοπό την υπεράσπιση συμφερόντων, η οποία ασκεί πίεση στις δημόσιες αρχές για να τους αποσπάσει αποφάσεις*» σύμφωνες με αυτά (Schwartzenberg,1984:362;Meny,1995:245;Heywood,2008:379). Ο ορισμός αυτός αποκαλύπτει τη σημασία τριών στοιχείων: της οργάνωσης, των συμφερόντων και της πίεσης προς κάποιο αποδέκτη.

Το κράτος με τη σειρά του συνδιαλέγεται με τις συλλογικότητες αυτές με σκοπό, αρκετές φορές, να τις ελέγξει, και συχνότερα να τις ενσωματώσει⁹ στη δράση του.¹⁰ Όσον αφορά την τελευταία επιλογή, η στάση που μπορεί να υιοθετήσει είναι να επιδιώξει είτε την ένταξή τους στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων είτε τη θεσμοποίησή τους και τη μετατροπή τους σε *οιονεί δημόσια όργανα*.¹¹ Οι μορφές διαντίδρασης ανάμεσα στους δύο φορείς θεωρούνται ως ένα βαθμό δομημένες.

---

⁸ Σύμφωνα με τον D. Truman μια ομάδα συμφερόντων μεταβάλλεται σε ομάδα πίεσης μόνο όταν προσπαθεί να επηρεάσει τις αποφάσεις των δημόσιων αρχών.

⁹ Οι μορφές θεσμικής ενσωμάτωσης ποικίλλουν σημαντικά, με αποτέλεσμα οι νομικές και οργανωτικές εκφάνσεις τους να εμφανίζονται κατά μήκος ενός συνεχούς. Μια ομάδα, συνεπώς, μπορεί να είναι λίγο ενσωματωμένη σε έναν κρατικό μηχανισμό και μια άλλη πλήρως. Ως πρώτο στάδιο θεσμοποίησης θεωρείται η συμμετοχή εκπροσώπων των ομάδων συμφερόντων σε πολιτικά όργανα.

¹⁰ Πρόκειται για το σύστημα επίσημης σύσκεψης και διαπραγματεύσεως με τους λεγόμενους *κοινωνικούς εταίρους* (Hix,2009:272-273). Οι τελευταίοι είναι οι αναγνωρισμένοι θεσμικά συνομιλητές, που εκλαμβάνονται ως αναγκαίοι και απαραίτητοι για τη διασφάλιση της πληροφόρησης και της ορθής εκτέλεσης των πολιτικών αποφάσεων.

¹¹ Καθορίζοντας τους «κανόνες της αντιπροσωπευτικότητας» και τις αντίστοιχες οικονομικές επιχορηγήσεις, το κράτος προβαίνει σε μια επωφελή ανταλλαγή: ως αντιστάθμισμα στη νομιμοποίηση που παρέχει, επιλέγει τους συνεργάτες του, χωρίς βέβαια να αποκλείονται και οι δυσάρεστες εκπλήξεις (όταν κάποιες κοινωνικές ομάδες προχωρούν σε βίαιες εκδηλώσεις επειδή δεν ικανοποιήθηκαν τα αιτήματά τους).

Δηλαδή η προοπτική επηρεασμού της πολιτικής εξουσίας απαιτεί κάποιες μορφές οργάνωσης και κάποιους τρόπους δράσης από κάθε παρόμοιο σύνολο.

Η έκφραση ή η σχηματοποίηση ενός συμφέροντος¹² αποτελεί ταυτόχρονα και μια στρόφιγγα ανάμεσα στην κοινωνία και το πολιτικό σύστημα. Είναι φυσικό οι διάφορες κοινωνικές ομάδες να γνωστοποιούν τις διεκδικήσεις τους. Στη συνέχεια, οι συλλογικότητες που προαναφέραμε, με προεξάρχοντες τα κόμματα, θα ασκήσουν τη συνενωτική λειτουργία τους (interest aggregation), για να ομογενοποιήσουν και να εναρμονίσουν τις διάσπαρτες διεκδικήσεις και να μειώσουν την πολυπλοκότητά τους σε μερικούς συλλογικούς στόχους. Τέλος, η κυβέρνηση και το κοινοβούλιο θα υπαγορεύσουν τις οριστικές επιλογές (Schwartzenberg,1984:411).

Κάθε ομάδα που λειτουργεί με βάση αυτή τη λογική επιτελεί, σύμφωνα με τον J. Meynaud, τα εξής έργα:

- την προσφορά πληροφόρησης υψηλού επιπέδου και ακρίβειας. Στην αντίθετη περίπτωση οι πολιτικοί ή οι διοικητικοί ιθύνοντες δε θα μπορούσαν να προχωρήσουν στη λήψη αποφάσεων ή, αν το έκαναν αυτό, οι τελευταίες θα ήταν επισφαλείς.

- τη συναίνεση των ενδιαφερομένων στα μέτρα που πρόκειται να ληφθούν. Οι ηγέτες της ομάδας προσφέρουν μεγάλες υπηρεσίες δεχόμενοι να εκθέσουν τη δράση που αναλήφθηκε στα μέλη της και να συστήσουν την πιστή εφαρμογή. Η λειτουργία της «συγκατάθεσης – συμμετοχής» ενισχύει τη συναίνεση.

- τη διοχέτευση των διεκδικήσεων. Οι οργανώσεις διευκολύνουν τη διοχέτευση και τον «εξορθολογισμό» των προσδοκιών των διαφόρων κινημάτων, τα οποία χωρίς αυτές θα έπαιρναν συχνά βίαιη μορφή. Αυτός ο μετριαστικός ρόλος προλαμβάνει τη μετατροπή μιας διαφωνίας με άλλους φορείς δράσης σε ανεξέλεγκτη σύγκρουση.

---

¹²Ο Hix (2009:272) κάνει λόγο για «συγκεντρωμένα» και «διάχτα» συμφέροντα. Τα πρώτα είναι τα συμφέροντα συγκεκριμένων ομάδων και είναι πιο ικανά να οργανωθούν από τα δεύτερα, τα οποία αναφέρονται στο σύνολο της κοινωνίας. Για τον Gareth (2000:202) ο όρος «συμφέροντα» αναφέρεται σε «προδιαθέσεις οι οποίες περιλαμβάνουν στόχους, αξίες, επιθυμίες, προσδοκίες, και άλλους προσανατολισμούς και ροπές που οδηγούν το άτομο να δράσει με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο παρά με κάποιον άλλο. Συχνά τείνουμε να σκεφτόμαστε τα συμφέροντα με όρους χώρου: ως περιοχές ευθύνης τις οποίες επιθυμούμε να διατηρήσουμε ή να διευρύνουμε, ή ως θέσεις τις οποίες επιθυμούμε να προστατεύσουμε ή να καταλάβουμε». Υπάρχουν, λοιπόν, πολλοί τρόποι με τους οποίους μπορούμε να ορίσουμε και να αναλύσουμε την επιδίωξη και υπεράσπιση των συμφερόντων (Heywood,2008:377).

Ένας αριθμός ατόμων με κοινά συμφέροντα αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση για τη γένεση της ομάδας. Σε ορισμένες περιπτώσεις συνοδεύεται από σποραδικές και εφήμερες εκδηλώσεις. Σε άλλες, είναι αρκετά έντονη ώστε να προκαλέσει τη δημιουργία μιας αληθινής και μόνιμης οργάνωσης, η οποία αναλαμβάνει *ειδικά* την υπεράσπιση του κοινού συμφέροντος. Με τον τρόπο αυτό θεσπίζονται συλλογικές και σταθερές, αν όχι μόνιμες, σχέσεις στη θέση των αυθόρμητων και παροδικών ενεργειών.

Με βάση το κριτήριο της ειδίκευσης και της οργάνωσης διακρίνουμε:

- *α-νομικές ομάδες συμφερόντων* (εφήμερα και αυθόρμητα σχήματα, συχνά βίαια).
- μη συνεταιρικές¹³ (άτυπες ομαδοποιήσεις, περιοδικές ή μη εθελοντικές στη βάση της συγγένειας, της θρησκείας, της γλώσσας, της εθνικότητας, της περιφέρειας, που χαρακτηρίζονται πολλές φορές από την απουσία συνέχειας).
- τις θεσμοποιημένες (τυπικές οργανώσεις, κόμματα, στρατός, 14εκκλησία, πανεπιστήμια) (Hague et al,1998:115-117) .
- τις συνεταιρικές¹⁵ (εθελοντικές οργανώσεις, που έχουν ειδικευτεί στη συνάρθρωση συμφερόντων (συνδικάτα¹⁶) και συνιστούν αποτελεσματικές ομάδες πίεσης) (Schwartzenberg,1984:363-364;Lagroye et al,2008:359-360).

---

¹³ Η κοινοτικές.

¹⁴ Ο Meny (1995:249) θεωρεί πως οι δύο τελευταίες αυτές ομάδες, όπως και άλλες (π.χ., η δημόσια διοίκηση), δεν συγκροτήθηκαν για την εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων. Απεναντίας, συνεργατικές ομάδες όπως τα συνδικάτα ή τα σωματεία αποβλέπουν στην οργάνωση των συμφερόντων που εκπροσωπούν.

¹⁵ Οι συνεταιρικές ομάδες σχηματίζονται από ανθρώπους που ενώνουν τις δυνάμεις τους προκειμένου να επιδιώξουν κοινούς, αλλά περιορισμένους στόχους. Οι ομάδες αυτές χαρακτηρίζονται από εμπρόθετη δράση και από την ύπαρξη κοινών συμφερόντων, φιλοδοξιών και στάσεων μεταξύ των μελών τους. Ο A. Heywood (2008:379) υποστηρίζει ότι εντάσσονται σε δύο μερικότερα ταξινομικά σχήματα: α) *τις συντεχνιακές ομάδες και τις ομάδες προώθησης*, β) *τις εσωτερικές και τις εξωτερικές ομάδες*. Οι συντεχνιακές ομάδες αποσκοπούν στην προώθηση ή προστασία των συμφερόντων (συνήθως υλικών) των μελών τους. Ο «συντεχνιακός» τους χαρακτήρας απορρέει από το γεγονός ότι εκπροσωπούν ένα μέρος της κοινωνίας: εργαζόμενους, εργοδότες, καταναλωτές κτλ. Οι ομάδες προώθησης δημιουργούνται για την προώθηση κοινών αξιών, ιδανικών ή αρχών. Ο δεύτερος τρόπος ταξινόμησης των ομάδων συμφερόντων πηγάζει από τη θέση που έχουν οι ομάδες σε σχέση με την κυβέρνηση, καθώς και τις στρατηγικές που υιοθετούν προκειμένου να ασκήσουν πίεση. Οι εσωτερικές ομάδες απολαμβάνουν τακτική, προνομιακή και συνήθως θεσμοποιημένη πρόσβαση στην κυβέρνηση μέσω τακτικών συνεννοήσεων ή μέσω της εκπροσώπησής τους σε κυβερνητικούς θεσμούς (Βλέπε σχετικά: Bale (2001:417,428) και Watts (2007:28-43). Σε πολλές περιπτώσεις, οι συντεχνιακές και οι εσωτερικές ομάδες αλληλοεπικαλύπτονται. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται γι' αυτές οι όροι *τομεακές* ή *λειτουργικές ομάδες* (Hague et al,1998:116).

Από την άλλη πλευρά, «οι κυβερνήσεις είτε δεν συμβουλεύονται καθόλου τις εξωτερικές ομάδες είτε τις συμβουλεύονται μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις και συνήθως σε χαμηλότερα κυβερνητικά κλιμάκια. Σε πολλές περιπτώσεις, ο «εξωτερικός» χαρακτήρας υποδεικνύει αδυναμία, καθότι οι αντίστοιχες ομάδες μη διαθέτοντας επίσημη πρόσβαση στην κυβέρνηση, είναι αναγκασμένες να «βγαίνουν στη δημοσιότητα» με την ελπίδα να επηρεάσουν έμμεσα τη διαδικασία διαμόρφωσης της κρατικής πολιτικής. Κατά ειρηνικό τρόπο, λοιπόν, η δημόσια εικόνα μιας ομάδας συμφερόντων είναι αντιστρόφως ανάλογη της πολιτικής επιρροής που μπορεί να ασκήσει» (Ο.π.:380).

Η άσκηση της συνενωτικής λειτουργίας πραγματοποιείται λιγότερο ή περισσότερο εύκολα ανάλογα με τους τρόπους έκφρασης των απαιτήσεων που υιοθετούν οι διάφορες ομάδες συμφερόντων. Το είδος της συνάρθρωσης συμφερόντων που επιτυγχάνεται κάθε φορά (και σε κάθε διαφορετική περίπτωση) καθορίζεται από το εάν:

- οι απαιτήσεις είναι έκδηλες (ανοιχτή διατύπωση) ή λανθάνουσες (π.χ., αόριστη δυσaráσκεια, επιβράδυνση της εργασίας κτλ.)

- είναι σαφείς ή πρόκειται για συγκεχυμένες διακηρύξεις (του είδους «θέλουμε να αλλάξει αυτό ή εκείνο!», οι οποίες συνήθως επισημαίνουν μια έλλειψη ικανοποίησης, αλλά όχι τα μέσα θεραπείας της.¹⁷

- μπορεί να είναι είτε πολύ γενικές είτε το αντίθετο, πολύ ιδιαίτερες.

- η συνάρθρωση συμφερόντων είναι οργανική (παίρνει, δηλαδή, τη μορφή διαπραγμάτευσης οι όροι της οποίας είναι ξεκάθαροι) ή συγκινησιακή (αποκτά τη μορφή μιας απλής έκφρασης ευγνωμοσύνης, θυμού, απογοήτευσης ή ελπίδας).

Από το είδος της συνάρθρωσης που υιοθετείται εξαρτάται η αποτελεσματικότητα. Όσο πιο λανθάνον και συγκεχυμένο είναι, τόσο περισσότερο απαιτητική «υπόθεση» γίνεται η συνένωση συμφερόντων και η μετάφρασή τους σε πολιτικές αποφάσεις. Έτσι, ισχυρά ιδεολογικοί και άκαμπτοι στόχοι, πολύ ιδιαίτερες απαιτήσεις και συγκινησιακές εκφράσεις κάνουν δύσκολη τη συμφιλίωση των διαφόρων συμφερόντων, σε αντίθεση με μια πραγματιστική και ευέλικτη τακτική.

Στην πραγματικότητα, οι ομάδες πίεσης ασκούν μια *έκδηλη* λειτουργία διεκδίκησης, δηλαδή αμφισβήτησης, αλλά επίσης και μια *λανθάνουσα* λειτουργία ενσωμάτωσης.¹⁸ Η τελευταία δεν έχει αναλυθεί επαρκώς. Οδηγεί, όμως, με έμμεσο και απρόσμενο τρόπο στην «κατάλληλη» διοχέτευση των διεκδικητικών τάσεων, στην απογύμνωσή τους από τον δυναμισμό τους (Schwartzberg, 1984:413-414). Οι μεγάλες συνομοσπονδίες (peak ή umbrella groups), καθώς εκφράζουν τα

Οι Hague et al (1998:115-117) προτείνουν ένα διαφορετικό τρόπο ταξινόμησης των ομάδων: τις εθιμικές, τις θεσμοποιημένες, τις προστατευτικές-υποστηρικτικές και τις ομάδες προαγωγής στόχων, (μεταύλιστικών) αξιών, στάσεων. Μεταξύ των κριτηρίων που χρησιμοποιούν είναι: η υποστήριξη (κλειστές ή ανοιχτές ομάδες, ανάλογα με το εάν υπάρχουν περιορισμοί στην ένταξη σε αυτές ή όχι), τα οφέλη (συλλογικά ή επιλεκτικά), ο προσανατολισμός (εθνικό ή /και διεθνές επίπεδο) (Ο.π.:116).

¹⁶ Σε πολλές περιπτώσεις έχουμε συνεργασία-συμμαχίες μεταξύ θεσμικών και συνεργατικών ομάδων, π.χ., Α.Σ.Γ.Μ.Ε. – Δ.Ο.Ε.

¹⁷ Εδώ εντάσσονται και οι ειδικές απαιτήσεις, για παράδειγμα, μια άλφα ή βήτα αύξηση των κατώτατων αμοιβών.

¹⁸ Οι Ball & Peters (2001:88) θεωρούν ότι εξαιτίας αυτής της ενσωμάτωσης των κοινωνικών ομάδων, περιοχές ολόκληρες της κρατικής δραστηριότητας απο-πολιτικοποιούνται (ή φαίνονται ότι απο-πολιτικοποιούνται) και οι αποφάσεις που λαμβάνονται εμφανίζονται ως αποτέλεσμα συμμετοχικών και συναινετικών μηχανισμών.

συμφέροντα ποικίλων επαγγελματιών και κατηγοριών, εισάγουν ήδη μια ορισμένη συνοχή στην έκφραση των διεκδικήσεών τους συνθέτοντας και ιεραρχώντας τις απαιτήσεις εκατομμυρίων μελών.

Όσον αφορά την ασκούμενη πίεση, στις σύγχρονες δημοκρατίες υπάρχουν πολυάριθμες τυπικές και θεσμικές δίοδοι πρόσβασης, καθώς και σημεία παρέμβασης (όργανα πληροφόρησης, κόμματα, κοινοβούλιο,¹⁹ διοικήσεις, υπερεθνικοί οργανισμοί) (Heywood,2008:391;Watts,2007:44-65;Hague et al,1998:117-119). Αυτά επιτρέπουν στις ομάδες να έρθουν σε επαφή με τις πολιτικές ελίτ οι οποίες παίρνουν αποφάσεις που τις ενδιαφέρουν. Τα σημεία εφαρμογής των πιέσεων²⁰ ποικίλλουν. Ανάλογα με το πλαίσιο, θα αναπτύξουν τις μεγαλύτερες προσπάθειές τους στον ένα ή στον άλλο τομέα του κρατικού μηχανισμού. Επίσης, ανάλογα με την ευρύτητα των εν λόγω συμφερόντων, τα επίπεδα παρέμβασης μπορούν να είναι είτε τοπικά-τομεακά είτε εθνικά-γενικά.

Οι παράμετροι από τις οποίες εξαρτώνται οι στρατηγικές²¹ των ομάδων πίεσης είναι:

- η δομή του πολιτικού συστήματος και τα οργανωτικά χαρακτηριστικά του κράτους (Watts,2007:65-70).
- τα χαρακτηριστικά του κομματικού συστήματος.
- η πολιτική κουλτούρα (Heywood,2008:387).²²
- οι θεματικές και τα πολιτικά ζητήματα περί των οποίων πρόκειται κάθε φορά.
- τα χαρακτηριστικά της ίδια της ομάδας πίεσης (π.χ., η δομή της και η πυκνότητα συμμετοχής,²³ ο βαθμός αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της) (Ball&Peters,2001:199;Bale,2011:433;Σεραφετινίδου,2006:223;Lagroye et al, 2008:361-362).

---

¹⁹ Το κέντρο των πιέσεων στα σύγχρονα κράτη μετατοπίστηκε από τη νομοθετική στην εκτελεστική εξουσία και τη δημόσια διοίκηση (Hague et al,1998:184-201).

²⁰ Είναι γεγονός ότι η ακριβής μέτρηση της επιρροής που ασκούν οι ομάδες πίεσης είναι εξαιρετικά δύσκολη. Συνήθως, προβαίνουμε σε ορισμένες γενικεύσεις.

²¹ Ο Hix (2009:294) υποστηρίζει ότι οι στρατηγικές των δρώντων έχουν εξελιχθεί ανταποκρινόμενες στη μεταβαλλόμενη δομή των ευκαιριών. Επίσης και ο Bale (2011:429,431) αναφέρεται στη δομή των πολιτικών ευκαιριών που υπάρχει σε κάθε χώρα.

²² Η έννοια της πολιτικο-διοικητικής κουλτούρας παραπέμπει σε ένα σύνολο από κανόνες και αξίες που παράγονται στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κοινωνίας και οι οποίες δεν εναρμονίζονται αναγκαστικά απόλυτα με τις διακηρυγμένες νόρμες και αξίες του συστήματος.

²³ Οι συχνότεροι δείκτες ισχύος ενός συνδικάτου είναι ο αριθμός των μελών του και το ποσοστό των συνδικαλισμένων σε σχέση με το σύνολο μιας κατηγορίας εργαζομένων.

Οι παρεμβάσεις των ενδιαφερόμενων φορέων σε κάθε τομέα πολιτικής²⁴ προσανατολίζονται προς τις δημόσιες αρχές. Είναι προφανές, ωστόσο, ότι η πίεση μπορεί να στρέφεται εξίσου αποτελεσματικά και στο περιβάλλον των δημόσιων αρχών. Στα όργανα δηλαδή που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των αποφάσεών τους ή τις επηρεάζουν. Υπό αυτό το πρίσμα διακρίνουμε τρεις γενικότερους τύπους δράσης: α) τη δράση πάνω στην εξουσία, β) τη δράση πάνω στα κόμματα (που κατέχουν, διεκδικούν ή ελέγχουν την εξουσία), γ) τη δράση πάνω στην κοινή γνώμη (που επηρεάζει την εξουσία).

Επιπλέον η *δράση* μπορεί να είναι *ανοιχτή ή συγκαλυμμένη*. Η ανοιχτή παίρνει τη μορφή της πληροφόρησης, της συμβουλής και της απειλής. Η πληροφόρηση αποτελεί το πιο φυσικό και αποδεκτό μέσο δράσης. Μέσω αυτής μια ομάδα επιδιώκει να πείσει την αρμόδια αρχή για το δίκαιο των διεκδικήσεών της. Το επιτυγχάνει με τη δημιουργία και την επανάληψη μιας λεπτομερούς, συχνά προετοιμασμένης από ειδικευμένους εμπειρογνώμονες, τεκμηρίωσης. Η πληροφόρηση, που έχει συχνά έναν καθορισμένο προσανατολισμό, δίνει στα γεγονότα μια εικόνα σύμφωνη με τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις της ομάδας. Επειδή σε πολλές περιπτώσεις ενδέχεται να λείπουν ανάλογα στοιχεία από άλλες πηγές, μπορεί ως μέθοδος να είναι αποτελεσματική (Watts,2007:78-80).

Η παροχή συμβουλών είναι είτε περιστασιακή (στρογγυλή τράπεζα, ακρόαση των αντιπροσώπων από τις κοινοβουλευτικές επιτροπές και ομάδες, τους υπουργούς κτλ.) είτε μόνιμη.²⁵ Αυτή η «συμβουλευτική» διοίκηση προκαλεί έναν πολλαπλασιασμό των οργανισμών (συμβούλια, επιτροπές²⁶ κτλ.) και μια συγκέντρωση υπαλλήλων, εμπειρογνομόνων και εκπροσώπων συμφερόντων. Η συγκεκριμένη πρακτική ανοίγει στα οργανωμένα συμφέροντα μια δίοδο πρόσβασης στην εξουσία. Δεν αποκλείεται, όμως, να τα φέρει σε αντιπαράθεση με τη λειτουργία διαμαρτυρίας που εννοούν να ασκούν ορισμένες ομάδες όπως τα συνδικάτα. Η αντίφαση που ενυπάρχει ανάμεσα στη *συμμετοχή* και στη *διαμαρτυρία* θέτει στις

---

²⁴ Πολλοί θεωρητικοί εισάγουν τον όρο «*μικροπολιτική*» αναφερόμενοι στην ενασχόληση με κάθε πρόβλημα χωριστά, με κάθε τομέα χωριστά χωρίς σφαιρική ενοποίηση των διεκδικήσεων. Αυτή αποδίδεται γενικά στη στάση των συνδικάτων, στη στάση των ομάδων πίεσης. Αλλά, αυτό που εμφανίζεται σήμερα είναι ομάδες πίεσης πρωτότυπης μορφής.

²⁵ Η σημασία των συγκεκριμένων ομάδων είναι μεγάλη τόσο στην *πολιτική* διατύπωση των προβλημάτων προς αντιμετώπιση, όσο και των προγραμμάτων προς εφαρμογή (Lagroye et al,2008:364-366). Ταυτόχρονα, όμως διαχωρίζεται, εν μέρει αυθαίρετα, η επιρροή κατά τη διαμόρφωση από την απόφαση για εφαρμογή μιας πολιτικής.

²⁶ Ειδικότερα για τις επιτροπές, ο Meny (1995:278) υποστηρίζει ότι: «*Ο εξειδικευμένος χαρακτήρας των επιτροπών και των μελών τους, όπως επίσης και η μικρή δημοσιότητα που δίνεται στις δραστηριότητές τους αποτελούν έναν ιδεώδη χώρο για την υπεράσπιση ειδικών συμφερόντων*».

ομάδες αυτές ένα διαρκές πρόβλημα. Ταυτόχρονα, οδηγεί ορισμένες φορές τη βάση να καταδικάζει την πολιτική ενσωμάτωσης που, κατά την άποψή της, ασκούν οι (συν)ομοσπονδιακές ηγεσίες.

Είναι σημαντικός και ο ρόλος της κοινής γνώμης. Η επίδραση πάνω σ' αυτήν συνεπάγεται μια έμμεση επίδραση στην εξουσία (Σεραφετινίδου,2006:220-221;Watts,2007:77-78). Σημαίνει πίεση, μέσω ενός πλάγιου δρόμου, στις θέσεις των κρατικών αξιωματούχων. Αυτοί δύσκολα μπορούν να πάρουν αποφάσεις αρνητικές για τα συμφέροντα μιας ομάδας η οποία στηρίζεται σε ένα ισχυρό όσο κι ευνοϊκό ρεύμα της κοινής γνώμης. Η έμμεση αυτή παρέμβαση μπορεί να πάρει τη μορφή είτε εξαναγκασμού είτε πειθούς.

Χαρακτηριστικότερη περίπτωση εξαναγκασμού είναι η απεργία.²⁷ Το βάρος της κοινής γνώμης είναι αποφασιστικό για την αποτυχία μιας απεργίας. Η εξαναγκαστική αυτή πίεση *«αποδεικνύεται πολύ αποτελεσματική σε μια ανεπτυγμένη κοινωνία, η οποία έχει φτάσει σε υψηλό επίπεδο συνθετότητας και επομένως ευθραυστότητας και τρωσιμότητας. Οι διασυνδέσεις είναι τόσο πολλές και σύνθετες, ώστε ο εξαναγκασμός που ασκείται πάνω σε ορισμένα σημεία του κοινωνικού οργανισμού μπορεί να δημιουργήσει, πολύ γρήγορα, γενική παράλυση»* (Schwartzenberg,1984:434).

Το κράτος, με τη σειρά του, διαθέτει, πολλές φορές εξ ορισμού: α) μέσα κυριαρχίας,²⁸ β) τρόπους κυριαρχίας, γ) τη συνδρομή της κουλτούρας, των πολιτισμικών προϊόντων μέσω των οποίων επιτυγχάνει ευρέως τη νομιμοποίηση-απονομιμοποίηση των σχέσεων κυριαρχίας (Montlibert,2006:122-128). Ταυτόχρονα, το πολιτικό πεδίο δυνάμεων από την πλευρά του αξιώνει και προσδοκά από το δίκαιο να επισημοποιήσει την κοσμοθεώρησή του σ' ένα νομιμοποιημένο κείμενο, χωρίς παρ' όλα αυτά να εννοεί να του αφήσει πλήρη ερμηνευτική αυτονομία (Δερτιλής,2000:25).

²⁷ Η Χ. Κωνσταντοπούλου (1994:149) τονίζει ότι *«οι εργασιακές σχέσεις μπορεί να μην αποτελούν τον πυρήνα της κοινωνίας μας, μπορούν όμως να διαφωτίσουν μερικούς από τους βασικότερους μηχανισμούς της. Πρόκειται για έναν τομέα, όπου η θεσμοθέτηση της σύγκρουσης (δίκαιο, διαδικασίες, δικαιώματα και υποχρεώσεις) είναι ιδιαίτερα λεπτομερειακή»*. Για τους Lagroye et al (2008:396-399,403) οι ομάδες που διαθέτουν τη μεγαλύτερη ικανότητα κινητοποίησης για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους είναι εκείνες που έχουν συγκροτηθεί σταθερά μέσω δικτύων αλληλεγγύης, μέσω της πρακτικής των πολύπλοκων σχέσεων και όχι των περιστασιακών και μηχανιστικών συναλλαγών. Η πυκνότητα αυτών των δικτύων φαίνεται να ευνοεί τη συλλογική δράση. Ειδικότερα, δύο παράγοντες επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των δυναμικών ενεργειών μιας συλλογικότητας: α) οι σχέσεις στο εσωτερικό της, β) οι σχέσεις που διατηρεί με άλλες ομάδες. Οι τελευταίες συνιστούν τις εξωτερικές συνθήκες, όπως είναι η κοινωνική ανεκτικότητα, η δυνατότητα απόκτησης πληροφόρησης για «το τι συμβαίνει αλλού», η ύπαρξη ή όχι πίστης στην αποτελεσματικότητα των συλλογικών αγώνων.

²⁸ Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο Δ. Χαραλάμπης (1989:315) υποστηρίζει πως το κράτος στην Ελλάδα ελέγχει περισσότερο από το 50% του παραγόμενου Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος.

Έτσι, η οργάνωση των ομάδων συμφερόντων υπόκειται σε ένα διπλό καταναγκασμό: αυτόν που πηγάζει από τη σχεδιαζόμενη κάθε φορά δράση και επιβάλλει την προσαρμογή της οργάνωσης στους στόχους της (συντονισμός ενεργειών, ύπαρξη εσωτερικής συνοχής), και αυτόν που επιβάλλει η πολιτική εξουσία η οποία υποχρεώνει τις ομάδες να κινηθούν στο πλαίσιο καθορισμένων θεσμών και δομών.²⁹

Η παραγωγή, επομένως, νόμου ή νόμων δρα εδώ καταλυτικά. Αυτή μπορεί να μορφοποιηθεί σε δύο σχήματα: ως διαδικασία και ως πλέγμα σχέσεων ανάμεσα στους τύπους των εμπλεκόμενων δρώντων. Πρώτα απ' όλα μια συγκρουσιακή κοινωνική σχέση (κατ' άλλους ανάγκη) μετασχηματίζεται σε «κοινωνικό πρόβλημα», τίθεται δηλαδή επιτακτικά από κάποια κοινωνική ομάδα ή γενικότερα καθίσταται ορατή. Έπειτα εισέρχεται στο πολιτικό πεδίο, όπου θα υποστεί δυο «μεταφράσεις», τη μία με πολιτικούς όρους (διαμάχη), την άλλη με νομικούς (επιτροπές). Στη συνέχεια επανέρχεται στην πολιτική αρένα ως σχέδιο νόμου. Τέλος, θα μετασχηματιστεί σε κανονισμούς και γραφειοκρατικά σημειώματα (διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις, κανονιστικές διατάξεις).³⁰

Η προαναφερόμενη διαδικασία καθορίζεται από μια σειρά παραγόντων. Έτσι, μια κοινωνική ομάδα μπορεί να μετασχηματίσει τις ανησυχίες της σε «κοινωνικό πρόβλημα» όταν καταλαμβάνει κομβική θέση σ' ένα δίκτυο. Μάλιστα, σιγουρεύεται περισσότερο ότι θα επιβάλλει τη λογική των συμφερόντων της στο πολιτικό πεδίο αν διαθέτει ποικίλους και σημαντικούς πόρους (Hague et al,1998:122-123).³¹ Μεταξύ

---

²⁹ Έτσι, η δημόσια δράση, οι τρόποι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αντιμετώπιση ενός ζητήματος εξαρτώνται από τις δυνατότητες τις οποίες προσφέρει η *ειδική θεσμική τάξη μιας κοινωνίας* (νεοθεσμική προσέγγιση). Κατά μια άποψη οι σχέσεις μεταξύ θεσμών και φορέων έλαβαν αρκετά νωρίς μια «αντικειμενικοποιημένη» μορφή σε μηχανισμούς, ρόλους, πρακτικές και κανόνες. Καθοριστική σε αυτή τη διαδικασία αντικειμενικοποίησης ήταν η κυρίαρχη μορφή σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Το δε κράτος, σύμφωνα με το Foucault (1991:75-85) γίνεται αντιληπτό σαν μια δύναμη, μια μορφή εξουσίας σφαιρικοποιούσα και ολοποιητική, αφού πρώτα μετασχηματίζει τα άτομα σε υποκείμενα.

³⁰ Το πώς τίθεται, προσδιορίζεται ή αναγνωρίζεται ένα πρόβλημα, καθορίζει κατά κάποιο τρόπο το πώς θα αντιμετωπιστεί. Αποκλείει έμμεσα ορισμένες ομάδες, η συμμετοχή των οποίων δε φαίνεται να είναι πλέον αναγκαία και ορισμένες λύσεις που φαίνονται πλέον ακατάλληλες ή που μπορεί κανείς να παρουσιάζει ως τέτοιες.

³¹ Υπάρχουν πολλοί τύποι πόρων (Watts,2007:70-81). Η κατανομή τους μεταξύ των ομάδων είναι άνιση και μεταβάλλεται σε σχέση με τον τόπο και το χρόνο. Ένας βασικός πόρος σχετίζεται με τις προσβάσεις στους διοικητικούς και πολιτικούς μηχανισμούς που παίρνουν τις αποφάσεις (Lagroye et al,2008:361,633). Η πρόσβαση είναι ευχερέστερη για τις ομάδες που κατέχουν στρατηγικής σημασίας θέσεις, τις θεσμοποιημένες ομάδες και αυτές που η εξουσία αναγνώρισε ως έγκριτους συνομιλητές της. Ένας δεύτερος πόρος είναι η οικονομική δύναμη. Και στην περίπτωση αυτή οι καταστάσεις ποικίλλουν. Έχουμε δηλαδή ομάδες που αυτοχρηματοδοτούν τη δράση τους, και άλλες που επιχορηγούνται, κατά κύριο λόγο, από το κράτος. Ως τρίτος σημαντικός πόρος θεωρείται η τεχνογνωσία. Οι ομάδες μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν με δύο τουλάχιστον τρόπους: είτε αποσπώντας από την πολιτική εξουσία τη σχετική αναγνώριση, κάνοντας στη συνέχεια χρήση της στις σχέσεις τους με τη δημόσια διοίκηση είτε εκμεταλλευόμενες μια αρμοδιότητα ή μια γνώση σε ένα

αυτών είναι η κατοχή και συσσώρευση πολιτικού κεφαλαίου. Το τελευταίο διαφοροποιείται τόσο σε είδος όσο και σε όγκο (Montlibert,2006:111-114,184). Ελλείψει πόρων, μια κυριαρχημένη κοινωνική ομάδα θα μπορέσει να ακουστεί και να διεισδύσει στο πολιτικό πεδίο μόνο αν είναι σε θέση να κινητοποιήσει (και εδώ συγκαταλέγονται ο αριθμός των ατόμων, η επίδειξη δύναμης, οι απειλές, η οργάνωση, η αποφασιστικότητα). Συνεπώς, η παραγωγή νόμων γίνεται δια της τεθλασμένης.

Όσο πιο διαφορετικοί (βλέπε εκλεπτυσμένοι) καθίστανται οι τρόποι κυριαρχίας και όσο περισσότερο καταφεύγουν σε πρακτικές εκσυμβολισμού (χρήση της γλώσσας),³² στηριζόμενοι σε μακρές και πολύπλοκες λογικές σειρές, τόσο περισσότερες γίνονται οι συγκρούσεις ανάμεσα στους δρώντες και τις ομάδες που αναλαμβάνουν να διασφαλίσουν την κυριαρχία τους (ή κομμάτι αυτής) στους διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής (Foucault,1991:111). Οπότε οι θεσμοί επιμερίζουν την επιρροή τους σε πολλαπλά οργανωμένα συστήματα κι έτσι τη διαφοροποιούν, ενώ η κοινωνική κυριαρχία δεν εμφανίζεται πια ως κυριαρχία, αλλά ως κάτι φυσιολογικό (Montlibert,2006:136-137). Πρόκειται για *«μια δράση πάνω στη δράση, πάνω σε ενδεχόμενες ή πραγματικές δράσεις, μελλοντικές ή παρούσες»* (Foucault,1991:90-94). Η πολιτική οργάνωση κάθε κοινωνίας αποτελεί ένα σύνθετο συνδυασμό τεχνικών εξατομίκευσης και ολοποιητικών μεθόδων (Ο.π.:82-83). Μπορεί επίσης να σχηματίζει *«πολύ σύνθετα συστήματα εφοδιασμένα με πολλαπλούς Μηχανισμούς, όπως στην περίπτωση του κράτους, η λειτουργία του οποίου είναι να αποτελεί το γενικό περίβλημα, τη βαθμίδα σφαιρικού ελέγχου, την αρχή ρύθμισης και επίσης, σ' έναν ορισμένο βαθμό, διανομής όλων των σχέσεων εξουσίας σ' ένα*

συγκεκριμένο τομέα για να παρέμβουν σε ένα άλλο (π.χ., στο πολιτικό πεδίο). Στην πρώτη περίπτωση είναι έκδηλη η σχέση των ομάδων πίεσης με την πολιτική και τη δημόσια διοίκηση, καθώς οι κρατικές αρχές εξαρτώνται (και καμιά φορά είναι δέσμιες) από τις ομάδες που ελέγχουν την πληροφορία και τη γνώση (Meny,1995:288;Hix,2009:274-275,301). Ο A. Heywood (2008:390-391) προτείνει μια διαφορετική ταξινόμηση των πόρων: α) τη δημόσια συμπάθεια για την ομάδα και τους στόχους της, β) τον αριθμό των μελών ή το μέγεθος της ενεργού βάσης της, γ) την οικονομική δύναμη και τις οργανωτικές της δυνατότητες, δ) τη δυνατότητά της να καταφεύγει σε κυρώσεις που ενοχλούν ή διασπούν την κυβέρνηση και ε) τους προσωπικούς ή θεσμικούς δεσμούς που ενδεχομένως διατηρεί με πολιτικά κόμματα ή κυβερνητικά σώματα.

Αξιοσημείωτη είναι η έννοια της *«κοινωνικής απόστασης»*, η οποία αναφέρεται από τον Π. Κυπριανό (1997:131-140). Σύμφωνα, με τον συγγραφέα ο συγκεκριμένος όρος: α) αποτελεί βασικό στοιχείο διαφοροποίησης των κομμάτων από τις ομάδες συμφερόντων, β) η απόσταση (από τις αποφασιστικές δομές του κράτους θα προσθέταμε εμείς) δεν είναι ίδια για όλες τις κοινωνικές ομάδες. *«Κάποιες έχουν τη δυνατότητα, κυρίως χάρη στους γνωστικούς τους πόρους ή ακόμα την ευχέρεια επένδυσης στην πολιτική, να τη μειώσουν ή να την καλύψουν. Άλλες δεν διαθέτουν κάτι αντίστοιχο, γεγονός που αποτυπώνεται στη μορφή της πολιτικής τους επένδυσης, στην πρόσληψη των πολιτικών τεκταινομένων και τις κρίσεις τους»* (Ο.π.:139).

³² Βλέπε και Αλτουσέρ (1978:82-87) περί ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους.

δεδομένο κοινωνικό σύνολο...Αυτό όμως δε συμβαίνει επειδή το καθετί πηγάζει από το κράτος, αλλά μάλλον επειδή έχει παραχθεί μια συνεχής κρατικοποίηση των σχέσεων εξουσίας (αν και δεν έχει πάρει την ίδια μορφή στον παιδαγωγικό, νομικό, οικονομικό, οικογενειακό τομέα)» (Ο.π.:96,97).

Σε αυτό έγκειται και η ικανότητα του πολιτικού πεδίου να μετασχηματίζει τις σχέσεις κυριαρχίας σε σχέσεις πολιτικές. Κατά μία άποψη μάλιστα, η κυριαρχία είναι τόσο εξειδικευμένη σε κάθε πεδίο κοινωνικών πρακτικών, ώστε μπορούμε να μιλάμε για καταμερισμό της εργασίας κοινωνικής κυριαρχίας. Αν θεωρήσουμε την άποψη αυτή ως θεμελιώδη, τότε το πολιτικό πεδίο παρουσιάζεται να ασκεί την κυριαρχία του, αφενός στα άλλα πεδία, στους άλλους χώρους και τις ζώνες δραστηριότητας, αφετέρου στο σύνολο του κοινωνικού χώρου.³³ Η κυριαρχία στις πολιτικές δραστηριότητες συνιστά το αποτέλεσμα της αξιοποίησης ειδικών ικανοτήτων, αλλά δεν μπορεί όμως να διαχωριστεί από μια γενική λογική της κυριαρχίας (Foucault,1991:95-97). Η τελευταία τείνει να καθορίζει (να οργανώνει) το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων (Lagroye et al,2008:176-180).

Μάλιστα, η αποκαλούμενη «ήπια κυριαρχία» γίνεται ιδιαίτερα εμφανής με την ανάπτυξη της εκπαίδευσης. Και αυτό, γιατί η τελευταία συνεπάγεται την επικράτηση της γλώσσας (των λέξεων, των εικόνων, των συνθημάτων), η οποία όπως ξέρουμε είναι ουσιαστικό στοιχείο της πολιτικής δράσης (Berger & Luckmann,2003:177-197). Έτσι, μέσω αλλά και διαμέσου της γλώσσας έχουμε τη μετουσίωση της φυσικής βίας και του εξαναγκασμού³⁴ σε συμβολικές συγκρούσεις, τις οποίες επιφέρει πάντα η αντιπαράθεση ανταγωνιστικών παραγόντων. Οι αντιτιθέμενοι και οι διαφωνίες τους μεταφέρονται, κατά κάποιο τρόπο, σ' ένα χώρο όπου επιτρέπονται αποκλειστικά τα «συμβολικά» χτυπήματα (Montlibert,2006:177).

Η κρατική ικανότητα επίλυσης διαφορών, όμως, και η μονοπώληση της συνακόλουθης βίας δεν πηγάζουν από μια μεταφυσική παντοδυναμία του κράτους, δεν είναι άπαξ και δια παντός δεδομένες. Συγκροτήθηκαν προοδευτικά,³⁵ στην

---

³³ Όπως το θέτει ο (Foucault,1991:93) «το να κυβερνάς, μ' αυτή την έννοια σημαίνει να δομείς το ενδεχόμενο πεδίο δράσης των άλλων. Ο τρόπος σχέσης που προσιδιάζει στην εξουσία δε θα πρέπει λοιπόν να αναζητηθεί στη μεριά της βίας και του αγώνα, ούτε στη μεριά του συμβολαίου και του ηθελημένου δεσμού...αλλά στη μεριά αυτού του μοναδικού τρόπου δράσης... που είναι η διακυβέρνηση».

³⁴ Που, κατά μία άποψη, συνεπικουρείται ή αλληλεπιδρά με τη διάχυτη βία των μηχανισμών της αγοράς (ή του έμμεσου καταναγκασμού των αντικειμένων) και τη σύννομη βία που ασκείται δια της εφαρμογής του δικαίου.

³⁵ Σύμφωνα με τον Christian de Montlibert (2006:19-20,59) «στις κοινωνίες με εκτεταμένο καταμερισμό εργασίας, η συγκρότηση μιας ζώνης πολιτικών δραστηριοτήτων, ο μετασχηματισμός της σε χώρο οργανωμένων σχέσεων και έπειτα η αυτονόμησή της σε πεδίο βρίσκεται στο σημείο που συναρθρώνονται πολλές δυναμικές».

πορεία πολυάριθμων αγώνων, ενώ τίθενται υπό αμφισβήτηση και κατά καιρούς υπερφαλαγγίζονται. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η φαινομενική παντοδυναμία του κράτους είναι πάντα περιορισμένη (Hoffman,1997:15-22,59,90-93,209-212,219-223).³⁶

Το κράτος αντιμετωπίζεται ως μονάδα εξουσίας,³⁷ που αναπαράγει τις υπάρχουσες σχέσεις των κοινωνικών ομάδων, τις υπάρχουσες σχέσεις κυριαρχίας (Αλτουσέρ,1978:72-75). Δεν υπάρχει ενοποιημένη κοινωνική κυριαρχία, αλλά διάφορες μορφές της τελευταίας. Ωστόσο οι διαφορετικοί τύποι κυριαρχίας δεν είναι απομονωμένοι μεταξύ τους.³⁸ Σχηματίζουν μια δομή, η ένταση των δεσμών της οποίας υπόκειται στις μεταβολές των κοινωνικών εντάσεων. Στους κόλπους αυτού του σύμπαντος η πολιτική κυριαρχία καταλαμβάνει ξεχωριστή θέση (Montlibert,2006:235-237).

Σύμφωνα, μάλιστα με την ανάλυση του Ν. Μουζέλη (1992:76-78) μπορούμε να κάνουμε λόγο για δυνάμεις, σχέσεις και μέσα κυριαρχίας.³⁹ Οι πρώτες αναφέρονται στους πολύπλοκους τρόπους με τους οποίους αναπαράγονται οι εξουσιαστικές πολιτικές δομές. Μάλιστα, κατ' αντιστοιχία με την οικονομία, τείνουν να έχουν προοδευτικό σωρευτικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι πιο αποτελεσματικές τεχνολογίες κυριαρχίας / καταναγκασμού τείνουν να αντικαταστήσουν άλλες που θεωρούνται παρωχημένες. Τα μέσα κυριαρχίας αναφέρονται σε όλες εκείνες τις δυνατότητες του κράτους, όχι μόνο να επιβάλλει την τάξη, αλλά να αντλεί πόρους και να κινητοποιεί ή να απο-κινητοποιεί όσους βρίσκονται υπό τον έλεγχό του. Τα μέσα

---

³⁶ Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, «όσο περισσότερο επιζητά το κράτος να διαφοροποιηθεί από την κοινωνία ως κυρίαρχο σώμα, τόσο περισσότερο προβληματική εμφανίζεται η ταυτότητά του. Από τη μια, είναι αυτόνομο και διαχωρισμένο, δημόσιο μάλλον παρά ιδιωτικό. Από την άλλη, η καθολικότητα της εξαναγκαστικής δικαιοδοσίας του διαπερνά και δομεί το όλον της κοινωνίας (συμπεριλαμβανομένων και των πλέον εσώτερων και ιδιωτικών σφαιρών των υπηκόων του)...Όπου το κράτος ασκεί όντως βία, υπονομεύει τη νομιμότητά του. Όπου απλώς εξαναγκάζει (με περισσότερο ή λιγότερο τιμωρητικούς τρόπους) δρα «κυβερνητικά»» (Hoffman,1997:20,22). Μάλιστα, ο J. Hoffman, επηρεασμένος από τη μεταμοντέρνα σκέψη, προσπαθεί να απαντήσει στο ερώτημα για το ποιο θα είναι το περιεχόμενο του όρου «κράτος» σε έναν μεταμοντέρνο κόσμο (μετακρατισμός).

³⁷ Μέσα στα ίδια πλαίσια η πολιτική εξουσία είναι ταυτόχρονα η ικανότητα, η θέληση και η επιδίωξη καθοδήγησης και χρησιμοποίησης βίας και καταναγκασμού, όταν αυτό είναι αναγκαίο, για τη διατήρηση μιας σχέσης κυριαρχίας (Κοτζιάς,1993:87). Επιπλέον, ο όρος «πολιτική εξουσία» συμπεριλαμβάνει και το πολιτικό προσωπικό, που στελεχώνει την κυβερνητική ομάδα, στο πλαίσιο της συντεταγμένης πολιτικής τάξης πραγμάτων (Ράπτης,1997:4-9).

³⁸ Έτσι, σε κάθε κοινωνία τείνει να επιβάλλεται ένα κυρίαρχο μοντέλο σχέσεων ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές μονάδες. Η επιβολή μιας κυριαρχίας ανάλογης λογικής σε διάφορα πεδία δραστηριοτήτων επιτυγχάνεται μέσω της ύπαρξης πολλαπλών μορφών αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε αυτά τα εξειδικευμένα περιβάλλοντα (Lagroye et al,2008:176-180). Ιδιαίτερα, ο πολιτικός κόσμος δεν αντιμετωπίζεται σαν ένας απομονωμένος κόσμος. Η κυριαρχία η οποία ασκείται σ' αυτόν θεωρείται ως μια ιδιαίτερη μορφή των γενικών μηχανισμών της κυριαρχίας.

³⁹ Τα στοιχεία αυτά συγκροτούν την έννοια του τρόπου κυριαρχίας. Αυτός, κατά τη γνώμη του Ν. Μουζέλη (1992:113) μας επιτρέπει «την εξέταση της πολιτείας και από τη σκοπιά της κοινωνικής ενσωμάτωσης, δηλαδή της συγκρότησης και διάταξης των συλλογικών φορέων δράσης που αγωνίζονται για τον έλεγχο των μέσων κυριαρχίας και από τη σκοπιά της συστημικής ενσωμάτωσης, δηλαδή του συστήματος των θεσμών που συμβάλλουν στη σύσταση και διαμόρφωση τέτοιων αγώνων».

πολιτικής διακυβέρνησης αποτελούν τους διαύλους οι οποίοι, στο επίπεδο ολόκληρου του κοινωνικού συνόλου, διασυνδέουν κυβερνώντες και κυβερνώμενους.

Οι σχέσεις κυριαρχίας (η ιδιοποίηση και ο έλεγχος των μέσων κυριαρχίας) δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο ελέγχονται οι μηχανισμοί που ορίζουν τον πολιτικό καταμερισμό των έργων, την κατανομή της πολιτικής ισχύος μεταξύ κυρίαρχων και κυριαρχούμενων ομάδων (Ο.π.:101-109). Σε ένα ανάλογο «περιβάλλον» σε κάθε άτομο ή ομάδα αντιστοιχεί μια θέση και ορισμένες πρακτικές δράσης που απορρέουν ή σχετίζονται μ' αυτήν. Οι τελευταίες αναφέρονται στο πώς τα πολιτικά υποκείμενα προσπαθούν να διατηρήσουν ή να αλλάξουν τις θέσεις κυριαρχίας ή υπαγωγής τους μέσα στον πολιτικό καταμερισμό της εργασίας.

Υπό αυτή την οπτική το πολιτικό σύστημα παρουσιάζεται να έχει άλλες, εξίσου σημαντικές λειτουργίες και λόγους ύπαρξης, πέρα από την ικανοποίηση των αναγκών της οικονομίας ή ακόμα και το συνολικό συντονισμό του κοινωνικού σχηματισμού. Σε αυτές συγκαταλέγεται η διατήρηση και η ενδυνάμωση των σχέσεων κυριαρχίας. Το δικό μας ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη προσέγγιση έγκειται στο γεγονός πως αναδεικνύει τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες οι πολιτικά κυρίαρχες ομάδες είναι σε θέση, με συνδυασμό ιδεολογικών και καταναγκαστικών μέσων, να εμποδίζουν, να υποσκελίζουν ή να υπερνικούν την οργάνωση πολιτικά ή τη δράση μη προνομιούχων ομάδων (Ο.π.:117).

Η αυξανόμενη μετατόπιση των πολιτικών επιπέδων (περιφερειακό, εθνικό, υπερεθνικό) που παρατηρείται στις μέρες μας οδηγεί στην αυξανόμενη πολυπλοκότητα της πολιτικής κυριαρχίας, πολυπλοκότητα η οποία διαρθρώνει την τελευταία σε δίκτυα, καθιστώντας την ίσως λιγότερο εύθραυστη και πολύ πιο αποτελεσματική.

Ο προαναφερόμενος συγγραφέας (1997:78-81) υποστηρίζει πως η νομική παραγωγή δεν μπορεί να ρυθμίσει τα πάντα, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται *περιοχές αβεβαιότητας*, οι οποίες γίνονται τα δομικά εστιακά σημεία περιπτώσεων άμεσης κυριαρχίας ή υπαγωγής. Σε μια προσπάθεια να γεφυρώσει τη μικρο- και μακρο- διάσταση της κοινωνιολογικής θεωρίας (την εξισορρόπηση δομής και φορέα) αναφέρεται στους *μακρο-φορείς δράσης* (Ο.π.:154-160,167-171,177). Ειδικότερα, μεταξύ αυτών εντάσσει: «α) *συλλογικούς φορείς δράσης, που παράγουν αποφάσεις διαμέσου διαδικασιών διαντίδρασης βασισμένων σε δημοκρατικές ή μη δημοκρατικές μορφές αντιπροσώπευσης (επί παραδείγματι, επιχειρηματικές οργανώσεις, εργατικά*

σωματεία, πολιτικά κόμματα, κυβερνητικούς φορείς και ούτω καθεξής), β) *μεγα-φορείς δράσης, που είναι μεμονωμένα άτομα, τον οποίων η οικονομικά, πολιτικά ή πολιτισμικά βασισμένη κοινωνική ισχύς κάνει ευρύτατα αισθητές τις συνέπειες των αποφάσεών τους*».

Οι συλλογικότητες ή η μοναδικότητες⁴⁰ αυτές κατέχουν θέσεις στον κοινωνικο-πολιτικό σχηματισμό που τους διευκολύνουν στην πρόσβαση ή τον έλεγχο των διάφορων πολιτικών και πολιτισμικών τεχνολογιών/μέσων κυριαρχίας. Απεναντίας, υπάρχουν άλλοι που οι θέσεις τους τους αποκλείουν από ανάλογες προσβάσεις και δυνατότητες.⁴¹ Συνεπώς, ό,τι είναι εξωτερικό και περιοριστικό για έναν φορέα δράσης, μπορεί να είναι λιγότερο εξωτερικό και περιοριστικό για έναν άλλον (Ο.π.:147).

Αξιοσημείωτη είναι η έννοια της *μακρο-συνάντησης*. Σύμφωνα με αυτή, η σημαντικότητα μιας συνάντησης ή ανταλλαγής απόψεων δεν καθορίζεται μονοσήμαντα από τον αριθμό των ατόμων που συμμετέχουν ή από το πόσες φορές επαναλαμβάνεται. Εξίσου κρίσιμο παράγοντα αποτελεί *«ο τύπος των φορέων που εμπλέκονται στη διαδικασία αυτή καθώς και οι ηθελημένες ή μη συνέπειες που επιφέρουν οι συγκεκριμένες καταστάσεις διαντίδρασης»* (Ο.π.:122-123).

1.2 Οι ομάδες-οργανώσεις ως συστήματα διακυβέρνησης και ισχύος

Τα συνδικάτα,⁴² αλλά και οργανωτικά μορφώματα όπως ο διοικητικός μηχανισμός της εκπαίδευσης, η δημόσια διοίκηση κτλ. μπορούν να ενταχθούν σε

---

⁴⁰Για παράδειγμα ο εκάστοτε υπουργός Παιδείας. Ειδικότερα, ο Ν. Μουζέλης (1997:159) τονίζει ότι *«είτε διαμέσου εκπροσώπησης είτε με άλλα μέσα, άτομα που κατέχουν θέσεις κορυφής σε γραφειοκρατικές και μη γραφειοκρατικές ιεραρχίες αποτελούν μεγα- ή μακρο-φορείς δράσης με την έννοια ότι οι θέσεις που κατέχουν τους επιτρέπουν να κινητοποιούν σημαντικούς πόρους και ότι τόσο οι διαντιδράσεις όσο και οι αποφάσεις τους μπορούν να επηρεάσουν δραματικά μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Επομένως, η μακρο-διάσταση δε συνεπάγεται πάντα μεγάλο αριθμό ατόμων που εμπλέκονται στη λήψη των αποφάσεων. Μπορεί επίσης να αναφέρεται σε αποφάσεις ολίγων ή ενός και μοναδικού ισχυρότατου φορέα δράσης. Αυτό σημαίνει ότι η μακρο-διάσταση από την άποψη της προέλευσης στρατηγικών ή αποφάσεων μπορεί να συνεπάγεται ένα μεμονωμένο άτομο ή λίγα άτομα, ενώ η μακρο-διάσταση από την άποψη των συνεπειών που συνεπάγεται η εφαρμογή των στρατηγικών ή αποφάσεων πάντα εμπλέκει πολύ μεγαλύτερο αριθμό φορέων δράσης»*.

⁴¹ Για παράδειγμα η Δ.Ο.Ε.

⁴²Οι Marx & Engels (81-82) υπογραμμίζουν τη διαδικασία μέσα από την οποία ξεπηδά η οργανωτική μορφή της εργατικής τάξης λέγοντας πως *«απ' όλα τα μεμονωμένα οικονομικά κινήματα των εργατών αναπτύσσεται παντού ένα πολιτικό κίνημα, μ' άλλα λόγια ένα ταξικό κίνημα, με σκοπό την πραγματοποίηση των ταξικών συμφερόντων σε γενική μορφή και σ' όλη την κοινωνία. Τα κινήματα αυτά προϋποθέτουν μια κάποια προηγούμενη οργάνωση, ενώ παράλληλα είναι ένα μέσον ανάπτυξης της οργάνωσης αυτής. Εκεί όπου η εργατική*

ένα σύνολο οργανώσεων που δρουν ως *συστήματα διακυβέρνησης* τα οποία ποικίλλουν ανάλογα με τις πολιτικές αρχές που εφαρμόζουν (Gareth,2000:194). Θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι κάθε οργανωτική μορφή είναι εγγενώς πολιτική, υπό την έννοια ότι πρέπει να βρίσκει τρόπους για να δημιουργεί τάξη και να προσανατολίζει μια ομάδα ανθρώπων με εν δυνάμει διαφορετικά και αντικρουόμενα συμφέροντα.

Παρ' ότι είναι σπάνιο να βρεθεί στην πράξη μια πλήρως αυταρχική οργάνωση, πολλές οργανώσεις (ανάμεσά τους και το εκπαιδευτικό σύστημα) εμφάνισαν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους ισχυρές αυταρχικές τάσεις και χαρακτηριστικά. Ως αυταρχία νοείται ο τρόπος εκείνος (της) λήψης αποφάσεων όπου η ισχύς είναι συγκεντρωμένη σε ένα άτομο ή σε μια μικρή ομάδα, που υποστηρίζεται από τον έλεγχο κρίσιμων πόρων.

Ο τρόπος με τον οποίο μια ομάδα οργανώνει και διαχειρίζεται τα θέματα που την απασχολούν τη χαρακτηρίζει. Για να κατανοήσουμε την καθημερινή πολιτική δυναμική στο εσωτερικό της, είναι απαραίτητο να διερευνήσουμε τις ιδιόμορφες διεργασίες μέσω των οποίων οι άνθρωποι ασχολούνται με την πολιτική. Για το σκοπό αυτό είναι χρήσιμο να επιστρέψουμε στην ιδέα του Αριστοτέλη ότι η πολιτική εκπηγάει από μια ποικιλομορφία συμφερόντων. Έχοντας αυτό κατά νου θα ιχνηλατήσουμε τον τρόπο με τον οποίο αυτή η ποικιλομορφία οδηγεί σε διαδικασίες οικοδόμησης συνασπισμών και αμοιβαίας επιρροής, οι οποίες διαπλάθουν σε μεγάλο βαθμό την οργανωσιακή ζωή.

Η δράση στο εσωτερικό μιας ομάδας πίεσης εκδηλώνεται περισσότερο εμφανώς ή χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση στις διαφωνίες που εμφανίζονται σ' αυτό, που όχι σπάνια καταλαμβάνουν περίοπτη θέση. Οι αντιθέσεις προκύπτουν όταν τα μέλη της σκέφτονται με διαφορετικό τρόπο και θέλουν να ενεργήσουν με διαφορετικό τρόπο. Αυτή η ποικιλομορφία δημιουργεί ένταση η οποία πρέπει να επιλυθεί με πολιτικά μέσα. Μπορούμε να την αναλύσουμε με συστηματικό τρόπο εστιάζοντας στις σχέσεις μεταξύ συμφερόντων, συγκρούσεων και εξουσίας. Πρόκειται για τη γένεση των συνασπισμών (Ο.π.:201).

τάξη δεν έχει ακόμα αρκετά προχωρήσει στην οργάνωσή της, για να κινήσει μια αποφασιστική εκστρατεία ενάντια στη μαζική βία –την πολιτική εξουσία- των κυριαρχουσών τάξεων, πρέπει να εκπαιδευτεί γι' αυτό το σκοπό, με μια διαρκή δραστηριοποίηση ενάντια στην εχθρική πολιτική των κυριαρχουσών τάξεων» (Γράμμα του Μάρξ στον Φ. Μπόλτ, 23/11/1871).

Οι *συνασπισμοί* προκύπτουν όταν ομάδες ατόμων συναθροίζονται για να συνεργαστούν σε συγκεκριμένα θέματα, ζητήματα ή αποφάσεις, να προωθήσουν συγκεκριμένες αξίες. Κατανοούμε, λοιπόν πως τα μέλη μιας οργάνωσης μπορούν να επιδιώξουν τα συμφέροντά τους ως άτομα, ως ομάδες ειδικών συμφερόντων ή ως περισσότερο γενικευμένοι συνασπισμοί (για παράδειγμα πολιτικές παρατάξεις), μια διάκριση που μας είναι χρήσιμη στο χώρο της εκπαίδευσης.⁴³

Σε πολλές οργανώσεις υπάρχει συχνά ένας κυρίαρχος συνασπισμός, ο οποίος ελέγχει σημαντικές περιοχές της οργανωσιακής πολιτικής. Κάθε παρόμοια εσωτερική ομάδα πρέπει να επιτύχει κάποιας μορφής ισορροπία ανάμεσα στις απολαβές και τις συνεισφορές που απαιτούνται από τα μέλη της. Αυτές οι εσωτερικές ομάδες-συνασπισμοί δημιουργούνται εξαιτίας του ότι λειτουργικοί και άλλοι διαχωρισμοί διασπούν τα συμφέροντα κατανέμοντας, για παράδειγμα, διαφορετικούς στόχους και ενέργειες σε υποομάδες. Η πραγματικότητα αυτή (η ύπαρξη διαφορετικών τάσεων) δεν παύει να αποτελεί στοιχείο δυναμισμού και ζωτικότητας ενός οργανωμένου μορφώματος (Ο.π.:207-209).

Συχνά η οργάνωση θα πρέπει να αρκεστεί σε ικανοποιητικές και όχι βέλτιστες λύσεις των προβλημάτων, ενώ οι διαπραγματεύσεις και οι συμβιβασμοί καθίστανται περισσότερο σημαντικοί από τη στενά οριζόμενη τεχνική ορθολογικότητα. Η ανάπτυξη συνασπισμών προσφέρει μια στρατηγική για την προώθηση των συμφερόντων των ατόμων μέσα στην οργάνωση.

Μερικές φορές οι συνασπισμοί ξεκινούν από λιγότερο ισχυρούς δρώντες, οι οποίοι επιζητούν την υποστήριξη των άλλων. Άλλες φορές μπορεί να αναπτυχθούν από ισχυρούς δρώντες με σκοπό τη σταθεροποίηση της εξουσίας τους. Ό,τι απ' τα δύο κι αν συμβαίνει, η ύπαρξη εσωτερικών ρευμάτων παρέχει σημαντικά μέσα για

---

⁴³ Σε μια διαφορετική προσέγγιση του θέματος, ο Γ. Σταμέλος (2009:195,202-207) αναφέρεται στις απόψεις των Sabatier και Jenkins-Smith (1988, 1993, 1999) για τα *δίκτυα συνασπισμών για την υποστήριξη μιας πολιτικής* (Advocacy Coalition Framework ή ACF). Πρόκειται για υποσυστήματα πολιτικής, εντός των οποίων ποικίλοι δρώντες δημιουργούν, με βάση κάποιες κοινές κεντρικές αντιλήψεις και αξίες, πλαίσια συνασπισμών υπεράσπισης (μιας πολιτικής), αναλαμβάνοντας συντονισμένη δράση με στόχο τη μετουσίωσή της σε δημόσιες πολιτικές. Τα προαναφερόμενα δίκτυα (μπορούν να) περιλαμβάνουν γραφειοκράτες, πολιτικούς, εκπροσώπους των οργανώσεων συμφερόντων, ερευνητές, πολιτικούς αναλυτές και δημοσιογράφους (Ο.π.:202). Σημαντική είναι η διάκριση που γίνεται από τον ίδιο συγγραφέα μεταξύ των δρώντων που ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο δίκτυο υπεράσπισης και των δρώντων που ενεργούν ατομικά ως δρώντες-κλειδιά. Ειδικότερα, «οι ιδέες ενός δρώντα-κλειδί, ακόμα κι αν δεν είναι μέλος ενός συγκεκριμένου δικτύου, είναι πολύ σημαντικές, δεδομένου ότι έχουν πρόσθετο ειδικό βάρος και σημαντική ισχύ, με αποτέλεσμα να μπορούν να επηρεάζουν τόσο τη συγκρότηση της πολιτικής ατζέντας όσο και την ανάπτυξη της πολιτικής πράξης. Αυτό οφείλεται κυρίως στη δυνατότητα του δρώντα να προσελκύει τα φώτα της δημοσιότητας όποτε διατυπώνει μια άποψη, αλλά και επειδή είναι σε θέση να έχει πολλαπλές αλληλεπιδράσεις με ποικίλους δρώντες διαφορετικών δικτύων» (Ο.π.:203).

την εξασφάλιση των επιθυμητών στόχων (με τη βοήθειά τους κάποιος ενισχύει τη θέση του στο εσωτερικό της οργάνωσης).

Συγκρούσεις ή καλύτερα ανταγωνισμοί, λιγότερο ή περισσότερο οξείες εμφανίζονται σε πολλά επίπεδα (προσωπικό, διαπροσωπικό, μεταξύ αντιμαχόμενων ομάδων ή φορέων δράσης, π.χ., ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Δ.Ο.Ε). Μπορεί να είναι ρητές ή συγκαλυμμένες. Μπορεί να είναι ενσωματωμένες στις οργανωσιακές δομές, τους ρόλους, τις συμπεριφορές και τα στερεότυπα ή μπορεί να προέρχονται από τον περιορισμένο αριθμό πόρων (θέσεων θα λέγαμε εμείς όσον αφορά το αντικείμενο της εργασίας μας). Οποιαδήποτε και αν είναι η αιτία της και οποιαδήποτε μορφή και αν παίρνει, η διαφωνία προκύπτει από κάποια απόκλιση συμφερόντων ή αντιλήψεων μεταξύ των μελών η οποία μπορεί να είναι εικαζόμενη ή πραγματική.⁴⁴

Τότε έρχεται η *ισχύς* να καθορίσει ποιος παίρνει τι, πότε και πώς. Η δομή της εξουσίας είναι ίδια με τη δομή της ισχύος. Παρ' ότι συχνά η εξουσία φαίνεται σαν να ρέει από την κορυφή, όντας εξουσιοδοτημένη από κάποιον υψηλότερα ιστάμενο, η συζήτησή μας σχετικά με τη νομιμοποίησή της υπονοεί ότι αυτό αληθεύει μόνο μερικώς. Η εξουσία γίνεται αποτελεσματική μόνο στο βαθμό κατά τον οποίο νομιμοποιείται από εκείνους που βρίσκονται στα χαμηλότερα επίπεδα⁴⁵ (Gareth,2000:213-215).

Πριν προχωρήσουμε σε μια πιο λεπτομερή ανάλυση της έννοιας οφείλουμε να επισημάνουμε κάποιους δομικούς παράγοντες που καθορίζουν το σκηνικό δράσης των ατόμων. Ενώ οι οργανώσεις και η κοινωνία μπορεί να συμπεριλαμβάνουν διαφορετικούς πολιτικούς δρώντες, οι οποίοι να αντλούν από διαφορετικές πηγές ισχύος, το πλαίσιο μέσα στο οποίο εμπλέκονται καθορίζεται από την οικονομία, τις ταξικές σχέσεις και άλλους βαθύτερους δομικούς παράγοντες οι οποίοι διαμορφώνουν την εκάστοτε κοινωνική ισορροπία. *Θα πρέπει, λοιπόν να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στις επιφανειακές εκδηλώσεις και στις βαθιές δομές της ισχύος.*

---

⁴⁴Μάλιστα, κάθε σύγκρουση δεν είναι ένα στατικό γεγονός, αλλά ακολουθεί μια ιδιαίτερη εξελικτική πορεία. Έχουμε, συνεπώς, ομάδες και θεσμούς που βρίσκονται σε διαντίδραση και τη δυναμική των σχέσεών τους. Η τελευταία περιλαμβάνει συσχετισμούς δυνάμεων και συμβιβασμούς που μεταβάλλονται κατά τη διάρκεια της δράσης.

⁴⁵Ο ίδιος συγγραφέας τονίζει ότι «το συνδικαλιστικό κίνημα έχει συνειδητοποιήσει το γεγονός αυτό και διοχετεύει την ισχύ που έχουν τα κατώτερα επίπεδα της πυραμίδας ώστε να αμφισβητηθεί η εξουσία που υπάρχει στην κορυφή της. Στο βαθμό που η ισχύς των εργατικών συνδικάτων νομιμοποιείται από το νόμο και το δικαίωμα του συνδικαλίζεσθαι, αντιπροσωπεύει και αυτή ένα βαθμό τυπικής εξουσίας» (Gareth,2000:213-215).

Εξετάζοντας την ελληνική κοινωνία και το εκπαιδευτικό σύστημα σε μια ιστορική προοπτική θα αντιληφθούμε λογικές που βασίζονται στην ισχύ, και είναι αποτέλεσμα τόσο της ιστορικής εξέλιξης, όσο και του κυρίαρχου ρόλου του κράτους σε σχέση με την εκπαίδευση και στην κοινωνία.⁴⁶ Πρόκειται για ασύμμετρα σχήματα εξάρτησης, στα οποία ένα πρόσωπο ή μια ομάδα συνδέεται με κάποια άλλη με ένα μη ισόρροπο τρόπο, ενώ ταυτόχρονα κάποιος ή κάποιοι (οι εκάστοτε κυρίαρχες πολιτικά δυνάμεις, η ηγεσία των συνδικάτων κ.ά.) έχουν την ικανότητα να προσδιορίζουν την πραγματικότητα των υπολοίπων με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτοί να αντιλαμβάνονται και να πραγματώνουν τις σχέσεις που οι πρώτοι επιθυμούν.

Θα αναφέρουμε μερικές από τις σημαντικότερες πηγές ισχύος:

- ◆ *Ο έλεγχος των διαδικασιών λήψης αποφάσεων.*
- ◆ *Οι διαπροσωπικές συμμαχίες, τα δίκτυα⁴⁷ (συγκεκριμένα συστήματα πολλαπλής υπαγωγής) και ο έλεγχος της «άτυπης οργάνωσης».*
- ◆ *Ο έλεγχος των αντι-οργανώσεων.*
- ◆ *Η ισχύς που ήδη έχει κάποιος (Ο.π.:213-240).*

Κάθε πεδίο πολιτικής – πόσο μάλλον η εκπαιδευτική πολιτική – αφορά και τη ροή πληροφοριών μεταξύ των παραγόντων που ορίζουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τους διαύλους επικοινωνιών και τους θεσμούς. Και η εξουσία σε κάθε πεδίο πολιτικής σχετίζεται με την ικανότητα να επηρεάζει κανείς τη διαμόρφωση

---

⁴⁶Σύμφωνα με τον Montlibert (2006:79), όταν η ανάπτυξη του κράτους προηγείται της ανάπτυξης του πολιτικού χώρου (βλέπε κοινωνίας), επιφέρει άλλα αποτελέσματα από εκείνα που δημιουργεί μια ανάπτυξη της πολιτικής πριν από την οργάνωση του κράτους. Συνήθως, από ένα σημείο και μετά, έχουμε ταυτόχρονη και εν πολλοίς αλληλοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη και των δύο.

⁴⁷Οι ομάδες πίεσης προσεγγίζονται και ως συστατικά στοιχεία δικτύων πολιτικής. Αυτά χωρίζονται σε κοινότητες πολιτικής και σε θεματικά δίκτυα (Lagroye et al,2008:369,632-633,654-655,666-678;Bale:2011,168). Αρκετές φορές στη σχετική βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ο όρος σταθεροποιημένα δίκτυα πολιτικής ή θεσμοποιημένα συστήματα δράσης. Μάλιστα, γίνεται διάκρισή τους σε ανοιχτά και κλειστά. Τα πρώτα είναι ρευστά, περιλαμβάνουν πολυάριθμους δρώντες με μοναδικό κοινό στοιχείο το ενδιαφέρον τους για ένα πρόβλημα, ενώ η συνταύτιση είναι ελάχιστη (γι'αυτό και θεματικά δίκτυα). Στα κλειστά, οι συμμετέχοντες (που είναι συνήθως λίγοι σε αριθμό) διατηρούν τακτικές σχέσεις, έχουν την ίδια «γλώσσα» και κοινή αντίληψη των προβλημάτων, είναι σχετικά «απομονωμένα» από τον «περίγυρο» τους. Μπορούν κατ'αυτό τον τρόπο να καθορίζουν διακυβεύματα ή και να αποκλείουν ορισμένες ομάδες από τη διαδικασία χάραξης πολιτικών (τότε τους αποδίδεται ο όρος κοινότητες πολιτικής) (Hague et al,1998:123-124).

Σε αρκετούς τομείς οι άμεσα ή έμμεσα σχετιζόμενες ομάδες πίεσης έχουν αυξηθεί σε αριθμό, ενώ παράλληλα οι κυβερνήσεις δυσκολεύονται ολοένα και περισσότερο να περιορίσουν την πρόσβαση στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αλλά και στα πεδία επηρεασμού των αποφάσεων (όπως, π.χ., τα Μ.Μ.Ε.). «Με αυτόν τον τρόπο συγκροτούνται δίκτυα ή κοινότητες που αποτελούνται όχι μόνον από τους αρχικούς δρώντες, αλλά και ποικίλες οργανώσεις που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τις θεματικές που αφορούν τον κάθε τομέα» (Ball & Peters,2001:198). Σύμφωνα με τους Hague et al (1998:124), τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μία κάμψη των κοινοτήτων πολιτικής σε αρκετούς τομείς της δημόσιας σφαίρας. Στη θέση τους αναδύονται θεματικά δίκτυα, τα οποία μας επιτρέπουν να προσεγγίσουμε τη διαμόρφωση πολιτικής (-ων) με περισσότερο θετικό τρόπο.

αυτών των δομών, να τις χρησιμοποιεί, και να ελέγχει την πρόσβαση σε αυτές (Foucault,1991:88-89).⁴⁸Ο χαρακτήρας και οι μορφές που θα λάβουν τα εξουσιαστικά στοιχεία σε ένα πεδίο πολιτικής εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τους θεσμούς και τις πρακτικές λογοδοσίας που υφίστανται. Η λογοδοσία εδώ δεν αφορά τόσο τη σχέση με την εκλεγμένη πολιτική ηγεσία, όπως συμβαίνει στην ανάλυση των σχέσεων γραφειοκρατίας–πολιτικής εξουσίας, όσο τη σχέση με την κοινωνία και τις κοινωνικές δυνάμεις (Λάβδας,2003:30).

Οι στόχοι της οργάνωσης⁴⁹ (είτε αυτή λέγεται εκπαιδευτικό σύστημα είτε λέγεται συνδικάτο κτλ.), η δομή, το ύφος της διοίκησης και άλλες φαινομενικά τυπικές πλευρές της λειτουργίας της ενέχουν πολιτική διάσταση. Ακόμη και *η ιδέα της ορθολογικότητας* είναι όχι μόνο ένας πόρος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, αλλά και ένας περιγραφικός όρος που αποδίδει την ανάγκη υπέρβασης των αντιφάσεων που είναι συνυφασμένες με το γεγονός ότι μια οργάνωση είναι ταυτοχρόνως ένα σύστημα ανταγωνισμού και ένα σύστημα συνεργασίας.⁵⁰Η έμφαση που δίνεται στην ορθολογικότητα επιχειρεί να συνενώσει ένα πολιτικό σύστημα το οποίο εξαιτίας της ποικιλίας των συμφερόντων πάνω στα οποία οικοδομείται, έχει πάντα μια λανθάνουσα τάση να διακλαδίζεται προς διαφορετικές κατευθύνσεις (για παράδειγμα γιατί όλοι επικαλούνται ορθολογικά–τεχνοκρατικά κριτήρια επιλογής;)

Μια ανάλυση της οργανωσιακής πολιτικής που παίρνει υπόψη της τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα σε αντίπαλα συμφέροντα, τις συγκρούσεις, τις πηγές ισχύος μπορεί να μας βοηθήσει να καταλάβουμε και να διαχειριστούμε αυτές τις δυνάμεις. Η δική μας προσέγγιση προτείνει ότι συνήθως υπάρχει μια δομική βάση πέρα από τα κίνητρα. Ο οργανωσιακά δρων είναι τελικά ένας πολιτικά δρων. Είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε το πώς και το γιατί συμβαίνει αυτό, καθώς και τα

---

⁴⁸ Για τον Foucault (1991:88-89) «δεν πρέπει να συγχέονται μεταξύ τους οι «σχέσεις εξουσίας», οι «σχέσεις επικοινωνίας» και οι «αντικειμενικές ικανότητες». Αυτό δε σημαίνει ότι πρόκειται για τρία χωριστά πεδία κι ότι έχουμε: από τη μια μεριά το πεδίο των πραγμάτων, της ένσκοπης τεχνικής, της εργασίας και του μετασχηματισμού του πραγματικού. Από την άλλη, το πεδίο των σημείων, της επικοινωνίας, της αμοιβαιότητας και της κατασκευής νοήματος. Τέλος, το πεδίο της κυριαρχίας των μέσων εξαναγκασμού, της ανισότητας και της δράσης των ανθρώπων πάνω στους ανθρώπους. Πρόκειται για τρεις τύπους σχέσεων που εκ των πραγμάτων πάντοτε αλληλοεπικαλύπτονται προσφέροντας αμοιβαίο στήριγμα και χρησιμεύοντας η μία στην άλλη αμοιβαία σαν εργαλείο».

⁴⁹ Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι χρησιμοποιούμε τον όρο οργάνωση με τις εξής διαφορετικές σημασίες: α) για να αποδώσουμε την εσωτερική λειτουργία/διάρθρωση μιας συλλογικότητας, π.χ., συνδικάτου, ομάδας πίεσης, εκπαιδευτικού οργανισμού κτλ. (σύμφωνα και με τη διοικητική επιστήμη), β) εν μέρει αυθαίρετα για να αναφερθούμε σε θεσμούς όπως η εκπαίδευση ή το εκπαιδευτικό σύστημα, για τα οποία η χρήση άλλων όρων δεν ενδείκνυται. Για παράδειγμα κάνουμε λόγο για οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης.

⁵⁰Για τη θεωρία της Ορθολογικής Επιλογής δεσ ενδεικτικά: Olson,1991;Ainsworth,2002:14-35;Bale,2011:446.

«μοτίβα» νοήματος τα οποία εμφανίζονται στην πολιτική κουλτούρα κάθε κοινωνικού χώρου. Αυτό που θεωρούμε σημαντικό είναι η θεώρηση των ανταγωνισμών μεταξύ των ομάδων ως εποικοδομητική δύναμη, αλλά και η πιθανότητα χρήσης πολιτικών αρχών για την εξέταση και αναδόμηση της σχέσης ανάμεσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία.

1.3 Ομάδες συμφερόντων, κράτος και διαμεσολάβηση στον κορπορατισμό

Θα μελετήσουμε τη σχέση Δ.Ο.Ε. – Υπουργείου Παιδείας μέσα από ένα σύνολο απόψεων που συγκροτούν τις κορπορατιστικές⁵¹ προσεγγίσεις. Κάποιοι θεωρούν πως οι τελευταίες αποτελούν μια μορφή κοινότητας πολιτικής⁵² (Λάβδας,2003:38), άλλοι μια μορφή ανεπτυγμένου θεσμοποιημένου πλουραλισμού (Williamson,1989:62). Ο σχετικός διάλογος θα συνεχιστεί από το σημείο, στο οποίο κλήθηκαν οι θεωρητικοί της πολιτικής επιστήμης να διαλέξουν μεταξύ δύο όρων: του κράτους και της κυβέρνησης. Οι απόψεις που αναλύουμε σ' αυτή την ενότητα προκρίνουν τον πρώτο, γιατί θεωρούν πως αποτελεί την εγκαθιδρυμένη μορφή πολιτικής δραστηριότητας, όπως αυτή εμπεριέχεται σε ένα σύνολο από νόμους και πρακτικές.

Στα δημοκρατικά συστήματα κάθε κυβέρνηση επιδιώκει, με την εκλογή της, ένα νέο σύνολο πολιτικών και προτεραιοτήτων να αποτελέσουν τμήμα της κρατικής δομής / λειτουργίας. Έτσι, θεωρείται πως η έννοια της κυβέρνησης περιορίζεται από δύο ομάδες εμποδίων: την εκλογική διαδικασία (την ανάγκη για επανεκλογή, σύμφωνα με τους κανόνες του πολιτικού παιχνιδιού) και τον ίδιο τον κρατικό μηχανισμό (που εμπεριέχει τους ήδη υπάρχοντες τρόπους κυριαρχίας, εμπλέκοντας

---

⁵¹ Αυτή καθαυτή η έννοια του κορπορατισμού αναφέρεται σε μια αντίληψη σύμφωνα με την οποία η κοινωνία αποτελεί ένα ενιαίο σώμα (corpus) αποτελούμενο από ποικίλα λειτουργικά μέρη (κοινωνικές τάξεις ή επαγγελματικές κατηγορίες), τα οποία έχουν κοινά συμφέροντα εξαιτίας αυτής της αδιάρρηκτης «οργανικής» τους ενότητας, που καθιστά αναγκαία αν όχι αναπόφευκτη την αρμονική συνεργασία τους (Σεραφετινίδου, 2006:231-232).

⁵² Για τον A. Heywood (2008:383-384) αποτελεί μια κοινωνική θεωρία, μια ιδεολογία, μια μορφή οργάνωσης της οικονομίας που τονίζει την προνομιακή θέση που κατέχουν ορισμένες ομάδες σε σχέση με την κυβέρνηση, θέση η οποία τους επιτρέπει να επηρεάζουν τη χάραξη και εφαρμογή της κρατικής πολιτικής. Για τη σχετική θεωρητική συζήτηση βλέπε και Αλεξανδρόπουλος (2010:79).

σ' αυτούς όχι μόνο τη γραφειοκρατία, αλλά και τις σχέσεις του με την κοινωνία)⁵³ (Cawson,1988:56).

Οι ίδιες πραγματικότητες θα αντιμετωπιστούν από διαφορετική ερευνητική σκοπιά. Συγκεκριμένα, η λογική του κορπορατισμού δε διακρίνεται πάντοτε εύκολα από άλλες μορφές πολιτικών οργανωμένων συμφερόντων (Williamson,1989:126). Εντοπίζεται, χωρίς να είναι ιδιαίτερα διακριτός. Γίνεται αντιληπτός σαν μια μακρο-κοινωνιολογική μορφή.

Η συγκεκριμένη επιλογή, σύμφωνα με τον A. Cawson (1988:20) καθορίζεται από τους ερμηνευτικούς μας στόχους, δηλαδή από το πεδίο των φαινομένων τα οποία ενδιαφερόμαστε να εξετάσουμε. Ο κορπορατισμός, γενικά, θα ιδωθεί σαν *«μια ειδική κοινωνικο-πολιτική διαδικασία, στην οποία οργανώσεις που εκπροσωπούν λειτουργικά συμφέροντα εμπλέκονται σε μία πολιτική «ανταλλαγή» με τις κρατικές υπηρεσίες σε ζητήματα δημόσιας πολιτικής. Ο ρόλος των συγκεκριμένων οργανώσεων-ομάδων συνδυάζει την εκπροσώπηση συμφερόντων και την εφαρμογή πολιτικής»* (Schmitter,1974:86). Μια διαφορετική διατύπωση θα ήταν να θεωρηθεί ένας τρόπος σύνδεσης των οργανωμένων συμφερόντων ενός κοινωνικού χώρου με τις δομές του κράτους.

Ορθότερο είναι να δούμε ένα θεωρητικό και ερμηνευτικό συνεχές που στο ένα άκρο του έχει τον πλουραλισμό⁵⁴ και στο άλλο τον κορπορατισμό (Birch,2001:212–219;Williamson,1989:64-65). Παρόμοια συνεχή μπορούν να συγκροτηθούν με βάση διαφορετικές μεταβλητές, π.χ., το βαθμό της εσωτερικής πειθαρχίας των ομάδων των οποίων τα συμφέροντα διαμεσολαβούνται (Cawson,1988:38-40). Το σύνολο των περιπτώσεων που θα μελετήσουμε (ιστορικών περιόδων στις οποίες η Δ.Ο.Ε. (δια)συνδέεται με συγκεκριμένο τρόπο με το κράτος) θα πρέπει να τοποθετηθεί κάπου μεταξύ αυτών των δύο άκρων. Σε κάθε επιμέρους περίπτωση υπάρχουν περιθώρια συνδυασμών. Καθώς όμως βαδίζουμε προς το κορπορατιστικό άκρο του

---

⁵³ Η κυβέρνηση, όμως, είναι ενσωματωμένη σε ένα ευρύτερο σύστημα και δεν λειτουργεί με έναν τρόπο που είναι αντιθετικός προς το κράτος. Ο Foucault, μάλιστα, εισάγοντας τον όρο της *«κυβερνησιακότητας»* επιχειρηματολογεί ότι ιστορικά το ερώτημα του πώς κυβερνάς τον εαυτό σου, πώς πρέπει να κυβερνιέσαι, πώς να κυβερνάς τους άλλους κτλ. είναι εντελώς διαφορετικό από το ερώτημα του πώς να άρχεις το κράτος. Για τον ίδιο, καθώς το κράτος *«γίνεται κυβερνησιακό»*, η τέχνη της κυβέρνησης χάνει τα πλουραλιστικά και συναινετικά χαρακτηριστικά της και το αποτέλεσμα είναι ένα μοναδικά παράδοξο φαινόμενο (Hoffman,1997:61-66;Olssen et al, 2010:24-6).

⁵⁴Για το συγκεκριμένο όρο δεξ ενδεικτικά: Dahl (1989);Hirst (1989);Howlett & Ramesh (1995:33-38);Heywood (2006:381-383);Γεωργιάδης (2000:60-72);Schmidt (2004).

συνεχούς η ελεγκτική λειτουργία των ομάδων αυξάνεται, ενώ η διαμεσολαβητική περιορίζεται.

Έτσι, σύμφωνα τον Lehmbruch, μια εκδοχή του κορπορατισμού αντικαθιστά ιστορικά έναν τύπο πλουραλισμού που καταρρέει, ενώ την επόμενη ιστορική περίοδο ακολουθεί η αντίστροφη πορεία (Williamson,1989:65-69,199). Πρόκειται για διαφορετικές ερμηνείες που τοποθετούνται στα ίδια φαινόμενα, οι οποίες έχουν, τουλάχιστον, περιγραφική χρησιμότητα (αλλά και λειτουργική),⁵⁵ αν και υπάρχουν αμφιβολίες αν μπορούν να συγκριθούν τα χαρακτηριστικά τους ένα προς ένα. Ειδικότερα, η κορπορατιστική μορφή διαμεσολάβησης συμφερόντων αποσκοπεί σε μορφές συνεργασίας (*δομές πολιτικής διευθέτησης της κοινωνικής ανταγωνιστικότητας*) που τείνουν να εξουδετερώσουν τις αντιθετικές συνιστώσες: α) στον οικονομικό ανταγωνισμό⁵⁶, β) στο κοινωνικό επίπεδο (ταξική πάλη) και γ) στο πολιτικό επίπεδο (ταξική διαφοροποίηση) (King,1986:122;Ψημίτης,1999:17–19,31).

Οι υποστηρικτές της θα έχουν ως αφετηρία την κριτική των πλουραλιστικών θέσεων, που κατά ένα μέρος στηρίχτηκε στο μαρξιστικό εννοιολογικό οπλοστάσιο (Cawson,1988:6-7,16-19). Και οι δύο πλευρές αποδίδουν στο κράτος σημαντικό βαθμό αυτονομίας, εφόσον είναι ο οργανωτής μιας αγοράς και ενός συστήματος συμφερόντων όλο και πιο πολύπλοκων.⁵⁷ Η διαφορετική θέση και λειτουργία, λοιπόν, των ανταγωνιστικών δυνάμεων στην παραγωγική και πολιτική διαδικασία δημιουργεί μια δομική ασυμμετρία στις δυνατότητες επιρροής, δυνάμει της οποίας η μορφή της συλλογικής οργάνωσης γίνεται πολύ πιο σημαντική για τα συμφέροντα της εργασίας παρά για τα συμφέροντα του κεφαλαίου.⁵⁸

Διαφοροποιήσεις σε αυτές τις δυνατότητες ή στην εξειδικευμένη φύση των αναγκών σε διαφορετικά στάδια θεσμικής ανάπτυξης και διεθνούς πλαισίου του καπιταλισμού, οδηγούν στην ευδοκίμηση των μορφών του *κοινωνικού* και του

---

⁵⁵ Williamson,2009:3-6.

⁵⁶ Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η διαχείριση της οικονομίας απαιτεί πολιτικό/τεχνοκρατικό διακανονισμό, δηλαδή ενότητα δράσης και σκοπού όλων των φορέων, για να είναι επιτυχής. Η αιχμή της κορπορατιστικής πολιτικής κατευθύνεται προς τις οργανώσεις των εργαζομένων, αφού η ταξική πάλη προσλαμβάνει όλο και περισσότερο τη μορφή των εργασιακών συγκρούσεων (Πετρινώτη,1985:144).

⁵⁷ Σημείο συνάντησης με τις νεο-μαρξιστικές θέσεις είναι πως το κράτος αναπτύσσει σημαντικό ρόλο στη διαμεσολάβηση της κοινωνικής σύγκρουσης, όχι όμως και καθοριστικό στη δόμηση των συμφερόντων που ενεργοποιούν αυτή τη σύγκρουση. Η τελευταία είναι το αποτέλεσμα της ανταγωνιστικής σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία (Schmitter,1974:107).

⁵⁸ Γι' αυτό η επικοινωνία εντός των επιχειρηματικών ενώσεων είναι «μονολογική», σε αντίθεση με αυτή εντός των εργατικών συνδικάτων που είναι «διαλογική» (Χαρίσης,1997:241).

κρατικού κορπορατισμού(ο.π.:107;Heywood,2008:384).Τα λειτουργικά⁵⁹ συμφέροντα καλούνται να οργανωθούν κάθετα: αντιβαίνουν τις οριζόντιες ταξικές διαστρωματώσεις, αλλά δεν τις αντικαθιστούν. Στο συγκεκριμένο τύπο διαμεσολάβησης επιδιώκεται η «παραγωγή» ταξικής συνεργασίας και η διαμόρφωση της πεποίθησης πως οι εθνικοί στόχοι, όταν στηρίζονται στη συνδυασμένη προσπάθεια των ενδιαφερομένων είναι περισσότερο επωφελείς από τα στενά, επιμέρους ταξικά⁶⁰ συμφέροντα (King,1986:120).

Με την επιφύλαξη πως συχνά μελετώνται ή έρχονται στην επιφάνεια λιγότερο σημαντικές έννοιες, ενώ άλλες περισσότερο ουσιώδεις παραμένουν στην αφάνεια (καταστρατήγηση της έννοιας), θα κάνουμε κάποιες τοποθετήσεις στα στοιχεία που αναφέρει ο τίτλος της συγκεκριμένης ενότητας. Οι κοινωνικές ομάδες για τον κορπορατισμό δε στοχεύουν στην άρθρωση συμφερόντων και στη συμμετοχή στον πολιτικό αγώνα, αλλά συγκροτούνται γύρω από κοινωνικο-οικονομικές λειτουργίες (*λειτουργική εκπροσώπηση έναντι συμφεροντικής, αφού δεν έχουμε πλέον ομάδες, αλλά ενώσεις*⁶¹) (Cawson,1988:71-72,81). Το δικαίωμα κάποιου να συμμετέχει σε μια οικονομική δραστηριότητα εξαρτάται ή συνοδεύεται από τη συμμετοχή του στην αντίστοιχη ένωση.

Αντί του όρου ενώσεις χρησιμοποιείται συχνά ο όρος *σωματεία*. Τα σωματεία νομιμοποιούν ή αναγνωρίζουν επαγγέλματα (Zeigler,1988:19). Αυτή τη διάκριση θα τη διευρύνουμε, αναγνωρίζοντας πως *υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα συμφεροντικής*

---

⁵⁹Ο όρος λειτουργικά αναφέρεται στα συμφέροντα ενός κοινωνικού συνόλου ή ευρύτερων ομάδων του τελευταίου.

⁶⁰ Οι μαρξιστικές ερμηνείες του κορπορατισμού, με τη σειρά τους, μελετούν τον αποκλεισμό αιτημάτων μέσω της συγκέντρωσης της εξουσίας στο ανώτερο προσωπικό του κράτους. Άλλοι θεωρούν τον κορπορατισμό ως ένδειξη ενός «τμηματικού-τομεακού» κράτους, στο οποίο η ισχύς στηρίζεται στις λειτουργικές ομάδες. Εντοπίζουν στο εννοιολογικό οπλοστάσιο των συγκεκριμένων απόψεων ταξικές προκαταλήψεις (Χαρίσης,1997:229-245;Ψημίτης,1993:167). Πιο συγκεκριμένα κάνουν λόγο για αστική κορπορατιστική αντίληψη που διαμορφώνει και χρησιμοποιεί έννοιες όπως «κοινωνικός διάλογος», «κοινωνικοί εταίροι», «νέα κουλτούρα συλλογικών διαπραγματεύσεων». Αν και αποδίδεται στο κεφάλαιο και στην εργασία το ίδιο κοινωνικό status, αυτά τα δύο είναι εγγενώς διαφοροποιημένα όσον αφορά την ελευθερία που έχουν να επιδιώξουν τα δικά τους συμφέροντα. Θεωρούν ότι τα παραπάνω αποτελούν ένα σύνολο τακτικών με στρατηγικό στόχο την ενσωμάτωση του οργανωμένου εργατικού κινήματος στις πρακτικές της κρατικής συνδιαλλαγής. Έτσι, «προετοιμάζεται η άτυπη (ίσως μέσω κάποιου «κώδικα πρακτικής»), ή ίσως και η δια νόμου απαγόρευση της πρόταξης οποιωνδήποτε πολιτικού χαρακτήρα αιτημάτων από την εργατική τάξη» (Ο.π.:243). Η παγίωση μιας τέτοιας κατάστασης οδηγεί στον περιορισμό των δυνατοτήτων των εργατών παρά του κεφαλαίου. Το κράτος παρεμβαίνει για να δημιουργήσει κορπορατιστικούς διακανονισμούς συμφερόντων με σκοπό να ελέγξει και να εξασφαλίσει την καπιταλιστική συσσώρευση διαμέσου της *διαρρύθμισης* (Offe).

Έτσι, οδηγούνται στη διαπίστωση πως αυτή η *επιτακτική ποικιλία* αλλά αντανακλά την εμπειρική πραγματικότητα. Για τους κορπορατιστές τα πάντα στην καπιταλιστική κοινωνία είναι ανοιχτά στη διαπραγμάτευση, ακόμη και η ίδια η βάση του κεφαλαίου (Cawson,1988:14-18,82). Αποτελεί κοινό έδαφος με τους μαρξιστές η παραδοχή του μετασχηματισμού της ανταγωνιστικής καπιταλιστικής οικονομίας σε μια μονοπωλιακή κατάσταση, η οποία δεν μπορεί να αναπαράγει από μόνη της τους όρους της ύπαρξής της.

⁶¹ (Heywood,2008:376).

συσσώρευσης/εκπροσώπησης και σε κάθε επίπεδο διαφορετικά είδη πολιτικών διαδικασιών. Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ως παράδειγμα τη σχέση των πρωτοβάθμιων οργανώσεων των εκπαιδευτικών με την ομοσπονδία στην οποία ανήκουν (στα πλαίσια μιας οργάνωσης του επιπέδου της Δ.Ο.Ε.) ή τη σύνδεση της Δ.Ο.Ε. με το τριτοβάθμιο συνδικάτο (Α.Δ.Ε.Δ.Υ.)⁶²

Οι ενώσεις που έχουν στενή σχέση με τον κρατικό μηχανισμό τείνουν να αποκτούν μια ανάλογη μ' αυτό ιεραρχική δομή. Αλλάζει, συνεπώς η εσωτερική τους διάρθρωση. Επιπλέον, τα προς διαπραγμάτευση θέματα καθώς και ο βαθμός σημασίας τους, αν δεν καθορίζονται από το κράτος, τουλάχιστον τίθενται από τη γραφειοκρατία (Williamson,1989:81-91). Διαμορφώνονται δημόσιοι και ημιδημόσιοι μηχανισμοί διαπραγμάτευσης που παρουσιάζονται να είναι προεκτάσεις της κρατικής μηχανής.⁶³ Αυτοί, αν και αποτελούν συνέχειες της προαναφερόμενης μηχανής στο χώρο της κοινωνίας των πολιτών, δε συνιστούν τμήμα καθαυτό του κράτους, αλλά ενδιάμεσες και ελεγχόμενες δομές / έδρες συναπόφασης (King,1986:121-130).

Δεν είναι σαφές, λοιπόν, πού το κράτος τελειώνει και πού τα επιμέρους συμφέροντα αρχίζουν. Κατά συνέπεια, στην κορπορατιστική λογική δεν υπάρχουν ομάδες συμφερόντων εθελοντικές (με βάση τη συγκεκριμένη θέαση των πραγμάτων). Η ηγεσία τους απολαμβάνει την κρατική αναγνώριση -ένα παραχωρημένο ιδιαίτερο status- μετά την επίδειξη συγκεκριμένων συμπεριφορών, που είναι δυνατόν το κράτος να το αποσύρει. Οι τέσσερις διαστάσεις ενός τέτοιου status (Offe) είναι οι ακόλουθες:

♦ *Status πόρων*. Ο βαθμός στον οποίο οι πόροι μιας ομάδας συμφερόντων προέρχονται από το κράτος (απευθείας επιχορήγηση, απαλλαγές φόρων).

♦ *Status εκπροσώπησης*. Ο βαθμός στον οποίο το εύρος εκπροσώπησης της ομάδας ή η διαδικασία εισδοχής σ' αυτήν καθορίζεται από πολιτικές αποφάσεις.

---

⁶²Ειδικότερα, για τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών θα πρέπει να επισημάνουμε την παρατήρηση του Σ. Αλεξανδρόπουλου (2010:174), για τη μετά το 1980 περίοδο, ότι «σε περιοχές της οικονομίας που το κράτος επέχει και τη θέση εργοδότη...προωθήθηκαν ρυθμίσεις ανάμεσά του (με τη διπλή του ιδιότητα ως δημόσιας εξουσίας και ως εργοδότη) και στους εργαζόμενους, που εκ των πραγμάτων έχουν κορπορατιστικό χαρακτήρα». Στο ίδιο «μήκος κύματος» ο Π. Καζάκος (1991:57) τονίζει ότι αφετηρία είναι η εισοδηματική πολιτική, «όμως συχνά η κορπορατιστική ενορχήστρωση διαχέεται και σε άλλα θέματα ή περιοχές πολιτικής – ιδίως στην πολιτική της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας, όπου η τελευταία περιλαμβάνει και την πολιτική της επαγγελματικής και γενικότερης παιδείας».

⁶³Έτσι, «το κράτος εκχωρεί λειτουργίες του και όχι μηχανισμούς του στις οργανωμένες ομάδες, τελικά εκχωρεί ένα τμήμα της εξουσίας του σε ανταπόδοση της «κρατικοποίησης» των πολιτικών αυτών των ομάδων» (Ψημίτης, 1993:163-164).

♦ *Status οργανωτικό*. Ο βαθμός στον οποίο οι σχέσεις εκπροσώπου – μελών είναι καθορισμένες. Αν θα πρέπει, δηλαδή η ομάδα να εκπληρώνει συγκεκριμένα κριτήρια.

♦ *Status διαδικαστικό*. Κατά πόσο η ομάδα συμμετέχει σε διαδικασίες διαμόρφωσης και εφαρμογής πολιτικών, τόσο με το κράτος, όσο και με άλλους εταίρους (άνωθεν οικοδομημένες λογικές συλλογικής δράσης) (Ψημίτης,1999:302-303;King,1986:132-133).

Το κράτος παραχωρεί κάποιες από αυτές τις διαστάσεις και απαιτεί την περιστολή ενός μέρους των απαιτήσεων από την ομάδα συμφερόντων. Ακόμη, θα «νομιμοποιήσει» τις περισσότερες «σοβαρές-υπεύθυνες» και αντιπροσωπευτικές από αυτές (που δέχονται *de jure* ή *de facto* τους περιορισμούς που τους τίθενται από αυτό). Μπορούμε να πούμε πως επισυμβαίνει ένα είδος αφομοίωσης ή συγκερασμού των επιμέρους συμφερόντων με των αντίστοιχων του κράτους (κορπορατισμός εκ των άνω) (Schmitter,1974:120-121).

Αν δούμε εξελικτικά τα παραπάνω είναι δυνατή η βαθμιαία εξάρτηση των οργανώσεων γενικά, και της εκπροσώπησης ειδικά. Το ζητούμενο είναι πώς πραγματοποιείται η συμμόρφωση των μελών σ' αυτά που συναποφασίζονται με τον προαναφερόμενο επικρατούντα εταίρο.

Το κράτος συνιστά το ενεργητικό υποκείμενο (Δερτιλής,2000:12-32) στη διαδικασία διαμόρφωσης των αποφάσεων (Williamson,2009:23-26). Δεν είναι πλέον το περιορισμένο, κατακερματισμένο κράτος-κυβέρνηση του πλουραλισμού που ταλανίζεται από τους ανταγωνισμούς ούτε απλά μια άλλη οργάνωση. Είναι ένα σύστημα οργανώσεων. Το κρατικό σύστημα διαθέτει χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν από τις άλλες πολιτικές οργανώσεις του κοινωνικού συνόλου. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την ουσιαστική αλλαγή του χαρακτήρα των ομάδων πίεσης, οι οποίες τώρα δεν εκπροσωπούν απλά συμφέροντα, αλλά τα σχηματοποιούν-διαμορφώνουν (Cawson,1988:11-12,57).

Εμφανίζεται μια ανάλογη πολιτική κουλτούρα⁶⁴ φορμαλισμού, ομοφωνίας και συνεχούς διαπραγμάτευσης, εθελοντικού περιορισμού ή καταστολής των απολύτως «ιδιωτικών» πλευρών των διαφόρων κοινωνικών ομάδων (Schmitter,1974:101). Ενώ, λοιπόν, στον πλουραλισμό έχουμε: 1) απροσδιόριστο αριθμό, 2) πολλαπλών, 3) εθελοντικών, 4) ανταγωνιστικών μεταξύ τους, 5) αυτοπροσδιορισμένων, 6) μη

---

⁶⁴ Δες σχετικά: Δεμερτζής κ.ά.,1995;Διαμαντούρος,2000;Μοσκόφ,2004.

ιεραρχημένων ομάδων, 7) που δεν έχουν κρατική αναγνώριση, 8) οικονομική ενίσχυση ή προέλευση ούτε ελέγχονται από το κράτος στην επιλογή ηγεσίας και στην άρθρωση συμφερόντων και 9) το μονοπώλιο εκπροσώπησης των αντίστοιχων κατηγοριών, κάτι τέτοιο δεν ισχύει στον κορπορατισμό.

Εδώ ο ρόλος του κράτους είναι κυρίαρχος. Γι' αυτό καλείται να συνεργαστεί με: 1) περιορισμένο αριθμό, 2) μοναδικών, 3) υποχρεωτικών, 4) μη ανταγωνιστικών, 5) λειτουργικά οριοθετημένων και 6) ιεραρχημένων οργανώσεων, που 7) έχουν κρατική αναγνώριση ή άδεια και στις οποίες, 8) με αντάλλαγμα ορισμένους περιορισμούς στην επιλογή ηγεσίας και στη άρθρωση αιτημάτων, απονέμεται 9) το μονοπώλιο της εκπροσώπησης των αντίστοιχων κατηγοριών (Schmitter,1974:93-94; Μαυρογορδάτος,2000:32-35).

Αυτοί οι ορισμοί (που δεν είναι εξαντλητικοί) μας προσφέρουν μια σειρά μεταβλητών, σε άπειρες πιθανές αναμειξεις (διαφορετικής πολυπλοκότητας), οι οποίες καθορίζουν τις σχέσεις μεταξύ μελών των διάφορων ομάδων συμφερόντων, των εκπροσώπων τους και του κράτους.⁶⁵Για τον P. Schmitter (1974:96) ο κορπορατισμός και ο πλουραλισμός μοιράζονται έναν αριθμό βασικών παραδοχών, όπως:

- Η αυξανόμενη σημασία των επίσημων ομάδων εκπροσώπησης συμφερόντων.
- Τη διαχείριση, με διαφορετικούς τρόπους, των δομικών διαφοροποιήσεων αλλά και της αυξανόμενης πολυπλοκότητας της σύγχρονης πολιτικής.
- Το ρόλο του προσωπικού της κρατικής διοίκησης, των τεχνοκρατών και γενικότερα των ολιγαρχιών εντός του κρατικού μηχανισμού.
- Την παρακμή των τοπικιστικών ή επιμέρους ομάδων συμφεροντικής εκπροσώπησης.
- Την επέκταση του πεδίου δράσης της δημόσιας πολιτικής, καθώς και την αλληλοδιείσδυση του ιδιωτικού και του δημόσιου στις αρένες λήψης αποφάσεων.

Ο κρατικός μηχανισμός παρουσιάζεται στον κορπορατισμό ως μια ισχυρή (ίσως η ισχυρότερη) ενότητα με τα δικά της δικαιώματα, με ισχύ διαφορετική της

---

⁶⁵Για παράδειγμα, η Ξ. Πετρινώτη (1985:72-74,143-144), καταγράφοντας τις θέσεις του L. Panitch, αναφέρει ότι ο κορπορατισμός ως πολιτική δομή του οργανωμένου καπιταλισμού περιλαμβάνει μια θεμελιώδη αντίφαση. Αυτή συνίσταται από το γεγονός ότι ενώ η κρατική παρέμβαση φαίνεται να καταστέλλει την ταξική πάλη, στην πραγματικότητα απλά τη μετατοπίζει, π.χ., αντί η κύρια μορφή σύγκρουσης να είναι μεταξύ συνδικάτων και εργοδοσίας, αυτή κατακερματίζεται και εκφράζεται περισσότερο ως αντιπαράθεση μεταξύ εκπροσώπων και εκπροσωπούμενων, συνδικαλιστών ηγετών και μελών.

ταξικής ή της δημοκρατικής.⁶⁶ Για να τον κατανοήσουμε απαιτείται η συγκρότηση διαφορετικών θεωριών για τα επιμέρους τμήματα της κρατικής δραστηριότητας (οικονομία, πολιτική, εκπαίδευση) (Williamson, 1989:119-121).

Κορπορατισμό δεν έχουμε ούτε όταν το κράτος «αποικιοποιείται» από τα ιδιωτικά συμφέροντα, αλλά ούτε και όταν έχουμε πλήρη υποταγή της κοινωνίας στον κρατικό μηχανισμό (Cawson, 1988:18-19). Με τον ίδιο τρόπο μαρξιστές θεωρητικοί, όπως ο Miliband, τονίζουν τους περιορισμούς που τίθενται στους κρατικούς αξιωματούχους και τις επιλογές τους τόσο από δομικούς, εξωτερικούς παράγοντες, όσο και από εσωτερικούς.

Το κράτος, συνεπώς, αντιμετωπίζεται σαν ένα σύστημα ισχύος και κάθε δράση που λαμβάνει χώρα σ' αυτό περιορίζεται από το ίδιο, αλλά κι από τη σχέση του με την οικονομία και τα οργανωμένα συμφέροντα. Η αυτονομία του κορπορατιστικού κράτους εδράζεται κάπου μεταξύ δύναμης και αδυναμίας. Είναι ισχυρό γιατί μπορεί να επιβάλλει τα προτάγματά του, τις επιλογές του, αλλά δεν μπορεί να μη λάβει υπόψη του κάποιες ομάδες συμφερόντων (δεν μπορεί πάντα να επιβάλλει τη θέλησή του με τη βία στις κοινωνικές ομάδες) (Δερτιλής, 2000:46). Ο κρατικός μηχανισμός οφείλει να φέρει σε πέρας μια σειρά από λειτουργίες. Δεν είναι, όμως, δυνατόν να καθορίσουμε σε κάθε περίπτωση πώς θα συμπεριφερθεί ή πώς θα φέρει σε πέρας τις δραστηριότητες που ανήκουν στην κρατική δικαιοδοσία.

Γι' αυτό δεν αποτελεί έναν απλό συμμετέχοντα του συγκεκριμένου τρόπου διαμεσολάβησης, αλλά το δημιουργό του. Τα «συμφέροντα» του κράτους δεν μπορούν να διακριθούν από αυτά των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων, ταυτόχρονα όμως το πρώτο μέρος θέτει όρια νομιμότητας στη δράση του δεύτερου.⁶⁷ Επιπλέον, αυτά τα συμφέροντα (από ποιον καθορίζονται και τι περιλαμβάνουν;) είναι κάτι περισσότερο από μια απλή συνάθροιση των συμφερόντων των επιμέρους μερών του (Williamson, 1989:131-139; Ψημίτης, 1999:238-239).

---

⁶⁶ Συχνά ταυτίζεται με τη φωτισμένη προνοητικότητα κάποιων τεχνοκρατών ή με την ανώτερη σοφία ενός «αυταρχικού» καθεστώτος, το οποίο ελέγχει όχι μόνο παροδικά, αλλά και διαρκή στοιχεία κοινωνικής διαίρεσης.

⁶⁷ Για παράδειγμα, μέσω της απαίτησης για τήρηση του ισχύοντος νομικού πλαισίου.

Συνεπώς, το κράτος εμπλέκεται στον κορπορατιστικό τρόπο διαμεσολάβησης⁶⁸ με σκοπό να αποκτήσει ένα επίπεδο ελέγχου πάνω στους οικονομικούς και κοινωνικούς δρώντες (Hague et al, 1998:126-127). Συνέπεια αυτού του ελέγχου αποτελεί το γεγονός πως οι παρεμβατικές κρατικές πολιτικές αντανακλούν τα ενδιαφέροντά του, παρά εξυπηρετούν την κορπορατιστική λογική διαμεσολάβησης (Πετρινώτη, 1985:148-156).

Είναι γεγονός, όμως, ότι υπάρχουν αντικρουόμενες απαιτήσεις από τον κρατικό μηχανισμό. Αυτός δεν παρουσιάζεται σαν μια ενιαία και αδιαίρετη ενότητα, αλλά σαν ένα κατατμημένο σύστημα που αποτελείται από διαφορετικές δομές, οι οποίες επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες, στα πλαίσια διαφορετικών απαιτήσεων ή πιέσεων, ακολουθώντας διαφορετικές λογικές. Αυτή η διαφοροποίηση παράγει συγκρούσεις και αντιθέσεις εντός του. *Σε κάθε περίπτωση, η σύλληψη της οργανικής ενότητας του κράτους υποχωρεί και αποκτά σημασία η ενότητα των πολιτικών του* (King, 1986:122).

Σε αυτές τις αντιθέσεις δεν είναι δυνατόν να επιδιωχθεί η ανεξέλεγκτη ικανοποίηση επιμέρους συμφερόντων, αφού οι ομάδες που τα εκπροσωπούν υποχωρούν στις απαιτήσεις του ευρύτερου συστήματος (οσμωτική σχέση κράτους και ομάδων προς όφελος του πρώτου). Κάτι τέτοιο δε συνεπάγεται μια εσφαλμένη ή διαστρεβλωμένη διαμεσολάβηση συμφερόντων, αλλά αντανάκλα μια στρατηγική αποφυγής της «αμφισβήτησης» για χάρη μακροπρόθεσμων ωφελημάτων, αντί βραχυπρόθεσμων κερδών. Έτσι ο ρόλος του κράτους –και ως κυβέρνηση και ως γραφειοκρατία– είναι να διασφαλίσει πως όλοι οι συμβαλλόμενοι έχουν μακροπρόθεσμη προοπτική.

Γι' αυτό διευκολύνει τη σύμπλευση των επιμέρους συμφερόντων με τα «δικά» του μακροπρόθεσμα συμφέροντα.⁶⁹ Σχεδιάζει το δικό του «όργανο πολιτικής» (ενδιάμεσες δομές), μέσω του οποίου μπορεί να επιλέξει τη μορφή των επιθυμητών αλληλεπιδράσεων με τις κοινωνικές ομάδες και μπορεί να επιβάλλει σ' αυτές τις επιλογές του, καθώς και το είδος της συλλογικής δράσης που το ίδιο προτιμά. Για την ακρίβεια δεν μπορεί πάντα να επιβάλλει συγκεκριμένες επιλογές πολιτικής σε ζητήματα με διαφορετικές και αντικρουόμενες τοποθετήσεις, αλλά μπορεί να εισάγει

---

⁶⁸ Διαμεσολάβηση που σημαίνει ισορροπία μεταξύ εκπροσώπησης και διαμόρφωσης, «διασυμφώνηση», «ενορχήστρωση».

⁶⁹ Βέβαια, κάτω από ορισμένες συνθήκες αυτή η λογική νομιμοποιεί τον αυταρχισμό.

διακανονισμούς για τη λύση τους (Ψημίτης,1993:162-164;Williamson,1989:130-131).

Σε συνθήκες ισχυρών ανταγωνισμών δεν μπορεί να υπάρξει ένας αποτελεσματικός τρόπος εκπροσώπησης συμφερόντων, όπως ο παραπάνω. Η σύγκρουση στο πλαίσιο αυτών των απόψεων θεωρείται κάτι παθολογικό (Zeigler,1988:22-23).

Ο A. Cawson (1988:128-29) παρουσιάζει το κράτος σαν ένα σύστημα από γραφειοκρατικές οργανώσεις, όπου η ισχύς δε βρίσκεται στα χέρια των πολιτικών, των εκπροσώπων των εργαζομένων ή οπουδήποτε αλλού, αλλά στην οργάνωση αυτή καθαυτή. Η εξουσία και η ισχύς ασκείται διαμέσου των ρουτινών–τυπικών διαδικασιών της διοίκησης.

Οι κορπορατιστικοί διακανονισμοί και το κράτος πρέπει να ιδωθούν σε «απομόνωση» από τις ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις. Τα κίνητρα των κρατικών αξιωματούχων και των υπαλλήλων της διοίκησης καθορίζονται επί μακρόν από τις ανάγκες του οργανωτικού πλαισίου, εντός του οποίου λειτουργούν και από το οποίο αντλούν τους περισσότερους πόρους τους. Στο κέντρο όλων αυτών εντοπίζονται οι επιθυμίες για οργανωσιακή κρατική ανάπτυξη, διοικητική σταθερότητα και στρατηγική αυτονομία. Τα μέρη της κρατικής δραστηριότητας που το ενδιαφέρον είναι αυξημένο επικεντρώνονται στον τομέα της παραγωγής, καθώς και σ' όσους τομείς σχετίζονται μ' αυτή, π.χ., εκπαίδευση. Όπως δεν είναι απόλυτα ορθό να λέμε πως το κράτος «έχει συμφέροντα», έτσι είναι εν μέρει εσφαλμένη η διατύπωση πως «το κράτος δρα». *Οι κρατικοί αξιωματούχοι είναι αυτοί που δρουν, εκ μέρους του κράτους* (Δερτιλής,2000:23-24).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η μη ανταγωνιστική λειτουργία των ομάδων οδηγεί σε διαφορετική συμπεριφορά τα μέλη τους. Τα άτομα δέχονται τα υπάρχοντα είδη οργανώσεων και δεν μπορούν να επανασχεδιάσουν το οργανωσιακό τοπίο. Υπάρχουν εκ των πραγμάτων όρια, μέσα στα οποία θα επαναπροσδιορίσουν τα συμφέροντά τους. Το αποτέλεσμα είναι το φιλτράρισμα των τελευταίων και η απόρριψη μέρους αυτών (Cawson,1988:2).

Επιπλέον, δεν εμφανίζεται τώρα η πίεση της απώλειας μελών, αφού δεν υπάρχουν άλλες επιλογές. Διαφαίνεται, λοιπόν μια αναδόμηση του συστήματος διαμεσολάβησης προς όφελος του κράτους. Ταυτόχρονα, οι εκπρόσωποι των ομάδων συμφερόντων ελέγχοντας τα μέλη τους, εξασφαλίζουν τη νομιμότητα του

κράτους, την οποία θα απολέσει αν επέμβει άμεσα για να πετύχει στόχους ή να ρυθμίσει σχέσεις (Ο.π.:104-110).

Η αυταρχική δράση του, σε κάποιους τομείς, μπορεί να είναι αποδεκτή. Επίσης, σε ορισμένες κοινωνικές σφαίρες ενδέχεται να μετατρέπει την πιθανή άσκηση επιρροής σε πραγματική, περιορίζοντας τόσο τη συμπεριφορά των ατόμων, όσο και των ενώσεων των οποίων είναι μέλη (Williamson,1989:88). Οι όροι συναίνεσης, όμως, στον αναπτυγμένο κορπορατισμό θεωρούνται δεδομένοι: συνολικός οργανωτικός αναπροσδιορισμός των δομών διευθέτησης μεταξύ των αντιτιθέμενων συμφερόντων, επικράτηση λογικών αυτοσυγκράτησης και διαπραγμάτευσης σε συναινετική βάση, ρητή δέσμευση των κοινωνικών εταίρων στην υλοποίηση των συμφωνημένων πολιτικών, κεντρική χάραξη στρατηγικών με βάση τα συνολικά συμφέροντα.

Ο σοβαρότερος κίνδυνος για μια διαστρεβλωμένη σύλληψη του κορπορατισμού προέρχεται από την τάση να εμφανιστεί ως εργαλείο ανάλυσης με απεριόριστες περιγραφικές-ερμηνευτικές δυνατότητες (παρά τις όποιες δυσκολίες που μπορεί να έχει στην πρακτική-ερευνητική εφαρμογή του).⁷⁰ Αυτό που αποτελεί δεδομένο για τους υποστηρικτές αυτών των απόψεων είναι η εικόνα ενός κράτους που αποφασίζει, κατανέμει και παρέχει ανεξάρτητα από ισορροπίες και οικονομικούς περιορισμούς. Οι συνθήκες διαμόρφωσης των επιλογών των ομάδων υπάγονται σ' ένα πλαίσιο συλλογικών δράσεων που ορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την διακριτική ευχέρειά του.

1.4 Η ιδιαιτερότητα του εκπαιδευτικού συνδικαλισμού

Οποιαδήποτε απόπειρα αποκωδικοποίησης και ερμηνείας του συνδικαλιστικού λόγου των οργανώσεων των εκπαιδευτικών θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τις ιδιαιτερότητες αυτού του χώρου, καθώς επίσης και τη θέση της συγκεκριμένης ομάδας μέσα στα πλαίσια των μισθωτών (Μαυρογορδάτος,2002:74-80). Επιπλέον, επιβάλλεται η γνώση του τρόπου άρθρωσης των συμφερόντων και του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ των διαφόρων ομάδων των μισθωτών στο εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος. Είναι αναγκαίο, λοιπόν να εξετάσουμε τη

---

⁷⁰ Ο Μ.Ψημίτης (1993:164-174) ομαδοποιεί τις δυσκολίες παρατήρησης του κορπορατιστικού φαινομένου σε τρεις κατηγορίες: α) ιστορικές και ιδεολογικές αιτίες, β) δυσκολίες θεωρητικής προσέγγισης, γ) αδυναμία υιοθέτησης ενός διεθνικού επιπέδου συγκριτικής μελέτης.

συνδικαλιστική ταυτότητα της Δ.Ο.Ε. και την απουσία κοινής συνδικαλιστικής εκπροσώπησης όλων των εκπαιδευτικών.⁷¹

Αλλά και ο τρόπος που αντιλαμβάνονται οι οργανωτικοί φορείς των εκπαιδευτικών τον εαυτό τους και το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί έναν από τους παράγοντες που ορίζουν τη μορφή που θα πάρει η δράση τους. Μέσα από τα κείμενα αυτών των ομάδων προβάλλεται μια συγκεκριμένη (αυτό)εικόνα για τον εκπαιδευτικό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, η οποία τροφοδοτεί και τις σχετικές αντιλήψεις για τη στελέχωση της αντίστοιχης εκπαιδευτικής βαθμίδας. Η αυτοεικόνα αυτή πηγάζει, μεταξύ άλλων, και από τους μηχανισμούς συγκρότησης και μετάδοσης νοημάτων στο εσωτερικό των συνδικαλιστικών οργανώσεων (εκπαιδευτική ιδεολογία).⁷²

Η Ν. Bascia (2008:95-96) θεωρεί ότι οι αντιλήψεις αυτές περιλαμβάνουν: α) την απουσία οργανωτικής πυκνότητας, β) την ιδέα ότι τα συνδικάτα εστιάζουν σε «ρηχά» ζητήματα και όχι καίριας σημασίας, γ) την υιοθέτηση ως τακτική της συνεχούς άρνησης ή της αδιαφοροποίητης πίεσης, και δ) την αίσθηση ότι το συνδικάτο «ανήκει» μόνο σε μια συγκεκριμένη ομάδα, με περιορισμένο αριθμό μελών. Αυτές, όμως, αυξάνουν την απόσταση μεταξύ ηγεσίας και βάσης, για διάφορους λόγους.

Οι περισσότερες περιγραφές του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών το εμφανίζουν ως ομοιογενές ή, τουλάχιστον, κατατμημένο σε ορισμένα διακριτά μέρη (διαφορετικές οργανώσεις ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης στην οποία βρισκόμαστε). Το τι θέλουν, όμως, οι δάσκαλοι από την ομοσπονδία τους και για ποιο λόγο διαφέρει. Οι απόψεις τους πηγάζουν από τη δική τους «κοινή λογική», η οποία είναι το παραγόμενο ενός πολύπλοκου πλέγματος από προσωπικές και καταστασιακές μεταβλητές. Οι τελευταίες διαμορφώνουν τις ξεχωριστές για καθένα επαγγελματικές, κοινωνικές, πολιτικές, ιδεολογικές και οικονομικές αξίες και ανάγκες (Ο.π.:97-99,103). Οι συγκεκριμένες κοινωνικές ταυτότητες ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία προσδοκιών, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε ορισμένους ρόλους παρά σε άλλους.

---

⁷¹ Δες και Banks (1987:295-297).

⁷² Σύμφωνα με τον M.Piore (1978:18-19) «για να διατηρηθεί η ισχύς του συνδικαλισμού απαιτείται μια ιδεολογία, μια φιλοσοφία και ένα είδος επιστημονικής κατανόησης-ένα όραμα ή ένα παράδειγμα δράσης- που να μπορεί να προσδιορίζει και να συνδέει κατά μοναδικό συνδυασμό ένα συγκεκριμένο σύνολο μέσων και στόχων και ταυτόχρονα να εκφράζει τις αισθητές ανάγκες των ποικίλων ομάδων και ατόμων που εμπλέκονται...» (όπως αναφέρεται από τον Χ. Δούκα (1997:35)). Εδώ εντάσσεται κάθε αναφορά σε αυτό που κοινωνικά αναμένεται από μια ομάδα. Ειδικότερα, ποιο ήταν αυτό για τη Δ.Ο.Ε. σε κάθε εποχή; Πώς το εκλάμβανε η ίδια; Ποια ήταν η «εικόνα» που είχε για τον «εαυτό» της και για το ρόλο της ως συνδικάτο;

Για την κατανόηση αυτής της αυτό-εικόνας είναι αναγκαία η διερεύνηση της πορείας αυτο-εξέλιξης των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών ως μερικής αυτο-διαμορφούμενων συνόλων σε σχέση με την κοινωνική πραγματικότητα στα πλαίσια της οποίας δρουν. Οι οργανώσεις αυτές συγκεντρώνουν, χειρίζονται και οργανώνουν τις μορφές συμμετοχής των εκπαιδευτικών στις κοινωνικές διαδικασίες. Παράλληλα, η προσοχή του ερευνητή οφείλει να στραφεί και στο εσωτερικό τους.

Η ιστορική πορεία συνολικά του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος επιδρά σημαντικά και στο χώρο της εκπαίδευσης. Τα χαρακτηριστικά του διαπερνούν και τις οργανώσεις των εκπαιδευτικών. Έτσι, από τη μια πλευρά έχουμε τη μείωση του παραδοσιακού δυναμικού των συνδικάτων, των εργατών, τις εσωτερικές τους διαιρέσεις και την αντίστοιχη αύξηση του εξαιρετικά ανομοιογενούς στρώματος των υπαλλήλων, που διαφοροποιεί και τη σύνθεση των μελών των συνδικάτων (π.χ., διαίρεση σε τριτοβάθμιο επίπεδο σε Γ.Σ.Ε.Ε. και Α.Δ.Ε.Δ.Υ.). Από την άλλη, τη διαφοροποιημένη ιδιοποίηση των κοινωνικών παροχών του κράτους πρόνοια(ς), ανάλογα με τη διαπραγματευτική δύναμη και τις προσβάσεις στους κρατικούς μηχανισμούς επιμέρους ομάδων, την επιδοματική πολιτική και τις προκαλούμενες από αυτή ενδοκλαδικές αντιθέσεις (Λιάσκος, 1992:131-133).

Αχίλλεια πτέρνα του συνδικαλισμού θεωρείται η κατά καιρούς αδυναμία αυτόνομης συνδικαλιστικής παρέμβασης στις κοινωνικές εξελίξεις (Ιωάννου, 1996:138-139). Μελετητές όπως ο Κ. Βεργόπουλος (1975α) υποστηρίζουν πως αιτία του εξαρτημένου ρόλου των συνδικαλιστικών οργανώσεων είναι η δύσμορφη κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη που ακολούθησε η Ελλάδα εδώ και πολλές δεκαετίες.

Είναι ανάγκη, επομένως, να προσδιορίσουμε το «ειδικό βάρος» των εκπαιδευτικών, αφού ο δημόσιος τομέας δεν αποτελεί ενιαίο σύνολο και δεν αντιμετωπίζεται ως ενιαίο σύνολο τόσο από την πολιτική εξουσία, όσο και από την κοινωνία (Παλαιολόγος, 1991:78-79). Κάτι τέτοιο συνεπάγεται μια ορισμένη διαπραγματευτική δύναμη για την κοινωνική ομάδα την οποία μελετάμε. Δεδομένα σαν αυτά δημιουργούν στα συνδικάτα μια σειρά από δυσκολίες και σχετίζονται με τη δυνατότητα συσπείρωσης των μισθωτών, τη σύνθεση των συμφερόντων τους και τη διαμόρφωση μιας ενιαίας συνδικαλιστικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τη Β. Βασιλού-Παπαγεωργίου (1996:40) ο εκπαιδευτικός συνδικαλισμός καθορίζεται από τις εξής τρεις συνιστώσες:

- Την προώθηση και την επίλυση ζητημάτων επαγγελματικών γενικά ή εργασιακών ειδικότερα.⁷³
- Παράλληλα και αδιάκριτα με τα παραπάνω, την προσπάθεια για βελτίωση της ελληνικής εκπαίδευσης και τον εκσυγχρονισμό της μαθησιακής διαδικασίας.
- Το δημοσιούπαλληλικό χαρακτήρα του. Τα μέλη ενός σωματείου δημοσίων υπαλλήλων είναι ταυτόχρονα μέλη του κρατικού μηχανισμού.

Η τελευταία συνιστώσα συνεπάγεται πως, παρά το γεγονός ότι αναφερόμαστε σε όργανα προστασίας των συμφερόντων της ομάδας των εργαζομένων που εκπροσωπούν, δεν είναι εύκολο να αυτονομηθούν, ως μέλη της κρατικής μηχανής. Επιπλέον, η διατύπωση και διεκδίκηση συγκεκριμένων αιτημάτων εμφανίζεται συχνά σαν μια λεπτή ή επισφαλής ισορροπία ανάμεσα στους δύο πρώτους παράγοντες. Πολλές φορές, λοιπόν, η προβολή και η επίλυση αιτημάτων γενικότερου εκπαιδευτικού χαρακτήρα είναι δυνατόν να ενισχύσει τον πρώτο παράγοντα, αλλά και το αντίθετο.

Ταυτόχρονα, δε θα πρέπει να μας διαφεύγει πως ο συνδικαλιστικός λόγος των εκπαιδευτικών έχει διεκδικητικό χαρακτήρα, όταν απευθύνεται προς το υπουργείο Παιδείας, και γενικότερα προς την εκάστοτε κυβέρνηση και τα κόμματα. Η συνδικαλιστική δυναμική στρέφεται πιο εύκολα προς τον κρατικό μηχανισμό παρά προς άλλες δομές όπως, π.χ., οικονομικά ισχυρές κοινωνικές ομάδες, δεδομένου ότι είναι πιο εύκολο να τον επηρεάσει (Κωνσταντοπούλου, 1994:159). Όσον αφορά το σύνολο της κοινωνίας, αποσκοπεί κυρίως στην ενημέρωση και τη γνωστοποίηση των απόψεων της συγκεκριμένης ομάδας εργαζομένων, αλλά και στην αποδοχή-νομιμοποίηση των αιτημάτων της.

Για να εξετάσουμε το ρόλο, την ισχύ και την αποτελεσματικότητα του λόγου που αναπτύσσουν θα πρέπει να μελετήσουμε τη λειτουργία των εκπαιδευτικών

⁷³ «Η πολιτική εκπροσώπησης συμφερόντων των συνδικάτων του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως και όλων των ελληνικών συνδικάτων, είναι βασικά προσανατολισμένη στις άμεσες και έμμεσες οικονομικές διεκδικήσεις, οι οποίες διανθίζονται από ορισμένα θεσμικού χαρακτήρα λεγόμενα αιτήματα, που στις περισσότερες περιπτώσεις αφορούν τη βελτίωση των εργασιακών συνθηκών των συγκεκριμένων ομάδων των εργαζομένων που εκπροσωπούν. Οι διεκδικήσεις αυτές μπορεί να έχουν άλλοτε αμυντικό και άλλοτε επιθετικό χαρακτήρα, ανάλογα με τις γενικότερες οικονομικές συνθήκες και τη πολιτική συγγένεια ή μη των διοικήσεων των συνδικάτων με την εκάστοτε κυβέρνηση. Σε κάθε περίπτωση όμως εμπεριέχουν ως αυτονόητο ότι πρέπει να διατηρείται η απόσταση που χωρίζει τους μισθωτούς που το καθένα από τα συνδικάτα αυτά εκπροσωπεί, από τις υπόλοιπες ομάδες και κατηγορίες των εργαζομένων». Δε θεωρούμε πως η άποψη αυτή του Ν. Παλαιολόγου (1991:184-186) ισχύει απόλυτα για την εκπαίδευση. Γιατί η ενότητα που οικοδομείται στην επιδίωξη μόνο επαγγελματικών συμφερόντων δεν αρκεί, δεν εγγυάται τη συνοχή, τη μαχητικότητα και την κοινωνική εμβέλεια της συνδικαλιστικής δράσης.

οργανώσεων εντός του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και γενικότερα. Έτσι, υποστηρίζεται ότι οι ομοσπονδίες των εκπαιδευτικών ανήκουν στα «*ελεύθερα ή βοηθητικά συστήματα, οργανωμένα με νομική υπόσταση, που συμβάλλουν στο επίσημο σύστημα χωρίς να αποτελούν μέρος του*» (Βασιλού-Παπαγεωργίου, 1996:46). Μια άλλη προσέγγιση εξαρτά την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης των εκπαιδευτικών και τη δυνατότητα ισχυρής ή ασθενούς επιρροής, ανάλογα με την περιοχή του εκπαιδευτικού συστήματος στην οποία αναφερόμαστε.⁷⁴Γι' αυτό οι πολιτικοί υπεύθυνοι της εκπαίδευσης ασκούν καίριας σημασίας επίδραση στις αποφάσεις που σχετίζονται με την εξωτερική δομή, ενώ οι δυνατότητες των εκπαιδευτικών και των οργανώσεών τους είναι αυξημένες στις αποφάσεις που αφορούν τη μαθησιακή διαδικασία.

Παρόμοιες είναι οι παραδοχές και του μοντέλου κοινωνικής αλληλεπίδρασης, σύμφωνα με το οποίο κάθε μέλος ενός μεταβαλλόμενου συστήματος (εκπαιδευτικό σύστημα) περνά από το κύκλωμα συνειδητοποίησης–αποδοχής των ανανεωμένων στοιχείων (Ο.π.:48). Στο μοντέλο αυτό ο εκπαιδευτικός δεν είναι ανάμεσα σ' αυτούς που σχεδιάζουν και προτείνουν τις αλλαγές, αλλά σ' αυτούς που τις «*συνειδητοποιούν – αποδέχονται*» και βρίσκονται στο τέλος της όλης διαδικασίας. Αν και οι συγκεκριμένες τοποθετήσεις εμπεριέχουν κάποια δόση αλήθειας, χαρακτηρίζονται από μερικότητα.

Κατά διαστήματα, η διαμόρφωση και η εκδήλωση οποιασδήποτε διεκδικητικής πρακτικής, αλλά και το επίπεδο του συνδικαλιστικού λόγου παρουσιάζονται ως (αντανακλαστικό) αποτέλεσμα αντίστοιχων ή προηγηθέντων ενεργειών του υπουργείου Παιδείας.⁷⁵Οι συνδικαλιστές εκπαιδευτικοί θα επιχειρήσουν να καθορίσουν τα όρια της συνδικαλιστικής τους δράσης σε αναφορά με το δέκτη των μηνυμάτων και των αιτημάτων τους. Κατά συνέπεια, ανταποκριτικά. Η εμπλοκή των εκπαιδευτικών οργανώσεων –το είδος και η αποτελεσματικότητά της– στην εκπόνηση και στην υλοποίηση, π.χ., ενός νομικού κειμένου καθορίζεται από το χαρακτήρα και τον τρόπο λειτουργίας των οργανώσεων, ο οποίος συναρτάται με τη σειρά του από το πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον της χώρας στην οποία δρουν,

---

⁷⁴ Σύμφωνα με τον Huberman, «*αν ο εκπαιδευτικός είναι ένα πρόσωπο–κλειδί στην εφαρμογή μιας αλλαγής που αναφέρεται στη διαδικασία της μάθησης, έχει ένα λιγότερο σημαντικό ρόλο στο μηχανισμό της οργάνωσης...τα σχολεία είναι πάνω απ' όλα, γραφειοκρατικοί μηχανισμοί και ο εκπαιδευτικός δεν είναι ένας τεχνικός, αλλά λειτουργός*» (όπως αναφέρεται από τη Βασιλού – Παπαγεωργίου (1996:47)).

⁷⁵ «*Οι ιδεολογικές διαμάχες στα πλαίσια του συνδικαλιστικού κινήματος παίρνουν σε μερικές χώρες (όπως π.χ. η Ελλάδα) τη μορφή της υποστήριξης ή της απόρριψης της κυβερνητικής πολιτικής*»(Κωνσταντοπούλου, 1994:159).

από τα πρόσωπα ως φορείς ιδεολογίας και πολιτικής σκέψης, από τις θεσμοθετημένες ή μη μορφές παρέμβασης και συμμετοχής.

Εξάλλου, η επίδραση του ίδιου του κράτους (μέσα από τις όποιες μορφές του διαμέσου του χρόνου) επί των εργασιακών σχέσεων αποτελεί μια σημαντική διάσταση που εκδηλώνεται ποικιλότροπα σε ένα ευρύ φάσμα παραμέτρων του κοινωνικού βίου. Αρκεί κανείς να αναλογιστεί το ρυθμιστικό χαρακτήρα της ειδικής μορφής κρατικής εξουσίας (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής) όσον αφορά την πλειοψηφία των ζητημάτων των εργαζομένων (Ιωάννου, 1996:138). Οι παρεμβάσεις αυτές συμβάλουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση και μιας ιδιόμορφης κουλτούρας στους κόλπους του συνδικαλιστικού κινήματος (πρακτικές, απόψεις και στάσεις για τη συμμετοχή) (Κουζής, 1995:64-79).

Εντούτοις, θα ήταν υπερβολή να υποθεθεί πως το σύνολο των αδυναμιών των συνδικάτων πηγάζει από τις κρατικές παρεμβάσεις και από άλλους εξωγενείς παράγοντες, που έχουν αναμφίβολα το δικό τους ρόλο.⁷⁶ Είναι, λοιπόν, απαραίτητο να προσδιορίσουμε το βαθμό εξάρτησης των οργανώσεων των εκπαιδευτικών από εξωσυνδικαλιστικούς φορείς, όπως η κυβέρνηση και τα κόμματα.⁷⁷ Γι' αυτό διαμορφώνεται συχνά η εικόνα δυο παράλληλων συνδικαλισμών. Ενός που λειτουργεί στην οροφή του επίσημου εργατικού κινήματος και διατηρεί εκλεκτικές συγγένειες με τις εκάστοτε κυβερνήσεις, και αυτού που προέρχεται από τη βάση των οργανώσεων.

Ειδικότερα, πριν τη Μεταπολίτευση έχουμε συνδικαλιστικές συλλογικές δραστηριότητες σε ουσιαστικά ανύπαρκτες θεσμοποιημένες συνθήκες. Στην πραγματικότητα πρόκειται για καθεστώς κηδεμόνευσης του συνδικαλισμού. Το καθεστώς αυτό συνεπαγόταν τον περιορισμό των συνδικαλιστικών ελευθεριών, μέσω ενός αυστηρά ελεγκτικού μηχανισμού. Οι μορφές ελέγχου κατά τη μεταπολίτευση θα διαφοροποιηθούν, θα αλλάξουν χαρακτήρα. Οι νέες μορφές εξουσίας οφείλουν να συνυπολογίσουν τον ισχυρό παράγοντα των οργανωτικών και ιδεολογικο-πολιτικών εκπροσωπήσεων των παρατάξεων στην εσωτερική λειτουργία των συνδικάτων (Κυπριανός, 1997:51-56, 59-66).

Επιπλέον, οι προσανατολισμοί αυτοί δεν οδήγησαν τους φορείς τους στην ολοκλήρωση μιας αυτοδύναμης συνδικαλιστικής δομής και λειτουργίας, μέσω της

⁷⁶ «Μια λερναία ύδρα της εξουσίας, σε μια διαρκή διαπάλη κατανομής της δύναμης» (Δούκας, 1997:4-3).

⁷⁷ Ο Χ. Δούκας (1997:35) τονίζει «τη σημασία που αποκτούν στη διαμόρφωση μιας ριζοσπαστικής, δομικής συνδικαλιστικής πολιτικής δύο παράγοντες: οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών και οι εξωτερικές επιρροές, κυρίως των πολιτικών κομμάτων».

υπέρβασης των προκαθορισμών του διαμεσολαβητικού συνδικαλισμού,⁷⁸ αλλά και του πολιτικού υπερκαθορισμού της συνδικαλιστικής δραστηριότητας⁷⁹ (Ιωάννου,1989:66–68). Ακόμη, δεν υπάρχει οριοθετημένη και σαφής θέση–βήμα (με τη νομική έννοια του όρου) για τη Δ.Ο.Ε. στη διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης των κάθε λογής εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων–αλλαγών, από τη οποία να μπορεί συγκροτημένα να διατυπώνει τις θέσεις της.

Με δεδομένο, λοιπόν, ότι στην ελληνική κοινωνία απουσιάζουν οι θεσμοθετημένες διαδικασίες κοινωνικού διαλόγου και οι θεσμοί κοινωνικής συμμετοχής είναι υποβαθμισμένοι, η προοπτική, πολλές φορές, της δημοκρατικής επίλυσης των κοινωνικών συγκρούσεων και της διαμόρφωσης ουσιαστικών συναινέσεων παρουσιάζεται ως ανέφικτος στόχος. Ο κενός χώρος στη διαπραγμάτευση των κοινωνικών συμφερόντων καλύπτεται από τα κόμματα. Κάτι τέτοιο δε δημιουργεί, συνήθως, συνθήκες πολιτικού διαλόγου και συγκρότησης μιας κοινής αντίληψης των εκπαιδευτικών προβλημάτων, αλλά οδηγεί σε ανάδειξη ή συγκάλυψη των υποβοσκουσών διαφορών (Ζαμπέτα,1994:367-374).

Και αυτό παρά το γεγονός πως οι εκπαιδευτικοί, ως επαγγελματική ομάδα, παρουσιάζουν σε σχέση με άλλες ομάδες εργαζομένων ιδιομορφίες που καθορίζουν αντίστοιχα το κοινωνικό τους status, την επαγγελματική τους δράση και τις σωματειακές–συνδικαλιστικές πρακτικές τους. Μεταξύ αυτών των ιδιομορφιών περιλαμβάνονται:

- Ο μεγάλος αριθμός μελών (μέγεθος ομάδας).⁸⁰
- Η μικρή επαγγελματική αυτονομία.
- Η εσωτερική διαίρεση – κατάτμηση του συνόλου των μελών.
- Η προέλευση τους από τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα.
- Η μεγάλη αναλογία γυναικών.⁸¹

---

⁷⁸Του συνδικαλισμού δηλαδή που αναλώνεται στην διεκπεραίωση των «τρεχουσών» υποθέσεων, στην προσπάθεια να συνδέσει έναν οργανωμένο χώρο εργαζομένων με την πολιτική ηγεσία. Χωρίς να αρθρώνει δικό του λόγο, που να διαφέρει από αυτόν της παραταξιακής εκπροσώπησης. Χωρίς να θέτει το ίδιο την «ατζέντα» των θεμάτων, αλλά να περιμένει να «προκληθεί» από το κράτος.

⁷⁹ Δηλαδή του ελέγχου της από το πολιτικό πεδίο μέσω της παραταξιακής εκπροσώπησης.

⁸⁰Μαζί, Δ.Ο.Ε. και Ο.Λ.Μ.Ε. αντιπροσωπεύουν το 39% της συνολικής δύναμης της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., ακολουθούμενες από τα δημόσια νοσοκομεία με 11%, ενώ το υπόλοιπο 50% κατανέμεται σε 42 ομοσπονδίες και πανελλήνια σωματεία (Μαυρογορδάτος,1998:131–133). Ταυτόχρονα, η συνδικαλιστική πυκνότητα (δηλαδή η οργανωτική πυκνότητα) της Α.Δ.Ε.Δ.Υ είναι υψηλή, πλησιάζοντας το 90% (Μαυρογορδάτος,2002:86).

⁸¹ Παρόμοιες διαπιστώσεις, για το αγγλικό και αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα, αναφέρονται και από τη Ν. Bascia (2008:103) και την Κ. Murphey (2008:76).

Καθένα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά, αλλά και το σύνολό τους διαγράφουν το περίγραμμα των εργαζομένων στην εκπαίδευση. Έτσι, π.χ., το μέγεθος της επαγγελματικής ομάδας αποτελεί ή θεωρείται συχνά εμπόδιο στην ουσιαστική αύξηση των μισθών (ιδιαίτερα στα συγκεντρωτικά συστήματα που κάθε μικρή αύξηση η οποία χορηγείται αυξάνει τις απαιτήσεις άλλων ομάδων). Υπάρχει, γενικά, μια ευθέως ανάλογη σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της επαγγελματικής ομάδας, την κίνηση των μελών, την αναλογία ανδρών–γυναικών από τη μια και την ύπαρξη χαλαρής δομής από την άλλη (Βασιλού–Παπαγεωργίου, 1996:238-239).

Σύμφωνα με μία άλλη θεώρηση, οι παραπάνω ιδιομορφίες διευκολύνουν παρά παρεμποδίζουν τη συνδικαλιστική δράση. Έτσι, παρατηρούνται αντικειμενικά δεδομένα όπως:

- Η στρατηγική θέση στην παραγωγική διαδικασία (η παραγωγή-εκπαίδευση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού).
- Η μεγάλη συγκέντρωση εργαζομένων στους ίδιους ή παραπλήσιους χώρους εργασίας (από την πρωτοβάθμια έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση).⁸²
- Η μονιμότητα της εργασίας.

Οι συγκεκριμένοι παράγοντες ευνοούν την έντονη συνδικαλιστική συνειδητοποίηση και επενεργούν θετικά στη μαζικοποίηση των συνδικάτων. Για τους υποστηρικτές αυτών των απόψεων, οι οργανώσεις των εκπαιδευτικών αποτελούν ισχυρές νησίδες μέσα σ' ένα αδύναμο, γενικότερα, συνδικαλιστικό κίνημα, κάτι που είναι γνωστό ως *«ανισομερής συνδικαλιστική ανάπτυξη»* (Κατσανέβας, 1983:158-159; 1985:141-145). Η ενότητα και η διάρκεια του ίδιου του κράτους (δηλαδή του εργοδότη αυτής της ομάδας εργαζομένων), η δική τους μονιμότητα (και κατά συνέπεια η περιορισμένη εργασιακή ανασφάλεια) και η αντιπαράθεση με τους πολιτικούς προϊσταμένους τους δημιουργούν εκείνες τις διεκδικητικές συνθήκες που είναι απρόσιτες για τους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα (Μαυρογορδάτος, 1998:133).

Εξάλλου, η εργασιακή συνέχεια των απασχολούμενων στο δημόσιο τους παρέχει αυξημένες δυνατότητες πίεσης προς το κράτος, αντίθετα με τους μισθωτούς

---

⁸²Ο Ν. Φακιδόλας (1978:13) αποδίδει το φαινόμενο της υψηλής συνδικαλιστικής συμμετοχής στις οργανώσεις των μισθωτών του δημόσιου τομέα στους εξής λόγους: α) το κράτος ως εργοδότης δε θέτει προσκόμματα στην ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος β) το μέγεθος των υπηρεσιών και μονάδων, που είναι αρκετά μεγάλο, επηρεάζει θετικά τη συνδικαλιστική πυκνότητα, γ) το γεγονός πως οι δημόσιες υπηρεσίες αποτελούν μονοπώλια και δεν αντιμετωπίζουν ανταγωνισμό στην αγορά των προϊόντων τους, δ) το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των μισθωτών του δημοσίου, ε) η υψηλή ομοιογένεια του περιεχομένου της εργασίας και στ) η συμμετοχή στις αντίστοιχες οργανώσεις των υψηλόβαθμων υπαλλήλων.

του ιδιωτικού τομέα που η ανάγκη διατήρησης των θέσεων εργασίας τούς υποχρεώνει, ιδίως σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, να περιορίσουν τις διεκδικήσεις τους. Αντιλαμβανόμαστε πως η οπτική γωνία που θα επιλέξουμε οδηγεί σε διαφορετικό τρόπο σύλληψης και ερμηνείας του εκπαιδευτικού συνδικαλισμού.

Παράλληλα, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η σύγκρουση αποτελεί σύνηθες φαινόμενο ανάμεσα σε Δ.Ο.Ε. – Ο.Λ.Μ.Ε. και ΥΠ.Ε.Π.Θ. Αυτή προκαλείται βασικά από την αντίθεση ανάμεσα στη βούληση των πολιτικών υπευθύνων και τις ιδέες του εκπαιδευτικού σώματος (χωρίς να απορρίπτεται και το αντίστροφο). Δεν πρόκειται, βέβαια, για την κλασική σύγκρουση που γίνεται στο επίπεδο εργάτης–εργοδότης, κάτι που παρουσιάζεται στους υπόλοιπους, εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος, χώρους. Επιπλέον, η πρακτική του διαλόγου αξιοποιείται συχνά από τους ενδιαφερόμενους ως συστατικό στοιχείο νομιμοποίησης της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά και της συνδικαλιστικής στρατηγικής δράσης. Υποστηρίζεται πως δεν είναι τυχαία η απουσία θεσμοθετημένης μορφής συμμετοχής– διαπραγμάτευσης των εκπαιδευτικών θεμάτων, και μάλιστα ανεξάρτητης από την πολιτική διαχείριση του κράτους. Αλλά και τα όργανα και οι θεσμοί συμμετοχής που όριζε ο ν. 1566/1985 περιέπεσαν σε αχρηστία.

Η θέση των εκπαιδευτικών στη διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής δεν είχε καθοριστεί με σαφήνεια και σταθερότητα από τις εκάστοτε κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις. Γι' αυτό παρατηρήθηκε το φαινόμενο να αναλαμβάνουν οι τελευταίες την πρωτοβουλία και να καλούν τους εκπροσώπους των εκπαιδευτικών σε διάλογο, συνεργασία και συμμετοχή στις διάφορες επιτροπές διαμόρφωσης των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων. Συχνά επιτροπές αυτού του είδους συγκροτούνται με προκαθορισμένη θεματολογία, με διαμορφωμένες ιεραρχήσεις και παγιωμένες εκπαιδευτικές κατευθύνσεις–προτάσεις.

Ταυτόχρονα, προσφέρουν ευελιξία στις κινήσεις των ιθυνόντων, αφού με την παρουσίασή τους ως προτάσεις επιτροπών παρέχουν τη δυνατότητα διορθωτικών ενεργειών, σε περίπτωση σοβαρών αντιδράσεων από τους ενδιαφερόμενους φορείς. Η δυσλειτουργία αυτής της πρακτικής κάλυψης / επιβολής δεν εξασφαλίζει μια αξιόπιστη διαδικασία συμμετοχής και δεν παρέχει μια θεσμοθετημένη μορφή διαλόγου / διαπραγμάτευσης. Χαρακτηριστική είναι η *τεχνική (του) «διαλόγου – εξουσίας»*, που επιτρέπει τους συχνούς αιφνιδιασμούς, την παράκαμψη των

ενδιαφερομένων, την προβολή προκαθορισμένων θέσεων και τη ρυμούλκηση σ' αυτές των κοινωνικών οργανώσεων (Ball,1990:117).

Μερικές φορές θα ζητηθούν οι προτάσεις των εκπαιδευτικών και άλλοτε, με τις επιτροπές που συγκροτούνται, διαμορφωνόταν τα νομοσχέδια όπως ήθελαν οι φορείς εξουσίας, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις προτάσεις αυτές ή τις λαμβάνουν εν μέρει. Σε άλλες περιπτώσεις τα αντίστοιχα κείμενα απλά παρουσιάζονται στις εκπαιδευτικές ομοσπονδίες, οι οποίες καλούνταν εκ των υστέρων να τα υιοθετήσουν και να τα στηρίξουν (Μπάκας,2001:226).

Αλλά και η Δ.Ο.Ε. σε ορισμένες περιπτώσεις θα τηρήσει στάση αναμονής.⁸³ Δηλαδή, θα περιμένει πρώτα να συνταχθεί από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. το σχετικό νομοσχέδιο, να δοθεί στη δημοσιότητα, και στη συνέχεια να τοποθετηθεί πάνω στο περιεχόμενό του. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η μετατροπή του αναγκαίου διαλόγου από ζήτημα ουσίας σε ζήτημα τακτικής, αφού οι συμμετέχοντες συναντιούνται για να διαφωνήσουν και στη συνέχεια να επιρρίψουν την ευθύνη στην άλλη πλευρά. Με αυτό τον τρόπο, σύμφωνα με το Foucault, προσπαθούν να δομήσουν, να συγκροτήσουν τους όρους ευνοϊκότερων συσχετισμών δυνάμεων, τους οποίους θα αξιοποιήσουν σε μεταγενέστερο χρόνο (Δούκας,1995:526–529).

Ζητούμενο αποτελεί το εάν και κατά πόσο πρακτικές σαν κι αυτές συνιστούν συγκροτημένη στρατηγική από μέρους των συνδικαλιστικών οργανώσεων με σκοπό να επηρεάσουν το κράτος και τις αποφάσεις του ή απλά περιορίζονται σε ένα σύνολο επιμέρους διεκδικήσεων. Στη δεύτερη περίπτωση είναι δυνατό οι εξουσιαστικοί μηχανισμοί να επιδιώξουν την ενσωμάτωση των επιμέρους αιτημάτων, ανασυνθέτοντας έτσι την κυριαρχία τους μέσα από μια αντι-τακτική, διαβρώνοντας τη συνδικαλιστική δράση. Ως τεχνικές ενσωμάτωσης θα χρησιμοποιηθούν κατά καιρούς η επιδοματική πολιτική, οι παραταξιακές εκπροσωπήσεις των κομμάτων στα συνδικάτα, το θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των συνδικαλιστικών οργανώσεων (Ο.π.:528).

---

⁸³Ο Χ. Δούκας (1997:89-90) υποστηρίζει πως «από τη μελέτη των αποφάσεων των συνδικαλιστικών οργανώσεων διαπιστώνουμε ότι δεν προβλήθηκε και από τη μεριά τους η ανάγκη για μια θεσμοθετημένη διαδικασία διαλογικής διαμόρφωσης των εκπαιδευτικών ρυθμίσεων. Η διεκδίκηση του διαλόγου περιοριζόταν σε μια γενικόλογη διεκδίκηση ουσιαστικού, πραγματικού διαλόγου, χωρίς να πάρει ποτέ μια συγκροτημένη και σαφή μορφή...η επίτευξη διαλογικών μορφών συνεργασίας, δεν εξαρτάται μόνο από τη θεσμοθέτηση ή μη διαδικασιών και αρχών διαλόγου... (αλλά) εξαρτάται από τα συγκεκριμένα κοινωνικο – οικονομικά πλαίσια και μέσα σ' αυτά απ' τις σχετικές θέσεις των ενδιαφερομένων φορέων, το γενικό πολιτικό κλίμα, τους θεσμούς οργάνωσης / διαπραγμάτευσης των κοινωνικών συμφερόντων».

Το κράτος έχει ανάγκη νομιμοποίησης της παρεμβατικής του πολιτικής στην εκπαίδευση. Οι οργανώσεις των εκπαιδευτικών, με την συμπερίληψή τους στη διαδικασία των εκπαιδευτικών αλλαγών, αξιοποιούνται από αυτό για την άρση της κρίσης νομιμότητας που αντιμετωπίζει κατά το σχεδιασμό και την εφαρμογή αυτής της πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται και οι έννοιες του «προσεταιρισμού» και της «ενσωμάτωσης». Ακόμη και αυτή η σχετική οργανωτική αυτονομία των συνδικάτων μπορεί να αξιοποιηθεί εργαλειακά για την τιθάσευση των διεκδικητικών στόχων, ενσωματώνοντάς τους στις καθορισμένες–προσδιορισμένες πολιτικο-κρατικές κατευθύνσεις / επιλογές.⁸⁴

Είναι αναγκαία, επομένως η μελέτη της συνδικαλιστικής δράσης (η δυναμική της) διαμέσου του χρόνου σε συνδυασμό με τις εκάστοτε αντιλήψεις σχετικά μ' αυτήν, που διαμορφώνονται στους εργασιακούς χώρους και την κοινωνία. Η δράση αυτή είναι το αποτέλεσμα της άρθρωσης των συμφερόντων και του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ των διαφόρων ομάδων στο εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος. Διερευνάται, επίσης, ο τρόπος ιεράρχησης των αιτημάτων και των θέσεων και η συγκεκριμένη λογική σύνδεσης των επιδιώξεων των εκπαιδευτικών. Η διάκριση σε επαγγελματικά και εκπαιδευτικά ζητήματα θα θεωρηθεί σχηματική–τυπική και όχι ουσιώδης.

1.5 Ιδεότυποι πολιτικής διαμεσολάβησης ή ενορχήστρωσης με εφαρμογή στο συγκείμενο της ελληνικής εκπαίδευσης

Ορισμένες βασικές συνιστώσες του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού όπως ο ιστορικά καθοριστικός ρόλος που αναπτύσσει το κράτος στη δόμηση των κοινωνικών κατηγοριών, τα έντονα μικροαστικά χαρακτηριστικά μιας μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα αδιαφοροποίητης κοινωνίας, η περιορισμένη ανάπτυξη της οικονομικής υποδομής σε συνάρτηση με την αδιάκοπη παρουσία ενός εκτεταμένου και κρατικά προστατευμένου εμπορευματικού τομέα και το φαινόμενο της καθαυτό

---

⁸⁴Ο Θ. Κατσανέβας (1983:160-161), αναφερόμενος σε ένα από τα χαρακτηριστικά του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος, υποστηρίζει ότι «το κέντρο λήψης αποφάσεων μετατίθεται από τα κάτω (μεταξύ των μερών) προς τα πάνω (υποχρεωτική διαιτησία), που εξαρτάται σχεδόν απόλυτα από τις κρατικές προθέσεις. Η σύμπτωση των θελήσεων των εκπροσώπων των μισθωτών και των εργοδοτών προκαθορίζεται με τη διαδικασία της υποχρεωτικής διαιτησίας στα μέτρα της εκάστοτε κυβερνητικής εισοδηματικής πολιτικής, γεγονός που επιτείνει την πολιτικοποίηση του συστήματος (των εργασιακών σχέσεων). Αποτέλεσμα της πραγματικότητας αυτής είναι η δημιουργία ειδικού «έθους» μετατόπισης της υπευθυνότητας των συλλογικών διαπραγματεύσεων από τους αντισυμβαλλόμενους στη δικαιοδοσία του κράτους».

ανορθολογικής δομής του συνδικαλιστικού κινήματος, φαίνονται να ανταποκρίνονται στον ιδεότυπο του κρατικού κορπορατισμού, με μερικές επιφυλάξεις (Ψημίτης, 1999:42-43,69-73;Schmitter,1974:104,106,123).

Ο ιδεότυπος δεν αποτελεί, όπως ο ορισμός, μια σύνθεση γνωρισμάτων που χαρακτηρίζονται ουσιώδη με γνώμονα την καθολικότητά τους, το γεγονός δηλαδή ότι τα συναντάμε σε όλες ή στις περισσότερες από τις περιπτώσεις που υπάγονται στον ορισμό. *«Τα γνωρίσματα που συνθέτουν τον ιδεότυπο αναγνωρίζονται ως ουσιώδη, γιατί είναι χαρακτηριστικά ενός νοήματος, γιατί ανταποκρίνονται προς ένα συγκεκριμένο νόημα και αποτελούν έτσι μια ενότητα»* (Τσαούσης,2006:41-42;Bale,2011:420).

Στην ελληνική περίπτωση το ζήτημα της εξάρτησης από το κράτος δεν μπορεί γενικότερα να αποτελέσει κριτήριο κρατικού προσδιορισμού των συλλογικών στάσεων και συμπεριφορών.⁸⁵

Οι όποιες πιέσεις ασκήθηκαν στους κυβερνητικούς μηχανισμούς προδικτατορικά ή μεταπολιτευτικά δε θεωρούνται με βεβαιότητα πως συνιστούν γνήσια διαπραγματεύση ή, ακόμη περισσότερο, στοιχεία κοινωνικού κορπορατισμού. Τέτοιες πιέσεις συγκροτούν όχι τη διαπραγματευτική, αρθρωμένη προβολή και διεκδίκηση των αιτημάτων ενός συμφεροντικά ενιαίου χώρου, αλλά τη συμβατική πρακτική δραστηριοποίησης των ομάδων πίεσης.

Οι κορπορατιστικές εξελίξεις στην εκπαίδευση μπορούν να νοηθούν μόνο σε συνάρτηση με τις δυναμικές που διέπουν το γενικότερο πολιτικό σύστημα. Πολλές φορές, δηλαδή η αποδυνάμωση της δημοκρατίας προηγείται χρονικά και εννοιολογικά της εμφάνισης του κορπορατισμού. Η συνολική επίδραση του τελευταίου έχει χαρακτήρα περίπλοκο και αντιφατικό.

Έτσι, όταν συντρίφτηκαν οι προγενέστεροι συσσωματικοί μηχανισμοί ελέγχου, τα κοινοβουλευτικά συστήματα δεν αντικαταστάθηκαν από καθεστώτα κρατικού κορπορατισμού, αλλά από στρατιωτικές δικτατορίες (Μουζέλης,1987:141). Η εξέλιξη της δυναμικής σχέσης μεταξύ δημοκρατίας και κορπορατισμού εξαρτάται τόσο από τους συσχετισμούς δύναμης ανάμεσα στα πολλαπλά κοινωνικά συμφέροντα, όσο και από τον ειδικό προσανατολισμό του κράτους απέναντι στο δίλημμα: να ενισχύσει

---

⁸⁵ Μάλιστα, ο Μ. Olson ισχυρίζεται ότι ο κορπορατισμός αποτελεί μια μορφή *πολιτικής σκλήρυνσης*, γιατί αντανάκλουσε τη βαθμιαία συγκέντρωση δύναμης από τα τομεακά συμφέροντα (όπως παρατίθεται από τους Hague et al (1998:127)). Οι τελευταίοι υποστηρίζουν ότι οι παραδοχές του κορπορατισμού θα δεχτούν ένα ισχυρό κύμα αμφισβήτησης κατά τη δεκαετία του 1980 και του 1990.

την αποτελεσματικότητα στη συσσώρευση κεφαλαίου-αγαθών σε βάρος της ευρύτερης κοινωνικής συναίνεσης ή το αντίστροφο;

Η περιορισμένη σύλληψη των κορπορατιστικών χαρακτηριστικών διάφορων κοινωνικών χώρων οφείλεται στην υπερβολική έμφαση που δόθηκε κατά καιρούς στο πολιτικό, κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτά εντοπίζονται. Γι' αυτό η ανάγκη για ευρύτερη σύνδεση θεωρητικών υποθέσεων με συγκεκριμένα εμπειρικά παραδείγματα είναι άμεση (Williamson, 1989:195). Μεθοδολογικό σφάλμα, επίσης, είναι να διαβλέπουμε το συγκεκριμένο τύπο πολιτική ορθολογικότητας σε κάθε μορφή θεσμοποιημένης συνεργασίας ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες και το κράτος. Αυτό που τίθεται σε συναινετική διαπραγμάτευση είναι μόνο *οι δημόσιες πολιτικές* (όπου είναι περισσότερο πιθανό τα εν δράσει ανταγωνιστικά συμφέροντα να πετύχουν μια κάποιας διάρκειας συμβιβαστική ισορροπία) και όχι το σύνολο των πολιτικών του κράτους⁸⁶(Ο.π.:141,198).

Συμπεραίνουμε, λοιπόν πως ο κορπορατισμός συνιστά *μια επιμέρους πολιτική δομή* του συστήματος κυριαρχίας, η οποία: α) δεν υποκαθιστά το κομματικό σύστημα, αλλά συμβιώνει μ' αυτό και μάλιστα μέσα από μια δομική διαφοροποίηση και λειτουργική εξειδίκευση του συνολικού πολιτικού οικοδομήματος σε υποσυστήματα, και β) δεν υποσκελίζει την κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, τη γραφειοκρατική διοίκηση, αλλά συμβιώνει δίπλα τους και διαπλέκεται μ' αυτά ποικιλοτρόπως. Έτσι, στα υποσυστήματα του συνολικού πολιτικού συστήματος ενυπάρχουν διαφορετικές μορφές διαμεσολάβησης (Αλεξανδρόπουλος, 2010:176). Υπάρχουν περιπτώσεις που, μολονότι οι τομείς παρέμβασης του κράτους είναι περιορισμένοι, η εσωτερική διαφοροποίηση των δρώντων κοινωνικών δυνάμεων καθιστά εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, τον προσδιορισμό της υπάρχουσας μεσολάβησης αποκλειστικά με τον έναν ή τον άλλο τρόπο⁸⁷(Ψημίτης, 1999:251).

Επομένως, η συγκρότηση των συμφερόντων στον κορπορατισμό αφορά όλα - αλλά όχι και εξίσου- τα επίπεδα στρατηγικής δράσης και μπορεί να θεωρηθεί *το συνδυασμένο αποτέλεσμα υποκειμενικών επιλογών και αντικειμενικών*

---

⁸⁶ Ακόμη και αυτό σαν αναλυτικός όρος αποτελεί προβληματικό σημείο για τον κορπορατισμό. Η θέση του στη θεωρία είναι ανεπαρκώς ανεπτυγμένη, όπως και των όρων «εξουσία», «επιρροή», «εξάρτηση».

⁸⁷ Εξ ου και ο λόγος περί ιδεοτύπων. «Ο ιδεότυπος δεν είναι ένας «ιδανικός τύπος». Δεν ανταποκρίνεται σε αυτό που θα έπρεπε να είναι. Ούτε τον συναντούμε ποτέ στην ιδανική του, στη καθαρή του μορφή. Η πραγματικότητα ουδέποτε ανταποκρίνεται απόλυτα στον ιδεότυπο. Τον πλησιάζει άλλοτε λιγότερο, άλλοτε περισσότερο. Ο ιδεότυπος αποτελεί μια νοητική κατασκευή, μια υποθετική σύλληψη...Μέχρις ότου ελεγχθεί με τα πραγματικά περιστατικά...παραμένει μια απλή υπόθεση εργασίας» (Τσαούσης, 2006:41-42).

δεσμεύσεων, σ' ένα παιχνίδι όπου οι εταίροι ισορροπούν κάθε φορά δυναμικά (προσαρμόζουν τα συμφέροντά τους στη λογική *του τμήματος του κράτους που παρεμβαίνει στο δικό τους κοινωνικό χώρο*).⁸⁸ Το τελευταίο γίνεται ο κεντρικός πολιτικός εκφραστής της κοινωνικής σημαντικότητας των κορπορατιστικά βαρυνόντων ομάδων και ο δημιουργός των απαραίτητων οργανωτικών τους εκφάνσεων (Ο.π.:301).

Η πολιτική «μεταχείριση» των συμφερόντων είναι σε θέση να αμβλύνει τις αντιθέσεις σε τέτοιο βαθμό, ώστε να παράγει σταθερή κοινωνική συναίνεση (χειραγώγηση και κοινωνικά επιλεκτική διαχείριση της ταξικής αντιπαλότητας) (Schmitter,1974:123–125). Οι ανάγκες μακροπρόθεσμης σταθερότητας του συστήματος γίνονται τα τελικά και αναπόδραστα κριτήρια διατύπωσης κάθε διεκδικητικής στρατηγικής (Laclau,1997:133-134). Μία «γεύση» αποπολιτικοποίησης των συγκρούσεων είναι πιθανή, με την έννοια της μείωσης τόσο του αριθμού αυτών που συμμετέχουν στη σύγκρουση, όσο και του φάσματος των στρατηγικών και των τακτικών που θεωρούνται θεμιτές για την ικανοποίηση αντιτιθέμενων συμφερόντων.

Το σημαντικότερο ζήτημα δεν είναι η ύπαρξη ή όχι κάποιων μορφών / τύπων διαμεσολάβησης. *Αυτό που αποτελεί το κέντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος είναι με ποιες μορφές, πού, πότε και με ποια αποτελέσματα εμφανίζονται αυτοί* (Cawson,1988:30). Αλλά ακόμη περισσότερο, σε ποιες συνθήκες αυτές οι μορφές είναι πιθανό να παρουσιαστούν. Ποιο είδος πολιτικού εδάφους επιτρέπει την ευδοκίμηση αυτής της ανάπτυξης;

Μετά την αποσαφήνιση κάποιων χαρακτηριστικών της εκπροσώπησης συμφερόντων θα επισημάνουμε τη διάκριση σε *κρατικό, κοινωνικό, εξαρθρωμένο και ανταγωνιστικό* κορπορατισμό. Συνεπώς, έχουμε να κάνουμε με κορπορατισμούς παρά με κορπορατισμό, ως αποτέλεσμα αφετηριών που οδηγούν σε διαφορετικούς τερματισμούς (Ψημίτης,1999,392-414;Cawson,1988:78-79;Williamson,1989:90,190). Είναι αυτό που, κατά κάποιο τρόπο, αποκαλείται από τον Schmitter *«παραγωγική σύγχυση»*.

Θα πρέπει, επίσης, να προσέξουμε την παρανόηση μεταξύ κορπορατιστικών «προκαταλήψεων» και κορπορατισμού, που πολλές φορές διαστρεβλώνουν την

---

⁸⁸ Ειδικότερα, στην κρατική εκδοχή του κορπορατισμού το κράτος παρεμβαίνει άμεσα στις σχέσεις εντός των οργανώσεων, αλλά και μεταξύ τους.

πραγματικότητα. Για την ακρίβεια πρόκειται για ιδεοτύπους⁸⁹ που δε θα πρέπει να θεωρούνται συστήματα καθολικής και αποκλειστικής εφαρμογής σε μια κοινωνία (με όλους τους συνδυασμούς τους και τις πιθανότητές τους) (Cawson,1988:27-32,43;Schmitter,1974:86,97-98,102).

Συνιστούν μοντέλα που περιγράφουν τη συμπεριφορά ενός ορισμένου αριθμού πολιτικών συστημάτων (από τα οποία το καθένα κρίνεται με βάση τη χρησιμότητά του). Δε θα βοηθούσε καθόλου η ύπαρξη ενός μόνο ιδεοτύπου. Η παρουσία περισσοτέρων, και ιδίως ο λογικός συσχετισμός του ενός με τον άλλο, μας επιτρέπει να εξετάσουμε κατά πόσο οι πραγματικές καταστάσεις ταιριάζουν με κάποιο από αυτούς, αυξάνοντας το γόνιμο έδαφος των ερμηνειών. Περισσότερο θεωρητικά και ερευνητικά λειτουργική είναι η παραδοχή ότι μπορεί να συνυπάρχουν σε μια δεδομένη κοινωνία ή σε ένα τμήμα της, επιτρέποντάς μας σε ορισμένο βαθμό να μελετήσουμε τον τρόπο αλλαγής τους με την πάροδο του χρόνου. Οι επιμέρους τύποι, δηλαδή παρουσιάζουν εκλεκτική συγγένεια με ορισμένες μορφές καθεστώτων κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων περιόδων της ανάπτυξής τους, με διαφορετικά συστήματα πολιτικών κομμάτων, διαφορετικά επίπεδα πολιτικής κινητοποίησης και διαφορετικά πεδία δημόσιας πολιτικής (Schmitter,1974:92).

Σε κάθε περίπτωση το ζήτημα δεν είναι αν υπάρχει μόνο το ένα ή το άλλο, αλλά ποιο επικρατεί (Μαυρογορδάτος,2000:34). Αρκετοί αναλυτές επισημαίνουν ότι παρά την ύπαρξη στα περισσότερα πολιτικά συστήματα εμποδίων ή και ευνοϊκών παραγόντων για την ανάπτυξη και την εγκαθίδρυση προχωρημένων μορφών κορπορατισμού, *τάσεις* κορπορατιστικής διαμεσολάβησης συμφερόντων είναι πιθανόν να αναδύονται, να παρακαμάζουν και να εμφανίζονται ξανά σε διαφορετικές περιόδους στις περισσότερες φιλελεύθερες δημοκρατίες (Λαβδας,2003:42). Ανάμεσα στις διακριτές παραμέτρους αυτών των τύπων περιλαμβάνονται:

- *Η τοποθέτηση των πρωτοβουλιών για την εφαρμογή της πολιτικής σε συγκεκριμένους «χώρους» - ομάδες.*
- *Ο βαθμός στον οποίο οι γραφειοκρατίες ρυθμίζουν τις διάφορες οργανώσεις συμφερόντων ή οι οργανώσεις συμφερόντων διεισδύουν στις γραφειοκρατίες.*
- *Ο βαθμός εξαναγκασμού που διαθέτει ο κρατικός μηχανισμός.*

---

⁸⁹Πρόκειται για κατασκευή ή για μια βάση σύγκρισης εμπειρικών περιπτώσεων, η οποία περιλαμβάνει θεωρητικά ή υποθετικά συσχετιζόμενα μέρη-τμήματα (Schmitter,1974:94). Επίσης, σε ένα τμήμα της σχετικής ελληνικής βιβλιογραφίας χρησιμοποιείται, αντί του ιδεοτύπου, ο όρος «*αφαιρετικό υπόδειγμα*» (Αλεξανδρόπουλος,2010:79).

➤ *Η πεποίθηση πολλών μελετητών πως όλα ξεκινούν από την ταξική βάση της κοινωνίας.*

Ο κοινωνικός κορπορατισμός⁹⁰ είναι ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαμεσολάβησης συμφερόντων, με την έννοια ότι συγκροτείται βάσει τόσο των μηχανισμών εκπροσώπησης των συμφερόντων, όσο και μιας διαδικασίας μετατοπίσεων των αιτημάτων (Richardson, 1994:65-66). Εντοπίζεται σε πολιτικά συστήματα με σχετικά αυτόνομες, σύνθετες ομάδες, με ανοιχτές, ανταγωνιστικές εκλογικές διαδικασίες. Επιπλέον, στηρίζεται σε ιδεολογικά διαφοροποιημένες εκτελεστικές εξουσίες με υψηλά διαστρωματωμένες πολιτικές υποκοουλτούρες (Schmitter, 1974:105).

Το συγκεκριμένο σύνολο αντιλήψεων θεωρεί τον κοινωνικό έλεγχο ικανό να διαπλάθει νέα συμφέροντα, ώστε να τα μεταβιβάζει στα απλά μέλη των οργανώσεων με τρόπο που να προσλαμβάνονται από αυτά ως δικά τους συμφέροντα. Από την άλλη μεριά πρόκειται για όλες εκείνες τις θεσμικές δομές και συλλογικές συμπεριφορές (δημόσιες και ιδιωτικές) που αποσκοπούν στη διασυμφωνημένη διαμόρφωση των δημόσιων πολιτικών και στη συγκεκριμένη ανάληψη ρητών δεσμεύσεων από τις κοινωνικές ομάδες σε ό,τι αφορά την υλοποίηση αυτών των πολιτικών (κορπορατισμός από τα κάτω).

Η προαναφερόμενη εκδοχή βρίσκεται πιο κοντά στον πλουραλισμό και μοιάζει σαν ένα συνακόλουθο του οργανωμένου μεταβιομηχανικού δημοκρατικού κράτους πρόνοια(ς), μέσα στο οποίο παρατηρούνται συνεργατικές ταξικές σχέσεις (King, 1986:129; Schmitter, 1974:108, 112–115; Καζάκος, 1991:58). Κατά μία άποψη η γένεση του κοινωνικού κορπορατισμού λαμβάνει χώρα ανεπαίσθητα πάνω στα «ερείπια» του ανεπτυγμένου πλουραλισμού⁹¹ (Schmitter, 1974:106, 125-126). Η μετάβαση στον κοινωνικό κορπορατισμό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το φιλελεύθερο-πλουραλιστικό παρελθόν μιας χώρας: από την ιστορία της αυτόνομης οργανωτικής ανάπτυξης που παρουσιάζει, την αυθεντικότητα της εκπροσώπησης, την ύπαρξη ανταγωνιστικών πολιτικών και κοινοβουλευτικών συστημάτων.

---

⁹⁰Για να θυμηθούμε τον πρωτοπόρο M. ManoiESCO, καθαρός κορπορατισμός και υποτελής-υποδεέστερος (Schmitter, 1974:102).

⁹¹Η Σ. Ζαμπαρλούκου (1997:36-47) καταγράφει την κριτική που ασκήθηκε στις απόψεις του P. Schmitter. Ο τελευταίος πρόβλεψε ότι: α) οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες θα υιοθετούσαν κάποια μορφή κοινωνικού κορπορατισμού, ενώ απέκλεισε το ενδεχόμενο να περάσουν απευθείας από τον κρατικό στον κοινωνικό κορπορατισμό, β) οι θεσμοί κορπορατιστικής διαμεσολάβησης συχνά αναπαράγονται και μετά την εξάλειψη της αρχικής αιτίας που τους επέβαλε. Η πρώτη πρόβλεψη δεν επιβεβαιώθηκε.

Από τον πλουραλισμό, λοιπόν, «περνάμε» στον κοινωνικό κορπορατισμό και από αυτόν στον κρατικό κορπορατισμό (Αλεξανδρόπουλος,2010:183). Είναι δυνατή, βέβαια και η ακριβώς αντίστροφη πορεία. Γενικότερα, όμως, μερικές από τις συνθήκες γένεσης⁹² του κορπορατισμού *θα μπορούσαν να είναι* οι ακόλουθες: πρώιμη ριζοσπαστικοποίηση της εργατικής τάξης, διάσπαση και αδυναμία των κυρίαρχων τάξεων, εντάσεις μεταξύ αστικών κέντρων και περιφέρειας των κρατών, άρση των τοπικών εξουσιών και ένα σύνολο αλληλεπιδράσεων που αφορούν τα άτομα και όχι τις τάξεις, κατανόηση της υπανάπτυξης, δυσφορία των ιθυνόντων (και όχι μόνο) για το χαμηλό διεθνές status του κράτους τους, η επιθυμία για οικονομική και πολιτική αυτάρκεια (η σκέψη του Manoilescu, όπως παρουσιάζεται στον Schmitter,1974:117–123).

Γι' αυτό, το «πνεύμα της τάξης» αντικαθίσταται από την οριζόντια ομοφωνία ή την εθνική σταθερότητα, αφού δεν υπάρχει χώρος για «τεχνητές διαφοροποιήσεις». Ο «καθαρός» ή κοινωνικός κορπορατισμός θα εμφανιστεί, όταν ήδη έχει ευρέως διαδοθεί μια «κορπορατιστική ομοφωνία», ενώ παλιότερα στοιχεία διαίρεσης περιορίζονται ή αποκλείονται. Μάλλον, πρώτα πρέπει να προηγηθεί μια περίοδος με έντονα συγκρουσιακά στοιχεία, με ανεξέλεγκτο ανταγωνισμό πολιτικών συμφερόντων και μετά να εμφανιστεί ο κοινωνικός κορπορατισμός (Schmitter,1974:126–127).

Ο κρατικός⁹³κορπορατισμός, αντίθετα, περιορίζεται στην αυθαίρετη συγκρότηση ενός συστήματος εκπροσώπησης συμφερόντων, που ενώ αναφέρεται στα απλά μέλη των οργανώσεων δεν πραγματοποιεί ανάλογες συμφεροντικές μετατοπίσεις στη βάση των οργανώσεων αυτών (οι περιφερειακές ή λειτουργικές ομάδες συνδέονται στενά με τις κρατικές γραφειοκρατίες) (Schmitter,1974:105;Αλεξανδρόπουλος,2010:77-79). *Με αυτό τον τρόπο, αναφερόμαστε σε μια κατασταλτική πολιτική του κράτους που προσαρτά ευθέως και με*

---

⁹² Βλέπε και Williamson,2009:10.

⁹³ Οι χώρες, οι οποίες έχουν υιοθετήσει από ένα πρώιμο στάδιο τον κρατικό κορπορατισμό συναντούν μεγάλες δυσκολίες στο να επιτύχουν άλλες μορφές συναίνεσης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως παγιώνεται μια μορφή ασύμμετρης εξάρτησης, μια μη αυθεντική και διαιρεμένη εκπροσώπηση, η κατασταλαμένη ή χειραγωγημένη σύγκρουση και ο εκτεταμένος κρατικός έλεγχος. Κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι δύσκολο να φανταστούμε έναν πολιτικό μετασχηματισμό προς τον κοινωνικό κορπορατισμό. Ο Σ. Αλεξανδρόπουλος (2010:79-80) αναφέρει πως η ταξική ασυμμετρία του κρατικού κορπορατισμού, ως συστήματος αντιπροσώπευσης που οργανώνει την κυριαρχία του κεφαλαίου πάνω στην εργασία -αλλά και την κυριαρχία του κράτους έναντι οποιουδήποτε άλλου συμφέροντος- έχει καταδειχθεί από τα ιστορικά γεγονότα. Επιπλέον, η κοινωνική εκδοχή του συνδέεται «με τη σύγχρονη μετα-πλουραλιστική δομή συμφερόντων των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών».

αυθαίρετα μέσα τις οργανωμένες κοινωνικές ομάδες στις δομές του (Ψημίτης, 1999:36-43).

Τοποθετείται περισσότερο κοντά στην αναγκαιότητα διάφορων κοινωνικο-οικονομικών σχηματισμών για κοινωνική ειρήνη, γι' αυτό προκρίνει τη συμπίεση και τον αποκλεισμό της αυτόνομης έκφρασης των υποδεέστερων ταξικών αιτημάτων σε περιόδους που η αστική τάξη είναι αδύναμη, εξαιρετικά εξαρτημένη, με έλλειψη πόρων για να μπορέσει να ανταποκριθεί σε αυτές τις απαιτήσεις στα πλαίσια του φιλελεύθερου δημοκρατικού κράτους (μεσοπόλεμος, μετεμφυλιοπολεμική Ελλάδα, δικτατορίες). Στην περίπτωση αυτή μεταπίπτει στη μορφή του *αυταρχικού* κορπορατισμού. Σε αυτή, η διαδικασία διαμόρφωσης των αποφάσεων είναι ανορθολογική και στηρίζεται στην αυθαιρεσία. Οι συνασπισμοί ανάμεσα στις ομάδες, η οικονομική κάμψη άλλων και η παρακμή ή η μεταβολή της θέλησης των κρατικών γραφειοκρατιών διαρρηγνύει την πιθανή ισορροπία μεταξύ των διάφορων κοινωνικών εταίρων.

Οι ομάδες, στο κορπορατιστικό πεδίο, διαβουλεύονται με την κυβέρνηση, τόσο στο στάδιο του σχηματισμού πολιτικών, όσο και κατά την εφαρμογή τους. Ο ρόλος τους είναι ελλιπής ως όργανο εφαρμογής πολιτικών βασισμένο στην ικανότητά τους για έλεγχο των μελών τους. Οι πολιτικές επιρροής που στηρίζονται στις πιέσεις, είναι σ' αυτόν τον ιδεότυπο, σημαντικά άνισες, με τη μεγαλύτερη έμφαση και το βάρος να δίνεται στη διαβαθμισμένη συμβουλευτική αλληλεπίδραση ομάδων-κράτους (Cawson, 1988:42).

Στο μέτρο που ο συγκεκριμένος τρόπος διαμεσολάβησης συμφερόντων επιδιώκει –και καταφέρνει– να επιτύχει πολιτικές αποφάσεις με τις οποίες θεσπίζονται οικονομικά ή γενικότερα δικαιώματα μιας κοινωνικής ή επαγγελματικής κατηγορίας (είτε με τη μορφή κρατικών παροχών ή εγγυήσεων είτε με τη μορφή κατοχύρωσης μονοπωλιακών εξασφαλίσεων) είναι σαφές ότι βρισκόμαστε μπροστά σε διαδικασίες, οι οποίες αποτελούν άμεση πολιτική παρέμβαση στις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής, προς όφελος συγκεκριμένων κοινωνικών κατηγοριών (Τσουκαλάς, 1987:78–79). Επιπρόσθετα, θα πρέπει να διακρίνουμε την έννοια του κορπορατισμού από αυτή της *συσσωμάτωσης*, όπως και του *συνδικαλισμού*.⁹⁴

---

⁹⁴ Ο κορπορατισμός συνεπάγεται διευθετήσεις de jure μεταξύ του κράτους και των διαφόρων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, με στόχο την αποφυγή κοινωνικής διαμάχης: στην περίπτωση του κρατικού κορπορατισμού, οι νομικές διευθετήσεις επιβάλλονται δια της ισχύος εκ των άνω. Στην περίπτωση του κοινωνικού κορπορατισμού είναι αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη, τα οποία διατηρούν τη σχετική αυτονομία τους απέναντι στο κράτος. Από την άλλη μεριά, η *συσσωμάτωση* αναφέρεται

Η τυπολογική διάκριση ανάμεσα στον κοινωνικό και τον κρατικό κορπορατισμό στηρίζεται στο γεγονός ότι στον πρώτο η διαμόρφωση αυτών των χαρακτηριστικών των οργανώσεων συμφερόντων ανταποκρίνεται σε μια αυθόρμητη λογική ανάπτυξης του ευρύτερου πολιτικού συστήματος (ευρύτερος εκδημοκρατισμός). Κάποια δομικά και λειτουργικά στοιχεία που διαφοροποιούν τους δύο αυτούς τύπους μπορούν, υπό ορισμένες συνθήκες, να μας παρουσιάσουν τι αποτελεί ασάφεια για τον κορπορατισμό ως σύνολο. Ειδικότερα:

- Περιορισμένος αριθμός «εταίρων»: Δε διακρίνεται αν πραγματοποιείται από τους διακανονισμούς μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, από την ύπαρξη «πολιτικών καρτέλ», τα οποία αποκλείουν από κάθε συμμετοχή τους νεοεισερχόμενους ή είναι αποτέλεσμα κυβερνητικών περιορισμών.

- Μοναδικών: Προέρχεται από την τυχαία συνάρθρωση συμφερόντων, από τους ανταγωνιστικούς περιορισμούς που τίθενται από τις εναπομείνασες οργανώσεις ή από την κρατική παρέμβαση.

- Υποχρεωτικών: Εξαιτίας της κοινωνικής πίεσης, της παροχής ουσιωδών υπηρεσιών σε κάποιες κοινωνικές–επαγγελματικές ομάδες, της χορήγησης αδειών ασκήσεως επαγγέλματος ή της αποκλειστικής αρμοδιότητας σε ορισμένους κοινωνικούς χώρους.

- Μη ανταγωνιστικές: Υφίστανται ως προϊόν εσωτερικών ολιγαρχικών τάσεων ή εξωτερικών εθελοντικών συμφωνιών μεταξύ ενώσεων φυσικών ή νομικών προσώπων. Μπορεί, τέλος να επιτυγχάνεται κάτι τέτοιο με τη συνεχή παρεμβολή της κρατικής διαμεσολάβησης ή καταστολής.

- Ιεραρχικά διαταγμένες: Κάτι τέτοιο προέρχεται από εσωτερικές διαδικασίες γραφειοκρατικής επέκτασης ή κρατικά παραχωρημένης συγκέντρωσης και διοικητικής εξάρτησης.

- Λειτουργικά διαφοροποιημένες: Αυτό επιτυγχάνεται διαμέσου εθελοντικών συμφωνιών «επί κοινού εδάφους» ή μέσω κρατικά εγκαθιδρυμένων επαγγελματικών κατηγοριών.

στον *de facto* έλεγχο που ασκεί το κράτος πάνω στις οργανώσεις, οι οποίες ενώ «στα χαρτιά» είναι ελεύθερες και αυτόνομες, στην πράξη ελέγχονται κάθετα από αυτό. Οι συσσωματικές σχέσεις κυριαρχίας δεν οδηγούν αναγκαστικά σε κρατικό κορπορατισμό (Μουζέλης,1987:141).

Επιπλέον, ο *συνδικαλισμός* μπορεί να οριστεί ως ένα σύστημα συσώρευσης συμφερόντων (ευρύτερο από την εκπροσώπηση), του οποίου οι συνιστώσες ομάδες είναι ένας αριθμός από μοναδικές, εθελοντικές, (μη) ανταγωνιστικές κοινωνικές κατηγορίες, όχι ιεραρχικά διαταγμένες ούτε λειτουργικά εξειδικευμένες. Οι τελευταίες δεν είναι δημιουργημένες από τον κρατικό μηχανισμό ή από ένα συγκεκριμένο κόμμα, αφού ούτε η επιλογή της ηγεσίας τους ούτε η άρθρωση των συμφερόντων τους ελέγχεται από τα παραπάνω πολιτικά σώματα, αλλά δρουν αυτόνομα (Schmitter,1974: 98,127).

- Αναγνώριση από το κράτος: Δε γίνεται διαφοροποίηση ανάμεσα στην αναγνώριση ως πολιτική αναγκαιότητα, η οποία πηγάζει από τα κάτω και ασκείται στους κυβερνητικούς αξιωματούχους και σε αυτή που προέρχεται εκ των άνω, ως αναγκαίος όρος – προϋπόθεση σχηματισμού ενώσεων αλλά και της συνεχούς λειτουργίας τους.

- Εκπροσωπευτικό μονοπώλιο: Κατ' αντιστοιχία με τα παραπάνω δε διακρίνεται αν αυτό κατακτάται ή αποτελεί εξαρτημένη παροχή.

- Έλεγχος στην επιλογή ηγεσίας και στην άρθρωση συμφερόντων: Προέρχεται από αμοιβαία ομοφωνία πάνω στις διαδικασίες και τους στόχους ή είναι η ασύμμετρη επιβολή από τα «οργανωμένα μονοπώλια της νομιμοποιημένης βίας» (Schmitter,1974:104).

Ορισμένοι ερευνητές, όπως είδαμε, δε διστάζουν να αποδώσουν ιστορικά τον κοινωνικό και τον κρατικό κορπορατισμό σε *δύο διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά πλαίσια* (συγκεκριμένα) της ανάγκης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής να αναπαράγει συνεχώς τις συνθήκες ύπαρξής του και να συσσωρεύει διαρκώς νέα αποθέματα (Cawson,1988:45). Κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι αυτές οι διακρίσεις είναι επουσιώδεις και παρεμποδίζουν την κατανόηση του ουσιώδους στοιχείου που είναι η αυταρχική φύση όλων των κορπορατιστικών κυβερνήσεων (Zeigler,1988:17–18).

Ειδικότερα, η *σύγκρουση* και ο *ανταγωνισμός* για το συγκεκριμένο σύνολο θεωρητικών δεν έχει μηδενικό αποτέλεσμα, αλλά οδηγεί στη λήψη αποφάσεων. Το σημείο εστίασης δεν είναι ο ανταγωνισμός, αλλά η πολιτική που κάθε φορά αποφασίζεται και η δέσμευση για την εφαρμογή της. Το κράτος και οι ενώσεις συμφερόντων εμπλέκονται σε μια κλειστή διαδικασία διαπραγμάτευσης, κατά την οποία τα άμεσα συμφέροντα των τελευταίων περιστέλλονται για χάρη του κοινού καλού. Έτσι, σε ορισμένες περιπτώσεις έχουμε εξάρτηση των ενώσεων αυτών από το κράτος, αφού αυτό αποτελεί το κέντρο του κορπορατιστικού σύμπαντος.

Επομένως, το ενδιαφέρον προσανατολίζεται προς τον κρατικό σχηματισμό σαν όλο και όχι προς τα μέρη που συναπαρτίζουν ένα διαιρεμένο όλο. Οι πολιτικές λειτουργίες και κατά συνέπεια, οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις των δύο τύπων είναι θεμελιωδώς άνισες και μη συγκρίσιμες. Αυτό σημαίνει ότι οι δύο εκδοχές, αντί να θεωρηθούν επίπεδα κορπορατιστικής διαμεσολάβησης, θα πρέπει

να εκληφθούν ως εν γένει επίπεδα συγκρότησης των σχέσεων του κράτους και των ομάδων συμφερόντων (Λαβδας,2003:41).

Με άλλα λόγια, πρέπει να εκτιμηθεί υπό ποιους όρους είναι δυνατή η εμφάνιση των διαφορετικών όψεων (ή εκδοχών) του κορπορατισμού, ή καλύτερα ποιες συσχετίσεις επαληθεύονται εμπειρικά μεταξύ, αφενός των διαφορετικών πλαισίων ανάπτυξης της κοινωνίας, της οικονομίας και του κράτους, αφετέρου των διαφορετικών δυνατοτήτων αυτοτελούς εμφάνισης του κορπορατισμού. Άρα, στις διάφορες μορφές μπορεί να αποδοθεί διαφορετική καταγωγή: για τη μία, μια αργή εξέλιξη και για την άλλη μια περισσότερο ριζική αφετηρία από προηγούμενες διαδικασίες (Ο.π.:19). Ο Cawson πιστεύει πως η κρατική εκδοχή ξεπηδά από τις επιτακτικές ανάγκες ενός αυταρχικού καθεστώτος, το οποίο έχει εγκαθιδρυθεί αμέσως μετά από μια πολιτική κρίση ή στάση, και αποσκοπεί να επιτύχει την αποδοχή των πολιτικών του από το λαό. Μια λύση θα ήταν να προβούμε σε συνδυασμένη εξέταση των παραπάνω εννοιολογικών συλλήψεων. Ο Μ. Ψημίτης (1999:408-410) θεωρεί ότι στην πραγματικότητα οι εμπειρικά διαπιστώσιμες δυνατότητες συνδυασμού είναι λιγότερες από τις αντίστοιχες θεωρητικές.

Έτσι, οι συνδυασμοί A1, B1 και A3 διακρίνονται σε συγκεκριμένες εμπειρικές καταστάσεις. Στην περίπτωση A1, ο *οργανωτικός* κορπορατισμός είναι δυνατό να εμφανιστεί στην κοινωνική εκδοχή οργάνωσης των συμφερόντων υπό τη μορφή του *τομιακού* κορπορατισμού, στον οποίο έχουμε οργάνωση συμφερόντων τομέων ή επαγγελματιών. Στην περίπτωση B1, ο οργανωτικός κορπορατισμός συναντάται με την κρατική εκδοχή οργάνωσης των συμφερόντων σε μια αυθαίρετη κορπορατιστική έκφραση που εξαρτά με ασφυκτικό τρόπο από το κράτος ολόκληρο το φάσμα των συμφερόντων (τάξεις, τομείς, επαγγέλματα).⁹⁵

---

⁹⁵Παρόμοια αντίληψη εκφράζουν και ορισμένοι μελετητές του λατινοαμερικάνικου κορπορατισμού, όπως ο G. O'Donnell και ο A. Stepan. Ο πρώτος, μιλώντας για την άνιση επέκταση του κρατικού κορπορατισμού, υποστηρίζει ότι το εν λόγω σύστημα περιέχει δύο πλευρές, μία «κρατίζουσα» και μία «ιδιωτικοποιούσα». Με την πρώτη πολιτική, το κράτος υποτάσσει συγκεκριμένες ομάδες, ενώ με τη δεύτερη αφήνει διακριτική ευχέρεια σε άλλες. Περαιτέρω, ο G. O' Donnell υποστηρίζει ότι είναι δυνατόν να υπάρξουν δύο διαφορετικές πολιτικές κρατικού κορπορατισμού, που αντιστοιχούν σε διαφορετικά καθεστώτα και οικονομικές συνθήκες. Έτσι, διακρίνει ανάμεσα σε πιο ήπιες μορφές κρατικού κορπορατισμού, που χρησιμοποιούνται από τα «*ενσωματώντα αυταρχικά καθεστώτα*» σε συνθήκες πολιτικής, οικονομικής αυτόρκειας και τόνωσης της εσωτερικής αγοράς, και σε πιο ελεγκτικές / αυταρχικές μορφές, στις οποίες προσφεύγουν τα ονομαζόμενα «*αποκλείοντα, γραφειοκρατικά-αυταρχικά καθεστώτα*». Κοντά στην άποψη αυτή είναι και ο A. Stepan, ο οποίος μιλά για πολιτική «*εγκλείοντος κορπορατισμού*» και πολιτική «*αποκλείοντος κορπορατισμού*» (Schmitter,1974:126;Linz & Stepan,1996).

Βέβαια, θα πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι εγγύτερα στις απόψεις του Cawson βρίσκονται οι αντίστοιχες του O' Donnell παρά αυτές του Stepan. Οι πρώτες αναφέρονται στην άνιση διάσταση του ίδιου συστήματος συνάρθρωσης συμφερόντων με το κράτος. Αντίθετα οι δεύτερες αναφέρονται σε συγκεκριμένους

Πίνακας 1

Κορπορατιστικές εκδοχές

	1.Οργανωτικός κορπορατισμός	2.Διασυμφωνητικός κορπορατισμός	3.Σύνθετος κορπορατισμός (απόφαση)
A.Κοινωνική εκδοχή	A1.Τομεακός κορπορατισμός	A2.	A3.Σύνθετος- δημοκρατικός κορπορατισμός
B.Κρατική εκδοχή	B1.Αυθαίρετος κορπορατισμός (τάξεις,τομείς, επαγγέλματα)	B2.	B3.

Πηγή: Ψημίτης, 1999:408-410.

Στην περίπτωση A3, η σύνθεση κορπορατιστικής οργάνωσης και διασυμφώνησης στη σχέση της με την κοινωνική εκδοχή ανάπτυξης οδηγεί σε ένα *σύνθετο δημοκρατικό* κορπορατισμό. Στους συνδυασμούς B2 και B3, κάτι τέτοιο γίνεται αμέσως φανερό. Η κρατική εκδοχή ανάπτυξης των συμφερόντων είναι απαγορευτική για οποιαδήποτε πιθανότητα διασυμφώνησης των δημόσιων πολιτικών. Δεν επιτρέπει ούτε την αμιγή διασυμφώνηση των δημόσιων πολιτικών

τύπους απαντήσεων σε κρίσεις που ανακύπτουν σε διαφορετικά στάδια οικονομικής ανάπτυξης και διαφορετικά επίπεδα πολιτικής κινητοποίησης / συμμετοχής. Είτε όμως σε επίπεδο στατικής ανάλυσης είτε σε επίπεδο μακρο-ιστορικής ανάλυσης, όλες οι παραπάνω κατηγορίες έχουν το πλεονέκτημα ότι οριοθετούν και αποσαφηνίζουν καλύτερα την έννοια του κρατικού κορπορατισμού (Κιούκλιας, 1994:40-41).

Ο Williamson (2009:9-12) εντοπίζει τρεις εκδοχές του κορπορατισμού: το συναινετικό-αδειοδοτημένο (Consensual-licenced), τον αυταρχικό-αδειοδοτημένο (Authoritarian-licenced) και το διασυμφωνητικό (Contract). Στην πρώτη περίπτωση, οι ομάδες συμφερόντων διαθέτουν ένα status παραχωρημένο από το κράτος και διαμορφώνουν συναινετικές πολιτικές εντασσόμενες σε δομές που αποσκοπούν στην επίτευξη ενός βαθμού συμφωνίας μεταξύ των κοινωνικών εταίρων. Στη δεύτερη εκδοχή, οι ομάδες έχουν παραχωρημένο status (ως ελάχιστη βάση ελέγχου από το κράτος των οικονομικά και κοινωνικά δρώντων), με τη διαφορά ότι οι κορπορατιστικές δομές ιδρύονται με μοναδικό σκοπό να διασφαλίσουν το μέγιστο πρακτικά έλεγχο του κράτους πάνω στα οργανωμένα συμφέροντα. Τέλος, στο διασυμφωνητικό τύπο το κράτος επιτυγχάνει την κυριαρχία του εξασφαλίζοντας ευνοϊκές «συμφωνίες-ανταλλαγές» με τις ομάδες συμφερόντων μέσω της διαπραγματεύσεως. Οι ηγεσίες των ομάδων αυτών συμβάλλουν στη συμμόρφωση των μελών τους στις ληφθείσες αποφάσεις, ενώ οι κορπορατιστικές δομές στοχεύουν στην επίτευξη ενός υψηλού βαθμού εθελοντικής συμφωνίας σε αυταρχικές αποφάσεις. Κατά συνέπεια, οι δομές αυτές αποκτούν λιγότερο τυπική μορφή από τις αντίστοιχες των δύο προαναφερόμενων τύπων.

(B2) ούτε τη σύνθεση κορπορατιστικής οργάνωσης / απόφασης (B3). Για την περίπτωση A2 της συσχέτισης της κοινωνικής εκδοχής με την αμιγή διασυμφώνηση παραμένουν αρκετά ερωτηματικά, αφού ο Schmitter διατείνεται ότι εμπειρικά μπορεί να διαπιστωθεί μια μορφή διασυμφώνησης των πολιτικών δίχως αντίστοιχη κορπορατιστική διάταξη των συμφερόντων.

Μήπως θα έπρεπε λογικά να εντάξουμε και το πελατειακό φαινόμενο ως υποκατηγορία του κορπορατισμού ή το αντίστροφο; Ή πώς η πρόταση της τριεπίπεδης ανάλυσης⁹⁶ οδηγεί σε μια ειδική συγκρότηση του κάθε επιπέδου, σύμφωνα με την οποία το μακρο- είναι το επίπεδο που εμφανίζεται το ανεπτυγμένο κορπορατιστικό φαινόμενο (διαμεσολάβηση / διασυμφώνηση / ανταγωνιστικά συμφέροντα), ενώ το μεσο- και το μικρο- είναι τα επίπεδα συγκρότησης του πελατειακού φαινομένου;

Είναι αναγκαίο να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι σε τέτοια ερωτήματα. Το κοινωνικό κράτος μπορεί να οδηγηθεί σε φαινόμενα ανορθολογικής ολίσθησης, να μετακινηθεί από την υπεράσπιση της εξισωτικής λογικής στην πελατειακή συγκρότηση νέων προνομιούχων συμφερόντων. Αποτελεί σφάλμα η υπόθεση πως κάθε απόφαση κοινωνικής πολιτικής είναι κορπορατιστική, αλλά σε ορισμένες κοινωνικές περιοχές όπως η εκπαίδευση, η συνεργασία των «επαγγελματιών

---

⁹⁶Η τριεπίπεδη ανάλυση, ως τρόπος μελέτης των κορπορατιστικών φαινομένων, εισάγεται από τον Wassenberg (1982). Ο συγκεκριμένος συγγραφέας αποκλείει τη σύλληψη του κορπορατισμού μόνο στο μακρο- επίπεδο ανάλυσης και προσανατολίζεται προς μια ανάλυση του πολιτικο-οικονομικού συστήματος που στηρίζεται σε τρία επίπεδα: α) το μακρο-επίπεδο, που περιλαμβάνει τις σημαίνουσες θεσμικο-διοικητικές οντότητες (κόμματα, κυβέρνηση, κοινοβούλιο, κεντρικές αντιπροσωπευτικές οργανώσεις συμφερόντων), β) το μεσο-επίπεδο, που αναφέρεται σε λίγο-πολύ θεσμοποιημένες οντότητες, ολόκληρων βιομηχανιών, σε περιφερειακές δημόσιες αρχές, σε περιφερειακούς διοικητικούς μηχανισμούς συνδικαλιστικών και εμπορικών οργανώσεων και γ) το μικρο-επίπεδο, που περιλαμβάνει τοπικούς εκπροσώπους συνδικάτων, εμπορικά επιμελητήρια, καθώς και βασικές ενότητες πολιτικο-διοικητικών σωμάτων όπως οι δήμοι. Η μεγάλη συνεισφορά της συγκεκριμένης προσέγγισης έγκειται στο γεγονός ότι οι ομάδες πίεσης όπως και η κρατική εξουσία μπορούν σε κάθε επίπεδο να εκμεταλλευτούν τα περιθώρια πολιτικής διαμεσολάβησης που τους παρέχονται. Και αυτό γιατί τα τρία επίπεδα δε βρίσκονται σε αρμονική σχέση μεταξύ τους και είναι πολύ πιθανή η διαφορετική λειτουργία του καθενός στο πεδίο της διευθέτησης της σύγκρουσης και της απόσπασης της συναίνεσης. Αυτό σημαίνει ότι η επικοινωνία των τριών επιπέδων παρέχει τη δυνατότητα στην κρατική εξουσία να εξασφαλίσει τη διασυμφώνηση μέσω της μετατόπισης της πόλωσης και της σύγκρουσης σε κάποιο επίπεδο για να επιτευχθεί η ειρήνευση σε κάποιο άλλο (Ψημίτης, 1993:176-177). Ο Μ. Ψημίτης κάνει λόγο για *λειτουργικά ισοδύναμα* της κορπορατιστικής διαπραγμάτευσης, όπως το σύστημα των συλλογικών διαπραγματεύσεων (Ο.π.:172-173). Μάλιστα, υποστηρίζει ότι οι παράμετροι διαμόρφωσης της πολιτικής των συμφερόντων στην Ελλάδα (το 1993) περιλαμβάνουν: - στο μακρο-επίπεδο την υπερ-ιδεολογικοποίηση της σύγκρουσης, τη δικομματική πόλωση και την εργαλειακή αντιμετώπιση του κράτους, - στο μεσο-επίπεδο τη συγχώνευση καταστολής, κρατικού κορπορατισμού, πλουραλιστικής πίεσης, καθώς και την ύπαρξη μιας σύνθετης εξισορροπιστικής δομής διαπραγμάτευσης των συμφερόντων, - στο μικρο-επίπεδο την εμφάνιση ετερόκλητων φαινομένων, όπως αυτόνομη και ετερόνομη συνδικαλιστική δράση, αυθαίρετη και πατερναλιστική εργοδοτική τακτική, μικρο-συμμετοχή και αποκλεισμός ή τυπική συμμετοχή των εργαζομένων σε όργανα ελέγχου, σύγκρουση και συνεργασία (Ο.π.:190-192).

παραγωγικών ομάδων» στον καθορισμό των στόχων θεωρείται σημαντική από το κράτος (King,1986:138-139).

Έτσι, ένα σημαντικό εύρημα είναι η κατανόηση της μεταβολής διαφορετικών και ενίοτε ανταγωνιστικών μεταξύ τους μορφών ή συστημάτων εκπροσώπησης συμφερόντων, καθώς εναλλάσσονται οι ιστορικές συνθήκες και τα πολιτικά καθεστώτα. Παράλληλα δε, με αυτόν τον τρόπο, αποκτά κανείς επίγνωση των σχετικών στρατηγικών των εκάστοτε πολιτικών ελίτ απέναντι στις κοινωνικές ομάδες⁹⁷ και τα αντίστοιχα συμφέροντα που εκφράζουν, αλλάζοντας έτσι και την οπτική του απέναντι στο ρόλο του κράτους (Ο.π.:12,211-212).

Ο Σ. Αλεξανδρόπουλος (2010:82-87,95,165,168) προσεγγίζει το συγκεκριμένο ζήτημα από διαφορετική σκοπιά. Αφού αναλύσει το μεταπολεμικό συνδικαλιστικό τοπίο της Ελλάδας θα εντοπίσει τη συμβιωτική σχέση τεσσάρων χαρακτηριστικών σ' αυτό. Αρχικά, την ιδιαιτερότητα του μεταπολεμικού ελληνικού κρατικού κορπορατισμού που προωθούσε τον έλεγχο της ηγεσίας και των αιτημάτων του συνδικαλιστικού κινήματος από το κράτος, με βάση ένα θεσμικό πλαίσιο που δεν ήταν τυπικά κορπορατιστικό, αφού διατηρούσε, στο σύνολό του σχεδόν, τη φιλελεύθερη νομοθεσία του μεσοπολέμου. Βασικός μηχανισμός ελέγχου ήταν ο κατακερματισμός και η πολυδιάσπαση των συμφερόντων.⁹⁸

Παράλληλα, όμως, με αυτό το θεσμικό πλαίσιο θα λειτουργήσει και ένας παρα-θεσμικός μηχανισμός, «*μια λανθάνουσα λειτουργία των θεσμών*» που περιλάμβανε εύκαμπτες αυταρχικές μορφές παρέμβασης όπως η αστυνομική καταστολή, οι δικαστικές παρεμβάσεις,⁹⁹ η οικονομική εξάρτηση της ηγεσίας των συνδικάτων από το κράτος κ.ά. Τα άλλα τρία χαρακτηριστικά ήταν η συνέχιση των εξατομικευμένων πελατειακών σχέσεων, καθώς και των απευθείας (αδιαμεσολάβητων) σχέσεων των

---

⁹⁷ Κατά μία εκδοχή η προδικτατορική Ελλάδα παρουσιάζει ένα σύστημα εξουσίας βασισμένο στις πολιτικές του «αποκλειόντος» κορπορατισμού κατά κύριο λόγο, ενώ ως επιπρόσθετο στοιχείο παρατηρείται η καταστολή και ένας περιορισμένος διανεμητισμός. Αυτό το σύστημα αντανάκλουσε τις τότε κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, δηλαδή μια παραδοσιακή πολιτική κουλτούρα και μια οικονομία ταχύρυθμης βιομηχανικής ανάπτυξης. Απεναντίας, το ελληνικό μεταπολιτευτικό κράτος παρουσιάζεται κατακερματισμένο και με πολλές διόδους πρόσβασης. Από μονολιθικό και αποκλειόν γίνεται πολυδιάστατο και εγκλείον. Αυτή η μετεξέλιξη πραγματοποιείται μέσα από τη διαλεκτική των σχέσεων κράτους και οργανωμένων συμφερόντων, μια διαλεκτική που είχε ως καταληκτικό σημείο την αλληλεξάρτησή τους.

⁹⁸ Κατά τη μεταπολεμική περίοδο θα υπογραμμιστεί ότι έχουμε «υπερπολιτική» χρήση του κράτους, στα πλαίσια της οποίας ο έλεγχος βασίστηκε συχνά στη θέσπιση οικονομικών δικαιωμάτων μιας κοινωνικής ή επαγγελματικής κατηγορίας είτε με τη μορφή κρατικών παροχών ή εγγυήσεων είτε με τη μορφή κατοχύρωσης μονοπωλιακών εξασφαλίσεων (πολιτικές προστασίας ομάδων που είχαν ζωτική σημασία για την κοινωνική στήριξη του συνασπισμού εξουσίας), σε μια αγορά που παύει να θεωρείται αυτορυθμιζόμενη (Καζάκος, 1991:65-66).

⁹⁹ Μέχρι το 1974 η κυβέρνηση διατηρούσε το δικαίωμα να απορρίπτει ή να τροποποιεί κάθε συλλογική σύμβαση εργασίας που δεν ήταν σύμφωνη με την εισοδηματική της πολιτική.

συμφερόντων με το κράτος – παροχέα / εργοδότη, αλλά και ο αποκλεισμός του ταξικού συνδικαλισμού.¹⁰⁰ Πρόκειται, συνεπώς, για ένα σύνθετο φαινόμενο.¹⁰¹ Στην περίπτωση αυτή το στοιχείο του κορπορατιστικού ελέγχου είναι η εσωτερική κατάτμηση, ο κατακερματισμός συμφερόντων, που μπορεί μακροπρόθεσμα να δυσχεράνει ή να καταστήσει ανέφικτη μια συνεκτική εναλλακτική πολιτική. Έτσι, η αδυναμία ανάπτυξης ενιαίας συλλογικής εκπροσώπησης συμφερόντων προκαλείται από το συντεχνιακό και επιμεριστικό τους χαρακτήρα.

Μετά τη Μεταπολίτευση αρκετά από τα προηγούμενα χαρακτηριστικά θα παρουσιάσουν μια «αξιοσημείωτη» συνέχεια. Εδώ ο Σ. Αλεξανδρόπουλος θα αντικρούσει τον ισχυρισμό του Ν. Μουζέλη ότι ο κυρίαρχος τρόπος ένταξης μεγάλων κοινωνικών ομάδων στο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό γίγνεσθαι της χώρας ήταν η κάθετη συσσωματωτική μορφή των πελατειακών σχέσεων. Και αυτό γιατί το συγκεκριμένο ερμηνευτικό πλαίσιο δεν μπορεί να έχει εφαρμογή σε επίπεδο μακροπολιτικών ή εθνικής κλίμακας μαζικών φαινομένων (Ο.π.:88-90). Ο ίδιος προτείνει ένα τριμερές ερμηνευτικό μοντέλο, πάλι στα πλαίσια ενός *ιδιόμορφου* κορπορατισμού, που συγκροτείται από τα εξής στοιχεία: τον συντεχνιασμό, τις νεοπελατειακές σχέσεις και το λαϊκισμό (Ο.π.:163-166,169,172). Ισχυρότερο όλων θεωρεί το πρώτο.¹⁰²

Ο συντεχνιασμός, ενώ «επιλέγεται» μεταπολεμικά ως βασικός μηχανισμός ρύθμισης του συνδικαλιστικού τοπίου, μεταπολιτευτικά, σε συνθήκες μαζικών αντιπροσωπευτικών διαδικασιών και κινητοποιήσεων, θα μετατραπεί σε παράγοντα απορύθμισης.¹⁰³ Θα προβάλλει ισχυρά προσκόμματα στην κρατική πολιτική,

---

¹⁰⁰ Η επιλογή αυτή αποσκοπούσε στην περιχαράκωση του κοινωνικού χώρου από αντισυστημικές τάσεις (αριστερά, δημιουργία δυνάμεων ενάντιων στο ισχύον κοινωνικο-πολιτικό status) και αποτελεί ερμηνευτικό παράγοντα τόσο της πολυδιάσπασης των συμφερόντων (που συχνά έφερναν τον ένα κλάδο αντιμέτωπο με τον άλλο), όσο και της περιορισμένης μαζικότητας των οργανώσεων εκπροσώπησής τους.

¹⁰¹ Ο συγγραφέας θα απαντήσει αρνητικά στο ερώτημα αν θα πρέπει να αναζητηθεί μια διαφορετική τυπολογία που να αναδεικνύει τον ιδιόμορφο συνδυασμό των φιλελεύθερων με τα κορπορατιστικά στοιχεία. Κατά τη γνώμη του, «ο σύνθετος συνδυασμός τυπολογικών γνωρισμάτων δια των οποίων τα συστήματα αντιπροσώπευσης παίρνουν υπόσταση στο χρόνο και στον τόπο μαρτυρά και τα όρια των αφηρημένων τυπολογιών (πλουραλισμός, κορπορατισμός, κτλ.)» (Ο.π.:85). Ο ίδιος κάνει λόγο για ιδιόμορφο κρατικό κορπορατισμό ή για αποκλίνοντα «ανορθολογικό» κορπορατισμό (Ο.π.: 92-93,176-177).

¹⁰² Ο συντεχνιασμός αναφέρεται στη διαμόρφωση και διεκδίκηση από μέρους των κοινωνικών ομάδων αιτημάτων επιμεριστικού-μερικού χαρακτήρα, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα αιτήματα άλλων ομάδων ή οι απαιτήσεις μιας συνολικής πολιτικής ανάπτυξης. Ο όρος παραπέμπει στο πνεύμα των κλειστών ομάδων προνομίων και όχι στη λογική της ανοιχτής οικονομίας της αγοράς. Μάλλον, εντός της συγκεκριμένης λογικής υπερισχύουν ή προτάσσονται εξω-αγοραίοι πολιτικοί όροι με γνώμονα το στενό συμφέρον της ομάδας και όχι κάποιο συνολικό πλαίσιο διαμόρφωσης τιμών και εισοδημάτων. Ο Π. Καζάκος (1991:54,63-69) κάνει λόγο για *συντεχνιακή πολυδιάσπαση* των συμφερόντων.

¹⁰³ Βλέπε και Τσουκαλάς, 1990:77-78.

υπερβαίνοντας τα όριά της και θα ωθήσει το κρατικο-κορπορατιστικό¹⁰⁴ σύστημα εκπροσώπησης συμφερόντων στην κρίση και αποδιάρθρωσή του (Ο.π.:176-183). Σαν πρώτο «βήμα προς τα εμπρός» θα θεωρηθεί ο εξορθολογισμός των συλλογικών συμφερόντων,¹⁰⁵ ο απεγκλωβισμός τους από την απλή λογική της αύξησης του μεριδίου τους στο διανεμόμενο πλεόνασμα. Ταυτόχρονα, το κράτος δεν μπορεί να «ζητά» τον περιορισμό του συντεχνιακού περιεχομένου των αιτημάτων, ενώ παράλληλα να επιθυμεί να διατηρήσει τον έλεγχο της εκπροσώπησης συμφερόντων.¹⁰⁶

Για το Χ. Ιωάννου (1996:146-148) η δομή των συλλογικών διαπραγματεύσεων στην Ελλάδα, η εκτενής προσφυγή στην υποχρεωτική διαιτησία και η δημιουργία, από καιρού εις καιρόν, θεσμών τριμερούς συνεργασίας δημιουργούν την εντύπωση ενός συναινετικού ή κορπορατιστικού μοντέλου. Όμως επί σειρά δεκαετιών, λόγω του μετεμφυλιακού πολιτικού συστήματος και των συνεπειών του, *αυτό που μοιάζει ως ελληνικός μεταπολεμικός κορπορατισμός αποτελεί ένα μείγμα καταναγκασμού και εθελοντισμού*. Σε αυτό, σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, ο καταναγκασμός διατηρεί, τουλάχιστον μέχρι το 1974, τον πρώτο ρόλο. *Το εθελοντικό στοιχείο βασίζεται στην υπανάπτυξη της συνδικαλιστικής δράσης και των συλλογικών διαπραγματεύσεων*. Μετά το 1974 αναπτύσσεται στην Ελλάδα ένα συγκρουσιακό μοντέλο εργασιακών σχέσεων.

Για τη Σ. Ζαμπάρλουκου (1997:25,72-73) διαχρονικό χαρακτηριστικό των σχέσεων του ελληνικού κράτους με τη μισθωτή εργασία είναι ο κρατικός κορπορατισμός. Η συγκεκριμένη μορφή άρθρωσης συμφερόντων ή παραγωγής συναινετικών πολιτικών θα «διασωθεί» μετά τη δικτατορία. Με τη μορφή του *ιδιότυπου κρατικού κορπορατισμού* θα επιβιώσει έως το 1989, σε αντιδιαστολή με ό,τι συνέβη σε χώρες της Ιβηρικής χερσονήσου, οι οποίες ακολούθησαν μια πορεία

¹⁰⁴ Ο Σ. Αλεξανδρόπουλος (2010:173-176) αναφέρει συγκεκριμένα παραδείγματα που αποδεικνύουν τα έντονα κορπορατιστικά στοιχεία της άρθρωσης συμφερόντων μετά το 1981. Μάλιστα, επισημαίνει ότι «ο κορπορατισμός από τομεακό φαινόμενο, επικεντρωμένο κυρίως στη σχέση του κράτους με τη μισθωτή εργασία, μετά το 1974, εμφανίζει μια τάση καθολικοποίησης και επέκτασής του στη σχέση του κράτους με το σύνολο των κοινωνικών τάξεων και ομάδων».

¹⁰⁵ Στα χαρακτηριστικά της εργατικής τάξης συγκαταλέγονται: α) η πλειονότητά της είναι εργαζόμενοι πρώτης γενιάς, β) το σύνολο των μισθωτών διακατέχεται από αντιφατικούς αξιακούς προσανατολισμούς και έλλειψη διαπραγματευτικής παράδοσης, γ) η δράση της εργατικής τάξης διοχετεύεται κατά κύριο λόγο μέσω των πολιτικών παρατάξεων των συνδικάτων, δ) τα τελευταία εξαρτώνται οικονομικά από το κράτος, ε) οι διοικητικές παρεμβάσεις, κυρίως μέσω δικαστικών προσφυγών, για τον έλεγχο της εκπροσώπησης της, στ) η καθολική επικράτηση μιας μορφής διεκδικητικών αγώνων, με βασικό σημείο στο οποίο ασκούνται οι πιέσεις κυρίως το κράτος και πολύ λιγότερο τους ιδιώτες εργοδότες (Αλεξανδρόπουλος, 2010:162,166).

¹⁰⁶ Η καταληκτική τοποθέτηση του ίδιου συγγραφέα είναι ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση της Ελλάδας, μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα μετάβασης σε έναν κοινωνικό κορπορατισμό, σύμφωνα με τις γενικότερες τάσεις που επικρατούν στο δυτικοευρωπαϊκό χώρο (Ο.π.:182).

εκδημοκρατισμού ανάλογη της Ελλάδας. Η ιδιοτυπία της τελευταίας έχει ως βασικά χαρακτηριστικά: α) την οργανωτική αδυναμία του συνδικαλιστικού κινήματος για διάφορους λόγους (ιστορικούς, ισχυρής κρατικής παρέμβασης, καταστολής, περιοριστικού θεσμικού πλαισίου), β) τη γρήγορη μετάβαση στη δημοκρατία πριν προλάβει να ανασυγκροτηθεί το εργατικό κίνημα, γ) την απουσία δημοκρατικής-συναινετικής κουλτούρας και δ) το έντονα πολωμένο κομματικό-πολιτικό σύστημα.

Φωτίζοντας τις θέσεις της μέσα από τη μελέτη της Γ.Σ.Ε.Ε., θεωρεί ότι το ελληνικό πολιτικό σύστημα είναι αποκλείον για τα οργανωμένα συμφέροντα (με βάση τις απόψεις του A. Stephan) έως το 1981. Από το χρονικό αυτό σημείο και μετά θα μπορούσε να χαρακτηριστεί *κρατικός κορπορατισμός ενσωμάτωσης* (Ο.π.:204-205). Διαπιστώνει ότι στη Μεταπολίτευση επισυμβαίνει μια σημαντική αλλαγή στο τρόπο άσκησης του κρατικού κορπορατισμού, μιάς και επιβάλλεται πλέον διαμέσου του κομματικού μηχανισμού (Ο.π.:162-163).¹⁰⁷ Ο τελευταίος θα τον οδηγήσει σε (ολική ή μερική) κατάργηση του κατά τη διάρκεια της πολιτικής κρίσης του 1989.

Εξαιρετική είναι η συμβολή σ' αυτή τη διερεύνησή μας του Κ. Λάβδα, ο οποίος εξετάζει την ελληνική περίπτωση των τελευταίων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα από τη σκοπιά των ευρωπαϊκών εμπειριών. Υποστηρίζει πως στην Ελλάδα επικράτησε η πεποίθηση πως, αν και υπάρχουν ορισμένα στοιχεία πλουραλισμού ή κοινωνικού κορπορατισμού, διαπιστώνεται η κυριαρχία και η αδιάσπαστη ιστορική συνέχεια του κρατικού κορπορατισμού (Λάβδας,2005:73-75). Αυτό στηρίζεται στην παραδοχή της ύπαρξης εθελοντικών συνεργατικών διακανονισμών των συγκρούσεων πάνω σε οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα. Μάλιστα, κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται διαμέσου ιδιαίτερα δομημένων πολιτικών σχέσεων με το κράτος και τους λεγόμενους κοινωνικούς εταίρους. Αυτοί διαθέτουν τις δικές τους ασυμμετρίες ως προς τις δυνατότητες πολιτικής πρόσβασης, σύμπραξης και αποτελεσματικότητας, αλλά και ως προς τις κρατικές δυνατότητες επηρεασμού τους. Κατά τη γνώμη του συγκεκριμένου μελετητή σε καμιά περίπτωση δεν επιβεβαιώνεται ο κρατικός κορπορατισμός ως συστημικό γνώρισμα στην Ελλάδα μετά το 1974.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Επίσης, ο Γ. Βούλγαρης (2008:312-313) υποστηρίζει ότι «*αναμφίβολα στη μεταπολιτευτική Ελλάδα η εξασφάλιση της συναίνεσης και η διαμόρφωση των δημόσιων πολιτικών πραγματοποιείται προτίστως μέσω της πολιτικής-εκλογικής διαδικασίας, ενώ η διαδικασία της διαμεσολάβησης έπεται και επικαθορίζεται από την πρώτη».*

¹⁰⁸ Διαφωνώντας με αυτό τον τρόπο με την προσέγγιση του Γ. Μαυρογορδάτου (2001:35), τονίζει πως η εμπειρική μελέτη της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας καταδεικνύει ενδεχομένως *την ύπαρξη θυλάκων με κρατικο-κορπορατιστικές συνέχειες* (Λάβδας,2005:67,75-76). Ένας άλλος συγγραφέας, ο Π. Καζάκος (1991:60-

Ο ελληνικός *ιδιάζων* κορπορατισμός εμφανίζει στοιχεία τόσο εθελοντικά, όσο και *συνεργατικά* (Lavdas,1997:54-55). Κάτι τέτοιο θα είχε νόημα μόνο ως αποτέλεσμα της ορθολογικής δράσης των μελών των ομάδων συμφερόντων, που θα υποκινούνταν από τα λεγόμενα «*επιλεκτικά κίνητρα*». Ο ίδιος συγγραφέας επισημαίνει την εσφαλμένη μεταφύτευση του συγκεκριμένου αναλυτικού όρου σε ένα εντελώς διαφορετικό θεωρητικό πλαίσιο. Τα πρότυπα ανάλυσης των τρόπων διαμεσολάβησης συμφερόντων δεν είναι δυνατόν να ιδωθούν σε απομόνωση από τις γενικότερες αντιλήψεις μας για τις συνολικές σχέσεις κράτους – πολιτικής – οικονομίας.

Ο Κ. Λάβδας εστιάζει την προσοχή του στις θεσμικές δυσλειτουργίες του κορπορατιστικού συστήματος, οι οποίες συσχετίζονται με την έλλειψη πολιτικής συμφωνίας. Αντλεί τις παραδοχές του από τη σχέση πολιτικού πλαισίου και θεσμικής διαμόρφωσης, όπως αυτή εμφανίζεται στην πολιτική θεωρία του Hobbes.¹⁰⁹ *Οι θεσμικές συνέχειες και οι προϋπάρχοντες θεσμικοί διακανονισμοί επιδρούν στη διαμόρφωση των πολιτικών αλλαγών και μετασχηματισμών (ο κορπορατισμός ως*

62,68-69), υποστηρίζει πως στην Ελλάδα έχουμε στην πραγματικότητα (στο μακρο-επίπεδο) *ψευδοκορπορατιστική συγκρότηση συμφερόντων* (ψευδοσυμμετοχή). Και αυτό γιατί: α) οι θεσμοθετημένες συναντήσεις κορυφής (συνδικάτων-κράτους-εργοδοτών) έχουν κατ' ουσίαν ενημερωτικό χαρακτήρα (η κυβέρνηση ενημερώνει τους εκπροσώπους των οργανώσεων κορυφής), χωρίς να είναι συμβουλευτικές επαφές που οδηγούν στη διαμόρφωση και εφαρμογή συνεκτικής οικονομικής πολιτικής, β) οι συζητήσεις που γίνονται σε οποιοδήποτε όργανο συναπόφασης αφήνουν ως μόνη επιλογή στους εκπροσώπους των οργανώσεων (ιδίως της εργασίας) είτε να καταγγείλουν είτε να συναινέσουν στις κυβερνητικές επιλογές, γ) εξαιτίας της παραοικονομίας, η οποία εκφεύγει από κάποια συνολική λογική, αποδυναμώνοντας έτσι τις προσπάθειες ενορχήστρωσης των συμφερόντων. Κάτωθεν του προηγούμενου μακρο-επιπέδου «δραστηριοποιείται» η συντεχνιακή πολυδιάσπαση και η απουσία κάποιου ενοποιητικού consensus. Ο ίδιος συγγραφέας θεωρεί πως η πολιτική δομή της Ελλάδας φαίνεται να κινείται προς της κατεύθυνση της ενίσχυσης του κρατικού κορπορατισμού (Ο.π.:69). Βλέπε επίσης και Τσουκαλάς (1990:75).

Ενδιαφέροντα είναι όσα γράφει ο Bale (2011:373-356). Ειδικότερα, αναφέρει μία έρευνα των Hallin και Mancini (2004) στην οποία γίνεται σύνδεση ανάμεσα στα συστήματα των Μ.Μ.Ε. και τα πολιτικά συστήματα διάφορων χωρών. Στην έρευνα αυτή η Ελλάδα εντάσσεται στο *μεσογειακό ή πολωμένο πλουραλιστικό μοντέλο*. Ο ίδιος συγγραφέας κάνει λόγο: α) για σταδιακή αναγέννηση του κορπορατισμού στο μεσο-επίπεδο, β) για την προσπάθεια που γίνεται στη Δυτική Ευρώπη για ανάμειξη νεοφιλελεύθερων και κορπορατιστικών προσεγγίσεων στη διαχείριση της οικονομίας, γ) για «*μετακορπορατιστική συγκέντρωση*» (έναν όρο που τον δανείζεται από τον O' Donnell (2001)) και δ) ότι σε ορισμένες περιπτώσεις χωρών έχουμε υπολειμματική και επιζήμια επιρροή ημικορπορατιστικών ή κρατικιστικών δομών (Ο.π.:441-442, 444).

Αξίζει να σημειώσουμε ότι κατά τη γνώμη του Γ. Μαυρογορδάτου (1998:57) «ο *λαϊκισμός, στις απώτατες συνέπειές του για τα οργανωμένα επαγγελματικά συμφέροντα, δε συμβιβάζεται με τον πλουραλισμό ούτε με τον κοινωνικό κορπορατισμό, αλλά μόνο με ένα είδος κρατικού κορπορατισμού*». Επιπλέον, η εξέλιξη στην Ελλάδα προς την κατεύθυνση του κρατικού κορπορατισμού οφείλεται στη «*μοναδικά μικροαστική κοινωνική της δομή*».

¹⁰⁹ Όπως με σαφήνεια τονίζει: «*η μελέτη της ελληνικής περίπτωσης οφείλει να προσπαθήσει να ξεφύγει, τόσο από τη Σκύλλα της μοναδικότητας, όσο και από τη Χάρυβδη της παραμόρφωσης συγκροτησιακών στοιχείων της περίπτωσης για να χωρέσει σε δεδομένο εννοιολογικό πλαίσιο*» (Lavdas,1997:17-18).

αποτέλεσμα της ιστορικής θεσμικής και πολιτιστικής παράδοσης).¹¹⁰ Από τον ίδιο προτείνεται η έννοια του *εξάρθρωμένου κορπορατισμού* (disjointed corporatism) για τη διαμεσολάβηση συμφερόντων και τα *πρότυπα παραγωγής πολιτικών στο ελληνικό πολιτικό σύστημα* (Λάβδας,2005:77). Πρόκειται για ένα σύστημα σε μετάβαση, υπό διαμόρφωση, ιδίως για τις πιο πρόσφατες δεκαετίες, που παρατηρούνται σημαντικές συνέχειες και σταδιακές μόνο μετατοπίσεις στην άρθρωση των συμφερόντων (Λαβδας,2003:40-45).

Ο *εξάρθρωμένος*¹¹¹ ή *ασυμμετρικός* κορπορατισμός παρουσιάζει κατατμημένη λειτουργία που περιορίζει τα φιλελεύθερα στοιχεία του οικονομικού συστήματος, ενώ την ίδια στιγμή συναντά δυσκολίες στη διακοπή των διατομεακών συμφωνιών. Ενώ τα στοιχεία του κρατικού κορπορατισμού είναι παρόντα σε τομεακό επίπεδο, η επικρατούσα θεσμική κουλτούρα σε επίπεδο συστήματος δε χαρακτηρίζεται κρατικός κορπορατισμός.

Μία διαφορετική προσέγγιση των συγκεκριμένων ζητημάτων προτείνεται από τον M. Rhodes (2009:165-166). Ο συγκεκριμένος συγγραφέας εισάγει στην πολιτική επιστήμη μια νέα κορπορατιστική εκδοχή, που την επωνομάζει *ανταγωνιστικός*

---

¹¹⁰Πρόσφατα και ο Schmitter, με κάποιες επιφυλάξεις, θα μελετήσει τον ελληνικό χώρο υπό το πρίσμα του κρατικού κορπορατισμού (Λάβδας,2003:56,86-87). Εξετάζοντας τον τύπο της ελληνικής δημόσιας πολιτικής αναφέρει ότι: α) η εμπλοκή της δημόσιας εξουσίας είναι κυρίαρχη στις περισσότερες κοινωνικές «περιοχές» και έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας πολιτικοποιημένης οικονομίας και ενός εκτεταμένου δημόσιου τομέα, β) τα συμφέροντα πολιτικής είναι ευρύτατα και παρουσιάζουν στοιχεία τομεακού κορπορατισμού, γ) οι διαδικασίες σχηματισμού και εφαρμογής πολιτικών είναι μη αποτελεσματικές και συγκεντρωτικές.

¹¹¹Σημαντική ερμηνευτική αξία έχουν όσα αναφέρει ο E. Laclau (1997:33-42,56-131) σχετικά με την έννοια της *εξάρθρωσης*. Κατά τη γνώμη του η κοινωνία και η ιστορία συγκροτούνται και ανασυγκροτούνται συνεχώς μέσα από το παιχνίδι ανάμεσα στη δυνατότητα και την αδυνατότητα, την τάξη και την αταξία. Η κοινωνία παρουσιάζεται σαν ένας ιστός κοινωνικών σχέσεων που υφάινεται, διαλύεται και ξαναυφάινεται χωρίς σταματημό. Ιδεοτυπικά, η διαδικασία αυτή ακολουθεί την εξής πορεία: συνάρθρωση→εξάρθρωση→νέα συνάρθρωση (ανακατασκευή), κ.ο.κ. Η εξάρθρωση έχει έναν οντολογικό/παραγωγικό χαρακτήρα. Αν από τη μια μεριά καταστρέφει ταυτότητες και αναπαραστάσεις, αν διαλύει λόγους, από την άλλη, δημιουργώντας μιαν έλλειψη στο επίπεδο του νοήματος, προκαλεί την ανάγκη για τη συνάρθρωση νέων λόγων.

Ο *καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής* ως κοινωνικό φαινόμενο υπόκειται στην προηγούμενη λογική. Κατά τη γνώμη αρκετών μελετητών (για παράδειγμα Offe,1985;Lasch & Urry,1987) η σημερινή του εκδοχή, που την αποδίδουν με τον όρο *«αποργανωμένος καπιταλισμός»* (disorganized capitalism), περιήλθε σε κρίση κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Ως τα κυριότερα γνωρίσματα του αποργανωμένου καπιταλισμού θεωρούνται τα εξής: α) η διεθνοποίηση του κεφαλαίου, η αποσυγκέντρωσή του και η παρακμή των καρτελ, β) ο χωρισμός μεταξύ χρηματιστηριακού-πιστωτικού και βιομηχανικού κεφαλαίου (με εμφανή την τάση ανεξαρτητοποίησης και ισχυροποίησης του πρώτου), γ) η αύξηση των βιομηχανιών εντάσεως κεφαλαίου (υψηλής τεχνολογίας) παρά εντάσεως εργασίας, δ) συνέπεια του προηγούμενου, αυτό οδηγεί σε αποδυνάμωση των συλλογικών διαπραγματεύσεων, σε αποδυνάμωση των συνδικάτων σε εθνικό επίπεδο, ενώ η αυξανόμενη ανεξαρτησία των μονοπωλίων από το κράτος μειώνει τη σημασία των κορπορατιστικών συμφωνιών, ε) στην κοινωνική δομή των ανεπτυγμένων χωρών παρουσιάζεται η ραγδαία ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών.

Για τον E. Laclau (1997:134-137,164-172) ο κατακερματισμός και ο αυξανόμενος περιορισμός των κοινωνικών πρακτόρων συνδέεται με τον πολλαπλασιασμό των εξάρθρων που παράγει ο αποργανωμένος καπιταλισμός. Αυτό σημαίνει ότι όλο και περισσότερες περιοχές της κοινωνικής ζωής πρέπει να καταστούν προϊόντα *πολιτικών μορφών ανασυγκρότησης και ρύθμισης*. Είναι εμφανής η σημαντικότητα των εννοιών της εξάρθρωσης και του αποργανωμένου καπιταλισμού για την κατανόηση των απόψεων του K. Λάβδα.

κορπορατισμός (*competitive corporatism*).¹¹² Ο τελευταίος θα «ξεπηδήσει» από την επιθυμία–ανάγκη των ευρωπαϊκών κρατών να μεταρρυθμίσουν το κράτος πρόνοια(ς), ή κατ’ άλλους το λεγόμενο ευρωπαϊκό μοντέλο ανάπτυξης. Ως κρίσιμες μεταβλητές που ωθούν σε κάτι τέτοιο θεωρούνται: α) η παγκοσμιοποίηση και β) οι πιέσεις που θα ασκήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στα μέλη της για σύγκλιση των οικονομιών τους, προκειμένου να ενταχθούν στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.π.:168-174). Εξαιτίας αυτών των παραγόντων θα κληθούν τα κράτη-μέλη να συμβιβάσουν την κοινωνική δικαιοσύνη με την ανταγωνιστικότητα στην οικονομία.

Η λογική του ανταγωνιστικού κορπορατισμού περιλαμβάνει τη διαμόρφωση νέων κοινωνικών συμβολαίων, όπου το εύρος της διαπραγμάτευσης και ο αριθμός των συμμετεχόντων αυξάνεται. Εμφανίζεται σε χώρες που μπορεί να μην υπάρχει παράδοση διαπραγμάτευσης ή οι θεσμικές δομές για κάτι τέτοιο είναι από ανύπαρκτες έως αδύναμες. Αποφασιστικός παράγοντας είναι και πάλι το κράτος, αφού όπως ο Rhodes αναφέρει, η συναίνεση επιτυγχάνεται στη «σκιά της ιεραρχίας». Το κράτος παύει να είναι διαπερατό, οδηγείται σε «σκληρήνση-ενδυνάμωση» καθώς ο στόχος της ένταξης στην ΟΝΕ έχει αλλάξει τις δομές του και τις έχει αντικαταστήσει, σε πολλές περιπτώσεις, από τεχνοκρατικές ελίτ (Ο.π.:176-178).

Θα χρειαστεί αξιόπιστο συνομιλητή για να επιτύχει τη μέγιστη δυνατή συναίνεση σε κατά βάση δύσκολα ζητήματα και μεταρρυθμίσεις όπως: η κοινωνική ασφάλιση, οι παροχές στην υγεία, η επανοργάνωση της αγοράς εργασίας (π.χ., μερική απασχόληση, προσωρινή εργασία, επανειδίκευση), ο εξορθολογισμός του φορολογικού συστήματος, οι αλλαγές στην εκπαίδευση. Γι’ αυτό θα ενισχύσει, όπου είναι απαραίτητο, είτε τις οργανώσεις των εργαζομένων είτε των εργοδοτών, στοχεύοντας στη διαμόρφωση ισχυρών, συγκεντρωτικών ενώσεων. Έτσι, θα μπορέσει να διαμορφώσει συνασπισμούς δύο ειδών: *αναδιανεμητικούς*, που θα χειριστούν το κοινωνικό μέρος (κοινωνική δικαιοσύνη) και *παραγωγικότητας*, που στοχεύουν στη βελτίωση των οικονομικών δεικτών (στην ανάπτυξη, στην αύξηση

---

¹¹² Δες σχετικά και : Rhodes, M., ‘Globalisation, Labour Markets and Welfare States: A Future of Competitive Corporatism?’, Robert Schumann Centre, EUI, RSC *Working Paper*, 97/36, Rhodes, M., ‘Globalisation, Labour Markets and Welfare States: A Future of Competitive Corporatism?’ in Rhodes, M. & Meny Y., *The Future of European Welfare: A New Social Contract?*, Macmillan, London, 1998, pp. 178-203, Rhodes, M. & Van Apeldoorn, B., ‘Capital Unbound? The Transformation of European Corporate Governance’, *Journal of European Public Policy*, 5 (3), 1998, pp. 407-428, Molina, O., «Συντονισμός, πολιτική αλλαγή και θεσμοί μισθολογικής ρύθμισης: Η Ιταλία και η Ισπανία στην πορεία προς την ΟΝΕ» στο Μοσχονάς, Α. (επιμ.), *Ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*, Τυπωθήτω-Δαρδανός, Αθήνα, 2003.

των θέσεων εργασίας, στη μείωση των ελλειμμάτων). Οι διασυνδέσεις ανάμεσα στους δύο συνασπισμούς αποτελούν αναγκαία συνθήκη της συγκεκριμένης κορπορατιστικής εκδοχής, αλλά όχι και ικανή.¹¹³

Η κατάταξη του συστήματος εκπροσώπησης συμφερόντων στην Ελλάδα σε κάποια ή κάποιες αναλυτικές κατηγορίες, σε διάφορες χρονικές στιγμές, είναι μια απαιτητική και παρακινδυνευμένη προσπάθεια. Μια τεκμηριωμένη εργασία απαιτεί τη λεπτομερή μελέτη κάθε ιστορικής περιόδου και στη συνέχεια τη συλλογή διαπιστώσεων μόνο γι' αυτή. Αν η διατύπωση ερμηνειών για μια ιστορική περίοδο είναι ένα έργο πολυσύνθετο, τότε η κλίμακα των δυσκολιών αυξάνεται κατά γεωμετρική πρόοδο όταν επιθυμούμε να οδηγηθούμε σε διαπιστώσεις σε ένα μεγάλο βάθος χρόνου.

---

¹¹³ Ο.π.:180-194.

1.6 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Αν ανατρέξει κανείς στην ελληνική βιβλιογραφία θα διαπιστώσει ότι βρίθεται από μελέτες που αναφέρονται στο συνδικαλιστικό κίνημα.¹¹⁴ Το ενδιαφέρον, όμως, για τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών και τα χαρακτηριστικά τους αναπτύσσεται, κυρίως, τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Μάλιστα, στις περισσότερες περιπτώσεις εστιάζει σε κάποια από τις εκπαιδευτικές ομοσπονδίες (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.).¹¹⁵

Οι ιστορικοί της εκπαίδευσης μέχρι πρότινος είδαν την ιστορία των συνδικάτων των εκπαιδευτικών στα πλαίσια της ιστορίας του εργατικού κινήματος και όχι της

---

¹¹⁴ Ενδεικτικά δεξ για τη σχέση των συνδικάτων με τα κόμματα: Κουκουλές, Γ., *Ελληνικά Συνδικάτα: Οικονομική αυτοδυναμία και εξάρτηση 1938-1984*, Έκδοση β', Οδυσσέας, Αθήνα, 1994. Μελέτες πολιτικών επιστημόνων: Μαυρογορδάτος, Γ., *Μεταξύ Πιτυοκάμπη και Προκρούστη – Οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1998, Κούκια, Δ., *Οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα – Ενσωμάτωση και πρόσβαση στο κράτος σε συγκριτική προοπτική*, Εξάντας, Αθήνα, 1994, Ζαμπαρλούκου, Σ., *Κράτος και εργατικός συνδικαλισμός στην Ελλάδα, 1936-1990. Μια συγκριτική προσέγγιση*, Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1997. Μια εκτεταμένη ομάδα μελετών αναφέρονται στα πρώτα βήματα και την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος: Κουκουλές, Γ., *Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα και οι ξένες επεμβάσεις 1944-1948*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1995, Μοσκόφ, Κ., *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης. Η διαμόρφωση της εθνικής και κοινωνικής συνείδησης στην Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1985, Τζεκίνης, Χ., *Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα, 1870-1987*, Γαλαίος, Αθήνα, 1987, Κορδάτος, Γ., *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*, Μπουκουμάνης, Αθήνα, 1972, Κολιού, Ν., *Οι ρίζες του εργατικού κινήματος και ο «Εργάτης» του Βόλου*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1998, Λιάκου, Α., *Η σοσιαλιστική εργατική ομοσπονδία Θεσσαλονίκης (Φεντερασιόν) και η σοσιαλιστική νεολαία. Τα καταστατικά της*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1985, Λιβιεράτος, Δ., *Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1918-1923*, Καρανάσης, Αθήνα, 1976, Σεφέρης, Κ., *Ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα, 1860-1975*, ΝΣΚ, Αθήνα, 1975, Κατσορίδας, Δ., *Βασικοί σταθμοί του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα, 1870-2001*, Αρχείο Ιστορίας Συνδικάτων – Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα, 2008, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Εργασία και πολιτική: συνδικαλισμός και οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα, 1974-2004*, 10^ο Επιστημονικό Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο 18-21 Μαΐου 2005, Αθήνα, 2007. Μία άλλη κατηγορία ερευνών αναφέρεται στην εσωτερική διάρθρωση του συνδικαλιστικού κινήματος και τη δράση του: Κατσανέβας, Θ., *Το σύγχρονο συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1994, Ιωάννου, Χ., *Μισθωτή απασχόληση και συνδικαλισμός στην Ελλάδα*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1989, Σεφεριάδης, Σ., *Working class movements through time and struggles. A European macrohistorical framework for analysis (1880s-1930s), and a Greece case study (1880-1936)*, Columbia University, 1997, Κουκουλές, Γ., *Το εργατικό κίνημα και ο μύθος του Σίσυφου (1964-1966)*, Οδυσσέας, Αθήνα, 2000. Ορισμένες μελέτες αναφέρονται στη σχέση μισθωτής εργασίας – κεφαλαίου, στην ιστορική της εξέλιξη, καθώς και στο ρόλο των συνδικάτων στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της: Λιάκου, Α., *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του μεσοπολέμου – Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας, Αθήνα, 1993, Αβδελά, Ε., *Δημόσιοι υπάλληλοι γένους θηλυκού – Καταμερισμός στα φύλα στο δημόσιο τομέα, 1908-1955*, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας, 1990, Κραβαρίτου, Γ., «Εργατικό δίκαιο και κορπορατισμός στην Ελλάδα του μεσοπολέμου», *Ο Πολίτης*, 84, σ.σ. 42-48.

¹¹⁵ Έτσι, έχουμε έρευνες που αναφέρονται στην Ο.Λ.Μ.Ε. και την πορεία της στο χρόνο: Νίκας, Α., *Το συνδικαλιστικό κίνημα των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης*, Αθήνα, 1983, Δούκας, Χ., *Εκπαιδευτική πολιτική και εξουσία*, Γρηγόρη, Αθήνα, 1997, Πηγιάκη, Π., *Εκπαιδευτική πολιτική και απεργία διαρκείας, ΟΛΜΕ, 1993-1997. Στρατηγικές εξουσίας και ιδεολογικά σύμβολα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000, Πυρπυρής, Π., *Ομοσπονδία λειτουργών μέσης εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) και εκπαιδευτική πολιτική 1949-1967*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2010.

ιστορίας της εκπαίδευσης. Την ίδια στιγμή, οι αναφορές στην πορεία των οργανώσεων των μισθωτών του δημόσιου τομέα αποτελούν μικρό μόνο τμήμα της ιστορίας του συνδικαλιστικού κινήματος (Murphey,2008:76).

Η παράθεση των μελετών-ερευνών στις οποίες θα αναφερθούμε γίνεται με βάση δύο κριτήρια: α) τη σχετικότητά τους με την ομοσπονδία των δασκάλων (να αναφέρονται στη Δ.Ο.Ε., αποκλειστικά ή εν μέρει), β) τη χρονιά έκδοσής τους (συνέχεια στο χρόνο, μετάβαση από την παλιότερη έως την πιο πρόσφατη).

Όσον αφορά τη Δ.Ο.Ε., λοιπόν, έχουμε μελέτες από εκπαιδευτικούς που ασχολούνταν ενεργά με το συνδικαλισμό. Γνώριζαν, επομένως, τα πράγματα στο εσωτερικό της ομοσπονδίας. Γι' αυτό το λόγο στις θέσεις που διατυπώνουν είναι έντονο το προσωπικό-υποκειμενικό στοιχείο.

Αρχικά, η εργασία του Γ. Κατσαντώνη το 1981 με τίτλο: «*Οι δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία*». Ο συγγραφέας αναφέρεται στη συμμετοχή των δασκάλων στους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες του ελληνικού λαού από την ίδρυση της Δ.Ο.Ε. (1922) έως το 1974.¹¹⁶ Καταγράφει τα αιτήματα – διεκδικήσεις του συνδικάτου των δασκάλων και τη δράση του στη διάρκεια της μακράς αυτής ιστορικής περιόδου. Επιπλέον, περιγράφει την πορεία της οργανωτικής του ανάπτυξης και συγκρότησης.

Ο Ν. Βαλσαμόπουλος με την «*Ιστορία του δασκαλικού συνδικαλισμού*» χωρίζει το διάστημα 1922-1982 σε υποπεριόδους.¹¹⁷ Σε κάθε μία απ' αυτές παρουσιάζει τα σημαντικότερα πολιτικά και οικονομικά γεγονότα, αλλά και τις εκπαιδευτικές αλλαγές ή τα μέτρα της ελληνικής πολιτείας που επηρέασαν το διδασκαλικό κόσμο. Σαν ιστορικές πηγές αξιοποιεί: τις αποφάσεις των γενικών συνελεύσεων, τα δημοσιεύματα του Διδασκαλικού Βήματος, κείμενα από τον ημερήσιο τύπο κάθε υποπεριόδου, αποσπάσματα νόμων, ανακοινώσεις της πολιτικής ηγεσίας.

Στην ίδια κατηγορία ανήκουν οι μελέτες του Φ. Τουλούπη.¹¹⁸ Ιδιαίτερα στο βιβλίο «*Οι αγώνες των δασκάλων κατά τον 20^ο αιώνα και η προσφορά τους. Σύντομη ιστορική αναδρομή*» διατρέχει όλο τον προαναφερόμενο αιώνα εξετάζοντας την πορεία της Δ.Ο.Ε. Κατά τη γνώμη του, ο διδασκαλικός κόσμος δεν θα διεκδικήσει μόνο τα δικά του δίκαια, αλλά θα ανταποκριθεί σε συλλογικότερα αιτήματα του

¹¹⁶ Κατσαντώνης, Γ., *Οι δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία*, Σύγχρονη Εποχή, 1981.

¹¹⁷ Βαλσαμόπουλος, Ν., *Ιστορία του δασκαλικού συνδικαλισμού*, Εκπαιδευτική Επικοινωνία, Αθήνα, 1983. Οι περίοδοι που χωρίζει την εργασία του ο συγγραφέας είναι: 1922-1928, 1928-1936, 1936-1940, 1940-1944, 1944-1974.

¹¹⁸ Τουλούπη, Φ., *Για τη δημοκρατία στη δημοτική εκπαίδευση*, Σμυρνιωτάκης, Αθήνα, 1985 και *Οι αγώνες των δασκάλων κατά τον 20^ο αιώνα και η προσφορά τους. Σύντομη ιστορική αναδρομή*, Αυτοέκδοση, Αθήνα, 2001.

ελληνικού λαού. Θα συμβάλλει αποφασιστικά στον κοινωνικό μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας, στην κοινωνική πρόοδο. Ταυτόχρονα, συμμετέχει ενεργά στο κίνημα του δημοτικισμού, στην εθνική αντίσταση, στον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης, στην ίδρυση των πανεπιστημιακών παιδαγωγικών τμημάτων.

Ο Α. Ανδρέου με την εργασία «*Όψεις του συνδικαλισμού των δασκάλων, -σών (1872-1927)*» μελετά το συνδικαλιστικό κίνημα των δασκάλων την προαναφερόμενη περίοδο.¹¹⁹ Θεωρεί πως από το 1872, που ιδρύεται ο *Ελληνικός Διδασκαλικός Σύλλογος*, η πρώτη συλλογική έκφραση του συγκεκριμένου κλάδου, μέχρι το 1922 που ιδρύεται η Δ.Ο.Ε., το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών βρίσκεται στα σπάργανα.¹²⁰ Εκτός του Ελληνικού Διδασκαλικού Συλλόγου, αναφέρει ως φορείς εκπροσώπησης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης την περίοδο αυτή το *Σύνδεσμο Ελλήνων Δημοδιδασκάλων* και την *Πανελλήνιο Ένωση των Απανταχού Ελλήνων Δημοδιδασκάλων Αμφοτέρων των Φύλων* (Ανδρέου, 1995:49-65). Ο συγγραφέας θα ανατρέξει στις συνθήκες κάτω από τις οποίες γεννιούνται αυτές οι συλλογικότητες, στα πρώτα τους δειλά βήματα, στις πρώτες προσπάθειες άρθρωσης πολιτικού-συνδικαλιστικού λόγου. Καταγράφει τις προσπάθειες που καταβάλλει η Δ.Ο.Ε., ως συνέχειά τους, για να ενισχύσει το οργανωτικό της επίπεδο, τη λειτουργία των παρατάξεων-ομαδώσεων που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό της, τη σχέση της με το κράτος, τις θέσεις που προβάλλει, καθώς και τους τρόπους δράσης που υιοθετεί. Σημείο-καμπή αποτελεί το έτος διάσπασής της, το 1927.

Ο Θ. Αθανασιάδης με τη διατριβή «*Η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας στο μεσοπόλεμο. (Η ίδρυση και η πορεία της)*» επιχειρεί με συστηματικό τρόπο να ανασυνθέσει τις ιστορικο-πολιτικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές συνθήκες κάτω από τις οποίες γεννιέται το συνδικάτο των δασκάλων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.¹²¹ Στο θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας του εξετάζει τη σχέση δομής-φορέων δράσης, τονίζοντας ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη συγκρότηση και την πορεία ενός

¹¹⁹ Ανδρέου, Α., *Όψεις του συνδικαλισμού των δασκάλων, -σών (1872-1927)*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1995. Για το συγκεκριμένο συγγραφέα «τα ειδικότερα ζητήματα που προκύπτουν από τη μελέτη των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα: α) Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις και ο ρόλος αυτών των οργανώσεων, β) Το καθεστώς εργασίας και αμοιβών και η συνδικαλιστική συγκρότηση των εκπαιδευτικών, γ) Ο προσανατολισμός των συνδικαλιστικών οργανώσεων στα ζητήματα της εκπαίδευσης. Η θέση και ο ρόλος των οργανώσεων στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές, σε σχέση με το καθεστώς εργασίας και αμοιβών τους, δ) Οι σχέσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων με τον κρατικό μηχανισμό, τις πολιτικές ηγεσίες και τους διανοουμένους εκείνους που αντικείμενό τους είναι η εκπαίδευση, είτε εργάζονται στα σχολεία και τα ιδρύματά της είτε αποτελούν πολιτικά της στελέχη» (Ο.π.:22).

¹²⁰ Ο.π.:91.

¹²¹ Αθανασιάδης, Θ., *Η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας στο μεσοπόλεμο. (Η ίδρυση και η πορεία της)*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα, 1999. Η περιοδολόγηση που υιοθετεί ο συγγραφέας είναι: 1921-1923, 1923-1928, 1928-1935.

συνδικάτου αν δε λάβουμε υπόψη μας τη *συγκεκριμένη* ιστορικο-πολιτική και κοινωνική συγκυρία, εντός της οποίας καλούνται να δράσουν τα *συγκεκριμένα* πρόσωπα-φορείς.¹²²Γι' αυτό, μεταξύ των προσεγγίσεων που υιοθετεί είναι το μοντέλο της συλλογικής συμπεριφοράς, η θεωρία της κινητοποίησης πόρων και οι θεωρίες της ορθολογικής επιλογής.¹²³

Τονίζει ότι το 1920 πραγματοποιείται μία τομή στα συνδικαλιστικά πράγματα των δασκάλων, η οποία συνίσταται από: α) την οργανωτική ρήξη του διδασκαλικού κόσμου με τις προγενέστερες επαγγελματικές του ενώσεις (Γενική Ένωση) και β) την ιδεολογική του χειραφέτηση από το κράτος, με το οποίο συναρθρωνόταν έως τότε σε ένα «ενιαίο “κορπορατίστικου” χαρακτήρα πλέγμα».¹²⁴Ως μορφές αγώνα χρησιμοποιεί τα υπομνήματα, την προβολή των αιτημάτων του μέσω του τύπου, τις «*παραστάσεις*» στα αρμόδια κυβερνητικά πρόσωπα, ενώ αξιοποιεί και τις προσωπικές πολιτικές σχέσεις. Η απεργία από τους δασκάλους, όπως και γενικότερα από τους δημοσίους υπαλλήλους, δεν έχει αξιοποιηθεί ακόμα.¹²⁵

Ο Θ. Αθανασιάδης διερευνά τις αντιθέσεις στο εσωτερικό της νεοϊδρυθείσας Δ.Ο.Ε. με σημείο αιχμής το γλωσσικό ζήτημα και το μισθολόγιο. Καταγράφει τις ενδοκλαδικές διαμάχες, που θα οδηγήσουν στη διάσπασή της το 1927.¹²⁶Εκτίμησή του αποτελεί πως στις γλωσσικές συγκρούσεις των ετών 1923, 1924 και 1926, η διάσπαση αποφεύχθηκε λόγω της εκκρεμότητας του μισθολογικού ζητήματος.¹²⁷Η επανένωση του συνδικάτου επιτυγχάνεται το καλοκαίρι του 1930. Αυτή αποδίδεται από το συγγραφέα σε τρεις, κυρίως, λόγους: α) την υποχώρηση του γλωσσικού ζητήματος από το προσκήνιο της εκπαιδευτικής επικαιρότητας, β) την αντιπαράθεση της Δ.Ο.Ε., από τις αρχές του 1930, με το υπουργείο Παιδείας και γ) την ανάγκη επίλυσης του προβλήματος των προαγωγών των δασκάλων, που χρονίζε.¹²⁸Τέλος, η πορεία της Δ.Ο.Ε. το διάστημα 1931-1935 θα επηρεαστεί καίρια από δύο παράγοντες: α) την παγκόσμια οικονομική κρίση και β) τη συγκρότηση της ΚΠΕ, μιας νέας πανυπαλληλικής οργάνωσης που πήρε τη θέση της ΣΔΥΕ. Στο τέλος αυτής της περιόδου (Απρίλιος 1935) η Δ.Ο.Ε. διαλύεται, αφού με αφορμή το βενιζελικό κίνημα

---

¹²² Ο.π.:36-39.

¹²³ Ο.π.:39-41.

¹²⁴ Ο.π.:695-696.

¹²⁵ Ο.π.:699.

¹²⁶ Ο.π.:490-496.

¹²⁷ Ο.π.:703.

¹²⁸ Ο.π.:705-707.

του 1935 η κυβέρνηση προχωρά στην ολοκληρωτική κατάργηση των συνδικαλιστικών οργανώσεων του δημοσίου.¹²⁹

Αρκετές εργασίες εστιάζουν στη «συμπεριφορά» των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών σε περιόδους εκπαιδευτικών αλλαγών ή μεταρρυθμίσεων. Έτσι, η Ε. Χοντολίδου αναφέρεται στη στάση του συνόλου του εκπαιδευτικού κόσμου (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε) απέναντι στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976.¹³⁰ Κατά τη γνώμη της, η επιθυμία και η απαίτηση για εκπαιδευτικές αλλαγές ήταν ευρύτατα διαδεδομένη τη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία. Οι θέσεις που αναπτύσσει η Δ.Ο.Ε. εστιάζουν στην ανωτατοποίηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών, στην μετατροπή των βαθμών σε κλιμάκια, στις βαθμίδες του εποπτικού προσωπικού. Επιπλέον, η συλλογική οργάνωση των δασκάλων ασχολείται με σημαντικά άρθρα του νομοθετήματος, όπως το άρθρο 73 που αναφερόταν στην κάθαρση-αποχουντοποίηση. Η συγγραφέας θεωρεί ότι η κριτική που ασκούν οι φορείς των εκπαιδευτικών στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης (για την εκπαίδευση) είναι ελλιπής.¹³¹

Η εργασία της Ε. Ζαμπέτα επιδιώκει να αναλύσει και να ερμηνεύσει τις διαδικασίες συγκρότησης της εκπαιδευτικής πολιτικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση το χρονικό διάστημα 1974-1989.¹³² Ως σημείο θέασης των πραγμάτων χρησιμοποιεί τον εποπτικό μηχανισμό του εκπαιδευτικού συστήματος και τις πρακτικές αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού. Αρχικά, αναλύει τις θεωρητικές προσεγγίσεις αναφορικά με τη σχέση κράτους-εκπαίδευσης, το ρόλο των οργανωμένων συμφερόντων και τους τρόπους παραγωγής εκπαιδευτικής πολιτικής (κράτος πρόνοια(ς), πλουραλισμός, κορπορατισμός, φιλελεύθερη-νεοφιλελεύθερη προσέγγιση). Επιπλέον, αναφέρεται στο πώς αντιλαμβάνονται τα διάφορα προβλήματα της εκπαίδευσης οι συνδικαλιστικοί φορείς των εκπαιδευτικών και πώς τα αντιλαμβάνονταν η εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Η Ε. Ζαμπέτα διαπιστώνει ότι σε αρκετές περιπτώσεις υπήρχε μεταξύ των δύο φορέων (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Δ.Ο.Ε) ένα ασύμπτωτο σε αυτά που αποτελούν τα προτάγματά τους.

---

¹²⁹ Ο.π.:711.

¹³⁰ Χοντολίδου, Ε., *Η συζήτηση για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση 1976-1981. Κριτική και θέσεις των πολιτικών κομμάτων και των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1987.

¹³¹ Ο.π.:85-86.

¹³² Ζαμπέτα, Ε., *Η εκπαιδευτική πολιτική στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση 1974-1989. Η περίπτωση των πολιτικών εποπτείας και αξιολόγησης της εκπαίδευσης*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1994.

Κάτι που έκανε την αναγκαία, στα ζητήματα της παιδείας, συναίνεση δύσκολη υπόθεση.¹³³

Εδώ μπορούμε να εντάξουμε και τη διδακτορική διατριβή του Ν. Σαλτερή,¹³⁴ ο οποίος εξετάζει τις μεταβολές που επισυμβαίνουν στην εκπαιδευτική ιδεολογία των συνδικάτων των εκπαιδευτικών (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.) μεταξύ 1974 και 1989. Ο συγκεκριμένος ερευνητής, αξιοποιώντας την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου, ανατρέχει στα αρχεία και των τριών ομοσπονδιών, σε άρθρα του Τύπου της εποχής και στην εκπαιδευτική νομολογία. Κάνοντας λόγο για «εκπαιδευτική ιδεολογία» δεν ενδιαφέρεται μόνο για το τι σημαίνει σχολείο και εκπαιδευτικός για τον εκπαιδευτικό κόσμο της περιόδου που μελετά. Ενδιαφέρεται για την αυτοεικόνα του τελευταίου ως άτομο-εκπαιδευτικός, αλλά και ως οργανωμένο σύνολο-ομοσπονδίες.¹³⁵ Και αυτό γιατί θεωρεί πως αποτελεί την αφετηρία για να ερμηνεύσουμε το συνδικαλιστικό κίνημα στην εκπαίδευση.¹³⁶ Μάλιστα, γίνεται εκτενής αναφορά στη μεταπολεμική ιστορία των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών, καθώς και στις κινητοποιήσεις (προσπάθεια για συστηματική καταγραφή των απεργιακών κινητοποιήσεων στην εκπαίδευση).¹³⁷ Παράλληλα, στρέφει την προσοχή του στο εσωτερικό τους και μελετά τις συγκρούσεις που αφορούν τη διεκδίκηση της ηγεσίας, τις σχέσεις τους με το πολιτικό και κοινωνικό σκηνικό της εποχής, τις σχέσεις μεταξύ τους (επιμέρους σχέσεις Δ.Ο.Ε. – Ο.Λ.Μ.Ε. – Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.), καθώς και μια σειρά από χαρακτηριστικά τους ως οργανισμοί, που διευκρινίζουν τις ιδιαίτερες μορφές που προσλαμβάνει η δράση και η ιδεολογία τους.¹³⁸

Ορισμένες εργασίες επιχειρούν να ανιχνεύσουν το χαρακτήρα της σχέσης εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων και εκπαιδευτικών συνδικαλιστικών οργανώσεων σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους. Μεταξύ αυτών είναι η διατριβή της Β. Βασιλού-Παπαγεωργίου, η οποία μελετά το ρόλο της Δ.Ο.Ε. και της Ο.Λ.Μ.Ε. στη διαμόρφωση των μεταρρυθμιστικών μέτρων του 1976.¹³⁹ Αρχικά, καταγράφει τα

---

¹³³ Ο.π.:372.

¹³⁴ Σαλτερής, Ν., *Εκπαιδευτικές ομοσπονδίες και εκπαιδευτική ιδεολογία, Ελλάδα 1974-1989*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1998.

¹³⁵ Ο.π.:4-5.

¹³⁶ Ο.π.:6-9. Ο Ν. Σαλτερής αντιλαμβάνεται τις οργανώσεις των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα ως *agences sociales*, δηλαδή θεσμούς οι οποίοι εμπλέκονται, ανεξάρτητα από την ένταση της εμπλοκής αυτής, στη διαχείριση και συμμετοχή σε ένα σύνολο κοινωνικών και κρατικών λειτουργιών. Από αυτό καθορίζεται και ο χαρακτήρας τους ως *οιονεί δημόσιοι ή μερικώς αυθελμιζόμενοι οργανισμοί*.

¹³⁷ Ο.π.:25,77-81.

¹³⁸ Ο.π.:120-129.

¹³⁹ Βασιλού-Παπαγεωργίου, Β., *Το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα. Ο ρόλος της Ο.Λ.Μ.Ε. και της Δ.Ο.Ε. στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976*, Πατάκης, Αθήνα, 1996.

εκπαιδευτικά και τα επαγγελματικά αιτήματα κάθε ομοσπονδίας τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο.¹⁴⁰ Στη συνέχεια εξετάζει την πορεία αλληλοδιαμόρφωσης – αλληλοτροφοδότησης των δύο, ως συνειδητή επιλογή/τακτική των συνδικάτων των εκπαιδευτικών.¹⁴¹ Αναφερόμενη στη Δ.Ο.Ε. υποστηρίζει ότι οι απόψεις της τη διετία 1974-1976 *«διακρίνονται για τη στενότητά τους και την ανακολουθία τους...Η επιχειρηματολογία εξάλλου την οποία χρησιμοποιεί...για την αποδοχή των θέσεών της που αφορούν την οργάνωση και τη διοίκηση της Δ.Ε. είναι ελλιπής και πανομοιότυπη σε όλη τη διάρκεια της προβολής του αιτήματος»*.¹⁴² *«Το φάσμα των διεκδικήσεων της Δ.Ο.Ε. είναι περιορισμένο...Η σειρά ιεράρχησης δε διαφοροποιείται συχνά...Η αλλαγή της ηγεσίας της ομοσπονδίας των δασκάλων διαφοροποίησε το περιεχόμενο των διεκδικήσεων, προσδίδοντας σε αυτές έναν πιο προοδευτικό χαρακτήρα, τέτοιο που οι πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες της εποχής απαιτούσαν»*.¹⁴³ Η συγγραφέας καταλήγει πως η Δ.Ο.Ε. και η Ο.Λ.Μ.Ε. καθόρισαν, με τη στάση τους, σε σημαντικό βαθμό τη διαμόρφωση των μεταρρυθμιστικών διατάξεων του νόμου 309/1976.¹⁴⁴

Στην κατηγορία αυτή εντάσσεται και η διδακτορική διατριβή του Θ. Μπάκα.¹⁴⁵ Η εργασία αυτή, που έρχεται ως (χρονική) συνέχεια της προηγούμενης, εστιάζει το ενδιαφέρον της στο εάν και σε ποιο βαθμό υπήρξαν διαφοροποιήσεις ή συμπτώσεις στην εκπαιδευτική πολιτική των πολιτικών δυνάμεων που άσκησαν την εξουσία μεταξύ 1974 και 2000, καθώς και στις σχέσεις τους με τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών, και ιδιαίτερα με τη Δ.Ο.Ε.¹⁴⁶ Αναφερόμενος στα στελέχη της εκπαίδευσης υποστηρίζει ότι *«οι επιλογές...που έγιναν τα έτη 1981-89 και 90-93 αμφισβητήθηκαν γιατί δεν υπήρξε διαφάνεια, τα δε κριτήρια επιλογής δεν ήταν αντικειμενικά και μετρήσιμα. Παρόλα αυτά διαφαίνεται ότι κάθε κυβέρνηση ήθελε να έχει τον αποκλειστικό έλεγχο στις επιλογές στελεχών, έστω κι αν υπήρχαν κριτήρια και μόρια. Όμως στον ίδιο στόχο φαίνεται πως κατευθυνόταν και η Δ.Ο.Ε., η*

---

¹⁴⁰ Ο.π.:181-206.

¹⁴¹ Ο.π.:39-40, 251-252.

¹⁴² Ο.π.:201.

¹⁴³ Ο.π.:206.

¹⁴⁴ *«Τελικά οι Ομοσπονδίες των εκπαιδευτικών...Πέτυχαν με τη δράση τους, με την αιτηματολογία τους και την επιχειρηματολογία τους, να καθορίσουν τις ρυθμίσεις σε επαγγελματικά και εργασιακά ζητήματα του εκπαιδευτικού, να επηρεάσουν σημαντικά τις ρυθμίσεις καθαρά εκπαιδευτικών ζητημάτων και να αναγκάσουν την πολιτική ηγεσία σε ορισμένες επιλογές ευνοϊκές για την εκπαίδευση και τον εκπαιδευτικό»* (Ο.π.:191-195).

¹⁴⁵ Μπάκας, Θ., *Εκπαιδευτική πολιτική και συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα μετά το 1974. Η συμβολή της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας (Δ.Ο.Ε.) στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1974-2000*, Αθήνα, 2000.

¹⁴⁶ Ο.π.:2.

οποία επέμενε να έχει την πλειοψηφία στα συμβούλια επιλογών και στα υπηρεσιακά συμβούλια...».¹⁴⁷

Για το Θ. Μπάκα το χρονικό διάστημα 1974-2000 οι σχέσεις της Δ.Ο.Ε. με την πολιτεία πέρασαν από διάφορες φάσεις. Έτσι, μεταξύ των δύο φορέων παρατηρήθηκαν η συνεργασία, η ταύτιση απόψεων, ο διάλογος, η αποστασιοποίηση πολλές φορές, η παντελής αδιαφορία για κάποιες άλλες, αλλά και η σύγκρουση.¹⁴⁸ Ανάλογη θέση υιοθετεί και για το ζήτημα του μεταξύ τους διαλόγου, αφού επισημαίνει την εργαλειακή του χρήση και από τα δύο μέρη.¹⁴⁹ Στο ερώτημα εάν η Δ.Ο.Ε. διέθετε επεξεργασμένες θέσεις απαντά ότι αυτό συνέβη σε πολύ λίγες περιπτώσεις.¹⁵⁰ Στα συμπεράσματά του ο ερευνητής καταγράφει ότι τις περισσότερες φορές το ΥΠ.Ε.Π.Θ. και η Δ.Ο.Ε. κατανοούν με διαφορετικό τρόπο τα εκπαιδευτικά προβλήματα, με αποτέλεσμα να μη διαμορφώνεται η αναγκαία συναίνεση. Παρατηρούνται τότε συγκρούσεις για θέματα εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες σχετίζονται τόσο με τις διαφορετικές ιδεολογικές και πολιτικές αντιλήψεις μεταξύ των δύο φορέων, όσο και εξαιτίας της ύπαρξης αντικρουόμενων συμφερόντων και πολιτικών επιλογών.¹⁵¹

Ο Π. Παπαδούρης με τη διδακτορική του διατριβή «*Η επίδραση του εκπαιδευτικού λόγου της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος ως ομάδας συμφερόντων στον κρατικό εκπαιδευτικό λόγο κατά την περίοδο 1946-1967*» μελετά τη δράση της Δ.Ο.Ε. κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο.¹⁵² Η ερευνητική μέθοδος που αξιοποιεί είναι η ανάλυση περιεχομένου (ποσοτική και ποιοτική), ενώ αντλεί τα δεδομένα του από το Διδασκαλικό Βήμα, τα πρακτικά των γενικών συνελεύσεων της Δ.Ο.Ε. και τα πρακτικά του διοικητικού της συμβουλίου.¹⁵³ Το σύνολο των θεμάτων που απασχόλησαν την ομοσπονδία τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο (1946-1967) ομαδοποιείται στις ακόλουθες δεκατρείς κατηγορίες: 1. Δομή–Οργάνωση της εκπαίδευσης, 2. Εποπτεία–Διοίκηση της εκπαίδευσης, 3. Ο Δάσκαλος, 4. Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, 5. Εσωτερική σχολική ζωή, 6.

---

¹⁴⁷ Ο.π.:100-101, 115-116.

¹⁴⁸ Ο.π.:221,229-232.

¹⁴⁹ Ο.π.:225-226.

¹⁵⁰ Ο.π.:230.

¹⁵¹ Ο.π.:233-239.

¹⁵² Παπαδούρης, Π., *Η επίδραση του εκπαιδευτικού λόγου της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος ως ομάδας συμφερόντων στον κρατικό εκπαιδευτικό λόγο κατά την περίοδο 1946-1967*, διδακτορική διατριβή, Πάτρα, 2004. Η συγκεκριμένη εργασία θα δημοσιευτεί με τον τίτλο: *Εκπαιδευτική Πολιτική & Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος (1946-1967). Σιωπές, συγκλίσεις, αποκλίσεις, συγκρούσεις*, Gutenberg, Αθήνα, 2010.

¹⁵³ Παπαδούρης, 2004:98.

Υλικοτεχνική υποδομή, 7. Οικονομικά της εκπαίδευσης, 8. Κοινωνική πολιτική, 9. Εκπαίδευση ελληνοπαίδων εξωτερικού, 10. Προσχολική εκπαίδευση–Νηπιαγωγεία, 11. Σχολείο–Οικογένεια, 12. Σχέσεις Δ.Ο.Ε. με διεθνείς συνδικαλιστικές οργανώσεις, 13. Αναλφαβητισμός.¹⁵⁴

Στο θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας τονίζει ότι μεταπολεμικά ο έλεγχος της ελληνικής κοινωνικοοικονομικής δομής από το κράτος είναι κυρίαρχος, αν όχι απόλυτος.¹⁵⁵ Ο συγγραφέας υποστηρίζει πως μια σειρά χαρακτηριστικών της ελληνικής κοινωνίας της εποχής προσιδιάζουν στον ιδεότυπο του κρατικού κορπορατισμού. Με βάση τη συγκεκριμένη παραδοχή επιδιώκει να ερμηνεύσει το ρόλο της Δ.Ο.Ε. στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής μεταξύ 1946 και 1967.¹⁵⁶

Αναφερόμενος στο στελεχιακό ο Π. Παπαδούρης επισημαίνει ότι «*παρά τα συνεχή διαβήματα (της Δ.Ο.Ε.) στο Υπουργείο Παιδείας, τα σχετικά υπομνήματα που κατέθετε, την οξεία αρθρογραφία της στο ΔΒ με την οποία στιγμάτιζε την κωλυσιεργία που επικρατούσε...δεν κατάφερε να επηρεάσει την εξέλιξη των γεγονότων. Στο τέλος της περιόδου (1966-1967), η αντικατάσταση των μελών του συμβουλίου επιλογής παρέτεινε ακόμα περισσότερο την τοποθέτηση νέων επιθεωρητών και απέδειξε αφενός την πολιτική βούληση για ασφυκτικό ιδεολογικό έλεγχο της διαδικασίας επιλογής και αφ' ετέρου την αδυναμία της Δ.Ο.Ε. να επηρεάσει την κρατική πολιτική στο θέμα της διοίκησης και εποπτείας της εκπαίδευσης...Η Δ.Ο.Ε. από το 1949 και μετά διατυπώνει τη θέση ότι ο επιθεωρητής πρέπει να περιοριστεί στον κύριο ρόλο του της καθοδήγησης των δασκάλων...(κάτι που) συνιστά μια καθοριστική για τη λειτουργία της περιφερειακής διοίκησης μεταρρυθμιστική πρόταση, η οποία όμως, δεν έγινε δεκτή*».¹⁵⁷

Διαφορετική προσέγγιση ακολουθεί ο Τ. Αποστολόπουλος στη διατριβή του «*Η συνδικαλιστική οργάνωση των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: η σχέση της με τις τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις των δημοσίων υπαλλήλων*».¹⁵⁸ Ο συγγραφέας ερμηνεύει τη δράση και τη λειτουργία του συνδικάτου

¹⁵⁴ Ο.π.:101-102.

¹⁵⁵ Ο.π.:87,659.

¹⁵⁶ Ο.π.:87-92.

¹⁵⁷ Ο.π.:373-374. Για την ίδια περίοδο δεσ: Δήμου, Α., *Ο ρόλος του συνδικαλισμού των δασκάλων στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών θεμάτων (1922-1967)*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, 2005.

¹⁵⁸ Αποστολόπουλος, Τ., *Η συνδικαλιστική οργάνωση των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: η σχέση της με τις τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις των δημοσίων υπαλλήλων*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2010. Η συγκεκριμένη εργασία θα δημοσιευτεί με τον τίτλο: *Οι δυνάμεις εργασίας στην εκπαίδευση και*

των δασκάλων, εντός του συνδικαλιστικού κινήματος των δημοσίων υπαλλήλων, με βάση τέσσερις θεωρητικές προσεγγίσεις: τον επαγγελματισμό, τον τριτοδιεθνιστικό συνδικαλισμό, τον κοινωνικό κορπορατισμό και τον κοινωνικό κινηματικό συνδικαλισμό.¹⁵⁹ Το υλικό της έρευνας περιλαμβάνει έναν σημαντικό αριθμό κειμένων των εκπαιδευτικών οργανώσεων (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.), καθώς και της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. και της Γ.Σ.Ε.Ε. Επιπλέον, πάρθηκαν συνεντεύξεις από 29 συνδικαλιστικά στελέχη που έλαβαν ή συνεχίζουν να λαμβάνουν μέρος στα συνδικαλιστικά δρώμενα των εκπαιδευτικών και των δημοσίων υπαλλήλων.¹⁶⁰ Ο συγγραφέας αναλύει σε βάθος τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία δύο τριτοβάθμιων οργανώσεων, που η μία εξέφραζε τον ιδιωτικό τομέα και η άλλη το δημόσιο.¹⁶¹

Ειδικότερα, ο Τ. Αποστολόπουλος θα μελετήσει το ρόλο που έπαιξε η Δ.Ο.Ε στη συγκρότηση και τη λειτουργία της *Λέσχης Δημοσίων Υπαλλήλων, της Πανυπαλληλικής Διαχειριστικής Επιτροπής, της Συνομοσπονδίας Δημοσίων*

στο δημόσιο τομέα. *Η πορεία της συνδικαλιστικής οργάνωσης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μέχρι το 2010*, Καμβύλη ΑΕΒΕ, Πάτρα, 2011.

¹⁵⁹ Ο.π.:19-30. Αξίζει να σταθούμε στην τελευταία προσέγγιση, γιατί αποτελεί μια καινούρια ερμηνευτική οπτική. Όπως υποστηρίζει ο συγγραφέας «στον κινηματικό συνδικαλισμό σε καμιά περίπτωση τα συνδικάτα και τα μέλη τους δεν είναι παθητικά. Τα συνδικάτα παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο τόσο στο δρόμο όσο και στην πολιτική. Συνάπτουν συμμαχίες με άλλα κοινωνικά κινήματα, αλλά το ταξικό όραμα και περιεχόμενό τους δημιουργεί ένα πιο δυνατό συνεκτικό ιστό από εκείνον που συνήθως συνέχει τους εκλογικούς ή κοντόθωρους συνασπισμούς. Ο κοινωνικός κινηματικός συνδικαλισμός στο διεκδικητικό του πλαίσιο ακολουθεί διαφορετική στρατηγική απ' αυτή που γνώρισαν οι εργαζόμενοι μέχρι την εμφάνισή του. Θέτει ευρύτερα κοινωνικά προβλήματα και ασχολείται με οτιδήποτε επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα τους εργαζόμενους. Συνεργάζεται με κοινωνικά κινήματα, με οργανώσεις συνδικαλιστικές και μη και αγωνίζεται να υπερκεράσει τις νέες, σύγχρονες διαχωριστικές γραμμές που επιβάλλει ο καπιταλισμός με την παγκοσμιοποίηση. Η έννοια του κινηματικού συνδικαλισμού είναι αρκετά ευρεία, ώστε να περιλαμβάνει τη διαμόρφωση του διεκδικητικού πλαισίου, το εύρος των συνδικαλιστικών δραστηριοτήτων, την κατεύθυνση της αλλαγής και, πάνω απ' όλα, την αίσθηση ότι οι εργαζόμενοι είναι ταγμένοι σε ένα ευρύτερο κίνημα, που μπορεί να υποστεί ήττες αλλά δεν μπορεί να καταστραφεί. Στα ελληνικά εκπαιδευτικά συνδικάτα παρότι η κυρίαρχη τάση παραμένει αναμφισβήτητα ο «κοινωνικός κορπορατισμός», μπορεί κανείς να εντοπίσει σε ορισμένες περιπτώσεις λογικές και πρακτικές που παραπέμπουν στον «κοινωνικό κινηματικό συνδικαλισμό»» (Ο.π.:28). Δες σχετικά και: Αθανασιάδης, Χ. & Πατραμάνης, Α., «Εκπαιδευτικά συνδικάτα και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση» στο Αθανασιάδης, Χ. & Πατραμάνης, Α. (Επιμ.), *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και εκπαιδευτικοί*, Κλαδικό Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο ΙΝ.Ε. Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα, 2003, Moody, K., *Workers in a Lean World: Unions in the International Economy*, Verso, London, 1997, Waterman, P. "The New Social Unionism: A new model of a new World order" in Munck, R. & Waterman, P., *Labor Worldwide in Era of Globalization*, Macmillan, London, 1999.

¹⁶⁰ Αποστολόπουλος, 2011:42-44.

¹⁶¹ Ο.π.:305-306. Το γεγονός αυτό αποδίδεται από τον Τ. Αποστολόπουλο «σε ένα συνδυασμό ολιγορίας, πολιτικών, κομματικών, παραταξιακών και προσωπικών μικροϋπολογισμών, χωρίς αυτοί οι παράγοντες να είναι ισόβαθμοι και να έχουν διαχρονικά ο καθένας την ίδια βαρύτητα επηρεασμού... Η ύπαρξη, επίσης, δυο ομοσπονδιών εκπαιδευτικών (Δ.Ο.Ε. και Ο.Λ.Μ.Ε.) στη γενική εκπαίδευση ενταγμένων στη δύναμη της τριτοβάθμιας συνδικαλιστικής οργάνωσης του δημόσιου τομέα, και μια στην ιδιωτική εκπαίδευση (Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.) ενταγμένη στη δύναμη της τριτοβάθμιας συνδικαλιστικής οργάνωσης του ιδιωτικού τομέα, η αναπτυχθείσα κατά καιρούς αντιπαλότητα και αλληλοϋπονόμευση που ήταν και είναι σε μεγάλο βαθμό δημιούργημα των κυβερνήσεων επέβαλαν διακρίσεις ανάμεσα στους ιδιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους».

Υπαλλήλων, και τελικά της Α.Δ.Ε.Δ.Υ.¹⁶² Υποστηρίζει ότι όταν οι σχέσεις της ομοσπονδίας των δασκάλων με την τριτοβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση διέρχονταν από κρίση, τότε δημιουργούνταν ισχυρές σχέσεις και κοινές δράσεις με την Ο.Λ.Μ.Ε. και το αντίστροφο.¹⁶³ Μεταξύ των σημείων τριβής με την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. (και τις προγενέστερες μορφές της) συγκαταλέγονται: α) η διαφορετική μισθολογική μεταχείριση των διαφόρων κατηγοριών των δημοσίων υπάλληλων, αλλά και μεταξύ των κλάδων των εκπαιδευτικών, κάτι που ενισχύει σε διάφορες χρονικές περιόδους τις φυγόκεντρες δυνάμεις στο εσωτερικό της, β) η επιθυμία της Δ.Ο.Ε και μερικών άλλων συνδικαλιστικών οργανώσεων για αλλαγή του καταστατικού της τριτοβάθμιας οργάνωσης, έτσι ώστε να εκπροσωπούνται σ' αυτήν με βάση την πραγματική δυναμικότητα μελών που διέθεταν. Καταγράφεται λεπτομερώς η περίοδος κατά την οποία η Δ.Ο.Ε. είναι εκτός Α.Δ.Ε.Δ.Υ., καθώς και όσα διαδραματίζονται έως το 25^ο Συνέδριο των δημοσίων υπαλλήλων το Δεκέμβριο του 1993.¹⁶⁴

Όσον αφορά το εσωτερικό ενδοσυνδικαλιστικό τοπίο, τονίζει ότι η δημιουργία και η λειτουργία των παρατάξεων στις συνδικαλιστικές οργανώσεις των δημοσίων υπαλλήλων εκτράπηκε του σκοπού που τις δημιούργησε και μεταβλήθηκαν σε κομματικές εκφράσεις που κομματικοποίησαν έντονα τη συνδικαλιστική δράση. Αυτό, σε συνδυασμό με μια σειρά από άλλους παράγοντες, απομάκρυναν τους εργαζόμενους από τα συνδικάτα και έκαναν τα τελευταία αναξιόπιστα και αναποτελεσματικά.¹⁶⁵ Η κρίση που προέκυψε στη Δ.Ο.Ε. το 1986, *«εξελίχθηκε αργότερα σε κρίση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Μπορεί τα αίτια να ήταν διαφορετικά στον πυρήνα τους, όμως, αυτές οι κρίσεις είχαν (ως κέντρο) τον τρόπο δράσης κομμάτων – παρατάξεων – συνδικάτων τα οποία διέρχονταν κρίση και δυσκολεύονταν να ανταποκριθούν στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής. Η κρίση στη Γ.Σ.Ε.Ε., η κρίση στη Δ.Ο.Ε. και η κρίση στην Α.Δ.Ε.Δ.Υ οδήγησαν συνολικά τα συνδικάτα σε μια παρατεταμένη αμφισβήτηση από μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας»*.¹⁶⁶

---

¹⁶² Ο.π.:313-330.

¹⁶³ Ο.π.:307. Μάλιστα, ο συγγραφέας προσθέτει ότι *«αυτές οι μεταβολές και τη δημοσιουπαλληλική δράση ζημίωσαν και αναξιοπιστία στο συνδικαλιστικό κίνημα δημιουργούσαν»* (Ο.π.:321).

¹⁶⁴ Για την ακρίβεια αναλύεται η σχέση Δ.Ο.Ε. - Α.Δ.Ε.Δ.Υ. σε τρεις διαδοχικές χρονικές περιόδους, οι οποίες κατά τη γνώμη του συγγραφέα έχουν καθεμιά τα δικά της πολιτικοσυνδικαλιστικά χαρακτηριστικά. Η πρώτη αφορά την περίοδο που μεσολαβεί από την ίδρυση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. μέχρι την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών, το 1974. Η δεύτερη από το 1974 έως τον Απρίλιο του 1983, που ο Άρειος Πάγος με την 420/83 απόφασή του κήρυξε έκπτωτη την ηγεσία της τριτοβάθμιας οργάνωσης. Η τρίτη περίοδος εκτείνεται από τον Απρίλιο του 1983 έως το 2012 και *«αφορά τη δημοκρατική πορεία της τριτοβάθμιας οργάνωσης των δημοσίων υπαλλήλων και τον ανακαθορισμό των στρατηγικών (της) στόχων»* (Ο.π.:46).

¹⁶⁵ Ο.π.:309,330.

¹⁶⁶ Ο.π.:327.

Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών αποτελούν σημαντικό μέρος και της ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας.¹⁶⁷ Οι Compton & Weiner (2008:3-5) διαπιστώνουν ότι το εκπαιδευτικό επάγγελμα υπόκειται σε ραγδαίες αλλαγές στα πλαίσια ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου. Η «φωνή» των εκπαιδευτικών ακούγεται όλο και λιγότερο στους χώρους σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής. Χαρακτηριστικά όπως η περιστολή του δημόσιου σχολείου, ο «έλεγχος ποιότητας», ο επανασχεδιασμός της εκπαίδευσης, προκειμένου να ανταποκριθεί σε μια ευέλικτη και ανταγωνιστική αγορά εργασίας κάνουν την εμφάνισή τους.

Οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως επαγγελματίες, με αυξημένη εκπαίδευση, παρά ως εργάτες. Η K. Murphey (2008:75-76) υποστηρίζει ότι σε αρκετές έρευνες οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται: α) ως παθητικά μέλη ενός ευρύτερου, καταπιεστικού συστήματος, β) να είναι οι θεράποντες ενός ιεραρχικού μηχανισμού που ενισχύει και αναπαράγει τις αξίες της μεσαίας ή της κυρίαρχης τάξης σε βάρος των μαθητών της εργατικής τάξης και των οικογενειών τους.

Η N. Bascia (2008:99-103,106) θα ερευνήσει τα θέματα που απασχολούν τους δασκάλους. Ειδικότερα, αναφέρει τα ακόλουθα: α) την επαγγελματική στήριξη, β) την οικονομική επάρκεια, γ) τη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων, δ) την επαγγελματική ανάπτυξη και τις ευκαιρίες εκπαίδευσης, και ε) την άρθρωση και προαγωγή (μιας) θετικής επαγγελματικής ταυτότητας. Οι δάσκαλοι φαίνεται να είναι επιφυλακτικοί προς οποιαδήποτε εκπαιδευτική αλλαγή ή μεταρρύθμιση, η οποία δεν λαμβάνει υπόψη της αυτές τις ανάγκες (Ο.π.: 895-915).

Από την επισκόπηση των ερευνών, που προηγήθηκε, διαπιστώνουμε πώς το ζήτημα της στελέχωσης του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος δε μελετήθηκε διεξοδικά. Ορισμένοι από τους προαναφερθέντες συγγραφείς (Ε. Ζαμπέτα, Π. Παπαδούρης, Θ. Μπάκας) το εντάσσουν σε μια ευρύτερη θεματική ή επικεντρώνονται σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους (1974-1989, 1946-1967,

---

¹⁶⁷Ενδεικτικά δεξ: Lawn, M. (ed.), *The politics of Teachers Unionism. International Perspectives*, CroomHelm, London, 1985, Kerchner, C. & Douglas, M., *The changing idea of a teachers' union*, The Former Press, Philadelphia, 1988, Barber, M., *Education and the Teacher unions*, Cassel, London, 1992, Barber, M., "Education reform, management approaches and teacher unions" in Leithwood, K. et al (eds), *International Handbook of Educational Leadership and Administration*, Kluwer Academic Publishers, London, 1996, Cooper, B. (ed.), *Labor relations in education. An international perspective*, Greenwood Press, London, 1992, Geay, B., *Le syndicalisme enseignant*, La Decouverte, Paris, 1997, Bascia, N., "Teacher Unions and education reform" in Hargreaves, A. et al (eds), *International Handbook of Educational Change*, Kluwer Academic Publishers, London, 1998, pp. 895-915, Compton, M. & Weiner, L. (eds), *The global assault on teaching, teachers, and their unions*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

1974-2000 αντίστοιχα). Δεν το μελετούν, όμως, συστηματικά. Επιπλέον, δεν καλύπτουν χρονικά τη δική μας περίοδο μελέτης (1964-2004). Τέλος, δεν αντιπαραβάλλουν τις θέσεις της Δ.Ο.Ε., για το συγκεκριμένο ζήτημα, με τις αντίστοιχες του υπουργείου Παιδείας.¹⁶⁸ Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια ευελπιστούμε να καλύψει το συγκεκριμένο ερευνητικό κενό.

---

¹⁶⁸ Θα προσθέσουμε μία μεθοδολογική παρατήρηση: το γεγονός ότι όσοι από αυτούς ακολουθούν την ποιοτική μεθοδολογία δεν ορίζουν το ακριβές περιεχόμενο των κατηγοριών ανάλυσης-ερμηνείας του ερευνητικού υλικού που χρησιμοποιούν. Δες σχετικά και: Τερέζης, Χ. & Κουστουράκης, Γ., *Μεθοδολογικά Προλεγόμενα στη Διδακτική των Θρησκευτικών*, Τόμος 1^{ος}, Gutenberg, Αθήνα, 1996.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ζητήματα μεθοδολογίας

2.1 Υλικό – Πηγές

Τα ερευνητικά μας ερωτήματα¹⁶⁹ και το εύρος της ιστορικής περιόδου του εκπαιδευτικού συστήματος που μελετάμε μας ώθησαν στην αναζήτηση κάθε πιθανής πηγής δεδομένων. Έτσι, ανατρέξαμε αρχικά στους νόμους και τα διατάγματα (βασιλικά, νομοθετικά, προεδρικά), καθώς και σε κάθε είδους νομικό κείμενο (αναγκαστικοί νόμοι, εγκύκλιοι, υπουργικές αποφάσεις κτλ.) με το οποίο ρυθμιζόταν το ζήτημα της κάλυψης των θέσεων ευθύνης. Τα συγκεκριμένα κείμενα εξετάστηκαν σε αντιπαραβολή με τις εισηγητικές τους εκθέσεις, τα πρακτικά των συζητήσεων της Βουλής που αναφέρονταν σ' αυτά, αλλά και σε σχέση με το προσχέδιο ή το αρχικό τους κείμενο. Σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής πρακτικής ήταν να καταγράψουμε τις πιθανές τροποποιήσεις που θα υποστούν έως ότου πάρουν την τελική τους μορφή.¹⁷⁰

Μία δεύτερη πηγή δεδομένων αποτέλεσαν τα αρχεία του επίσημου οργάνου της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας: του *Διδασκαλικού Βήματος*. Το συγκεκριμένο έντυπο αποτελεί το βασικό χώρο δημοσίευσης των απόψεων της Δ.Ο.Ε, αλλά και άλλων παραγόντων που σχετίζονται με το εκπαιδευτικό σύστημα (π.χ., του υπουργείου Παιδείας). Έτσι, αποδελτιώσαμε όλα τα τεύχη του προαναφερόμενου περιοδικού από το 521 (1963) έως το 1128 (2004).¹⁷¹

---

¹⁶⁹ Η διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων καθορίζει το σημείο εστίασης και το πεδίο (εύρος) της έρευνας. Καθώς η ποιοτική έρευνα είναι συχνά «λεπτή» στα αρχικά της στάδια, ο ερευνητής μπορεί να κάνει τα ερωτήματά του όσο πλατιά γίνεται, παρά να περιορίσει πρώιμα τη μελέτη του με έναν αριθμό «ρηχών/στενών» ερωτημάτων (Morse, 1998:67-68; Berg, 2002:236).

¹⁷⁰ Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρει ο Γ. Σταμέλος (2009:117): «ένας ακόμη κίνδυνος ελλοχεύει από την ταύτιση των κειμένων πολιτικής, διαμορφωτικών ή νομοθετημάτων, με την πραγματικότητα του πεδίου. Είναι προφανές ότι τα κείμενα πολιτικής είναι απαραίτητα για τον προσδιορισμό του νομιμοποιητικού λόγου και του πλαισίου δράσης, όμως σε καμιά περίπτωση δεν ταυτίζονται με την «υπαρκτή πραγματικότητα» του πεδίου, η οποία διαθέτει τους δικούς της βαθμούς αυτονομίας. Μάλιστα, από εδώ, μπορεί κανείς να εμβαθύνει σε ενδιαφέροντα αντικείμενα, που θέτουν σε αμφισβήτηση σημαντικά στερεότυπα και ευκολίες».

¹⁷¹ Η συγκεκριμένη επιλογή οφείλεται στο γεγονός ότι η συνδικαλιστική δραστηριότητα της Δ.Ο.Ε. δεν ακολουθεί το ημερολογιακό έτος, αλλά το ομοσπονδιακό ή συνδικαλιστικό (παράλληλο του διδακτικού έτους). Το τελευταίο αρχίζει το καλοκαίρι ενός έτους και τερματίζεται το καλοκαίρι της επόμενης χρονιάς. Κομβικό σημείο λήξης της συνδικαλιστικής δράσης μιας χρονιάς και έναρξης της επόμενης αποτελεί η ετήσια γενική συνέλευση της Δ.Ο.Ε. που πραγματοποιείται τον Ιούνιο (ή, παλιότερα, τον Ιούλιο) κάθε έτους. Γι' αυτό θεωρήθηκε απαραίτητο να ανατρέξουμε στο φθινόπωρο του 1963, παρά το γεγονός ότι η έρευνά μας έχει χρονικό εύρος από το 1964 έως το 2004, προκειμένου να μη χάσουμε πολύτιμα δεδομένα, απαραίτητα για την ερμηνεία όσων συμβαίνουν το 1964. Κατ' αντιστοιχία η μελέτη τερματίζεται στην ετήσια γενική συνέλευση

Εκτός από άρθρα του Διδασκαλικού Βήματος, ερευνήθηκε κάθε μορφή κειμένου που αναφέρεται στο αντικείμενο της μελέτης μας και προέρχεται από το συνδικάτο των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (ψηφίσματα, ανακοινώσεις, τηλεγραφήματα, διαβήματα, υπομνήματα σε πολιτικά πρόσωπα, συνεντεύξεις στον ημερήσιο τύπο και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης γενικότερα).

Η καταγραφή των απόψεων της δεύτερου φορέα δράσης αποτέλεσε περισσότερο επίπονη διαδικασία, αφού δεν υπήρχε συγκεκριμένο έντυπο στο οποίο να καταγράφονται οι θέσεις του, λιγότερο ή περισσότερο συστηματικά. Το ερευνητικό μας υλικό αντλήθηκε κυρίως από δελτία τύπου του υπουργείου Παιδείας, ανακοινώσεις, έγγραφα, κείμενα προτάσεων, σχέδια ή προσχέδια νόμων, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις αναδημοσιεύονταν αυτούσια από το Διδασκαλικό Βήμα. Και εδώ θα αξιοποιηθεί κάθε δεδομένο που προέρχεται από δημοσιεύσεις ή δηλώσεις στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σε πολλές περιπτώσεις η πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας συντάσσει ενημερωτικό έντυπο στο οποίο καταγράφει την εκπαιδευτική της πολιτική. Τέλος, μία πρόσθετη πηγή πληροφόρησης αποτέλεσαν τα βιβλία υπουργών Παιδείας, κατά τη διάρκεια της θητείας τους ή μετά απ' αυτή, στα οποία εκθέτουν τις απόψεις τους.¹⁷²

Για την διαμόρφωση των ποσοτικών δεικτών αξιοποιούνται στοιχεία που προέρχονται από: α) την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία,¹⁷³ β) το υπουργείο Παιδείας,¹⁷⁴ γ) το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, δ) το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ε) διάφορους συγγραφείς-ερευνητές. Σημαντική είναι για την ερευνητική μας οπτική η μελέτη της εργατικής νομοθεσίας κάθε περιόδου του χρονικού διαστήματος της μελέτης μας. Αυτό κρίθηκε απαραίτητο, αφού αποτελεί σημαντική ερμηνευτική συνιστώσα για τη δράση της Δ.Ο.Ε. την αντίστοιχη περίοδο.

Εν κατακλείδι, ανατρέξαμε, στο πλαίσιο της συνέντευξης, και στα πρακτικά των συμβουλίων επιλογής (όπου προβλεπόταν η σύνταξή τους). Δύο λόγοι μας απέτρεψαν από τη χρήση τους ως δεδομένων: α) οι κανόνες δεοντολογίας στην έρευνα,¹⁷⁵ β) η μερικότητα/αποσπασματικότητά τους.

του συνδικαλιστικού έτους 2003-2004 (Ιούνιος). Είναι σημαντικό να επισημάνουμε την απουσία τευχών του Διδασκαλικού Βήματος για ένα μέρος του ομοσπονδιακού έτους 1992-1993.

¹⁷² Η στα οποία ο συγγραφέας καταγράφει τις θέσεις τους.

¹⁷³ Χρησιμοποιούμε το αρκτικόλεξο Ε.Σ.Υ.Ε., αντί του μεταγενέστερου ΕΛΛ.ΣΤΑΤ.

¹⁷⁴ Χρησιμοποιούμε το αρκτικόλεξο ΥΠ.Ε.Π.Θ., αντί του μεταγενέστερου Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.

¹⁷⁵ Απαιτούνταν η ανωνυμία, αλλά κυρίως η συγκατάθεση των προσώπων (εκπαιδευτικών) στους οποίους αναφέρονταν.

2.2 Μέθοδος

Ως ερευνητική μέθοδο προκρίναμε την ανάλυση περιεχομένου. Αναφερόμαστε σε μέθοδο¹⁷⁶ κι όχι σε τεχνική.¹⁷⁷ Η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων¹⁷⁸ είναι μια δραστηριότητα που περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες νοηματοδότησης, κατηγοριοποίησης και θεωρητικοποίησης του ποιοτικού υλικού με στόχο την απάντηση σε ερευνητικά ερωτήματα,¹⁷⁹ τον έλεγχο ερευνητικών υποθέσεων ή την ερμηνεία και κατανόηση φαινομένων, διαδικασιών και συμπεριφορών (Ιωσηφίδης, 2003:67-68).¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ Για τους Cohen & Manion (1994:86-87) βασικός σκοπός της ανάλυσης περιεχομένου είναι «να πάρει ένα λεκτικό, μη ποσοτικό ντοκουμέντο και να το μετασχηματίσει σε ποσοτικά δεδομένα» (απηχώντας τις απόψεις του Bailey (1978)). Ο Holsti (1968) από το άλλο μέρος θεωρεί ότι η στόχευση της συγκεκριμένης μεθόδου είναι συνθετότερη: α) να περιγράψει τάσεις στο περιεχόμενο της επικοινωνίας, β) να συσχετίσει γνωστά χαρακτηριστικά των πηγών με τα μηνύματα που παράγουν, γ) να ελέγξει με βάση κάποιες σταθερές το περιεχόμενο της επικοινωνίας, δ) να αναλύσει τεχνικές πειθούς, ε) να αναλύσει το ύφος, στ) να συσχετίσει γνωστές ιδιότητες του ακροατηρίου με τα μηνύματα που παράγονται γι' αυτό, ζ) να περιγράψει μοντέλα επικοινωνίας. Τέλος, για τον Weber (1994:251) η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιεί ένα σύνολο διαδικασιών για να βγάλει έγκυρα συμπεράσματα από κείμενα.

¹⁷⁷ Οι όροι αυτοί πολλές φορές χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, παρότι δεν είναι ταυτόσημοι. Στην πραγματικότητα θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ τεχνικής και μεθόδου, ανάλογα με το αντικείμενο της ανάλυσης. Όταν, για παράδειγμα, η ανάλυση αναφέρεται σε πρωτογενές υλικό, το οποίο είναι διαθέσιμο στον ερευνητή, τότε γίνεται λόγος για μέθοδο (π.χ., ανάλυση νόμων, εγκυκλίων, εισηγητικών εκθέσεων, πρακτικών, ανακοινώσεων, δελτίων τύπου κτλ.). Αντίθετα, όταν το υλικό που πρόκειται να αναλυθεί δεν είναι διαθέσιμο, αλλά παράγεται από τον ερευνητή, τότε γίνεται λόγος για τεχνική ανάλυσης περιεχομένου (Καλτσούνη-Νόβα, 2006:270; Βάμβουκας, 1998:263-281).

¹⁷⁸ Για τον Colin Robson (2007:415) η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί σε ένα βαθμό διακριτό μέτρο μη αντιδραστικό, επειδή τα τεκμήρια στα οποία εφαρμόζεται δεν επηρεάζονται από το γεγονός ότι τα χρησιμοποιούμε. Ως τεκμήριο ορίζει κάθε γραπτό κείμενο (και όχι μόνο) είτε πρόκειται για βιβλίο, για εφημερίδα ή περιοδικό είτε για σημείωμα, γράμμα ή οτιδήποτε άλλο (Ο.π.:413,417). Έμφαση δίνει ο συγκεκριμένος συγγραφέας στο γεγονός ότι η ανάλυση περιεχομένου είναι, όπως κάθε άλλη ερευνητική μέθοδος, μια κωδικοποιημένη κοινή λογική. Επιπλέον, από τα κείμενα ως πηγή πρωτογενών δεδομένων μπορούμε να μάθουμε πολλά για έναν οργανισμό, τη δομή του και το πώς αυτός λειτουργεί (Strauss & Corbin, 1998:52). Τέλος, η J. Mason (2003:38,87,156-158) θεωρεί ότι η κοινωνική πραγματικότητα μπορεί να συνίσταται, μεταξύ άλλων, από κείμενα, λέξεις, κώδικες, επικοινωνία, γλώσσες. Ο ερευνητής που αποδέχεται τη συγκεκριμένη άποψη, υιοθετεί κατά τη γνώμη της και μια αντίστοιχη οντολογική και επιστημολογική θέση (Ο.π.:160-161). Για τους Atkinson και Coffey (1997:45-48) οι κειμενικές επικοινωνικές πρακτικές είναι ένας σημαντικός τρόπος με τον οποίο οι οργανισμοί συγκροτούν την «πραγματικότητα» τους, καθώς και τις μορφές γνώσης που είναι κατάλληλες γι' αυτήν. Αποτελούν «κοινωνικά γεγονότα-κατασκευάσματα», γιατί παράγονται, διανέμονται και χρησιμοποιούνται μέσω κοινωνικά οργανωμένων τρόπων. Συγκροτούν ιδιαίτερους τύπους αναπαραστάσεων με τις δικές τους συμβάσεις (Βλέπε και Peräkylä, 2005:869-885).

¹⁷⁹ Η ιδέα ενός συνδέσμου θεωρίας-μεθόδου σημαίνει ότι το πώς μελετάμε τον κόσμο καθορίζει και το τι μαθαίνουμε γι' αυτόν.

¹⁸⁰ Η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων περιλαμβάνει τρεις αλληλεξαρτώμενες μεταξύ τους διαδικασίες. Αυτές είναι: ο περιορισμός των δεδομένων, η παρουσίασή τους, ο έλεγχος και η απόδοση νοήματος σ' αυτά. Οι αναλυτικές αυτές διαδικασίες λαμβάνουν χώρα πριν, κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά τη συλλογή του ποιοτικού υλικού (Miles & Huberman, 1998).

2.3 Συλλογή δεδομένων – ανάλυση

Δεν υπάρχει τυπικά ένα ακριβές σημείο στο οποίο σταματά η συλλογή δεδομένων¹⁸¹ και αρχίζει η ανάλυση.¹⁸² Ήδη κατά τη συλλογή των δεδομένων διαμορφώνονται ιδέες σχετικά με πιθανές αναλύσεις. Η ποιότητα της ανάλυσής μας θα εξαρτηθεί από το βαθμό που ως ερευνητές είμαστε σε θέση να μην επιτρέψουμε σε αυτές τις αρχικές ερμηνείες να εμποδίσουν τη πρόσθετη συσσώρευση πληροφορίας. Παραμένουμε δεκτικοί στην αναζήτηση εναλλακτικών εξηγήσεων και μορφών οι οποίες ακυρώνουν τις «πρώτες ματιές» (Patton,2002:437).

Έτσι, καθώς η συγκέντρωση δεδομένων φτάνει στο τέλος της, ο ερευνητής διαθέτει δύο πηγές για να οργανώσει την ανάλυσή του: α) τις ερωτήσεις που ανέπτυξε κατά το θεωρητικό / εννοιολογικό στάδιο, οι οποίες αποσαφηνίστηκαν πριν από την τελική ανάλυση, β) τις αναλυτικές ερμηνείες που γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια της συλλογής του υλικού του.

2.4 Κωδικοποίηση

Τα θέματα και οι κατηγορίες ανάλυσης προέρχονται από τα δεδομένα. «Ξεπηδούν» μάλλον από αυτά, παρά «εφαρμόζονται» σ' αυτά πριν τη συλλογή και ανάλυσή τους.¹⁸³ Ουσιαστικά, προκύπτουν από την αλληλεπίδραση θεωρίας (συστηματικών λογικών σκέψεων του ερευνητή) και δεδομένων (Miles & Huberman,1994:248). Ως ερευνητές αναζητούμε εάν υπάρχει κάποιου είδους

---

¹⁸¹ Η Mason (2003:85) υποστηρίζει ότι «είναι πιο ακριβές να μιλάμε για διαδικασία παραγωγής παρά συλλογής δεδομένων, ακριβώς επειδή οι περισσότερες ποιοτικές προσεγγίσεις της έρευνας θα απέρριπταν την ιδέα ότι ο ερευνητής μπορεί να είναι ένας απολύτως ουδέτερος συλλέκτης πληροφοριών του κοινωνικού κόσμου. Αντίθετα, αυτές οι προσεγγίσεις θέλουν τους ερευνητές να «χτίζουν» με ενεργό τρόπο γνώση γι' αυτό τον κόσμο, ακολουθώντας συγκεκριμένες αρχές και χρησιμοποιώντας συγκεκριμένες μεθόδους που πηγάζουν από την επιστημολογική τους θέση». Η μέθοδος, δηλαδή, αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο παράγουμε δεδομένα από τις πηγές μας (Ο.π.:89;Λάζος,1998:46-47,146).

¹⁸² Σχηματική απόδοση μιας ενδεικτικής πορείας της ανάλυσης περιεχομένου στον Μπονίδη (2004:49).

¹⁸³ Ο Colin Robson (2007:418) υποστηρίζει ότι «το να προτείνουμε ότι υπάρχει μια διαφορά στην αξία μεταξύ της διερεύνησης ενός ερευνητή που ξεκινά έχοντας ένα ερευνητικό ερώτημα και ενός άλλου που αντλεί την ιδέα για το ερευνητικό ερώτημα ρίχνοντας μια κλεφτή ματιά στα δεδομένα, αγγίζει μάλλον τα όρια του μεταφυσικού. Το ζήτημα είναι ότι τα δεδομένα είτε μας παρέχουν αποδείξεις για κάποιο ερώτημα είτε όχι». Το ερευνητικό ερώτημα καθορίζει σε αρκετές έρευνες και το είδος του συστήματος των κατηγοριών που χρησιμοποιείται, αν θα περιλαμβάνει δηλαδή μονάδες υψηλής ή χαμηλής αναγωγής. Πρόκειται για τη γνωστή διαμάχη στους κύκλους της ποιοτικής έρευνας ως προς το βαθμό αναγωγής που πρέπει να υιοθετήσουν οι κωδικοποιητές, όταν κατηγοριοποιούν τις μονάδες καταγραφής. Η σχετική συζήτηση αξιοποιεί τους όρους του *έκδηλου* και του *λανθάνοντος περιεχομένου*, οι οποίοι αντιστοιχούν στις *μονάδες χαμηλής και υψηλής αναγωγής* αντίστοιχα (Ο.π.:420; Καλτσούνη-Νόβα,2006:266;Berg,2002:225-227).

διαφοροποίηση μέσα στο υλικό μας και ποια είναι αυτή (Patton,1990:390). Αναζητούμε ποια τμήματα μοιάζουν μεταξύ τους, ποια πηγαίνουν μαζί και ποια όχι.

Αυτοί είναι οι περιγραφικοί κωδικοί.¹⁸⁴ Εμπεριέχουν «λίγη» ερμηνεία. Μάλλον, έχουμε καταφέρει να συνδέσουμε, να αναφέρουμε μια τάξη φαινομένων σε ένα απόσπασμα κειμένου. Καθώς εμβαθύνουμε στο υλικό μας, οι πρώτοι επεκτείνονται προς τους ερμηνευτικούς κωδικούς (ανάδυση των υποκατηγοριών). Η τρίτη τάξη κωδικών αποτελεί τους κωδικούς προτύπων, οι οποίοι είναι περισσότερο επεξηγηματικοί και εμφανίζονται αφού η ανάλυση έχει φτάσει σε κάποιο επίπεδο ανάπτυξης.

Τα έως εδώ αναφερόμενα μάς ευαισθητοποιούν απέναντι σε τρία σημαντικά ζητήματα σχετικά με τους κωδικούς:¹⁸⁵ α) ότι μπορούν να υπάρχουν σε διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης εκτεινόμενοι από τους περιγραφικούς έως τους «συμπερασματικούς», β) ότι προκύπτουν σε διαφορετικές στιγμές κατά τη διάρκεια της ανάλυσης. Ορισμένοι δημιουργούνται και χρησιμοποιούνται στην αρχή, ενώ άλλοι ακολουθούν τυπικά τους περιγραφικούς πρώτα και τους συμπερασματικούς αργότερα. Τρίτο και σημαντικότερο, οι κωδικοί σωρεύουν μαζί αρκετό υλικό επιτρέποντας έτσι την ανάλυση. Ενοποιούν διάσπαρτα κομμάτια δεδομένων σε ένα περισσότερο περιεκτικό – συμπεριληπτικό και με σημασία όλο.

Αρχίζουμε μελετώντας το υλικό μας και σημειώνουμε σχόλια στο περιθώριο¹⁸⁶ ή ακόμη συνδέουμε διαφορετικά σημεία των κειμένων μας, κάνοντας επισημάνσεις

---

¹⁸⁴ Σύμφωνα με τον Thomas (2000:6) τα χαρακτηριστικά ενός κωδικού είναι τα εξής: ο τίτλος (label), ο ορισμός, τμήματα δεδομένων που χρησιμοποιούνται ως παράδειγμα λειτουργικής χρήσης του, οι συνδέσεις με άλλους κωδικούς (αυτό εξυπηρετείται υπό όρους από τις σημειώσεις στο περιθώριο του υλικού) και το μοντέλο στο οποίο εντάσσεται. Στη μελέτη μας προκρίνουμε τα ανοιχτά δίκτυα, δηλαδή μοντέλα ανάπτυξης της αναλυτικής διαδικασίας που δεν χαρακτηρίζονται από ιεραρχία ή από μια συγκεκριμένη αλληλουχία (στεγανά) (όπως αναφέρεται από τον Ιωσηφίδη (2003:78)). Βλέπε και Strauss (1999:64,68).

¹⁸⁵ Οι Coffey & Atkinson (1996) υποστηρίζουν ότι: α) οι κωδικοί συνδέουν διαφορετικά τμήματα του ποιοτικού υλικού μεταξύ τους, β) η κωδικοποίηση οδηγεί στην κατηγοριοποίηση των ποιοτικών δεδομένων, γ) οι κωδικοί συνδέονται με τις κατηγορίες και τις έννοιες, δ) η κωδικοποίηση οδηγεί στη θεωρητικοποίηση, στην ερμηνεία και στην ανάλυση των δεδομένων (όπως αναφέρεται από τον Ιωσηφίδη (2003:76)).

¹⁸⁶ Μια από τις πρακτικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι να εξετάσει ο ερευνητής το υλικό του με ένα μολύβι (ετικέτες, χρωματιστά στυλό υπογράμμισης) σημειώνοντας «μαρκάροντας» μονάδες που έχουν συνοχή, επειδή αναφέρονται στην ίδια θεματική περιοχή, και μετά να τις χωρίσει σε θέματα και υποθέματα (Miles & Huberman,1994:57,66-69;Strauss & Corbin,1998:52;Ely et al,1999:161-167;Strauss,1999:68; Mason,2003:247,273-274 («αναγνωριστές»)). Αυτές οι εντοπίσιμες ή ταυτοποιήσιμες θεματικές περιοχές (ή θέματα ή μορφές) υπάρχουν, υποθετικά, με κάποια κανονικότητα. Θα τους δοθεί ένα όνομα, θα σημειωθούν με μια ετικέτα ή κωδικό στο περιθώριο των σελίδων του κειμένου. Επιπλέον, μπορεί τελικώς να διαφοροποιηθούν περισσότερο, να καταταχθούν ή ακόμη να ονοματιστούν περισσότερες από μία φορές (Ely et al,1999:168-182). Καθώς συνεχίζουμε την ανάλυση των δεδομένων μας, αν συναντήσουμε κάποιο άλλο αντικείμενο, γεγονός, δράση ή συμβάν το οποίο ταυτοποιείται μέσω της σύγκρισης ότι έχει τα ίδια κοινά χαρακτηριστικά, τότε του δίνουμε το ίδιο όνομα και το τοποθετούμε στον ίδιο κωδικό. Αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι το όνομα ή ο τίτλος μιας κατηγορίας μπορεί να «δίνεται» (ή να ενυπάρχει) από το πλαίσιο εντός του οποίου τοποθετείται ή ευρίσκεται ένα συμβάν (δηλαδή από τα ίδια τα δεδομένα, in vivo code). Συνεπώς, να μην είναι «κατασκευή»

αναφορικά με το τι μπορούμε να κάνουμε με αυτά τα διαφορετικά τμήματα των δεδομένων μας.¹⁸⁷ Αυτό αποτελεί την αρχή της οργάνωσης του υλικού σε θεματικές περιοχές. Η ενασχόληση μ' αυτές μοιάζει με την κατασκευή του πίνακα περιεχομένων ενός βιβλίου. Κοιτάζουμε, λοιπόν, τι υπάρχει και του δίνουμε ένα όνομα, μια ετικέτα.

Τη διαδικασία αυτή ονομάζουν οι Miles & Huberman (1994:255-256) τμηματοποίηση. Αποτελεί μια γενική ονομασία που αποδίδεται σε ένα σύνολο ενεργειών που περιλαμβάνουν τον επαγωγικό σχηματισμό κατηγοριών και την επαναληπτική ταξινόμηση πραγμάτων. Μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορα επίπεδα ποιοτικών δεδομένων: στο επίπεδο των γεγονότων ή των δράσεων, των δρώντων υποκειμένων, των διαδικασιών, των πλαισίων. Στο πιο απλό επίπεδο περιλαμβάνει συγκέντρωση και σύγκριση δεδομένων. Καθώς αυτό το εγχείρημα προχωρά, γίνεται περισσότερο πολύπλοκο και εκτεταμένο. Η τμηματοποίηση μπορεί επίσης να ειδωθεί σαν μια διαδικασία μετακίνησης σε υψηλότερα επίπεδα αφαίρεσης (υπαγωγή του μερικού στο γενικό) (Ιωσηφίδης,2003:70).¹⁸⁸

Πολλά τμήματα των δεδομένων μπορεί να εξυπηρετούν διαφορετικές στοχεύσεις ή να αποκαλύπτουν διαφορετικά πρότυπα ή θέματα.¹⁸⁹ Ένα σύστημα ταξινόμησης-κωδικοποίησης είναι απαραίτητο.¹⁹⁰ Οι πολλαπλές αναγνώσεις των δεδομένων είναι αναγκαίες προτού καταφέρουμε να επιτύχουμε κάτι τέτοιο. Μέσω

του ερευνητή (διαφέρει από αυτό που αποδίδεται με τον όρο sociological constructs και αναφέρεται σε όρους/έννοιες, π.χ., από την κοινωνιολογία που μπορούν να εμπλουτίσουν το ταξινομικό σύστημα μιας έρευνας) (Strauss & Corbin,1998:106-113;Strauss,1999:56-58;Berg,2002:227). Με το που ταυτοποιηθεί μια κατηγορία, είναι ευκολότερο να τη θυμόμαστε, να σκεφτούμε γι' αυτή και να την αναπτύξουμε με βάση τις ιδιότητες και τις διαστάσεις της. Επιπλέον, μπορούμε να τη διαφοροποιήσουμε περισσότερο «σπάζοντάς» τη σε υποκατηγορίες.

¹⁸⁷ Στη σχετική βιβλιογραφία γίνεται εκτενής αναφορά για τη χρήση κατάλληλου λογισμικού. Ωστόσο και αυτά τα προγράμματα επικρίνονται, καθώς θεωρείται ότι οι διαφορετικές αποχρώσεις νοημάτων των λέξεων διαπιστώνονται καλύτερα με τη χειρωνακτική κωδικογράφηση (Κυριαζή,2001:290).

¹⁸⁸ Αυτό είναι και το νόημα του έσχατου επιπέδου τμηματοποίησης, της κωδικοποίησης προτύπων. Δεν πρόκειται σε καμιά περίπτωση για μηχανική ή αυτόματη διαδικασία. Η υπαγωγή του επιμέρους στο ευρύτερο αποτελεί μια απαιτητική δραστηριότητα έως ότου μια κατηγορία (ή οι κατηγορίες) κορεστούν (τα νέα δεδομένα δεν προσθέτουν κάτι επιπλέον στη σημασία της κατηγορίας). Τμηματοποίηση στην ουσία σημαίνει το χωρισμό του υλικού σε μικρότερες ή μεγαλύτερες ενότητες οι οποίες παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, π.χ., αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη θεματική περιοχή ή απαντούν στο ίδιο ερευνητικό ερώτημα ή οδηγούν στην ερμηνεία ή κατανόηση του ίδιου φαινομένου.

¹⁸⁹ Το σύνολο της ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων απαιτεί κατά τη γνώμη αρκετών ερευνητών την ανάπτυξη σε υψηλό επίπεδο τριών διαδικασιών: (της) προσοχής ↔ συλλογής ↔ σκέψης.

Η τελευταία αφορά τη σκέψη για τα δεδομένα, τον προσδιορισμό σχέσεων και προτύπων («των μοτίβων σημασίας», των επαναλαμβανόμενων δομών) για κάθε κατηγορία δεδομένων (και μεταξύ των κατηγοριών), τη διατύπωση ερμηνευτικών και θεωρητικών σχημάτων για τα υπό μελέτη φαινόμενα

¹⁹⁰ Όπως με έμφαση σημειώνουν οι Miles & Huberman (1994:56) η κωδικοποίηση είναι η ανάλυση. Για τους σκοπούς μιας έρευνας δεν είναι οι λέξεις αυτές καθ'αυτές που μετράνε, αλλά οι σημασίες τους.

αυτής της διαδικασίας το ερευνητικό υλικό αρχίζει σταδιακά να ταξινομείται (Patton,1990:381). Απλοποιώντας την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας σε ορισμένα διαχειρίσιμα σχήματα ταξινόμησης έχουμε πραγματοποιήσει το πρώτο βήμα της ανάλυσης μας.¹⁹¹

Υποθέσεις και ερωτήματα μπορούν να προκύψουν και από τη μελέτη ενός μέρους του υλικού μας.¹⁹² Μετά τη διατύπωσή τους ή και χωρίς αυτή ακολουθεί η διαδικασία προσδιορισμού των *μονάδων ανάλυσης*. Επειδή ένα κείμενο, μια συνομιλία ή μια εικόνα δεν αποτελείται από «έτοιμες» μετρήσιμες μονάδες, για το λόγο αυτό ορίζονται μονάδες ανάλυσης οι οποίες μας παρέχουν τη δυνατότητα, μεταξύ άλλων, της μετατροπής του ποιοτικού υλικού σε μετρήσιμα μεγέθη. Ως μονάδες ανάλυσης ορίζονται οι *μονάδες δειγματοληψίας*¹⁹³ και οι *μονάδες καταγραφής*.¹⁹⁴ Ως μονάδα δειγματοληψίας προκρίναμε, για την περίπτωση του Διδασκαλικού Βήματος, το *τεύχος–περιοδικό*, ενώ ως μονάδα καταγραφής το *θέμα*.¹⁹⁵ Σε πολλές περιπτώσεις κρίνεται αναγκαία η χρήση και της *μονάδας των*

---

¹⁹¹ Η κεντρική ιδέα στην ανάλυση περιεχομένου είναι ότι οι πολλές λέξεις ενός κειμένου ταξινομούνται σε αρκετά λιγότερες κατηγορίες περιεχομένου. Λέξεις, φράσεις ή άλλες μονάδες κειμένου, που είναι ταξινομημένες στην ίδια κατηγορία, υποθέτουμε ότι έχουν παρόμοιες σημασίες (Weber,1994:254).

¹⁹² Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στην περίπτωση του ενός κωδικοποιητή, επειδή κωδικοποιεί ένα πρόσωπο, η σταθερότητα θεωρείται ως ο πιο αδύναμος τύπος αξιοπιστίας της έρευνας (Weber,1994:259).

¹⁹³ Οι μονάδες δειγματοληψίας είναι οι μονάδες από τις οποίες θα συγκροτηθεί το δείγμα της έρευνας. Στην περίπτωση της ανάλυσης Τύπου μονάδα δειγματοληψίας αποτελεί η εφημερίδα ή το περιοδικό (Καλτσούνη–Νόβα,2006:272). Δεν αξιοποιούμε μια ορισμένη μέθοδο δειγματοληψίας (π.χ., απλή τυχαία δειγματοληψία κτλ.), αφού μελετάμε το σύνολο του υλικού.

¹⁹⁴ Αποτελούν το μικρότερο τμήμα περιεχομένου ενός κειμένου, ενός ηχητικού ντοκουμέντου, μιας εικόνας. Δηλαδή η μονάδα καταγραφής προσδιορίζει εκείνο το τμήμα του κειμένου, το οποίο θα αποτελέσει τη βάση για την κατηγοριοποίηση. Μονάδα καταγραφής μπορεί να είναι η λέξη, η πρόταση, η παράγραφος, το θέμα, το πρόσωπο (χαρακτήρας) ή το συνολικό κείμενο (το άρθρο, το βιβλίο, το περιοδικό, η ταινία, ένα μάθημα ενός σχολικού εγχειριδίου). Όλες οι μονάδες καταγραφής θεωρούνται ισότιμες και η επιλογή τους ρυθμίζει τη λεπτότητα της ανάλυσης (Berg,2002:229-232).

¹⁹⁵ Η Κυριαζή (2001:291) υποστηρίζει (απηχώντας τις απόψεις ενός από τους πρωτοπόρους της ανάλυσης περιεχομένου, του Holsti (1969:116)) ότι η συγκεκριμένη μονάδα καταγραφής αποτελεί το *γενικό θέμα* που αναπτύσσεται σε μία πρόταση, σε μία παράγραφο ή σε ένα κείμενο. «Χρησιμοποιείται κυρίως σε μελέτες που επικεντρώνονται στη διερεύνηση των αξιών, των στάσεων ή των απόψεων που απεικονίζονται σε ένα κείμενο. Δηλαδή αυτό που ενδιαφέρει είναι η βασική ιδέα που αναπτύσσεται είτε σε μέρος του κειμένου είτε σε ολόκληρο το κείμενο». Ο Μπονίδης (2004:54-55) διατυπώνει την άποψη ότι «η μονάδα αυτή (το θέμα) συνιστά μια πρόταση, μια δήλωση, μια διαβεβαίωση, μια ιδέα, ένα επιχείρημα, μια διαπίστωση, αναφορικά με κάποια από τις υποθέσεις της έρευνας. Το θέμα στην πιο απλή μορφή του συνίσταται σε μία πρόταση και είναι δυνατόν να εκτείνεται σε μία, αλλά και περισσότερες φράσεις ή και παραγράφους». Το γεγονός ότι δεν αποτελεί φυσική μονάδα και δεν έχει φυσικά όρια (όπως για παράδειγμα η λέξη), σε πολλές περιπτώσεις καθιστά δύσκολη τη «μοναδοποίηση» των γραμματικών μονάδων σε θεματικές (Ψύλλα,1998:83-87). Στη μελέτη μας εστιάζουμε στις απόψεις που εμφανίζονται σε συγκεκριμένα κείμενα. Θα μπορούσαμε να επιλέξουμε τη λέξη ως μονάδα καταγραφής για κατηγορίες, όπως για παράδειγμα ο «επιθεωρητής». Η συγκεκριμένη επιλογή, όμως, δε φαινόταν λειτουργική για την πλειοψηφία των υπολοίπων (π.χ., «δημοκρατικότητα», «αξιοκρατία», «αξιολόγηση», «αδιάβλητο», «διαφάνεια» κτλ.).

συμφραζομένων.¹⁹⁶ Επίσης, ανάλογα με τις απαιτήσεις της ανάλυσης, η κωδικοποίηση μπορεί να γίνεται ανά γραμμή–σειρά κειμένου, ανά φράση, ανά παράγραφο ή ανά κείμενο.¹⁹⁷

Καθώς η διαδικασία της κωδικοποίησης προχωρά, ιδέες και αντιδράσεις για τις σημασίες, για τα περιεχόμενα που υπάρχουν (αλλά και γι' αυτά που θα βρούμε) σε κάθε τμήμα των δεδομένων γεννιούνται συνεχώς. Αυτές οι ιδέες είναι σημαντικές. Γιατί μας προτείνουν νέες «μεταφράσεις», νέες κατευθύνσεις, νέες συνδέσεις με άλλα τμήματα των δεδομένων. Ταυτόχρονα, αναδεικνύουν ερωτήσεις και ζητήματα που θα τα αναζητήσουμε στη διάρκεια της αμέσως επόμενης συλλογής δεδομένων, αλλά και σε τρόπους επεξεργασίας μερικών από αυτές τις ιδέες (Strauss, 1999:64-65).

Εδώ έγκειται και η αξία των σημειώσεων στο περιθώριο ενός κειμένου.¹⁹⁸ Αυτές προσδίδουν σημασία και «καθαρότητα» σ' αυτό. Επιπλέον, εμφανίζουν σημαντικά ζητήματα που ένας υπάρχων κωδικός (κατηγορία ή υποκατηγορία) χάνει ή μπερδεύει, οδηγώντας σε αναθεώρηση του συστήματος κωδικοποίησης (νέοι ή περισσότερο διαφοροποιημένοι κωδικοί) (Miles & Huberman, 1994:67). Αρχίζουμε, δηλαδή με ένα προσωρινό εν πολλοίς σύστημα¹⁹⁹ κατηγοριών, από το οποίο θα καταλήξουμε σε ένα «οριστικό» (Κυριαζή, 2001:292).

---

¹⁹⁶ Όταν η μονάδα καταγραφής δεν είναι δυνατό να ερμηνευτεί παρά μόνο σε σχέση με τα συμφραζόμενα (π.χ., την πρόταση), το εκτενέστερο αυτό τμήμα του περιεχομένου που συντελεί στην πιο έγκυρη κωδικογράφηση της μονάδας καταγραφής είναι η μονάδα των συμφραζομένων (Κυριαζή, 2001:289).

¹⁹⁷ Στη μελέτη μας αξιοποιούμε ένα συνδυασμό των τριών πρώτων. Η ανά γραμμή κωδικοποίηση είναι ιδιαίτερα σημαντική στην αρχή μιας μελέτης, επειδή μας επιτρέπει να παράγουμε κατηγορίες γρήγορα και να τις αναπτύξουμε μέσα από ένα ευρύτερο δείγμα δεδομένων. Η κωδικοποίηση με βάση μια ολόκληρη πρόταση ή μια παράγραφο μπορεί να χρησιμοποιηθεί οποιαδήποτε στιγμή, αλλά θεωρείται ιδιαίτερος χρήσιμη όταν ο ερευνητής έχει ήδη αρκετές κατηγορίες και θέλει να κωδικοποιήσει τα δεδομένα του σε σχέση μ' αυτές (Strauss & Corbin, 1998:119).

¹⁹⁸ Θα πρέπει να προσθέσουμε ότι οι σημειώσεις στο περιθώριο μπορεί να γίνουν και μετά τον «κύκλο της κωδικοποίησης». Το βέβαιο είναι ότι πρέπει να έχουν μία σχέση αναφοράς με το ταξινομητικό μας σύστημα, ώστε να συμβάλλουν στην ανάπτυξη, τη βελτίωση και τον έλεγχο των υποκατηγοριών (Miles & Huberman, 1994:69). Στα πρώτα στάδια της ανάλυσης δε γνωρίζουμε ποιες έννοιες είναι κατηγορίες και ποιες υποκατηγορίες. Κάτι τέτοιο γίνεται προφανές καθώς η κωδικοποίηση προχωρά. Όταν ομαδοποιούμε δεδομένα κάτω από μια κατηγορία, συγχρόνως χτίζουμε τις διαστάσεις της. Καθώς αναλύουμε τα δεδομένα, υπάρχουν πραγματικά δύο επίπεδα εξηγήσεων. Αυτά είναι: α) οι πραγματικές λέξεις που χρησιμοποιούνται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, που προέρχονται άμεσα από τον «κόσμο» των δεδομένων, β) η δική μας εννοιολόγηση αυτών των λέξεων, η δική μας «μετάφραση» των δεδομένων.

¹⁹⁹ Κατά τη συγκρότηση των κατηγοριών ο ερευνητής έχει να αντιμετωπίσει δύο κινδύνους: να συγκροτήσει πολύ λεπτές κατηγορίες, έναν μακροσκελή κατάλογο κατηγοριών, όπου κάθε ενότητα ανάλυσης θα έχει έστω μια πολύ χαμηλή συχνότητα εμφάνισης ή να σχηματίσει πολύ γενικές κατηγορίες, ένα μικρό αριθμό κατηγοριών, οπότε χάνονται μερικές φορές ουσιαστικές πληροφορίες.

Οι αναλυτικές διαδικασίες–στρατηγικές που χρησιμοποιούμε για την παραγωγή νοήματος είναι, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες: α) μέτρηση²⁰⁰–ποσοτικοποίηση, β) η εύρεση αντιθέσεων και οι συγκρίσεις, γ) η υπαγωγή του μερικού στο γενικό (τυπολογική και ταξινομική ανάλυση), δηλαδή η ιεραρχική δόμηση των ποιοτικών δεδομένων γύρω από μια ομάδα κατηγοριών (Ιωσηφίδης,2003:71-72), δ) η μείωση του αριθμού των κωδικών²⁰¹ μετά από ομαδοποίηση (επανακωδικοποίηση) (Miles & Huberman,1998). Στόχος μας είναι ο σχηματισμός μιας λογικής αλληλουχίας δεδομένων–στοιχείων και η εξασφάλιση της (προαναφερόμενης) εννοιολογικής–θεωρητικής συνοχής.

Ελέγχουμε, σε ένα αρχικό στάδιο, την κωδικοποίηση επάνω σε δείγματα κειμένου²⁰² και αξιολογούμε την αξιοπιστία της. Αυτός είναι ο καλύτερος έλεγχος της σαφήνειας και της έλλειψης αμφισημίας των ορισμών των κατηγοριών μας (Robson, 2007:423;Weber,1994:265). Κάτι τέτοιο δε θα αποκαλύψει μόνο ασάφειες στους κανόνες κωδικοποίησης, αλλά θα οδηγήσει και σε σκέψεις για τις αναγκαίες αναθεωρήσεις του ταξινομικού σχήματος. Βέβαια, ποτέ δε θα πρέπει να υποθέσουμε ότι αν το δείγμα ενός κειμένου κωδικοποιηθεί αξιόπιστα, τότε θα συμβεί το ίδιο σε ολόκληρο το corpus των κειμένων.²⁰³

2.4.1 Αναπτύσσοντας ένα σύστημα κατηγοριών

Το υλικό μας από ενιαίο σύνολο διαρρηγνύεται, έτσι ώστε να αναδειχθούν πλήρως τα δεδομένα μας. Αυτό γίνεται καθώς:

- Εντοπίζουμε σ' αυτό τις κανονικότητες που αναφέραμε παραπάνω, λέξεις–κλειδιά ή φράσεις που σχετίζονται με το αντικείμενο της μελέτης μας.
- Ερμηνεύουμε τη σημασία αυτών των φράσεων.

---

²⁰⁰ Η καταμέτρηση (σε κάθε κατηγορία) προϋποθέτει ότι οι υψηλότερες σχετικές καταγραφές (ποσοστά, αναλογίες, κτλ.) αντανακλούν υψηλότερο ενδιαφέρον για την κατηγορία. Ο Γ. Λάζος (1998:30,159-160) τονίζει ότι «ουσιαστικά, μια καθαρή ποιοτική έρευνα – μια έρευνα χωρίς ποσότητα – είναι ανόητη. Η ποσότητα είναι αναγκαία για να ορίσει και να συγκεκριμενοποιήσει την ποιότητα. Από την άλλη, ούτε μια καθαρή ποσοτική έρευνα έχει νόημα».

²⁰¹ Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι όροι «κωδικός» και «κατηγορία» χρησιμοποιούνται από εμάς με την ίδια σημασία.

²⁰² Mason,2003:79,279;Μπονίδης,2004:53.

²⁰³ Ο Weber (1994:266) τονίζει με έμφαση ότι ο κωδικοποιητής είναι υποκείμενος της κούρασης και είναι πιθανόν να κάνει περισσότερα λάθη καθώς η κωδικοποίηση προχωρά. Επιπρόσθετα, καθώς το κείμενο (-να) κωδικοποιείται, η αντίληψή του για τους κανόνες κωδικοποίησης ενδέχεται να αλλάξει με «εκλεπτυσμένους» τρόπους.

- Βελτιώνουμε, αν είναι δυνατό, τις προηγούμενες ερμηνείες.
- Ερευνούμε αυτά τα σημασιολογικά περιεχόμενα για το τι μας αποκαλύπτουν σχετικά με τα ουσιώδη, πραγματικά χαρακτηριστικά του αντικείμενου της μελέτης μας.
- Συντάσσουμε μια λεπτομερή περιγραφή για το (κάθε) συγκεκριμένο θέμα, χρησιμοποιώντας ως ερευνητικούς-περιγραφικούς όρους τα ουσιώδη πραγματικά χαρακτηριστικά του υλικού μας.²⁰⁴

Καθώς κάνουμε κάτι τέτοιο, όλες οι πτυχές των δεδομένων αντιμετωπίζονται ως ίσης αξίας.²⁰⁵ Ταυτόχρονα, κάθε πιθανή οπτική ερμηνείας έχει ίση βαρύτητα με οποιαδήποτε άλλη.²⁰⁶ Τα δεδομένα μας οργανώνονται σε μονάδες σημασίας.²⁰⁷ Ο ερευνητής εμπλέκεται σε μια συνεχή, επαναλαμβανόμενη διαδικασία μέσω της οποίας τα άσχετα, επαναλαμβανόμενα ή πλεονάζοντα τμήματα πληροφορίας ελαχιστοποιούνται.²⁰⁸

Ο πλούτος και οι λεπτομέρειες του υλικού αποκλείουν την ανάλυση χωρίς κάποιου είδους *περιορισμό των δεδομένων*. Το σημείο–κλειδί στην ανάλυση περιεχομένου είναι, πολλές φορές, η επιλογή μιας στρατηγικής για την απώλεια πληροφορίας. Η τελευταία πρέπει να οδηγεί σε πραγματικά ενδιαφέρουσες και θεωρητικά χρήσιμες ερμηνείες, ενώ μειώνει το ποσό της αναλυόμενης και αναφερόμενης από τον ερευνητή πληροφορίας.

Ο Guba (1978) προτείνει ο ερευνητής ποιοτικών δεδομένων να διαχειριστεί το πρόβλημα της *επικάλυψης*.²⁰⁹ Αυτό σημαίνει να αναδείξει ποια πράγματα από το

²⁰⁴Θέλουμε να εξειδικεύσουμε μια κατηγορία μέσω του ορισμού των ιδιαίτερων (ξεχωριστών) χαρακτηριστικών της. Αυτό εξαρτάται από το πόσο ακριβής θέλει να είναι ο ερευνητής ή σε ποιο βαθμό θέλει να σπάσει τις κατηγορίες σε υποκατηγορίες. Οι τελευταίες εξειδικεύουν μια κατηγορία περισσότερο παρέχοντας πληροφόρηση για το πότε, πού, γιατί και πώς ένα φαινόμενο είναι πιθανό να συμβεί και με ποιες συνέπειες (Strauss & Corbin,1998:116-119,125). Ο ορισμός καταγράφει τι συνιστά μια κατηγορία, αλλά εμπειρέχει και οδηγίες που αφορούν την εφαρμογή της κατηγορίας αυτής στα δεδομένα μας (Mason,2003:272;Μπονίδης,2004:56-57).

²⁰⁵ Κάτι που αναφέρεται ως *οριζοντίωση των δεδομένων*.

²⁰⁶Μερικές φορές μεγάλες, πολύπλοκες προτάσεις πρέπει να κοπούν σε μικρότερες θεματικές μονάδες ή τμήματα. Ο Weber (1994:264) υποστηρίζει ότι καθώς κινούμαστε από τη λέξη προς το πλήρες κείμενο, πιθανόν, η εγκυρότητα περιορίζεται.

²⁰⁷ Ο ερευνητής βλέπει το ίδιο αντικείμενο από διαφορετικές πλευρές. Έτσι αναπτύσσει μια πιο ευρεία εκδοχή κάθε θέματος. Η κειμενική περιγραφή (απόδοση) του τελευταίου συνιστά μια αφαίρεση που πηγάζει από το υλικό μας, η οποία παρέχει νόημα και εξήγηση σ' αυτό (Patton,1990:408-409).

²⁰⁸ Συνήθως προκύπτουν νέες αναλυτικές κατηγορίες από τα δεδομένα οι οποίες δεν είχαν προβλεφθεί και είναι αποτέλεσμα της κυκλικότητας και της αναδραστικότητας της ποιοτικής ανάλυσης (Ιωσηφίδης,2003:71). Η διαμόρφωση έγκυρων και χρήσιμων για την έρευνά μας κατηγοριών περιεχομένου εξαρτάται ή καθορίζεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ γλώσσας και ταξινομητικού σχήματος (Weber,1994:270).

²⁰⁹ Patton,1990:402.

υλικό του μπορούν να τοποθετηθούν μαζί.²¹⁰ Αναφέρεται σε μια σειρά από βήματα προκειμένου τα δεδομένα μας να συγκλίνουν σε (ή μέσα σε) συστηματικές αναλυτικές κατηγορίες. Ο ερευνητής αρχίζει ψάχνοντας για επαναλαμβανόμενες κανονικότητες στα δεδομένα.²¹¹ Αυτές θα αποτελέσουν ή αντιπροσωπεύουν τα πρότυπα, τα οποία μπορούν να οδηγήσουν αφαιρετικά σε κατηγορίες.²¹² Το γεγονός ότι η συλλογή των δεδομένων δεν κατευθύνεται από προκαθορισμένες κατηγορίες ανάλυσης αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα προκειμένου να έχουν τα ποιοτικά δεδομένα βάθος και λεπτομέρεια.

Η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού από «ανυπόγραφα» ή «αζήτητα» δεδομένα αποτελεί καλή ένδειξη βασικών λαθών στο ταξινομητικό σύστημα. Ο ερευνητής κινείται διαρκώς μεταξύ των δεδομένων του και του συστήματος των κατηγοριών για να αναδείξει το σημασιολογικό περιεχόμενο και την ακρίβεια των τελευταίων, αλλά και να (επανα)τοποθετήσει τα δεδομένα σ' αυτές. Εξεταζόμενες εσωτερικά οι επιμέρους κατηγορίες θα πρέπει να φαίνεται ότι έχουν συνοχή, αλλά και εξωτερικά ότι αποτελούν συνολική εικόνα του υλικού.²¹³ Συνεπώς, το ταξινομητικό μας σχήμα ελέγχεται για την πληρότητά του (Patton,1990:404; Mason,2003:206-207).

Επιπρόσθετα, είναι απαραίτητο να περιέχει δεδομένα και πληροφορίες που υπάρχουν. Εδώ υπεισέρχεται η απουσία αταξινόμητων περιπτώσεων.²¹⁴ Ένα

---

²¹⁰ Όπως το θέτει ο Colin Robson (2007:421) «καθετί που αναλύεται μπορεί να κατηγοριοποιηθεί με έναν τρόπο. Εάν κατηγοριοποιείται με έναν συγκεκριμένο τρόπο, τότε δεν είναι δυνατό να κατηγοριοποιηθεί και ως κάτι άλλο». Όσον αφορά το κριτήριο της αποκλειστικότητας των κατηγοριών, δηλαδή της ένταξης των αναφορών σε μία και μόνο υποκατηγορία, ο Κ. Μπονίδης (2004:52) υποστηρίζει ότι «πρέπει να ισχύει και ο σύγχρονος μετακανόνας...να επιδιώκεται η αποκλειστικότητα της κάθε κατηγορίας μόνο όταν αυτή, σε σχέση με την εκάστοτε θεωρητική υπόθεση, καθίσταται δυνατή και θεωρείται κατάλληλη...Αυτό, γιατί οι εξελίξεις στην ανάλυση περιεχομένου και οι συνθετότερες σύγχρονες αναλύσεις κατέδειξαν τη σχετικότητα του παραπάνω κριτηρίου».

²¹¹ Μια ανάλογη κανονικότητα είναι το θέμα. Ως θέμα εκλαμβάνεται κάθε ολοκληρωμένη από συντακτική άποψη διατύπωση (πρόταση, ημιπερίοδος, περίοδος, παράγραφος ή παράγραφοι), η οποία εκφράζει ολοκληρωμένο νόημα. Σε μία πρόταση είναι δυνατόν να ενυπάρχει ένα, αλλά και περισσότερα του ενός θέματα, τα οποία κωδικογραφούνται σε διαφορετικές κατηγορίες (Μπονίδης,2004:56). Εάν στην ίδια πρόταση (ημιπερίοδο, περίοδο) επαναλαμβάνεται το ίδιο θέμα περισσότερες από μία φορές, κωδικογραφείται μόνο μια φορά. Αρκετοί ερευνητές αναφέρουν ότι όχι μόνο σε θέματα, αλλά και σε μεταθέματα (Ely et al,1999:205-218).

²¹² Προκειμένου να τοποθετήσουμε μια μονάδα καταγραφής σε μια ορισμένη κατηγορία θα πρέπει να απαντήσουμε στην ερώτηση κατά πόσο η πρώτη διαθέτει μια συγκεκριμένη ιδιότητα. Επιπλέον, δε σημαίνει ότι καθετί που ταξινομείται στην ίδια κατηγορία διαθέτει αυτή την ιδιότητα στον ίδιο βαθμό. Εάν μια καταγραφή μπορεί να ταξινομηθεί σε περισσότερες από μία κατηγορίες, ταξινομείται στην κατηγορία που φαίνεται περισσότερο κατάλληλη κατά τον περισσότερο χρόνο και για τα περισσότερα κείμενα. Τα θέματα, δηλαδή, που επιδέχονται κωδικογράφηση σε δύο κατηγορίες με διαφορετικό βαθμό γενικότητας, κωδικογραφούνται στην κατηγορία με τη μικρότερη γενικότητα (και επομένως τη μεγαλύτερη σαφήνεια) (Μπονίδης,2004:57). Παρόλα αυτά, το σύστημα των κατηγοριών μας πρέπει να είναι διχοτομικό και όχι της «βαρύνουσας σημασίας», αφού δεν υπάρχει αξιόπιστη μέθοδος για να εκτιμήσουμε «βαθμούς βαρύτητας ή πυκνότητας».

²¹³ Οι κατηγορίες πρέπει να μπορούν να προσδιοριστούν λειτουργικά, δηλαδή πρέπει να γίνεται μια ξεκάθαρη διευκρίνιση για το ποιους δείκτες αναζητά κανείς όταν δημιουργεί καθεμιά από τις κατηγοριοποιήσεις (Robson,2007:422).

²¹⁴ Για παράδειγμα, μια λέξη ενδέχεται να μοιάζει ισχυρός δείκτης μιας κατηγορίας εξίσου με άλλες παρόμοιες λέξεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο ερευνητής θα πρέπει να αποφασίσει ποιες συγκεκριμένες λέξεις

σύστημα κατηγοριών που δεν είναι επαρκές ή / και λογικά θεμελιωμένο δεν είναι πλήρες. Τέλος, απαιτείται να είναι επαναλήψιμο. Δηλαδή να μπορεί να αναπαραχθεί από έναν άλλο ανεξάρτητο κριτή. Αυτός θα πρέπει να μπορεί να αποδείξει: ότι οι κατηγορίες έχουν νόημα, αποκτούν νόημα μέσα από τα δεδομένα που υπάρχουν (είναι διαθέσιμα). Επομένως, δεν είναι αυθαίρετες. Επίσης, ότι τα δεδομένα έχουν κατάλληλα, επαρκώς ταξινομηθεί στο σύστημα κατηγοριών που επιλέχτηκε.

Το δεύτερο πρόβλημα που μελετά ο Guba είναι αυτό της *αμοιβαίας απόκλισης*. Των αντιτιθέμενων, όσον αφορά τη σημασία τους, δεδομένων. Με αυτό εννοεί ότι ο ερευνητής πρέπει να δώσει στις κατηγορίες «σάρκα και οστά». Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω διαδικασιών επέκτασης («χτίζοντας» πάνω σε αντικείμενα ή γνώσεις ήδη γνωστές), γεφύρωσης (κάνοντας συνδέσεις μεταξύ διαφορετικών αντικειμένων) και ανάδυσης–ανάδειξης (προτείνοντας νέα γνώση, η οποία θα πρέπει να συμφωνεί με τα δεδομένα).

Με το που διαμορφωθούν ορισμένες κατηγορίες είναι μερικές φορές χρήσιμο να δια-ταξινομήσουμε κάποια τμήματα των δεδομένων μας, προκειμένου να γεννηθούν νέοι τρόποι αντίληψης αναφορικά με το πώς μπορούν αυτά να οργανωθούν. Να αναζητήσουμε, δηλαδή σχέσεις μεταξύ των κατηγοριών που ενδέχεται να μην ήταν άμεσα εμφανείς κατά τα πρώτα βήματα της ανάλυσης. Αυτή η διαδικασία επιτρέπει την πιθανή δημιουργία κατηγοριών μέσω της διασταύρωσης κάποιων από τις υπάρχουσες κατηγορίες μεταξύ τους.²¹⁵

Ένα πιθανό έργο θα ήταν να σκεφτούμε μια εκδοχή πίνακα ο οποίος αποδίδει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις διαστάσεις για τις οποίες ενδιαφερόμαστε και

αντιπροσωπεύουν μια ορισμένη κατηγορία και ποιες την καταδεικνύουν λιγότερο. Ο Weber (1994:278-280) μάλιστα προτείνει μια περισσότερο ριζική αντιμετώπιση του σχετικού διλήμματος: εάν υπάρχει αρκετή ασάφεια, η μονάδα καταγραφής θα πρέπει να αφαιρεθεί από την κατηγορία, κι αν είναι απαραίτητο, και από την ανάλυση. Οι Strauss & Corbin (1998:159) προτείνουν ανάλογο χειρισμό για τις έννοιες που οδηγούν στο πουθενά ή συνεισφέρουν λίγο στην κατανόησή μας.

²¹⁵ Αυτό μπορεί να γίνει με τη βοήθεια αρκετών τρόπων, όπως η παραγωγή πινάκων (διπλής εισόδου ή όχι), διαγραμμάτων, εννοιολογικών χαρτών κτλ. (Miles & Huberman, 1994:92-142; Patton, 1990:413; Strauss, 1999:56). Για παράδειγμα, η δημιουργία πίνακα (Content Analytic Summary Table, an operational or integrative diagram) αποτελεί συχνά τη λεπτή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην περιγραφή και την ερμηνεία. Το άδειο κελί ενός πίνακα (κάθε κελί δημιουργείται από τη διασταύρωση δύο κατηγοριών, το όνομα ή η ετικέτα του οποίου δεν προκύπτει άμεσα) ευαισθητοποιεί τον αναλυτή για την πιθανότητα ύπαρξης μιας κατηγορίας που είτε έχει παραβλεφθεί είτε υπάρχει λογικά το ενδεχόμενο να βρίσκεται μεταξύ των δεδομένων, χωρίς να έχει γίνει εμφανής. Αυτό που έχει σημασία σε κάθε σημείο της ανάλυσης είναι πως οτιδήποτε εντοπίζουμε πρέπει «να είναι αληθινό» στα δεδομένα. Ο ερευνητής κινείται συνεχώς μεταξύ της συγκεκριμένης δομής ή συστήματος κατηγοριών και των πραγματικών δεδομένων προς αναζήτηση σχέσεων σημασίας (Mason, 2003:295-301). Συνεπώς, εκτός από την ανάδειξη σχέσεων μεταξύ εννοιών, οι τεχνικές αυτές συμβάλλουν στη γεφύρωση των πιθανών χασμάτων της ερμηνείας μας, δείχνοντας παράλληλα τα επιπρόσθετα δεδομένα που θα πρέπει να συγκεντρώσουμε προκειμένου να αναπτύξουμε πλήρως το σύστημα των κατηγοριών μας (Strauss & Corbin, 1998:141,235-241).

«τακτοποιεί» όλα τα βασίμα δεδομένα σε πραγματικά αναλυτική μορφή. Ο σκοπός αυτού του εγχειρήματος είναι να αυξήσει την εννοιολόγηση, τη θεωρητικοποίηση της ανάλυσης μας, δείχνοντας τις κύριες τάσεις μεταξύ των περιπτώσεων που συναπαρτίζουν τα δεδομένα μας (Miles & Huberman,1994:183-184;Strauss,1999:63;Ely et al,1999:193-204).

Η προαναφερόμενη διαδικασία φτάνει στο τέλος της όταν οι πηγές της πληροφορίας, τα δεδομένα δηλαδή έχουν «εξαντληθεί», όταν το σύστημα των κατηγοριών έχει κορεστεί. Σε τέτοιο βαθμό, ώστε κάθε νέο δεδομένο να οδηγεί σε πλεονασμό.²¹⁶ Όταν ξεκάθαρες κανονικότητες έχουν αναδειχθεί μέσα από τον «κόσμο» των δεδομένων, μάλιστα με τρόπο ολοκληρωμένο. Τότε η ανάλυση αρχίζει να επεκτείνεται πέρα από τα στενά όρια κάθε επιμέρους κατηγορίας και οι έννοιες²¹⁷ αναλαμβάνουν να την οδηγήσουν. Η προσπάθεια του ποιοτικού ερευνητή στοχεύει στις μη εμφανείς μορφές, θέματα και κατηγορίες.

Πρόκειται για μια δημιουργική διαδικασία που απαιτεί να γίνονται πολύ προσεχτικές κρίσεις για το τι πραγματικά είναι σημαντικό από τα δεδομένα, αλλά έχει ταυτόχρονα και σημασία. Σημαντική είναι η συμβολή σε αυτό του *σχολιασμού*²¹⁸ κάθε ομάδας δεδομένων (είτε αυτή λέγεται τμήμα δεδομένων είτε κωδικός-κατηγορία είτε ομάδα που συγκροτείται από μια κατηγορία και τις υποκατηγορίες της). Ο σχολιασμός είναι απαραίτητος σε κάθε βήμα της ανάλυσής μας (από το πιο απλό έως και το πιο εκλεπτυσμένο).²¹⁹

Στο σημείο αυτό ελλοχεύουν πολλοί κίνδυνοι. Δηλαδή ενδέχεται να κρίνουμε κάτι (ένα τμήμα των δεδομένων μας, ένα «κέντρο σημασίας») ως μη σημαντικό, ενώ

---

²¹⁶ Μια κατηγορία θεωρείται κορεσμένη όταν δε φαίνεται στα δεδομένα να υπάρχει νέα πληροφορία, όταν δεν υπάρχουν νέες ιδιότητες, διαστάσεις, όροι, δράσεις ή συνέπειες. Για τους Strauss & Corbin (1998:136) ο κορεσμός είναι περισσότερο ένα ζήτημα του πώς θα φτάσουμε σε εκείνο το σημείο κατά το οποίο το «νέο» που αποκαλύπτεται δεν προσθέτει κάτι περισσότερο στην εξήγηση που έχει διαμορφωθεί έως εκείνη τη στιγμή. Η ανάλυσή μας έχει καταγράψει το μεγαλύτερο από το εύρος της πιθανής διαφοροποίησης των δεδομένων.

²¹⁷ Αυτές που αντιστοιχούν σε κάθε κατηγορία.

²¹⁸ Η δημιουργία αναφορών (memos, memoring) θεωρείται από πολλούς ερευνητές απαραίτητη μετά την εξέταση κάθε επιμέρους ομάδας δεδομένων. Σε αυτές τις αναφορές (στις οποίες γίνεται καταγραφή εννοιών και θεωρητικών ιδεών) θα στηριχθεί το οικοδόμημα της ανάλυσής μας (δημιουργία κατηγοριών, ταξινόμηση του υλικού, περιγραφή και ερμηνεία των δεδομένων, ευρήματα).

²¹⁹ Μέσω αυτού προκύπτουν: α) σχόλια που τονίζουν και καταγράφουν καίρια σημεία του ποιοτικού υλικού, δηλαδή εκείνα που κρίνουμε ότι έχουν σημαντική ερμηνευτική και αναλυτική αξία, β) σχόλια που έχουν ως στόχο να διευκρινίσουν κάποια σημεία, γ) σχόλια που έχουν ως στόχο να ορίσουν έννοιες, καθώς και τα χαρακτηριστικά των τμημάτων του ποιοτικού υλικού τα οποία αντιστοιχούν σ' αυτές (π.χ., σχόλια που ορίζουν κωδικούς και συνδέονται μ' αυτούς) (Ιωσηφίδης,2003:82).

αυτό είναι. Επίσης, το αντίθετο αποτελεί μια πιθανή πραγματικότητα.²²⁰ Αυτό σημαίνει πως η έρευνα διεξάγεται προς χάριν των δεδομένων κι όχι του ερευνητή!

Ένας τρόπος να το πετύχουμε αυτό είναι να ενισχύσουμε την *εννοιολογική – θεωρητική συνοχή* των ευρημάτων μας. Πρόκειται για τη σύνδεση ξεχωριστών «γεγονότων» (που υπάρχουν στα δεδομένα μας) με άλλα και μετά την ομαδοποίηση όλων σε λογικά, κατανοητά και περισσότερο αφαιρετικά σύνολα. Με βάση όσα έχουμε αναφέρει ως εδώ κινούμαστε προοδευτικά από τα δεδομένα (το εμπειρικό επίπεδο του υλικού) σε περισσότερο θεωρητικές κατόψεις του ερευνητικού «τοπίου». Αναζητούμε όλες τις πιθανές συνδέσεις των ευρημάτων μας μεταξύ τους. Το επόμενο βήμα είναι να μετακινηθούμε από τις συνδέσεις στις δομές (και από εκεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, στη θεωρία (θεωρίες) (Miles & Huberman, 1994:261). Είναι ανάγκη να «δέσουμε» τα ευρήματα της μελέτης μας σε συνεκτικές προτάσεις, στις οποίες να είναι εμφανές το πώς και το γιατί των φαινομένων, του αντικειμένου που μελετάμε.

Για να φτάσουμε εκεί ακολουθούμε μια διαδικασία από τα «κάτω προς τα πάνω», από τα δεδομένα προς τις έννοιες. Τα βήματα είναι: α) διαμόρφωση ξεκάθαρων ευρημάτων, β) σύνδεση των (επιμέρους) ευρημάτων μεταξύ τους, γ) ονομασία των προτύπων, των μορφών που σχηματίζουν οι ομάδες των αλληλοσχετιζόμενων ευρημάτων, δ) ταυτοποίηση μιας ανταποκριτικής δομής (ανταποκριτικής μεταξύ τους, γιατί αποτελεί ένα πλέγμα ευρημάτων και ανταποκριτικής στην πραγματικότητα των δεδομένων από τα οποία προέρχεται).

2.5 Η ερμηνευτική εξήγηση της ποιοτικής ανάλυσης

Μέχρι εδώ αυτό που έχουμε πετύχει είναι να διαμορφώσουμε ένα «μηχανισμό» οργάνωσης και περιγραφής των θεμάτων. Από το σημείο που ή καθώς αυτός

---

²²⁰ Γι' αυτό ο ερευνητής πρέπει να είναι κάθε στιγμή ενήμερος αναφορικά με τις δικές του προκαταλήψεις, τα δικά του όρια και να περιορίσει στο ελάχιστο την εμπλοκή του προσωπικού στοιχείου στην έρευνά του. Πολλές φορές στη βιβλιογραφία της ποιοτικής έρευνας η συγκεκριμένη συνθήκη – προϋπόθεση αποδίδεται με τον όρο *Epoche* (Moustakas & Douglas, 1984; Moustakas, 1990 όπως αναφέρεται από τον Patton (1990:407)). Είναι απαραίτητο, λοιπόν, τα παραπάνω να αναδειχτούν επαρκώς ή τουλάχιστον να έχουμε γνώση των προϋπαρχουσών αντιλήψεων που οι ίδιοι έχουμε για το αντικείμενο ή το χώρο που μελετάμε. Μόνο έτσι θα αυξήσουμε τις πιθανότητες να περιγράψουμε τις μοναδικές ποιότητες που έχουμε «μπροστά» μας, καθώς και τα στοιχεία που κάνουν το ερευνητικό μας αντικείμενο αυτό που πραγματικά είναι. Η συγκεκριμένη επιλογή μπορεί να μας προφυλάξει από κάτι ακόμη: να «επιβάλλουμε» ή να επιθέσουμε εμείς νοήματα στα δεδομένα μας ή να «ανακαλύψουμε» νοήματα πολύ γρήγορα (χωρίς προσεχτική μελέτη με συνεχή δυνατότητα αναθεώρησης). Αυτό που θεωρούμε «πραγματικό» ή περισσότερο «πραγματικό» τελεί υπό αίρεση μέχρις ότου όλα τα στοιχεία δείξουν ότι έτσι έχουν τα πράγματα.

ολοκληρώνεται εισερχόμεστε στην ερμηνεία των δεδομένων.²²¹ Η τελευταία, εξ ορισμού, υπερβαίνει τα περιγραφόμενα δεδομένα. Ερμηνεία σημαίνει προσδίδω σημασία σε αυτό που βρέθηκε, παροχή εξηγήσεων, σχηματισμός συμπερασμάτων, χτίσιμο συνδέσεων, ένωση σημασιών, παρουσίαση πραγματικών–αληθινών εξηγήσεων, ανεπιβεβαίωτες περιπτώσεις και δεδομένα ανερμήνευτα (που δεν εντάσσονται σε κάποια προφανή κανονικότητα, ως τμήμα του ελέγχου βιωσιμότητας μιας ερμηνείας)²²² (Patton,1990:422).

Αποτελεί συνεχή πρόκληση, παράδοξο αλλά και διακύβευμα της ποιοτικής ανάλυσης η αδιάκοπη κίνησή μας ανάμεσα στις περιγραφές αυτού που συμβαίνει και στις δικές μας ερμηνείες αυτών των περιγραφών, μεταξύ της πολυπλοκότητας αυτού που μελετάμε και των δικών μας απλοποιήσεων ή απλουστεύσεων αυτής της πολυπλοκότητας, ανάμεσα στις «κυκλικότητες» ή αλληλεξαρτήσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς και τη δική μας ανάγκη για γραμμικά τυπικές προτάσεις αιτίας–αποτελέσματος. Η ερμηνευτική εξήγηση της ποιοτικής ανάλυσης δεν αθροίζει γνώση κατά τον ίδιο τρόπο με την ποσοτική ανάλυση. Η έμφαση δίνεται στην κατανόηση, στην ανάδειξη νοημάτων παρά στον αιτιώδη καθορισμό, την πρόβλεψη και τη γενίκευση.

Το τελικό βήμα της ανάλυσής μας είναι η παραγωγή μιας δημιουργικής ή δομικής σύνθεσης. Πρόκειται για ένα κείμενο που περιέχει το σύνολο των θεμάτων, το σύνολο των μερών του υλικού μας. Η στόχευση εδώ είναι να φέρουμε μαζί τα μέρη του υλικού και τις σημασίες τους, να αναδείξουμε πρότυπα και σχέσεις. Να προβάλουμε νέους τρόπους αντίληψης του αντικειμένου της έρευνάς μας και νέες σημασίες. Να κατανοήσουμε ολικά το συγκεκριμένο επικοινωνιακό λόγο (Baker,1999:269-277).

---

²²¹ Η πραγματικότητα είναι ότι αυτή έχει αρχίσει, λιγότερο ή περισσότερο συνειδητά, από την πρώτη ακόμη «ματιά» που «ρίξαμε» στο υλικό μας.

²²² Πρόκειται για μερικά από αυτά που αναμένονται από έναν ερευνητή, προκειμένου να καταστήσει εμφανή τη διαφορά ανάμεσα στην περιγραφή και την ερμηνεία. Οι Schlechty & Noblit (1982) υποστηρίζουν ότι μια ερμηνεία ενδέχεται να πάρει μία από τις ακόλουθες μορφές: α) να κάνει το αυτονόητο προφανές, β) να κάνει το προφανές αβέβαιο, γ) να κάνει το «κρυμμένο» φανερό (όπως αναφέρεται από τον Patton (1990:423)). Είναι εύκολο να «δούμε» τα δεδομένα από την οπτική του ερευνητή και όχι από την πλευρά αυτών που τα παρήγαγαν. Ενώ σκεφτόμαστε ότι συμβαίνει αυτό ή το άλλο, στην πραγματικότητα να συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο.

Πώς όμως θα αποφασίσουμε εάν μια συνεκτική εξήγηση είναι καλύτερη από μια άλλη; Συνήθως, η πρώτη είναι καλύτερα δομημένη και λιγότερο «τοπική» ή περιορισμένη σε συγκεκριμένους χώρους δεδομένων (ευρύτητα).²²³

Ο ερευνητής οφείλει να αποδεχτεί ότι το να επιτύχει το συσχετισμό και την καταγραφή κάθε δεδομένου (στην τελική σύνθεση) σε μια ρέουσα ή οργανική μορφή, να επιτύχει τη συνοχή και την οργάνωση των ευρημάτων του είναι ένα δύσκολο και απαιτητικό έργο. Είναι γεγονός ότι δεν μπορούμε να γράψουμε κάθε τι από όσα έχουμε αναλύσει και ακόμη να γράψουμε κάτι με πλήρη συνοχή ή πλήρη δομή. Το τι θα παραλείψουμε εξαρτάται από την απόφασή μας για το μέγεθος της περιγραφής που θα συμπεριλάβουμε. Η ποιοτική ανάλυση προκρίνει την πυκνή περιγραφή. Η τελευταία θέτει και κάνει πιθανή την ερμηνεία. Περιέχει, δηλαδή όλα τα απαραίτητα συστατικά για (μία) πυκνή ερμηνεία (Denzin, 1989:83). Είναι αναγκαία η επίτευξη ισορροπίας ανάμεσα σ' αυτές τις δύο διαδικασίες.²²⁴ Για την ακρίβεια, η περιγραφή εξισορροπείται από την ανάλυση και οδηγεί στην ερμηνεία.²²⁵

---

²²³ Ορισμένοι ερευνητές προτείνουν τη χρήση ενός *ενοιολογικού ανάλογο* που άγει περισσότερη αληθοφάνεια στα ευρήματα και στις έννοιες που πηγάζουν απ' αυτά, οι οποίες είναι τώρα εμπειρικά θεμελιωμένες σε ένα πλαίσιο. Επίσης, το ανάλογο αυτό μας βοηθά να εξηγήσουμε γιατί υπάρχουν ορισμένα πρότυπα στα δεδομένα κι όχι κάποια άλλα. Κάνουμε έτσι ενοιολογικές «προσθήκες» σ' αυτά, τα επενδύουμε ενοιολογικά κάτι που τα κάνει εφαρμόσιμα σε μεγαλύτερο εύρος περιπτώσεων (Miles & Huberman, 1994:261-262).

Μία δεύτερη λύση είναι το λεγόμενο *παράδειγμα*. Πρόκειται για ένα οργανωτικό σχήμα πάνω στο οποίο στηρίζεται η δόμηση και η συστηματοποίηση των κατηγοριών. Το *παράδειγμα* δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά μια συγκεκριμένη (συνολική) αντίληψη των δεδομένων που έχει μπροστά του ο ερευνητής. Συγκροτείται από *όρους* (που δημιουργούν τις *καταστάσεις*), *διαδράσεις* και *συνέπειες*. Συνεπώς, αποτελεί μια άλλη ερευνητική τοποθέτηση, η οποία βοηθά τη συστηματική συγκέντρωση και διάταξη των δεδομένων (Strauss & Corbin, 1998:128-129). Αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι η ένταξη των δεδομένων σε ξεχωριστά «κουτιά» (κατηγορίες) δεν επαρκεί για να συλλάβουμε τη δυναμική ροή των γεγονότων και την πολύπλοκη φύση των σχέσεων. Απαιτείται η μεταξύ τους διασύνδεση. Το ενοιολογικό ανάλογο ή το παράδειγμα είναι απλά εργαλεία που χρησιμοποιεί ο ερευνητής προκειμένου να σκεφτεί αυτές τις σχέσεις. Αποτελούν μέσο κι όχι σκοπό (κίνδυνος εγκλωβισμού της σκέψης του ερευνητή στις ημιτελείς ερμηνείες αυτών των θεωρητικών κατασκευών).

Τέλος, ο Γ. Λάζος (1998:178-190, 314-316) προτείνει τη λύση του *κεντρικού διαμεσολαβητή*. Ο τελευταίος αποτελεί ένα εννοιακό σύστημα που συνδέει τη θεωρία με την πράξη, αποσκοπώντας στον εξορθολογισμό της σχέσης μεταξύ θεωρητικού παραδείγματος και κοινωνικής πραγματικότητας *«αποσυνδέει το τι ζητείται από το τι ερευνάται»*). Το ερευνητικό υλικό «ανεβαίνει» στην πρωτογενή του μορφή μέχρι τον κεντρικό διαμεσολαβητή, συσσωρεύεται και δομείται στις εξηγητικές, ερμηνευτικές, εννοιακές αποθηκευτικές δομές του (κατηγορίες).

²²⁴ Η περιγραφή δεν πρέπει να είναι τόσο «λεπτή», ώστε να αποκόπτει το πλαίσιο ή τη σημασία. Η ατελείωτη περιγραφή καθίσταται από μόνη της μπερδεμένη. Σκοπός της ανάλυσης είναι να οργανώσει την τελευταία με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να είναι διαχειρίσιμη. Μια αναγνώσιμη τελική σύνθεση περιέχει αρκετή περιγραφή που επιτρέπει στον αναγνώστη να καταλάβει τη βάση μιας ερμηνείας και μια επαρκή ερμηνεία με τη σειρά της επιτρέπει στο ίδιο άτομο να καταλάβει την περιγραφή (από την οποία προέκυψε) (Patton, 1990:430; Mason, 2003:309).

²²⁵ Σύμφωνα με τον Denzin (1994:500) *«στις κοινωνικές επιστήμες υπάρχει μόνον ερμηνεία. Τίποτε δεν μιλάει από μόνο του»* (όπως αναφέρεται από τον Λάζο (1998:126)).

Τελική σύνθεση²²⁶ σημαίνει πώς θα βάλω μαζί την περιγραφή, την ανάλυση και την ερμηνεία. Η εστίαση είναι από τα ουσιωδέστερα χαρακτηριστικά της (Patton,1990:429;Ο.π.:2002:438-439). Είναι σημαντικό να μην προσποιείται ο ερευνητής ότι όλα τα ευρήματα είναι εξίσου σημαντικά ή αξιόπιστα.²²⁷ Έχει την ευθύνη να καταδείξει τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία των διαφόρων τμημάτων της περιγραφής, της ανάλυσης και της ερμηνείας του.²²⁸ Η κριτική σκέψη συνιστά το θεμέλιο πάνω στο οποίο δομείται η ανάλυσή μας.²²⁹

Η ερμηνεία²³⁰ συνίσταται από τη μετάφραση ενός συνόλου λεκτικών (ή γλωσσικών) ή γλωσσικά εκφρασμένων στοιχείων σε ένα άλλο.²³¹ Πρόκειται,

---

²²⁶ Ο Lofland αποκαλεί τις αποφάσεις που πρέπει να παρθούν για το ποιο υλικό θα συγκροτήσει το κείμενο αυτό ως την «αγωνία της παράλειψης» (The agony of omitting).

²²⁷ Σημαντική είναι η συνεισφορά των αρνητικών περιπτώσεων (negative evidence). Δηλαδή υπάρχουν δεδομένα που αντιτίθενται στα ευρήματά μας; Ή είναι ασυμβίβαστα με τα τελευταία; Αναζητούμε ενεργά αυτό ή αυτά που διαψεύδουν ό,τι θεωρούμε ως αλήθεια. Οι αρνητικές ενδείξεις ανασκευάζουν, ανατρέπουν μια κατασκευή / δομή (Miles & Huberman,1994:271;Patton,2002:554-556). Συνεπώς, πολλές φορές κάποια δεδομένα αντίκεινται της υπόθεσης που σχηματίσαμε, του συστήματος των λογικών προτάσεων της ερμηνείας μας. Κάτι τέτοιο, όπως έγινε φανερό, δεν είναι κατ' ανάγκη πρόβλημα ούτε σημαίνει απαραίτητα ότι η υπόθεση που διαμορφώσαμε από την έως τότε μελέτη των δεδομένων είναι εσφαλμένη. Θα πρέπει να αναζητήσουμε εάν πρόκειται πράγματι για ασυμφωνία – αντίφαση ή αν αποτελεί μια διαφοροποίηση του φαινομένου που μελετάμε, μια διάστασή του σε ακραία μορφή. Η ανακάλυψη αρνητικών περιπτώσεων και η διαμόρφωση εξηγήσεων γι' αυτές αυξάνει την εξηγητική δύναμη των ευρημάτων μας (Strauss & Corbin,1998:134-135,160).

²²⁸ Οι απόψεις του ερευνητή για τη διαφορετική αξιολογία των διαφόρων ευρημάτων είναι απαραίτητο να καταγράφονται, να αναφέρονται.

²²⁹ Ο ερευνητής αποτελεί το «εργαλείο» της ποιοτικής έρευνας. Έτσι, η ποιότητα μιας μελέτης εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις ποιότητες μιας ανθρώπινης ύπαρξης. Η δημιουργικότητα είναι μία από αυτές (Patton,1990:430-434).

²³⁰ Για τη Mason (2003:338) «η εγκυρότητα της ερμηνείας εξαρτάται από το κατά πόσον το «τελικό προϊόν» περιλαμβάνει και την παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο καταλήξατε στη συγκεκριμένη ερμηνεία. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να μπορείτε – και να είστε έτοιμοι – να δείξετε ποιος ήταν ο δρόμος που ακολουθήσατε για να φτάσετε στην ερμηνεία σας».

Η έννοια της *εγκυρότητας* (validity) γενικότερα αναφέρεται στο βαθμό αντιστοιχίας των ερευνητικών σκοπών, υποθέσεων και ερωτημάτων με τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας. Αναφέρεται, δηλαδή, στο κατά πόσο τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί, καθώς και η ανάλυση και η ερμηνεία τους ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της έρευνας, αντιστοιχούν στην κοινωνική πραγματικότητα ή απαντούν με επαρκή τρόπο στα ερευνητικά ερωτήματα. Ο Winter (2000) παρουσίασε μία ομαδοποίηση των τύπων εγκυρότητας συμπεριλαμβάνοντας την περιγραφική, την ερμηνευτική, τη θεωρητική και την αξιολογική (όπως αναφέρεται από τον Ιωσηφίδη (2003:128)). Ως τεχνικές αξιολόγησης της ύπαρξης εγκυρότητας, συνεπώς και τρόποι ενίσχυσής της, θεωρούνται: α) η αρχή της διάψευσης (αναζητάς δηλαδή εάν υπάρχει ένα ή περισσότερα τμήματα των δεδομένων που δείχνουν τα ακριβώς αντίθετα από τα έως τότε ευρήματα), β) η συνεχής σύγκριση (η αναζήτηση νέων «περιπτώσεων»), γ) η περιεκτική επεξεργασία των δεδομένων, δ) ο έλεγχος των αδυναμιών και των προκαταλήψεων του ερευνητή (Ο.π.:129). Στην ποιοτική έρευνα οι τελευταίες παίζουν σημαντικό ρόλο στη στρέβλωση της πραγματικότητας και στην εξαγωγή εσφαλμένων ερμηνειών και συμπερασμάτων. Η γνώση πιθανών προκαταλήψεων και κινδύνων, καθώς και οι συνεχείς προσπάθειες εξάλειψής τους ενισχύουν την εγκυρότητα του συνόλου του ερευνητικού εγχειρήματος.

Ένας δεύτερος σχετικός όρος, η *αξιολογία* (credibility), αναφέρεται στο βαθμό συνέπειας του εγχειρήματος αυτού, καθώς και στο βαθμό κατά τον οποίο τα αποτελέσματά του μπορούν να έχουν ευρύτερη αξία. Η αξιολογία μιας έρευνας εξαρτάται: α) από την ακρίβεια της αναπαράστασης από τον ερευνητή των απόψεων και των θέσεων, των στάσεων και των αντιλήψεων όπως καταγράφονται στα υπό μελέτη κείμενα, β) από το βαθμό στον οποίο τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν αξία για παρόμοιες περιπτώσεις και ερευνητικά πεδία, γ) από το πόσο καλά το θεωρητικό και ερμηνευτικό πλαίσιο της έρευνας μπορεί να εξηγήει ευρύτερα φαινόμενα ή, υπό προϋποθέσεις, να θεμελιώνει γενικεύσεις, δ) από το εάν άλλοι ανεξάρτητοι ερευνητές

συνεπώς, για ένα ενδο-γλωσσικό εγχείρημα (Berger & Luckmann, 2003:107-132). Κατά τη διάρκειά του κινούμαστε μεταξύ επαγωγικής και απαγωγικής λογικής. Ναι μεν κινούμαστε από το μερικό στο γενικό και συγκροτούμε μια σειρά λογικών προτάσεων, ταυτόχρονα όμως, καθώς οι ερμηνείες αναδύονται, προσπαθούμε (απαγωγικά τώρα) να εξηγήσουμε τι συμβαίνει και γιατί στην πραγματικότητα ή στον «κόσμο» των δεδομένων μας.

2.6 Συγκρότηση και λειτουργικοποίηση του συστήματος των κατηγοριών

Για να μελετήσουμε το λόγο του συνδικαλιστικού οργάνου των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης καταγράψαμε το πλήθος των αναφορών που γίνονται για μια σειρά θεμάτων στο έντυπο μέσω του οποίου δημοσιεύει τις απόψεις του. Σε αυτό αναζητήσαμε όλα τα πιθανά περιεχόμενα τα οποία προσλαμβάνει (ή με τα οποία συνδέεται) αυτός (ο λόγος) τη στιγμή της πλήρωσης του διοικητικού–καθοδηγητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης.²³²

Ανάλογη διαδικασία ακολουθήθηκε με τα κείμενα του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Για την περιγραφή και την ανάλυση του συνόλου των γραπτών πηγών²³³ χρησιμοποιούμε, όπως αναφέραμε παραπάνω, τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου (ποσοτική και ποιοτική) (Berg, 2002:223-225; Mason, 2003:17-22; Brannen, 1995:3-37).

Αρχικά, βάσει των ερευνητικών μας ερωτημάτων και μιας πρώτης μελέτης του υλικού, συγκροτήθηκε περιορισμένο σύστημα κατηγοριών ανάλυσης η λειτουργικότητα των οποίων, στη συνέχεια, δοκιμάστηκε σε μέρος των υπό έρευνα δεδομένων (Denzin & Lincoln, 2000:785-786; Μπονίδης, 2004:47-70). Μετά την ολοκλήρωση των καταγραφών αρχίζει η συστηματικότερη και ολόπλευρη διερεύνηση του υλικού. Μέσω της διαδικασίας της συνεχούς συγκριτικής ανάλυσης τα δεδομένα οργανώνονται σε συναφείς ομάδες σημασιών. Οι αρχικές ενδεικτικές

χρησιμοποιώντας και αναλύοντας τα ίδια ποιοτικά δεδομένα οδηγούνται σε παρόμοια συμπεράσματα και ερμηνείες (Miles & Huberman, 1994:278; Patton, 2002:565-577).

²³¹ Ο Weber (1994:321) υποστηρίζει πως, συνήθως, περισσότερες της μίας ερμηνείες είναι πιθανές, γι' αυτό ο ερευνητής πρέπει να διαλέξει. Και προσθέτει: «είναι αλήθεια ότι τα κείμενα δεν μιλούν από μόνα τους. Αυτή είναι δουλειά του ερευνητή και η γλώσσα της ομιλίας του είναι η γλώσσα της θεωρίας» (Ο.π.:322).

²³² Σύμφωνα με τη Μ. Ηλιού (1984:61) «για την έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες χρειάζεται πρωταρχικά η αίσθηση (κατανόηση) του συγκεκριμένου κοινωνικού χώρου (και των φαινομένων του)».

²³³ Οι Atkinson και Coffey (1997:47) θεωρούν την αντίληψη ότι τα γραπτά τεκμήρια αποτελούν δευτερογενή δεδομένα εσφαλμένη και ελάχιστα βοηθητική για την έρευνα. Όπως οι ίδιοι λένε «documentary work may also be the main topic of qualitative research in its own right».

κατηγορίες αναθεωρούνται, τροποποιούνται ή απορρίπτονται εν μέρει ή στο σύνολό τους. Οι κατηγορίες που προέκυψαν σε αυτό το πρώτο στάδιο ήταν οι ακόλουθες:

A. Οργάνωση – Δοίκηση της εκπαίδευσης

B. Όργανο επιλογής

C. Υποψήφιος

D. Διαδικασία επιλογής

E. Στέλεχος

F. Πλαίσιο επιλογής

G. Αποτελέσματα επιλογής

H. Δ.Ο.Ε. και επιλογές

I. ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκαν κατηγορίες ή υποκατηγορίες που δεν υπήρχαν αρχικά, αλλά προέκυψαν κατά την επεξεργασία (Κυριαζή,2001:245-282). Ακολουθώντας το προαναφερόμενο πλαίσιο κωδικοποίησης οδηγηθήκαμε, σε ένα επόμενο στάδιο, στη διαμόρφωση του τελικού ερευνητικού πλαισίου. Η δημιουργία γενικότερων κατηγοριών μάς οδηγεί στον εντοπισμό ευρύτερων διασυνδέσεων ανάμεσά τους, ενώ τα δεδομένα που δεν ερμηνεύονται εύκολα δεν παραβλέπονται, αλλά έχουν σαν αποτέλεσμα τη διαρκή επανάληψη της διαδικασίας και τη συνεχή δοκιμή της ερευνητικής ικανότητας των διαπιστώσεών μας (αρνητική περίπτωση που οδηγεί σε επανορισμό των κατηγοριών). Η προσπάθειά μας ολοκληρώνεται όταν επιτευχθεί ο θεωρητικός κορεσμός και η εξαντλητική μελέτη του υλικού, που

παρέχουν μια διεισδυτική αντίληψη των κειμένων του συνδικαλιστικού φορέα των δασκάλων.

2.7 Ορισμός κατηγοριών και υποκατηγοριών

Η οριοθέτηση και ο προσδιορισμός του εννοιολογικού περιεχομένου²³⁴ των κατηγοριών και των υποκατηγοριών περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

A. Οργάνωση – Διοίκηση της εκπαίδευσης

Περιφερειακή εποπτεία και διοίκηση

Καταγράφεται κάθε αναφορά σε συλλογικά όργανα περιφερειακής διοίκησης τα οποία εμπλέκονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στις επιλογές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ΠΥΣΠΕ ή το ΑΠΥΣΠΕ. Επιπρόσθετα, οι εκάστοτε περιφερειακές δομές του εκπαιδευτικού συστήματος εντός των οποίων καλείται να δράσει ένας φορέας θέσης ευθύνης.

Επιθεωρητής

Εδώ ταξινομείται κάθε τμήμα του υλικού το οποίο αναφέρεται στον επιθεωρητή ως όργανο διοίκησης και καθοδήγησης (ανεξάρτητα από τη διαβάθμισή του σε Α' και Β'). Επίσης, συνυπολογίζεται κάθε αναφορά στον νομαρχιακό

---

²³⁴ Διαφορετική είναι η προσέγγιση των γραπτών κειμένων, και του «λόγου» γενικότερα, από τη μεταμοντέρνα/μετανεωτερική σκέψη. Σύμφωνα με αυτή, οι λόγοι είναι θεωρίες που ασκούν εξουσία, ενώ το κείμενο αποτελεί ένα θεσμό ή ένα γεγονός παρουσιασμένα σε αφηγηματική μορφή. Ο «διακειμενικός χαρακτήρας» ενός γραπτού αναφέρεται στο γεγονός ότι τα νοήματα «που κρύβει μέσα του» μπορούν να κατανοηθούν μόνο σύμφωνα με τα νοήματα που αυτό επιδιώκει να εξαλείψει και να συσκοτίσει. Τα τελευταία αποκαλύπτονται μέσω της «αποδόμησης», που έχει ως αφετηρία της το εσωτερικό ενός λόγου, προσφεύγοντας στους ίδιους του τους όρους. Βασικός της στόχος είναι να δείξει ότι ο λόγος, όταν «ανακρίνεται» με το μεταμοντέρνο τρόπο υπονομεύει, ματαιώνει, ανατρέπει και μεταθέτει τις ίδιες τις σίγουρες και κεντρικές φωνές του. Οι κυρίαρχες φωνές επιβάλλουν «αφηγήσεις» πάνω σε απείθαρχα ιστορικά γεγονότα, καθώς μια αφήγηση (ή αυτό που ο Lyotard αποκαλεί «μετα-αφήγηση») είναι μια εξιστόρηση που είναι παντοτινά και καθολικά αληθής. Ένας (άχρονος) κώδικας λογικής συνοχής και συνέπειας πρέπει να υποχωρεί σε αυτό που αποκαλούν οι μεταμοντερνιστές «κώδικα του παράδοξου». Ο κώδικας του παράδοξου υποχρεώνει ένα λόγο να «ματαιωθεί» φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με έναν αριθμό από δυσάρεστες και οδυνηρές πραγματικότητες (π.χ., την ιστορικότητά του, τη νομιμοποίηση, τη διακειμενικότητα) (Hoffman,1997:197-204,210;Howarth,2008:57-74;Olssen et al,2010:33-38). Ο μεταμοντερνισμός, επομένως, είναι μια λογική πέραν του λογοκεντρισμού. Προτάσσοντας τη λογική αποδόμηση, προσεγγίζει τα κείμενα μέσω του «μοντέλου του ετερολόγου». Ο ετερολόγος αναγνωρίζει ρητά τα όριά του, ενώ οι λόγοι της νομιμοποίησής του τελούν πάντοτε υπό αμφισβήτηση. Δες και Lyotard (1993).

επιθεωρητή. Δεν γίνεται διάκριση μεταξύ επιθεωρητή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, προσχολικής, ειδικής εκπαίδευσης ή ειδικοτήτων.

Γενικός επιθεωρητής

Εδώ ταξινομούνται εκείνα τα τμήματα του υλικού τα οποία αναφέρονται στον γενικό επιθεωρητή ως μονομελές όργανο διοίκησης και καθοδήγησης. Επίσης, συνυπολογίζεται κάθε αναφορά σε ένα στέλεχος συναφών αρμοδιοτήτων, τον επόπτη εκπαίδευσης.

Σχολικός σύμβουλος

Εδώ κωδικοποιούμε κάθε τμήμα του υλικού το οποίο αναφέρεται στο σχολικό σύμβουλο ως όργανο παιδαγωγικής καθοδήγησης. Στις αναφορές περιλαμβάνονται και αυτές που προηγήθηκαν της ίδρυσης του συγκεκριμένου θεσμού.

Προϊστάμενος

Καταγράφεται κάθε τμήμα δεδομένων που αναφέρεται στον προϊστάμενο διεύθυνσης ή γραφείου ως όργανο διοίκησης. Στη συγκεκριμένη κατηγορία καταχωρούνται και οι αναφορές εκείνες στην «προϊστορία» του θεσμού. Πρόκειται για το διευθυντή γραφείου επιθεωρήσεως («αρχετυπική ή σπερματική» μορφή διοικητικού προϊσταμένου), ο οποίος ασκούσε εν μέρει κοινά καθήκοντα με τον προϊστάμενο.

Διευθυντής

Στην υποκατηγορία αυτή κωδικοποιείται κάθε αναφορά στο διευθυντή σχολείου ανεξάρτητα από τη διαβάθμισή του (Α' ή Β') και την οργανικότητα του σχολείου στο οποίο υπηρετεί. Συνεπώς, μελετάται και ως βαθμός στην κλίμακα της υπηρεσιακής εξέλιξης και ως στέλεχος βάσης του εκπαιδευτικού συστήματος.

Β. Όργανο επιλογής

Είδος συμβουλίου

Στην υποκατηγορία εντάσσεται κάθε αναφορά σε συγκεκριμένο είδος συμβουλίου επιλογής (συλλογικό όργανο υπηρεσιακό, ειδικό, κάθαρσης).

Σύνθεση / λειτουργία

Καταγράφεται οποιαδήποτε αναφορά στη σύνθεση του προηγούμενου συμβουλίου (επιστημονικού κύρους ή όχι). Λαμβάνεται υπόψη όχι ποιοι συμμετέχουν αλλά πόσοι και με ποια αναλογία κάθε φορά. Μας ενδιαφέρει, επομένως, η «αριθμητική» του πράγματος. Η τελευταία καθορίζει, πολλές φορές, σε σημαντικό βαθμό και τον τρόπο λειτουργίας του. Γι' αυτό, συλλέγεται κάθε δεδομένο που αναφέρεται στη λειτουργία (θετική ή αρνητική) αυτών των οργάνων όπως αυτή αποκαλύπτεται, σε αρκετές περιπτώσεις, από τα αποτελέσματά της.

Υπηρεσιακοί παράγοντες

Στην υποκατηγορία αυτή εντάσσεται οποιαδήποτε αναφορά σε υπηρεσιακούς παράγοντες που σχετίζονται με τις επιλογές, όπως γενικοί γραμματείς, διευθυντές αντίστοιχων διευθύνσεων του Υπουργείου Παιδείας, πάρεδροι που Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Αποτελούν τα μέλη του αντίστοιχου συμβουλίου που διορίζονται ως εκπρόσωποι του αρμόδιου υπουργείου.

Πανεπιστημιακοί

Οποιαδήποτε αναφορά γίνεται σε μέλη ΔΕΠ, συναφών ή όχι αντικειμένων, που συμμετέχουν με αυτή την ιδιότητα στη διαδικασία των κρίσεων. Πρόκειται συνήθως για καθηγητές με σπουδές στην Παιδαγωγική επιστήμη.

Εκπαιδευτικοί

Καταγράφεται κάθε αναφορά στα μέλη εκείνα που είναι εκπαιδευτικοί, συμπεριλαμβανομένων αυτών που μπορεί να υπηρετούν ήδη ως στελέχη, π.χ., σχολικοί σύμβουλοι.

Εκπρόσωποι της Δ.Ο.Ε.

Στην υποκατηγορία αυτή εντάσσεται κάθε αναφορά σε εκπροσώπους της Δ.Ο.Ε. είτε αυτοί είναι αιρετοί (δεν μπορεί η συνδικαλιστική ομοσπονδία να τους αποσύρει) είτε είναι διοριζόμενοι (μπορεί να τους ανακαλέσει).

Νομικοί

Στην υποκατηγορία αυτή καταγράφεται κάθε αναφορά στους δικαστικούς που συμμετέχουν στις κρίσεις. Πρόκειται συνήθως για νομικούς της διοικητικής δικαιοσύνης ή εφέτες.

Δευτεροβάθμιο όργανο

Οποιαδήποτε αναφορά σε δευτεροβάθμιο όργανο επιλογής ή στο δικαίωμα των υποψηφίων για δευτεροβάθμια κρίση εντοπίζεται μέσα στα σχετικά κείμενα. Δεν γίνεται διάκριση αν το όργανο αυτό είναι υπηρεσιακό, π.χ. το ΚΥΣΠΕ ή ειδικό (ή, πολλές φορές, το ίδιο συμβούλιο που πραγματοποιεί τις επιλογές).

С. Υποψήφιος

Σπουδές / προσόντα

Στη συγκεκριμένη υποκατηγορία καταχωρούνται όλα εκείνα τα δεδομένα που αναφέρονται στα προσόντα που απαιτούνται κάθε φορά από τον υποψήφιο. Αυτά μπορεί να είναι μετεκπαιδεύσεις, μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα και το εξωτερικό, γνώση ξένων γλωσσών, συγγραφικό ή ερευνητικό έργο, κοινωνική δράση, συμμετοχή σε συνδικαλιστικές ή επιστημονικές ενώσεις, πιστοποιητικά κρατικών υπηρεσιών. Επίσης, καταγράφονται όλα τα πιθανά προφίλ (προέλευση) υποψηφίων οι οποίοι παίρνουν μέρος στην αξιολογική διαδικασία. Δεν προσμετράται ο όρος «κριτήρια», όταν δε σχετίζεται με συγκεκριμένα προσόντα (με σαφή ή όχι μοριοδότηση) και εστιάζει στα χαρακτηριστικά αυτών (αντικειμενικά, μετρήσιμα, αξιοκρατικά κτλ.).

Υπηρεσιακή ηλικία

Στην υποκατηγορία αυτή κωδικοποιείται κάθε τμήμα των δεδομένων που αναφέρεται στα έτη υπηρεσίας που θεωρείται απαραίτητο να έχει κάθε φορά ένας εκπαιδευτικός προκειμένου να κριθεί για την κατάληψη θέσης στελέχους. Πρόκειται, επομένως για την υπηρεσιακή ηλικία «αφετηρίας», η οποία είναι κάθε φορά συγκεκριμένη (διαφορετική για κάθε ομάδα στελεχών) και δεν ορίζεται με βάση κάποιο εύρος (δεν υπάρχει συγκεκριμένο μέγιστο), αφού περιλαμβάνει όλους όσους έχουν υπερβεί το συγκεκριμένο όριο που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση. Επιπρόσθετα, η ηλικία αφετηρίας μπορεί να καθορίζεται σε κάθε περίπτωση μέσω συγκεκριμένων κλιμακίων ή βαθμών υπηρεσιακής εξέλιξης.

Μοριοδότηση

Στην υποκατηγορία αυτή ταξινομούνται όλες οι αναφορές στη «λογιστική» των επιλογών. Δηλαδή, καταγράφεται κάθε αναφορά σε μόρια / αριθμούς, καθώς και οι αντίστοιχες αναλογίες των μορίων για κάθε ομάδα προσόντων των υποψηφίων (σπουδές, υπηρεσιακή ηλικία, αξιολόγηση, συνέντευξη).

Βιολογική ηλικία

Στην υποκατηγορία αυτή κωδικοποιείται κάθε τμήμα των δεδομένων που αναφέρεται στα ηλικιακά όρια εντός των οποίων θα πρέπει να βρίσκονται οι υποψήφιοι. Αποτελεί ένα «δημογραφικό δείκτη» της επιλογής.

Δυνατότητες τοποθέτησης

Στη συγκεκριμένη υποκατηγορία καταχωρούνται όλα εκείνα τα δεδομένα που αναφέρονται στις δυνατότητες τοποθέτησης μετά το πέρας της επιλεκτικής διαδικασίας. Αυτές μπορεί να είναι σε επίπεδο επικράτειας, νομών ή νομαρχιακών διαμερισμάτων.

Αξιολόγηση

Οποιαδήποτε πτυχή της αξιολόγησης ως διαδικασίας συνδέεται με την πλήρωση του στελεχιακού δυναμικού της εκπαίδευσης. Αυτό συνεπάγεται η έννοια της αξιολόγησης να σχετίζεται με σαφήνεια με τη διαδικασία επιλογής και να μην περιλαμβάνει την αναφορά των θέσεων της Δ.Ο.Ε., γενικά ή ειδικά, για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού ή να έχουμε αναφορές «ασαφείς» ή «ασύνδετες» υπό τον παραπάνω τίτλο.

Δ. Διαδικασία επιλογής

Υπηρεσιακός φάκελος / υπηρεσιακές εκθέσεις

Καταγράφεται κάθε αναφορά στον υπηρεσιακό φάκελο του υποψηφίου. Σε αυτόν περιλαμβάνονται οι θέσεις που υπηρέτησε (αποσπάσεις, μεταθέσεις κτλ.), οι πιθανές αμοιβές και έπαινοι, οι προαγωγές, οι ποινές που του έχουν επιβληθεί. Στην υποκατηγορία αυτή κωδικοποιείται κάθε αναφορά στις εκθέσεις ευδοκιμότητας των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στη διαδικασία επιλογής ως αναγκαίο τμήμα αυτής της διαδικασίας. Εκθέσεις έχουμε έως και την καθιέρωση του θεσμού του σχολικού συμβούλου, η οποία επιφέρει την αναστολή της σύνταξης τους.

Διαγωνισμός

Καταγράφεται κάθε αναφορά στο (ή σε) διαγωνισμό ως μέθοδο πρόκρισης των υποψηφίων, στα στάδια / φάσεις μέσω των οποίων πραγματοποιείται, καθώς και στο σύνολο των διαδικαστικών ζητημάτων που συνδέονται με αυτόν (προκηρύξεις, βαθμολόγηση γραπτών, θέματα).

Συνέντευξη / πρακτικά συμβουλίου επιλογής

Στην υποκατηγορία αυτή εντάσσεται κάθε αναφορά στη συνέντευξη (εκτός της μοριοδότησής της) ως τεχνική επιλογής. Επιπλέον, ταξινομείται κάθε

στοιχείο για τον τρόπο διεξαγωγής της, για τα αποτελέσματά της, για την τήρηση ή όχι πρακτικών κατά τη διάρκειά της, για τις πιθανές αμφισβητήσεις της.

Προσφυγές / ενστάσεις

Καταγράφεται κάθε αναφορά για προσφυγή εκπαιδευτικού σε διοικητικό ή ακυρωτικό δικαστήριο, όπως το Διοικητικό Εφετείο και το Συμβούλιο της Επικρατείας. Επιπλέον, συμπεριλαμβάνονται οι αναφορές που γίνονται σε ενστάσεις, σε αναιρέσεις ή ακυρώσεις πινάκων επιλεγέντων.

Επανάκριση

Εδώ ταξινομείται κάθε τμήμα του υλικού που αναφέρεται στην επανάκριση των στελεχών που συμπλήρωσαν τη θητεία τους, αν ήταν με θητεία, ή σε κάθε πιθανή περίπτωση που για την κατάληψη θέσεων στελεχιακού δυναμικού διαγωνίζονται υποψήφιοι μαζί με τους ήδη υπηρετούντες. Η επανάκριση μπορεί να είναι φυσιολογική εξέλιξη ενός υπάρχοντος συστήματος επιλογής (χρονική λήξη θητείας, «κανονική» ή τυπική επανάκριση) ή να παρατηρείται σε φάσης αλλαγής και μετάβασης σε ένα νέο. Επιπρόσθετα, περιλαμβάνονται και οι επανακρίσεις εκείνες που στηρίζονται σε αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων (επιβαλλόμενες).

Προσωρινή αναπλήρωση

Στην υποκατηγορία αυτή κωδικοποιείται κάθε τμήμα των δεδομένων που αναφέρεται στην προσωρινή αναπλήρωση του στελεχιακού δυναμικού, όταν αυτό δεν έχει επιλεγεί. Πρόκειται για κάθε μορφή αντικατάστασης, η οποία πολλές φορές παγιώνεται, από εκπαιδευτικούς με προσόντα παραπλήσια με αυτά που απαιτεί η θέση. Εδώ εντάσσουμε και τις κάθε λογής παρατάσεις θητειών ή ανανεώσεις της υπηρεσίας των αντικαταστατών αυτών των θέσεων.

Ε. Στέλεχος

Μονιμότητα / Θητεία

Συλλέγεται κάθε στοιχείο που αναφέρεται στο υπηρεσιακό καθεστώς στο οποίο υπόκειται κάθε φορά το στελεχιακό δυναμικό της εκπαίδευσης. Εάν οι εκπαιδευτικοί αυτοί δεν υπηρετούν με θητεία (ή με κάποιου είδους θητεία), αλλά είναι μόνιμοι καταγράφονται και οι σχετικές διαδικασίες μονιμοποίησής τους.

Διάρκεια θητείας

Η θητεία των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών (όταν αυτή προβλέπεται από τα νομικά κείμενα) μπορεί να ποικίλλει σε διάρκεια έως ότου οι θέσεις που υπηρετούν επαναπροκηρυχτούν ή πληρωθούν με κάποιο τρόπο. Στην προκειμένη περίπτωση καταγράφονται οι αναφορές σχετικά με τη διάρκεια παραμονής στις θέσεις αυτές έως την επανάκρισή τους.

Επιμίσθιο / οικονομικά ζητήματα

Η πλήρωση θέσεων ευθύνης συνεπάγεται και αναπροσαρμογή στις απολαβές των εκπαιδευτικών αυτών. Στην υποκατηγορία αυτή κωδικοποιείται κάθε τμήμα του υλικού που σχετίζεται με το επιμίσθιο των στελεχών, με την επιδοματική πολιτική στην οποία υπάγονται και, φυσικά, και οι αντίστοιχες διεκδικήσεις που αναφέρονται σε αυτά τα ζητήματα.

Μεταθέσεις / υπηρεσιακές μεταβολές

Η τοποθέτηση ενός εκπαιδευτικού σε θέση ευθύνης δε σημαίνει και στέρηση των επαγγελματικών του δικαιωμάτων. Απεναντίας τυγχάνει κάποιων προνομίων, αλλά και διαφορών σε σχέση με τους συναδέλφους του. Στον κωδικό αυτό εντάσσεται κάθε τμήμα των δεδομένων που μας παρέχει πληροφορίες για τις υπηρεσιακές μεταβολές που μπορεί να έχει η συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευτικών.

Επιμόρφωση / μετεκπαίδευση

Η άσκηση καθοδηγητικών και διοικητικών καθηκόντων συνεπάγεται σε αρκετές περιπτώσεις τη συμμετοχή σε εισαγωγικές επιμορφώσεις ή επιμορφωτικά σεμινάρια, καθώς και σε ενδοϋπηρεσιακές μετεκπαιδεύσεις. Επιπλέον, συλλέγεται κάθε αναφορά για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε μετεκπαιδεύσεις εξαιτίας της θέσης τους, για παράδειγμα καθ' υπέρβαση εισαγωγή στα διδασκαλεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Διοικητική ή άλλη υποστήριξη

Η ανάληψη τόσο σοβαρών καθηκόντων, σαν αυτά που μελετάμε, δε γίνεται σε διοικητικά κενό χώρο. Αυτό που μας ενδιαφέρει στο συγκεκριμένο σημείο είναι η ύπαρξη ή όχι οποιασδήποτε μορφής υποστήριξης στους ανθρώπους αυτούς και το έργο τους και ποιας μορφής είναι σε κάθε χρονική περίοδο. Πρόκειται για κάθε τι που αναφέρεται σε προσωπικό, υλικά, αναλώσιμα, χώρους, επιχορηγήσεις για λειτουργικά έξοδα, αλλά και οι διεκδικήσεις για τα αντίστοιχα θέματα.

Αναλογία στελέχους - υφισταμένων

Σε διαφορετικές περιόδους της ιστορικής εξέλιξης του εκπαιδευτικού συστήματος παρατηρούμε όχι μόνο ποιοτικές διαφορές (στο είδος και τη λειτουργία του στελεχιακού δυναμικού του) αλλά και ποσοτικές διαφορές (στον αριθμό των εκάστοτε στελεχών). Οτιδήποτε, επομένως, αναφέρεται στην αναλογία τόσο των στελεχών μεταξύ τους, όσο και των στελεχών με τους εκπαιδευτικούς ταξινομείται στη συγκεκριμένη υποκατηγορία. Σκοπός είναι να φανεί ο βαθμός «ελέγχου» του συστήματος, χωρίς αυτό να σημαίνει πως στις περιπτώσεις που σε ένα στέλεχος αναλογούν περισσότεροι εκπαιδευτικοί έχουν και μεγαλύτερα περιθώρια πρωτοβουλιών και αυτονομίας. Παρεμβαίνουν, δηλαδή και ποιοτικά στοιχεία.

Αρμοδιότητες / καθήκοντα

Η τοποθέτηση ενός εκπαιδευτικού σε θέση ευθύνης συνεπάγεται ή επιβάλλει την άσκηση κάποιων καθηκόντων, όπως αυτά ορίζονται κάθε φορά από τις κείμενες διατάξεις. Οποιαδήποτε αναφορά στα καθήκοντα αυτά ή στον τρόπο άσκησής τους, στην απαίτηση γραπτής διατύπωσής τους, στη σύγκρουση ή επικάλυψη καθηκόντων εντάσσεται εδώ.

Ε. Πλαίσιο επιλογής

Δημοκρατικότητα

Στην υποκατηγορία αυτή τοποθετείται κάθε αναφορά στην ύπαρξη ή στην αναγκαιότητα ενός δημοκρατικού πλαισίου επιλογής. Η δημοκρατικότητα δεν αναφέρεται μόνο στον τρόπο που πολιτεύεται το ήδη εκλεγμένο στέλεχος, αλλά και στην επιλεκτική διαδικασία αυτή καθ' αυτή. Ειδικότερα, στον εάν συμπεριλαμβάνεται κάθε πιθανός υποψήφιος, στο εάν εκπροσωπούνται στην προαναφερόμενη διαδικασία οι καθ' ύλη αρμόδιοι, αν «οι όροι του παιχνιδιού» είναι σαφείς και γνωστοί σε όλους, αν και κατά πόσο όλοι αντιμετωπίζονται σαν ίσοι (δημοκρατική θωράκιση).

Σταθερότητα / διάρκεια

Στο σημείο αυτό κωδικοποιούνται όλα τα τμήματα των δεδομένων που αναφέρονται στην ύπαρξη ή στην ανάγκη ύπαρξης ενός πλαισίου επιλογής με σταθερότητα και διάρκεια στο χρόνο. Επιπλέον, και αντίστροφα, καταγράφεται κάθε αναφορά για την απουσία αυτών των προϋποθέσεων από υπάρχοντα πλαίσια επιλογής.

Συναίνεση

Συναίνεση, για το αντικείμενο της μελέτης μας, σημαίνει ευρύτερη συμφωνία πάνω στις σταθερές που θα διέπουν έναν επιλεκτικό μηχανισμό όλων εκείνων των κοινωνικών δυνάμεων που σχετίζονται με αυτόν (πολιτικών δυνάμεων,

συνδικαλιστικών φορέων, ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας). Στον κωδικό αυτό εντάσσονται και αναφορές στην υπερκομματική και μέσω του διαλόγου αντιμετώπιση των συγκεκριμένων θεμάτων.

Αδιάβλητο

Αδιάβλητη θεωρείται μια επιλεκτική διαδικασία όταν διαθέτει όλα εκείνα τα εχέγγυα που αποτρέπουν οποιασδήποτε μορφής παρέμβαση (από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο) σε κάθε φάση ή στάδιο μέσω του οποίου υλοποιείται. Στην ομάδα αυτή των δεδομένων εντάσσονται οι αναφορές στην ύπαρξη ή στην αναγκαιότητα εξασφάλισης αυτών των εγγυήσεων από τη μεριά αυτών που πραγματοποιούν τις επιλογές, στην παρουσία (πραγματική ή υποτιθέμενη) τρωτών σημείων στην επιλεκτική διαδικασία.²³⁵

Διαφάνεια

Το εννοιολογικό περιεχόμενο (λειτουργικός ορισμός) της υποκατηγορίας αυτής εμπεριέχει την απουσία κατά την επιλεκτική διαδικασία οποιουδήποτε σημείου το οποίο δεν μπορεί να ελεγχθεί (υπάρχει ασάφεια, επιδέχεται περισσότερες της μίας ερμηνείες, επιτρέπει την πραγματοποίηση κάποιου είδους ελιγμών, δε δημοσιοποιείται τουλάχιστον στον ενδιαφερόμενο ή δεν έχει πρόσβαση σε αυτό). Αυτό συνεπάγεται ότι κάθε συμμετέχων εκπαιδευτικός σε οποιοδήποτε σημείο εξέλιξης της διαδικασίας γνωρίζει τι ακριβώς συμβαίνει ή ποια είναι τα δικαιώματά του.

Αντικειμενικότητα

Η υποκατηγορία αυτή συγκεντρώνει κάθε τμήμα των δεδομένων που αναφέρεται στην ύπαρξη ή στην ανάγκη ύπαρξης επιλογών ανεπηρέαστων από προσωπικά συμφέροντα, προτιμήσεις, συμπάθειες ή αντιπάθειες. Εδώ συγκαταλέγεται κάθε αναφορά στην αμεροληψία, την αριθμητικοποίηση–μέτρηση,

---

²³⁵ Δεν αξιοποιούμε κάθε αναφορά στο υλικό μας με το περιεχόμενο «αμαρτωλός», «παράνομος (-ες)», «σκανδαλώδης», «χαριστικές», «καλές», «κακές», «κατευθυνόμενες», «προαποφασισμένες».

την ύπαρξη συγκεκριμένων κριτηρίων χωρίς ασάφειες, την ελαχιστοποίηση ή την απουσία συνεκτιμώμενων κριτηρίων.²³⁶

Γ. Αποτελέσματα επιλογής

Αξιοκρατία

Ο ερευνητικός ορισμός του συγκεκριμένου κωδικού περιλαμβάνει την αναγκαιότητα ή την απαίτηση από την ομοσπονδία των εκπαιδευτικών επιλογής σε θέσεις ευθύνης αυτών που διαθέτουν τα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα (όπως αυτά νοούνται κάθε φορά από τη συγκεκριμένη ομάδα). Σύμφωνα με την ίδια λογική καταγράφεται και κάθε αναφορά στην έλλειψή της ή στις συνθήκες εκείνες που ευνοούν το αντίθετό της (αναξιοκρατία).

Ημετεροκρατία

Εντός της συγκεκριμένης υποκατηγορίας καταχωρούνται όλα εκείνα τα δεδομένα που αναφέρονται στην ύπαρξη (ή την καταστρατήγηση των) επιλογών με βάση νεποτιστικές λογικές. Η προνομιακή μεταχείριση κάποιων υποψηφίων δεν είναι προϊόν πολιτικής ταύτισης, αλλά δικτύων άτυπων σχέσεων και γνωριμιών (εντός ή εκτός του χώρου εργασίας). Πρόκειται, δηλαδή για δίκτυα «γνωριμιών» ή δίκτυα «κοινωνικής ισχύος» μέσω των οποίων προκρίνονται συγκεκριμένοι υποψήφιοι.

Κομματισμός

Σε αντιδιαστολή με το περιεχόμενο της προηγούμενης υποκατηγορίας, εδώ ταξινομείται κάθε αναφορά στα κείμενα σε επιλογές που προέρχονται από την πολιτική συμπίεση κριτών και κρινόμενων. Η προβαλλόμενη, επομένως, εύνοια δεν είναι αποτέλεσμα προσωπικής γνωριμίας και άτυπων σχέσεων αλλά ιδεολογικής ταύτισης.

---

²³⁶ Δεν αξιοποιείται οποιαδήποτε αναφορά με περιεχόμενο τα εξής: «σκοπιμότητα (-τες)», «αυθαιρεσία (-ες)», «παρατυπίες», «αξιοπιστία».

Κάθαρση

Η συγκεκριμένη υποκατηγορία συγκεντρώνει όλες εκείνες τις αναφορές στο ζήτημα της αποκατάστασης της νομιμότητας στη διοίκηση της εκπαίδευσης και την καθολική απαίτηση για απαλλαγή της από τους θιασώτες της δικτατορίας (μεταπολίτευση). Εδώ εντάσσεται και κάθε τμήμα των δεδομένων στο οποίο παρουσιάζονται στοιχεία για τη δράση κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο εκπαιδευτικών που θα διεκδικήσουν την επιλογή ή την επανάκρισή τους σε θέση ευθύνης μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας ή συγκαταλέγονται μεταξύ των κριτών του στελεχιακού δυναμικού.

Κοινωνική δικαιοσύνη

Στη συγκεκριμένη ομάδα ερευνητικού υλικού καταχωρείται κάθε αναφορά για όλα τα πιθανά περιεχόμενα τα οποία προσλαμβάνει (ή με τα οποία συνδέεται) η κοινωνική δικαιοσύνη τη στιγμή της πλήρωσης του διοικητικού–καθοδηγητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης. Επιπρόσθετα, ταξινομείται κατά πόσο ο μηχανισμός στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος λειτουργεί με τρόπο που παράγει ή συντηρεί διαφοροποιήσεις, καθώς και ποιας μορφής είναι αυτές.

Παρεμπόδιση ή μη ολοκλήρωση των επιλογών

Στο σημείο αυτό κωδικοποιούνται όλα τα τμήματα των δεδομένων που αναφέρονται σε εκείνες τις περιπτώσεις που οι επιλεκτικές διαδικασίες δεν περατώθηκαν εξαιτίας διαφόρων ανασταλτικών παραγόντων. Μεταξύ αυτών είναι η βούληση των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων ή η πολιτική αστάθεια, η μεταβολή του συστήματος επιλογής, η ύπαρξη ακυρωτικών αποφάσεων από τις αρμόδιες νομικές υπηρεσίες, γραφειοκρατικά εμπόδια.

Η. Δ.Ο.Ε. και επιλογές

Κείμενα

Στην υποκατηγορία αυτή εντάσσονται όλες εκείνες οι αναφορές που προκύπτουν από κείμενα–ανακοινώσεις του συνδικαλιστικού οργάνου των εκπαιδευτικών με τα οποία γνωστοποιεί τις απόψεις / προτάσεις του ή διατυπώνει την κριτική του. Επειδή δεν δημοσιεύονται μόνο στο Διδασκαλικό Βήμα, αλλά επιδίδονται και στους προαναφερόμενους φορείς, υποκαθιστούν τη φυσική παρουσία. Παρουσιάζουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: α) έχουν ενημερωτικό-διεκδικητικό χαρακτήρα, β) απευθύνονται κυρίως προς το ΥΠ.Ε.Π.Θ., γ) βρίσκονται στην κορυφή μιας «διεκδικητικής κλίμακας» που περιλαμβάνει τις «ειδήσεις», τα «σχόλια», τα «σημειώματα» (1^ο επίπεδο), τα «δελτία τύπου», τις «ανακοινώσεις», τα «τηλεγραφήματα» (2^ο επίπεδο), τα «υπομνήματα» και τα «έγγραφα» (3^ο επίπεδο).

Παραστάσεις / συναντήσεις με το ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Πρόκειται για εκείνες τις καταγραφές που προκύπτουν από τον αριθμό και το είδος των επαφών ανάμεσα στη συνδικαλιστική ηγεσία και την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας. Το αντικείμενο των συζητήσεων αυτών, αποκλειστικό ή επιμέρους, είναι η επιλεκτική διαδικασία και τα αποτελέσματά της. Στη δεδομένη περίπτωση έχουμε άμεση ενημέρωση (μέσω φυσικής παρουσίας) των δύο πλευρών για τις απόψεις καθεμιάς. Η ομάδα αυτή δεδομένων αποτελεί στην ουσία έναν «επικοινωνιακό» δείκτη, για κάθε περίοδο, των δύο πλευρών.

Διαμαρτυρίες / απεργιακές κινητοποιήσεις

Σε αυτή την ταξινομητική υποκατηγορία τοποθετούνται όλα τα κείμενα που αναφέρονται σε δράσεις διεκδικητικού χαρακτήρα. Η ομοσπονδία χρησιμοποιεί ως έσχατο μέσο προώθησης των αιτημάτων της τις κινητοποιήσεις. Έτσι, καταγράφονται οι αναφορές που το διεκδικητικό πλαίσιο των ενεργειών αυτών συγκροτείται ολικά ή εν μέρει από θέματα που άπτονται της στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος.

I. ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Η συγκεκριμένη κατηγορία συγκεντρώνει όλες εκείνες τις αναφορές στο Υπουργείο Παιδείας και τις απόψεις που αυτό διατυπώνει κάθε φορά. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι οι απόψεις αυτές να δημοσιεύονται κατά το δυνατόν αυτούσιες χωρίς την παρεμβολή σχολίων από μέρους των εκπαιδευτικών. Αρκετές φορές, πρόκειται για απαντήσεις σε ερωτήματα–αιτήματα των εκπαιδευτικών ή σε διευκρινιστικές παρεμβάσεις. Μέσω αυτού του κωδικού μας παρέχεται η πρόσθετη δυνατότητα να μελετήσουμε εάν και σε ποιο βαθμό «φιλοξενούνται» οι απόψεις αυτές στο Διδασκαλικό Βήμα.

2.8 Ορισμός της κατεύθυνσης

Γίνεται αντιληπτό πως το περιεχόμενο των κατηγοριών προκύπτει από τη νοηματική σύνθεση των επιμέρους μερών-σημασιολογικών τμημάτων τους, των υποκατηγοριών. Σε κάποιες από τις υποκατηγορίες παρατηρήθηκαν περαιτέρω ομαδώσεις του υλικού με βάση τη στάση του συντάκτη αυτών των κειμένων απέναντι σε μια σειρά από ζητήματα. Έτσι, προέκυψαν δύο κατευθύνσεις στο περιεχόμενο των συγκεκριμένων δεδομένων:

- **Θετική**, η οποία αναφέρεται στα εξής:
  - **Διαγωνισμός**
  - **Αδιάβλητο**
  - **Διαφάνεια**
  - **Αντικειμενικότητα**
  - **Αξιοκρατία**
  - **Κοινωνική δικαιοσύνη**

- **Αρνητική**, η οποία συγκροτείται από τα αντίστροφα των προηγούμενων:
  - **Άρνηση του διαγωνισμού**
  - **Διαβλητό**

- **Αδιαφάνεια**
- **Απουσία αντικειμενικότητας**
- **Αναξιοκρατία²³⁷**
- **Αδικία**

Οι κατευθύνσεις αυτές οδηγούν σε αρτιότερο επιμερισμό των δεδομένων και στη δημιουργία υπο-ομάδων εντός των υποκατηγοριών. Θα πρέπει να επισημάνουμε πως οι συγκεκριμένες υποκατηγορίες αποδίδονται στο σύστημα κωδικοποίησης μέσω της θετικής εκδοχής.²³⁸ Σε ποσοτικό όμως επίπεδο αθροίζονται και οι δύο κατευθύνσεις, προκειμένου να διαμορφωθεί από κοινού το μέγεθος της αντίστοιχης θεματικής.

---

²³⁷ Διαπιστώνουμε πως η αρνητική πλευρά αυτών των ερευνητικών διπόλων διατυπώνεται γλωσσικά με τη χρήση στερητικών μορίων.

²³⁸ Προτιμήθηκε αυτή η λύση γιατί ο φορέας εκπροσώπησης των δασκάλων, στην πλειοψηφία των συγκεκριμένων υποκατηγοριών, αναφέρεται στην αρνητική τους κατεύθυνση ως μέσο ενίσχυσης της προτίμησής του για τη θετική.

Συγκεντρωτικός πίνακας κατηγοριών και υποκατηγοριών ανάλυσης των δεδομένων

Κατηγορίες	Υποκατηγορίες	Ύπαρξη κατεύθυνσης
Οργάνωση – Διοίκηση της εκπαίδευσης		
	Περιφερειακή εποπτεία και διοίκηση	
	Επιθεωρητής	
	Γενικός επιθεωρητής	
	Σχολικός σύμβουλος	
	Προϊστάμενος	
	Διευθυντής	
Υποψήφιος		
	Σπουδές / προσόντα	
	Υπηρεσιακή ηλικία	
	Μοριοδότηση	
	Βιολογική ηλικία	
	Αξιολόγηση	
	Δυνατότητες τοποθέτησης	
Όργανο επιλογής		
	Είδος Συμβουλίου	
	Σύνθεση – λειτουργία	
	Υπηρεσιακοί παράγοντες ως μέλη	
	Πανεπιστημιακοί	
	Εκπαιδευτικοί	
	Εκπρόσωποι της Δ.Ο.Ε.	
	Νομικοί	
	Δευτεροβάθμιο όργανο	
Διαδικασία επιλογής		
	Υπηρεσιακός φάκελος / υπηρεσιακές εκθέσεις	
	Διαγωνισμός	
	Συνέντευξη/πρακτικά συμβουλίου επιλογής	
	Προσφυγές / ενστάσεις	
	Επανάκριση	
	Προσωρινή αναπλήρωση	
Στέλεχος		

Κατηγορίες	Υποκατηγορίες	Ύπαρξη κατεύθυνσης
	Μονιμότητα / θητεία	
	Διάρκεια θητείας	
	Επιμίσθιο/οικονομικά ζητήματα	
	Μεταθέσεις/υπηρεσιακές μεταβολές	
	Επιμόρφωση/μετεκπαίδευση	
	Διοικητική ή άλλη υποστήριξη	
	Αριθμός στελεχών-Αναλογία στελέχους/ υφισταμένων	
	Αρμοδιότητες / καθήκοντα	
Πλαίσιο επιλογής		
	Δημοκρατικότητα	
	Σταθερότητα / διάρκεια	
	Συναίνεση	
	Αδιάβλητο	
	Διαφάνεια	
	Αντικειμενικότητα	
Αποτελέσματα επιλογής		
	Αξιοκρατία	
	Ημετεροκρατία	
	Κομματισμός	
	Κάθαρση	
	Κοινωνική δικαιοσύνη	
	Παρεμπόδιση ή μη ολοκλήρωση των επιλογών	
Δ.Ο.Ε. και επιλογές		
	Κείμενα	
	Παραστάσεις/συναντήσεις με το ΥΠ.Ε.Π.Θ.	
	Διαμαρτυρίες/απεργιακές κινητοποιήσεις	
ΥΠ.Ε.Π.Θ.		

2.9 Ερευνητικά ερωτήματα

Το κεντρικό ερευνητικό μας ερώτημα είναι το ακόλουθο: Τι συμβαίνει όταν η πολιτεία καλείται να επιλέξει το στελεχιακό δυναμικό του εκπαιδευτικού συστήματος; Το ερώτημα αυτό επιμερίζεται στα ακόλουθα:

- Η Δ.Ο.Ε. επιδιώκει ως ομάδα πίεσης να διαμορφώσει τις εξελίξεις στη στελέχωση της ελληνικής εκπαίδευσης;
- Υπάρχει διαμορφωμένος εκπαιδευτικός λόγος για το αντικείμενο της εργασίας μας; Αν, ναι, είναι επεξεργασμένος ή επιφανειακός; Έχει συντεχνιακά χαρακτηριστικά ή παρουσιάζει ευρύτητα;
- Ο εκπαιδευτικός λόγος, όπως εκφράζεται από τη Δ.Ο.Ε. και αναφέρεται στη διαδικασία επιλογής, έχει συνοχή ή χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις στην πορεία του χρόνου; (ποιες είναι αυτές, σε τι αναφέρονται, πότε-ποιες χρονικές περιόδους;)
- Ποια είναι η σχέση αυτού του λόγου με τα αιτήματα-διακυβεύματα και τις κοινωνικές διεκδικήσεις κάθε εποχής; Είναι «διαπερατός» ή βρίσκεται σε κοινωνικό κενό, περιχαρακωμένος;
- Στα αιτήματα της Δ.Ο.Ε. υπάρχει «εξελισσιμότητα»;²³⁹
- Μέσω ποιας διαδικασίας και από ποιους διαμορφώνονται οι εκάστοτε θέσεις της;
- Υπάρχουν ρεύματα ή διαφορετικές «σχολές σκέψης»²⁴⁰ στο εσωτερικό της σε σχέση με το ερευνώμενο θέμα;
- Πώς αξιολογούνται (ποιο είναι το μέτρο) και πώς ιεραρχούνται τα εκπαιδευτικά αιτήματα στο διεκδικητικό της πλαίσιο;
- Ποια είναι η σχέση του συνδικάτου με την πολιτεία και το πολιτικό σύστημα ή διαφορετικά ποιος διαφαίνεται να είναι ο αποφασιστικότερος παράγοντας για τη στελέχωση του εκπαιδευτικού συστήματος (περιπτώσεις ασύμπτωτων θέσεων, πραγματικής ή τεχνητής διαφωνίας);
- Σε ποια φάση των κρατικών πολιτικών παρεμβαίνει-διατυπώνεται ο εκπαιδευτικός του λόγος;

²³⁹ Με τη λογική της αλλαγής, της τροποποίησης ή της κατάργησης ενός αιτήματος.

²⁴⁰ Αναφερόμαστε σε ομάδες στο εσωτερικό της ομοσπονδίας με διαφορετικές θέσεις για το συγκεκριμένο θέμα.

- Ποιες είναι οι συνδικαλιστικές στρατηγικές που υιοθετεί η Δ.Ο.Ε. σε σχέση με το συγκεκριμένο ζήτημα;
- Το στελεχιακό έχει αποτελέσει αιτία σύγκρουσης ανάμεσα στους δύο φορείς δράσης (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Δ.Ο.Ε); Ποια (-ες) μορφή (-ες) πήρε αυτή η σύγκρουση; Πώς «συμπεριφέρεται-λειτουργεί» το συνδικάτο των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης κάτω από αυτές τις συνθήκες;

2.10 Υποθέσεις εργασίας

1^η Υπόθεση

Η Δ.Ο.Ε. ως συνδικαλιστικός φορέας (φαίνεται ότι) επιδιώκει ενεργά να έχει αποφασιστικό ρόλο στα τεκταινόμενα στο διοικητικό–καθοδηγητικό μηχανισμό του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Ο εκπαιδευτικός–πολιτικός της λόγος και οι παρεμβάσεις της δεν έπονται των κρατικών πολιτικών, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις προηγούνται των τελευταίων.

2^η Υπόθεση

Ο λόγος που αρθρώνει δεν είναι επιφανειακός, αλλά επεξεργασμένος. Διαμορφώνεται τόσο από την ηγεσία, όσο κι από τη βάση του συνδικάτου, ακολουθώντας διάφορα ρεύματα ή «σχολές σκέψης» που υπάρχουν στο εσωτερικό της. Επιπλέον, ο λόγος αυτός σχετίζεται με τα αιτήματα του κοινωνικού σχηματισμού κάθε εποχής, εντός του οποίου εντάσσεται και λειτουργεί η Δ.Ο.Ε. ως συνδικάτο.

3^η Υπόθεση

Η σχέση κράτους-εκπαιδευτικού συνδικάτου, για το συγκεκριμένο θέμα, υπόκειται (σε διάφορες εποχές) στις ιδιαιτερότητες των διαφορετικών εκδοχών του κορπορατισμού. Το κράτος (φαίνεται να) είναι ο αποφασιστικότερος παράγοντας για

το σύνολο της διαδικασίας επιλογής στελεχών. Μέσα από μια σειρά μηχανισμών και πρακτικών ασκεί την κυριαρχία του. Σε αρκετές περιπτώσεις επιτυγχάνει τις επιθυμητές γι' αυτό λύσεις του στελεχιακού ζητήματος.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥΣ

3.1 Ιστορική αναδρομή της επιλογής στελεχών

Η μελέτη των διοικητικών και εποπτικών μορφωμάτων στην εκπαίδευση, των λειτουργιών τους και των σχετικών στοιχείων γραφειοκρατίας που εμφανίζουν, δεν μπορεί να περιοριστεί στην εκτίμηση της αποτελεσματικότητας– αναποτελεσματικότητας, της λειτουργικότητας–δυσλειτουργίας τους ή στις αντιλήψεις του «νομοκρατισμού». Θα πρέπει να εξαντλήσουμε την ανάλυση των θεσμικών εξελίξεων και των ποικίλων οργανογραμμάτων, με σκοπό να κατανοήσουμε τη λογική που αποκρύπτουν. Στο ερμηνευτικό μας σχήμα θα αξιοποιήσουμε τις έννοιες της *πλευρικής αυτονομίας*, της *κατακόρυφης ενσωμάτωσης* και της *συγκεντροποίησης*.

Με την πρώτη έννοια προσδιορίζεται ή αποκαλύπτεται ο βαθμός αυτονομίας που έχουν ορισμένοι παράγοντες-όργανα (π.χ., στελέχη) στο εσωτερικό του συστήματος. Η κατακόρυφη ενσωμάτωση αναφέρεται στο βαθμό και την έκταση που κάποια μέρη-δομές υπόκεινται σε διαμόρφωση από ανώτερους παράγοντες, καθώς και οι σχέσεις των πρώτων με την οποιασδήποτε μορφής ιεραρχία (π.χ., η σχέση των περιφερειακών οργάνων διοίκησης με την κεντρική υπηρεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ.). Με τον τρίτο όρο αποδίδεται το εύρος της εκχώρησης εξουσιών και δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ιεραρχίας και ο τρόπος που πρακτικά λειτουργούν ορισμένα σύνολα ως θεσμικά καθιερωμένα όργανα (Ανδρέου, 1994:12-13).

Η ιστορική έρευνα παρουσιάζει με ενάργεια την πορεία διαμόρφωσης του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης. Έτσι, αποκαλύπτει ότι ο θεσμός του επιθεωρητή, κυρίαρχος για δεκαετίες, ισχυροποιείται κατά τη μεταπολεμική περίοδο, όταν ο κρατικός μηχανισμός γίνεται περισσότερο ανελαστικός. Μέχρι αυτό το χρονικό σημείο θα διαμορφωθούν διάφορες ομάδες οι οποίες έχουν συγκεκριμένα συμφέροντα από το αντίστοιχο σχήμα εποπτείας και τις λειτουργίες του. Επιπλέον ή σε συνδυασμό, συγκροτούνται σχολές και διαδικασίες παραγωγής στελεχιακού δυναμικού, με βασικό κριτήριο κάποια μορφή δοκιμασίας- εξετάσεων.

Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στα μέσα της δεκαετίας του 1960, που μια σειρά από μεγάλες αλλαγές κυοφορούνται στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας με

αντίστοιχες συνέπειες και στο εκπαιδευτικό σύστημα.²⁴¹ Το τελευταίο, αναπόσπαστο κομμάτι της δημόσιας διοίκησης, θα χαρακτηριστεί από υψηλό βαθμό συγκεντρωτισμού, αφού όλα αποφασίζονται από την κεντρική διοίκηση και κατόπιν διαχέονται έως και την τελευταία απόληξη του εκπαιδευτικού οργανισμού (Υφαντή & Βοζαΐτης, 2005). Το κοινωνικο-οικονομικό συγκείμενο της περιόδου επιτρέπει ή προάγει μια σειρά από μετασχηματισμούς με ισχυρό αντίκτυπο στην εκπαίδευση. Η νομική παραγωγή που θα παρουσιάσουν οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις (κυβερνήσεις της Ένωσης Κέντρου), η οποία αντανακλά και την αλλαγή των κοινωνικών συσχετισμών, θα περιορίσει τη σημασία των γραπτών διαγωνισμών, που αποτελούσαν τη μοναδική μέθοδο επιλογής για δεκαετίες, και θα ενισχύσει το ρόλο της συνέντευξης (σε ένα πλαίσιο ευρύτερου εκδημοκρατισμού).

Η λογική με την οποία προσεγγίζεται η εκπαίδευση, ο ρόλος και οι σχέσεις της με το κοινωνικό σύνολο είναι τελείως διαφορετική. Η επιλογή στελεχών στηρίζεται, στα νομοθετήματα του 1964, τόσο στις σπουδές όσο και στην αρχαιότητα. Μεταξύ του 1964 και του 1968 θα συμβεί κάτι πρωτοφανές για τη διοίκηση της εκπαίδευσης. Σαν συνέπεια των αντιδράσεων για την ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου θα παραμείνουν κενές 11 από τις 15 θέσεις Γενικών Επιθεωρητών και 120 από τις 200 θέσεις Επιθεωρητών. Την ίδια στιγμή γίνεται προσπάθεια επαναφοράς αυτών που είχαν αποχωρήσει.

Διαγωνισμοί για την επιλογή επιθεωρητών «στοιχειώδους εκπαίδευσης» πραγματοποιούνται, εκτός από το 1951, το 1953 και τα έτη 1958, 1961 και 1963 (οι διαγωνισμοί αυτοί διενεργούνταν από το Α. Σ. Δ. Ε. Π.) (Φίλος, 1984:121,127-128). Η γραπτή εξέταση του 1963 διενεργήθηκε, αλλά η διαδικασία επιλογής διακόπηκε, λόγω της νέας ρύθμισης με το ν.δ. 4379/1964. Επειδή η ηγεσία του υπουργείου Παιδείας επιθυμούσε την τήρηση της δημοκρατικής διαδικασίας, δηλαδή να ψηφιστεί πρώτα ο νέος νόμος, μετά να στελεχωθεί το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο²⁴² και να συγκροτηθεί το αρμόδιο συμβούλιο, καθυστέρησε η έναρξη επιλογής του εποπτικού προσωπικού (τόσο της πρωτοβάθμιας, όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)

---

²⁴¹ Αυτός είναι ο λόγος που η μελέτη έχει ως αφετηρία της το 1964. Το καταληκτικό της σημείο (2004) επιλέχτηκε γιατί: α) «διέθετε» την αναγκαία για τον ερευνητή απόσταση από το σήμερα, β) για μια ακόμη φορά σχεδιάζονταν αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα.

²⁴² «Με ευθύνη των μελών του, στα πλαίσια ειδικών επιτροπών επιλογής κατάρτισε πίνακες επιθεωρητών και γενικών επιθεωρητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με κριτήρια αξιολογικά, μεταξύ των οποίων και αυτό της καταλληλότητας για τη συμβολή στην υλοποίηση των στόχων της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Και οι πίνακες αυτοί, εξαιτίας της πολιτικής συγκυρίας, παρέμειναν τελικά ακύρωτοι και ανενεργοί» (Ευαγγελόπουλος, 1998:164–165).

(Ευαγγελόπουλος, 1998:158-159,161-165; Φίλος, 1984:131-135). Οι συγκεκριμένοι προσανατολισμοί,²⁴³ όπως και η συνολική μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Γεωργίου Παπανδρέου (η «άνοιξη της παιδείας») θα ανακοπεί, αμέσως μετά την παραίτησή του, ακολουθώντας τη λογική της μεταρρύθμισης–αντιμεταρρύθμισης.

Η Δικτατορία θα ανατρέψει την προηγούμενη μεταρρυθμιστική προσπάθεια και θα ενισχύσει το ρόλο των επιθεωρητών. Ο διαγωνισμός αποτελεί ξανά το βασικό τρόπο επιλογής στελεχών (διαγωνισμοί του 1968, του 1971 και του 1973 σε ένα ή τέσσερα μαθήματα). Επιπλέον, με βάση το Β.Δ. 65/1971 υποβάλλεται πίνακας των υποψηφίων στο ΥΠ.Ε.Π.Θ., για τους οποίους συλλέγεται μια πληθώρα πληροφοριών, που δεν αφορούν πάντα τα προσόντα που διαθέτουν (Δ.Β., 788:11). Το ήθος, ο χαρακτήρας, η συμπεριφορά εντός και εκτός υπηρεσίας, η «εθνική» δράση, η πίστη και η αφοσίωση στα ελληνικά και χριστιανικά ιδεώδη είναι τα σημαντικότερα κριτήρια επιλογής. Ο αριθμός των εξεταζόμενων γνωστικών αντικειμένων περιορίζεται αισθητά,²⁴⁴ ενώ σ' αυτά συμπεριλαμβάνεται η διοίκηση και η εποπτεία της εκπαίδευσης.

Οι διορισμοί, οι προαγωγές και οι τοποθετήσεις των στελεχών γίνονται ταχύτατα, αφού δεν υπήρχε τώρα ανάγκη να τηρηθούν τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις που καθυστέρησαν την ολοκλήρωση της διαδικασίας επιλογής των επιθεωρητών κατά τα έτη 1965-1967 (το βασικότερο κριτήριο ήταν η αφοσίωση στο στρατιωτικό καθεστώς). Οι συγκεκριμένες διαδικασίες ήταν ασαφείς, η δημοκρατία είχε καταλυθεί και τα κριτήρια της αντικειμενικότητας και της δικαιοσύνης αντικαταστάθηκαν, στις περισσότερες περιπτώσεις από τα αντίθετά τους (Ευαγγελόπουλος, 1998:168).

Ο λαβύρινθος των εσωτερικών προαγωγών επεκτείνεται και στα στελέχη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εξάλλου, η επιλεκτική διαδικασία αποτελούσε ένα σύνολο συνεχών ελέγχων από τις προϊστάμενες του εκπαιδευτικού αρχές (έκθεση

---

²⁴³ Στην εισηγητική έκθεση του ν.δ. 4379/1964 αναφέρεται ότι: «Παν εκπαιδευτικόν σύστημα αντικατοπτρίζει ωρισμένη κοινωνική σύνθεσιν, εις ωρισμένας οικονομικάς ανάγκας και βλέψεις και εκφράζει τον εθνικόν χαρακτήρα και την πνευματικήν παράδοσιν του λαού, ο οποίος το έχει καθιερώσει. Έκαστη χώρα έχει την εκπαίδευσιν η οποία της χρειάζεται και η οποία της αρμόζει. Τούτο σημαίνει όχι ότι δεν γίνονται λάθη εις την εκπαιδευτικήν πολιτικήν, αλλά ότι τα λάθη αυτά οφείλονται εις ελλιπή μελέτην ή κακήν εκτίμησιν των αναγκών, καθώς και των προβλέψεων, τας οποίας προορίζεται να υπηρετήσει το σχολικόν καθεστώς με την οργάνωσιν και το πρόγραμμα των σπουδών».

²⁴⁴ Μάλιστα, οι υποψήφιοι καλούνταν να συντάξουν έκθεση υπηρεσιακής ικανότητας ενός εκπαιδευτικού, ο οποίος θα πραγματοποιούσε διδασκαλία ενώπιόν τους.

του επιθεωρητή, αλλά και του γενικού επιθεωρητή).²⁴⁵ Με αυτό τον τρόπο αποκλείονταν οι ανεπιθύμητοι, όσοι δεν είχαν το απαιτούμενο «ήθος» (απολύθηκαν ή αποκλείστηκαν ήδη από το 1968). Οι προαναφερόμενες αρχές, για το σχηματισμό ίδιας γνώμης, είτε επιθεωρούν τον εκπαιδευτικό είτε τον καλούν σε συνέντευξη. Αν δούμε εξελικτικά το σύνολο των μονομελών οργάνων εποπτείας της εκπαίδευσης της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου, έχουμε τα εξής:

ΜΟΝΟΜΕΛΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

1964

- ◆ Διευθυντές σχολείων
- ◆ Επιθεωρητές και Γενικοί επιθεωρητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
- ◆ Επιθεωρητές και Γενικοί επιθεωρητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

1970

Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

- ◆ Διευθυντές σχολείων
- ◆ Επιθεωρητές
- ◆ Νομαρχιακοί Επιθεωρητές
- ◆ Αναπληρωτές Γενικοί Επιθεωρητές
- ◆ Γενικοί Επιθεωρητές

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

- ◆ Διευθυντές σχολείων
- ◆ Διοικητικοί Επιθεωρητές

---

²⁴⁵ Αυτό γίνεται κατανοητό, αφού από τα στελέχη αυτά απαιτούνταν ανάλογη συμπεριφορά (Φίλος, 1984:160). Είναι εμφανές και στα π.δ. 295 «Περί των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων του Εποπτικού Προσωπικού Μέσης Εκπαιδευσεως» και 296 «Περί του τύπου και του περιεχομένου των εκθέσεων ουσιαστικών προσόντων των εκπαιδευτικών, της επιδείξεως ή ανακοινώσεως τούτων, των δυνάμενων να υποβληθούν ενστάσεων κλπ.» (Φ.Ε.Κ. 96/ 4-4-1977, τ. Α').

- ◆ Επιθεωρητές Ειδικοτήτων
- ◆ Αναπληρωτές Γενικοί Επιθεωρητές
- ◆ Γενικοί Επιθεωρητές

1976

- ◆ Διευθυντές σχολείων (Α΄- Β΄)
- ◆ Επιθεωρητές πρωτοβάθμιας (Α΄-Β΄) και Γενικοί επιθεωρητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- ◆ Επόπτες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

1982

- ◆ Διευθυντές σχολείων
- ◆ Σχολικοί Σύμβουλοι
- ◆ Προϊστάμενοι Γραφείων εκπαίδευσης
- ◆ Προϊστάμενοι Διευθύνσεων εκπαίδευσης

2002

- ◆ Διευθυντές σχολείων
- ◆ Σχολικοί Σύμβουλοι
- ◆ Προϊστάμενοι Γραφείων εκπαίδευσης
- ◆ Προϊστάμενοι Διευθύνσεων εκπαίδευσης
- ◆ Περιφερειακός Διευθυντής εκπαίδευσης

Το σύστημα που υιοθετήθηκε στη διάρκεια της επταετίας²⁴⁶ ήταν απρόσφορο, γιατί υπήρχε σύμπτωση του 2^{ου} βαθμού σε τρία επάλληλα ιεραρχικά επίπεδα, ήτοι στους διευθυντές δημοτικών σχολείων, στους επιθεωρητές και τους νομαρχιακούς επιθεωρητές. Το ίδιο, επίσης συνέβαινε στους αναπληρωτές γενικούς επιθεωρητές και τους γενικούς επιθεωρητές, δηλαδή σε δύο επάλληλα κλιμάκια με βαθμό 1^ο. Εξαι

---

²⁴⁶Κατά την περίοδο της δικτατορίας έχουμε πληθώρα επιθεωρητών (μόνο το 1968 περίπου 200 για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση), οι οποίοι δε διέθεταν πάντα τα απαραίτητα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα (Ευαγγελόπουλος, 1998:178-80).

τίας της επικάλυψης αυτής, δημιουργούνταν ζητήματα στην άσκηση των καθηκόντων του εποπτικού προσωπικού. Και στη μέση εκπαίδευση υπήρχε σύμπτωση του αυτού βαθμού (2^{ου}) στους γυμνασιάρχες, τους διοικητικούς επιθεωρητές και τους επιθεωρητές ειδικοτήτων, επομένως σε ελέγχοντες και ελεγχόμενους (Ευαγγελόπουλος,1998:167).

Η δυσλειτουργία θα αρθεί με τα πρώτα νομοθετήματα της Μεταπολίτευσης, στα οποία ο βαθμός υποκαθίσταται από το μισθολογικό κλιμάκιο (Ο.π.:171-178). Για τους επιθεωρητές της μέσης εκπαίδευσης δεν προβλέπεται διαγωνισμός, αλλά χρησιμοποιούνται τα στοιχεία του υπηρεσιακού τους φακέλου. Η κάθε είδους κρίση περατώνεται μετά από σχετική ομοφωνία και/ή αιτιολογημένη πράξη του συμβουλίου επιλογής.

Οι αλλαγές στην εκπαίδευση καλούνται να αντιμετωπίσουν το κοινό αίτημα για κάθαρση και αποχουντοποίηση του διοικητικού μηχανισμού (απομάκρυνση αυτών που κατείχαν ηγετικές θέσεις) (Ζαμπέτα,1994:236,239). Η ελληνική παιδεία θα θεωρηθεί το σχολείο της δημοκρατίας, το σχολείο της ελευθερίας (Ιμβριώτη,1985:70-74). Οι κάθε είδους διαγωνισμοί θεωρούνται διαβλητοί, ενώ στη θέση τους ζητείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες να χρησιμοποιηθούν ενιαία αξιολογικά κριτήρια.

Στην επιτροπή παιδείας που συγκροτείται στις 8.2.1975 ο εκπρόσωπος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Σπ. Μιχόπουλος θα τονίσει ότι *«η επιλογή του εποπτικού προσωπικού δε γίνεται συνήθως με αντικειμενικά κριτήρια»*, *«ότι την περίοδο της δικτατορίας «έγινε μια παρωδία διαγωνισμού» και ότι πρέπει να γίνει «επανάκριση του Εποπτικού Προσωπικού» γιατί στα στελέχη αυτά δεν έχει εμπιστοσύνη το διδακτικό προσωπικό των σχολείων»*(Ζαμπέτα,1994:236-237). Στο πόρισμα της ίδιας επιτροπής καταγράφεται ότι *«η εποπτεία πρέπει να αποβάλλει το χαρακτήρα της αστυνομείσεως και να καταστεί ο επιθεωρητής κατά κύριο λόγο οδηγητής, σύμβουλος και παραστάτης του εκπαιδευτικού στο δύσκολο έργο του»* (Πορίσματα Επιτροπής Παιδείας,1975:46).

Ο νόμος 309/1976, που θα ακολουθήσει, τόνιζε ότι, εκτός από την αρχαιότητα και τις σπουδές, η διαδικασία επιλογής *«δύναται»* να περιλαμβάνει γραπτή δοκιμασία και συνέντευξη. Στην πραγματικότητα θεωρούνται και τα δύο επισφαλή.²⁴⁷ Ιδίως για τη συνέντευξη θα γίνει κατανοητό, συν τω χρόνω, πως δεν

---

²⁴⁷Χαρακτηριστική είναι η πενταετία 1977-1982, κατά την οποία, εξαιτίας προσφυγών στο Συμβούλιο της Επικρατείας, οι πίνακες του εποπτικού προσωπικού δεν καθίστανται οριστικοί (Φίλος,1984:175,185).

αποδίδει παρά κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις (σαφή καταγραφή όσων διαδραματίζονται κατά τη διάρκειά της, τεκμηρίωση της βαθμολογίας που αποδίδεται σε κάθε εξεταζόμενο κτλ.). Αν δεν εξασφαλιστούν, τότε μπορεί να αποδειχθεί πιο δυσλειτουργική από άλλες μεθόδους επιλογής.

Ο διαγωνισμός επιβιώνει, νομικά τουλάχιστον, έως το 1982, που πλέον εισάγεται ο θεσμός του σχολικού συμβούλου και των προϊσταμένων, καταργώντας το θεσμό του επιθεωρητή, έναν από τους πιο αποφασιστικούς κρίκους του κρατικού ελέγχου στην εκπαίδευση. Ιστορικά η σημερινή διοικητική δομή του σχολικού μας συστήματος διαμορφώθηκε στις αρχές του 1982, όταν με το ν. 1232/1982 καταργείται το διανομαρχιακό επίπεδο διοίκησης της εκπαίδευσης. Η κατάργηση αυτή θεωρούνταν, από τους ιθύνοντες της εποχής, αναγκαία για να γίνει η διοικητική πυραμίδα της εκπαίδευσης πιο απλή και επίπεδη.²⁴⁸ Όσοι, συνεπώς, ζητούσαν την αλλαγή των μονομελών διοικητικών οργάνων δεν ήταν αντίθετοι μόνο στον έλεγχο που ασκούσαν μ' αυτόν τον τρόπο στην εκπαίδευση οι εκάστοτε κυβερνήσεις, αλλά και στη γενικότερη κρατική παρέμβαση στις σχολικές πρακτικές (Νούτσος, 1986:106-115).

Η ουσία είναι ότι η αντικατάσταση ενός θεσμού από έναν άλλο εκφράζει όχι μόνο τη μεταφορά μιας μορφής κρατικής εξουσίας σε άλλες δυνάμεις, αλλά και μια διαφοροποίηση στο χαρακτήρα αυτής της εξουσίας. Αυτός ο θεσμός (σχολικός σύμβουλος) και η ανάγκη θέσπισής του ήταν αιτήματα γνωστά από τον περασμένο αιώνα, χωρίς όμως να υλοποιηθούν έως τότε (Φίλος, 1984:78-79,115-116). Ο λόγος για την προτίμηση του επιθεωρητή ήταν πως εξυπηρετούσε το στόχο του ελέγχου των εκπαιδευτικών. Η μετάβαση δε θα γίνει με συναινετικές διαδικασίες²⁴⁹ (αντιδράσεις της Ένωσης Επιθεωρητών), ενώ κατά την πρώτη επιλογή σχολικών συμβούλων θα επικριθεί ο ρόλος του εκπροσώπου της Δ.Ο.Ε. στο συμβούλιο επιλογής (Χατζηστεφανίδης, 1990:336-338).

Παρ' όλες τις δομικές καινοτομίες στο διοικητικό μηχανισμό δεν επήλθε αλλαγή στη συγκεντρωτική δομή του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος (λήψη των αποφάσεων, αντιμετώπιση των αναφυόμενων προβλημάτων μέσω νομικών κειμένων κτλ.). Οι νέοι θεσμοί που εισάγονται (1982), από τη μια απελευθερώνουν τον εκπαιδευτικό από το σφιχτό εναγκαλισμό του επιθεωρητή, από την άλλη όμως

²⁴⁸ Βέβαια, μετά από αρκετά χρόνια θα έχουμε επιστροφή στη διανομαρχιακή λογική με τις περιφερειακές διευθύνσεις εκπαίδευσης.

²⁴⁹ Το 1990, στα πλαίσια του διαλόγου για την παιδεία, η συντριπτική πλειοψηφία των δασκάλων-νηπιαγωγών που συμμετείχαν (90%) ήταν υπέρ του θεσμού του σχολικού συμβούλου (Καστράντας, 1997:66-67).

στερούνται στοιχείων όπως η ανατροφοδότηση / πληροφόρηση και η αξιολόγηση. Σε αυτό οφείλεται και το γεγονός ότι οι νόμοι που αφορούν την επιλογή στελεχών στην εκπαίδευση, στο γενικό τους περιεχόμενο, συνεχίζουν να αναφέρονται σε ασαφή κριτήρια μοριοδότησης, εγκαταλείποντας πολλές φορές ουσιώδη προαπαιτούμενα.

Παύει πλέον ένα πρόσωπο (ο επιθεωρητής) να συγκεντρώνει όλες τις αρμοδιότητες στα χέρια του και γίνεται διαχωρισμός των στελεχών με διοικητικό και καθοδηγητικό-παιδαγωγικό έργο. Παρόλα αυτά, θα διατυπωθεί η άποψη, *«πως στην ιδιωτική του ζωή ο εκπαιδευτικός, και συνεπώς ο σχολικός σύμβουλος, μπορεί να έχει οποιαδήποτε θέση και άποψη αλλά στη δουλειά του στο σχολείο «υπερασπίζεται και προωθεί» τις αξίες που διακηρύσσει η πολιτική εξουσία που οργανώνει την εκπαίδευση»* (Νούτσος,1986:111). Ή, κατά μία άλλη διατύπωση, ο σχολικός σύμβουλος είναι, μαζί με όλα τα υπόλοιπα, και ο περιφερειακός αντιπρόσωπος της κρατικής διδακτικής (παραμορφωτική–δικαιωτική λειτουργία) (Αθανασούλα–Ρέππα,1999:134-139). Η συνέντευξη, η κοινωνική δραστηριότητα και η δημοκρατική προσωπικότητα του υποψηφίου θα αποτελέσουν κομβικά σημεία κάθε επιλογής.

Ταυτόχρονα, ήδη από το 1975, αποτελεί αίτημα της Δ.Ο.Ε. τα επιλεκτικά κριτήρια να είναι αντικειμενικά και μετρήσιμα. Στηρίζεται στην πεποίθηση ότι μετρησιμότητα σημαίνει αντικειμενικότητα, δηλαδή αξιοκρατία (τεχνοκρατική αντίληψη για την εκπαιδευτική αξιολόγηση). Θα αρχίσει έτσι μια μακρά συζήτηση στο χώρο της εκπαίδευσης, με αντικείμενο τα κριτήρια, τις διαδικασίες και τις τεχνικές πραγματοποίησής της.

Πολλές φορές, όμως, η αναγωγή του θέματος σε τεχνικό πρόβλημα οδηγεί στην απόκρυψη των ιδεολογικών, κοινωνικών, πολιτικών και εκπαιδευτικών διαστάσεων του. Από ένα μεγάλο αριθμό διατάξεων του νομοθετικού πλαισίου προβλέπονται ως προσόντα για την κατάληψη θέσης στελέχους ορισμένες μετεκπαιδεύσεις (π.χ., για τους επιθεωρητές, για τους σχολικούς συμβούλους). Αυτό σημαίνει πως, αφού αποτελούσε για μεγάλες χρονικές περιόδους προϋπόθεση για μετεκπαίδευση το θετικό αποτέλεσμα της αξιολόγησης, η στρατολόγηση αυτών των στελεχών διασφάλιζε τις κυρίαρχες δυνάμεις για τη θέση και τη στάση τους. Κάτι τέτοιο, βέβαια, επιτυγχανόταν και από μια σειρά από άλλους περιορισμούς (όπως 15 χρόνια υπηρεσίας) και τις επιλεκτικές διαδικασίες, οι οποίες ήταν μια μορφή άσκησης κοινωνικού ελέγχου (Ανδρέου,1986:102-116).

Μέσα σε δεκαπέντε χρόνια, από το 1991 έως το 2006, επήλθαν πολλές μεταβολές στην επιλογή στελεχών. Μάλιστα, από το 1974 και μετά εμφανίζεται μια τάση για αλλαγή στη διοίκηση, αλλά η εμμονή αυτή και η προσήλωση δεν εκφράζεται μέσω ενός διαχρονικού και κοινά αποδεκτού νομοσχεδίου επιλογής στελεχών. Το αποτέλεσμα ήταν οι συνεχείς αλλαγές του νομικού πλαισίου.

3.2 Συγκριτική παρουσίαση των βασικότερων νομοθετημάτων για την επιλογή στελεχών της εκπαίδευσης

Η διερεύνηση του θέματός μας έχει ως αφετηρία τον επίσημο εκπαιδευτικό λόγο, όπως αυτός αποτυπώνεται στα νομικά κείμενα των τελευταίων δεκαετιών. Αυτά αποκαλύπτουν, ως ένα βαθμό, τον τρόπο που αντιλαμβάνονταν οι εκάστοτε κυρίαρχες πολιτικά δυνάμεις τόσο το ρόλο του διοικητικού μηχανισμού του εκπαιδευτικού συστήματος, όσο και το περιεχόμενο των κάθε είδους διαδικασιών επιλογής. Στην ουσία, πρόκειται για μια επιλογή των βασικότερων νομικών παραγωγών, οι οποίες μελετώνται συγκριτικά. Θα αποτελέσουν έναν πρόσθετο δείκτη, όχι μόνο του τρόπου που προσεγγίζει το υπουργείο Παιδείας το σχετικό ζήτημα, αλλά και των πραγματικών προθέσεών του. Ακολουθούμε πορεία αντίστροφη μέσα στο χρόνο, παρουσιάζοντας ένα κείμενο που διαμορφώνεται κατά τη λήξη της περιόδου που μελετάμε για να καταλήξουμε σε άλλα προγενέστερα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Αποτίμηση κριτηρίων επιλογής των στελεχών εκπαίδευσης σύμφωνα με τον ν. 3467/2006

Σχολικοί Σύμβουλοι	Προϊστάμενοι & Διευθυντές ²⁵⁰
<p>Προσόντα : Δεκαεξαετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία και επί δέκα τουλάχιστον έτη να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.</p>	<p>Προσόντα : Δεκαεξαετή ή δεκαοκταετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία, από την οποία τα δώδεκα ή δεκαπέντε έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και να έχουν επί μία δεκαετία, τουλάχιστον, ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία της οικείας</p>

²⁵⁰ Ανάλογη μοριοδότηση προβλέπεται για τους διευθυντές σχολικών μονάδων και σχολικών εργαστηριακών κέντρων. Μόνη διαφορά η δωδεκαετής εκπαιδευτική υπηρεσία, η οποία θεωρείται απαραίτητη για τη συμμετοχή στις διαδικασίες επιλογής.

Μοριοδοτούμενα κριτήρια	βαθμίδας.
<u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u>	<u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u>
<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 6 - 9 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 3 - 5 <p>Αν ο υποψήφιος είναι κάτοχος ενός διδακτορικού διπλώματος και ενός μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, οι αξιολογικές μονάδες αποτιμώνται αθροιστικά σε 7. Για δεύτερο διδακτορικό δίπλωμα υπολογίζονται επιπλέον 3 μονάδες και για δεύτερο μεταπτυχιακό τίτλο 1 μονάδα.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ 3 - 4 ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 3 ■ Ετήσια επιμόρφωση 1 ■ Εξάμηνη επιμόρφωση 0,5 ■ Τρίμηνη επιμόρφωση 0,25 ■ Πιστοποιημένη επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες 0,75 ■ Η έκδοση και κυκλοφορία βιβλίων που έχουν σχέση με την εκπαίδευση, την αξιολόγηση, την επιμόρφωση και με το αντικείμενο της ανατιθέμενης άσκησης καθηκόντων 2,5 ■ Η δημοσίευση άρθρων, που ικανοποιούν τις προϋποθέσεις 	<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 4,5 – 6,5 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 2,5 – 6,5 <p>Αν ο υποψήφιος είναι κάτοχος ενός διδακτορικού διπλώματος και ενός μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, οι αξιολογικές μονάδες αποτιμώνται αθροιστικά σε 5,5. Για δεύτερο διδακτορικό δίπλωμα υπολογίζονται επιπλέον 2 μονάδες και για δεύτερο μεταπτυχιακό τίτλο 1 μονάδα.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ 2 - 3 ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 2,5 ■ Ετήσια επιμόρφωση 1 ■ Εξάμηνη επιμόρφωση 0,5 ■ Τρίμηνη επιμόρφωση 0,25 ■ Πιστοποιημένη επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες 0,25

<p>της προηγούμενης περίπτωσης και επιπλέον έχουν δημοσιευθεί σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά με κριτές 1,5</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Η συμμετοχή σε ομάδες συγγραφής σχολικών διδακτικών βιβλίων 1 <p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Τίτλος επιπέδου B2 1-2 ■ Τίτλος ανώτερος του B2 2-4 	<p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Τίτλος επιπέδου B2 0,5-1 ■ Τίτλος ανώτερος του B2 1-2
<p>B. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p>	<p>B. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτική υπηρεσία για κάθε έτος πέραν αυτής που απαιτείται για τη συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής 0,50 μέχρι 3 κατ' ανώτατο όριο. ■ Διδακτική εμπειρία 1 μέχρι 5 μονάδες. ■ Για το διορισμό σε θέση παράδρου επί θητεία το Π.Ι. ή την άσκηση καθοδηγητικού έργου σχολικού συμβούλου 0,25 μέχρι 2. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Εκπαιδευτική υπηρεσία για κάθε έτος πέραν αυτής που απαιτείται για τη συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής 2 μέχρι 8 κατ' ανώτατο όριο. ■ Διδακτική εμπειρία 2 μέχρι 12 μονάδες. ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή εκπαίδευσης ή προϊσταμένου γραφείου εκπαίδευσης ή σχολικού συμβούλου 0,5–1 ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή σχολικής μονάδας 0,5–1 ■ Άσκηση καθηκόντων υποδιευθυντή σχολικής μονάδας 0,25–0,5. ■ Συμμετοχή σε υπηρεσιακά συμβούλια και συμβούλια επιλογής στελεχών ως τακτικό μέλος 0,5–1 <p>Σε περίπτωση συμμετοχής σε περισσότερα του ενός υπηρεσιακά συμβούλια, οι αξιολογικές μονάδες δεν αθροίζονται, αλλά λαμβάνονται υπόψη μόνο οι μονάδες που είναι περισσότερες. Αν ο υποψήφιος έχει ασκήσει καθήκοντα διευθυντή και</p>

	υποδιευθυντή σχολικής μονάδας, οι αξιολογικές μονάδες δεν αθροίζονται, αλλά λαμβάνονται υπόψη μόνο οι μονάδες που είναι περισσότερες.	
Προσωπικότητα – γενική συγκρότηση	20 αξιολογικές μονάδες	
Αξιολόγηση εκπαιδευτικού έργου, όπως αυτό συνάγεται από τις αξιολογικές εκθέσεις του υποψηφίου	44 αξιολογικές μονάδες	
<p>Μέχρι την ολοκλήρωση των διαδικασιών αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου, για την επιλογή των σχολικών συμβούλων, των διευθυντών εκπαίδευσης και των προϊσταμένων γραφείων απαιτείται επιτυχής συμμετοχή σε γραπτή δοκιμασία, η οποία αποτιμάται κατά ανώτατο όριο σε 4 αξιολογικές μονάδες. Για την αποτίμηση αυτών των αξιολογικών μονάδων πολλαπλασιάζεται η επιπλέον των 60 μονάδων βαθμολογία επί 0,1. Οι ερωτήσεις της γραπτής δοκιμασίας είναι του τύπου πολλαπλών επιλογών και αναφέρονται, κατά κύριο λόγο, στη διδακτική μεθοδολογία και παιδαγωγική για τους υποψήφιους σχολικούς συμβούλους και στην οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης για τους διευθυντές εκπαίδευσης και τους προϊσταμένους γραφείων εκπαίδευσης. Επιτυχών είναι ο υποψήφιος που συγκεντρώνει τουλάχιστον 60 μονάδες με άριστα τις 100 μονάδες.</p>		

Αρχίζουμε τη μελέτη μας με ένα από τα πρόσφατα νομικά κείμενα, γιατί αποτελεί συνέχεια μιας μακράς αλυσίδας κειμένων, καθώς και αντίστοιχων συνόλων ιδεών για τη στελέχωση της εκπαίδευσης. «Σημάδι των καιρών» είναι και το γεγονός πως αναφέρονται σ' αυτό περιπτώσεις υποψηφίων με περισσότερα του ενός διδακτορικά, μεταπτυχιακά και ξένες γλώσσες (η άριστη γνώση μιας ξένης γλώσσας βαθμολογείται περίπου όσο και ένα μεταπτυχιακό δίπλωμα), κάτι που δεν υπάρχει σε κανένα από τα παρελθόντα νομοθετήματα. Αυτό αποκαλύπτει και κάτι ακόμα: ότι συνεχώς αυξάνονται τα προσόντα των υποψηφίων, τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά, κάνοντας έτσι τη διαδικασία επιλογής συνθετότερη και πιο απαιτητική. Για πρώτη φορά, μετά από 20 και πλέον χρόνια, αναφέρεται γραπτός διαγωνισμός τύπου ΑΣΕΠ για την κατάληψη θέσης στελέχους. Τα απαραίτητα έτη προϋπηρεσίας αυξάνονται, ενώ η αντίστοιχη μοριοδότηση των προσόντων, εκτός από το ότι είναι διαφοροποιημένη, ανάλογα με το είδος του στελέχους, καταλαμβάνει μικρότερα διαστήματα της βαθμολογικής κλίμακας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Συγκριτική προσέγγιση νόμων και προεδρικών διαταγμάτων
για την επιλογή σχολικών συμβούλων

Π.Δ. 398/1995	Π.Δ. 25/2002
<p>Προσόντα: Δωδεκαετή εκπαιδευτική υπηρεσία, από την οποία δέκα έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού του ίδιου κλάδου.</p>	<p>Προσόντα: Δεκαετή εκπαιδευτική υπηρεσία, από την οποία οκτώ έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού του ίδιου κλάδου και επί επτά τουλάχιστον έτη να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.</p>
<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>	<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>
<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 8 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 4 <p>Διδακτορικό δίπλωμα και μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών στον ίδιο επιστημονικό τομέα: μοριοδοτείται μόνο το διδακτορικό.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ στις επιστήμες της αγωγής ή σχετικά με την ειδικότητα που: <ul style="list-style-type: none"> I. Αποκτήθηκε με βάση το αρχικό ή άλλο 2 II. Αποκτήθηκε αυτόνομα 2,5 ■ Άλλα πτυχία ΑΕΙ που αποκτήθηκαν αυτόνομα 2 ■ Πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας ή Σχολής Νηπιαγωγών που δε χρησιμοποιήθηκε για διορισμό 1,5 	<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 8 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 4 <p>Διδακτορικό δίπλωμα και μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών στον ίδιο επιστημονικό τομέα: μοριοδοτείται μόνο το διδακτορικό.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ 3 ■ Άλλο πτυχίο ΤΕΙ για επιλογή Β/θμιας 2 ■ Για καθένα 1 ■ Πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας ή Σχολής Νηπιαγωγών που δε χρησιμοποιήθηκε για διορισμό 1 ■ Πτυχίο πανεπιστημίου που χρησιμοποιήθηκε για απόκτηση

<ul style="list-style-type: none"> ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 2 ■ Ετήσια επιμόρφωση 1 ■ Εξάμηνη επιμόρφωση 0,5 ■ Τρίμηνη επιμόρφωση 0,5 <p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πανεπιστημιακό πτυχίο 2 ■ Proficiency ή αντίστοιχοι τίτλοι 1 ■ Lower ή αντίστοιχοι τίτλοι 0,5 <p>Στην περίπτωση που ο υποψήφιος κατέχει όλα τα παραπάνω στην ίδια γλώσσα μοριοδοτείται μόνο το ανώτερο.</p>	<p>πτυχίου Π.Α. ή Σ.Ν. 1</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 4 ■ Ετήσια επιμόρφωση 1,5 ■ Εξάμηνη επιμόρφωση 1 ■ Τρίμηνη επιμόρφωση ή Π.Ε.Κ. εκτός της εισαγωγικής 0,5 ■ Πιστοποιημένη επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες 1 <p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πανεπιστημιακό πτυχίο ή μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών που αποκτήθηκε στην αλλοδαπή 1,5 ■ Proficiency ή αντίστοιχοι τίτλοι 1,5 ■ Lower ή αντίστοιχοι τίτλοι 0,5 <p>Στην περίπτωση που ο υποψήφιος κατέχει όλα τα παραπάνω στην ίδια γλώσσα μοριοδοτείται μόνο το ανώτερο.</p>
<p>B. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή 0,5-9 ■ Διδακτικό έργο σε ΑΕΙ-ΤΕΙ 1-3 ■ Διδακτικό έργο σε σχολές μετεκπαίδευσης ή επιμόρφωσης 0,5-2 ■ Διδακτικό έργο σε ΣΕΛΔΕ, ΣΕΛΜΕ, ΠΕΚ 0,25-1 <p>■ Για την επιλογή Σ.Σ. Ειδικής</p>	<p>B. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή 0,5-8 ■ Αυτοδύναμη διδασκαλία σε ΑΕΙ-ΤΕΙ 0,5-2 ■ Διδακτικό έργο σε ΣΕΛΔΕ, ΣΕΛΜΕ, ΠΕΚ 0,30-1,5 ■ Διδακτικό έργο διάρκειας βραχύτερης του έτους μοριοδοτείται ανά τρίμηνο με 0,10 της μονάδας. <p>■ Για την επιλογή Σ.Σ. Ειδικής</p>

<p>Αγωγής υπηρεσία σε ειδικά σχολεία πέρα από την απαιτούμενη 0,25-2</p>	<p>Αγωγής υπηρεσία σε ειδικά σχολεία πέρα από την απαιτούμενη 0,25-2</p>
<p><u>Γ. Ικανότητα άσκησης διοικητικών καθηκόντων και καθοδηγητικού έργου– Κοινωνική δραστηριότητα</u></p>	<p><u>Γ. Ικανότητα άσκησης διοικητικών καθηκόντων και καθοδηγητικού έργου</u></p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή σχολικής μονάδας ή Σ.Ε.Κ. 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊστάμενου διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης 1-3 ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή ή υποδιευθυντή σχολών επιμόρφωσης, αλλά και υπηρεσιών που υπάγονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. 1-3 ■ Άσκηση καθηκόντων υποδιευθυντή²⁵¹ σχολικής μονάδας ή υπεύθυνου τομέα Σ.Ε.Κ. ή προϊσταμένου τμήματος εκπαιδευτικών θεμάτων 0,5-1,5 ■ Συμμετοχή σε κεντρικά υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-3 ■ Συμμετοχή στο συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων 0,5-3 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή σχολικής μονάδας ή Σ.Ε.Κ. 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων σχολικού συμβούλου 1-6 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊστάμενου διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης 1-3 ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή ή υποδιευθυντή σχολών επιμόρφωσης, αλλά και υπηρεσιών που υπάγονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. 0,5-1 ■ Άσκηση καθηκόντων υποδιευθυντή σχολικής μονάδας ή υπεύθυνου τομέα Σ.Ε.Κ. ή προϊσταμένου τμήματος εκπαιδευτικών θεμάτων ή υπεύθυνου Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ή Κέντρου Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού ή γραφείου Σ.Ε.Π. ή Κέντρου Πληροφορικής και Νέων Τεχνολογιών ή Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων ή Αγωγής Υγείας ή προϊσταμένου μέχρι τριθέσιων δημοτικών σχολείων ή νηπιαγωγείων 0,5-1 ■ Συμμετοχή στο συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων 0,5-1 ■ Συμμετοχή στα συμβούλια επιλογής διευθυντών εκπαίδευσης ή προϊσταμένων γραφείων εκ-

²⁵¹ Πρέπει να αποφανθούμε πως για την τοποθέτηση υποδιευθυντή σε σχολείο, γίνεται πρόταση από το σύλλογο διδασκόντων του σχολείου στο αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο.

<ul style="list-style-type: none"> ■ Συμμετοχή σε περιφερειακά υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-1,5 	<p>παίδευσης 0,5-1</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Συμμετοχή σε υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-1 ■ Στις περιπτώσεις παράλληλης συμμετοχής στα συμβούλια των παραπάνω περιπτώσεων οι μονάδες δεν αθροίζονται.
	<p>Β' Κριτήρια που συνάγονται από τις αξιολογικές εκθέσεις των υποψηφίων.</p>
<p>Συνεκτιμώνται:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Συγγραφικό – ερευνητικό έργο 4 ■ Συμμετοχή σε εκπαιδευτικά συνέδρια 1,5 ■ Οργάνωση και συμμετοχή σε επιστημονικά και εκπαιδευτικά σεμινάρια και εκδηλώσεις 2 ■ Συμμετοχή σε συγγραφή διδακτικών βιβλίων 2 ■ Ικανότητα εφαρμογής προγραμμάτων και καινοτομιών 1,5 ■ Ανολοκλήρωτες μεταπτυχιακές σπουδές 2 ■ Γνώση των εκπαιδευτικών προβλημάτων 3 ■ Ικανότητα χρήσης των παιδαγωγικών γνώσεων 2 ■ Εκπαιδευτικό έργο- πρωτοβουλίες 2 ■ Αντιμετώπιση εκπαιδευτικών θεμάτων 2 	<p>Γ. Κριτήρια που συνεκτιμώνται</p> <p>Το αυτόνομο συγγραφικό και ερευνητικό έργο. Ως συγγραφικό και ερευνητικό έργο νοείται:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Η έκδοση και κυκλοφορία βιβλίων που έχουν σχέση με την εκπαίδευση, την αξιολόγηση, την επιμόρφωση και με το αντικείμενο της ανατιθέμενης άσκησης καθηκόντων. Έχουν τεκμηρίωση και αξιοποιούν τη σχετική ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Γίνεται αναφορά στη βιβλιογραφία άλλων συγγραμμάτων. Υπάρχουν θετικές κριτικές ή βραβεύσεις. Αναφέρεται ο αριθμός της έκδοσης. Αποδεικνύεται σε περίπτωση ομαδικής συγγραφής, το ποσοστό συμμετοχής του υποψηφίου στη συγγραφή 3 ■ Η δημοσίευση άρθρων, που ικανοποιούν τις προϋποθέσεις της προηγούμενης περίπτωσης και επιπλέον έχουν δημοσιευθεί σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά 2 ■ Οι ανακοινώσεις και εισηγήσεις σε συνέδρια, ημερίδες, συνδιασκέψεις και τηλεσυνδιασκέψεις που ικανοποιούν τις προϋποθέσεις της παραπάνω περίπτωσης και επιπλέον έχουν κατα-

<p>Το γενικό σύνολο αξιολογικών μονάδων των μοριοδοτούμενων και των συνεκτιμώμενων κριτηρίων της Β΄ κατηγορίας είναι μέχρι 25.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Συνεργασία με το σύλλογο διδασκόντων και το σύλλογο γονέων 3 ■ Ικανότητα οργάνωσης του σχολικού χώρου 3 ■ Οργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών εκδηλώσεων 2 ■ Ανάληψη πρωτοβουλιών–λήψη αποφάσεων 3 ■ Εκλογή σε Δ.Σ. επιστημονικών ενώσεων 2 <p>Το γενικό σύνολο αξιολογικών μονάδων των μοριοδοτούμενων και των συνεκτιμώμενων κριτηρίων της Γ΄ κατηγορίας είναι μέχρι 35.</p>	<p>χωρηθεί στα οικεία πρακτικά 2</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Η συμμετοχή σε ομάδες συγγραφής διδακτικών βιβλίων 2 <p>Οι αξιολογικές μονάδες από το συγγραφικό και ερευνητικό έργο δεν υπερβαίνουν τις 6 συνολικά.</p>
--	---

Αντιπαραβάλλοντας τα δύο αυτά νομικά κείμενα παρατηρούμε πως στο π.δ. 25/2002 η απαραίτητη προϋπηρεσία για την υποβολή αίτησης επιλογής έχει περιοριστεί στα δέκα έτη. Το κείμενο αυτό θα αυξήσει το ρόλο των σπουδών (οι οποίες γίνεται προσπάθεια να καταγραφούν και να βαθμολογηθούν όσο πιο αναλυτικά γίνεται) στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος. Ταυτόχρονα, ασάφειες του π.δ. 398/1995, όπως *ανάληψη πρωτοβουλιών–λήψη αποφάσεων* θα εξαλειφθούν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την υποβολή υποψηφιότητας επιλογής
επιθεωρητών / σχολικών συμβούλων

<p>Ν.Δ.4379/1964 ΦΕΚ 182/24-10-64</p>	<p>Δια την θέσιν Επιθεωρητού Πρωτοβαθμίου (Στοιχειώδους) Εκπαιδεύσεως δημοδιδάσκαλοι κεκτημένοι τουλάχιστον τον πέμπτον (5ον) βαθμόν, <u>δωδεκαετή υπηρεσίαν</u> και μετεκπαίδευση εις Πανεπιστήμιον ή το Παιδαγωγικόν Ινστιτούτον. Ανώτατο όριο ηλικίας προς διορισμόν εις θέσεις Επιθ. Δ.Ε....50^{ov} έτος. Εις θέσιν Γενικών Επιθεωρητών Δ.Ε., Μ.Ε. και Σωματικής Αγωγής 55^{ov} έτος. Πριν την ανάληψη υπηρεσίας παρακολούθηση «<i>επί τρίμηνον εις ειδικήν σειράν μαθημάτων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>».</p>
<p>Ν.309/ΦΕΚ 100/30-5-1976</p>	<p>Εις Επιθεωρητάς Δ.Ε. προάγονται κατόπιν προκρίσεως και επιλογής των προκρινομένων Δ/νταί Β'(14 έτη), ή Α' (17 έτη) ή διδάσκαλοι Α' με Μ.Κ. 6 (11 έτη) κεκτημένοι άπαντες πτυχίο διετούς μετεκπαιδεύσεως εν ημεδαπή ή αλλοδαπή πανεπιστημίω ή εν τω Διδασκαλείω Δ.Ε. ή πτυχίον καθηγητικής σχολής Παν/μίου οι δε διδάσκαλοι Α' προσθέτως <u>15ετή τουλάχιστον εκπαιδευτικήν υπηρεσίαν</u>. Εις Επιθεωρητήν Α' Δ.Ε. προάγεται κατ' εκλογήν Επιθεωρητής Δ.Ε. Β' μετά τριετή υπηρεσίαν εις τον βαθμόν τούτον (17 έτη).</p>
<p>Ν.1304/Φ144/ 7-12-1982</p> <p>Άρθρο 17 παρ. 2</p> <p>Άρθρο 16 παρ. 2</p>	<p>Υποψήφιοι για τις θέσεις Σχολικών Συμβούλων Δημοτικής Εκπαίδευσης, Προσχολικής Αγωγής, Ειδικής Αγωγής και Μέσης Εκπαίδευσης μπορούν να είναι όσοι έχουν <u>15ετή εκπαιδευτική υπηρεσία</u>, από την οποία 12 έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού του ίδιου κλάδου.</p> <p>Για τις θέσεις Σχολικών Συμβούλων Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης ισχύουν οι ίδιες προϋποθέσεις. Για τις θέσεις Σ.Σ. Μέσης-Τεχνικής Ε.Ε. όσοι υπηρετούν ως μόνιμοι εκπ/κοί στους αντίστοιχους κλάδους και έχουν Μ.Κ. 9, 8 ή 7 καθώς και συνολική υπηρεσία στον ίδιο κλάδο επτά (7) ετών.</p>
<p>Ν. 1566/1985</p>	<p>Σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 17 παρ. 2 του ν. 1304/1982 για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.</p> <p>Σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 16 παρ. 2 του ν.1304/1982 για τη Μέση & Τεχνική - Επαγγελματική εκπαίδευση.</p>
<p>Σχέδιο-Πρόταση της Δ.Ο.Ε (Δ. Β.,1037-1038, Μάιος-Ιούνιος 1991).</p>	<p>Το δικαίωμα υποβολής υποψηφιότητας θεμελιώνεται: Με τη συμπλήρωση <u>δημόσιας υπηρεσίας 15 ετών</u> και διδακτικής εμπειρίας 10 ετών. Για διδακτορικό πτυχίο στις Επιστήμες της Αγωγής αναγνωρισμένο από το ΔΙΚΑΤΣΑ: Εκτός συναγωνισμού ο υποψήφιος.</p>
<p>Ν. 1966 (ΦΕΚ 147/26-9-1991) άρθρο 9</p>	<p>Ίδιο όπως ο ν. 1304/82.</p>
<p>Π.Δ. 398/1995</p>	<p><u>Δωδεκαετή εκπαιδευτική υπηρεσία</u>, από την οποία δέκα έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού του ίδιου κλάδου.</p>
<p>Π.Δ. 25 (ΦΕΚ 20 τ. Α/ 7-2-2002)</p>	<p><u>Δεκαετή εκπαιδευτική υπηρεσία</u>, από την οποία οκτώ έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού του ίδιου κλάδου και επί επτά τουλάχιστον έτη να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.</p>
<p>Ν.3467/06 Άρθρο 7</p>	<p>Οι υποψήφιοι πρέπει να έχουν βαθμό Α', <u>δεκαεξαετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία</u> και επί δέκα τουλάχιστον έτη να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.</p>

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
 Συγκεντρωτικός πίνακας μοριοδότησης προσόντων
 των σχολικών συμβούλων

	Επιστημονική Παιδαγωγική Κατάρτιση	Άλλες σπουδές	Ξένη Γλώσσα	Υπηρεσιακή Κατάσταση	Διοικητικό Έργο	Συγγραφικό έργο	Σύνολο	Συνεκτι μώμενα
N. 1966/91	20	14	6	19	6		65	
Π.Δ. 398/95	12	11,50	3,50	16	22		65	
Π.Δ. 25/02	12	15	2	13,50	17		59,5	
N. 3467/06	9	8,50	3	8	2		30,5	

Η απαίτηση ο σχολικός σύμβουλος να είναι εκπαιδευτικός με αυξημένα προσόντα φαίνεται ήδη από τα σχετικά κείμενα του 1964, στα οποία αναφέρεται πως απαραίτητη προϋπόθεση για να επιλεγεί κάποιος είναι η διετής μετεκπαίδευση στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Ενδιαφέρον εύρημα είναι η απαραίτητη συμπλήρωση δημόσιας υπηρεσίας 15–16 ετών. Το προσόν αυτό συμπεριφέρεται ως παράγοντας σύμπτωσης ανεξαρτήτως εθνικών αλλαγών ή μεταρρυθμιστικών τάσεων και αποτελεί σταθερό δείκτη διοικητικής επάρκειας. Καθώς αυξάνεται η μοριοδότηση των σπουδών, παράλληλα ή ταυτόχρονα μειώνεται η σημασία του διοικητικού έργου και της υπηρεσιακής κατάστασης (πίνακας 5).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Συγκριτική προσέγγιση νόμων και προεδρικών διαταγμάτων
για την επιλογή προϊσταμένων διευθύνσεων & γραφείων

Π.Δ. 398/1995	Π.Δ. 25/2002
<p>Προσόντα: Εκπαιδευτικοί που έχουν βαθμό Α΄ και τετραετή υπηρεσία στο βαθμό αυτό.</p>	<p>Προσόντα: Δεκαετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία, από την οποία οκτώ έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και επί πενταετία τουλάχιστον έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία της οικείας βαθμίδας.</p>
<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>	<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>
<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 8 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 4 <p>Διδακτορικό δίπλωμα και μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών στον ίδιο επιστημονικό τομέα: μοριοδοτείται μόνο το διδακτορικό.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ στις επιστήμες της αγωγής ή σχετικά με την ειδικότητα που: <ul style="list-style-type: none"> I. Αποκτήθηκε με βάση το αρχικό ή άλλο 2 II. Αποκτήθηκε αυτόνομα 2,5 ■ Άλλα πτυχία ΑΕΙ που αποκτήθηκαν αυτόνομα 2 ■ Πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας ή Σχολής Νηπιαγωγών που δε χρησιμοποιήθηκε για διορισμό 1,5 	<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 8 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 4 <p>Διδακτορικό δίπλωμα και μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών στον ίδιο επιστημονικό τομέα: μοριοδοτείται μόνο το διδακτορικό.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ 3 ■ Άλλο πτυχίο ΤΕΙ για επιλογή Β/θμιας 2 ■ Για καθένα 1 ■ Πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας ή Σχολής Νηπιαγωγών που δε χρησιμοποιήθηκε για διορισμό 1 ■ Πτυχίο πανεπιστημίου που χρησιμοποιήθηκε για απόκτηση πτυχίου Π.Α. ή Σ.Ν. 1

<ul style="list-style-type: none"> ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 2 ■ Ετήσια επιμόρφωση 1 ■ Εξάμηνη επιμόρφωση 0,5 ■ Τρίμηνη επιμόρφωση 0,5 <p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πανεπιστημιακό πτυχίο 2 ■ Proficiency ή αντίστοιχοι τίτλοι 1 ■ Lower ή αντίστοιχοι τίτλοι 0,5 <p>Στην περίπτωση που ο υποψήφιος κατέχει όλα τα παραπάνω στην ίδια γλώσσα μοριοδοτείται μόνο το ανώτερο.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 4 ■ Ετήσια επιμόρφωση 1,5 ■ Εξάμηνη επιμόρφωση 1 ■ Τρίμηνη επιμόρφωση ή Π.Ε.Κ. εκτός της εισαγωγικής 0,5 ■ Πιστοποιημένη επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες 1 <p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πανεπιστημιακό πτυχίο ή μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών που αποκτήθηκε στην αλλοδαπή 1,5 ■ Proficiency ή αντίστοιχοι τίτλοι 1,5 ■ Lower ή αντίστοιχοι τίτλοι 0,5 <p>Στην περίπτωση που ο υποψήφιος κατέχει όλα τα παραπάνω στην ίδια γλώσσα μοριοδοτείται μόνο το ανώτερο.</p>
<p>Β.Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p>	<p>Β. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή 0,5-9 ■ Διδακτικό έργο σε ΑΕΙ-ΤΕΙ 1-3 ■ Διδακτικό έργο σε σχολές μετεκπαίδευσης ή επιμόρφωσης 0,5-2 ■ Διδακτικό έργο σε ΣΕΛΔΕ, ΣΕΛΜΕ, ΠΕΚ 0,25-1 ■ Για την επιλογή Σ.Σ. Ειδικής Αγωγής υπηρεσία σε ειδικά σχολεία πέρα από την απαιτούμενη 0,25-2 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή 0,5-8 ■ Αυτοδύναμη διδασκαλία σε ΑΕΙ-ΤΕΙ 0,5-2 ■ Διδακτικό έργο σε ΣΕΛΔΕ, ΣΕΛΜΕ, ΠΕΚ 0,30-1,5 ■ Διδακτικό έργο διάρκειας βραχύτερης του έτους μοριοδοτείται ανά τρίμηνο με 0,10 της μονάδας. ■ Για την επιλογή Σ.Σ. Ειδικής Αγωγής υπηρεσία σε ειδικά σχολεία πέρα από την απαιτούμενη 0,25-2

<p>Το γενικό σύνολο αξιολογικών μονάδων των μοριοδοτούμενων και των συνεκτιμώμενων κριτηρίων της Β' κατηγορίας είναι μέχρι 25.</p>	
<p><u>Γ. Ικανότητα άσκησης διοικητικών καθηκόντων και καθοδηγητικού έργου – Κοινωνική δραστηριότητα</u></p>	<p><u>Γ. Ικανότητα άσκησης διοικητικών καθηκόντων και καθοδηγητικού έργου</u></p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή σχολικής μονάδας ή Σ.Ε.Κ. 0,5-2,5 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊστάμενου διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης 1- 4 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊσταμένου δ/νσης ή τμήματος του ΥΠ.Ε.Π.Θ. ή προϊσταμένου υπηρεσίας εποπτευόμενου από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. οργανισμού 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή ή υποδιευθυντή σχολών επιμόρφωσης, αλλά και υπηρεσιών που υπάγονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων υποδιευθυντή σχολικής μονάδας ή υπεύθυνου τομέα Σ.Ε.Κ. ή προϊσταμένου τμήματος εκπαιδευτικών θεμάτων 0,5-1,5 ■ Άσκηση καθηκόντων Δ/ντή ή υποδιευθυντή Ι.Ε.Κ. 0,5-2 ■ Συμμετοχή σε κεντρικά υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-3 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή σχολικής μονάδας ή Σ.Ε.Κ. 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων σχολικού συμβούλου 1-3 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊστάμενου διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης ή προϊσταμένου δ/νσης του ΥΠ.Ε.Π.Θ. ή προέδρου ή διευθύνοντος συμβούλου ή δ/ντή οργανισμού, που εποπτεύεται από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. 1-6 ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή ή υποδιευθυντή σχολών επιμόρφωσης, αλλά και υπηρεσιών που υπάγονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. 0,5-1 ■ Άσκηση καθηκόντων υποδιευθυντή σχολικής μονάδας ή υπεύθυνου τομέα Σ.Ε.Κ. ή προϊσταμένου τμήματος εκπαιδευτικών θεμάτων ή υπεύθυνου Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ή Κέντρου Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού ή γραφείου Σ.Ε.Π. ή Κέντρου Πληροφορικής και Νέων Τεχνολογιών ή Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων ή Αγωγής Υγείας ή προϊσταμένου μέχρι τριθέσιων δημοτικών σχολείων ή νηπιαγωγείων 0,5-1 ■ Συμμετοχή στο συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων 0,5-1 ■ Συμμετοχή στα συμβούλια επιλογής διευθυντών εκπαίδευσης ή προϊσταμένων γραφείων εκπαίδευσης 0,5-1

<ul style="list-style-type: none"> ■ Συμμετοχή σε περιφερειακά υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-2 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Συμμετοχή σε υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-1 <p>Στις περιπτώσεις παράλληλης συμμετοχής στα συμβούλια των παραπάνω περιπτώσεων οι μονάδες δεν αθροίζονται.</p>
	<p>Β'. Κριτήρια που συνάγονται από τις αξιολογικές εκθέσεις των υποψηφίων</p>
<p>Συνεκτιμώνται:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Συγγραφικό – ερευνητικό έργο 2,50 ■ Συμμετοχή σε εκπαιδευτικά συνέδρια 1 ■ Οργάνωση και συμμετοχή σε επισημονικά και εκπαιδευτικά σεμινάρια και εκδηλώσεις 1 ■ Συμμετοχή σε συγγραφή διδακτικών βιβλίων 1 ■ Ικανότητα εφαρμογής προγραμμάτων και καινοτομιών 1 ■ Ανολοκλήρωτες μεταπτυχιακές σπουδές 1,50 ■ Γνώση των εκπαιδευτικών προβλημάτων 3 ■ Ικανότητα χρήσης των παιδαγωγικών γνώσεων 2 ■ Εκπαιδευτικό έργο- πρωτοβουλίες 2 ■ Αντιμετώπιση εκπαιδευτικών θεμάτων 2 ■ Συνεργασία με το σύλλογο διδασκόντων και το σύλλογο γονέων 4 ■ Ικανότητα οργάνωσης του σχολικού χώρου 4 ■ Οργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών εκδηλώσεων 4 ■ Ανάλυση πρωτοβουλιών–λήψη α- 	<p>Γ. Κριτήρια που συνεκτιμώνται:</p> <p>Το αυτόνομο συγγραφικό και ερευνητικό έργο. Ως συγγραφικό και ερευνητικό έργο νοείται :</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Η έκδοση και κυκλοφορία βιβλίων που έχουν σχέση με την εκπαίδευση, την αξιολόγηση, την επιμόρφωση και με το αντικείμενο της ανατιθέμενης άσκησης καθηκόντων. Έχουν τεκμηρίωση και αξιοποιούν τη σχετική ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Γίνεται αναφορά στη βιβλιογραφία άλλων συγγραμμάτων. Υπάρχουν θετικές κριτικές ή βραβεύσεις. Αναφέρεται ο αριθμός της έκδοσης. Αποδεικνύεται σε περίπτωση ομαδικής συγγραφής, το ποσοστό συμμετοχής του υποψηφίου στη συγγραφή 3 ■ Η δημοσίευση άρθρων, που ικανοποιούν τις προϋποθέσεις της προηγούμενης περίπτωσης και επιπλέον έχουν δημοσιευθεί σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά 2 ■ Οι ανακοινώσεις και εισηγήσεις σε συνέδρια, ημερίδες, συνδιασκέψεις και τηλεσυνδιασκέψεις που ικανοποιούν τις προϋποθέσεις της παραπάνω περίπτωσης και επιπλέον έχουν καταχωρηθεί στα οικεία πρακτικά 2 ■ Η συμμετοχή σε ομάδες συγγραφής διδακτικών βιβλίων 2

ΠΟΦΆΣΕΩΝ	4	Οι αξιολογικές μονάδες από το συγγραφικό και ερευνητικό έργο δεν υπερβαίνουν τις 4 συνολικά.
<ul style="list-style-type: none"> ■ Εκλογή σε Δ.Σ. επιστημονικών ενώσεων 2 Το γενικό σύνολο αξιολογικών μονάδων των μοριοδοτούμενων και των συνεκτιμώμενων κριτηρίων της Γ΄ κατηγορίας είναι μέχρι 40.		

Αρκετά έτη προϋπηρεσίας θα απαιτηθούν και για τους προϊσταμένους δ/νσεων και γραφείων από την πλειοψηφία των νομικών κειμένων. Επιπλέον, ο ν. 3467/2006 καθιερώνει την υποχρεωτική διέλευση των εκπαιδευτικών, αρχικά, από θέση διευθυντή σχολείου, για να διεκδικήσουν στη συνέχεια την αντίστοιχη του προϊσταμένου ή του σχολικού συμβούλου.

Για τους προϊσταμένους θα ακολουθηθεί αντίστροφη πορεία από αυτή των στελεχών καθοδηγητικού έργου. Αν θεωρήσουμε ως σημείο αναφοράς τα περισσότερα πρόσφατα κείμενα, θα δούμε πως, όσο ο βαθμός σημαντικότητας της επιστημονικής-παιδαγωγικής κατάρτισης μειώνεται, τόσο αυξάνεται ο αντίστοιχος βαθμός της υπηρεσιακής κατάστασης και του διοικητικού έργου. Η αναλογία ισχύος αυτών των προσόντων είναι 7 προς 20, δηλαδή περίπου 1:3. Σε παρόμοια συμπεράσματα οδηγούμαστε και για τους διευθυντές σχολικών μονάδων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την υποβολή υποψηφιότητας επιλογής προϊσταμένων διευθύνσεων & γραφείων

N. 1304/Φ144/7-12-82 άρθρο 4 άρθρο 7 άρθρο 5 άρθρο 8 άρθρο 9	Προϊστάμενος της Δ/σης Δημοτικής εκπαίδευσης ορίζεται εκπαιδευτικός του κλάδου διδασκάλων ή νηπιαγωγών με Μ.Κ. 8. Προϊστάμενοι των Δ/σεων της Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης ορίζονται εκπαιδευτικοί των κλάδων... με Μ.Κ. 9. Προϊστάμενος του Γραφείου Δημοτικής Εκπαίδευσης ορίζεται, με απόφαση του οικείου Νομάρχη εκπαιδευτικός του κλάδου διδασκάλων ή νηπιαγωγών με Μ.Κ. 8 ή 7 που έχει οργανική θέση σε σχολείο της περιοχής. Προϊστάμενος του Γραφείου Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης ορίζεται...με Μ.Κ. 9 ή 8 που έχει οργανική θέση σε σχολείο της περιοχής.
N. 1566/1985 άρθρο 56	Προϊστάμενος της διεύθυνσης πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ορίζεται εκπαιδευτικός των κλάδων δασκάλων ή νηπιαγωγών με βαθμό Α΄ και εξαετή υπηρεσία στο βαθμό αυτό. Προϊστάμενος του Γραφείου πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ορίζεται εκπαιδευτικός των κλάδων δασκάλων ή νηπιαγωγών με βαθμό Α΄ και πενταετή υπηρεσία στο βαθμό αυτό. Αντίστοιχα το ίδιο ισχύει και για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

<p>Σχέδιο-Πρόταση της Δ.Ο.Ε, Δ.Β.,1037-1038, Μάιος-Ιούνιος 1991</p>	<p>Με τη συμπλήρωση δημόσιας υπηρεσίας 15 ετών και διδακτικής εμπειρίας 10 ετών.</p>
<p>N. 2043 ΦΕΚ 79/19-5-1992 άρθρο 4</p>	<p>I. Όσοι διετέλεσαν προϊστάμενοι διευθύνσεων ή γραφείων εκπαίδευσης ή γραφείων φυσικής αγωγής, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 1304/1982 και αυτού του νόμου, και II. Όσοι διατελούν διευθυντές σχολικών μονάδων ή ΣΕΚ με θητεία, κατά το άρθρο 2 αυτού του νόμου...Σε όλες τις περιπτώσεις απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συμπλήρωση 15 τουλάχιστον ετών εκπαιδευτικής υπηρεσίας στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δημόσια ή ιδιωτική, ή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μέχρι τη λήξη του σχολικού έτους υποβολής της αίτησης.</p>
<p>Επιλογή προσωρινών δ/ντών εκπ/σης & προϊσταμένων γραφείων N. 2188 ΦΕΚ 18/16-2-94 Υ.Α.Δ2/3116/ΦΕΚ 106/16-2-94</p>	<p>Δικαίωμα υποβολής αίτησης για επιλογή έχουν όσοι κατέχουν τον Α΄ βαθμό και συμπληρώνουν μέχρι τη λήξη της προθεσμίας υποβολής των αιτήσεων, δεκαπενταετή (15) τουλάχιστον εκπαιδευτική υπηρεσία στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δημόσια ή ιδιωτική ή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.</p>
<p>Π.Δ. 398/1995 άρθρο 6</p>	<p>Εκπαιδευτικοί που έχουν βαθμό Α΄ και τετραετή υπηρεσία στο βαθμό αυτό (12 έτη).</p>
<p>Π.Δ. 25 ΦΕΚ 20 τ. Α/ 7-2-2002 άρθρο 13</p>	<p>Δεκαετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία από την οποία οκτώ έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και επί πενταετία τουλάχιστον να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία της οικείας βαθμίδας.</p>
<p>Επιλογή προσωρινών δ/ντών εκπ/σης & προϊσταμένων γραφείων N. 3260/2004 ΦΕΚ 151 τ. Α΄ άρθρο 12 Φ.353.1/74783Α/Δ1/9-8-2004</p>	<p>Δικαίωμα υποβολής αίτησης έχουν όλοι οι εκπαιδευτικοί της αντίστοιχης βαθμίδας που έχουν 15ετή τουλάχιστον συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία και βαθμό Α΄.</p>
<p>N. 3467/06 άρθρο 7</p>	<p>Εκπαιδευτικοί με βαθμό Α΄, οι οποίοι έχουν για δύο τουλάχιστον διδακτικά έτη διατελέσει διευθυντές ή προϊστάμενοι σε σχολικές μονάδες της οικείας βαθμίδας. Για τις θέσεις Διευθυντών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να είναι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με δεκαοκταετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία από την οποία δεκαπέντε έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και να έχουν επί δεκαετία, τουλάχιστον, ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία της οικείας βαθμίδας. Αντίστοιχα και για τους Διευθυντές Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Για τις θέσεις προϊσταμένων γραφείων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να είναι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με δεκαεξαετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία από την οποία τα δώδεκα έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και να έχουν επί μία δεκαετία, τουλάχιστον, ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία της οικείας βαθμίδας. Αντίστοιχα και για τους Προϊσταμένους Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.</p>

Πηγή τροποποιημένη: Τσόνας,2005:87-88.

Τέλος, το εντυπωσιακότερο είναι πως στο ν. 3467/2006 η διδακτική εμπειρία αποτιμάται με 5 για τους σχολικούς συμβούλους, ενώ για τους προϊσταμένους με 12! Ανάλογη μοριοδότηση υποσκελίζει βαθμολογικά ακόμη και τους κατόχους διδακτορικών διπλωμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Συγκεντρωτικός πίνακας μοριοδότησης επιλογής προϊσταμένων διευθύνσεων και γραφείων

	Επιστημονική Παιδαγωγική κατάρτιση	Άλλες Σπουδές	Ξένη Γλώσσα	Υπηρεσιακή κατάσταση	Διοικητικό έργο	Συγγραφικό έργο	Σύνολο	Συνε κτιμώ μενα
N. 2043/92	16	11	3	40	5		75	
Π.Δ. 398/95	12	11,50	3,50	16	22		65	
Π.Δ. 25/02	12	14,5	2	11,50	17		57	
N. 3467/06	7	6,50	1,50	20	2		37	

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την υποβολή υποψηφιότητας επιλογής
διευθυντών σχολικών μονάδων

<p>N. 309/ΦΕΚ100/ 30-5-1976 Άρθρο 17</p>	<p>Στα 8/θέσια και άνω δημοτικά σχολεία, καθώς και στα πρότυπα Δ.Σ. τοποθετούνται ως διευθυντές δάσκαλοι που έχουν το βαθμό του Δ/ντή Α΄ (Μ.Κ. 8).</p>
<p>N. 1566/1985 άρθρο 11</p>	<p>Διευθυντές των τετραθέσιων και πάνω δημοτικών σχολείων ορίζονται εκπαιδευτικοί του κλάδου δασκάλων με βαθμό Α΄. Διευθυντές των γυμνασίων και των γενικών και κλασικών λυκείων ορίζονται εκπαιδευτικοί των κλάδων ΑΤ1 έως ΑΤ11, ΑΤ15 και ΑΤ16 με βαθμό Α΄.</p>
<p>N. 1824 ΦΕΚ 296/30-12- 1988 Ε΄ αριθ. Δ/5716/15-4-1988 ΦΕΚ 217/τ. Β/ 21-4-1988</p>	<p>Εκπαιδευτικοί που έχουν τα προσόντα του κεφαλαίου Α΄ του ν. 1566/1985.</p>
<p>N. 2043 ΦΕΚ 79/ 19-5-1992</p>	<p>Δικαίωμα υποβολής αίτησης για την κατάληψη των θέσεων αυτών έχουν οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί, που πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 11 του ν. 1566/85 (με βαθμό Α΄) καθώς και οι εκπαιδευτικοί των κλάδων ΠΕ13, ΠΕ19 και ΠΕ20 εφόσον συμπληρώσουν <u>12ετή εκπαιδευτική υπηρεσία στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δημόσια και ιδιωτική ή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση</u>. Για κατάληψη θέσης διευθυντή Τ.Ε.Λ., Τ.Ε.Σ. και Σ.Ε.Κ. αντί της παραπάνω 12ετούς εκπαιδευτικής υπηρεσίας απαιτείται 8ετής τουλάχιστον εκπαιδευτική υπηρεσία σε σχολικές μονάδες της δημόσιας δευτεροβάθμιας τεχνικής–επαγγελματικής εκπαίδευσης ή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.</p>
<p>Π.Δ. 398/1995</p>	<p>Εκπαιδευτικοί με βαθμό Α΄.</p>
<p>Π.Δ. 25 ΦΕΚ 20 τ. Α/ 7-2-2002</p>	<p><u>Οκταετή τουλάχιστον εκπαιδευτική</u> υπηρεσία σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και επί πενταετία τουλάχιστον να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία οικείας βαθμίδας.</p>
<p>N. 3467/2006 άρθρο 7</p>	<p>Υποψήφιοι για τις θέσεις διευθυντών δημοτικών σχολείων μπορεί να είναι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με βαθμό Α΄, <u>δωδεκαετή, τουλάχιστον, εκπαιδευτική υπηρεσία</u>, από τα οποία τα οκτώ τουλάχιστον σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και να έχουν ασκήσει επί μία τετραετία, τουλάχιστον, διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία της οικείας βαθμίδας. Αντίστοιχα και για τους διευθυντές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με μόνη διαφοροποίηση να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα επί μία πενταετία τουλάχιστον.</p>

ΠΙΝΑΚΑΣ 10
Συγκριτική προσέγγιση νόμων και προεδρικών διαταγμάτων
για την επιλογή διευθυντών σχολικών μονάδων

Π.Δ. 398/1995	Π.Δ. 25/2002
<p>Προσόντα: Εκπαιδευτικοί που έχουν βαθμό Α΄.</p>	<p>Προσόντα: Οκταετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία, από την οποία οκτώ έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού και επί πενταετία τουλάχιστον να έχουν ασκήσει διδακτικά καθήκοντα σε σχολεία της οικείας βαθμίδας.</p>
<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>	<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>
<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 8 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 4 <p>Διδακτορικό δίπλωμα και μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών στον ίδιο επιστημονικό τομέα: μοριοδοτείται μόνο το διδακτορικό.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ στις επιστήμες της αγωγής ή σχετικά με την ειδικότητα που: <ul style="list-style-type: none"> I. Αποκτήθηκε με βάση το αρχικό ή άλλο 2 II. Αποκτήθηκε αυτόνομα 2,5 ■ Άλλα πτυχία ΑΕΙ που αποκτήθηκαν αυτόνομα 2 ■ Πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας ή Σχολής Νηπιαγωγών που δε χρησιμοποιήθηκε για διορισμό 1,5 	<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 8 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 4 <p>Διδακτορικό δίπλωμα και μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών στον ίδιο επιστημονικό τομέα: μοριοδοτείται μόνο το διδακτορικό.</p> <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ 3 ■ Άλλο πτυχίο ΤΕΙ για επιλογή Β/θμιας 2 ■ Για καθένα 1 ■ Πτυχίο Παιδαγωγικής Ακαδημίας ή Σχολής Νηπιαγωγών που δε χρησιμοποιήθηκε για διορισμό 1 ■ Πτυχίο πανεπιστημίου που χρησιμοποιήθηκε για απόκτηση πτυχίου Π.Α.

		ή Σ.Ν.	1
■ Μετεκπαίδευση δύο ετών	2	■ Μετεκπαίδευση δύο ετών	4
■ Ετήσια επιμόρφωση	1	■ Ετήσια επιμόρφωση	1,5
■ Εξάμηνη επιμόρφωση	0,5	■ Εξάμηνη επιμόρφωση	1
■ Τρίμηνη επιμόρφωση	0,5	■ Τρίμηνη επιμόρφωση ή Π.Ε.Κ. εκτός της εισαγωγικής	0,5
		■ Πιστοποιημένη επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες	1
3. Ξένη γλώσσα		3. Ξένη γλώσσα	
■ Πανεπιστημιακό πτυχίο	2	■ Πανεπιστημιακό πτυχίο ή μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών που αποκτήθηκε στην αλλοδαπή	1,5
■ Proficiency ή αντίστοιχοι τίτλοι	1	■ Proficiency ή αντίστοιχοι τίτλοι	1,5
■ Lower ή αντίστοιχοι τίτλοι	0,5	■ Lower ή αντίστοιχοι τίτλοι	0,5
Στην περίπτωση που ο υποψήφιος κατέχει όλα τα παραπάνω στην ίδια γλώσσα μοριοδοτείται μόνο το ανώτερο.		Στην περίπτωση που ο υποψήφιος κατέχει όλα τα παραπάνω στην ίδια γλώσσα μοριοδοτείται μόνο το ανώτερο.	
Β. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία		Β. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία	
■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή	0,5-9	■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή	0,5-8
■ Διδακτικό έργο σε ΑΕΙ-ΤΕΙ	1-3	■ Αυτοδύναμη διδασκαλία σε ΑΕΙ-ΤΕΙ	0,5-2
■ Διδακτικό έργο σε σχολές μετεκπαίδευσης ή επιμόρφωσης	0,5-2		
■ Διδακτικό έργο σε ΣΕΛΔΕ, ΣΕΛΜΕ, Π.Ε.Κ.	0,25-1	■ Διδακτικό έργο σε ΣΕΛΔΕ, ΣΕΛΜΕ, Π.Ε.Κ.	0,30-1,5
		■ Διδακτικό έργο διάρκειας βραχύτερης του έτους μοριοδοτείται ανά τρίμηνο με 0,10 της μονάδας.	
■ Για την επιλογή Σ.Σ. Ειδικής Αγωγής υπηρεσία σε ειδικά σχολεία πέρα από την απαιτούμενη	0,25-2	■ Για την επιλογή Σ.Σ. Ειδικής Αγωγής υπηρεσία σε ειδικά σχολεία πέρα από την απαιτούμενη	0,25-2

<u>Γ. Ικανότητα άσκησης διοικητικών καθηκόντων και καθοδηγητικού έργου – Κοινωνική δραστηριότητα</u>	<u>Γ. Ικανότητα άσκησης διοικητικών καθηκόντων και καθοδηγητικού έργου.</u>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή σχολικής μονάδας ή Σ.Ε.Κ. 0,5-2,5 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊστάμενου διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης 1- 4 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊσταμένου δ/νσης ή τμήματος του ΥΠ.Ε.Π.Θ. ή προϊσταμένου υπηρεσίας εποπτευόμενου από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. οργανισμού 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή ή υποδιευθυντή σχολών επιμόρφωσης, αλλά και υπηρεσιών που υπάγονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων υποδιευθυντή σχολικής μονάδας ή υπεύθυνου τομέα Σ.Ε.Κ. ή προϊσταμένου τμήματος εκπαιδευτικών θεμάτων 0,5-1,5 ■ Άσκηση καθηκόντων δ/ντή ή υπ/ντή ΙΕΚ 0,5-2 ■ Συμμετοχή σε κεντρικά υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-3 ■ Συμμετοχή σε περιφερειακά υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-2 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή σχολικής μονάδας ή Σ.Ε.Κ. 0,5-2 ■ Άσκηση καθηκόντων σχολικού συμβούλου 1-3 ■ Άσκηση καθηκόντων προϊστάμενου διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης ή προϊσταμένου δ/νσης ΥΠ.Ε.Π.Θ. ή προέδρου ή διευθύνοντος συμβούλου ή δ/ντή οργανισμού, που εποπτεύεται από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. 1-4 ■ Άσκηση καθηκόντων διευθυντή ή υποδιευθυντή σχολών επιμόρφωσης, αλλά και υπηρεσιών που υπάγονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. 0,5-1 ■ Άσκηση καθηκόντων υποδιευθυντή σχολικής μονάδας ή υπεύθυνου τομέα Σ.Ε.Κ. ή προϊσταμένου τμήματος εκπαιδευτικών θεμάτων ή υπεύθυνου Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ή Κέντρου Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού ή γραφείου Σ.Ε.Π. ή Κέντρου Πληροφορικής και Νέων Τεχνολογιών ή Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων ή Αγωγής Υγείας ή προϊσταμένου μέχρι τριθέσιων δημοτικών σχολείων ή νηπιαγωγείων 0,5-1 ■ Συμμετοχή σε υπηρεσιακά συμβούλια 0,5-1 ■ Συμμετοχή στο συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων 0,5-1 ■ Συμμετοχή στα συμβούλια επιλογής διευθυντών εκπαίδευσης ή προϊσταμένων γραφείων εκπαίδευσης 0,5-1 <p>Στις περιπτώσεις παράλληλης συμμετοχής στα συμβούλια των παραπάνω περιπτώσεων οι μονάδες δεν αθροίζονται.</p>

	Β΄ Κριτήρια που συνάγονται από τις αξιολογικές εκθέσεις των υποψηφίων
Συνεκτιμώνται:	Γ. Κριτήρια που συνεκτιμώνται:
<ul style="list-style-type: none"> ■ Συγγραφικό–ερευνητικό έργο 2,50 ■ Συμμετοχή σε εκπαιδευτικά συνέδρια 1 ■ Οργάνωση και συμμετοχή σε επιστημονικά και εκπαιδευτικά σεμινάρια και εκδηλώσεις 1 ■ Συμμετοχή σε συγγραφή διδακτικών βιβλίων 1 ■ Ικανότητα εφαρμογής προγραμμάτων και καινοτομιών 1 ■ Ανολοκλήρωτες μεταπτυχιακές σπουδές 1,50 ■ Γνώση των εκπαιδευτικών προβλημάτων 3 ■ Ικανότητα χρήσης των παιδαγωγικών γνώσεων 2 ■ Εκπαιδευτικό έργο-πρωτοβουλίες 2 ■ Αντιμετώπιση εκπαιδευτικών θεμάτων 2 <p>Το γενικό σύνολο αξιολογικών μονάδων των μοριοδοτούμενων και των συνεκτιμώμενων κριτηρίων της Β΄ κατηγορίας είναι μέχρι 25.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Συνεργασία με το σύλλογο διδασκόντων και το σύλλογο γονέων 4 ■ Ικανότητα οργάνωσης του σχολικού χώρου 4 ■ Οργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών εκδηλώσεων 4 ■ Ανάληψη πρωτοβουλιών-λήψη αποφάσεων 4 	<p>Το αυτόνομο συγγραφικό και ερευνητικό έργο. Ως συγγραφικό και ερευνητικό έργο νοείται:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Η έκδοση και κυκλοφορία βιβλίων που έχουν σχέση με την εκπαίδευση, την αξιολόγηση, την επιμόρφωση και με το αντικείμενο της ανατιθέμενης άσκησης καθηκόντων. Έχουν τεκμηρίωση και αξιοποιούν τη σχετική ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Γίνεται αναφορά στη βιβλιογραφία άλλων συγγραμμάτων. Υπάρχουν θετικές κριτικές ή βραβεύσεις. Αναφέρεται ο αριθμός της έκδοσης. Αποδεικνύεται σε περίπτωση ομαδικής συγγραφής, το ποσοστό συμμετοχής του υποψηφίου στη συγγραφή 3 ■ Η δημοσίευση άρθρων, που ικανοποιούν τις προϋποθέσεις της προηγούμενης περίπτωσης και επιπλέον έχουν δημοσιευθεί σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά 2 ■ Οι ανακοινώσεις και εισηγήσεις σε συνέδρια, ημερίδες, συνδιασκέψεις και τηλεσυνδιασκέψεις που ικανοποιούν τις προϋποθέσεις της παραπάνω περίπτωσης και επιπλέον έχουν καταχωρηθεί στα οικεία πρακτικά 2 ■ Η συμμετοχή σε ομάδες συγγραφής διδακτικών βιβλίων 2 <p>Οι αξιολογικές μονάδες από το συγγραφικό και ερευνητικό έργο δεν υπερβαίνουν τις 4 συνολικά.</p>

<ul style="list-style-type: none"> ■ Εκλογή σε Δ.Σ. επιστημονικών ενώσεων 2 <p>Το γενικό σύνολο αξιολογικών μονάδων των μοριοδοτούμενων και των συνεκτιμώμενων κριτηρίων της Γ΄ κατηγορίας είναι μέχρι 40.</p>	
---	--

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Συγκεντρωτικός πίνακας μοριοδότησης επιλογής
διευθυντών σχολικών μονάδων

	Επιστημονική Παιδαγωγική κατάρτιση	Άλλες Σπουδές	Ξένη Γλώσσα	Υπηρεσιακή κατάσταση	Διοικητικό Έργο	Συγγραφικό έργο	Σύνολο	Συνεκτιμώμενα
Ν. 2043/92	16	11	3	40	5		75	
Π.Δ. 398/95	12	11,50	3,50	16	22		65	
Π.Δ. 25/02	12	14	2	11,50	17		56,5	
Ν. 3467/06	7	6,50	1,50	20	2		37	

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Αποτίμηση κριτηρίων επιλογής των στελεχών εκπαίδευσης σύμφωνα με τους νόμους 1966/1991 & 2043/1992

Σχολικοί Σύμβουλοι ν. 1966/1991	Προϊστάμενοι & Διευθυντές ν. 2043/1992
<p>Προσόντα: Δεκαπενταετή συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία, από την οποία 12 έτη σε θέση μόνιμου εκπαιδευτικού του ίδιου κλάδου.</p>	<p>Προσόντα: Δεκαπενταετή, τουλάχιστον, εκπαιδευτική υπηρεσία στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δημόσια ή ιδιωτική, ή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μέχρι τη λήξη του σχολικού έτους υποβολής της αίτησης.</p>
<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>	<p>Μοριοδοτούμενα κριτήρια</p> <p><u>Α΄ Επιστημονική & Παιδαγωγική κατάρτιση</u></p>
<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 30 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 20 <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ 15-20 ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 15 ■ Ετήσια επιμόρφωση 5 <p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Πανεπιστημιακό πτυχίο 10 ■ Proficiency ή αντίστοιχος τίτλος άλλης γλώσσας 6 ■ Lower ή αντίστοιχος τίτλος άλλης γλώσσας 4 ■ Συγγραφικό έργο ερευνητικού, επιστημονικού ή λογοτεχνικού περιεχομένου 0-10 	<p>1. Μεταπτυχιακές σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Διδακτορικό δίπλωμα 16 ■ Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης 10 <p>2. Άλλες σπουδές:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ 6-8 ■ Μετεκπαίδευση δύο ετών 10 ■ Ετήσια επιμόρφωση 3 <p>3. Ξένη γλώσσα</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Lower ή αντίστοιχος τίτλος ή ανώτερος 3 <p>Γνώση άλλης ξένης γλώσσας δεν αποτιμάται.</p>

<p>Το σύνολο των αξιολογικών μονάδων από το μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης έως και το τελευταίο στοιχείο της ξένης γλώσσας δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 40.</p> <p>Το γενικό σύνολο των αξιολογικών μονάδων της κατηγορίας Α' δεν υπερβαίνει τις 50.</p>	<p>Το γενικό σύνολο των αξιολογικών μονάδων της κατηγορίας Α' δεν υπερβαίνει τις 30.</p>
<p>Β. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p>	<p>Β. Υπηρεσιακή κατάσταση και διδακτική εμπειρία</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή 1,5-18 ■ Διδακτική εμπειρία σε σχολές εκπαίδευσης, μετεκπαίδευσης και επιμόρφωσης 1-4 ■ Άσκηση καθοδηγητικού ή διευθυντικού έργου 1-6 <p>Το γενικό σύνολο των αξιολογικών μονάδων της κατηγορίας Β' δεν υπερβαίνει τις 25.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Πέρα από την απαιτούμενη για επιλογή 1-40 ■ Άσκηση καθοδηγητικού ή διευθυντικού έργου 1-5 <p>Ειδικότερα:</p> <ul style="list-style-type: none"> I. 1,5 μονάδες για κάθε έτος υπηρεσίας σε θέση προϊσταμένου διεύθυνσης της κεντρικής υπηρεσίας του ΥΠ.Ε.Π.Θ. ή προϊσταμένου διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης ή γραφείου φυσικής αγωγής ή σε θέση σχολικού συμβούλου ή σε θέση διευθυντή σχολείου πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή Σ.Ε.Κ. II. 1 μονάδα για κάθε έτος υπηρεσίας σε θέση υποδιευθυντή σχολείου πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή υπεύθυνου τομέα Σ.Ε.Κ. ή προϊσταμένου τμήματος σε διευθύνσεις της κεντρικής υπηρεσίας του ΥΠ.Ε.Π.Θ. ή προϊσταμένου τμήματος εκπαιδευτικών θεμάτων διευθύνσεων και γραφείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. <p>Το γενικό σύνολο των αξιολογικών μονάδων της κατηγορίας Β' δεν υπερβαίνει τις 45.</p>
<p>Προσωπικότητα – γενική συγκρότηση 25 αξιολογικές μονάδες</p>	<p>Προσωπικότητα–γενική συγκρότηση 25 αξιολογικές μονάδες</p>

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Συγκεντρωτικός πίνακας μοριοδότησης όλων των στελεχών

	Επιστημονική Παιδαγωγική Κατάρτιση	Άλλες σπουδές	Ξένη Γλώσσα	Υπηρεσιακή κατάσταση	Διοικητικό έργο	Συγγρ. έργο	ΣΥΝ	Συν/μενα
N.1966/91 & N.2043/92								
Σχολικοί σύμβουλοι	20*	14	6	19	6		65	
Προϊστάμενοι	16	11	3	40	5		75	
Διευθυντές Σ.Μ	16	11	3	40	5		75	
Π.Δ. 398/95								
Σχολικοί σύμβουλοι	12	11,50	3,50	16	22		65	
Προϊστάμενοι	12	11,50	3,50	16	22		65	
Διευθυντές Σ.Μ.	12	11,50	3,50	16	22		65	
Π.Δ. 25/02								
Σχολικοί σύμβουλοι	12	15	2	13,50	17		59,5	
Προϊστάμενοι	12	14,50	2	11,50	17		57	
Διευθυντές Σ.Μ.	12	14	2	11,50	17		56,5	
N. 3467/06								
Σχολικοί σύμβουλοι	9	8,50	3	8	2		30,5**	
Προϊστάμενοι	7	6,50	1,50	20	2		37	
Διευθυντές Σ.Μ.	7	6,50	1,50	20	2		37	

Πηγή τροποποιημένη: Τσόνας,2005:126.

* Οι τιμές που αναγράφονται είναι κατά προσέγγιση, ενώ το άθροισμα της μοριοδότησης και των τριών αυτών προσόντων δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 40 αξιολογικές μονάδες. Επίσης, η διαφορά στο σύνολο (75–65) οφείλεται στο γεγονός

πως για τους σχολικούς συμβούλους υπάρχει το συγγραφικό έργο, το οποίο δε συνυπολογίζεται.

** Το αυτόνομο συγγραφικό και ερευνητικό έργο προσδίδει άλλες 5 αξιολογικές μονάδες σε αυτή την κατηγορία στελεχών (ενώ για τις άλλες δύο δεν αναφέρεται).

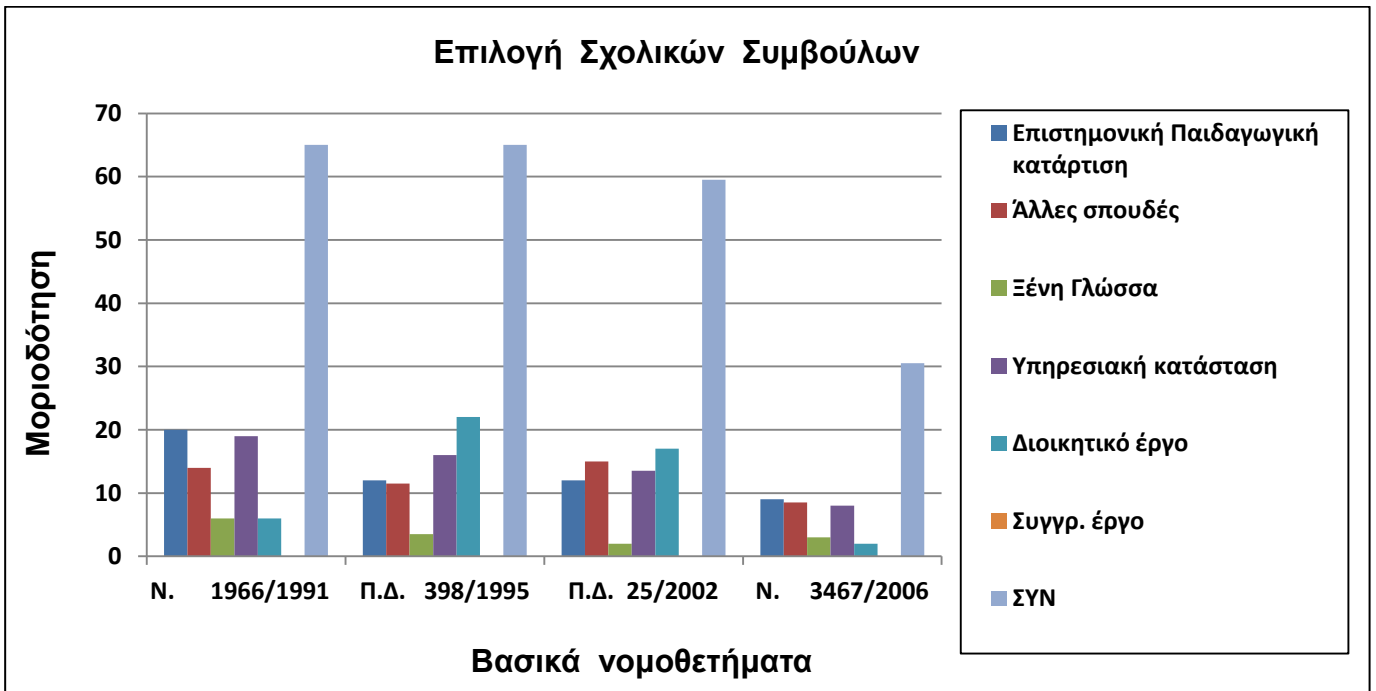
3.2.1 Συγκριτική μελέτη της μοριοδότησης των υποψηφίων στελεχών.

Αναλυτικά και κατά κατηγορία

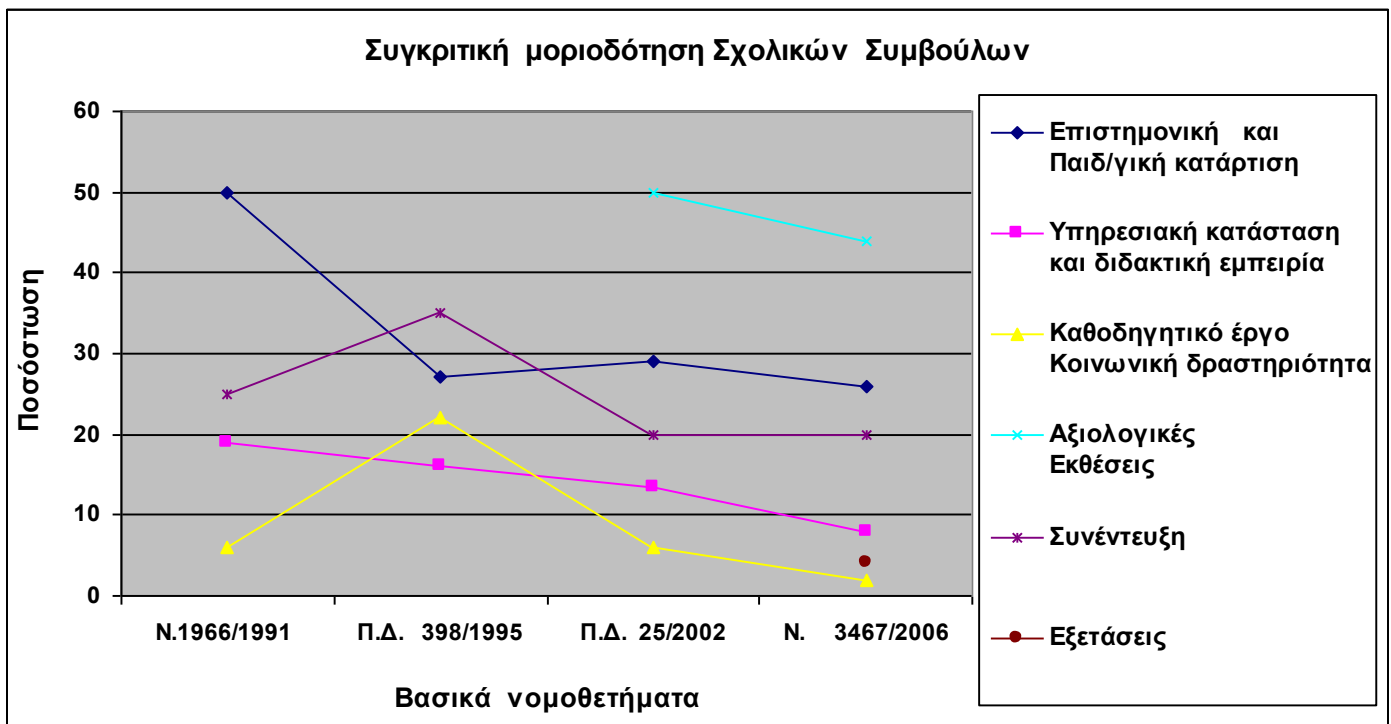
Επεξηγώντας και τον τίτλο της ενότητας, θα προσπαθήσουμε με τη συγκεκριμένη ανάλυση να παρουσιάσουμε, για ένα μεγάλο εύρος χρόνου, πώς αντιλαμβάνεται το ΥΠ.Ε.Π.Θ. τις προϋποθέσεις υποψηφιότητας και τι είδους στελέχη επιθυμεί κάθε φορά να αναδείξει. Το κλειδί για τη συλλογή όλων αυτών των δεδομένων θα είναι η προβλεπόμενη μοριοδότηση των προσόντων. Το μειονέκτημα ότι περιοριζόμαστε στην τελευταία τριακονταετία, αντισταθμίζεται από το αναλυτικό πλεονέκτημα που μας προσφέρει η επεξεργασία της αριθμητικής αποτίμησης των προσόντων, αυξάνοντας έτσι το εύρος των διαπιστώσεών μας. Επιπλέον, η έρευνά μας αποκτά ποσοτική «χροιά», η οποία έχει μία διαλεκτική σχέση με την κατεξοχήν ποιοτική ερμηνεία των κειμένων (Mason,2003).

Μελετώντας κανείς το σχετικό γράφημα (1) για τους σχολικούς συμβούλους θα διαπιστώσει μια σειρά από αλλαγές στα βασικά νομοθετήματα επιλογής τους. Ενώ, δηλαδή η προηγούμενη άσκηση παρόμοιων καθηκόντων κυριαρχεί το 1995, μετά από μια δεκαετία θα θεωρηθούν σημαντικότερες οι σπουδές. Ανάλογη, αλλά όχι αντίστοιχη, πορεία θα ακολουθήσει και το κριτήριο υπηρεσιακή κατάσταση–διδασκτική εμπειρία. Στο π.δ. 398/1995 είναι το δεύτερο σε βαρύτητα, ενώ στο ν. 3467/2006 θα είναι ίσης σπουδαιότητας με την επιστημονική κατάρτιση του υποψηφίου. Στην αφετηρία αυτών των αλλαγών, στο ν. 1966/1991, θα έχουμε από τις υψηλότερες μοριοδοτήσεις της επιστημονικής–παιδαγωγικής κατάρτισης, σε επίπεδο ισάξιο με την υπηρεσιακή κατάσταση. Το διοικητικό έργο, που θα αποτελέσει προσόν–κλειδί αμέσως μετά, είναι σημαντικά περιορισμένο. Επιπλέον, διαπιστώνουμε πως η αναλογία των υπόλοιπων προσόντων σε σχέση με την επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση παραμένει σχετικά σταθερή, δηλαδή περίπου 1 προς 3.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

ΓΡΑΦΗΜΑ 2

Αν εξετάσουμε τα κριτήρια κατά κατηγορίες και όχι αναλυτικά, θα οδηγηθούμε στα ίδια συμπεράσματα. Αφαιρώντας την ερμηνευτική σημασία των αξιολογικών εκθέσεων και των εξετάσεων, που δεν υπάρχουν σε όλα τα νομικά κείμενα, εκτός από τα πολύ πρόσφατα, επικεντρώνουμε το ενδιαφέρον μας στις υπόλοιπες μεταβλητές. Έτσι, η παιδαγωγική κατάρτιση έχει την υψηλότερη ποσόστωση πάντοτε, με μόνη τη συνέντευξη-συνεκτιμώμενα να την υποσκελίζει στο π.δ. 398/1995. Η τελευταία ακολουθεί φθίνουσα πορεία για να σταθεροποιηθεί στις 20 αξιολογικές μονάδες. Φθίνουσα είναι και η πορεία της διδακτικής εμπειρίας και του καθοδηγητικού έργου, με μόνη διαφορά πως η πρώτη θα παραμείνει σε υψηλότερα επίπεδα από το δεύτερο. Επιπλέον, ο ν. 1966/1991, αποτελεί το κατεξοχήν νομοθέτημα των προσόντων, αφού οι σπουδές μονοπωλούν το σύνολο των κριτηρίων για τη συγκεκριμένη ομάδα στελεχών.

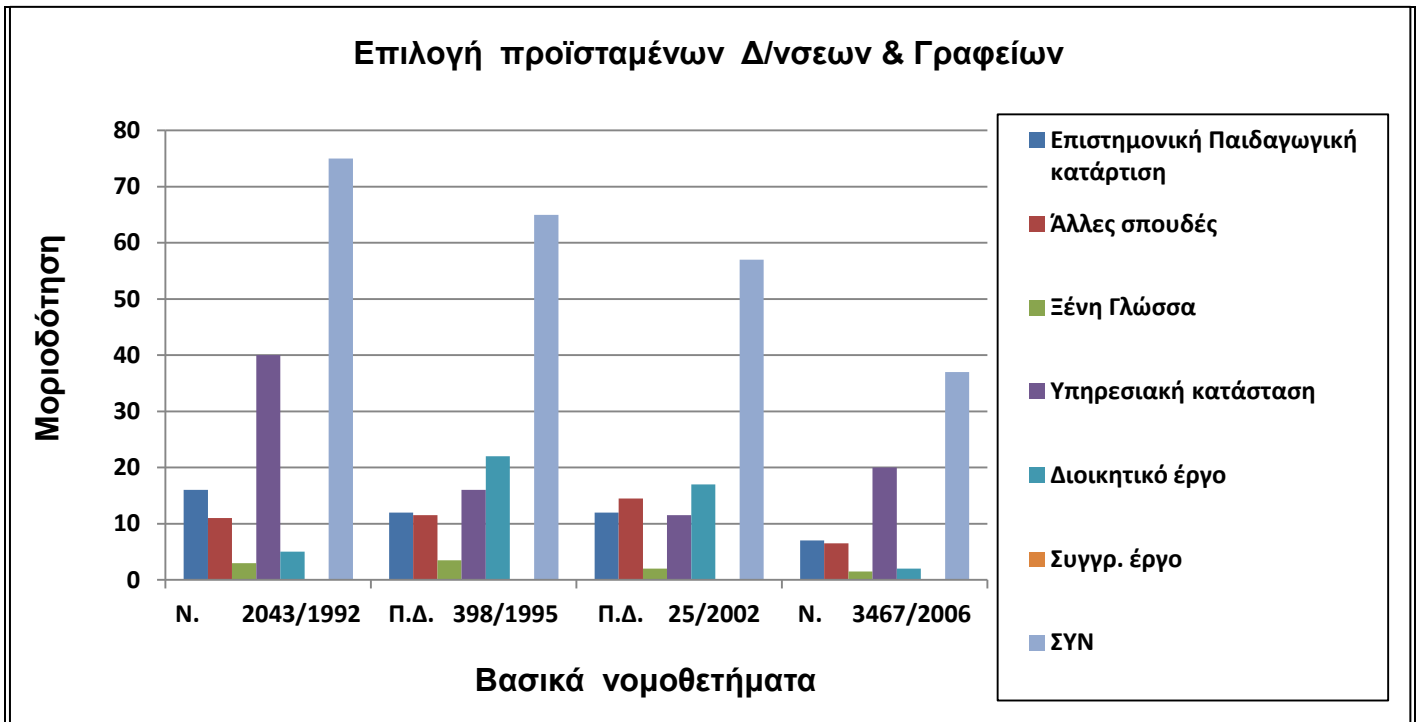
Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία στελεχών, τους προϊσταμένους, το κριτήριο «διοικητικό έργο» είναι το σημαντικότερο. Εντυπωσιακό είναι πως στον πρόσφατο ν. 3467/2006 η αξιολογική του βαρύτητα θα ελαχιστοποιηθεί, ενώ της υπηρεσιακής κατάστασης αναδεικνύεται σε πρωτεύον, όχι μόνο σε σχέση με το διοικητικό έργο, αλλά και στο σύνολο των κριτηρίων,²⁵² επιδιώκοντας έτσι μια «επιστροφή» στο ν. 2043/1992. Οι διαφορές είναι μικρότερες στο π.δ. 25/2002, στο οποίο υπάρχει μια βαθμολογική ισορροπία μεταξύ των προσόντων. Παρατηρώντας κανείς το Γράφημα 3 διαπιστώνει «εκλεκτικές συγγένειες» και πιθανές ανισομέρειες στη νομική παραγωγή. Έτσι, τα π.δ. 398/1995 και 25/2002 είναι «πιο κοντά» όσον αφορά τη δομή τους και τη λογική τους, παρά με κάποιο άλλο, π.χ., το ν. 2043/1992. Επίσης, οι σχετικές αναλογίες των υπόλοιπων κριτηρίων σε σχέση με το πρωτεύον (υπηρεσιακή κατάσταση) είναι για τα προαναφερθέντα προεδρικά διατάγματα περίπου 4 προς 1, ενώ για τους αντίστοιχους νόμους περίπου 2 προς 1.

Ανάλογα με αυτά των σχολικών συμβούλων θα είναι και εδώ τα συμπεράσματα. Αξιοσημείωτο είναι πως, ενώ η παιδαγωγική κατάρτιση είναι σημαντικό προσόν και για τους προϊσταμένους, κάτι τέτοιο δεν ισχύει στο ν. 3467/2006, στον οποίο θα αντικατασταθεί από την υπηρεσιακή κατάσταση– διδακτική εμπειρία (και εδώ διαβλέπουμε μια επιστροφή στη λογική του ν. 2043/1992).

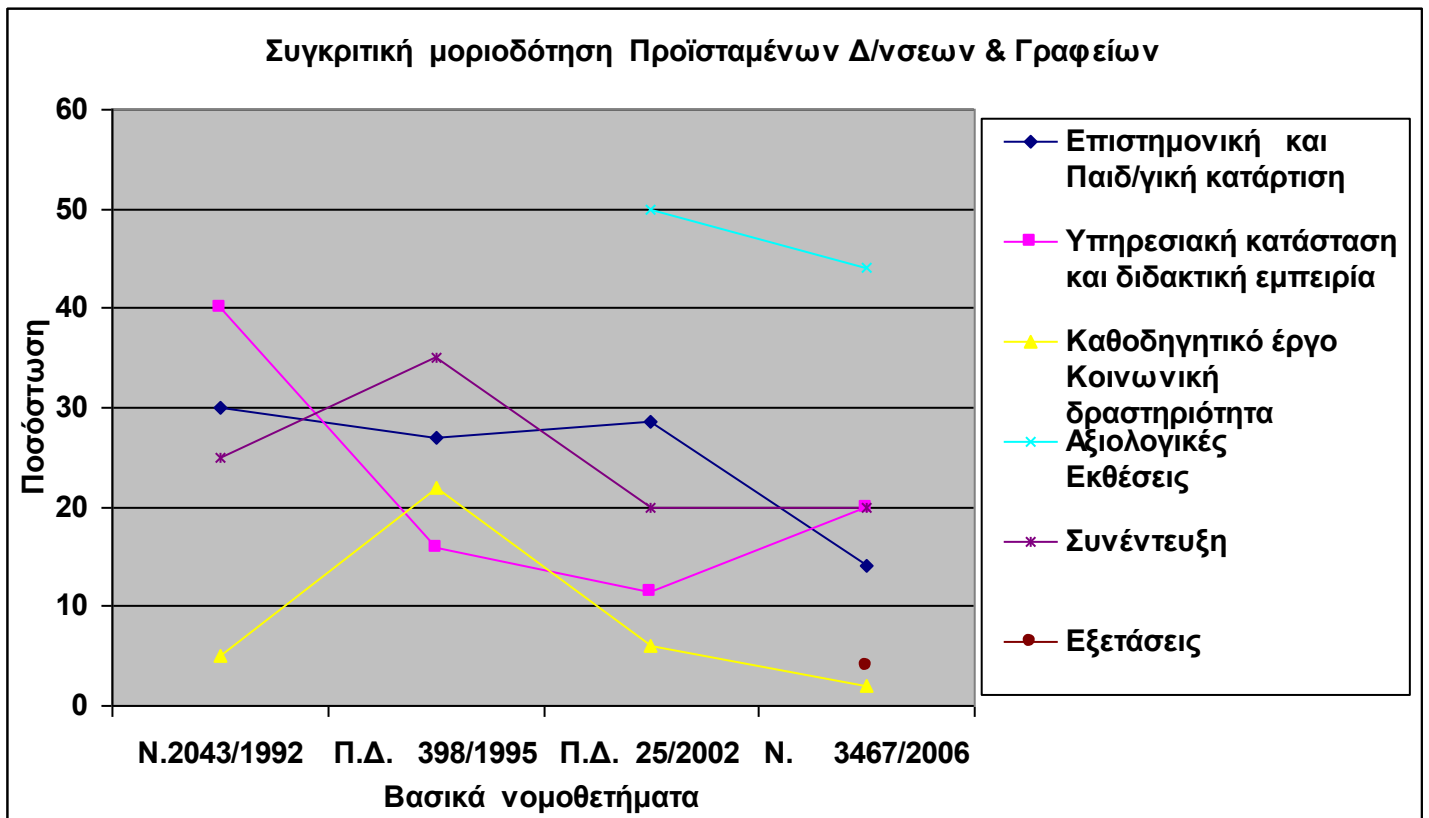
---

²⁵² Σ' αυτό το κείμενο τα κριτήρια επιλογής έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό την προώθηση ατόμων με πολλά έτη υπηρεσίας και εμπειρία.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3

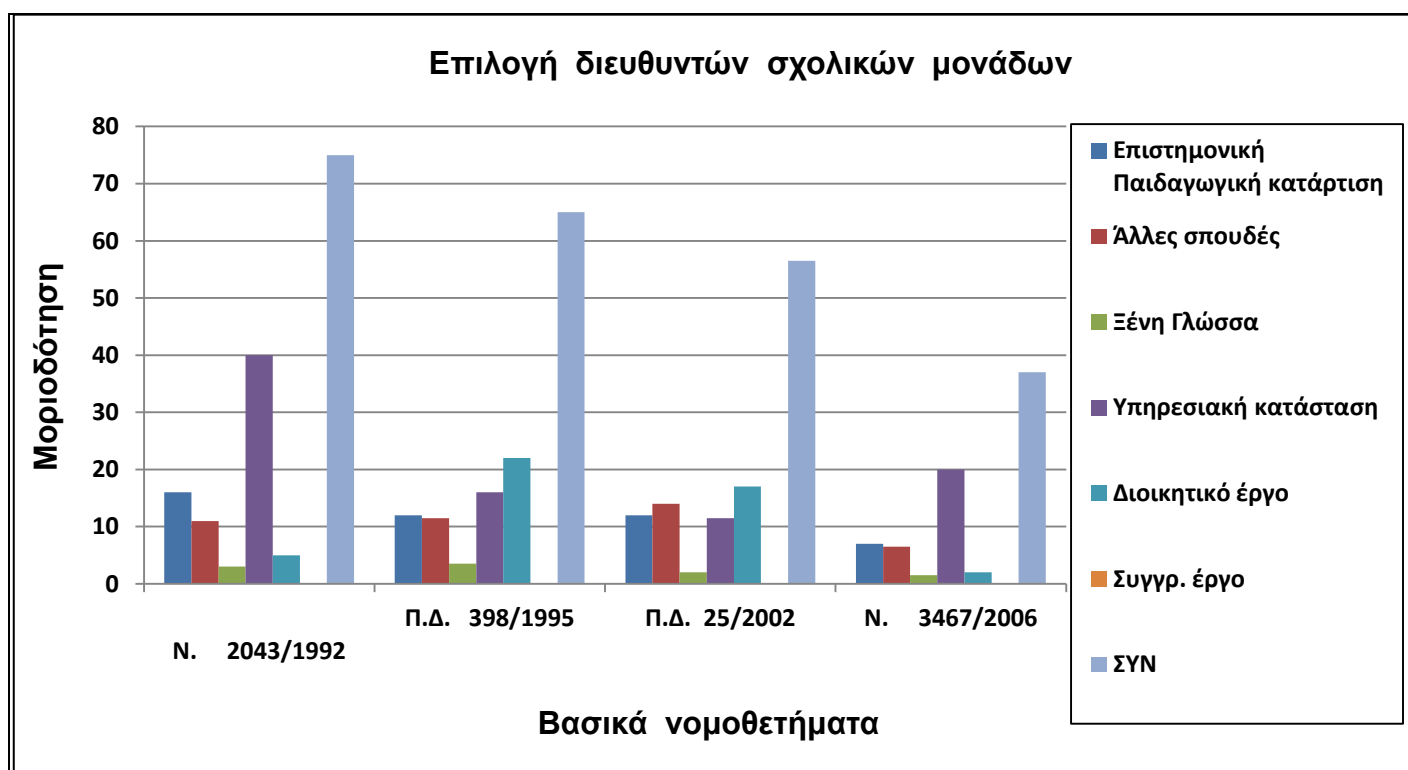

ΓΡΑΦΗΜΑ 4

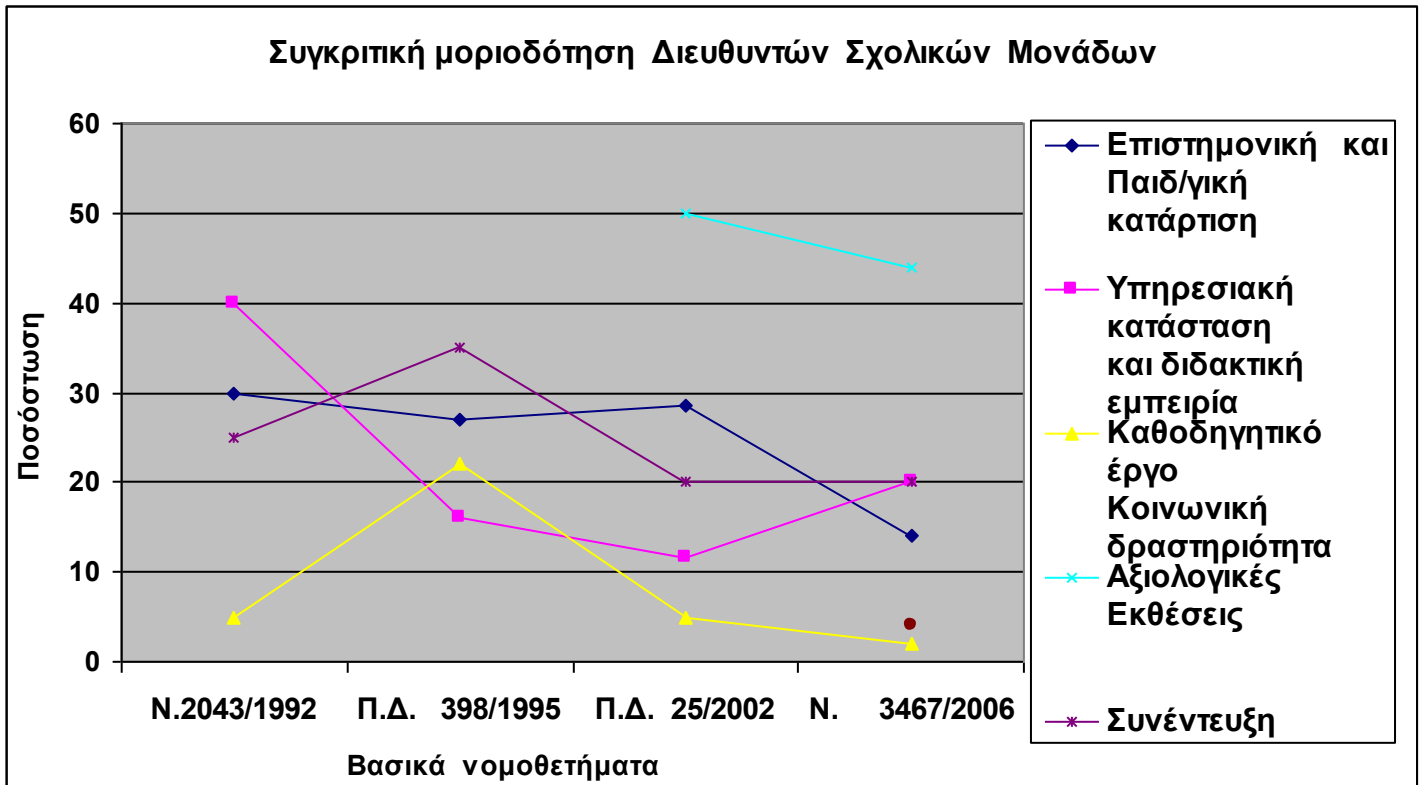

Η τελευταία ομάδα στελεχών, οι διευθυντές σχολικών μονάδων, θα μας δώσει δεδομένα παρόμοια με αυτά των προϊσταμένων. Επιπλέον, εξετάζοντας το σύνολο των πινάκων και των διαγραμμάτων, θα αντιληφθούμε πως στο π.δ. 398/1995 προηγείται όλων των κριτηρίων η συνέντευξη (συνεκτιμώμενα), στο π.δ. 25/2002 οι σπουδές, ενώ στο ν. 2043/1992 και στο ν. 3467/2006 η υπηρεσιακή κατάσταση– διδακτική εμπειρία (με εξαίρεση τους σχολικούς συμβούλους). Θα πρέπει να προσθέσουμε πως η σημασία του τελευταίου αυτού παράγοντα αυξάνεται κατά πολύ, αν τον μελετήσουμε αθροιστικά με έναν άλλο «συγγενικό» (ίσως παραπλήσιο): το καθοδηγητικό έργο. Η ταυτόχρονη εξέτασή τους προσθέτει πλεονεκτήματα στην οπτική μας και επιτρέπει τη βαθύτερη και ουσιαστικότερη κατανόηση των σχετικών διαδικασιών.

ΓΡΑΦΗΜΑ 5

ΓΡΑΦΗΜΑ 6

3.2.2 Διαφοροποίηση της βαρύτητας των κριτηρίων ανάμεσα στα προς επιλογή στελέχη

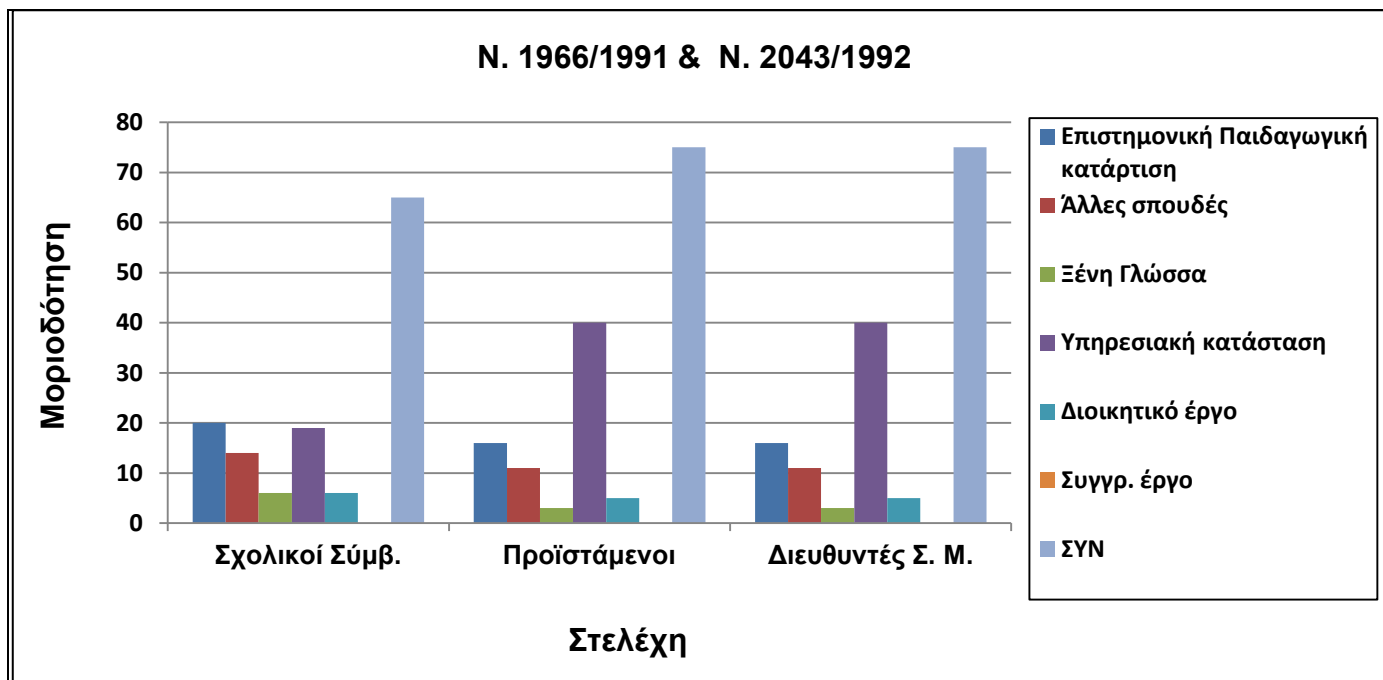
Αφού μελετήσαμε παραπάνω τη μοριοδότηση κάθε στελέχους αναλυτικά και κατά κατηγορία προσόντων, τώρα θα κάνουμε ένα επιπλέον βήμα στην αναζήτησή μας. Έχει μεγάλη ερμηνευτική αξία να δούμε τι πραγματικά συμβαίνει αν εξετάσουμε κάθε στέλεχος συγκρινόμενο με τα υπόλοιπα. Τα αξιολογικά κριτήρια παραμένουν ίδια με ελάχιστες αλλαγές. Διαφοροποιούνται όμως, όχι ως προς το γενικό περιεχόμενο και τη δομή τους, αλλά ως προς την κατανομή των μορίων. Στο ν.1966/1991 (σχολικοί σύμβουλοι) και στο ν. 2043/1992 (προϊστάμενοι – διευθυντές) οι σπουδές είναι πιο σημαντικές για την πρώτη ομάδα στελεχών, ενώ για τη δεύτερη η υπηρεσιακή κατάσταση.

Κάτι τέτοιο δεν ισχύει στο π.δ. 398/1995, στο οποίο η διαφοροποίηση είναι περιορισμένη, ενώ στο σχετικό πίνακα η ομοιομορφία είναι εμφανής. Δε έχει γίνει ακόμη αντιληπτό από τους συντάκτες του νομικού πλαισίου ότι οι εκπαιδευτικοί που

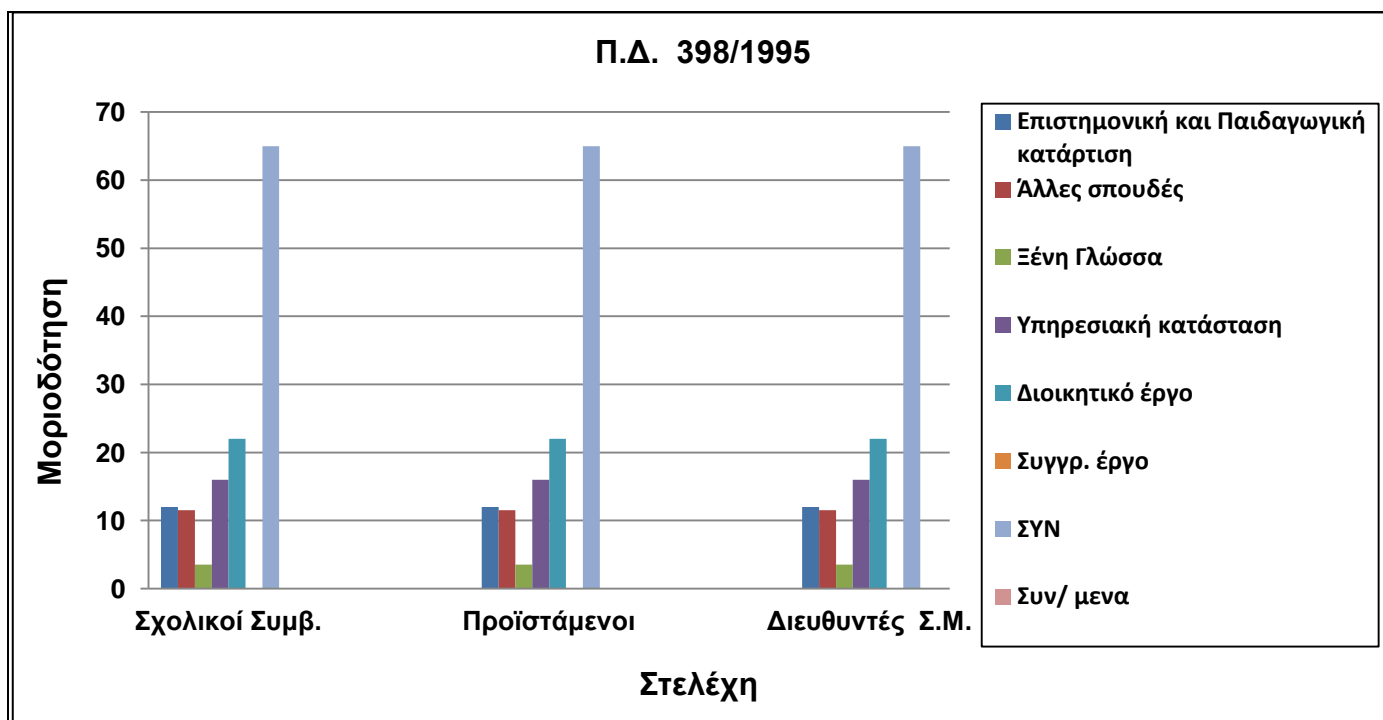

πρόκειται να επιλεγούν, θα καταλάβουν θέσεις με διαφορετικές αρμοδιότητες και καθήκοντα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7

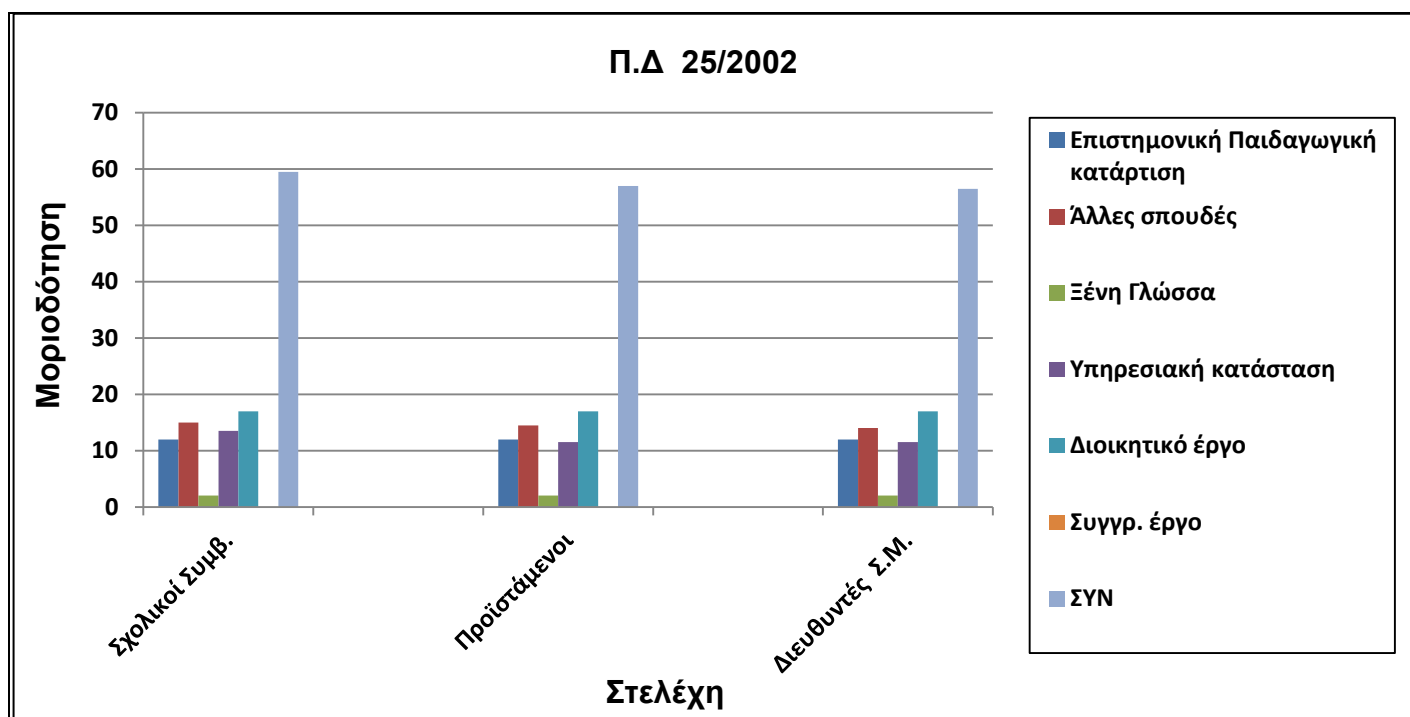

ΓΡΑΦΗΜΑ 8

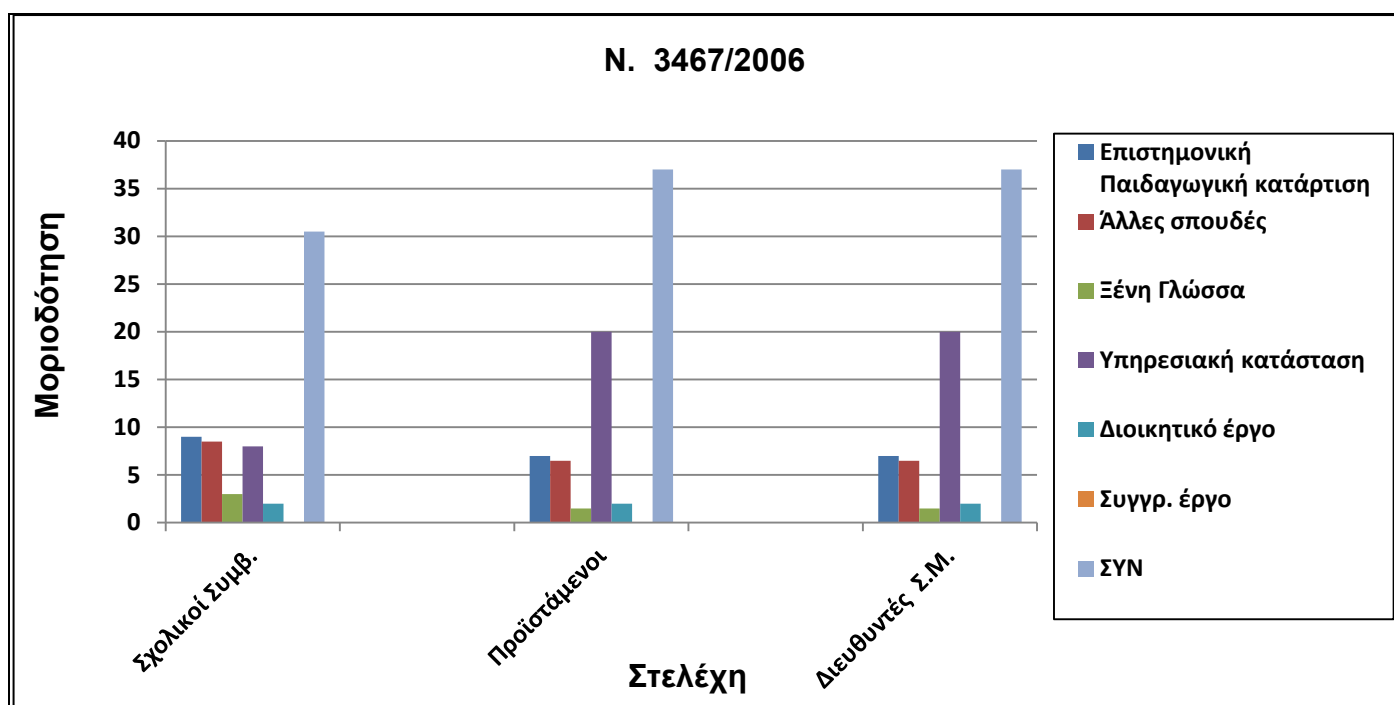
Η σημασία της υπηρεσιακής κατάστασης και των σπουδών στη μια και την άλλη περίπτωση είναι για μια ακόμη φορά διακριτή. Η αλλαγή των ισορροπιών και των ποσοστώςσεων θα αρχίσει με το π.δ. 25/2002. Σ' αυτό, τα διοικητικά στελέχη (προϊστάμενοι, διευθυντές σχολικών μονάδων) θα έρθουν «πιο κοντά» βαθμολογικά, με σημαντικότερο το διοικητικό έργο ως αναγκαίο προσόν επιλογής. Απεναντίας, για τους σχολικούς συμβούλους θα προστεθεί και η διδακτική εμπειρία, η οποία είναι αυξημένη σε σχέση με τα διοικητικά στελέχη.

ΓΡΑΦΗΜΑ 9

Αν άνοιξε ένας κύκλος με το π.δ. 398/1995, με ενδιάμεσο σταθμό το π.δ. 25/2002, αυτός ολοκληρώνεται με το ν. 3467/2006. Στο τελευταίο κείμενο η διαφοροποίηση είναι, όχι μόνο υπαρκτή, αλλά και έντονη. Τα διοικητικά στελέχη «οχυρώνονται» πίσω από την υπηρεσιακή κατάσταση, της οποίας η υπεροχή (σε συνδυασμό με το καθοδηγητικό έργο) είναι συντριπτική σε σχέση με τα υπόλοιπα κριτήρια (παρόμοια και στο ν. 2043/1992). Στους σχολικούς συμβούλους, το μονοπώλιο έχει η επιστημονική-παιδαγωγική κατάρτιση και οι σπουδές. Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, πως με την πάροδο του χρόνου οι ανεπαίσθητες αλλαγές γίνονται ξεκάθαρες και παγιώνονται. Ταυτόχρονα, κάθε στέλεχος εξετάζεται με σημείο αναφοράς το συγκεκριμένο έργο που θα κληθεί να επιτελέσει και όχι κάποιες γενικότητες όσον αφορά τα καθήκοντά του.

ΓΡΑΦΗΜΑ 10

Μπορεί τα συμπεράσματα να συνάγονται από τις επιλεκτικές διαδικασίες αυτών των περιόδων από τη στιγμή που θα πάρουν τη μορφή επίσημου κειμένου, τη μορφή νομοθετήματος. Τι πραγματικά, όμως, συμβαίνει ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς που υποβάλλονται σ' αυτή δοκιμασία; Θα χρησιμοποιήσουμε το μοντέλο των υποθετικών σεναρίων, που στην ουσία αποτελούν πραγματικές καταστάσεις, για να μελετήσουμε κάτι τέτοιο. Έτσι, θα εξετάσουμε ποια θα είναι η «τύχη» ενός υποψηφίου με αρκετά έτη υπηρεσίας σε σχέση με κάποιον συνάδελφό του με αυξημένα προσόντα. Οι δύο υποψήφιοι που θα συγκριθούν σ' αυτό το υποθετικό σενάριο διεκδικούν θέση σχολικού συμβούλου.

Στους δύο τελευταίους πίνακες παρατηρούμε ότι υπάρχει αυξημένη μοριοδότηση της αρχαιότητας σε βάρος των ουσιαστικών προσόντων. Συνεπώς, ο αρχαιότερος εκπαιδευτικός υπερέχει βαθμολογικά (πριμοδοτείται περισσότερο) από τον προσοντούχο (με επισφαλή εξαίρεση το ν. 1966/1991, εξαιτίας της αδυναμίας ακριβούς καταγραφής της σχετικής μοριοδότησης).

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

Μοριοδότηση υποτιθέμενου υποψηφίου με αρκετά έτη υπηρεσίας

Μοριοδότηση	N.1966/91	Π.Δ. 398/95	Π.Δ. 25/02	N. 3467/06
Διδακτορικό				
Μεταπτυχιακό				
Μετεκπαίδευση	15	2	4	3
Δεύτερο πτυχίο	15	2,50	3	3
Εκπαιδευτική υπηρεσία*	18 (31έτη)	9 (30 έτη)	8 (26 έτη)	8 (22 έτη)
Άσκηση καθηκόντων	6 (δύο θητείες)	4 (μία θητεία)	6 (μιάμιση θητεία)	2 (δύο θητείες)
Σύνολο	54	17,50	21	16

*Αναφέρεται το σύνολο των αξιολογικών μονάδων που μπορεί να πάρει κάποιος υποψήφιος με βάση τα έτη υπηρεσίας που θεωρούνται απαραίτητη προϋπόθεση επιλογής. Τα έτη αυτά δεν είναι ίδια σε όλα τα νομικά κείμενα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Μοριοδότηση υποτιθέμενου υποψηφίου με αυξημένα προσόντα

Μοριοδότηση	N.1966/91	Π.Δ. 398/95	Π.Δ. 25/02	N. 3467/06
Διδακτορικό	25**	8	8	6
Μεταπτυχιακό	15	4	4	3
Μετεκπαίδευση				
Δεύτερο πτυχίο	15	2,50	3	3
Εκπαιδευτική υπηρεσία	3 (17 έτη)	2,50 (17 έτη)	3,50 (17έτη)	0,50 (17 έτη)
Άσκηση Καθηκόντων				
ΣΥΝΟΛΟ	58	17	18,50	12,50

**Τιμές κατά προσέγγιση.

Η διαφορά αυτή διευρύνεται με την πάροδο του χρόνου, όχι μόνο στα πλαίσια του ίδιου νομικού κειμένου, αλλά και μεταξύ νομοθετημάτων που διαμορφώθηκαν από διαφορετικές πολιτικές ηγεσίες του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Η διαφορά αυτή είναι μισό διάστημα της βαθμολογικής κλίμακας για το π.δ. 398/1995, 2,5 για το π.δ. 25/2002, για να ανέλθει στα 3,5 στο ν. 3467/2006.

Ευρήματα όπως τα παραπάνω, που προκύπτουν από τη μελέτη των δεδομένων, διευρύνουν την αναλυτική μας ικανότητα και μας οδηγούν σε μια βαθύτερη αναζήτηση του αντικειμένου μας. Έτσι, θα πρέπει να διαφοροποιηθούμε στις τοποθετήσεις μας ακόμη κι όταν έχουμε έναν νέο εκπαιδευτικό με αυξημένα προσόντα. Σε αυτόν τι θα εκτιμήσουμε περισσότερο τη μετεκπαίδευση στο αντικείμενό του ή ένα δεύτερο πανεπιστημιακό πτυχίο;

Τι γίνεται, όμως στην περίπτωση που έχουμε υποψηφίους με τα ίδια ή παρόμοια προσόντα; Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε πως στην κατηγορία άλλες σπουδές υπάρχει μια εμφανής αύξηση των μορίων στο π.δ. 25/2002, όπου διπλασιάζονται οι μονάδες της μετεκπαίδευσης (από 2 σε 4, αύξηση 100%). Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η αύξηση αυτή δεν επηρεάζει τη μοριοδότηση των υποψηφίων στελεχών, αφού η μετεκπαίδευση έχει προ πολλού καταργηθεί.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η μετεκπαίδευση πριμοδοτείται όσο και ο μεταπτυχιακός τίτλος (4 μόρια). Οι συγκεκριμένες σπουδές λειτουργούν ως παράγοντας άνισης μεταχείρισης όλων αυτών που δε δικαιούνται μετεκπαίδευση (κλάδοι ειδικοτήτων), ιδιαίτερα όσων επιχειρούν να θέσουν υποψηφιότητα για θέσεις διευθυντών εκπαίδευσης, προϊσταμένων γραφείων και διευθυντών σχολικών μονάδων Π.Ε. Ακόμη και στη σχέση ετών σπουδών και αντίστοιχης μοριοδότησης υπάρχει διαφορά. Έτσι, ένας υποψήφιος ειδικοτήτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ο οποίος διαθέτει δεύτερο πτυχίο (4 + 4 έτη σπουδών), θα βαθμολογηθεί το ίδιο με έναν υποψήφιο δάσκαλο με λιγότερα αθροιστικά έτη σπουδών (2 + 4 έτη).

Ένα σημαντικό στοιχείο που εμφανίζεται και αφορά και τις τρεις κατηγορίες στελεχών της εκπαίδευσης σε όλα τα νομοθετήματα είναι η πριμοδότηση των ήδη υπηρετούντων. Στην άσκηση καθοδηγητικού έργου συμπεριλαμβάνονται τα πάντα. Ποιος ο λόγος μοριοδότησης της συμμετοχής σε υπηρεσιακά συμβούλια (όλων των τύπων), πράγμα αυτονόητο για τα διοικητικά στελέχη, όταν εμπίπτει στα διοικητικά τους καθήκοντα και αποτελεί μέρος τους. Η χρήση των λέξεων «*άσκηση*

καθηκόντων» αποκαλύπτει αυτή τη θεμελιώδη αντίφαση, ενώ αυτόματα απορρίπτει την αριθμητική αποτίμηση όλων των αναφερομένων.

3.3 Αρχικές διαπιστώσεις - Ερμηνεία

Τα νομικά κείμενα που εξετάσαμε διαμορφώνονται μετά τη Μεταπολίτευση. Ειδικότερα, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 το αίτημα που κυριαρχεί στην ελληνική κοινωνία είναι ο εκδημοκρατισμός. Στην εκπαίδευση εκφράζεται μέσα από έννοιες και όρους, όπως *συλλογικότητα-εκλογιμότητα-αντιπροσωπευτικότητα-αποκέντρωση*. Οι διατυπώσεις που αποδίδουν τους παραπάνω όρους στα κείμενα που αφορούν την επιλογή στελεχών είναι, κυρίως, η κοινωνική προσφορά και η δημοκρατική προσωπικότητα. Πώς, όμως, αξιολογείται κάτι τέτοιο σε μια σύγχρονη δημοκρατία; Ιδίως για το κριτήριο *«δημοκρατική προσωπικότητα»*, οι επικριτές του θα υποστηρίξουν ότι πρόκειται για κάτι άπιαστο και άυλο. Και ποιος είναι εκείνος που θα κρίνει ποια είναι η δημοκρατική προσωπικότητα ή ποιο θα είναι το βάρος της για τον Α΄ ή Β΄ υποψήφιο ή ποια δημοκρατική προσωπικότητα έχει μεγαλύτερη βαρύτητα ανάμεσα σε δύο κρινόμενους για την ίδια θέση;

Οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις αυτής της περιόδου θα επιχειρηματολογήσουν λέγοντας πως όταν λένε δημοκρατική προσωπικότητα, εννοούν τη δημοκρατική παιδαγωγική μέθοδο, τη δημοκρατική παιδαγωγική λειτουργία αυτής της προσωπικότητας. Ο ενεργός ρόλος των εργαζομένων στην εκπαίδευση στη λήψη αποφάσεων θα θεωρηθεί απαραίτητος. Αυτό θα εκφραστεί από μια πλειάδα οργάνων στα οποία θα κληθούν να συμμετέχουν ενεργά. Ταυτόχρονα, η απαίτηση για ενιαίους κανόνες επιλογής στελεχών είναι καθολική. Ένας νέος θεσμός, αυτός του σχολικού συμβούλου, αποτελεί την κινητήρια δύναμη των παραπάνω αλλαγών (ταυτόχρονα θα δεχτεί και τη μεγαλύτερη κριτική, μιας και θα θεωρηθεί μοχλός για τη διαπαιδαγώγηση των ανθρώπων) (Τσόνιας,2005:45).

Αρχικά θα προταθεί να συνυπάρξουν το παλιό και το καινούριο με την αιτιολογία πως η διάσπαση σε καθοδηγητικό και διοικητικό έργο οδηγεί σε έλεγχο των εκπαιδευτικών από περισσότερα πρόσωπα. Επιπλέον, ως πρόσθετο επιχείρημα αναφέρεται πως οι εκπαιδευτικοί θα στερηθούν βαθμούς εξέλιξης με τα νέα όργανα, τα οποία είναι επί θητεία (Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Γ΄, 6-7/10/1982:23-28). Οι συζητήσεις σταματούν μία δεκαετία μετά την καθιέρωσή του,

αφού πλέον είναι εμφανές πως έχει ριζώσει γόνιμα στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα (προσπάθειες επαναφοράς των επιθεωρητών ή διαίρεσης των σχολικών συμβούλων σε Α΄ και Β΄ θα πέσουν στο κενό).

Με βάση την ανάλυση της προηγούμενης ενότητας προκύπτουν δύο διακριτές κατηγορίες στις οποίες μπορούμε να χωρίσουμε τους νόμους και τα π.δ. που σχετίζονται με την επιλογή στελεχών. Αυτά που αναφέρουν γενικά κριτήρια μοριοδότησης (αναφερόμαστε στις περιόδους από το 1964 έως 1991) και αυτά που εμπεριέχουν αριθμητικά κριτήρια μοριοδότησης (από το 1991 έως σήμερα). Μελετώντας κανείς τα παραπάνω στοιχεία μπορεί να οδηγηθεί σε μια σειρά από διαπιστώσεις. Καταρχήν υπάρχει διαφοροποιημένη βαρύτητα στη μοριοδότηση των κριτηρίων μεταξύ σχολικών συμβούλων από το ένα μέρος, και διευθυντών και προϊσταμένων από το άλλο. Ασάφειες προκαλούν, τόσο για το περιεχόμενό τους, όσο και για τη μοριοδότησή τους (επομένως, και για τον τρόπο μέτρησής τους) κριτήρια όπως:

- ◆ **Συνεργασία με το σύλλογο διδασκόντων και το σύλλογο γονέων**
- ◆ **Ικανότητα οργάνωσης του σχολικού χώρου**
- ◆ **Οργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών εκδηλώσεων**
- ◆ **Ανάληψη πρωτοβουλιών – Λήψη αποφάσεων**
- ◆ **Αντιμετώπιση εκπαιδευτικών θεμάτων**
- ◆ **Ικανότητα χρήσης των παιδαγωγικών γνώσεων**
- ◆ **Γνώση των εκπαιδευτικών προβλημάτων**
- ◆ **Καινοτομίες**
- ◆ **Εκπαιδευτικό έργο-Πρωτοβουλίες** (Σαματάς & Κασσωτάκης, 1995:133-34).

Πιθανόν προβλεπόταν η λειτουργία θεσμών αξιολόγησης, γιατί αυτή θα αποτελούσε το μόνο ασφαλές τρόπο για τη συγκέντρωση ανάλογων πληροφοριών για κάθε υποψήφιο εκπαιδευτικό, με δεδομένη την υψηλή μοριοδότηση αυτών των κριτηρίων και την ένταξή τους στα συνεκτιμώμενα (Σαλτερής,2001:19-20). Τη λογική αυτή ακολουθεί το προεδρικό διάταγμα 398/1995, όπου η επιστημονική-παιδαγωγική κατάρτιση περιλάμβανε 35 μόρια (27 μετρήσιμα και 8 εκτιμήσιμα), η υπηρεσιακή κατάσταση – διδακτική εμπειρία 25 (16 μετρήσιμα και 9 εκτιμήσιμα) και η καθοδηγητική δραστηριότητα–κοινωνικό έργο 40 (22 μετρήσιμα και 18 εκτιμήσιμα).

Τα παραπάνω στοιχεία αφορούν τους διευθυντές, αλλά υπάρχει αντίστοιχη κατανομή για τους προϊσταμένους και τους σχολικούς συμβούλους. Το γεγονός ότι τα μη αντικειμενικά κριτήρια, ιδιαίτερα της τρίτης κατηγορίας, είναι αυξημένα ενισχύουν τη λήψη υποκειμενικών αποφάσεων από το σχετικό συμβούλιο επιλογής. Τα λεγόμενα *συνεκτιμώμενα κριτήρια* χαρακτηρίζονται ως ασαφή και νεφελώδη (Κουτούζης,2001;Δ.Β.,1070:28-29;Ιορδανίδης,2002:83). Επιπλέον, τα τελευταία διακρίνονται για τη θεσμική τους αστάθεια (Σαϊτής,2001:75-76).

Υποψήφιοι που συνδυάζουν τα προσόντα αυτά με μακρόχρονη διδακτική και διοικητική προϋπηρεσία (μαζί με ημιτελείς μεταπτυχιακές σπουδές) υπερέχουν εκείνων, που μπορεί να έχουν περισσότερες γνώσεις στη διοίκηση της εκπαίδευσης (είναι εμφανές στους πίνακες 11 & 12). Επιπρόσθετα, δεν αναγνωρίζονται τα χρόνια υπηρεσίας του εκπαιδευτικού ως αναπληρωτής (το ανώτερο έως 2). Γι' αυτό, αυτοί που προέρχονται από μετάταξη ή εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων με μεγάλη προϋπηρεσία στη δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση αδικούνται. Το σημαντικότερο, όμως, όλων είναι η σχέση αντικειμενικών και υποκειμενικών κριτηρίων: 60% προς 40%.

Η γνώμη, δηλαδή, του συμβουλίου επιλογής βαραίνει αποφασιστικά. Τόσο αποφασιστικά που μπορεί να προκαλέσει νομικές αμφισβητήσεις (Αθανασιάδης, 1996:104-105). Διατυπώσεις όπως «*διδασκτικά καθήκοντα σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*» δρουν απαγορευτικά για μια μεγάλη μερίδα εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε αυτή τη βαθμίδα, εκείνη των ειδικοτήτων.²⁵³ Από το άλλο μέρος, μεταξύ των προσόντων των σχολικών συμβούλων περιλαμβάνεται και η συμμετοχή τους σε συμβούλια επιλογής στελεχών. Ερωτηματικά προκαλεί το γεγονός πώς ένα στέλεχος, που και το ίδιο υπόκειται σε κρίση, συμμετέχει ενεργά στην αξιολόγηση²⁵⁴ συναδέλφων του, και επιπλέον μοριοδοτείται από αυτήν. Ακόμη περισσότερο προβληματική ήταν η διαδικασία επανάκρισης των στελεχών, ιδίως των σχολικών συμβούλων, η οποία λόγω έλλειψης οποιουδήποτε θεσμού αναφοράς, βασίστηκε στις εκθέσεις που συνέτασσαν οι ίδιοι (Ζαμπέτα,1994:252).

Η λογική της διαδικασίας στηρίζεται στο δικαίωμα που έχει κάθε πολίτης κρινόμενος, να προσκομίζει το φάκελο με το έργο του, με την όποια παρουσία του, με την όποια προσφορά του προκειμένου να κριθεί (Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΙΘ',5/9/1991:529). Επιπρόσθετα, ενώ αρχικά οι σχολικοί σύμβουλοι υποβάλλουν

²⁵³ Που διαθέτουν προϋπηρεσία και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

²⁵⁴ Σχετική αναφορά γίνεται και στο νόμο 2986/2002, άρθρο 2, παράγραφος 4.

δηλώσεις προτίμησης για όλη την επικράτεια, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, το σχετικό καθεστώς τροποποιείται. Έτσι, οι δηλώσεις περιοχών προτίμησης θα γίνονται κατά περιφέρεια και θα είναι δεσμευτικές για την υπηρεσία. Καταργούνται, επομένως, το βασικό αντικίνητρο που υπήρχε έως τότε το οποίο οδηγούσε, πολλές φορές, στην τοποθέτησή τους σε θέση εκτός των ατομικών και οικογενειακών τους συμφερόντων. Επιπλέον, αίρεται ο χρονικός περιορισμός, οι τρεις τετραετίες συνολικά, στο δικαίωμα άσκησης καθοδηγητικού έργου.

Η συνέντευξη ως μέθοδος επιλογής θα μελετηθεί ξανά (ο 1304/82 δεν προέβλεπε ακριβείς μονάδες γι' αυτήν, κάτι που επέτρεπε την άνοδο της κρίσης στο 100%), ενώ τίθεται ελάχιστο όριο αξιολογικών μονάδων για την επιλογή κάποιου εκπαιδευτικού σε θέση στελέχους. Τέλος, η αξία των μεταπτυχιακών σπουδών τονίζεται για μια ακόμη φορά, αφού αυτές μοριοδοτούνται ακόμη και στην περίπτωση που δεν έχουν ολοκληρωθεί τη στιγμή της επιλογής. Ο επόμενος σταθμός στα νομικά κείμενα είναι το π.δ. 25/2002. Μεταξύ των αλλαγών που επιφέρει είναι οι ακόλουθες:

- ◆ Μείωση των απαραίτητων ετών υπηρεσίας (από 8 έως 10) για τη συμμετοχή στις κρίσεις, αλλά και μικρότερη μοριοδότηση για τα έτη υπηρεσίας πέραν των απαιτούμενων.
- ◆ Δεν προβλέπεται μοριοδότηση για κριτήρια, που στο π.δ. 398/1995 ήταν υψηλή, όπως: **συνεργασία με το σύλλογο διδασκόντων και το σύλλογο γονέων, ικανότητα οργάνωσης του σχολικού χώρου, οργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών εκδηλώσεων, ανάληψη πρωτοβουλιών-λήψη αποφάσεων, εκλογή σε Δ.Σ. επιστημονικών ενώσεων.** Επομένως, η έννοια και το περιεχόμενο της κοινωνικής προσφοράς διαφοροποιείται, από τη στιγμή, που όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ενότητα, η συγκέντρωση ανάλογων πληροφοριών είναι δύσκολη (άρθρο 10, Γ' κριτήρια που συνεκτιμώνται από το οικείο συμβούλιο επιλογής, παρ. 2).
- ◆ Αξιολογούνται σπουδές ή προσόντα, όπως:
  - i. Πτυχίο της σχολής δημόσιας διοίκησης.
  - ii. Πιστοποιημένη επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες.
  - iii. Υπηρεσία σε θέση υπεύθυνου Κ. Π. Ε. ή ΚΕ. ΣΥ. Π. ή Γραφείου

Σ.Ε.Π. ή Ε. Κ. Φ. Ε. ή ΠΛΗ. ΝΕ. Τ. ή Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων ή Αγωγής Υγείας ή προϊσταμένου μέχρι τριθέσιων δημοτικών σχολείων ή νηπιαγωγείων.

- iv. Δημοσίευση άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά.
- v. Ανακοινώσεις και εισηγήσεις σε συνέδρια, ημερίδες, συνδιασκέψεις και τηλεδιασκέψεις.
- ♦ Κυρίαρχη ομάδα κριτηρίων σε όλες τις κατηγορίες στελεχών είναι αυτά που συνδέονται με την αξιολόγηση. Οι αξιολογικές εκθέσεις κάθε υποψηφίου, εκτός από το ότι διαθέτουν συντελεστή βαρύτητας, *μονοπωλούν* τη συνολική του μοριοδότηση (50 αξιολογικές μονάδες, άρθρο 10, στοιχείο Β') (Σαλτερής,2001:25–26).

Ο καταλυτικός ρόλος της συνέντευξης παραμένει (20 αξιολογικές μονάδες, καταληκτική πρόταση των άρθρων 10, 14 και 18), ενώ ενισχύονται βαθμολογικά οι ήδη υπηρετούντες (5-6 αξιολογικές μονάδες, άρθρα 10, 14 και 18 παρ. 3). Ειδικότερα, δεν καθορίζονται κριτήρια συγκριτικής και εξατομικευμένης αξιολόγησης–αποτίμησης του υποψηφίου και δε φαίνεται να προβλέπεται η τήρηση απομαγνητοφωνημένων ή στενογραφημένων πρακτικών, στα οποία να καταγράφονται οι ερωτήσεις, οι απαντήσεις και γενικά τα τεκταινόμενα κατά τη διαδικασία της συνέντευξης.²⁵⁵

Η σύνταξη *συνοπτικού* πρακτικού από τα μέλη του συμβουλίου επιλογής, στο οποίο καταγράφονται τα συμπεράσματα της αξιολόγησης/κρίσης της προσωπικότητας μιας ομάδας, συνήθως, υποψηφίων θεωρείται ανεπαρκής λύση. Με το πέρας, δηλαδή μιας εργάσιμης ημέρας, οι συμμετέχοντες κριτές καταγράφουν στο εν λόγω πρακτικό αξιολογήσεις, αιτήματα, διαπιστώσεις, χωρίς την ανάλογη λεπτομερή καταγραφή, η οποία θα διασφάλιζε και τους ίδιους και τους υποψηφίους από άστοχες αμφισβητήσεις. Η πίεση του χρόνου και ο αριθμός των αιτήσεων, συχνά παρεμποδίζουν τον εξορθολογισμό της διαδικασίας.

Σημείο κριτικής αποτελεί το γεγονός πως δε γίνεται αντιστοίχιση του προσανατολισμού των σπουδών ανάλογα με την υπό πλήρωση θέση στελέχους (Ανδρέου,2005:310-311). Ενδιαφέρον είναι ότι για πρώτη φορά δίνεται το δικαίωμα στον κλάδο των ειδικοτήτων που υπηρετούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση να είναι υποψήφιοι για θέσεις συμβούλων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Έως τότε

²⁵⁵ Κάτι τέτοιο θα επέτρεπε και την αναβαθμολόγηση ή την επανεξέταση της συνέντευξης.

αρμόδιος και υπεύθυνος για τις ειδικότητες που υπηρετούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ήταν ο σύμβουλος της δευτεροβάθμιας (παρ. 2, άρθρο 8 του ν. 2817/2000). Τα στεγανά καταργούνται και επιτυγχάνεται και σε επίπεδο στελεχών η επαφή των δύο βαθμίδων της εκπαίδευσης.

Διαπιστώνουμε ότι στην τελευταία αυτή ομάδα κειμένων γίνεται προσπάθεια μια πληθώρα προσόντων να μεταφραστεί ή να συσχετιστεί με συγκεκριμένες αριθμητικές μετρήσεις. Η συγκεκριμενοποίηση των κριτηρίων αντικειμενικοποιεί μέχρι ενός σημείου τη διαδικασία επιλογής. Οι υποστηρικτές της θα θεωρήσουν πως η υιοθέτηση σταθερών κριτηρίων αξιολόγησης αντικατοπτρίζει την πιο δημοκρατική έκφραση κοινωνικής και πνευματικής προαγωγής (Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΙΗ', 4/9/1991:467-545). Έτσι, τον Ιανουάριο του 1991 καθιερώνεται ένα σύστημα ποσοτικής έκφρασης των προσόντων (σε ποσοστό 75-80%) των υποψηφίων, το οποίο εφαρμόστηκε για την επιλογή των σχολικών συμβούλων και των διευθυντών σχολικών μονάδων το 1992 (Λαΐνας:5).

Το σύστημα αυτό θα προέρθει από την αντίστοιχη μοριοδότηση που χρησιμοποιούνταν για τις μεταθέσεις των εκπαιδευτικών και ενυπάρχει σπερματικά από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 (Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΙΔ', 3/11/1982:579). Αρχικά, όσο αυτή η ιδέα δεν είχε διαμορφωθεί πλήρως και ήταν ασαφής προκαλεί διαφωνίες με σημείο αιχμής τη σχετική ορολογία. Έτσι, οι επικριτές της θεωρούν πως ο όρος «*κριτήρια*» καλύπτει τα ουσιαστικά προσόντα, παρέχοντας τη δυνατότητα να μην μπορούν να ελεγχθούν νομικά από όργανα όπως το Συμβούλιο της Επικρατείας. Κάτι τέτοιο δεν θεωρείται ότι συμβαίνει για τα σχετικά «αβλαβή» τυπικά προσόντα (Ο.π.:575).

Από το 1991 και εξής θα υπάρξουν διαφορές στη βαθμολόγηση των επιμέρους προσόντων, αλλά το συνολικό σύστημα ή η λογική του δεν καταργούνται. Αυτό που θα αναζητηθεί είναι η άριστη ισορροπία (η χρυσή τομή) στην ποσόστωση των προσόντων, γι' αυτό κάθε φορά μελετώνται οι ποσοτώσεις όλων των προηγούμενων νόμων, για να επέλθουν αλλαγές στις ήδη υπάρχουσες. Σ' αυτή την αγωνιώδη προσπάθεια, αρκετές φορές, θα θεωρηθεί πως όταν αρχίζεις να προσδιορίζεις κριτήρια – αριθμούς, αυτό που απομένει χωρίς αριθμητική αποτίμηση είναι πράγματι το καθοριστικό και τα άλλα αποτελούν άλλοθι (Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΚΒ', 11/9/1991:602).

Γι' αυτό, αυτοί που θα διαμορφώσουν το σχετικό νομικό πλαίσιο προσπαθούν να συμπεριλάβουν κάθε πιθανό προσόν, όπως και κάθε πιθανό τύπο υποψηφίου. Εκτός αυτού, αμφισβητήσεις προκαλεί το γεγονός εάν και κατά πόσο υπάρχει συγκριτική σχέση μεταξύ των κριτηρίων. Δηλαδή, αν πράγματι διαφοροποιούνται ως προς τη βαρύτητά τους, αν έχουμε σύγκριση ή αυτοτελή κρίση. Παράλληλα, η κλειστή διαδικασία επανάκρισης των στελεχών καταργείται και θα αντικατασταθεί από ανοιχτή διαδικασία τόσο για τις κενές, όσο και για τις κενούμενες θέσεις. Κάτι τέτοιο αποτελεί ποιοτική αναβάθμιση, διότι μεταξύ των άλλων αποκλείει τους υποψηφίους που δε συγκεντρώνουν στο σύνολό τους ένα ελάχιστο αριθμό μονάδων (40 αξιολογικές μονάδες).²⁵⁶

Από το άλλο μέρος, γίνεται διαρκώς αντιληπτή η αξία της αξιολόγησης για τη συγκέντρωση πληροφοριών σχετικά με την ικανότητα των υποψηφίων, ενώ θα συνδεθεί στενά με το ζήτημα της μονιμότητάς τους ή όχι. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 έχουμε μια μεταστροφή στη σημασία της υπηρεσιακής κατάστασης των υποψηφίων (αρχαιότητα), που μαζί με τη συνέντευξη συγκεντρώνουν την πλειοψηφία των αξιολογικών μονάδων. Παρατηρούμε πως η συνέντευξη διεξάγεται με βάση ειδικά σχεδιασμένο έντυπο (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι δομημένη ή ημιδομημένη), ενώ η βαθμολογία του εκπαιδευτικού είναι ο μέσος όρος των βαθμών όλων των μελών του συμβουλίου επιλογής (στα τελευταία θα συμμετάσχει και δικαστικός για την αποφυγή έκνομων καταστάσεων και νομικών αμφισβητήσεων).²⁵⁷

Στο τέλος της δεκαετίας του 1990, τα σχετικά νομοθετήματα γίνονται πολυπλοκότερα. Ταυτόχρονα, θα αναζητηθεί η αναγκαία ισορροπία ανάμεσα στα προσόντα και τις απαιτήσεις της θέσης που πρόκειται να πληρωθεί. Επιδιώκεται, λοιπόν, η εξισορρόπηση ανάμεσα στα αντικειμενικά κριτήρια και την ουσιαστική συνεκτίμηση στοιχείων που δεν αποστεώνουν το προς άσκηση έργο. Η αξιολόγηση,²⁵⁸ ενώ κατέχει κυρίαρχη θέση στις διαδικασίες επιλογής, θα παραμείνει ανενεργή έως τις μέρες μας.

---

²⁵⁶Η βάση αυτή θα ξεπεραστεί με το π.δ. 154/1996 «όπου ελάχιστο όριο για την επιλογή σε θέση σχολικού συμβούλου είναι το ήμισυ του συνολικού ανωτάτου ορίου αξιολογικών μονάδων». Με τον τρόπο αυτό το προαπαιτούμενο όριο των 40 μονάδων κατέβηκε στα 33 μόρια.

²⁵⁷Το ζητούμενο είναι το κατά πόσο ο συγκεκριμένος δικαστικός (έστω και της διοικητικής δικαιοσύνης) γνωρίζει τα ζητήματα που αφορούν την εκπαίδευση, ώστε να διαθέτει αποφασιστικό λόγο. Κάποιοι θα αναρωτηθούν αν είναι ορθό να συμμετέχουν δικαστικοί σε διοικητικές πράξεις ή είναι αντιδημοκρατικό.

²⁵⁸Η οποία προβλεπόταν να διενεργηθεί με βάση συντελεστές βαρύτητας από την προϊσταμένη του εκπαιδευτικού αρχή.

Αυτό επιτείνει την ασάφεια προσόντων όπως: γνώση των εκπαιδευτικών πραγμάτων, ικανότητα ανάληψης διοικητικών ευθυνών, συγκρότηση για την άσκηση έργου προϊσταμένου, συμβολή στην προαγωγή της παιδείας. *Στην πραγματικότητα, συχνά, οδηγούμαστε στο γνωστό σφάλμα: στην προσπάθεια, δηλαδή σμίκρυνσης των σύνθετων πολιτικών προβλημάτων με την αναδιατύπωσή τους ως τεχνικών προβλημάτων (Dale,1989). Το ζήτημα, δηλαδή που μας απασχολεί δεν είναι απλά τεχνικό με την έννοια ότι είναι δύσκολο ή αδύνατο να διαμορφωθούν θεσμοί, οι οποίοι θα τυγχάνουν ευρείας αποδοχής και θα λειτουργούν διαχρονικά και ανεξάρτητα από την εναλλαγή των πολιτικών δυνάμεων στην εξουσία, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η διαμόρφωση πάγιας και ευρύτερα αποδεκτής ιεραρχίας στην εκπαίδευση. Το πρόβλημα είναι πρωτίστως πολιτικό, με την έννοια ότι απαιτείται ανάλογη πολιτική βούληση από τα πολιτικά κόμματα, για τη συγκρότηση ανεξάρτητου οργάνου(-ων), το οποίο στη συνέχεια θα αφηθεί ελεύθερο να λειτουργήσει μακριά από πολιτικές παρεμβάσεις (Λαϊνας:18-28;Μουζέλης,2004).*

Δηλαδή, ακόμη κι αν συμφωνήσουμε στον καλύτερο και καταλληλότερο δυνατό τρόπο βαθμολόγησης, αν δεν έχει φερεγγυότητα το όργανο που θα κληθεί να επιλέξει, θα αμφισβητηθούν τα αποτελέσματά του. Έτσι, κατά καιρούς θα προταθούν διάφορων ειδών συνθέσεις γι' αυτό, καθώς και η μέγιστη δυνατή αυτονόμηση–ανεξαρτητοποίησή του από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. Η επιτυχία, όμως, της εφαρμογής τέτοιων καινοτόμων μέτρων εξαρτάται από τη λειτουργία όλου του θεσμικού και κοινωνικού πλαισίου, που θα ενισχύει τις αξιοκρατικές διαδικασίες επανάκρισης. Το ζητούμενο, λοιπόν, είναι πόσο μεγάλα είναι τα περιθώρια διολίσθησης από την αντικειμενικότητα.

Όσο μεγαλύτερα είναι αυτά, διατείνονται οι εκπαιδευτικοί, τόσο περισσότερο επιτείνεται η κακοδαιμονία και η ανυποληψία (Δ.Β.,1034-1035;1051-1052). Όταν το κοινωνικό σύνολο αδυνατεί ή παρεμποδίζεται να ενσωματώσει τέτοιου είδους πρακτικές είναι επόμενο και οι κοινωνικές αδικίες να εντείνονται και η ατομική συμπεριφορά να επηρεάζεται από τη δράση αυτών που έφτασαν σε κάποιο σημείο της εκπαιδευτικής ιεραρχίας και πιστεύουν πως ανάλογες ρυθμίσεις θέτουν σε κίνδυνο τα συμφέροντά τους (Αθανασούλα-Ρέππα,1999:139). Επομένως, σύστημα επιλογής αντικειμενικό ή αντικειμενικοφανές;

Ένα ανάλογο συμβούλιο μπορεί να έχει ακαδημαϊκό χαρακτήρα και να μην είναι αποκλειστικά δημοσιούπαλληλικής φύσης. Για τη σωστή επιλογή και λήψη

απόφασης είναι επιτακτική ανάγκη να τηρηθούν ορισμένες αρχές, τόσο κατά τη σύσταση, όσο και κατά τη λειτουργία του συμβουλίου όπως: η αρχή της αρμοδιότητας, η αρχή της συλλογικότητας και ομαδικότητας, η αρχή του διαλόγου και της θετικής διαπραγμάτευσης, η αρχή της αμεροληψίας και της αντικειμενικότητας, η αρχή της προβλεψιμότητας, η αρχή της ορθολογικής λήψης των αποφάσεων και η αρχή της λογοδοσίας (Φίντζου,2005:229-231).

Είναι ανάγκη να εισαχθούν σταδιακά αδιαμφισβήτητα αξιοκρατικά κριτήρια (Τάτσης,2005:203-209). Αντικειμενική ή αξιοκρατική αξιολόγηση; Αντικειμενική αξιολόγηση σημαίνει μοριοδότηση όλων των προσόντων των υποψηφίων σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει θεσπίσει το ΥΠ.Ε.Π.Θ. Απεναντίας, η αξιοκρατική αξιολόγηση συνεπάγεται τη μοριοδότηση όλων των προσόντων των υποψηφίων που έχουν σχέση με τη διοίκηση των σχολικών μονάδων. Αυτό σημαίνει πως τα κριτήρια πηγάζουν από τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης θέσης και όχι από τις δεξιότητες που υπάρχουν στον εκπαιδευτικό κόσμο, στα οποία υπήρξε, ενδεχομένως, συμφωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και των εκάστοτε κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων.

Στην τελευταία περίπτωση, μάλλον τα προσόντα «προσαρμόζονται» στη θέση, ακολουθώντας την αντίστροφη πορεία (Γεωργογιάννης κ.α.,2005:70-74). Τονίζεται, λοιπόν, η ανάγκη για αυξημένη κατάρτιση των υποψηφίων στελεχών (*διοικητική επάρκεια*) και η ανάπτυξη της δεξιότητας μετατροπής της θεωρητικής, επιστημονικής και ερευνητικής τους κατάρτισης σε διοικητική πράξη (*διοικητική ετοιμότητα*). Από τις δύο αυτές προϋποθέσεις θα γεννηθεί η *διοικητική συμπεριφορά*. Το θεμελιώδες ερώτημα είναι κατά πόσο η διοικητική επάρκεια συνεπάγεται ή οδηγεί σε διοικητική ετοιμότητα; Και κατά πόσο η τελευταία διαμορφώνει ορθολογική διοικητική συμπεριφορά.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός πως οι σχολικοί σύμβουλοι αξιολογούνται και κρίνονται με βάση τις εκθέσεις που οι ίδιοι υποβάλλουν για το έργο τους, ενώ η ανανέωση της θητεία τους θα γίνει, αρκετές φορές, με απόφαση του υπουργού Παιδείας. Επιπλέον, κάθε φορά που υπάρχει σχετική δυσκολία καθορισμού των διαδικασιών–κριτηρίων επιλογής, επιλέγεται η λύση της προσωρινής αναπλήρωσης, η οποία μετά από συνεχείς ανανεώσεις, μοιάζει περισσότερο με μόνιμη πλήρωση των αντίστοιχων θέσεων. Εδώ θα πρέπει να προσθέσουμε και τις μεταβατικές διατάξεις των εκάστοτε νομικών κειμένων οι οποίες περιλαμβάνουν τις αναγκαίες ρυθμίσεις έως ότου το σχετικό νομοθέτημα εφαρμοστεί

πλήρως. Ζητούμενο αποτελεί η διάρκεια αυτών των μεταβατικών καταστάσεων, καθώς και εάν και κατά πόσο υποκαθιστούν το κυρίως περιεχόμενο ενός νομικού παραγόμενου. Από τα παραπάνω διαφαίνεται η ισχύς του πολιτικού πεδίου δύναμης, αφού κάθε κυβερνητική μεταβολή θα συνοδευτεί από ευρύτερες αλλαγές στο διοικητικό μηχανισμό της εκπαίδευσης. Οι ενέργειες αυτές πολύ λίγο κατάφεραν να ενισχύσουν τη νομιμοποιητική δύναμη της εκπαιδευτικής γραφειοκρατίας. Αποτέλεσμα της «κρίσης νομιμοποίησης», είναι η δημιουργία ενός κλίματος δυσπιστίας, αμφισβήτησης ή και άρνησης σε κάθε προσπάθεια αναδιάρθρωσης των παγιωμένων καταστάσεων (Κυπριανός,2002:333).

Πράγματι, ο έλεγχος του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης έχει αναδειχθεί σε προτεραιότητα των εκπαιδευτικών πολιτικών τα τελευταία χρόνια. Αρκεί μόνο να αναφέρουμε ότι την περίοδο 1985–1994 επιχειρήθηκαν συνολικά έξι νομοθετικές ρυθμίσεις (1985, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994) και πάμπολλες υπουργικές αποφάσεις, κανονιστικές διατάξεις κτλ. Το «στελεχιακό», εκτός από πολιτικο-ιδεολογικό θέμα είναι και ζήτημα σύγχρονου μάνατζμεντ. Το πρόβλημα έγκειται σε ποια κατεύθυνση θα κινείται αυτό το μάνατζμεντ ή, αλλιώς τι και ποιους θα εξυπηρετεί (Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΚΒ΄, 7/5/1992:6075). Καμιά πολιτική ηγεσία, π.χ., δεν υπολόγισε την αργή απορρόφηση των εκπαιδευτικών από την επετηρίδα και ιδιαίτερα των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ο μέσος όρος διορισμού για κάποιες ειδικότητες ήταν η ηλικία των 30–32 ετών, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να χρειαστεί να περιμένουν αρκετά για να έχουν το δικαίωμα υποψηφιότητας για θέση στελέχους. Επιπλέον, κείνοι και σύγχρονοι κλάδοι, όπως των κοινωνιολόγων, των ψυχολόγων κ.ά., με βάση το όριο της δεκαπενταετούς υπηρεσίας για την υποβολή υποψηφιότητας, έμεναν χωρίς επιστημονική κυρίως καθοδήγηση, γιατί παιδαγωγική μπορούν, ίσως, να δώσουν σύμβουλοι άλλων ειδικοτήτων. Και αυτό γιατί διορισμοί εκπαιδευτικών των παραπάνω ειδικοτήτων έγιναν από το 1987 και μετά. Πρόκειται για τις λεγόμενες «ουσιαστικές λεπτομέρειες».

Αν θεωρήσουμε το όλο πρόβλημα ως πρόβλημα ανακατανομής ισχύος, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στη διαπίστωση ότι ο μετασχηματισμός της φύσης της κρατικής εξουσίας δε θα μπορούσε να επιτευχθεί με αναδιαρθρώσεις στη δομή των εξουσιών της, αλλά με ανακατανομή των δομών της κρατικής εξουσίας προς ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών (Δούκας,2000:155-162). Τέτοιες προοπτικές δεν

αποτυπώνονται στην κρατική εκπαιδευτική πολιτική, αλλά ούτε και στον κοινωνικό λόγο.

Θα είχε ενδιαφέρον να απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσο οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών επηρεάζουν καθοριστικά τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι συνδικαλιστικοί φορείς των εκπαιδευτικών για δεκαετίες θέτουν στο διεκδικητικό τους πλαίσιο, σχεδόν πάντα, ζήτημα επιλογής στελεχών. Ακόμα όμως κι αν ο διαπιστωτικός, περιγραφικός, πολιτικός-εκπαιδευτικός λόγος υιοθετήσει μια ριζοσπαστική στάση απέναντι στην κυριαρχία του πολιτικού πεδίου δύναμης, ο μετασχηματισμός του σε εφαρμοσμένη πολιτική καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής. Τα εμπόδια ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες: στον τεχνικό οργανωτικό σχεδιασμό και, κυρίως, στην κυριαρχία της *«κομματικοκρατικής μηχανής»* (Δούκας,2000:159-160).

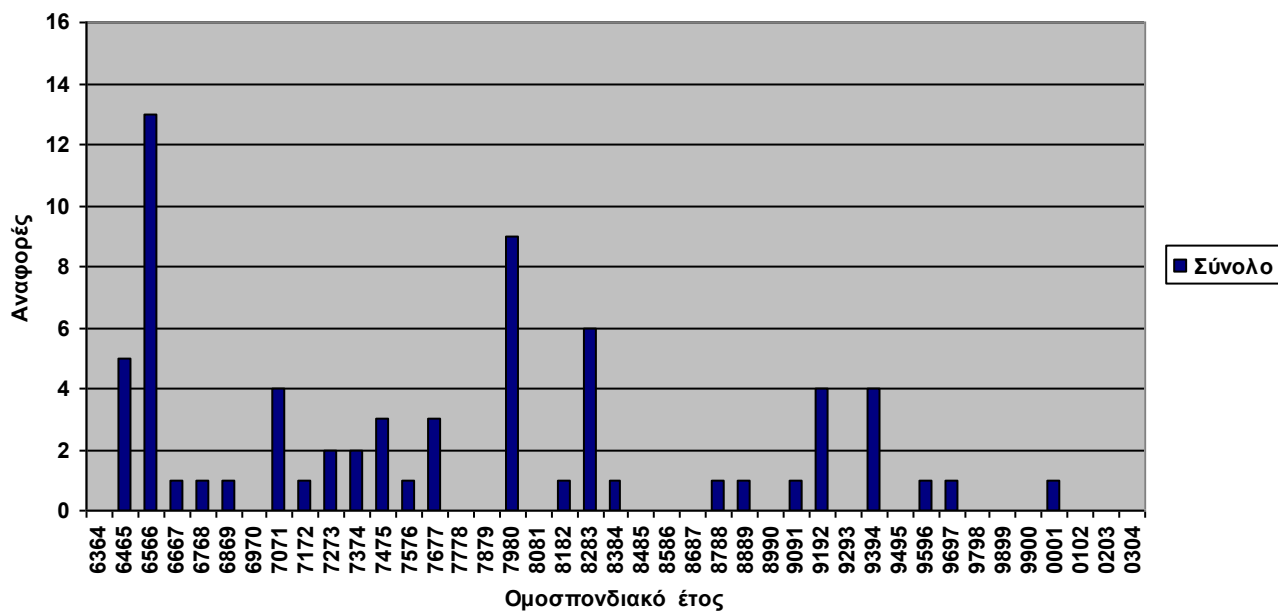
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ

4.1 Οργάνωση – Διοίκηση της εκπαίδευσης

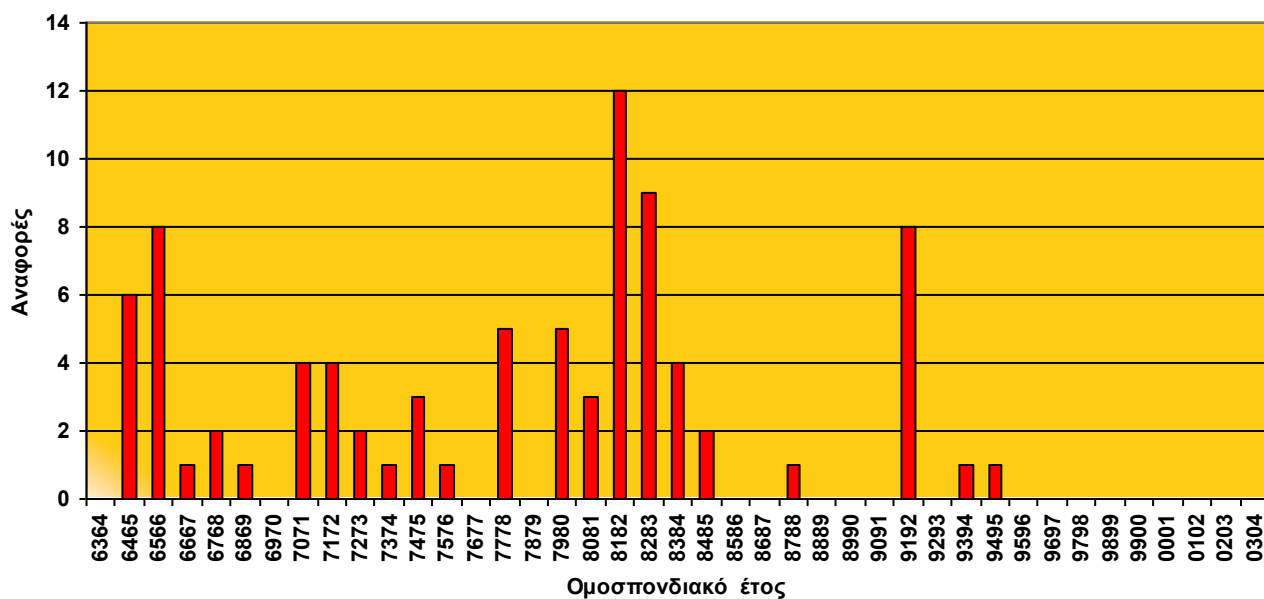
1.A Περιφερειακή εποπτεία και διοίκηση

1.A Περιφερειακή εποπτεία και διοίκηση

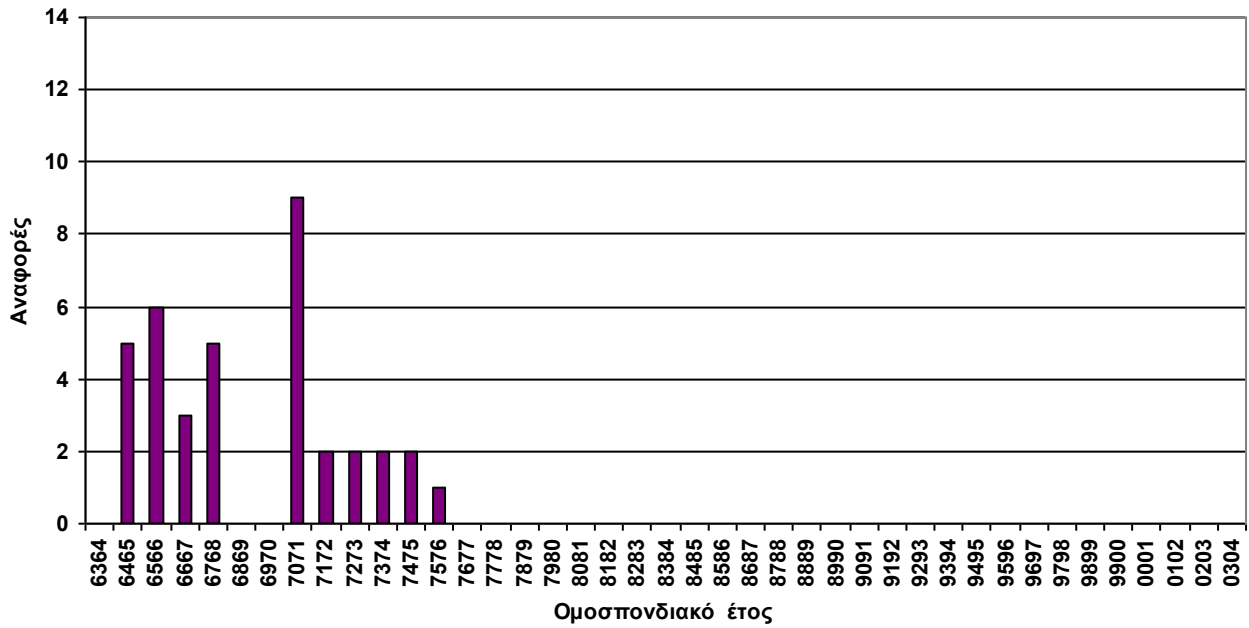
1.B Επιθεωρητής

1.B Επιθεωρητής

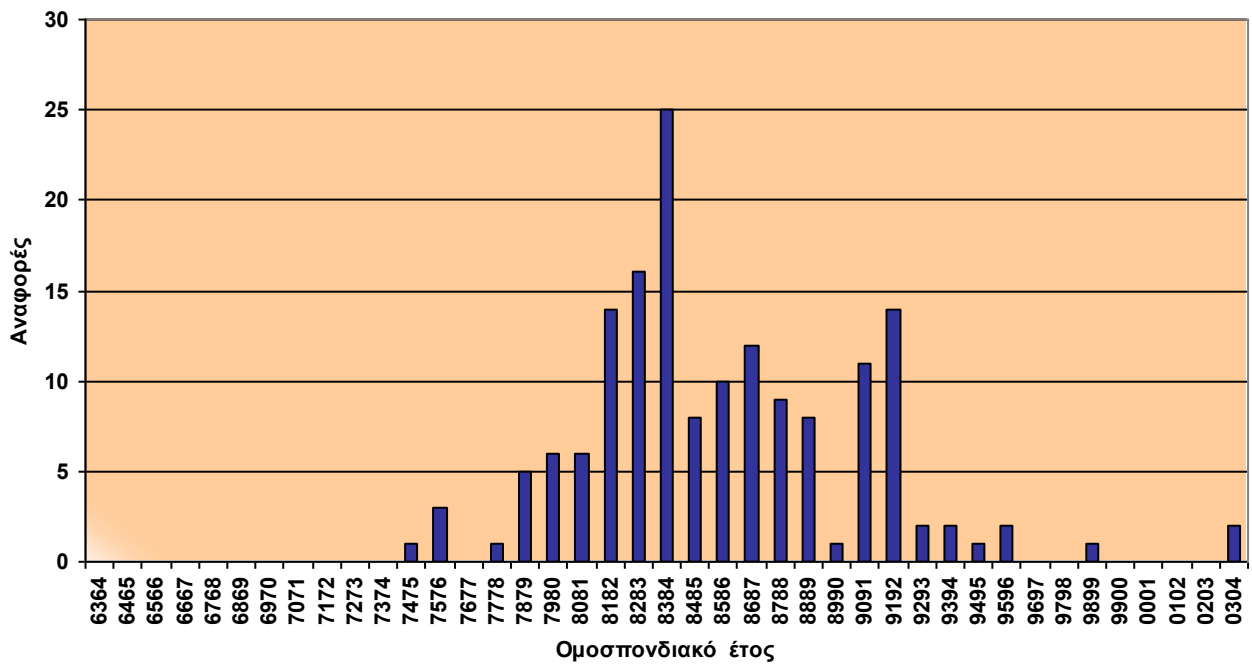
1.Γ Γενικός επιθεωρητής

1.Γ Γενικός επιθεωρητής

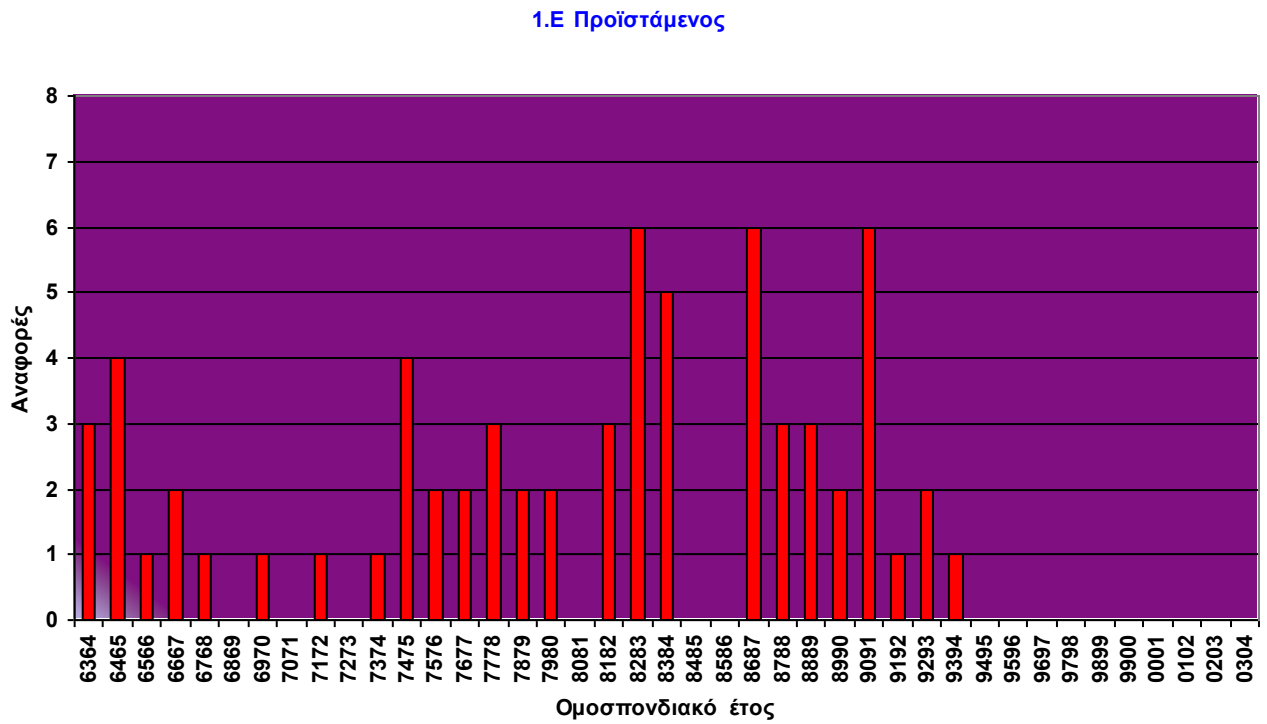

1.Δ Σχολικός σύμβουλος

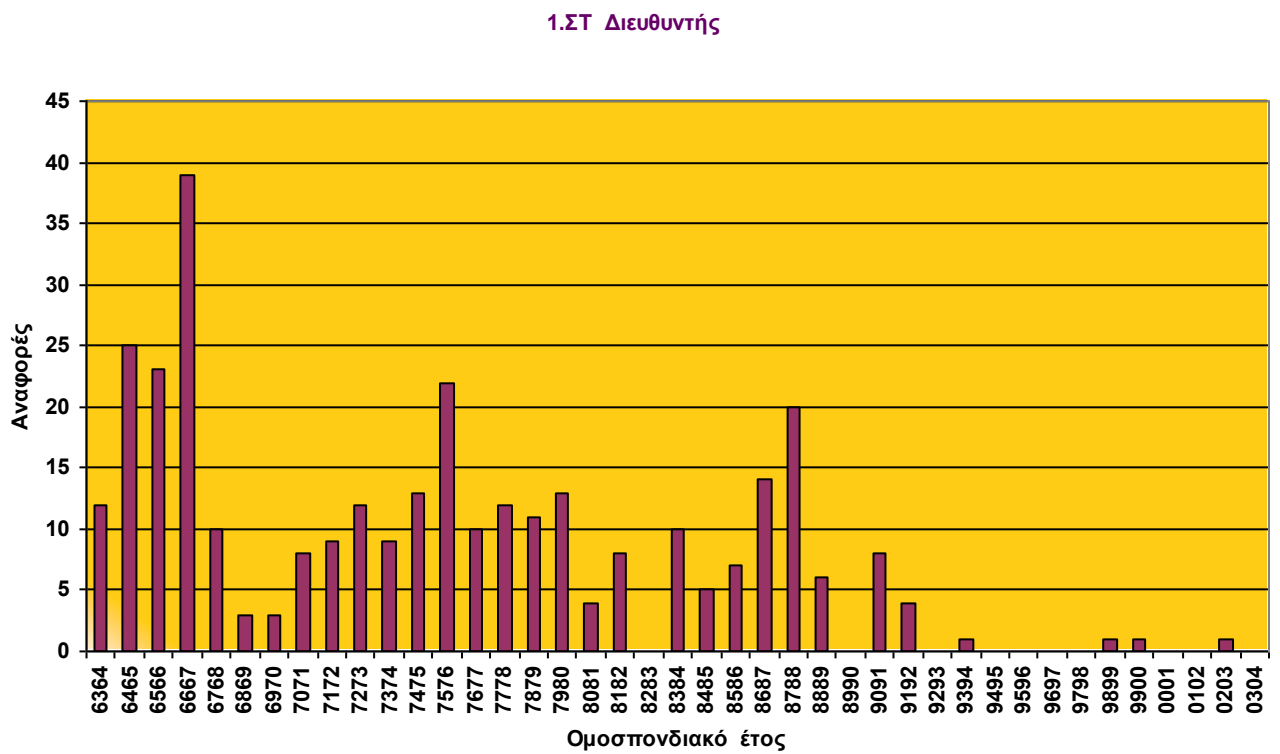
1.Δ Σχολικός σύμβουλος

1.Ε Προϊστάμενος

1.ΣΤ Διευθυντής

Μελετώντας τα παραπάνω γραφήματα διαπιστώνουμε την πληθώρα των αναφορών για το σχολικό σύμβουλο, τον προϊστάμενο και το διευθυντή σχολείου. Οι δύο πρώτες υποκατηγορίες εμφανίζονται, στα κείμενα για την εκπαίδευση, στην αρχή της Μεταπολίτευσης και θα συμπεριληφθούν στο συνδικαλιστικό λόγο της Δ.Ο.Ε. αδιάλειπτα έως και τις μέρες μας. Η ομάδα των δεδομένων που αναφέρονται στο διευθυντή συνιστά κοινό τόπο για την προ, αλλά και τη μετά τη δικτατορία περίοδο. Αντίθετα, υποκατηγορίες όπως αυτή του γενικού επιθεωρητή και του επιθεωρητή παραμένουν έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και στη συνέχεια αποτελούν μέρος της ιστορίας του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Τα έτη με τις περισσότερες καταγραφές είναι: 1975, 1982, 1984-1985 και η περίοδος 1990-1992.

Όσον αφορά τις περιφερειακές δομές διοίκησης και καθοδήγησης της εκπαίδευσης, θα γίνει από τη δεκαετία του 1960 σαφής η ανάγκη ύπαρξης υποστηρικτικών θεσμών στα πλαίσια αποκεντρωτικών λογικών. Το κενό αυτό θα έρθει να καλύψει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ως μέρος των μεταρρυθμιστικών πρωτοβουλιών της Ένωσης Κέντρου. Μεταξύ των βασικότερων φροντίδων του νέου θεσμού, εκτός από το έργο της ανύψωσης της επιστημονικής στάθμης των εκπαιδευτικών και την καθοδήγησή τους στις μεθόδους της επιστημονικής έρευνας των σχολικών ζητημάτων, συγκαταλεγόταν, ευθύς εξ αρχής, και η κατάλληλη καθοδήγηση των περιφερειακών οργάνων διοίκησης της εκπαίδευσης,²⁵⁹ ώστε να είναι περισσότερο αποτελεσματικά κατά τη λειτουργία τους.²⁶⁰ Με σκοπό την ενίσχυση και τον εξορθολογισμό της τελευταίας θα ιδρυθούν 50 νέες εκπαιδευτικές περιφέρειες, καθώς και 4 γενικές επιθεωρήσεις, σε μια προσπάθεια ορθότερης κατανομής αρμοδιοτήτων και ευθυνών.²⁶¹ Ταυτόχρονα, επιδιωκόταν η αποσυμφόρηση συγκεκριμένων ομάδων

---

²⁵⁹Έντονη είναι η κριτική που θα ασκηθεί στο νέο θεσμό από τον πρώην γενικό γραμματέα του υπουργείου Παιδείας και σφοδρό πολέμιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης Κ. Δ. Γεωργούλη. Χαρακτηριστικά είναι τα άρθρα του: «Περί την νέαν «εκπαιδευτικήν μεταρρύθμισην». Εκπληκτική αντίθεση μεταξύ επαγγελίων και επιδιώξεων (ανακρίβειαι, αντιφάσεις και ανειλικρίνεια), *Καθημερινή*, 4-8-1964. «Η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας δια μεταφράσεων αποτελεί αξιοπερίεργον εφεύρημα. Αι προτεινόμεναι ως προς την σχολικήν γνώσιν καινοτομίαι θα επιτείνουν την ήδη επικρατούσαν σύγχυσιν και αναρχίαν», *Καθημερινή*, 6-8-1964. «Περί την αμελέτητον εκπαιδευτικήν μεταρρύθμισην. Η δευτέρα περισσότερον ατυχής συνέχεια μιας απολογητικής απαντήσεως», *Καθημερινή*, 30-8-1964. Ακόμη, σε διαφορετικό πνεύμα από τα προηγούμενα, το άρθρο της Ρ. Ιμβριώτη «Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο», *Αυγή*, 31-1-1965.

²⁶⁰ Δ.Β.,554:1. Βλέπε σχετικά και το άρθρο του Ε. Παπανούτσου «Τελευταίες παρατηρήσεις», *Βήμα*, 27-8-1964.

²⁶¹ Ο.π.:9. Βλέπε σχετικά και Παπανικολάου Κ., «Αυτοδιοίκηση και διοικητική αποκέντρωση στην παιδεία», *Αυγή*, 21 και 22-7-1964 (Μπουζάκης,1999:438-443).

εκπαιδευτικών, αφού τους δινόταν η ευκαιρία να καταλάβουν θέσεις επιθεωρητών.²⁶²

Η πλήρωση θέσης διευθυντή γινόταν με προαγωγή στον αντίστοιχο βαθμό (διευθυντής α΄ και β΄). Ακόμη, υπήρχε αντιστοίχιση του αριθμού των θέσεων με τον αριθμό των προαγόμενων. Η διαδικασία επιλογής περιλάμβανε τη συγκρότηση, αρχικά, πινάκων όσων δασκάλων είχαν στις υπηρεσιακές τους εκθέσεις «*εξαιρετικώς ευδόκιμον υπηρεσίαν*», αναλογικά, με βάση την υπηρεσιακή τους ηλικία (μετά από τριετή ή τετραετή παραμονή στον προηγούμενο βαθμό). Η ομοσπονδία θα συγκεντρώνει προς επεξεργασία κάθε πρόταση για το θέμα. Μεταξύ αυτών συγκαταλεγόταν και μία, η οποία θυμίζει το σημερινό τρόπο επιλογής, σύμφωνα με την οποία οι πίνακες διευθυντών συντάσσονται από τα Π.Υ.Σ.Σ.Ε. και κρίνονται δευτεροβάθμια από τα Α.Υ.Σ.Σ.Ε. (όχι από το Α.Σ.Δ.Ε.Π.).²⁶³ Αποφασιστικός στις προηγούμενες διαδικασίες ήταν ο ρόλος του επιθεωρητή, από τον οποίο γινόταν ο ορισμός του διευθυντή.²⁶⁴

Ο θεσμός του επιθεωρητή στελεχώνει κατεξοχήν τις περιφερειακές δομές. Ο τρόπος λειτουργίας του θα έχει ως αποτέλεσμα τα διοικητικά του καθήκοντα να επισκιάζουν τα καθοδηγητικά-παιδαγωγικά. Αποτελούσε, επομένως, και το διοικητικό προϊστάμενο των εκπαιδευτικών με γραφειοκρατικές αρμοδιότητες.²⁶⁵ Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που επεδίωκε να παγιωθεί και να στεριώσει στο εκπαιδευτικό σύστημα, προέτασε μια διαφορετική λειτουργία του συγκεκριμένου θεσμού, κυρίως τη συνεργασία του με τη σχολική κοινότητα. Αυτή η διαφορετική λειτουργία γινόταν σαφής και από την αλλαγή του τρόπου επιλογής των εκπαιδευτικών που θα ασκούσαν τα συγκεκριμένα καθήκοντα. Φυσικά, το νέο πνεύμα που έφερνε η προαναφερόμενη μεταρρυθμιστική προσπάθεια του 1964 απαιτούσε και τη συνδρομή του αντίστοιχου προσωπικού. Προηγούνταν, επομένως, όλων η επιλογή του. Αυτή με τη σειρά της ήταν αναγκαίο να έπεται της συγκρότησης του νέου καθοδηγητικού θεσμού, του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.²⁶⁶

Όσον αφορά τα διοικητικά στελέχη βάσης (διευθυντές) συντάσσεται σχετικός πίνακας από το Κ.Υ.Σ.Π.Ε., ο οποίος θα κριθεί και από το Συμβούλιο

---

²⁶² Δ.Β., 571:2.

²⁶³ Δ.Β., 547:12. Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Στοιχειώδους Εκπαίδευσης και Ανώτερο Υπηρεσιακό Συμβούλιο Στοιχειώδους Εκπαίδευσης αντίστοιχα.

²⁶⁴ Δ.Β., 565:5-6.

²⁶⁵ Δ.Β., 566:3;572:13;593:6.

²⁶⁶ Δ.Β., 579:5; 582:12.

της Επικρατείας.²⁶⁷ Το θέμα, που απασχολούσε τους εκπαιδευτικούς για τρία χρόνια, τίθεται από τη Δ.Ο.Ε. στον υπουργό Παιδείας Ι. Διαμαντόπουλο και στο διάδοχό του Ε. Σαββόπουλο.²⁶⁸ Καθώς η χώρα έμπαινε στη δίνη των Ιουλιανών, το ζήτημα περιπλέκεται περισσότερο, αφού δεν μπορεί να λυθεί με νομοθετικό διάταγμα.²⁶⁹ Η τριετία αυτή δυσκολιών για τους εκπαιδευτικούς (αφού το ζήτημα δεν ήταν μόνο βαθμολογικό, αλλά κυρίως μισθολογικό, καθόσον υπήρχε σύνδεση ανάμεσα στα δύο τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο) επιφέρει αλλαγές στον επιλεκτικό μηχανισμό. Έτσι, υιοθετείται η διαδικασία που αναφέρθηκε παραπάνω, σύμφωνα με την οποία όλα τα Π.Υ.Σ.Π.Ε. και Α.Υ.Σ.Π.Ε. της χώρας συνέτασαν τους σχετικούς πίνακες προακτέων και τους έστειλαν στο υπουργείο Παιδείας για την τελική συγκρότηση των πινάκων.²⁷⁰

Για τον απεγκλωβισμό του επιθεωρητή από το άχθος της διοικητικής εργασίας, οι εκπαιδευτικοί προτείνουν, αρκετά νωρίς, την αναδιοργάνωση των περιφερειακών υπηρεσιών και την τοποθέτηση σε αυτές *διευθυντή γραφείου* (αποφάσεις της ΛΣΤ΄ γενικής συνέλευσης). Επρόκειτο για την αρχική σύλληψη του προϊσταμένου διεύθυνσης ή γραφείου, που οι ίδιες οι ανάγκες επέβαλαν τη θεσμοθέτησή του. Ειδικότερα, οι επιθεωρητές *«είναι καθηλωμένοι στα γραφεία τους... (γι' αυτό) πρέπει να απαγκιστρωθούν απ' τη ρουτίνα των γραφείων και να περιοριστούν στον καθαρά εποπτικό και καθοδηγητικό τους ρόλο»*. Στις σχετικές καταγραφές δηλώνεται χωρίς περιστροφές ότι το πεδίο δράσης του διευθυντή γραφείου ήταν ο διοικητικός τομέας, ενώ απαιτούνταν βαθμολογικά/υπηρεσιακά να βρίσκεται σε επίπεδο ανάλογο με τον επιθεωρητή.²⁷¹ Αξιοσημείωτο είναι πως ο συγκεκριμένος εκπαιδευτικός θα ήταν μετακλητός με τριετή θητεία. Άρα, ένα δεύτερο ερευνητικό εύρημα είναι η έννοια ή η ιδέα της μετακλητότητας, που προσδιορίζει το υπηρεσιακό καθεστώς των στελεχών του εκπαιδευτικού συστήματος από τη δεκαετία του 1980 και εξής.

Την ιδέα αυτή τη χαρακτηρίζουν, από αυτή την πρώτη περίοδο, οι διακυμάνσεις που θα παρατηρηθούν και αργότερα. Έτσι, αρκετά σύντομα, γίνεται

---

²⁶⁷ Δ.Β., 572:20. Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

²⁶⁸ Δ.Β., 573:12.

²⁶⁹ Δ.Β., 575:8;577:8. Διατάγματα υπογεγραμμένα από υπουργό κυβερνήσεως κατανηφισμένης από τη Βουλή (Ε. Σαββόπουλος) ήταν ευπρόσβλητα στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Τελικά, αυτό θα γίνει από την κυβέρνηση Σ. Στεφανόπουλου (υπουργός Παιδείας Σ. Αλαμανής).

²⁷⁰ Δ.Β., 585:5;586:8.

²⁷¹ Δ.Β., 547:12,13. Στο ίδιο κείμενο αναφέρεται πως στις κεντρικές υπηρεσίες του υπουργείου Παιδείας να τοποθετηθούν με μετάταξη εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ώστε να *«περιέλθουν εξ ολοκλήρου στον κλάδο»*.

λόγος για μονιμότητα των διευθυντών γραφείου.²⁷² Μετά από λίγο έχουμε επαναφορά των προηγούμενων θέσεων, αφού τώρα οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί έπρεπε να είναι μετακλητοί *«ανά τριετία ή τετραετία, με δικαίωμα υπογραφής και χωρίς διοικητικές αρμοδιότητες»*.²⁷³ Η θέση αυτή, μετά τις αρχικές αμφιταλαντεύσεις, παγιώνεται με την προσθήκη ότι έπρεπε να κατέχουν το βαθμό του διευθυντή α ή β'.²⁷⁴

Η επεξεργασία του διεκδικητικού πλαισίου της ομοσπονδίας κατά τη ΛΖ' γενική συνέλευση (Ιούλιος 1965) θα συμπεριλάβει και την αντίστοιχη θεματική (επιθεωρητές - γραφεία επιθεωρήσεων - Π.Υ.Σ.Π.Ε. - Α.Υ.Σ.Π.Ε.). Σε αυτό καταγράφεται πως οι περιφερειακές υπηρεσίες χωλαίνουν εξαιτίας της έλλειψης αυτοτέλειας, που θα τους επέτρεπε τη λήψη πρωτοβουλιών για την έγκαιρη και άμεση αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων που σχετίζονται με την εκπαίδευση και το προσωπικό της. Γι' αυτό επιβαλλόταν η λύση της αποκέντρωσης, έτσι ώστε οι ανάγκες των περιφερειακών υπηρεσιών να αντιμετωπίζονται από τις ίδιες, *«χωρίς την επέμβαση και την τροχοπέδη της κεντρικής υπηρεσίας»*.²⁷⁵ Για το διευθυντή θα προταθεί να αυξηθούν οι θέσεις όσων κατείχαν τους βαθμούς α' και β' και η ενιαιοποίηση του 2^{ου} και 3^{ου} βαθμού. Ειδικότερα, *«η διεύθυνση των σχολείων να ανατίθεται, στον αρχαιότερο κατά βαθμό δάσκαλο και μόνο στην περίπτωση που θα υπηρετεί ομοιόβαθμος μετεκπαιδευμένος με την ίδια υπηρεσία στο βαθμό να ανατίθεται σ' αυτόν»*.²⁷⁶

Η πολιτική αστάθεια που ακολουθεί, παρεμποδίζει τη λήψη των απαραίτητων αποφάσεων.²⁷⁷ Οι τελευταίες, με τη μορφή διατάγματος, ήταν απαραίτητο να προηγηθούν της επιλογής και των μεταθέσεων του στελεχιακού δυναμικού, αφού ήταν η αναγκαία προϋπόθεσή τους (να καθοριστούν οι έδρες και οι νομοί στους οποίους θα τοποθετούνταν).²⁷⁸ Οι αποφάσεις λαμβάνονται μετά από σχετική καθυστέρηση,²⁷⁹ αλλά δεν καλύπτονται οι συγκεκριμένες θέσεις με το αντίστοιχο προσωπικό (επιθεωρήσεις-γενικές επιθεωρήσεις). Επιπλέον, η αλλαγή αυτή προκαλεί ευρύτερη ανακατανομή της εποπτείας του εκπαιδευτικού

---

²⁷² Δ.Β., 566:3.

²⁷³ Δ.Β., 572:13.

²⁷⁴ Δ.Β., 593:6. Στις αποφάσεις της ΛΗ' γενικής συνέλευσης.

²⁷⁵ Δ.Β., 566:3;572:13;593:6.

²⁷⁶ Δ.Β., 572:12.

²⁷⁷ Δ.Β., 573:12;575:4;578:5.

²⁷⁸ Δ.Β., 575:5,8;579:5,7.

²⁷⁹ Δ.Β., 581:2;600:14.

συστήματος σε περιφερειακό επίπεδο.²⁸⁰ Κάτι τέτοιο συνεπαγόταν ανακαθορισμό των ορίων και για τις 196 εκπαιδευτικές περιφέρειες της χώρας.²⁸¹ Επιπρόσθετα, οδηγεί στην παραπέρα ανάπτυξη των θέσεων των εκπαιδευτικών πάνω στο συγκεκριμένο πρόβλημα.

Έτσι, η ορθή διοικητική λειτουργία είναι γι' αυτούς αποκεντρωτική και όχι συγκεντρωτική. Στηρίζεται στη στενή σχέση και αμοιβαία ανταλλαγή - επικοινωνία ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια. Η ανταλλαγή αυτή είναι κατά κύριο λόγο συμβουλευτική μεταξύ του υπουργείου Παιδείας και των υπηρεσιών εποπτείας, των εκπαιδευτικών περιφερειών και των επιθεωρήσεων των σχολείων. *«Μία τούτη σχέσις προϋποθέτει προφανώς την πυκνήν ύπαρξην επιθεωρήσεων σχολείων».*²⁸²

Για τους διευθυντές θα έχουμε επανάληψη των δυσκολιών της τριετίας 1964-1966, αφού και πάλι οι πίνακες εκπίπτουν στο Συμβούλιο της Επικρατείας με ό,τι αυτό συνεπάγεται.²⁸³ Η Δ.Ο.Ε. ζητά την ανασύνταξή τους, καθώς και την αύξηση του αριθμού των αντίστοιχων θέσεων.²⁸⁴ Οι προαναφερόμενοι πίνακες, πέρα από την όποια καθυστέρηση υπηρεσιακής εξέλιξης για τους άμεσα ενδιαφερόμενους εκπαιδευτικούς, υπακούοντας στη λογική του φαύλου κύκλου, παρακωλύουν και την προαγωγή των αμέσως επόμενων υπηρεσιακά και ούτω καθεξής.²⁸⁵ Θέλουμε να επισημάνουμε στο σημείο αυτό της μελέτης μας την «οργανικότητα» των παρατηρούμενων φαινομένων στην εκπαίδευση, η οποία υπερβαίνει κάθε δομή της συνέχοντάς την με τις υπόλοιπες σε ένα ενιαίο όλο.

Αντίστοιχη πορεία ακολουθεί και ο δεύτερος θεσμός (ανώτερου επιπέδου), αυτός του γενικού επιθεωρητή. Η πλήρωσή του γινόταν με την προαγωγή των επιθεωρητών από το αρμόδιο υπηρεσιακό όργανο, το Ανώτατο Συμβούλιο Διοίκησης Εκπαιδευτικού Προσωπικού Στοιχειώδους Εκπαιδευσεως.²⁸⁶ Ένα χρόνο μετά, το 1965, οι σχετικές αρμοδιότητες παραχωρούνται στο υπηρεσιακό συμβούλιο που διενεργεί τις επιλογές των επιθεωρητών, ενώ ερωτηματικά εγείρει για τη Δ.Ο.Ε. το γεγονός πως περιφερειακά όργανα διοίκησης, όπως το

---

²⁸⁰ Δ.Β., 582:1,12.

²⁸¹ Δ.Β., 585:8 ;586:8.

²⁸² Δ.Β., 628:1-2.

²⁸³ Δ.Β., 577:2;599:4.

²⁸⁴ Δ.Β., 577:3; 600:11.

²⁸⁵ Δ.Β., 602:1.

²⁸⁶ Δ.Β., 556:12.

Α.Υ.Σ.Σ.Ε., λειτουργούσαν χωρίς τους νόμιμους αναπληρωτές των μη επιλεγμένων ακόμα γενικών επιθεωρητών.²⁸⁷

Ζητήματα νομιμότητας εγείρονταν, αφού το συγκεκριμένο περιφερειακό όργανο διενεργούσε τις προαγωγές των εκπαιδευτικών, κάτι που μεταφραζόταν σε βαθμολογική και μισθολογική μεταβολή γι' αυτούς.²⁸⁸ Επιπλέον, ο ρόλος των γενικών επιθεωρητών ήταν κομβικής σημασίας, αφού αναλάμβαναν καθήκοντα στις ανώτερες εκπαιδευτικές περιφέρειες.²⁸⁹ Οι παραπάνω διαδικασίες απαιτούσαν χρόνο και μελέτη, κάτι που δεν επέτρεπε η παρούσα πολιτική κατάσταση. Παρόλα αυτά, συγκροτούνται οι απαραίτητοι πίνακες²⁹⁰ και ακολουθούν την οδό που προέβλεπαν τα νομικά κείμενα της εποχής προκειμένου να περατωθούν.²⁹¹ Τα πράγματα θα περιπλέξει και η ανασύνθεση του προσωπικού του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου²⁹²

Η Δ.Ο.Ε. θα αποδώσει την κατάσταση στην παιδεία, τις παραμονές της δικτατορίας, με τη φράση «*Πύργος της Βαβέλ*». «*Τίποτε δεν προχωρεί, τίποτε δε βρίσκει τη λύση του. Ό,τι οικοδομεί ο ένας, το γκρεμίζει ο άλλος. Οι βουλευτές, οι διάφοροι σύμβουλοι, οι υπουργοί και τα κόμματα, διάλεξαν την εκπαίδευση για επίδειξη ισχύος... Να γίνουν προαγωγές επιθεωρητών σε γενικούς. Όχι, να μη γίνουν, λένε οι άλλοι*».²⁹³ Οι εκπαιδευτικοί προσδοκούσαν ότι αυτή η κατάσταση θα έληγε σύντομα.²⁹⁴

Αυτό δε θα γίνει²⁹⁵ και η ομοσπονδία επιδιώκει την ολοκλήρωση των διαδικασιών, αφού οι απαραίτητοι πίνακες επιλεγέντων είχαν από καιρό καταρτιστεί.²⁹⁶ Πρόκειται, επομένως, για βίους παράλληλους για κάθε ομάδα στελεχών. Αυτό το χρονίζον πια πρόβλημα θα λυθεί με μία διάταξη που ψηφίζει η Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως²⁹⁷ ή «*Μικρά Βουλή*» στο ν.δ. 4589/1966, σύμφωνα

---

²⁸⁷ Δ.Β., 562:16.

²⁸⁸ Ο.π.: 16.

²⁸⁹ Δ.Β., 564:1;579:8.

²⁹⁰ Δ.Β., 582:12;584:2;585:5,8.

²⁹¹ Δ.Β., 603:13.

²⁹² Δ.Β., 597:5.

²⁹³ Δ.Β., 592:5.

²⁹⁴ Δ.Β., 593:1;597:5.

²⁹⁵ Δ.Β., 601:3.

²⁹⁶ Δ.Β., 602:2.

²⁹⁷ Πρόκειται για την επιτροπή του άρθρου 35 (παράγραφοι 1 έως 5) του συντάγματος του 1952. Το συγκεκριμένο άρθρο στην παράγραφο 2 προέβλεπε ότι «ο βασιλεύς δύναται, διαρκούσης της βουλευτικής περιόδου κατά τον χρόνο της απουσίας της Βουλής, ή της διακοπής των εργασιών αυτής, να προβαίνει εις έκδοσιν νομοθετικών διαταγμάτων προς ρύθμισιν εξαιρετικώς επειγόντων θεμάτων μετά σύμφωνον γνώμην ειδικής επιτροπής εκ βουλευτών, οριζομένης εις την αρχήν εκάστης συνόδου και λειτουργούσης μέχρι της

με την οποία οποιαδήποτε επιλογή δεν επιδεχόταν αναπομπή από τον αρμόδιο υπουργό, αλλά ούτε και δευτεροβάθμια κρίση. Η Δ.Ο.Ε. απευθυνόμενη στον υπουργό Παιδείας της κυβέρνησης Παρασκευόπουλου, Ι. Θεοδωρακόπουλο, θα χαρακτηρίσει τη συγκεκριμένη διάταξη αντισυνταγματική.²⁹⁸ Ένα δεύτερο πρόβλημα, το ζήτημα των προαγωγών των διευθυντών, θα λυθεί την ίδια χρονική περίοδο.²⁹⁹ Ο συνδικαλιστικός φορέας των δασκάλων προσθέτει στα αιτήματά του, εκτός από το αυτονόητο του προηγούμενου, και τη μέγιστη δυνατή αύξηση των σχετικών θέσεων-βαθμών, ώστε να διευρυνθεί η κορυφή της υπηρεσιακής πυραμίδας.³⁰⁰ Το τελευταίο θα επιτευχθεί λίγο αργότερα, όταν οι συνθήκες είναι ριζικά διαφορετικές.³⁰¹

ενάρξεως της νέας συνόδου». Επρόκειτο, σύμφωνα με το Ν. Αλιβιζάτο (1995:204), για έκτακτη νομοθετική διαδικασία, η οποία υποκατέστησε σταδιακά την τακτική, χάρη στη διασταλτική (αν όχι αντισυνταγματική) ερμηνεία των σχετικών συνταγματικών διατάξεων. Η συγκεκριμένη επιτροπή δεν μπορούσε να έχει αριθμό μελών κατώτερο από το ένα πέμπτο του συνολικού αριθμού των βουλευτών του κοινοβουλίου. Η σύνθεσή της ήταν ανάλογη με τη δύναμη των κομμάτων που αντιπροσωπεύονταν στη βουλή. Λειτουργούσε κατά το χρόνο της απουσίας της βουλής ή της διακοπής των εργασιών της, ενώ οι προτάσεις (τροποποίησης, ακύρωσης ή κατάργησης) των βουλευτών σχετικά με τα νομοθετικά διατάγματα που ψήφισε εγγράφονταν κατά προτεραιότητα στην ημερήσια διάταξη του κοινοβουλευτικού έργου κατά την επανάληψη των εργασιών της βουλής. Αυτή η δυνατότητα θα αξιοποιηθεί την άνοιξη του 1965 και στην περίπτωση του ν.δ. 4379/1964, βασικού νομοθετήματος της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας της Ένωσης Κέντρου, μετά από αίτημα 44 βουλευτών της Ε.Ρ.Ε.

Η συγκεκριμένη νομοθετική διαδικασία αποσκοπούσε να αντιμετωπίσει τις καταχρήσεις των αναγκαστικών νόμων και των απεριόριστων νομοθετικών εξουσιοδοτήσεων. Ενίσχυε εμμέσως, πλην σαφώς την εκτελεστική εξουσία, χωρίς ταυτόχρονα να προβλέπει εγγυήσεις για τον έλεγχο της νομικής της παραγωγής. Επιπλέον, περιορισμούς έθετε στη λειτουργία της το σύνταγμα και ο κανονισμός της βουλής (Ο.π.:214). Παρόλα αυτά το σύνταγμα δεν καθιστούσε υποχρεωτική την επικύρωση από τη βουλή των νομοθετικών διαταγμάτων που εκδίδονταν από την Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως. Από τη στιγμή που εκδίδονταν, είχαν την ισχύ τυπικού νόμου. Στην πραγματικότητα η λεγόμενη «Μικρά Βουλή» διέθετε οργανική αυτονομία απέναντι στο κοινοβούλιο και επαρκούσε ο αριθμός των 21 ψήφων για να ψηφιστεί ένα κείμενο.

Τα νομοθετικά διατάγματα που θα εκδώσει η συγκεκριμένη επιτροπή θα ξεπεράσουν κατά πολύ τον αριθμό των αντίστοιχων νόμων, ενώ δε θα υπόκεινται σε νομικό έλεγχο από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Ο Ν. Αλιβιζάτος τονίζει ότι «δεν είναι υπερβολικό να ισχυριστεί κανείς πως, κατά τη διάρκεια της περιόδου που μας απασχολεί, τα πιο σημαντικά θέματα της εθνικής ζωής, ανάμεσα σε μια πληθώρα δευτερεύοντα θέματα, ρυθμίστηκαν με νομοθετικά διατάγματα που είχαν εκδοθεί σύμφωνα με τη συνοπτική διαδικασία του άρθρου 35. Κάθε άλλο από «επείγοντα», με το νόημα τουλάχιστον που έδινε στον όρο το συνταγματικό κείμενο, τα θέματα που προκάλεσαν την έκδοση νομοθετικών διαταγμάτων δεν υποβάλλονταν συνήθως στη βουλή, και αυτό για να αποφευχθεί η κάθε συζήτηση σε βάθος». Κατά μία αυθαίρετη ταύτιση, η Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως του άρθρου 35 εξομοιωνόταν με την ολομέλεια της βουλής (Ο.π.: 215-225).

Προς επίρρωση των παραπάνω ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο Γ. Δασκαλάκης (2005:30,77) υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι «η χρησιμοποίηση της μεθόδου της «εκ των υστέρων δια νόμων» κυρώσεως παρανομιών και αφέσεως αμαρτιών είναι ευρύτατη. Δεν υποθέτω να υπερβαίνουν τις...οκτακόσιες οι διατάξεις νόμων οι οποίες, από το 1944 μέχρι σήμερα, κάλυψαν πράξεις άσκοπες, ή που έγιναν τυπικά κακώς ή ουσιαστικά παράνομα και για τις οποίες υφίσταται νομική ευθύνη».

²⁹⁸ Δ.Β., 611:5.

²⁹⁹ Δ.Β., 609:2,3,9,15,16;610:12;611:5,8.

³⁰⁰ Δ.Β., 616:3.

³⁰¹ Δ.Β., 626:1,2. Οι οργανικές θέσεις διευθυντών α' (2^{ος} βαθμός) ήταν 87, ενώ διευθυντών β' 1150 (3^{ος} βαθμός).

Η Δικτατορία θα επιφέρει αλλαγή θεσμών (π.χ, εμφάνιση του νομαρχιακού επιθεωρητή και του αναπληρωτή γενικού επιθεωρητή), αλλά και του ρυθμιστικού νομικού πλαισίου.³⁰² Το τελευταίο έκανε λόγο για προαγωγή των ενδιαφερόμενων εκπαιδευτικών.³⁰³ Αυτό δε συνεπαγόταν και την άμεση λύση των προβλημάτων «*επί μεγίστη ζημία της εκπαιδύσεως. Η λειτουργία των σχολείων έχει κυριολεκτικώς παραλύσει*». ³⁰⁴

Το περιεχόμενο που αποκτά τώρα η έννοια της εποπτείας αναλύεται από τον υφυπουργό Σ. Δημητράκο, σύμφωνα με τον οποίο «*ο υφιστάμενος την επιθεώρησιν εκπαιδευτικός δεν πρέπει να βλέπει εις το πρόσωπο του προϊσταμένου επιθεωρητού μόνον τον ελεγκτή της προσπαθείας του, αλλά τον κεκτημένον περισσότερα εφόδια επιστήμονα και παιδαγωγόν*». ³⁰⁵ Τελικά, οι πολύπαθοι πίνακες συγκροτούνται από το Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο Εκπαιδύσεως, διάδοχη μορφή του Α.Σ.Δ.Ε.Π. και του Α.Ε.Σ.³⁰⁶

Η Δ.Ο.Ε. θα αναφερθεί και στη λειτουργία των σχολικών μονάδων επιδιώκοντας να κάνει διάκριση μεταξύ διοίκησης και διεύθυνσης, αφού η πρώτη συνεπάγεται ουσιαστικές αρμοδιότητες, ενώ η δεύτερη, κατά τη γνώμη της, την απλή διαχείριση των υπαρχόντων υποθέσεων.³⁰⁷ Σε αυτό συνέβαλε και η αύξηση των αντίστοιχων θέσεων κατά 30% (από το 20% που είχαν επιδιώξει οι εκπαιδευτικοί προδικτατορικά).³⁰⁸ Για τη σχετική προαγωγή συνυπολογίζονταν οι υπηρεσιακές εκθέσεις της τελευταίας δεκαετίας. Η ομοσπονδία προσπαθεί να συνδέσει τον αριθμό της δεύτερης ομάδας διευθυντών (διευθυντές β΄) με τον αριθμό των τετραθέσιων και άνω σχολείων (ΛΘ΄ γενική συνέλευση). Η πρώτη ομάδα των συγκεκριμένων στελεχών συνδέεται αριθμητικά με τον αριθμό των δεκαθέσιων και άνω σχολείων (κάτι που συνέβαινε στη μέση εκπαίδευση).³⁰⁹

---

³⁰² Δ.Β., 688:8.

³⁰³ Δ.Β., 693:8.

³⁰⁴ Δ.Β., 624:5;626:1;628:2,5.

³⁰⁵ Δ.Β., 716:1.

³⁰⁶ Δ.Β., 633:5. Με βάση τα άρθρα 2 και 5 του α.ν. 651/1970 το Α.Ε.Σ. ήταν αρμόδιο για την επιλογή των εποπτών εκπαιδευτικών συμβούλων (Δ.Β.,742:2). Επίσης, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας θα λειτουργήσει και το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας.

³⁰⁷ Δ.Β., 628:2.

³⁰⁸ Δ.Β., 635:14. Στη συνέχεια η ομοσπονδία θα αυξήσει το αντίστοιχο ποσοστό σε 50%-60%.

³⁰⁹ Δ.Β., 699:1;704:9 (ΜΒ΄ γενική συνέλευση);763:4. Την ίδια λογική εξυπηρετούσε και το αίτημα για ενιαιοποίηση κατά ζεύγη των βαθμών, π.χ., 2^{ος} και 3^{ος} ή 4^{ος} και 5^{ος}, ώστε αν δεν υπήρχαν προαγόμενοι εκπαιδευτικοί από τον ένα βαθμό, οι θέσεις να μεταφέρονται στον άλλο (Δ.Β.,733:1). Αργότερα, οι εκπαιδευτικοί θα ζητήσουν ενιαιοποίηση μόνο των βαθμών 4^ο και 5^ο.

Τα παραπάνω θα επιδιώξει να πραγματοποιήσει το ν.δ. 651/1970, το οποίο αποσκοπούσε, σύμφωνα με τους εμπνευστές του, στην επαύξηση της αποδοτικότητας των εκπαιδευτικών (μέσω της μετεκπαίδευσης και της συστηματικής εποπτείας-καθοδήγησης) και στην εξασφάλιση χρηστής διοίκησης. Έτσι, στη διάρκεια της επταετίας η χώρα διαιρείται σε δέκα ανώτερες εκπαιδευτικές περιφέρειες κατά αντιστοιχία με τη δημόσια διοίκηση «*εν συσχετισμώ και προς την διοικητικήν αποκέντρωσιν*».³¹⁰

Σε αυτές θα τοποθετηθεί αντίστοιχος αριθμός εκπαιδευτικών συμβούλων ως επόπτες «*προς εποπτείαν και συντονισμόν του όλου έργου της Παιδείας*».³¹¹ Οι πρώτες αυτές απόπειρες αποκέντρωσης, που τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο συνδέονται με ελεγκτικούς-κατασταλτικούς μηχανισμούς, θα υλοποιηθούν μέσα από το χωρισμό της χώρας σε 176 περιφέρειες δημοτικής εκπαίδευσης (που η έδρα και η γεωγραφική έκταση καθεμιάς οριζόταν από τον υπουργό Παιδείας).³¹²

Σε κάθε ανώτερη εκπαιδευτική περιφέρεια, εκτός του επόπτη εκπαιδευτικού συμβούλου, τοποθετείται και ένας γενικός επιθεωρητής για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης (17 για κάθε βαθμίδα). Στις μεγάλες περιφέρειες περιλαμβάνονταν και αναπληρωτής γενικός επιθεωρητής, ο οποίος προαγόταν σε γενικό επιθεωρητή, συγκροτώντας έτσι ένα πλέγμα από μονοπρόσωπα περιφερειακά όργανα διοίκησης.³¹³ Γιατί «*μόνον ο γενικός επιθεωρητής εκ του αξιώματός του και της θέσεως του, δύναται επωφελώς να ασκήσει...λίαν υψηλά καθήκοντα, ιδίως τώρα, ότε ετέθει εν ισχύι ο θεσμικός νόμος «περί αποκεντρώσεως»*».³¹⁴ Επιπρόσθετα, δύο από τα ανώτερα στελέχη θα αναλάβουν τις διευθύνσεις πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας.³¹⁵ Προς το τέλος της Δικτατορίας οι εκπαιδευτικοί θα ζητήσουν την κατάργηση των ενδιάμεσων οργάνων (νομαρχιακός επιθεωρητής, αναπληρωτής γενικός επιθεωρητής) του πολύπλοκου ελεγκτικού πλέγματος που είχε διαμορφωθεί (ΜΓ' γενική συνέλευση).³¹⁶

---

³¹⁰ Δ.Β.,688:8;689:1.

³¹¹ Δ.Β.,742:8.

³¹² Δ.Β.,703:3. Στη ΜΒ' γενική συνέλευση.

³¹³ Δ.Β.,688:5; 689:1; 692:5.

³¹⁴ Δ.Β.,711:1;725:3. Με δεδομένο τον κομβικό ρόλο των στελεχών αυτών για την προαγωγή των εκπαιδευτικών.

³¹⁵ Δ.Β.,693.

³¹⁶ Δ.Β.,761:2.

Στο επίπεδο των σχολικών μονάδων οι εμπνευστές του προαναφερόμενου νομοθετικού διατάγματος διακηρύττουν τη μετατροπή κάθε σχολείου σε αυτοτελή διοικητική μονάδα, ενισχύοντας με πολλούς τρόπους τον εσωτερικό ρόλο του διευθυντή (σύνταξη υπηρεσιακών εκθέσεων).³¹⁷ Η ενίσχυση της εξουσιαστικής ισχύος του συγκεκριμένου στελέχους συνοδεύεται από συρρίκνωση του αριθμού των αντίστοιχων θέσεων, διαφεύδοντας τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών.³¹⁸ Σε κάθε ευκαιρία τονίζεται η χρησιμότητα της λειτουργίας του.³¹⁹

Παράλληλα, οι μεταβολές αυτές προσαρτώνται στο ιδεολόγημα της δικτατορίας περί «ορθίας δημοκρατίας».³²⁰ Το ιδεολόγημα αυτό εγκαταλείπεται αμέσως μετά την καθεστωτική μεταβολή. Η Δ.Ο.Ε. σε έκτακτη γενική συνέλευση του κλάδου τον Ιανουάριο του 1975 ζητά την τροποποίηση του ν.δ. 651/1970 και τη διαίρεση της χώρας σε 25 ανώτερες εκπαιδευτικές περιφέρειες.³²¹ Σε αυτές κατανέμονται 240 εκπαιδευτικές περιφέρειες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες περιλαμβάνουν κάθε τύπο σχολείου δημόσιου ή ιδιωτικού, αναλόγως του αριθμού και του προσωπικού του, της πυκνότητας του πληθυσμού και των συγκοινωνιακών συνθηκών.³²² «Παρ' εκάστη νομαρχία τα θέματα της διοικητικής αποκεντρώσεως τα αναγόμενα εις την δημοτικήν εκπαίδευσιν χειρίζεται ο αρχαιότερος κατά τη τάξει των εν τη έδρα του νομού υπηρετούντων επιθεωρητών, όστις θα τηρεί το αρχείον και την γραμματείαν του νομαρχιακού συμβουλίου δημοτικής εκπαίδεύσεως». Στις διεκδικήσεις αυτές προστίθεται η διεύρυνση των ανώτερων βαθμών, καθώς και η ενιαιοποίηση 3^{ου} και 2^{ου}, που αντιστοιχούσαν στο διευθυντή α' και β'.³²³

---

³¹⁷ Δ.Β., 691:1. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «ήδη εξεδόθει η υπ' αριθμόν 50326/72 υπουργική απόφασις, η οποία παραδίδει την διοίκησιν και εποπτείαν του σχολείου εις τον διευθυντήν» (Δ.Β., 725:2) και «η θέσπισίς του δια του ν.δ. 651/1970, χαιρετίσθη με ιδιαιτέραν χαράν υπό του οργανωμένου κλάδου» (Δ.Β., 742:2).

³¹⁸ Δ.Β., 719:7; 746:1. Κατά μία άποψη οι συγκεκριμένες αποφάσεις του καθεστώτος δεν ήταν τυχαίες, επειδή στρέφοντας ένα μεγάλο μέρος των δημοσίων υπαλλήλων (οι εκπαιδευτικοί αποτελούσαν σημαντικό τμήμα) σε επαγγελματικά-μισθολογικά αιτήματα, απέφευγαν οχλήσεις σχετικά με τη μορφή του καθεστώτος.

³¹⁹ Δ.Β., 761:2.

³²⁰ Δ.Β., 742:1. Χαρακτηριστικά είναι όσα γράφονται στο ελεγχόμενο πλέον Διδασκαλικό Βήμα για την «σιωπήν των πνευματικών ηγετών μας και... την περιτειχισμένην μακαριότητα εκείνων που ημπορούν μα δεν το πράττουν. *Andiatur et altrera pass, o αυτοέλεγχος είναι αναγκαίος*».

³²¹ Δ.Β., 770:1,2. Σε αυτές προΐστανται γενικοί επιθεωρητές, στις θέσεις των οποίων προάγονταν επιθεωρητές δημοτικής εκπαίδευσης με τετραετή τουλάχιστον υπηρεσία στο συγκεκριμένο βαθμό. Ο πρώτος του πίνακα των γενικών επιθεωρητών αναλάμβανε τη διεύθυνση δημοτικής εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας.

³²² Δ.Β., 770:2.

³²³ Ο.π.: 1; 772:8.

Ο θεσμός του επιθεωρητή διατηρείται και στο νέο δημοκρατικό πλαίσιο και η ομοσπονδία διατυπώνει, στην ίδια έκτακτη γενική συνέλευση, τη θέση να στελεχώνεται από εκπαιδευτικούς που κατέχουν το 2^ο βαθμό. Παρόλα αυτά ήδη από το πρώτο έτος της Μεταπολίτευσης επανέρχονται δειλά πραγματικότητες που χαρακτήριζαν το εκπαιδευτικό σύστημα πριν την επταετία, με χαρακτηριστικότερη την έλλειψη προσωπικού.³²⁴

Μιας και ο λόγος στην αρχή της συγκεκριμένης ενότητας περιστράφηκε γύρω από ιδεολογικές κατασκευές ή ιδεολογήματα θα πρέπει να υπογραμμίσουμε τις αλλαγές που συντελούνται και σε αυτό το πεδίο. Ειδικότερα, το τέλος του 1974 αποτελούσε το κύκνειο άσμα ενός συνόλου πεπαιθώσεων στο οποίο στηρίχτηκαν όλες σχεδόν οι μετεμφυλιοπολεμικές κυβερνήσεις, το οποίο θα κορυφωνόταν στη διάρκεια της δικτατορίας: το ελληνοχριστιανικό ιδεώδες. Έτσι, τονίζεται για τελευταία φορά ότι είναι αναγκαία μια «*ρωμαλέα σύνθεση των ελληνοχριστιανικών αξιών και της τεχνολογίας, ευλύγιστη και ικανή να οικειοποιείται κάθε νέα και δοκιμασμένη αξία...Η σύνθεση αυτή από τη φύση της είναι δημοκρατική...Άλλωστε, το βαθύτερο νόημα του πολιτισμού, το καίριο της εποχής μας, είναι ο χωρίς βία εξανθρωπισμός του ανθρώπου*». Και για τα προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος «*δεν χωρεί αναβολή. Η τώρα ή ποτέ. Για να ζήσουμε πρόκειται ή να πεθάνουμε σαν έθνος. Οι λογής «εξορκισμοί» και τα εξ'εσπερίας «γιατροσόφια», καθώς και οι αναφορές και υπομνήσεις στο ένδοξο παρελθόν δεν θεραπεύουν το κακό. Η κακοδαιμονία της (εκπαίδευσης) ευρίσκεται στην οργάνωση, στη διάρθρωση, στα προγράμματα, στις μεθόδους, στα διδακτικά βιβλία, στη γλώσσα, στη μονολιθικότητα, στην έλλειψη, γενικώς, δημοκρατικού πνεύματος*».³²⁵ Πρόκειται, δηλαδή, για μικρή αλλά αναπότρεπτη στροφή στον εκδημοκρατισμό, ο οποίος θα αποτελέσει σημείο ιδεολογικής αναφοράς, και όχι μόνο, έως τα μέσα της δεκαετίας του 1990.

Το 1975 η ομοσπονδία επαναφέρει ένα αίτημα που είχε διατυπωθεί το 1964 μεσούσης της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης: το διευθυντή γραφείου.³²⁶ Μια ερμηνεία για το χάσμα των έντεκα περτίπου ετών που υπάρχει στις καταγραφές είναι πως κάτι τέτοιο συνέβαινε σιωπηρώς, χωρίς να έχει θεσμοθετηθεί το

³²⁴ Δ.Β., 767:2. «Ο διοικητικός μηχανισμός εις τας ανωτέρω κενάς θέσεις χωλαίνει...και καταστρέφει ευγενείς φιλοδοξίας».

³²⁵ Δ.Β., 763:1.

³²⁶ Δ.Β., 776:2.

αντίστοιχο νομοθετικό πλαίσιο. Το συγκεκριμένο αίτημα διευρύνεται με τη διαφοροποίηση μεταξύ διευθυντή γραφείου επόπτη (*ανώτερου σχολικού συμβούλου*) και διευθυντή γραφείου επιθεωρητή (*σχολικού συμβούλου*), κατ' αντιστοιχία με τον προϊστάμενο διεύθυνσης και γραφείου.

Οι εκπαιδευτικοί που θα καταλάμβαναν τις συγκεκριμένες θέσεις έπρεπε να κατέχουν τους βαθμούς του διευθυντή α' και β' και να είναι ισάριθμοι των στελεχών των οποίων διεύθυναν το γραφείο.³²⁷ Σε αυτούς θα *«εκχωρηθεί μέρος των διοικητικών αρμοδιοτήτων των εποπτών ή επιθεωρητών»*.³²⁸ Η ομοσπονδία τονίζει ότι *«δεν πρόκειται περί απλής καινοτομίας αλλά περί πραγματικής εκπαιδευτικής ανάγκης»*, που αντιμετωπιζόταν χωρίς επιβάρυνση του προϋπολογισμού.³²⁹

Οι πρώτες δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις θα αντιμετώπισουν τα νέα δεδομένα στην εκπαίδευση με το ν. 309/1976. Στο κείμενο αυτό η περιφερειακή εποπτεία και διοίκηση συγκροτείται από 15 ανώτερες εκπαιδευτικές περιφέρειες και 240 επιμέρους περιφέρειες εντός των πρώτων.³³⁰ Αυτή η περιφερειακή διοικητική δομή, που στηριζόταν κυρίως σε μονοπρόσωπα όργανα,³³¹ θα διατηρηθεί έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Παράλληλα, και σε κάθε ευκαιρία ο συνδικαλιστικός φορέας των δασκάλων τονίζει πως ο επιθεωρητικός θεσμός ανήκει στο παρελθόν και η όποια παιδαγωγική αξία του έχει παρέλθει ανεπιστρεπτή. Γι' αυτό δε χρειάζεται *«η εκπαίδευσις επιθεωρητάς και επόπτας – ρόλοι και όροι, οι οποίοι παραμένουν εις απαρχαιωμένην και αντιδημοκρατικήν πολιτειακήν και εκπαιδευτικήν δομήν»*.³³² Σε αυτό συμβάλλει και ο τρόπος με τον οποίο λειτούργησε ο συγκεκριμένος θεσμός κατά τη διάρκεια του δικτατορικού καθεστώτος. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ως σημείο αναφοράς της κριτικής τους και τα ισχύοντα στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, στην οποία επιδιώκει να ενταχθεί η Ελλάδα.³³³

Ήδη η κατάθεση των προτάσεων της Δ.Ο.Ε. πάνω στο σχέδιο νόμου του 309/1976 συμπεριλαμβάνει σαφείς αναφορές σε ένα νέο θεσμό, αυτόν του

---

³²⁷ Δ.Β., 778:2

³²⁸ Δ.Β., 782:3.

³²⁹ Δ.Β., 787:2.

³³⁰ Δ.Β., 796:12;798:10-13.

³³¹ Περιλάμβανε μόνο επιθεωρητές και επόπτες, καταργώντας τους γενικούς επιθεωρητές.

³³² Δ.Β., 778:2.

³³³ Δ.Β., 820:2.

σχολικού συμβούλου. Ο τελευταίος διαφοροποιούνταν σε σχολικό σύμβουλο α΄ και β΄ και σε ανώτερο σχολικό σύμβουλο, αντί των μέχρι τότε επιθεωρητών και εποπτικών, για να ασκήσουν το έργο που απαιτούνταν «εις μίαν εκσυγχρονισμένην παιδείαν».³³⁴ Το συγκεκριμένο αίτημα θα χαρακτηρίζει το συνδικαλιστικό λόγο της Δ.Ο.Ε. για τα χρόνια που θα ακολουθήσουν. Εξειδικεύοντας τις θέσεις της θα αναιρέσει την προαναφερόμενη διαφοροποίηση μεταξύ των σχολικών συμβούλων, αφού έτσι θα είχαμε συγκαλυμμένη επαναφορά των υπερεπιθεωρητών του παρελθόντος.³³⁵

Επιπλέον, τα ευρωπαϊκά δεδομένα δε συνάδουν με ένα θεσμό, «η προϊστορία του οποίου είναι ανάλογη του πνεύματος εκείνου με το οποίο η Ελληνική Πολιτεία εφάρμοσε κατά καιρούς την εκπαιδευτική της πολιτική. Το βασικότερο χαρακτηριστικό του είναι ότι στάθηκε περισσότερο διοικητικός-εποπτικός και λιγότερο εκπαιδευτικός-παιδαγωγικός. Επικράτησε, δυστυχώς και κυριάρχησε η αντίληψη πως το σχολείο είναι βασικά και κύρια μια κρατική υπηρεσία και ο εκπαιδευτικός λειτουργός, ιδιαίτερα των κατώτερων βαθμίδων, ένας απλός δημόσιος υπάλληλος. Με τη νοοτροπία αυτή διαμορφώθηκε πολύ γρήγορα ένα καθεστώς διπλής εξάρτησης: του επιθεωρητή από την κεντρική εξουσία και του εκπαιδευτικού λειτουργού από τον επιθεωρητή... Έχει ειπωθεί σαν αντίλογος, στις παραπάνω διαπιστώσεις, ότι στους απώτερους εκείνους καιρούς ένας τέτοιος θεσμός ήταν απαραίτητος και αποτελεσματικός. Ο συλλογισμός είναι απαράδεκτος... (ΣΤΟ) διοικητικό μας σύστημα, ο κορμός του παραμένει ακόμα συγκεντρωτικός, αυταρχικός, γραφειοκρατικός. Και ο θεσμός του επιθεωρητή λειτουργεί κυριολεκτικά πνιγμένος και παγιδευμένος σ' αυτό το χάος».³³⁶ Η Δ.Ο.Ε. έχει αντιληφθεί ήδη πως οποιαδήποτε αλλαγή στα εξωτερικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου θεσμού θα παραμείνει χωρίς αντίκρισμα, αν αυτός και ο τρόπος λειτουργίας του του επιτρέπουν ή τον αναγκάζουν να λειτουργεί με βάση νοοτροπίες, όπως οι προαναφερόμενες.

Για άλλες ομάδες στελεχών, όπως οι διευθυντές, τα πράγματα ήταν πιο απλά. Εκτός από το διευθυντή προτύπου, που αποτελεί αυτήν την περίοδο την

---

³³⁴ Δ.Β., 778:2,3.

³³⁵ Δ.Β., 780:2. Στη ΜΔ΄ γενική συνέλευση, την πρώτη μεταδικτατορική.

³³⁶ Δ.Β., 830:1-2.

ανώτερη εσωτερική βαθμίδα τους,³³⁷ η επιλογή τους στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε εκλογή (90%) και πολύ λιγότερο (10%) στην αρχαιότητα.³³⁸ Η ΜΔ' γενική συνέλευση θα συγκροτήσει θέσεις και γι' αυτό το θεσμό. Εκτός από αυτές που τις χαρακτήριζε η συνέχεια στο χρόνο, όπως η αύξηση των ανώτερων βαθμών, παρουσιάζονται και αρκετές καινούριες. Μεταξύ των τελευταίων ήταν η αποδέσμευση του βαθμού του διευθυντή από την οργανικότητα των σχολείων. Αυτό σήμαινε με απλά λόγια ότι έως τότε ο αριθμός των στελεχών αυτών ήταν αντίστοιχος του αριθμού των σχολείων αυξημένος κατά τόσο, ώστε κάποιιο να αναλαμβάνουν καθήκοντα υποδιευθυντών ή διευθυντών γραφείων επιθεωρήσεων. Με τις νέες θέσεις της η Δ.Ο.Ε. αποσυνδέει τα δύο, αντιμετωπίζοντας το διευθυντή πρωτίστως ως βαθμό και δευτερευόντως ως θέση.³³⁹ Τις θέσεις αυτές τις γνωστοποιεί τον Ιανουάριο του 1976 στον υπουργό Παιδείας Γ. Ράλλη.³⁴⁰

Στην έκθεση των πεπραγμένων του, ο συνδικαλιστικός φορέας θα θεωρήσει επίτευγμα την αύξηση των θέσεων διευθυντών (ΜΕ' γενική συνέλευση) και θα επιδιώξει την περαιτέρω ενίσχυσή τους σε ποσοστό 33%.³⁴¹ Εξάλλου, ο αριθμός των οκταθέσιων και άνω σχολείων ανερχόταν σε 1.137 (1976). Οι δυσκολίες, όμως, του τρόπου προαγωγής και της οργανικής κατανομής του συγκεκριμένου προσωπικού παρέμεναν.³⁴² Ένα πρόσθετο πρόβλημα ήταν η δημιουργία επετηρίδας προαγόμενων και η κατά καιρούς ανασύνταξή της.³⁴³

Καθώς πλησίαζε η ψήφιση του ν. 309/1976, η Δ.Ο.Ε. εντείνει την ενημέρωση για τις θέσεις της, στέλνοντας σχετικό σημείωμα προς τους βουλευτές-μέλη της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας. Σε αυτό πρότασε με σαφήνεια τους νέους θεσμούς που επιδίωκε να αντικαταστήσουν τους επιθεωρητές.³⁴⁴ Επιπλέον, στόχευε στη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το

³³⁷ Πιο συγκεκριμένα είχαμε της εξής «ενδο-ομαδική» βαθμολογική κλιμάκωση: διευθυντής β', διευθυντής α', διευθυντής προτύπου.

³³⁸ Δ.Β., 778:3,4;782:3. Το ποσοστό προαγωγών κατά αρχαιότητα, υποστήριζε η ομοσπονδία, θα συνέβαλε στην άρση των αδικιών που έγιναν κατά τη διάρκεια της δικτατορίας.

³³⁹ Δ.Β., 780:5;783:3;793:8. Αυτό σήμαινε πως κάποιος εκπαιδευτικός μπορούσε να κατέχει το συγκεκριμένο βαθμό, με όλα τα σχετικά οφέλη (μισθολογικά, βαθμολογικά), χωρίς να έχει τοποθετηθεί σε θέση διευθυντή. Επιπλέον, το ζήτημα της αύξησης των ανώτερων βαθμών θα είναι ένα από αυτά που θα εξεταστούν σε αντιπαραβολή με όσα ίσχυαν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (δεδομένου ότι εκεί οι ανώτεροι βαθμοί ανέρχονται σε ποσοστό 30%, ενώ στην πρωτοβάθμια σε 8,8%).

³⁴⁰ Δ.Β., 787:4.

³⁴¹ Δ.Β., 794:1;795:4.

³⁴² Δ.Β., 811:5,6;812:1;816:4,5,16.

³⁴³ Δ.Β., 823:8;839:16;854:3;867:5,6;874:8;893:6.

³⁴⁴ Ο.π.: 2;839:9.

διοικητικό περιεχόμενο αυτών των θεσμών στο, σημαντικότερο για τους εκπαιδευτικούς, καθοδηγητικό.³⁴⁵ Κατά συνέπεια ως κατεξοχήν έργο των περιφερειακών οργάνων προτεινόταν η λειτουργία τους ως «*βοηθοί και σύμβουλοι του δασκάλου στο παιδευτικό του έργο*».³⁴⁶

Το διοικητικό τμήμα του εκπαιδευτικού συστήματος δεν παραμελούνταν, αφού επιφορτιζόταν μ' αυτό ο διευθυντής γραφείου επιθεωρήσεως, ο οποίος, εισάγοντας τη σημερινή οργανωσιακή ορολογία, ονομαζόταν πλέον προϊστάμενος.³⁴⁷ Διακύβευμα αποτελούσε το είδος και το εύρος των διοικητικών του καθηκόντων, καθώς και το εάν θα διατηρούσαν κάποια από αυτά οι επιθεωρητές.³⁴⁸ Ακόμη, η διχοτόμηση του επιθεωρητή σε σχολικό σύμβουλο και προϊστάμενο, τουλάχιστον στο επίπεδο των διεκδικήσεων των εκπαιδευτικών, αποτελεί πραγματικότητα.³⁴⁹ Γι' αυτό και η πορεία των δύο αυτών θεσμών θα είναι κοινή, σε γενικές γραμμές.

Σε αυτό το πνεύμα όλες οι μεταδικτατορικές γενικές συνελεύσεις θα θεωρήσουν πως ο θεσμός του επιθεωρητή έχει «*βεβαρυμμένη κληρονομικότητα*» και αποτελεί ενσάρκωση του πνεύματος της αυταρχικής πολιτείας, της αστυνόμευσης και της αλλοτρίωσης των διαπροσωπικών σχέσεων και του παιδευτικού έργου του σχολείου. Η πλευρά αυτή ήταν ιδιαίτερα εμφανής σε περιόδους μετάπτωσης της κρατικής εξουσίας σε δικτατορική μορφή. «*Γιατί στόχος της αυταρχικής διοίκησης είναι η αναπαραγωγή οργάνων κατ' εικόνα και ομοίωσή της. Μ' αυτά συνεχίζει την υποδούλωση και την εξάρτηση και διαιώνίζει την κυριαρχία της*».³⁵⁰

Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί θα υποστηρίξουν ότι η λεγόμενη «*επιθεώρηση*» και στις περιπτώσεις που δεν ήταν αιφνιδιασμός και έλεγχος, αλλά «*προσεχτική παρατήρηση και υπόδειξη*» δε συνοδευόταν από την αναβάθμιση της καθημερινής διδακτικής πράξης. Επομένως, εκτός από αναχρονιστικός, ο θεσμός θεωρείται

---

³⁴⁵ Δ.Β., 793:4;796:8 (ΜΕ' γενική συνέλευση και δεύτερη μεταδικτατορική);829:2;841:5 (ΜΖ' γενική συνέλευση).

³⁴⁶ Δ.Β., 848:7.

³⁴⁷ Δ.Β., 816:5 (ΜΣΤ' γενική συνέλευση);841:5 (ΜΖ' γενική συνέλευση);848:7 (ΜΗ' γενική συνέλευση); 867:6 (εισηγήσεις της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. στα θέματα της 49^{ης} γενικής συνέλευσης). Στα συγκεκριμένα κείμενα προστίθεται η φράση «*και σαν υπεύθυνοι των διοικητικών υποθέσεων των σχολείων*».

³⁴⁸ Δ.Β., 820:2. Από τη συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα *Νέα* ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. Π. Καζαντζής στις 20/10/1977.

³⁴⁹ Δ.Β., 829:4.

³⁵⁰ Δ.Β., 866:1-2.

και επιζήμιος.³⁵¹ Με βάση αυτή τη συλλογιστική, την αποφυγή πραγματικοτήτων του παρελθόντος, ο σχολικός ή εκπαιδευτικός³⁵² σύμβουλος, που προτασσόταν ως εναλλακτική λύση, θα ήταν μετακλητό στέλεχος.³⁵³ Δεν έπρεπε «να έχει καμία σχέση με το τυραννικό όργανο και τον ελεγκτή ή το διοικητή γραφείου διεκπεραίωσης των υπηρεσιακών εγγράφων των υφισταμένων. Παρόμοια εργασία μπορεί να γίνει...εξίσου καλά από ειδική διεύθυνση της περιφέρειας του σχολικού συμβούλου».³⁵⁴

Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί θα προσανατολιστούν προς τη ριζική αναδιάρθρωση του θεσμού του διευθυντή, την αλλαγή του πλαισίου λειτουργίας του, το οποίο είχε διαμορφωθεί από τη Δικτατορία.³⁵⁵ Κάποια από τα αιτήματα, ως μέρος των αιτημάτων της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., εξετάζονται από το συμβούλιο συνδιαλλαγής, χωρίς θετικό αποτέλεσμα.³⁵⁶ Η λύση όλων αυτών εντοπιζόταν για τη Δ.Ο.Ε. στην ακώλυτη μισθολογική προαγωγή μέχρι τον καταληκτικό βαθμό.³⁵⁷

Η αβεβαιότητα των πρώτων ετών της αποκατάστασης της δημοκρατίας δημιουργεί σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού (μεταξύ αυτών και οι εκπαιδευτικοί) αισιοδοξία για ευρύτερες ανακατατάξεις.³⁵⁸ Οι τελευταίοι διέβλεπαν, κυρίως, στο θεσμό του σχολικού συμβούλου την κινητήρια μηχανή που θα προωθούσε την προσπάθεια εκδημοκρατισμού του εκπαιδευτικού συστήματος, εφόσον συνέτρεχαν κι άλλες θετικές προϋποθέσεις. Οι παραπάνω διαπιστώσεις στηρίζονταν στην παραδοχή πως, όπως οι αυταρχικές δομές εξουσίας απαιτούσαν αντίστοιχα όργανα στην εκπαίδευση, έτσι και μια δημοκρατική πολιτεία είχε ανάγκη από όργανα που ανταποκρίνονταν στο δικό της πνεύμα και

---

³⁵¹ Δ.Β., 876:4.

³⁵² Δ.Β., 854:4. Στις αποφάσεις της 48^{ης} γενικής συνέλευσης (6/7/1979).

³⁵³ Δ.Β., 853:1.

³⁵⁴ Δ.Β., 866:2.

³⁵⁵ Δ.Β., 874:8.

³⁵⁶ Για την κατάσταση που επικρατούσε στις τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις αυτή την εποχή (στοιχεία κυβερνητικού συνδικαλισμού), αναφέρουμε ότι ο εκπρόσωπος της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ήταν και διευθυντής της γενικής γραμματείας τύπου και πληροφοριών του υπουργείου Προεδρίας (Δ.Β., 892:10). Την ίδια χρονική περίοδο (1981) τα 2/3 των μελών της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. θα ζητήσουν την παραίτηση του προεδρείου της, ενώ νέα διοίκηση θα τεθεί επικεφαλής της Γ.Σ.Ε.Ε., με δικαστική απόφαση (Κραβαρίτου-Μανιτάκη, 1986:298-299; Βούλγαρης, 2008:297).

³⁵⁷ Δ.Β., 893:6; 900:1.

³⁵⁸ Χαρακτηριστικός του σχετικού κλίματος είναι ο διάλογος (23/8/1980) μεταξύ των εκπροσώπων της Δ.Ο.Ε. και του υπουργείου Παιδείας με αντικείμενο την κατάργηση των επιθεωρητών. Η πολιτική ηγεσία θα δηλώσει ότι χρειάζεται το συγκεκριμένο θεσμό και θα διενεργήσει διαγωνισμό για την πλήρωσή του. Οι εκπαιδευτικοί θα απαντήσουν ότι με την αλλαγή του θεσμού δεν επιδιώκουν να καταργήσουν το αστικό καθεστώς! (Δ.Β., 876:3). Επρόκειτο, επομένως, για αγώνα προκειμένου να αρθούν αντιλήψεις και νοοτροπίες βαθιά ριζωμένες στην εκπαίδευση.

στο δικό της ήθος.³⁵⁹ Επιπλέον, εκδημοκρατισμός σήμαινε ταυτόχρονα και εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης.

Πίνακας 16
Οι εκπαιδευτικές περιφέρειες της χώρας το 1976

Ανώτερες Εκπαιδευτικές Περιφέρειες		Εκπαιδευτικές Περιφέρειες	
Α' (Τέως Διοίκηση Πρωτεύουσας)			
		Αττικής	14
		Κορινθίας	2
		Σάμου	1
Β' (Τέως Διοίκηση Πρωτεύουσας)			
		Ανατολικής Αττικής	13
		Δωδεκανήσου	4
Γ' (Τέως Διοίκηση Πρωτεύουσας)			
		Δυτικής Αττικής	13
		Λέσβου	3
		Χίου	2
Δ' (Τέως Διοίκηση Πρωτεύουσας)			
		Πειραιά	16
		Κυκλάδων	3
Ε' (Λαμία)			
		Εύβοιας	5
		Βοιωτίας	3
		Φθιώτιδας	5
		Φωκίδας	2
		Ευρυτανίας	2
ΣΤ' (Πάτρα)			
		Αχαΐας	7
		Αιτωλοακαρνανίας	7
		Ηλείας	5
		Ζακύνθου	1
		Κεφαλληνίας	1
Ζ' (Τρίπολη)			
		Αρκαδίας	4
		Λακωνίας	3
		Μεσσηνίας	5
		Αργολίδας	2
Η' (Ιωάννινα)			
		Άρτα	3

³⁵⁹ Δ.Β., 866:2. «...Η δημοκρατική πολιτεία δεν μπορεί να δημιουργήσει αν δεν αποκτήσει και τους δικούς της δημοκρατικούς θεσμούς» (Δ.Β,876:4).

Ανώτερες Εκπαιδευτικές Περιφέρειες		Εκπαιδευτικές Περιφέρειες	
		Θεσπρωτίας	2
		Ιωαννίνων	6
		Κέρκυρας	2
		Λευκάδας	1
		Πρέβεζας	2
Θ' (Λάρισα)			
		Λάρισας	7
		Μαγνησίας	4
		Τρικάλων	4
		Καρδίτσας	5
Ι' (Κοζάνης)			
		Κοζάνης	5
		Φλώρινας	3
		Καστοριάς	2
		Γρεβενών	2
ΙΑ' (Θεσσαλονίκη)			
		Θεσσαλονίκης	12
		Χαλκιδικής	2
ΙΒ' (Κατερίνη)			
		Κιλκίς	3
		Πέλλας	4
		Ημαθίας	4
		Πιερίας	3
ΙΓ' (Καβάλα)			
		Καβάλας	4
		Σερρών	6
		Δράμας	3
ΙΔ' (Κομοτηνή)			
		Έβρου	4
		Ροδόπης	4
		Ξάνθης	4
ΙΕ' (Ηράκλειο)			
		Ηρακλείου	6
		Λασιθίου	3
		Ρεθύμνου	2
		Χανίων	4
Σύνολο	15	Σύνολο	240

Για τους υποστηρικτές του θεσμού του επιθεωρητή το γεγονός ότι υπάρχει σε αρκετές χώρες του κόσμου θεωρείται επαρκές επιχείρημα για τη διατήρησή του. Η Δ.Ο.Ε. επισημαίνει πως αυτό που διαφέρει είναι το περιεχόμενό του, αλλά και η πραγματικότητα ότι στην Ελλάδα στελεχώνεται από υμνητές της πρόσφατης δικτατορίας, οι οποίοι λειτουργούν εν είδη δούρειου ίππου για την

εκπαίδευση.³⁶⁰ Με αυτή τη λογική διατηρούνται αυταρχικές και δυσλειτουργικές δομές καθοδήγησης και εποπτείας του εκπαιδευτικού συστήματος.³⁶¹ Ως μοναδική λύση θεωρούνταν η κατάργησή τους, κάτι που αποτελούσε μάλιστα επιτακτική ανάγκη.³⁶² Οι διεκδικήσεις της εντείνονται καθώς πλησιάζουμε στο 1980, σε ένα κλίμα έντονης αμφισβήτησης, καθώς επαναλαμβάνονται φαινόμενα του παρελθόντος (πτώσεις πινάκων, ενστάσεις, αδυναμίες του μηχανισμού επιλογής).³⁶³ Αυτός ήταν και ένας από τους βασικότερους λόγους που εξ αρχής επεδίωκε τα νέα στελέχη να είναι μετακλητά.³⁶⁴

Καθώς η δεκαετία του 1970 φτάνει στο τέλος της θα φέρει κάτι σημαντικό για τους διευθυντές: την οριστική αποδέσμευση βαθμού–οργανικής θέσης.³⁶⁵ Η αλλαγή του πλαισίου λειτουργίας τους, όπως την αντιλαμβάνονταν οι εκπαιδευτικοί τις πρώτες ημέρες της Μεταπολίτευσης, θα αρχίσει δειλά να διατυπώνεται. Έτσι, υποστηρίζεται ότι ο θεσμός του διευθυντή πρέπει να τροποποιηθεί.³⁶⁶ Ο ίδιος «στα πλαίσια της συλλογικής ευθύνης, που καταμερίζεται σε όλους τους εκπαιδευτικούς, ως εκφραστής των αποφάσεων του συλλόγου διδακτικού προσωπικού φροντίζει για την αρτιότερη οργάνωση και λειτουργία της σχολικής ζωής».³⁶⁷

Διαφαίνεται, δηλαδή από τα αντίστοιχα κείμενα της Δ.Ο.Ε. ότι γίνεται καταμερισμός ευθυνών αλλά και αποφασιστικής ισχύος σε όλα τα μέλη του προσωπικού ενός σχολείου, το οποίο εκπροσωπούσε ο διευθυντής. Από τη συγκέντρωση των προηγούμενων σε ένα πρόσωπο (πριν το 1974), ως βάση ενός πολύπλοκου ελεγκτικού μηχανισμού που εκδιπλωνόταν προς τα πάνω, τώρα έχουμε την πρόταξη της συλλογικής ευθύνης και διοίκησης.

Το τέλος ενός θεσμού που χαρακτήρισε το εκπαιδευτικό μας σύστημα για δεκαετίες, του επιθεωρητή, θα τροχοδρομηθεί με την αναστολή της σύνταξης υπηρεσιακών εκθέσεων (15/1/1982) και την ανάκληση της εγκυκλίου για τη διενέργεια επιθεωρητικού διαγωνισμού.³⁶⁸ Η ομοσπονδία θα τον χαρακτηρίσει για

---

³⁶⁰ Ο.π.: 4;866:2.

³⁶¹ Δ.Β., 866:5;867:6 (εισηγήσεις της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. στα θέματα της 49^{ης} γενικής συνέλευσης).

³⁶² Δ.Β., 901:5;902:4.

³⁶³ Δ.Β., 874:8;901:5;902:4.

³⁶³ Δ.Β., 902:8;903:1,3,4-5.

³⁶⁴ Δ.Β., 876:2,3;893:6.

³⁶⁵ Δ.Β., 904:8.

³⁶⁶ Δ.Β., 913:2.

³⁶⁷ Ο.π.: 2;919:5.

³⁶⁸ Ο.π.: 8.

μια ακόμη φορά χρεοκοπημένο και αντiekπαιδευτικό, αφού έβλαψε την προσπάθεια αναγέννησης και εκδημοκρατισμού του σχολείου.³⁶⁹

Στο αίτημα για την καθιέρωση του σχολικού συμβούλου θα υπάρξει σύμπτωση ιδεών και με την πολιτική ηγεσία.³⁷⁰ Από αυτό χρονικό σημείο και μετά οι εκπαιδευτικοί αρχίζουν να προσανατολίζονται προς συλλογικότερα όργανα. Έτσι, διεκδικούν την ίδρυση τοπικών και επαρχιακών ή νομαρχιακών συμβουλίων εκπαίδευσης (με κυρίαρχο το Περιφερειακό Συμβούλιο Παιδείας (ΠΕ.ΣΥ.Π.)), στα οποία θα μετέχουν εκπρόσωποί τους, των γονέων, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των παραγωγικών τάξεων.³⁷¹ Έργο του ΠΕ.ΣΥ.Π. ήταν η υποβοήθηση του εκπαιδευτικού προσωπικού κάθε σχολείου σε θέματα οργανωτικής και οικονομικής φύσεως.

Η 51^η γενική συνέλευση προτείνει τη συγκρότηση ανάλογου συμβουλίου σε κάθε νομό και νομαρχιακό διαμέρισμα με πεδία δράσης τα ακόλουθα: α) προγραμματισμός των βραχυπρόθεσμων και των μακροπρόθεσμων αναγκών σε έμψυχο και άψυχο υλικό, β) κάθε είδους μεταβολή των σχολικών μονάδων, γ) επιμορφωτικά, αθλητικά και πολιτιστικά θέματα του νομού ή του νομαρχιακού διαμερίσματος, δ) παρακολούθηση-μελέτη της εφαρμογής της εκπαιδευτικής πολιτικής, ε) διοικητικά θέματα και υπηρεσιακές μεταβολές του προσωπικού της εκπαίδευσης, στ) αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου της περιφέρειάς του και διαμόρφωση προτάσεων βελτίωσής του που θα υποβάλλονταν στα αρμόδια όργανα, ζ) μελέτη και αξιοποίηση των προτάσεων των Τοπικών Συμβουλίων Παιδείας.³⁷²

Τα συλλογικά αυτά όργανα, σε συνδυασμό με το σχολικό σύμβουλο, θα επέτρεπαν την αμφίδρομη επικοινωνία με κάθε δομή του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο σχολικός σύμβουλος ιδίως σχεδιαζόταν να μεταφέρει το πνεύμα της εκπαιδευτικής πολιτικής στα σχολεία και να συμβάλλει αποφασιστικά στην υιοθέτηση μιας άλλης παιδαγωγικής και διδακτικής αντίληψης, η οποία θα προκαλούσε συνολική αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος.

---

³⁶⁹ Δ.Β., 914:2.

³⁷⁰ Δηλώσεις του υφυπουργού Παιδείας Π. Μώραλη, αλλά και της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. στις 24/10/1981 (Δ.Β.,903:3,4). Είχαν προηγηθεί αντίστοιχες δηλώσεις του Α. Κακλαμάνη στην 47^η γενική συνέλευση (Δ.Β.,834:6).

³⁷¹ Δ.Β., 913:2.

³⁷² Δ.Β., 919:5,6.

Στην ίδια γενική συνέλευση επανεξετάζεται η εφαρμογή του θεσμού του διευθυντή γραφείου εκπαιδευσεως.³⁷³ Επιπρόσθετα, οι δύο θεσμοί, προϊστάμενος και σχολικός σύμβουλος, συναρθρώνονται οργανωτικά, αφού προτείνεται στην έδρα κάθε σχολικού συμβούλου να λειτουργεί διοικητική υπηρεσία για κάθε μια από τις βαθμίδες της γενικής εκπαίδευσης. Εξαρχής, λοιπόν, κατά τη διχοτόμηση των αρμοδιοτήτων του επιθεωρητή θα αποφευχθεί η πολυδιάσπαση/σύγκρουση καθηκόντων και επιδιώκεται η οργανωτική σύνθεση.

Η ομοσπονδία, απευθυνόμενη στην πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, θα ξεκαθαρίσει ότι το σημαντικότερο δεν είναι οι έδρες ή οι περιοχές δράσης των διοικητικών υπηρεσιών, αλλά ο ρόλος τους³⁷⁴ εντός του εκπαιδευτικού συστήματος. Γι' αυτό έπρεπε να τεθούν σε εντελώς νέα βάση σε σχέση με το παρελθόν, έχοντας ως σημείο αναφοράς κατά την άσκηση των καθηκόντων τους την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η τελευταία κρίνεται αναγκαία προϋπόθεση για τη στήριξη του θεσμού του σχολικού συμβούλου (με τη λογική των συγκοινωνούντων δοχείων), και προτάσσεται όλων. Ο μακροπρόθεσμος στόχος ήταν να στηριχτεί *«η συνολική προσπάθεια που γίνεται σήμερα για αλλαγή και μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας»*.³⁷⁵ Ενώ αρκετά ζητήματα βρίσκονταν σε τροχιά υλοποίησης, ο συνδικαλιστικός φορέας εξακολουθεί να διατυπώνει κριτικό λόγο με αιχμή του δόρατος τον επιθεωρητικό θεσμό.³⁷⁶ Σκοπός ήταν η ταχύτερη κατάργησή του. Έτσι, αρχίζει η διατύπωση αιτημάτων για διοικητική «αποψίλωση» των επιθεωρητών του ν. 309/1976 από συλλογικά διοικητικά όργανα (Κ.Υ.Σ.Δ.Ε., Α.Κ.Υ.Σ.Δ.Ε.) και η τοποθέτηση σ' αυτά προϊσταμένων.³⁷⁷

---

³⁷³ Δ.Β.,913:2;914:2;919:7.

³⁷⁴ «Εξω και πέρα από τα έως τώρα συνηθισμένα» (Δ.Β.,925:1).

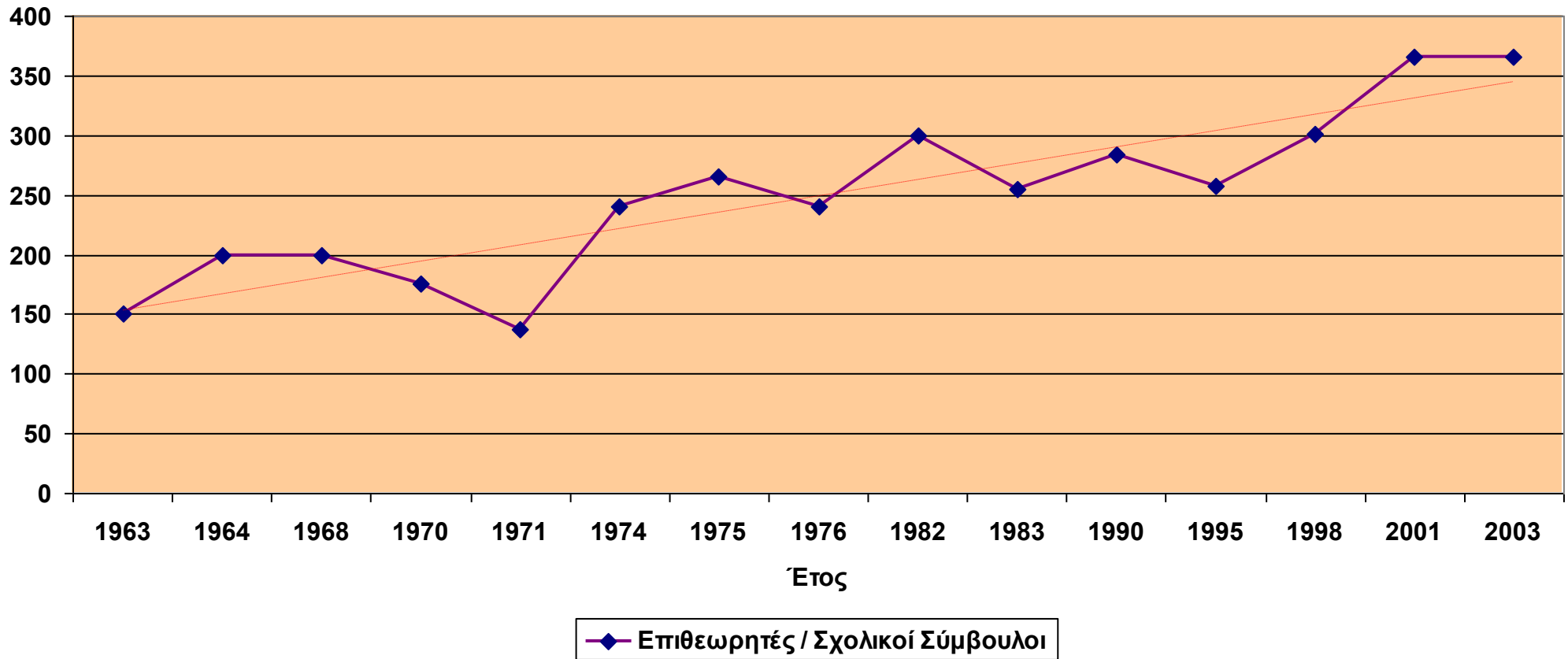
³⁷⁵ Ο.π.:1;937:1. Στο ίδιο κείμενο τονίζεται ότι «μόνο με πετυχημένη διοίκηση μπορεί να έχουμε και πετυχημένη καθοδήγηση». Το σύνολο αυτών των θέσεων θα σταλεί για επεξεργασία στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις στις 27 Ιουλίου 1982.

³⁷⁶ Δ.Β.,914:1,2;965:22.

³⁷⁷ Δ.Β.,935:4. Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης και Ανώτερο Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης αντίστοιχα.

Ποσοτική διακύμανση των στελεχών μεσαίου επιπέδου

Στα πεπραγμένα της συνδικαλιστικής χρονιάς 1982-1983 η ομοσπονδία θα αποδεχτεί ότι είχαν πραγματοποιηθεί σημαντικά βήματα, τουλάχιστον σε επίπεδο νομοθετικού πλαισίου.³⁷⁸ Επρόκειτο, κατά τη γνώμη της, για δραστική αλλαγή.³⁷⁹ Παραδοχές σαν αυτές θα αποτελέσουν το περιεχόμενο του συνδικαλιστικού λόγου της ομοσπονδίας και αργότερα. Το γεγονός πως οι νέοι θεσμοί δεν έχουν παγιωθεί ακόμη και βρισκόμαστε σε μια μεταβατική περίοδο αποκαλύπτεται με ενάργεια και στις συνεδριάσεις του διοικητικού της συμβουλίου. Σε μία από τις ελάχιστες φορές που δημοσιεύονται τα πρακτικά τους φαίνεται ότι και μεταξύ των εκπροσώπων των εκπαιδευτικών υπάρχουν αμφιβολίες, αν όχι αντιδράσεις, τόσο για τους νέους θεσμούς, όσο και για παραμέτρους που σχετίζονται με αυτούς (τρόπος επιλογής, μετακλητό).³⁸⁰ Παρόλα αυτά η κάλυψη των συγκεκριμένων θέσεων θα προχωρήσει κανονικά.³⁸¹

Επομένως, εκτός από την αλλαγή δομών, απαιτούνταν πρώτα αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου που όριζε-καθόριζε τη λειτουργία τους.³⁸² Αυτό ήταν το εναρκτήριο βήμα, αλλά στη συνέχεια ήταν απαραίτητη η στήριξη των νέων θεσμών, γιατί διαφορετικά θα παρέμεναν κενό γράμμα ή θα εκφυλιζόνταν.³⁸³ Ταυτόχρονα, έπρεπε σταδιακά να αποσαφηνιστεί το υπηρεσιακό καθεστώς των εκπαιδευτικών που θα πλήρωναν τις συγκεκριμένες θέσεις.³⁸⁴ Ανάμεσα στα σχετικά ζητήματα που ήταν αναγκαίο να λυθούν ήταν και η σχέση στελέχους-συνδικαλιστικού κινήματος (η συμμετοχή σχολικού συμβούλου σε υπηρεσιακά συμβούλια, είτε ως αιρετού³⁸⁵ είτε με την ιδιότητά του ως στέλεχος της εκπαίδευση³⁸⁶).³⁸⁷

---

³⁷⁸ Δ.Β.,937:1.

³⁷⁹ Δ.Β.,940-950:6;942:6.

³⁸⁰ Δ.Β.,948:1,11-12.

³⁸¹ Δ.Β.,948:1;951:1.

³⁸² Δ.Β., 992:23.

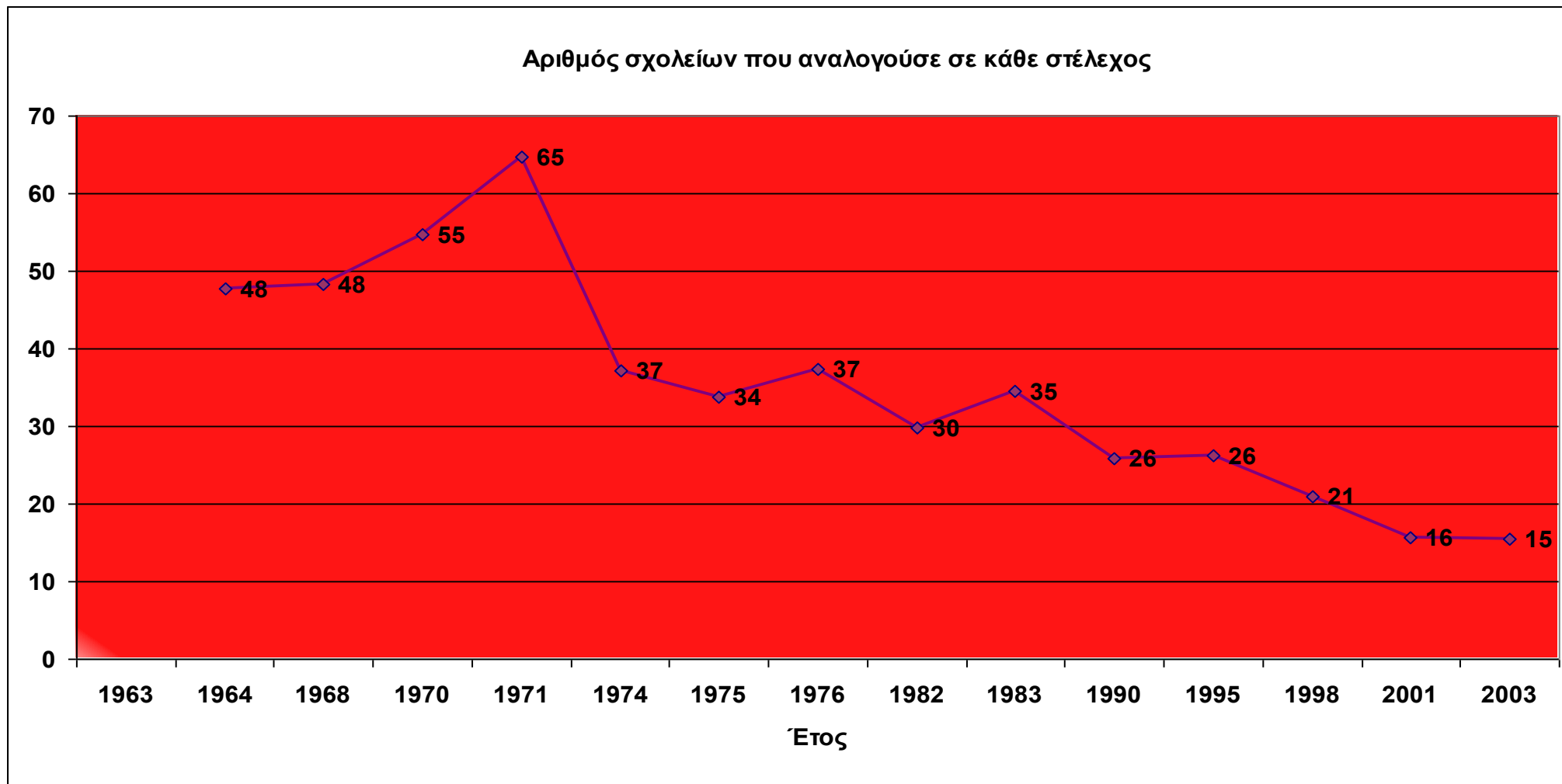
³⁸³ Δ.Β., 950:15;951:15.

³⁸⁴ Ο.π.: 16,21.

³⁸⁵ Ο οποίος θα εκπροσωπούσε τους σχολικούς συμβούλους.

³⁸⁶ Για θέματα που αφορούσαν τους εκπαιδευτικούς της περιοχής ευθύνης του.

³⁸⁷ Δ.Β., 956:4;960:29;965:4. Απόφαση και της έκτακτης γενικής συνέλευσης της 21^{ης} και 22^{ης} /3/1985.

Επιθεωρητές / Σχολικοί Σύμβουλοι

Οι αντίπαλοι του θεσμού θα μιλήσουν για αμφισβητούμενη επιλογή τους.³⁸⁸ Επιπλέον, κατά καιρούς γίνεται σύγκριση – αντιπαράθεση των νέων θεσμών που θεσπίστηκαν με αυτούς που καταργήθηκαν, με σκοπό την ανάδειξη της δυναμικότητας των πρώτων. Μια τέτοια αντιπαράθεση θέσεων θα επιδιώξει να απαντήσει στο ερώτημα εάν είναι ανάγκη ο θεσμός του σχολικού συμβούλου να διαθέτει εξουσία ή εξουσιαστική ισχύ, καθώς και κατά πόσο αυτή αποτελεί μειονέκτημά του.³⁸⁹ Για την ομοσπονδία ο σχολικός σύμβουλος θα οδηγούσε σε αναδιάταξη τις δυνάμεις του εκπαιδευτικού συστήματος, με σκοπό «τη δημιουργία του νέου λαϊκού, δημοκρατικού–ανοιχτού στην κοινωνία σχολείου. Ενός λαϊκού σχολείου που θα συνδεθεί με τον κοινωνικό περίγυρο και την παραγωγική διαδικασία».³⁹⁰

Τα θέματα που αφορούσαν τους διευθυντές συνδέονται από τη Δ.Ο.Ε. με το σχεδιαζόμενο τότε νόμο για το ενιαίο μισθολόγιο-βαθμολόγιο. Σύμφωνα μ' αυτόν, προκειμένου να γίνει αντιστοίχιση των σχετικών όρων, οι προϊστάμενοι (διευθυντές) όλων των σχολείων της γενικής εκπαίδευσης χαρακτηρίζονται ως διευθυντές υπηρεσιών. Η σημαντικότερη προτεινόμενη αλλαγή ήταν η οριστική κατάργηση της διαδικασίας των προαγωγών και η αντικατάστασή της από την επιλογή των διευθυντών από περιφερειακά και κεντρικά συλλογικά όργανα (για περιπτώσεις υποψηφιότητας σε σχολεία άλλου Π.Υ.Σ.Δ.Ε.).³⁹¹ Σε αυτό συνέβαλε και η πλήρωση των συγκεκριμένων θέσεων μόνο μετά από αίτηση των υποψηφίων, ώστε να εξασφαλιστεί, τουλάχιστον τυπικά, το αναγκαίο ενδιαφέρον.³⁹²

Η σχετική συζήτηση διευρύνεται περισσότερο με τη μελέτη του σχεδίου του νόμου-πλαισίου 1566/1985. Στα αρνητικά του η ομοσπονδία διακρίνει την προσπάθεια να προσλάβει ο σχολικός σύμβουλος διοικητική και πειθαρχική εξουσία, κάτι που δεν ανταποκρινόταν στα αιτήματά της.³⁹³ Θεωρούσε ότι η θέσπιση ενός θεσμού σε τίποτε δεν προεξοφλούσε το τελικό περιεχόμενο που θα

---

³⁸⁸ Ο.π.: 25. Σχετικά δημοσιεύματα στην εφημερίδα *Βραδυνή*.

³⁸⁹ Δ.Β., 950:29-30. Η Δ.Ο.Ε. θα υποστηρίξει ότι καθοδήγηση με τη χρήση εξουσίας είναι σχήμα οξύμωρο. Συνέντευξη του προέδρου της Δ.Ο.Ε. Μ. Παπαχρίστου στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*.

³⁹⁰ Ο.π.: 30.

³⁹¹ Αρκεί κανείς να αναλογιστεί όσα συνέβαιναν κατά τη σύνταξη πινάκων προαγωγής τη δεκαετία του 1960.

³⁹² Δ.Β., 962:3,4.

³⁹³ Δ.Β., 961:1;962:3;969:4. Θα διενεργούσαν ένορκες διοικητικές εξετάσεις.

προσλάμβανε, αλλά αυτό θα ήταν προϊόν και των διεκδικητικών προσπαθειών των εκπαιδευτικών.

Η Δ.Ο.Ε. τονίζει ότι ο σχολικός σύμβουλος ως έμπνευση και λειτουργία αναπτύχθηκε στη βάση της απελευθέρωσης του εκπαιδευτικού και της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Γι' αυτό θα αντιδράσει σε προσπάθειες νόθευσής του και από τα ίδια τα στελέχη με τα αντίστοιχα καθήκοντα.³⁹⁴ Ταυτόχρονα, χαρακτηρίζει «επανάκαμψη του διοικητισμού» το ζήτημα της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού και του εκπαιδευτικού έργου που ανακινείται την ίδια περίοδο.³⁹⁵ Οι εκπαιδευτικοί δεν αντιλαμβάνονται τις προηγούμενες πρωτοβουλίες σαν μια προσπάθεια διεύρυνσης του θεσμού. Αλλά σαν απόπειρα συρρίκνωσής του, με την επιφόρτισή του με αξιολογικές δυνατότητες.³⁹⁶

Στο ίδιο πνεύμα επαναλαμβάνονται τα αιτήματα σχετικά με τους διευθυντές σχολείων,³⁹⁷ ενώ κατά την επιλογή τους γίνεται αντιληπτό πώς μια νόμιμη διαδικασία μπορεί να μετατραπεί αρκετά εύκολα σε νομότυπη.³⁹⁸ Ιδιαίτερα, θα απασχολήσει την ομοσπονδία το γεγονός ότι επιλεγμένοι εκπαιδευτικοί δήλωναν σχολεία σε μια ευρεία περιοχή, κάτι που επηρέαζε τόσο τους ίδιους ως εργαζόμενους, όσο και την εργασιακή τους σχέση στην εκπαίδευση.³⁹⁹

Στην 56^η γενική συνέλευση διατυπώνεται, για πρώτη φορά, η θέση το επιλεκτικό σύστημα κάθε κατηγορίας στελεχών να ακολουθεί διαδικασία αντίστοιχη με αυτή των προϊσταμένων.⁴⁰⁰ Αμφισβητήσεις θα υπάρξουν για τον τρόπο συγκρότησης των αντίστοιχων πινάκων, για τους οποίους η Δ.Ο.Ε. προτάσσει όλων των προσδιοριστικών στοιχείων τη διαφάνεια, την ενιαιότητα στις αρχές επιλογής και την κοινή αποδοχή των διαδικασιών.⁴⁰¹

Την ίδια περίοδο η ομοσπονδία θα αμφισβητήσει το νόημα, την ουσία του διαλόγου και της αντιπαράθεσης θέσεων με το υπουργείο Παιδείας. Ο διάλογος

³⁹⁴ Δ.Β., 977:1,27;979:8;982:5. Η Δ.Ο.Ε. θα αποδώσει ευθύνες και στις ατέλειες της συγκεκριμένης διαδικασίας, αφού ζητούνταν από τα αρμόδια συμβούλια να σχηματίσουν γνώμη για κάθε υποψήφιο με βάση όποιο στοιχείο θεωρούσαν πρόσφορο.

³⁹⁵ Δ.Β., 980:23. Από την ομιλία του προέδρου της Δ.Ο.Ε. Μ. Παπαχρίστου στην 55^η γενική συνέλευση.

³⁹⁶ Ο.π.: 38,39;982:4. Όπως η δημιουργία θέσεων σχολικών συμβούλων *αισθητικής* και «*ψυχικής*» αγωγής.

³⁹⁷ Δ.Β., 965:4,5 (Εκτακτη γενική συνέλευση το Μάρτιο του 1985 με σκοπό τη διαμόρφωση θέσεων για τον υπό ψήφιση ν. 1566/1985);969:4,5;977:4.

³⁹⁸ Δ.Β., 979:9.

³⁹⁹ Δ.Β., 980:23;988:8;994:3;991:5;999:8,9;1003:1. Στα κείμενα αυτά φαίνεται η Δ.Ο.Ε. να αποδέχεται, τουλάχιστον για τους διευθυντές, το επιλεκτικό πλαίσιο που καθόριζε ο ν. 1566/1985. Όσον αφορά τον τρόπο εκφοράς του συνδικαλιστικού λόγου, είναι χαρακτηριστική η χρήση των φράσεων «*προτεινόμενη λύση*» και «*επαναβεβαίωση θέσεων*» (μετά την επανάληψή τους ορισμένες φορές).

⁴⁰⁰ Δ.Β., 988:8;991:5;999:8;1004:58;1007:9 (στις αποφάσεις και της 57^{ης} γενικής συνέλευσης);1026:5.

⁴⁰¹ Δ.Β., 982:5;984:2,5.

θα ενταχθεί, σε διάφορες χρονικές περιόδους, σε μια σειρά από τακτικές που αξιοποιούνται και από τα δύο μέρη (νομιμοποίηση προειλημμένων αποφάσεων, καταγγελία, ο διάλογος ως αυτοσκοπός ή ως άλλοθι).⁴⁰² Την προηγούμενη τοποθέτηση ενισχύει και η διαπίστωση, από μέρους του συνδικάτου, ότι σε ένα νομοθέτημα της σημασίας του ν. 1566/1985 ελάχιστα λήφθηκαν υπόψη οι προτάσεις-διαφωνίες του.⁴⁰³ Χαρακτηρίζει αυτό το οξύμωρο σχήμα «*διάλογο κωφών*». Οι εκπρόσωποι των δασκάλων θα αξιολογήσουν κι έναν άλλο θεσμοθετημένο χώρο ανταλλαγής απόψεων: τις κάθε είδους επιτροπές μελέτης. Θα υποστηρίξουν ότι είναι δυνατή, και μ' αυτό τον τρόπο, η κωλυσιεργία της λύσης των διαφόρων θεμάτων.⁴⁰⁴

Η πρόταξη της συλλογικότητας ή των συλλογικών οραμάτων για την εκπαίδευση, που για τη Δ.Ο.Ε. χαρακτηρίζει τη δεκαετία του 1980, στην περίπτωση των διευθυντών θα εξειδικευτεί με τη μορφή της συνευθύνης. Και αυτό γιατί για την ομοσπονδία «*οι διευθυντές σχολείων...λειτουργούν ως η συνισταμένη δύναμη του συλλόγου διδασκόντων. Παραπέρα οι σχέσεις του διευθυντή και των μελών του συλλόγου διδασκόντων θα πρέπει να στηρίζονται στην αλληλοκατανόηση, τον αλληλοσεβασμό και την αλληλοϋποστήριξη, στο κοινό έργο που έχουν να επιτελέσουν ως παιδαγωγοί και ως υπάλληλοι*».⁴⁰⁵ Για τους εκπαιδευτικούς είναι ξεκάθαρο ότι ο όρος αυτός δεν αποτελεί νεολογισμό ή διανοητικό κατασκευάσμα χωρίς καμιά πρακτική αξία, δεδομένου ότι η ατομική ευθύνη μπορεί να οδηγήσει σε καταπίεση. Κατά συνέπεια, οι σχέσεις εντός του σχολείου, κατεξοχήν παιδαγωγικές, θα πρέπει να διέπονται από τη λογική της συνεργασίας και όχι της εξουσιαστικής εξάρτησης.

---

⁴⁰² Δ.Β., 996:1. Η ανταλλαγή απόψεων θα συνεχιστεί/επιμηκυνθεί για τρία χρόνια. Σύμφωνα με τον Foucault (Ball, 1990:117) η διαμόρφωση του διαλόγου και η γενεαλογία της γνώσης πρέπει να αναλυθούν, όχι ως τύποι συνείδησης ούτε ως τρόποι σκέψης και μορφές ιδεολογίας, αλλά ως τακτικές και ως στρατηγικές εξουσίας. Σε μια αρνητική αποτίμηση της συνδικαλιστικής δράσης η Π. Πηγιάκη (2000:439-461) υποστηρίζει ότι μεταξύ των συνδικαλιστικών στρατηγικών εξουσίας συγκαταλέγονται και οι εξής: α) η αλλοίωση της πραγματικότητας και η λογική ανακολουθία, β) το «σύνδρομο» του διπλού αδιεξόδου, γ) ο ευφημισμός, δ) η υστερόχρονη αντίδραση, ε) το πρωθυστερο, ε) η προεξόφληση του αποτελέσματος του διαλόγου, στ) η «λογική» της ευνοϊκής εξαίρεσης, ζ) η αναίρεση θέσεων, η) η παραδοξότητα του αποκαλυπτικού δικαίου των αιτημάτων, θ) τα μαξιμαλιστικά και ανέφικτα αιτήματα, ι) η διεκδίκηση ικανοποίησης του συνόλου των αιτημάτων, κ) η κλιμακωτή διαπραγμάτευση και τα κυλιόμενα αιτήματα, λ) οι αντιφάσεις των αιτημάτων ή των διεκδικήσεων.

⁴⁰³ Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι μία από αυτές ήταν η αλλαγή της αποφασιστικής ιεραρχίας στο χώρο του σχολείου ως εξής: σύλλογος διδασκόντων, διευθυντής, υποδιευθυντής.

⁴⁰⁴ Δ.Β., 996:14.

⁴⁰⁵ Δ.Β., 988:3,7.

Καθώς πλησιάζει η επανάκριση της πρώτης ομάδας σχολικών συμβούλων, η ομοσπονδία θα αναφερθεί στο μερίδιο ευθύνης που της αναλογεί για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο συγκεκριμένος θεσμός.⁴⁰⁶ Για την αντιμετώπιση αυτού, αλλά και άλλων θεμάτων απευθύνει πρόσκληση διαλόγου στον υπουργό Παιδείας Α. Τρίτση, αφού προηγουμένως συγκεντρώσει τις απόψεις-εκτιμήσεις των ενδιαφερομένων από την πρώτη τετράχρονη θητεία τους. Οι εκπαιδευτικοί διερωτούντο εάν επρόκειτο για τη συνήθη τελμάτωση, όπως συνέβαινε σε αρκετά θέματα της εκπαίδευσης, ή για συνειδητή υποβάθμιση των νέων θεσμών.⁴⁰⁷

Στις εκτιμήσεις των απεργιακών κινητοποιήσεων, που πραγματοποιούνται την ίδια περίοδο, τα σχετικά θέματα θεωρούνται μείζονος σημασίας. Επιπλέον, όπως είχε δεσμευτεί, ο συνδικαλιστικός φορέας αποστέλλει τις απόψεις των σχολικών συμβούλων στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις του. Από τις θέσεις που διαμορφώνονται φαίνεται ότι η Δ.Ο.Ε αντιλαμβάνεται το ρόλο του σχολικού συμβούλου επιστημονικό-ερευνητικό, σε αντίθεση με το διοικητικό, που κατά την άποψή της προσβλέπει η εκάστοτε πολιτική ηγεσία.⁴⁰⁸ Τέλος, στο διεκδικητικό πλαίσιο για τα στελέχη στη βάση της διοικητικής πυραμίδας (διευθυντές) κυριαρχεί η κατάργηση των δεσμευτικών για τους υποψηφίους υποχρεωτικών αλφαβητικών πινάκων (πίνακας Α').⁴⁰⁹

Στην 58^η γενική συνέλευση διατυπώνεται η ανάγκη για ένα γνήσια δημοκρατικό σύστημα οργάνωσης και διοίκησης της εκπαίδευσης *«που να κάνει πράξη τις αρχές της αποκέντρωσης, της συλλογικότητας, της εκλογιμότητας, της αντιπροσωπευτικότητας και της αυτοοργάνωσης»*.⁴¹⁰ Το ερώτημα που απασχολεί το διδασκαλικό κόσμο δεν είναι η αποσυγκέντρωση ή η αποκέντρωση απλά, αλλά και υπό ποιες προϋποθέσεις θα πραγματοποιηθούν αυτές.⁴¹¹ Από τις ίδιες συλλογικές διαδικασίες διαμορφώνεται η θέση για ερευνητική/μορφωτική αναβάθμιση του σχολικού συμβούλου μέσω της σύνδεσής του με τα νεοσύστατα παιδαγωγικά τμήματα.⁴¹²

Σε ημερίδα που πραγματοποιείται τον Ιούνιο του 1990 από τα ήδη υπηρετούντα στελέχη προτείνεται ένα υπηρεσιακό οργανόγραμμα που να διέπει

---

⁴⁰⁶ Δ.Β., 992:23.

⁴⁰⁷ Δ.Β., 994:3;996:14,17.

⁴⁰⁸ Δ.Β., 1012.

⁴⁰⁹ Δ.Β., 1004:58;1006:22;1007:9.

⁴¹⁰ Δ.Β., 1015:5.

⁴¹¹ Δ.Β., 1032:2.

⁴¹² Δ.Β., 1015:4.

τη λειτουργία τους. Έτσι, επιλέγεται το τριμερές σχήμα: γραφείο σχολικού συμβούλου εκπαιδευτικής περιφέρειας, γραφείο σχολικών συμβούλων σε επίπεδο νομού, γραφείο σχολικών συμβούλων στο ΥΠ.Ε.Π.Θ.⁴¹³

Η ομοσπονδία διαπιστώνει από τις αρχές του 1990 διαφοροποιήσεις από μέρους της πολιτείας στην προσέγγιση αρκετών θεμάτων, αρχής γενομένης από το προαναφερόμενο. Γι' αυτό θα τονίσει ότι *«όποιες αδυναμίες παρουσιάστηκαν στη μέχρι τώρα λειτουργία του (του σχολικού συμβούλου), οφείλονται κυρίως στο νομοθετικό πλαίσιο που καθιέρωσε το θεσμό...και σε καμιά περίπτωση δεν αναιρούν την αναγκαιότητά του για την αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης»*.⁴¹⁴

Η όξυνση στην εκπαίδευση ενισχύεται από την απόφαση της πολιτικής ηγεσίας του υπουργείου Παιδείας να καταργήσει τα υπάρχοντα στελέχη κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους (αρχίζοντας από τους προϊσταμένους) (αποφάσεις της έκτακτης γενικής συνέλευσης της Δ.Ο.Ε. την 1/10/1990). Οι διευθυντές θα ακολουθούσαν αμέσως μετά.⁴¹⁵ Η πρωτοβουλία αυτή αποδίδεται ή θεωρείται από τη Δ.Ο.Ε., όχι απλά μια προσπάθεια αντικατάστασής τους, αλλά η αρχή της κατάργησης των συγκεκριμένων θεσμών.⁴¹⁶ Τις απόψεις αυτές επαναλαμβάνουν οι εκπρόσωποι της κατά τη συνάντησή τους με τον υπουργό Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλο, που επακολουθεί.⁴¹⁷

Οι συναντήσεις με την ηγεσία του υπουργείου Παιδείας συνεχίζονται για ζητήματα που θεωρούνταν επείγοντα. Σε αυτές, η ομοσπονδία υπογραμμίζει στον υπουργό Γ. Σουφλιά πως δεν αποδέχεται καμία αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου που αφορά τους σχολικούς συμβούλους, εάν αυτή εμπεριέχει τον κίνδυνο αλλοίωσης του θεσμού. Αυτό συνεπαγόταν, για τους εκπαιδευτικούς, την υποβάθμιση και την αχρήστευση ενός δημοκρατικού παιδαγωγικού θεσμού, που ήταν καρπός συνδικαλιστικών αγώνων δεκαετιών.⁴¹⁸ Το συνδικάτο υποστήριζε ότι οι μέχρι εκείνη τη στιγμή επιλογές, αντί να αναβαθμίζουν (επιστημονικά, παιδαγωγικά, υπηρεσιακά κτλ.) το σχολικό σύμβουλο, μάλλον τον

---

⁴¹³ Δ.Β., 1025:12.

⁴¹⁴ Δ.Β., 1031:28.

⁴¹⁵ Δ.Β., 1027:13,14;1028:32. Στο τελευταίο κείμενο η Δ.Ο.Ε. τονίζει τον κίνδυνο διαμόρφωσης επιλογών *«με τρόπο δημοκρασιακό»*.

⁴¹⁶ Δ.Β., 1032:2,12,13. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα αποδεχτεί το εσφαλμένο της πρωτοβουλίας.

⁴¹⁷ Δ.Β., 1033:18;1034-1035:5.

⁴¹⁸ Δ.Β., 1041:3,5,7;1042:3.

παραμόρφωναν.⁴¹⁹Ανάλογες ήταν και οι απόψεις του για τους προϊσταμένους, στην επιλογή των οποίων διαπίστωνε φαινόμενα αυθαιρεσίας και διευρυμένης/διασταλτικής ερμηνείας των αρχών επιλογής.⁴²⁰

Την ίδια περίοδο εγκαινιάζονται διαδικασίες διαλόγου που θύμιζαν σε αρκετές περιπτώσεις το παρελθόν (1986-1988). Η ομοσπονδία θα αναφέρει συγκεκριμένα παραδείγματα ενεργειών που υπέσκαπταν, κατά τη γνώμη της, το κύρος οποιασδήποτε μορφής διαλόγου.⁴²¹ Με τη σειρά του το υπουργείο Παιδείας θα επιδιώξει να συγκεντρώσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών για μια πληθώρα θεμάτων μέσω ερωτηματολογίων, τα οποία η Δ.Ο.Ε. θεωρούσε κατευθυντικά των απαντήσεων, αν όχι προκατασκευασμένα.⁴²² Γι' αυτό προτρέπει τα μέλη της να μη συμμετάσχουν στη σχετική έρευνα.

Θα υποστηρίξει πως σε αρκετά θέματα, που είχαν φτάσει σε υψηλό επίπεδο επεξεργασίας έως τότε, παρατηρούνταν από την πλευρά της πολιτείας μία τακτική επαναφοράς σε παλιότερες θέσεις, ιστορικά απαρχαιωμένες και καταδικασμένες (αντικατάσταση του στελεχιακού δυναμικού πριν λήξει η θητεία του, περιορισμός της διαδικασίας επιλογής, μονιμότητα στελεχών κτλ.). Έτσι, ενώ περάσαμε από τη δημιουργία ενός δημοκρατικού περιφερειακού συστήματος διοίκησης και καθοδήγησης της εκπαίδευσης στην επεξεργασία των απαραίτητων αρχών λειτουργίας αυτού του συστήματος, έχουμε την επαναφορά συγκεντρωτικών λογικών, καθώς και των μηχανισμών που τις υλοποιούν.⁴²³

Επιπλέον, ωθούνταν το σχολείο να λειτουργήσει μέσα σε ασφυκτικό διοικητικό κλοιό, σε έναν *«καταστρεπτικό συγκεντρωτισμό»*.⁴²⁴ Για τους εκπαιδευτικούς, ο δημοκρατικός-αποφασιστικός ρόλος του συλλόγου διδασκόντων οδηγούνταν στην κατάργησή του, ενώ ο διευθυντής καλούνταν *«να παίζει το ρόλο του «σχολικού καίσαρα», που θα πλήξει την παιδαγωγική σχέση συνεργασίας με το διδακτικό προσωπικό, αφού μεταβάλλεται σε κριτή-επιθεωρητή πρώτου βαθμού»*.

---

⁴¹⁹ Δ.Β., 1044-1045:1.

⁴²⁰ Δ.Β., 1027:13;1028:32,40-42,44,46(συγκριτικά στοιχεία).

⁴²¹ Δ.Β., 1047-1048:9.

⁴²² Δ.Β., 1036:1,4;1047-1048:14-15,20. Επίσης, αναφορές στα πεπραγμένα της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. για το συνδικαλιστικό έτος 1990-1991 (Δ.Β.,1037-1038:5)

⁴²³ Δ.Β., 1047-1048:1,2,3.

⁴²⁴ Ο.π.: 2.

Οι θεσμοί συνεργασίας εντός του εκπαιδευτικού συστήματος μεταβάλλονταν εξαιτίας «*επικίνδυνων αναχρονισμών*».⁴²⁵ Ως θεραπεία της κατάστασης οι εκπαιδευτικοί θεωρούσαν την ανάκληση όλων εκείνων των στελεχών που με τις πράξεις τους υπηρετούσαν λογικές αυταρχισμού.⁴²⁶ Στη συνέχεια θα ακολουθούσε η διαμόρφωση αξιόπιστων επιλεκτικών μηχανισμών, στη θέση καθενός από αυτούς που το κύρος του είχε πληγεί.⁴²⁷

Το συνδικάτο των δασκάλων θα συνεχίσει -σε αντίστοιχο πνεύμα κριτικής-επισημαίνοντας πως η καθιέρωση συγκεντρωτικών λογικών στις δομές περιφερειακής εποπτείας και διοίκησης της εκπαίδευσης υλοποιείται μέσω του ελέγχου του συστήματος επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και της διαμόρφωσης, κυρίως και πρωτίστως, ενός αυταρχικού θεσμικού πλαισίου. Το μεν πρώτο θα παραγάγει την αναγκαία «ελίτ» εκπαιδευτικών στελεχών, στην οποία θα στηριχθεί ο κρατικός έλεγχος σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ το δεύτερο θα αποτελέσει το απαιτούμενο νομικό πλαίσιο αναφοράς αυτών των επιλογών.⁴²⁸

Ένα θέμα, που είχε αντιμετωπιστεί την προηγούμενη δεκαετία, θα εμφανιζόταν ξανά το 1992. Επρόκειτο για τις οικονομικές διεκδικήσεις όσων υπηρέτησαν σε θέση επιθεωρητή έως και το 1980. Με αφορμή συγκεκριμένη τροπολογία, που κατατίθεται στη Βουλή, θα ανοίξει ξανά ένας μακρύς κύκλος συζητήσεων για την ιστορία του συγκεκριμένου θεσμού.⁴²⁹ Η Δ.Ο.Ε. μέσα σε ένα κλίμα έντονης πόλωσης θεωρεί πρόκληση την επανεξέταση του συγκεκριμένου ζητήματος. Ως επιχείρημα αξιοποιεί την άρνηση των 210 από τους 270 τέως επιθεωρητές να συμμετάσχουν στις διαδικασίες επιλογής σχολικών συμβούλων, όταν ο νέος θεσμός έκανε τα πρώτα του βήματα.⁴³⁰ Για τους δασκάλους επρόκειτο για οπισθοδρόμηση και προσπάθεια επαναφοράς ζητημάτων που είχαν λυθεί.⁴³¹

Η επίμαχη τροπολογία θα αποτελέσει τμήμα του ν. 2009/1992, ενώ η Δ.Ο.Ε. πρότεινε αντ' αυτού την οικονομική στήριξη των παιδαγωγικών τμημάτων και των θεσμών επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών.⁴³² Παράλληλα, υποστήριζε πως το νέο θεσμικό πλαίσιο μεταβάλλει το σχολικό σύμβουλο σε επιθεωρητή ενός ελεγκτικού

---

⁴²⁵ Ο.π.: 13,23.

⁴²⁶ Δ.Β., 1039-1040:37. Στις αποφάσεις της 60^{ης} γενικής συνέλευσης.

⁴²⁷ Δ.Β., 1049-1050:21;1051-1052:2-5,6 (συγκριτικά στοιχεία);1062-1063:7.

⁴²⁸ Ο.π.: 5.

⁴²⁹ Δ.Β., 1046:3.

⁴³⁰ Ο.π.: 4.

⁴³¹ Δ.Β., 1047-1048:3.

⁴³² Ο.π.: 22,23;1049-1050:2;1075:26.

συγκεντρωτικού συστήματος εκπαιδευτικής διοίκησης.⁴³³ Αυθαίρετη χαρακτήριζε και τη διαδικασία πλήρωσής του,⁴³⁴ ενώ την ίδια εποχή ανακινείται και πάλι το θέμα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις.

Η 62^η γενική συνέλευση (Ιούνιος 1993) αποτελεί το μεταίχιμο από το έως τότε έντονα συγκρουσιακό πνεύμα προσέγγισης των σχέσεων με το υπουργείο Παιδείας σε μια διαφορετική θεώρηση των πραγμάτων. Η Δ.Ο.Ε. ζητά την επαναπροκήρυξη όλων των θέσεων ευθύνης και, διευρύνοντας τις θέσεις της, την ένταξη σε αυτές των συμβούλων ειδικοτήτων.⁴³⁵ Μέχρι τότε ήταν απαραίτητο να λήξει η ισχύς των πινάκων κάθε κατηγορίας στελεχών, για την αποφυγή έκνομων καταστάσεων.⁴³⁶

Η τελευταία αναλαμπή του όρου «*επιθεωρητής*» θα είναι στις συζητήσεις περί μονιμότητας ή όχι των στελεχών. Χρησιμοποιείται από την ομοσπονδία ως παράδειγμα απειλής του ελεύθερου, δημιουργικού και δημοκρατικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης.⁴³⁷ Οι εκπαιδευτικοί θα προσεγγίσουν κάθε φορά αρνητικά τον συγκεκριμένο θεσμό, αιτιολογώντας τις θέσεις τους. Επέμεναν ότι επρόκειτο για λογικές και μηχανισμούς που θύμιζαν το ν.δ. 651/1970, για επαναφορά του πνεύματος της επιθεώρησης του παρελθόντος.⁴³⁸

Επιπρόσθετα, θα συνδέσουν τις συγκεκριμένες μεταβολές κυρίως με τα μονοπρόσωπα όργανα διοίκησης, αφού καλούνταν να υπηρετήσουν ελεγκτικές λογικές και από «*εγγυητές του παιδαγωγικού κλίματος, της δημοκρατικής λειτουργίας και της δημιουργικής συμμετοχής όλων των παραγόντων της εκπαιδευτικής κοινότητας στη διαμόρφωση του έργου της, παραμορφώνονται για να υποβαθμιστούν στο ρόλο του αξιολογητή και του βαθμολογητή... (μεταφέροντας) την καταπίεση και καταστολή απ' τους διδάσκοντες στους διδασκόμενους*».⁴³⁹

Οι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν πως η επιβολή μηχανισμών διοικητικού και ιδεολογικού ελέγχου σε περιφερειακό επίπεδο δεν παρέμειναν απλές διακηρύξεις, αλλά έγιναν πραγματικότητα.⁴⁴⁰

---

⁴³³ Δ.Β., 1049-1050:2,20.

⁴³⁴ Δ.Β., 1051-1052:1(ένθετο).

⁴³⁵ Δ.Β., 1059-1060:3,4;1062-1063:7. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προσαρμογής του συνδικαλιστικού κινήματος στα αιτήματα που διαμόρφωσαν οι νέες πραγματικότητες του εκπαιδευτικού συστήματος.

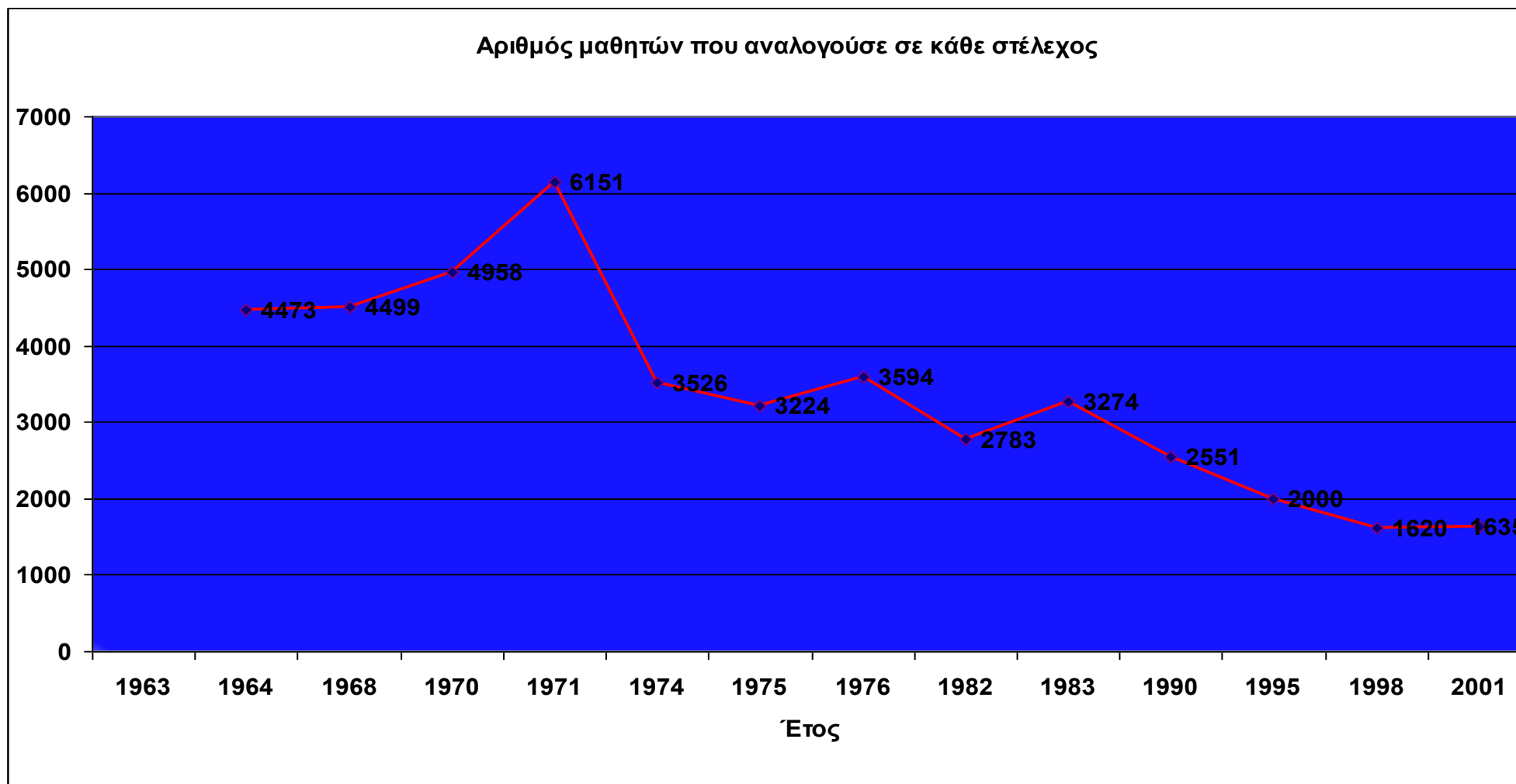
⁴³⁶ Δ.Β., 1059-1060:4;1062-1063:7.

⁴³⁷ Δ.Β.: 1068:14.

⁴³⁸ Ο.π.: 20.

⁴³⁹ Δ.Β., 1061:2.

⁴⁴⁰ Δ.Β., 1062-1063:5.

Επιθεωρητές / Σχολικοί Σύμβουλοι

Το επόμενο διάστημα θα τηρήσουν στάση αναμονής ενόψει αλλαγών στο πολιτικό πεδίο.⁴⁴¹

Λίγο αργότερα θα τοποθετηθούν, πάνω στα θέματα που είχαν θίξει έως τότε, στο σύνολό τους οι φορείς των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Με ανακοίνωσή τους πρότασαν κάθε είδους ρύθμισης τη δημοκρατική παιδαγωγική λειτουργία και τη συμμετοχή όλων των φορέων της εκπαιδευτικής κοινότητας στη διοίκηση του σχολείου και της εκπαίδευσης.⁴⁴² Η Δ.Ο.Ε. διατυπώνει τις απόψεις της ξανά το 1994 υπό νέες συνθήκες (η διαμόρφωση του ν. 2188/1994). Στο κεφάλαιο 2 του συγκεκριμένου νομοθετήματος γινόταν λόγος για το δεύτερο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης, για την αποκέντρωση και το δημοκρατικό προγραμματισμό.

Η ομοσπονδία τόνιζε ότι οι όποιες πρωτοβουλίες για αποκέντρωση του εκπαιδευτικού συστήματος δεν έπρεπε να αποβαίνουν σε βάρος του εθνικού σχεδιασμού για την εκπαίδευση. Αντίθετα, όφειλαν να διευκολύνουν την εξειδίκευση του εθνικού σχεδιασμού και να υπηρετούν τις ειδικότερες ανάγκες της περιφέρειας. Επομένως, αν το ζητούμενο κατά την προηγούμενη περίοδο ήταν η άρνηση της επιβολής των επιλογών του κέντρου στην περιφέρεια, στην παρούσα φάση είναι η αποφυγή της στρέβλωσης του ευρύτερου σχεδιασμού για την παιδεία από τη μερικότητα των περιφερειακών επιλογών.⁴⁴³

Η Δ.Ο.Ε. υποβάλλει υπόμνημα με τις θέσεις της στη νέα πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, με σημαντικότερη την επαναδιάταξη του στελεχιακού «χάρτη» της εκπαίδευσης. Η αντίστοιχη μεταβολή θα συνοδευτεί από την ψήφιση του ν. 2188/1994, χωρίς να γίνει άμεση πλήρωση των κενών θέσεων του στελεχιακού δυναμικού.⁴⁴⁴ Για πολλοστή φορά η ομοσπονδία ζητούσε την ενίσχυση με κάθε τρόπο των θεσμών αυτών, εξαιτίας της καθοριστικής συμβολής τους στη βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου.⁴⁴⁵ Ανάλογα αιτήματα διατυπώνονται και από την Πανελλήνια Ένωση Σχολικών Συμβούλων, σαν μερικότερη ομάδα πίεσης.⁴⁴⁶ Για το στελεχιακό δυναμικό της εκπαίδευσης αποτελεί διακύβευμα

---

⁴⁴¹ Δ.Β., 1061:13.

⁴⁴² Δ.Β., 1064:18.

⁴⁴³ Δ.Β., 1068:14.

⁴⁴⁴ Δ.Β., 1076:69. Θέσεις διατυπωμένες στην 64^η γενική συνέλευση.

⁴⁴⁵ Δ.Β., 1082:29.

⁴⁴⁶ Δ.Β., 1085:23.

ακόμη και τώρα το ποιοι παράγοντες εξασφαλίζουν αξιολογική κρίση επί ίσοις όροις, ενώ η αναφορά στο νόμο-πλαίσιο 1566/1985 συνεχίζεται αδιάλειπτα.⁴⁴⁷

Το τέλος του 20^{ου} αιώνα θα βρει το τοπίο στην εκπαίδευση τελείως διαφορετικό από το αντίστοιχο μερικές δεκαετίες πριν. Οι νέοι θεσμοί, αιτήματα ήδη της Δ.Ο.Ε. από το 1925,⁴⁴⁸ έχουν παγιωθεί και εξειδικεύονται με βάση τις τρέχουσες ανάγκες.⁴⁴⁹ Αυτό δεν συνεπάγεται σε καμία περίπτωση και την αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων ή τη μη επανάληψη δυσλειτουργιών του παρελθόντος,⁴⁵⁰ αλλά την αλλαγή του περιεχομένου του διεκδικητικού συνδικαλιστικού λόγου, όπως, πιθανόν, και των υιοθετούμενων στρατηγικών δράσης της ομοσπονδίας.

Έτσι, η κατάλληλη υπηρεσιακή ηλικία, ένα θέμα που εμφανίζεται σε όλες τις χρονικές περιόδους, και η ανυπαρξία (κυρίως από το 1966 και μετά) δευτεροβάθμιου οργάνου κρίσεων–ενστάσεων απασχολεί έντονα το διδασκαλικό κόσμο πριν το 1974. Μελετώντας το εσωτερικό της ομοσπονδίας⁴⁵¹ διαπιστώνουμε ότι οι ομάδες συμφερόντων που δρουν και ανταγωνίζονται είναι δύο: οι εκπαιδευτικοί που έχουν μετεκπαιδευτεί στο πανεπιστήμιο⁴⁵² και αυτοί που διαθέτουν (μόνο) αρκετά χρόνια υπηρεσίας. Για τις δύο αυτές ομάδες ο συνδικαλιστικός λόγος ζητά ίση μεταχείριση.⁴⁵³

Εμφανή είναι ορισμένα συντηχιακά χαρακτηριστικά της ως ομάδας πίεσης που σχετίζονται με ζητήματα όπως οι προαγωγές στους ανώτερους βαθμούς, αλλά και η στάση που κρατά απέναντι στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού. Ιδιαίτερα, για το τελευταίο θέμα (από το 1982 και μετά) είναι εμφανής η άρνησή της, η αναφορά στο παρελθόν (επιθεωρητής), καθώς και το γεγονός ότι θεωρεί προδικασμένη σε αποτυχία οποιαδήποτε ανάλογη πρωτοβουλία.

---

⁴⁴⁷ Δ.Β., 1098:17;1103:14.

⁴⁴⁸ Δ.Β., 926:1.

⁴⁴⁹ Δ.Β., 1097:9;1121:3. Μία περίπτωση που αναδεικνύεται από τις νέες συνθήκες είναι οι διευθυντές σχολείων ειδικής αγωγής που αποτελούσαν ειδική κατηγορία.

⁴⁵⁰ Δ.Β., 1128:5.

⁴⁵¹ Σε κάποιες περιπτώσεις η Δ.Ο.Ε. παρουσιάζοταν να διεκδικεί αίτημα, που δεν είχε συζητηθεί πριν από τον κλάδο, αλλά ήταν αποτέλεσμα ευκαιριακής πλειοψηφίας του διοικητικού συμβουλίου της και μόνο. Τέτοια αιτήματα συνήθως αποσύρονταν σε επόμενες διεκδικήσεις (Μπάκας,2000:92,116).

⁴⁵² Ο Επιστημονικός Σύλλογος Μετεκπαιδευθέντων και Μετεκπαιδευομένων θα θεωρηθεί επανειλημμένα από το διοικητικό συμβούλιο της Δ.Ο.Ε. πηγή προβλημάτων, ενώ η μετεκπαίδευση χώρος δημιουργίας διακρίσεων και προνομίων (Σαλτερής,1998:117).

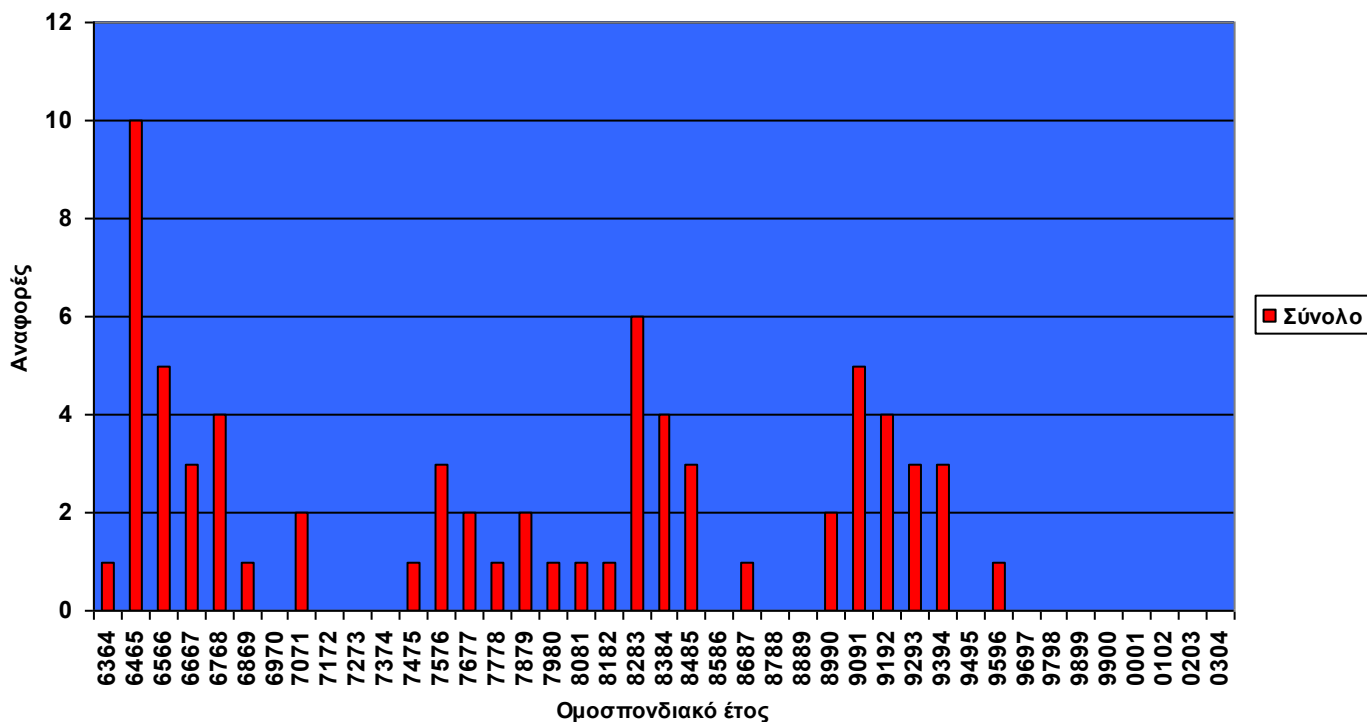
⁴⁵³ Επιπλέον, υποστηρίζεται ότι όλη αυτή την περίοδο η Δ.Ο.Ε. αδυνατεί να διαπραγματευθεί και να συνδιαμορφώσει την κρατική εκπαιδευτική πολιτική (απουσία κλιμάκωσης των αιτημάτων) (Παπαδούρης,2004:117-118).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 ΟΡΓΑΝΟ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

2.Α Είδος συμβουλίου

2.Α Είδος συμβουλίου

Από το σχετικό γράφημα προκύπτει πως το θέμα του καταλληλότερου συμβουλίου επιλογής, καθώς και της αποτελεσματικότητάς του αποτελεί αντικείμενο συζήτησης για μεγάλα χρονικά διαστήματα σ' όλη τη διάρκεια της μελετώμενης περιόδου. Γενικά, διαπιστώνουμε μια έξαρση των αναφορών τις χρονικές περιόδους: 1964-1968, 1975-1978, 1983-1985 και 1990-1994. Στη συνέχεια θα επιδιώξουμε να αναλύσουμε το περιεχόμενο αυτών των καταγραφών, σε μια προσπάθεια να διαμορφώσουμε μια πιθανή ερμηνεία (–εις).

Στην αρχή της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου είναι πρωταρχική η σημασία του ΑΣΔΕΠ, το οποίο συντάσσει πρακτικό (πίνακα κατά σειρά ικανότητας) με τους επιτυχόντες του διαγωνισμού των επιθεωρητών (με δυνατότητα αναπομπής από τον υπουργό παιδείας). Το ίδιο συλλογικό όργανο

(μετά από εντολή) διενεργεί τις προαγωγές των επιθεωρητών δημοτικών σχολείων σε γενικούς επιθεωρητές.⁴⁵⁴

Το ν.δ. 4379/1964 «Περί οργανώσεως της εκπαίδευσως» θα τροφοδοτήσει ποικίλες επεξεργασίες πάνω στο ζήτημα αυτό. Έτσι, θα προταθεί από τη Δ.Ο.Ε. τροπολογία σύμφωνα με την οποία «συγκροτούνται παρά τω υπουργείω εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων δύο Συμβούλια: Έν δια τους Επιθεωρητάς και τους Γενικούς Επιθεωρητάς της Πρωτοβαθμίου (Στοιχειώδους Εκπαίδευσως) και έτερον δια τους Γενικούς Επιθεωρητάς της Δευτεροβαθμίου (Μέσης Εκπαίδευσως) και τους Επιθεωρητάς και Γενικούς Επιθεωρητάς Σωματικής Αγωγής. Το πρώτον αποτελείται εξ ενός Συμβούλου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ως προέδρου, του προέδρου του κατά το άρθρον 27 Κεντρικού Υπηρεσιακού Συμβουλίου (Στοιχειώδους) Εκπαίδευσως, ενός γενικού διευθυντού Παιδαγωγικής Ακαδημίας, δύο παρέδρων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, του αιρετού Εκπαιδευτικού Συμβούλου Στοιχειώδους Εκπαίδευσως, δύο διδασκάλων επί βαθμώ 3ω, μη ενδιαφερομένων δια θέσιν Επιθεωρητού, διοριζομένων δι' αποφάσεως του υπουργού της εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων εκ καταλόγου δέκα τοιούτων λαμβανομένων εκ των υπηρετούντων κατά σειράν αρχαιότητας ή καταρτιζομένου υπό της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος και δύο ανθρώπων των γραμμάτων αναγνωρισμένου κύρους ως μελών».⁴⁵⁵

Δε θα λείπουν, όμως, οι δυσχέρειες στη συγκρότηση ανάλογων συμβουλίων. Τελικά, θα διαμορφωθεί ένα επιλεκτικό όργανο, που δεν ικανοποιεί πλήρως τη Δ.Ο.Ε. Αποτελείται από ένα σύμβουλο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, προερχόμενο απ' την πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως πρόεδρο, τον πρόεδρο του Κ.Υ.Σ.Π.Ε., ένα γενικό διευθυντή παιδαγωγικής ακαδημίας, τον αιρετό εκπαιδευτικό σύμβουλο στοιχειώδους, έναν πάρεδρο του Π. Ινστιτούτου προερχόμενο από τη στοιχειώδη και δύο ανθρώπους των γραμμάτων. Στο συμβούλιο μετέχει χωρίς ψήφο και ο διευθυντής στοιχειώδους του υπουργείου Παιδείας.

Αντιπαραβάλλοντας το αντίστοιχο κείμενο-πρόταση της ομοσπονδίας βλέπουμε πως δεν αναφέρονται οι δύο εκπαιδευτικοί με βαθμό 3^ο, ενώ μπορεί να

⁴⁵⁴ Δ.Β.,565:7.

⁴⁵⁵ Δ.Β.,546:4-5.

παρεμβαίνει στην επιλεκτική διαδικασία, χωρίς βέβαια δικαίωμα ψήφου, ο διευθυντής στοιχειώδους, αυξάνοντας των αριθμό των υπηρεσιακών παραγόντων του επιλεκτικού οργάνου. Επιπλέον, αντί για δύο παρέδρους του Π.Ι. ως μέλη έχουμε ένα.⁴⁵⁶ Τα περισσότερα μέλη (ακόμη και ο διευθυντής στοιχειώδους, που κι εκεί δεν έχει ψήφο) στελεχώνουν και ένα δεύτερο όργανο, το Κ.Υ.Σ.Π.Ε., αρμόδιο για τις προαγωγές των εκπαιδευτικών σε βαθμούς που σχετίζονται με τον εποπτικό μηχανισμό, όπως αυτός του διευθυντή β' και α'.

Ο διδασκαλικός κόσμος θα χαιρετίσει την τοποθέτηση γνωστών για την ικανότητα τους μελών στα αντίστοιχα όργανα. Έτσι, *«ικανοποιητική εντύπωση προκαλεί και η ανάθεση της προεδρίας του συμβουλίου επιλογής επιθεωρητών στον κ. Κ. Χάρη... Η τοποθέτησή του σε μια θέση που, κοντά στ' άλλα, απαιτεί αμερόληπτη θεώρηση αιτημάτων και θεμάτων, θα δώσει σ' αυτόν την ευκαιρία να επιτελέσει τα νέα του καθήκοντα κατά τρόπο που και τις ελπίδες του κλάδου θα δικαιώσει και το συμφέρον της στοιχειώδους εκπαίδευσης θα εξυπηρετήσει»*.⁴⁵⁷ Επιπλέον, στο συμβούλιο επιλογής εποπτικού προσωπικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης συμμετέχουν ως άνθρωποι των γραμμάτων ο Ηλίας Βενέζης και ο Πέτρος Χάρης.⁴⁵⁸

Τα προβλήματα, όμως, παραμένουν, αφού το έργο του αρμόδιου συμβουλίου διακόπτεται μετά από λίγο λόγω ελλείψεως απαρτίας γιατί δε *«μετέχει... σ' αυτό ο σύμβουλος του Ινστιτούτου κ. Αθ. Παπακωνσταντίνου, στον οποίο έχουν ανατεθεί καθήκοντα γενικού γραμματέως του υπουργείου»*. Η Δ.Ο.Ε. δεν περιορίζεται στο επίπεδο των διακηρύξεων, αλλά οι εκπρόσωποί της επισκέπτονται τον πρόεδρο του προαναφερόμενου συμβουλίου προβάλλοντας τις σχετικές αποφάσεις/αιτήματα της ΛΖ' γενικής συνέλευσης του κλάδου.⁴⁵⁹ Η κατάσταση αυτή επιτείνεται καθώς *«οι λογοτέχνες-μέλη του... απουσιάζουν συστηματικά απ' τις εργασίες του, λόγω φόρτου ασχολιών. Αλλά ως πού θα πάει αυτή η καθυστέρηση; Έπρεπε οι νέοι επιθεωρητές να βρίσκονται κιόλας (5 Νοεμβρίου 1965) στη θέση τους και, όπως πάμε, είναι ζήτημα αν θ' αναλάβουν*

---

⁴⁵⁶ Δ.Β.,563:7.

⁴⁵⁷ Δ.Β.,565:5.

⁴⁵⁸ Ο.π.:8.

⁴⁵⁹ Δ.Β.,572:20.

καθήκοντα την άνοιξη! Είναι γεγονός αναμφισβήτητο πως αρρυθμία επικρατεί στο υπουργείο Παιδείας».

Η πολιτική αστάθεια, από τον Ιούλιο του 1965, θα ενισχύσει φαινόμενα σαν αυτά που αναφέρθηκαν.⁴⁶⁰ Ταυτόχρονα, ο πρώτος αντίκτυπός της στην εκπαίδευση θα φανεί με την τμηματική ή σταδιακή αναίρεση της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας του 1964. Όσον αφορά τις διαδικασίες επιλογής εποπτικού-καθοδηγητικού προσωπικού η καίριας σημασίας παρέμβαση γίνεται στο κομβικό τους σημείο: το συμβούλιο επιλογής. Το τελευταίο διευρύνει τις αρμοδιότητές του και ασχολείται με θέματα πέραν της πρόκριση των καταλληλότερων εκπαιδευτικών.

Η Δ.Ο.Ε. εντείνει τη δράση της για την ολοκλήρωση της διαδικασίας επιλογής, αφού υπάρχει κίνδυνος να χρειαστεί νέο διάταγμα που να παρατείνει τις αναγκαίες προθεσμίες. Το πρόβλημα χρονίζει και θα πάρει τη μορφή κρίσης στην εκπαίδευση. Έτσι, πυκνώνουν παρεμβάσεις όπως ή ακόλουθη: *«Αναφερόμαστε χαρακτηριστικά στο σοβαρότατο θέμα της επιλογής των νέων επιθεωρητών. Κατά κοινή ομολογία παρατράβηξε...Αλλεπάλληλες προθεσμίες πέρασαν άπρακτες. Κι ενώ θα έπρεπε, με την τελευταία προθεσμία που είχε ταχθεί να τελειώσουμε στις 30 Νοεμβρίου (1965), ακόμη οι συζητήσεις στο συμβούλιο συνεχίζονται. Γιατί αυτή η μεγάλη καθυστέρηση; Δεν αντιλαμβάνεται το Συμβούλιο Επιλογής πόσο μεγάλη είναι η ζημία για την εκπαίδευση; Οι εκπαιδευτικές περιφέρειες έχουν ουσιαστικά αποκεφαλιστεί. Ένας και μισός χρόνος πλησιάζει να κλείσει από τότε που έφυγαν οι παλιοί επιθεωρητές και ακόμη δεν μπορούν να διοριστούν οι νέοι. Γιατί; Δεν υπάρχουν, μήπως οι κατάλληλοι, οι αληθινά εκλεκτοί;...»*.⁴⁶¹

Τελικά, μετά από δύο χρόνια (1964-1966), συντάσσονται οι πίνακες των επιθεωρητών, ενώ η πρωτοβάθμια εκπαίδευση λειτουργεί χωρίς μόνιμα στελέχη, πράγμα που δυσχεραίνει κι άλλο τη λειτουργία της. Η δημοσίευση του σχετικού πίνακα (Ιανουάριος 1966) έχει ως αποτέλεσμα να βαθύνει περισσότερο η κρίση στην εκπαίδευση. Και αυτό γιατί *«ο θόρυβος μπορεί να ήταν «πολύς» αλλά εκείνοι που τον υποκίνησαν και οι πασίγνωστοι που τον υποθάλπουν και τον ενισχύουν είναι ελάχιστοι. Και τον υποκίνησαν και τον ενισχύουν για λόγους ευνόητους...Απ’*

⁴⁶⁰ Βλέπε και Βερέμης (2000:241-255).

⁴⁶¹ Δ.Β.,581:3;582:1.

το σημείο όμως αυτό ως το σημείο να γράφεται κατά τρόπο ελεεινό πως διαλέχτηκαν, τάχα, σαν επιθεωρητές «70 καπεταναίοι του ΕΛΑΣ και 50 Μακρονησιώτες», υπάρχει μια απόσταση και δημιουργείται ένα ηθικό θέμα τεράστιο...Είναι -το λιγότερο- ντροπή και ισοδυναμεί με έγκλημα κατά της πατρίδος το να χωρίζουμε τους δασκάλους σε «εθνικώς παραδεκτούς» και «εθνικώς απαράδεκτους». Οι διδάσκαλοι ή είναι-όπως είναι -εθνικά αδιάβλητοι και μπορούν να ασκούν το λειτούργημά τους υπεύθυνα ή δεν είναι και δεν μπορούν να σταθούν σαν τέτοιοι στην έδρα τους. Δεν μπορεί οι ίδιοι άνθρωποι σα δάσκαλοι με την άμεση επίδρασή τους στα παιδιά να ήταν καλοί και σαν επιθεωρητές που θα έχουν έμμεση επίδραση, να βγαίνουν όχι μονάχα άχρηστοι, αλλά και...ύποπτοι».⁴⁶²

Ήδη έχει γίνει κατανοητή η σημαντικότητα των συμβουλίων επιλογής, καθώς αποτελούν συχνά τροχοπέδη για την ολοκλήρωση των σχετικών διαδικασιών. Γι' αυτό τονίζεται πως πρέπει: α) να μείνουν ανεπηρέαστα και β) να μην επιτραπεί σε κανέναν να εμποδίσει ή να νοθεύσει το έργο τους. Ένας πρόσθετος λόγος επίταξης του προαναφερόμενου φαινομένου είναι η μετά από απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας αντικατάσταση των συμβούλων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Αυτό ενισχύει τη φημολογία «πως η καθυστέρηση...είναι σκόπιμη, πως ορισμένα μέλη του συμβουλίου δεν προσέρχονται στις συνεδριάσεις του, με διάφορες δικαιολογίες, και πραγματικό σκοπό την καθυστέρηση του θέματος. Δεν γνωρίζουμε αν οι πληροφορίες αυτές ανταποκρίνονται στην αλήθεια...Πρέπει να βρεθεί τρόπος και να οικονομηθεί χρόνος, ώστε το συμβούλιο επιλογής να συνεδριάζει τακτικά και περισσότερες ώρες...Αρχίζει να υποθέτει κανείς ότι σκόπιμα γίνονται όλα αυτά για προκληθεί απογοήτευση και να διαλυθεί η πρωτοβάθμια εκπαίδευση».⁴⁶³

Την κατάσταση περιπλέκει η διαφορετικότητα των υποψηφίων που κατοχυρώνουν δικαίωμα επιλογής. Εδώ εντάσσονται: α) όσοι πέτυχαν σε προγενέστερους διαγωνισμούς επιθεωρητών (π.χ. του 1963) και δε διορίστηκαν

---

⁴⁶² Δ.Β.,586:5. Παρόμοιες κατηγορίες θα δεχτούν νωρίτερα και αρκετοί από τους πρωτεργάτες της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964. Ο Ε. Παπανούτσος θα κατηγορηθεί για αθεΐα από την Ιερά Σύνοδο, αλλά και ως στρατολόγος του Ε.Α.Μ (Ηλιού,1987:38-41). Για τον Ι. Κακριδή ανασύρεται από τη λήθη η γνωστή ως «Δίκη των τόνων» και η «κατηγορία» του «δημοτικισμού». Ένας ακόμη σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ο Κ. Χάρης εγκαλούνταν εξαιτίας της αντιστασιακής του δράσης στον Ε.Α.Μ. Τις ίδιες κατηγορίες θα του προσάψει αργότερα και η χούντα των συνταγματαρχών (Μπουζάκης, 1999:115).

⁴⁶³ Δ.Β.,602:2.

για οποιοδήποτε λόγο, β) όσοι προκρίθηκαν από το αρμόδιο συμβούλιο του 1964, το οποίο δεν περάτωσε τις εργασίες του. Έτσι το 1966 το Κ.Υ.Σ.Π.Ε. θα επιδιώξει να εκδώσει αποτελέσματα για το διαγωνισμό του 1963.

Ενώ μέχρι τώρα οι δυσκολίες προέκυπταν από τη λειτουργία του συμβουλίου επιλογής, στη συνέχεια μετατοπίζονται στον τρόπο βαθμολόγησης των υποψηφίων. Γιατί *«σύμφωνα με τη γνωστή νομοθετική διάταξη, που ψηφίστηκε βιαστικά, σε μεταμεσονύκτιες ώρες, απ' τη βουλή, τα αποτελέσματα πρέπει να εκδοθούν «βάσει της τεθείσης βαθμολογίας». Αλλά ποιας βαθμολογίας; Όπως είναι γνωστό η βαθμολογία δεν είχε ολοκληρωθεί τότε. Μόνο τρεις από τους κριτές είχαν βαθμολογήσει... Το θέμα με το οποίο ασχολήθηκε, σε συνέχεια, το Κ.Υ.Σ.Π.Ε. είναι αν για την έκδοση των αποτελεσμάτων θα ληφθεί σα βάση ο βαθμός 11 ή 14. Αν επικρατήσει η χαμηλή βάση του 11 γίνονται επιθεωρητές όλοι οι τότε υποψήφιοι. Με βάση, όμως το 14, θα γίνουν λίγοι. Το θέμα εξετάζεται. Ανεξάρτητα από την τελική έκθεση, γεγονός είναι ότι με τον τρόπο που πρόκειται να εκδοθούν τα αποτελέσματα δεν εκπληρώνεται η προϋπόθεση του βασικού νόμου περί επιλογής επιθεωρητών».*⁴⁶⁴

Πέρα από το συγκεκριμένο ζήτημα η Δ.Ο.Ε. έχει αντιληφθεί πως μέσα από μια σειρά μεταβολές και ανακατατάξεις βασικών άρθρων της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης *«προοιωνίζεται μοιραίως η πλήρης, εν καιρώ, ανατροπή της».*⁴⁶⁵ Ερωτηματικά δημιουργούνται από την αντικατάσταση των μελών του συμβουλίου επιλογής, οι οποίοι θεωρούνται διακεκριμένοι επιστήμονες, παιδαγωγοί, ψυχολόγοι και λογοτέχνες. Έτσι, η προσπάθεια κατάργησης του άρθρου 18 του νόμου 4379/1964 και η αντικατάστασή του θα προκαλέσει τη διαμαρτυρία της Δ.Ο.Ε. στη λεγόμενη «Μικρή Βουλή». Σημειώνει πως η συγκεκριμένη τροπολογία⁴⁶⁶ παρουσιάζεται τη στιγμή που οι εργασίες του συμβουλίου βρίσκονται στο τέλος τους και κάθε νέα καθυστέρηση μόνο προς όφελος της εκπαίδευσης δεν είναι. Τελικά, η τροπολογία ψηφίζεται, ως μέρος του ν.δ. 4589/1966 (άρθρα 11 και 12), ενώ η Δ.Ο.Ε. τη χαρακτηρίζει αντισυνταγματική. Κάνει λόγο για παρασκηνιακές ζυμώσεις και επεμβάσεις

⁴⁶⁴ Δ.Β.,603:16.

⁴⁶⁵ Δ.Β.,605:11.

⁴⁶⁶ *«...όλως αιφνιδίως κατετέθει εις την Βουλήν και εις άσχετον νομοσχέδιο, διάταξις, δια της οποίας καθηργείτο το περί ου ο λόγος συμβούλιον, και ανετίθετο το έργον της επιλογής εποπτικού προσωπικού της Α/βαθμίου εκπαίδευσως εις τοιούτον εντελώς διαφορετικής συνθέσεως» (Δ.Β.,610:7).*

ανεύθυνων, οι οποίοι εργάζονται «εν κρυπτώ και εν αγνοία» ακόμη και ορισμένων μελών του αρμόδιου συμβουλίου επιλογής.

Η αυθαίρετη «επιθεωρητικοποίηση», ως προϊόν της προαναφερόμενης προεργασίας, θεωρείται δεδομένη, αφού με τη νέα διάταξη δεν μπορεί να γίνει αναπομπή του πίνακα των επιλεγέντων από καμία διοικητική αρχή.⁴⁶⁷ Παρά την αλλαγή του συμβουλίου, η σχετική διαδικασία δεν προχωρά επιτείνοντας την ανησυχία. «Διότι η έλλειψη οποιασδήποτε ενέργειας επιλογής επιθεωρητών αποδίδεται στην «αναμονή αναλήψεως των καθηκόντων του υπό του αιρετού μέλους, προς συγκρότηση του συμβουλίου και τη συμμετοχή τούτου». Εάν περί αυτού πρόκειται, τότε ενισχύονται οι υποψίες και οι καταγγελίες του διδασκαλικού κόσμου περί του ενδεχομένου μεροληπτικής κρίσεως...1) Ήτο ήδη έτοιμη από έτους η επιλογή, από νομίμως συγκεκροτημένον συμβούλιον, και πριν ολοκληρωθεί και η αρξάμενη τότε δευτεροβάθμια κρίση, ανετράπη αυτή αιφνιδίως τη αξιώσει ενός μόνον κόμματος και δια λόγους ευνοήτους».⁴⁶⁸

Βρισκόμαστε στο Φεβρουάριο του 1967, ενώ το πρόβλημα στη στελέχωση της εκπαίδευσης διανύει ήδη τον τρίτο χρόνο του.⁴⁶⁹ Η επιβολή της Δικτατορίας δε συνεπάγεται μόνο αλλαγή προσώπων, αλλά και αλλαγή προτεραιοτήτων και προσανατολισμών για το συνδικαλιστικό όργανο των δασκάλων. Η διατύπωση, η εκφορά του συνδικαλιστικού λόγου, παραμένει στο επίπεδο των αιτημάτων-προτάσεων και ποτέ (και υπό καμία έννοια) των διεκδικήσεων. Τα σχετικά θέματα θα ατονήσουν, ενώ στη συνέχεια θα αποτελέσουν μέρος των αρμοδιοτήτων του Ανώτατου Διοικητικού Συμβουλίου Εκπαιδεύσεως. Το όργανο αυτό θα αναλάβει και τη διενέργεια επιθεωρητικού διαγωνισμού.

---

⁴⁶⁷ Δ.Β.,611:5.

⁴⁶⁸ Δ.Β.,612:6.

⁴⁶⁹ Για τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στο έργο τους τα συμβούλια επιλογής είναι χαρακτηριστικά όσα αναφέρονται σε επιστολή του Ι. Κακριδή προς τον υπουργό Παιδείας Ι. Θεοδωρακόπουλο, που στάλθηκε στις αρχές του 1967: «Εις ένα επιστήμονα, έχοντα μακράν και όχι αναξιόλογον, ελπίζω ιστορίαν εις τους πνευματικούς αγώνας της πατρίδος του, δεν νομίζω ότι επιτρέπεται να σιωπήσει, όταν αισθάνεται την ανάγκην πέραν άλλων λόγων -να υπερασπίσει με το κύρος του την οπωσδήποτε τρωθείσαν αξιοπρέπειαν των άλλων καθαιρεθέντων μελών των Συμβουλίων Επιλογής, και ακόμη περισσότερο να υπερασπίσει τους υφ' ημών επιλεγέντας και ανωνύμως και γενικώς ως ουχί εθνικώς αδιάβλητους, ως απaráδεκτα εθνικώς στοιχεία, ως κατά ποσοστόν 37 τοις εκατόν αποτελουμένους από στοιχεία ενεργώς αναμιχθέντα εις τα Δεκεμβριανά (εις την α'βάθμιον Εκπαίδευσιν) χαρακτηρισθέντας λειτουργούς- να τους υπερασπίσει καθ' ην στιγμήν...ο κ. Υπουργός δεν αντικρούει αμέσως και ευθαρσώς τας κατ' αυτών εξεγεχθείσας βαρείας κατηγορίας περί εθνικής αναξιοτήτος των, επιτρέπον δια της σιωπής του να διασυνθούνη εμμέσως και τα Συμβούλια Επιλογής ως μη εκτελέσαντα το εθνικόν των καθηκόν» (Μπουζάκης,1999:118-120).

Το 1968 η κατάσταση της εποπτείας της εκπαίδευσης έχει φτάσει σε αδιέξοδο. Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου θα ολοκληρωθούν οι προαγωγές των επιθεωρητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε γενικούς επιθεωρητές.⁴⁷⁰

Κομβικά νομοθετήματα της επταετίας, από τα οποία θα πηγάσουν οι σχετικές αποφάσεις για το διοικητικό-καθοδηγητικό μηχανισμό της εκπαίδευσης είναι, όπως αναφέραμε και αλλού, το ν.δ. 129/1967 και το ν.δ. 651/1970. Σε επίπεδο ουσίας όμως, πέρα από όσα τα κείμενα αυτά ορίζουν ή τον τρόπο επιλογής που θεσμοθετούν, θα λειτουργήσουν και συμβούλια νομιμοφροσύνης για τη δημοτική εκπαίδευση. Η συγκρότηση και η σύνθεσή τους αποτελεί καθήκον ή βρίσκεται στη διακριτική ευχέρεια του αρμόδιου υπουργού. Μέσα από μηχανισμούς σαν αυτούς, τόσο για το σύνολο των εκπαιδευτικών, όσο και για τα υποψήφια στελέχη πραγματοποιείται μία «διαλογή» σε ένα πρώτο επίπεδο, ώστε να υπάρχουν «στοιχεία», σε συνδυασμό και με άλλες υπηρεσίες, όταν έρθει η στιγμή της επιλογής του στελεχιακού δυναμικού.⁴⁷¹

Η Δ.Ο.Ε. σε αυτό το πολιτικό και εκπαιδευτικό «περιβάλλον» θα τονίσει ότι *«ημείς δι' υπομνήματος εξητήσαμε την αριστίνδην επιλογήν, πλην το Σον υπουργείον και αι αρμόδιαι υπηρεσίαι έκριναν ότι η επιλογή θα ακολουθεί 2 στάδια, το της προκρίσεως και το των γραπτών. Η πρόκρισις, δηλαδή το πρώτον στάδιον επιλογής γίνεται υπό των εποπτών επιθεωρητών, δηλαδή επιθ/τού, νομαρχιακού, γενικού και οι προκριθέντες υποβάλλονται ενώπιον ειδικής επιτροπής εις γραπτόν διαγωνισμόν επί παιδαγωγικών και ψυχολογικών θεμάτων. Ημείς, πάντως έχομεν όλως αντίθετον γνώμιν...»*.⁴⁷²

Η επάνοδος στη Δημοκρατία θα ωθήσει το συνδικαλιστικό όργανο στις αναγκαίες ενέργειες για την αποκατάσταση της ομαλότητας, τόσο στο εσωτερικό του, όσο και στο εκπαιδευτικό σύστημα. Στα πορίσματα της έκτακτης γενικής συνέλευσης, στις 4/1/1975, με αντικείμενο την τροποποίηση του ν.δ. 651/1970, καταγράφονται τα εξής: *«Αι ως άνω οργανικαί θέσεις των επιθεωρητών δημοτικής εκπαιδεύσεως και επιθεωρητριών νηπιαγωγείων καταλαμβάνονται υπό του υπηρετούντος εποπτικού προσωπικού αι δε κεναί πληρούνται δια*

---

⁴⁷⁰«Εις το υπουργείον εθνικής παιδείας προσήλθον τας τελευταίας ημέρας του Νοεμβρίου περί τους 60 Γενικοί Επιθεωρηταί και επιθεωρηταί επί βαθμώ 2ω, οίτινες κι επαρουσιάσθησαν ενώπιον του κ. υπουργού εθνικής Παιδείας. Εξ αυτών θα επιλεγούν οι Γενικοί Επιθεωρηταί και Νομαρχιακοί τοιούτοι. Εντός του τρέχοντος μηνός αναμένεται η ανακοίνωσις των ονομάτων των προαγομένων» (Δ.Β.,686:4).

⁴⁷¹ Δ.Β.,693:4.

⁴⁷² Δ.Β.,703:3.

διορισμού...δασκάλων...και...νηπιαγωγών, κατόπιν προκρίσεως υπό των οικείων γενικών επιθεωρητών. Υπό του κεντρικού συμβουλίου του υπουργείου συντάσσεται ανά διετία κατά το α' 15νθήμερο του Ιουλίου πίναξ διοριστέων εις κενάς θέσεις επιθεωρητών δημοτικής εκπαίδευσεως και επιθεωρητριών νηπιαγωγείων».

Ταυτόχρονα, επιδιώκεται η απαλλαγή από τους θιασώτες της δικτατορίας. Ως λύση για το πρόβλημα προτείνεται η ανοικτή κρίση αυτών των εκπαιδευτικών με κάθε άλλο πιθανό υποψήφιο. Επομένως, το συλλογικό όργανο επιλογής θα δραστηριοποιηθεί σε δύο επίπεδα: αυτό της επιλογής των στελεχών και ένα δεύτερο, της αποκατάστασης της νομιμότητας στις επιλογές που πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια του δικτατορικού καθεστώτος. Γι' αυτό θα συσταθεί Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως το οποίο θα αξιολογήσει τη δράση κάθε υποψηφίου κατά την περίοδο της επταετίας. Γιατί η δικτατορία «τοποθέτησε στην εποπτεία τους κατάλληλους, κατά την κρίση της, επικεφαλής των εργαζομένων και η επιχείρηση «Παιδεία Ελλήνων Χριστιανών» μπήκε σε λειτουργία. Για την ανεύρεση δε των κατάλληλων δεν δυσκολεύτηκε και πολύ, γιατί δεν είχε ανάγκη να εξετάσει ούτε ατομικούς φακέλους ούτε γραπτά ούτε άλλες ικανότητες, που πιθανόν να είχαν. Χάρη της σωτηρίας του Έθνους, περιορίστηκε να εξετάσει πόσα και ποια σημεία υποταγής πρόσφερε ο καθένας και ποιος κομισάριός του βεβαίωνε «του λόγου το ασφαλές». Δεν αποκλείεται βέβαια η δικτατορία να επέλεξε και πρόσωπα που δεν ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες της και τα οποία έγιναν δεκτά, διότι διέθεταν «φωνήν τινά δια το κεκραγένοι υπέρ αυτών» και έτσι πήραν το χρίσμα της καταλληλότητας».⁴⁷³

Το συγκεκριμένο ειδικό συμβούλιο θα ολοκληρώσει τις εργασίες του, αλλά τα αποτελέσματα θα αμφισβητηθούν από τη Δ.Ο.Ε. «Οι δύο επιτροπές που ενέργησαν η μία την επιλογή και η άλλη την τοποθέτηση των επιθεωρητών, εξασφάλισαν στη Δημοτική Εκπαίδευση μια 10/τία πικρίας, απογοήτευσης και ψυχικών διαστάσεων».⁴⁷⁴

Οι αποφάσεις 1003/77 και 1900/77 του Συμβουλίου της Επικρατείας (αλλά και άλλες) θα ακυρώσουν το διάταγμα της 22^α/07/1976 και τις πράξεις του ειδικού συμβουλίου κρίσεως που αφορούσαν την πλήρωση όλων των θέσεων

---

⁴⁷³ Δ.Β., 781:1.

⁴⁷⁴ Δ.Β., 798:5.

του εποπτικού προσωπικού της δημοτικής εκπαίδευσης (186 επιθεωρητές β'). Με απόφαση του υπουργού Παιδείας θα επανασυσταθεί το συγκεκριμένο συμβούλιο για να ασχοληθεί από την αρχή με το στελεχιακό δυναμικό της εκπαίδευσης, αφού θεωρήθηκε ότι δεν τηρήθηκε η προβλεπόμενη από το νόμο διαδικασία. Η Δ.Ο.Ε. θα επιμείνει ότι *«περιμένει από το Συμβούλιο Επιλογής αυτή τη φορά, να εφαρμόσει και το πνεύμα και το γράμμα του νόμου. Πρέπει ο κλάδος να βεβαιωθεί ότι εφαρμόστηκε πιστά το άρθρο 73 (του Ν. 309/76) και ότι δεν κακοποιήθηκε η έννοια της καθάρσεως»*.⁴⁷⁵

Και η νέα επιτροπή που θα κληθεί να κάνει τις κρίσεις δέχεται έντονη κριτική για την αντικειμενικότητά της, με αποτέλεσμα τις αλληπάλληλες πτώσεις των πινάκων των επιλεγέντων και την αμφισβήτηση του θεσμού του επιθεωρητή. Επιπρόσθετα, με βάση το π.δ. 820/1978⁴⁷⁶ -που καθόριζε τη διαδικασία προκρίσεως και επιλογής επιθεωρητών β'- συγκροτείται επιτροπή (συμβούλιο) για την επιλογή τους. Ερωτηματικά για την ομοσπονδία θα προκύψουν από το γεγονός ότι τις ίδιες αρμοδιότητες έχει δώσει στο Α.Κ.Υ.Σ.Δ.Ε. το άρθρο 9 παρ. 8 του π.δ. 15/1977. Δηλαδή, αναρωτιέται ποιο τελικά από τα δύο συμβούλια είναι αρμόδιο για την επιλογή (όχι την πρόκριση) και γιατί συγκροτήθηκε επιτροπή ενώ υπήρχε συμβούλιο με παρόμοιες, αν όχι αντίστοιχες, αρμοδιότητες.

Η Δ.Ο.Ε. εστιάζει και σε ένα άλλο σημείο: τη συγκέντρωση πολλών αρμοδιοτήτων (όπως η πραγματοποίηση διαγωνισμού, η διεξαγωγή της συνέντευξης, η βαθμολόγηση των γραπτών και η εξαγωγή των αποτελεσμάτων) στα ίδια πρόσωπα. Τονίζει στην αναγκαιότητα να περιοριστεί το έργο τους, με την ανάθεση της βαθμολόγησης (τουλάχιστον) των γραπτών σε κάποιο άλλο όργανο. Έτσι, διαφορετικά στάδια ή φάσεις της διαδικασίας επιλογής θα υλοποιούνταν από διαφορετικούς κριτές/αξιολογητές.⁴⁷⁷

Τη στιγμή που γράφονται τα παραπάνω εξακολουθεί να λειτουργεί, ανασυγκροτημένο πια, το ειδικό συμβούλιο κρίσεως με σκοπό να επανεξετάσει τα θέματα που σχετίζονται με την κάθαρση στο χώρο της εκπαίδευσης (υπό το φως και των αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας). Για μια ακόμη φορά,

---

⁴⁷⁵ Δ.Β.,813:9.

⁴⁷⁶ Φ.Ε.Κ. 188/13-11-1978, τ. Α'. Στο ίδιο Φ.Ε.Κ. θα δημοσιευτεί το π.δ. 819 το οποίο αναφέρεται στην επιλογή επιθεωρητών ειδικών σχολείων δημοτικής εκπαίδευσης.

⁴⁷⁷ Δ.Β.,839:9.

όμως, δε θα ανταποκριθεί στο περί δικαίου αίσθημα των εκπαιδευτικών.⁴⁷⁸ Η αιτία ήταν ότι το αντίστοιχο για τη δημοτική εκπαίδευση ειδικό συμβούλιο, μετά την εκδίκαση των προσφυγών, προχώρησε στην επανάκριση του εποπτικού προσωπικού χωρίς να λάβει υπόψη του τις σχετικές αποφάσεις.

Η αμφισβήτηση της νομιμότητας των επιλεκτικών οργάνων συμβαδίζει την ίδια περίοδο με την κλιμάκωση των διεκδικήσεων για κατάργηση των ίδιων των θέσεων που επρόκειτο να καλυφθούν (επιθεωρητές). Η 51^η γενική συνέλευση της Δ.Ο.Ε. (1982) θα επιδιώξει να διαμορφώσει μια συνολική πρόταση για τα ζητήματα αυτά. Σε αυτήν διατυπώνεται η θέση η επιλογή των διευθυντών τετραθέσιων και άνω σχολείων να γίνεται από το Περιφερειακό Συμβούλιο Παιδείας (αντίστοιχο του ΠΥ.Σ.Π.Ε.), μετά από πρόταση του Τοπικού Συμβουλίου Παιδείας και των συνδικαλιστικών οργανώσεων.⁴⁷⁹ Ως όργανο επιλογής για το νέο θεσμό του σχολικού συμβούλου προτείνεται να είναι ειδικό τμήμα του Κεντρικού Συμβουλίου Γενικής Εκπαίδευσης (ΚΕ.ΣΥ.Γ.Ε.), όργανο αντίστοιχο με το (σημερινό) ΚΥ.Σ.Π.Ε. Στην περίπτωση του σχολικού συμβούλου θεωρούνται απαραίτητες οι εισηγήσεις και των δύο περιφερειακών συλλογικών οργάνων (ΠΕ.ΣΥ.Π. και ΤΟ.ΣΥ.Π). Τέλος, στην έδρα του τοποθετείται *«διευθυντής διοικητικής υπηρεσίας γενικής εκπαίδευσης... που εκλέγεται με την ίδια διαδικασία που εκλέγονται οι διευθυντές σχολείων»*.⁴⁸⁰

Κάθε υποψήφιος προκρίνεται-εκλέγεται από μια σειρά ιεραρχημένα πολυπρόσωπα όργανα, ενώ προτάσσεται ως αξιολογικό κριτήριο η αποδοχή του από τους συναδέλφους του και η συλλογική ευθύνη για κάθε επιλογή. Επιπλέον, τονίζεται η ανάγκη στα όργανα αυτά να συμμετέχει το σύνολο των παραγόντων που συνδέονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με το εκπαιδευτικό σύστημα.

Σε ένα σημαντικό τμήμα τους οι θέσεις της ΔΟ.Ε. θα πάρουν τη μορφή νομικού κειμένου. Έτσι ο *«διευθυντής διοικητικής υπηρεσίας γενικής εκπαίδευσης»* αναδεικνύεται *«με επιλογή που γίνεται από το οικείο Υπηρεσιακό Συμβούλιο»*. Ειδικότερα, για την πλήρωση των θέσεων: α) προϊσταμένων διευθύνσεων δημοτικής εκπαίδευσης επιλεκτικό όργανο ορίζεται το Ανώτερο Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης (Α.Κ.Υ.Σ.Δ.Ε.), β) για την

---

⁴⁷⁸ Δ.Β.,892:10.

⁴⁷⁹ Ο σύλλογος διδακτικού προσωπικού και το πρωτοβάθμιο συνδικαλιστικό όργανο κάνουν προτάσεις για τους υποψηφίους.

⁴⁸⁰ Δ.Β.,919:5.

πλήρωση των θέσεων προϊσταμένων διευθύνσεων μέσης γενικής εκπαίδευσης το Ανώτερο Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης (Α.Κ.Υ.Σ.Μ.Ε.) και γ) για την πλήρωση των θέσεων προϊσταμένων διευθύνσεων μέσης τεχνικής εκπαίδευσης το Κεντρικό Συμβούλιο Τεχνικής–Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Κ.Σ.Τ.Ε.Ε.).⁴⁸¹

Βλέπουμε, λοιπόν, πως η καθιέρωση νέων θεσμών διοίκησης και παιδαγωγικής καθοδήγησης «συμπαρασύρει» και τους μηχανισμούς μέσω των οποίων (και μέσα από τους οποίους) θα ξεπηδήσουν αυτοί που θα καταλάβουν τις συγκεκριμένες θέσεις. Σε αυτή τη μετάβαση από ένα υπάρχον επιλεκτικό σύστημα σε ένα άλλο, το οποίο υπακούει σε διαφορετική φιλοσοφία και στόχευση, η Δ.Ο.Ε. «συνειδητοποιεί» την κρισιμότητα του ρόλου και της λειτουργίας των κάθε είδους πολυπρόσωπων οργάνων που συγκροτούν αυτό το σύστημα. Επομένως, ένα ζήτημα είναι ποιοι τελικά επιλέγονται, ενώ ποιος τους επιλέγει και πώς είναι ένα δεύτερο. Έτσι, θα προσπαθήσει να παρέμβει στο δεύτερο, αρχής γενομένης από την επιτροπή κρίσης των σχολικών συμβούλων, στην οποία το συνδικαλιστικό κίνημα (μέσω του εκπροσώπου του) συμμετέχει «στα κέντρα λήψης αποφάσεων».⁴⁸²

Η συμμετοχή αυτή συναντά δυσκολίες, αφού θα αμφισβητηθεί η νομιμότητα του έργου του συλλογικού οργάνου.⁴⁸³ Η ομοσπονδία, ενισχύοντας τις θέσεις της, υιοθετεί τις βασικές αρχές για το αντίστοιχο θέμα που ψηφίστηκαν από το 25^ο Συνέδριο της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. το Δεκέμβριο του 1983. Σύμφωνα με αυτές *«προτείνεται (η) συγκρότηση υπηρεσιακών συμβουλίων σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο, ανάλογα με τη φύση και έκταση των μεταβολών που θα κρίνονται. Απαιτείται δε τα υπηρεσιακά συμβούλια...στην πορεία να μεταβληθούν σε ενιαία υπηρεσιακά συμβούλια που θα ασχολούνται με κάθε είδους υπηρεσιακές μεταβολές»*.⁴⁸⁴ Ιδίως η επιλογή των προϊσταμένων από υπηρεσιακό συμβούλιο θεωρείται βαθιά τομή για τη δημόσια διοίκηση.⁴⁸⁵

Αντιλαμβανόμαστε πως σε μια περίοδο έντονων ζυμώσεων, οι οποίες δεν ήταν εκ των προτέρων πρόδηλο που θα οδηγούσαν, η Δ.Ο.Ε. επιδιώκει, ως ομάδα πίεσης, να συνδιαμορφώσει τις εξελίξεις. Ένας παράγοντας που

⁴⁸¹ Δ.Β.,932:5;942:6;926:2.

⁴⁸² Δ.Β.,937:2;938:5.

⁴⁸³ Δ.Β.,943:6.

⁴⁸⁴ Δ.Β.,948:1,6.

⁴⁸⁵ Δ.Β.,956:18.

προστίθεται (ενώ παρέμενε ανενεργός για μερικά χρόνια) είναι η υπηρεσιακή κρίση των εκπαιδευτικών (η αξιολόγηση, κυρίως αυτών που επιθυμούν να στελεχώσουν τον εκπαιδευτικό μηχανισμό) και ο βαθμός αξιοποίησής της. Έτσι, στις εξειδικευμένες θέσεις που διατυπώνει τον Απρίλη του 1986 καταγράφεται πως «η υπηρεσιακή κρίση των εκπαιδευτικών γίνεται από τα αρμόδια υπηρεσιακά συμβούλια στις παρακάτω περιπτώσεις: ...γ) Για την επιλογή σχολικών συμβούλων, προϊσταμένων Δ/σης και Γραφείων Εκπ/σης και δ/τών-υποδιευθυντών σχολείων».⁴⁸⁶

Η ομοσπονδία τονίζει πως «...για τον τρόπο επιλογής όσων επιθυμούν να καταλάβουν διευθυντικές θέσεις, η θέση μας είναι να γίνεται αυτό από τα αποφασιστικά συλλογικά αντιπροσωπευτικά όργανα που προτείνουμε να καθιερωθούν από τον «αντι-309».⁴⁸⁷ Και στην περίπτωση που προκριθούν γι' αυτό, όχι βέβαια με δική μας ευθύνη, τα Υπηρεσιακά Συμβούλια θα πρέπει αυτά να συνδεθούν απαραίτητα με το συνδ/κό κίνημα που σημαίνει: α) τη διευρυμένη συμμετοχή αιρετών εκπροσώπων των εκπ/κών, β) την αναλογική κι όχι μονοπαραταξιακή τους εκπροσώπηση...».⁴⁸⁸

Η πράξη θα δείξει πως επιλέγεται η δεύτερη λύση, δηλαδή τα υπηρεσιακά συμβούλια. Για τους μεν διευθυντές συντάσσεται πίνακας με αξιολογική σειρά από τα κατά τόπους Π.Υ.Σ.Π.Ε., για δε τους σχολικούς συμβούλους αποτελεί το Κ.Υ.Σ.Π.Ε. συμβούλιο επιλογής. Η δραστηριότητα και των δύο δε θα θεωρηθεί σε όλες τις περιπτώσεις θετική.⁴⁸⁹ Επιπλέον, καθώς πλησιάζει ο χρόνος λήξης της θητείας των πρώτων σχολικών συμβούλων (1987) γίνεται λόγος όχι απλά για συμβούλιο κρίσης, αλλά και επανάκρισής τους.

Τη χρονική περίοδο που ακολουθεί έως το 1990 η μορφή των επιλεκτικών οργάνων παραμένει σταθερή, ενώ οι διαφωνίες ή η κριτική εστιάζει στον τρόπο λειτουργίας τους. Αυτό συνεχίζεται και μετά το 1990. Δηλαδή, ως επιλεκτικό σχήμα θα διατηρηθούν και από τις νέες κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις, αφού όμως πρώτα καταργηθούν και αλλάξει η σύνθεσή τους.⁴⁹⁰ Οι εκπαιδευτικοί θα υποστηρίξουν πως ενέργειες σαν αυτές αποδυναμώνουν, αν δε θυσιάσουν (τους)

---

⁴⁸⁶ Δ.Β.,977:26.

⁴⁸⁷ Το προσχέδιο του ν. 1566/1985.

⁴⁸⁸ Δ.Β.,960:29.

⁴⁸⁹ Δ.Β.,982:5;984:2.

⁴⁹⁰ Δ.Β.,1026:55;1027:13.

δημοκρατικούς θεσμούς της εκπαίδευσης σε άλλες σκοπιμότητες. Ως αποδεικτικό στοιχείο η Δ.Ο.Ε. δημοσιεύει στο Διδασκαλικό Βήμα μια σειρά από στοιχεία για τη λειτουργία διαφόρων Κ.Υ.Σ.Π.Ε. και Π.Υ.Σ.Π.Ε.⁴⁹¹

Το γεγονός πως η πλειονότητα των μελών αυτών των υπηρεσιακών συμβουλίων διορίζεται από την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις στο διδασκαλικό κόσμο, με κυριότερη την κατηγορία για προαποφασισμένες επιλογές.⁴⁹² Σε αυτό το κλίμα η Δ.Ο.Ε. διαμορφώνει ένα πλήρες και ολοκληρωμένο σχέδιο-πρόταση για την επιλογή των στελεχών της εκπαίδευσης και το θέτει για μελέτη-τροποποίηση, αλλά και ψηφοφορία στις πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις της. Τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας, που πραγματοποιείται από το Μάρτιο⁴⁹³ έως και τον Ιούνιο του 1991, θα πάρουν τη μορφή τελικού σχεδίου.⁴⁹⁴

Το σημαντικό είναι πως έχει για πρώτη φορά πλήρεις, σαφείς και επεξεργασμένες θέσεις για το συγκεκριμένο ζήτημα. Επιπλέον, οι θέσεις αυτές δεν περιορίζονται στο επίπεδο των βασικών αρχών, αλλά εξειδικεύονται με αναφορές σε κάθε πτυχή της επιλεκτικής διαδικασίας. Στη συνέχεια συγκροτείται επιτροπή από την ομοσπονδία (Σεπτέμβριος 1991) έργο της οποίας ήταν να εξειδικεύσει τις παραπάνω απόψεις σε μοριοδοτημένα, αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια. Τέλος, στο κείμενο αυτό προκρίνεται (ειδικό-ξεχωριστό) συμβούλιο επιλογής στελεχών (προϊσταμένων και σχολικών συμβούλων) και δεν επιφορτίζονται με αυτές τις αρμοδιότητες τα υπηρεσιακά συμβούλια.⁴⁹⁵

Το Κ.Υ.Σ.Π.Ε. εξακολουθεί να διενεργεί την επιλογή των προϊσταμένων διευθύνσεων και γραφείων, διαμορφώνοντας και τον αντίστοιχο πίνακα με την αξιολογική σειρά του κάθε υποψηφίου. Η Δ.Ο.Ε. θα υποστηρίξει πως σε αρκετές περιπτώσεις έχουμε *«καθιέρωση μόνιμων στελεχών της εκπαίδευσης με διαδικασίες και πλειοψηφίες Συμβουλίων Επιλογής που ευνοούν την επιλογή «ημετέρων»»*.⁴⁹⁶ Τονίζει σε κάθε ευκαιρία πως για τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις *«το μεγάλο πρόβλημα δεν είναι η αναβάθμιση του δημόσιου σχολείου, αλλά ο ασφυκτικός ιδεολογικός και διοικητικός έλεγχός του με τη βοήθεια ενός*

⁴⁹¹ Δ.Β.,1027:40-42;1028:44-46.

⁴⁹² Δ.Β.,1033:18;1034-1035:4.

⁴⁹³ Τα ζητήματα αυτά θα αποκρυσταλλωθούν και κατά την 60^η γενική συνέλευση.

⁴⁹⁴ Την ίδια περίοδο ψηφίζεται ο ν. 1966/1991 για τους σχολικούς συμβούλους.

⁴⁹⁵ Δ.Β.,1037-1038:9-11.

⁴⁹⁶ Δ.Β.,1047-1048:2.

αυταρχικού θεσμικού πλαισίου», μέρος του οποίου περιλαμβάνει και «προκατασκευασμένα» συμβούλια επιλογής.⁴⁹⁷

Δε θα διαφύγει της προσοχής της και το συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων, στο οποίο η εκάστοτε κυβερνητική πλειοψηφία μπορεί «να αχρηστεύσει πλήρως το δημοκρατικό παιδαγωγικό αυτό θεσμό επιστημονικής συμβουλής και αναβάθμισης του σχολείου» και να οδηγήσει σε «εκφυλισμό» την επιλεκτική διαδικασία.⁴⁹⁸ Ένα τέτοιο συλλογικό όργανο που «αλλοιώνει», αλλά και «αλλοτριώνει» αυτόν το θεσμό είναι αναγκαίο να αντικατασταθεί με κάποιο λειτουργικότερο σχήμα. Η ομοσπονδία αντιλαμβάνεται πως δεν πρόκειται για ζήτημα τύπων, αλλά ουσίας. Έτσι, στην πρότασή της διατηρεί το υπάρχον όργανο επιλογής. Ταυτόχρονα, επιδιώκει να του δώσει νέο περιεχόμενο, προτείνοντας μία διαφορετική σύνθεσή του.⁴⁹⁹

Σκοπός των συγκεκριμένων παρεμβάσεων ήταν, εκτός από τη διαμόρφωση κατάλληλων οργάνων, υπηρεσιακών ή εξειδικευμένων, και ο περιορισμός των αυθαίρετων ενεργειών τους. Έτσι, θα αποφευχθούν οι έκνομες καταστάσεις και οι επιλογές αυτές που προκαλούν αναταραχή στο χώρο της παιδείας. Γι' αυτό η πολιτεία όφειλε «να συγκροτήσει, σύμφωνα με την πρόταση της Δ.Ο.Ε., νέο συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων...για να περιοριστεί η αυθαιρεσία και ο υποκειμενισμός των βαθμολογητών».⁵⁰⁰ Και πάλι δεν απασχολεί τους εκπροσώπους των δασκάλων η επωνυμία του, αλλά θέματα ουσιαστικότερα, όπως η λειτουργία του. Η αρχική διαφοροποίηση ισχύει και εδώ, αφού τα στελέχη μεσαίου επιπέδου (προϊστάμενος, σχολικός σύμβουλος) θα πρέπει να κρίνονται από συμβούλια της κεντρικής υπηρεσίας, ενώ στελέχη της πρώτης βαθμίδας (διευθυντές σχολείων) από επιλεκτικά όργανα που έχουν την έδρα τους στην περιφέρεια.⁵⁰¹ Το στοιχείο που χαρακτηρίζει με σταθερότητα τις απόψεις των εκπαιδευτικών για δεκαετίες είναι η συλλογικότητα αυτών των οργάνων.

Οι θέσεις αυτές, το φθινόπωρο του 1993, παίρνουν τη μορφή υπομνήματος προς το υπουργείο Παιδείας. Ήδη έχουν ψηφιστεί δύο σημαντικοί νόμοι που αφορούν τη διοίκηση της εκπαίδευσης: ο ν. 1966/1991 και ο ν. 2043/1992. Άρα,

---

⁴⁹⁷ Ο.π.:2.

⁴⁹⁸ Δ.Β.,1049-1050:2.

⁴⁹⁹ Ο.π.:20.

⁵⁰⁰ Δ.Β.,1051-1052:1-6.

⁵⁰¹ Δ.Β.,1059-1060:2-4.

υπάρχει κάποιος «βασικός κορμός» θεμάτων για συζήτηση. Το υπουργείο Παιδείας θα απαντήσει λήγοντας με νομοθετική ρύθμιση τη θητεία των έως τότε στελεχών και τη λειτουργία των υπηρεσιακών συμβουλίων. Για τα τελευταία προτάσει την ανάγκη ανασύνθεσής τους. Η ομοσπονδία κρίνει θετική κάθε προσπάθεια που δεν παραμένει μόνο σε αυτό, αλλά επιχειρεί να αναβαθμίσει και τη λειτουργία τους, αφού εκεί «κρύβεται» η λύση του προβλήματος.⁵⁰² Σημαντικό είναι αν τα συμβούλια αυτά υλοποιούν αυτό που υποχρεούνται, αν είναι συμβούλια «κύρους».

Γι' αυτό μετά την ψήφιση του ν. 2188/1994 απευθύνεται σε όλα τα μέλη των υπηρεσιακών συμβουλίων (αιρετά και διορισμένα) και ζητά «να σταθούν με αίσθημα ευθύνης και να διασφαλίσουν... (ΤΙΣ) επιλογές, αξιοποιώντας τις θέσεις του κλάδου... (αφού) το συνολικό αποτέλεσμα αυτών των επιλογών, κρίνεται τελικά από το βαθμό της σωστής λειτουργίας των υπηρεσιακών συμβουλίων».⁵⁰³ Την ίδια περίοδο⁵⁰⁴ διαμορφώνεται το π.δ. 398/1995, του οποίου το σχέδιο (που συντάσσει αντίστοιχη ομάδα εργασίας) θα μελετήσει η Δ.Ο.Ε.

Στην τοποθέτησή της προτείνει «ενιαίο συμβούλιο επιλογής» που θα πληροί/υπόκειται σε μια σειρά από βασικές γενικές αρχές. Οι αρχές αυτές θα αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές για το σύνολο της διαδικασίας επιλογής, αλλά κυρίως θα καθορίζουν τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου οργάνου. Επιπλέον, σύμφωνα με το προσχέδιο, προβλέπονται τριμελείς επιτροπές κατά την επιλογή στελεχών, προκειμένου να συμμετέχει και η βάση της εκπαιδευτικής πυραμίδας (με γνώμη) στην επιλεκτική διαδικασία. «Οι... επιτροπές (αυτές) θα πρέπει να ισχύσουν και στην περίπτωση της επιλογής Δ/ντων Σχολείων, ώστε να απαλλαγεί ο Σχολικός Σύμβουλος και ο Προϊστάμενος από το έργο της σύνταξης της εισηγητικής έκθεσης. Οι τριμελείς επιτροπές υποβοηθούν το έργο του Συμβουλίου επιλογής. Δεν υποκαθιστούν το Συμβούλιο Επιλογής».⁵⁰⁵

Ο σχετικός διάλογος που θα αρχίσει συνεχίζεται έως και το τέλος του 1994. Σε μία κοινοποίηση των θέσεών⁵⁰⁶ της η ομοσπονδία διαπιστώνει πως «...(ΟΙ)

---

⁵⁰² Δ.Β.,1062-1063:10.

⁵⁰³ Δ.Β.,1068:7,10.

⁵⁰⁴ Εδώ θα πρέπει να εντάξουμε χρονικά και το ν. 2266/1994 με τίτλο: «Επιλογή στελεχών Εκπαίδευσης».

⁵⁰⁵ Ο.π.,1068:12-13.

⁵⁰⁶ Με τίτλο: «Οι θέσεις του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. στο Σχέδιο Π.Δ. του ΥΠ.Ε.Π.Θ. για τη σύνθεση των κεντρικών και περιφερειακών Υπηρεσιακών Συμβουλίων, για τη σύνθεση των Συμβουλίων Επιλογής των στελεχών της Εκπαίδευσης και για τα προσόντα, τα κριτήρια και τη διαδικασία Επιλογής» (Δ.Β.,1071:28-29).

επιλογές στελεχών...σχεδόν αποκλειστικά θα εξαρτηθούν από την υποκειμενική κρίση των μελών του Συμβουλίου Επιλογής. (Επιπρόσθετα ο) ενδεχόμενος ισχυρισμός ότι το αξιοκρατικό, αντικειμενικό και αδιάβλητο στην επιλογή διασφαλίζεται από την αναβαθμισμένου επιστημονικού κύρους σύνθεση των Συμβουλίων, δεν μπορεί να πείσει. Συμβούλια κύρους επιχειρήθηκε να θεσμοθετηθούν και κατά το παρελθόν. Όμως, το αποτέλεσμα των επιλογών τους αμφισβητήθηκε τεκμηριωμένα και εντονότατα».

Για μια ακόμη φορά το όλο θέμα τίθεται στην πραγματική του βάση. Δεν είναι ζήτημα οργάνου ή τύπων οργάνου, αλλά ορθολογικής και χρηστής λειτουργίας αυτής της συλλογικότητας. Επίσης, όσο το αναμενόμενο προεδρικό διάταγμα δεν κατατίθεται για μελέτη, τόσο αυξάνονταν τα διαβήματα της ομοσπονδίας προς την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας με σκοπό να συμμετέχει ενεργά στην τελική διαμόρφωσή του. Έτσι, στις 6/11/1995 θα τονίσει πως «όταν η εκτίμηση της αξιοκρατίας επαφίεται κυρίαρχα στην κρίση του Συμβουλίου Επιλογής, που από μόνη της ενέχει το στοιχείο του υποκειμενισμού, τότε η αυθαιρεσία είναι πλέον ορατή».⁵⁰⁷

Μία ακόμη ευκαιρία να διατυπώσει τις απόψεις της της δίνεται το 1996 με αφορμή ένα κείμενο της Ένωσης Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδας (Ε.Ν.Α.Ε.) αναφορικά με τις σχέσεις εκπαίδευσης και τοπικής αυτοδιοίκησης. Σε αυτό κάνει μια ουσιαστική ανασκόπηση της νομικής παραγωγής των τελευταίων δεκαπέντε ετών γύρω από το συγκεκριμένο θέμα. Στη διεξοδική αυτή ανάλυση αναφέρεται πως «πάγια θέση του κλάδου ήταν και είναι η επιλογή των Προϊσταμένων Δ/νσεων και Γραφείων να γίνεται από ειδικό⁵⁰⁸ Συμβούλιο Επιλογής...ώστε να επιλέγονται οι ικανότεροι, οι οποίοι θα μπορούν να ανταποκριθούν στις βαριές ευθύνες και στις υποχρεώσεις τους ως υπεύθυνοι υλοποίησης μιας συγκεκριμένης εκπαιδευτικής πολιτικής, μακριά από κάθε είδους εξαρτήσεις, τοπικές παρεμβάσεις και σκοπιμότητες».⁵⁰⁹ Βλέπουμε, δηλαδή πως απομακρύνεται από την παλαιότερη θέση της για υπηρεσιακά συμβούλια

---

⁵⁰⁷ Δ.Β.,1079:16-18.

⁵⁰⁸ Σε αντιδιαστολή με το υπηρεσιακό. Το τελευταίο θα χαρακτηρίσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα την επιλογή των διευθυντών, γι' αυτό και μελετάται διεξοδικά.

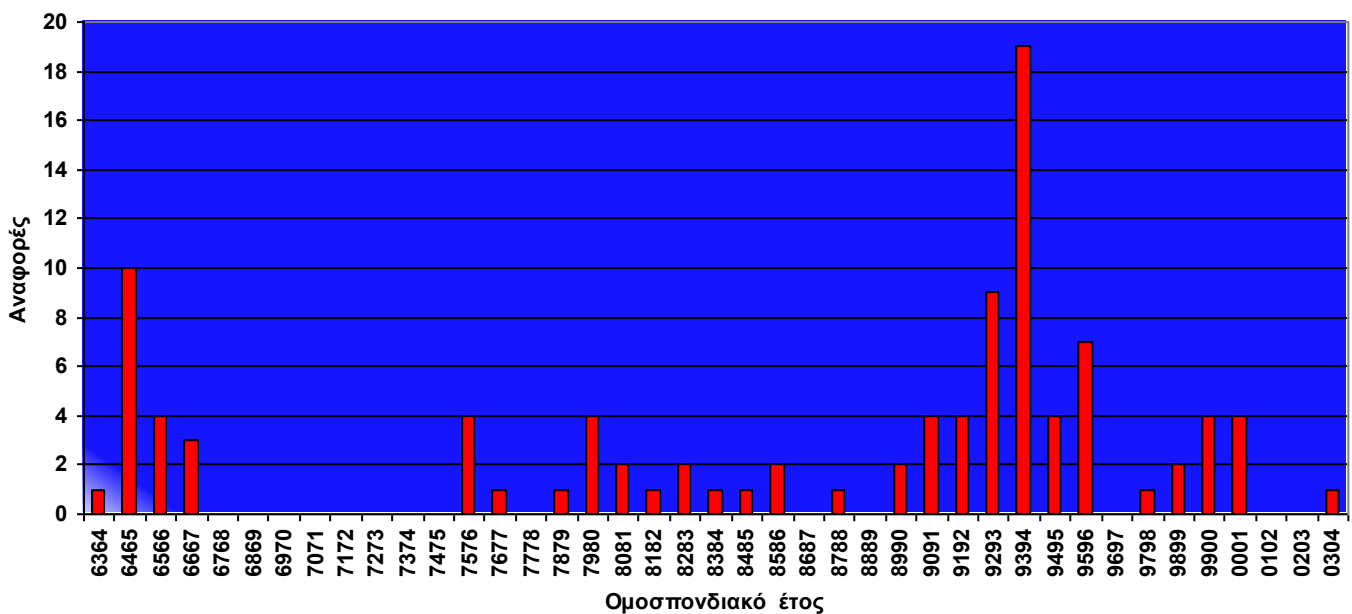
⁵⁰⁹ Δ.Β.,1082:26-27.

επιλογής, από το φόβο των παρεμβάσεων από διάφορους εξω-εκπαιδευτικούς παράγοντες, μεταξύ αυτών και οι νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις.

Επομένως, καθώς πλησιάζουμε στο τέλος του 20^{ου} αιώνα προκρίνεται ως θέση-διεκδίκηση η συγκρότηση ξεχωριστού συμβουλίου για τη διενέργεια επιλογών. Βέβαια, δεν αναιρείται σε καμιά περίπτωση η βασική παραδοχή για την ανάγκη ορθολογικής λειτουργίας αυτών των οργάνων, που αποτελεί και το εκάστοτε πλαίσιο κάθε διεκδίκησης. Το τελευταίο, κυρίως, θα απασχολήσει το συνδικαλιστικό της λόγο. Χαρακτηριστική είναι η πεποίθηση της Δ.Ο.Ε. ότι τα κάθε είδους επιλεκτικά όργανα πρέπει να χαρακτηρίζονται από ορισμένες αρχές λειτουργίας όπως η συλλογικότητα, η αντιπροσωπευτικότητα και η συνευθύνη.

5.2 Σύνθεση-Λειτουργία του συμβουλίου επιλογής

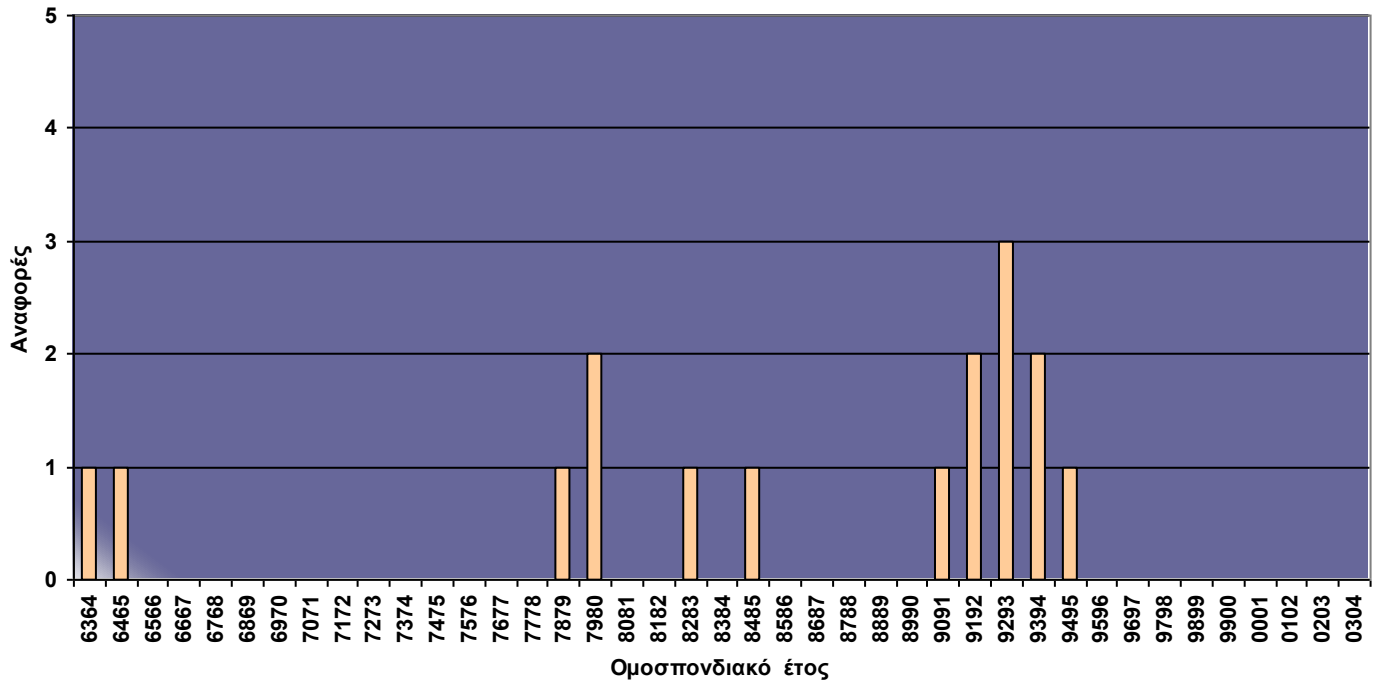
2.Β Σύνθεση - Λειτουργία

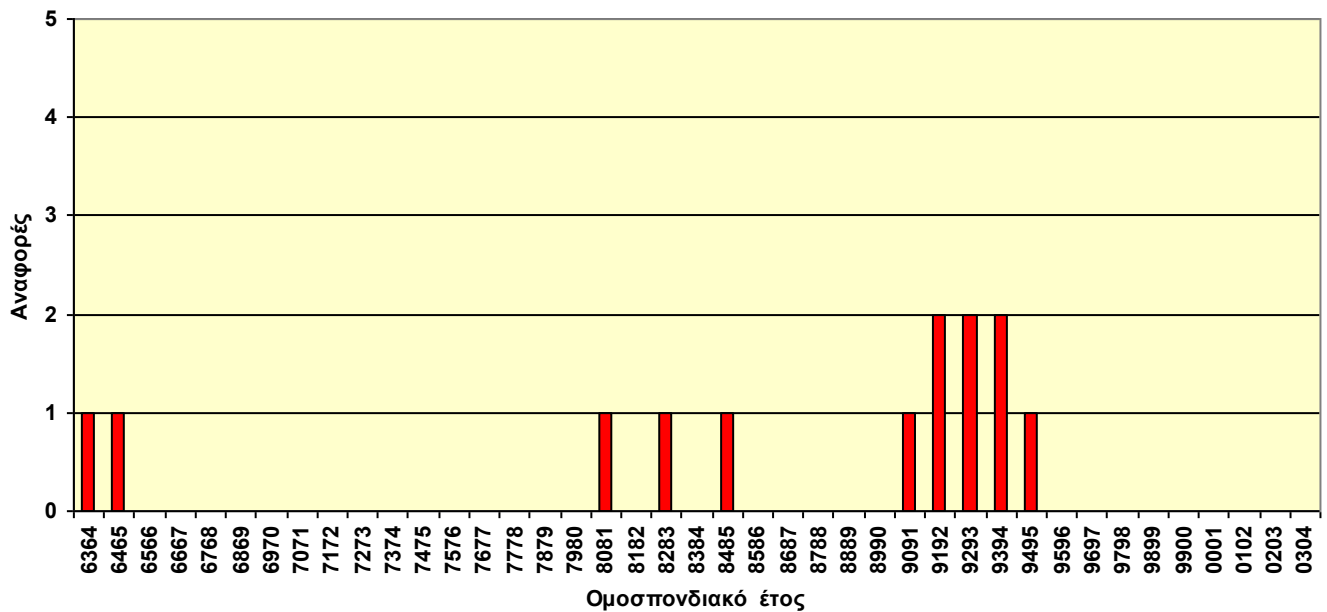
2.Γ Υπηρεσιακοί παράγοντες ως μέλη

2.Γ Υπηρεσιακοί παράγοντες ως μέλη

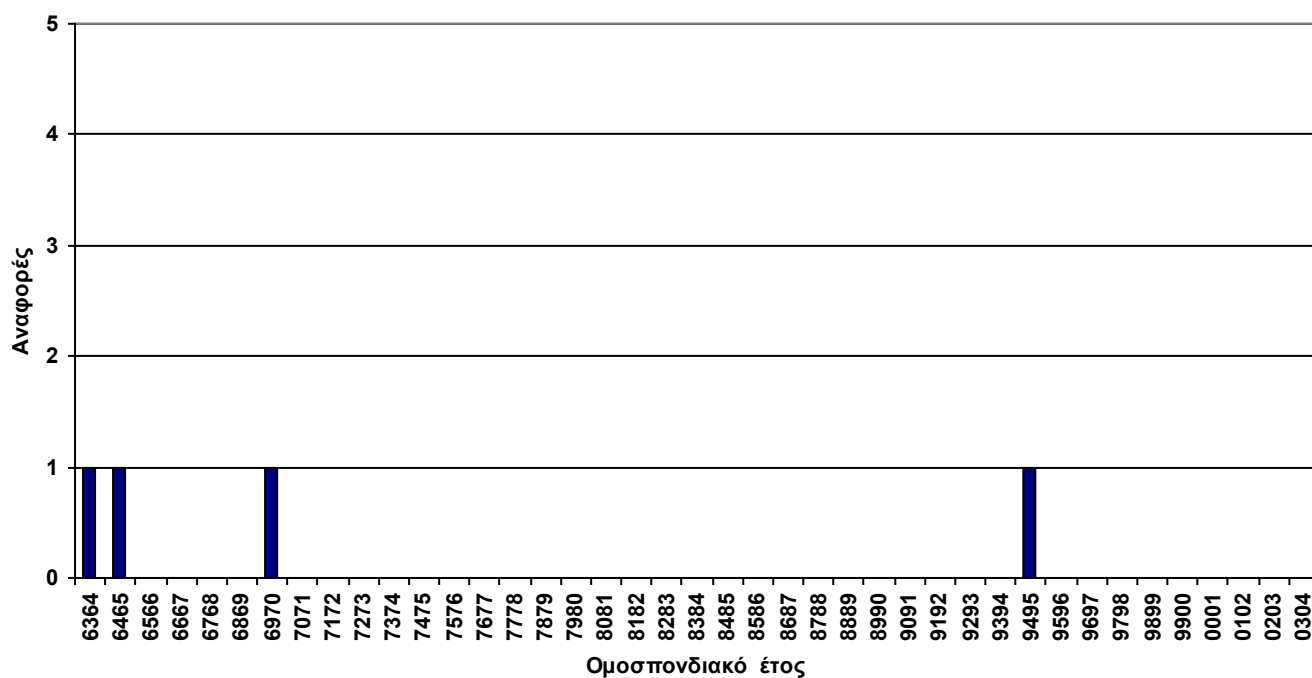
2.Δ Πανεπιστημιακοί

2.Δ Πανεπιστημιακοί

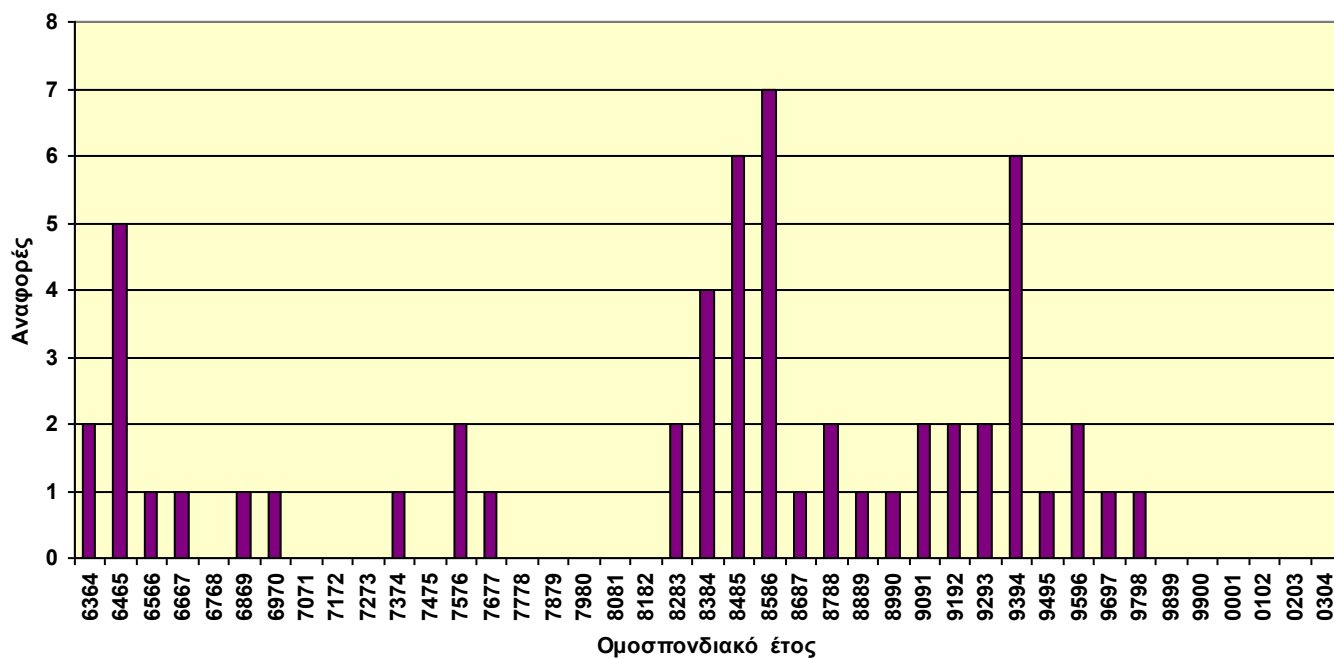
2.Ε Εκπαιδευτικοί

2.Ε Εκπαιδευτικοί

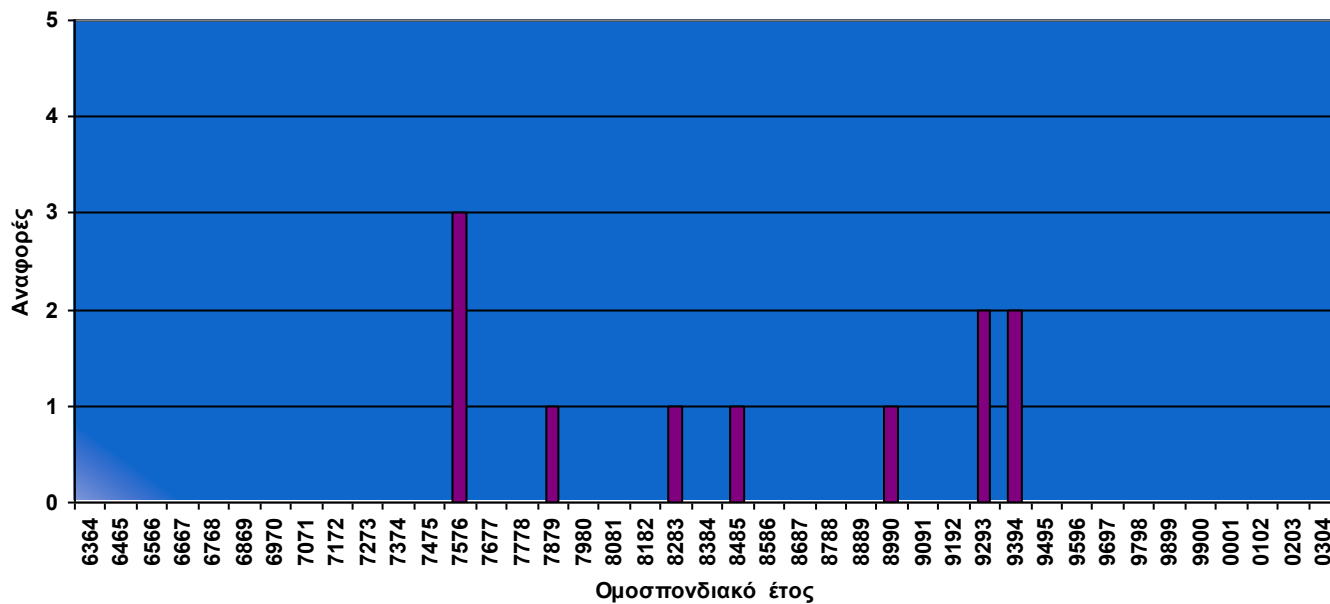
2.ΣΤ Εκπρόσωποι της Δ.Ο.Ε.

2.ΣΤ Εκπρόσωποι της ΔΟΕ

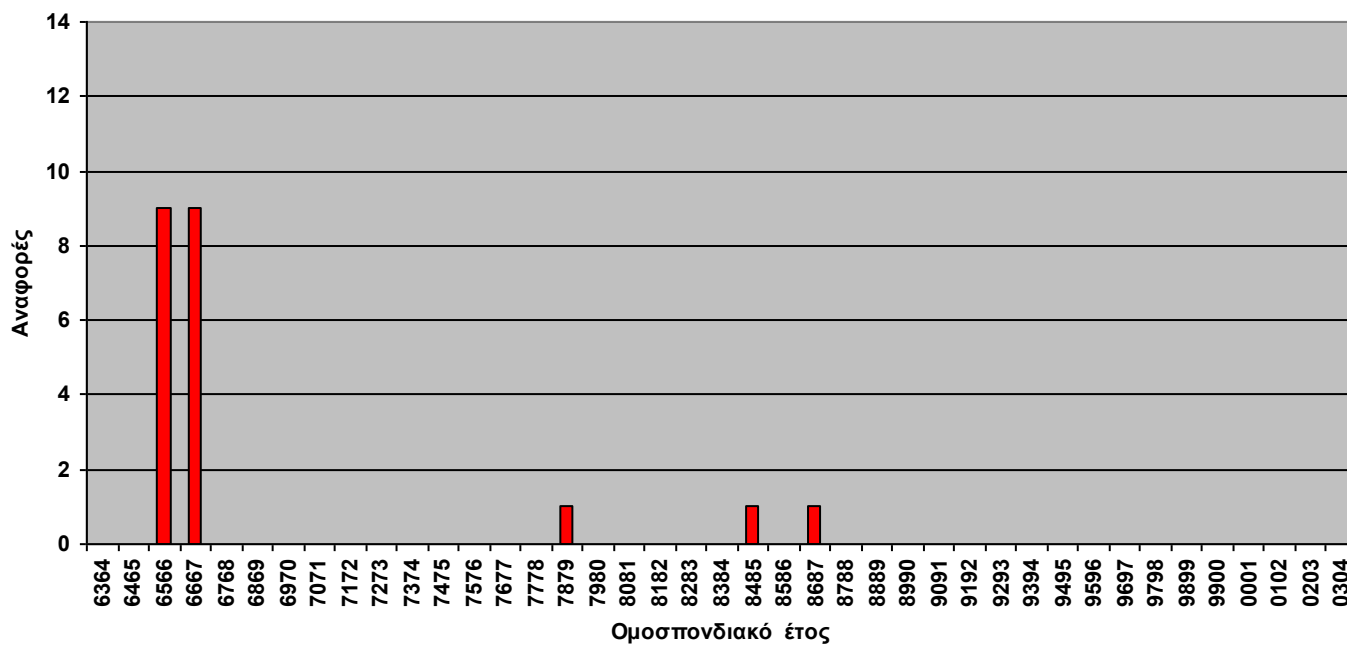
2.Ζ Νομικοί

2.Ζ Νομικοί

2.Η Δευτεροβάθμιο όργανο

2.Η Δευτεροβάθμιο όργανο

Από το γράφημα της σύνθεσης-λειτουργίας του συμβουλίου επιλογής διαπιστώνουμε αξιόλογο αριθμό αναφορών τις εξής χρονικές περιόδους (κατά τάξη μεγέθους): 1990-1996, 1975-1983, 1964-1967 και 2000-2001. Η σημαντικότητα των περιόδων αυτών χαρακτηρίζει και τα υπόλοιπα γραφήματα, ολικά ή εν μέρει. Μόνη εξαίρεση αποτελεί το γράφημα των εκπροσώπων της Δ.Ο.Ε., στο οποίο έχουμε δεδομένα και για την περίοδο 1983-1988.

Η ανάλυση αυτών των στοιχείων έχει ως αφετηρία της το καλοκαίρι του 1964, όταν η Δ.Ο.Ε. υποβάλλει στην πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας υπόμνημα με τις θέσεις της για το εκπαιδευτικό σύστημα. Σε αυτό προτείνει στο *«Συμβούλιον προς επιλογήν του εποπτικού προσωπικού των σχολείων Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως είναι ορθόν να μετέχουν ο αιρετός Εκπαιδευτικός Σύμβουλος και δύο ακόμη διδάσκαλοι επί βαθμῶ 3ω μη ενδιαφερόμενοι δια προαγωγήν εις θέσιν Επιθεωρητού, διοριζόμενοι δι' αποφάσεως του κ. υπουργού εθνικής Παιδείας και θρησκευμάτων εκ καταλόγου 10 τοιούτων λαμβανομένων εκ των υπηρετούντων, κατά σειράν αρχαιότητος ή καταρτιζομένου υπό τις Διδασκαλικῆς Ομοσπονδίας Ελλάδος. Το τοιούτον κρίνεται αναγκαίον, διότι ὅσον γνωρίζουν οι Διδάσκαλοι τους συναδέλφους των Διδασκάλους, ουδείς ασφαλῶς τους γνωρίζει ἢ δύναται να σταθμίσει την ἀξίαν των και τα προσόντα των.*⁵¹⁰

Η παρουσία εκπαιδευτικών στο επιλεκτικό ὄργανο θεωρείται επίτευγμα, ενώ η Δ.Ο.Ε. θα εναντιωθεί σε κάθε προσπάθεια αμφισβήτησης της χρησιμότητας ή της συνεισφοράς τους. Για παράδειγμα, τα *«Εκπαιδευτικά Νέα»* σχολιάζοντας τη σύνθεσή του θα γράψουν: *«Βρίσκουμε πετυχημένη τη σύνθεση αυτή του Συμβουλίου Επιλογής. Αμφιβολίες(!) ζωηρές έχουμε για την αμεροληψία του αιρετού Συμβούλου. Στα περασμένα, εκτός από μία τριετία, όλα τα άλλα χρόνια, από την εποχή που έγινε η ανασύσταση του θεσμού του αιρετού, ήταν χρόνια συναλλαγής και ρουσφετολογίας. Όχι λίγοι από τους δασκάλους έχουν πικρή πείρα του πράγματος... Παραλείπουμε το γεγονός ότι ο αιρετός, έχοντας προσωρινή την ιδιότητα του Συμβούλου, καλείται να κρίνει και αποφασίσει για την ικανότητα και καταλληλότητα εκείνων, που θα είναι προϊστάμενοί του ύστερα από τη λήξη της θητείας του. Υποθέτουμε πως αυτό δε γίνεται σε κανένα άλλο κράτος του*

---

⁵¹⁰ Δ.Β.,546:4-6.

κόσμου». ⁵¹¹ Η Δ.Ο.Ε. απαντά με το επιχείρημα ότι κατάφερε να διασφαλίσει το δικαίωμα του κλάδου να ακούγεται η φωνή του απ' τον πιο υπεύθυνο εκπρόσωπό του, μέσα σ' ένα όργανο που αποφασίζει για πρόσωπα, που αυτός ξέρει και μπορεί να κρίνει καλύτερα απ' τον καθένα. ⁵¹²

Η σύνθεση του συλλογικού αυτού οργάνου θα τροποποιηθεί με την ενίσχυση του αριθμού των μελών που ήταν υπηρεσιακοί παράγοντες. ⁵¹³ Με ικανοποίηση υποδέχεται η ομοσπονδία την τοποθέτηση ως προέδρων ή μελών σε παρόμοια συλλογικά όργανα ανθρώπων που διακρίνονται για το ήθος τους και την υπηρεσιακή τους συγκρότηση. Και αυτό γιατί «η τοποθέτηση...σε μια θέση που, κοντά στ' άλλα, απαιτεί αμερόληπτη θεώρηση αιτημάτων και θεμάτων...» θεωρείται καίριας σημασίας από το διδασκαλικό κόσμο. ⁵¹⁴

Ταυτόχρονα, το χρονοβόρο της διαδικασίας (την περίοδο που μελετάμε, 1964-1966) αποκαλύπτεται από το εξής κείμενο: «Στις 2-4-65 δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το υπ' αριθμ. 228 Β. Διάταγμα, με το οποίο καθορίζονται οι προθεσμίες για τη σύνταξη πινάκων επιλογής εποπτικού προσωπικού της Α/θμίου Εκπαιδύσεως. Σύμφωνα με το Διάταγμα αυτό ορίστηκαν οι παρακάτω προθεσμίες για όλη τη διαδικασία επιλογής. α) Για την υποβολή αιτήσεων με όλα τα σχετικά δικαιολογητικά μέχρι 15 Απριλίου. β) Για τη σύνταξη απ' το Συμβούλιο Επιλογής του πίνακα κατά σειρά ικανότητας μέχρι 31 Μαΐου. γ) Για την υποβολή του πίνακα στο υπουργείο μέχρι 10 Ιουνίου. δ) Για την ανακοίνωση του πίνακα στους ενδιαφερόμενους μέχρι 20 Ιουνίου. ε) Για την υποβολή υπό των ενδιαφερομένων ενστάσεων κατά του πίνακα και την αυτεπάγγελτον αναπομπή τούτου υπό του υπουργού στο Συμβούλιο μέχρι 10 Ιουλίου. στ) Για την έκδοση υπό του Συμβουλίου της αποφάσεως των ενστάσεων και της αυτεπαγγέλτου αναπομπής του πίνακα μέχρι 31 Ιουλίου. ζ) Για την κύρωση του πίνακα υπό του υπουργού και τη δημοσίευση αυτού στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μέχρι 20 Αυγούστου, ε.ε. Ο παραπάνω πίνακας θα ισχύσει μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1966». Στο κείμενο αυτό φαίνεται με αδρές γραμμές το

---

⁵¹¹ Δ.Β.,556:1;562:7.

⁵¹² Δ.Β.,571:2.

⁵¹³ Δ.Β.,563:7.

⁵¹⁴ Δ.Β.,565:5,8. Έτσι, «σύμφωνα με υπουργική απόφαση, που υπεγράφη την 1-4-65, συνεστήθη το Συμβούλιο Επιλογής Εποπτικού Προσωπικού της Πρωτοβαθμίου (Στοιχειώδους) Εκπαιδύσεως. Πρόεδρος του Συμβουλίου ορίστηκε ο Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κ. Κ. Χάρης. Μετέχουν επίσης οι κ.κ. Αθ. Παπακωνσταντίνου, Γ. Μαραζιώτης, Αρ. Βουγιούκας, Σπ. Παγιατάκης, Ηλ. Βενέζης, Πέτρος Χάρης...».

σύνολο της επιλεκτικής διαδικασίας, όπως αυτή θα πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια πέντε μηνών.

Οι συγκεκριμένες προθεσμίες, αλλά και γενικότερα η διάρκεια της επιλογής δε θα τηρηθεί πάντοτε εξαιτίας μιας ποικιλίας παραγόντων που θα την επιτείνουν ή θα την αναστείλουν.⁵¹⁵ Η συνηθέστερη αιτία ήταν η μη περάτωση των εργασιών του συμβουλίου επιλογής από την έλλειψη της αναγκαίας απαρτίας.⁵¹⁶

Η Δ.Ο.Ε., απεναντίας, εντείνει τη δράση της για την ολοκλήρωση των επιλογών. Καθώς το πρόβλημα περιπλέκεται περισσότερο παρεμβαίνει τονίζοντας ότι το θέμα της επιλογής των νέων επιθεωρητών «*Κατά κοινή ομολογία παρατράβηξε...Αλλεπάλληλες προθεσμίες πέρασαν άπρακτες... ακόμη οι συζητήσεις στο συμβούλιο συνεχίζονται. Πληροφορούμαστε με έκπληξη πως...αντί να ασχολείται με τα ουσιαστικά προσόντα των υποψηφίων, καταπιάνεται και χάνει τον καιρό του με το φρόνημα -το πολιτικό φρόνημα- των υποψηφίων. **Αδυνατούμε να πιστέψουμε***⁵¹⁷ τις ανεύθυνες πληροφορίες, που μας διοχετεύουν. Αν όμως αληθινά συμβαίνει αυτό, πρέπει να επέμβει αμέσως ο κ. υπουργός, όπως είχε επέμβει με εμπιστευτική εγκύκλιο ο προκάτοχός του υφυπουργός κ. Μυλωνάς, λέγοντας πως για όλα μπορεί να ασχολείται το συμβούλιο, εκτός απ' τη νομιμοφροσύνη των κρινομένων. Όχι πως δεν έχει σημασία η νομιμοφροσύνη. Έχει και παράχει μάλιστα. Αλλά το συμβούλιο επιλογής δεν είναι συμβούλιο νομιμοφροσύνης. Άλλοι -οι μόνοι αρμόδιοι- έκριναν τη νομιμοφροσύνη και αν χρειαστεί, αν υπάρχουν συγκεκριμένες καταγγελίες και αποδείξεις, θα την ξανακρίνουν. Δεν μπορεί -και δεν επιτρέπεται- με τη μέθοδο της νομιμοφροσύνης να παραμερίζονται οι ικανοί...».⁵¹⁸

Το ζήτημα με την πάροδο του χρόνου οξύνεται περισσότερο, ενώ η ομοσπονδία προσπαθεί να εντοπίσει τα γενεσιουργά αίτια της συγκεκριμένης κατάστασης.⁵¹⁹ Γι' αυτό τονίζει πως «η επιλογή -με αρκετή καθυστέρηση- έγινε πια.

⁵¹⁵ Δ.Β.,571:20;598:8-9.

⁵¹⁶ Δ.Β.,571:20;581:3..

⁵¹⁷ Έντονα γράμματα στο πρωτότυπο.

⁵¹⁸ Δ.Β.,582:1.

⁵¹⁹ Σημαντική είναι εδώ η μαρτυρία του Κ. Χάρη, που ήταν πρόεδρος της επιτροπής επιλογής για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και μέλος της αντίστοιχης επιτροπής για τη δευτεροβάθμια, αναφορικά με την κρίσιμη περίοδο από 15-7-1965 μέχρι 21-4-1967. Θα υποστηρίξει πως «με τις πρώτες βραχύχρονες διαδοχικές κυβερνήσεις των αποστατών...οι (υπουργοί Παιδείας) Σαββόπουλος και Διαμαντόπουλος...φάνηκαν εχθρικά διακείμενοι σε μας...Αυτό που σταμάτησαν άμεσα ήταν η συνέχιση της διαδικασίας εκλογής Επιθεωρητών και Γενικών Επιθεωρητών, κατ' απαίτηση, βέβαια, της Ε.Ρ.Ε. που τους

Αν είναι καλή ή κακή αυτό θα το κρίνει, κατά το Νόμο το Δευτεροβάθμιο Συμβούλιο. Γιατί όμως δεν συγκαλείται ακόμα αυτό, αφού οι ενστάσεις έχουν υποβληθεί από καιρό; Ποιος εμποδίζει την ομαλή πορεία και ολοκλήρωση του μεγάλου θέματος που λέγεται «Επιλογή Εποπτικού Προσωπικού»;».⁵²⁰

Το Απρίλιο του 1966, ενώ οι προθεσμίες έχουν εξαντληθεί (έχει περάσει περίπου ένας χρόνος αντί για πέντε μήνες που προέβλεπε η νομοθεσία), οι θέσεις της Δ.Ο.Ε. αποκτούν άλλο προσανατολισμό, αλλά και βαθμό επεξεργασίας. Διαβλέπει, δηλαδή άλλα κίνητρα τα οποία οδηγούν στη μη ολοκλήρωση των εργασιών του συμβουλίου επιλογής. Έτσι, «...υψώνει και πάλι τη φωνή της και διαλαλεί προς όλες τις κατευθύνσεις, ότι η μεταρρύθμιση κλονίζεται επικίνδυνα απ' την έλλειψη εποπτικού προσωπικού...Οι νόμοι υπάρχουν. Και η εργασία για την επιλογή έχει προχωρήσει αρκετά. Οι δισταγμοί πρέπει να εκλείψουν και να δοθεί ταχύτητα εντολή στο αρμόδιο Συμβούλιο να τελειώσει το έργο του, το συντομότερο δυνατό...Τα Συμβούλια πρέπει να μείνουν ανεπηρέαστα και να οδηγηθούν στην κρίση τους από το συμφέρον του έθνους και μόνο απ' αυτό...Θέλουμε να πιστεύουμε πως και στην προκειμένη περίπτωση, δε θα επιτρέψει (ο υπουργός Παιδείας) σε κανένα να εμποδίσει ή να νοθεύσει το έργο των Συμβουλίων. Διαφωνούμε μόνο μαζί του στο ότι επέτρεψε να περάσει τόσος καιρός, χωρίς να ελέγξει ή να καταγγείλει εκείνους που προκάλεσαν και προκαλούν την αναβλητικότητα και την κωλυσιεργία. Δεν νομίζουμε, ότι θα ανεχθεί τη διαιώνιση της σημερινής απαράδεκτης κατάστασης που οδηγεί στη σήψη και τη διάλυση».⁵²¹

Οι διαπιστώσεις αυτές ενισχύονται από πληροφορίες που θα συλλέξει το συνδικαλιστικό όργανο των δασκάλων, σύμφωνα με τις οποίες «*διεξάγεται εν κρυπτώ και εν αγνοία ορισμένων μελών του αρμόδιου Συμβουλίου προεργασία για*

στήριξε. Με την τελευταία και διαρκέστερη κυβέρνηση των αποστατών υπό τον Στ. Στεφανόπουλο, υπουργός Παιδείας ανέλαβε ο Στ. Αλαμανής. Ο Αλαμανής μας παρότρυνε να συνεχίσουμε ακώλυτα το έργο μας. Να ολοκληρώσουμε και την κατάρτιση των πινάκων επιλογής επιθεωρητών...Αυτό που δεν μπόρεσε να κάνει ήταν η κύρωση των πινάκων...Η Ε.Ρ.Ε. που στήριζε αυτή την κυβέρνηση είχε προβάλλει αμετάκλητο veto και οι πίνακες αυτοί έμειναν δυστυχώς στα συρτάρια...Αρκετά σημαντικές δυσκολίες στο έργο του Π.Ι. δημιουργήθηκαν μετά την ένταξη, στα μέσα του 1966, σε αυτό πέντε συμβούλων του προηγούμενου οργάνου, του Α.Ε.Σ...Τα μέλη αυτά, γενικά, ήταν έξω από το κλίμα της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, μερικά δε και εχθρικά διακείμενα. Χολωμένα εξάλλου γιατί δεν είχαν επιλεγεί εργάστηκαν απρόθυμα και μερικά αρνητικά (χρονοβόρες κωλυσιεργίες, αρνητικές ψήφοι, συντηρητικές θέσεις κ.λπ.). Το ρόλο τους αυτόν διευκόλυνε το γενικότερο δυσμενές πολιτικό κλίμα που επικράτησε μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου...αλλά και ενθάρρυνε το παντοδύναμο, ακόμα, και αναθαρρημένο πλέον συντηρητικό εκπαιδευτικό και ακαδημαϊκό κατεστημένο της εποχής» (Μπουζάκης, 1999:120-122).

⁵²⁰ Δ.Β.,592:5;590:10.

⁵²¹ Δ.Β.,593:1;605:11.

την επιλογή επιθεωρητών πρωτοβαθμίου εκπαίδευσης... Η ενέργεια αυτή σκοπεύει όπως αφού συντελεσθούν ορισμένες προϋποθέσεις οι ήδη σχεδόν έτοιμοι πίνακες, λόγω της ανωτέρω προεργασίας, υποβληθούν, μετά τινάς τυπικές συνεδριάσεις, αιφνιδιαστικώς εις τον υπουργό Παιδείας και εγκριθούν υποχρεωτικώς παρ' αυτού». Σκοπός αυτών των «...παρασκηνιακών ζυμώσεων και (των) επεμβάσεων ανευθύνων» είναι «η βιαστική λύση του πιο βασικού προβλήματος, της επιλογής του εποπτικού προσωπικού της Α/θμιας Εκπαίδευσης».⁵²²

Ο υπουργός Παιδείας με προσωπική του παρέμβαση θα προσπαθήσει να διαλύσει τους φόβους των δασκάλων. Παρόλα αυτά η Δ.Ο.Ε θεωρεί πως η φημολογούμενη παρασκηνιακή προεργασία συνεχιζόταν. Η απουσία επιλογών αποδίδεται ή αιτιολογείται εσφαλμένα στην «αναμονήν αναλήψεως των καθηκόντων του υπό του αιρετού μέλους, προς συγκρότησιν του Συμβουλίου και τη συμμετοχή τούτου. Οι πάντες όμως γνωρίζουν ότι ήδη το αρμόδιον Συμβούλιον επιλογής είναι συγκεκριημένον νομίμως από καιρού, μετέχοντος και αιρετού μέλους του Κλάδου. Εκτός εάν τούτο δεν είναι αρεστόν και αναμένεται το έτερον, το οποίο αναλαμβάνει καθήκοντα από 16¹⁵ τρέχοντος. Εάν περί τούτου πράγματι πρόκειται, τότε ενισχύονται αι υποψίαι και αι καταγγελίαι του Διδασκαλικού κόσμου περί του ενδεχομένου μεροληπτικής κρίσεως...

Διατί τάχα, αφού και το ήδη υπάρχον είναι αιρετόν; Ο τρόπος της επιλογής δεν ικανοποιεί τον Κλάδον. Δεν την θέλει, ως ενομοθετήθη, είτε το εν είτε το άλλον αιρετόν μέλος μετέχει εις το αρμόδιο Συμβούλιον. Δεν πρόκειται, άλλωστε, περί αυτού ειδικώς, ως προελέχθη. Δεν την θέλει την επιλογή διότι αφηρέθη από τους υποψηφίους το δικαίωμα της ενστάσεως δια δευτ/βάθμιον κρίσιν και το δικαίωμα αναπομπής του πίνακος εκ μέρους του κ. υπουργού. Ο τοιούτος τρόπος επιλογής είναι αντισυνταγματικός, διότι καταργεί αναφαίρετα δικαιώματα και αποβλέπει εις ευδιακρίτους σκοπούς, οι οποίοι κάθε άλλο παρά το συμφέρον της Εκπαίδευσεως διασφαλίζουν». Για τους παραπάνω λόγους προτείνει την «...αναστολήν του έργου επιλογής των νέων Επιθεωρητών, η οποία πρέπει να αφεθεί εις την ευθύνην της

---

⁵²² Δ.Β.,611:5.

μετεκλογικής Κυβερνήσεως, με κριτήρια απολύτως αδιάβλητα και όλας τας νομίμους εγγυήσεις». ⁵²³

Το επόμενο χρονικό διάστημα η ομοσπονδία θα επιμείνει στα συγκεκριμένα αιτήματα έως και τον ερχομό των συνταγματαρχών, οπότε θα γίνουν όλες οι «αναγκαίες προσαρμογές». Σε αυτό το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο ο συνδικαλιστικός λόγος εκφυλίζεται σε ευχολόγια, αφού δεν υπάρχει περιθώριο για τη διατύπωση θέσεων-διεκδικήσεων. Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα αποσπάσματα: α) «Ο Κλάδος ζητεί επειγόντως τους φυσικούς οδηγούς του, οίτινες, εμπνεόμενοι υπό των Ελληνοχριστιανικών Ιδανικών, θα δημιουργήσουν νέαν εποχήν εις την Ελληνικήν Εκπαίδευσιν και θα φανούν άξιοι της υψηλής αποστολής των», β) «έχομεν ανάγκην πιστών ταγών του κλάδου μας, αδιαλλάκτων εις τας εθνικάς των θέσεις, αφοσιωμένων εις τας αρχάς της Απριλιανής Επαναστάσεως, ενθουσιωδών και δραστήριων ηγητόρων, ίνα επωμισθώσι το βαρύ φορτίον του προϊσταμένου πνευματικών ανθρώπων, αναμορφωτών της Νέας Ελλάδος». ⁵²⁴

Έτσι, για τα κάθε είδος συμβούλια η «αναμορφωμένη» Δ.Ο.Ε. τονίζει το Φεβρουάριο του 1968 ότι «καλή διοίκησις σημαίνει καλώς μελετημένην ύπαρξιν συμβουλιών, κατανομή του έργου των, επιτελικήν εργασίαν γνωμοδοτήσεως και συμβουλευτικής, ελάφρυνσιν των επιτελικών οργάνων από έργα διεκπεραιώσεως και ανάθεσιν αυτών εις άλλας υπηρεσίας». ⁵²⁵

Το ν.δ. 651/1970 έχει ως αποτέλεσμα τη ριζική αναδιάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος και την κλιμάκωση των εποπτικών-ελεγκτικών μηχανισμών των εκπαιδευτικών. Το τμήμα, τουλάχιστον, που αφορά τους καθοδηγητικούς-διοικητικούς μηχανισμούς συνεπικουρείται και από ένα πρόσθετο συμβούλιο, το «Συμβούλιον Νομιμοφροσύνης Δημοτικής Εκπαιδεύσεως», η σύνθεση του οποίου καθορίζεται από τον αρμόδιο υπουργό. ⁵²⁶Το τελευταίο θα αξιολογούσε το σύνολο της δράσης του εκπαιδευτικού (εντός και εκτός σχολείου), με τις ανάλογες συνέπειες βέβαια.

---

⁵²³ Δ.Β.,612:6. Βρισκόμαστε στο Φεβρουάριο του 1967, ενώ με συμφωνία των δύο μεγάλων κομμάτων της Βουλής είχαν οριστεί εκλογές για το Μάιο του ίδιου έτους (Τσουκαλάς,1981:178-193;Σβωρόνος, 1999:150-153).

⁵²⁴ Δ.Β.,624:5;674:5.

⁵²⁵ Δ.Β.,628:1.

⁵²⁶ Δ.Β.,693:5. Στην ουσία επρόκειτο για ευρείας κλίμακας εκκαθάριση του διοικητικού και δικαστικού μηχανισμού, των ενόπλων δυνάμεων και των εκπαιδευτικών. Η «επιχείρηση» αυτή πραγματοποιείται μεταξύ 1967 και 1968, ενώ τα όποια εμπόδια υπήρχαν, όπως η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, θα

Όσον αφορά την κύρια διαδικασία επιλογής, αυτή «*συνίσταται εις την πρόκρισιν από του Επιθ/τού μέχρι του Επόπτου Εκπ/σεως δια της συντάξεως εκθέσεως υπηρεσιακής ικανότητας ως και προσκλήσεως προς συνέντευξιν του ενδιαφερομένου μεθ' ενός εκάστου εκ των ανωτέρω. Εις τελευταίαν δε φάσιν ημίωρος συνέντευξις του ενδιαφερομένου ενώπιον ειδικού Συμβουλίου...*».⁵²⁷ Από τα παραπάνω βλέπουμε πως ο αποφασιστικός ρόλος ανατίθεται σε μονομελή κυρίως όργανα, τα οποία συνιστούν τους υπηρεσιακούς προϊσταμένους του υποψήφιου-εκπαιδευτικού.

Τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης αποτελούν την αρχή νέων προσανατολισμών. Τα προβλήματα που έχουν συσσωρευτεί όλα τα προηγούμενα έτη στην παιδεία είναι πολλά και, όσον αφορά την αντιμετώπισή τους, οι εκπαιδευτικοί επιδιώκουν να διαφοροποιηθούν από το παρελθόν. Η αλλαγή αυτή θα αρχίσει με μια προσπάθεια τροποποίησης των έως τότε ισχυόντων. Έτσι, θα προταθεί η ανασύνταξη βασικών άρθρων του ν.δ. 651/1970 που αφορούν τον εποπτικό μηχανισμό της εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα, η Δ.Ο.Ε. «*θεωρεί πρωταρχικό, καθολικό και ανυποχώρητο αίτημα του κλάδου την κάθαρση στο χώρο της Παιδείας*». Γι' αυτό ζητά «*να συσταθεί αμέσως Ειδικό 5/μελές Συμβούλιο κρίσεως και προαγωγής Εποπτικού προσωπικού Δημοτικής Εκπαιδεύσεως που θα αποτελείται από ένα Αρεοπαγίτη ως πρόεδρο, από ένα Εφέτη, από ένα πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, από ένα Εκπαιδευτικό Σύμβουλο που προέρχεται από τη Δημοτική Εκπαίδευση και από ένα εκπρόσωπο του κλάδου που θα υποδείξει η Δ.Ο.Ε.*».⁵²⁸ Με αυτό τον τρόπο η κρίση και η κάθαρση

παρακαμφθούν. Σύμφωνα με το νομοθετικό διάταγμα 65 της 20^{ης} Ιουλίου 1967 (άρθρο 6), μπορούσαν να τεθούν σε διαθεσιμότητα και ύστερα να απολυθούν δημόσιοι υπάλληλοι κάθε βαθμού, ανάμεσα στα άλλα, για παρούσες ή παρελθούσες ενέργειες «*ασυμβιβάστους προς την ιδιότητα και τα καθήκοντα του δημοσίου υπαλλήλου*» (Αλιβιζάτος, 1995:617). Οι ιθύνοντες της δικτατορίας θα εκδώσουν δύο συντακτικές πράξεις, από τις οποίες η πρώτη ενεργοποιούσε και συμπλήρωνε την αντίστοιχη νομοθεσία της περιόδου του εμφυλίου πολέμου και αφορούσε τον έλεγχο της «*νομιμοφροσύνης*» των δημοσίων υπαλλήλων (συντακτική πράξη Θ' του 1967). Η δεύτερη όριζε συνοπτική διαδικασία για την απόλυση ορισμένων από αυτούς, με απόφαση του αρμόδιου υπουργού (συντακτική πράξη Ι' του 1967).

Οριζόταν προθεσμία έξι μηνών για να ελεγχθεί η νομιμοφροσύνη όλων των εν ενεργεία δημοσίων υπαλλήλων με βάση κυρίως μια γραπτή δήλωση που έπρεπε υποχρεωτικά να υποβάλλουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι στις υπηρεσίες τους οποίες υπάγονταν. Εάν ο υπάλληλος κρινόταν μη νομιμόφρων απολύονταν, ενώ «*ουδεμία επιτρέπεται προσφυγή ή αίτησις ακυρώσεως. Η τοιαύτη περί απόλυσεως απόφασις δύναται να ανακληθεί λόγω πλάνης περί τα πραγματικά γεγονότα*». Πολλές εκατοντάδες, αν όχι χιλιάδες, υπαλλήλων απολύθηκαν, πολλές φορές με βάση ψευδείς καταγγελίες, εξαιτίας του υπέρμετρου ζήλου που επέδειξε η δικτατορική κυβέρνηση (Ο.π.:620).

⁵²⁷ Δ.Β., 699:1. Πρόκειται για εισήγηση της διοίκησης της ομοσπονδίας στη ΜΒ' γενική συνέλευσή της.

⁵²⁸ Δ.Β., 780:5.

στην εκπαίδευση συνδυάζονται, μέσα από τη λειτουργία ενός κοινού οργάνου. Η σημασία που απέδιδε η ομοσπονδία σ' αυτό φαίνεται και από το γεγονός πως την πλειοψηφία του αποτελούν ανώτεροι δικαστικοί.

Το συμβούλιο θα συμπεριληφθεί στο ν. 309/1976, ενώ το συνδικαλιστικό όργανο των δασκάλων ζητά η συγκρότηση της επιτροπής αυτής να γίνει από πρόσωπα που εγγυώνται την αδιάβλητη σύνθεση και τη δίκαιη κρίση των υποψηφίων.⁵²⁹

Το ζήτημα της κάθαρσης, καθώς και οι ενέργειες του ομώνυμου οργάνου, θα περάσουν από πολλές φάσεις και θα ταλανίσουν την εκπαίδευση για αρκετό χρονικό διάστημα. Μέσα και από αυτό η ομοσπονδία συνειδητοποιεί τη σημαντικότητα της ορθής λειτουργίας των κάθε είδους συμβουλίων.⁵³⁰

Ύστερα από την απόφαση 1003/1977 του Συμβουλίου της Επικρατείας, με βάση την οποία ακυρώνεται ο πίνακας των επιλεγέντων επιθεωρητών, επιδιώκει να συμμετέχει στην επιτροπή που πραγματοποιεί τις συνεντεύξεις των υποψηφίων και ένας εκπρόσωπος των εκπαιδευτικών. Η λύση αυτή μαζί με την ύπαρξη συγκεκριμένων κριτηρίων αποτελούσαν την αναγκαία δικλείδα ασφαλείας. *«Γιατί αν τα μέλη οποιουδήποτε Συμβουλίου επιλογής Επιθ/τών δεν δεσμευτούν από συγκεκριμένα κριτήρια που θα διασφαλίζει ο νόμος για το αδιάβλητο της κρίσεως, ο πίνακας θα...προσβληθεί στο Συμβούλιο της Επικρατείας».*⁵³¹

Κατά καιρούς δημοσιεύονται στο Διδασκαλικό Βήμα, υπό τον τίτλο *«Σχόλια και απόψεις της Δ.Ο.Ε.»*, ένας σημαντικός αριθμός τοποθετήσεων γύρω από το συγκεκριμένο θέμα. Ειδικότερα, καταγράφεται⁵³² ότι το συμβούλιο επιλογής που αναφέραμε παραπάνω συνιστά πενταμελή επιτροπή *«(η οποία) αποτελείται από τον προϊστάμενο της υπηρεσίας εκπαίδευσεως...(ως) πρόεδρο, έναν επόπτη, δύο επιθεωρητές Α' ή Β' και έναν καθηγητή Παιδαγωγό στο Μαράσλειο ως μέλη»*. Η επιτροπή αυτή υλοποιεί όλες τις εξεταστικές διαδικασίες που περιλαμβάνονται στο διαγωνισμό για την επιλογή επιθεωρητών (ακόμη και τη συνέντευξη), ενώ η απουσία εκπροσώπου (-ων) των εκπαιδευτικών από αυτήν είναι εμφανής.

---

⁵²⁹ Δ.Β.,793:8.

⁵³⁰ Δ.Β.,816:8.

⁵³¹ Δ.Β.,812:6.

⁵³² Δ.Β.,839:9.

Επιπλέον, αρχίζει να απασχολεί τους δασκάλους εντονότερα κάτι που η εμπειρία της δεκαετίας του 1970 ανέδειξε με έμφαση: α) η επιτροπή ενώπιον της οποίας ο εκπαιδευτικός δίνει «προσωπική συνέντευξη» (συνήθως είναι το ίδιο το συμβούλιο επιλογής) και β) η δευτεροβάθμια επιτροπή κρίσης στην οποία μπορεί να προσφεύγει ο κρινόμενος (δεν ταυτίζεται πάντα με το συμβούλιο επιλογής).⁵³³ Επομένως, πέρα από το βασικό πολυπρόσωπο όργανο επιλογής, γίνονται αντικείμενο μελέτης και τα κάθε είδους συλλογικά όργανα που λειτουργούν τόσο παράλληλα με αυτό, όσο και μετά από αυτό, στα πλαίσια μίας και της αυτής διαδικασίας. Ιδίως ο βασικός κορμός των εργασιών περιλαμβάνει, για την περίοδο που συζητάμε, τρία αλληλένδετα έργα:

- Μελέτη από κοινού και πρόκριση των υποψηφίων με βάση τα τυπικά προσόντα/σχετικά δικαιολογητικά που κομίζουν.
- Διενέργεια του διαγωνισμού με γραπτά θέματα - Βαθμολόγηση.
- Πραγματοποίηση της προσωπικής συνέντευξης.

Έχουμε, επομένως, συνεχόμενες ή επάλληλες δράσεις του ίδιου οργάνου, τις οποίες η Δ.Ο.Ε., αφού τις διαφοροποιήσει, θα τις μελετήσει συστηματικότερα.

Το Δεκέμβριο του 1979 η ομοσπονδία θα διαφωνήσει με τη σύνθεση του Συμβουλίου Κρίσεως Εποπτικού Προσωπικού Δημοτικής Παιδείας και θα ζητήσει να αντικατασταθεί η «διαβλητή» σύνθεσή του. Και αυτό, γιατί μεταξύ των μελών του συγκαταλέγονται «σύμβουλος του Κ.Ε.Μ.Ε. με δράση μέλους επιτροπής εξετάσεων και κριτικής επιτροπής διδακτικών βιβλίων της χούντας...Αρεοπαγίτης γνωστός ως πρόεδρος «εν στολή» χουντικού στρατοδικείου». Η Δ.Ο.Ε. ζητά την άμεση αντικατάστασή τους «με πρόσωπα, που να υπηρετούν μονάχα τη δικαιοσύνη και καμιά άλλη σκοπιμότητα... (ενώ) το γεγονός ότι το Ειδικό αυτό Συμβούλιο συνέρχεται να εξετάσει μεμονωμένα και κατά προτίμηση υπόθεση προαγωγής (τριών)...Νομαρχιακών Επιθεωρητών, τη στιγμή που υπάρχουν για εξέταση σαράντα (40) προγενέστερες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας...» γεννά αρκετά ερωτήματα.⁵³⁴

Η ομοσπονδία θα επανέρθει στο θέμα χαρακτηρίζοντας τη σύνθεση του συγκεκριμένου οργάνου «προκλητική για το δημοκρατικό κόσμο της χώρας...επειδή με την προκατασκευασμένη αυτή πλειοψηφία είναι ολοφάνερο «ποιος θα κρίνει

⁵³³ Δ.Β.,841:5.

⁵³⁴ Δ.Β.,860:8.

ποιον»». ⁵³⁵Επιπλέον, υπογραμμίζει τη γενικότερη (αλυσιδωτή θα λέγαμε) σημασία των αποτελεσμάτων της επιλεκτικής διαδικασίας, αφού στο διαγωνισμό των επιθεωρητών, που επακολουθεί, «θα προΐστανται και θα «εποπτεύουν» Επιθεωρητές με το ίδιο πνεύμα και την αυτή νοοτροπία της εφταετίας». ⁵³⁶

Το παραπάνω ειδικό συμβούλιο περατώνει τις εργασίες του την άνοιξη του 1981, αφού λειτουργήσει και ως δευτεροβάθμιο όργανο εξέτασης ενστάσεων. Η Δ.Ο.Ε., σε μία ανασκόπηση της λειτουργίας του συγκεκριμένου συμβουλίου, θα θεωρήσει πως αδίκησε αρκετούς εκπαιδευτικούς, αφού δεν έλαβε υπόψη κατά τη λειτουργία του τις δικαστικές αποφάσεις που προαναφέραμε. ⁵³⁷

Η αρχή της επόμενης δεκαετίας έχει ως χαρακτηριστικό την επιδίωξη της καθιέρωσης του θεσμού του σχολικού συμβούλου. Οι θέσεις που διαμορφώνουν οι δάσκαλοι κατά την 51^η γενική συνέλευσή τους θα συγκροτήσουν ένα κείμενο με τίτλο «Οι αλλαγές στο χώρο της παιδείας». Στο κείμενο αυτό τα σχετικά συμβούλια παίρνουν τις ακόλουθες μορφές:

- Το ΠΕ.ΣΥ.Π. (επιλογή προϊσταμένων και διευθυντών), στο οποίο συμμετέχουν: «α) Ο νομάρχης ή ο νόμιμος αναπληρωτής του, β) Σχολικοί σύμβουλοι: Ένας για τα νηπιαγωγεία, ένας για τα δημοτικά σχολεία, ένας για τα ειδικά σχολεία και ένας για τα σχολεία της μέσης κατά ειδικότητα γ) Εκπρόσωπος της Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων του νομού, δ) Εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών οργανώσεων εκπ/κών του νομού (μέλη των Δ.Σ. των συνδικαλιστικών οργάνων και αιρετοί εκπρόσωποι των Κλάδων των εκπ/κών), ε) Διευθυντές των Περιφερειακών Διοικητικών Υπηρεσιών Γεν. Εκπ/σης, στ) Εκπρόσωπος των Συλλόγων Γονέων των μαθητών, ζ) Εκπρόσωποι των παραγωγικών τάξεων και των πολιτιστικών φορέων, η) Ο Γραμματέας της Νομαρχιακής Επιτροπής Λαϊκής Επιμόρφωσης ή αναπληρωτής του, όταν συζητούνται θέματα αρμοδιότητας της Επιτροπής».
- Το ΚΕ.ΣΥ.ΓΕ. (η επιλογή σχολικών συμβούλων γίνεται από ειδικό τμήμα του), με σύνθεση: «α) Ο γεν. γραμματέας του υπουργείου Παιδείας, ως πρόεδρος, β) Αιρετοί εκπρόσωποι δευτεροβάθμιων συνδικαλιστικών

⁵³⁵ Δ.Β.,864:8;866:5.

⁵³⁶ Δ.Β.,874:8.

⁵³⁷ Δ.Β.,903:5. Δες και Ιμβριώτη (1985:70-74).

οργανώσεων εκπ/κών, γ) Σχολικοί σύμβουλοι: Ένας για τα νηπιαγωγεία, ένας για τα ειδικά σχολεία, ένας για τα δημοτικά σχολεία και ένας από κάθε ειδικότητα για τα σχολεία της μέσης εκπ/σης (γενικής και τεχνικής επαγγελματικής), δ) Ειδικοί Επιστημονικοί Σύμβουλοι: Εισηγητές για τα διάφορα θέματα μπορεί να είναι μέλη του συμβουλίου ή διοικητικοί υπάλληλοι υπεύθυνοι των υπηρεσιών εκπ/σης».⁵³⁸

Όπως υπογραμμίσαμε και σε άλλο σημείο της εργασίας, αυτό που διακατέχει το παραπάνω κείμενο είναι η ανάγκη για συμμετοχικότητα/συλλογικότητα, ενώ η σχέση (αναλογία) υπηρεσιακών και μη υπηρεσιακών παραγόντων δεν αποσαφηνίζεται (π.χ., στο ΚΕ.ΣΥ.ΓΕ. εκπρόσωποι των εκπαιδευτικών ή σχολικοί σύμβουλοι πόσοι αριθμητικά;) Το Σεπτέμβριο του 1982 γνωστοποιείται το σχέδιο νόμου του μετέπειτα 1304/1982 (δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου) «για την επιστημονική-παιδαγωγική καθοδήγηση και τη διοίκηση».

Η Δ.Ο.Ε. τηρεί στάση αναμονής, αφού σύμφωνα με το άρθρο 17 του ίδιου νόμου προβλέπεται η έκδοση προεδρικού διατάγματος για τον καθορισμό της διαδικασίας, του συλλογικού οργάνου, των κριτηρίων και κάθε άλλης λεπτομέρειας της επιλογής των σχολικών συμβούλων.⁵³⁹ Την ίδια στιγμή θα τονίσει, όμως, ότι «ο ν. 1304/82 όσον αφορά τη διοίκηση της Γ. Εκπαίδευσης μας βρίσκει σύμφωνους εκτός από ορισμένα σημεία που είχαμε επισημάνει και πριν την ψήφισή του...(όπως) να αποκλειστεί η συμμετοχή επιθεωρητών του Ν. 309 στο ΚΥΣΔΕ και ΑΚΥΣΔΕ και αντί αυτών να μετέχουν Προϊστάμενοι Δ/νσεων Δ.Ε. ...».⁵⁴⁰

Αργότερα θα επισημάνει ότι από το σχέδιο που επεξεργάστηκε για την οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης, «ένα μέρος του...προωθήθηκε και έγινε ο ν. 1304/82...(Με αυτόν) καθιερώνεται η συμμετοχή εκπροσώπου της Δ.Ο.Ε. στην Επιτροπή Κρίσης των σχολικών συμβούλων και η συμμετοχή του συνδικαλιστικού κινήματος στα κέντρα λήψης αποφάσεων γίνεται πραγματικότητα».⁵⁴¹

---

⁵³⁸ Δ.Β.,919:5-6.

⁵³⁹ Δ.Β.,932:12.

⁵⁴⁰ Δ.Β.,935:4.

⁵⁴¹ Δ.Β.,937:1-2.

Η Δ.Ο.Ε. με παρέμβασή της τονίζει ότι «οι ψίθυροι που διαδίδονται για έλλειψη νομιμότητας του συμβουλίου επιλογής σχολ. συμβούλων, εξαιτίας της συμμετοχής σ' αυτό του εκπροσώπου της Δ.Ο.Ε., δεν έχουν καμιά σχέση με την αλήθεια κι αποτελούν απλά ευσεβείς πόθους όσων βλέπουν με λοξό μάτι τις κατακτήσεις του κλάδου».⁵⁴² Την ίδια περίοδο προσυπογράφει απόφαση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. στην οποία προτείνεται να συγκροτηθούν «υπηρεσιακά συμβούλια πενταμελή, με σύνθεση από 3 υπηρεσιακούς παράγοντες και 2 αιρετούς εκπροσώπους των εργαζομένων άμεσα εκλεγόμενους με ισότιμη συμμετοχή λόγου και ψήφου. Θεωρείται απαραίτητη η παροχή διευκολύνσεων από υπηρεσιακής πλευράς, για την ανεμπόδιστη λειτουργία τους. Σε ότι αφορά ειδικά θέματα σύνθεσης των Υ.Σ. ...προτείνεται να αντιμετωπισθούν με Π.Δ. ...».⁵⁴³ Βλέπουμε, δηλαδή πως θεωρεί βέλτιστη μια συγκεκριμένη αναλογία μεταξύ των μελών ενός πολυπρόσωπου οργάνου.

Τις απόψεις της θα διατυπώσει ξανά λίγο πριν την τοποθέτηση των πρώτων σχολικών συμβούλων (Απρίλιος 1984). Πιο συγκεκριμένα επισημαίνει πως «είναι...ένας λαογένητος θεσμός σαν σύλληψη. Αλλά και σαν υλοποίηση, με τη συμμετοχή των εκπροσώπων των συνδικάτων των Εκπ/κων (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Λ.Τ.Ε.Ε.) στο όργανο επιλογής τους, την οποία ζήτησαν οι ίδιοι και υιοθέτησε η πολιτεία, παίρνει ο θεσμός του Σ.Σ. και τη διάσταση της έκφρασης, της βούλησης και της ευθύνης των εργαζομένων στη Γ. Εκπ/ση εκπαιδευτικών».⁵⁴⁴

Τέσσερα χρόνια αργότερα, καθώς πλησιάζει η λήξη της θητείας αυτών των στελεχών, θα προκύψει το ζήτημα της επανάκρισής τους. Στο αρμόδιο συμβούλιο ο νομοθέτης δε θα συμπεριλάβει τους προαναφερόμενους εκπροσώπους, με αποτέλεσμα τη διαφωνία των εκπαιδευτικών. Το προεδρικό διάταγμα που ρύθμιζε τη συγκεκριμένη ανάγκη ήταν το 277/1984. Η Δ.Ο.Ε. χρησιμοποιεί ως επιχείρημα το «δεδικασμένο» της (πρώτης) επιλογής τους, καθώς και των προϊσταμένων. Έτσι, επισημαίνει ότι «ο αποκλεισμός των εκπροσώπων μας απ' αυτό το όργανο, στερεί τις οργανώσεις των εκπ/κών από τη δυνατότητα να

---

⁵⁴² Δ.Β.,943:6.

⁵⁴³ Δ.Β.,948:1,6. Θα αποτελέσει μέρος του σχεδίου νόμου για το βαθμολόγιο των δημοσίων υπαλλήλων (Δ.Β.,956:18).

⁵⁴⁴ Δ.Β.,950:29;951:1-2.

*συμμετέχουν στη διαμόρφωση των επιλογών που αφορούν και τους ίδιους και την εκπαίδευση».*⁵⁴⁵

Σε μια ανασκόπηση των θέσεων της, τον Ιανουάριο του 1985, καταγράφονται τα ακόλουθα: «α) η διευρυμένη συμμετοχή των αιρετών εκπροσώπων των εκπαιδευτικών (στα κάθε είδους συλλογικά όργανα)...δ) (η) δυνατότητα ανάκλησής του(ς) από τη Γ.Σ. του συνδ/κού οργάνου ε) (η) λογοδοσία και (ο) έλεγχό τους...(Επίσης) εξαιρετική σημασία έχει...η κατοχύρωση του δικαιώματος κρίσης Β/θμιας κάθε αξιολογούμενου από αντίστοιχο συμβούλιο με ενισχυμένη την παρέμβαση του συνδ/κού οργάνου».⁵⁴⁶

Ευκαιρία για την αναδιατύπωση θέσεων και πιθανόν την αλλαγή προσανατολισμών με βάση τα νέα δεδομένα αποτελεί ο ερχομός στο προσκήνιο του νόμου πλαισίου για τη γενική εκπαίδευση, του 1566/1985. Μεταξύ των καινούριων στοιχείων ήταν: α) η εκλογή αιρετού από τους σχολικούς συμβούλους που θα τους εκπροσωπεί στο συμβούλιο κρίσης και επανάκρισής τους,⁵⁴⁷ β) τα άρθρα 56 και 57 με τα οποία εναρμονίζεται το σύστημα επιλογής των προϊσταμένων και των σχολικών συμβούλων με τις αρχές του βαθμολογίου των δημοσίων υπαλλήλων, γ) η καθιέρωση της αρχής της πρωτοβάθμιας κρίσης από τα περιφερειακά υπηρεσιακά συμβούλια για την υποβοήθηση του συμβουλίου επιλογής.⁵⁴⁸

Η Δ.Ο.Ε χαρακτηρίζει το νομοσχέδιο πρωτοποριακό όσον αφορά τη φιλοσοφία του. Παράλληλα, όμως, επισημαίνει την ανάγκη στην τελική του φάση να αποτελέσει αντικείμενο μεγάλης προσοχής και μελέτης, αφού φιλοδοξεί να ανοίξει νέους δρόμους και προοπτικές στην εκπαίδευση. Κάνοντας μια γενική εκτίμηση του κειμένου, προκειμένου να εισηγηθεί στους συλλόγους-μέλη της ένα αρχικό διεκδικητικό πλαίσιο, υπογραμμίζει: α) τον προαναφερόμενο εκπρόσωπο των σχολικών συμβούλων, β) την υποχρεωτική συμμετοχή στο συμβούλιο αυτό αιρετού από τα κεντρικά συμβούλια και όχι εκπροσώπου των συνδικαλιστικών οργανώσεων, όπως προβλέπει ο ν. 1304/82.⁵⁴⁹

---

⁵⁴⁵ Δ.Β.,958:10.

⁵⁴⁶ Δ.Β.,960:29.

⁵⁴⁷ Δ.Β.,961:1. Η διάταξη αυτή θα αποσυρθεί μετά από παρέμβαση της ομοσπονδίας (Δ.Β.,969:11).

⁵⁴⁸ Ο.π.:17. Περιλαμβάνεται το σύνολο της εισηγητικής έκθεσης του σχετικού νόμου.

⁵⁴⁹ Δ.Β.,962:2-3.

Το τελευταίο σημείο θα αποτελέσει, μεταξύ άλλων, αιτία διαφωνίας με το υπουργείο Παιδείας, αφού η Δ.Ο.Ε. προτάσσει τη συμμετοχή εκπροσώπου των συνδικάτων των εκπ/κών και όχι αιρετού. Στο σκεπτικό της αναφέρει πως ο πρώτος είναι αυτός που κάθε φορά εκφράζει τη βούληση της οργάνωσής του στο συμβούλιο. Απεναντίας, ο δεύτερος, ναι μεν προέρχεται από το χώρο των εκπαιδευτικών, όμως δεν ελέγχεται άμεσα ούτε μπορεί να αντικαθίσταται, αν κριθεί αναγκαίο από το συνδικάτο που τον έστειλε εκεί (όταν δεν προωθεί τη βούλησή του).⁵⁵⁰ Επιπλέον, η συμμετοχή αιρετού στη διαδικασία επιλογής *«είναι στη βάση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και όχι της λαϊκής συμμετοχής, όπως ζητάει το συνδικάτο μας»*.⁵⁵¹

Το ζήτημα των εκπροσώπων του συνδικαλιστικού οργάνου, αιρετών ή όχι, παρουσιάζεται οξύτερο κάθε φορά που πρέπει να πραγματοποιηθούν επιλογές. Ο ρόλος τους πολλές φορές θα παραβλεφθεί από το ίδιο το συμβούλιο στο οποίο συμμετέχουν, με αποτέλεσμα ποικίλες δυσλειτουργίες. Οι Δ.Ο.Ε. θα τονίσει πως *«αν είναι να εφαρμοστούν οι νέοι θεσμοί (προϊστάμενοι) και να αποδώσουν...θα πρέπει να έχουν διαφάνεια στην εφαρμογή τους και θα πρέπει να έχουν την κοινή αποδοχή οι διαδικασίες. Αυτό...δεν επιτεύχθηκε με τον τρόπο που ενήργησε και λειτούργησε το συμβούλιο επιλογής τους, το Κ.Υ.Σ.Π.Ε....Αναβαθμίστηκαν κριτήρια ή υποβαθμίστηκαν κατά περίπτωση και οι προτάσεις των αιρετών...μέσα στο συμβούλιο για ενιαιοποίηση (των) αρχών αντιμετώπισης των επιλογών, δεν έγιναν αποδεκτές»*.⁵⁵² Από το σημείο αυτό (1986) και μετά θα αρχίσει μια μεγάλη συζήτηση, όχι για το είδος του επιλεκτικού οργάνου (-ων) και τη σύνθεσή του, αλλά για το παραγόμενο των εκάστοτε συνθέσεων. Θα αναζητηθεί η αποφασιστική βαρύτητα κάθε μέλους του συμβουλίου επιλογής στο τελικό αποτέλεσμα, καθώς και ο ρόλος των πλειοψηφιών σ' αυτό.

Αυτό γίνεται επιτακτικότερο καθώς εκπνέουν οι προθεσμίες για την επανάκριση των σχολικών συμβούλων. Σε έναν απολογισμό της πρώτης τετράχρονης θητείας τους θα αναρωτηθούν οι εκπαιδευτικοί για τον τρόπο με τον οποίον θα γινόταν η ανανέωση της θητείας τους. *«Από ποιους θα κριθούν και σε*

---

⁵⁵⁰ Δ.Β.,965:4-5;969:5,13-14,19.

⁵⁵¹ Δ.Β.,969:8-10,1.

⁵⁵² Δ.Β.,982:5.

τι;». ⁵⁵³Η ομοσπονδία τονίζει για πολλοστή φορά πως είναι απαραίτητο στη διαδικασία αυτή να συμμετέχει εκπρόσωπός της. Επιπλέον, προτείνει οι επανακρινόμενοι να δίνουν προφορική συνέντευξη στο αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο, εφόσον το κρίνουν απαραίτητο δύο τουλάχιστον μέλη του. ⁵⁵⁴

Σε σχέση με τις πλειοψηφίες που αναφέραμε παραπάνω, συνυπολογίζεται τώρα και μια ακόμη παράμετρος: ο απαραίτητος αριθμός μελών προκειμένου να θεωρούνται νόμιμα τα αποτελέσματα του αντίστοιχου οργάνου, η ύπαρξη απαρτίας. Η τελευταία θα τροποποιηθεί («*ερήμην του κλάδου*»), και ενώ έως τότε (1988) απαιτούνταν τέσσερα από τα πέντε μέλη, τώρα επαρκούν τρία. ⁵⁵⁵Όλα αυτά ερμηνεύονται από τη Δ.Ο.Ε. ως ενδείξεις εγκατάλειψης, αν όχι υπονόμησης του νέου θεσμού. Ταυτόχρονα, το 1990 επανεμφανίζονται αναζητήσεις που ήταν χαρακτηριστικές των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης.

Τότε, η αποχουνοποίηση και η κάθαρση απαιτούσε την παρουσία δικαστικών στα συμβούλια επιλογής. Αυτή τη χρονική στιγμή οι δικαστικοί θα χρησιμοποιηθούν για την αποφυγή κάθε είδους έκνομων καταστάσεων. Η Δ.Ο.Ε. υποστηρίζει πως τα συγκεκριμένα μέλη, ως μη άμεσα σχετιζόμενα με το εκπαιδευτικό έργο, δεν πρέπει να συμμετέχουν στα υπηρεσιακά συμβούλια. Θεωρούσε ότι είχαν περατώσει την αποστολή τους. Αντιπροτείνει, μάλιστα, η πλειοψηφία των παραπάνω συμβουλίων να αποτελείται από εκπροσώπους των δασκάλων. ⁵⁵⁶Ενώ διαμείβονται όλα αυτά, καταργούνται με νομοσχέδιο τα υπάρχοντα υπηρεσιακά συμβούλια, καθώς και τα στελέχη της εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν ότι κάτι τέτοιο αποτελούσε μεθόδευση που αλλοίωνε τη σύνθεσή τους και θυσιάζε τους δημοκρατικούς θεσμούς της εκπαίδευσης στην εξυπηρέτηση ποικίλων συμφερόντων. ⁵⁵⁷

Τους μήνες που ακολουθούν (από το καλοκαίρι του 1990 έως και την αρχή της επόμενης χρονιάς) το ζήτημα της στελέχωσης της εκπαίδευσης προκαλεί ένταση. Ένας από τους λόγους ήταν πως, ενώ καταργήθηκαν τα υπηρεσιακά συμβούλια (όπως και τα ήδη υπηρετούντα στελέχη) και αντικαταστάθηκαν από άλλα, παρέμενε ενεργός ο προηγούμενος πίνακας στελεχών (νομικά

---

⁵⁵³ Δ.Β.,986:11.

⁵⁵⁴ Δ.Β.,992:14,23.

⁵⁵⁵ Δ.Β.,996:1.

⁵⁵⁶ Δ.Β.,1026:5.

⁵⁵⁷ Δ.Β.,1026:55;1027:13.

εξακολουθούσε να ισχύει). Το Κ.Υ.Σ.Π.Ε. με απόφασή του θα τον ακυρώσει, ενώ θα υπάρξει και νομική ρύθμιση του ζητήματος με τροπολογία-προσθήκη σε νομοσχέδιο.⁵⁵⁸ Η Δ.Ο.Ε. κάνει λόγο «(για)...λαθεμένες ενέργειες και ουσιαστικές παραλείψεις της πλειοψηφίας των μελών του Κ.Υ.Σ.Π.Ε. (με τις οποίες) καταστρατηγείται η αρχή της ενιαίας κρίσης...». Γι' αυτό ζητά, προκειμένου να συζητήσει αυτά τα προβλήματα με το ΥΠ.Ε.Π.Θ., να αποσυρθούν προσωρινά από αυτές τις διαδικασίες οι αιρετοί εκπρόσωποί της.⁵⁵⁹

Παρόλα αυτά η επιλογή συνεχίζεται, ενώ σε περιπτώσεις ισοψηφίας⁵⁶⁰ η απόφαση λαμβάνεται με υπερισχύουσα την ψήφο του προέδρου του αρμόδιου συμβουλίου. Τα στοιχεία αυτά οδηγούν τη Δ.Ο.Ε. να χαρακτηρίσει τα υπηρεσιακά συμβούλια «διορισμένα».⁵⁶¹ Επιπλέον, θεωρεί πως μέσω του νομοθετικού πλαισίου που παρήχθη τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή αναπαράγεται και ενισχύεται ο κρατικός έλεγχος σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα.

Την άνοιξη του 1991, ενώ το ΥΠ.Ε.Π.Θ. αποστέλλει στους εκπαιδευτικούς ερωτηματολόγιο για να συγκεντρώσει στοιχεία για διάφορα θέματα, η Δ.Ο.Ε. κάνει κάτι αντίστοιχο για το στελεχιακό. Στέλνει σχέδιο-πρόταση στους κατά τόπους συλλόγους, προκειμένου να διαμορφώσει συγκεκριμένες θέσεις. Στο τελικό κείμενο καταγράφεται ότι «το συμβούλιο επιλογής στελεχών (προϊσταμένων και σχολικών συμβούλων) προτείνεται να αποτελείται από: Δύο καθηγητές πανεπιστημίου, δύο αιρετούς του Κλάδου, έναν εκπρόσωπο της Δ.Ο.Ε., έναν εκπρόσωπο του Π. Ινστιτούτου».⁵⁶² Βλέπουμε, δηλαδή, ότι επιδιώκεται η απομάκρυνση του δικαστικού από το αρμόδιο συμβούλιο και περιορίζεται, αν δεν εξαλείφεται, η παρουσία υπηρεσιακών παραγόντων. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών είναι αισθητή στη σχετική πρόταση.

Έχοντας ως σημείο αναφοράς το κείμενο αυτό το συνδικάτο διεκδικεί τη συνολική αλλαγή του πλαισίου επιλογής, ενώ την ίδια περίοδο ακυρώνονται αρκετές από τις αποφάσεις του Κ.Υ.Σ.Π.Ε. που υλοποιήθηκαν με βάση το προαναφερόμενο πνεύμα.⁵⁶³ Αυτό αποτελεί για τους εκπαιδευτικούς στοιχείο για

⁵⁵⁸ Δ.Β.,1028:44;1031:28;1032:13.

⁵⁵⁹ Ο.π.: 45.

⁵⁶⁰ Σε αυτές τις περιπτώσεις, και όχι μόνο, η Δ.Ο.Ε. θα μελετήσει το ρόλο-λειτουργία του δικαστικού, ο οποίος την περίοδο αυτή ασκεί καθήκοντα προέδρου των εν λόγω συμβουλίων.

⁵⁶¹ Δ.Β.,1033:18;1034-1035:4-5;1047-1048:5.

⁵⁶² Δ.Β.,1037-1038:9,11.

⁵⁶³ Δ.Β.,1042:5.

«διαδικασίες και πλειοψηφίες συμβουλίων επιλογής» που ευνοούν την επιλογή υποψηφίων με συγκεκριμένο προφίλ.⁵⁶⁴ Στην περίπτωση αυτή δε έχουμε συμβούλια που λειτουργούν με βάση κάποιες αρχές, αλλά συμβούλια που επιδιώκουν να «αλώσουν (τους θεσμούς στηριγμένα σε) στημένη πλειοψηφία».⁵⁶⁵

Τις απόψεις αυτές επαναλαμβάνει η ομοσπονδία και την άνοιξη του 1992 με αφορμή την επιλογή σχολικών συμβούλων. Τότε προτείνει «τη συγκρότηση Συμβουλίου Επιλογής με μέλη τους εκπροσώπους των Επιστημών της Αγωγής των Παιδαγωγικών Τμημάτων και αιρετούς εκπροσώπους του κλάδου των δασκάλων και νηπιαγωγών και μόνον έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Παιδείας, για να μπορεί ανεπηρέαστο από... παρεμβάσεις να επιλέγει... τους πραγματικά καταλληλότερους υποψηφίους για το έργο του σχολικού συμβούλου». Επιπλέον, προσθέτει πως ένα ελεγχόμενο συμβούλιο αχρηστεύει στην ουσία τους δημοκρατικούς παιδαγωγικούς θεσμούς τους οποίους καλείται να υπηρετήσει. Αυτή η τοποθέτηση θα στηριχτεί στη λειτουργία του υπάρχοντος οργάνου που «συνεχίζει από την έναρξη των εργασιών του να συνεδριάζει με απόντες πάντοτε τους δύο καθηγητές πανεπιστημίου....(αλλά) με απόντες και τους αναπληρωματικούς των ανωτέρω καθηγητών, υποβαθμίζοντας ακόμη περισσότερο τη λειτουργία του... εγκαταλείποντας στα χέρια της κυβερνητικής πλειοψηφίας τη διαδικασία, αφού οι αιρετοί του Κλάδου που συμμετέχουν είναι μειοψηφία».⁵⁶⁶

Σε μια ανασκόπηση της δράσης της, με σκοπό τη διαμόρφωση της οριστικής ημερήσιας διάταξης της 61^{ης} γενικής συνέλευσης, υπογραμμίζει ότι οι προτάσεις αυτές (για αλλαγή της σύνθεσης του συμβουλίου επιλογής σχολικών συμβούλων) έπεσαν στο κενό. Θα προσθέσει πως «η πλειοψηφία του Συμβουλίου Επιλογής ανήκει στους εκλεκτούς του Υπουργείου Παιδείας...(Επιπλέον) ο υποκειμενισμός και η αυθαιρεσία των μελών του... έχει πολύ μεγάλο εύρος, αφού κάθε μέλος έχει στη διάθεσή του από 25 έως 35 μόρια».⁵⁶⁷ Έτσι, το προαναφερόμενο όργανο «στο μεγαλύτερο ποσοστό του δεν έχει καμία σχέση με το αίτημα του Κλάδου για απόλυτη φερεγγυότητα».

---

⁵⁶⁴ Δ.Β.,1047-1048:2.

⁵⁶⁵ Ο.π. :19;1049-1050:2.

⁵⁶⁶ Δ.Β.,1049-1050:2.

⁵⁶⁷ Ο.π.:8-9.

Στην αιτιολόγηση αυτής της παραδοχής αναφέρεται ότι «το συμβούλιο επιλογής που έχει συστήσει το υπουργείο Παιδείας περιλαμβάνει δυστυχώς και πρόσωπα που πολέμησαν το θεσμό του σχολικού συμβούλου, είτε επειδή τα ίδια επρόκειτο να διοριστούν ως επιθεωρητές σχολείων είτε διότι επιδίωκαν να άρουν το δημοκρατικό του χαρακτήρα, και από πανεπιστημιακούς ξένους προς το έργο της παιδαγωγικής καθοδήγησης, που συνήθως δεν παίρνουν μέρος στη διαδικασία επιλογής και αφήνουν τις θέσεις τους ελεύθερες σε αναπληρωματικά μέλη που ελέγχονται...». Στη θέση του υπάρχοντος επιλεκτικού οργάνου προτείνει κάποιο άλλο με την ακόλουθη σύνθεση: α) ένας εκπρόσωπος της κυβέρνησης, β) δύο εκπρόσωποι των Παιδαγωγικών Τμημάτων,⁵⁶⁸ γ) δύο αιρετοί εκπρόσωποι του κλάδου, δ) ένας εκπρόσωπος του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. και ε) ένας εκπρόσωπος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.⁵⁶⁹

Οι εκπαιδευτικοί θα ελέγξουν την επαληθευσσιμότητα ή όχι των απόψεών τους στις επιλογές (180 σχολικών συμβούλων και διευθυντών) που θα επακολουθήσουν. Σε αυτές παρατηρείται μεγάλο εύρος/διαφορά βαθμολογίας των υποψηφίων κατά τη συνέντευξη από τα μέλη του συμβουλίου επιλογής. Το συνδικάτο χαρακτηρίζει «αυθαίρετη» τη λειτουργία των συγκεκριμένων οργάνων, αφού «η κυβέρνηση άλλαξε τη σύνθεση (τους)...και στα 5 μέλη κάθε συμβουλίου, τα 3 είναι διορισμένα από την ίδια⁵⁷⁰... (ενώ) η πλειοψηφία των μελών των υπηρεσιακών συμβουλίων: - Αρνήθηκε να αποφασίζει με φανερή πλειοψηφία, να αιτιολογεί τις αποφάσεις της και να τις καταγράφει σε σχετικό πρακτικό (όπως το π.δ. 75/1986 όριζε), - Αρνήθηκε, μετά την αποκάλυψη των εντύπων βαθμολογίας, να δηλωθεί από κάθε μέλος ο βαθμός που έδωσε για κάθε υποψήφιο, ώστε να γνωστοποιηθεί ποιος έβαλε, π.χ., μονάδα ή άριστα 25 και γιατί, ποιος δηλαδή αδίκησε ή ευνόησε και ποιους».⁵⁷¹

Γιατί το προεδρικό διάταγμα 75/1986 που ρύθμιζε τη λειτουργία των υπηρεσιακών συμβουλίων υποχρέωνε τα ανωτέρω όργανα να αποφασίζουν με φανερή ψηφοφορία, να αιτιολογούν επαρκώς τις αποφάσεις τους και να τις

⁵⁶⁸Σε επόμενο κείμενο αναφέρεται σε «δύο ειδικούς καθηγητές πανεπιστημίου» (Δ.Β.,1051-1052:1). Αργότερα γίνεται λόγος για δύο εκπροσώπους των παιδαγωγικών τμημάτων (Δ.Β.,1059-1060:4).

⁵⁶⁹Δ.Β.,1049-1050:20.

⁵⁷⁰Σε άλλο σημείο καταγράφονται τα εξής: «Είναι αλήθεια ή όχι ότι τα τρία από τα πέντε μέλη των υπηρεσιακών συμβουλίων -δύο υπηρεσιακά και ένας δικαστικός- διορίζονται από την κυβέρνηση και ότι η Δ.Ο.Ε. - και η Α.Δ.Ε.Δ.Υ.- έχουν προτείνει ν' αλλάξει αυτή η σύνθεση;» (Δ.Β.,1051-1052:6).

⁵⁷¹Δ.Β.,1051-1052:1-3.

διατυπώνουν σε πρακτικά. Κάτι τέτοιο δε θα συμβεί, αφού τρία μέλη των συμβουλίων αυτών «επέβαλαν την καταστρατήγηση του π.δ. 75/1986 -ακόμα και παρά τη διαφωνία των δικαστικών λειτουργών».⁵⁷² Το συνδικαλιστικό όργανο των δασκάλων διακρίνει την περίοδο αυτή ότι δεν επαρκεί η συγκρότηση αντιπροσωπευτικών των εργαζομένων συμβουλίων ούτε η ορθολογική λειτουργία τους με βάση σαφείς και ξεκάθαρες αρχές για την επίτευξη αντικειμενικών κρίσεων. Θα πρέπει τα παραπάνω, αφού πάρουν τη μορφή νομικών κειμένων, να μην καταστρατηγούνται, να μην εκφυλίζονται από σκοπιμότητες.

Στο ζήτημα της αντιπροσωπευτικότητας του επιλεκτικού οργάνου θα επιμείνει η ομοσπονδία και την επόμενη χρονιά. Θα αποτελέσει συχνά αντικείμενο μελέτης και από την ολομέλεια των προέδρων. Σε αντίστοιχες συζητήσεις, που περιελάμβαναν και την αξιολόγηση, διατυπώνεται η απαίτηση να εκμηδενιστεί το ενδεχόμενο αυθαιρεσιών από τα μέλη του συμβουλίου επιλογής και να συγκεντρωθούν στοιχεία για τη συνολική δράση των υποψηφίων, όπως αυτή αποτυπώνεται στα πρακτικά των συλλόγων διδασκόντων των σχολείων που ανήκουν οργανικά.⁵⁷³

Το τέλος του 1993 χαρακτηρίζεται από έντονες πολιτικές ζυμώσεις, ενώ την ίδια περίοδο η Δ.Ο.Ε. διαμορφώνει ένα αναλυτικό υπόμνημα με τις θέσεις της και το κοινοποιεί στο υπουργείο Παιδείας. Σε αυτό αναφέρεται επισταμένως σε όσα διαδραματίστηκαν έως τότε σχετικά με τη στελέχωση της εκπαίδευσης. Ειδικότερα: α) στη βαθμολόγηση από τα μέλη των συμβουλίων κατά το δοκούν, β) στα συμβούλια με καθορισμένη πλειοψηφία. Παράλληλα, επαναδιατυπώνει με μεγαλύτερη σαφήνεια τις απόψεις της για επιλεκτικά όργανα στα οποία πλειοψηφούν οι εκπρόσωποι των εκπαιδευτικών.⁵⁷⁴

Αυτή η τοποθέτηση συμπαρασύρει και το υπάρχον νομικό πλαίσιο, που αμφισβητείται όσον αφορά την αποτελεσματικότητά του (νόμοι 1966/1991 και 2043/1992). Το υπουργείο Παιδείας θα ανταποκριθεί στα αιτήματά της λήγοντας τη θητεία των ήδη υπηρετούντων στελεχών. Η ανασύνθεση των υπηρεσιακών συμβουλίων αντιμετωπίζεται με νομοθετική ρύθμιση. Σ' αυτήν, το μέλος που ήταν νομικός (δικαστικός) αντικαθίσταται από εκπαιδευτικό. Η συγκεκριμένη περίοδος

---

⁵⁷² Δ.Β.,1051-1052:6.

⁵⁷³ Δ.Β.,1061:5-6.

⁵⁷⁴ Δ.Β.,1062-1063:6-7.

είναι η τελευταία στην οποία εμφανίζεται να συμμετέχει στην επιλεκτική διαδικασία ανάλογο μέλος.⁵⁷⁵

Οι δάσκαλοι υπογράμμιζαν πως πέρα από την *ανασύνθεση* απαιτείται και η *αναβάθμιση* της λειτουργίας των αντίστοιχων οργάνων. Κατά τη μελέτη δε του σχεδίου νόμου σχετικά με τη διοίκηση της εκπαίδευσης, που τους κοινοποιείται τον Ιανουάριο του 1994, θα τονίσουν πως «στο προηγούμενο σχέδιο νόμου προβλεπόταν η δυνατότητα των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων συνδικαλιστικών οργανώσεων να ορίζουν εκείνες το πέμπτο μέλος⁵⁷⁶ των υπηρεσιακών συμβουλίων. Με το παρόν σχέδιο νόμου προβλέπεται η έκφραση απλής γνώμης».⁵⁷⁷

Η ομοσπονδία απευθυνόμενη στους συλλόγους-μέλη της, κάνει μια ανασκόπηση της μέχρι τότε πορείας των αιτημάτων της. Σε αυτήν καταγράφει ότι ναι μεν καταργείται ο δικαστικός, αλλά η πλειοψηφία των οργάνων επιλογής παραμένει υπηρεσιακή, αφού επαφίεται στον οικείο νομάρχη ή στην πολιτική ηγεσία αν θα γίνει αποδεκτή η γνώμη των συνδικαλιστικών οργανώσεων (μέσω της οποίας καθορίζεται η πλειοψηφία). Επιπλέον, ζητά από τους συμμετέχοντες στα όργανα αυτά να σταθούν με αίσθημα ευθύνης απέναντι στο έργο τους.

Γι' αυτό καλεί τις πρωτοβάθμιες οργανώσεις να αξιοποιήσουν κάθε δυνατότητα δημοκρατικής διαδικασίας και να προτείνουν στα συμβούλια πρόσωπα ευρύτερης αποδοχής, που να διασφαλίζουν την αντικειμενική και αξιοκρατική λειτουργία τους. Γιατί «*από την ποιότητα της λειτουργίας των υπηρεσιακών συμβουλίων και από το αποτέλεσμα των επιλογών θα αξιολογηθεί τελικά και η θέση του Κλάδου για υπηρεσιακά συμβούλια κύρους...Στο βαθμό που τα μέλη των συμβουλίων κατανοήσουν ότι οι επιλογές είναι πρώτιστα υπόθεση και ευθύνη του Κλάδου, θα καταστεί δυνατό να υπερκεραστούν οι αδυναμίες του νόμου αυτού*⁵⁷⁸...».

Την ίδια χρονική περίοδο αντικαθίστανται οι προϊστάμενοι με αναπληρωτές τους, ενώ παρατείνεται η θητεία σχολικών συμβούλων και διευθυντών, παρά τη διαφωνία της Δ.Ο.Ε. Ταυτόχρονα, συγκροτείται ομάδα εργασίας στο ΥΠ.Ε.Π.Θ.

---

⁵⁷⁵ Ο.π.:9,21.

⁵⁷⁶ Πέραν των δύο τακτικών εκπροσώπων των εκπαιδευτικών.

⁵⁷⁷ Δ.Β.,1064:16-17.

⁵⁷⁸ Πρόκειται για τον 2188/1994 (Δ.Β.,1065:3;1068:6-8).

με έργο της τη διαμόρφωση ενός νέου πλαισίου για τη στελέχωση της εκπαίδευσης. Η Δ.Ο.Ε., δημοσιεύοντας τις απόψεις της, επισημαίνει τα εξής: α) την ανάγκη η κρίση κάθε μέλους των επιλεκτικών οργάνων να είναι πλήρως αιτιολογημένη, β) να ελαχιστοποιηθεί η ενδεχόμενη αυθαιρεσία των επιλεκτικών οργάνων με τον περιορισμό των κριτηρίων που αξιολογούνται από αυτά.⁵⁷⁹

Τα αποτελέσματα της επιλογής προσωρινών προϊσταμένων οδηγούν τους εκπροσώπους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε μια σειρά από συμπεράσματα. Αρχικά, αποδέχονται πως δεν επιτεύχθηκε ο στόχος των τριών αιρετών στα υπηρεσιακά συμβούλια. Θα αξιολογήσουν το παρόν στάδιο ως μεταβατικό, γι' αυτό κρίνουν ως θετικό βήμα τον ορισμό του πέμπτου μέλους των επιλεκτικών οργάνων μετά από πρόταση των οργανώσεών τους, ζητώντας αυτή να είναι δεσμευτική για τους νομάρχες.⁵⁸⁰

Τις θέσεις αυτές τις αναπτύσσουν αργότερα, όταν διαμορφώνεται ένα νέο προεδρικό διάταγμα⁵⁸¹ για την επιλογή στελεχών. Η Διδασκαλική Ομοσπονδία θα υπογραμμίσει ότι είναι επισφαλές να επαφίεται η μέτρηση της αξιοσύνης κάθε υποψηφίου στην κρίση του συμβουλίου επιλογής, του οποίου η εκτίμηση προτάσσεται κάθε κριτηρίου. Μ' αυτό δεν αποκλείει τη συμμετοχή του εν λόγω οργάνου στη διαμόρφωση του συνολικού αποτελέσματος. Περιορίζει, όμως, την παρέμβασή του αισθητά.

Επίσης, πιστεύει πως το ενιαίο της κρίσης διασφαλίζεται όταν κάθε μέλος του οργάνου αυτού αποκαλύπτει την ποιότητα της λειτουργίας του και το βαθμό της δικής του συνεισφοράς μέσω της αιτιολογημένης κρίσης. Έτσι, *«κάθε μέλος του συμβουλίου αναλαμβάνει την προσωπική του ευθύνη και δεν καλύπτεται πίσω από το συνολικό αποτέλεσμα της ενιαίας κρίσης...»*. Σε διαφορετική περίπτωση ο κίνδυνος των στρεβλώσεων είναι ορατός, αφού *«κάθε υποκειμενική κρίση από μόνη της είναι φυσικό να ενέχει το ηθελημένο ή αθέλητο στοιχείο της αυθαιρεσίας»*.⁵⁸²

---

⁵⁷⁹ Δ.Β.,1067:21.

⁵⁸⁰ Για μια ακόμη φορά τονίζουν πως *«το συνολικό αποτέλεσμα αυτών των επιλογών κρίνεται τελικά από το βαθμό της σωστής λειτουργίας των υπηρεσιακών συμβουλίων. Κατά συνέπεια, στο βαθμό που λειτούργησαν σωστά τα υπηρεσιακά συμβούλια έγιναν και σωστές επιλογές»*. Η αποτίμηση, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, της γενικότερης λειτουργίας των επιλεκτικών μηχανισμών θα είναι θετική (*«λειτούργησαν σε θετική κατεύθυνση»*) (Δ.Β.,1068:10-11).

⁵⁸¹ Το 398/1995.

⁵⁸² Δ.Β.,1068:12-13.

Οι παραπάνω επισημάνσεις θα αποτελέσουν τη βάση κριτικής για την ομοσπονδία και τους χειρισμούς της, συνδικαλιστικούς και μη. Από αρκετές πλευρές (στο εσωτερικό της) υποστηρίζεται πως συχνά μένει σε «παραραιντικούς λόγους» και δεν προχωρά σε δραστικότερες λύσεις. Απαντώντας η Δ.Ο.Ε. αντιτείνει ότι μέτρα όπως η απόσυρση των αιρετών από τα συμβούλια (που προτάθηκαν κατά καιρούς) αποτελούν αναποτελεσματική λύση. Αφού αυτοί συνιστούν την πλειοψηφία των συμβουλίων, τότε ή θα είχαμε διορισμένα στελέχη (στη συγκεκριμένη περίπτωση προσωρινών προϊσταμένων) ή δε θα γινόντουσαν καν κρίσεις. Το σίγουρο για αυτήν είναι πως στο βαθμό που τα συλλογικά όργανα επιλογής λειτουργούν σωστά αποδίδουν και σωστά αποτελέσματα. Απεναντίας, στην αντίθετη περίπτωση αρνητικής, ελλιπούς ή στρεβλής λειτουργίας τα αποτελέσματα είναι επισφαλή.⁵⁸³

Η σχετική συζήτηση θα διαρκέσει, ενώ για μια ακόμη φορά μετά τη μεταπολίτευση (Νοέμβριος του 1994) επιδιώκεται να αντιμετωπιστούν συνολικά τα ζητήματα που συνδέονται με το πρόβλημα που λέγεται στελέχωση της εκπαίδευσης. Με βάση τα νέα δεδομένα καταργείται ο εκπρόσωπος της αντίστοιχης, κατά περίπτωση, συνδικαλιστικής οργάνωσης και αντικαθίσταται είτε από υπηρεσιακό μέλος είτε από εκπαιδευτικό που προτείνεται από τη νομαρχιακή επιτροπή παιδείας. Για τη Δ.Ο.Ε. αυτό συνιστά αρνητική εξέλιξη, γιατί αντίκειται στην πάγια διεκδίκησή της για πλειοψηφία των επιλεκτικών οργάνων από τους εκλεγμένους εκπροσώπους των εκπαιδευτικών. Τροποποιήσεις θα γίνουν και στη σύνθεση των συμβουλίων ως προς τον αριθμό των μελών τους: των σχολικών συμβούλων είναι επταμελή, ενώ των προϊσταμένων διευθύνσεων και γραφείων πενταμελή.

Η επιχειρηματολογία των εκπροσώπων της εστιάζει στο ότι *«η επιλογή των Σχολικών Συμβούλων, όσο και των Προϊσταμένων Δ/σεων και Γραφείων Εκπαίδευσης είναι το ίδιο σημαντική για τον Κλάδο...Κατά συνέπεια προς τι η διαφοροποίηση ως προς τον αριθμό των μελών αυτών των Συμβουλίων;»*. Γι' αυτό ζητούν να αποτελούνται τα συμβούλια από τον ίδιο αριθμό μελών. Επιπλέον, πιστεύουν πως οι προαναφερόμενες ρυθμίσεις έχουν ως αποτέλεσμα *«η επιλογή στελεχών (να) εναπόκειται αποκλειστικά στη δικαιοδοσία των μελών...»* αυτών των οργάνων, να εξαρτάται *«σχεδόν αποκλειστικά από την υποκειμενική κρίση»* τους.

---

⁵⁸³ Δ.Β.,1069:29.

Το συμπέρασμα αυτό στηρίζεται στην πεποίθηση πως τα κριτήρια που θεσμοθετήθηκαν «δίνουν τη δυνατότητα στο κάθε μέλος του Συμβουλίου Επιλογής να εκτιμά όπως αυτό θέλει τα στοιχεία που διαθέτει ο υποψήφιος στις επιμέρους κατηγορίες». ⁵⁸⁴Για τους λόγους αυτούς απορρίπτουν το συγκεκριμένο σχέδιο προεδρικού διατάγματος και προτείνουν να συζητηθεί το αντίστοιχο σχέδιο το οποίο επεξεργάστηκαν σε συνεργασία με την προηγούμενη πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας.

Βλέπουμε ότι με την πάροδο του χρόνου η διαδικασία επιλογής έχει διαμορφώσει ένα κλίμα καχυποψίας και αμφισβήτησης. Πόσο, μάλλον, τώρα που, σύμφωνα με την τοποθέτηση της ομοσπονδίας, ο υποκειμενισμός του συμβουλίου επιλογής αναδεικνύεται για μια ακόμη φορά σε κυρίαρχο στοιχείο για τη διαμόρφωση των εκρών του επιλεκτικού μηχανισμού. Στο νέο συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων συμμετέχουν: α) ο πρόεδρος ή ένας αντιπρόεδρος του παιδαγωγικού ινστιτούτου ή καθηγητής παιδαγωγικού τμήματος Α.Ε.Ι., που ορίζεται με τον αναπληρωτή του από τον υπουργό Παιδείας, β) ένας καθηγητής ή αναπληρωτής καθηγητής παιδαγωγικού τμήματος Α.Ε.Ι., που ορίζεται από τη γενική συνέλευση του τμήματος, γ) δύο σύμβουλοι ή μόνιμοι πάρεδροι του παιδαγωγικού ινστιτούτου, που ορίζονται από το συντονιστικό συμβούλιο αυτού, δ) δύο *αιρετοί* εκπρόσωποι του κλάδου, ε) ένας εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με βαθμό Α΄, που ορίζεται με τον αναπληρωτή του, ύστερα από πρόταση του οικείου δευτεροβάθμιου συνδικαλιστικού οργάνου των εκπαιδευτικών.

Στο συμβούλιο επιλογής προϊσταμένων περιλαμβάνονται οι ακόλουθοι: α) ο πρόεδρος ή ένας αντιπρόεδρος του παιδαγωγικού ινστιτούτου ή καθηγητής παιδαγωγικού τμήματος Α.Ε.Ι., που ορίζεται με τον αναπληρωτή του από τον υπουργό Παιδείας, β) ένας καθηγητής ή αναπληρωτής καθηγητής παιδαγωγικού τμήματος Α.Ε.Ι., που ορίζεται από τη γενική συνέλευση του τμήματος, γ) ένας καθηγητής ή αναπληρωτής καθηγητής τομέα διοίκησης Α.Ε.Ι., δ) ένας σύμβουλος ή μόνιμος πάρεδρος του παιδαγωγικού ινστιτούτου, που ορίζεται από το συντονιστικό συμβούλιο αυτού, ε) *δύο εκπρόσωποι του κλάδου*, στ) ένας εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με βαθμό Α΄ που ορίζεται με τον

---

⁵⁸⁴ Δ.Β.,1071:28.

αναπληρωτή του, ύστερα από πρόταση του οικείου δευτεροβάθμιου συνδικαλιστικού οργάνου των εκπαιδευτικών.⁵⁸⁵

Εξετάζοντας κανείς συγκριτικά τις παραπάνω συνθέσεις διαπιστώνει πως ο αριθμός των μελών τους εξισώνεται (επτά συμμετέχοντες και στα δύο), σύμφωνα με το αντίστοιχο αίτημα της Δ.Ο.Ε. Η πλειοψηφία τους, όμως, δεν διαμορφώνεται από τους εκπαιδευτικούς (που αποτελούσε ένα δεύτερο πάγιο αίτημά τους), αφού οι τελευταίοι έχουν σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη αναλογία τρία προς τέσσερα. Τέλος, υπάρχει διαφοροποίηση σε κάποια από τα μέλη με βάση τις θέσεις που πρόκειται να καλυφθούν.

Θα περάσει ενάμισης χρόνος (Αύγουστος του 1995) με τις συζητήσεις να συνεχίζονται χωρίς το σχετικό νομικό κείμενο να πάρει την τελική του μορφή, ενώ το προηγούμενο νομικό καθεστώς (νόμος 2188) είχε ήδη καταργηθεί. Ταυτόχρονα, η επανάκριση των σχολικών συμβούλων που έχει αρχίσει από το Νοέμβριο του 1993 παρέμενε σε εκκρεμότητα. Έτσι, για ένα μακρό χρονικό διάστημα απουσιάζει το ένα τρίτο του αριθμού των προαναφερθέντων στελεχών (περίπου 100 στους 300), προκαλώντας καταστάσεις ανάλογες με αυτές της πενταετίας 1963-1968.⁵⁸⁶

Οι εκπαιδευτικοί θα τονίσουν πως *«πλησιάζει να εκπνεύσει η προθεσμία για την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων για τη σύνθεση των νέων υπηρεσιακών συμβουλίων, χωρίς να διαφαίνεται ότι θα υπάρξει θετική εξέλιξη στο όλο θέμα. Στην περίπτωση αυτή είναι σίγουρο ότι θα πληγεί ακόμη περισσότερο η αξιοπιστία της πολιτείας»*. Η Δ.Ο.Ε πληροφορείται πως η σχετική διαδικασία βαίνει προς την περάτωσή⁵⁸⁷ της, γι' αυτό θα επισημάνει την αντίθεσή της σε βασικές ρυθμίσεις. Και αυτό γιατί διαφαίνεται για μία ακόμη φορά ότι *«στο υπόψη Π.Δ. το ποσοστό συμμετοχής του Συμβουλίου Επιλογής στη διαμόρφωση του τελικού αξιολογικού αποτελέσματος δεν είναι απλά μεγάλο, είναι καταλυτικό...Υπερβαίνει κατά πολύ το 80%. Αυτό είναι μια πραγματικότητα που δεν είναι δυνατόν να αγνοηθεί ή να υποβαθμιστεί μέσα από οποιεσδήποτε αλχημείες»*.⁵⁸⁸

Σχετικά με το πάγιο αίτημα για πλειοψηφία των εργαζομένων στα συμβούλια επισημαίνεται ότι το προεδρικό διάταγμα δεν προβλέπει τη συμμετοχή

---

⁵⁸⁵ Ο.π.:29.

⁵⁸⁶ Δ.Β.,1076:69.

⁵⁸⁷ Πρόκειται για τα Π.Δ. 398/1995 και 399/1995.

⁵⁸⁸ Δ.Β.,1079:16,18.

σ' αυτά και τρίτου αιρετού, ενώ στο κεντρικό υπηρεσιακό συμβούλιο απουσιάζει και αυτός ο εκπρόσωπος της ομοσπονδίας. Πέρα από όσα αναφέρθηκαν έως εδώ δημιουργεί νέες πραγματικότητες και η συμμετοχή στα περιφερειακά συμβούλια εκπροσώπου της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης χωρίς δικαίωμα ψήφου. Για τη Δ.Ο.Ε. η συμμετοχή του υπηρεσιακού αυτού παράγοντα «ως τοποτηρητή», και μάλιστα χωρίς ψήφο, αποτελεί πρόκληση για την αυτόνομη όσο και εύρυθμη λειτουργία τους. *«Είναι σίγουρο ότι μόνο προβλήματα θα προκαλέσει...Η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση δεν είναι δυνατόν να υπεισέρχεται στη λήψη αποφάσεων που έχουν σχέση με τις υπηρεσιακές μεταβολές των εκπαιδευτικών, μεταβολές που ρυθμίζονται από την ισχύουσα νομοθεσία».*⁵⁸⁹

Σε δήλωση της πολιτικής ηγεσίας πως θα προχωρήσει σε νέα σχετική ρύθμιση, αφού προηγουμένως μελετήσει τις παρατηρήσεις-προτάσεις της Δ.Ο.Ε., η τελευταία απαντά λαμβάνοντας μέτρα για την απουσία των οποίων, όπως τονίσαμε παραπάνω, εγκαλούνταν κατά καιρούς από διάφορες πλευρές. Έτσι, καλεί τους αιρετούς των δασκάλων να απόσχουν από τις συνεδριάσεις του Π.Υ.Σ.Π.Ε. στις οποίες παρίσταται εκπρόσωπος της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης.⁵⁹⁰

Θα τοποθετηθεί και στις αιτιάσεις της Ένωσης Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδας. Στην περίπτωση αυτή θα υποστηρίξει πως η επίκληση του δικαιώματος να ορίζει ο οικείος νομάρχης τον πρόεδρο και τον αντιπρόεδρο του Περιφερειακού Συμβουλίου, αγνοώντας τους προϊσταμένους διευθύνσεων και γραφείων, καταδεικνύει μια εμμονή σε ξεπερασμένες αντιλήψεις που μόνο δεινά έχουν συσσωρεύσει στο χώρο της εκπαίδευσης. Επιπρόσθετα, σημειώνει πως ο ν. 2188/1994, τον οποίο επικαλείται η ένωση αυτοδιοικήσεων, ήταν μεταβατικού χαρακτήρα και προέβλεπε ειδική σύνθεση των περιφερειακών συμβουλίων για την επίλυση άμεσων προβλημάτων, που προέκυψαν μετά τη λήξη της θητείας των προϊσταμένων διευθύνσεων και γραφείων εκπαίδευσης. Τα θέματα αυτά, όμως, λύνονται με «κατ' εξουσιοδότηση» προεδρικά διατάγματα.⁵⁹¹

Τα προεδρικά διατάγματα θα ψηφιστούν τελικά, περιλαμβάνοντας και κάποιες τροποποιήσεις σε σχέση με την αρχική τους μορφή. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται η κατάργηση της συμμετοχής εκπροσώπου της νομαρχιακής

⁵⁸⁹ Ο.π.:17.

⁵⁹⁰ Δ.Β.,1080:13;1082:5.

⁵⁹¹ Δ.Β.,1082:26-27.

αυτοδιοίκησης στο οικείο περιφερειακό συμβούλιο, καθώς και η υποχρέωση των μελών των συμβουλίων επιλογής να καταθέτουν τη βαθμολογία τους σε κάθε κατηγορία κριτηρίων αιτιολογημένα και ενυπόγραφα.⁵⁹²

Η ομοσπονδία δε θα επαναπαυτεί σε αυτά τα θετικά στοιχεία, αλλά εξακολουθεί να διεκδικεί συνολική ρύθμιση του προβλήματος (μέσω και απεργιακής κινητοποίησης διάρκειας που πραγματοποιεί στις αρχές του 1997). Οι πρωτοβουλίες της ενισχύονται και από την πεποίθηση πως τα μηνύματα από τις νέες επιλογές δεν είναι ενθαρρυντικά.⁵⁹³ Η πραγματικότητα αυτή ωθεί τη Δ.Ο.Ε. να επαναφέρει το αίτημα για αντιπροσωπευτικότερη εκπροσώπηση των εκπαιδευτικών στους συγκεκριμένους επιλεκτικούς μηχανισμούς.⁵⁹⁴ Οι λειτουργικές αδυναμίες των προεδρικών διαταγμάτων 398 και 399/1995 αποτελούν το βασικό κορμό των συζητήσεων της συγκεκριμένης περιόδου.⁵⁹⁵

Επιπλέον, καθώς φτάνουμε στο μεταίχμιο του 20^{ου} αιώνα, η ομοσπονδία θα εμπλουτίσει τις διεκδικήσεις της με νέα αιτήματα. Ένα από αυτά ήταν η συμμετοχή στα επιλεκτικά όργανα ειδικευμένων επιστημόνων, ώστε η συγκεκριμένη διαδικασία να είναι επαρκώς θεμελιωμένη και σύμφωνη με τα πορίσματα της επιστημονικής έρευνας.⁵⁹⁶ Οι καινούριες θέσεις εξειδικεύονται με την πάροδο του χρόνου. Η ποιότητα των διαδικασιών του επιλεκτικού οργάνου θεωρείται συνάρτηση των προϋποθέσεων διαφάνειας στη λήψη αποφάσεων και στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος, αλλά και των όρων προστασίας του εκπαιδευτικού από άδικες και αυθαίρετες αξιολογήσεις.⁵⁹⁷ Έτσι, η Δ.Ο.Ε. προτείνει τα μέλη του συμβουλίου επιλογής σχολικών συμβούλων και προϊσταμένων να είναι επιστήμονες με γνώσεις παιδαγωγικής και ψυχολογίας.⁵⁹⁸ Το σχετικό διάλογο θα συνδουλίσει και το προεδρικό διάταγμα 25/2002, που διαμορφώνεται την ίδια χρονική περίοδο, καθώς και ο νόμος 2986 /2002.

Το συνδικάτο δε θα σταματήσει, σ' αυτές τις νέες συνθήκες για την εκπαίδευση, να διεκδικεί ένα σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο που θα έχει συνέχεια και διάρκεια.⁵⁹⁹ Ταυτόχρονα, τα προβλήματα που συνδέονται με την διαδικασία

---

⁵⁹² Ο.π.: 47.

⁵⁹³ Δ.Β.,1088:80-82;1094:62-63.

⁵⁹⁴ Δ.Β.,1089:34.

⁵⁹⁵ Δ.Β.,1097:2-3;1098:22.

⁵⁹⁶ Δ.Β.,1102:6;1103:20;1106:4;1109:6.

⁵⁹⁷ Δ.Β.,1099:4;1103:19.

⁵⁹⁸ Δ.Β.,1104:3;1106:10.

⁵⁹⁹ Δ.Β.,1122:88.

επιλογής παραμένουν, παρά το μετασχηματισμό τους σε νέες μορφές. Σε αυτά σημαντική είναι η σύνθεση και η λειτουργία του εκάστοτε συμβουλίου επιλογής, το οποίο, εκτός από τη διαμόρφωση συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, συμβάλλει καθοριστικά και στη νομιμοποίησή τους.⁶⁰⁰

Ανατρέχοντας κανείς σε όσα μελετήσαμε έως εδώ κατανοεί, αρχικά, την οργανικότητα των φαινομένων στην εκπαίδευση. Η παρεμπόδιση των επιλογών (1963-1968, 1993-1995) θα δημιουργήσει προβλήματα στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος και θα ανατρέψει σημαντικές μεταρρυθμιστικές προσπάθειες. Αυτό καταδεικνύει με σαφήνεια τον κομβικό ρόλο των στελεχών. Κατά κύριο λόγο, όμως, του υπουργείου Παιδείας. Το τελευταίο φαίνεται να διαθέτει ένα μεγάλο εύρος αποφασιστικών αρμοδιοτήτων, ενώ και η Δ.Ο.Ε. συχνά το αντιμετωπίζει ως από μηχανής θεό. Ιδιαίτερα την τριετία 1964-1967, η πολιτεία γίνεται αντιληπτή από τους δασκάλους ως ο μόνος φορέας που θα αποκαταστήσει τη δικαιοσύνη σε κάθε περίπτωση καταπάτησής της.

Ταυτόχρονα, αποτελεί διακύβευμα σε κάθε εποχή η σύνθεση του οργάνου επιλογής, η αναλογία υπηρεσιακών μελών και εκπαιδευτικών. Η Δ.Ο.Ε. θα επιμείνει επί μακρόν τα περισσότερα μέλη να είναι εκπαιδευτικοί, ενώ θα διαφοροποιηθεί όσον αφορά την ιδιότητά τους (αιρετοί ή εκπρόσωποι της). Από τα δεδομένα διαφαίνεται η επιθυμία, και από τα δύο μέρη (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Δ.Ο.Ε.),⁶⁰¹ ελέγχου της διαδικασίας επιλογής, μέσω της σύνθεσης των προαναφερόμενων συμβουλίων. Πεδίο ανταγωνισμού ήταν και οι προϋποθέσεις ύπαρξης απαρτίας.

Όσον αφορά το στελεχιακό δυναμικό, κυριαρχεί, από το 1974 και μετά, η έντονη αμφισβήτηση του θεσμού του επιθεωρητή. Ο τελευταίος, ενταγμένος σε ένα πλέγμα εξουσίας, παρουσιάζεται να δρα ως βραχίονας του κράτους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ιδιαίτερα, η δράση του κατά τη διάρκεια της δικτατορίας θα θεωρηθεί αποφασιστικής σημασίας για την εμφάνιση φαινομένων αυταρχικού κορπορατισμού στην εκπαίδευση. Για το διευθυντή προβλεπόταν ανάλογη λειτουργία, ενώ στις αρχές τις δεκαετίας του 1980 θα έχουμε αποδέσμευση βαθμού-θέσης (δηλαδή του αριθμού των διευθυντών από τον αριθμό των σχολείων).

---

⁶⁰⁰ Δ.Β.,1128:2.

⁶⁰¹ Για τους δικούς τους λόγους ή με βάση τα δικά τους συμφέροντα (Δ.Ο.Ε.).

Μεταξύ 1981 και 1985 οι σχέσεις Δ.Ο.Ε. - ΥΠ.Ε.Π.Θ. διαφοροποιούνται. Στη θέση της σύγκρουσης και του σημαντικού απεργιακού κύματος που χαρακτηρίζει τα προηγούμενα έτη (1976-1980) τοποθετείται η επιθυμία για συναίνεση (και από τα δύο μέρη). Οι ενδείξεις που παρέχουν τα δεδομένα είναι πολλές: α) καθιέρωση νέων θεσμών (σχολικός σύμβουλος κτλ.), β) εκδημοκρατισμός του εκπαιδευτικού συστήματος και έμφαση σε ιεραρχημένα πολυπρόσωπα όργανα επιλογής (και όχι μόνο), γ) βούληση για συμμετοχή του συνόλου των κοινωνικών εταίρων στα τεκταινόμενα στην εκπαίδευση, δ) έμφαση στη συλλογικότητα, τη συναίνεση, τη συνευθύνη, τη συνεργασία, τη συναπόφαση, ε) συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη λήψη αποφάσεων για θέματα που τους αφορούν. Η ύπαρξη στοιχείων κοινωνικού κορπορατισμού είναι εμφανής.

Το 1986 σηματοδοτεί την αλλαγή του προαναφερόμενου κλίματος. Για τη Δ.Ο.Ε. έχουμε επαναφορά καταστάσεων που θεωρεί παρωχημένες (αρχής γενομένης από την πρώτη επανάκριση των σχολικών συμβούλων). Τα φαινόμενα αυτά επιτείνονται την τριετία 1990-1993. Η επανάκαμψη του συγκεντρωτισμού και του ισχυρού κρατικού ελέγχου θα προκαλέσει τη διαφωνία των δασκάλων (κατάργηση στελεχών πριν τη λήξη των σχετικών πινάκων, πρόκριση της αρχαιότητας μεταξύ των προσόντων, μονιμότητα των θέσεων ευθύνης, διοικητισμός, ενίσχυση του διευθυντή σε βάρος του συλλόγου διδασκόντων, συμμετοχή δικαστικού στα συμβούλια επιλογής).

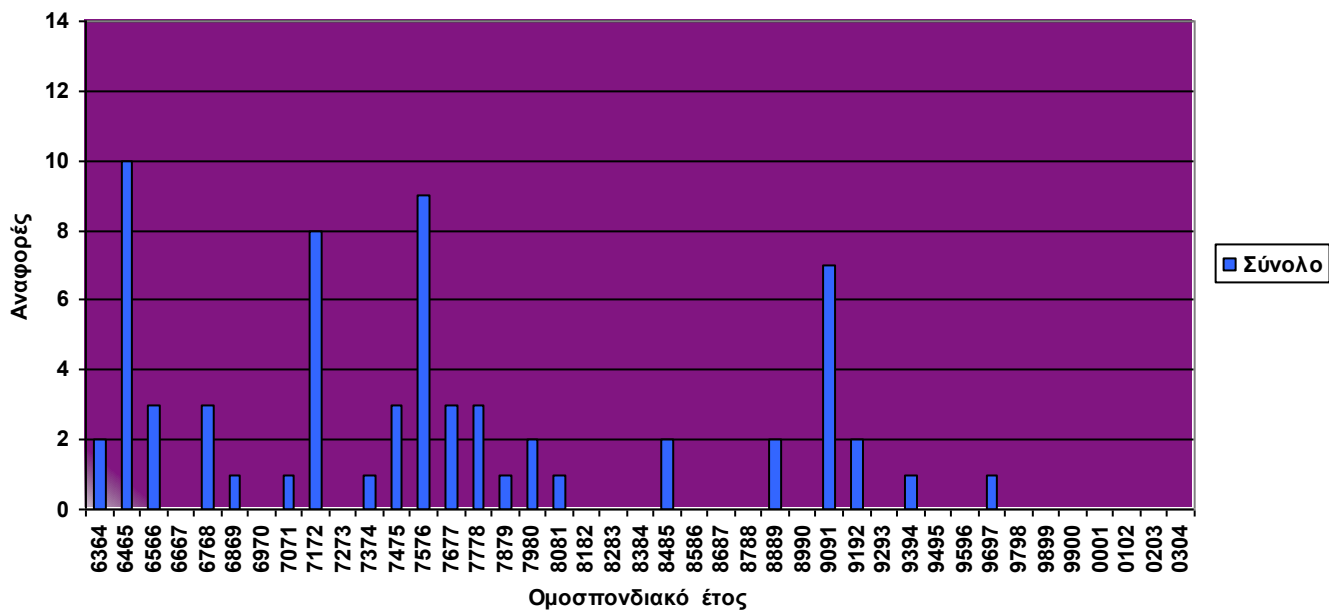
Οι σχέσεις των δύο φορέων προσιδιάζουν στα χαρακτηριστικά του κρατικού κορπορατισμού. Το κράτος φαίνεται να έχει την πρωτοβουλία των κινήσεων, ενώ η Δ.Ο.Ε. λειτουργεί έως ένα βαθμό ανταποκριτικά. Αυτό το φαύλο κύκλο θα προσπαθήσει να τον σπάσει, τουλάχιστον όσον αφορά το στελεχιακό, παράγοντας (1991) ολοκληρωμένες θέσεις για το συγκεκριμένο ζήτημα. Πολλές αμφιβολίες εγείρονται για το εάν τελικά θα καταφέρει να τις κάνει πράξη και να υπερνικήσει τους περιορισμούς (που θέτει η) της συγκεκριμένης κορπορατιστικής εκδοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

Ο ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ

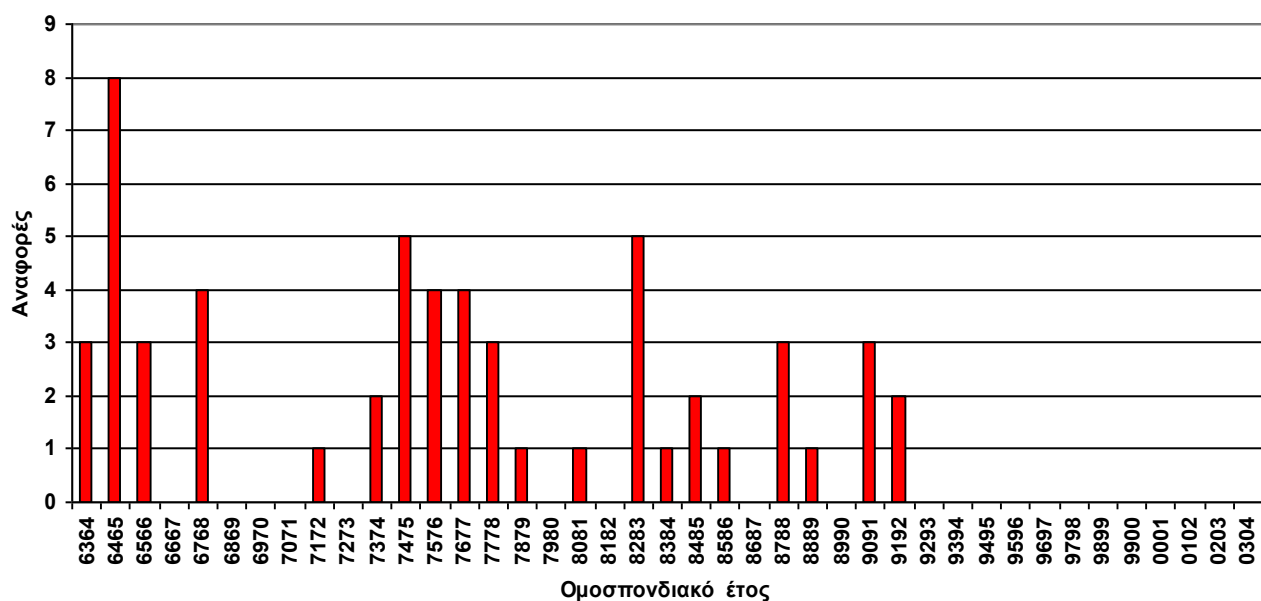
3.A Σπουδές

3.A Σπουδές - προσόντα

3.B Υπηρεσιακή ηλικία

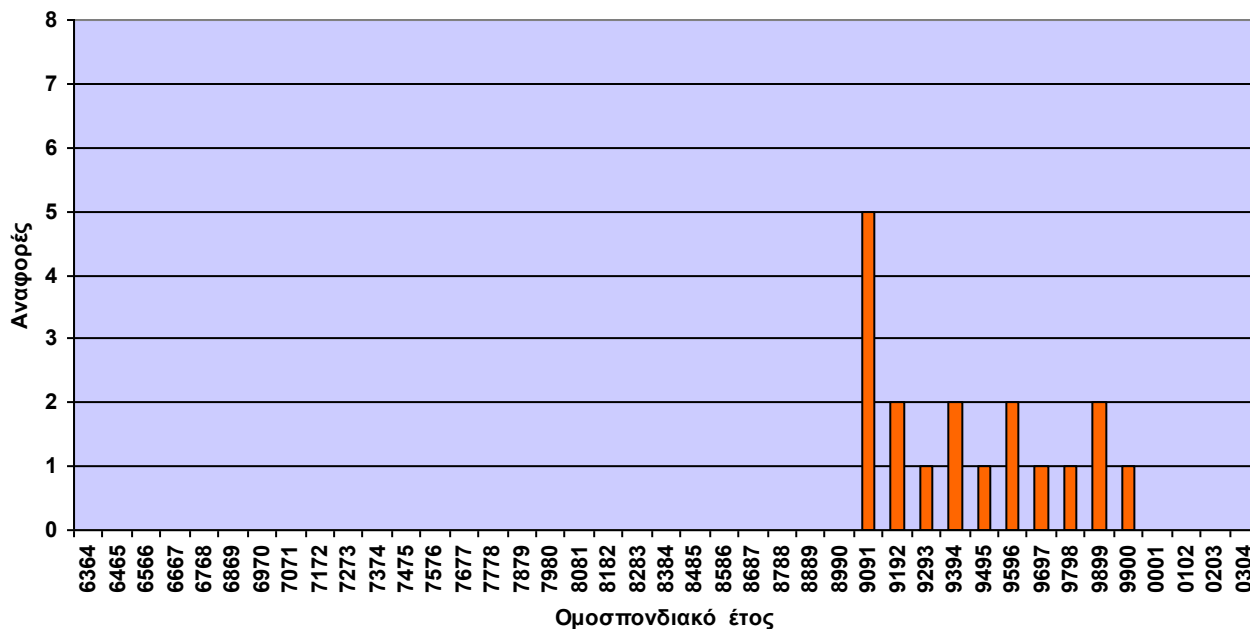
3.B Υπηρεσιακή ηλικία

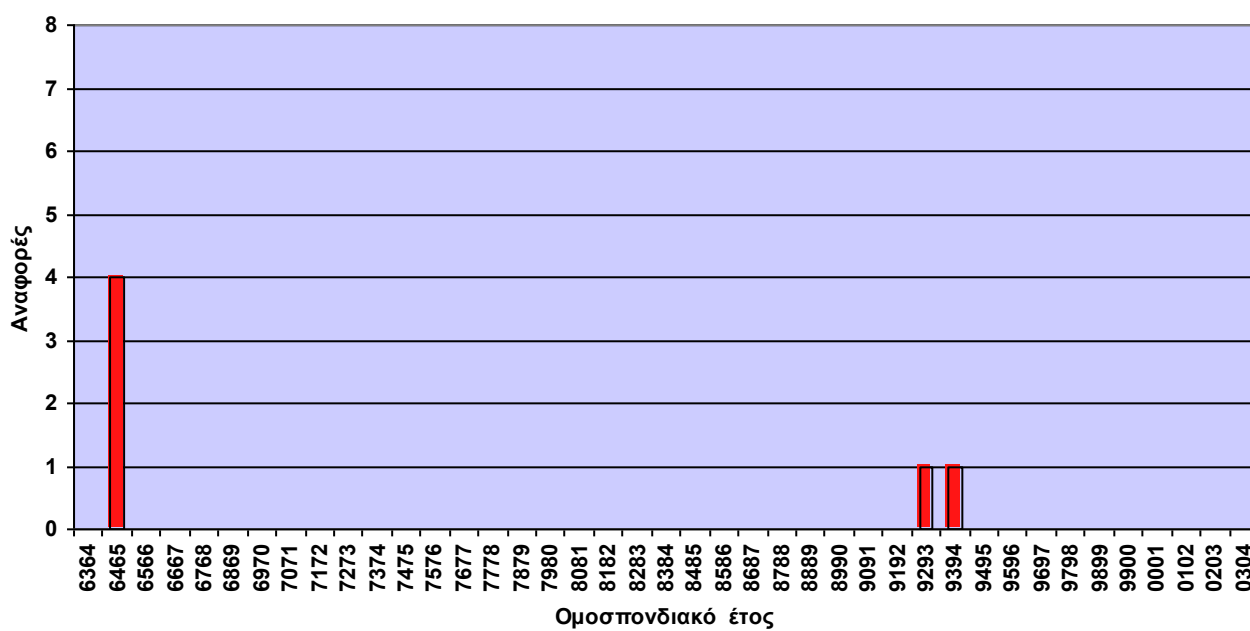
3.Γ Κατανομή μοριοδότησης

3.Γ Κατανομή μοριοδότησης

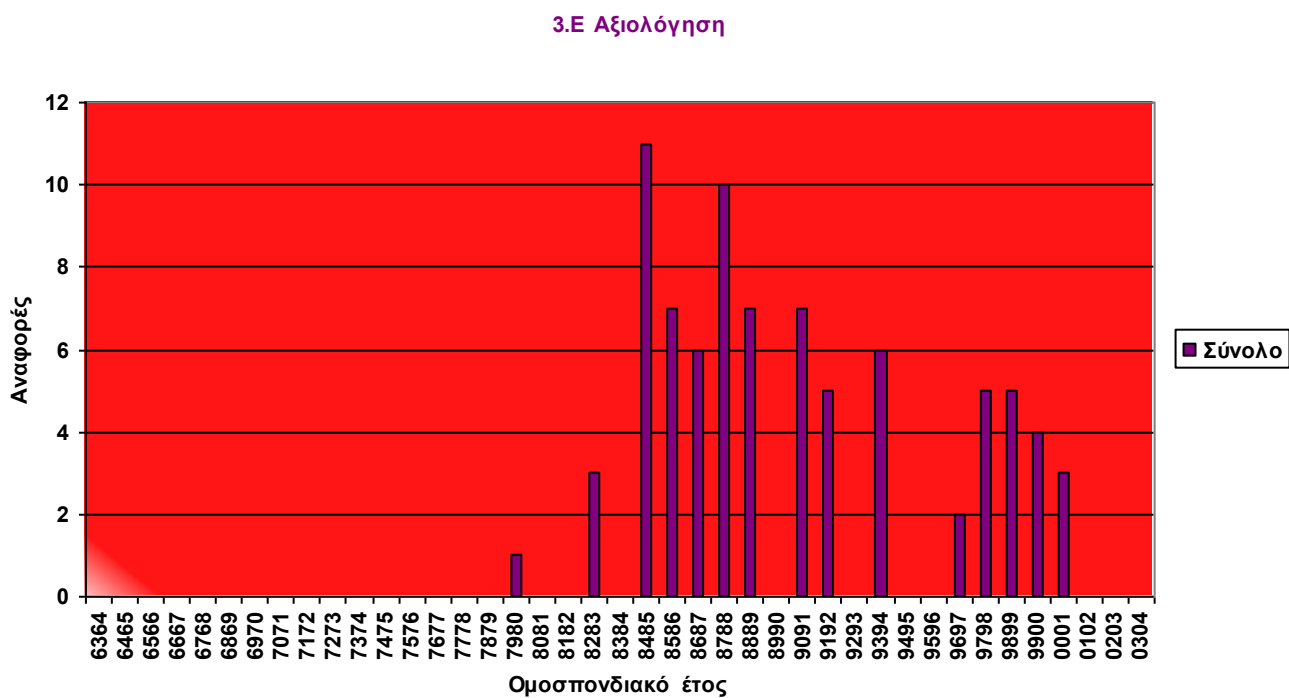

3.Δ Βιολογική ηλικία

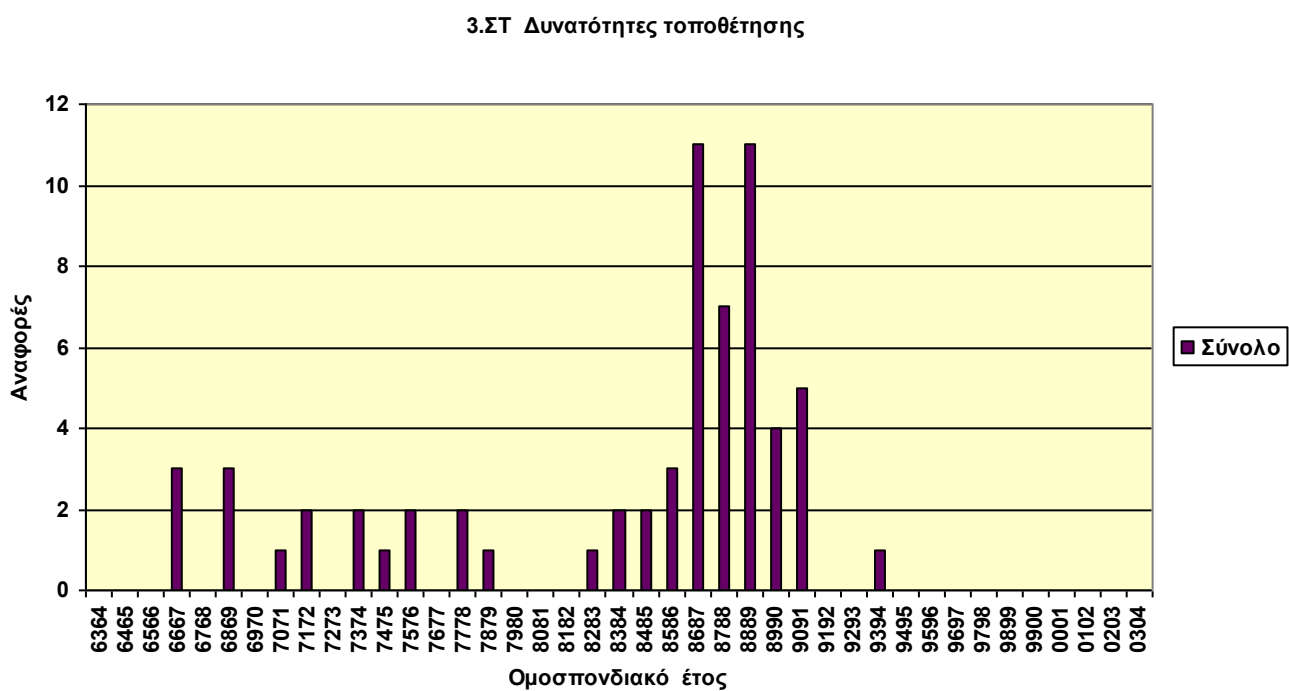
3.Δ Βιολογική ηλικία

3.Ε Αξιολόγηση

3.ΣΤ Δυνατότητες τοποθέτησης

Τον κορμό των αναφορών της συγκεκριμένης κατηγορίας αποτελούν τα πιθανά προφίλ των υποψηφίων (προσόντα), η υπηρεσιακή ηλικία αφετηρίας για διεκδίκηση θέσης στελέχους και η σύνδεση της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών με την επιλεκτική διαδικασία. Το ζήτημα των απαραίτητων σπουδών θα απασχολήσει τους δασκάλους σχεδόν όλη τη διάρκεια της μελετώμενης περιόδου (με ένα μικρό διάλειμμα μεταξύ 1985 και 1990), με σημεία αιχμής τα έτη 1965, 1972, 1975 και 1991. Τα αντίστοιχα έτη για την αναγκαία προϋπηρεσία των υποψήφιων στελεχών είναι: 1965, 1975, 1977, 1982 και 1991. Η κατανομή της μοριοδότησης των προσόντων αποκτά νόημα από το 1990 και εξής.

Η υποκατηγορία με υψηλά ποσοστά αναφορών και σημαντική σταθερότητα είναι η αξιολόγηση των υποψηφίων, προκειμένου να κριθεί η καταλληλότητά τους. Αν και οι αναφορές της εμφανίζονται από το 1980 και μετά, για την ακρίβεια την επαύριο του ν. 1566/1985, αποτελεί ζήτημα κεντρικού ενδιαφέροντος για τους εκπαιδευτικούς. Έτη αιχμής είναι το 1985, 1987, 1988, 1991, 1999 και 2000.

Τη δεκαετία του 1960 η παρακολούθηση μαθημάτων (μετεκπαίδευση) στο πανεπιστήμιο αποτελούσε ουσιαστικό προσόν για τη διεκδίκηση με αξιώσεις θέσης στελέχους. Αυτό δεν απέκλειε, βέβαια, την ύπαρξη και άλλων σπουδών. Ο περιορισμένος, όμως, αριθμός εισακτέων στα Διδασκαλεία ήταν αιτία διαφωνιών, αφού η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε το δικαίωμα όλων των εκπαιδευτικών να συμμετέχουν στις επιλεκτικές διαδικασίες και όχι μόνο των μετεκπαιδευμένων. Αυτό το αιτιολογούσε με το επιχείρημα ότι οποιαδήποτε διάκριση *«τραυματίζει τον κλάδον, ο οποίος διαθέτει ικανότατα στελέχη και πέραν των μετεκπαιδευθέντων και δημιουργεί διαίρεσιν»*.⁶⁰²

Θα επιδιώξει να περάσει και σχετική τροπολογία στον υπό ψήφιση νόμο *«Περί γενικής (στοιχειώδους και μέσης) εκπαίδευσως»* (απόφαση ΛΣΤ' γενικής συνέλευσης), χωρίς να το καταφέρει, συναντώντας την άρνηση του υπουργείου Παιδείας, το οποίο *«θυσιάζει τοιουτοτρόπως ουσιαστικά προσόντα -όπου υπάρχουν- εις τυπικά...(και χωρίζει) τον κλάδον σε «δικαιούχους» και μη «δικαιούχους»*.⁶⁰³ Παράλληλα, μια δεύτερη τροπολογία που προκαλεί το ενδιαφέρον των δασκάλων είναι αυτή που αναφέρει ότι κατά την πρώτη

---

⁶⁰² Δ.Β.,546:4.

⁶⁰³ Δ.Β.,549:15;551:3.

εφαρμογή του νόμου δεν ισχύει ο περιορισμός του ανώτατου ορίου ηλικίας για τη συμμετοχή στην κρίση. Η αλλαγή/αντικατάστασή της θα κριθεί αναγκαία, γιατί η επιλογή 120 επιθεωρητών περιοριζόταν σε μια «στενότερη βάση 300 περίπου ενδιαφερομένων υποψηφίων».⁶⁰⁴

Ως χρονικό όριο για την κατοχύρωση δικαιώματος υποβολής υποψηφιότητας για θέση επιθεωρητή προτείνεται η δεκαπενταετής και όχι η δωδεκαετής υπηρεσία, που ήταν η θέση του υπουργείου παιδείας (ο υποψήφιος έπρεπε να κατέχει τουλάχιστον τον 5^ο βαθμό). Όσον αφορά τους γενικούς επιθεωρητές, το παραπάνω όριο θα ανέρθει στα είκοσι χρόνια (αντί 15) «και διετείς μεταπτυχιακάς, παιδαγωγικάς σπουδάς εις το εσωτερικόν ή εξωτερικόν».⁶⁰⁵ Ένα από τα επιχειρήματα που αξιοποιούνται για τη θεμελίωση αυτής της θέσης είναι ότι και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση εναρκτήριος βαθμός για επιλογή είναι του βοηθού γυμνασιάρχη («το τοιούτον επιβάλλεται και εκ λόγων ίσης μεταχειρίσεως»).

Στην τελική μορφή που θα πάρει το νομικό κείμενο, μέσα από τις παρεμβάσεις που αναφέραμε, οι επιθεωρητές θα επιλέγονται από τον 5^ο βαθμό και πάνω (τμηματάρχες β'), με δωδεκαετή υπηρεσία, μετεκπαίδευση στο πανεπιστήμιο και ηλικία όχι μεγαλύτερη των 55 ετών. Για τους γενικούς επιθεωρητές προβλεπόταν διετή υπηρεσία επιθεωρητή και ηλικία όχι μεγαλύτερη των 60 ετών.⁶⁰⁶ Βλέπουμε, επομένως, πως η διατύπωση συγκεκριμένων προσόντων συνοδεύεται και από αντίστοιχη «νόμιμη» προς επιλογή ηλικία.⁶⁰⁷

Η πολιτική ηγεσία της Ένωσης Κέντρου θεωρεί ότι με την κατάργηση του διαγωνισμού ήταν αναγκαίο να υπάρξει κάποιος φραγμός για τους υποψηφίους. Αυτός θα είναι τα προσόντα.⁶⁰⁸ Η Δ.Ο.Ε. επανέρχεται στο θέμα και μετά την ψήφιση του νομοσχεδίου, όταν άρχισε να επανασυζητείται στη βουλή (το επανέφερε η Ε.Ρ.Ε.), κάνοντας λόγο για «αριστοκρατική διάκριση» μεταξύ

---

⁶⁰⁴ Δ.Β.,563:5.

⁶⁰⁵ Δ.Β.,546:4-5.

⁶⁰⁶ Δ.Β.,563:7;565:3.

⁶⁰⁷ Δ.Β.,565:3.

⁶⁰⁸ Δ.Β.,566:14. Ο υφυπουργός Παιδείας Λουκής Ακρίτας, απευθυνόμενος στη ΛΣΤ' γενική συνέλευση, θα τονίσει ότι «τα παλιά κριτήρια της μνήμης, τα οποία είχαν καθιερώσει οι παλαιοί νόμοι θα εγκαταλειφθούν και μέσα από τους δασκάλους με αντικειμενικά κριτήρια, θα επιλέξουμε τους ανθρώπους, οι οποίοι έχουν μιαν πνευματικήν ακτινοβολίαν, μια ηγετική ικανότητα, ώστε όχι απλώς να παρακολουθούν, να εποπτεύουν τη λειτουργία ενός σχολείου, αλλά και κάτι παραπάνω» (Δ.Β.,547:4).

μετεκπαιδευμένων και μη.⁶⁰⁹ Ταυτόχρονα, τονίζει προς κάθε κατεύθυνση ότι πρέπει να έχουν δικαίωμα συμμετοχής στη διαδικασία επιλογής όλοι οι εκπαιδευτικοί (με προϋπηρεσία άνω των είκοσι ετών), το δε πτυχίο της μετεκπαίδευσης να λογαριάζεται σαν ένα επιπλέον προσόν μεταξύ ίσων, κατά τ' άλλα, εκπαιδευτικών (δίνει προβάδισμα στον κάτοχό του) (ΛΖ' γενική συνέλευση).⁶¹⁰

Θα επιμένει στην πρόταξη των ουσιαστικών προσόντων έναντι εκείνων που αναφέρονται με τον πολύ γενικό χαρακτηρισμό «ήθος», τα οποία επιδιώκεται να μονοπωλήσουν την επιλεκτική διαδικασία από το 1965 και μετά.⁶¹¹ Στο μεταξύ το αίτημα της κοινής κρίσης όλων των υποψηφίων παρέμενε χωρίς ανταπόκριση.⁶¹²

Η προαναφερόμενη «ενίσχυση» του ήθους-φρονήματος είναι εμφανής σε όλη την περίοδο από το 1967 έως το 1974 (ν.δ. 129/1967 και 651/1970). Η Δ.Ο.Ε. πληροφορείται ότι το Α.Δ.Σ.Ε. θα καλέσει σε γραπτή εξέταση δασκάλους διευθυντές α' και β' (2^{ος} και 3^{ος} βαθμός για την εποχή εκείνη) και όχι μια ευρύτερη ομάδα υποψηφίων που θα περιελάμβανε και δασκάλους τμηματάρχες α' (4^{ος} βαθμός). Σε αυτό αντιπροτείνει ότι «*υπό τας παρούσας συνθήκας επιβάλλεται, δι' εθνικούς λόγους, η αριστίδην επιλογή των Γενικών Επιθεωρητών και των Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαιδύσεως, τροποποιουμένου του άρθρου (6 του α.ν. 129/1967)*».⁶¹³

Επιπρόσθετα, η συμμετοχή δασκάλων με τον 4^ο βαθμό θεωρείται απαραίτητη για δύο κυρίως λόγους: α) αν η επιλογή γίνει από τη στενότερη βάση του 2^{ου} και 3^{ου} βαθμού, θα προκύψουν σημαντικές ελλείψεις στο εποπτικό προσωπικό μετά από μια τριετία (νόμος περί τριακονταπενταετίας), β) η προαγωγή του τμηματάρχη α' σε επιθεωρητή (μέσω του βαθμού του διευθυντή β') δεν παρουσιάζει κανένα υπηρεσιακό κώλυμα.⁶¹⁴ Το αίτημα της αναδομημένης Δ.Ο.Ε. για τη συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευτικών ικανοποιείται υπό όρους.⁶¹⁵ Και αν αυτά ίσχυαν για τα στελέχη μεσαίου επιπέδου, διευθυντές διορίζονται οι κατά

---

⁶⁰⁹ Δ.Β.,571:2-3.

⁶¹⁰ Δ.Β.,572:14,20;577:3.

⁶¹¹ Δ.Β.,582:1.

⁶¹² Δ.Β.,593:7;598:8.

⁶¹³ Δ.Β.,628:5;629:5.

⁶¹⁴ Δ.Β.,629:5.

⁶¹⁵ Αρχικά θα εξεταστούν 130 εκπαιδευτικοί των βαθμών διευθυντή α' και β' για 150 θέσεις επιθεωρητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, και μετά, για τις θέσεις που περισσεύουν θα κληθούν να διαγωνιστούν και τμηματάρχες α'.

βαθμό ανώτεροι από τους οργανικώς υπηρετούντες, μετά από πράξη του οικείου επιθεωρητή.⁶¹⁶

Την ίδια περίοδο τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών οργανώσεων προσιδιάζουν στη μορφή του πατερναλιστικού συνδικαλισμού. Ενδεικτικό του πνεύματος της εποχής είναι το γεγονός πως με διαταγή της στρατιωτικής διοίκησης Αθηνών διορίζεται διοικητική επιτροπή στην Ο.Λ.Μ.Ε., ενώ με παρόμοιο τρόπο ρυθμίζεται και το θέμα της ηγεσίας της Δ.Ο.Ε.⁶¹⁷(Βασιλού-Παπαγεωργίου,1996:73,97). Επιπλέον, με τη Συντακτική Πράξη 29/31-8-1967 «Περί εξυγιάνσεως των δημοσίων και άλλων τινών Υπηρεσιών» αναστέλλεται η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων για διάστημα τεσσάρων μηνών, ενώ ειδική επιτροπή θα εξετάσει τους φακέλους τους συντάσσοντας «εκκαθαριστικό» κατάλογο για να ακολουθήσουν οι απολύσεις τους⁶¹⁸(Λιάσκος,1992:122–126).

Αρκετές φορές, για να αυξηθεί ο αριθμός των υποψηφίων-προακτέων εκπαιδευτικών, η ομοσπονδία θα ζητήσει ενιαιοποίηση του 2^{ου} και 3^{ου} βαθμού, του 4^{ου} με τον 5^ο, καθώς και αύξηση των αντίστοιχων οργανικών θέσεων (ΜΓ΄ γενική συνέλευση). Η επιλογή των υποψηφίων γίνεται τελικά βάσει των κριτηρίων που θέσπιζε το ν.δ. 129/1967, «ήτοι του ήθους, του χαρακτήρος, της ηγετικής ικανότητας, της υπηρεσιακής επιδόσεως και της βαθμολογίας της γραπτής εξέτασεως».⁶¹⁹ Η ΛΘ΄ γενική συνέλευση διαμορφώνει περισσότερο επεξεργασμένες θέσεις. Σε αυτές θα προταθεί η επιλογή του εποπτικού προσωπικού να γίνεται από το βαθμό του τμηματάρχη α΄ και πάνω, με βάση τον υπηρεσιακό φάκελο του εκπαιδευτικού. Οι αναπληρωτές επιθεωρητές να διορίζονται από τους διευθυντές α΄ και β΄ με κριτήριο και την εντοπιότητα. Στο συγκεκριμένο κείμενο γίνεται λόγος, πιθανόν για πρώτη φορά, για το εποπτικό προσωπικό της προσχολικής εκπαίδευσης (χρησιμοποιείται η λέξη εκλογή, να εκλέγεται).⁶²⁰

Η Δ.Ο.Ε. εμμένει στην αριστίδην επιλογή του εποπτικού προσωπικού, ευθυγραμμιζόμενη και με τις απόψεις των συγκεκριμένων μηχανισμών εξουσίας

---

⁶¹⁶ Δ.Β.,591:2;725:3;761:1;763:4.

⁶¹⁷ Εγκαθίσταται τριανδρία υποψηφίων επιθεωρητών με σκοπό να «εξυγιάνει» τη Δ.Ο.Ε. και τη δράση της (Τουλούπης,2001:98).

⁶¹⁸ Η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. λειτουργεί ως κρατική υπηρεσία, που σε στενή συνεργασία με το συνδικαλιστικό της ασφάλειας τροφοδοτεί τους φακέλους των δημοσίων υπαλλήλων με σχετικές πληροφορίες (Λιάσκος, 1992:127;Meypaud,2002:711-712).

⁶¹⁹ Δ.Β.,633:8.

⁶²⁰ Δ.Β.,635:14.

της εποχής, αφού ο προτεινόμενος τρόπος θα επιτρέψει να επιλεγούν «οι άριστοι στο ήθος, την δράσιν, τας ηγετικές ικανότητας» (ΜΒ' γενική συνέλευση).⁶²¹ Σε κείμενό της (κύριο άρθρο), το Φεβρουάριο του 1972, τονίζεται με έμφαση πως η επιλογή του εποπτικού προσωπικού έγινε έως τότε με τρόπο που διασφάλιζε τις καλύτερες προϋποθέσεις και την αρτιότερη άσκηση διοικήσεως στην εκπαίδευση. Επίσης, η επιστημονική κατάρτιση, το ήθος, η ευγένεια και η, «βάσει των αρχών του πολιτισμού», συμπεριφορά των επιθεωρητών παντός κλάδου και κάθε βαθμίδας, αποτελούν τα εχέγγυα για την προσέγγιση και την αγαστή συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς.⁶²²

Η συμμετοχή στην επιλογή και μη μετεκπαιδευμένων επανέρχεται στο προσκήνιο περιοδικά, αφού αποτελεί αιτία διαφωνιών μεταξύ των δασκάλων. Το ζήτημα αναλύεται διεξοδικά και θα υποστηριχτεί ότι επιβάλλει έναν ανυπέρβλητο φραγμό, γιατί «δια της εγωιστικής απαιτήσεως ενός και μόνον τυπικού προσόντος ως απαραίτητου...καταδικάζει εις μαρασμόν πλήθος αρίστων δημοδιδασκάλων, πολλών λευκαθέντων εις την διακονίαν της Παιδείας και...επιφέρει δυσφορίαν, πικρίαν και απογοήτευσιν εις το σύνολό των σχεδόν».⁶²³ Η ανησυχία των εκπαιδευτικών εντείνεται περισσότερο από το γεγονός της προετοιμασίας νομοθετικού διατάγματος που παρέβλεπε τις θέσεις τους.⁶²⁴

Καθώς βαδίζουμε προς το τέλος της Δικτατορίας παρατηρείται μια αλλαγή του ύφους και του τρόπου εκφοράς του ελεγχόμενου συνδικαλιστικού λόγου (ακολουθώντας τις προσπάθειες φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος), κάτι που ήταν αδιανόητο κατά τα πρώτα έτη της.⁶²⁵ Από την άλλη μεριά η Δ.Ο.Ε. «συμπύσσει» τις θέσεις της ζητώντας την επιλογή στελεχιακού δυναμικού μόνο από το βαθμό του διευθυντή, συρρικνώνοντας έτσι τον αντίστοιχο αριθμό των υποψηφίων.⁶²⁶

Προχωρά σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες κατά την προσπάθεια τροποποίησης του ν.δ. 651/1970, το καλοκαίρι του 1974. Τότε ζητά οι επιθεωρητές να προέρχονται από τον κλάδο των δασκάλων, να έχουν τον 3^ο ή

---

⁶²¹ Δ.Β.,674:5;704:9.

⁶²² Δ.Β.,716:1.

⁶²³ Δ.Β.,719:1,2;725:2.

⁶²⁴ «Δεν είναι νοητόν μία δραξ μετεκπαιδευθέντων να επιβάλει φραγμόν εις το πλήθος των 27.000 διδασκάλων» (Ο.π.:7).

⁶²⁵ Δ.Β.,728:5.

⁶²⁶ Δ.Β.,755:1.

τον 4^ο βαθμό και να διαθέτουν 22 χρόνια υπηρεσίας.⁶²⁷ Η σχετική συζήτηση συνεχίζεται και το επόμενο ομοσπονδιακό έτος, με το συνδικαλιστικό φορέα να εισηγείται τον ορισμό 25 γενικών επιθεωρητών με τον 1^ο βαθμό και 240 επιθεωρητών. Οι θέσεις αυτές θα καταλαμβάνονταν από τους ήδη υπηρετούντες, ενώ στις υπόλοιπες θα διορίζονταν εκπαιδευτικοί από τον 4^ο έως και τον 2^ο βαθμό και τουλάχιστον εικοσαετή υπηρεσία, «κατόπιν προκρίσεως υπό των οικείων γενικών επιθεωρητών».⁶²⁸ Για την πλήρωση θέσεων διευθυντών σχολείων απαιτούνταν τουλάχιστον ο βαθμός του διδασκάλου α' και τριετής παραμονή στον προηγούμενο της προαγωγής βαθμό.

Ο διάλογος σχετικά με τον 651/1970 φέρνει στην επιφάνεια μια σειρά από ελλείψεις και θα αποτελέσει έναν από τους λόγους για τη μελέτη της σύνταξης ενός νέου νομοθετήματος. Αυτή την, προ του ν. 309/1976, περίοδο η Δ.Ο.Ε. διαμορφώνει θέσεις (υπό τον τίτλο «*Τελικαί προτάσεις του κλάδου*»)⁶²⁹ και τις καταθέτει με τη μορφή υπομνήματος στην ομάδα εργασίας που συνέτασσε το σχετικό νομοσχέδιο. Σε αυτές γίνεται πάλι σύμπτυξη των διεκδικήσεών της, αφού ζητά να προάγονται σε επιθεωρητές β' μόνο διευθυντές (α' ή β') με βάση τα ουσιαστικά τους προσόντα, κατόπιν προκρίσεως και επιλογής.

Στην τελική μορφή του νομοσχεδίου τα σχετικά με το εποπτικό προσωπικό ρυθμίζονταν από το άρθρο 19. Σε αυτό προτείνεται, σύμφωνα με την προαναφερόμενη λογική της «συρρίκνωσης» της ομάδας των υποψηφίων, να μη συμμετέχουν στις επιλεκτικές διαδικασίες εκπαιδευτικοί με το 6^ο μισθολογικό κλιμάκιο (4^{ος} παλιός βαθμός), γιατί παραβιάζεται και διαταράσσεται σε σοβαρό βαθμό η έννοια της ομαλής υπηρεσιακής εξέλιξης του υπαλλήλου, καθώς από το 6^ο κλιμάκιο μεταπηδά στο 9^ο. Το χρόνιο αίτημα των δασκάλων για κρίση και των μη μετεκπαιδευμένων ικανοποιείται, «*καθ' όσον εν εναντία περιπτώσει θα ανακοπεί ο ζήλος της περαιτέρω επιστημονικής βελτιώσεως και εξελίξεως χιλιάδων, καθ' όλα ικανών Διδασκάλων, υπερτερούντων πολλάκις και αυτών των κεκτημένων πτυχίου μετεκπαιδύσεως... Άλλωστε εκ των νυν υπηρετούντων Επιθεωρητών, διορισθέντων κατά τη διάρκεια της Επταετίας, πολλοί στερούνται πτυχίου μετεκπαιδύσεως*».⁶³⁰

---

⁶²⁷ Δ.Β.,761:2.

⁶²⁸ Δ.Β.,770:2.

⁶²⁹ Δ.Β.,776:2.

⁶³⁰ Δ.Β.,778:3.

Σε ανοικτή επιστολή που απευθύνει το συνδικάτο προς την Εθνική Αντιπροσωπεία θα επαναλάβει τα παραπάνω αιτήματα, αφού αναλυθούν μέσα από συλλογικές διαδικασίες κατά τη ΜΔ΄ γενική συνέλευση (1^η μεταδιδακτορική). Τα συγκεκριμένα κείμενα είναι σημαντικά, γιατί για πρώτη φορά τίθεται θέμα «αντικατάστασης του όρου επιθεωρητής με τον όρο σχολικός σύμβουλος». Στο βαθμό αυτό θα προάγονται διευθυντές α΄ και β΄, φτάνοντας σε μισθολογικό κλιμάκιο 9^ο και 8^ο αντίστοιχα, ενώ προτείνεται και η αύξηση των θέσεων των ανώτερων βαθμών σε ποσοστό αντίστοιχο με τη μέση εκπαίδευση.⁶³¹

Καθώς ο ν. 309/1976 παίρνει την τελική του μορφή, βασική επιδίωξη των εκπαιδευτικών ήταν να επιτύχουν τη διαμόρφωση των σημαντικών γι΄ αυτούς άρθρων. Γι΄ μια ακόμη φορά ζητούν διεύρυνση των ανώτερων βαθμών⁶³² και επιλογές χωρίς «πτυχίο διετούς μετεκπαιδύσεως εν τω Διδασκαλείω Δ.Ε. ή του Πανεπιστημίου Αθηνών ή πτυχίο Πανεπιστημίου της ημεδαπής ή αλλοδαπής καθηγητικών Σχολών», όπως ο νόμος απαιτούσε.⁶³³ Ταυτόχρονα, η Δ.Ο.Ε. εμμένει στις απόψεις της για κάλυψη των θέσεων ευθύνης μόνο από τους διευθυντές α΄ και β΄.⁶³⁴

Η επάνοδος στη δημοκρατία κάνει επιτακτικό το αίτημα για κάθαρση του εμποπτικού προσωπικού της εκπαίδευσης και ωριμάζει την ιδέα πως μεταξύ των προσόντων κάθε υποψηφίου πρέπει να συγκαταλέγεται και αυτό της δημοκρατικής παιδαγωγικής λειτουργίας. Δηλαδή, να διαπνέεται από το πνεύμα που εκφράζει ένα δημοκρατικό πολίτευμα (ημερήσια διάταξη της ΜΕ΄ γενικής συνέλευσης).⁶³⁵ Η ψήφιση του νέου νόμου διαψεύδει αρκετές από τις ελπίδες των δασκάλων και θέτει σε αμφισβήτηση τη διαπραγματευτική τους ικανότητα. Η ηγεσία της ομοσπονδίας θα τονίσει πως ο συνδικαλισμός δεν αποτελεί νομοθετική ή εκτελεστική εξουσία, ώστε να έχει την ευχέρεια να ρυθμίζει τα θέματα που τον απασχολούν σύμφωνα με τις δικές του εκτιμήσεις. Γι΄ αυτό, ένα ανοικτό θέμα αποτελεί επιδίωξη των επόμενων διοικήσεων.⁶³⁶

Στις νέες συνθήκες η Δ.Ο.Ε. διευρύνει τις θέσεις της σχετικά με το στελεχιακό δυναμικό, αφού τώρα διεκδικεί τη συμμετοχή στην επιλεκτική

---

⁶³¹ Δ.Β.,780:1,5.

⁶³² Δ.Β.,782:3.

⁶³³ Δ.Β.,787:2,4.

⁶³⁴ Δ.Β.,793:4.

⁶³⁵ Δ.Β.,794:8.

⁶³⁶ Δ.Β.,795:5. Έτσι, «το κάθε άρριο του συνδικαλισμού το αποτελούν τα υπόλοιπα του χτες, σε συνδυασμό με τις νέες ανάγκες που αναφέρονται τότε».

διαδικασία τριών ομάδων εκπαιδευτικών με πάνω από είκοσι χρόνια υπηρεσίας: δασκάλους α', διευθυντές α' και β'.⁶³⁷

Μετά τις αλληπάλληλες πτώσεις των πινάκων των επιθεωρητών, με ανακοίνωσή της επανέρχεται σε προηγούμενες θέσεις της, σύμφωνα με τις οποίες η επιλογή έπρεπε να γίνεται μόνο από όσους διαθέτουν βαθμό διευθυντή α' ή β'. Οι αναδιπλώσεις αυτές ή οι παλινωδίες συνοδεύονται από παράλληλη αναβάθμιση του ρόλου της συνέντευξης μεταξύ των επιλεκτικών μηχανισμών.⁶³⁸ Την ίδια στιγμή η Δ.Ο.Ε. περιορίζει ακόμη περισσότερο το επιλεκτικό εύρος προτείνοντας ως υποψήφια στελέχη μόνο τους διευθυντές α',⁶³⁹ «με βάση κριτήρια ουσιαστικά, συγκεκριμένα και νομοθετημένα» (ΜΣΤ' / 46^η γενική συνέλευση).⁶⁴⁰

Τις προηγούμενες θέσεις θα διατηρήσει και στη ΜΖ' γενική συνέλευση.⁶⁴¹ Επιπλέον, ζητά ο νέος θεσμός του σχολικού συμβούλου, του οποίου διεκδικεί την καθιέρωση, να είναι ανοιχτός σε όλους. Για το καθοδηγητικό έργο θεωρεί πως δεν αποτελεί «μοναδικό εχέγγυο η «ιδιότητα» του θεωρητικού που πολλά «οίδε» ή μοναδική προϋπόθεση το χαρτί του «μετεκπαιδευμένου». Όχι γιατί οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν πάντα την όποια αξία διατείνονται πως έχουν. Όχι επειδή, για να φτάσουν σε αυτή την κατοχή συνέτρεξαν ίσως και λόγοι αρνητικοί για τον άνθρωπο και τις αξίες του. Αλλά κυρίως, γιατί η πραγματικότητα βεβαιώνει πως με αυτή την ιδιότητα ή την κατοχή δεν συμβαδίζει πάντα ο γνήσιος κι άριστος δάσκαλος και παιδαγωγός κι ούτε προϋποτίθεται οπωσδήποτε κι ο δημοκρατικός άνθρωπος και πολίτης».⁶⁴²

Με αυτή τη λογική η Δ.Ο.Ε. προτείνει την τροποποίηση του άρθρου 20 του ν. 309/1976 και την αριθμητική αποτίμηση των προσόντων. Οι λύσεις αυτές, πίστευε, πως θα σώσουν το θεσμό της εποπτείας από την ανυποληψία, εξαιτίας των επιθεωρητών της δικτατορίας και των αλληπάλληλων πτώσεων των πινάκων

---

⁶³⁷ Για να δώσουμε και ένα αριθμητικό μέτρο, οι εκπαιδευτικοί διευθυντές α' ήταν 500-600, ενώ οι διευθυντές β' 1.800-2.000 (Δ.Β,794:1;796:8;811:3,5-6).

⁶³⁸ Δ.Β.,812:8.

⁶³⁹ Για να μεταβάλλει πάλι τις θέσεις της μετά από δύο μήνες, επανεντάσσοντας στη συγκεκριμένη ομάδα και τους διευθυντές β' (Δ.Β,820:2;823:8;829:4). Η υπηρεσιακή ηλικία αυτής της ομάδας εκπαιδευτικών είναι από 28 χρόνια και πάνω (Δ.Β,874:8).

⁶⁴⁰ Δ.Β.,816:5.

⁶⁴¹ Δ.Β.,841:5;891:3.

⁶⁴² Δ.Β.,866:2.

υποψήφιων στελεχών (49^η γενική συνέλευση).⁶⁴³ Το υπουργείο Παιδείας, όμως, διαφωνεί και προχωρά στην έκδοση του προεδρικού διατάγματος 820, όπως όριζε το προαναφερόμενο άρθρο, για τη ρύθμιση της διαδικασίας επιλογής.⁶⁴⁴

Την ίδια περίοδο η ομοσπονδία αναζητά τρόπους κατανομής της επιλογής σε επιμέρους διαδικασίες και ομαδοποίησης συναφών προσόντων σε σαφείς κατηγορίες. Η προσπάθεια αυτή αποκτά ολοκληρωμένη μορφή το 1982, στην 51^η γενική συνέλευση. Στα κείμενα που διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια των εργασιών της θα προταθεί να έχει ο διευθυντής: α) υπηρεσία 10 χρόνια, από τα οποία 5 τουλάχιστον σε σχολεία, β) δημοκρατικό ήθος, γ) ικανότητες απαραίτητες για το έργο του που αποδεικνύονται με αντικειμενικά κριτήρια και συνεκτιμώνται (συμμετοχή σε διοικητικά συμβούλια συνδικαλιστικών οργανώσεων, πολιτιστικών σωματείων, αιρετός του κλάδου, συμμετοχή σε σεμινάρια και συνέδρια, σπουδές κτλ.), δ) κοινωνική αναγνώριση και δράση. Τα ίδια προσόντα προτείνονταν και για τον προϊστάμενο.⁶⁴⁵

Αντίστοιχα, ο σχολικός σύμβουλος: α) τουλάχιστον 15 χρόνια εκπαιδευτικής υπηρεσίας, από τα οποία τα 10 σε σχολεία, β) δημοκρατικό φρόνημα, γ) συμμετοχή στους αγώνες του λαού για δημοκρατία, ειρήνη και εθνική ανεξαρτησία, δ) προοδευτική κοινωνική δράση και αναγνώριση, ε) παιδαγωγική επιστημονική κατάρτιση που αποδεικνύεται με αντικειμενικά στοιχεία (πτυχία, συγγραφική δράση, συμμετοχή σε έρευνες κτλ.). Μία επισκόπηση των προτασόμενων προσόντων δείχνει πως η δημοκρατική λειτουργία και δράση του υποψηφίου υποσκελίζει κάθε άλλο προσόν. Η ερμηνεία των συγκεκριμένων αποφάσεων-θέσεων της ομοσπονδίας θα πρέπει να αναζητηθεί στον αγώνα που διεξήγαγε έως τότε για κάθαρση στο χώρο της παιδείας.

Παράλληλα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 παρατηρείται μια διαφορετική προσέγγιση της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, ιδίως όταν η τελευταία συνδέεται με την επαγγελματική τους εξέλιξη. Θα υποστηριχτεί ότι *«γίνεται αντικειμενική και φτάνει σε βάθος με τη θέσπιση κριτηρίων επιλογής και έρευνας της αξίας ολόκληρης της δραστηριότητας κι ολόκληρης της (εκπαιδευτικής) ιστορίας (του αξιολογούμενου), που δεν επιτρέπουν την αυθαιρεσία των κριτών. Τέλος, με την καθιέρωση συντελεστών για κάθε περίπτωση προσόντων μικραίνει το*

---

⁶⁴³ Δ.Β.,867:6.

⁶⁴⁴ Δ.Β.,876:3.

⁶⁴⁵ Δ.Β.,919:5,7.

ποσοστό αδικίας και διευκολύνεται η παράσταση της ποιότητας με αντικειμενικά δεδομένα».

Μόνο, έτσι, πίστευαν οι εκπαιδευτικοί θα αποφευχθούν οι στρεβλές ή εσφαλμένες αξιολογήσεις. Και συνέχιζαν τονίζοντας ότι *«με κριτές ανθρώπους της τυραννίας πανταχού παρόντες σε κάθε διαδικασία επιλογής, κάθε αξιολόγηση καταλήγει σε δούρειο ίππο. Κι αυτό δυστυχώς δεν το αποκλείει η νομοθεσία του επιθεωρητή δημοτικών σχολείων...»*.⁶⁴⁶ Επομένως, η νέα προσέγγιση του ζητήματος της αξιολόγησης συνδυάζεται με ή υποστηρίζει κάποιους νέους θεσμούς, που καλούνται να την υλοποιήσουν σε ένα διαφορετικό νομικό πλαίσιο.⁶⁴⁷

Η ψήφιση του ν. 1304/1982 επιτρέπει στη Δ.Ο.Ε. να δοκιμάσει τις δυνατότητες εφαρμογής των παραπάνω προτάσεων. Στο νομοθέτημα αυτό οι υποψήφιοι για την κάλυψη διοικητικών θέσεων προέρχονταν από ένα ευρύ φάσμα τριών καταληκτικών κλιμακίων (7^ο-9^ο),⁶⁴⁸ ενώ ορίζεται ως βασικό προσόν συμμετοχής στην διαδικασία επιλογής η δεκαπενταετής δημόσια υπηρεσία *«ώστε και το στοιχείο της υπηρεσιακής πείρας και ωριμότητας να διασφαλίζεται και η ανάδειξη νέων ικανών στελεχών να μην παρεμποδίζεται»*.⁶⁴⁹ Η ομοσπονδία αντιπροτείνει για τους προϊσταμένους διευθύνσεων την αύξηση των ορίων της απαραίτητης υπηρεσιακής ηλικίας τουλάχιστον στα 17 χρόνια. Ταυτόχρονα, εισηγείται τη σαφή διαφοροποίησή τους από τους προϊσταμένους γραφείων.⁶⁵⁰ Αναφορικά με τη θέση που θα υπηρετήσει κάθε στέλεχος, για τους διευθυντές θεωρεί λειτουργικότερη λύση να τοποθετούνται σε σχολεία που αιτήθηκαν.⁶⁵¹

Η κριτική στάση των δασκάλων στα έως τότε ισχύοντα για την αξιολόγηση συνεχίζεται αδιάλειπτα τα επόμενα χρόνια. Έτσι, σε εισήγηση του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. προς τους συλλόγους-μέλη της τονίζεται πως, όπως είχαν εξελιχθεί τα πράγματα στο παρελθόν, η αξιολόγηση είχε μετατραπεί από μέσο σε σκοπό. Αυτό σήμαινε πως ο επιθεωρητής χρησιμοποιούσε την αξιολογική διαδικασία με σκοπό την

⁶⁴⁶ Δ.Β.,866:2,5.

⁶⁴⁷ Δ.Β.,914:2.

⁶⁴⁸ Δ.Β.,940-950:23.

⁶⁴⁹ Δ.Β.,926:3. Εξαιρέση αποτέλεσε η τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση, στην οποία δεν υπήρχαν πολλοί με δεκαπενταετή υπηρεσία, γι' αυτό θα οριστεί το 7^ο μισθολογικό κλιμάκιο ως απαραίτητη προϋπόθεση επιλογής.

⁶⁵⁰ Δ.Β.,935:4.

⁶⁵¹ Δ.Β.,919:5.

τοποθέτηση του εκπαιδευτικού σε κάποια βαθμολογική κλίμακα από την οποία εξαρτιόταν η αντιμετώπισή του από την πολιτεία. Επρόκειτο, επομένως, για ταύτιση αξιολόγησης και κρίσης. Για την ομοσπονδία εκεί βρισκόταν η πηγή του προβλήματος, γι' αυτό θα επιδιώξει τη διάκριση των δύο. Τη συζήτηση επιτείνει και το π.δ. 214/1984, το οποίο καλούνταν να αντιμετωπίσει θέματα της υπηρεσιακής εξέλιξης των δασκάλων, δύο μόλις χρόνια μετά την αναστολή της σύνταξης υπηρεσιακών εκθέσεων.

Στις θέσεις που διαμορφώνει η ομοσπονδία αμέσως μετά θα αποδεχτεί την πραγματοποίηση αξιολόγησης στην περίπτωση του στελεχιακού δυναμικού.⁶⁵² Για τη δημιουργία πληρέστερης εικόνας για κάθε αξιολογούμενο το «*συμβούλιο κρίσης παίρνει υπόψη του και τα εισηγητικά σημειώματα του σχολικού συμβούλου, του διευθυντή του σχολείου και του ίδιου του κρινόμενου, τα οποία... συντάσσονται με βάση την απολογιστική έκθεση* (που αφορά τη συνολική λειτουργία μιας σχολικής μονάδας)». ⁶⁵³ Στο πλαίσιο των αποφάσεων της 53^{ης} γενικής συνέλευσης, τον Ιούνιο του 1984, τονίζεται πως τα προαναφερθέντα ήταν απαραίτητο να πραγματοποιηθούν μέσα από διαφανείς διαδικασίες και συγκεκριμένα κριτήρια, με τη συνδρομή συλλογικού οργάνου. Αλλά και σε αυτή την περίπτωση η αξιοποίηση των πορισμάτων της αξιολόγησης (από ποιους, πότε και για ποιους λόγους;) θα αποτελέσει για τους εκπαιδευτικούς σημείο διαφωνίας και αμφιβολιών.⁶⁵⁴

Η επόμενη δυνατότητα για να προβάλει η Δ.Ο.Ε. τις θέσεις της είναι η διαμόρφωση του ρυθμιστικού για την εκπαίδευση νόμου-πλασίου, του 1566/1985. Και σε αυτή τη συγκυρία προτάσσεται των προσόντων η δημοκρατική λειτουργία των υποψηφίων. Την ίδια περίοδο, σε συνεργασία με την υπερκείμενή της συνδικαλιστική οργάνωση, την Α.Δ.Ε.Δ.Υ., μελετά νομοσχέδιο που κατατίθεται στη βουλή για το ενιαίο βαθμολόγιο-μισθολόγιο. Έτσι, με σημείο αναφοράς το τελευταίο κείμενο, τον Οκτώβριο του 1984 θα ζητήσει η επιλογή των προϊσταμένων (θέση που αποτελεί κοινό σημείο με όλες τις οργανώσεις

---

⁶⁵² Δ.Β.,957:1,5. Κάποιες άλλες περιπτώσεις υπηρεσιακής κρίσης ήταν η μονιμοποίηση, οι υπηρεσιακές μεταβολές και το αρνητικό έργο.

⁶⁵³ Ο.π.:6,8.

⁶⁵⁴ «Όταν η 52^η Γ.Σ. του κλάδου αποφάσισε κι η 53^η Γ.Σ. επαναβεβαίωσε τη θέση για κρίση μόνο όσων σκοπεύουν να καταλάβουν διευθυντικές θέσεις κι η πλειοψηφία του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. στο όνομα των Γ.Σ. επαναφέρει το θέμα και μεθοδεύει μέσα από τα Δ.Σ. των συλλόγων να περάσει τη θέση της κυβέρνησης για κρίση-«σημείωμα» όλου του εκπαιδευτικού προσωπικού, αυτό και παραχάραξη των αποφάσεων και «καπέλωμα» του κλάδου είναι» (Δ.Β.,960:29).

δημοσίων υπαλλήλων) να γίνεται από ευρύτατη βάση. Όσον αφορά τα προσόντα, οι τίτλοι σπουδών και η επιμόρφωση να *συνεκτιμώνται* με τα λοιπά στοιχεία του προσωπικού μητρώου κάθε υπαλλήλου κατά την επιλογή του ως προϊσταμένου (σε αντικατάσταση της φράσης *«ιδιαίτερα λαμβάνονται υπόψη»* που περιείχε το σχέδιο νόμου).⁶⁵⁵

Οι εκτιμήσεις-αξιολογήσεις να γίνονται από εισηγητές σχολικούς συμβούλους που θα μελετούν τις γραπτές εργασίες, το συγγραφικό, ερευνητικό, επιστημονικό και παιδαγωγικό έργο κάθε υποψηφίου. Σε αυτά προστίθενται οι εισηγήσεις που παρουσίασε ο κρινόμενος εκπαιδευτικός σε επιστημονικά συνέδρια, οι τίτλοι μεταπτυχιακών σπουδών, μετεκπαίδευσης ή επιμόρφωσης. Επίσης, προτείνεται να λαμβάνεται υπόψη *«η γνώση των εκπαιδευτικών πραγμάτων και η ικανότητα του υποψηφίου στην οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης»*.⁶⁵⁶

Βλέπουμε, επομένως, πως μερικά χρόνια μετά την ψήφιση του ν. 1304/1982 και την καθιέρωση νέων θεσμών καθοδήγησης στην εκπαίδευση, οι τελευταίοι συνδέονται με δύο ζητήματα: α) την αξιολόγηση και το ρόλο της στη διαδικασία επιλογής, β) την ομαδοποίηση των προσόντων, σε ένα πρώιμο στάδιο, σε τρεις μεγάλες κατηγορίες (επιστημονική κατάρτιση, διδακτική εμπειρία, διοικητική και οργανωτική ικανότητα). Τα ζητήματα αυτά, αν και φαινομενικά μερικότερα σε σχέση με την ίδια την διαδικασία επιλογής, εξακολουθούν έως και σήμερα να έχουν μείζονα σημασία σε κάθε επιλεκτική φιλοσοφία ή σχεδιασμό.

Όσον αφορά την αξιολόγηση, ο συνδικαλιστικός φορέας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μελετά τις διατάξεις του καινούριου νομοσχεδίου και παραγάγει θέσεις υπό τον τίτλο *«Για την απελευθέρωση της εκπαίδευσης και των δασκάλων»*. Σε αυτές ζητούσε, εκτός από το να γίνουν δεκτές οι θέσεις του για την υπηρεσιακή κρίση των εκπαιδευτικών, να αποσυρθούν από το νομοσχέδιο οι διατάξεις που αναφέρονται στην αξιολόγηση (γενικά) του εκπαιδευτικού προσωπικού, π.χ., η *«ευδόκιμος συμμετοχή των διευθυντών σχολείων στην αξιολόγηση του έργου των εκπαιδευτικών, (τα) κριτήρια επιλογής διευθυντών που προϋποθέτουν αξιολόγηση εκπαιδευτικών κτλ.»*.⁶⁵⁷

---

⁶⁵⁵ Δ.Β.,956:18.

⁶⁵⁶ Δ.Β.,960:29.

⁶⁵⁷ Δ.Β.,965:4.

Η ψήφιση του ν. 1566/1985 θα βασιστεί και στις θέσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων (Δ.Ο.Ε., Α.Δ.Ε.Δ.Υ.), αφού στην εισηγητική του έκθεση καταγράφεται ότι η επιλογή-τοποθέτηση των στελεχών ρυθμιζόταν με βάση τις αρχές του νέου (τότε) βαθμολογίου-μισθολογίου.⁶⁵⁸ Θετική εξέλιξη θεωρείται από τους εκπαιδευτικούς το γεγονός ότι το εύρος επιλογής των στελεχών είναι αρκετά μεγάλο (από 10 έως 35 χρόνια υπηρεσίας), ώστε να καταστεί δυνατή η ανάδειξη των ικανότερων.⁶⁵⁹ Αυτό είναι εμφανές στους διευθυντές σχολείων, αφού μπορούν να καταλαμβάνουν το σύνολο της προηγούμενης κλίμακας.⁶⁶⁰

Η αποτίμηση της ομοσπονδίας για την ικανοποίηση των διεκδικήσεων που αφορούσαν την αξιολόγηση είναι αρνητική. Θα επιβεβαιωθεί από ψήφισμα της ολομέλειας των προέδρων των συλλόγων της (Αύγουστος του 1985), στο οποίο καταγράφεται πως *«οι διατάξεις του νομοσχεδίου για την αξιολόγηση...επαναφέρουν το ξεπερασμένο και αποτυχημένο σύστημα «επιθεώρηση - έκθεση - αξιολόγηση» του δασκάλου...(Με) το σύστημα αυτό αχρηστεύεται ο απελευθερωτικός θεσμός του σχολικού συμβούλου, για τον οποίο αγωνίστηκε ο κλάδος»*.⁶⁶¹

Η Δ.Ο.Ε. συντάσσει έγγραφο με εξειδικευμένες προτάσεις για τη συγκεκριμένη θεματική και το αποστέλλει στο υπουργείο Παιδείας με τον τίτλο *«Προγραμματισμός, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου των σχολείων και υπηρεσιακή κρίση του εκπαιδευτικού προσωπικού της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης»*. Στο κείμενο αυτό ζητούσε την κατάργηση του ισχύοντος έως τότε νομικού πλαισίου για την αξιολόγηση (διάσπαρτες αναφορές σε διάφορες νομικές παραγωγές, πολυδιάσπαση νομικού πλαισίου) και την αντικατάστασή του με μία διάταξη νόμου. Επιπλέον, γνωστοποιούσε ότι από τη διαδικασία αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου σε επίπεδο σχολικής μονάδας και περιφέρειας σχολικού συμβούλου, έπρεπε να προκύπτουν και τα στοιχεία επανάκρισης του τελευταίου.⁶⁶² Θα επιμείνει και πάλι στη διάκριση αξιολόγησης και κρίσης, καθόσον η τελευταία αφορά συγκεκριμένες ομάδες εκπαιδευτικών και όχι το σύνολό τους. Τα όργανα που θα πραγματοποιούν την υπηρεσιακή κρίση

---

⁶⁵⁸ Δ.Β.,961:13,17.

⁶⁵⁹ Δ.Β.,962:4;965:5;969:5.

⁶⁶⁰ Δ.Β.,999:8-9;1003:2-3;1004:58.

⁶⁶¹ Δ.Β.,969:4,8,10.

⁶⁶² Δ.Β.,977:24-26.

των εκπαιδευτικών θα είναι τα αρμόδια υπηρεσιακά συμβούλια (συλλογικότητα).⁶⁶³ Οι απόψεις αυτές εγκρίνονται από την 55^η γενική συνέλευση, η οποία πρότεινε την πειραματική εφαρμογή τους.⁶⁶⁴

Την ίδια περίοδο οξύνεται το ζήτημα της τοποθέτησης των επιλεγέντων στελεχών, καθώς και της ανάγκης για μετακίνηση από την περιοχή της οργανικής τους θέσης. Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι η «υποχρεωτικότητα» του λεγόμενου πίνακα Α' των διευθυντών δημιουργούσε αρκετά προβλήματα. Έτσι, θεωρεί αρνητική εξέλιξη τη μετακίνηση της συγκεκριμένης ομάδας εκπαιδευτικών σε σχολεία αρκετά χιλιόμετρα μακριά από τον τόπο κατοικίας τους, αφού κάτι τέτοιο, πέραν της δημιουργίας οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων στους ενδιαφερόμενους, αντιστρατευόταν το ίδιο το έργο της εκπαίδευσης.⁶⁶⁵ Ταυτόχρονα, εκτιμώντας την πορεία των διεκδικήσεων της έως τότε, επισημαίνει την απόρριψη των αιτημάτων της που είχαν σχέση με την αξιολόγηση.⁶⁶⁶ Θα αναφερόταν στην επιμονή του υπουργείου Παιδείας σε αρκετά ζητήματα που «δεν ήταν σκοπούμενα από το νόμο και δεν είχαν προβλεφθεί».⁶⁶⁷

Η τοποθέτηση των επιλεγέντων στελεχών απασχολεί τους δασκάλους και την επόμενη χρονιά, το 1987. Γιατί «ενώ κατά την προκήρυξη ζητήθηκε να υπογράψουν οι υποψήφιοι (σχολικοί σύμβουλοι) υπεύθυνη δήλωση και να ζητούν, εφόσον επιλεγούν τέσσερα νομαρχιακά διαμερίσματα, μερικοί βρέθηκαν απ' τον ετσιθελισμό κάποιων σε παραμεθόριες περιοχές, παρά την αρχική ή τη μετέπειτα δήλωσή τους. Στέκεται νομικά να ζητάς μια θέση που να μένει κενή και να σε τοποθετούν όπου θέλουν άλλοι;».⁶⁶⁸

Το συνδικάτο προτείνει οι τοποθετήσεις και οι μεταθέσεις των στελεχών να γίνονται με μόρια, όπως συμβαίνει για οποιοδήποτε εκπαιδευτικό. Ειδικότερα, οι σχολικοί σύμβουλοι να επιλέγονται κατά γραφεία ή περιφέρειες. Σε αντίθετη περίπτωση «η χώρα θεωρείται μια περιφέρεια, με αποτέλεσμα να μη γνωρίζουν... από την αρχή που θα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους».⁶⁶⁹

---

⁶⁶³ Ο.π.:26.

⁶⁶⁴ Δ.Β.,980:39.

⁶⁶⁵ Δ.Β.,982:4-5;984:5.

⁶⁶⁶ Δ.Β.,984:1;996:1,7.

⁶⁶⁷ Δ.Β.,982:5.

⁶⁶⁸ Δ.Β.,986:11;999:8;1004:58.

⁶⁶⁹ Δ.Β.,994:23.

Επιπλέον, οι διευθυντές να υποβάλλουν αίτηση για τις σχολικές μονάδες που επιθυμούν να τοποθετηθούν σε ένα εύρος πέντε νομών. Η τοποθέτησή τους να γίνεται μετά από πρόταση του περιφερειακού υπηρεσιακού συμβουλίου, η οποία επικυρώνεται από τον οικείο νομάρχη. Στις περιπτώσεις που δεν επαρκούν οι εκπαιδευτικοί των όμορων περιοχών ή των απαραίτητων βαθμών, αξιοποιούνται με ανάθεση καθηκόντων εκπαιδευτικοί με λιγότερα χρόνια υπηρεσίας.⁶⁷⁰

Όσον αφορά την αξιολόγηση, η ομοσπονδία επέμενε να γίνεται μόνο στις περιπτώσεις που οι εκπαιδευτικοί ζητούν με αίτησή τους κατάληψη θέσης στελέχους της εκπαίδευσης. Με αρκετή δόση αυτοκριτικής τονιζόταν πως οι εξειδικευμένες θέσεις για το ζήτημα, που ψηφίστηκαν στην 55^η Γ.Σ., αντίκεινται των απόψεων του κλάδου (απόφαση 52^{ης} Γ.Σ.). Για το λόγο αυτό επαναβεβαιώνονται οι τελευταίες και προτείνεται να τροποποιηθούν οι σχετικές διατάξεις των νόμων 1304/1982, 1566/1985, 1505 και του π.δ 214/1984, που επεδίωκαν να ρυθμίσουν όλα τα σχετικά θέματα. Η στόχευση ήταν «*προς την κατεύθυνση της λειτουργικής αναβάθμισης του εκπαιδευτικού*».⁶⁷¹

Προς την ίδια κατεύθυνση θα κινηθούν οι προτάσεις των δασκάλων και για τον τρόπο πλήρωσης των θέσεων ευθύνης. Έτσι, «*κανένας υποψήφιος για κατάληψη θέσης διευθυντή δεν απομακρύνεται από το δήμο ή το δημοτικό διαμέρισμα που είναι τοποθετημένος οργανικά εφόσον δεν το επιθυμεί*».⁶⁷² Επιπλέον, (να) υποβάλλουν αίτηση όλοι όσοι έχουν δηλώσει μια περιοχή και ενδιαφέρονται να τοποθετηθούν στις σχολικές της μονάδες και όχι οι πρώτοι ισάριθμοι με τις κενές θέσεις του αξιολογικού πίνακα, όπως όριζε η ερμηνευτική εγκύκλιος του υπουργείου Παιδείας (η οποία αντικαθιστούσε το σχετικό άρθρο 11 του ν. 1566/1985).⁶⁷³

Τις θέσεις αυτές επιβεβαιώνει η 57^η τακτική γενική συνέλευση, καθώς και αντίστοιχη έκτακτη που πραγματοποιείται το Σεπτέμβριο του 1988.⁶⁷⁴ Σε αυτές, οι εκπαιδευτικοί θα παρατηρήσουν για μια ακόμη φορά ότι αρκετά από τα αιτήματά τους δεν ικανοποιήθηκαν (αξιολόγηση για την κατάληψη διευθυντικών θέσεων, τοποθετήσεις). Η επόμενη γενική συνέλευση, το καλοκαίρι του 1989 (58^η)

⁶⁷⁰ Δ.Β.,988:8.

⁶⁷¹ Ο.π.:5,8;991:5;994:2-3.

⁶⁷² Δ.Β.,999:8;1003:3.

⁶⁷³ Δ.Β.,1004:58.

⁶⁷⁴ Δ.Β.,1006:22;1007:1,9;1011:9-10.

αναπτύσσει περισσότερο το συγκεκριμένο διεκδικητικό πλαίσιο, αφού εντάσσει στις αποφάσεις της την άποψη ότι η μη συμμετοχή των εκπαιδευτικών στους συνδικαλιστικούς αγώνες είναι αντιδημοκρατική, αντισυνταγματική και αντιπαιδαγωγική. Ιδιαίτερα, στην περίπτωση αυτών που πρόκειται να καταλάβουν θέσεις στελεχών, θα πρέπει ν' αποτελεί πρωταρχικό κριτήριο για την επιλογή και επανάκρισή τους.⁶⁷⁵

Για την ομοσπονδία, οι ανάγκες της εκπαίδευσης επιβάλλουν την προσωρινή κάλυψη των κενών θέσεων στελεχιακού δυναμικού κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους, ώστε να μη μείνουν χωρίς υποστήριξη οι εκπαιδευτικοί στο διδακτικό τους έργο. Οι οργανικές τοποθετήσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν στη συνέχεια, με τις τακτικές μεταβολές.⁶⁷⁶

Η πενταετία που ακολουθεί χαρακτηρίζεται από αντιπαραθέσεις μεταξύ της Δ.Ο.Ε. και άλλων φορέων δράσης, όπως το υπουργείο Παιδείας, τόσο σε επίπεδο διακηρύξεων/λόγου, όσο και σε επίπεδο ενεργειών-δράσεων. Αυτό το κλίμα έντασης θα διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες για την αποσαφήνιση αρκετών θεμάτων που για δεκαετίες ταλανίζουν το εκπαιδευτικό σύστημα. Το καλοκαίρι του 1990 πραγματοποιείται ημερίδα από τα ήδη επιλεγμένα στελέχη, στην οποία θα καταγραφούν οι θέσεις τους ως ομάδας συμφερόντων. Οι θέσεις αυτές ταυτίζονταν πλήρως με τις αντίστοιχες της ομοσπονδίας, ενώ για την αξιολόγηση προτάσσεται και από αυτούς *«να αποσκοπεί μόνο στην επαγγελματική βελτίωση και απόδοση του αξιολογούμενου και να αξιοποιείται κατά την κρίση των εκπαιδευτικών για την κατάληψη θέσης στελέχους της εκπαίδευσης»*.⁶⁷⁷

Από την πλευρά του το συνδικάτο ζητά να αντιμετωπιστεί σε νέα βάση το ζήτημα της εκλογής και τοποθέτησης του στελεχιακού δυναμικού, ώστε να αυξηθεί το ενδιαφέρον και η συμμετοχή προσοντούχων δασκάλων (59^η γενική συνέλευση).⁶⁷⁸ Το καινούριο στοιχείο, που ήταν η αριθμητική αποτίμηση κάθε πλευράς της διαδικασίας επιλογής, απαιτούσε, για να έχει νόημα, να αλλάξουν όλα εκείνα τα σημεία αυτής της διαδικασίας που το αναιρούσαν. Ένα από αυτά ήταν ο τρόπος τοποθέτησης των προϊσταμένων γραφείων, ο οποίος γινόταν μέσω μιας διαδικασίας που ανέτρεπε τους αξιολογικούς πίνακες και τους

---

⁶⁷⁵ Δ.Β.,1015:3.

⁶⁷⁶ Ο.π.:3,5.

⁶⁷⁷ Δ.Β.,1025:13.

⁶⁷⁸ Δ.Β.,1026:5.

διαφοροποιούσε σε σχέση με όσα ίσχυαν για τους προϊσταμένους διευθύνσεων.⁶⁷⁹ Καθώς πλησιάζουμε προς το τέλος του 1990, το συγκρουσιακό κλίμα που αναφέραμε παραπάνω επιτείνεται, εξαιτίας της μη πλήρωσης αρκετών θέσεων διευθυντών (αφού είχε προηγηθεί η κατάργηση των προηγούμενων, όπως και των προϊσταμένων) και της μη τοποθέτησης 11 επιτυχόντων σχολικών συμβούλων.⁶⁸⁰ Οι εκπαιδευτικοί κάνουν λόγο για अपαράδεκτες μεθοδεύσεις.⁶⁸¹

Η Δ.Ο.Ε. ανασύρει παλιότερο αίτημά της για ταξινόμηση όλων των προσόντων των πιθανών υποψηφίων σε συγκεκριμένες κατηγορίες, με σκοπό να διαμορφωθεί μια συνολική πρόταση. Στο σχέδιο που θα διαμορφώσει το διοικητικό της συμβούλιο ομαδοποιούνταν τα προσόντα προς επιλογήν ως εξής:

- Αρχαιότητα.
- Μεταπτυχιακές σπουδές.
- Συγγραφικό έργο.
- Κοινωνική προσφορά (τοπική αυτοδιοίκηση-συνδικαλισμός).
- Ειδική έκθεση του υποψηφίου-κρίση.
- Συνέντευξη.⁶⁸²

Επιπλέον, συνυπολογίζονται η εμπειρία και η γνώση του αντικειμένου, η αποδοτικότητα και η αποτελεσματικότητα στην καθημερινή σχολική και διδακτική πράξη.⁶⁸³

Η συγκεκριμένη πρόταση εισηγούνταν *«το δικαίωμα υποβολής υποψηφιότητας να θεμελιώνεται με τη συμπλήρωση δημόσιας υπηρεσίας 15 ετών και διδακτικής εμπειρίας 10 ετών για όλες τις θέσεις στελεχών»*.⁶⁸⁴ Οι θέσεις των στελεχών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ορίζονται με προκήρυξη κατά νομό και ο υποψήφιος είχε το δικαίωμα να αιτείται να καταλάβει συγκεκριμένη θέση μέσα στα όρια ενός γεωγραφικού διαμερίσματος.

Η ανάλυση όσων αναφέρονται για τον τρόπο σύνταξης της ειδικής έκθεσης (αξιολόγησης) των υποψηφίων μας οδηγεί σε διαφοροποιήσεις, ανάλογα με τη θέση που πρόκειται να καλυφθεί. Έτσι, για διοικητικές θέσεις αξιολογούνταν: α) η διοικητική ικανότητα, β) η ευσυνειδησία. Η έκθεση αυτή συντασσόταν *«από το*

---

⁶⁷⁹ Δ.Β.,1023:4;1026:5.

⁶⁸⁰ Δ.Β.,1028:32;1031:28.

⁶⁸¹ Δ.Β.,1034-1035:5.

⁶⁸² Ο.π.:14.

⁶⁸³ Ο.π.:12.

⁶⁸⁴ Ο.π.:13.

σύλλογο διδασκόντων σύμφωνα με τις θέσεις του κλάδου. Για τους υποψηφίους που υπηρετούν σε ολιγοθέσια σχολεία: συντάσσεται αυτοαξιολόγηση». Για θέσεις παιδαγωγικής καθοδήγησης αξιολογούνται: α) η διδακτική ικανότητα, β) η γνώση των επιστημών της αγωγής και η γνώση της διδακτέας ύλης, γ) η ευσυνειδησία. Η σύνταξη της αντίστοιχης έκθεσης γινόταν από τον αρμόδιο σχολικό σύμβουλο, ενώ για το κριτήριο της ευσυνειδησίας και από το σύλλογο διδασκόντων του σχολείου που υπηρετούσε ο υποψήφιος. Τελικά, «ο μέσος όρος εξάγεται από το αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο κρίσης και επιλογής».⁶⁸⁵

Οι απόψεις αυτές επεξεργάζονται και ψηφίζονται από 76 συλλόγους εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε πανελλήνιο επίπεδο, ενώ από αυτούς οι 65 θα τις αποδεχτούν. Στην τελική μορφή του σχεδίου, μετά από μια σειρά τροποποιήσεων, οι κατηγορίες των προσόντων παραμένουν αμετάβλητες.⁶⁸⁶ Μοναδική διαφορά ήταν η προσθήκη στην κατηγορία «ειδική έκθεση υποψηφίου-κρίση» της φράσης «μόνο για τις θέσεις σχολικών συμβούλων και προϊσταμένων».⁶⁸⁷ Μία ακόμη διαφοροποίηση παρατηρείται στα απαραίτητα χρόνια υπηρεσίας, αφού διαφοροποιούνται με βάση την προς πλήρωση θέση: α) τη συμπλήρωση δημόσιας υπηρεσίας 15 ετών και διδακτικής εμπειρίας 10 ετών για τους προϊσταμένους και τους σχολικούς συμβούλους, β) ενώ για τους διευθυντές 8 έτη δημόσιας υπηρεσίας και 5 έτη διδακτικής εμπειρίας.⁶⁸⁸ Το τελευταίο εξάλλου ήταν και αίτημα 11 συλλόγων των εκπαιδευτικών.⁶⁸⁹

Εκτός από την κατανομή των προσόντων σε ομάδες, επιδιώκεται η εξορθολογισμένη μετατροπή/αντιστοίχισή τους σε αριθμητικά δεδομένα-μόρια. Έτσι, για τις διοικητικές θέσεις προτείνονται: α) αρχαιότητα: 4 μονάδες για κάθε έτος υπηρεσίας, β) σπουδές: το μέγιστο 18 μονάδες, γ) συγγραφικό έργο: μέχρι 2 μονάδες, δ) κοινωνική προσφορά: 1 μόριο για κάθε όργανο Ο.Τ.Α. στο οποίο συμμετέχει ο υποψήφιος και 1 μόριο για κάθε έτος σε αιρετό καταστατικό όργανο του συνδικαλισμού, ε) ειδική έκθεση-κρίση: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6, στ) συνέντευξη: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6.

Στην περίπτωση των σχολικών συμβούλων προτείνονταν: α) αρχαιότητα: 4 μονάδες για κάθε έτος υπηρεσίας, β) σπουδές: το μέγιστο 24 μονάδες, γ)

⁶⁸⁵ Ο.π.:14.

⁶⁸⁶ Τρεις μόνο σύλλογοι θα απορρίψουν την κατηγορία «κοινωνική προσφορά» (Δ.Β.,1037-1038:9).

⁶⁸⁷ Δ.Β.,1037-1038:9,11.

⁶⁸⁸ Ο.π.:10.

⁶⁸⁹ Ο.π.:9.

συγγραφικό έργο: μέχρι 4 μονάδες, δ) κοινωνική προσφορά: 1 μόριο για κάθε όργανο Ο.Τ.Α. στο οποίο συμμετέχει ο υποψήφιος, 1 μόριο για κάθε έτος σε αιρετό καταστατικό όργανο του συνδικαλισμού και 1 μόριο για κάθε έτος υπηρεσίας σε διευθυντική θέση ή θέση σχολικού συμβούλου (δε γίνεται υπέρβαση των 8 μονάδων), ε) ειδική έκθεση-κρίση: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6, στ) συνέντευξη: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6.⁶⁹⁰ Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι αποδίδεται διαφοροποιημένη βαρύτητα σε κάθε ομάδα προσόντων ανάλογα με τη θέση που πρόκειται να καλυφθεί (οι σπουδές, το συγγραφικό έργο και η κοινωνική προσφορά είναι ιδιαίτερα ενισχυμένα στους σχολικούς συμβούλους).

Το τελικό σχέδιο που προκύπτει από τις διεργασίες των κατά τόπους συλλόγων θα διαφέρει από τα παραπάνω. Αυτό οφείλεται, κυρίως, στην απαίτηση 32 από αυτούς για βαθμολογική ενίσχυση των μεταπτυχιακών σπουδών.⁶⁹¹

Η βάση, επομένως, της συνδικαλιστικής οργάνωσης προκρίνει και πριμοδοτεί τις σπουδές παρά την αρχαιότητα ή τα έτη υπηρεσίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι 17 από τους συλλόγους των δασκάλων εντοπίζουν σημαντικές δυσκολίες στην εκτίμηση του συγγραφικού έργου, 8 θέτουν ζήτημα υπολογισμού της ξένης γλώσσας, 8 υποστηρίζουν τον υπολογισμό κι άλλων τομέων κοινωνικής προσφοράς, ενώ 5 κάνουν διαφορετικές προτάσεις για την αξιολόγηση. Όσον αφορά το τελευταίο στοιχείο, διατυπώνεται με σαφήνεια ότι *«για την εξακρίβωση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας στη σχολική και διδακτική πράξη του υποψηφίου να επιλεγεί σε θέση στελέχους, ισχύει η θέση του κλάδου ότι αυτή πρέπει να αξιολογείται με ειδική έκθεση-κρίση»*.⁶⁹²

Οι προαναφερόμενες διεργασίες επαναβεβαιώνονται στην 60^η γενική συνέλευση. Η ομοσπονδία στο εξής θα επιμένει στη μετρησιμότητα–μοριοποίηση

⁶⁹⁰ Δ.Β.,1034-1035:14.

⁶⁹¹ Ο.π.:9. Έτσι, κατ' αντιστοιχία, για τις διοικητικές θέσεις προτείνονται: α) αρχαιότητα: 1 μονάδα για κάθε έτος υπηρεσίας, β) σπουδές: το μέγιστο 20 μονάδες, γ) συγγραφικό έργο: 4 μονάδες για κάθε βιβλίο που έχει εκδώσει ο υποψήφιος (δεν υπερβαίνει τις 8 μονάδες), δ) κοινωνική προσφορά: 1 μόριο για κάθε όργανο Ο.Τ.Α. στο οποίο συμμετέχει ο υποψήφιος και 1/2 μόριο για κάθε έτος σε αιρετό καταστατικό όργανο του συνδικαλισμού (μέχρι 6), ε) ειδική έκθεση-κρίση: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6, στ) συνέντευξη: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6. Στην περίπτωση των σχολικών συμβούλων προτείνονταν: α) αρχαιότητα: 1 μονάδα για κάθε έτος υπηρεσίας, β) σπουδές (συνυπολογίζεται και η γνώση ξένων γλωσσών που δεν υπήρχε στο αρχικό σχέδιο): το μέγιστο 24 μονάδες (εκτός του διδακτορικού και του μεταπτυχιακού τίτλου), γ) συγγραφικό έργο: μέχρι 4 μονάδες (δεν υπερβαίνει τις 8 μονάδες), δ) κοινωνική προσφορά: 1 μόριο για κάθε όργανο Ο.Τ.Α. στο οποίο συμμετέχει ο υποψήφιος και 1/2 μόριο για κάθε έτος σε αιρετό καταστατικό όργανο του συνδικαλισμού (μέχρι 6), ε) ειδική έκθεση-κρίση: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6, στ) συνέντευξη: μέχρι 10 μονάδες με βάση το 6 (Ο.π.:11).

⁶⁹² Δ.Β.,1037-1038:9,11. Και όχι η αυτο-αξιολόγηση που είχε προταθεί παραπάνω.

των προσόντων ως αναγκαία, αλλά όχι πάντα ικανή συνθήκη, για την αντικειμενικότητα των επιλογών.⁶⁹³ Αυτό είναι εμφανές στις επιλογές που θα ακολουθήσουν, στις οποίες «υποψήφιοι με μειωμένα προσόντα και μειωμένη απόδοση στη συνέντευξη βαθμολογήθηκαν με πολύ μεγάλους βαθμούς», ενώ «μέλη του συμβουλίου επιλογής, αδιαφορώντας για προσόντα μετεκπαίδευσης και επιμόρφωσης...και αλάνθαστες απαντήσεις κατά τη συνέντευξη...βαθμολόγησαν με τους πιο μικρούς βαθμούς».⁶⁹⁴

Ενώ επίκειται η ψήφιση του ν. 2043/1992 το συνδικαλιστικό όργανο των δασκάλων απορρίπτει τη μονιμότητα των στελεχών, αφού για να επιτευχθεί η τελευταία απαιτούνταν ο υποψήφιος να καταλάβει θέση και βαθμό διευθυντή σχολείου.⁶⁹⁵ Επιπρόσθετα, τονιζόταν ότι «η ανάδειξη της αρχαιότητας ως βασικού κριτηρίου⁶⁹⁶ έχει ως αποτέλεσμα να αποκλείονται νέοι εκπαιδευτικοί που διαθέτουν και συνδυάζουν την επιστημονική κατάρτιση, τη διοικητική και οργανωτική ικανότητα και την ενεργό συμμετοχή στις σχολικές διαδικασίες».⁶⁹⁷

Το συνδικάτο παρατηρεί ότι οι προτάσεις του υπουργείου Παιδείας που αναφέρονται στην αξιολόγηση και τη «διοίκηση και εποπτεία» καλύπτουν 25 σελίδες περίπου, δηλαδή το ήμισι της συνολικής έκτασης του σχετικού κειμένου. «Το γεγονός αυτό δείχνει ότι το κύριο ενδιαφέρον...συγκεντρώνεται στα 2 αυτά θέματα και, ιδιαίτερα στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού και τη στελέχωση των θέσεων της διοίκησης και εποπτείας». Στην πραγματικότητα, υποστηρίζει η Δ.Ο.Ε., υιοθετούνταν ορισμένα δικά της λεκτικά σχήματα, που έδιναν την εντύπωση ότι αποτελούσαν τα βασικά σημεία των απόψεών της. Η οικειοποίηση της σχετικής ρητορικής αποσκοπούσε στον «ασφυκτικό έλεγχο του διδακτικού προσωπικού του σχολείου, όχι με βάση αντικειμενικά, επιστημονικά και άλλα αναντίρρητα αποδεικτικά στοιχεία του ατομικού φακέλου, αλλά...με όσα αυθαίρετα επιθυμεί η κρίση του ενός κριτή...που...αξιολογεί την κάθε περιοχή πρωτοβουλιών και

---

⁶⁹³ Δ.Β.,1041:7;1049-1050:2,9.

⁶⁹⁴ Δ.Β.,1051-1052:1.

⁶⁹⁵ Δ.Β.,1047-1048:19.

⁶⁹⁶ Η ομοσπονδία κάνει ιδιαίτερη αναφορά και στην αντικατάσταση των κριτηρίων «δημοκρατική προσωπικότητα» και «κοινωνική προσφορά» με αυτό της «κοινωνικής παρουσίας» (Δ.Β,1041:7).

⁶⁹⁷ Δ.Β.,1049-1050:21.

*συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού στην εργασία του, μονοπρόσωπα βέβαια, αυθαίρετα και κατά το μεγαλύτερο μέρος κυριαρχικά».*⁶⁹⁸

Στην πιθανή μονομέρεια της κρίσης του ενός αξιολογητή αντιπροτείνει η ειδική έκθεση-κρίση κάθε υποψηφίου να προκύπτει από τα πρακτικά «προγραμματισμού – υλοποίησης – απολογισμού» των συλλόγων διδασκόντων των σχολείων όπου υπηρέτησε ο υποψήφιος. *«Η λειτουργία του υποψηφίου στα πλαίσια του συλλόγου διδασκόντων και η συμβολή του στη βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου της σχολικής μονάδας και της τάξης, όπως αποτυπώνεται στα πρακτικά, αποτελούν τα στοιχεία που καταδεικνύουν τη διοικητική ικανότητα, τη γνώση των επιστημών της αγωγής, τη(ς) διδακτέα(ς) ύλη(ς) και το βαθμό της ευσυνειδησίας του».*⁶⁹⁹ Ερωτηματικά δημιουργεί μια προσθήκη, σύμφωνα με την οποία *«ο θεσμός του σχολικού συμβούλου έχει πληγεί. Η επιλογή του στηρίζεται πλέον στους τίτλους σπουδών και στα μόρια από έτη υπηρεσίας κτλ.»*⁷⁰⁰

Παρά την ύπαρξη κάποιων δυσερμηνευτων αναφορών, η κατανομή των προσόντων σε σχετικά σταθερές κατηγορίες (τυπικά προσόντα, αρχαιότητα, συγγραφικό έργο, κοινωνική προσφορά, ειδική έκθεση-συνέντευξη) θα παγιωθεί τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.⁷⁰¹ Ενώ οι κατηγορίες αποκρυσταλλώνονται, αμφισβητήσεις θα υπάρξουν για τα προσόντα που θα ενταχθούν σε καθεμιά από αυτές, καθώς και για τον τρόπο μέτρησής τους. Ειδικότερα, κριτήρια όπως *«το εκπαιδευτικό έργο-πρωτοβουλίες σε σχέση με αυτό»* ή *«η ικανότητα αντιμετώπισης εκπαιδευτικών θεμάτων»* αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.⁷⁰²

Γι' αυτό η ολομέλεια των προέδρων προτείνει (το καλοκαίρι του 1993) το ανώτατο όριο των αξιολογικών μονάδων που θα δίνει το συμβούλιο κρίσης να αντιπροσωπεύει το 24% του συνολικού αριθμού μορίων⁷⁰³ και όχι το 50%, όπως επιθυμούσε το υπουργείο Παιδείας. Η πρόταση αυτή πήγαζε από την άποψη ότι αυτό το 50% επιμερίζεται σε 40% από συλλογικό όργανο και σε 60% από μονοπρόσωπα όργανα. Κατά συνέπεια το τελικό αποτέλεσμα *«επηρεάζεται καθοριστικά από την υποκειμενική και... αυθαίρετη κρίση των μονοπρόσωπων*

⁶⁹⁸ Δ.Β.,1047-1048:5,18-19.

⁶⁹⁹ Δ.Β.,1049-1050:8-9.

⁷⁰⁰ Ο.π.:9.

⁷⁰¹ Δ.Β.,1061:6.

⁷⁰² Δ.Β.,1088:81.

⁷⁰³ Αρχαιότητα 32, τυπικά προσόντα, συγγραφικό έργο, κοινωνική προσφορά 32, ειδική έκθεση-συνέντευξη 20.

*οργάνων, καθώς και από την κρίση συμβουλίων, η σύνθεση των οποίων αμφισβητήθηκε...από τον κλάδο».*⁷⁰⁴

Σχετικά με την αξιολόγηση, τα αντίστοιχα ποσοστά με τα οποία συμμετέχουν οι εκθέσεις του διευθυντή (15%) και του σχολικού συμβούλου (15%) στη διαμόρφωση του συνολικού αριθμού των αξιολογικών μονάδων για την κατάληψη θέσης ευθύνης, ενώ μοιάζουν φαινομενικά χαμηλά, θεωρούνται τουλάχιστον επισφαλής. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αποβαίνουν σε ρυθμιστικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος. Η πρόταση της Δ.Ο.Ε. προέβλεπε τη συγκρότηση συλλογικών οργάνων αξιολόγησης και επιλογής, «η σύνθεση των οποίων διασφαλίζει το αντικειμενικό και αξιόπιστο του αξιολογικού αποτελέσματος και ενισχύει την εμπιστοσύνη του εκπαιδευτικού στην αντικειμενικότητα της κρίσης. (Επιπλέον), παρέχει τη δυνατότητα στα μέλη των συμβουλίων επιλογής να παρακολουθήσουν χρονιά τη χρονιά το σύνολο της δράσης των υποψηφίων, όπως αυτή αποτυπώνεται στα πρακτικά των συλλόγων διδασκόντων, και στοιχειοθετείται κατά τομείς κριτηρίων. Και αφού λάβει υπόψη και την αυτοαξιολόγηση του υποψηφίου (συγκροτεί) ειδική έκθεση-κρίση».⁷⁰⁵

Τις παραπάνω εκτιμήσεις επαναλαμβάνει η ομοσπονδία και το καλοκαίρι του 1994, όταν βρίσκονται υπό διαμόρφωση τα π.δ. 398 και 399/1995 (με βάση το ν. 2188/1994). Μάλιστα, θα αυξήσει τη συμμετοχή των μετρήσιμων κριτηρίων στο 84%, των δε κρινόμενων από το συμβούλιο επιλογής στο 16% στο σύνολο των 100 μονάδων, που ήταν και το ανώτατο όριο του αξιολογικού αποτελέσματος. Καθιστούσε σαφές ότι «λεπτομερής αποσαφήνιση των κρινομένων κατά κατηγορία στοιχείων θα γίνει, εφόσον γίνει αποδεκτή η αρχή του 84% προς 16%...».⁷⁰⁶ Επιπλέον, προκειμένου να αποσυμφορηθούν οι θέσεις στελεχών και να ανανεώνεται το προσωπικό τους προτείνεται από τη Δ.Ο.Ε. όσοι κατέχουν παρόμοιες θέσεις και συμπληρώνουν 35 έτη υπηρεσίας (και ηλικία 60 έτη), να αποχωρούν από την ενεργό δράση.⁷⁰⁷

Το Νοέμβριο του 1994 το συνδικάτο θα υποστηρίξει ότι η επιλογή των στελεχών εναπόκειται αποκλειστικά στη δικαιοδοσία των μελών του συμβουλίου

⁷⁰⁴ Δ.Β.,1061:6.

⁷⁰⁵ Ο.π.:6. Επομένως, προστίθεται και η αυτο-αξιολόγηση του ίδιου του ενδιαφερόμενου.

⁷⁰⁶ Δ.Β.,1068:13.

⁷⁰⁷ Δ.Β.,1059-1060:4;1062-1063:7.

επιλογής. Και αυτό, γιατί η μεγάλη αναλογία των συνεκτιμώμενων στοιχείων, αν συνδυαζόταν με το γεγονός ότι τα μετρήσιμα προσόντα των υποψηφίων υπολείπονταν κατά πολύ του ανώτατου ορίου των 60 μονάδων, που το σχεδιαζόμενο π.δ. προέβλεπε, οδηγούσε σε επιλογές οι οποίες εξαρτώνταν αποκλειστικά από την υποκειμενική κρίση των μελών του επιλεκτικού οργάνου.⁷⁰⁸

Στο το ζήτημα της αξιολόγησης και τη σχέση της με τη διαδικασία επιλογής, θεωρεί απαραίτητη την απαλοιφή της από το σχέδιο, αφού αποτελούσε αντικείμενο διαφορετικής ομάδας εργασίας. Η ιδέα που εμπεριείχε το συγκεκριμένο κείμενο να συμμετέχει ο σχολικός σύμβουλος ή ο προϊστάμενος με εισηγητική έκθεση στη διαδικασία επιλογής των διευθυντών σχολείων απορρίπτεται. Κάτι τέτοιο, κατά τη γνώμη της ομοσπονδίας, θα αναιρούσε τους θεσμούς συνεργασίας και αλληλεγγύης στην εκπαίδευση. Δε γίνεται αποδεκτή, λοιπόν, η ύπαρξη αξιολογητών-ελεγκτών, καθώς και *«κάθε τι που στόχο έχει να επιβάλλει πνεύμα αυστηρού διοικητισμού στη σχολική μονάδα, να πλήξει την παιδαγωγική ελευθερία και αυτονομία του εκπαιδευτικού στην επιτέλεση του έργου του, να πλήξει τη δημοκρατική ζωή του σχολείου, να οδηγήσει σε σχέσεις εξάρτησης και υποτέλειας μεταξύ των παραγόντων της εκπαιδευτικής κοινότητας»*. Η ίδια λογική επέτασσε τη συγκρότηση συλλογικών οργάνων, όπως οι τριμελείς επιτροπές που πρότεινε και το προαναφερόμενο σχέδιο, προκειμένου να απαλλαγούν ο σχολικός σύμβουλος και ο προϊστάμενος από τη σύνταξη των λεγόμενων εισηγητικών εκθέσεων-αξιολογήσεων.⁷⁰⁹

Τους μήνες που ακολουθούν έχουμε κλιμάκωση της διεκδίκησης των συγκεκριμένων αιτημάτων. Έτσι, σε διάβημα προς το υπουργείο Παιδείας τονίζεται ότι *«στο υπόψη π.δ. το ποσοστό συμμετοχής του συμβουλίου επιλογής στη διαμόρφωση του τελικού αξιολογικού αποτελέσματος δεν είναι απλά μεγάλο, είναι καταλυτικό. Τα συνεκτιμώμενα κριτήρια στην πράξη θα προσδιορίσουν κατά 80% και πάνω το αποτέλεσμα...Αυτό είναι μια πραγματικότητα που δεν είναι δυνατό να αγνοηθεί ή να υποβαθμιστεί μέσα από οποιεσδήποτε αλχημείες. Εξάλλου, τα συνεκτιμώμενα κριτήρια είναι τόσο γενικόλογα και αόριστα, που δίνουν τη*

---

⁷⁰⁸ Δ.Β.,1071:28.

⁷⁰⁹ Δ.Β.,1068:13.

*δυνατότητα στο κάθε μέλος του συμβουλίου να εκτιμά κατά το δοκούν τα στοιχεία που διαθέτει ο υποψήφιος στις επιμέρους κατηγορίες».*⁷¹⁰

Τα νέα προεδρικά διατάγματα θα τύχουν αρνητικών σχολίων από τη Δ.Ο.Ε., με κύριο άξονα της κριτικής την αναλογία μετρήσιμων και εκτιμήσιμων προσόντων. Για να ενισχύσει τις απόψεις της αναφέρεται στην απόφαση 596/1995 του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο γνωμοδοτώντας επί των σχεδιαζόμενων π.δ. συνιστούσε την αλλαγή της σχέσης μεταξύ των μετρήσιμων και των εκτιμήσιμων από 60% προς 40% σε 80% προς 20%. Η τελευταία άλλωστε αποτελούσε και πρόταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, μια «*κατ' οικονομίαν λύση που διαφυλάσσει την απαραίτητη εν προκειμένω εγγύηση αντικειμενικής κρίσεως*».⁷¹¹ Το υπουργείο Παιδείας επιλέγει, τελικά, την αναλογία 65% προς 35%, η οποία θεωρείται από τη Δ.Ο.Ε. «*παραπλανητική*» και «*καταλυτική υπέρ της συνέντευξης*».⁷¹²

Εκτός των παραπάνω, οι εκπαιδευτικοί εντοπίζουν δυσλειτουργίες στα συνεκτιμώμενα κριτήρια του άρθρου 12 (κριτήρια επιλογής διευθυντών σχολικών μονάδων και Σ.Ε.Κ.), στη μοριοδότηση της προϋπηρεσίας διευθυντών-υποδιευθυντών, καθώς και στην αριθμητική αποτίμηση του συγγραφικού έργου.⁷¹³ Επιπλέον, υποστήριζαν ότι πολλά προσόντα αναφέρονταν σε ενέργειες και δραστηριότητες των υποψηφίων κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους στα πλαίσια της σχολικής τάξης, συνιστούσαν το εκπαιδευτικό τους έργο. Κάτι τέτοιο, όμως, από το 1982 και μετά ουδέποτε είχε αξιολογηθεί (σύμφωνα και με την επιταγή του ν. 2266/1994).⁷¹⁴

Τον Οκτώβριο του 1997 η Δ.Ο.Ε. εκδίδει ανακοίνωση με αφορμή τις πρόσφατες, τότε, επιλογές στελεχών. Σε αυτή τονίζει την ανάγκη για ένα σύστημα αξιολόγησης με βάση τις αρχές του δημοκρατικού προγραμματισμού και της

---

⁷¹⁰ Δ.Β.,1079:16-18.

⁷¹¹ Δ.Β.,1088:81. Συγκεκριμένα, το Σ.τ.Ε. στη σχετική γνωμοδότησή του ανέφερε: «*Δεν είναι νόμιμη η θέσπιση συστήματος επιλογής στηριζόμενου σε υψηλό ποσοστό ad hoc συνεκτιμωμένων κριτηρίων...πρέπει να δοθεί μείζων βαρύτης στα «μοριοδοτούμενα» κριτήρια επιλογής, τα οποία καθιστούν εφικτό τον αναγκαίο έλεγχο (ιδίως δικαστικό) εν περιπτώσει αμφισβητήσεως της επιλογής*».

⁷¹² Δ.Β.,1094:62.

⁷¹³ Δ.Β.,1097:3;1098:22;1103:14.

⁷¹⁴ Δ.Β.,1088:81. Ο ν. 2266/1994, μεταγενέστερος του ν. 2188/1994, αναφερόμενος στις επιλογές στελεχών στο άρθρο 16 παρ.10 ορίζει: «*Η απόδοση των υποψηφίων στελεχών της εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό έργο, θα αρχίσει να συνυπολογίζεται μετά την εφαρμογή του συστήματος αξιολόγησης των εκπαιδευτικών. Με προεδρικό διάταγμα που θα εκδοθεί με πρόταση του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, θα προσδιοριστεί η συμμετοχή της απόδοσης στο εκπαιδευτικό έργο, στη γενική αξιολόγηση των υποψηφίων στελεχών της εκπαίδευσης και η ανακατανομή των μονάδων αξιολόγησης κατά κατηγορίες κριτηρίων*».

αντίληψης του σχολείου ως *συνεργαζόμενη εκπαιδευτικής κοινότητας*, το οποίο θα βοηθούσε ουσιαστικά στην καλύτερη δυνατή κρίση των μελλοντικών στελεχών της εκπαίδευσης.⁷¹⁵ Οι θέσεις αυτές εξειδικεύονται ακόμη περισσότερο δυο χρόνια αργότερα, στο διεκδικητικό πλαίσιο που θα διαμορφώσει η 68^η γενική συνέλευση.

Σε αυτό καταγράφεται για μια ακόμη φορά πως το υποψήφιο στέλεχος πρέπει να αξιολογείται. Όμως, *«δεν κρίνεται από μονοπρόσωπα, αλλά από συλλογικά όργανα (συμβούλια επιλογής, υπηρεσιακά συμβούλια), το δε αποτέλεσμα της κρίσης σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να είναι προϊόν αποκλειστικά της αξιολογικής έκθεσης. Θα πρέπει να αποτελεί προϊόν συνεξέτασης όλων εκείνων των παραγόντων που έχουν σχέση με τη δράση του εκπαιδευτικού, τα επιστημονικά του προσόντα, την εμπειρία του, τη λειτουργία της σχολικής μονάδας και τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σ' αυτή...»*.⁷¹⁶ Τους εκπαιδευτικούς απασχολεί ιδιαίτερα το πώς η αξιολογική έκθεση υπεισέρχεται στη διαμόρφωση του τελικού επιλεκτικού αποτελέσματος. Αυτό που καθιστούσαν σαφές ήταν ότι η *«επανάληψη (επανάκριση) ή η κρίση κάθε συναδέλφου για θέση στελέχους να βασίζεται όχι μόνο σε τυπικά προσόντα, αλλά και στη δράση του στη συγκεκριμένη θέση που είχε»*.⁷¹⁷

Από το 1997 και μετά η έννοια της αξιολόγησης συναρτάται σταθερά με τις διαδικασίες επιλογής. Ήδη η Δ.Ο.Ε. έχει αποδεχτεί αυτήν την εξέλιξη από τις αρχές της δεκαετίας του '90, περιορίζοντάς την σε συγκεκριμένες ομάδες εκπαιδευτικών. Η στάση της αποτελούσε απάντηση και στην έντονη κριτική που δεχόταν για την απουσία συστηματικής αξιολόγησης των δασκάλων από την αναστολή των εκθέσεων το 1982. Σε αυτό που διαφωνούσε ήταν ο τρόπος ή οι μέθοδοι αξιολόγησης που προτείνονταν κατά καιρούς.⁷¹⁸ Αλλά και τα νομικά κείμενα που ρύθμιζαν το στελεχιακό περιείχαν κάθε φορά ένα σημαντικό τμήμα που αναφερόταν στη συμβολή των αξιολογικών εκθέσεων στην ανάδειξη των στελεχών. Η ομοσπονδία αγωνιζόταν να επιτύχει την αναγκαία λειτουργική ισορροπία ανάμεσα στις εκθέσεις αυτές, τα μετρήσιμα προσόντα των υποψηφίων και τη συνέντευξη (69^η τακτική γενική συνέλευση).⁷¹⁹

---

⁷¹⁵ Δ.Β.,1089:34.

⁷¹⁶ Δ.Β.,1097:2;1099:4;1103:19.

⁷¹⁷ Ο.π.: 3.

⁷¹⁸ Δ.Β.,1099:10.

⁷¹⁹ Δ.Β.,1102:6;1103:20;1104:3;1106:4;1109:6.

Επιπλέον, επιδιώκει την υλοποίηση αυτών των αιτημάτων μέσα από την υπογραφή με τα αρμόδια υπουργεία Ειδικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας. Στην τελευταία, το ζήτημα της επιλογής στελεχών κατέχει τη δεύτερη θέση (μετά την επιμόρφωση-μετεκπαίδευση), ενώ συμπεριλαμβάνεται και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου. Η κλαδική συλλογική διαπραγμάτευση, καθώς και η κεντρική που διεξήγαγε η Α.Δ.Ε.Δ.Υ., οδηγούνται σε αδιέξοδο. Έτσι, ο θεσμός των συλλογικών διαπραγματεύσεων στην εκπαίδευση, την καθιέρωση του οποίου είχε χαιρετίσει το συνδικαλιστικό κίνημα, δέχτηκε κατά την πρώτη εφαρμογή του καίριο πλήγμα.⁷²⁰ Επιπλέον, στο πλαίσιο ενός μεσοπρόθεσμου σχεδιασμού, το υπουργείο Παιδείας δίνει στη Δ.Ο.Ε. το 2000 τον προγραμματισμό της δράσης του για την τετραετία που θα ακολουθούσε, ζητώντας ταυτόχρονα τις προτάσεις της.

Είναι εμφανές ότι τα κείμενα της Δ.Ο.Ε., σχετικά με τα απαραίτητα προσόντα προς επιλογή, μονοπωλούνται έως τη μεταπολίτευση από το δίλημμα μετεκπαιδευμένοι ή μη μετεκπαιδευμένοι. Το τέλος της δεκαετίας του 1970 θα φέρει μαζί με την κατάργηση των επιθεωρητών το αίτημα για νέους επιλεκτικούς μηχανισμούς στενά συνδεδεμένους με την αξιολόγηση και τη συνέντευξη των υποψηφίων. Η πενταετία 1989-1994 είναι σημαντική για δύο ζητήματα που άπτονται των προσόντων: α) την κατανομή τους σε ταξινομητικές κατηγορίες, β) την αριθμητική τους αποτίμηση. Το συνδικαλιστικό λόγο απασχολεί έντονα και η ορθή αναλογία μετρήσιμων και εκτιμήσιμων προσόντων, σε μια προσπάθεια να βρεθεί η χρυσή τομή ανάμεσά τους.

Οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θα αποδεχτούν την αξιολόγηση του έργου τους υπό προϋποθέσεις και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Ακόμη και από μονοπρόσωπα όργανα. Η αποδοχή των αξιολογικών διαδικασιών και η συμπερίληψη της αντίστοιχης θεματικής στις διεκδικήσεις του συνδικαλιστικού τους φορέα δε θα γίνει χωρίς εντάσεις.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως τη διετία 1990-1992 η Δ.Ο.Ε., για πρώτη φορά μετά το 1964, διαμορφώνει μέσα από συλλογικές διαδικασίες *πλήρεις* και επεξεργασμένες θέσεις για τους μηχανισμούς επιλογής των στελεχών του εκπαιδευτικού συστήματος. Κυρίως πριν, αλλά μερικές φορές και μετά από το

---

⁷²⁰ Δ.Β.,1109:2-3. Σύμφωνα με το ν. 2738/1999.

χρονικό αυτό σημείο, είναι χαρακτηριστική η μερικότητα και η αποσπασματικότητα των προταγμάτων της.

Ενώ η στάση της ομοσπονδίας στα προηγούμενα θέματα παρέμεινε σχετικά σταθερή, δε συνέβη το ίδιο για την δεύτερη υποκατηγορία, την υπηρεσιακή ηλικία. Αυτό είναι εμφανές πριν τη δεκαετία του 1980, όπου η ένταξη των διευθυντών β' και των τμηματάρχων α' στην ομάδα επιλογής αποτελούσε κατά καιρούς αντικείμενο διαπραγματεύσεως. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί σε δύο λόγους: α) οι θέσεις που διαμόρφωνε η ομοσπονδία λάμβαναν υπόψη τους τον αριθμό των δασκάλων σε κάθε βαθμό, β) στις πιέσεις που ασκούσαν στο εσωτερικό της συγκεκριμένες ομάδες εκπαιδευτικών.

Από τη δεκαετία του 1980 και μετά, το δίλημμα μετεκπαιδευμένοι ή μη θα μετατραπεί σε αρχαιότητα και έτη υπηρεσίας ή σπουδές. Προκειμένου η Δ.Ο.Ε. να συμπεριλάβει στις θέσεις της κάθε υποψήφιο, διαμορφώνει ένα επιλεκτικό εύρος υπηρεσιακής ηλικίας αρκετά μεγάλο. Αυτό θα υπόκειται στην αναγκαία κλιμάκωση, από τους διευθυντές προς τους προϊσταμένους και τους σχολικούς συμβούλους.

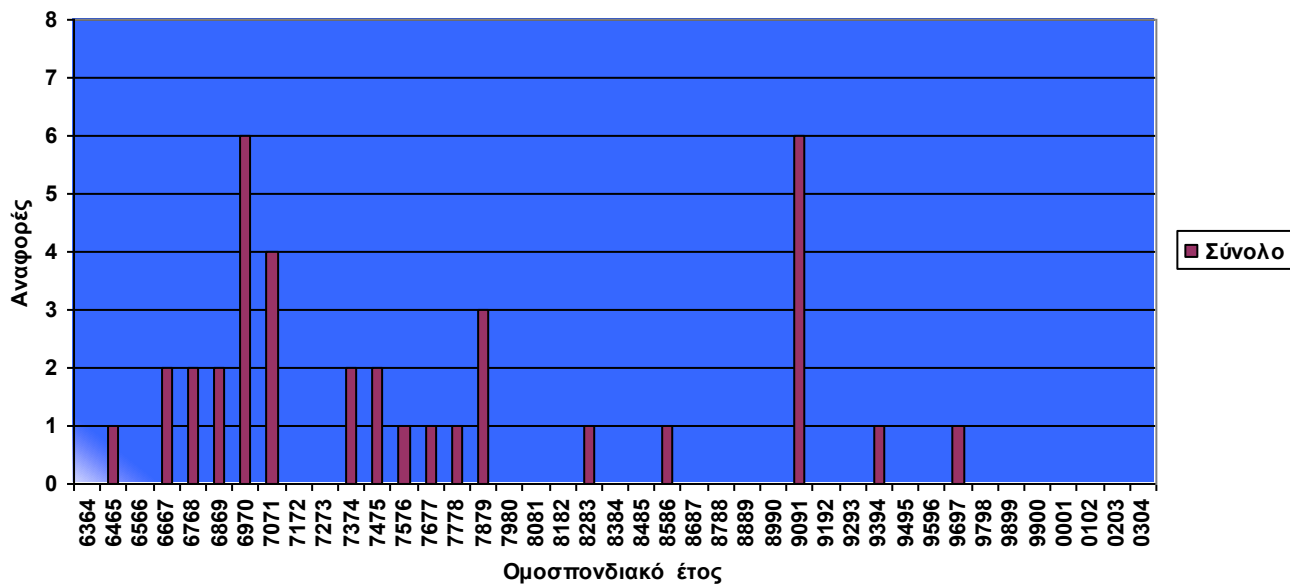
Το κράτος παρεμβαίνει ρυθμιστικά στη διαδικασία επιλογής μέσα και μέσω των αντίστοιχων συμβουλίων. Η προτίμηση συγκεκριμένης αναλογίας μετρήσιμων–συνεκτιμώμενων κριτηρίων (65%-35%) αντί εκείνης του Συμβουλίου της Επικρατείας, η απουσία σταθερής βάσης για τη μέτρησή τους, η γενική και αόριστη διατύπωση ορισμένων από αυτά, ο περιορισμένος αριθμός μελών για την ύπαρξη απαρτίας αποτελούν μερικά από τα χαρακτηριστικά τους. Ένα δεύτερο σημείο ελέγχου είναι η τοποθέτηση του επιλεγμένου στελέχους με ή χωρίς δική του αίτηση. Ιδιαίτερα, στη δεύτερη περίπτωση, η επιλογή του νομού, του γεωγραφικού διαμερίσματος ή του συνόλου της επικράτειας της χώρας παρέχει στους ιθύνοντες της εκπαίδευσης διαφορετικές δυνατότητες ευελιξίας για την κατανομή του συγκεκριμένου προσωπικού (σύμφωνα με τις δικές τους προτεραιότητες).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Η διαδικασία επιλογής

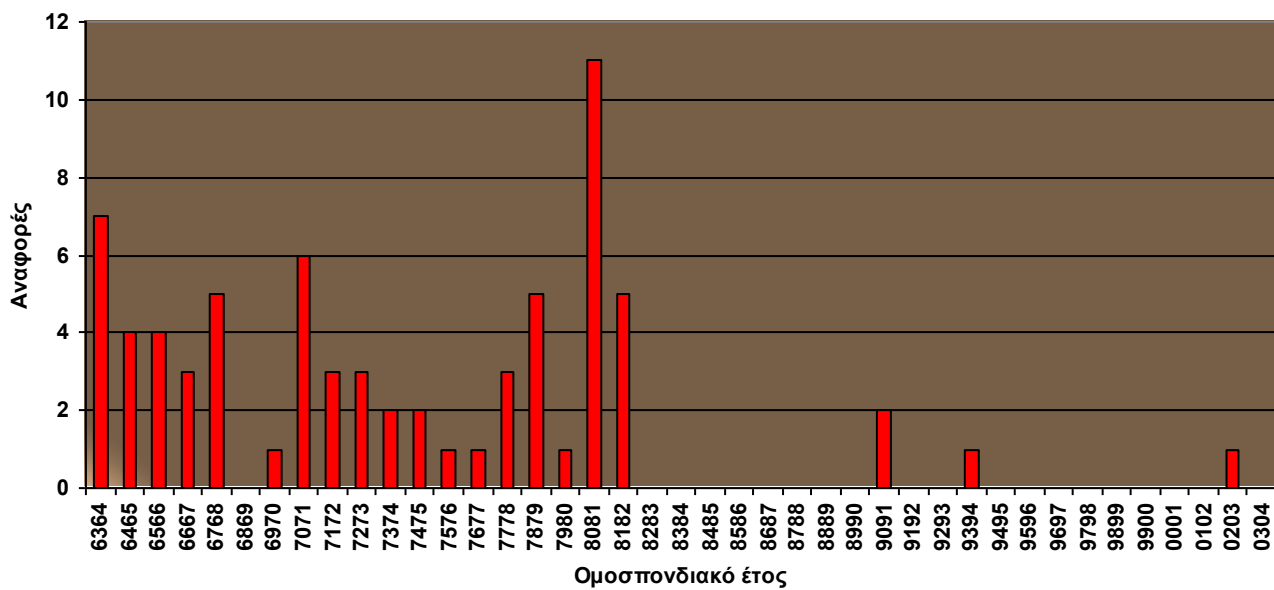
4.A Υπηρεσιακός φάκελος – υπηρεσιακές εκθέσεις

4.A Υπηρεσιακός φάκελος - υπηρεσιακές εκθέσεις

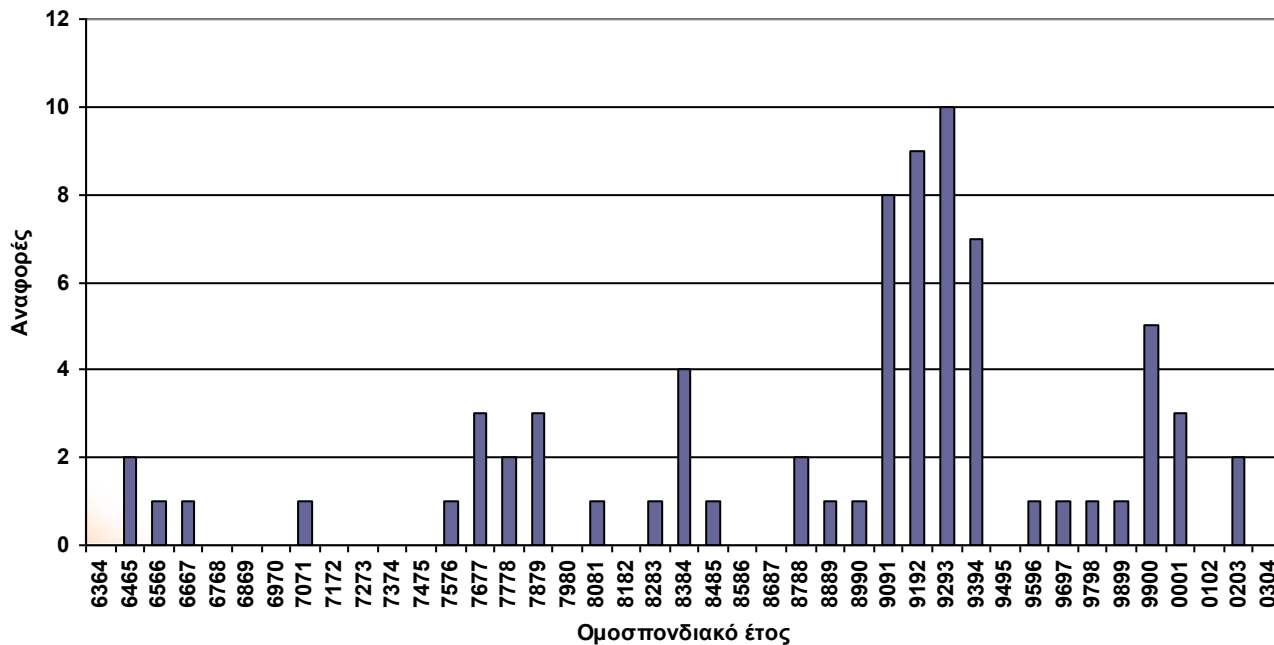
4.B Διαγωνισμός

4.B Διαγωνισμός

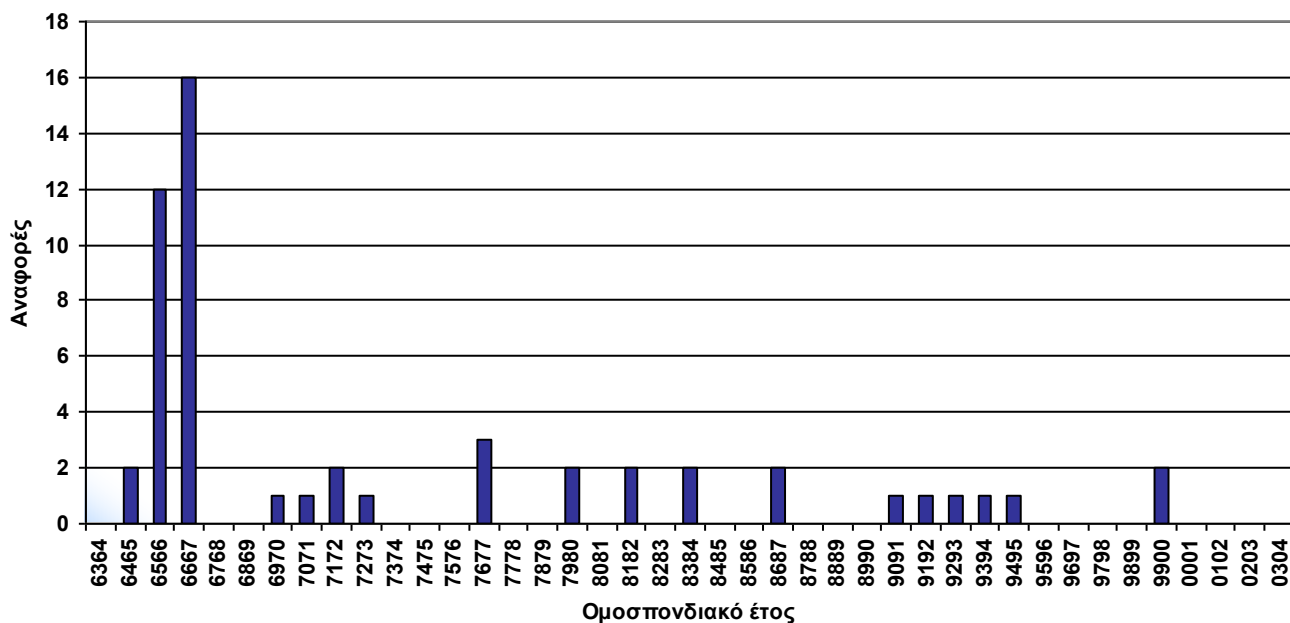
4.Γ Συνέντευξη-Πρακτικά συμβουλίου επιλογής

4.Γ Συνέντευξη - πρακτικά συμβουλίου επιλογής

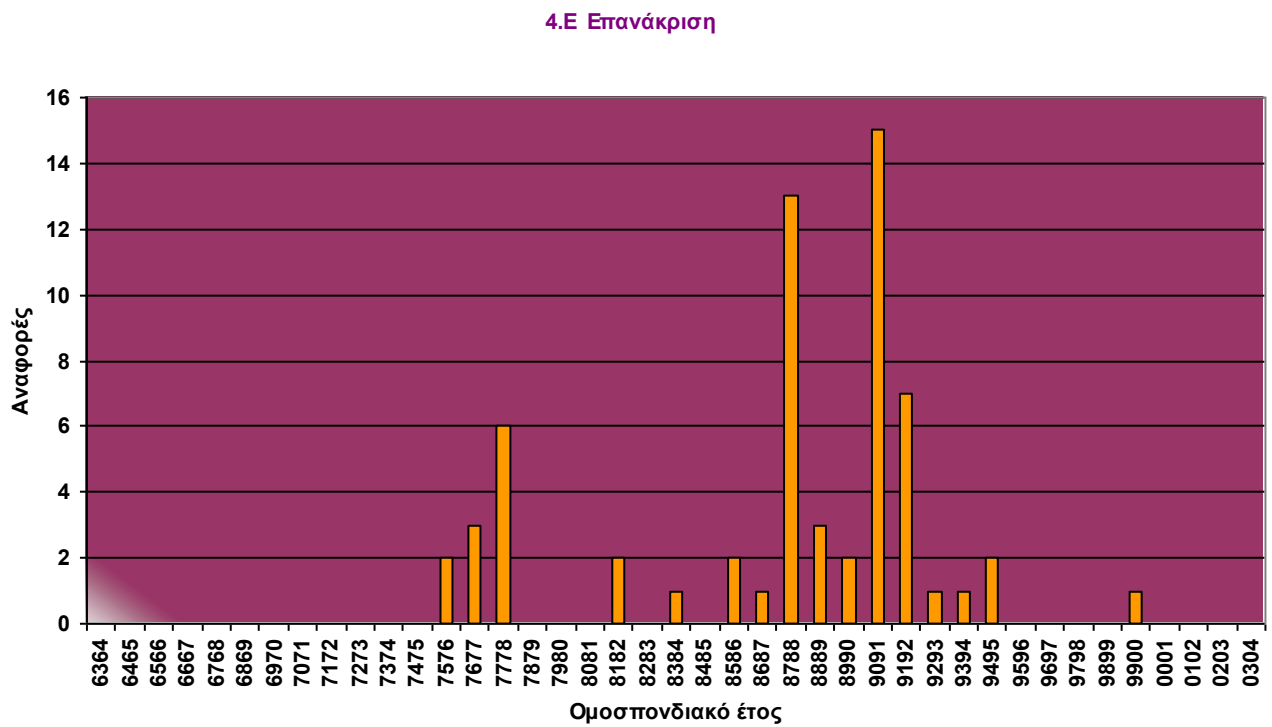

4.Δ Ενστάσεις – Προσφυγές – Ακυρώσεις

4.Δ Ενστάσεις - προσφυγές

4.Ε Επανάκριση

4.ΣΤ Προσωρινή αναπλήρωση

Μελετώντας τα προηγούμενα γραφήματα διαπιστώνουμε ότι για την υποκατηγορία του διαγωνισμού υπάρχουν αναφορές έως και το 1982, χρονιά ορόσημο για την τύχη των επιθεωρητών. Ιδίως, σημαντικό αριθμό αναφορών έχουμε τα έτη 1964-1965, οπότε επανέρχεται ως επιλεκτική στρατηγική, το 1970-1971 που διενεργείται διαγωνισμός και τα έτη 1977-1981 κατά τα οποία η Δ.Ο.Ε. θα επιδιώξει να κλείσει το σχετικό ζήτημα. Αξιοσημείωτο ερευνητικά είναι και το γεγονός ότι υπάρχουν σποραδικά αναφορές στο θέμα και μετά το 1982. Αντίθετα από την τακτική της γραπτής δοκιμασίας, η συνέντευξη ενώπιον επιτροπής εμφανίζεται με το ν. 4379/1964, αλλά θα απασχολήσει συστηματικότερα τους εκπαιδευτικούς μετά το 1977. Ειδικότερα, κατά τα έτη 1990-1994 θα υπάρξει σημαντικός αριθμός καταγραφών, ενώ σε αυτές προσαρτώνται και τα πρακτικά του συμβουλίου επιλογής, η τελική εκδοχή των οποίων διαμορφώνεται ή επιδιωκόταν να διαμορφωθεί με βάση όσα διαμείβονταν κατά τη συνέντευξη.

Ο υπηρεσιακός φάκελος κάθε υποψήφιου στελέχους αξιοποιείται όλη τη συγκεκριμένη περίοδο, ενώ πριν το 1982 περιλαμβάνει και τις υπηρεσιακές του εκθέσεις. Συμπεριλαμβάνονταν, δηλαδή εκτός από στοιχεία επαγγελματικά (θέσεις που υπηρέτησε, αμοιβές, ποινές) και αξιολογικές κρίσεις που έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στις κάθε είδους προαγωγές του. Αξιόλογη από πλευράς ενδιαφέροντος είναι και η υποκατηγορία της προσωρινής αναπλήρωσης για δύο κυρίως λόγους: α) αυτά που ίσχυαν, συνήθως, για τα κατ' ανάθεση στελέχη θα ισχύουν και στη διάρκεια των «κύριων» επιλογών, β) πολλές φορές η προσωρινή αναπλήρωση (με διάφορους τρόπους, όπως η παράταση της άσκησης των σχετικών καθηκόντων) οδηγούσε σε κανονική πλήρωση μιας θέσης.

Η ποιοτική ανάλυση του συνδικαλιστικού λόγου για τις συγκεκριμένες ενότητες δεδομένων θα αρχίσει και πάλι από το χρονικό μεταίχμιο της μεταρρύθμισης του 1964 και από όσα αυτή ευαγγελιζόταν. Ήδη η εκδίπλωση της τελευταίας βρίσκει τους δασκάλους σε κατάσταση αναμονής για να υποβληθούν σε μια ακόμη γραπτή εξέταση, η οποία θα διενεργούνταν το Μάιο του 1964.⁷²¹ Η αναβολή του τελευταίου για νομικούς λόγους⁷²² θα συμπέσει με την κατάργησή

---

⁷²¹ Δ.Β., 538:8.

⁷²² Δ.Β., 542:8. Οι πίνακες των προκρινομένων θα αναπεμφθούν από τον αρμόδιο υπουργό τη στιγμή που εξέπνεαν οι σχετικές προθεσμίες.

του⁷²³ από την κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου και την ταυτόχρονη ανάδειξη της συνέντευξης ως μεθόδου επιλογής. Για τους εκπαιδευτικούς η μη χρήση γραπτής δοκιμασίας δεν αποτελούσε πρωτόγνωρο φαινόμενο, αφού κάτι ανάλογο, υπό διαφορετικές συνθήκες, είχε γίνει και στο τέλος της δεκαετίας του 1950. Η διαφορά ήταν ότι τώρα γινόταν προσπάθεια στη θέση του διαγωνισμού, που αποσυρόταν, να ενεργοποιηθεί μια διαφορετική αλλά συστηματική διαδικασία. Για τους θιασώτες της μεταρρύθμισης ο εξοβελισμός του διαγωνισμού απαιτούσε την ανάδειξη των κάθε είδους προσόντων των υποψηφίων, τα οποία επισκίαζε μια γραπτή δοκιμασία.⁷²⁴

Καθώς η στελέχωση του εκπαιδευτικού συστήματος χρόνιζε, διορίζονται αναπληρωτές των επιθεωρητών. Η προσωρινή αναπλήρωση θα παρουσιάσει μια σειρά από δυσκολίες, ιδίως όταν αυτή γινόταν στην ίδια περιφέρεια ή στον ίδιο νομό που υπηρετούσε ο προτεινόμενος.⁷²⁵ Οι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν ότι ήταν αναγκαίο να τηρεί κάθε φορά τις νόμιμες προϋποθέσεις, ώστε να ανταποκρίνεται στον προσωρινό ρόλο της.⁷²⁶

Δε είχε περάσει αρκετό χρονικό διάστημα, τον Αύγουστο του 1965, και η ομοσπονδία μεταβάλλει τα αιτήματά της, παλινδρομώντας σε παλιότερες θέσεις. Έτσι, στις αποφάσεις της ΛΖ' γενικής συνέλευσης διατυπώνεται με ενάργεια «*ότι εκτός από τη διαδικασία που προβλέπει σήμερα ο νόμος και τη συνέντευξη, που τη θεωρούμε απαραίτητη, οι υποψήφιοι να αναπτύσσουν και γραπτώς τις απόψεις τους πάνω σ' ένα θέμα γενικής φύσεως*».⁷²⁷ Στην ίδια γενική συνέλευση εξετάζεται το θέμα του διορισμού αναπληρωτών επιθεωρητών και προτείνεται να γίνεται με τρόπο, «*ώστε να μην καταπατείται η ιεραρχία... να μη διορίζονται σαν αναπληρωτές οι δάσκαλοι στην περιφέρεια που υπηρετούν ή στην πόλη, έδρα της περιφερείας τους*».⁷²⁸

Η συνέντευξη θα θεωρηθεί σε κάθε περίπτωση απαραίτητη. Πέραν αυτού, οι εκπρόσωποι των δασκάλων τονίζουν την ανάγκη περιστολής των ατομικών προταγμάτων ή τουλάχιστον τη διαμόρφωση συλλογικών θέσεων, οι οποίες

---

⁷²³ Δ.Β., 545:11,13;554:9. Η Δ.Ο.Ε. θα το καταγράψει στα επιτεύγματα του συνδικαλιστικού έτους 1963-1964.

⁷²⁴ Δ.Β., 566:3.

⁷²⁵ Δ.Β., 564:1.

⁷²⁶ Δ.Β., 565:7.

⁷²⁷ Δ.Β., 572:14.

⁷²⁸ Δ.Β., 572:13,20;593:7 (στις αποφάσεις της ΛΗ' γενικής συνέλευσης).

υπερκαλύπτουν τα επιμέρους συμφέροντα. Κάτι τέτοιο αποκαλύπτει την ύπαρξη εσωτερικών «ρευμάτων» ή δυναμικών στο συνδικαλιστικό φορέα που επιδίωκαν να καθορίσουν, όσο αυτό ήταν κατορθωτό, τις τελικές του θέσεις προς όφελός τους.

Αυτό συμβαίνει και στο θέμα της γραπτής δοκιμασίας, για την οποία φαίνεται ότι υπήρχαν αντικρουόμενες απόψεις.⁷²⁹ Έτσι, παρατηρείται, ξανά, αναδίπλωση και επιστροφή στην κατάργηση του διαγωνισμού, ενώ η Δ.Ο.Ε. διαπιστώνει με ειλικρίνεια *«πως υπάρχουν και αρκετοί δάσκαλοι... που θέλουν άλλο τρόπο επιλογής. Ούτε και μπορούμε προκαταβολικά να αποκλείσουμε ενδεχόμενη - μελλοντική- μεταβολή γνώμης»*.⁷³⁰ Τα παραπάνω επαναβεβαιώνονται και από τη ΛΗ' γενική συνέλευση η οποία αποφασίζει οι ενδιαφερόμενοι να καταλάβουν θέσεις ευθύνης να δοκιμάζονται γραπτά σε ένα γενικό θέμα.⁷³¹

Όσο το θέμα της επιλογής και του διορισμού των επιθεωρητών γινόταν οξύτερο, ζητήματα εγείρονταν και για το πλήθος των αναπληρωτών τους. Για τους εκπαιδευτικούς δεν επρόκειτο για φυσική κατάσταση, αφού *«η αναπλήρωση έχει πάντοτε πρόσκαιρο χαρακτήρα. Και όταν προσλαμβάνει μόνιμο, αποτελεί αναμφισβήτητα ανωμαλία, όσο κι αν εκπληρώνουν καλά τα καθήκοντά τους οι αναπληρωτές»*.⁷³² Με άλλα λόγια, οι συνεχείς παρατάσεις της πρόσκαιρης άσκησης καθηκόντων δε συνέβαλαν στη λύση του προβλήματος του στελεχιακού δυναμικού, απλώς το επέτειναν. Πέρα απ' αυτό, ο συνδικαλιστικός φορέας των δασκάλων θα υποστηρίξει ότι ο τρόπος ορισμού των αναπληρωτών ήταν ασαφής, αφού βαθμολογικά κατώτεροι παρακάμπτουν στις επιλογές αυτούς που προηγούνταν. Ένα τρίτο και τελευταίο σημείο αμφισβήτησης της πρόσκαιρης άσκησης καθηκόντων ήταν οι περιορισμένες επιθεωρήσεις και η μη σύνταξη υπηρεσιακών εκθέσεων από αυτούς που ήταν επιφορτισμένοι με κάτι τέτοιο. Αυτό μεταφραζόταν σε υπηρεσιακή στασιμότητα για τους εκπαιδευτικούς για αδιευκρίνιστο έως τότε χρονικό διάστημα.⁷³³

Η ομοσπονδία ανησυχούσε μήπως το ζήτημα των στελεχών δεν λυνόταν με το πρόσχημα ότι υπήρχαν αναπληρωτές. *«Η αναπλήρωση όμως αυτή είναι*

---

⁷²⁹ Δ.Β., 585:5.

⁷³⁰ Δ.Β., 590:11.

⁷³¹ Δ.Β., 593:7.

⁷³² Δ.Β., 590:10.

⁷³³ Ο.π..

αναντίρρητα τυπική, περιορισμένη και εξυπηρετεί μόνο ορισμένες διοικητικές ανάγκες...Η προσωρινότητα που νοιώθουν οι σημερινοί αναπληρωτές, δεν τους επιτρέπει να προγραμματίσουν ούτε μακρόπνοα σχέδια ούτε εργασία, που να εκτείνεται σ' όλους τους τομείς των αρμοδιοτήτων τους».⁷³⁴Εξάλλου, η κύρια ευθύνη περιερχόταν στα χέρια λίγων μόνιμων επιθεωρητών, των οποίων η συνεχής παραμονή στην ίδια θέση θεωρούνταν ότι γεννούσε άλλου είδους προβλήματα. Οι δάσκαλοι θα συμπεράνουν ότι η στασιμότητα ήταν γενική και η αποδιοργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος γεγονός αναμφισβήτητο.

Λύση στη μακροχρόνια τελμάτωση του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης και στην ανάγκη γρήγορης κάλυψης των σχετικών θέσεων θα επιδιώξει να δώσει το υπουργείο Παιδείας επαναφέροντας τους επιτυχόντες του διαγωνισμού του 1963, για τους οποίους όμως δεν είχαν, μέχρι τότε, εκδοθεί αποτελέσματα.⁷³⁵Η Δ.Ο.Ε. ζητά την παύση των αναπληρωτών, ανεξάρτητα από το εάν εκτελούσαν το έργο τους ή ήταν ανεπαρκείς. Γιατί «ενώ η λέξη αναπληρωτής εκφράζει κάτι το πρόσκαιρο και προσωρινό, στην προκειμένη περίπτωση έτεινε να προσλάβει μόνιμο χαρακτήρα».⁷³⁶Η κατάσταση θα χαρακτηριστεί αφύσικη.

Για την ομοσπονδία, εκτός του γεγονότος ότι η διάταξη που ψηφίστηκε στην Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως ήταν αντίθετη με τις θέσεις της, η πάροδος σχεδόν τριών ετών αποτελούσε επαρκές στοιχείο απόρριψης των αντίστοιχων πινάκων επιτυχόντων.⁷³⁷Τα πράγματα περιπλέκει περισσότερο κι ο τρόπος έκδοσης των αποτελεσμάτων, αφού ένα μεγάλο μέρος των γραπτών δεν είχε βαθμολογηθεί.⁷³⁸Ένας πρόσθετος παράγοντας επιβράδυνσης ήταν η εκδίκαση των ενστάσεων που επακολουθούσαν μετά από κάθε επιλογή, πολύ περισσότερο στην περίπτωση αυτή που οι αξιολογικές κρίσεις χρόνιζαν.⁷³⁹

Έτσι, και να περατώνονταν οι διαδικασίες επιλογής, έπρεπε να επανεξεταστεί ένας αριθμός αιτημάτων υποψηφίων μετά από αποφάσεις διοικητικών, συνήθως, δικαστηρίων. Αυτό επιμήκυνε κι άλλο τη συγκρότηση των

---

⁷³⁴ Δ.Β., 593:1.

⁷³⁵ Δ.Β., 600:14.

⁷³⁶ Ο.π.: 11.

⁷³⁷ Δ.Β., 601:3. Θα υποβάλλει υπόμνημα με τις θέσεις της στον υπουργό Παιδείας. Σε αυτό ζητούσε να μην ορίζονται οι αναπληρωτές των επιθεωρητών στην περιφέρεια που υπηρετούσαν ως εκπαιδευτικοί ούτε σε περιφέρεια που ανήκε στο ίδιο Π.Υ.Σ.Π.Ε., «δια λόγους εννοήτους».

⁷³⁸ Δ.Β., 603:16.

⁷³⁹ Δ.Β., 579:8;582:12;584:2;585:8.

τελικών πινάκων (αφού τη μελέτη των ενστάσεων αναλάμβανε δευτεροβάθμιο συμβούλιο επιλογής, με ό,τι αυτό συνεπαγόταν).⁷⁴⁰ Διχογνωμίες ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς, με τη λογική των «ρευμάτων», δημιουργεί και αυτό το θέμα σε μια περίοδο επισφαλή για τις κατακτήσεις της πρόσφατης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.⁷⁴¹ Η ομοσπονδία θα συνειδητοποιήσει τον παρεμποδιστικό ή τον ενισχυτικό ρόλο που μπορούν να προκαλέσουν τέτοια φαινόμενα στην πορεία επίτευξης των συνδικαλιστικών της επιδιώξεων.⁷⁴²

Θα επιβεβαιωθεί και για τον ανασχετικό ρόλο των ενστάσεων, όχι αυτών καθαυτών, αλλά όταν αξιοποιούνται για σκοπούς πέρα από τους προβλεπόμενους από το νόμο. Επισημαίνει με δυσφορία τη διακοπή της διαδικασίας, εν μέσω αρκετών δυσκολιών, *«γιατί με απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας ήρθαν νέοι σύμβουλοι στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και για να τακτοποιηθούν αυτοί έπρεπε να φύγουν κάποιοι άλλοι. Η εκκρεμότητα αυτή κράτησε αρκετό χρονικό διάστημα»*.⁷⁴³ Για το λόγο αυτό απευθύνεται στον πρόεδρο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Ι. Κακριδή,⁷⁴⁴ ενώ το πρόβλημα θα εξακολουθήσει να υφίσταται.⁷⁴⁵ Καθώς έχουν περάσει πέντε μήνες χωρίς αποτέλεσμα, η ομοσπονδία εικάζει ότι *«η καθυστέρηση της εκδικάσεως των ενστάσεων είναι σκόπιμη, πως ορισμένα μέλη του συμβουλίου δεν προσέρχονται στις συνεδριάσεις του, με διάφορες δικαιολογίες, και πραγματικό σκοπό την καθυστέρηση του θέματος»*.⁷⁴⁶

Η δευτεροβάθμια κρίση των ενιστάμενων στην ουσία ήταν επανάκριση, γι' αυτό απαιτούνταν η επανάληψη των συνεντεύξεων, κάτι που επέτεινε χρονικά τις σχετικές διαδικασίες. Για τη Δ.Ο.Ε. αυτή η απόφαση ήταν παρελκυστική, αφού *«καλή και απαραίτητη είναι η συνέντευξη, όμως έπρεπε να είχε γίνει στον καιρό της και όχι τώρα που το οξύ πρόβλημα της εποπτείας των σχολείων απαιτεί γρήγορες λύσεις»*. Για να αποδώσει, επομένως, μία τεχνική απαιτούνταν η αξιοποίησή της

---

⁷⁴⁰ Δ.Β., 586:8. Ενστάσεις που συνοδεύονταν αρκετές φορές από ακυρωτική απόφαση δικαστηρίου.

⁷⁴¹ Δ.Β., 592:5. Για να δείξουμε το μέγεθος του προβλήματος θα αναφέρουμε ότι το 1966 οι ενστάσεις για τους επιθεωρητές ανέρχονται σε 400 περίπου, ενώ για τους γενικούς επιθεωρητές σε 50. Επομένως, επρόκειτο για κρίση από την αρχή, αφού αυτοί οι υποψήφιοι θα έπρεπε να συγκριθούν ξανά, τόσο μεταξύ τους, όσο και με όλους τους υπόλοιπους (Δ.Β., 592:8).

⁷⁴² Δ.Β., 593:7.

⁷⁴³ Δ.Β., 597:5.

⁷⁴⁴ Δ.Β., 598:9.

⁷⁴⁵ Δ.Β., 599:4;601:3.

⁷⁴⁶ Δ.Β., 602:1-2.

στον κατάλληλο χρόνο, ενώ η επανάληψή της με τα ίδια περίπου άτομα μπορούσε να συμβάλλει στην απώλεια της εγκυρότητάς της (εξοικείωση των ερωτώμενων).⁷⁴⁷

Πέρα από αυτό, ήταν αναγκαία για το σχηματισμό ασφαλέστερης γνώμης, σύμφωνα και με τους επιλεκτικούς μηχανισμούς της εποχής, η μελέτη του υπηρεσιακού φακέλου κάθε υποψηφίου, στον οποίο συμπεριλαμβάνονταν υπηρεσιακά στοιχεία όπως οι «*εκθέσεις ευδοκιμότητας*» της τελευταίας πενταετίας.⁷⁴⁸ Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι η διαδικασία επιλογής μπορούσε να αποδώσει με μόνο επιλεκτικό κριτήριο τον υπηρεσιακό φάκελο κάθε εκπαιδευτικού, χωρίς την παρεμβολή γραπτών εξετάσεων.⁷⁴⁹

Την ίδια χρονική στιγμή ο γόρδιος δεσμός του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης επιδιώκεται να λυθεί με την ψήφιση από τη «Μικρή Βουλή», με τη διαδικασία του επείγοντος, ενός ακόμη νομοθετήματος: του ν.δ. 4589/66. Ανησυχητικά θα είναι για τη Δ.Ο.Ε. δύο στοιχεία του: α) δεν προβλεπόταν δευτεροβάθμια κρίση για τη θεραπεία αδικιών-επιλεκτικών σφαλμάτων και β) δεν μπορούσε ούτε ο υπουργός Παιδείας να απορρίψει τους πίνακες των επιλεγέντων, αφού συγκροτούνταν. Έτσι, οποιοδήποτε επιλεκτικό αποτέλεσμα ήταν μονόδρομος. Για τους εκπαιδευτικούς το συγκεκριμένο κείμενο έβαλε ευθέως κατά της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, ενώ η αφαίρεση του δικαιώματος της ένστασης καθιστούσε τις επιλογές μονομερείς και ευπρόσβλητες και πάλι, κάτι που υποτίθεται ότι επεδίωκε να θεραπεύσει.⁷⁵⁰ Εξάλλου, θα τονίσουν ότι «*υπήρχον, άλλωστε, έως τώρα τα ένδικα μέσα δια την περαιτέρω κρίσιν η οποία θα διώρθωνεν ενδεχομένως αδικίας. Τώρα όμως, που βαδίζομεν;*».⁷⁵¹

Το «επιθεωρητικό πρόβλημα» θα πάρει στη συνέχεια νέα τροπή.⁷⁵² Με ανακοίνωσή της η Δ.Ο.Ε. τον Ιανουάριο του 1967 χαρακτήριζε το ν.δ. 4589/66 αντισυνταγματικό.⁷⁵³ Δεν αποδέχεται ούτε το πνεύμα ούτε το γράμμα του

---

⁷⁴⁷ Δ.Β., 603:13.

⁷⁴⁸ Δ.Β., 609:11.

⁷⁴⁹ Δ.Β., 612:6.

⁷⁵⁰ Δ.Β., 605:11.

⁷⁵¹ Ο.π.

⁷⁵² Δ.Β., 609:2.

⁷⁵³ Δ.Β., 610:7;611:5. Η Δ.Ο.Ε. υπογραμμίζει ότι η συγκεκριμένη διάταξη κατατέθηκε αιφνιδιαστικά και σε άσχετο με την εκπαίδευση νομοσχέδιο.

συγκεκριμένου νομικού κειμένου,⁷⁵⁴ γιατί ήταν δυνατό σε ορισμένο βαθμό να οδηγήσει σε ευνοιοκρατικές επιλογές.⁷⁵⁵

Την ομοσπονδία δεν ανησυχεί μόνο η μεγάλη σπουδή για την επιλογή επιθεωρητών αλλά και η ομαδική αντικατάσταση των αναπληρωτών. Θα υποστηρίξει πως μια τέτοια ενέργεια, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, απορροφάνει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση από πεπειραμένο εποπτικό προσωπικό. *«Όχι μόνο δεν εξυπηρετούσε κανένα αντικειμενικό σκοπό, αλλά αποβαίνει και επιζήμια».*⁷⁵⁶ Η ενημέρωση των νέων αναπληρωτών για τα καθήκοντά τους, τις απαιτήσεις και τα προβλήματα των σχολείων και την προσωπικότητα κάθε δασκάλου απαιτούσε αρκετό χρόνο, που στην προκειμένη περίπτωση ήταν πολύτιμος. Οι παραδοχές αυτές αποτελούν τμήμα της προσωρινής ημερήσιας διάταξης της ΛΘ΄ γενικής συνέλευσης που ορίζεται για τον Ιούλιο του 1967.⁷⁵⁷ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως έχουμε την αντικατάσταση αναπληρωτών από άλλους και όχι, ακόμη και τότε, το διορισμό επιλεγμένων επιθεωρητών. Σε ανακοίνωσή της η Δ.Ο.Ε. τόνιζε ότι μια παρόμοια ενέργεια *«άνευ συγκεκριμένης αιτίας θα έχει αναμφιβόλως τον χαρακτήρα προγραφής, με σαφώς διακρινόμενο τον σκοπόν και στην πραγματοποίηση του οποίου είναι αδύνατον να φανεί πρόθυμος ο ήδη υπουργός Παιδείας».* Εκ προοιμίου, λοιπόν, θα απορρίψει ως αβάσιμη κάθε σχετική πληροφορία που θα δημοσιευτεί στον τύπο της εποχής.⁷⁵⁸

Υπό αυτές τις συνθήκες θα βρει την εκπαίδευση η Δικτατορία, οι ιθύνοντες της οποίας επιλέγουν και πάλι τη λύση του διαγωνισμού ως μέθοδο ανάδειξης των στελεχών. Έτσι, το Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο Εκπαίδευσης θα διενεργήσει εξετάσεις με βάση το άρθρο 18 του ν.δ. 129/1967.⁷⁵⁹ Η ελεγχόμενη, πλέον, Δ.Ο.Ε. συμφωνεί στη συνέχιση της χρήσης αυτής της μεθόδου,

---

⁷⁵⁴ Δ.Β., 611:1.

⁷⁵⁵ Δ.Β., 612:6.

⁷⁵⁶ Ο.π.: 1.

⁷⁵⁷ Δ.Β., 616:3. Κοινοποιούνται ως διαμαρτυρία και στην κυβέρνηση Ι. Παρασκευόπουλου, η οποία θα αντικατασταθεί από κυβέρνηση της ΕΡΕ υπό τον Π. Κανελλόπουλο στις 3/4/1967 (Βουρνάς, 2005:269-284).

⁷⁵⁸ Δ.Β., 612:6.

⁷⁵⁹ Δ.Β., 628:5;629:5;633:8. Κατά σύμπτωση, και στο βασικό νόμο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964, τον ν. 4379, το άρθρο 18 ρύθμιζε τα ζητήματα των στελεχών, ενώ από αυτό το άρθρο θα αρχίσει και η αποψίλωση της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας από τις κυβερνήσεις που θα διαδεχτούν την Ένωση Κέντρου.

εστιάζοντας το ενδιαφέρον της στην ομάδα των εκπαιδευτικών που θα είχαν το δικαίωμα να συμμετέχουν.⁷⁶⁰

Η αξιοποίηση του υπηρεσιακού φακέλου με ποικίλους τρόπους δε θα σταματήσει, αφού η γραπτή δοκιμασία ήταν τμήμα μιας διαδικασίας που άρχιζε από αυτόν και κατέληγε σ' αυτόν (και το περιεχόμενό του). *«Οι αλλεπάλληλοι διορισμοί αναπληρωτών (δεν έλυναν) το χρονίσαν θέμα, το οποίον είναι, πλέον, καιρός να εύρη την ορθήν και προσήκουσαν λύσιν του».*⁷⁶¹ Η ομοσπονδία στρέφεται στην καρδιά του προβλήματος, αναγνωρίζοντας πως τίποτα δεν ήταν δυνατό να προγραμματιστεί σε οποιαδήποτε εκπαιδευτική περιφέρεια χωρίς μόνιμα, υπεύθυνα και κατάλληλα στελέχη. Έτσι, απευθύνει έκκληση για άμεση λύση του «επιθεωρητικού προβλήματος».

Το 1968 η εκπαίδευση παρουσιάζει την ίδια κατάσταση, αφού η λειτουργία των σχολείων, κατά τη γνώμη των δασκάλων, είχε κυριολεκτικά παραλύσει. Οι αντικαταστάτες του μόνιμου προσωπικού εναλλάσσονται σε μικρά χρονικά διαστήματα, ενώ περιορίζονται στη διεκπεραίωση των τρεχουσών υποθέσεων, *«και ουδένα ουσιαστικόν έλεγchon ασκούν επί της λειτουργίας των σχολείων».* Για την ομοσπονδία *«ο κλάδος ζητεί επειγόντως τους φυσικούς ταγούς του, οίτινες θα εμπνεύσουν την εφαρμογή της ιστορικής αυτής εκπαιδευτικής πολιτικής»*⁷⁶² και θα *οδηγήσουν ορθώς τους διδασκάλους της Χώρας. Διαθέτει ούτος πολλούς ικανούς, αξίους και τολμηρούς, διακρινομένους δια την φωτεινότητα της αδιαβλήτου πίστεώς των, της οποίας το κύτταρον είναι η Χριστιανική αγάπη και ο ελληνικός λόγος. Πάσα καθυστέρησης είναι επιβλαβής».*⁷⁶³ Προβλήματα προκύπτουν όπου υπήρχαν αναπληρωτές που εκτελούσαν χρέη επιθεωρητών, διότι οι υπηρεσιακές εκθέσεις που συνέτασσαν, στοιχείο σημαντικό για την επιλεξιμότητα ενός εκπαιδευτικού, δεν είχαν την ίδια βαρύτητα με τις αντίστοιχες των στελεχών που αναπλήρωναν.⁷⁶⁴

Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν στη διερεύνηση του χαρακτηριστικού της προσωρινότητας ή των περιορισμένων αρμοδιοτήτων ή της διαφορετικότητας αυτής της ομάδας σε αντιδιαστολή με τα βασικά στελέχη. Πέρα από αυτό, σε

⁷⁶⁰ Δ.Β., 635:14. Αποφάσεις της ΛΘ' γενικής συνέλευσης.

⁷⁶¹ Δ.Β., 624:5.

⁷⁶² Είναι κατανοητό ότι αναφέρεται στην εκπαιδευτική πολιτική των συνταγματαρχών και όχι της Ένωσης Κέντρου, η οποία είχε καταργηθεί και τυπικά και ουσιαστικά.

⁷⁶³ Δ.Β., 626:1.

⁷⁶⁴ Δ.Β., 672:5.

αρκετούς δεν παραχωρείται αυτό το δικαίωμα ή τους επιτρέπεται η σύνταξη εκθέσεων ευδοκιμότητας μόνο για τους κατώτερους βαθμούς (μέχρι και τον 6^ο). Αυτό προκαλεί τη δυσφορία των εκπαιδευτικών, γιατί με δεδομένη την κατάσταση στην εκπαίδευση δε διέθεταν για επτά ή δέκα χρόνια αξιολογική έκθεση με αποτέλεσμα τη μισθολογική και επαγγελματική τους καθίζηση.⁷⁶⁵ Ταυτόχρονα, αποτελούσε εμπόδιο για οποιαδήποτε υπηρεσιακή μεταβολή με βάση το ισχύον τότε καθεστώς. Λίγο αργότερα το «*σύστημα αξιολογήσεως ουσιαστικών προσόντων*» αναθεωρείται, αυξάνοντας κατακόρυφα την ελεγκτική του ισχύ πάνω στο προσωπικό της εκπαίδευσης.⁷⁶⁶

Η προσωρινή άσκηση καθηκόντων, που όπως είδαμε παραπάνω εκτός από τα προβλήματα που έλυσε, δημιουργούσε αρκετά άλλα, θα ρυθμιστεί σε μόνιμη βάση από τη Δικτατορία. Έτσι, αποφασίζεται ο ορισμός αναπληρωτών επιθεωρητών αλλά και αναπληρωτών γενικών επιθεωρητών. Η διαφορά τους σε σχέση με τα έως τότε ισχύοντα ήταν ότι αποκτούσαν ένα, κατά κάποιο τρόπο, μόνιμο καθεστώς, αφού αποτελούσαν τους φυσικούς διαδόχους των επιθεωρητών και όχι μια παροδική διοικητική λύση ανάγκης. Γι' αυτό η συγκεκριμένη ομάδα στελεχιακού δυναμικού *ορίζεται*, συνήθως με απόφαση των γενικών επιθεωρητών, και δεν επιλέγεται. Στη ΛΘ' γενική συνέλευση προτείνεται να διορίζονται στις συγκεκριμένες θέσεις οι κατά βαθμό ανώτεροι εκπαιδευτικοί και να συνυπολογίζεται η ύπαρξη ή όχι εντοπιότητας.⁷⁶⁷ Το τελευταίο, είχαμε δει ότι προκαλούσε αρκετές τριβές.

Η Δ.Ο.Ε. θα επιμείνει για την αξιοποίηση μόνο των στοιχείων του υπηρεσιακού φακέλου, αφού «*μόνον δι' αυτού θα επιλεγούν οι άριστοι το ήθος, την δράσιν, τας ηγετικάς ικανότητας και την βαθείαν πίστιν προς τα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη*».⁷⁶⁸ Ως επιχείρημα χρησιμοποιεί, όπως και στο παρελθόν άλλωστε, τη διαφορετική αντιμετώπιση πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η διαφοροποίηση αυτή χαρακτηρίζεται τετριμμένη και άδικη. Επιπλέον, οι υποψήφιοι επιθεωρητές και γενικοί επιθεωρητές που θα προκριθούν παρουσιάζονται και ενώπιον του υπουργού Παιδείας, κάτι που

⁷⁶⁵ Δ.Β., 692:4. Για το θέμα υποβάλλει η Δ.Ο.Ε. υπόμνημα στον υπουργό Παιδείας της δικτατορίας Ν. Σιώρη.

⁷⁶⁶ Δ.Β., 672:7;684:5. Μεταξύ των στοιχείων που συνεκτιμούνταν ήταν και οι εκθέσεις νομαρχών!

⁷⁶⁷ Δ.Β., 635:14;691:8.

⁷⁶⁸ Δ.Β., 674:5;777:5.

συνιστούσε την καταληκτική συνέντευξη μιας, έτσι κι αλλιώς, πολυδαίδαλης διαδικασίας.⁷⁶⁹

Τελικά, ένας ακόμη διαγωνισμός εξαγγέλλεται το 1971, στον οποίο οι εκπαιδευτικοί καλούνται να εξεταστούν στα εξής αντικείμενα: «α) *Εις την Έκθεσιν ιδεών επί θέματος ουσιαστικού περιεχομένου, β) εις την Παιδαγωγικήν και Ψυχολογίαν επί θέματος Παιδαγωγικού-Ψυχολογικού, γ) εις το μάθημα της διοικήσεως και εποπτείας της εκπαίδευσως, δ) εις θέμα ειδικής διδακτικής των μαθημάτων του δημοτικού σχολείου, ήτοι εις παρακολούθησιν διδασκαλίας εις τάξιν σχολείου πόλεως, εν η διεξάγεται ο διαγωνισμός, και έκθεσιν περί της διδασκαλίας ταύτης, περιλαμβάνουσας αντικειμενικήν περιγραφήν της διδασκαλίας και κριτικήν της διδασκαλίας υπό παιδαγωγικήν έποψιν*».⁷⁷⁰

Οι εκπαιδευτικοί αντιπροτείνουν την κατάργηση του διαγωνισμού και την πρόκριση των υποψηφίων με βάση τις «*εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας*» και τη συνέντευξη από τους προϊσταμένους τους. Στην τελική φάση της διαδικασίας επιλογής προβλεπόταν ημίωρη συνέντευξη ενώπιον ειδικού συμβουλίου, «*το οποίον δύναται εντός ενός μηνός να κρίνει περί τους πεντακόσιους υποψηφίους και ουχί δίλεπτος ή τρίλεπτος τοιαύτη ως συνέβη κατά το παρελθόν. Πάντα δε τα ανωτέρω εν συσχετισμώ μετά των στοιχείων του ατομικού φακέλου του ενδιαφερομένου*».⁷⁷¹ Βέβαια, εκτός των άλλων πολυποίκιλων ελέγχων, συνεντεύξεις πριν την τελική θα διενεργούσαν όλοι οι προϊστάμενοι του υποψηφίου επιθεωρητές. Παρόλα αυτά, θα εξακολουθήσει να ισχύει η λογική των δύο σταδίων, σύμφωνα με το ν.δ. 65/1971, παρά το γεγονός ότι ένα γραπτό κείμενο δεν ήταν για τη Δ.Ο.Ε. «*το άπαν δι' έναν ηγήτορα*».⁷⁷²

Οι διαβουλεύσεις της ΜΒ' γενικής συνέλευσης επαναδιατυπώνουν τη θεματική αυτή.⁷⁷³ Επιπρόσθετα, στην ομάδα «*Εκπαιδευτικά*» των επεξεργαζόμενων ζητημάτων που τα εντάσσουν, αναφέρονται και στους αναπληρωτές των επιθεωρητών. Θα ζητηθεί και γι' αυτούς να μην είναι απαραίτητα μετεκπαιδευμένοι, «*ως συνέβαινε και παλιότερον*». Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, η ομοσπονδία ζητά την εφαρμογή της παραγράφου 6 του άρθρου

⁷⁶⁹ Δ.Β., 686:8.

⁷⁷⁰ Δ.Β., 691:8;728:5.

⁷⁷¹ Δ.Β., 699:1;704:9.

⁷⁷² Δ.Β., 703:3.

⁷⁷³ Δ.Β., 704:9.

48 του ν.δ. 651/1970 για την κάλυψη των κενών θέσεων εποπτικού προσωπικού με προαγωγή των νόμιμων αναπληρωτών τους, ώστε να αποφευχθούν τα φαινόμενα αποδιοργάνωσης του παρελθόντος.⁷⁷⁴

Βέβαια, το εξουσιαστικό πλαίσιο, τόσο στην εκπαίδευση, όσο και στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας ήταν τέτοιο που δεν άφηνε κανένα περιθώριο γι' αυτό το ενδεχόμενο. Το διοικητικό συμβούλιο της Δ.Ο.Ε. στα πεπραγμένα του ομοσπονδιακού έτους 1971-1972 επανέρχεται στα ισχύοντα για τους αναπληρωτές του στελεχιακού δυναμικού καυτηριάζοντάς τα (στο μέτρο που επέτρεπαν οι συγκυρίες και οι μηχανισμοί καταναγκασμού του καθεστώτος).

Το ιδιάζον τους χαρακτηριστικό, η μη σύνταξη υπηρεσιακών εκθέσεων ή η μη καταχώρησή τους στο φάκελο του εκπαιδευτικού, απέβαινε τελικά σε βάρος του τελευταίου. Το δικαίωμα αυτό, εξάλλου, τους το παρείχε και ο α.ν. 651/1970. Η βαθμολογία όμως που καταχωρούνταν ήταν η *«δοθείσα μόνο υπό του οργανικού εποπτικού προσωπικού ως γνωματεύοντος»*.⁷⁷⁵ Παρά το γεγονός ότι στο ίδιο κείμενο καταγράφεται η ανάγκη προαγωγής αυτών των στελεχών σε επιθεωρητές ή γενικούς επιθεωρητές (συμβάλλοντας έτσι στην ανοδική επαγγελματική κινητικότητα του συνόλου των δασκάλων), η μη συμπερίληψή τους στο οργανικό στελεχιακό δυναμικό ενισχύει την άποψή μας ότι παρουσιάζουν όλα τα χαρακτηριστικά της προσωρινότητας που είχαν στελέχη με ανάλογα καθήκοντα στο παρελθόν.

Όσον αφορά την κύρια επιλεκτική διαδικασία, πέρα από την επιτυχή διαπραγμάτευση κάποιων θεμάτων, οι εκπαιδευτικοί έπρεπε να πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις για να έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε αυτή.⁷⁷⁶ Ο επόμενος διαγωνισμός εξαγγέλλεται για τον Ιούνιο του 1973, αφού είχε συμπληρωθεί η διετής ισχύς των πινάκων των επιτυχόντων του προηγούμενου.⁷⁷⁷ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την επεξεργασία από το συνδικαλιστικό φορέα πληρέστερης επιχειρηματολογίας πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Η τελευταία περιελάμβανε τα εξής: α) σε καμία δημόσια υπηρεσία, υπουργείο, κλάδο ή οργανισμό δε συνέβαινε κάτι αντίστοιχο, β) ο διαγωνισμός

---

⁷⁷⁴ Δ.Β., 711:1.

⁷⁷⁵ Δ.Β., 725:3.

⁷⁷⁶ Δ.Β., 719:7.

⁷⁷⁷ Δ.Β., 746:8.

συνιστά τάλαιπωρία για τους ενδιαφερόμενους, η οποία μειώνει το κύρος τους, ιδίως σε περίπτωση αποτυχίας, και προκαλεί αγχογόνες καταστάσεις, γ) δεν υπάρχει τίποτε που να εξασφαλίζει τη συμμετοχή των ικανότερων σε αυτόν ούτε ότι το αποτέλεσμα του θα είναι το καλύτερο για την εκπαίδευση, γ) χαρακτηριστικά σημαντικά (για την ορολογία και το πνεύμα της εποχής), όπως το ήθος, ο χαρακτήρας, ο ανθρωπισμός θεωρούνταν πως δεν μπορούν να διαπιστωθούν από μια γραπτή διαδικασία οποιασδήποτε διάρκειας. Για τη Δ.Ο.Ε. η χρήση του υπηρεσιακού φακέλου των εκπαιδευτικών μπορεί να αντισταθμίσει τα προαναφερόμενα μειονεκτήματα, *«βάσει στοιχείων απομένων της εθνικής των, υπηρεσιακής των και κοινωνικής των συμπεριφοράς εν γένει»*.⁷⁷⁸

Επιπλέον, *«ο βραχνάς και ο εφιάλτης του διαγωνισμού»* αποτελούσε έλλειψη εμπιστοσύνης στην επαγγελματική και επιστημονική συγκρότηση του κλάδου, αντίληψη την οποία οι δάσκαλοι απέρριπταν ασυζητητί. Οι θέσεις αυτές από εδώ και στο εξής θα διατηρηθούν χωρίς τις αμφιταλαντεύσεις του παρελθόντος. Η κατάργηση του διαγωνισμού και η αντικατάστασή του από *«πρόκριση»* θα βρεθεί από τις πρώτες μέρες της Μεταπολίτευσης στο διεκδικητικό συνδικαλιστικό λόγο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.⁷⁷⁹ Εξάλλου, ο ρόλος των υπηρεσιακών εκθέσεων/υπηρεσιακού φακέλου θα παραμείνει αλώβητος για την προαγωγή των διευθυντών σχολείων. Από αυτούς ήταν επιλέξιμοι *«οι συγκεντρώντες βαθμολογίαν εν τω κατεχομένω βαθμώ και ουχί πέραν της τελευταίας πενταετίας 44 μονάδων και έχοντες απαραιτήτως χαρακτηρισμόν «εξάριετος» εις τα προσόντα «Ήθος» και «Διοικητικόν»»*, ενώ για τους διευθυντές α' απαιτούνταν 45 μονάδες στις εκθέσεις της τελευταίας πενταετίας.⁷⁸⁰

Η ανάθεση προσωρινής άσκησης καθηκόντων ως μέσο για την αντιμετώπιση άμεσων διοικητικών αναγκών αξιοποιείται για μια ακόμη φορά, προκαλώντας την κριτική της Δ.Ο.Ε. Οι λόγοι που επικαλούνταν ήταν γνωστοί εδώ και χρόνια, αφού *«ο διοικητικός μηχανισμός εις τας ανωτέρω κενάς θέσεις χωλαίνει, διότι δεν είναι δυνατόν οι αναπληρωταί των φυσικών προϊσταμένων ν' ασκήσουν την υπό των κειμένων διατάξεων εποπτείαν και διοίκησιν, αφού*

---

⁷⁷⁸ Δ.Β., 755:1.

⁷⁷⁹ Δ.Β., 770:2.

⁷⁸⁰ Δ.Β., 776:2.

*αισθάνονται την προσωρινότητα εις τας θέσεις αυτάς».*⁷⁸¹ Η ύπαρξη, επομένως, δημοκρατικών διαδικασιών ή ομαλής πολιτικής ζωής δε συνεπάγεται και την άμεση λύση των διαφόρων προβλημάτων που παρουσίαζε η εκπαίδευση. Πρόσφερε, όμως, κάτι αναντικατάστατο: τη δυνατότητα να ακουστεί κάθε πιθανή άποψη, αλλά και να διαμορφωθεί η επιθυμητή σύνθεση που θα οδηγούσε στη λύση τους.

Η διατύπωση, στη συνέχεια, των θέσεων της ομοσπονδίας για το νόμο 309/1976 θα συμπεριλάβει και την κριτική για την πρακτική των γραπτών εξετάσεων. Στα πλαίσια του κυρίαρχου αιτήματος για κάθαρση του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης ζητά να ερευνηθεί από ειδική επιτροπή εάν και κατά πόσο: α) οι διαγωνισμοί που διενεργήθηκαν κατά τη διάρκεια της επταετίας διέθεταν τις απαραίτητες εγγυήσεις για αδιάβλητες διαδικασίες, β) εάν μπόρεσαν να συμμετάσχουν σ' αυτούς όλοι όσοι είχαν το νόμιμο δικαίωμα.

Τα πρακτικά των συμβουλίων κρίσεως και προαγωγής της συγκεκριμένης περιόδου θεωρούνται καθοριστικό αποδεικτικό στοιχείο σε αυτή την υπόθεση.⁷⁸² Τέλος, σε υπόμνημα που υποβάλλει η ομοσπονδία στο υπουργείο Παιδείας προτείνει, για τη διασφάλιση της αντικειμενικότητας και της αμεροληψίας, τη διενέργεια γραπτών εξετάσεων.⁷⁸³ Επομένως, για το θέμα του διαγωνισμού δεν είχε ειπωθεί ακόμη η τελευταία λέξη. Επιπλέον, η Δ.Ο.Ε. με διάθεση αναστοχασμού τονίζει στην έκθεση πεπραγμένων για το ομοσπονδιακό έτος 1975-1976 ότι για αρκετά ζητήματα, όπως η επανάκριση του εποπτικού προσωπικού, δεν είχε επιτευχθεί έως τότε το επιθυμητό ή δεν είχαν αντιμετωπιστεί κατά τρόπο δίκαιο για κάθε ενδιαφερόμενο εκπαιδευτικό.⁷⁸⁴

Το συνδικάτο επιτυγχάνει τη διαγραφή των υπηρεσιακών εκθέσεων που συντάχτηκαν στη διάρκεια του καθεστώτος των συνταγματαρχών.⁷⁸⁵ Έτσι, θα απαλειφθούν οι κάθε είδους ποινές ή οι αρνητικές αξιολογήσεις που αποτελούσαν χαρακτηριστικό στοιχείο του καταπιεστικού μηχανισμού της συγκεκριμένης περιόδου. Για μια ακόμη φορά προτείνει η επιλογή του εποπτικού προσωπικού να γίνεται με γραπτή δοκιμασία (ΜΕ' γενική συνέλευση), ερχόμενη

---

⁷⁸¹ Δ.Β., 767:7.

⁷⁸² Δ.Β., 780:5. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Δ.Ο.Ε. με ένα υπόμνημα δεκατριών σελίδων θα διατυπώσει τις θέσεις-προτάσεις της για την τελική μορφή που επιθυμούσε να πάρει ο ν. 309/1976.

⁷⁸³ Δ.Β., 778:4.

⁷⁸⁴ Δ.Β., 795:2.

⁷⁸⁵ Ο.π.: 5.

σε αντίθεση, τόσο με τις αντίστοιχες προδικτατορικές της θέσεις, όσο και με αυτές που διαμορφώθηκαν στη διάρκεια της δικτατορίας (αριστίδην επιλογή).⁷⁸⁶

Στα χρόνια που έπονται επαναλαμβάνονται ξανά οι δυσλειτουργίες ή οι αστοχίες της διαδικασίας επιλογής. Συνηθέστερη ήταν, και τώρα, η ακύρωση των πινάκων των επιλεγέντων με βάση δικαστικές αποφάσεις.⁷⁸⁷ Θα αναδειχτεί η ανάγκη για πλήρως αιτιολογημένα πρακτικά, έτσι ώστε να αποφεύγονται οι έκνομες καταστάσεις.⁷⁸⁸ Γιατί πρέπει να πληροφορούνται «οι αποκλεισθέντες, σε τι ήσαν καλύτεροί τους οι επιλεγέντες, για ν' αποφύγομε τις διαμαρτυρίες και τη σωρεία των προσφυγών που ετοιμάζονται».⁷⁸⁹

Οι εκπαιδευτικοί προέβλεπαν ότι αυτά θα ίσχυαν και για τους πίνακες των επιθεωρητών α' και των εποπτών, αφού και αυτοί συντάσσονται με τον ίδιο τρόπο. Άρα, απαιτούνταν να οριστεί εκείνη η πορεία κρίσης-επιλογής που εναρμονιζόταν πλήρως με το πνεύμα του ν. 309/1976. Η Δ.Ο.Ε. επιμερίζει τη σχετική διαδικασία σε τρία μέρη: α) αξιοποίηση του ατομικού φακέλου, β) συνέντευξη των υποψηφίων ενώπιον επιτροπής στην οποία μετέχει και εκπρόσωπος των εκπαιδευτικών και γ) καταληκτικά, γραπτή δοκιμασία-ανάπτυξη ενός θέματος γενικής φύσης.⁷⁹⁰ Οι παραπάνω απόψεις διευρύνονται, αφού θα απαιτηθεί «και κάθε άλλο στοιχείο, που θα κριθεί απαραίτητο για την προώθηση στην εποπτεία της δημοτικής εκπαίδευσης των καλύτερων».⁷⁹¹

Για τη Δ.Ο.Ε., αυτά που όριζε ο ν. 309/1976 για το ζήτημα της επανάκρισης του εποπτικού προσωπικού ήταν «ό,τι κατόρθωσε να πετύχει η διοίκηση του κλάδου πάνω στο θέμα», παρά το γεγονός ότι επεδίωκε να επαναφέρει το αίτημα για συμμετοχή στις επιλογές και των μη μετεκπαιδευθέντων.⁷⁹² Από τα πρώτα χρόνια της δημοκρατικής ομαλότητας διαφαίνεται η διαφορά ανάμεσα στον πατερναλιστικό ή κυβερνητικό συνδικαλισμό του δικτατορικού καθεστώτος που

---

⁷⁸⁶ Δ.Β., 796:2.

⁷⁸⁷ Δ.Β., 809:5,8. Μία τέτοια περίπτωση είναι η 1003/1977 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας η οποία ακύρωνε τις πράξεις του ειδικού συμβουλίου κρίσεως που αναφέρονται στην επιλογή των 186 επιθεωρητών β' δημοτικής εκπαίδευσης με το αιτιολογικό της μη εφαρμογής των διαδικασιών του άρθρου 73 του ν. 309/1976. Ανάμεσα στα άλλα αναφερόταν ότι στην ουσία δεν επρόκειτο για παλιές θέσεις αλλά για νέες που δεν ήταν όμοιες με τις προηγούμενες. Έτσι, δεν επιβαλλόταν να τοποθετηθούν σ' αυτές υποχρεωτικά οι παλιοί επιθεωρητές, αλλά μόνο ύστερα από ουσιαστική σύγκριση με τους άλλους εκπαιδευτικούς.

⁷⁸⁸ Δ.Β., 811:5.

⁷⁸⁹ Δ.Β., 798:2

⁷⁹⁰ Δ.Β., 812:8.

⁷⁹¹ Δ.Β., 818:4;820:2.

⁷⁹² Δ.Β., 811:5.

προηγήθηκε και στις εσωτερικές δημοκρατικές διαδικασίες της μεταπολίτευσης. Η διοίκηση της ομοσπονδίας θα απολογηθεί με επιχειρήματα προς τα μέλη της για την κριτική που της ασκούσαν διάφορες ομάδες στο εσωτερικό της ότι ή εγκατέλειψε την κάθαρση του εποπτικού προσωπικού προς χάριν άλλων θεμάτων ή εγκατέλειψε όλα τα υπόλοιπα θέματα για χάρη της κάθαρσης–επανάκρισης του εποπτικού προσωπικού.

Η 46^η γενική συνέλευση θα συμπεριλάβει στις εργασίες της την ανάλυση αυτών των θεμάτων και την ανάπτυξη του σχετικού προβληματισμού. Τη στιγμή που εκδίδει ψηφίσματα για μια σειρά από φλέγοντα ζητήματα, όχι κατ' ανάγκη εκπαιδευτικά, το Συμβούλιο της Επικρατείας ακυρώνει τον πίνακα των εποπτών δημοτικής εκπαίδευσης αποφασίζοντας την επανάκρισή τους. Αυτή θα διενεργηθεί, ως συνήθως, από το αντίστοιχο συμβούλιο κρίσεως.⁷⁹³

Το άρθρο 19 του ν. 309/1976 προέβλεπε τον ορισμό αναπληρωτών στις θέσεις που κενώνονταν για διάφορους λόγους. Κάτι τέτοιο ενέπιπτε στις αρμοδιότητες του υπηρεσιακά ανώτερου οργάνου που ήταν οι επόπτες. Και εδώ, όμως, τα κριτήρια ορισμού/επιλογής των με ανάθεση έργου στελεχών ήταν ασαφή, με αποτέλεσμα την αναίρεση πολλές φορές των τοποθετήσεων, όταν αποδεικνυόταν ότι παραβιάστηκε η βαθμολογική τάξη. Αν μέσα από παράπονα ή πικρίες αναδεικνύονταν προβλήματα, αυτό ίσχυε και για μια δεύτερη πτυχή της πρόσκαιρης άσκησης καθηκόντων. Επρόκειτο για το ακριβώς αντίθετο: το μη ορισμό αναπληρωτών, όπως ο νόμος απαιτούσε. Είτε, λοιπόν, εξαιτίας του παραγκωνισμού των δικαιούχων είτε του μη ορισμού αναπληρωτών, το θέμα απασχολούσε τους δασκάλους, αφού ήταν μια σημαντική δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης.⁷⁹⁴

Η ανάγκη λειτουργίας της διοίκησης του εκπαιδευτικού συστήματος τους ωθεί να αποδεχτούν την πρόσκαιρη άσκηση καθηκόντων, παρά το γεγονός πως, όπως είδαμε, αρνούνταν σθεναρά κάτι τέτοιο στη δεκαετία του 1960, όταν το «επιθεωρητικό πρόβλημα» και οι συνεχείς παρατάσεις της θητείας των αναπληρωτών είχαν προκαλέσει μεγάλη αναστάτωση στην εκπαίδευση. Και μόνο το γεγονός ότι παρεμποδιζόταν ένα σημαντικό έργο, η σύνταξη υπηρεσιακών εκθέσεων, καθώς και η αξιοποίηση των αντίστοιχων που συντάχτηκαν κατά τη διάρκεια της δικτατορίας βάραινε σημαντικά για την αποδοχή αυτής της

---

⁷⁹³ Δ.Β., 816:16.

⁷⁹⁴ Δ.Β., 818:3.

λύσης.⁷⁹⁵ Η Δ.Ο.Ε., το Δεκέμβριο του 1977, θα συντάξει υπόμνημα προς τον υπουργό Παιδείας Ι. Βαρβιτσιώτη στο οποίο καταγράφεται ο τρόπος που αντιλαμβανόταν μια σειρά από ζητήματα. Όσον αφορά την επανάκριση του εποπτικού προσωπικού, ζητούσε την αναστολή της σχετικής διαδικασίας, προκειμένου να ληφθούν υπόψη κάποια επιπλέον κριτήρια, που η ίδια όριζε.⁷⁹⁶

Επαναδιατυπώνει τις θέσεις της για τον επιλεκτικό μηχανισμό, με μια διαφορά όμως τώρα: α) η γραπτή δοκιμασία σε σειρά σημαντικότητας έρχεται δεύτερη, μετά τη συνέντευξη (από τρίτη που ήταν παραπάνω), β) το αίτημα για την καθιέρωση του θεσμού του σχολικού συμβούλου αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα.⁷⁹⁷ Το τελευταίο συμβάλλει αποφασιστικά στην αλλαγή του συνδικαλιστικού λόγου της εποχής. Και αυτό γιατί η ομοσπονδία αναζητά επιχειρήματα, που υποστηρίζουν τις θέσεις της, στη διαδικασία επιλογής και τα τρωτά της. Τη σχετική επιχειρηματολογία συνδούλιζε και η επανάκριση των επιθεωρητών, η οποία περατώνεται εκείνη την περίοδο έπειτα από μεγάλη δυστοκία. Έτσι, υπογραμμίζουν οι εκπαιδευτικοί, τερματιζόταν «η πολύμηνη περιπέτεια» της κρίσεως του εποπτικού προσωπικού της δημοτικής εκπαίδευσης, χωρίς να είναι σίγουροι αν ακολουθήθηκε πιστά το πνεύμα του άρθρου 73 του ν. 309/1976 που ρύθμιζε αυτή τη διαδικασία.⁷⁹⁸ Και πάλι οι αποφάσεις της διοικητικής δικαιοσύνης θεωρούνται ο μόνος σίγουρος δρόμος.

Μία από τις προφανείς αδυναμίες, κατά την άποψη της Δ.Ο.Ε., για το θεσμό του επιθεωρητή ήταν και οι ασάφειες της γραπτής δοκιμασίας, έστω κι αν αναφερόταν στην ανάπτυξη ενός γενικού θέματος από το χώρο της παιδείας. Οι ασάφειες αυτές αφορούσαν, κυρίως, το γεγονός πως τα μέλη ενός και του αυτού συλλογικού οργάνου ήταν επιφορτισμένα με τη διενέργεια του διαγωνισμού, τη βαθμολόγηση των γραπτών, την πραγματοποίηση της συνέντευξης και την έκδοση αποτελεσμάτων. Κάτι τέτοιο θα θεωρηθεί από την ίδια τουλάχιστον άστοχο. Δευτερευόντως, η αναβαθμολόγηση προβλεπόταν σε κάθε περίπτωση που υπήρχε διαφορά μεταξύ των κριτών άνω των τεσσάρων μονάδων, μια διαφορά αρκετά μεγάλη για διαγωνισμούς αυτής της σημαντικότητας.⁷⁹⁹ Η ανασχετική δυνατότητα των ενστάσεων θα φανεί για μια ακόμη φορά, αφού η

---

⁷⁹⁵ Ο.π.: 4.

⁷⁹⁶ Δ.Β., 823:8.

⁷⁹⁷ Δ.Β., 829:4. Προσωρινή ημερήσια διάταξη της ΜΖ' γενικής συνέλευσης.

⁷⁹⁸ Δ.Β., 830:1.

⁷⁹⁹ Δ.Β., 839:9.

ακύρωση των πράξεων του ειδικού συμβουλίου κρίσεως και η αναπομπή των πρακτικών του για πληρέστερη αιτιολόγηση δημιουργεί νέες εκκρεμότητες.

Παρά τη σχετική κριτική, μια ακόμη γραπτή δοκιμασία ανακοινώνεται για το Δεκέμβριο του 1978 με βάση τα π.δ. 819⁸⁰⁰ και 820.⁸⁰¹ Οι αποφάσεις της 47^{ης} γενικής συνέλευσης δε θίγουν τον πυρήνα της διαδικασίας επιλογής, αφού και σε αυτές γινόταν αποδεκτή η χρήση του διαγωνισμού ως επιλεκτικής μεθόδου. Στο σχετικό τμήμα, όμως, που αναφερόταν στο εποπτικό προσωπικό της εκπαίδευσης προτάσσεται η αλλαγή των υπαρχόντων θεσμών, κάτι που έφερνε τη διαδικασία επιλογής σε δεύτερη μοίρα. Πιθανόν, για τους εκπαιδευτικούς και τις σχετικές διεργασίες των γενικών συνελεύσεων, η προαναφερόμενη αλλαγή θα συμπარέσυρε ή θα οδηγούσε, ως λογική συνέπεια, στην αλλαγή της τελευταίας.⁸⁰²

Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι αρκετά από τα καταληκτικά κείμενα των επόμενων γενικών συνελεύσεων κατακλύζονται από τη θεματική που αναφερόταν στο σχολικό σύμβουλο και την κάθαρση του εποπτικού μηχανισμού της εκπαίδευσης. Η Δ.Ο.Ε. με ψήφισμά της δήλωνε ότι θεωρεί ως μεταβατική λύση *«την άμεση απομάκρυνση των επιθεωρητών και την επάνδρωση των περιφερειών με αναπληρωτές: οι επιθεωρητές να τεθούν στη διάθεση του υπουργείου Παιδείας και μετά την κρίση να μην επανέλθουν στις θέσεις που κατείχαν»*. Το μέτρο αποτελούσε ουσιαστική ρήξη με το παρελθόν της εκπαίδευσης και οι δάσκαλοι ανέμεναν την κατάληξη της επανάκρισης των υπηρετούντων στελεχών για να διαμορφώσουν συνολικότερη εικόνα για την κατάσταση.⁸⁰³

Η αντίστοιχη θεματική θα αναμοχλευτεί ξανά με την προκήρυξη ενός νέου διαγωνισμού το 1980, στον οποίο η αντίθεση της Δ.Ο.Ε. ήταν έντονη.⁸⁰⁴ Στις δύο πρόσφατες γενικές συνελεύσεις (ΜΖ' και ΜΘ') εγκαταλείπεται το αίτημα για γραπτή δοκιμασία των υποψήφιων στελεχών. Δεν υπάρχουν πια οι αμφιταλαντεύσεις του παρελθόντος.⁸⁰⁵ Έτσι, απευθυνόμενη στον υπουργό Παιδείας Α. Ταλιαδούρο υπογράμμισε ότι *«ο τρόπος επιλογής και προαγωγής του*

---

⁸⁰⁰ Αναφερόταν στην επιλογή επιθεωρητών των ειδικών σχολείων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

⁸⁰¹ Ο.π.: 16.

⁸⁰² Δ.Β., 841:5.

⁸⁰³ Δ.Β., 853:1.

⁸⁰⁴ Δ.Β., 874:8.

⁸⁰⁵ Δ.Β., 876:3.

*εποπτικού προσωπικού από τη δικτατορία, ο αποκλεισμός άξιων συναδέλφων από τους διαγωνισμούς με κριτήρια εξωυπηρεσιακά και η ταύτιση ενός αριθμού επιθεωρητών με το τυραννικό καθεστώς δημιούργησε χάσμα μεταξύ δασκάλων και επιθεωρητών, που δε μπόρεσε να γεφυρώσει η διαδικασία που όρισε σε πρώτη φάση ο ν. 309/1976».*⁸⁰⁶

Ο διαγωνισμός εξαγγέλλεται για τις 26 Αυγούστου 1980, ενώ ομοσπονδία και υπουργείο Παιδείας ανταλλάσσουν σειρά ανακοινώσεων.⁸⁰⁷ Σε αυτές οι εκπαιδευτικοί επαναλαμβάνουν τα προηγούμενα επιχειρήματα, προσθέτοντας πως μεθοδεύταν ένας διαγωνισμός που έπρεπε να γίνει το 1979, όχι με τα δεδομένα που είχαν διαμορφωθεί τότε, αλλά με αυτά της προηγούμενης διετίας.⁸⁰⁸

Τα προεδρικά διατάγματα που αναφέραμε παραπάνω όριζαν προθεσμίες ανατρεπτικές, που επειδή είχαν λήξει πριν ένα χρόνο, «καλούσαν αιφνιδιαστικά τους εκπαιδευτικούς να πάρουν μέρος σε έναν εκπρόθεσμο διαγωνισμό». Για τη Δ.Ο.Ε. υπήρχαν όλες εκείνες οι ενδείξεις ή οι βεβαιότητες πως η τύχη της γραπτής αυτής δοκιμασίας ήταν να ακυρωθεί από το αρμόδιο δικαστήριο της χώρας. Ο διαγωνισμός πραγματοποιείται τελικά στις 26-8-1980, ενώ η ομοσπονδία θα αναφερθεί και στη λειτουργία της επιτροπής που τον διενεργεί, υπογραμμίζοντας για μια ακόμη φορά το ασύμβατο των καθηκόντων της.⁸⁰⁹ Ήταν η τελευταία φορά που χρησιμοποιούνταν για την επιλογή του στελεχιακού δυναμικού της εκπαίδευσης, και μάλιστα με επεισοδιακό τρόπο.⁸¹⁰

Το συνδικάτο, όπως αναφέραμε και αλλού, θα εντάξει το συγκεκριμένο θέμα στη διεκδίκηση ευρύτερων θεσμικών αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Γι' αυτό δημοσιοποιεί στοιχεία για την προέλευση και τον τρόπο που έδρασαν υπηρεσιακά αρκετοί επιθεωρητές στο παρελθόν, ενώ θα προσφύγει στο Συμβούλιο της Επικρατείας για την ακύρωση του σχετικού πίνακα.⁸¹¹ Θα ζητήσει τη συνδρομή και του υπουργείου Παιδείας για την επίσπευση της διαδικασίας.⁸¹² Από το συγκεκριμένο πίνακα διορίζονται τελικά εξήντα

---

⁸⁰⁶ Ο.π.:3.

⁸⁰⁷ Ο.π.:4.

⁸⁰⁸ Ο.π.:4.

⁸⁰⁹ Ο.π.:5.

⁸¹⁰ Δ.Β.,893:6.

⁸¹¹ Δ.Β.,902:4.

⁸¹² Δ.Β.,903:5.

επιθεωρητές β', ολοκληρώνοντας έτσι την προτελευταία πράξη της υπόθεσης επιθεωρητικός διαγωνισμός.

Από τα πρώτα αιτήματα που απευθύνει στον υπουργό Παιδείας της κυβέρνησης που θα προκύψει τον Οκτώβριο του 1981 ήταν η ακύρωσή του και ο περιορισμός των επιθεωρητών στα διοικητικά τους καθήκοντα. Ανάλογο μέτρο, για διαφορετικούς λόγους, είχε ληφθεί από το υπουργείο Παιδείας και το διδακτικό έτος 1975-1976. Επιπλέον, ζητά την αντικατάσταση των εποπτών και των επιθεωρητών της εκπαίδευσης από τους νόμιμους αναπληρωτές τους έως ότου λυθεί το «επιθεωρητικό» οριστικά.⁸¹³ Προτείνει την αντικατάσταση και αυτών που ασκούσαν καθήκοντα στελέχους με ανάθεση από «*νέους αναπληρωτές που να διαπνέονται από δημοκρατικό φρόνημα*».⁸¹⁴ Σε σύντομο χρονικό διάστημα ανακαλούνται όλες οι εγκύκλιοι που σχετίζονταν με το διαγωνισμό επιθεωρητών.⁸¹⁵

Έτσι, ένας θεσμός που λειτούργησε για περισσότερο από έναν αιώνα θα ολοκληρώσει την πορεία του.⁸¹⁶ Για τη Δ.Ο.Ε. είχε εξαντλήσει τις δυνατότητές του πριν από αρκετά χρόνια. Η παρεμβολή της δικτατορίας και οι διαγωνισμοί δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να αναδείξουν σε όλο της το μέγεθος την κάμψη και το ασύμπτωτό του με τα νέα δεδομένα που έθετε η μεταπολίτευση. Η καθιέρωση του σχολικού συμβούλου απαιτούσε ένα διαφορετικό επιλεκτικό πλαίσιο, πέρα από τη διαφορετική λειτουργική στόχευσή του ως θεσμού. Έτσι, η 51^η γενική συνέλευση προτείνει τη χρήση του υπηρεσιακού φακέλου των υποψηφίων, ενώ η συνέντευξη ως μέθοδος επιλογής παραμένει από εδώ και στο εξής σταθερή αξία.⁸¹⁷ Όλα τα στελέχη που λήγει η θητεία τους έχουν το δικαίωμα να επανακριθούν, ενώ όσοι δεν επιλεγούν επιστρέφουν στα διδακτικά τους καθήκοντα ή στη θέση που υπηρετούσαν κατά το χρόνο επιλογής τους.

Τα παραπάνω ισχύουν την περίοδο αυτή για την επιλογή των πρώτων σχολικών συμβούλων και των προϊσταμένων.⁸¹⁸ Ο υπηρεσιακός φάκελος ως περιεχόμενο αξιοποιήσιμο κατά την επιλεκτική διαδικασία αναβαθμίζεται περισσότερο, καθώς επανεξετάζεται το ζήτημα της αξιολόγησης του

---

⁸¹³ Ο.π.: 5.

⁸¹⁴ Δ.Β., 918:4. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η συγκεκριμένη φρασεολογία θα χαρακτηρίζει και τα νομοθετήματα που αφορούσαν την επιλογή στελεχών κατά τη δεκαετία του 1990.

⁸¹⁵ Δ.Β., 904:8.

⁸¹⁶ Δ.Β., 914:2.

⁸¹⁷ Δ.Β., 919:8.

⁸¹⁸ Δ.Β., 942:6;943:6.

εκπαιδευτικού έργου. Για την τελευταία, αλλά και για αρκετά άλλα στοιχεία, θεωρείται ότι αποτελεί τη μόνη σίγουρη και νόμιμη πηγή πληροφόρησης.⁸¹⁹

Καθώς το συγκεκριμένο ζήτημα αναδεικνυόταν μέσα στις νέες περιστάσεις, ο επιλεκτικός διαγωνισμός θα χαθεί οριστικά από το συνδικαλιστικό λόγο της ομοσπονδίας. Δε θα ξαναγίνει καν νύξη στο θέμα για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ούτε θα διατυπωθούν σκέψεις επαναχρησιμοποίησής του από οποιαδήποτε πλευρά. Οι τέως επιθεωρητές θα προσφύγουν στο Συμβούλιο της Επικρατείας ζητώντας την επαναφορά τους, στρεφόμενοι τόσο κατά τον αποφάσεων του υπουργείου Παιδείας όσο και κατά του θεσμού του σχολικού συμβούλου.⁸²⁰ Η Δ.Ο.Ε. στις συζητήσεις αυτές υπεραμύνεται της συνταγματικότητας του νόμου, ενώ και το Συμβούλιο της Επικρατείας θα οδηγηθεί σε αντίστοιχη τεκμηριωμένη απόφαση.⁸²¹

Επιπλέον, η ομοσπονδία αποδέχεται τις βασικές αρχές για σειρά ζητημάτων των δημοσίων υπαλλήλων που πρότεινε η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. και ψηφίστηκαν απ' το 25^ο συνέδριό της το Δεκέμβρη του 1983. Σε αυτό το κείμενο, που αναφερόταν στην οργάνωση της δημόσιας διοίκησης με βάση τις παραδοχές *«του δημοκρατικού προγραμματισμού και της απελευθέρωσης των εργασιακών σχέσεων των δημοσίων υπαλλήλων»*, υπογραμμίζεται η *«υποχρεωτική κρίση μετά τη λήξη της θητείας των ήδη υπηρετούντων προϊσταμένων συγχρόνως με τους νέους ενδιαφερόμενους...»*. Αλλά και η μεμονωμένη προσωπική κρίση του υπηρετούντος, με την έννοια της επιτυχημένης ή αποτυχημένης άσκησης διοίκησης. Η πρώτη συνεπαγόταν την παραμονή για άλλη μια τετραετία χωρίς ταυτόχρονη κρίση με τους νέους ενδιαφερόμενους.⁸²²

Στην τελευταία περίπτωση, η κρίση μετά το πέρας της δεύτερης τετραετίας θεωρούνταν υποχρεωτική. Στην περίπτωση έλλειψης ενδιαφέροντος ή απόρριψης των υπαρχουσών αιτήσεων, το αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο είχε τη δυνατότητα να ορίσει προϊστάμενο προσωρινής θητείας. *«Ο προταθείς προϊστάμενος απολαμβάνει όλων των κινήτρων που απολαμβάνουν και οι*

---

⁸¹⁹ Δ.Β., 977:26.

⁸²⁰ Δ.Β., 944:8.

⁸²¹ Δ.Β., 949:3. Οι 200 επιθεωρητές που προσφεύγουν σε αυτό θα υποστηρίξουν πως οι θέσεις των σχολικών συμβούλων που συστάθηκαν, ήταν στην ουσία όμοιες με τις καταργημένες των επιθεωρητών και επομένως θα έπρεπε να τις καταλάβουν οι ίδιοι. Το ΣτΕ έκρινε πως οι θέσεις αυτές δεν ήταν όμοιες με τις καταργημένες, αφού είχαμε διάσπαση καθηκόντων και ο σχολικός σύμβουλος απαλλασσόταν από διοικητικές αρμοδιότητες.

⁸²² Δ.Β., 948:6.

επιλεγμένοι. Στην περίπτωση του ορισμού του, η τήρηση των τυπικών προσόντων δεν είναι δεσμευτική». Με το κείμενο αυτό, παρά την αμφιλεγόμενη καταληκτική τοποθέτηση, η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. τοποθετούνταν συνολικά και ουσιαστικά σε μια σειρά από χρόνια ζητήματα που σχετίζονταν με τη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού.

Με αφορμή το συγκεκριμένο κείμενο, η Δ.Ο.Ε. αντιπροτείνει συμπληρωματικά μια σειρά από βελτιώσεις. Ανάμεσα σ' αυτές είναι και η εξής: «*Αν κενωθεί θέση προϊσταμένου για οποιοδήποτε λόγο πριν τη λήξη της τριετίας ή δημιουργηθεί νέα θέση, το υπηρεσιακό συμβούλιο επιλέγει άλλον προϊστάμενο για μία τριετία*». Η βελτιωτική αυτή τοποθέτηση εξοβέλιζε κάθε δυνατότητα προσωρινής άσκησης καθηκόντων, ακόμη και για μια σύντομη μεταβατική φάση. Ήταν, επομένως, προτιμώμενες οι ξεκάθαρες λύσεις αυτών των δυσκολιών, παρά μια ενδιάμεση κατάσταση που μπορούσε να γεννήσει ποικίλλων ειδών αμφισβητήσεις.⁸²³

Τα υπηρεσιακά στοιχεία του εκπαιδευτικού θα αναβαθμιστούν ακόμη περισσότερο από τη διαδικασία επιλογής. Αποτελούν, μάλιστα, το βασικό κορμό της τελευταίας στο τέλος της δεκαετίας του 1980 σε βαθμό τέτοιο, ώστε η Δ.Ο.Ε. κάνει λόγο για «*μέθοδο επιλογής που τελικά απέβαινε σε βάρος της αξιοκρατίας*».⁸²⁴ Η ίδια χρονική περίοδος αποτελεί εξαίρεση και για κάτι ακόμη: είναι από τις λίγες φορές που δημοσιεύεται στο Διδασκαλικό Βήμα ανακοίνωση προς τα υποψήφια στελέχη, προκειμένου να λάβουν γνώση των πρακτικών του συμβουλίου επιλογής που τους αφορούσαν.⁸²⁵ Ανάλογη ρύθμιση, τουλάχιστον από τη μεριά του συμβουλίου επιλογής, ελάχιστα εμφανίζεται στα χρόνια που ακολουθούν.

Στις επιλογές που πραγματοποιούνται αυτή την περίοδο θα αναδειχτεί ένα ακόμη πρόβλημα: ο ελλιπής χρόνος για τη μελέτη των υπηρεσιακών φακέλων των υποψηφίων. Ένα δεύτερο δίλημμα ήταν αν η συγκεκριμένη διερεύνηση έπρεπε να γίνεται παρουσία όλων των μελών του συμβουλίου επιλογής ή αν έπρεπε να αναλαμβάνει κάθε μέλος ίσο αριθμό φακέλων, τους οποίους θα μελετούσε και θα εξέφραζε γνώμη.⁸²⁶ Η εφαρμογή, επομένως, μιας μεθόδου στην πράξη αναδείκνυε και τα πιθανά της ελλείμματα.

---

⁸²³ Δ.Β., 956:18.

⁸²⁴ Δ.Β., 1028:44.

⁸²⁵ Δ.Β., 950:21,10.

⁸²⁶ Ο.π.: 45.

Γιατί η περιορισμένη γνώση των υπηρεσιακών στοιχείων των εκπαιδευτικών συσκοτίζει την επαγγελματική τους εικόνα όσον αφορά μειονεκτήματα (πειθαρχικά παραπτώματα, ποινές), αλλά και πλεονεκτήματα (υπηρεσιακή συνέπεια, αμοιβές, συγγραφικό και ερευνητικό έργο). Η ομοσπονδία διαφωνούσε με κάθε διαδικασία επιλογής που *«αφαιρεί τη συνέντευξη και περιορίζεται μονάχα στο βιογραφικό σημείωμα και στον υπηρεσιακό ατομικό φάκελο του κάθε υποψηφίου»*.⁸²⁷

Θα επιδιώξει να λύσει αυτά, αλλά και άλλα προβλήματα της εκπαίδευσης, συνεργαζόμενη με τις υπόλοιπες συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών (ΟΛΜΕ, ΟΛΤΕΕ, ΟΙΕΛΕ) σε μια σειρά συζητήσεων, καθώς και μέσω της ανταλλαγής απόψεων με τον υπουργό Παιδείας Α. Τρίτση (Δεκέμβριος 1986).⁸²⁸

Η αναμόχλευση του θέματος της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου θέτει νέα ζητούμενα για το συνδικαλιστικό λόγο. Ο τελευταίος αναζητά εκείνα τα λεκτικά σχήματα με τα οποία θα αποδώσει με σαφήνεια τους προσανατολισμούς των δασκάλων. Έτσι, η αξιολόγηση συνδέεται με πολλές πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος, προσδίδοντας νέα δυναμική στην άρθρωση αιτημάτων. Για την επιλογή στελεχών, πέρα από την συνεισφορά της κατά την κρίση των υποψηφίων, θα υποστηριχτεί η συμβολή της και στην ανανέωση της θητείας τους. Έτσι, μια πρώτη τοποθέτηση ανέφερε ότι *«από τη διαδικασία αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου σε επίπεδο σχολικής μονάδας και περιφέρειας σχολικού συμβούλου να προκύπτουν και τα στοιχεία επανάκρισης των σχολικών συμβούλων»*.⁸²⁹

Η 55^η γενική συνέλευση διαμορφώνει αυτή τη θέση για να αποφύγει την επανάκριση στελεχών μόνο με τις εκθέσεις στις οποίες οι ίδιοι περιέγραφαν το έργο που παρήγαγαν. Από τη στιγμή που η αξιολόγηση, είτε ως διορθωτική παρέμβαση είτε ως απολογισμός είτε υπό οποιαδήποτε άλλη έννοια αποκτούσε τέτοια ευρύτητα, που άγγιζε το σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος, η παραγωγή στελεχιακού δυναμικού δεν μπορούσε να μείνει στο απυρόβλητο. Ταυτόχρονα, η Δ.Ο.Ε. έκανε σαφές ότι, αφού γίνεται επίκλησής της για κάθε εκπαιδευτικό, δεν ήταν δυνατό να εξαιρεθούν από αυτήν τα ήδη υπηρετούντα στελέχη, όχι μόνο ως αξιολογητές, αλλά και ως αξιολογούμενοι. Κάτι τέτοιο,

---

⁸²⁷ Ο.π.: 46.

⁸²⁸ Δ.Β., 984:2

⁸²⁹ Δ.Β., 980:39.

αντικρούοντας και τις απόψεις που διαφοροποιούνταν από τις θέσεις της, επέτασσε η αρχή της ίσης αντιμετώπισης των εκπαιδευτικών ως εργαζομένων.

Το ενδιαφέρον της δεν ήταν τυχαίο, αφού καθώς τελειώνει η θητεία των σχολικών συμβούλων τίθεται έντονα το θέμα του τρόπου με τον οποίο θα γίνει η ανανέωση της θητείας τους. Οι εκπαιδευτικοί θέτουν ως πρώτη προτεραιότητα τη συγκρότηση μιας διαδικασίας επιλογής, τοποθέτησης και μεταθέσεων που δε θα δικάιωνε ή θα απομόνωνε κάθε πιθανό «χειροκροτητή της εξουσίας». ⁸³⁰ Η κακοδαιμονία ή η όποια παθογένεια, τόσο στο θεσμό αυτό, όσο και σε άλλους αποδίδεται στο γεγονός πως στηρίχτηκαν σε προχειρότητες. ⁸³¹

Η ομοσπονδία με την επιχειρηματολογία της επιδιώκει μεταξύ άλλων να συστηματοποιήσει και να αποσαφηνίσει πλευρές διάφορων θεμάτων, να απαλείψει κάθε τι που θα μπορούσε να οδηγήσει σε καταστρατήγηση των θεσμών. Έτσι, ενώ η 55^η γενική συνέλευση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η συνέλευση της αξιολόγησης για τη συγκεκριμένη δεκαετία, η επόμενη, η 56^η θα συμπεριλάβει στις εργασίες της θέματα που σχετίζονταν με την ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης. Η τελευταία, πέρα από εκπαιδευμένο προσωπικό, υλικοτεχνική υποδομή κ.ά. απαιτούσε και ουσιαστική στελέχωση στο διοικητικό κομμάτι του εκπαιδευτικού συστήματος. Γι' αυτό οποιαδήποτε μεταβατική λύση, όπως «η προσωρινή άσκηση των καθηκόντων δεν μπορεί να διαρκέσει πέρα από τη λήξη του σχολικού έτους». ⁸³² Με αυτό τον τρόπο εξασφαλιζόταν πως η προσωρινότητα ως καθεστώς δε θα είχε διάρκεια, και επιπλέον η επιλογή αντικαταστατών δε θα προέβαλε προσκόμματα στην κύρια διαδικασία στελέχωσης της εκπαίδευσης.

Μετά από δέκα χρόνια περίπου (1991), από την τελευταία φορά, θα έχουμε κείμενο της Δ.Ο.Ε. στο οποίο να γίνεται αναφορά σε διαδικασίες γραπτών εξετάσεων. Οι θέσεις αυτές αποτελούν τμήμα ευρύτερων τοποθετήσεων για το στελεχιακό. ⁸³³ Και τώρα ο διαγωνισμός απορρίπτεται, αφού θεωρείται ότι λειτουργεί απωθητικά για τους περισσότερους εκπαιδευτικούς και δε διαθέτει όλα εκείνα τα εχέγγυα για να είναι αδιάβλητος. Έτσι, η διαδικασία επιλογής

---

⁸³⁰ Δ.Β., 986:11.

⁸³¹ Και συνέχιζαν λέγοντας ότι: «πρόκειται για ένα θεσμό πάνω στον οποίο είχαμε στηρίξει πολλές ελπίδες μας. Κι ενώ θεωρητικά είναι ιδανικός, όμως με τις αυθαίρετες επεμβάσεις της εξουσίας κτλ. αποδυναμώνεται».

⁸³² Δ.Β., 988:8;1006:22.

⁸³³ Δ.Β., 1034-1035:12,13.

προτείνεται να υλοποιείται με βάση τρεις πηγές πληροφόρησης: τον υπηρεσιακό φάκελο, την αξιολογική έκθεση-κρίση και τη συνέντευξη.

Η τελευταία ήταν το στάδιο εκείνο που θα τύχει της μεγαλύτερης επεξεργασίας, αφού αξιοποιούνταν και στην επανάκριση των στελεχών κάθε φορά που έληγε η θητεία τους.⁸³⁴ Οι δάσκαλοι θεωρούσαν αναγκαία τη συνέντευξη του επανακρινόμενου *«για να διευκρινιστούν θέματα που αναφέρονται στο έργο που επιτελέστηκε ή να παρασχεθούν πρόσθετες πληροφορίες»*.⁸³⁵ Παρεχόταν, επομένως, η δυνατότητα στον υποψήφιο να παρουσιάσει την έως τότε προσφορά του.

Η μορφή που παίρνουν οι διαδικασίες επανάκρισης θα αναδείξει και κάτι άλλο: πώς χειριζόταν η Δ.Ο.Ε. ένα θέμα που ετίθετο ή ανακοινωνόταν από το υπουργείο Παιδείας. Στην προκειμένη περίπτωση κοινοποιείται στο διοικητικό της συμβούλιο ένα σχέδιο προεδρικού διατάγματος με τη μορφή του επείγοντος. Υπό αυτές τις συνθήκες υπογραμμίζεται στην εναρκτήρια παράγραφο ότι *«οι προτάσεις που θα κάνει το Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. , να (θα) έχουν προσωρινό χαρακτήρα και να (θα) αφορούν μόνο τη συγκεκριμένη επανάκριση»*. Σύμφωνα με αυτή, δε μπορούσαν κάποιες αρχικές τοποθετήσεις να δεσμεύσουν μελλοντικές διοικήσεις από το να διατυπώσουν, αφού επεξεργαστούν σε βάθος το ζήτημα, περισσότερο τεκμηριωμένες θέσεις. Κάτι τέτοιο προφύλασσε τη συνδικαλιστική ηγεσία, όχι μόνο από μια πρόωρη δέσμευση με βάση τις αρχικά διατυπωμένες θέσεις, αλλά και από τον κίνδυνο να φανεί αναξιόπιστος συνομιλητής που μεταβάλλει εύκολα άποψη, τόσο στα μάτια του υπουργείου Παιδείας, όσο και του κοινωνικού συνόλου.

Ειδικότερα για το ζήτημα της ανανέωσης της θητείας, η Δ.Ο.Ε. πρότεινε *«να γίνεται με τα ίδια κριτήρια επιλογής των νέων Σ.Σ»*. Παράλληλα, να συνυπολογίζεται ειδική έκθεση του Δ.Σ. του συλλόγου δασκάλων, όπου υπηρέτησε ο σχολικός σύμβουλος.⁸³⁶

Η προαναφερόμενη ειδική έκθεση θα περιείχε στοιχεία από όλους τους διδασκαλικούς συλλόγους στις περιφέρειες των οποίων είχαν υπηρετήσει για κάποιο χρονικό διάστημα οι επανακρινόμενοι. Η έκθεση αυτή θα αναφερόταν,

---

⁸³⁴ Για να αποφύγουμε τις ασάφειες θα τονίσουμε ότι η επανάκριση έχει νόημα για όσους από τους ήδη υπηρετούντες σε θέση στελέχους έληξε με κάποιο τρόπο η θητεία τους και επιθυμούσαν να επιλεγούν ξανά.

⁸³⁵ Δ.Β., 992:14,23.

⁸³⁶ Ο.π.:14.

κατά κύριο λόγο, στη συνεργασία του συλλόγου με τους σχολικούς συμβούλους και στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των στελεχών αυτών και του διδακτικού προσωπικού. Ένα μερίδιο, επομένως, της θετικής αποτίμησης της θητείας κάποιου καθοριζόταν από πληροφορίες που συλλέγονταν πέρα από την έκθεση παραγωγικότητας που συνέτασσε ο ίδιος. Ταυτόχρονα, οι εκπαιδευτικοί της διδακτικής πράξης εξέφραζαν γνώμη, στο βαθμό που δεν έπαιρνε τη μορφή ψηφοφορίας.

Η σημαντικότητα της τήρησης της συνδικαλιστικής δεοντολογίας διαφαίνεται αμέσως μετά, όταν η ομοσπονδία επανέρχεται με περισσότερο επεξεργασμένες θέσεις. Σε αυτές ασκεί έντονη κριτική στο σχεδιαζόμενο προεδρικό διάταγμα, γιατί κατά τη γνώμη της οδηγούσε σε υπονόμηση του θεσμού των σχολικών συμβούλων. Ακόμη, «η επανάκριση είναι τυπική διαδικασία ανανέωσης της θητείας» και συνεπώς λιγότερο ουσιαστική, όπως θα περίμεναν οι εκπαιδευτικοί.⁸³⁷ Οι ίδιοι οι επανακρινόμενοι «θα κρίνουν εαυτούς», με αποτέλεσμα σύμφωνα με την ομοσπονδία «...δημοκρατικοί ή αυταρχικοί...ευαίσθητοι στα νέα παιδαγωγικά ρεύματα ή επιστροφιστές» να θεωρηθούν επιτυχόντες.⁸³⁸

Η απαίτηση δικαιολόγησης των τοποθετήσεων που κατά καιρούς λάμβανε το συνδικάτο πήγαζε από την ανάγκη να πείσει τα μέλη του, αλλά και τα μεγαλύτερα κατά το δυνατό στρώματα της ελληνικής κοινωνίας, για το δίκαιο και το ρεαλιστικό των απόψεών του. Αυτή ήταν μια απαραίτητη προϋπόθεση που έπρεπε να πληροί ένας αξιόλογος δημόσιος λόγος, ο οποίος στόχευε όχι μόνο στο να απαντά σε ερωτήματα αλλά και να θέτει νέα. Με άλλα λόγια, να διαμορφώνει και ο ίδιος την εκάστοτε «ατζέντα» και να μη δέχεται έτοιμες λύσεις.⁸³⁹

Η ανανέωση της θητείας των στελεχών ολοκληρώνεται, ενώ η ομοσπονδία έκανε λόγο για συνοπτικές διαδικασίες στις οποίες δε λήφθηκαν υπόψη οι προτάσεις της.⁸⁴⁰ Ενώ η όλη υπόθεση έχει αρνητική εξέλιξη θα επανεξεταστεί το ζήτημα της προσωρινής άσκησης καθηκόντων. Η αναπλήρωση κάποιου στελέχους προτεινόταν τώρα όχι μόνο να μη διαρκεί πέραν του ενός σχολικού

---

⁸³⁷ Δ.Β.,996:7.

⁸³⁸ Ο.π.:8.

⁸³⁹ Ο.π.:22.

⁸⁴⁰ Δ.Β.,998:4.

έτους, αλλά να γίνεται και από την αρχή του.⁸⁴¹ Αυτό προφύλασσε το διδακτικό έργο και τον εκπαιδευτικό προγραμματισμό από παράγοντες που, πιθανόν, να τον αποδιοργάνωναν. «*Η κάλυψη με ορισμό διευθυντή (ανάθεση καθηκόντων) αποτελεί ουσιαστική πράξη αξιολογικής επιλογής, αφού εισηγείται το περιφερειακό συμβούλιο*», προσέθεταν οι εκπαιδευτικοί.

Για τους σχολικούς συμβούλους ακολουθούνταν παρόμοια διαδικασία, ενώ στο τέλος του διδακτικού έτους που γίνονταν οι τακτικές μεταβολές θα έπρεπε να τοποθετηθούν οργανικά σε κενές θέσεις σχολικοί σύμβουλοι που συμπεριλαμβάνονταν στον αξιολογικό πίνακα.⁸⁴² Το πολυσυζητημένο θέμα της επανάκρισης ξαναπιανόταν από την αρχή. Η ανάγκη δημιουργίας επεξεργασμένων απόψεων οδηγεί στη συγκρότηση ειδικής επιτροπής από την ομοσπονδία.

Η επιτροπή αυτή προβλεπόταν να διαμορφώσει ένα βασικό corpus παραδοχών μέχρι το φθινόπωρο του 1988.⁸⁴³ Οι εκπρόσωποι του συνδικάτου θα στραφούν στη λύση της αντικατάστασης του σχετικού προεδρικού διατάγματος. Ο βασικότερος λόγος για αυτή την επιλογή ήταν ο επαναδιορισμός ή η αυτοαξιολόγηση του υποψήφιου συμβούλου από έκθεση που συνέτασσε ο ίδιος. Έτσι, η επανάκριση οδηγούσε σε «*φαινόμενα αυθαιρεσίας*» και «*καταθρυμματισμού των θεσμών*», μετατρέποντας μια βασική για την εκπαίδευση λειτουργία σε απλή «*επανασύνταξη*» μιας ομάδας ήδη επιλεγμένου προσωπικού.⁸⁴⁴ Αυτή η προοπτική μπορούσε να οδηγήσει σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις.

Οι τελευταίες απαιτούσαν και τη μελέτη της συνέντευξη από αρκετές πλευρές. Έτσι, ως μέθοδος κρίνεται απαραίτητη, αφού συμβάλλει στο να διαπιστωθούν προσόντα ή μειονεκτήματα που δε ήταν δυνατό με άλλο τρόπο. Ένας πρόσθετος λόγος είναι ότι χρησιμοποιείται κατά κόρον σε κάθε επαγγελματικό χώρο, όταν αυτός επανδρώνεται με προσωπικό. Το ουσιαστικό, συνάμα και διαφορετικό στο συνδικαλιστικό λόγο, είναι η προσθήκη όρων που εξασφαλίζουν την αντικειμενικότητά της. Ο κυριότερος ήταν η συστηματική καταγραφή των ερωτήσεων και των απαντήσεων με τις οποίες

---

⁸⁴¹ Δ.Β.,999:8,9;1004:58.

⁸⁴² Δ.Β.,1004:58,59,61;1007:9.

⁸⁴³ Δ.Β.,1007:9.

⁸⁴⁴ Ο.π.:59,61,62.

υλοποιείται.⁸⁴⁵ Επιπλέον, η απαίτηση να επιδιώκεται σύμπτωση των εκτιμήσεων των μελών της επιτροπής που την πραγματοποιεί με βάση την επικρατέστερη μοριοδότηση. Τέλος, κάθε πιθανότητα αρνητικής βαθμολόγησης θα πρέπει να τεκμηριώνεται, λαμβάνοντας υπόψη και τη γνώμη των αιρετών μελών του συμβουλίου επιλογής.

Οι πρώτοι σχολικοί σύμβουλοι επιλέγονται τον Ιούνιο και το Σεπτέμβριο του 1985. Επομένως, με την έναρξη της σχολικής χρονιάς 1989-1990 τίθεται επιτακτικά το ζήτημα της επανάκρισης αυτού του προσωπικού. Η Δ.Ο.Ε., προβλέποντας πως η κρίση και η πιθανή αντικατάσταση αυτών των στελεχών θα γινόταν αν όχι στην αρχή, σίγουρα σε κάποιο σημείο του διδακτικού έτους, θα προσπαθήσει να το αποτρέψει. Από το άλλο μέρος, την παράταση της θητείας τους την αντιλαμβάνονταν ως εξαναγκασμό.

Γι' αυτούς τους αντικειμενικούς και λειτουργικούς λόγους ζητά από την πολιτική ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. να αντιμετωπιστεί άμεσα το ζήτημα των στελεχών που έληγε η θητεία τους το Σεπτέμβρη του 1989, παρέχοντας σ' αυτούς τη δυνατότητα, αφού παραιτηθούν του δικαιώματος να επανακριθούν, να επιστρέψουν στα διδακτικά τους καθήκοντα.⁸⁴⁶ Με τη θέση αυτή δεν απέρριπτε τον τρόπο που αντιμετώπιζε το θέμα ο ν. 1824/1988 (παράταση θητείας), αλλά αναζητούσε την καλύτερη λύση για το σύνολο των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Διατυπώνοντας μια περισσότερο επεξεργασμένη θέση (ίσως και περισσότερο γενική), ζητά να τροποποιηθεί το προεδρικό διάταγμα για την ανανέωση της θητείας των σχολικών συμβούλων, *«έτσι ώστε η όλη διαδικασία να καταστεί ουσιαστική και ο θεσμός της μετακλητότητας να αποβεί υπέρ της ποιοτικής αναβάθμισης του σχολικού συμβούλου και γενικότερα της εκπαίδευσης»*.⁸⁴⁷

Η ομοσπονδία θα επιβεβαιωθεί στις προβλέψεις της, αφού η σχετική υπουργική απόφαση⁸⁴⁸ για την πλήρωση θέσεων σχολικών συμβούλων δημοσιεύεται τον Οκτώβριο του 1988, αλλά έως και τις αρχές του 1990 δεν είχε ενεργοποιηθεί ο επιλεκτικός μηχανισμός. Επειδή, όμως, είχε παρέλθει διάστημα ενός χρόνου και πλέον προτεινόταν στην πολιτική ηγεσία, *«απαλλαγμένη*

---

⁸⁴⁵ Δ.Β., 1034-1035:12,13.

⁸⁴⁶ Δ.Β., 1014:5. Στο πλαίσιο της 58^{ης} γενικής συνέλευσης.

⁸⁴⁷ Δ.Β., 1015:5.

⁸⁴⁸ Επρόκειτο για την Φ. 351.1/88/Δ1/13858/21-10-1988.

*προκαταλήψεων, να προχωρήσει χωρίς καθυστέρηση στην εκ νέου προκήρυξη όλων των θέσεων».*⁸⁴⁹

Οι σκέψεις αυτές αποτελούν αντικείμενο έντονου προβληματισμού για την 59^η γενική συνέλευση. Αυτή θα εξέδιδε ψηφίσματα με τα οποία δηλωνόταν η αντίθεση των δασκάλων στην κατάργηση των υπηρεσιακών συμβουλίων και των στελεχών της δημόσιας εκπαίδευσης από τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις. Επιπλέον, ο ρόλος της συνέντευξης στις νέες επιλογές θεωρούνταν από δευτερεύων έως ανύπαρκτος.⁸⁵⁰ Αυτό οφείλεται στην αντικατάσταση των όρων της διαδικασίας επιλογής που έθετε ο ν. 1566/1985 από μία υπουργική απόφαση, η οποία περιόριζε τα κριτήρια στον υπηρεσιακό φάκελο και το βιογραφικό σημείωμα. Αυτό δυσχέραινε τη λειτουργία του επιλεκτικού οργάνου, ενώ η απουσία της συνέντευξης περιόριζε την αντικειμενικότητα των επιλογών.⁸⁵¹

Από τη στιγμή που το πρόβλημα της επανάκρισης δεν αντιμετωπιζόταν, οι εκπαιδευτικοί στρέφονται στην περισσότερο ασφαλή λύση της παράτασης της θητείας, αν και πάντοτε έβλεπαν με καχυποψία παρόμοιες λύσεις ανάγκης.⁸⁵² Αυτό το είδαμε και παραπάνω, όταν απαιτούσαν την επαναπροκήρυξη των αντίστοιχων θέσεων με τη λήξη των σχετικών προθεσμιών, το Σεπτέμβριο του 1989. Αυτό δε σήμαινε ότι μετάλασαν αιτήματα ευκαιριακά, αλλά ότι αποδέχονταν την αρχή του ρεαλισμού. Ενώ αναμενόταν νέα νομοθετική ρύθμιση περί επιλογής-επανάκρισης, η πολιτεία καταργεί 92 σχολικούς συμβούλους χωρίς να προηγηθούν ενέργειες επανάκρισής τους. Η Δ.Ο.Ε. θα εκφράσει την έντονη αντίθεσή της σε κάτι τέτοιο που παραγκώνιζε ρητές διατάξεις νόμων και αποδυνάμωνε, κατά τη γνώμη της, κάθε δυνατότητα διαλόγου με το ΥΠ.Ε.Π.Θ.⁸⁵³

Σε συνάντησή των εκπροσώπων της με τον υπουργό Παιδείας καταγγέλλει το γεγονός, τονίζοντας *«ότι οι σχολικοί σύμβουλοι κρίνονται και επανακρίνονται με τους ισχύοντες νόμους».*⁸⁵⁴ Αυτό που επιδιωκόταν να περισωθεί, όπως σε όλες τις ανάλογες περιπτώσεις, ήταν η προσωπικότητα των υποψηφίων και το κύρος των θεσμών και των διατάξεων που την περιφρουρούσαν. Με βάση αυτό το σκεπτικό η ομοσπονδία θα προετοιμάσει τις εργασίες της 60^{ης} γενικής συνέλευσης το

---

⁸⁴⁹ Δ.Β., 1020:19.

⁸⁵⁰ Δ.Β., 1026:55.

⁸⁵¹ Δ.Β., 1028:44,46. Επρόκειτο για την υπουργική απόφαση Φ.353.1/37/Δ1/5738/18-6-1990, η οποία αντικαθιστούσε την Υ-26/Δ2/3251/18-2-1986.

⁸⁵² Δ.Β., 1031:28.

⁸⁵³ Δ.Β., 1032:13.

⁸⁵⁴ Δ.Β., 1033:18.

καλοκαίρι του 1991. Σε αυτές επαναβεβαιώνεται κάθε αναφορά στην επανάκριση.⁸⁵⁵

Τα τρωτά αυτά, αλλά και άλλα, προσπαθεί να θεραπεύσει με την επεξεργασία ενός πλήρους σχεδίου θέσεων για το ζήτημα της στελέχωσης της εκπαίδευσης. Σε αυτό, η συνέντευξη «αποκαθίσταται» στη θέση που θεωρούσαν οι εκπαιδευτικοί πως έπρεπε να έχει. Θα είναι, δηλαδή, ένα από τα σημαντικότερα στάδια του αντίστοιχου μηχανισμού. Στα βασικότερα τους σημεία οι θέσεις αυτές επαναλαμβάνουν τις αποφάσεις της 56^{ης} γενικής συνέλευσης του 1987.⁸⁵⁶ Θα σταχυολογήσουμε την αιτιολογημένη βαθμολόγηση κατά τη συνέντευξη, την τήρηση πρακτικών και την από κοινού απόφαση όλων των μελών του συμβουλίου επιλογής σε περίπτωση αρνητικής βαθμολογίας. Τις διεκδικήσεις, συνεπώς, του συνδικάτου τις χαρακτηρίζει η διάρκεια.

Επιπλέον, στο σχέδιο περί στελεχών που θα διαμορφώσει η ομοσπονδία, οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν ξεκάθαρα ότι δε νοείται γι' αυτούς ανανέωση θητεία χωρίς δυνατότητα επανάκρισης των ήδη υπηρετούντων. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτό εξασφάλιζε, πιθανόν, κάποια συνέχεια στο διοικητικό-καθοδηγητικό μηχανισμό της εκπαίδευσης, αλλά κυρίως επεδίωκε να αποτρέψει τον πλήρη παραγκωνισμό, για μια ποικιλία λόγων, όσων είχαν ασκήσει ανάλογα καθήκοντα έως τότε. Ταυτόχρονα, θα απορρίψουν την ιδέα του διαλόγου, εκλαμβάνοντάς τον τελείως διαφορετικά από τον τρόπο που τον αντιλαμβάνονταν το υπουργείο Παιδείας.⁸⁵⁷ Επρόκειτο για την πολλοστή περίπτωση που αυτοί οι φορείς δράσης κινούνταν προς διαφορετική κατεύθυνση, για το ασύμπτωτο μιας σχέσης.⁸⁵⁸

Ο συνδικαλιστικός φορέας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης επιδιώκει να δημιουργήσει μια σειρά από δικλίδες ασφαλείας, προκειμένου να διαφυλάξει την ακεραιότητα προσώπων και διαδικασιών. Επιπλέον, θα λάβει τις επεξεργασμένες πλέον απαντήσεις των κατά τόπους συλλόγων στο σχέδιο που είχε διαμορφώσει για τα ζητήματα του στελεχιακού δυναμικού. Αξίζει να καταγραφεί το γεγονός ότι υπάρχουν εννέα πρωτοβάθμιες οργανώσεις που θέτουν ξανά ζήτημα γραπτής δοκιμασίας! Ενώ, δηλαδή, έχει παρέλθει ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, το θέμα του διαγωνισμού δεν έχει κλείσει οριστικά. Οι οργανώσεις της βάσης θα

---

⁸⁵⁵ Δ.Β., 1034-1035:5.

⁸⁵⁶ Ο.π.: 12,14.

⁸⁵⁷ Δ.Β., 1036:1.

⁸⁵⁸ Ο.π.: 5.

διαμορφώσουν και τις τελικές θέσεις της ομοσπονδίας, στις οποίες τονίζεται ακόμη περισσότερο η ανάγκη για αιτιολογημένη έκθεση της βαθμολογίας της συνέντευξης (60^η γενική συνέλευση).⁸⁵⁹ Γίνεται αποδεκτό ότι κάθε επιλογή, εκτός από αντικατάσταση ή αναπλήρωση, σημαίνει αυτομάτως και επανάκριση του υπάρχοντος προσωπικού.

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο αυτών των κειμένων είναι πως οι εκπαιδευτικοί θα αντιστοιχήσουν το αποτέλεσμα της συνέντευξης με συγκεκριμένη αριθμητική τιμή. Έτσι, σε όλες τις περιπτώσεις μπορεί να δώσει μέχρι και 10 από τα μόρια του τελικού αποτελέσματος κάθε υποψηφίου, έχοντας ως βάση το 6. Η ποσοτική αυτή απόδοση στόχευε στην παρεμπόδιση της μετατροπής της (συγκεκριμένης μεθόδου) σε καταλυτικό μέτρο για την καταλληλότητα ενός υποψηφίου. Αυτό θα συνέβαινε, π.χ., στην περίπτωση που έφτανε στο ύψος των 24 μορίων.

Αυτά που επεσήμανε η Δ.Ο.Ε. επαναλαμβάνονται και αργότερα, με πιο συνηθισμένο την αδυναμία εξέτασης (όλων) των υπηρεσιακών φακέλων και την ανατιολόγητη χαμηλή βαθμολογία στη συνέντευξη.⁸⁶⁰ Για τους εκπαιδευτικούς επρόκειτο για αντιπαραγωγική *«μυστική βαθμολόγηση»*. Επέμεναν ότι ένα από τα μέσα θεραπείας ήταν η εφαρμογή των αμετάκλητων αποφάσεων των ακυρωτικών δικαστηρίων της χώρας, *«γιατί κάθε καθυστέρηση, όχι μονάχα διευκολύνει τη διαιώνιση και την αναπαραγωγή της παρανομίας, αλλά πλήττει συγχρόνως την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας και συνακόλουθα τη δημοκρατική λειτουργία των συντεταγμένων οργάνων της Πολιτείας»*.⁸⁶¹ Πολύ σύντομα η νομική οδός θα ενεργοποιηθεί, αφού ακυρώνεται από διοικητικό εφετείο η πράξη κατάργησης των πινάκων των προϊσταμένων διευθύνσεων και γραφείων.⁸⁶²

Στις συναντήσεις που θα έχει με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας το καλοκαίρι του 1991 επανέρχεται τακτικά και στην πολυκύμαντη υπόθεση της κρίσης-επανάκρισης του εποπτικού προσωπικού. Σε γραπτή εισήγηση που θα επιδώσει προτείνει τα παραπάνω να γίνονται σύμφωνα με τους

---

⁸⁵⁹ Δ.Β., 1037-1038:9,10,11. Για τους διευθυντές, στους οποίους η συνέντευξη διενεργείται από το Π.Υ.Σ.Π.Ε., προτεινόταν στο όργανο αυτό να συμμετέχει και εκπρόσωπος του αντίστοιχου συλλόγου δασκάλων.

⁸⁶⁰ Δ.Β., 1062-1063:7.

⁸⁶¹ Δ.Β., 1039-1040:37.

⁸⁶² Δ.Β., 1042:5.

ισχύοντες νόμους και απορρίπτει κατηγορηματικά κάθε εσπευσμένη αλλαγή του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου.⁸⁶³ Για το ΥΠ.Ε.Π.Θ., η εκ νέου νομοθετική ρύθμιση του όλου θέματος ήταν ζήτημα πρωτεύουσας σημασίας, γι' αυτό θα επιμείνει σε κάτι τέτοιο, προκαλώντας την αντίδραση της ομοσπονδίας.⁸⁶⁴ Για τους εκπροσώπους της τελευταίας η συνεχής αλλαγή των νομικών όρων της επιλογής ή η παραγωγή νομικών κειμένων κατά το δοκούν, μάλλον, περιέπλεκε το ήδη σύνθετο ζήτημα, αφού δεν μπορούσε να το αντιμετωπίσει σε βάθος χρόνου. Αυτό δε θα εμποδίσει την ψήφιση από τη Βουλή των σχετικών νομοθετημάτων με το χαρακτηριστικό του επείγοντος.

Τα στελέχη, που θα μονιμοποιούνταν κιάλας από κάποιο σημείο και μετά, εξαρτούνταν αποκλειστικά *«από την αξιολόγηση που (θα) κάνει ο ένας και αυθαίρετος κριτής και από το μεγάλο άνοιγμα της βαθμολογίας μιας «συνέντευξης»»*.⁸⁶⁵ Γι' αυτό αντιπροτείνουν στη διαδικασία της συνέντευξης να κρατούνται ακριβή πρακτικά. Αντίγραφα των τελευταίων θα χορηγούνται και στους υποψήφιους. *«Για το λόγο αυτό υποβάλλονται από τα μέλη του αρμόδιου οργάνου ερωτήσεις σχετικές με το έργο που καλείται να αναλάβει ο υποψήφιος εφόσον επιλεγεί, ήτοι ερωτήσεις που αφορούν στη διοίκηση και την οργάνωση των σχολείων, την παιδαγωγική, τη φιλοσοφία της Παιδείας, την ψυχολογία, τη διδασκαλία και την κοινωνιολογία του σχολείου»*.⁸⁶⁶

Η Δ.Ο.Ε., επομένως, ως συλλογικό όργανο διαφοροποιεί τον διεκδικητικό της λόγο, φτάνοντας σε υψηλό επίπεδο. Όχι μόνο μελετά βαθύτερα σε σχέση με το παρελθόν τη συνέντευξη, αλλά περιγράφει με αδρές γραμμές τους βασικούς άξονες που πρέπει να καλύπτει ένας οδηγός αυτής της μεθόδου.

Την άνοιξη του 1992 υπενθυμίζει την ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη αξία στο έργο που προσφέρει κάθε σχολικός σύμβουλος και στη βελτίωση νομοθετικά της διαδικασία επανάκρισης. Στην ίδια ανακοίνωση οι εκπαιδευτικοί τόνιζαν πως διέβλεπαν ότι εκείνο που έγινε τελικά ήταν η κατάργηση της συγκεκριμένης διαδικασίας, παρά ο εξορθολογισμός της. Έτσι, *«δε νομοθετήθηκε η ουσιαστική επανάκριση...η οποία παρέχει τα απαραίτητα χρονικά περιθώρια για να υπάρξει*

---

⁸⁶³ Δ.Β., 1041:3.

⁸⁶⁴ Ο.π.: 5,7,8.

⁸⁶⁵ Δ.Β., 1047-1048:5.

⁸⁶⁶ Δ.Β., 1049-1050:9.

απόδειξη των πραγματικών δυνατοτήτων του να προσφέρει έργο στην πράξη⁸⁶⁷ για την αναβάθμιση του σχολείου».⁸⁶⁸

Η 61^η γενική συνέλευση που ακολουθεί επιβεβαιώνει την αντίφαση των προηγούμενων θέσεων με όσα συνέβαιναν στην πραγματικότητα. Πηγή αυτής της αντίφασης ήταν και η μεγάλη βαθμολογική «ευχέρεια» των μελών των κάθε είδους συμβουλίων επιλογής, αφού καθένα από αυτά «είχε στη διάθεσή του από 25 έως 35 μόρια (26 μόρια για τη συνολική αποτίμηση του υποψηφίου κατά τη συνέντευξη και 10 μόρια για την αποτίμηση του συγγραφικού του έργου)».⁸⁶⁹ Στο σχέδιο θέσεων που είχε διαμορφώσει η Δ.Ο.Ε. ένα χρόνο νωρίτερα είχε προβλέψει σωστά σχετικά με τις αιτίες του υποκειμενισμού. Μία δεύτερη δυνατότητα ελέγχου της ορθότητας αυτών των παραδοχών θα παρουσιαστεί με την επικείμενη τότε επιλογή σχολικών συμβούλων.

Σε αυτή φαίνεται, κατά την άποψη της Δ.Ο.Ε., η εργαλειακή χρήση της συνέντευξης. Η ίδια μέθοδος που εξασφάλιζε αντικειμενικές επιλογές, τώρα υποστηρίζεται ότι προκαλεί το ακριβώς αντίθετο. Έτσι, έχουμε βαθμολογήσεις που κυμαίνονταν από 3 ή 5 έως 20 ή 25. Αυτό το εύρος αποτελεσμάτων δικαιολογούσε για τους εκπαιδευτικούς το χαρακτηρισμό της μεθόδου ως μέσο επίδειξης εύνοιας σε ορισμένους κρινόμενους ή αποκλεισμού για κάποιους άλλους.⁸⁷⁰ Η συγκεκριμένη μέθοδος, που ενέχει κάποιες εγγενείς⁸⁷¹ αδυναμίες, στρεβλωνόταν περισσότερο. Τέτοια φαινόμενα θα αντιμετωπίζονταν μόνο «αν υποχρεωθούν τα μέλη του συμβουλίου να βάλουν την υπογραφή⁸⁷² τους δίπλα από κάθε βαθμολογία που έδωσαν».⁸⁷³ Το αίτημα αυτό δεν ικανοποιείται, γι' αυτό η ομοσπονδία με ανακοίνωσή της καταγγέλλει αυτή την κατάσταση, προτείνοντας το εύρος των βαθμολογήσεων της προφορικής αυτής εξέτασης να μην υπερβαίνει τις 4 μονάδες.

Επιπλέον, η χρήση εντύπων ειδικά διαμορφωμένων για τη συνέντευξη, ώστε κάθε μέλος του συμβουλίου επιλογής να βαθμολογεί ατομικά οδηγούσε στην παραγωγή ενός μέσου όρου καταλληλότητας/αξιοσύνης για κάθε υποψήφιο.

---

⁸⁶⁷ Έντονα στο πρωτότυπο.

⁸⁶⁸ Δ.Β., 1049-1050:10,20.

⁸⁶⁹ Ο.π.: 9-10.

⁸⁷⁰ Δ.Β., 1051-1052:1.

⁸⁷¹ Για παράδειγμα δεν είναι δυνατόν σε μια όποιας διάρκειας διαπροσωπική επικοινωνία να μετρηθεί η συγκρότηση της προσωπικότητας κάποιου, αλλά να καταγραφούν ασφαλείς ενδείξεις γι' αυτήν.

⁸⁷² Έντονα στο πρωτότυπο.

⁸⁷³ Ο.π.

Η μη αιτιολόγηση των αποφάσεων στο τέλος της εξέτασης, η μη καταγραφή τους σε πρακτικό, καθώς και η διατήρηση του απόρρητου της βαθμολόγησης από κάθε μέλος του συμβουλίου επιλογής περιέπλεκε περισσότερο τα πράγματα. Γιατί δεν παρεχόταν, στα πλαίσια της χρηστής λειτουργίας, η δυνατότητα σε κάθε αδικημένο να προσφύγει στα αρμόδια δικαστήρια.⁸⁷⁴ Επανερχεται έτσι ένα ζήτημα που απασχόλησε τον εκπαιδευτικό κόσμο στη δεκαετία του 1960, η αδυναμία δευτεροβάθμιας κρίσης, με άλλη μορφή και υπό σαφώς διαφορετικές συνθήκες.

Εκτός του ότι ο βαθμολογητής παρέμενε άγνωστος και δεν αιτιολογούσε επαρκώς τη σχετική αριθμητική αποτίμηση, για τη Δ.Ο.Ε. το ίδιο το νομικό πλαίσιο που καθόριζε τη λειτουργία των επιλεκτικών μηχανισμών επέτρεπε, εξαιτίας των αδυναμιών του, την εμφάνιση φαινομένων που η ίδια είχε επισημάνει αρκετά χρόνια νωρίτερα.⁸⁷⁵ Φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί είχαν δύο μέτρα σύγκρισης για την εφαρμοσιμότητα των αιτημάτων τους: το ένα ήταν η έως τότε εμπειρία (τι συνέβη σε παρόμοιες καταστάσεις στο παρελθόν) και το άλλο η πραγματικότητα που αντίκριζαν μπροστά τους κάθε φορά (ο σιδηρούς νόμος της πράξης).

Θα συγκεντρώσουν, επομένως, στοιχεία⁸⁷⁶ για τις επιλογές που διενεργούνται τότε και θα τα επεξεργαστούν. Με βάση αυτά θα διατυπώσουν μια σειρά από ερωτήματα με αποδέκτη κυρίως το υπουργείο Παιδείας, τα οποία περιελάμβαναν τις διαπιστώσεις που αναλύσαμε παραπάνω.⁸⁷⁷ Η Δ.Ο.Ε. θα διαγνώσει την παρουσία ανάλογων δυσλειτουργιών σε κάθε κατηγορία στελεχιακού δυναμικού, γι' αυτό υποστηρίζει πως η αυθαίρετη βαθμολόγηση κατά τη συνέντευξη δεν αποτελούσε μεμονωμένη περίπτωση, αλλά κάλυπτε ολόκληρο το φάσμα του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης.⁸⁷⁸ Οι αποκλίσεις στη βαθμολογία χαρακτηρίζονται *τεράστιες*, εκτός από *αδικαιολόγητες*. Τις θέσεις της επαναλαμβάνει και στη νέα ηγεσία του υπουργείου Παιδείας την άνοιξη του 1994.

---

⁸⁷⁴ Ο.π.: 2,3

⁸⁷⁵ Ο.π. Τη φανερή βαθμολόγηση όριζαν οι παράγραφοι 15 και 16 του άρθρου 10 του π.δ. 75/1986. Αυτή θα καταργηθεί με τρεις υπουργικές αποφάσεις: την Δ2/9983/92 που προέβλεπε μυστική βαθμολόγηση, την Φ.36122/2Γ/Δ1/3550/3-7-1992 που αναφερόταν στο ειδικό έντυπο της συνέντευξης και όριζε την κλίμακα της βαθμολογίας από 1 έως 25 και την Φ.36122/26/Δ1/5764/9-7-1992 η οποία δήλωνε με σαφήνεια ότι δεν προβλεπόταν αναβαθμολόγηση των υποψηφίων. Ζητούμενο για τη Δ.Ο.Ε. θα αποτελέσει το εάν οι προηγούμενες εγκύκλιοι διευκρίνιζαν ως όφειλαν ή αντιτίθεντο στην παράγραφο 12 του άρθρου 6 του ν. 2043/1992.

⁸⁷⁶ Ο.π.: 4-5.

⁸⁷⁷ Ο.π.: 6.

⁸⁷⁸ Δ.Β., 1062-1063:6-7.

Αφορμή αποτελεί σχέδιο που συντάσσει ομάδα εργασίας του ΥΠ.Ε.Π.Θ. για την επιλογή στελεχών, το οποίο της κοινοποιείται. Τόνιζε λοιπόν ότι «η κρίση πρέπει να (γίνεται) με διαδικασία διαφανή και αδιάβλητη. Δηλαδή θα πρέπει να είναι πλήρως αιτιολογημένη από κάθε μέλος του συμβουλίου επιλογής και να καταγράφεται στα πρακτικά, ώστε να μπορεί ο υποψήφιος να διεκδικεί το δίκιο του».⁸⁷⁹ Βλέπουμε, επομένως, ότι για μια δεκαετία περίπου η Δ.Ο.Ε. έχει σταθερές θέσεις όσον αφορά συγκεκριμένες πλευρές της διαδικασίας επιλογής. Επιπλέον, οι θέσεις αυτές θεμελιώνονταν με δεδομένα από την εμπειρία και δεν περιορίζονται σε απλές διακηρύξεις ή προσδοκίες των εκπαιδευτικών.

Η τήρηση ολοκληρωμένων πρακτικών και η εφαρμογή όσων όριζε π.δ. 75/1986 θα διαμόρφωναν τις αναγκαίες συνθήκες, «ώστε κάθε μέλος του συμβουλίου να αναλαμβάνει την προσωπική του ευθύνη και να μην καλύπτεται πίσω από το συνολικό αποτέλεσμα της «ενιαίας κρίσης» που δεν οδηγεί κατ' ανάγκη και σε «αξιοκρατική» επιλογή».⁸⁸⁰ Παρόμοια «διάταξη των πραγμάτων» συνέβαλε στη διαπίστωση και των μειονεκτημάτων των υποψηφίων που δεν ήταν εύκολο να διαγνωστούν με άλλο τρόπο.

Την ίδια χρονική περίοδο εκκρεμεί το ζήτημα της επανάκρισης των σχολικών συμβούλων, ενώ οι προσφυγές στη δικαιοσύνη δε θίγουν μόνο θέματα ουσίας αλλά και νομικά ζητήματα.⁸⁸¹ Ήδη, οι εκπαιδευτικοί ζητούσαν την ουσιαστική επανάκριση όλων των στελεχών από το καλοκαίρι του 1993.

Γι' αυτό μία από τις πρώτες ενέργειες του νέου υπουργού παιδείας ήταν ο ορισμός προσωρινών προϊσταμένων.⁸⁸² Αυτό σήμαινε αυτομάτως τη λήξη της θητείας των ήδη υπηρετούντων. Σε διαβήματα που συντάσσει η Δ.Ο.Ε. το φθινόπωρο του 1995 διαφαίνεται ότι οι διεκδικήσεις και τα αιτήματά της δε θα τελεσφορήσουν. Επίσης, στις επιλογές διευθυντών που πραγματοποιούνται τότε επισημαίνεται η απουσία από την όλη διαδικασία «ειδική(ς) και πλήρη(ους) αιτιολόγηση(ς) της μεγάλης απόκλισης της βαθμολογίας».⁸⁸³

Η επεξεργασία, στις αρχές του 1994, ενός ακόμη σχεδίου νόμου για τον διοικητικό-καθοδηγητικό μηχανισμό της εκπαίδευσης (ν. 2188/1994) ωθεί το

---

⁸⁷⁹ Δ.Β., 1067:21.

⁸⁸⁰ Δ.Β., 1068:12.

⁸⁸¹ Δ.Β., 1076:69.

⁸⁸² Δ.Β., 1059-1060:4;1062-1063:7.

⁸⁸³ Δ.Β., 1079:17.

συνδικαλιστικό φορέα να τοποθετηθεί. Στις εκτιμήσεις τους οι δάσκαλοι θα στραφούν στην ανάγκη να αναφέρεται ρητά η ημερομηνία λήξης της θητείας αυτών που έως τότε ασκούσαν ανάλογα καθήκοντα με ανάθεση.⁸⁸⁴ Κάτι τέτοιο μόνο με την αντίστοιχη νομοθετική ρύθμιση μπορούσε να γίνει. *«Σε αντίθετη περίπτωση υπάρχει κίνδυνος να παραταθεί στο διηνεκές η θητεία των προσωρινών προϊσταμένων. Όμως, με το ενδεχόμενο αυτό, ο κλάδος μας, που ζητάει να αναμορφωθεί άμεσα το νομοθετικό πλαίσιο που καθορίζει τη διαδικασία επιλογής των στελεχών της εκπαίδευσης, είναι κατηγορηματικά αντίθετος»*.⁸⁸⁵

Από τις θέσεις αυτές φαίνεται ότι ο διδασκαλικός κόσμος κατανοούσε ότι και για τα θέματα της παιδείας ίσχυε το «ουδέν μονιμότερον του προσωρινού». Επιπλέον, πως ήταν εύκολο αρχικές επιλογές ή λύσεις ανάγκης που γίνονταν με έκπτωση κριτηρίων να αντικαταστήσουν τον κύριο κορμό των επιλογών, που συνήθως ακολουθούσαν μετά από κάποιο χρονικό διάστημα. Με απλά λόγια, να παραμείνουν οι προσωρινοί ως μόνιμοι. Απαιτούνταν, επομένως, το «κλείσιμο των προηγούμενων κεφαλαίων», πριν την ουσιαστική επιλεκτική διαδικασία. Ένα δεύτερο εύρημα είναι ότι και οι εκπρόσωποι του συνδικάτου ήταν πεπεισμένοι αυτή τη φορά ότι έπρεπε να αλλάξουν αρκετά πράγματα, σε αντίθεση με άλλες περιόδους που τους ενδιέφερε η διαφύλαξη του υπάρχοντος επιλεκτικού μηχανισμού.

Ήταν από τις φορές που υπήρχε σύμπτωση ανάμεσα στους σημαντικούς αυτούς παράγοντες του εκπαιδευτικού συστήματος: το υπουργείο Παιδείας και τους εκπαιδευτικούς. Θα έχουν, όμως, διαφορετικές προτεραιότητες, υιοθετώντας διαφορετικές ερμηνείες για το στελεχιακό. Για τη Δ.Ο.Ε. η επιλογή στελεχών προσωρινής άσκησης καθηκόντων απαιτούσε εχέγγυα αντικειμενικότητας και αξιοκρατίας αντίστοιχα με αυτά των τυπικών επιλογών.⁸⁸⁶ Επιπρόσθετα, κάθε παρόμοια μεταβατική λύση έπρεπε να έχει περιορισμένο χρονικό ορίζοντα, ώστε να μην παγιώνεται η όποια ενδιάμεση κατάσταση. Στην προκειμένη περίπτωση το χρονικό όριο ήταν έως τον Αύγουστο του 1994.

Ελλείψεις σαν αυτές θεωρούνταν ότι δεν καλύπτονταν από οποιοδήποτε είδους διαγωνισμό. Ένας ακόμη λόγος γι' αυτό ήταν, πέρα από την καταπόνηση των υποψηφίων, ότι δε θα μπορούσε να διακριβωθεί και να αποτιμηθεί η

---

⁸⁸⁴ Δ.Β.,1064:17.

⁸⁸⁵ Έντονο στο πρωτότυπο.

⁸⁸⁶ Δ.Β.,1065:3.

συνολική συγκρότησή τους. Αποτελούσε αποσπασματική και μονομερή επιλεκτική μέθοδο.⁸⁸⁷ Θα υπογραμμίσουμε εδώ όχι απλώς τι λέγεται σχετικά με το διαγωνισμό, αλλά ότι αποτελεί ξανά αντικείμενο μελέτης από το συνδικάτο.

Η ομοσπονδία αξιολογεί αρνητικά σε σχέση με την πολιτεία αρκετά από τα αποτελέσματα της προηγούμενης διαδικασίας, εντοπίζοντας αδυναμίες στο νόμο 2188/1994. Επρόκειτο για τη συνήθη κατάληξη του διαφορετικού τρόπου αντίληψης των πραγμάτων.⁸⁸⁸ Για τη Δ.Ο.Ε., στο μέτρο και το βαθμό που τα υπηρεσιακά συμβούλια λειτούργησαν σωστά έγιναν και σωστές επιλογές. *«Η γενική αυτή εκτίμηση για το αποτέλεσμα των επιλογών δεν σημαίνει, βέβαια...ότι...συμφωνεί με τις ρυθμίσεις του νόμου...για την επιλογή των προσωρινών προϊσταμένων».*⁸⁸⁹ Εξακολουθεί να διατηρεί επιφυλάξεις για κάθε είδους προσωρινότητα. Το στοιχείο αυτό επισημαίνεται στο υπουργείο Παιδείας κατά τη διαδικασία του διαλόγου πριν την ψήφιση του νόμου, μετά απ' αυτήν, αλλά και τώρα υπό το φως των αποτελεσμάτων των επιλογών. Τα τελευταία ήταν η πηγή των τοποθετήσεων του συνδικάτου. Έτσι, ζητά την επίσπευση της ψήφισης του προεδρικού διατάγματος που θα καθόριζε τα σχετικά με την επιλογή και θα ήρε το καθεστώς της προσωρινότητας σε κάθε περιοχή του διοικητικού-καθοδηγητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης.⁸⁹⁰

Η δυναμική των θεμάτων δεν παρουσιάζει ύφεση, αφού το κύριο πρόβλημα, το στελεχιακό, δε λυνόταν οριστικά. Η ομοσπονδία καταλόγιζε στα αρνητικά της παρούσας κατάστασης την παράταση της άσκησης καθηκόντων με ανάθεση, μετά το χρονικό όριο τερματισμού της. Ακόμη διέβλεπε για δέκα μήνες δυστοκία ή ανακολουθίες σχετικά με τη διαμόρφωση ενός νομικού κειμένου που θα ρύθμιζε τα ζητήματα της στελέχωσης της εκπαίδευσης συνολικά. Αυτό σήμαινε πως οι δάσκαλοι, ενώ ήταν μια θεσμοθετημένη ομάδα στο χώρο της εκπαίδευσης, δεν είχαν την αποφασιστική ή εξουσιαστική ισχύ που απαιτούσε κάτι τέτοιο (δηλαδή η λύση των ζητημάτων).⁸⁹¹

---

⁸⁸⁷ Δ.Β.,1068:13.

⁸⁸⁸ Ο.π.:7,10.

⁸⁸⁹ Ο.π.:11.

⁸⁹⁰ Δ.Β.,1069:29;1070:12.

⁸⁹¹ Οι αδυναμίες συμμετοχής των συνδικάτων στη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής εντοπίζονται και σε δυσκολίες των ιδίων όπως η ουσιαστική έλλειψη αυτονομίας στη λήψη αποφάσεων, η χαμηλή ένταξη των εργαζομένων σε αυτά (Κουκουλές,1997:26-27), οι αδιαπραγμάτευτες θέσεις με τις οποίες προβάλλουν πολλές φορές τις διεκδικήσεις τους και η αναπόφευκτη κρίση αξιών που η στάση αυτή επιφέρει (Ο.π.:70-71), η εξασθένιση της συμμετοχικής ιδέας των μελών (Κούζης,1997:153). Δες και Κραβαρίτου-Μανιτάκη (1986:287-306).

Η κοινοποίηση του αναμενόμενου νομικού κειμένου (π.δ. 398/95) στα τέλη του 1994 επιτρέπει να διατυπωθούν ξανά οι παραπάνω θέσεις με βάση όσα πρότεινε η πολιτεία. Από το σύνολο των θεμάτων θα σταθούμε σε δύο: στην επανάκριση του στελεχιακού δυναμικού και στην άσκηση καθηκόντων με ανάθεση. Για το πρώτο όφειλαν τα κάθε είδους υπηρεσιακά συμβούλια να εφαρμόσουν τις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων, οι οποίες συνιστούσαν την πυξίδα των διορθωτικών παρεμβάσεων. Το καθεστώς της προσωρινής πλήρωσης θέσης ευθύνεται μέχρι την τοποθέτηση των νόμιμων αντικαταστατών τους.⁸⁹² Γιατί σε διαφορετική περίπτωση *«δαιωνιζόταν σε παράδεκτο σημείο»*.⁸⁹³

Η συγκεκριμένη προβληματική θα αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης στις εργασίες της 64^{ης} γενικής συνέλευσης.⁸⁹⁴ Σε αυτές τονίζεται πόσο εύκολα μπορούσε μια κατάσταση να αποκτήσει χαρακτηριστικά μονιμότητας, χωρίς να είναι αυτός ο αρχικός σχεδιασμός. Έτσι, αλλοιωνόταν η βαθύτερη ουσία οποιουδήποτε επιλεκτικού μηχανισμού, γιατί και δεν λειτουργούσε και οι θέσεις που έπρεπε να καλυφθούν ήταν τυπικά στελεχωμένες. Υπογραμμιζόταν ότι *«το συνδικαλιστικό εκπαιδευτικό κίνημα είναι αδύνατο να αποδεχτεί τη δαιώνιση μιας τέτοιας κατάστασης που υποβαθμίζει βασικές αρχές και ευτελίζει αξίες και θεσμούς»*.⁸⁹⁵

Καθώς αυτά γράφονταν για την προσωρινότητα, το ενδιαφέρον προκαλούν οι διαδικασίες επιλογής που απαιτούσαν σημαντικά στοιχεία από τον υπηρεσιακό φάκελο, δεδομένου ότι δεν υπήρχε κάποιου είδους αξιολόγηση ή κάποιος άλλος τρόπος συλλογής τους. Αυτό, συνδυαζόμενο με ολιγόλεπτες συνεντεύξεις, για μια πληθώρα λόγων,⁸⁹⁶ δημιουργούσε επισφαλείς καταστάσεις.⁸⁹⁷ Το π.δ. 398/95, στο οποίο στηρίζονταν τώρα οι επιλογές, περιελάμβανε μοριοδοτούμενα (μετρήσιμα) και συνεκτιμώμενα κριτήρια. Τα τελευταία μονοπωλούσε η συνέντευξη. Για τους εκπαιδευτικούς, που πρότειναν συγκεκριμένη αναλογία ανάμεσα στα δύο, η

---

⁸⁹² Δ.Β., 1071:29.

⁸⁹³ Δ.Β., 1073:4.

⁸⁹⁴ Δ.Β., 1076:69.

⁸⁹⁵ Δ.Β., 1079:16.

⁸⁹⁶ Μεταξύ αυτών των λόγων συγκαταλέγονταν ο μεγάλος αριθμός των υποψηφίων και η σχετική «πίεση» των προθεσμιών που όριζε ο νόμος ή το προεδρικό διάταγμα με βάση το οποίο γίνονταν οι επιλογές.

⁸⁹⁷ Δ.Β., 1088:80-82.

σχέση αυτή ανατρεπόταν ή αντιστρεφόταν υπέρ της συνέντευξης αυξάνοντας το βαθμό της υποκειμενικότητας των αποτελεσμάτων.

Η Δ.Ο.Ε. στρέφεται και πάλι στη βάση της πραγματικότητας συλλέγοντας συγκριτικά στοιχεία που θα διέψευδαν ή θα ενίσχυαν τις απόψεις της.⁸⁹⁸ Με βάση αυτά τα δεδομένα συγκροτεί ένα σύνολο σημείων διαφωνίας/κριτικής για το προαναφερόμενο προεδρικό διάταγμα που εντάσσονται στην ημερήσια διάταξη της 68^{ης} γενικής συνέλευσης. Σε αυτήν, στην ομάδα θεμάτων «*Εκπαιδευτικά-Επαγγελματικά*», τίθεται για επεξεργασία το ερώτημα πώς θα βελτιωνόταν οτιδήποτε αφορούσε της προφορική εξέταση κάθε υποψήφιου στελέχους.⁸⁹⁹

Αυτό που αναζητούνταν τώρα δεν ήταν μόνο ο σαφής προσδιορισμός κάθε πιθανής πτυχής της προφορικής παρουσίας των υποψηφίων, αλλά και η σχέση της με την αξιολόγηση και τα μετρήσιμα κριτήρια. Επρόκειτο, μάλλον, για επαναπροσδιορισμό της θέσης και της σημαντικότητάς της για τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος. Γι' αυτό τονίζεται «*η συνέντευξη να μην είναι ο καθοριστικός παράγοντας για την επιλογή των στελεχών*».⁹⁰⁰ Και πάλι ως μόνο νόμιμο μέσο θεραπείας μαχητών αποτελεσμάτων προτάσσεται η προσφυγή στη δικαιοσύνη, εφόσον βέβαια εφαρμόζονται οι αποφάσεις της.⁹⁰¹

Από το 1994 έως το 1997 η εκπαίδευση λειτουργεί, σε επίπεδο στελεχών, με ανάθεση έργου. Το προεδρικό διάταγμα 398/1995, που θα αντιμετώπιζε έναν αριθμό δυσλειτουργιών, αρχίζει σύντομα να τροποποιείται. Οι εκπαιδευτικοί διαβλέπουν ότι ανάλογα φαινόμενα (αναπληρώσεις, προσωρινότητες, αναθέσεις) επαναλαμβάνονται και το 2000,⁹⁰² δημιουργώντας «*μέγιστο θέμα αδικίας πέρα από τη δυσλειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος*», γιατί ένα από τα παράγωγα αυτού του ιδιότυπου καθεστώτος ήταν ότι προσέδινε πλεονεκτήματα σε αυτούς που η θητεία τους παρατεινόταν. Έτσι, σε μια επιλογή-σύγκριση, σε οποιοδήποτε μελλοντικό χρόνο, υπερερούσαν των συνυποψηφίων τους. Το δεύτερο πολυκύμαντο θέμα, η επανάκριση, ολοκληρώνεται μόνο για τους προϊσταμένους. Για τη Δ.Ο.Ε., η περιφρόνηση της προσωπικότητας κάθε υποψηφίου παρέμενε αντικείμενο αδιαπραγμάτευτο.

---

⁸⁹⁸ Δ.Β., 1094:62.

⁸⁹⁹ Δ.Β., 1097:3.

⁹⁰⁰ Δ.Β., 1104:3;1106:10.

⁹⁰¹ Ο.π.: 85.

⁹⁰² Δ.Β., 1104:85.

Οι ατέλειες που επισήμαιναν οι εκπαιδευτικοί στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο θεωρούν ότι διατηρούν τις επιβιώσεις τους και στο καινούριο, το π.δ. 25/2002.⁹⁰³ Ως θετικό σημείο σε σχέση με τα έως τότε ισχύοντα καταγράφεται η αντιστοίχιση της συνέντευξης με είκοσι αξιολογικές μονάδες συνολικά.⁹⁰⁴ Επίσης, αναφερόταν ότι κατά τη διάρκειά της *«το συμβούλιο επιλογής επιβεβαιώνει ή αναπροσδιορίζει τις αξιολογικές μονάδες των μοριοδοτούμενων κριτηρίων, οριστικοποιεί τα συμπεράσματα των εισηγήσεων και καταγράφει τη βαθμολογία κάθε μέλους του συμβουλίου στα συνεκτιμώμενα κριτήρια κατά κατηγορία...Τελική δε βαθμολογία για κάθε συνεκτιμώμενο κριτήριο αποτελεί ο μέσος όρος των βαθμών όλων των μελών του συμβουλίου»*.⁹⁰⁵

Ένα μέρος των ενστάσεων ή των παρατηρήσεων της ομοσπονδίας ενσωματώνεται στο νεότευκτο νομικό κείμενο. Έτσι, δεν παρεχόταν η δυνατότητα αναπλήρωσης για όσες θέσεις σχολικών συμβούλων παρέμεναν κενές. Γι' αυτό το συνδικάτο ζητά από την πολιτεία να καλύψει *«έγκαιρα όλες τις κενές μέχρι σήμερα (τότε) θέσεις στελεχών εκπαίδευσης και όσες θα κενωθούν μέχρι 30 Ιουνίου 2004 για μην παρατηρηθεί το φαινόμενο της αναπλήρωσης, χωρίς κανένα αξιολογικό κριτήριο, όπως συνέβαινε κατά το παρελθόν»*.⁹⁰⁶ Θεωρείται ο μόνος ασφαλής δρόμος μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η εύρυθμη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, που σε διαφορετική περίπτωση έμενε χωρίς διοικητική ή παιδαγωγική καθοδήγηση. Μια θετική «παράπλευρη» εξέλιξη ήταν ότι ακολουθούνταν η τυπική διαδικασία και όχι μια που την υποκαθιστούσε, όπως συνέβαινε στην προσωρινή αναπλήρωση.

Καθώς φτάνουμε στα πρώτα έτη του 21^{ου} αιώνα θα αρχίσουν να διατυπώνονται σποραδικά γνώμες για επαναφορά του διαγωνισμού. Ειδικότερα, τονίζοταν από εκπροσώπους του συνδικαλιστικού φορέα των δασκάλων ότι ήταν *«καιρός, (να εξεταστεί) κατά πόσο ένας γραπτός διαγωνισμός, που θα έχει όλα τα εχέγγυα της διαφάνειας και της αντικειμενικότητας, θα βοηθήσει ουσιαστικά στη διαμόρφωση ενός αξιοκρατικού και αξιόπιστου αποτελέσματος»*.⁹⁰⁷

---

⁹⁰³ Δ.Β., 1109:6.

⁹⁰⁴ Δ.Β., 1122:88.

⁹⁰⁵ Δ.Β., 1122:89.

⁹⁰⁶ Δ.Β., 1128:5.

⁹⁰⁷ Ο.π.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι (κατά κάποιο τρόπο) έχουμε κύκλους επαναλαμβανόμενους, στους οποίους, κατά καιρούς, συνδικαλιστικά περιεχόμενα και διακυβεύματα χάνονται από το προσκήνιο για να εμφανιστούν ξανά μετά την πάροδο λίγων ή περισσότερων ετών. Φαίνεται τα ίδια αυτά σημαινόμενα να επανέρχονται μέσα από διαφορετικά ή τροποποιημένα σημαίνοντα. Έτσι, η μελέτη μας θα κλείσει για τη συγκεκριμένη ομάδα δεδομένων όπως περίπου άρχισε τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1960. Χαρακτηριστικό τους είναι οι αντιδικίες γύρω από το διαγωνισμό, ο οποίος αφού περάσει από μια σειρά από διακυμάνσεις, επανέρχεται την αυγή του 21^{ου} αιώνα.

Ένα δεύτερο αντικείμενο διαλόγου είναι εάν και κατά πόσο η Δ.Ο.Ε. παρήγαγε θέσεις αυτή την περίοδο. Η αποδοχή και η εφαρμογή τους στην πράξη ήταν κάτι άλλο, που δεν καθοριζόταν αποκλειστικά από την ίδια. Επίσης, ο λόγος που διατυπώνει δεν έρχεται αντανakλαστικά σε μια ήδη διαμορφωμένη σειρά θεμάτων. Είναι νοηματοδοτικός και διαφοροποιητικός για τα ζητήματα στα οποία αναφέρεται. Αναδεικνύει πτυχές που μόνο ο συνδικαλιστικός φορέας μπορεί να αντιληφθεί. Επιδιώκει τα συμπεράσματα της εμπειρίας να αποτελέσουν διεκδικήσεις και στη συνέχεια, αν είναι δυνατόν, να υλοποιηθούν υπό συγκεκριμένη μορφή.

Για την περίοδο πριν το 1974 τα κριτήρια επιλογής μονοπωλεί το ήθος του εκπαιδευτικού, υπηρεσιακό και εξωυπηρεσιακό. Για τη διαπίστωσή του, καθώς και άλλων στοιχείων αξιοποιείται ο υπηρεσιακός φάκελος, με βασικό περιεχόμενο τις υπηρεσιακές εκθέσεις. Οι τελευταίες αποτελούν το σημαντικότερο μέσο κυριαρχίας που παρέχει στον επιθεωρητή η υπάρχουσα οργανωτική δομή του εκπαιδευτικού συστήματος. Ιδιαίτερα στη διάρκεια της Δικτατορίας, οι αρνητικοί χαρακτηρισμοί κατά την προαναφερθείσα «έκθεση ποιότητας» αποτελούν μέρος του καταπιεστικού μηχανισμού ελέγχου των εκπαιδευτικών.

Η Δ.Ο.Ε. διατηρεί την ιστορική περίοδο που μελετάμε επιφυλακτική στάση απέναντι σε κάθε είδους προσωρινότητες. Ερμηνεύει τη συγκεκριμένη (διοικητική) λύση ως προσπάθεια έλεγχου της εκπαίδευσης από το κράτος. Κάτι που ισχύει, κατά τη γνώμη της, και με τα ακόλουθα: α) τη συνεχή αλλαγή του νομικού πλαισίου επιλογής, β) τις παρατάσεις της προσωρινής άσκησης καθηκόντων σε σημείο που να υποκαθιστούν την κύρια διαδικασία επιλογής ή το μη ορισμό αναπληρωτών, γ) την ανυπαρξία δευτεροβάθμιου οργάνου κρίσης, την κωλυσιεργία ή την αδυναμία του αρμόδιου υπουργού να αποπέμψει ατελείς

πίνακες υποψήφιων στελεχών. Έτσι, μεταξύ 1964-1968 θα έχουμε συνεχή αντικατάσταση του προσωρινού στελεχιακού δυναμικού, κάτι που μεταφραζόταν σε μισθολογική και βαθμολογική καθίζηση των δασκάλων που ανήκαν στην περιοχή ευθύνης τους (απουσία υπηρεσιακών εκθέσεων). Τέλος, και το χρονικό διάστημα από το 1994 έως το 1997 η εκπαίδευση λειτουργεί με ανάθεση έργου.

Ο διευθυντής και οι αναπληρωτές (επιθεωρητές, γενικοί επιθεωρητές) ορίζονται, δεν επιλέγονται, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Η ομοσπονδία ζητά την κατάργηση αυτής της πρακτικής. Ιδιαίτερα, μετά το 1980 θα επιμείνει τα στελέχη να κρίνονται με βάση τους ισχύοντες νόμους (ει δυνατόν αυτούς με τους οποίους επιλέχτηκαν). Σαν πρόσθετο μέτρο θεωρεί την επανάκριση. Η τελευταία αποτελούσε (θεωρητικά) τη δικλείδα ασφαλείας για τον μη παραγκωνισμό των ήδη υπηρετούντων (από άλλους), όταν είχαμε μεταβολές στο πολιτικό πεδίο δύναμης.

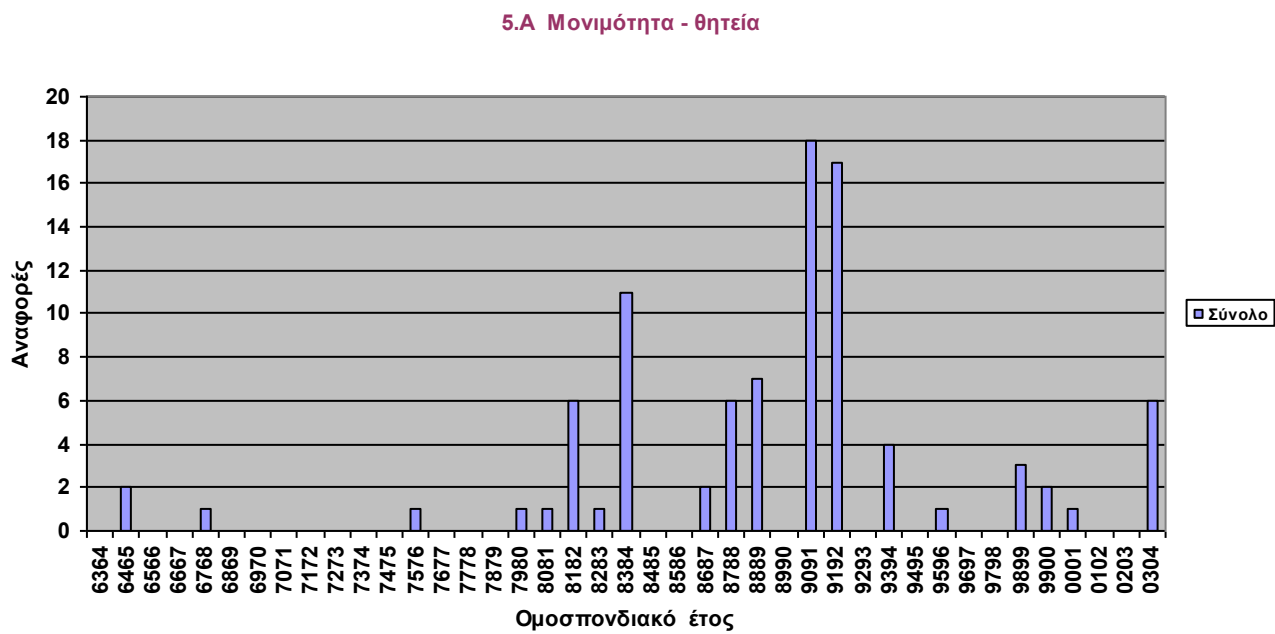
Διαφωνίες θα προκαλέσει η συνέντευξη ως μέθοδος επιλογής. Αν αντικατάστατη μεν, με πολλές αμφισβητήσεις όμως. Πιο συγκεκριμένα, ερωτήματα προκαλούν τα εξής: α) η μη δημοσίευση των πρακτικών του συμβουλίου επιλογής (μυστικότητα), β) η απουσία αιτιολόγησης της αντίστοιχης βαθμολόγησης από τους κρίνοντες, γ) η απουσία καταγραφής όσων διαμείβονταν κατά τη διάρκειά της, δ) η έλλειψη της δυνατότητας αναβαθμολόγησης. Η κριτική της Δ.Ο.Ε. θα είναι έντονη, ενώ σύνθητες φαινόμενο αποτελούν οι ενστάσεις και οι ακυρώσεις πινάκων υποψήφιων στελεχών. Για την ομοσπονδία, οι ελλείψεις της προαναφερόμενης μεθόδου την καθιστούσαν ιδανικό μέσο για τον πολιτικό έλεγχο της εκπαίδευσης. Η διάρκεια των θέσεων της, γι' αυτό το θέμα, θα είναι χαρακτηριστική.

Κλείνοντας τη συγκεκριμένη ενότητα, θα θέλαμε να αναφερθούμε στην περίοδο 1993-1996. Σε αυτήν παρατηρείται σύμπτωση των δύο φορέων (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Δ.Ο.Ε.). Έχουμε την (επαν)εμφάνιση συναινετικών διαδικασιών στην εκπαίδευση και στοιχείων κοινωνικού κορπορατισμού. Τα τελευταία είναι αισθητά λιγότερα (ίσως και διαφορετικά) σε σχέση με την περίοδο 1981-1985. Η ευρωπαϊκή εμπειρία θα επηρεάσει σημαντικά τη διαμόρφωση των συγκεκριμένων προσανατολισμών.

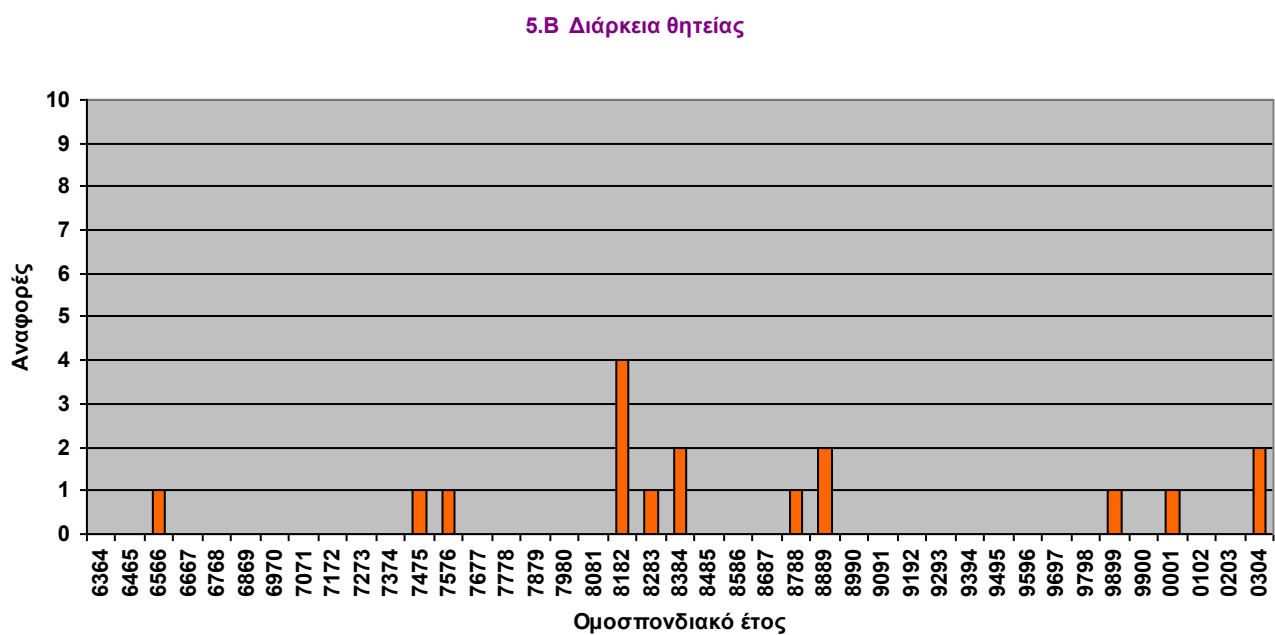
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

Το στέλεχος

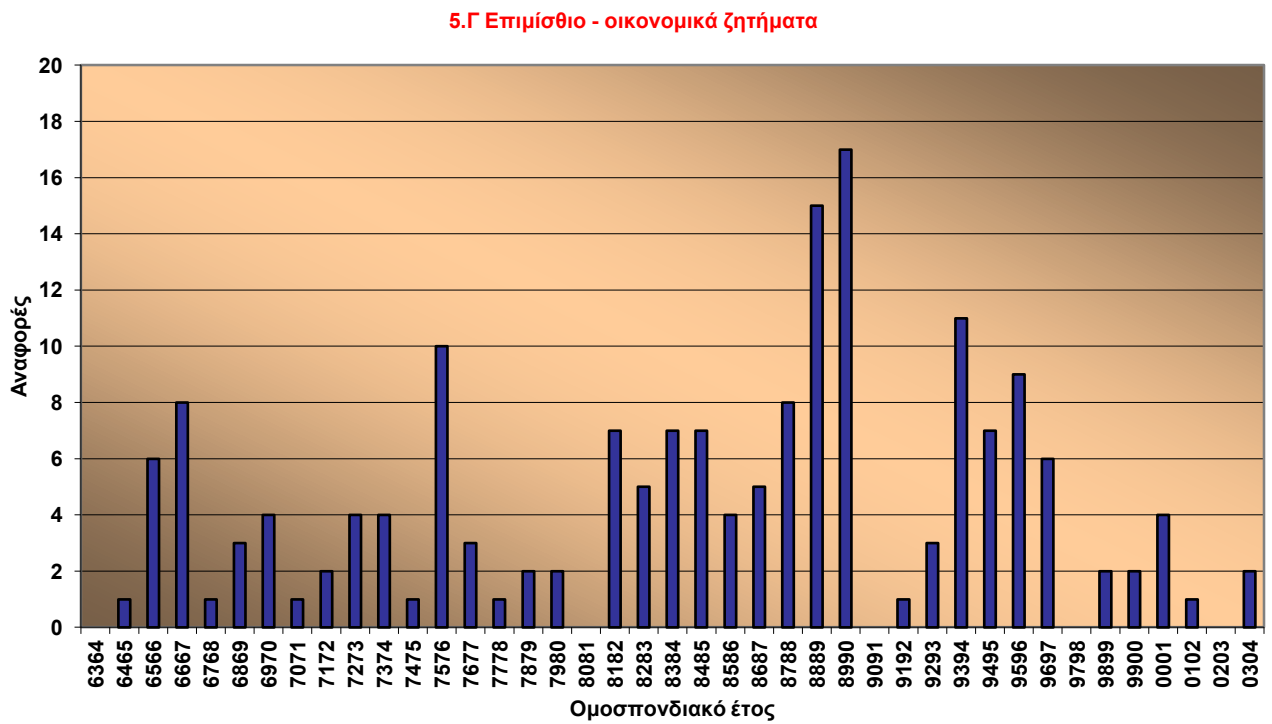
5.A Μονιμότητα ή θητεία

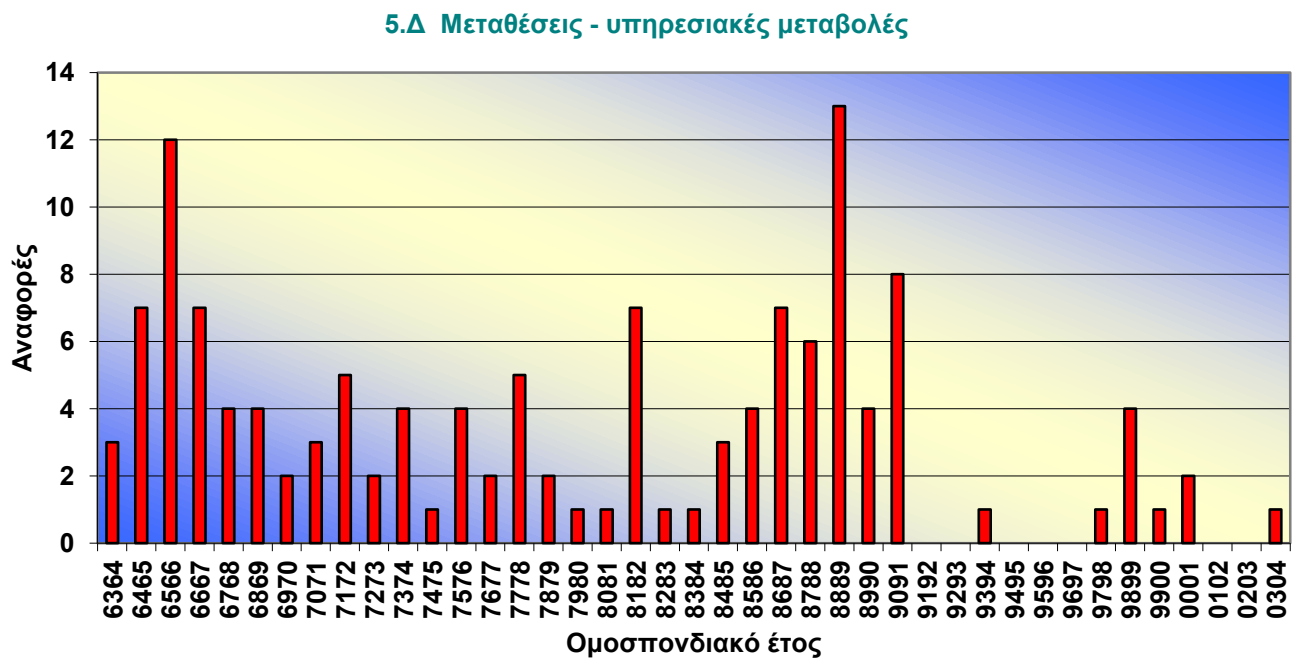
5.B Διάρκεια θητείας

5.Γ Επιμίσθιο – οικονομικά ζητήματα

5.Δ Μεταθέσεις – υπηρεσιακές μεταβολές

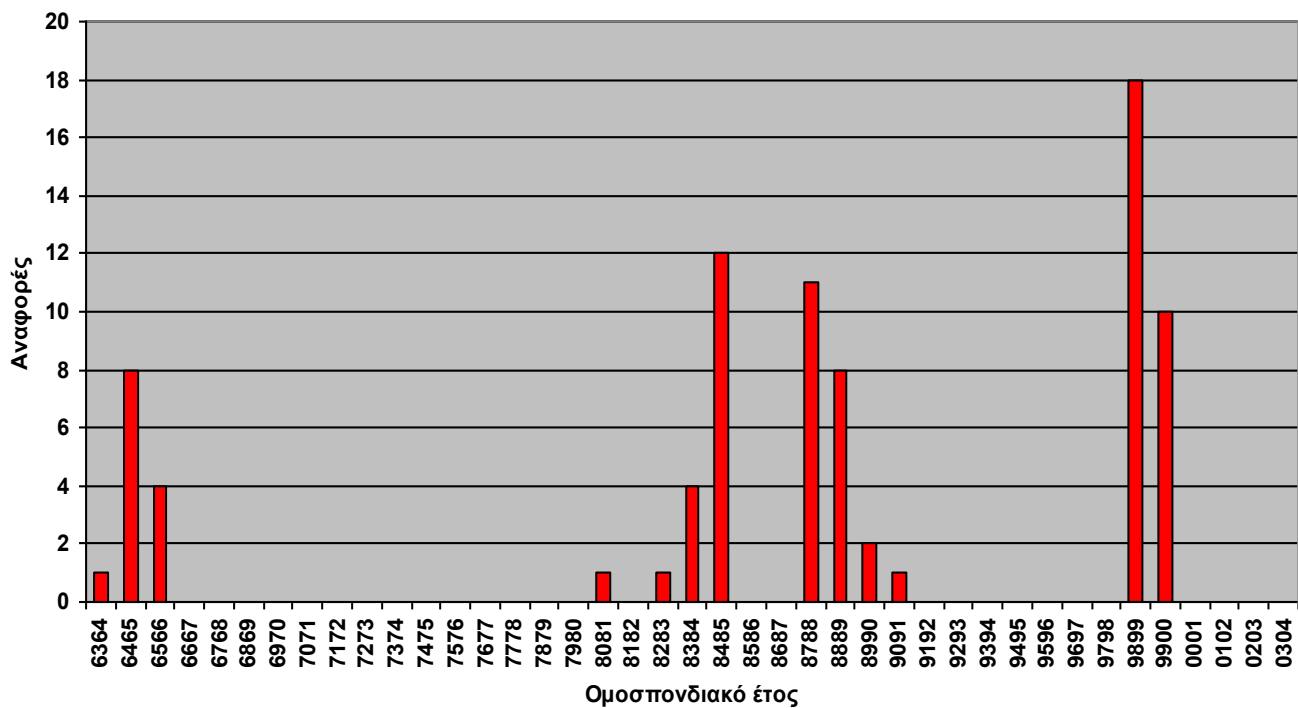

5.Ε Επιμόρφωση – μετεκπαίδευση

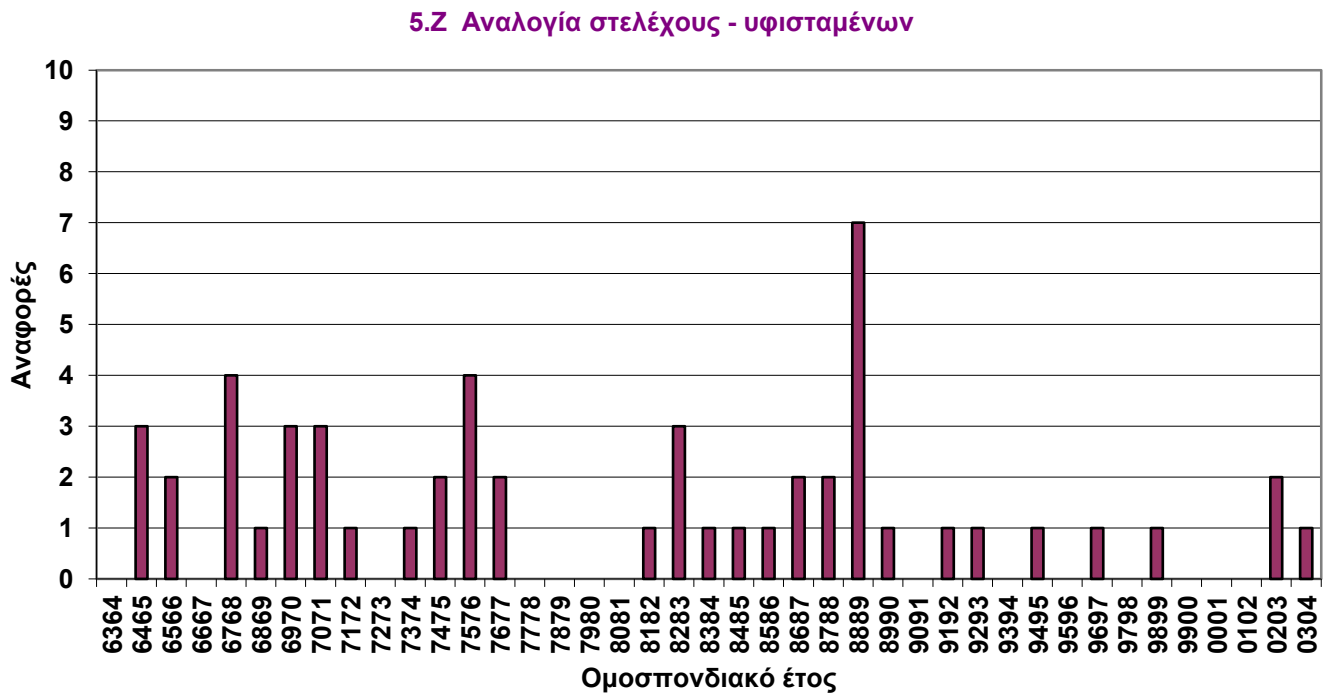

5.ΣΤ Διοικητική ή άλλη υποστήριξη

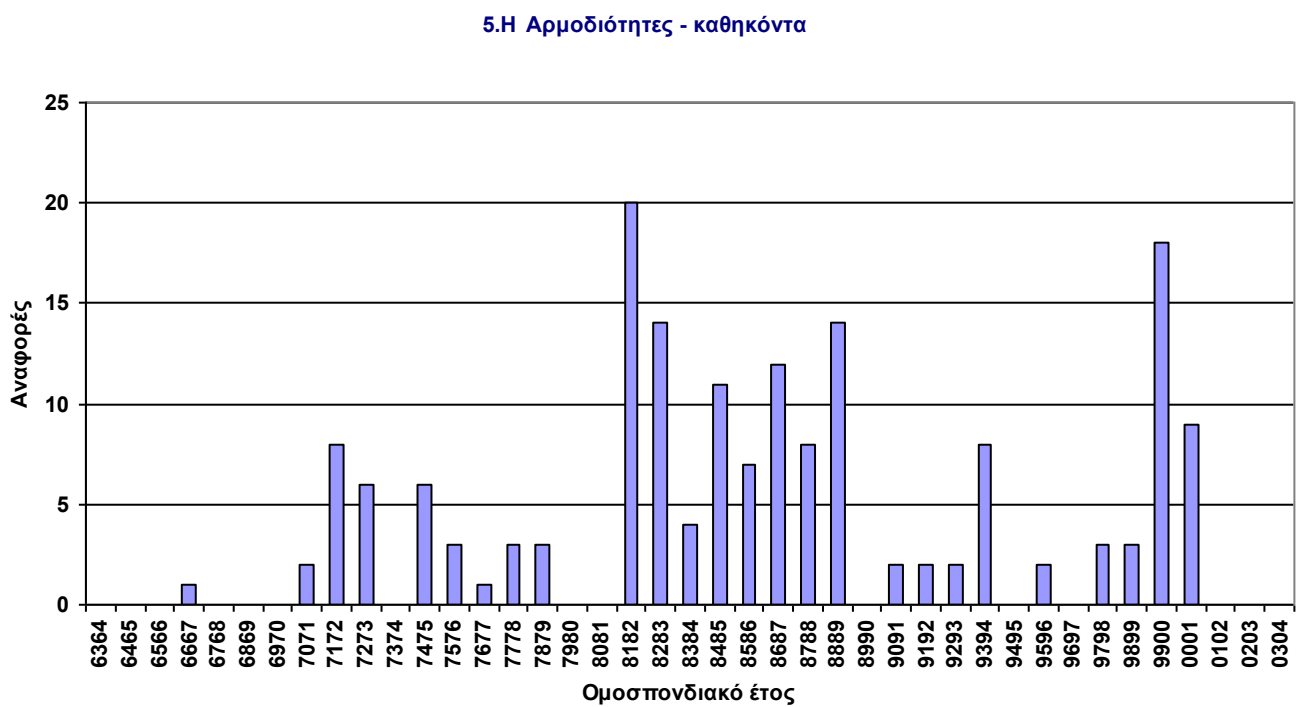
5.ΣΤ Διοικητική ή άλλη υποστήριξη

5.Ζ Αριθμός στελεχών – αναλογία στελέχους/υφισταμένων

5.Η Αρμοδιότητες – καθήκοντα

Τα θέματα που εντάσσονται στον κωδικό «Στέλεχος» αναφέρονται σε ένα σημαντικό τμήμα των δεδομένων, τόσο ως μέγεθος (ποσοτικά), όσο και ως αποτέλεσμα (για τα συνολικά ευρήματα) της έρευνας. Στους παραπάνω πίνακες είναι εμφανές το ενδιαφέρον των δασκάλων για χαρακτηριστικά του στελεχιακού δυναμικού όπως: μετακλητό (θητεία), οικονομική κατάσταση, υπηρεσιακό καθεστώς που διέπει τις συγκεκριμένες θέσεις ευθύνης, καθήκοντα και υποστηρικτικοί μηχανισμοί του έργου τους. Η συζήτηση για την επί θητεία ή όχι πλήρωση των θέσεων θα αρχίσει από το 1982 και θα κλιμακωθεί τα έτη 1990-1992, όταν αντιπαραβάλλεται με τη μονιμότητα. Η υπηρεσιακή κατάσταση του στελεχιακού δυναμικού εμφανίζεται στα κείμενα της μελετώμενης περιόδου, εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις, σε υψηλό βαθμό.

Η ανάγκη να επιμορφώνονται οι επιλεγέντες τονίζεται και συνδέεται με μέτρα διοικητικής, οικονομικής και παιδαγωγικής υποστήριξης. Η ποσοτική σχέση εκπαιδευτικών–στελεχών θα μελετηθεί υπό το πρίσμα του ευρύτερου ρόλου των δεύτερων στο χώρο του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι, αρχίζοντας από το είδος της υπαλληλικής σχέσης που θεωρείται ορθότερη για κάθε κατηγορία στελεχιακού δυναμικού, η ΛΖ' γενική συνέλευση καταγράφει στις αποφάσεις τις μία πρόταση που θα πάρει σάρκα και οστά αρκετές δεκαετίες αργότερα. Δηλαδή, «να διαχωριστούν οι αρμοδιότητες (του επιθεωρητή) και ν' ανατεθεί η διεύθυνση του γραφείου σε συναδέλφους μετακλητούς ανά τριετία ή τετραετία...».⁹⁰⁸ Αποτελούσε προσανατολισμό προς διαφορετική κατεύθυνση, αφού η προσωρινή ημερήσια διάταξη των συλλογικών αυτών διεργασιών πρότεινε «μόνιμους διευθυντάς γραφείων επιθεωρήσεων με βαθμό 2^ο ή 3^ο».⁹⁰⁹

Στην ίδια γενική συνέλευση προτεινόταν σειρά μέτρων υποστήριξης του «εποπτικού» προσωπικού, προκειμένου να φέρει σε πέρας στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο το έργο του. Ένα από αυτά ήταν η απόσπαση συγκεκριμένου αριθμού δασκάλων (από 2 έως 5) στα αντίστοιχα γραφεία επιθεωρήσεως με διάφορα καθήκοντα (εργασίες γραφείου). Στην προκειμένη περίπτωση η

---

⁹⁰⁸ Δ.Β., 572:13.

⁹⁰⁹ Δ.Β., 566:3.

ομοσπονδία πρότεινε η απόσπαση αυτή να είναι τριετής ή τετραετής⁹¹⁰ και οι θέσεις αυτές (των βοηθών) να είναι οργανικές (πέραν των αντίστοιχων του διδακτικού προσωπικού). Ο λόγος αυτής της επιλογής ήταν ο κίνδυνος δέσμευσης στα αντίστοιχα γραφεία μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών και, κατά συνέπεια, οι ελλείψεις στα σχολεία.⁹¹¹

Το μεγαλύτερο άχθος όλων ήταν οι λειτουργικές δαπάνες, καθώς και οι δαπάνες πάγιου κεφαλαίου αυτών των υπηρεσιών (αναλώσιμα, θέρμανση, επίπλωση κτλ.). Στις περιπτώσεις που αυτές επιβάρυναν τα σχολικά ταμεία προκαλούσαν τη δυσφορία των εκπαιδευτικών, αφού στερούνταν αναγκαίους πόρους. Η κατάσταση αυτή, κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., ήταν απαράδεκτη, γι' αυτό η πολιτεία όφειλε να χορηγεί ανάλογη οικονομική ενίσχυση στους επιθεωρητές, σε τακτά χρονικά διαστήματα, για την κάλυψη αυτών των αναγκών.⁹¹²

Σε επόμενη γενική συνέλευση (ΛΘ') υποστηρίζεται ο *«βοηθός επιθεωρητού να είναι διδάσκαλος επί βαθμώ τρίτω ή δευτέρω με οργανική θέση επί ορισμένη θητεία»*.⁹¹³ Για την ομοσπονδία οποιοσδήποτε προσέφερε εκτός της αίθουσας διδασκαλίας όφειλε να υπηρετεί με σαφώς προσδιορισμένα χρονικά όρια. Πόσο, μάλλον, το διοικητικό προσωπικό των γραφείων επιθεωρήσεως. Ο βοηθός επιθεωρητή υπόκειται υπηρεσιακά στις ίδιες διατάξεις που διέπουν τις υπηρεσιακές μεταβολές των *«επιθεωρητών δημοτικών σχολείων»*. Τα συγκεκριμένα γραφεία, μάλιστα, επιδιώκεται να απομακρυνθούν από τα σχολικά κτίρια, προκειμένου να αποδεσμεύσουν τους συγκεκριμένους χώρους.⁹¹⁴ Η μεταστέγαση αυτή κρινόταν απαραίτητη, αφού και την εργασία των επιθεωρητών ενίσχυε και τη λειτουργία των σχολείων διευκόλυνε.

Όσον αφορά τις υπηρεσιακές μεταβολές, τα στελέχη αυτής της περιόδου έχουν ανάλογα δικαιώματα και δυνατότητες με τους δασκάλους.⁹¹⁵ Οι μεταθέσεις επιθεωρητών προτάσσονταν ή γίνονταν ταυτόχρονα με τους διορισμούς των νέων επιθεωρητών, για δύο κυρίως λόγους.⁹¹⁶ *«Πρώτα γιατί δεν πρέπει να απογυμνωθεί η ύπαιθρος απ' τους μόνιμους έμπειρους επιθεωρητές και δεύτερο*

⁹¹⁰ Δ.Β., 572:13.

⁹¹¹ Ο.π. Η Δ.Ο.Ε. υπολόγιζε τον αριθμό αυτών των εκπαιδευτικών σε 500 (1963-1964).

⁹¹² Δ.Β., 566:3.

⁹¹³ Δ.Β., 635:13-14.

⁹¹⁴ Δ.Β., 542:5;566:3.

⁹¹⁵ Δ.Β., 686:8.

⁹¹⁶ Δ.Β., 556:12.

γιατί δε θα ήταν σωστό να γίνουν οι μεταθέσεις πριν από την ίδρυση των νέων Εκπαιδευτικών Περιφερειών που προβλέπονται απ' το Ν.Δ. 4379/1964, πολλές από τις οποίες θα είναι προνομιούχες, και δεν πρέπει να καταληφθούν από νεοδιοριζόμενους».⁹¹⁷

Επομένως, ήταν γνωστή η λογική στην οποία υπάκουαν αυτές οι υπηρεσιακές μεταβολές. Δικαίωμα μετάθεσης κατοχύρωνε ένας επιθεωρητής μετά την πάροδο, συνήθως, πενταετίας (το ανώτατο όριο υπηρεσίας) σε μία θέση ευθύνης. Πολλές φορές γίνονται μεταθέσεις σε ευρεία κλίμακα, αφού υπέβαλλαν παρόμοιο αίτημα και αυτοί που δεν πληρούσαν τη συγκεκριμένη προϋπόθεση.⁹¹⁸ Ο αριθμός δε των στελεχών αυξάνεται, σύμφωνα και με τις επιταγές του ν. 4379/1964. Έτσι, οι 11 γενικοί επιθεωρητές θα γίνουν 15 και οι 150 επιθεωρητές θα γίνουν 200 (αύξηση των θέσεων κατά 4 και 50 αντίστοιχα).⁹¹⁹

Για τη Δ.Ο.Ε. δυσχέρειες προκαλούσε η μακρόχρονη παραμονή των ίδιων προσώπων στις θέσεις αυτές παρά η πρώιμη αίτηση μετάθεσης. Αυτό θα φανεί ιδιαίτερα μετά το 1964, όταν τα προσκόμματα κατά την εφαρμογή του ν. 4379/1964 συμπαρασύρουν και τις επιθεωρητικές μεταβολές.⁹²⁰ Τα περισσότερα στελέχη είχαν συμπληρώσει οχταετία στην αρχική τους τοποθέτηση και επιζητούσαν βελτίωση θέσης, κάτι που εξαρτώνταν από την προηγούμενη ρύθμιση άλλων ζητημάτων.

Έτσι, τονιζόταν πως «η μακρά αυτή παραμονή τους στην ίδια θέση, δημιουργεί, για εννόητους λόγους, δυσχέρειες στην άσκηση των καθηκόντων τους».⁹²¹ Η ομοσπονδία ζητά να τηρηθεί ο νόμος, αφού καταστάσεις όπως οι προαναφερόμενες μπορεί να εξυπηρετούσαν κάποιους, γίνονταν όμως αιτία πρόκλησης δυσφορίας στους περισσότερους δασκάλους.⁹²² Επρόκειτο για «επικίνδυνη εκκρεμότητα».⁹²³ Ο καθορισμός των ορίων των εκπαιδευτικών

---

⁹¹⁷ Δ.Β., 565:7.

⁹¹⁸ Δ.Β., 573:12.

⁹¹⁹ Δ.Β., 554:9;571:2;547:12.

⁹²⁰ «Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση χρειάζεται 15 γενικούς επιθεωρητές και δεν έχει ούτε ένα. Χρειάζεται 200 επιθεωρητές κι έχει 80» (Δ.Β.,592:5;593:1;626:1;628:2,5).

⁹²¹ Δ.Β., 575:5.

⁹²² Δ.Β., 578:5.

⁹²³ Δ.Β., 579:2. Αφού αρκετών ο χρόνος υπηρεσίας στην ίδια θέση άγγιζε τα δέκα έτη.

περιφερειών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θα αποτελούσε την αρχή της λύσης του συγκεκριμένου προβλήματος.⁹²⁴

Η βαθμολογική προαγωγή εξακολουθεί να υφίσταται για όποιον καταλάμβανε θέση ευθύνης (και μετά από την επιλογή του). Αυτό σήμαινε τη μετάβασή του από τον 3^ο (εισαγωγικό για την ανάληψη αυξημένων καθηκόντων βαθμό) στον 2^ο βαθμό, μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου (συνήθως διετίας).⁹²⁵ Με βάση την ισχύουσα τότε νομοθεσία εξέρχονταν της υπηρεσίας αυτοί που συμπλήρωναν τριάντα πέντε έτη εργασίας και το 56^ο έτος της ηλικίας τους.⁹²⁶ Η τακτική αυτή αποσκοπούσε στην αποσυμφόρηση των αντίστοιχων θέσεων, χωρίς να αποκλείει την επαναφορά ή την πρόταση για επαναφορά των εκπαιδευτικών αυτών από διάφορους φορείς σε εξαιρετικές περιπτώσεις (απουσία του απαραίτητου προσωπικού, προσπάθεια για επίσπευση των επιλογών, υποσκελισμός άλλων υποψηφίων για διάφορους λόγους ή με διάφορα προσχήματα).

Οι επιθεωρητικές μεταβολές θα ανασταλούν από το Κ.Υ.Σ.Π.Ε. προκειμένου να γίνουν οι προαγωγές των επιθεωρητών σε γενικούς.⁹²⁷ Έτσι, όμως, επιτείνονταν περισσότερο το ήδη υπάρχον κλίμα δυσφορίας στην εκπαίδευση.⁹²⁸ Η Δ.Ο.Ε. για να αποδώσει αυτή την κατάσταση θα χρησιμοποιήσει τους όρους «*ασυνεννοησία*» και «*ασυνέπεια*». ⁹²⁹ Ήδη, βρισκόμαστε στο 1966. Επομένως, όπως έχουμε αναφέρει σε άλλο σημείο της εργασίας μας, κάθε υπηρεσιακή μεταβολή του στελεχιακού δυναμικού εξαρτώνταν ή απαιτούσε τη λύση του προβλήματος της επιλογής του πρώτα. Οι προσδοκίες για ολοκλήρωση της δε θα ευοδωθούν, ενώ η εύρυθμη λειτουργία των εκπαιδευτικών περιφερειών της χώρας δεν αποκαθίσταται.⁹³⁰

Από τη μεριά της η Δ.Ο.Ε. αναφέρεται σε εκείνα τα υποστηρικτικά μέτρα που απαιτούνταν για τη μέγιστη απόδοση των στελεχών στο έργο τους.⁹³¹ Σε συγκεκριμένες περιπτώσεις ζητά την αναβολή υπηρεσιακών αλλαγών, όπως θα συμβεί με τους διευθυντές α' και β', για τους οποίους δεν είχε νόημα η

---

⁹²⁴ Δ.Β., 581:12.

⁹²⁵ Δ.Β., 575:11;599:4.

⁹²⁶ Δ.Β., 563:7.

⁹²⁷ Δ.Β., 585:8.

⁹²⁸ Δ.Β., 586:8.

⁹²⁹ Δ.Β., 592:5.

⁹³⁰ Δ.Β., 597:5.

⁹³¹ Δ.Β., 593:6-7. Παρόμοιες αποφάσεις λήφθηκαν στις ΛΣΤ' και ΛΖ' γενικές συνελεύσεις.

οποιαδήποτε βελτίωση θέσης, αφού το Συμβούλιο της Επικρατείας με απόφασή του ακύρωνε τον πίνακα προαγωγής τους.⁹³² Σε υπόμνημα που υποβάλλει στον υπουργό Παιδείας Στ. Αλαμανή με το χαρακτήρα του επείγοντος ζητά την άμεση κύρωση του πίνακα των γενικών επιθεωρητών, ώστε μετά από αυτό «να ανοίξει ο δρόμος» για τις επιθεωρητικές μεταβολές.⁹³³ Το συγκεκριμένο θέμα άγγιζε ήδη, αν δεν είχε ξεπεράσει, τα όρια του νόμου.⁹³⁴

Οι θέσεις ευθύνης θα συνδεθούν με διαφορετική κλιμάκωση απολαβών, καθώς και με διαφορετική επιδοματική πολιτική σε σχέση με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς. Αυτό αποτελούσε ένα επιπλέον κίνητρο για τους υποψηφίους, όταν έφταναν στους καταληκτικούς βαθμούς της εκπαιδευτικής ιεραρχίας. Οι διαφορετικές απολαβές είχαν και συμβολικό περιεχόμενο, αφού αποτελούσαν τόσο για τον ενδιαφερόμενο, όσο και για τους άλλους απόδειξη αξιοσύνης και ανάληψης σημαντικών καθηκόντων. Για να κατανοήσουμε τη σημασία αυτού του γεγονότος θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι οι δάσκαλοι λειτουργούσαν σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που στηριζόταν στις προαγωγές από βαθμό σε βαθμό με βάση τις υπηρεσιακές εκθέσεις και η εκάστοτε προαγωγή συνδεόταν με αλλαγή στις οικονομικές τους απολαβές.

Ενώ, λοιπόν, η διαφοροποίηση αυτή ισχύει για τους επιθεωρητές σχεδόν εξαρχής, δε συνέβαινε το ίδιο για τα στελέχη βάσης, τους διευθυντές. Οι τελευταίοι ήταν κατά κύριο λόγο εκπαιδευτικοί που, εκτός από την ευθύνη της τάξης, είχαν και διοικητικά καθήκοντα. Δε διαφοροποιούνται με πρόσθετο τρόπο από τους άλλους δασκάλους πέραν του γεγονότος ότι ήταν αρχαιότεροι ή, κάτι συναφές, βαθμολογικά ανώτεροι. Η καταβολή σε αυτούς επιδόματος θέσης ευθύνης προκαλεί ευρύτερες ανακατατάξεις, με σημαντικότερη την αύξηση της κινητικότητας.⁹³⁵ Αρκεί να συνυπολογίσουμε το αθροιστικό μέγεθος και των δύο οικονομικών κινήτρων, αυτού που συνδεόταν με την προαγωγή στο βαθμό του διευθυντή και αυτού της θέσης ευθύνης.

Έτσι, η Δ.Ο.Ε. το φθινόπωρο του 1965 διεκδικεί την επέκταση του επιδόματος του διευθυντή-γραμματέα σχολικής εφορείας σε όλους τους τύπους

---

⁹³² Δ.Β., 599:4.

⁹³³ Δ.Β., 601:3.

⁹³⁴ Δ.Β., 602:2.

⁹³⁵ Δ.Β., 565:6.

των σχολείων και την αύξησή του στις τετρακόσιες δραχμές.⁹³⁶ Σε ύψος, δηλαδή αντίστοιχο με αυτό του γυμνασιάρχη. Γιατί «εφόσον οι διευθυντές γραμματείς σχολικών εφορειών⁹³⁷ σχολείων όλων των τύπων εκτελούν την ιδίαν ακριβώς εργασία, δικαιούνται και του ιδίου επιδόματος. Δε νοείται ουδέ δικαιολογείται άλλοι να το λαμβάνουν και άλλοι να μη το λαμβάνουν. Η διάκρισις είναι απαράδεκτος και πρέπει να εκλείψει».⁹³⁸

Η χορήγηση επιδομάτων για τα στελέχη μεσαίας βαθμίδας, τους επιθεωρητές, γινόταν από το Κ.Υ.Σ.Π.Ε.⁹³⁹ Μία πρόσθετη αποδοχή δινόταν σε όλους τους δασκάλους κάθε τρία χρόνια. Από τις λεγόμενες τριετίες θα εξαιρεθούν οι διευθυντές, για τους οποίους απαιτείται να συμπληρώσουν πρώτα τριακονταετία και μετά να τύχουν αυτού του ευεργετικού μέτρου. Ο συνδικαλιστικός φορέας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θεωρούσε ότι αυτό δεν ευσταθεί, γιατί «σύμφωνα με ποια λογική και ποιας μορφής δικαιοσύνη, οι έχοντες κατώτερο βαθμό θα έχουν μεγαλύτερες αποδοχές; Ακατανόητη είναι για μας η διάκριση, γιατί, απ' ότι γνωρίζομε, κάτι που ισχύει για το «έλασσον» πρέπει, πολύ περισσότερο, να ισχύει και για το «μείζον»».⁹⁴⁰ Συνεπώς, στη σκέψη των εκπαιδευτικών δεν νοείται οποιασδήποτε μορφής υπηρεσιακή εξέλιξη χωρίς την αντίστοιχη μισθολογική διαβάθμιση.

Γι' αυτό κατά τη συνάντηση τους με τον υπουργό Παιδείας Ι. Θεοδωρακόπουλο ζητούν την επέκταση του επιδόματος του διευθυντή σε

---

⁹³⁶Με βάση τις τιμές του 1965. Την ίδια περίοδο υπάρχει ένας αριθμός σημαντικών, σύμφωνα με το Ν. Σβορώνο (1999:145-147), ποσοτικών «πραγματοποιήσεων». Ειδικότερα, η ελληνική οικονομία φτάνει από τα 1951 το προπολεμικό της επίπεδο για να το ξεπεράσει κατά πολύ κατόπιν. Η αγροτική παραγωγή διπλασιάζεται ανάμεσα στα 1952 και 1963, η βιομηχανική παραγωγή αυξάνει κατά 100%. Η αύξηση του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος φαίνεται εντυπωσιακή: από 80 δολάρια κατά κεφαλή πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο περνά σε 112 δολάρια το 1951, σε 270 το 1956 και προσεγγίζει τα 500 το 1964. Ταυτόχρονα, παρατηρείται μια τάση επιτάχυνσης των μεταβολών των οικονομικών και κοινωνικών δομών. Η γεωργία, που απασχολούσε προπολεμικά το 60% του ενεργού πληθυσμού και συμμετείχε κατά 50% στο σχηματισμό του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος, το 1962 απασχολεί 53,4% του ενεργού πληθυσμού, έναντι 21,1% και 22,1% αντίστοιχα για τη βιομηχανία και 22,1% και 24,2% για τις υπηρεσίες. Το 1961 ο αστικός πληθυσμός έγινε ισάριθμος του αγροτικού στο ποσοστό του 43%, ενώ το 13% έμενε σε ημιαστικό περιβάλλον (Clogg, 1999:256-257). Η οικονομική πολιτική που ακολουθεί η Ένωση Κέντρου θα είναι σημαντικά διαφορετική από αυτή των προκατόχων της. Το 1965, για πρώτη φορά στην ιστορία της χώρας, η αξία της βιομηχανικής παραγωγής (περίπου 28%) υπερέβη τη συμμετοχή της αξίας της αγροτικής παραγωγής (25%) στο σχηματισμό της συνολικής αξίας του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (Meynaud, 2002:34-42). Διαφορετική είναι η προσέγγιση του Χ. Χατζηιωσήφ (1999:310-314).

⁹³⁷Πρόκειται για αδιαφοροποίητη ακόμη κατάσταση, αφού στις μέρες μας υπάρχει διάκριση μεταξύ του επιδόματος θέσης ευθύνης και του επιδόματος γραμματέα σχολικής επιτροπής-υπόλογου για την οικονομική διαχείριση.

⁹³⁸ Δ.Β., 577:2;611:8;733:1;763:4.

⁹³⁹ Δ.Β., 582:12.

⁹⁴⁰ Δ.Β., 592:5.

όλους τους τύπους σχολείων και την υπαγωγή του σε σχετικό άρθρο του διαμορφούμενου τότε ενιαίου μισθολογίου.⁹⁴¹ Η ομοσπονδία θα επιδιώξει την επιπρόσθετη ενίσχυση του διευθυντή σχολείου με την χορήγηση σε αυτόν επιδόματος υπερωριακής εργασίας δύο ωρών ημερησίως «*δια την πέραν των κεκανονισμένων διδακτικών ωρών προσφερομένην εργασία*».⁹⁴²

Πίνακας 17

Αποδοχές τριών καταληκτικών, ενός ενδιάμεσου και τριών αρχικών υπηρεσιακών βαθμών⁹⁴³

Μισθολόγιο δημοσίων υπαλλήλων			
Βαθμός	Έτος		
	1966	1968	1970
1^{ος}			15.000
2^{ος}	4.513	6.382	8.250
3^{ος}	3.846	5.498	7.150
4^{ος}	3.184	4.468	5.750
7^{ος}	2.096	2.848	3.600
11^{ος}	1.330	1.716	2.100
12^{ος}	1.078	1.390	1.700
13^{ος}	956	1.228	1.500

Όσον αφορά το είδος ελέγχου ή τη σχέση εποπτείας εκπαιδευτικών και στελεχών αυτή, όπως αναφέρουμε και αλλού, θα ενισχυθεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας⁹⁴⁴ μέσα από το ελεγκτικό δίκτυο επιθεωρητής-νομαρχιακός επιθεωρητής-αναπληρωτής γενικός επιθεωρητής-γενικός επιθεωρητής/ εκπαιδευτικός σύμβουλος. Επρόκειτο για τη συγκρότηση ενός αδιαπέραστου διοικητικού, κατά βάση, μηχανισμού που σκοπό είχε να «επιβλέπει» το σύνολο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αξιοσημείωτη είναι η άποψη των εκπροσώπων

⁹⁴¹ Δ.Β., 611:5.

⁹⁴² Δ.Β., 616:3. Έγγραφο διαμαρτυρία προς την πολιτική ηγεσία τον Απρίλιο του 1967.

⁹⁴³ Δ.Β., 611:8. Βασικός μισθός (τιμές σε δραχμές).

⁹⁴⁴ Ο Δ. Χαραλάμπης (1989:196-218) υποστηρίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη της δεκαετίας του 1960 οδήγησε τον μετεμφυλιακό τρόπο κυριαρχίας στα όριά του. Σε συνδυασμό με την εκβιομηχάνιση της ελληνικής οικονομίας ανοίγει το δρόμο για τη συγκρότηση ενός συνεκτικού πυρήνα συλλογικής ορθολογικότητας. Η τελευταία θεωρείται προϋπόθεση και αποτέλεσμα μιας λειτουργούσας κοινωνίας της αγοράς. Σε αυτό το πλαίσιο διαφαίνεται μια κατάσταση όπου ο τρόπος κυριαρχίας θέτει εμπόδια στον τρόπο παραγωγής ή αδυνατεί να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες κοινωνικής συναίνεσης. Ο ερχομός της δικτατορίας θα επιτείνει αυτή την αντίφαση, οπότε ο τρόπος κυριαρχίας αντιτίθεται «ανοιχτά» στον συγχρονισμό του πολιτικού συστήματος.

της εκκαθαρισμένης Δ.Ο.Ε. ότι η παραπάνω σχέση προϋπέθετε την πυκνή ύπαρξη επιθεωρήσεων σχολείων. Γιατί «δεν αρκεί σήμερα ένας επιθεωρητής δια την διοίκησην 200 ή 300 ή 400 και 500 ακόμη δασκάλων. Είναι απαράδεκτος φόρτος εργασίας και προεξοφλημένη η αποτυχία εις το έργον της εποπτείας...».⁹⁴⁵ Φυσικά, τους εκπαιδευτικούς τους ανησυχούσε η σύνταξη και το περιεχόμενο των υπηρεσιακών εκθέσεων από τα στελέχη.⁹⁴⁶ Με τη θέση αυτή όμως, έως ένα σημείο, συνέβαλαν προς την κατεύθυνση της αύξησης της ελεγκτικότητας του παραπάνω μηχανισμού ή, τουλάχιστον, της σκλήρυνσής του.

Το 1971, αφού είχε προηγηθεί το ν.δ. 651/1970, ο μηχανισμός αυτός θα εκδιπλωθεί σε όλη του την έκταση και ισχύ. Έτσι, η διοικητική πυραμίδα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης περιλαμβάνει κατά κατιούσα πορεία: 10 εκπαιδευτικούς συμβούλους, 10 γενικούς επιθεωρητές, 7 αναπληρωτές γενικούς επιθεωρητές, 39 νομαρχιακούς επιθεωρητές και 137 επιθεωρητές. Ο όρος που αξιοποιείται για να αποδώσει την νέα πραγματικότητα στην εκπαίδευση είναι η «κλιμάκωσις» της εποπτείας.⁹⁴⁷ Αθροίζοντας τον αριθμό των νομαρχιακών επιθεωρητών και των επιθεωρητών «στοιχειώδους» εκπαίδευσης βλέπουμε ότι ανέρχεται σε 176. Το ερώτημα που γεννάται είναι πώς αυτός ο αριθμός των στελεχών, που ήταν σημαντικά μικρότερος από τον αντίστοιχο της δημοκρατικής περιόδου (200), κατορθώνει να ελέγχει, καθόλη τη διάρκεια της επταετίας, έναν διαρκώς αυξανόμενο αριθμό εκπαιδευτικών; Μία ευλογοφανής απάντηση θα ήταν ότι δεν είναι τόσο σημαντικός ο εκάστοτε αριθμός αυτού του προσωπικού, όσο η εξουσιαστική ισχύ, τα μέσα πειθαναγκασμού και οι «τεχνολογίες κυριαρχίας» που διέθετε και μπορούσε να αξιοποιήσει στις σχέσεις

---

⁹⁴⁵ Δ.Β., 628:2.

⁹⁴⁶ Η ερμηνεία αυτή δεν είναι αυθαίρετη, αφού σε μεταγενέστερο κείμενο του συνδικαλιστικού φορέα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δηλωνόταν ότι «η κατά το παρελθόν, αποφασισθείσα αύξησης των επιθεωρήσεων κατά πενήκοντα θέσεις, παρακαλούμεν όπως νομοθετηθούν και τοποθετηθούν εις τας ως άνω θέσεις οι ανάλογοι επιθεωρηταί, διότι λόγω του υπέρμετρου αριθμού διδασκάλων εις τινάς περιφέρειας είναι αδύνατος η άσκησης εποπτείας...και η σύνταξις υπηρεσιακής εκθέσεως εκ μέρους των κ.κ. επιθεωρητών. Τούτο όμως έχει ως αποτέλεσμα αφ' ενός μεν να χωλαίνει η εν γένει πρόοδος της εκπαιδευσεως εις τας εν λόγω περιφέρειας, αφ' ετέρου δε να δημιουργούνται εύλογα παράπονα πολλών διδασκάλων διότι στερούνται εκθέσεων και κατά την σύγκρισίν των, με άλλους συναδέλφους, δια την προαγωγήν των υστερούν ως προς το βασικόν τούτο κριτήριον»(Δ.Β.,661:3).

⁹⁴⁷ Δ.Β., 688:8.

του με τους εκπαιδευτικούς.⁹⁴⁸ Οι επιθεωρητές της επταετίας θα κάνουν χρήση αυτών των δυνατοτήτων.

Για τις θέσεις αυτές προβλεπόταν και η αντίστοιχη οικονομική πολιτική. Ανάλογο καθεστώς διέπει σε γενικές γραμμές και τα στελέχη ανώτερου επιπέδου, τους γενικούς επιθεωρητές. Οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί ανήκαν στην κατηγορία των ανωτάτων υπαλλήλων, όπως γινόταν δεκτό τόσο από το Συμβούλιο της Επικρατείας, όσο και από το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, *«γιατί έχουν σοβαρωτάτη αποστολή, για την εκπλήρωση της οποίας απαιτούνται εξαιρετικά διοικητικά και επιστημονικά προσόντα και είναι προϊστάμενοι υπαλλήλων που έχουν βαθμό διευθυντή α' ή γυμνασιάρχη ήδη δε και λυκειάρχη»*. Ανάλογος προς την κατάταξη αυτή ήταν και ο βασικός τους μισθός⁹⁴⁹ που αντιστοιχούσε στο βασικό μισθό του γενικού διευθυντή, δηλαδή 5.194 δραχμές.⁹⁵⁰

Την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε (αρχές του 1967) καθιερώνεται νέο μισθολόγιο που ήρε την παραπάνω σχέση σε βάρος των εκπαιδευτικών, εξαιρώντας τους από τις ανάλογες αυξήσεις. Έτσι, οι απολαβές των γενικών επιθεωρητών θα φτάσουν στις 9.500 δραχμές, ενώ των ομοιοβάθμων τους δημόσιων υπαλλήλων σε 13.500. Για την ομοσπονδία διακρίσεις αυτού του είδους δεν αφορούσαν απλά κάποια πρόσωπα που, επειδή ήταν λίγα και υψηλόβαθμα, δεν προκαλούσαν το ενδιαφέρον της πλειοψηφίας των δασκάλων. Απεναντίας, θεωρούσε ότι η αφαίρεση ή η μείωση οποιουδήποτε

---

⁹⁴⁸ Δ.Β., 689:1.

⁹⁴⁹ Με βάση τις τιμές του 1967.

⁹⁵⁰ Δ.Β., 611:1. Όσον αφορά τη γενικότερη οικονομική κατάσταση, παρατηρείται μια σταθερή αύξηση των οικονομικών μεγεθών. Έτσι τα μέσα ετήσια ποσοστά του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος ήταν 5,7% το διάστημα 1950-1959 και 6,7% το διάστημα 1960-1968. Την περίοδο μετά το 1967 τα ποσοστά ανάπτυξης ήταν τα ακόλουθα: 1966 6,5%, 1967 4,5%, 1968 5,8%, 1969 8,8%, 1970 7,5%, 1971 7,3%, 1972 10,5%, 1973 10,1% (στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας όπως αναφέρονται από τον Μ. Νικολινάκο (1975:135-155). Σε αριθμούς (εκατομμύρια δραχμές) το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν και το καθαρό εθνικό εισόδημα ήταν αντίστοιχα: το 1966 136.340 και 132.201, 1967 143.583 και 139.296, 1968 152.565 και 148.302, 1969 166.582 και 161.276, 1970 181.476 και 175.240, 1971 195.843 και 190.534, 1972 216.631 και 211.707, 1973 237.050 και 232.250 (Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 1974 όπως αναφέρεται από τον Σ. Γρηγοριάδη (1975:308).

Ειδικότερα, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των δομικών μεταβολών που είχαν αρχίσει την προηγούμενη δεκαετία είναι ότι το 1972 οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων αποτελούσαν το 38% των συνολικών εξαγωγών της χώρας και βρίσκονται έτσι στη πρώτη θέση. Οι ευνοϊκές αυτές συνθήκες θα αντιστραφούν όταν η διεθνής κατάσταση επιδεινώνεται με την ενεργειακή κρίση στο τέλος του 1972 και στις αρχές του 1973, οπότε οι παραπάνω ρυθμοί ανάπτυξης επιβραδύνονται αισθητά. Στα μέσα του 1974 διαγραφόταν στον ορίζοντα μια οικονομική κρίση μεγάλης έκτασης (Νικολινάκος, 1975:146,256). Ο κίνδυνος για την ελληνική οικονομία είχε κυρίως τη μορφή του στασιμοληθωρισμού, δηλαδή στασιμότητα στην ανάπτυξη και ταυτοχρόνως άνοδος των τιμών των αγαθών (Γρηγοριάδης, 1975:298-306,309-312).

προνομίου ενδιέφερε το σύνολο των εκπαιδευτικών «γιατί έχει την έννοια υποτιμήσεως του εκπαιδευτικού λειτουργήματος».

Έτσι, η ΛΘ΄ γενική συνέλευση επαναδιατυπώνει το αίτημα για διατήρηση των επιδομάτων θέσης, αλλά και την ανάγκη επέκτασής τους σε κάθε τύπο σχολείου.⁹⁵¹ Η στροφή ή ο εγκλωβισμός σε οικονομικά-μισθολογικά θέματα για το σύνολο των εκπαιδευτικών ήταν συνειδητή επιλογή της δικτατορίας.⁹⁵² Υπό αυτές τις συνθήκες η έννοια του συνδικαλιστικού αγώνα δεν έχει κανένα περιεχόμενο, ενώ οι όποιες διεκδικήσεις περιστέλλονται. Παρόλα αυτά ο λόγος της ομοσπονδίας θα είναι ορισμένες φορές καυστικός.

Μία ανάλογη περίπτωση ήταν η πρόσκληση των επιθεωρητών του διαγωνισμού του 1971 να μετεκπαιδευτούν και ο αποκλεισμός των αντίστοιχων του 1968. Η λύση αυτή ερχόταν σε αντίφαση με τον χειρισμό που προβλεπόταν για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπου «*δι' υπουργικής αποφάσεως, εκλήθησαν προς μετεκπαίδευσιν, υπό μορφήν σεμιναρίου επί τρίμηνον, οι διοικητικοί επιθεωρηταί, χωριστά βεβαίως από τους μετεκπαιδευομένους καθηγητάς. Ήτο δύσκολον να συμβή το ίδιον και δια τους ιδικούς μας επιθεωρητάς; Θαυμάζομεν την φαινήν ιδέαν των συντακτών του νομοθετήματος. Και μη χειρότερα, λοιπόν*».⁹⁵³

Τμήμα του μηχανισμού ελέγχου της συμπεριφοράς κάθε εκπαιδευτικού, εντός και εκτός σχολείου, ήταν και το στέλεχος βάσης, ο διευθυντής. Ο ρόλος και οι αρμοδιότητές του θα ενισχυθούν ακόμη περισσότερο. Αυτός ήταν «ο αξιολογών» της υπηρεσιακής έκθεσης και «ο γνωματεύων» ήταν ο εκάστοτε επιθεωρητής. Η πραγματικότητα αυτή εξακολουθούσε να ισχύει, κυριαρχώντας

⁹⁵¹ Δ.Β., 635:14.

⁹⁵² Χαρακτηριστική ήταν η ομιλία ενώπιον της συγκεκριμένης γενικής συνέλευσης του προέδρου της αναμορφωμένης Δ.Ο.Ε. Σύμφωνα μ' αυτόν «*από τα πρώτα προβλήματα, τα οποία αντιμετωπίσαμε, αφ ης στιγμής ανελάβομεν την διοίκηση της Δ.Ο.Ε. ήτο η διάλυσις της κακής φήμης ότι πολλοί Έλληνες διδάσκαλοι είναι αριστεροί. Ελέγετο αυτό με ελαφράν την συνείδησιν και δυστυχώς από πολλούς... Όπως γνωρίζετε, απελύθησαν μόνον 228 διδάσκαλοι, ουδείς δε διδάσκαλος εξωρίσθη ή εφυλακίσθη. Κατόπιν εντολής του κ. προέδρου της εθνικής κυβερνήσεως συνεστήθησαν προσέτι επιτροπαί εις τας οποίας δύναται εκ νέου οι απολυθέντες να προσφύγουν και τοιουτοτρόπως ουδείς θα τεθεί εκτός υπηρεσίας με το παράπονον ότι ηδικήθη ή δεν απελογήθη... Ναι κύριοι αντιπρόσωποι, αυτό το «ΑΞΙΟΙ» μεταφέραμε παντού. Την δραστηριότητα, την συνέπεια, την σύνεσιν και το υψηλόν φρόνημα του διδασκάλου προς τα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη ετονίσαμεν, διότι έτσι κτίζεται η «ΕΛΛΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ»... Κύριοι αντιπρόσωποι, η Πατρίς μας αγωνίζεται δια της Επαναστάσεως να αναθεωρήση το Σύνταγμα και ν' απαλλαγή οριστικά από το κακό παρελθόν. Αυτό αποτελούσε τον κακό δαίμονα και ημποδίζε και τους καλούς ακόμη να ακολουθήσουν τον ορθό δρόμο των πολιτικών μας πραγμάτων» (Δ.Β., 635:6-7).*

⁹⁵³ Δ.Β., 728:5. Επρόκειτο για επιθεωρητές που δε διέθεταν πτυχίο μετεκπαίδευσης. Υπογραμμίζουμε τον τρόπο άρθρωσης του συνδικαλιστικού λόγου από την ομοσπονδία, σε αντιπαράβολή με το ύφος του προηγούμενου κειμένου.

ή καθορίζοντας τις άλλες πλευρές του ρόλου του.⁹⁵⁴ Η Δ.Ο.Ε. κάνει λόγο για μεταβίβαση στους εκπαιδευτικούς πολύ σημαντικών αρμοδιοτήτων, οι οποίες είχαν προκαλέσει μεγάλες δυσχέρειες κατά το μακρύ χρονικό διάστημα που προηγήθηκε της, πρόσφατης τότε, πλήρωσης των θέσεων εποπτικού προσωπικού. *«Διότι, είναι γνωστόν πόσον μία καλή ή κακή έκθεση επηρεάζει την άσκησιν του καθήκοντος τούτου και το μέλλον του συναδέλφου»*.⁹⁵⁵

Ο διευθυντής, με τη σφραγίδα του νόμου πλέον, είχε *«επί του προσωπικού πλήρη δικαιώματα διοικητικού και πειθαρχικού προϊσταμένου»*.⁹⁵⁶ Η διοίκηση της ομοσπονδίας ζητά περαιτέρω διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του στελέχους αυτού, προκειμένου να καταστεί ο πραγματικός αποφασιστικός παράγοντας του σχολείου. Μια σαφή εικόνα (αριθμοί, κενές και κενούμενες θέσεις, διάρκεια πινάκων) των υπόλοιπων ομάδων του στελεχιακού δυναμικού διαφαίνεται στις εργασίες της ΜΒ' γενικής συνέλευσης.⁹⁵⁷

Η αληθινή έννοια της εποπτείας για τον υφυπουργό Παιδείας Σ. Δημητράκο *«δέον όπως μη εννοείται μόνον (ως) ο έλεγχος της καταβαλλόμενης υπό του διδακτικού προσωπικού προσπάθειας, αλλά κυρίως η συμπαράστασις εις το έργον αυτού, η οποία αποτελεί την πλέον απαραίτητον προϋπόθεσιν δια την επιτυχίαν αυτού...»*.⁹⁵⁸ Ταυτόχρονα συνέχισε το «εποπτικό» προσωπικό για τον «απαράμιλλο ζήλο» με τον οποίο ασκούσε τα καθήκοντά του *«βάσει των ανωτέρω παραδεδεγμένων αρχών»*.

Ενώ αυτά λέγονταν σε επίπεδο διακηρύξεων, οι εκπαιδευτικοί κάθε κλάδου, ειδικότητας και βαθμίδας προτρέπονται να διαμορφώσουν τη διδασκαλία τους *«βάσει των παραγράπτων ελληνοχριστιανικών ημών αρχών και παραδόσεων, αλλά και βάσει των νεωτέρων επιτευγμάτων της τεχνολογίας και των πορισμάτων της συγχρόνου παιδαγωγικής και διδακτικής μεθοδολογίας»*. Το ιδεολογικό υπόβαθρο της δικτατορίας, ο ελληνοχριστιανικός πολιτισμός,

---

⁹⁵⁴ Δ.Β.,691:1.

⁹⁵⁵ Ο.π.

⁹⁵⁶ Δ.Β.,725:2. Η ίδια διοίκηση τόνιζε με έμφαση στο προοίμιο της έκθεσης πεπραγμένων για το ομοσπονδιακό έτος 1971-1972 ότι *«σκολιά και ανάντης η οδός του συνδικαλιστικού χρέους, διότι ο συνδικαλισμός δεν γνωρίζει τέρματα και ανάπαυαν. Προορισμός του να πορεύεται αγωνιζόμενος συνεχώς, να προχωρεί ακαταπαύστως και να διεκδικεί αενάως. Μοίρα του να μετουσιώνεται νυχθημερόν εις «άρτον ζωής»*. Αποστολή του να καταφάσκει εις το διηνεκές την ζωήν...Ιδανικά μας, τα ιδανικά της Ελληνοχριστιανικής βιοθεωρίας. Οραμά μας, η Πανανθρωπίνη, η αιωνία Ελλάς». Ευθυγραμμίζονταν, επομένως, πλήρως με τους απολογητές της δικτατορίας.

⁹⁵⁷ Δ.Β.,703:3.

⁹⁵⁸ Δ.Β.,716:1.

απαιτούσε την προσήλωση στο καθήκον *«κωφεύοντες εις ψιθύρους ή και προτροπάς περί εναντιώσεως εις το έργον της εποπτείας της εκπαιδεύσεως, προερχομένας από παράγοντας, ενεργούντας βάσει ιδιοτύπου και όλως ακατανοήτου σκοπιμότητος...»*.⁹⁵⁹ Συνεπώς, ο εποπτικός μηχανισμός της εποχής δεν άφηνε περιθώρια αμφισβητήσεως, αφού σε κάθε ανάλογη περίπτωση θεωρούσε ότι κρύβονταν εξωεκπαιδευτικές ή μη αποδεκτές σκοπιμότητες.

Την ίδια στιγμή, η κριτική της ομοσπονδίας σχετικά με τους εισακτέους στα διδασκαλεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δε σήμαινε έλλειψη ενδιαφέροντος για την επιμόρφωση τόσο των εκπαιδευτικών, όσο και των στελεχών. Τον επόμενο χρόνο (1973) θα τονίσει ότι η υπάρχουσα μορφή επιμόρφωσης είχε εξαντλήσει τις δυνατότητες της. Γι' αυτό πρότεινε την επαναφορά της στα πανεπιστήμια *«με μοναδικόν σκοπόν την επιστημονικήν έρευναν, απαραίτητου προϋποθέσεως, δια την δημιουργίαν εμπειρών και ικανών στελεχών προς επάνδρωσιν των θέσεων του εποπτικού προσωπικού αφ' ενός, αλλά και την περαιτέρω ικανοποίησιν των ανησυχιών και προβληματισμών του διδακτικού προσωπικού, αφ' ετέρου»*.⁹⁶⁰ Επομένως, δεν νοούνταν θέση ευθύνης χωρίς την απαραίτητη προετοιμασία.

Παράλληλα, συνεχίζονται οι διθυραμβικές κριτικές από μέρος της διοίκησης της Δ.Ο.Ε., που θεωρούσε σημαντική συνδικαλιστική επιτυχία τη νομική κατοχύρωση του θεσμού του διευθυντή σχολείου. Σκιαγραφώντας το περιεχόμενο των καθηκόντων του, τόνιζε ότι έπρεπε πάντοτε να επαγρυπνεί και να είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει κάθε πρόβλημα που θα ανέκυπτε στο σχολείο του. Μια δεύτερη ομάδα καθηκόντων θεωρούνταν η ενίσχυση των ικανών και άριστων εκπαιδευτικών προς την περαιτέρω τους άνοδο και υπηρεσιακή ανέλιξη.

Η πολιτική αυτή των κινήτρων θα εφαρμοζόταν και στους νεοδιόριστους, τους οποίους θα στήριζε στα πρώτα τους επαγγελματικά βήματα. Αλλά *«ιδιαιτέραν ευαισθησίαν θα πρέπει να επιδεικνύει ο διευθυντής κατά την αξιολόγησιν των συναδέλφων, φροντίζων ώστε να είναι αντικειμενικός και δίκαιος εις τους χαρακτηρισμούς και τας κρίσεις του. Και από την άλλην πλευράν οι συνάδελφοι – υφιστάμενοι του διευθυντού – θα πρέπει να υποβοηθούν και να*

---

⁹⁵⁹ Ο.π.

⁹⁶⁰ Δ.Β., 733:1.

συνεργάζονται αρμονικώς με τον διευθυντήν τους, έχοντες υπόψιν ότι μίαν ημέραν θα καθέξουν και οι ίδιοι τον θώκον αυτόν».⁹⁶¹

Στην έκθεση πεπραγμένων για το τελευταίο έτος της δικτατορίας προτεινόταν η απλούστευση του ελεγκτικού δικτύου στελεχών που καθιέρωνε το ν.δ. 651/1970. Έτσι, θεωρείται αναγκαία η κατάργηση των αναπληρωτών γενικών επιθεωρητών και των νομαρχιακών επιθεωρητών. Αντ' αυτών θα δημιουργούνταν 30 θέσεις γενικών επιθεωρητών και 220 επιθεωρητών δημοτικής εκπαίδευσης.⁹⁶²

Καθώς ο κύκλος της «πολιτικής ανωμαλίας» βάδιζε προς το τέλος του, μια νέα ιστορική περίοδος ξεκινούσε. Ένα από τα αιτήματα που προβάλλει η Δ.Ο.Ε. τις πρώτες μέρες του ελεύθερου πολιτικού βίου αναφέρεται στην προετοιμασία των στελεχών για την ανάληψη των καθηκόντων τους. Έτσι, η κάθε είδους επιμόρφωση «να παρέχεται... υπό πανεπιστημιακών διδασκάλων, ως ελειτούργει και κατά το παρελθόν, αφού προηγουμένως αναμορφωθεί το πρόγραμμα και η διδακτέα ύλη».⁹⁶³ Για μια άλλη ομάδα στελεχών, τους

---

⁹⁶¹ Δ.Β.,742:1. Στο ίδιο κείμενο αναπτυσσόταν περισσότερο ο ελληνοχριστιανισμός, το ιδεολόγημα που επεδίωκε να χρησιμοποιήσει ως υπόβαθρο η δικτατορία. Έτσι, λεγόταν ότι «αν επιβιώσαμε ως Έθνος δια μέσου των αιώνων, επιβιώσαμε διότι μετουσιώσαμε εις «άρτον ζωής» το περιεχόμενον του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού. Κι αν θα εξακολουθήσωμεν να υπάρχωμεν ως Κράτος, ως Έθνος και Φυλή, θα το επιτύχωμεν μόνον με την αδιάκοπον μετατροπήν εις ζωήν αυτής της πατρογονικής κληρονομίας. Ευρισκόμεθα, όμως, εμπροσθεν μιας νέας πραγματικότητας, η οποία λέγεται Τεχνολογία και Τεχνική. Και δεν είναι δυνατόν να την παραγνωρίσωμεν. Αντιθέτως, μάλιστα, ταύτην και την άλλην πραγματικότητα πρέπει να τας συναιρέσωμεν, να τας συζεύξωμεν, αν προτιμάτε, δια να μη καταποντισθώμεν εις την λήθην της Ιστορικής ανυπαρξίας». Ο Κ. Τσουκαλάς (1999:384-386) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Στο μέτρο που δεν ανατρέπεται ολόκληρο το σύστημα των κατεστημένων εξουσιαστικών ισορροπιών, και ακόμα και όταν εμπεριέχουν παραβιάσεις όχι μόνο των πολιτικών αλλά και των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, τα «έκτακτα» καθεστώτα δεν μπορούν να νομιμοποιούνται, παρά στο όνομα της μαγικής και υποστασιοποιημένης βούλησης του διαχρονικού έθνους, που είτε ως φυλή είτε ως πατρίδα είτε ως ιστορία...καλούνται να δικαιώσουν in extremis ακόμα και τα μη δικαιώσιμα, να εκλογικεύσουν τα μη εκλογικεύσιμα και να νομιμοποιήσουν τα μη νομιμοποιήσιμα. Κυρίως στις έκτακτες και ανώμαλες συνθήκες, η ιδέα του έθνους λειτούργησε λοιπόν ως η αναγκαία προϋπόθεση για τις φαντασιστικές κατασκευές περί κοινής βούλησης, δύναμης και μοίρας που δεν ήταν δυνατόν σε καμιά περίπτωση να παρασχεθούν από το φαντασιακά ισχύον συμβολιακό λαό...Μέσα από το απρόσωπο και πανταχού παρόν εμπρόθετο ζωντανό έθνος, το Όλο, και οι σχέσεις δύναμης και εξουσίας που συμπεκνώνει, μπορεί λοιπόν να «ανακτά» εκείνη τη συμβολική πρωτοκαθεδρία η οποία κινδύνευε να αφυδατωθεί μέσα από τις αντινομίες της φιλελεύθερης λογικής, που σε πρώτη φάση είχε πιστέψει ότι απεμπολεί όλες τις ουσιολογικές υποστασιώσεις. Ως κατ' επιταγήν «αρμόδια» για την τελική αυτοσυντήρηση του εθνικού εαυτού της, η «ελλιπής» δημόσια εξουσία γίνεται και πάλι εμπρόσωπη, γήινη και φαντασιακά πλήρης».

⁹⁶² Δ.Β.,761:2. Επιπλέον, γινόταν αναφορά για την «επελθούσα κυβερνητική αλλαγή δια της επεμβάσεως των ενδόξων Ενόπλων Δυνάμεων της Πατρίδος κατά την 25^{ην} Νοεμβρίου 1973». Επρόκειτο για το πραξικόπημα του Δ. Ιωαννίδη, την επαύριο των γεγονότων του Πολυτεχνείου, και την κυβέρνηση Α. Ανδρουτσόπουλου (Βουρνάς,1998:270-272;Clogg,1999:274).

⁹⁶³ Δ.Β.,763:4. Υπόμνημα προς τον υπουργό Παιδείας στις 16/9/1974.

διευθυντές σχολείων προκρινόταν η λύση να συμμετέχουν σε ειδικό σεμινάριο, μετά την προαγωγή τους.⁹⁶⁴

Το υπηρεσιακό καθεστώς του στελεχιακού δυναμικού θα εξακολουθήσει να αντιστοιχεί σε αυτό των εκπαιδευτικών. Συνεπώς, έχουν τη δυνατότητα όλων εκείνων των υπηρεσιακών μεταβολών (μεταθέσεις, προαγωγές κτλ.) που προσιδίαζαν σε κάθε εργαζόμενο στην εκπαίδευση.⁹⁶⁵ Η ομοσπονδία, κατά τα πρώτα ελεύθερα βήματα του συνδικαλιστικού κινήματος, διευρύνει περισσότερο τα αιτήματά της για το «εποπτικό» προσωπικό. Έτσι, επιδιώκει «να προχωρεί ομαλά η βαθμολογική και μισθολογική τους εξέλιξη από βαθμό σε βαθμό και από κλιμάκιο σε κλιμάκιο, όπως γίνεται και σε όλους τους κλάδους των δημοσίων υπαλλήλων».⁹⁶⁶

Η έκτακτη γενική συνέλευση που συγκαλείται τον Ιανουάριο του 1975 θα καταγράψει στα πορίσματά της ότι ο περισσότερο αποδοτικός αριθμός στελεχών ήταν 25 γενικοί επιθεωρητές και 240 επιθεωρητές δημοτικής εκπαίδευσης. Το νέο πλαίσιο καθηκόντων που προτεινόταν για τους γενικούς επιθεωρητές περιλάμβανε την «υψηλή» διοίκηση/εποπτεία του εκπαιδευτικού και διοικητικού προσωπικού της πρώτης βαθμίδας του εκπαιδευτικού συστήματος.⁹⁶⁷ Τα στελέχη μεσαίου επιπέδου, οι επιθεωρητές, έχοντας διοικητικά και πειθαρχικά καθήκοντα, συνέτασσαν εκθέσεις υπηρεσιακής επίδοσης ή γνωμάτευαν σε αυτές που συνέτασσαν οι διευθυντές σχολείων.

Οι τελευταίοι είχαν καθήκοντα ανάλογα με τους επιθεωρητές «*επί των μαθητών και του διδακτικού και υπηρετικού προσωπικού των σχολείων*».⁹⁶⁸ Αν αναλογιστούμε πως αυτές είναι οι θέσεις της Δ.Ο.Ε., αντιλαμβανόμαστε ότι δεν έχει συντελεστεί η αποδέσμευση από την προηγούμενη ιστορική περίοδο. Ο συνδικαλιστικός λόγος δεν έχει ενσωματώσει νέα διακυβεύματα, νέα αιτήματα. Δεν έχει επέλθει ακόμη η οριστική ρήξη με το παρελθόν, το αίτημα της θεσμοθέτησης του σχολικού συμβούλου.

---

⁹⁶⁴ Δ.Β.,796:8.

⁹⁶⁵ Δ.Β.,742:8. Επρόκειτο για μεταθέσεις-τοποθετήσεις εκπαιδευτικών συμβούλων/εποπτών ανώτερων εκπαιδευτικών περιφερειών.

⁹⁶⁶ Δ.Β.,780:5;793:4. Συμπεριλαμβάνονται στις αποφάσεις και της δεύτερης μεταδικτατορικής γενικής συνέλευσης.

⁹⁶⁷ Δ.Β.,770:1.

⁹⁶⁸ Ο.π.: 2.

Η ομοσπονδία θα επιμείνει στην ανάγκη συγκεκριμένου αριθμού στελεχών, απαραίτητου για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών και την απρόσκοπτη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Ειδικότερα, τονίζει ότι ένας αριθμός 240 επιθεωρητών κάλυπτε τις προαναφερόμενες ανάγκες.⁹⁶⁹ Αυτή ήταν και η τοποθέτησή της στις υπό μελέτη (τότε) διατάξεις του μετέπειτα ν. 309/1976. Επιπρόσθετα, διαιρούσε τις θέσεις αυτές σε 54 επιθεωρητών α΄ και 186 επιθεωρητών β΄.⁹⁷⁰ Θα υποστηρίξει την ομαλή μετάβαση του διδακτικού προσωπικού της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε θέσεις ευθύνης, επιδιώκοντας πορεία παράλληλη με αυτή της μέσης εκπαίδευσης. Το εν λόγω κείμενο συμπεριλάμβανε και αναφορά στο διευθυντή γραφείου, πρωτοτυπική μορφή ή προάγγελο του προϊσταμένου διεύθυνσης/γραφείου. Το προσωπικό αυτό ανερχόταν σε 240 και θα απάλλασσε τους επιθεωρητές από τη διοικητική διάσταση της εργασίας τους.⁹⁷¹

Αυτό, όμως, που θεωρούσαν οι δάσκαλοι ότι προηγούνταν όλων ήταν η μετακίνηση των εν ενεργεία επιθεωρητών, για να κατευναστούν τα πάθη που δημιούργησε και κληροδότησε η επταετία. Οι ενέργειες αρκετών από αυτούς κατά τη διάρκεια του δικτατορικού καθεστώτος και η στάση των εκπαιδευτικών απέναντί τους απαιτούσαν, σε πρώτη φάση, τη μετάθεσή τους σε άλλη θέση ευθύνης.⁹⁷²

Οι προσδοκίες του συνδικάτου θα παραμείνουν ανεκπλήρωτες, αφού η ολοκλήρωση των κρίσεων-επιλογών του «εποπτικού προσωπικού» από την ειδική επιτροπή κρίσης του άρθρου 73 του ν. 309/1976 θα αφήσει αρκετούς από τους επιθεωρητές στις θέσεις τους. Η Δ.Ο.Ε. χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη ενέργεια ως πρόκληση για το αίσθημα των δασκάλων που είχαν διωχθεί ή υποστεί ποικίλες πιέσεις το διάστημα 1967-1974.⁹⁷³

Ο ίδιος νόμος όριζε την ανακατανομή του προσωπικού αυτού. Έτσι, έχουμε και ποσοτικά στοιχεία για τα αποτελέσματα της αξιολόγησης που διενεργείται από την προαναφερόμενη επιτροπή κρίσης. Η τελευταία κρίνει κατάλληλους 174 επιθεωρητές από τους 204 που υποβλήθηκαν στη σχετική

---

⁹⁶⁹ Δ.Β.,782:3.

⁹⁷⁰ Δ.Β.,887:2.

⁹⁷¹ Ο.π.

⁹⁷² Δ.Β.,781:4. Απάντηση της Δ.Ο.Ε. σε εγκύκλιο του υφυπουργού Παιδείας Χ. Καραπιπέρη.

⁹⁷³ Δ.Β.,798:3. Ταυτόχρονα, κάνει λόγο για «έσχατη περιφρόνηση» του εκπαιδευτικού κόσμου από τους ιθύνοντες, από τους οποίους είχε ζητηθεί η απομάκρυνση των συγκεκριμένων επιθεωρητών.

διαδικασία και 77 δασκάλους αντίστοιχα από τους 1200.⁹⁷⁴Συνολικά επρόκειτο να καλυφθούν 240 θέσεις επιθεωρητών και 15 θέσεις εποπτών ανώτερων εκπαιδευτικών περιφερειών.⁹⁷⁵Σύμφωνα, λοιπόν, με τα στοιχεία του Διδασκαλικού Βήματος απορρίπτονταν, για διάφορους λόγους, 66 από τους ήδη υπηρετούντες επιθεωρητές.

Για μια άλλη ομάδα στελεχών, τους διευθυντές σχολείου, προτείνεται η δυνατότητα αιτήσεως μετάθεσης να μη συνεπάγεται απώλεια της θέσης ευθύνης.⁹⁷⁶Για τους διευθυντές β' ίσχυε ένα διαφορετικό καθεστώς, γιατί εάν δεν τοποθετούνταν σε θέση ευθύνης, εξαιτίας του περιορισμένου τους αριθμού, τοποθετούνταν προσωρινά (χωρίς οργανική θέση), «*αδιακρίτως φύλου*»,⁹⁷⁷σε θέση διδακτικού προσωπικού.

Σχετικά με τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα του συγκεκριμένου προσωπικού, η ομοσπονδία επαναλαμβάνει το καλοκαίρι του 1977 το αίτημα για διατήρηση του δικαιώματος αξιολόγησης των εκπαιδευτικών από το διευθυντή σχολείου.⁹⁷⁸Ακόμη δεν είχε ωριμάσει η άποψη για μια διαφορετική αντιμετώπιση του όλου ζητήματος, καθώς και των εκθέσεων υπηρεσιακής απόδοσης ή δεν είχε συντελεστεί εκείνη η οριστική στροφή προς την ολική κατάργησή τους.

Την ίδια χρονική στιγμή παγιώνεται ο αριθμός των εποπτών δημοτικής εκπαίδευσης σε 15.⁹⁷⁹Για το συνδικάτο είχε αρχίσει ήδη η περίοδος των έντονων αμφισβητήσεων αρκετών πλευρών της δομής του εκπαιδευτικού συστήματος. Το μεταβατικό στάδιο, κατά το οποίο ο συνδικαλιστικός λόγος είχε κατάλοιπα από την προηγούμενη περίοδο είχε φτάσει στο τέλος του. Νέοι προσανατολισμοί άρχισαν σταδιακά να αναπτύσσονται. Ήταν σαφές ότι οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική ή «*αναθεωρητική*» προσπάθεια έπρεπε να

---

⁹⁷⁴ Ο.π.

⁹⁷⁵ Ο.π.: 13.

⁹⁷⁶ Δ.Β., 796:8. Η Δ.Ο.Ε. στα πλαίσια της συνδικαλιστικής της τακτικής θα επικαλεστεί τον αριθμό των μελών της, καθώς και τον αριθμό των μαθητών δημοτικού σχολείου ως παράγοντα υποστηρικτικό των θέσεών της. Έτσι, «*οι 32.000 δάσκαλοι και το 1.000.000 Ελληνόπουλα, βάρυναν λιγότερο στην προτίμηση του υπουργείου Παιδείας...*». Η πρακτική αυτή θα αξιοποιηθεί αρκετές φορές και αποσκοπούσε να αναδείξει το μέγεθος των ενδιαφερομένων, αλλά και την έκταση των θεμάτων ή του ενδιαφέροντος γι' αυτά(ενδεικτικά:Δ.Β.,1023:4;1028:33;1041:8,9;1042:3;1046:4;1071:29;1079:1;1080:1;1085:6;1086:4,11,18;1116:55,57). Υπενθύμιζε, επομένως, με τον τρόπο αυτό ότι αποτελούσε την πολυαριθμότερη οργάνωση δημοσίων υπαλλήλων.

⁹⁷⁷ Δ.Β., 812:8.

⁹⁷⁸ Δ.Β., 816:5.

⁹⁷⁹ Ο.π.: 16.

περιλαμβάνει (αν όχι να συμπαρασύρει) τόσο τύπους, όσο και περιεχόμενα. Το τελευταίο θεωρούνταν επιτακτικό για τον επιθεωρητικό θεσμό.⁹⁸⁰

Όσον αφορά τα οικονομικά ζητήματα, προτεινόταν η καθιέρωση μίας πάγιας μηνιαίας αποζημίωσης για κάθε κατηγορία εποπτικού προσωπικού με τη μορφή οδοιπορικών εξόδων. Κάτι τέτοιο θεωρούνταν απαραίτητο για την καλύτερη και αξιοπρεπή επιτέλεση του έργου τους.⁹⁸¹ Στην έκτακτη γενική συνέλευση του Ιανουαρίου του 1975, προκειμένου να διαμορφωθούν οι θέσεις της ομοσπονδίας για την τροποποίηση του ν.δ. 651/1970, διατυπώνονται μια σειρά από μέτρα για την ενίσχυση των επιθεωρητών. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνεται και η προσαύξηση των αποδοχών τους στο 25% του βασικού τους μισθού, αφού διανύσουν τριετή ευδόκιμη υπηρεσία στη σχετική θέση.⁹⁸²

Το δίλημμα, επιπλέον, μονιμότητα ή θητεία είχε τεθεί ήδη πριν το 1967. Η συζήτηση θα συνεχιζόταν μετά την πτώση της δικτατορίας. Σε υπόμνημα με τις τελικές προτάσεις της ομοσπονδίας για τον ν. 309/1976 τονίζεται με σαφήνεια ότι ο διευθυντής γραφείου του εποπτικού προσωπικού της δημοτικής εκπαίδευσης δεν μπορεί παρά να είναι *«εις διδάσκαλος επί βαθμώ διευθυντού β' και επί τετραετή θητεία»*.⁹⁸³ Δεν γινόταν αντίστοιχη αναφορά για τον κομβικό διοικητικό-εποπτικό θεσμό, τον επιθεωρητή, αφού, όπως έχουμε αναφέρει και αλλού, οι θέσεις της Δ.Ο.Ε. γι' αυτόν προέβλεπαν την κατάργησή του. Η συζήτηση του συγκεκριμένου νομικού κειμένου στη Βουλή θα αποτελέσει ένα ακόμα ερέθισμα για την επεξεργασία των αντίστοιχων θεμάτων από την 1^η μεταδικτατορική συνέλευση (44^η).

Η πρώτη ελεύθερα εκλεγμένη γενική συνέλευση θέτει τις βάσεις των διεκδικητικών προτεραιοτήτων που θα χαρακτηρίσουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση για αρκετά χρόνια μετά τη Μεταπολίτευση. Έτσι, προτείνεται η αντικατάσταση των επιθεωρητών από σχολικούς συμβούλους, οι οποίοι θα είναι μετακλητοί και με πενταετή θητεία.⁹⁸⁴ Στις αποφάσεις καταγράφεται και η καταβολή αποδοχών 9^{ου} και 10^{ου} μισθολογικού κλιμακίου για όσους έχουν βαθμό διευθυντή α'. Το 9^ο κλιμάκιο θα χορηγούνταν μετά από διετή ευδόκιμη υπηρεσία στο βαθμό αυτό, ενώ το 10^ο μετά από τετραετή.

---

⁹⁸⁰ Δ.Β., 820:2.

⁹⁸¹ Δ.Β., 746:1.

⁹⁸² Δ.Β., 770:2.

⁹⁸³ Δ.Β., 776:2.

⁹⁸⁴ Δ.Β., 780:5.

Από το βαθμό αυτό (διευθυντής α΄ και β΄)⁹⁸⁵ θα προέρχονταν οι υποψήφιοι για την πλήρωση του θεσμού του σχολικού συμβούλου. Ο τελευταίος προβλεπόταν να λαμβάνει αποδοχές ανώτερου μισθολογικού κλιμακίου (πάλι μετά από διετή άσκηση ανάλογων καθηκόντων). Οι θέσεις αυτές δείχνουν την επιθυμία των δασκάλων για γρήγορη αποδέσμευση από το θεσμό του επιθεωρητή και ότι χαρακτήριζε το βεβαρημένο παρελθόν του κατά τη διάρκεια επταετίας, που μόλις είχε διέρθει.

Έτσι, ένα από τα σημεία κριτικής των υπαρχόντων θεσμών εποπτείας ήταν και η μεγάλη μισθολογική διαφορά τους από αυτή των υπολοίπων εκπαιδευτικών. Την κατάσταση αυτή επιδεινώνει παρά θεραπεύει ο νεότευκτος τότε ν. 309/1976. Η προσθήκη δύο νέων μισθολογικών κλιμακίων για το εποπτικό προσωπικό προσέθετε αυξήσεις που ισοδυναμούσαν στο σύνολο των αποδοχών των δασκάλων των κατώτερων βαθμών. Αλλά *«τοιαύτη διακριτική μέριμνα δια τους ολίγους, αφ΄ ενός αποτελεί πρόκλησιν δια τους πενιχρώς αμειβομένους νέους διδασκάλους, οίτινες ως γνωστόν, εργάζονται εις τας εσχατίας της Πατρίδος μας υπό δυσμενεστάτας συνθήκας εργασίας και διαβιώσεως και αφ΄ ετέρου έρχεται εις αντίθεσιν με τον ισχυρισμόν της πολιτείας, περί αδυναμίας του κρατικού προϋπολογισμού...»*.⁹⁸⁶

Και επειδή η γλώσσα των αριθμών είναι αδιάψευστη, οι εκπαιδευτικοί θα υποστηρίξουν τις θέσεις τους με το επιχείρημα ότι για τη μισθολογική εξέλιξη 30.000 δασκάλων δαπανούνταν 4.000.000 δραχμές, ενώ για την αντίστοιχη εξέλιξη 240 επιθεωρητών το ποσό ανερχόταν σε 22.000.000 δραχμές.⁹⁸⁷ Κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., το συνολικό ποσό που σχεδιαζόταν να ξοδευτεί για τη μέση εκπαίδευση και το εποπτικό προσωπικό και των δύο βαθμίδων ανερχόταν στα 300.000.000 δραχμές. Η προνομιακή αυτή μεταχείριση θεωρούνταν αδικαιολόγητη, για ένα θεσμό που για τον διδασκαλικό κόσμο βρισκόταν στο τέλος της ιστορικής του διαδρομής.

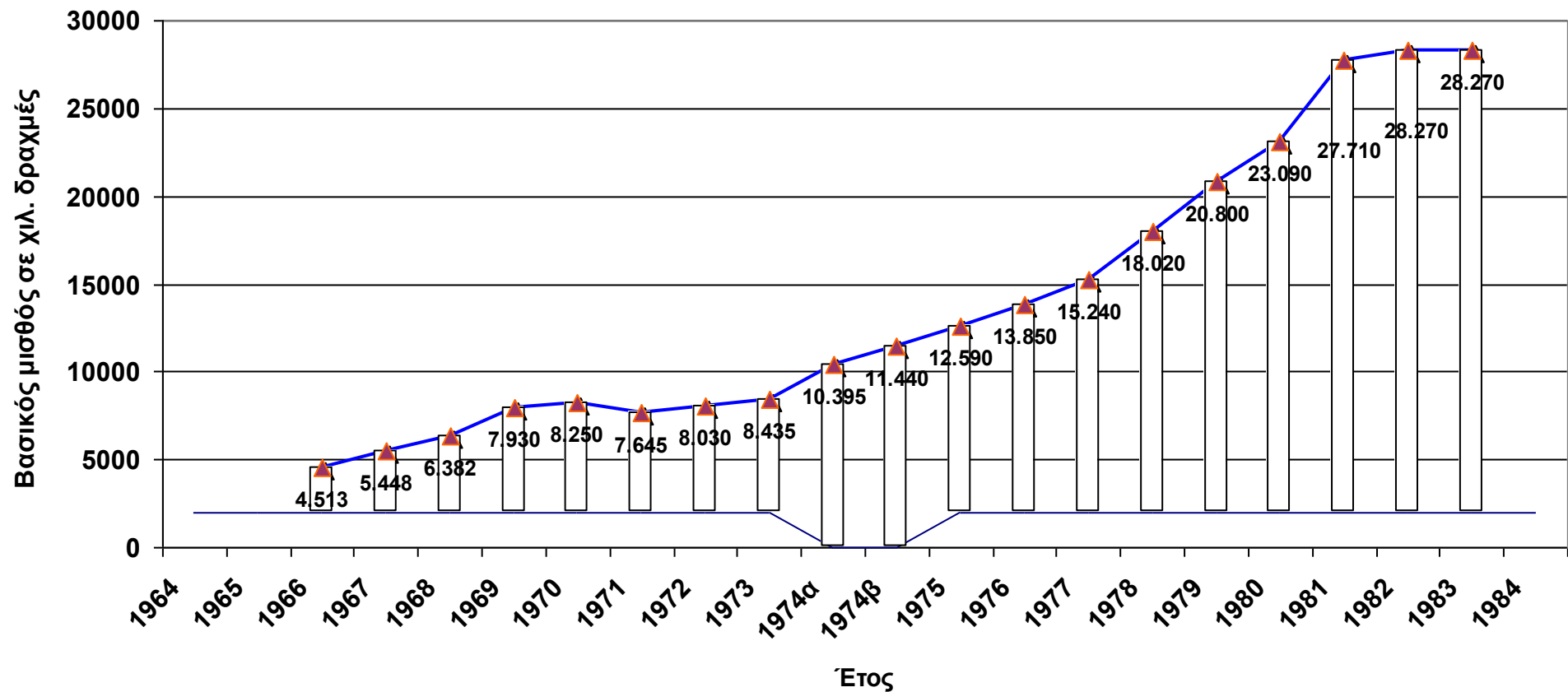
---

⁹⁸⁵ Ο διευθυντής β΄ λάμβανε μισθολογικό κλιμάκιο 8, ενώ ο διευθυντής α΄ μισθολογικό κλιμάκιο 9.

⁹⁸⁶ Δ.Β., 782:3.

⁹⁸⁷ Με βάση τις τιμές του 1975.

Μισθολογική εξέλιξη ενός εκπαιδευτικού με βαθμό 2^ο (1966-1983)

Πηγή: Διδασκαλικό Βήμα

Την άνιση κατανομή των πιστώσεων, αλλά και άλλα θέματα του προαναφερόμενου νομοθετήματος θα τα γνωστοποιήσει η ομοσπονδία στους αρμόδιους του υπουργείου, αλλά και σε κάθε μέλος του Κοινοβουλίου, που συμμετείχε στη σχετική συζήτηση τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.⁹⁸⁸

Το υπουργείο Παιδείας θα απαντήσει ότι η αμοιβές των διευθυντών, που θεωρούνταν υπηρεσιακά πλησιέστεροι στους εκπαιδευτικούς ισοδυναμούσαν με «υπουργικούς διευθυντές». Για το συνδικαλιστικό φορέα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης κάτι τέτοιο δεν ευσταθούσε, αφού ο διευθυντής σχολείου πέρα από τις ευθύνες του απέναντι στην υπηρεσία είχε και διδακτικό αντικείμενο. Επιπλέον, συσκοτιζόταν η ουσία του ζητήματος, που ήταν η χορήγηση αύξησης 6.000 περίπου δραχμών το μήνα σε κάθε επιθεωρητή, χωρίς αντίστοιχη πρόβλεψη για το δάσκαλο. *«Το πνεύμα λιτότητας και η αδυναμία του κρατικού προϋπολογισμού, που επικαλείται το υπουργείο Παιδείας, δεν πείθουν κανέναν, γιατί ο υπό ψήφισιν Νόμος «Περί Γενικής Εκπαιδύσεως» επινοεί για χάρη τους (των επιθεωρητών) καινούργια μισθολογικά κλιμάκια, με υψηλές παροχές, που αποτελούν πρόκληση για το μεγάλο όγκο των δασκάλων, που φέρει στους ώμους του και όλο το βάρος της Εκπαιδύσεως».*⁹⁸⁹ Το υπουργείο δε θα αλλάξει την κατανομή των πιστώσεων με το αιτιολογικό ότι πιθανή μεταφορά τους σε άλλο άρθρο θα προκαλούσε ανάλογες διαμαρτυρίες.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζουμε μία ενδεικτική εικόνα των διαφορών στις αποδοχές⁹⁹⁰ μεταξύ του στελεχιακού δυναμικού και των υπολοίπων εκπαιδευτικών για το έτος 1977. Είναι φανερό ότι ο βασικός μισθός ενός στελέχους ήταν τριπλάσιος περίπου του αντίστοιχου ενός νεοδιόριστου εκπαιδευτικού και διπλάσιος ενός εκπαιδευτικού που βρισκόταν στο μέσο περίπου της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας (4^{ος} βαθμός). Το σχετικό επίδομα θέσης ευθύνης ήταν το 10% του βασικού μισθού. Στον πίνακα γίνεται αναφορά σε δύο πρόσθετους όρους: τις πολυετίες και τις τριετίες. Σύμφωνα με το μισθολογικό καθεστώς (του ενιαίου μισθολογίου) της εποχής κάθε δάσκαλος μετά από 10, 15, 20, 25 και 30 έτη υπηρεσίας δικαιούταν αύξηση ίση με το 10%, 14%,

---

⁹⁸⁸ Δ.Β., 782:3.

⁹⁸⁹ Δ.Β., 783:3.

⁹⁹⁰ Τιμές σε δραχμές.

18%, 22% και το 26% αντίστοιχα των βασικών του αποδοχών. Αυτές ήταν οι λεγόμενες πολυετίες.

Πίνακας 18

Ενδεικτικές αμοιβές στελεχών και εκπαιδευτικών για το έτος 1977

Βαθμός	Μισθολογικό Κλιμάκιο	Βασικός μισθός	Πολυετία	Τριετίες	Προσωρινό Επίδομα	Επίδομα Βιβλιοθήκης	Επίδομα Επιθεωρητή
Γενικού επιθεωρητή	II	23.070					2.307
Αναπληρωτή Γενικού	II	21.780					2.307
Επιθεωρητή Α΄	10	19.050					1.905
Επιθεωρητή Β΄	9	17.530					1.753
2 ^{ος}	8	15.240					
3 ^{ος}	7	12.940					
4 ^{ος}	6	11.040					
5 ^{ος}	5	9.590					
6 ^{ος}	4	8.850					
7 ^{ος}	3	7.620					
8 ^{ος}	2	6.860					

Πηγή: Διδασκαλικό Βήμα,812:3.

Ο δεύτερος όρος τώρα, οι τριετίες, περιελάμβαναν αυξήσεις που χορηγούνταν σε τακτά χρονικά διαστήματα (ανά τρία έτη) και αντιστοιχούσαν στο πολλαπλάσιο ενός ποσού. Οι τριετίες που δικαιούνταν κάθε εκπαιδευτικός ήταν πέντε συνολικά και σε κάθε μια η αμοιβή πολλαπλασιαζόταν με το 10% του βασικού μισθού. Για παράδειγμα, ένας επιθεωρητής Β΄, με βασικό μισθό 17.530 δραχμές, το 10% του οποίου ήταν 1.753 θα έπαιρνε τις ακόλουθες τριετίες: 1^η 1.753, 2^η 3.506, 3^η 5.259, 4^η 7.012 και 5^η 8.765. Συνεπώς, οι διαφορές στις οικονομικές απολαβές ανάμεσα στα στελέχη και το εκπαιδευτικό προσωπικό ήταν και πραγματικές και ουσιαστικές.⁹⁹¹

Τα οικονομικά ζητήματα και οι αντίστοιχες διεκδικήσεις θα αποτελέσουν το συνηθέστερο σημείο τριβής με το αρμόδιο υπουργείο. Στο χώρο της εκπαίδευσης

⁹⁹¹Την ίδια περίοδο η αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος ακολουθεί επιβραδυντική πορεία, ήτοι από 7,2% το 1960-1973 θα πέσει στο 3,6% το 1974-1979, για να φτάσει την περίοδο 1980-1985 στο 0,2% (Αλεξανδρόπουλος,2010:183).

όμως, εκ των πραγμάτων, τα θέματα είναι ευρύτερα ή καλύτερα πολυδιάστατα. Έτσι, την ίδια έντονη κριτική που άσκησε η ομοσπονδία στις οικονομικές αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας θα επιδείξει και σε αποφάσεις που λήφθηκαν για την επιμόρφωση των στελεχών. Συγκεκριμένα, θεωρούσε εσφαλμένη την απόφαση να φοιτήσουν χωρίς εξετάσεις αρκετοί τέως επιθεωρητές στο διδασκαλείο δημοτικής εκπαίδευσης. Αυτό που το υπουργείο θεωρούσε πρόσθετη δυνατότητα επιμόρφωσης, στη Δ.Ο.Ε. φαινόταν ως χαριστική παραχώρηση. Έτσι, θα προσφύγει στο Συμβούλιο της Επικρατείας ζητώντας την ακύρωση της σχετικής απόφασης, *«γιατί είναι αστήρικτη, παράνομη και αντίθετη προς τις συνταγματικές διατάξεις «περί ισότητας των Ελλήνων πολιτών»»*.⁹⁹² Καθώς η σύγκρουση για το «επιθεωρητικό» έμπαινε στην τελική της ευθεία, ενέργειες όπως η προηγούμενη ήταν, μάλλον, αναμενόμενες.

Πίνακας 19

Περιφερειακή κατανομή των επιθεωρητών το σχολικό έτος 1976-1977

Ανώτερες Εκπαιδευτικές Περιφέρειες	Αριθμός Επιθεωρητών
Αττικής, Κορινθίας & Σάμου	17
Ανατολικής Αττικής & Δωδεκανήσου	17
Δυτικής Αττικής & Νησιών Βορείου Αιγαίου	18
Πειραιά & Κυκλάδων	19
Στερεάς Ελλάδας	17
Δυτικής Ελλάδας	21
Πελοποννήσου	15
Ηπείρου	16
Θεσσαλίας	20
Δυτικής Μακεδονίας	12
Θεσσαλονίκης	14
Κεντρικής Μακεδονίας	14
Ανατολικής Μακεδονίας	13
Θράκης	12
Κρήτης	15
Σύνολο	240

Για τους δασκάλους που αναπλήρωναν επιθεωρητές, πρότεινε η ομοσπονδία να λαμβάνουν και τις αντίστοιχες απολαβές της θέσης, μετά από την

⁹⁹² Δ.Β., 839:16.

πάροδο ενός διμήνου σε αυτή.⁹⁹³ Ανάλογη πρόβλεψη θα υπάρξει και για τους διευθυντές σχολείων. Έτσι, η 48^η γενική συνέλευση θα συμπεριλάβει στις αποφάσεις της, στην ομάδα των επαγγελματικών θεμάτων, την αντικατάσταση του επιδόματος του γραμματέα της σχολικής εφορείας. Αυτό μετονομάζεται σε επίδομα θέσης διευθυντή, ενώ προτεινόταν να είναι το 15% του βασικού μισθού.⁹⁹⁴ Για μια υπο-ομάδα αυτής της κατηγορίας του στελεχιακού δυναμικού, τους διευθυντές β', μελετάται η αποδέσμευση από την οργανική τους θέση. Έτσι εξασφαλιζόταν η δυνατότητα να τοποθετηθούν εκεί όπου υπήρχαν αντίστοιχα κενά.⁹⁹⁵

Η Δ.Ο.Ε. θα αποσαφηνίσει περισσότερο το συγκεκριμένο αίτημα ορίζοντας ως δικλείδα ασφαλείας την παραδοχή ότι οι μεταθέσεις των διευθυντών α' και β' σε θέση δασκάλου δεν πρέπει να καταστρατηγούν το ν. 309/1976. Αυτό σήμαινε ότι δεν μπορούν να πραγματοποιούνται σε βάρος των δικαιωμάτων του εκπαιδευτικού προσωπικού. Ορθότερη διαδικασία θεωρούνταν η τοποθέτηση αυτών των στελεχών σε οργανικές θέσεις, ενώ όσοι πλεόναζαν και είχαν σοβαρούς λόγους θα έμεναν στη διάθεση του οικείου περιφερειακού συμβουλίου. Η λύση αυτή συνδύαζε το υπηρεσιακά/επαγγελματικά ωφέλιμο με το ατομικά αποδεκτό.⁹⁹⁶

Από τη στιγμή που η μονιμότητα θεωρούνταν ότι συνέβαλε στην εξουσιαστική ισχύ των επιθεωρητών, η ομοσπονδία επιδιώκει κάθε νέος θεσμός που θα εισαγόταν στον εποπτικό μηχανισμό της εκπαίδευσης να είναι κυρίως παιδαγωγικός και λιγότερο ελεγκτικός. Με βάση αυτή την παραδοχή θα δραστηριοποιηθεί σε δύο ζητήματα: στην άσκηση έντονης κριτικής στους υπάρχοντες θεσμούς εποπτείας και στην περιστολή των εξουσιαστικών αρμοδιοτήτων τους.

Η 48^η γενική συνέλευση τονίζει με έμφαση την ανάγκη της κατάργησης του *«αναχρονιστικού και «τυραννικού» θεσμού του «επι-θεωρητή» και την καθιέρωση του θεσμού του σχολικού, μετακλητού, συμβούλου»*.⁹⁹⁷ Συνεπώς, σύμφωνα με μια άλλη οπτική γωνία, η κατάργηση της μονιμότητας (ή αλλιώς η δυνατότητα

---

⁹⁹³ Δ.Β., 841:4.

⁹⁹⁴ Δ.Β., 854:3.

⁹⁹⁵ Δ.Β., 841:5.

⁹⁹⁶ Δ.Β., 854:4.

⁹⁹⁷ Δ.Β., 853:1. Ο επιθεωρητής είχε το δικαίωμα δίμηνης απόσπασης του εκπαιδευτικού σε θέση της αρεσκείας του.

αντικατάστασης) αποτελούσε μια πρόσθετη δικλείδα ασφαλείας για την διασφάλιση θεσμών και προσώπων, στην περίπτωση που θα είχαμε επανεμφάνιση των αρνητικών φαινομένων του παρελθόντος.

Η οικονομική αντίληψη των πραγμάτων προσφέρει στην ομοσπονδία πρόσθετα επιχειρήματα υπέρ των αλλαγών στους θεσμούς διοίκησης και καθοδήγησης. Έτσι, κατά την πολεμική της ενάντια στον επιθεωρητικό θεσμό εξετάζει και το οικονομικό κόστος που αυτός συνεπαγόταν για την πολιτεία. Θα τονίσει ότι *«από τους φόρους του λαού μας ξοδεύονται κάθε χρόνο μονάχα για τη μισθοδοσία δυο εκατοντάδων επιθεωρητών περίπου, σχεδόν, 140.000.000 δραχμές. Και το ερώτημα είναι: - Καλύτερη επένδυση δεν υπάρχει; Ο κλάδος με τη θέση που πήρε απάντησε πως υπάρχει»*.⁹⁹⁸ Με την πραγματικότητα αυτή θα αντιδιαστείλει το θεσμό του σχολικού συμβούλου που επεδίωκε να καθιερώσει.

Παρόμοιο έργο, υποστήριζαν οι εκπαιδευτικοί, θα ήταν *«ιδιαίτερα βαρύ για εκείνον που συνήθιζε να θηρεύει τον γνωστό επιθεωρητικό θώκο για τη μεγαλοπρεπή ραστώνη και το παχύ βαλάντιο ή για το όποιο μεγαλείο του. Αυτά όμως όλα τα θεωρεί ο κλάδος ξένα για το θεσμό του σχολικού συμβούλου...Επομένως, το κριτήριο του έργου εκπέμπει το κατάλληλο ερέθισμα για την κλήση των πραγματικά αφοσιωμένων στην υπηρεσία του σχολείου μας. Θα λειτουργήσει ως άσφαλτη, κατά μέγα μέρος, επιλογή εκείνων που θέλουν να συμβάλλουν στην υπόθεση της Παιδείας κι όχι του βαλαντίου τους»*.⁹⁹⁹

Αντλώντας επιχειρήματα από αυτή τη λογική, ή καλύτερα υπηρετώντας αυτή τη λογική, η ομοσπονδία εξακολουθεί να επιδιώκει τη συνολική λύση του επιθεωρητικού προβλήματος προς αυτή την κατεύθυνση. Η αντιμετώπιση του τελευταίου απαιτούσε την υιοθέτηση και νομική θεμελίωση όλων εκείνων των διαστάσεων που αναφέραμε παραπάνω. Πρώτιστος, όμως, στόχος του συνδικαλιστικού αγώνα των δασκάλων ήταν η οριστική ρήξη με τους θεσμούς που, όπως οι ίδιοι υποστήριζαν, κρατούσαν την εκπαίδευση δέσμια του παρελθόντος. Η αρχή θα γίνει το καλοκαίρι του 1980, όταν το υπουργείο Παιδείας ετοιμάζεται να πραγματοποιήσει έναν ακόμα διαγωνισμό για την κάλυψη κενών θέσεων επιθεωρητών β'.

---

⁹⁹⁸ Δ.Β., 866:2.

⁹⁹⁹ Ο.π.

Η Δ.Ο.Ε. ζητά να σταματήσει η διαδικασία επιλογής επιθεωρητών.¹⁰⁰⁰ Μέσα από την προσπάθεια παρεμπόδισης του συγκεκριμένου διαγωνισμού θα επιδιώξει την αναστολή λειτουργίας, σε πρώτη φάση, του συγκεκριμένου θεσμού και των γνωρισμάτων του, και στη συνέχεια την οριστική κατάργησή του. Η διετία 1980-1982 χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση ανάμεσα στο συνδικάτο και το υπουργείο Παιδείας με ζητήματα αιχμής τα παραπάνω. Η διεκδίκηση αυτών των θεμάτων ωθεί την ομοσπονδία να παραγάγει ολοκληρωμένες θέσεις, προτείνοντας αλλαγές στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος.

Έτσι, η 51^η γενική συνέλευση, που θα αναλάβει να συγκεκριμενοποιήσει αυτές τις ιδέες σε αντίστοιχα μέτρα, ζητά θητεία και για τους διευθυντές σχολικών μονάδων. Η τελευταία προβλεπόταν να είναι τριετής με δικαίωμα επανάκρισης.¹⁰⁰¹ Η ίδια πρόβλεψη γίνεται για τους σχολικούς συμβούλους και τους προϊσταμένους.¹⁰⁰² Τα επί θητεία στελέχη, προφανώς, ήταν ένα ζήτημα και η διάρκεια αυτής της θητείας ένα δεύτερο. Το αποδοτικότερο χρονικό διάστημα πλήρωσης αυτών των θέσεων χρειαζόταν περαιτέρω αποσαφήνιση. Το κείμενο-ιδρυτική πράξη του σχολικού συμβούλου, ο νόμος 1304/1982, θα επιλέξει την τετραετή θητεία. Η νομική κατοχύρωση του γνωρίσματος της μετακλητότητας των θέσεων ευθύνης δεν επιφέρει και την παύση της σχετικής συζήτησης.

Και οι διευθυντές σχολείων θα αποτελέσουν στόχο της προσπάθειας της ομοσπονδίας για ριζική αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, επιθυμεί την τροποποίηση και όχι την κατάργηση του συγκεκριμένου θεσμού. Το πρότυπο διευθυντή που προτεινόταν τώρα δεν ήταν έμφορτο με την εξουσιαστική ισχύ του παρελθόντος. Το στέλεχος αυτό θα συντόνιζε τη λειτουργία του σχολείου και θα υλοποιούσε τις αποφάσεις του συλλόγου διδασκόντων της σχολικής μονάδας. Θα ήταν πρώτος μεταξύ ίσων, αφού ρητά δηλωνόταν ότι έπρεπε *«η διοίκηση του σχολείου...(να) ασκείται συλλογικά από το σύλλογο του εκπαιδευτικού προσωπικού...αφού καθοριστούν οι αρμοδιότητές του με νόμο»*.¹⁰⁰³

Εάν εξετάσουμε συνολικά τις αλλαγές που προτείνονται αυτή την περίοδο από την πλευρά του συνδικάτου, δηλαδή την αναστολή των υπηρεσιακών εκθέσεων σε πρώτη φάση, την κατάργηση του επιθεωρητικού θεσμού στη

---

¹⁰⁰⁰ Δ.Β., 876:3.

¹⁰⁰¹ Δ.Β., 919:5.

¹⁰⁰² Ο.π.: 7.

¹⁰⁰³ Δ.Β., 913:2.

συνέχεια και την περιστολή των εξουσιαστικών αρμοδιοτήτων του διευθυντή (για τον οποίο δε γινόταν καν λόγος για το ενδεχόμενο να αξιολογεί τους εκπαιδευτικούς) μπορούμε να οδηγηθούμε σε ένα, τουλάχιστον, συμπέρασμα. Επρόκειτο για ολική αναίρεση εκείνου το ελεγκτικού / καταπιεστικού, για τους εκπαιδευτικούς, πλέγματος που είχε δημιουργηθεί πριν τη δικτατορία, για να ενισχυθεί στο έπακρο κατά τη διάρκειά της. Καταργούνταν, δηλαδή μηχανισμοί και πρακτικές που είχαν διάρκεια δεκαετιών στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η προαναφερόμενη γενική συνέλευση επιφέρει αναδιατάξεις στο συνδικαλιστικό λόγο που σχετιζόταν με την υπηρεσιακή πλευρά των θέσεων αυξημένων καθηκόντων. Πιο συγκεκριμένα, οι δάσκαλοι έθεταν όρια στο γεμάτο προσδοκίες θεσμό του σχολικού συμβούλου, αφού πρότειναν να μη δικαιούται μετάθεσης ή απόσπασης κατά τη διάρκεια της θητείας του.¹⁰⁰⁴ Η ιδέα του αμετάθετου πήγασε από την ανάγκη συνέχειας στην καθοδηγητική λειτουργία του συγκεκριμένου οργάνου.

Διαφοροποίηση θα υπάρξει κι όταν ένας εκπαιδευτικός δεν επιλεγεί για δεύτερη θητεία ή δεν επιθυμούσε να υπηρετήσει σε ανάλογη θέση.¹⁰⁰⁵ Την ίδια χρονική περίοδο, το καλοκαίρι του 1982, η Δ.Ο.Ε. με έγγραφό της προς το υπουργείο Παιδείας αναφέρεται μεταξύ άλλων στους διευθυντές σχολείου.¹⁰⁰⁶

Ο νέος ρόλος των τελευταίων επιδιώκεται να καθοριστεί με μεγαλύτερη σαφήνεια. Έτσι, στο προοίμιο των θέσεων της τόνιζε ότι *«στα πλαίσια της συλλογικής ευθύνης που καταμερίζεται σε όλους τους εκπαιδευτικούς, (ο διευθυντής) ως εκφραστής των αποφάσεων του συλλόγου διδακτικού προσωπικού φροντίζει για την αρτιότερη οργάνωση και λειτουργία της σχολικής ζωής»*.¹⁰⁰⁷ Ως πρώτη αρμοδιότητά του θεωρούνταν ο συντονισμός της σχολικής ζωής, η εφαρμογή του «εκπαιδευτικού» προγράμματος και η υλοποίηση των αποφάσεων του συλλόγου διδασκόντων.

Επιπλέον, μετέφερε στο Τοπικό Συμβούλιο Παιδείας (Π.Υ.Σ.Π.Ε.) τις αποφάσεις του συλλόγου διδασκόντων, διεξάγοντας την αλληλογραφία ως υπεύθυνος της γραμματείας του σχολείου. Συνεργαζόταν με το σχολικό σύμβουλο και τον βοηθούσε στο έργο του. Τέλος, προστίθεται στα καθήκοντά του

---

¹⁰⁰⁴ Δ.Β., 919:7.

¹⁰⁰⁵ Ο.π.: 5.

¹⁰⁰⁶ Ο.π.: 7.

¹⁰⁰⁷ Δ.Β., 919:2.

η δυνατότητα να εκφέρει άποψη σε θέματα που σχετίζονταν με την αξιολόγηση του διδακτικού προσωπικού. Επομένως, μπορεί ο ελεγκτικός μηχανισμός του εκπαιδευτικού συστήματος, που είχε φτάσει στο μέγιστο της λειτουργίας του κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, να είχε αποσαθρωθεί. Το ενδιαφέρον, όμως, για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου ή την απόδοση λόγου διατηρούνταν.

Αντίστοιχο θεωρούνταν, ως ένα βαθμό, και το έργο του σχολικού συμβούλου. Βασική συνιστώσα του η μεταφορά του πνεύματος της εκπαιδευτικής πολιτικής στα σχολεία *«και...(το) πέρασμα μιας άλλης παιδαγωγικής και διδακτικής αντίληψης και διαδικασίας, που θα φέρει την αλλαγή στο εκπαιδευτικό σύστημα»*.¹⁰⁰⁸Γι' αυτό παρακολουθεί το έργο των δασκάλων στους οποίους, σε πνεύμα συνεργασίας, εκθέτει προφορικά ή γραπτά: α) τις παρατηρήσεις του γι' αυτό, β) τρόπους αντιμετώπισης των καθημερινών προβλημάτων της μαθησιακής διαδικασίας. Το ίδιο πρόσωπο συντονίζει την παιδαγωγική έρευνα στην περιοχή του. Εκθέτει στο ΠΕ.ΣΥ.Π. ανά τακτά χρονικά διαστήματα τις αξιολογικές του κρίσεις για την πορεία της εκπαίδευσης στην περιφέρεια της αρμοδιότητάς του (ερευνητικές προσπάθειες που έγιναν, μέσα που χρησιμοποιήθηκαν, μέθοδοι που δοκιμάστηκαν κτλ.), με σκοπό τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Οργανώνει επιμορφωτικά, παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά σεμινάρια για το προσωπικό της περιοχής ευθύνης του. Συνεργάζεται με τους γονείς, όπως και οι εκπαιδευτικοί, για την αντιμετώπιση των προβλημάτων στη μαθησιακή πορεία των μαθητών.

Καταληκτικό σημείο, αλλά διόλου ασήμαντο, ήταν ότι *«ο σχολικός σύμβουλος έχει λόγο σε θέματα που σχετίζονται με την αξιολόγηση του έργου των εκπαιδευτικών. (Κρίνεται αναγκαία η αξιολόγηση αλλά σε εντελώς διαφορετική βάση από ότι γινόταν μέχρι σήμερα)»*. Αν αναλογιστεί κανείς ότι βρισκόμαστε στον Ιούλιο του 1982, είναι σημαντικό ότι τα κείμενα αυτά διαθέτουν μια «ατμόσφαιρα» αξιολόγησης (γιατί εκτός από το σημείο που κάτι τέτοιο αναφερόταν καθαρά, ανάλογη ανάγνωση μπορεί να γίνει και στο σημείο εκείνο όπου ο σχολικός σύμβουλος θα γνωστοποιούσε τις αξιολογικές κρίσεις του για την πορεία των εκπαιδευτικών οργανισμών της περιοχής του προς διάφορους ενδιαφερόμενους). Το στέλεχος αυτό ήταν υπεύθυνο για μια εκπαιδευτική περιφέρεια τα όρια της οποίας καθορίζονταν με απόφαση του οικείου ΠΕ.ΣΥ.Π. Σχετικά με την

---

¹⁰⁰⁸ Ο.π.

αριθμητική τώρα αυτών των καθηκόντων, προτεινόταν οι εκπαιδευτικοί που θα στήριζε παιδαγωγικά να μην υπερβαίνουν τους 100.¹⁰⁰⁹

Η δεύτερη ομάδα στελεχών μεσαίου επιπέδου, οι προϊστάμενοι γραφείων, αναλάμβαναν το σύνολο των διοικητικών καθηκόντων για μία ή περισσότερες εκπαιδευτικές περιφέρειες. Ζητήματα όπως η υπηρεσιακή κατάσταση των εκπαιδευτικών, οι οικονομικές απολαβές, οι άδειες αποτελούσαν τον κορμό του έργου τους. Ταυτόχρονα μία από τις βασικότερες ευθύνες τους θεωρούνταν η διάχυση της πληροφορίας εντός της οργανωτικής δομής του εκπαιδευτικού συστήματος, κρατώντας ανοιχτούς τους διαύλους επικοινωνίας με το υπουργείο Παιδείας, το ΠΕ.ΣΥ.Π και τις σχολικές μονάδες.

Στην ανώτερη βαθμίδα των στελεχών μεσαίου επιπέδου (εφόσον ο θεσμός του περιφερειακού διευθυντή δεν είχε ακόμη θεσμοθετηθεί) τοποθετούνται οι προϊστάμενοι διευθύνσεων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στα καθήκοντα αυτού του προσωπικού συμπεριλαμβάνονταν η επίβλεψη της λειτουργίας και οργάνωσης των γραφείων εκπαίδευσης, η μελέτη των προτάσεων των ΤΟ.ΣΥ.Π. που σχετίζονταν με τις ανάγκες των σχολείων σε υποδομές και προσωπικό, η εμπειριστατωμένη εισήγηση στο ΠΕ.ΣΥ.Π. των αναγκών αυτών για το σύνολο του νομού ευθύνης τους.¹⁰¹⁰

Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε με έμφαση πως είχε έρθει η ώρα «*η διοίκηση και καθοδήγηση στη γενική εκπαίδευση στη νέα τους ποιοτικά διαφορετική διάσταση ισόρροπα να λειτουργήσουν για να έχουμε τα αποτελέσματα που προσδοκάμε: Μια εκπαίδευση πράγματι στην υπηρεσία του Λαού και του Τόπου. Μια εκπαίδευση που βλέπει τα προβλήματα σαν πρόκληση για δουλειά κι αγώνα κι όχι σαν ερέθισμα για περισσότερο αυταρχισμό και μεγαλύτερη καταπίεση σε βάρος εκείνων που ζητάνε τη λύση τους*».¹⁰¹¹

Όσον αφορά τον καταμερισμό των ευθυνών και των αρμοδιοτήτων η λέξη *ισόρροπα* του χωρίου αποκαλύπτει, τόσο το γεγονός πως οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται σχετικά νωρίς ότι μπορεί να υπάρξει σύγκρουση καθηκόντων μεταξύ διοικητικών και παιδαγωγικών στελεχών, όσο και τη θέση του συνδικαλιστικού φορέα πάνω σ' αυτό το θέμα. Αυτό που δε γινόταν αποδεκτό ήταν να αποτελέσει η διαίρεση καθηκόντων αφορμή για πολλαπλασιασμό των

¹⁰⁰⁹ Ο.π.

¹⁰¹⁰ Ο.π.: 7.

¹⁰¹¹ Δ.Β., 925:1.

ελέγχων και για κάθε είδους εξαναγκασμούς ή καταπίεση εντός του εκπαιδευτικού συστήματος.

Τα οικονομικά ζητήματα που σχετίζονταν με το στελεχιακό δυναμικό δε θα παραγκωνιστούν. Η Δ.Ο.Ε. θα κινηθεί σ' αυτά σε δύο επίπεδα. Στο ένα είχε ως κύριο αίτημά της (έως τότε) την καθιέρωση του σχολικού συμβούλου, χωρίς τον υπερτονισμό του οικονομικού κινήτρου για τους υποψηφίους, αλλά της προσφοράς στην εκπαίδευση. Σε ένα δεύτερο επίπεδο διεκδικούσε την καταβολή σε κάθε ένα από τα υπηρετούντα στελέχη, σε οποιαδήποτε θέση κι αν βρισκόταν, αυτών που του αναλογούσαν. Ακολουθώντας αυτό το διπλό σχήμα υπογραμμίζει ότι δεν υπάρχουν εξ ανάγκης υψηλόμισθοι και χαμηλόμισθοι εκπαιδευτικοί. Γι' αυτό κάθε διαφοροποιημένη αύξηση των αποδοχών των εκπαιδευτικών, παρά την «κοινωνικότητά»¹⁰¹² της ως μέτρο, δε θα έπρεπε να εξαιρεί τους διευθυντές α' και β'. Για την ομοσπονδία, οι αμοιβές τους ήταν κατά πολύ κατώτερες από τις αντίστοιχες άλλων ομάδων δημοσίων υπαλλήλων με τον ίδιο υπηρεσιακό βαθμό.¹⁰¹³

Ήδη από τα πρώτα χρόνια μετά το 1980 κάνει την εμφάνισή της στα οικονομικά θέματα η αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή (Α.Τ.Α.), η παροχή δηλαδή αυξήσεων με βάση τον τιμάρημο του συγκεκριμένου κάθε φορά οικονομικού έτους. Συνεχίζοντας την προηγούμενη συζήτηση, για τη Δ.Ο.Ε. διασωζόταν η κοινωνικότητα και η δικαιοσύνη των οικονομικών παροχών της συγκεκριμένης περιόδου. Αυτό συνέβαινε, γιατί και οι διευθυντές λάμβαναν αυξήσεις, αφού η Α.Τ.Α. προστίθονταν στο μισθό τους μαζί με το εξωδιδακτικό επίδομα, που ανερχόταν γι' αυτούς στις 2 με 3.000 δραχμές.¹⁰¹⁴ Η κοινωνικότητα θα υποστηριχτεί ότι διασφαλιζόταν, μιας και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι αποδέχονταν το δίκαιο των συγκεκριμένων αποφάσεων.

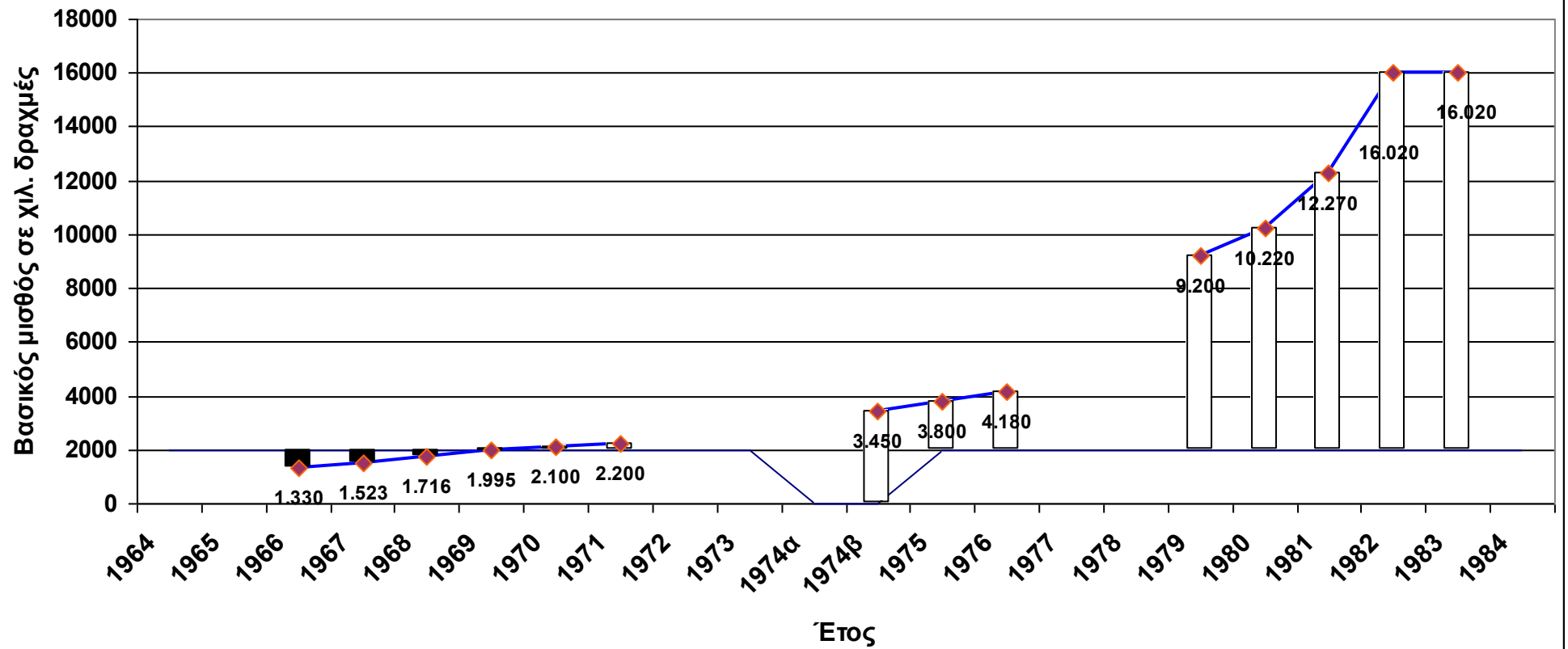
---

¹⁰¹² Ο όρος αυτός θα χρησιμοποιηθεί αρκετά συχνά τα έτη 1981-1985. Σήμαινε, στην ουσία αποφάσεις που ανταποκρίνονταν σε πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας, γίνονταν αποδεκτές από ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού και αποτελούσαν αυτό που ονομάζεται φιλολαϊκή πολιτική.

¹⁰¹³ Δ.Β., 914:2.

¹⁰¹⁴ Δ.Β., 918:2.

Μισθολογική εξέλιξη ενός εκπαιδευτικού με βαθμό 11^ο (1966-1983)

Πηγή: Διδασκαλικό Βήμα

Η 51^η γενική συνέλευση, που αναφέραμε παραπάνω, ασχολείται κατά τη διάρκεια των εργασιών της και με τα οικονομικά χαρακτηριστικά των θέσεων ευθύνης. Έτσι, οι διευθυντές, οι σχολικοί σύμβουλοι και οι «διευθυντές διοικητικών υπηρεσιών» δικαιούνται επίδομα σε όλη τη διάρκεια της θητείας τους.¹⁰¹⁵ Οι διευθυντές διοικητικών υπηρεσιών μετονομάζονται σε προϊσταμένους και θα γίνει διάκριση μεταξύ τους. Ανάμεσα στις λίγες παρατηρήσεις που κάνει η Δ.Ο.Ε. για το ν. 1304/1982 ήταν η ανάγκη επιμόρφωσης όσων καταλαμβάνουν θέσεις ευθύνης.¹⁰¹⁶ Ειδικότερα, «ο σχολικός σύμβουλος παρακολουθεί υποχρεωτικά σεμινάρια που διοργανώνονται για την επιμόρφωσή του πριν αναλάβει τα καθήκοντά του, αλλά και κατά τη διάρκεια της θητείας του».¹⁰¹⁷ Για τους πρώτους σχολικούς συμβούλους προβλεπόταν, αμέσως μετά την επιλογή (τέλη του 1983), η συμμετοχή τους σε σεμινάριο 2-3 εβδομάδων.¹⁰¹⁸ Η χρησιμότητά του για ένα θεσμό που τότε έκανε τα πρώτα του βήματα και αρκετοί εκπαιδευτικοί είχαν συγκεχυμένη εικόνα για το περιεχόμενό του ήταν εμφανής.

Ταυτόχρονα, η ομοσπονδία θα ζητήσει να μη γίνουν οι μεταθέσεις των δασκάλων που προάγονταν στο βαθμό του διευθυντή και δεν τοποθετούνταν με αίτησή τους. Θεωρούσε το συγκεκριμένο θέμα σοβαρό, αφού στην ουσία εξαναγκάζονταν να υπηρετήσουν σε περιοχές που δεν είχαν ζητήσει.¹⁰¹⁹

Συνεχίζοντας την αντιπαραβολή των οικονομικών δεικτών ανάμεσα στα στελέχη και τους εκπαιδευτικούς θα αναφερθούμε σε αντίστοιχα στοιχεία για το 1984. Τη χρονιά αυτή οι αποδοχές ενός νεοδιόριστου δασκάλου ήταν 37.250 δραχμές, ενώ ενός διευθυντή α΄ ήταν 74.000 δραχμές (περίπου το διπλάσιο), χωρίς το συνυπολογισμό των οικογενειακών επιδομάτων.¹⁰²⁰ Έτσι, εάν η μισθολογική σχέση νεοδιόριστου εκπαιδευτικού και στελέχους το 1977 ήταν 1:3, τώρα μετατρέπεται σε 1:2. Η Δ.Ο.Ε. κάνει λόγο για δίκαιη κατανομή των ποσών που διατίθενται για μισθούς και συντάξεις και για πραγματικές (όχι ονομαστικές) αυξήσεις των αποδοχών όλων των δημοσίων υπαλλήλων.

---

¹⁰¹⁵ Δ.Β., 919:6,7.

¹⁰¹⁶ Δ.Β., 935:4.

¹⁰¹⁷ Δ.Β., 919:6,7.

¹⁰¹⁸ Δ.Β., 942:6.

¹⁰¹⁹ Δ.Β., 938:5.

¹⁰²⁰ Δ.Β., 949:3. Για μια ακόμη φορά γινόταν λόγος για τη διαμόρφωση ενιαίου μισθολογίου και τη ρύθμιση των διαφορετικών επιδοματικών πολιτικών κάθε ομάδας δημοσίων υπαλλήλων. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η πενταετία 1979-1984 περιλαμβάνει σημαντικές μισθολογικές αυξήσεις για το σύνολο των εκπαιδευτικών.

Την ίδια χρονιά, ένα κείμενο/απόφαση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. περιέχει θέσεις που σχετίζονται με τη διάρκεια της θητείας των προϊσταμένων. Η ανώτατη οργάνωση των δημοσίων υπαλλήλων προτείνει η κάλυψη των θέσεων αυτών να διαρκεί τέσσερα χρόνια, μετά από τα οποία θα γινόταν κρίση των υπηρετούντων μαζί με κάθε νέο ενδιαφερόμενο.¹⁰²¹ Οι θέσεις αυτές επικαιροποιούσαν ξανά τη συγκεκριμένη θεματική, η οποία επιδιώκεται να πάρει τη μορφή συγκεκριμένων προτάσεων, εφαρμόσιμων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Αμφισβητήσεις, όμως, εξακολουθούν να υπάρχουν.

Αυτό θα φανεί όταν το διοικητικό συμβούλιο της Δ.Ο.Ε. καλείται να αποφασίσει εάν θα στηρίξει το νέο θεσμό του σχολικού συμβούλου στο Συμβούλιο της Επικρατείας, κατά τη δικαστική διαμάχη με τέως επιθεωρητή.¹⁰²² Στη συζήτηση αυτή τίθεται και το θέμα της μετακλητότητας του στελεχιακού δυναμικού. Η πλειοψηφία των μελών θα αποδεχτεί ότι η 52^η γενική συνέλευση, που είχε προηγηθεί, έχει αποφασίσει για το συγκεκριμένο ζήτημα, ενώ η μετακλητότητα δεν είχε θιχτεί από καμιά συνδικαλιστική παράταξη, πόσο μάλλον από εκείνους τους εκπροσώπους των δασκάλων που εκείνη τη στιγμή διαφωνούσαν. Εξάλλου, η πρόβλεψη αυτή βρισκόταν στο κέντρο των νέων θεσμών.

Οποιαδήποτε διαφορετική άποψη απαιτούσε την έγκριση του συλλογικότερου οργάνου, της γενικής συνέλευσης, προκειμένου να γίνει αίτημα-δικαδίκηση της ομοσπονδίας. Κάτι τέτοιο, όμως, συνεπαγόταν και την «κάμινο» της κριτικής-διαφωνίας όλων αυτών που πρότασαν την επιλογή στελεχών με ορισμένη/συγκεκριμένη θητεία. Κάτι, που στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν ήταν εύκολο. Αφού το θέμα ανακινηθεί αυτή την περίοδο, θα απασχολήσει τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και στη συνέχεια. Όσον αφορά τώρα την αριθμητική των στελεχών, αυτή αποκαλύπτεται την ίδια χρονική περίοδο και κατά την προσφυγή 200 επιθεωρητών στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Αυτοί υποστήριζαν ότι οι νεοϊδρυθείσες θέσεις των 300 σχολικών συμβούλων κάλυπταν τις ίδιες ανάγκες με τις δικές τους, που καταργούσε ο σχετικός νόμος (1304/1982).¹⁰²³

---

¹⁰²¹ Δ.Β.,948:6.

¹⁰²² Ο.π.:12.

¹⁰²³ Δ.Β.,949:3.

Το ζήτημα του ρόλου του στελέχους στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, ως τμήμα των καθηκόντων του, εξακολουθούσε να υφίσταται. Έτσι, ως τροποποίηση του σχεδίου για το νέο νόμο-πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης (ν.1566/1985) προτεινόταν ο διευθυντής σχολείου να συμμετέχει στο συλλογικό όργανο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών.¹⁰²⁴ Παράλληλα, επιδιώκεται η αποδέσμευση συγκεκριμένων ομάδων στελεχιακού δυναμικού από άλλες αρμοδιότητες.

Σε υπόμνημα προς το υπουργείο Παιδείας, το φθινόπωρο του 1984, τονίζεται ότι ο σχολικός σύμβουλος έπρεπε να απεγκλωβιστεί από οποιαδήποτε αρμοδιότητα διοικητικής φύσεως. Η συμμετοχή του σε υπηρεσιακά συμβούλια που ρύθμιζαν ζητήματα που αφορούσαν τους εκπαιδευτικούς (πειθαρχικά, μεταθέσεις, αποσπάσεις,) μείωνε κατά πολύ τη συμβουλευτική, επιστημονική και καθοδηγητική του ιδιότητα. Πέρα από το γεγονός ότι εισέρχεται σε καθήκοντα άλλων στελεχών, μετατρέπεται σε έναν πρόσθετο διοικητικό προϊστάμενο «*με τεράστιες επιπτώσεις στον ίδιο το νέο θεσμό*».¹⁰²⁵

Την περίοδο αυτή, που οι προαναφερόμενοι θεσμοί κάνουν τα πρώτα τους βήματα, θα υπάρξουν σκέψεις για αποκέντρωση αρμοδιοτήτων. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί μελετούν τη δημιουργία τμήματος σχολικών συμβούλων στις κατά τόπους νομαρχίες. Ένα τέτοιο τμήμα θα αποτελούσε, κατά τη γνώμη τους, περιφερειακό επιτελικό όργανο και θα συνδεόταν άμεσα με το υπό ανασύσταση (τότε) Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ως βασική ευθύνη θα είχε το συντονισμό της εκπαιδευτικής προσπάθειας στο νομό ευθύνης του και για τις δυο βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁰²⁶ Σε ένα πρώτο στάδιο, σε επίπεδο σχεδιασμού, ζητούν να εξεταστεί η αναγκαιότητα για κάτι τέτοιο.

Οι οικονομικές απολαβές όσων καταλάμβαναν θέσεις ευθύνης θα απασχολήσουν ξανά τα συλλογικά όργανα του συνδικάτου. Στις απόψεις που κυριαρχούν σε αυτά διαφαίνεται ότι οι συγκεκριμένοι θεσμοί επενδύονται με μια διαφορετική, σε σχέση με το παρελθόν, οικονομική φιλοσοφία ή φιλοσοφία περί αμοιβής. Έτσι, «*ο σχολικός σύμβουλος είναι μετερίζι αγώνα και όχι κερδοφόρα θέση. Σχετικά με το αν ένας δάσκαλος βελτιώνει ή όχι τη «θέση» του αν γίνει σχολικός σύμβουλος, θα μπορούσαμε να απαντήσουμε μ' ένα άλλο ερώτημα: Με*

---

¹⁰²⁴ Δ.Β., 950:10.

¹⁰²⁵ Δ.Β., 956:4;960:29.

¹⁰²⁶ Ο.π.: 5.

ποια κριτήρια μετράει κάποιος τη βελτίωση της «θέσης» του;...Είναι γεγονός ότι μέσα στην ταξική κοινωνία που ζούμε έχει επικρατήσει η άποψη πως μια «θέση» είναι καλή ή όχι ανάλογα με το τι κερδίζεις κατέχοντάς την. Είναι μια αντίληψη σύμφωνη με το χαρακτήρα αυτής της κοινωνίας που βασίζεται στην εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Γιατί όταν κάποιος παίρνει πολλά σημαίνει αυτόματα πως κάποιος άλλος παίρνει λιγότερα». ¹⁰²⁷Ταυτόχρονα με την ανάλυση των οικονομικών ζητημάτων, θα υποστηριχτεί η ανάγκη επιμόρφωσης και των διευθυντών πριν αναλάβουν καθήκοντα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των τελευταίων. ¹⁰²⁸

Οι εκπαιδευτικές αλλαγές που επισυνέβαιναν τότε χρειάζονται, κατά τη γνώμη της ομοσπονδίας, την υλική και ανθρώπινη βάση στην οποία θα στηρίζονταν για να στεριώσουν και να αποδώσουν. ¹⁰²⁹Η αναγκαία αυτή υποδομή περιλάμβανε την ενίσχυση σε υλικοτεχνική υποδομή (γραφεία κτλ.) και σε προσωπικό. Το σκεπτικό ήταν ότι, επειδή ιδίως οι σχολικοί σύμβουλοι καλούνταν να υλοποιήσουν έναν εντελώς νέο θεσμό, έπρεπε να πλαισιωθούν με ειδικούς συνεργάτες και να ρυθμιστεί το θέμα της συνεργασίας τους με τους προϊστάμενους διευθύνσεων και γραφείων (αφού δεν υπήρχε αντίστοιχο προηγούμενο μέχρι τότε). Υποστηρικτικός για το συγκεκριμένο έργο θεωρείται και ο συντονισμός και η συνεργασία των στελεχών παιδαγωγικής καθοδήγησης, τόσο σε επίπεδο νομού, όσο και πανελλαδικά. ¹⁰³⁰

Ιδιαίτερα για τους σχολικούς συμβούλους θα υποστηριχτεί ότι συνδέονται άμεσα, ουσιαστικά και τυπικά με τους εκπαιδευτικούς. Ένας από αυτούς τους τρόπους ήταν και η μετακλητότητα. Η τελευταία καθιστούσε το συγκεκριμένο στέλεχος «*συνεργάτη των δασκάλων που από μια άλλη θέση παίρνει κι αυτός μέρος στον κοινό αγώνα για την αναβάθμιση της εκπαίδευσης του λαού μας. Και φυσικά σ' έναν τέτοιο αγώνα δεν είναι ούτε επιτρεπτό ούτε αναγκαίο τα ίδια άτομα και ως την αποχώρησή τους...να κατέχουν την ίδια προχωρημένη «θέση μάχης».* Πρέπει να εναλλάσσονται στη βάση της συναγωνιστικής συναδελφικής αλληλεγγύης, όταν αυτό το επιβάλλουν λόγοι ανανέωσης του στελεχιακού δυναμικού με στόχο την παραπέρα

---

¹⁰²⁷ Δ.Β., 950:30. Συνέντευξη του προέδρου της Δ.Ο.Ε. στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*.

¹⁰²⁸ Ο.π.: 11.

¹⁰²⁹ Ο.π.: 5.

¹⁰³⁰ Ο.π.

ένταση του αγώνα, που από κοινού διεξάγεται.¹⁰³¹ Για την ομοσπονδία η μη επιλογή κάποιου για δεύτερη θητεία ή η αντικατάστασή του από κάποιον εξίσου άξιο δεν αποτελεί υποβάθμιση. Και αυτό γιατί *«η κατεστημένη προκλητικά ταξική αντίληψη που λέει ότι «δεν μπορεί να γίνει ο δήμαρχος κλητήρας», δεν ισχύει σε μια διαλεκτική πορεία, στην οποία επιχειρεί ο λαός μας να βάλει και την εκπαίδευση των παιδιών του»*.¹⁰³²

Όσοι ήθελαν το σχολικό σύμβουλο με διοικητικές εξουσίες και αρμοδιότητες, αμετακίνητο στη θέση του (μονιμότητα), θεωρείται ότι κινούνταν πέρα και έξω από τη λογική και την αναγκαιότητα που επέβαλαν το θεσμό. Επρόκειτο για μια παρανόηση που έπρεπε να αποσαφηνιστεί. Ότι δηλαδή *«ο σχολικός σύμβουλος είναι θεσμός και όχι πρόσωπο»*.¹⁰³³

Οι θέσεις της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., τις οποίες προσυπέγραφε η Δ.Ο.Ε., με βασική αρχή τη μετακλιτότητα των προϊσταμένων των δημόσιων υπηρεσιών, θα έρθουν στη Βουλή με τη μορφή νόμου για το ενιαίο μισθολόγιο-βαθμολόγιο. Έτσι, και η δεύτερη ομάδα του στελεχιακού δυναμικού προσδεόταν με την/στην μετακλιτότητα.¹⁰³⁴ Επιπλέον, στις βελτιωτικές προτάσεις για το μισθολόγιο, που κοινοποιεί η ομοσπονδία στην τριτοβάθμια οργάνωση γίνεται αναφορά και σε οικονομικά στοιχεία. Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πρότειναν να συμπεριληφθεί στις διεκδικήσεις η καταβολή επιδόματος στους προϊσταμένους αυτοτελών γραφείων ίσο με το 15% του βασικού μισθού του (εισαγωγικού) κλιμακίου 1.¹⁰³⁵

Οι ίδιοι ερμηνεύουν το ν. 1304/1982 ως ενθαρρυντικό βήμα για την εκπλήρωση όλων αυτών που κυοφορούνταν για δεκαετίες στο χώρο της εκπαίδευσης. Αυτό που απέμενε ήταν η παραπέρα στήριξη τους *«υλική, ηθική και ανθρώπινη»*, για να προχωρήσουν και να αποδώσουν τα αναμενόμενα (και να μην μετατρέπονταν σε μια ακόμη χαμένη ευκαιρία).¹⁰³⁶ Σύντομα το συνδικάτο κοινοποιεί έγγραφο στο υπουργείο Παιδείας, εξειδικεύοντας περισσότερο τις θέσεις του. Στο κείμενο αυτό, έκανε σαφές ότι δεν έβαζε στις προτάσεις του

---

¹⁰³¹ Ο.π.: 29.

¹⁰³² Ο.π.

¹⁰³³ Ο.π.: 30.

¹⁰³⁴ Δ.Β., 951:1.

¹⁰³⁵ Δ.Β., 956:18.

¹⁰³⁶ Δ.Β., 951:15.

«κανενός είδους μικροσυνδικαλιστικό στοιχείο ή αίτημα».¹⁰³⁷ Απεναντίας, θα υποστηρίξει ότι απέβλεπε να πείσει την πολιτεία πως επιλύοντας τα συγκεκριμένα ζητήματα, από τη μια συντελούσε στην αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, ενώ από την άλλη έθετε σε ένα πρώιμο στάδιο τις βάσεις για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των νέων θεσμών.

Το επιστέγασμα όλων αυτών των προσπαθειών ήταν η καταγραφή στο ν. 1566/1985 ότι η άσκηση παρόμοιων καθηκόντων διαρκεί για μια τετραετία. Μετά τη λήξη της οι υπηρετήσαντες σε θέση ευθύνης είναι επανεκλέξιμοι, εφόσον διαπιστώνεται η θετική προσφορά τους.¹⁰³⁸ Όσο διαρκούσε η προαναφερόμενη θητεία, καταβαλλόταν στον συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ειδικό επίδομα θέσης είτε βρισκόταν σε διοικητική θέση είτε υπηρετούσε σε θέση παιδαγωγικής καθοδήγησης.

Σε ένα μεγάλο βαθμό οι προτάσεις της Δ.Ο.Ε. και της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. θα αποτελέσουν μέρος του συγκεκριμένου νόμου-πλαisiού.¹⁰³⁹ Καθώς ο διάλογος για το συγκεκριμένο κείμενο διευρυνόταν, τα προαναφερόμενα θέματα θα επεξεργαστεί η 54^η γενική συνέλευση. Σε αυτήν προστίθεται στο έως τότε διεκδικητικό πλαίσιο η χορήγηση των αντίστοιχων επιδομάτων και σε αυτούς που ασκούσαν καθήκοντα με ανάθεση.¹⁰⁴⁰

Καθώς ο προηγούμενος νόμος ακολουθεί την τυπική νομοθετική διαδικασία θα τύχει αλλαγών οι οποίες δεν υπήρχαν στο προσχέδιο, που μελετήθηκε από τη Δ.Ο.Ε. Έτσι, ο σχολικός σύμβουλος επιφορτίζεται με πειθαρχικές και διοικητικές αρμοδιότητες (διενεργεί ένορκες διοικητικές εξετάσεις).¹⁰⁴¹ Η ομοσπονδία τονίζει και πάλι πως κάτι τέτοιο προέβαλε σημαντικά προσκόμματα στο κατεξοχόν έργο του «*ως φίλου και επιστημονικού συνεργάτη του εκπαιδευτικού*».

Την ίδια περίοδο διατυπώνεται το αίτημα για αύξηση του αριθμού των σχολικών συμβούλων της προσχολικής αγωγής (ένας σε κάθε νομό).¹⁰⁴² Για τους δασκάλους, η καθιέρωση θεσμών που ήταν απλά μια επανάληψη του παρελθόντος, που η βασική τους ευθύνη θα ήταν ο εξουσιαστικός έλεγχος και οι «*συνταγές*», αναιρούσε οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια στην

---

¹⁰³⁷ Δ.Β., 956:4.

¹⁰³⁸ Δ.Β., 961:13.

¹⁰³⁹ Ο.π.: 13,17.

¹⁰⁴⁰ Δ.Β., 565:4; 969:5; 999:9.

¹⁰⁴¹ Δ.Β., 961:1; 962:3.

¹⁰⁴² Δ.Β., 963:18.

εκπαίδευση. Παράλληλα, υποστήριζαν ότι οποιοδήποτε σύνολο ευθυνών στο εκπαιδευτικό σύστημα συνδεόταν «με εξουσίες», «ντιρεκτίβες» και «δόγματα» οδηγούσε, όχι μόνο στη φαλκίδευση κάθε μεταρρυθμιστικού μέτρου, αλλά καθιστούσε επισφαλής τη συνολική προσπάθεια αλλαγών που επιχειρούνταν τότε στην εκπαίδευση.¹⁰⁴³ Συνεπώς, νέοι θεσμοί χωρίς νέα περιεχόμενα ή διαφορετική θεώρηση των αρμοδιοτήτων τους δεν νοούνταν.

Σύντομα θα φαινόταν ότι οι απόψεις αυτές είχαν πραγματικό αντίκρισμα. Στις επιλογές διευθυντών που πραγματοποιούνται το 1986 θα ζητηθούν από το αρμόδιο περιφερειακό όργανο προφορικές πληροφορίες για κάθε υποψήφιο.¹⁰⁴⁴ Οι εκπαιδευτικοί αναρωτιούνται αν κάτι τέτοιο ήταν μέρος των αρμοδιοτήτων του, καθώς και με ποια μορφή (προφορική μόνο ή και γραπτή) συγκεντρώνονταν αυτές τις πληροφορίες. «Κρατούν οι Σχολ. Σύμβουλοι αποδεικτικά στοιχεία για την «έγκυρη» πληροφόρηση που έδωσαν... προφορικά; Κι αν κρατούν (αυτά σύμφωνα με παράλληλους νόμους, μπορεί να τα ζητήσει υπογεγραμμένα όποιος έχει έννομο συμφέρον και να του δοθούν), γιατί να μην υπογράψουν την πληροφορία που έδωσαν;

Με ποιον τρόπο αξιολόγησαν οι σχολικοί σύμβουλοι τους υποψήφιους διευθυντές και υποδ/ντές, αφού δεν έχουν στα χέρια τους κάποιο διάταγμα που να καθορίζει ενιαίο τρόπο και αδιάβλητες διαδικασίες αξιολόγησης; Μήπως η πληροφόρηση που έδωσαν είναι υπέρβαση αρμοδιοτήτων, κι επομένως άκυρη αντί «έγκυρη»...». ¹⁰⁴⁵ «Αυτό το πνεύμα των ανυπόγραφων οδηγιών, παράγει και αναπαράγει την αντίληψη των «προφορικών πληροφοριών» που με τη σειρά της υπονομεύει τους θεσμούς και εξευτελίζει τα πρόσωπα». ¹⁰⁴⁶ Ετίθετο, επομένως θέμα, όχι μόνο για εσφαλμένη κατανομή αρμοδιοτήτων, αλλά και για κακώς εννοούμενο καθήκον.

Για το μέρος εκείνο των αιτημάτων των δασκάλων που δεν κάλυπτε ο νόμος 1566/1985, καθώς και για άλλα θέματα θα αρχίσει διάλογος με το υπουργείο Παιδείας. Το Ιούνιο του 1986 η Δ.Ο.Ε. τονίζει ότι η θέση του σχολικού συμβούλου είναι κατεξοχήν θέση προσφοράς. Γι' αυτό ζήτησε τη θεσμοθέτηση της

---

¹⁰⁴³ Δ.Β., 977:1,32.

¹⁰⁴⁴ Από τους σχολικούς συμβούλους που είχαν την ευθύνη της παιδαγωγικής τους καθοδήγησης.

¹⁰⁴⁵ Δ.Β., 979:8. Στο ίδιο κείμενο αναρωτιόνταν οι εκπαιδευτικοί για το «ποια εγκυρότητα μπορεί (από τυπική αλλά και ουσιαστική άποψη) να έχει μια προφορική πληροφόρηση;».

¹⁰⁴⁶ Ο.π.: 9.

μετακλητότητάς τους. Κάθε αποδοτικός διάλογος για τα θέματα της εκπαίδευσης απαιτούσε προηγουμένως τη σε βάθος μελέτη τους, τόσο σε επίπεδο θεωρητικό, όσο και στο επίπεδο της πράξης. Η βαθύτερη αυτή κατανόηση γινόταν δυσκολότερη αν τα θέματα αυτά σχετίζονταν με (μια) ευρύτερη αλλαγή πορείας στην εκπαίδευση. Για τους δασκάλους κάθε παρόμοια αλλαγή επιβαλλόταν να γίνει με προσεκτικά βήματα για να μην επιφέρει απογοητεύσεις και πισωγυρίσματα.¹⁰⁴⁷

Επιπλέον, ο συγκεκριμένος νόμος-πλαίσιο δημιουργούσε νέα δεδομένα ή θετικά προηγούμενα σε επίπεδο νομικής παραγωγής. Μια τέτοια περίπτωση ήταν το επίδομα θέσης του στελεχιακού δυναμικού. Η Δ.Ο.Ε. απαιτούσε την εφαρμογή του νόμου, ο οποίος όριζε την καταβολή του σχετικού ποσού από την 1/9/1986, ενώ έπρεπε να προσαυξάνεται κατά το ποσοστό αύξησης του τιμάρθιμου.¹⁰⁴⁸ Επρόκειτο για χαρακτηριστική περίπτωση αξιοποίησης από την ομοσπονδία ενός συγκριτικού πλεονεκτήματος, τουλάχιστον στο επίπεδο της συγκρότησης των επιχειρημάτων του εκφερόμενου συνδικαλιστικού λόγου.¹⁰⁴⁹

Στη συνέχεια, θα διευρυνθεί για να συμπεριλάβει όλους εκείνους που άσκησαν καθήκοντα διευθυντή σχολείου με απόφαση των οικείων Π.Υ.Σ.Π.Ε. (με ανάθεση) και δεν έλαβαν το σχετικό επίδομα, επειδή δεν είχαν διετία στο βαθμό Α΄, όπως όριζε ο νόμος. Η ομοσπονδία ζητά τη νομική κατοχύρωση αυτών των ζητημάτων.¹⁰⁵⁰ Παράλληλα, επιδιώκει την υλοποίηση των θετικών ή ευεργετικών για τα στελέχη διατάξεων του ν. 1566/1985 που εκκρεμούσαν ή χρόνιζαν. Ανάμεσα σε αυτές συγκαταλεγόταν και το επίδομα θέσης διευθυντή για το τελευταίο τετράμηνο του 1986.¹⁰⁵¹

Η φάση, συνεπώς, της υλοποίησης θεωρούνταν από τους δασκάλους κρίσιμης σημασίας, αφού δημιουργούσε προηγούμενα για το μέλλον της εκπαίδευσης. Γι' αυτό ξεκαθαριζόταν ότι ο σχολικός σύμβουλος δεν είχε ωράριο με την κλασική έννοια του όρου *«παρά συναντήσεις και συνεργασίες προκαθορισμένες με τους διάφορους υπηρεσιακούς παράγοντες και φορείς»*. Αν το κύριο έργο του ήταν η καθοδήγηση των εκπαιδευτικών, που συντελούνταν είτε

---

¹⁰⁴⁷ Δ.Β., 984:8.

¹⁰⁴⁸ Δ.Β., 988:8. Στις αποφάσεις της 56^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁰⁴⁹ Δ.Β., 999:8;1004:58,59;1006:22;1011:10. Η διάρκεια τόσο σε αυτή, όσο και σε άλλα αιτήματα φαίνεται και από τη χρησιμοποιούμενη ορολογία, με χαρακτηριστικότερη τη λέξη *«επαναβεβαίωση»*.

¹⁰⁵⁰ Δ.Β., 1004:58;1007:9;1011:10. Στην προκειμένη περίπτωση συνέβαινε το ακριβώς αντίθετο, ο νόμος δημιουργούσε ένα συγκριτικό μειονέκτημα.

¹⁰⁵¹ Ο.π.: 21. Στις αποφάσεις της 57^{ης} γενικής συνέλευσης.

μέσω επισκέψεων στα σχολεία είτε με τη διοργάνωση εκπαιδευτικών συναντήσεων και σεμιναρίων, τότε η παραπάνω έννοια αποκτούσε γι' αυτόν διαφορετικό περιεχόμενο.¹⁰⁵²

Σημαντική θεωρούνταν η ενημέρωση τόσο του εκπαιδευτικού κόσμου, όσο και του κοινωνικού συνόλου για το τι αναμενόταν από τους νέους θεσμούς. Στόχος ήταν να εξασφαλιστεί η αποδοχή και η ευρύτερη δυνατή συναίνεση.

Η οικονομική τους υποστήριξη περιλάμβανε και δύο αλληλοσυμπληρούμενες διαστάσεις: τη δυνατότητα συμμετοχής των εκπαιδευτικών στις εκπαιδευτικές συναντήσεις-ημερίδες με το σχολικό σύμβουλο και την εξασφάλιση επιστημονικών συνεργατών-βοηθών. Το εύρος του έργου του τελευταίου (*«αναζήτηση επιστημονικών πηγών, επικοινωνία με φορείς, εκπόνηση εισηγήσεων, διορθωτικών παρεμβάσεων, συζητήσεις, επίσκεψη στα σχολεία, διοργάνωση συζητήσεων, επιστημονικές συνεργασίες για έρευνες, αξιολόγηση αποτελεσμάτων υλοποίησης τιθέμενων πλάνων κτλ.»*)¹⁰⁵³ απαιτούσε έναν αριθμό συνεργατών. Η πολιτεία, κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., θα έπρεπε να προβλέψει κάτι τέτοιο, αλλά και να το θεσπίσει νομικά.

Επιστρέφοντας τώρα στην ιδιογραφική πλευρά¹⁰⁵⁴ της διοικητικής/καθοδηγητικής λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος, θα μελετήσουμε τα αιτήματα της ομοσπονδίας για το υπηρεσιακό καθεστώς των στελεχών. Ανάμεσα σε αυτά ήταν η πρόβλεψη για τους προϊσταμένους να καταλαμβάνουν θέση της προτίμησής τους, όταν επέστρεφαν σε διδακτικά καθήκοντα.¹⁰⁵⁵ Αυτό έδινε στην εκπαίδευση τη δυνατότητα να τους αξιοποιήσει σε οποιαδήποτε διοικητική θέση (ευελιξία). Κατά συνέπεια, να τους μετακινήσει εκτός της εκπαιδευτικής περιφέρειας στην οποία ανήκαν μέχρι τότε (όταν οι ανάγκες του εκπαιδευτικού συστήματος το επέβαλλαν).

Ταυτόχρονα, η ομοσπονδία τονίζει ότι είναι ανεπίτρεπτο το έργο του σχολικού συμβούλου να συντονίζεται από διοικητικούς υπαλλήλους του ΥΠ.Ε.Π.Θ.¹⁰⁵⁶ Επιδίωξη ήταν να γίνει κατανοητό ότι μια διοικητική επιλογή ή μια εκπαιδευτική αλλαγή αποτελεί πραγματικά κάτι νέο, όταν δεν εγκλωβίζεται μεταξύ της σφύρας και του άκμονα του διοικητισμού. Ο τελευταίος οδηγούσε σε

---

¹⁰⁵² Δ.Β., 956:4.

¹⁰⁵³ Ο.π.: 5.

¹⁰⁵⁴ Δηλαδή στο άτομο-εργαζόμενο.

¹⁰⁵⁵ Δ.Β., 965:4;969:5.

¹⁰⁵⁶ Δ.Β., 984:8.

παραμόρφωση ή στρέβλωση της. Υπό αυτές τις συνθήκες το νέο έπαυε να είναι αυτό που ευαγγελιζόταν και ενσωματωνόταν στο ήδη υπάρχον (ενισχύοντάς το).

Τα παραπάνω επισφραγίζει η 55^η γενική συνέλευση με τις αποφάσεις της. Η ατμόσφαιρα ή το κλίμα αξιολόγησης που είχαν αντιληφθεί οι εκπαιδευτικοί τα προηγούμενα χρόνια βάδιζε τώρα προς την υλοποίησή του, μετά από απόφαση της πολιτείας. Η ομοσπονδία κατανοεί τις νέες πραγματικότητες που δημιουργούνται στην εκπαίδευση και επιδιώκει να παρέμβει στους θεσμούς που επρόκειτο να αποτελέσουν το συνδετικό κρίκο μεταξύ της απόδοσης λόγου και της μαθησιακής διαδικασίας: τα στελέχη.

Κυρίως τους σχολικούς συμβούλους, στα καθήκοντα των οποίων σχεδιαζόταν να είναι και η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Καθώς, λοιπόν, διαμορφώνεται το αναγκαίο νομικό πλαίσιο και το αντίστοιχο καθηκοντολόγιο, η Δ.Ο.Ε. θα προτρέψει τους τελευταίους να υποβάλλουν τις παραιτήσεις τους αντιδρώντας σε κάθε απόπειρα να μετατραπούν από συνεργάτες των εκπαιδευτικών σε αξιολογητές- επιθεωρητές.¹⁰⁵⁷

Η 56^η γενική συνέλευση, που θα ακολουθήσει ένα χρόνο αργότερα (1987), καταγράφει το σχεδιαζόμενο σχήμα αξιολόγησης που ήταν τριμερές: διευθυντής, προϊστάμενος, σχολικός σύμβουλος. Αυτό συνεπαγόταν την αύξηση των αρμοδιοτήτων του συγκεκριμένου προσωπικού. Οι δικαιοδοσίες αυτές, εκτός του ότι έπρεπε να αποσαφηνιστούν, θεωρούνταν απαραίτητο να καθοριστούν μέσω συγκεκριμένων νομικών πράξεων.

Αν στο σημείο αυτό η ομοσπονδία επιδιώκει τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του στελεχιακού δυναμικού, σε άλλες περιπτώσεις ακολουθεί διαφορετική προσέγγιση. Χαρακτηριστικότερη αυτών ήταν η οργάνωση της επιμόρφωσης και των θεσμών μετεκπαίδευσης. Σε αυτά ζητά να γνωμοδοτούν οι σχολικοί σύμβουλοι.¹⁰⁵⁸

Δεν είχαν περάσει παρά πέντε, μόλις, χρόνια από την είσοδο στο εκπαιδευτικό σύστημα μιας σειράς αλλαγών και η ομοσπονδία έκανε λόγο για εγκατάλειψή τους. Έτσι, απευθυνόμενη προς την πολιτεία, υπογραμμίζει τις ευθύνες που υπήρχαν για την αντιμετώπιση των δυσκολιών που αναφύονταν στα πρώτα αυτά βήματα των νέων θεσμών. Επρόκειτο για ελλείψεις σε σχέση με την

¹⁰⁵⁷ Δ.Β., 980:39;982:4;988:5.

¹⁰⁵⁸ Δ.Β., 988:5;996:15;1011:9. Για το θέμα αυτό η Δ.Ο.Ε. θα κοινοποιήσει στο υπουργείο Παιδείας σχετικό υπόμνημα. Σε αυτό απέκλειε το ενδεχόμενο η συμμετοχή του εκπαιδευτικού σε κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα να συνοδεύεται, μετά τη λήξη του, και με κάποιου είδους χαρακτηρισμό ή δοκιμασία.

υλικοτεχνική στήριξή τους, αναφορικά με το χρόνο και άλλες παραμέτρους των παιδαγωγικών συναντήσεων με τους εκπαιδευτικούς κ.ά.

Σημαντικότερη, θεωρούνταν, η κατανομή του συγκεκριμένου προσωπικού, η γεωγραφική διάσταση του στελεχιακού δυναμικού. Έτσι, γινόταν λόγος για «την πρόκληση του ΥΠ.Ε.Π.Θ., να αφήσει με τις τελευταίες μεταθέσεις στις ίδιες θέσεις ορισμένους σχολικούς συμβούλους περιοχών όπου, καλώς ή κακώς, βρίσκονται σε ανοιχτή αντίθεση με τους συναδέλφους των περιφερειών τους και αδυνατούν...να επιτελέσουν την αποστολή τους».¹⁰⁵⁹ Είχαμε, επομένως, την εμφάνιση φαινομένων που χαρακτήριζαν το επιθεωρητικό παρελθόν, από το οποίο ήθελε να αποκοπεί η Δ.Ο.Ε.

Γι' αυτό, τουλάχιστον για τους διευθυντές σχολείων, πρότεινε το δικαίωμα υποβολής αίτησης μετάθεσης και απόσπασης να υπόκειται σε όσα όριζε συγκεκριμένο άρθρο του ν. 1566/1985 (άρθρο 11). Αξιοσημείωτη είναι η προσθήκη που γινόταν σε αυτή τη θέση, δηλαδή η φράση «σύμφωνα με το οποίο και επιλέγησαν».¹⁰⁶⁰ Κάτι τέτοιο συνέδεε το νομικό πλαίσιο αναφοράς (επιλογής) με όσα έπονταν (αυτής). Επιπλέον, εισήγαγε στα ζητήματα των στελεχών τη σκέψη ότι αυτά ρυθμίζονται ή θα πρέπει να ρυθμίζονται με βάση το νομικό καθεστώς που ίσχυε τη στιγμή της πλήρωσης μιας θέσης ευθύνης. Συνεπώς, απορριπτόταν η αναφορά σε όσα όριζαν προηγούμενα και, υπό όρους πιθανόν, μεταγενέστερα νομικώς ισχύοντα.

Στην άποψη αυτή θα επιμείνει το συνδικάτο, αφού την ίδια περίοδο το αρμόδιο όργανο (Κ.Υ.Σ.Π.Ε.) αρνείται την πραγματοποίηση των μεταθέσεων των διευθυντών, με το αιτιολογικό ότι δεν προβλεπόταν κάτι τέτοιο από την κανονιστική απόφαση που τροποποιούσε το άρθρο 11 του ν. 1566/1985. Η ομοσπονδία διατυπώνει τη γνώμη ότι η νέα νομική παραγωγή θα ρύθμιζε την τύχη όσων θα επιλέγονταν κατά τη διάρκεια της ισχύος της.¹⁰⁶¹

Μία άλλη πτυχή του ίδιου θέματος, στο αντίθετο άκρο, ήταν οι συχνές μεταθέσεις των σχολικών συμβούλων (2-3 φορές το χρόνο). Αν για την ομοσπονδία η μακροχρόνια παραμονή ενός προσώπου στην ίδια θέση

---

¹⁰⁵⁹ Δ.Β., 992:15.

¹⁰⁶⁰ Δ.Β., 1004:58;1006:22. Ιδίως για τους διευθυντές σχολείων, η ομοσπονδία θα εξειδικεύσει περισσότερο τα αιτήματά της ομαδοποιώντας τα, με βάση τη συνάφειά τους, σε δύο κατηγορίες: την επιλογή και την τοποθέτηση. Αυτό αποτελούσε, συνάμα, έναν ακόμη δείκτη εμβάθυνσης του συνδικαλιστικού λόγου της εποχής.

¹⁰⁶¹ Ο.π.: 61.

αποτελούσε πρόβλημα, οι συνεχείς ανανεώσεις του στελεχιακού δυναμικού ήταν ένα άλλο εξίσου σοβαρό. «Στην περίπτωση αυτή ο σχολικός σύμβουλος δεν μπορεί να προσφέρει έργο. Και πώς να προσφέρει έργο όταν η μετάθεσή του διαρκεί όσο μια κατασκηνωτική περίοδος!». ¹⁰⁶² Οποιαδήποτε παρόμοια μεταβολή δε έπρεπε να διακόπτει τη συνέχεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας (να μην πραγματοποιείται στη διάρκεια του διδακτικού έτους). ¹⁰⁶³

Το συνδικάτο παρατηρούσε ότι έως τότε δεν είχαν εκδοθεί υπουργικές αποφάσεις που να αναφέρονται στα ειδικότερα καθήκοντα τόσο του διευθυντή και του υποδιευθυντή, όσο και στον τρόπο λειτουργίας του συλλόγου διδασκόντων. Το αποτέλεσμα ήταν να εμφανίζονται συχνά προβλήματα στα όργανα διοίκησης του σχολείου. ¹⁰⁶⁴ Όπως έχουμε αναφέρει και αλλού, στο πλαίσιο της έννοιας της συνευθύνης, η Δ.Ο.Ε. προωθούσε ως λύση των παραπάνω ζητημάτων την ενίσχυση της αποφασιστικής ισχύος του συλλόγου διδασκόντων ως «αντίβαρο» σε πιθανές μονομερείς ενέργειες του διευθυντή. Επομένως, η διατύπωση «αρμοδιότητες» ¹⁰⁶⁵ για τα στελέχη κάθε επιπέδου απαιτούσε λεπτομερή μελέτη τόσο ως όρος, όσο κι ως περιεχόμενο.

Η καθιέρωση των νέων θεσμών και η εφαρμογή τους στην πράξη αναδεικνύει και νέα προβλήματα. ¹⁰⁶⁶ Η επανάκριση της πρώτης ομάδας σχολικών συμβούλων θα αναδείξει κάποια άλλα. ¹⁰⁶⁷ Για την ομοσπονδία επρόκειτο για τυπική ανανέωση της θητείας τους. Η μετακλητότητα μπορεί να διαφύλασσε από αρκετές δυσλειτουργίες του παρελθόντος (ελεγκτική νοοτροπία, αυταρχισμός) αλλά δεν μπορούσε κατ' ανάγκην να οδηγήσει σε αντικειμενικότητα και αξιοκρατία. ¹⁰⁶⁸

Ένα άλλο πρόβλημα ήταν οι ελλείψεις του νομικού πλαισίου για την πλήρη κάλυψη κάθε αναφερόμενου προβλήματος ή η μερική, με την επιεικέστερη έννοια του όρου, εφαρμογή του. Μεταξύ αυτών ήταν και η δυνατότητα βελτίωσης θέσης των στελεχών. Ενώ δηλαδή, σύμφωνα με τα ισχύοντα, έπρεπε να

---

¹⁰⁶² Ο.π.: 62.

¹⁰⁶³ Ο.π.: 61.

¹⁰⁶⁴ Ο.π.: 7.

¹⁰⁶⁵ Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι μεταξύ των όρων «αρμοδιότητες» και «δικαιοδοσίες» υπάρχει διαφορά σημασίας. Το επιπρόσθετο στοιχείο του δεύτερου όρου είναι ότι αναφέρεται σε ότι προκύπτει από δικαιοδοτική πράξη ή πράξεις. Συνεπώς, απαιτεί κάποιο νομικό προηγούμενο. Αντίθετα, ο όρος αρμοδιότητες είναι γενικότερος.

¹⁰⁶⁶ Δ.Β., 986:11.

¹⁰⁶⁷ Δ.Β., 996:7,8.

¹⁰⁶⁸ Δ.Β., 1004:61;999:8,9;1004:58;1006:22.

συνυπολογίζονται ο χρόνος υπηρεσίας σε θέση ευθύνης, η συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία, η ευδόκιμη άσκηση των σχετικών καθηκόντων από τον αιτούντα, η συνυπηρέτηση και οι οικογενειακοί λόγοι, κάτι τέτοιο δε γινόταν ή γινόταν σε περιορισμένο βαθμό.¹⁰⁶⁹ Ερωτήματα γεννούσε στους εκπαιδευτικούς το πώς κάποιοι τοποθετούνταν σε μεγάλα αστικά κέντρα ή σε επίζηλες θέσεις, ενώ κάποιοι άλλοι στην επαρχία.

Γι' αυτούς τους λόγους η ανάγκη τροποποίησης ορισμένων σημείων του νόμου–πλασιού 1566/1985, που ήταν δυσλειτουργικά, θα αρχίσει να γίνεται επιτακτική. Οι συνθήκες στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος, όπως και σε πολλούς άλλους κοινωνικούς θεσμούς, μεταβάλλονταν ταχύτατα, καθιστώντας απαραίτητες ανάλογες προσαρμογές. Η αρχή θα γίνει με την τροποποίηση του άρθρου 11 που αναφερόταν στους αλφαριθμητικούς πίνακες των διευθυντών, στην υποχρεωτικότητα του λεγόμενου πίνακα Α'.¹⁰⁷⁰ Και αν σε αυτό το σημείο η ομοσπονδία κέρδιζε την επιθυμητή λύση ενός προβλήματος, δεν ίσχυε κάτι τέτοιο και αλλού.

Οι συζητήσεις με το υπουργείο Παιδείας για την αναγκαία ισορροπία αποφασιστικής ισχύος μεταξύ διευθυντή και συλλόγου διδασκόντων, στα θέματα διοίκησης των σχολικών μονάδων, δεν είχαν καταλήξει κάπου.¹⁰⁷¹ Η σχετική θεματική απασχολεί δύο γενικές συνελεύσεις: την 57^η και την 58^η. Στην τελευταία αποφασίζεται η αύξηση του αριθμού των σχολικών συμβούλων της προσχολικής και της ειδικής αγωγής, προκειμένου να ανταποκριθούν στα νέα δεδομένα του εκπαιδευτικού τοπίου της χώρας. Αυτό που παραμένει σταθερό ήταν η αναλογία στελεχούς-εκπαιδευτικών, η οποία θα είναι 1 προς 100.¹⁰⁷²

Το αίτημα για τροποποίηση του 1566/1985 επεκτείνεται περισσότερο και θα συμπεριλάβει βασικά σημεία του νόμου. Η Δ.Ο.Ε επιδιώκει για τους σχολικούς συμβούλους την ουσιαστική αναβάθμιση του ρόλου τους.¹⁰⁷³ Την ίδια περίοδο ενισχύει συνδικαλιστικά τα οικονομικά τους αιτήματα απαιτώντας αυξήσεις ανάλογες των μελών Δ.Ε.Π. Ως επιχείρημα αξιοποιεί διάταξη του προαναφερόμενου νόμου που όριζε τις ίδιες αποδοχές με τους επίκουρους καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (συνδέοντας μισθολογικά

---

¹⁰⁶⁹ Δ.Β., 986:11.

¹⁰⁷⁰ Δ.Β., 1003:2.

¹⁰⁷¹ Δ.Β., 1006:22;1012:16.

¹⁰⁷² Δ.Β., 1011:9.

¹⁰⁷³ Δ.Β., 1015:4.

τους θεσμούς αυτούς με αναλογική σχέση).¹⁰⁷⁴ Η χορήγηση του αντίστοιχου ποσού στους σχολικούς συμβούλους αποσκοπούσε στην ενίσχυση της παιδαγωγικής έρευνας, που αυτοί ήταν υποχρεωμένοι να διεξάγουν για τη βελτίωση της εκπαίδευσης.

Για το συνδικαλιστικό φορέα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης κυρίαρχη αντίληψη, την οποία αποδέχτηκε η πολιτεία όταν θεσμοθετούσε το σχολικό σύμβουλο, αποτέλεσε η ρύθμιση για την επί θητεία προσφορά.¹⁰⁷⁵ Υπογραμμίζει ότι για να αποβεί ο θεσμός της μετακλητότητας υπέρ της ποιοτικής αναβάθμισης του στελεχιακού δυναμικού και της εκπαιδευτικής διαδικασίας απαιτούνταν ευρύτερες αλλαγές που θα επέτρεπαν κάτι τέτοιο.¹⁰⁷⁶

Ταυτόχρονα, γινόταν λόγος για διάφορου είδους αυθαιρεσίες σχετικά με την υπηρεσιακή κατάσταση των στελεχών (μεταθέσεις κτλ), καθώς και για τον κίνδυνο να μετατραπούν σε εισηγητές/προπαγανδιστές των βιβλίων, των προγραμμάτων και των νομοσχεδίων που επιθυμούσε να περάσει η εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Από το άλλο μέρος, υποστήριζαν οι εκπαιδευτικοί, τα ουσιαστικά μέτρα στήριξης (επιστημονικής αναβάθμισης και οικονομικής ενίσχυσης) αυτού του προσωπικού ήταν περιορισμένα.¹⁰⁷⁷

Η 58^η γενική συνέλευση, που πραγματοποιείται το καλοκαίρι του 1989, έχει μεγάλη σημασία για την πορεία του συνδικάτου, αφού οι συμμετέχοντες σε αυτήν θα αμφισβητήσουν το ν. 1566/1985 και θα ζητήσουν την τροποποίηση αρκετών σημείων του. Στις συγκεκριμένες συλλογικές διεργασίες τα οικονομικά ζητήματα του στελεχιακού δυναμικού προωθούνται περισσότερο. Διαμορφώνονται διεκδικήσεις για τους διευθυντές που δεν λάμβαναν αποδοχές αντίστοιχες της θέσης τους, τη χορήγηση του επιδόματος θέσης, καθώς και την τιμαριθμοποίησή του ως μέτρο δικαιοσύνης.¹⁰⁷⁸

Την ανάγκη συγκρότησης αιτημάτων νομικά θεμελιωμένων αποκαλύπτει με ενάργεια και η αξιοποίηση από την ομοσπονδία της συνδρομής του νομικού της συμβούλου.¹⁰⁷⁹ Σε ένα ανάλογο κείμενο, που κατέγραφε τις νομικές προϋποθέσεις για τη λήψη επιδόματος θέσης, αναφέρεται πως το αντίστοιχο επίδομα για τους διευθυντές τετραθέσιων και άνω σχολείων ανερχόταν στο ύψος των 13.000

---

¹⁰⁷⁴ Δ.Β., 1112:16.

¹⁰⁷⁵ Δ.Β., 1014:5. Τα προβλήματα του κλάδου, όπως καταγράφονται στην 58^η γενική συνέλευση.

¹⁰⁷⁶ Δ.Β., 1015:5.

¹⁰⁷⁷ Δ.Β., 1112:12.

¹⁰⁷⁸ Ο.π.: 8.

¹⁰⁷⁹ Δ.Β., 1020:19.

δραχμών.¹⁰⁸⁰ Στην ίδια πηγή καταγράφεται ότι οι οργανικά νομοθετημένες θέσεις σχολικών συμβούλων ήταν: α) 300 για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, β) 50 για την προσχολική αγωγή και γ) 16 για την ειδική αγωγή.

Η 58^η γενική συνέλευση στρέφεται προς την άρση του αμετάθετου, όσον αφορά τις υπηρεσιακές μεταβολές των διευθυντών σχολείων. Ως ορθότερη λύση πρότεινε να γίνονται πρώτα όλες οι υπηρεσιακές μεταβολές των ήδη υπηρετούντων και στη συνέχεια, στα κενά που δημιουργούνταν, να τοποθετούνται διευθυντές από τους σχετικούς αξιολογικούς πίνακες.¹⁰⁸¹ Επίσης, το δικαίωμα της μετάθεσης να μπορεί να ασκηθεί κάθε χρόνο.¹⁰⁸² Μια άλλη πτυχή του θέματος ήταν ο αποκλεισμός των διευθυντών από τις αποσπάσεις γενικά. Η Δ.Ο.Ε. πίστευε ότι η γενίκευση της σχετικής διάταξης δημιουργούσε πολλά προβλήματα.

Αντίστοιχα ήταν και τα αιτήματα για τους σχολικούς συμβούλους.¹⁰⁸³ Η πορεία διεύρυνσης των θέσεων που εγκαινιάστηκε στην 58^η γενική συνέλευση συνεχίζεται και στις προεργασίες για την επόμενη συλλογική συζήτηση. Έτσι, η προσωρινή ημερήσια διάταξη της 59^{ης} γενικής συνέλευσης καταγράφει την άποψη ότι η σχετική με τα στελέχη επιδοματική πολιτική βρισκόταν σε στασιμότητα. Κατά τη γνώμη των συντακτών της, το επίδομα ευθύνης είχε εγκαταλειφθεί, αφού για ορισμένες θέσεις παρέμενε στο κατώτατο όριο των 4.160 δραχμών. Αντ' αυτού προτεινόταν αύξηση κατά 80%, *«έτσι ώστε να αποτελεί κίνητρο κάποιας μορφής για την εκδήλωση ενδιαφέροντος συμμετοχής στη διαδικασία επιλογής από... (εκπαιδευτικούς) που έχουν αρκετά προσόντα»*.¹⁰⁸⁴ Επιπλέον, οι διεκδικήσεις για τιμαριθμοποίηση των επιδομάτων και για χορήγηση ενός εφάπαξ ποσού ως αποζημίωση για την απώλεια εισοδήματος από το 1986 και μετά (που δεν χορηγούνταν το επίδομα) διατηρούσαν την ισχύ τους.

Στο ίδιο κείμενο επαναλαμβάνεται η πάγια θέση της ομοσπονδίας για την μέγιστη δυνατή στήριξη των θέσεων αυξημένων καθηκόντων (γραφεία, διοικητικό προσωπικό, οικονομική υποστήριξη ερευνητικών προσπαθειών κτλ.). Επιπλέον,

¹⁰⁸⁰ Ο.π. Με βάση τις τιμές του 1990.

¹⁰⁸¹ Δ.Β.,1015:4.

¹⁰⁸² Ο.π.:4-5.

¹⁰⁸³ Ο.π.:3

¹⁰⁸⁴ Δ.Β.:1023:4;1026:5. Η ίδια άποψη θα διατυπωθεί και νωρίτερα το 1990, όταν αιρετός των υπηρεσιακών συμβουλίων αναφερόταν στην απροθυμία κατάληψης των κενών θέσεων στελεχιακού προσωπικού *«ένεκα κινήτρων»* (Δ.Β.,1020:19).

επαναβεβαιωνόταν η συνέχεια του διεκδικητικού πλαισίου γύρω από θέματα όπως: ο τρόπος επιλογής, οι μεταθέσεις και οι τοποθετήσεις του στελεχιακού δυναμικού.¹⁰⁸⁵

Αντίστοιχο ήταν το ενδιαφέρον της για την επιμόρφωσή του. Γι' αυτό προτεινόταν να καθιερωθεί η οργάνωση ειδικών σεμιναρίων, τα οποία θα παρακολουθούσαν υποχρεωτικά πριν την έναρξη κάθε σχολικής χρονιάς.¹⁰⁸⁶

Συναφή είναι τα αιτήματα που διατυπώνονται από τα ίδια τα στελέχη σε σχετική ημερίδα που διοργανώνουν την ίδια χρονική περίοδο.¹⁰⁸⁷ Εξίσου σημαντική με τα οικονομικά και τα υπηρεσιακά θέματα θεωρείται η ανάθεση ουσιαστικών αρμοδιοτήτων σε αυτά. Υπό αυτό το πρίσμα αποκτούν νόημα οι διεκδικήσεις σχετικά με το οικονομικό και υπηρεσιακό καθεστώς που θα τα διέπει. Μεταξύ αυτών των καθηκόντων περιλαμβάνονταν: η συμμετοχή σε υπηρεσιακά συμβούλια για την επιλογή στελεχών εκπαίδευσης, η γνωμοδότηση σε θέματα μετακίνησης προσωπικού κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, οι μεταβολές της οργανικότητας των σχολείων, η κατανομή του μαθητικού δυναμικού και του διδακτικού προσωπικού, η εφαρμογή καινοτομιών και η υλοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.¹⁰⁸⁸

Στο ίδιο μήκος κύματος, προτρέπουν την πολιτεία και την ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα να ενισχύσει το θεσμό του διευθυντή σχολείου. Κάτι τέτοιο σήμαινε την ανάθεση σ' αυτόν ουσιαστικών αρμοδιοτήτων, αλλά και την υπογράμμιση του παιδαγωγικού του ρόλου (και δευτερευόντως του αντίστοιχου διοικητικού). Αρκετά από τα αιτήματα αυτά θα αποτελέσουν μέρος των αποφάσεων των συλλογικών οργάνων του συνδικάτου.¹⁰⁸⁹

Η Δ.Ο.Ε. ενδιαφέρεται όχι απλώς για τους όρους εκείνους που καθιστούσαν τη μετακλητότητα των στελεχών πλεονέκτημα για την εκπαίδευση αλλά και για την τήρησή τους. Αυτό σήμαινε πως για τους δασκάλους αυτός που επιλεγόταν και το επιθυμούσε εξαντλούσε τη θητεία του πριν επανακριθεί. Κάθε άλλη λύση θεωρούνταν έκνομη.¹⁰⁹⁰ Από την άλλη μεριά, αλλοίωση του πνεύματος και του γράμματος των νομικών κειμένων που όριζαν το υπηρεσιακό καθεστώς του

---

¹⁰⁸⁵ Δ.Β.,1023:5.

¹⁰⁸⁶ Δ.Β.,1023:4;1026:5.

¹⁰⁸⁷ Δ.Β.,1025:12,13.

¹⁰⁸⁸ Ο.π.:12.

¹⁰⁸⁹ Δ.Β.,1026:5. Σημαντικό ήταν το αίτημα της οικονομικής υποστήριξης ερευνητικών προσπαθειών.

¹⁰⁹⁰ Δ.Β.,1028:44.

στελεχιακού δυναμικού αποτελούσε και το αντίθετο: κάθε αιτιολογημένη ή αναίτιολόγητη παράταση θητείας των ήδη υπηρετούντων.¹⁰⁹¹

Μία διάσταση που λαμβανόταν υπόψη ήταν οι ιδιαιτερότητες που συνεπαγόταν η λήξη της θητείας στην αρχή ή στο μέσο του σχολικού έτους. Για τη θεραπεία πολλών τέτοιων δυσλειτουργιών προτείνεται η άμεση ολοκλήρωση των μεταθέσεων των σχολικών συμβούλων. Οι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν ότι η σχετική διαδικασία έπρεπε να προχωρήσει ταχύτατα, αφού ήδη είχε διέλθει ένας χρόνος χωρίς αποτέλεσμα (μιας και, με ευθύνη της πολιτείας, δεν συγκροτούνταν το αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο).

Τα χρόνια που ακολουθούν σηματοδοτούν αλλαγές προσανατολισμών για κάθε φορέα δράσης του εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτοί θα επιδιώξουν να υλοποιήσουν τις απόψεις τους σε μια εκπαιδευτική πραγματικότητα που έβαινε διαρκώς προς την όξυνση. Κάτι τέτοιο θα διαφανεί ιδιαίτερα το 1991, όταν οι συνδικαλιστικοί αγώνες των δασκάλων διεξάγονται υπό συνθήκες τελείως διαφορετικές σε σχέση με το προηγούμενο χρονικό διάστημα. Η προσπάθεια του υπουργείου Παιδείας να καταργήσει 92 σχολικούς συμβούλους πριν τη λήξη της θητείας τους ερμηνεύεται από τη Δ.Ο.Ε. ως παραβίαση ρητών διατάξεων νόμων, τόσο για τη λήξη της θητείας των στελεχών, όσο και για την επανάκρισή τους.¹⁰⁹²

Ενώ τα πράγματα στο επίπεδο της συνδικαλιστικής δράσης εξελίσσονται με αυτό τον τρόπο, επιδιώκεται να συγκροτηθεί ένα βασικό σχέδιο αρχών με διάρκεια πολύ μεγαλύτερη από τα προηγούμενα. Αυτό το κείμενο περιελάμβανε κάθε πιθανή πτυχή του στελεχιακού και θα αποτελούσε, σε βάθος χρόνου, το εννοιολογικό πλαίσιο κάθε μορφής διεκδικήσεων. Το περιεχόμενό του διαιρείται σε δύο μεγάλα «σύνολα ιδεών»: τις «*βασικές αρχές*» και τους «*απαραίτητους βασικούς όρους*». Οι εκπαιδευτικοί, στους δεύτερους ενέτασαν και την παραδοχή ότι οι θέσεις ευθύνης ήταν με θητεία και όχι μόνιμες.¹⁰⁹³

Επιπλέον, καταγραφόταν το ενδεχόμενο υποβολής αίτησης μετάθεσης ή απαλλαγής από τα καθήκοντά του για κάθε επιλεγμένο στέλεχος. Κατά την ανάπτυξη της σχετικής επιχειρηματολογίας τονιζόταν ότι όπως την ανάγκη της θητείας, έτσι και την ανάγκη υποβολής αίτησης μετάθεσης και απαλλαγής από τα

---

¹⁰⁹¹ Δ.Β., 1031:28.

¹⁰⁹² Δ.Β., 1032:13.

¹⁰⁹³ Δ.Β., 1034-1035:12. Μάλιστα, μιλούσε για «*κατακτημένους βασικούς όρους, που δεν ήταν δυνατόν να μη ληφθούν υπόψη*».

καθήκοντα υπαγόρευε η ίδια η ζωή και οι συνθήκες της από κάθε άποψη (η κινητικότητα των μελών της οικογένειας του εκπαιδευτικού, θέματα υγείας, οικονομικοί λόγοι κ.ά.).¹⁰⁹⁴

Στο σκεπτικό της συγκεκριμένης λύσης καταγράφεται ότι η εμπειρία έδειχνε έως εκείνο το χρονικό σημείο ότι η επιλογή στελεχών εκπαίδευσης με θητεία, που ανανεώνεται αξιοκρατικά, εξασφαλίζει το δημοκρατικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και του διοικητικού-συμβουλευτικού της συστήματος. Ο ίδιος όρος, για την ομοσπονδία, διασφάλιζε τη θετική ανταπόκριση της εκπαίδευσης απέναντι σε παράγοντες όπως: η εξέλιξη των επιστημών, οι αλλαγές των συνθηκών στο κοινωνικό σύνολο, η επιθυμία των εκπαιδευτικών για κάθετη και οριζόντια επαγγελματική κινητικότητα. Ενώ για τους υπηρετούντες που επανακρίνονταν έμοιαζε με εμπόδιο, γι' εκείνους που ήθελαν και αυτοί να προσφέρουν αποτελούσε ευκαιρία.

Η Δ.Ο.Ε. διαφωνούσε με τη μονιμότητα των στελεχών. Γιατί παγιώνονταν επιλογές *«που και άριστες να είναι για κάποιο διάστημα, καταντούν έπειτα αρνητικές και ζημιογόνες για την εκπαίδευση και τον Κλάδο, αλλά και για τον ίδιο τον υποψήφιο, αφού η μονιμότητα σε θέση στελέχους οδηγεί στην αποστέωση, στη μόνιμη εξάρτηση των υφισταμένων, στην καλλιέργεια μόνιμων πελατειακών σχέσεων και στην περιθωριοποίηση εκείνων που δεν είναι αρεστοί»*.¹⁰⁹⁵ Σε αυτό το περιβάλλον μειώνεται η αποδοτικότητα και επαυξάνεται η καλλιέργεια φοβίας στον υφιστάμενο εκπαιδευτικό, τη σχολική και εκπαιδευτική κοινότητα μιας περιοχής. Η παραμονή κάποιου έως τη συνταξιοδότηση σε θέση ευθύνης αποκλείει τις αλλαγές στην εκπαίδευση και τη διοίκησή της, αλλά και επιλογές περισσότερο θετικές που θα μπορούσε να επιφέρει η μελλοντική εξέλιξη.

Το συνδικάτο προβαίνει σε βαθύτερες συνεπαγωγές υποστηρίζοντας ότι η μονιμότητα προτάσσεται *«περισσότερο από την κρατική εξουσία γιατί τη διευκολύνει στην αναπαραγωγή της και δεν επιτρέπει καμία διορθωτική ή βελτιωτική παρέμβαση του Κλάδου»*, περιορίζοντας κάθε εναλλακτική λύση. Ο συνδικαλιστικός λόγος αντικρούει τα επιχειρήματα υπέρ της μόνιμης άσκησης καθηκόντων, αναφερόμενος όχι μόνο στο εκπαιδευτικό σύστημα και τις ανάγκες του, αλλά και στον ίδιο το φορέα της διοικητικής-καθοδηγητικής δράσης, τον

---

¹⁰⁹⁴ Ο.π.:14.

¹⁰⁹⁵ Ο.π.:13.

εκπαιδευτικό. Για τον τελευταίο, η πεποίθηση ότι αποτελεί η συμμετοχή του σε μια διαδικασία ανανέωσης της επιλογής του σημαντικό παράγοντα άγχους αντιπαραβάλλεται με μια δεύτερη άποψη. Σύμφωνα μ' αυτή αγχογόνο κατάσταση είναι και η μονιμότητα, τουλάχιστον σε βαθμό ίσο με την μετακλητότητα.

Και αυτό γιατί συνδυαζόμενη με την αξιολόγηση αποτελεί πρόσθετο παράγοντα πίεσης για τα στελέχη. Ιδίως όταν στοχεύουν να ανέρθουν σε όλους τους βαθμούς της ιεραρχίας, να αυξήσουν το μισθό τους και να βελτιώσουν την υπηρεσιακή τους κατάσταση. Το χειρότερο για την ομοσπονδία ήταν ότι το άγχος που παράγει η μόνιμη άσκηση αυτών των καθηκόντων επιδεινώνει την αυταρχική συμπεριφορά προς το προσωπικό για το οποίο φέρουν ευθύνη ή είναι υποχρεωμένοι να καθοδηγούν, καλλιεργεί ανασφάλεια και άγχος που μεταφέρεται στη μαθητική κοινότητα. Από τη στιγμή που η εκπαίδευση αντιμετωπίζεται ως *συνεργαζόμενη κοινότητα μαθητόνων*, τα προηγούμενα θα θεωρηθούν φυσιολογική εξέλιξη.¹⁰⁹⁶

Για τους δασκάλους, η εμπειρία της λειτουργίας του θεσμού των επιθεωρητών αποτελούσε ασφαλή χώρο άντλησης συμπερασμάτων για την αρνητική χρήση της μονιμότητας. Εκεί φαινόταν, κατά τη γνώμη τους, ότι η τελευταία δεν κατέληγε απλά στον αυταρχισμό, αλλά συνιστούσε εμπόδιο για το σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος, την πρόοδό του σε όλα τα επίπεδα.

Οι παραπάνω αιτιάσεις των *«βασικών όρων»* για την επιλογή των στελεχών που προέτασε η ομοσπονδία γίνονται αποδεκτές από τις οργανώσεις της βάσης. Επιπλέον, αναφέρονται στην υπηρεσιακή κατάσταση κάθε κατηγορίας στελεχιακού δυναμικού.¹⁰⁹⁷ Το κείμενο που ανέπτυξε το αντίστοιχο σκεπτικό για την πρόταξη αυτών των αιτημάτων, την επιχειρηματολογία δηλαδή, αποτελούσε έναν διάλογο με το παρόν και το παρελθόν της εκπαίδευσης ως θεσμού. Γι' αυτό η ερευνητική του αξία είναι σημαντική.

Οι θέσεις αυτές χρησιμοποιούνται για να αντικρούσουν τις επιλογές της πολιτείας, που εκείνη την περίοδο διέπονται από διαφορετική φιλοσοφία, τόσο σχετικά με το ρόλο των στελεχών, όσο και για το υπηρεσιακό καθεστώς τους.¹⁰⁹⁸ Το υπουργείο Παιδείας συνέδεε τη σταθερότητα και την αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας με τη μονιμότητα όσων

---

¹⁰⁹⁶ Ο.π.

¹⁰⁹⁷ Δ.Β., 1037-1038:9-10.

¹⁰⁹⁸ Δ.Β., 1041:7.

διέθεταν αποφασιστική ισχύ. Για τη Δ.Ο.Ε., η στόχευση αυτή δημιουργούσε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις για την αναπαραγωγή των παγιωμένων καταστάσεων σε κάθε τμήμα του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁰⁹⁹

Αν το επιθυμητό κάθε φορά ήταν η αναβάθμιση του δημόσιου σχολείου, μια παρόμοια λύση υποστηριζόταν ότι δε συνέβαλε σε κάτι τέτοιο. Επιπλέον, κατά τη γνώμη των εκπαιδευτικών, αρκετές από τις θέσεις του υπουργείου Παιδείας πήγάζαν από ιδεολογήματα, με χαρακτηριστικότερο αυτό της ανάγκης δημιουργίας από το σχολείο *«του πολίτη της Ευρώπης»*.¹¹⁰⁰ Η ασάφεια του τελευταίου όρου ή, αντίστροφα, η ευρύτητα του περιεχομένου του θεωρούνταν χαρακτηριστική.

Το ιδεολόγημά αυτό, πέρα από την όποια γενικότητά του, συνδυαζόταν με την άποψη για ένα *«σχολείο απαιτητικό»*. Μια δεύτερη κατασκευή ήταν, για την ομοσπονδία, η επίκληση *«της ευρωπαϊκής διάστασης των θεμάτων»*. Και στις δύο περιπτώσεις το περιεχόμενο θεωρούνταν αδιευκρίνιστο και η πολιτεία όφειλε να αποσαφηνίσει τι εννοούσε με αυτούς τους όρους, για κάθε θέμα.¹¹⁰¹

Για τα ίδια τα στελέχη, ή τουλάχιστον για τους εκπαιδευτικούς με τις αντίστοιχες φιλοδοξίες, η αξιολόγηση που σχεδιαζόταν θα είχε και μισθολογική επίπτωση. Οι διαφορές αποδοχών προέκυπταν από τη στιγμή που κάθε θέση ευθύνης, π.χ. διευθυντής, μετά από μια δοκιμαστική θητεία, γινόταν βαθμός και συνδυαζόταν με μονιμότητα. Για τα συγκεκριμένα στελέχη βάσης, θεωρούνταν ότι όσο εξακολουθούσε να ισχύει το πλήρες διδακτικό ωράριο, αρκετές από τις δυσκολίες της λειτουργίας των σχολείων θα παρέμεναν.¹¹⁰²

Ο συνδικαλιστικός φορέας διέβλεπε τη θεσμοθέτηση ενός νέου βαθμολογίου-μισθολογίου που συνέδεε άμεσα την αξιολόγηση με τη διαφοροποίηση (του) μισθού ή (των) μισθών.¹¹⁰³ Ανάλογη ερμηνεία δινόταν και στις ρυθμίσεις που αφορούσαν την επιμόρφωση (ν. 2009/1992). Η άποψη των εκπαιδευτικών ήταν ότι *«επιδιωκόταν ένας ακόμη πιο ασφυκτικός έλεγχος του ΥΠ.Ε.Π.Θ. στο σύστημα επιμόρφωσης και η δημιουργία (από αυτό) μιας ελεγχόμενης «ελίτ» εκπαιδευτικών στελεχών (σχολικοί σύμβουλοι, προϊστάμενοι, διευθυντές), μέσω της οποίας θα αναπαράγεται και θα ενισχύεται ο κρατικός*

¹⁰⁹⁹ Δ.Β., 1047-1048:2,5.

¹¹⁰⁰ Δ.Β., 1047-1048:14.

¹¹⁰¹ Ο.π.: 15.

¹¹⁰² Δ.Β., 1036:5.

¹¹⁰³ Δ.Β., 1047-1048:19.

έλεγχος σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα». ¹¹⁰⁴ Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι ενυπάρχουν στον λόγο του συνδικάτου σκέψεις αναφορικά με τη σχέση εκπαιδευτικού και πολιτικού συστήματος, και μάλιστα αρκετά σαφείς. Πιο συγκεκριμένα, ο πλήρης πολιτικός έλεγχος της εκπαίδευσης δεν θεωρούνταν θετική εξέλιξη, όπως ρητά διατυπώνεται στο προηγούμενο χωρίο.

Η κατάργηση του θεσμού των στελεχών επί θητεία και η επιστροφή στη μονιμότητα θα ιδωθεί σαν προσπάθεια επιβολής μονομερών επιλογών. Ταυτόχρονα, απέκλειαν ένα σημαντικό αριθμό εκπαιδευτικών από την διεκδίκηση των αντίστοιχων θέσεων, αφού *«δεν θα έχουν την τύχη να επιλεγούν ως στελέχη στη συγκεκριμένη «στιγμή ευκαιρίας» του...σωτηρίου έτους μονιμοποίησης, π.χ. 1996 και 1998»*. ¹¹⁰⁵

Η Δ.Ο.Ε. θα ασκήσει έντονη κριτική σε δύο στρατηγικές που υποστήριζε ότι υιοθετούσε τη δεδομένη στιγμή το υπουργείο Παιδείας: α) την αποψίλωση των θεσμών από τη μορφή που είχαν έως τότε και β) την αλλοίωση ή τη διαστρέβλωση των θέσεων της. Κατά τη γνώμη της, η πρακτική αυτή επεδίωκε την άρση ή την παράκαμψη κάθε εμποδίου, προκειμένου να επιτευχθούν οι ακόλουθες αλλαγές στην εκπαίδευση: α) η κατάργηση της θητείας τα έτη 1996 και 1998, β) η μονιμοποίηση όσων επιλεγούν ως διοικητικά στελέχη το 1992 και γ) η επιλογή σε θέσεις προϊσταμένων μονάχα όσων θα έχουν καταλάβει θέση και βαθμό διευθυντή σχολείου σε προγενέστερο χρόνο. ¹¹⁰⁶

Οι σχετικές αναλύσεις για το διευθυντή σχολείου είναι ιδιαίτερα δηκτικές, αφού, για την ομοσπονδία, επιδιώκεται μέσω της μονιμότητας να μεταβληθεί *«χωρίς τη θέλησή του σε «σχολικό καίσαρα», που έπρεπε να δυναστεύει το σχολείο και το περιβάλλον του»*. Επιπλέον, η αποδυνάμωση του θεσμού με θητεία συνέβαλε στο *«να επιβληθεί το «δικέφαλο φόβητρο», που λέγεται στην ουσία διευθυντής και νέος επιθεωρητής»*. ¹¹⁰⁷

---

¹¹⁰⁴ Ο.π.:5.

¹¹⁰⁵ Ο.π.:13.

¹¹⁰⁶ Ο.π.:19.

¹¹⁰⁷ Ο.π.:19,20.

Πίνακας 20

Δημογραφικά στοιχεία¹¹⁰⁸ της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τα έτη 1964-1982

Συγκριτικός πίνακας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης			
Έτος	Μαθητικό δυναμικό ¹¹⁰⁹	Δημοτικά σχολεία ¹¹¹⁰	Εκπαιδευτικοί ¹¹¹¹
1964/65	894.673	9.559	24.493
1965/66	902.290	9.617	25.246
1966/67	905.077	9.659	26.310
1967/68	899.877	9.662	25.737
1968/69	885.942	9.673	25.962
1969/70	872.608	9.620	25.969
1970/71	842.681	8.860	26.870
1971/72	835.307	8.862	26.674
1972/73	835.966	8.882	25.507
1973/74	846.327	8.932	26.890
1974/75	854.388	8.966	27.543
1975/76	862.648	8.962	28.008
1976/77	863.233	9.029	29.590
1977/78	864.047	9.031	31.756
1978/79	859.477	8.990	32.967
1979/80	851.015	8.954	34.187

¹¹⁰⁸ Τα στοιχεία αυτά εξετάστηκαν σε αντιπαραβολή με άλλες σχετικές έρευνες όπως του Ι. Χαραλαμπίκη (1980), της Α. Γεωργίου (1998:34,38,42,46,50,54) και της Τ. Βαρνάβα-Σκούρα κ.α'. (2000:12,14,26,48,54,75). Οι διαφορές που υπάρχουν τόσο μεταξύ των μελετών αυτών, όσο και ανάμεσα σε αυτές και τη δική μας οφείλονται στην επιλογή των ερευνητών να αξιοποιήσουν το σύνολο του μαθητικού δυναμικού της χώρας, καθώς και του εκπαιδευτικού προσωπικού (δημόσια και ιδιωτικά σχολεία) ή όχι (μόνο τα δημόσια δημοτικά σχολεία).

¹¹⁰⁹ Αριθμός εγγεγραμμένων μαθητών.

¹¹¹⁰ Δημόσια δημοτικά σχολεία.

¹¹¹¹ Αριθμός δασκάλων.

Συγκριτικός πίνακας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης			
Έτος	Μαθητικό δυναμικό ¹¹⁰⁹	Δημοτικά σχολεία ¹¹¹⁰	Εκπαιδευτικοί ¹¹¹¹
1980/81	834.148	8.944	34.757
1981/82	834.914	8.935	34.154

Πηγή: Γενική Γραμματεία Ε.Σ.Υ.Ε.

Κατά την ίδια άποψη το δημόσιο σχολείο συνειδητά παρουσιαζόταν σε κατάσταση εγκατάλειψης και παραδομένο σε άλλους πέραν των εκπαιδευτικών.¹¹¹² Οι θέσεις αυτές θεωρούνται από τη Δ.Ο.Ε. αναχρονιστικές, ενώ η εφαρμογή τους έπληττε τις εργασιακές, τις υπηρεσιακές και γενικότερα τις ανθρώπινες σχέσεις όλων των εκπαιδευτικών της δημόσιας εκπαίδευσης.

Κάνοντας ένα βήμα ακόμη στο συλλογισμό τους οι εκπαιδευτικοί θα υποστηρίξουν πως μονιμότητα στελεχών σημαίνει ως ένα βαθμό υποβάθμιση της αποφασιστικής αρμοδιότητας του συλλόγου διδασκόντων.¹¹¹³ Για την ομοσπονδία δεν τίθεται καν θέμα ελλιπούς άσκησης καθηκόντων τόσο για τους διευθυντές, όσο και για οποιοδήποτε μέλος του συλλόγου διδασκόντων. Υποστήριζε ότι κάθε κακόπιστη κριτική γινόταν, μάλλον, εκ του πονηρού, αφού συνέβαλε στη γενικότερη απαξίωση των δασκάλων και του εκπαιδευτικού συστήματος στα μάτια του κοινωνικού συνόλου.

Κατά τη γνώμη της, αυτό που είχε ανάγκη το εκπαιδευτικό σύστημα για να υπερβεί την περίοδο κρίσης την οποία διερχόταν ήταν η ευρύτερη δυνατή συμμετοχή όλων των παραγόντων που το συνιστούσαν. Έτσι, προσδινόταν διαφορετικό νόημα στον όρο αρμοδιότητες, σε σχέση με τα έως τότε ισχύοντα. Σε κοινό ψήφισμα τους η Δ.Ο.Ε. και η Ο.Λ.Μ.Ε. δήλωναν ότι τα νομοθετήματα αυτής της περιόδου (1992) το πρώτο πράγμα που επιτύγχαναν ήταν να εξοπλίσουν το διευθυντή σχολείου με υπερεξουσίες, παρερμηνεύοντας τους όρους αρμοδιότητα ή καθήκον. Αυτό συνδυαζόταν με τον παραγκωνισμό του συλλόγου διδασκόντων, που μετατρεπόταν σε υποδεέστερο αποφασιστικό όργανο.¹¹¹⁴

¹¹¹² Χαρακτηριστική ήταν η αναφορά ότι το σχολείο το διείθνη «ο θυρωρός, ο κ. Σταύρος».

¹¹¹³ Ο.π.: 23.

¹¹¹⁴ Δ.Β., 1049-1050:24.

Πίνακας 21
 Δημογραφικά στοιχεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τα έτη 1982-2004

Συγκριτικός πίνακας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης			
Έτος	Μαθητικό δυναμικό	Δημοτικά σχολεία	Εκπαιδευτικοί
1982/83	834.770	8.824	34.884
1983/84	835.723	8.619	34.505
1984/85	835.922	8.517	35.709
1985/86	836.061	8.282	35.722
1986/87	820.311	8.021	35.900
1987/88	814.258	7.781	36.730
1988/89	797.582	7.493	37.926
1989/90	777.945	7.365	40.005
1990/91	755.903	7.259	41.035
1991/92	727.775	7.128	40.361
1992/93	695.040	6.968	40.951
1993/94	678.145	6.851	42.207
1994/95	655.715	6.727	37.999 ¹¹¹⁵
1995/96	631.237	6.524	45.714 ¹¹¹⁶
1996/97	612.620	6.357 ¹¹¹⁷	46.916
1997/98 ¹¹¹⁸	602.115	6.299	42.995
1998/99 ¹¹¹⁹	602.478	6.157	43.227
1999/00	596.482	5.847	41.745
2000/01	593.094	5.708	42.863
2001/02	598.701	5.684	46.615

¹¹¹⁵ Για το συγκεκριμένο σχολικό έτος η Ε.Σ.Υ.Ε. διέθετε στοιχεία για τον ακριβή αριθμό των δασκάλων που υπηρετούσαν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η διαφορά που υπάρχει με τα αμέσως προηγούμενα έτη οφείλεται στον συνυπολογισμό και του αριθμού των ειδικοτήτων (καθηγητές ξένων γλωσσών, εικαστικών, γυμναστές).

¹¹¹⁶ Συμπεριλαμβάνεται ο αριθμός των ειδικοτήτων, καθώς και οι απόντες.

¹¹¹⁷ Στοιχεία ενάρξεως σχολικού έτους.

¹¹¹⁸ Στοιχεία ενάρξεως σχολικού έτους.

¹¹¹⁹ Στοιχεία ενάρξεως σχολικού έτους.

Συγκριτικός πίνακας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Έτος	Μαθητικό δυναμικό	Δημοτικά σχολεία	Εκπαιδευτικοί
2002/03	598.445	5.632	49.522
2003/04	606.763	5.570	50.789

Πηγή: Γενική Γραμματεία Ε.Σ.Υ.Ε.

Εστιάζοντας ο συνδικαλιστικός λόγος στην ουσία του ζητήματος, θεωρεί ως αποτέλεσμα της κατάργησης της θητείας τη δημιουργία ενός διαρκούς πλέγματος εξουσίας που απέκλειε κάθε ανεπιθύμητο και προωθούσε όσους είχαν τη σχετική εύνοια.¹¹²⁰ Για την ομοσπονδία η προώθηση ρυθμίσεων όπως η κατάλυση της συλλογικότητας, η περιθωριοποίηση του συλλόγου διδασκόντων, η ισοβιότητα των στελεχών, «η αναβίωση του επιθεωρητισμού» αποτελούσαν διαδικασίες και μέτρα που βρίσκονταν στην αντίπερα όχθη σε σχέση με αυτά που είχε ανάγκη ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.¹¹²¹

Επρόκειτο για επιστροφή στο παρελθόν, για ένα βήμα προς τα πίσω. Ο «διοικητικός κλοιός» δύο μόνιμων αξιολογητών (διευθυντής, σχολικός σύμβουλος) του εκπαιδευτικού προσωπικού θα τραυμάτιζε το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και «απέβαινε ο ίδιος μόνιμη πληγή του εκπαιδευτικού συστήματος».¹¹²² Μία ανάλογη προοπτική συστηματοποιούσε τον υποκειμενισμό και την αυθαιρεσία του ενός, την εξάρτηση και την καθυπόταξη της εκπαιδευτικής κοινότητας. Τα εκφραστικά και λογικά σχήματα που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί σε αυτή την πάλη ιδεών συγκεντρώνονται γύρω από το ερώτημα πότε ή υπό ποιες συνθήκες αναπτύσσεται ευκολότερα το σχολείο ως αυτόνομη κοινότητα μανθανόντων.

Η ισοβιότητα δεν παρείχε τα εχέγγυα για τη θετική αντιμετώπιση του προβλήματος, γι' αυτό σε κοινό ψήφισμα των εκπαιδευτικών οργανώσεων και των δύο βαθμίδων εκφραζόταν η ριζική αντίθεσή τους στη φιλοσοφία και την πρακτική αξία παρόμοιων επιλογών.

¹¹²⁰ Δ.Β.,1047-1048:2,4.

¹¹²¹ Ο.π.:5. Ο όρος που χρησιμοποιούσε η Δ.Ο.Ε. ήταν «υπονόμηση».

¹¹²² Ο.π.:10.

Πίνακας 22

Συγκριτικά στοιχεία για το στελεχιακό δυναμικό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Συνολικός αριθμός προσωπικού κατά κατηγορία στελεχιακού δυναμικού σε διάφορες χρονικές περιόδους					
Έτος	Γενικοί επιθεωρητές – Νομαρχιακοί Επιθεωρητές - Επόπτες	Επιθεωρητές	Προϊστάμενοι διεύθυνσης	Προϊστάμενοι γραφείου	Σχολικοί σύμβουλοι
1963	11	150			
1964	15	200			
1967					
1968	15	200			
1970	39	176			
1971	66	137			
1974	30	240			
1975	25	265			
1976	15	240			
1980					
1982			58		300
1983			46		255
1984					
1986					
1990					284
1992				180	
1995			57	139	257
1996			58	141	
1997			58	131	
1998			58	141	301
2000			58	141	
2001			58	141	366
2002			58	146	
2003					363
2004			57	152	
2007			58	158	
2009			58	159	

Πηγή: Διεύθυνση Προσωπικού Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Υπουργείου Παιδείας;Κ.Ε.Ε.,2002:113;273-275,346-347;Κ.Ε.Ε.,2003:11,21,29;Ανδρέου,1994:268;Ανδρέου,1999:255.

Στο ίδιο ψήφισμα τονίζεται ότι δεν επρόκειτο να γίνει αποδεκτό στη συνείδηση του εκπαιδευτικού κόσμου κάθε νομικό κείμενο που διαπνεόταν από αντίστοιχες λογικές και θα αναιρούνταν κατά την εφαρμογή του.¹¹²³

Πίνακας 23

Ενδεικτικά στοιχεία για συγκεκριμένες κατηγορίες σχολικών συμβούλων

Κατηγορίες σχολικών συμβούλων			
Έτος	Δημοτικής εκπαίδευσης	Προσχολικής αγωγής	Ειδικής αγωγής
1982	300	20	8
1988		50	
1989			16
2001	366	47	16
2003			18
2004		70	
2009		70	18
2011			

Πηγή: Διεύθυνση Προσωπικού Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Υπουργείου Παιδείας;Κ.Ε.Ε.,2003:29.

Τελικά, οι σχετικές ρυθμίσεις θα ψηφιστούν. Ακολουθούν επιλογές σχολικών συμβούλων (1992), ενώ είχαν προηγηθεί δύο χρόνια νωρίτερα οι επιλογές προϊσταμένων. Η Δ.Ο.Ε. θεωρούσε ως μοναδικό μέσο θεραπείας των αντιθέσεων στην εκπαίδευση την άμεση λήξη της θητείας για όλους τους τότε υπηρετούντες σε θέση ευθύνης, ανεξάρτητα από το αν είχε περατωθεί η θητεία τους ή όχι.¹¹²⁴ Αυτή η θέση διέκοπτε τη «σύμπλευση» με τη νομιμότητα, αφού όπως τονίσαμε και αλλού ο συνδικαλιστικός φορέας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πρότασε όλων την εξάντληση της θητείας, πριν την έναρξη της επανάκρισης.

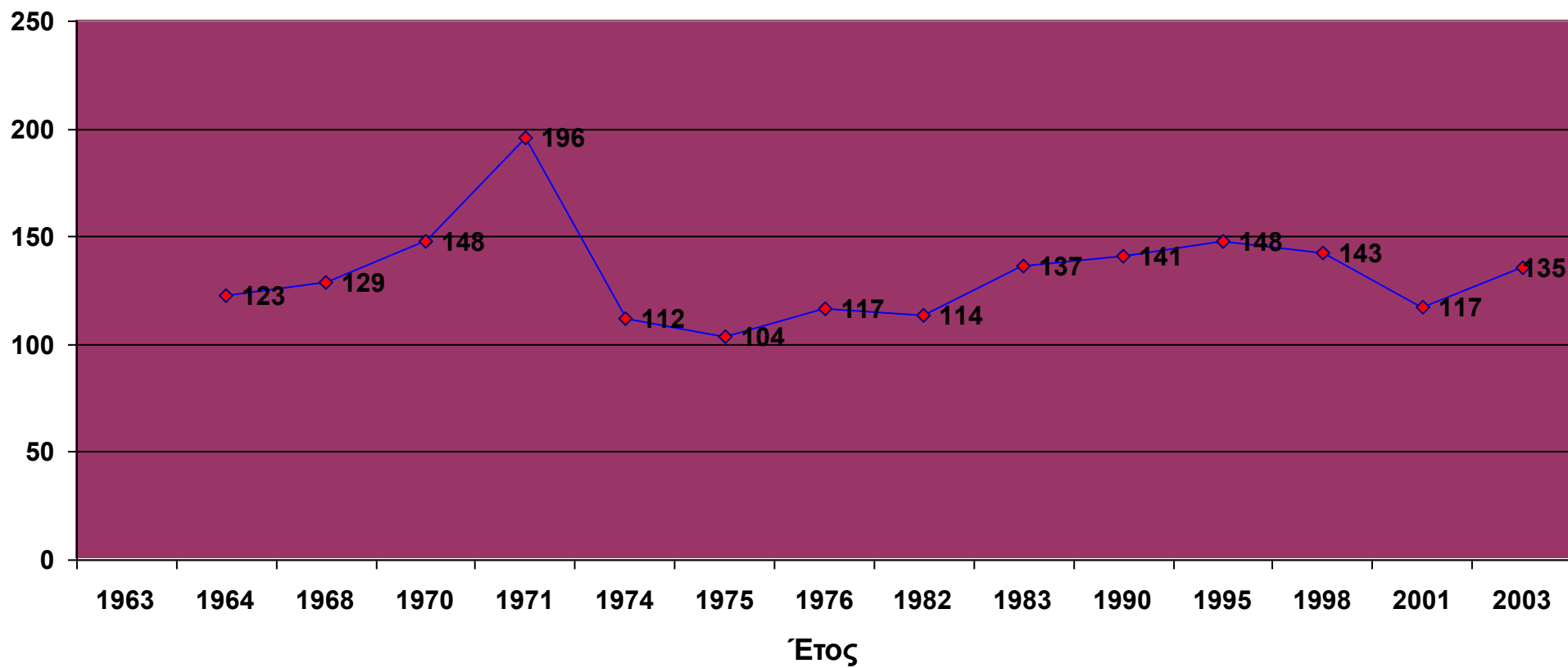
Απέριππτε, δηλαδή τη σχετικοποίηση θεσμών και προσώπων, την υποβάθμισή τους, την εργαλειακή τους χρήση, που απέβαινε αρνητική τόσο γι' αυτούς, όσο και για το εκπαιδευτικό σύστημα. Στην προκειμένη περίπτωση υποστήριζε ότι οι συνθήκες έντασης, που είχαν δημιουργηθεί, και *«μετέφεραν την καταπίεση και την καταστολή απ' τους διδάσκοντες στους διδασκόμενους»* έπρεπε να αναιρεθούν.¹¹²⁵

¹¹²³ Ο.π.:22.

¹¹²⁴ Δ.Β.,1059-1060:4. Στις αποφάσεις της 62^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹¹²⁵ Δ.Β.,1061:6;1062-1063:7;1064:17;1065:3;1068:6.

Διακύμανση της αναλογίας στελέχους - εκπαιδευτικών

Επιθεωρητές / Σχολικοί Σύμβουλοι.

Η Δ.Ο.Ε. ζητούσε να ακυρωθεί η νομοθεσία που είχε παραχθεί από το 1990 και μετά. Για το σκοπό αυτό καλεί το στελεχιακό δυναμικό να λειτουργήσει σύμφωνα με τις θέσεις της. *«Οι δάσκαλοι και νηπιαγωγοί της χώρας συνεργάζονται με τους σχολικούς συμβούλους για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών θεμάτων, αλλά δεν πραγματοποιούν διδασκαλία ενώπιόν τους (προκειμένου να αξιολογηθούν)...»*.¹¹²⁶ Η ομοσπονδία ερχόταν τώρα αντιμέτωπη με μια πραγματικότητα και όχι με μια «ατμόσφαιρα», όπως συνέβαινε μερικά χρόνια πριν, όπως για παράδειγμα το 1982, το 1985 ή το 1988.

Γιατί οι δηλώσεις για διοικητική ανεπάρκεια στα σχολεία μορφοποιούνταν ή μετατρέπονταν σε συγκεκριμένους μηχανισμούς ελέγχου και ποδηγέτησης του εκπαιδευτικού *«ο οποίος μεταβάλλεται σε εξιλαστήριο θύμα για να συγκαλυφθεί η κακοδαιμονία που μαστίζει τη δημόσια εκπαίδευση»* (εξαιτίας της εφαρμογής συγκεκριμένων εκπαιδευτικών πολιτικών).¹¹²⁷ Προτείνοντας η Δ.Ο.Ε. τη λήξη της θητείας των θέσεων ευθύνης, τοποθετούσε το στελεχιακό σε νέες βάσεις. Στην πραγματικότητα επεδίωκε την μελέτη του ζητήματος από την αρχή, χωρίς προαπαιτούμενα.

Για την οικονομική διάστασή του υπογράμμισε ότι το επίδομα θέσης, των προϊσταμένων κυρίως, ήταν, αναλογικά με τις ευθύνες που αναλάμβαναν, πενιχρό. Την ίδια περίοδο που διεκδικεί την ενσωμάτωση της Α.Τ.Α., του επιδόματος εξομάλυνσης και ενός επιδόματος 18.000 δραχμών στους βασικούς μισθούς των δασκάλων επιδιώκει ανάλογη ρύθμιση για το στελεχιακό δυναμικό. Ιδίως, την αναδρομική χορήγηση στους σχολικούς συμβούλους του επιδόματος των 18.000 δραχμών.¹¹²⁸

Τα ζητήματα των θέσεων ευθύνης θα εξεταστούν ξανά σε σχέση με την εφαρμογή της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού και του εκπαιδευτικού έργου, που τότε μονοπωλούσε το ενδιαφέρον του εκπαιδευτικού κόσμου. Η μετατροπή μιας θέσης επί θητεία σε μόνιμη συνεπαγόταν και την ένταξή της στους αντίστοιχους υψηλούς βαθμούς της κλίμακας του νέου (τότε) βαθμολογίου (του ν. 2085/1992). Η ένταξη αυτή είχε ως συνέπεια, εκτός από την καταβολή του αντίστοιχου επιδόματος θέσης, και τη μισθολογική αύξηση που προβλεπόταν στον αντίστοιχο

---

¹¹²⁶ Δ.Β., 1059-1060:80.

¹¹²⁷ Δ.Β., 1061:6.

¹¹²⁸ Δ.Β., 1059-1060:5,60. Η Δ.Ο.Ε. διεκδικούσε την επαναφορά και νομοθετική κατοχύρωση ενός συστήματος γνήσιας αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής (Α.Τ.Α.) των μισθών.

με τη θέση βαθμό. Με αυτό τον τρόπο γινόταν ευθεία συσχέτιση τεσσάρων εννοιών: της μονιμότητας, της θητείας, της αξιολόγησης και των οικονομικών απολαβών.¹¹²⁹ Ταυτόχρονα, αναδεικνυόταν το πολυδιάστατο των θεμάτων που αφορούσαν την εκπαίδευση.

Πίνακας 24
Αποδοχές¹¹³⁰ των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης το 1993

Έτη υπηρεσίας	Καθαρές αποδοχές ¹¹³¹	Τρίμηνη υπερωριακή αποζημίωση ¹¹³²
0	107.100	40 ώρες X 2.152
4	140.000	
6	147.400	
10	158.400	
12	162.700	
18	175.600	
20	177.700	
24	186.400	
28	195.500	
30	197.900	

Πηγή: Διδασκαλικό Βήμα, 1062-1063:13.

Για τους δασκάλους, πρωτοποριακοί θεσμοί υποβαθμίζονταν στο ρόλο του αξιολογητή και του βαθμολογητή. Βασικός τους στόχος γινόταν η κατάταξη των εκπαιδευτικών σε αυστηρά ιεραρχημένες κλίμακες βαθμολογίας που θα προκαλούσαν αντιπαραθέσεις, θα ενίσχυαν συγκρούσεις.¹¹³³ Οι απόψεις αυτές συνιστούν, κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, μια ριζικά διαφορετική θεώρηση του νοήματος των αρμοδιοτήτων των θέσεων ευθύνης από την αντίστοιχη της πολιτείας.

Η ολομέλεια των προέδρων των πρωτοβάθμιων οργανώσεων, που συγκαλείται το Σεπτέμβριο του 1993, θα επιβεβαιώσει αυτό το ασύμβατο των απόψεων. Ειδικότερα, τόνιζε σε ανακοίνωσή της ότι διαπίστωνε μεταξύ των αρμοδιοτήτων του στελεχιακού δυναμικού την άσκηση ασφυκτικού ελέγχου στο διδακτικό προσωπικό, όχι με βάση αντικειμενικά, επιστημονικά και άλλα αναντίρρητα αποδεικτικά στοιχεία του ατομικού φακέλου των εκπαιδευτικών,

¹¹²⁹ Δ.Β., 1061:6.

¹¹³⁰ Τιμές σε δραχμές.

¹¹³¹ Στις αποδοχές δεν συμπεριλαμβάνονται τα οικογενειακά επιδόματα.

¹¹³² Το ποσό ανερχόταν σε 86.080 δραχμές ακαθάριστα ή 66.729 καθαρά. Η συγκεκριμένη αποζημίωση (που χορηγούνταν κάθε τρίμηνο) ήταν ένα ποσό που ισοδυναμούσε σε 40 ώρες υπερωριακής απασχόλησης, ενώ η Δ.Ο.Ε. διεκδικούσε την αύξηση αυτής της αποζημίωσης στο ύψος των 60 ωρών ανά τρίμηνο.

¹¹³³ Δ.Β., 1061:2.

αλλά με όσα επιθυμούσε αυθαίρετα η κρίση του ενός κριτή. Ο τελευταίος καλούνταν να αξιολογήσει *«κάθε περιοχή πρωτοβουλιών και συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού στην εργασία του, μονοπρόσωπα βέβαια, αυθαίρετα και κατά το μεγαλύτερο μέρος κυριαρχικά. Ο ασφυκτικός αυτός έλεγχος αφορά και όλα εκείνα τα προβλήματα καθημερινών τριβών μέσα στο σχολικό περιβάλλον και έξω απ' αυτό, που οδηγούν στις γνωστές συγκρούσεις και πλήττουν τις διαπροσωπικές σχέσεις των παραγόντων της εκπαιδευτικής κοινότητας»*.¹¹³⁴

Η Δ.Ο.Ε. διέβλεπε τον κίνδυνο να μεταβληθεί η σχολική ζωή σε ελεγκτική κυριαρχική δομή χαρακτηρισμών και βαθμολογίας της συμπεριφοράς όσων δραστηριοποιούνταν εντός του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι, η ευρύτητα του περιεχομένου που χαρακτηρίζει την αξιολόγηση περιοριζόταν ασφυκτικά στο ενδιαφέρον των μικρών ή μεγάλων συγκρούσεων, παραχαράσσοντας τελικά και την ουσία της που είναι η ανατροφοδότηση, η βελτίωση, η ενθάρρυνση και η αναβάθμιση του χαρακτήρα της συνεργαζόμενης μορφωτικής κοινότητας κάθε σχολικής μονάδας. Υπό αυτές τις συνθήκες διεκδικούσε αλλαγή προσανατολισμών και επανακαθορισμό των καθηκόντων όσων κατείχαν θέσεις ευθύνης, τουλάχιστον σε ό,τι αφορούσε τη συγκεκριμένη θεματική.

Η νέα ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, που προκύπτει από τις εκλογές του φθινοπώρου του 1993, θα αποδεχτεί τη δέσμη ιδεών που της υποβάλλει η ομοσπονδία. Αυτές εμπεριείχαν και αναφορές σε θέματα οικονομικής φύσης.¹¹³⁵ Η ψήφιση, όμως, του ν. 2188/1994 δεν έληγε τη θητεία των σχολικών συμβούλων και των διευθυντών, ενώ οι προϊστάμενοι, για τους οποίους είχε συμβεί κάτι τέτοιο, είχαν αντικατασταθεί από εκπαιδευτικούς με ανάθεση καθηκόντων. Και οι δύο λύσεις θεωρούνταν από τη Δ.Ο.Ε. ότι συντηρούσαν ή παγίωναν ενδιάμεσες καταστάσεις και δεν έδιναν απαντήσεις στον πυρήνα του προβλήματος.¹¹³⁶

Διαφωνεί με κάθε προσπάθεια επαύξησης των αρμοδιοτήτων των σχολικών συμβούλων ή των προϊσταμένων με τη σχεδιαζόμενη τότε σύνταξη εισηγητικής έκθεσης για τους διευθυντές σχολείου (όπως όριζε το προσχέδιο του προεδρικού διατάγματος 398/1995).¹¹³⁷ Ένας από τους λόγους αυτής της επιλογής ήταν η επιθυμία διαφύλαξης του αδιατάρακτου στις σχέσεις στελέχους-εκπαιδευτικών.

---

¹¹³⁴ Ο.π.: 5-6.

¹¹³⁵ Δ.Β., 1062-1063:8.

¹¹³⁶ Δ.Β., 1068:7;1070:12.

¹¹³⁷ Δ.Β., 1068:12,13.

Από την άνοιξη του 1994 η ομοσπονδία είχε αρχίσει να διαμορφώνει, για τρίτη φορά την τελευταία δεκαετία, ένα πλήρες κείμενο θέσεων για κάθε διάσταση του στελεχιακού. Το κείμενο αυτό αναφέρεται και σε οικονομικά ζητήματα. Ειδικότερα, προτρέπει την πολιτεία να θεσμοθετήσει *«γενναία κίνητρα για τις θέσεις των στελεχών της εκπαίδευσης, ώστε να προκληθεί το ενδιαφέρον (του) υποψηφίου με αξιολόγα προσόντα. Προτείνεται το επίδομα του διευθυντή σχολείου να διαμορφωθεί στο ύψος των πενήντα χιλιάδων δραχμών, ενώ το επίδομα των προϊσταμένων και των σχολικών συμβούλων να κλιμακωθεί ανάλογα προς τα πάνω»*.¹¹³⁸Τις διεκδικήσεις αυτές θα επικυρώσει και η 63^η γενική συνέλευση, που ακολουθεί αμέσως μετά.¹¹³⁹

Η οικονομική συνιστώσα, επομένως, τοποθετούνταν σε μια από τις κεντρικές θέσεις της συγκεκριμένης προβληματικής. Επιπλέον, από την ψήφιση του ν. 1566/1985 και μετά απασχολεί διαρκώς όλο και περισσότερο τόσο τους άμεσα ενδιαφερόμενους, όσο και το συνδικάτο. Έτσι, οι οπτικές του θέματος θα είναι περισσότερες από μία (αποδοχές, αξιολόγηση, υπηρεσιακή κατάσταση κτλ.).¹¹⁴⁰

Η μελέτη ενός νέου σχεδίου προεδρικού διατάγματος θέτει ξανά αυτά τα ζητήματα. Η ομοσπονδία θα τοποθετηθεί και πάλι μέσω *«βασικών αρχών»* και *«βασικών όρων»*. Τα κείμενά της ακολουθούν μία λογική η οποία είχε αναπτυχθεί το προηγούμενο χρονικό διάστημα των έντονων αντιπαραθέσεων. Για την ακρίβεια επαναλαμβάνονται ξανά μια σειρά από επιχειρήματα για τη σκοπιμότητα της επί τηθεία άσκησης καθηκόντων αντί της αντίστοιχης υπό καθεστώς μονιμότητας.¹¹⁴¹Η βασική επισήμανση ήταν (και τώρα) πως η μονιμότητα οδηγούσε με την πάροδο του χρόνου σε κάθε είδους και βαθμού αγκυλώσεις, ενώ η προσωρινότητα εξασφάλιζε τη δυνατότητα της δημιουργικής ανανέωσης.

Για να γίνουν πράξη αυτές οι προτάσεις απαιτούνταν, εκτός από ένα νομοθετικό πλαίσιο που να χαρακτηρίζεται από διαφορετική φιλοσοφία, και η κατάργηση όλων των ήδη υπηρετούντων στελεχών (υπό οποιοδήποτε καθεστώς κι αν ενεργούσαν), η δραστηριοποίηση των διαδικασιών επιλογής από την

---

¹¹³⁸ Ο.π.: 14.

¹¹³⁹ Δ.Β., 1071:7.

¹¹⁴⁰ Το ορθότερο είναι πως προστίθονταν διαρκώς νέες με την πάροδο του χρόνου.

¹¹⁴¹ Ο.π.: 13-14.

αρχή.¹¹⁴²Οι εκπαιδευτικοί θα εμμένουν στην προτεραιότητα και στα πλεονεκτήματα της θητείας και μετά την ψήφιση του προεδρικού διατάγματος 398/1995, για το οποίο παραδέχονται ότι *«δεν κατάφεραν να αποτρέψουν την έκδοσή του...με το πλήθος των αρνητικών του ρυθμίσεων»*.¹¹⁴³

Στις θετικές εξελίξεις συγκαταλεγόταν το ενδιαφέρον του υπουργείου Παιδείας να προωθήσει νομοθετική ρύθμιση για τη χορήγηση του επιδόματος βιβλιοθήκης, ύψους 20.000 δραχμών, στους σχολικούς συμβούλους.¹¹⁴⁴ Συνέχεια στο θέμα θα δοθεί με διακοίνωση του συνδικάτου προς όλους τους αρμόδιους υπουργούς, σχετικά με νόμο που κατατίθεται στη Βουλή εκείνη την περίοδο και αφορούσε συνταξιοδοτικά ζητήματα. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 3 του νόμου αυτού οριζόταν ότι για τον υπολογισμό της σύνταξης των εκπαιδευτικών που εξέρχονταν της υπηρεσίας από θέση σχολικού συμβούλου λαμβανόταν υπόψη ο μισθός που τους καταβαλλόταν ως εν ενεργεία και όχι οι αποδοχές της οργανικής τους θέσης. Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η συμπλήρωση μίας, τουλάχιστον, πλήρους θητείας.

Για την ομοσπονδία επρόκειτο για ευνοϊκή ρύθμιση, μέσω της οποίας ρυθμιζόνταν με αποσπασματικό τρόπο συνταξιοδοτικά θέματα ελάχιστων εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ερήμην του οργανωμένου κλάδου. Γιατί *«...με τη διάταξη αυτή ευνοούνται με προκλητικό και σκανδαλώδη τρόπο ορισμένοι σχολικοί σύμβουλοι, δηλαδή εκείνοι που συμβαίνει να εξέρχονται της υπηρεσίας από θέση σχολικού συμβούλου, ενώ αγνοούνται όσοι σχολικοί σύμβουλοι υπηρέτησαν το θεσμό και μια και δυο πλήρεις θητείες και δεν επανακρίθηκαν»*.¹¹⁴⁵

Ταυτόχρονα, αυτή η απόφαση ερμηνεύεται ως ένδειξη αδιαφορίας για όλες τις υπόλοιπες ομάδες στελεχών, *«οι οποίοι ενώ προσφέρουν τουλάχιστον ισότιμο, εξίσου σημαντικό αλλά και πολυσύνθετο έργο «απολαμβάνουν» μηδαμινό έως ανύπαρκτο επίδομα...ως...επιβράβευση των υπηρεσιών τους σε θέσεις αυξημένης ευθύνης»*. Το συνδικάτο υποστήριζε ότι κάθε αποσπασματική ρύθμιση, που θεσμοθετεί διαχωριστικές λογικές έπληττε την εκπαίδευση και το περί δικαίου αίσθημα. Κάτι ανάλογο είχε συμβεί και στο παρελθόν με τις αποδοχές των τέως

¹¹⁴² Δ.Β., 1073:12;1079:16.

¹¹⁴³ Δ.Β., 1083:34. Αποφάσεις της 65^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης.

¹¹⁴⁴ Δ.Β., 1073:4. Το συγκεκριμένο επίδομα είχε χορηγηθεί στους εκπαιδευτικούς.

¹¹⁴⁵ Δ.Β., 1075:26.

επιθεωρητών. Σαν λύση προτείνει την απόσυρση της επίμαχης διάταξης και τη μελέτη των ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών προβλημάτων του συνόλου των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.¹¹⁴⁶

Αντιπαραβάλλοντας το (συνδικαλιστικό) χειρισμό αυτού του ζητήματος με τον αντίστοιχο για άλλα οικονομικής φύσης θέματα (π.χ., τη χορήγηση του επιδόματος των 18.000 δραχμών στους σχολικούς συμβούλους) διαφαίνεται ότι η ομοσπονδία, κατά προτεραιότητα, θα συμβάλλει στη διαμόρφωση συνολικών ή γενικότερων πολιτικών αποδοχών. Δε θα συνδουλίσει τις μονομερείς λύσεις, εκτός από τις περιπτώσεις εκείνες που αναφέρονταν σε παροχές που ήταν ήδη κεκτημένο της πλειοψηφίας των δασκάλων (το επίδομα των 18.000 δραχμών, για παράδειγμα).

Επιπρόσθετα, η πρόταξη συνολικών οικονομικών πολιτικών δε θα δράσει παραμορφωτικά ή παρεμποδιστικά για τη διεκδίκηση ιδιαίτερου οικονομικού καθεστώτος για όσους υπηρετούσαν σε θέσεις ευθύνης (επιδόματα θέσης). Αυτό, όμως που δε θα αποδεχτεί ήταν η κατοχύρωση οποιασδήποτε επιλεκτικής πολιτικής, που δημιουργούσε ευνοημένους ή μη. Την ίδια χρονική περίοδο (1995) η Δ.Ο.Ε. παρατηρεί ότι οι κενές θέσεις σχολικών συμβούλων ανέρχονταν σε 80, ενώ άλλοι 20 περίπου συμπλήρωναν τριακονταπενταετή υπηρεσία. Έτσι, το ένα τρίτο περίπου του συνολικού αριθμού των αντίστοιχων θέσεων έπρεπε να καλυφθεί άμεσα.¹¹⁴⁷

Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και το στελεχιακό δυναμικό, που διέβλεπε την απουσία μίας συγκροτημένης και ουσιαστικής προσπάθειας για επιμόρφωση και οικονομική στήριξη του.¹¹⁴⁸ Οι σχολικοί σύμβουλοι θα εξαιρεθούν από αυξήσεις ύψους 35% των καθηγητών Α.Ε.Ι. (από το επίδομα για την προαγωγή της έρευνας), από το επίδομα των 18.000 δραχμών αλλά και από το επίδομα βιβλιοθήκης (που ανερχόταν σε 20.000 δραχμές). Η κατηγορία αυτή του στελεχιακού δυναμικού θα επικαλεστεί ως επιχείρημα ότι η αμοιβή τους ήταν μικρότερη και από αυτή του διευθυντή σχολείου. Την ίδια στιγμή η σχετική διάταξη για το συνταξιοδοτικό καθεστώς τους αποσύρεται, με αποτέλεσμα οι αποδοχές τους να υπολογίζονται με βάση το μισθό του δασκάλου και όχι του επίκουρου καθηγητή Α.Ε.Ι.

---

¹¹⁴⁶ Ήδη βρισκόμαστε σε μια περίοδο, που τα γενικότερα προβλήματα του ασφαλιστικού συστήματος είχαν αρχίσει να διαφαίνονται.

¹¹⁴⁷ Δ.Β., 1076:69.

¹¹⁴⁸ Ο.π.: 21.

Και πάλι ο νόμος θα αξιοποιηθεί ως συγκριτικό πλεονέκτημα για την παραγωγή θέσεων, αφού τόσο ο (ιδρυτικός) 1304/1982, όσο και ο μετέπειτα 1566/1985 όριζαν για το σχολικό σύμβουλο το βαθμό του παρέδρου επί θητεία του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου με μισθό επίκουρου καθηγητή Αττικής. Η Πανελλήνια Ένωση Σχολικών Συμβούλων θα υιοθετήσει τα επιχειρήματα της ομοσπονδίας, διεκδικώντας ανάλογη συνταξιοδοτική πολιτική¹¹⁴⁹ για όλους «τους διατελέσαντες και διατελούντες σχολικούς συμβούλους». Τα στελέχη αυτά ευθυγραμμίζονταν σαφώς και άμεσα με την τοποθέτηση του συνδικαλιστικού οργάνου, ενώ το τελευταίο αναλάμβανε την προώθηση και επίλυση των παραπάνω προβλημάτων. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι δεν υπήρξε καταγραφή, σε οποιαδήποτε εξεταζόμενη περίοδο (μετά το 1982), που κάποια ομάδα στελεχών να αποστασιοποιηθεί ή να αναιρέσει τις συνδικαλιστικές προτεραιότητες που έθετε η ομοσπονδία ή τουλάχιστον να υποστηρίξει ότι δεν καλυπτόταν απ' αυτές.¹¹⁵⁰

Σε μια περίοδο που οι οικονομικές διεκδικήσεις βρίσκονται σε έξαρση, η ομοσπονδία προσπαθεί να επιτύχει τη ρύθμιση των θεμάτων που αφορούσαν τις θέσεις ευθύνης του εκπαιδευτικού συστήματος. Κατά τη γνώμη της, η πολιτεία είχε αποδεχτεί και δεσμευτεί γι' αυτό κατ' επανάληψη. Για το συνδικαλιστικό φορέα «η επιτακτική ανάγκη της οικονομικής στήριξης και αναβάθμισης του θεσμού του σχολικού συμβούλου, θεσμού με τεράστια σημασία για την επιστημονική καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, προϋποθέτει και την οικονομική αυτονομία του». Επομένως, οι αυξημένες αποδοχές σήμαιναν για τη Δ.Ο.Ε. υψηλό επίπεδο ευθύνης, σημαντική προσφορά, έκφραση αξιοσύνης, αλλά και την αναγκαία ανεξαρτησία για τη απερίσπαστη άσκηση των συγκεκριμένων καθηκόντων.¹¹⁵¹ Όσον αφορά το επίδομα των 18.000 δραχμών, οι προσπάθειες της ομοσπονδίας θα ευοδωθούν, αφού με νομοθετική ρύθμιση οριζόταν η καταβολή του από 1/1/1997.¹¹⁵²

Οι εκπαιδευτικοί αξιοποιούν την ανάπτυξη του σχετικού διαλόγου για τη σχέση τοπικής αυτοδιοίκησης και διοικητικού μηχανισμού του εκπαιδευτικού

---

¹¹⁴⁹ Για το συνταξιοδοτικό των σχολικών συμβούλων είχε γίνει η οικονομοτεχνική μελέτη και είχε υπολογιστεί η αναγκαία δαπάνη.

¹¹⁵⁰ Αρκεί κανείς να ανατρέξει στη δράση της Ένωσης Μετεκπαιδευθέντων πριν το 1974 ή της Ένωσης Επιθεωρητών έως το 1982.

¹¹⁵¹ Δ.Β.,1082:6,29.

¹¹⁵² Ο.π.:47.

συστήματος για να προσδιορίσουν με μεγαλύτερη σαφήνεια τις αρμοδιότητες των δύο φορέων. Γι' αυτούς το στελεχιακό δυναμικό της εκπαίδευσης καλούνταν να ανταποκριθεί σε σημαντικά καθήκοντα και υποχρεώσεις, γιατί έφερε την κύρια ευθύνη της υλοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής.¹¹⁵³ Στο πλέγμα αυτών των αρμοδιοτήτων και ευθυνών ο διδασκαλικός κόσμος θεωρούσε ότι οι παρεμβάσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης θα λειτουργούσαν αποσταθεροποιητικά. Επιπλέον, δε διαπιστωνόταν η ύπαρξη του αντίστοιχου νομικού υπόβαθρου γι' αυτές τις ενέργειες.

Τη χρονιά αυτή, το 1996, οι σχολικοί σύμβουλοι και των δύο εκπαιδευτικών βαθμίδων θα επανέλθουν, παρεμβαίνοντας συλλογικά στη σχετική συζήτηση για τα προηγούμενα θέματα. Στην παρέμβασή τους αυτή τονίζουν πως σε μια εποχή αυξημένων απαιτήσεων από το εκπαιδευτικό σύστημα και τους λειτουργούς του παραμένει η οικονομική κατάσταση του στελεχιακού δυναμικού *«το πλέον χαρακτηριστικό πρόβλημα της εγκατάλειψης του θεσμού, αφού εγκαταλείφτηκε η οικονομική και ηθική του βάση»*.¹¹⁵⁴ Ταυτόχρονα, απαιτούσαν την άμεση εφαρμογή όσων όριζαν οι νόμοι 2083/1982, 1566/1985 και 2216/1994 για μισθολογική αύξηση 35% που έλαβαν οι επίκουροι καθηγητές Α.Ε.Ι., καθώς και το επίδομα των 18.000 δραχμών που έλαβαν οι πανεπιστημιακοί (με βάση το νόμο 2166/1996).

Επιπρόσθετα, για να αντιμετωπιστούν λειτουργικά προβλήματα απαιτούνταν λύσεις σχετικά με: το ρόλο τους, τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντά τους εντός οποιασδήποτε συλλογικότητας προγραμματισμού και δράσης, το συντονισμό και το δημοκρατικό έλεγχο, τη σύνδεσή τους με το καθοδηγητικό κέντρο και την έρευνα σε πανελλήνιο επίπεδο (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), την υλικοτεχνική και οργανωτική στήριξή τους.

Στην κατακλείδα της διακοίνωσής ζητούσαν τη διαμόρφωση ρύθμισης, *«σύμφωνα και με τις επισημάνσεις της Δ.Ο.Ε.»*, με την οποία οι συνταξιοδοτικές απολαβές κάθε ομάδας στελεχών (να) υπολογίζονται με βάση το 80% των εν ενεργεία αποδοχών τους. Για μια ακόμη φορά, παρά το γεγονός ότι τα συγκεκριμένα θέματα ήταν μερικότερα (αφορούσαν μια ομάδα εκπαιδευτικών),

---

¹¹⁵³ Δ.Β., 1082:27.

¹¹⁵⁴ Δ.Β., 1085:23.

επιδιώκεται η συμβολή της Δ.Ο.Ε. Δε θα υπάρξει προσπάθεια υποσκελισμού του μεν από τον δε.

Τον επόμενο χρόνο (1997), καθώς διαμορφωνόταν για μια ακόμη φορά νέο μισθολόγιο για τους δημοσίους υπαλλήλους, το συνδικάτο ζητά συνάντηση με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας. Μεταξύ των εξεταζόμενων θεμάτων συγκαταλέγεται και το επίδομα θέσης «*το ύψος του οποίου είναι ανεπαρκές και δεν ανταποκρίνεται στο προσφερόμενο έργο*».¹¹⁵⁵ Η συγκεκριμένη προβληματική εντάσσεται στην προσωρινή ημερήσια διάταξη της 66^{ης} γενικής συνέλευσης που πραγματοποιείται το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου. Συγκεκριμένα, γινόταν λόγος για την ανάγκη τα επίδομα των στελεχών να μην είναι δραχμικά, αλλά να αναπροσαρμόζονται ποσοστιαία.¹¹⁵⁶ Μια τέτοια διαφοροποίηση, τουλάχιστον για την πρώτη περίπτωση, επιτασσόταν καθώς η καθιέρωση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίματος πλησίαζε.

Η ομοσπονδία θα αδράξει την ευκαιρία της πρόσφατης τότε (1997) επιλογής στελεχών για να υπογραμμίσει τη σημασία μιας άλλης πλευράς αυτού του θέματος. Αυτή ήταν το έργο για το οποίο προορίζονταν οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί, που έπρεπε να είναι προσδιορισμένο με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια.¹¹⁵⁷ Η ανάγκη ορισμού των προδιαγραφών/χαρακτηριστικών των θέσεων ευθύνης απαιτούσε την ανάληψη πρωτοβουλιών και από τη μεριά της πολιτείας. Δε θεωρούνταν ορθολογικό ή συνέβαλλε στην επαύξηση των προβλημάτων η επικάλυψη ευθυνών μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών στελεχιακού δυναμικού. Η τελευταία αποτελούσε αιτία για τη δημιουργία προστριβών ή, συνήθως, την αυξανόμενη παραγωγή εγκυκλίων και υπουργικών αποφάσεων για τα ζητήματα αυτά.¹¹⁵⁸ Συχνά, όμως, η συγκεκριμένη λύση μάλλον συσκότιζε το είδος και το περιεχόμενο των ευθυνών του καθενός παρά συνέβαλε στην αποσαφήνισή τους (γραφειοκρατία).

Στο διάστημα μετά το 1995 το θέμα της επί θητεία άσκησης καθηκόντων κατέχει μία από τις πρώτες θέσεις στην ενότητα με τα προβλήματα-διεκδικήσεις

---

¹¹⁵⁵ Δ.Β., 1086:6.

¹¹⁵⁶ Ο.π.: 34.

¹¹⁵⁷ Δ.Β., 1089:34.

¹¹⁵⁸ Βασική παραδοχή της διοικητικής επιστήμης είναι ότι πρώτα προσδιορίζονται με ακρίβεια οι προδιαγραφές μιας θέσης εργασίας και μετά δημιουργείται ένας επιλεκτικός μηχανισμός που θα «συνδέσει» τους κατάλληλους υποψηφίους με τις κατάλληλες θέσεις.

για το στελεχιακό δυναμικό της εκπαίδευσης.¹¹⁵⁹ Η χρονική διάρκειά της είχε από την προηγούμενη δεκαετία παγιωθεί στα τέσσερα χρόνια, παρέχοντας έτσι εκτός από τη δυνατότητα ανανέωσης και τον αναγκαίο χρόνο εκδίπλωσης ικανοτήτων.¹¹⁶⁰ Ανάλογη συνέχεια, για αρκετά χρόνια, παρατηρείται και στα αιτήματα που σχετίζονταν με τα μέτρα στήριξης των θέσεων ευθύνης.

Η αναγκαιότητα απαλλαγής του διευθυντή από διδακτικά καθήκοντα ή, καλύτερα, ο περιορισμός τους σε *«ένα ελάχιστο ωρών, ώστε να μην είναι ξεκομμένος από την εκπαιδευτική διαδικασία»* επανερχόταν και πάλι.¹¹⁶¹

Σχετικά με τις αρμοδιότητες των στελεχών, οι εκπαιδευτικοί θα επιμένουν τα κατά τόπους Π.Υ.Σ.Π.Ε. να λαμβάνουν υπόψη τους τις εισηγήσεις των σχολικών συμβούλων για αρκετά θέματα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονταν η λειτουργία των σχολικών μονάδων, ο υποβιβασμός τους, ο χωρισμός των τμημάτων κ.ά.¹¹⁶² Επίσης, επαναφέρουν το θέμα της ίδρυσης θέσεων σχολικών συμβούλων ειδικοτήτων. Η αναλογία παρέμενε σταθερή σε 1 (σχολικό σύμβουλο) προς 100 (εκπαιδευτικούς).¹¹⁶³

Η εξασφάλιση της απαραίτητης υλικοτεχνικής υποδομής σε όλα τα γραφεία εκπαίδευσης, η άμεση μηχανοργάνωσή τους και η αύξηση των δαπανών λειτουργίας τους, μαζί με το απαραίτητο διοικητικό προσωπικό αποτελούσαν κοινό τόπο των διεκδικήσεων των δασκάλων αυτή τη χρονική περίοδο. Ο ρόλος του εξειδικευμένου υποστηρικτικού προσωπικού θεωρούνταν κρίσιμης σημασίας. Το να παρίστανται κάποιοι σε ένα χώρο δεν εξασφάλιζε και τη διοικητική αποτελεσματικότητά τους ή την ικανότητά τους να ανταποκρίνονται στις ανάγκες μιας πολύπλοκης διοικητικής λειτουργίας.

Παρά το γεγονός ότι είχαν περάσει αρκετά χρόνια από τότε που έκαναν τα πρώτα τους βήματα αυτοί οι θεσμοί, εξακολουθούσαν για τη Δ.Ο.Ε. να έχουν ελλείψεις.¹¹⁶⁴ Οι αποφάσεις της 68^{ης} γενικής συνέλευσης θα επιβεβαιώσουν ένα σύνολο ιδεών στο οποίο η ομοσπονδία έμενε συνεπής για περισσότερο από δύο δεκαετίες.¹¹⁶⁵ Σε αυτές γινόταν αναφορά στην αύξηση, αλλά και στην τιμαριθμοποίηση των επιδομάτων θέσης. Επιπρόσθετα, είχε παγιωθεί η αντίληψη

---

¹¹⁵⁹ Δ.Β., 1097:3.

¹¹⁶⁰ Δ.Β., 1098:17.

¹¹⁶¹ Δ.Β., 1097:3;1103:20;1099:4. Αντίστοιχη θεματολογία χαρακτηρίζει και την 69^η γενική συνέλευση.

¹¹⁶² Δ.Β., 1097:3. Προσωρινή ημερήσια διάταξη της 68^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹¹⁶³ Ο.π.: 9;1099:5;1103:20.

¹¹⁶⁴ Ο.π.: 5;1103:20.

¹¹⁶⁵ Δ.Β., 1099:3.

για την ανάγκη συμμετοχής κάθε στελέχους σε ειδικά σεμινάρια σχετικά με θέματα της αρμοδιότητάς του, τόσο πριν, όσο και κατά τη διάρκεια της θητείας του.¹¹⁶⁶

Πίνακας 25

Περιφερειακή κατανομή των σχολικών συμβούλων το σχολικό έτος 2000-01

Σχολικοί σύμβουλοι			
Περιφέρειες	Προσχολικής Αγωγής	Ειδικής Αγωγής	Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
Ανατολική Μακεδονία – Θράκη	4	1	27
Κεντρική Μακεδονία	7	2	58
Δυτική Μακεδονία	1	1	17
Ήπειρος	4	1	20
Θεσσαλία	5	1	29
Ιόνια Νησιά	1		7
Δυτική Ελλάδα	3	1	28
Στερεά Ελλάδα	3	1	23
Αττική	7	5	85
Πελοπόννησος	5	1	25
Βόρειο Αιγαίο	2	1	11
Νότιο Αιγαίο	2		12
Κρήτη	3	1	24
Σύνολο	47	16	366

Πηγή: Κ.Ε.Ε.,2002:113.

Οι παραδοχές αυτές θα αποτελέσουν το κύριο μέρος ενός ακόμη υπομνήματος που υποβάλλεται στο υπουργείο Παιδείας στις 25/04/2000. Σε αυτό διαφαίνεται η πεποίθηση των εκπαιδευτικών ότι η επαναπροκήρυξη ή η επανάληψη της κρίσης για κάθε θέση ευθύνης αποτελούσε μία αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για αξιοκρατικές επιλογές. Ήταν μια σημαντική συνιστώσα ή ένας παράγοντας σε μια πολυπαραγοντική κατά βάση διαδικασία.¹¹⁶⁷ Στις συζητήσεις για ένα νέο προεδρικό διάταγμα (25/2002) το συνδικάτο προβάλλει την ανάγκη να διασφαλιστεί ότι *«η θητεία των νέων στελεχών εκπαίδευσης θα είναι ενιαία (τετραετής). Όποιος γίνεται στο ενδιάμεσο, θα γίνεται για το υπόλοιπο της θητείας»*.¹¹⁶⁸ Ο κίνδυνος καταστρατήγησης της μετακλητότητας και μετατροπής της σε πρόφαση για διαρκείς ανακατατάξεις ή αντικαταστάσεις προσώπων

¹¹⁶⁶ Δ.Β., 1097:3;1099:4.

¹¹⁶⁷ Δ.Β., 1103:20.

¹¹⁶⁸ Δ.Β., 1106:2.

καιροφυλακτούσε πάντοτε. Η ερμηνεία, επομένως, της συγκεκριμένης έννοιας κατά το δοκούν αποτελούσε το τρωτό της σημείο.

Για να αποφευχθούν αδικίες, αλλά και να τηρηθούν οι στοιχειώδεις αρχές κοινωνικής δικαιοσύνης επιβαλλόταν να κρίνονται οι διευθυντές επί ίσοις όροις κατά τη διαδικασία των μεταθέσεων.¹¹⁶⁹ Αυτό ήταν ένα από τα αδύνατα σημεία του π.δ. 398/1995.¹¹⁷⁰ Για την ομοσπονδία οι διατάξεις στις οποίες υπόκειντο αυτές οι υπηρεσιακές μεταβολές ήταν σαφείς,¹¹⁷¹ δεν επιδέχονταν παρερμηνεία και γι' αυτό δεν έπρεπε να δημιουργούν προβλήματα.¹¹⁷²

Η 69^η γενική συνέλευση, που προηγείται όλων αυτών, θα ασχοληθεί με ένα ακόμη θέμα που άπτονταν των καθηκόντων των διευθυντών σχολείων. Στην παράγραφο με τίτλο «Κανονισμός λειτουργίας σχολείων» αναφέρεται ότι ο διευθυντής είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των αποφάσεων του συλλόγου διδασκόντων.¹¹⁷³ Εισηγείται στην προϊσταμένη αρχή την ανάθεση υπερωριακής διδασκαλίας σε όσους εκπαιδευτικούς το επιθυμούν, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις. Είναι υπεύθυνος για την τήρηση μητρώου με τα στοιχεία και τη βαθμολογία των μαθητών. Προβαίνει σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για την προστασία της υγείας των μαθητών και του προσωπικού.¹¹⁷⁴ Φροντίζει για την καλή κατάσταση του διδακτηρίου και των υλικών πόρων που διαθέτει αυτό.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η ομοσπονδία δε μιλούσε γενικά περί καθηκόντων, αλλά κατέγραφε αναλυτικά τα σημαντικότερα από αυτά. Με την επιλογή αυτή από το ένα μέρος αποσαφήνιζε τις υπηρεσιακές αυτές ενέργειες, ενώ από το άλλο έθετε όρια ή πλαίσιο νομιμότητας για το προσωπικό του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι, προφύλασσε τους εκπαιδευτικούς από πιθανή κατάχρηση εξουσίας ή αποφασιστικής ισχύος, αφού όριζε (ή επεδίωκε να ορίσει) το πεδίο δυνατοτήτων του καθενός.

Την επόμενη χρονιά, το 2001, τα προαναφερόμενα ζητήματα επιδιώκεται να αποτελέσουν μέρος ειδικής συλλογικής συμφωνίας μεταξύ του υπουργείου Παιδείας και των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών. Κατά τη

---

¹¹⁶⁹ Δ.Β., 1098:17.

¹¹⁷⁰ Ο.π.: 22;1103:14.

¹¹⁷¹ Δ.Β., 1109:3. Αυτές όριζαν ότι μπορεί να υποβάλλει αίτηση μετάθεσης ένας διευθυντής (ως εκπαιδευτικός). Επιπλέον, για να αναλάβει υπηρεσία στη νέα του θέση θα έπρεπε να έχει ολοκληρώσει την τετραετή θητεία του στη θέση ευθύνης. Το καθεστώς από το οποίο διέπονταν αυτές οι μεταβολές ήταν ίδιο με αυτό των εκπαιδευτικών.

¹¹⁷² Δ.Β., 1128:126.

¹¹⁷³ Δ.Β., 1103:21.

¹¹⁷⁴ Ο.π.: 22.

διάρκεια της διαπραγμάτευσης θα σταλεί στη Δ.Ο.Ε. απαντητικό έγγραφο από την πολιτική ηγεσία, το οποίο ανέφερε ότι αντιμετωπιζόταν θετικά το ενδεχόμενο κωδικοποίησης των υφιστάμενων διατάξεων που αναφέρονταν στις αρμοδιότητες των οργάνων διοίκησης των σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.¹¹⁷⁵

Η συνδικαλιστική δράση της Δ.Ο.Ε. σε αυτή τη θεματική θα κινηθεί με βάση το τριμερές σχήμα διοίκηση της εκπαίδευσης - αξιολόγηση - επιμόρφωση.¹¹⁷⁶ Το «πνεύμα των καιρών» απαιτούσε από το συνδικαλιστικό κίνημα μορφές πάλης με διαφορετικό περιεχόμενο από τις αντίστοιχες του παρελθόντος. Γι' αυτό και θα επιδιώξει να αφομοιώσει τις προσλαμβάνουσες από τις νέες συνθήκες της ελληνικής κοινωνίας.

Καθώς βρισκόμαστε στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, η διεύρυνση της προβληματικής γύρω από το στελεχιακό θα είναι σημαντική. Έτσι, τώρα το συνδικάτο πρότεινε να αναλάβουν την επιμόρφωση των στελεχών της εκπαίδευσης περισσότερο οργανωμένοι θεσμοί, όπως τα Διδασκαλεία, και να μην περιορίζεται αυτή σε έναν αριθμό ειδικών σεμιναρίων.¹¹⁷⁷ Επιπλέον, γινόταν μνεία για την ανάγκη συγκρότησης ολοκληρωμένης πρότασης για το θέμα της μονιμότητας και το συνταξιοδοτικό καθεστώς στο οποίο υπόκειντο τα στελέχη.¹¹⁷⁸

Η πορεία των οικονομικών θεμάτων καθορίζεται από τη διαμόρφωση ενός πολυνομοσχεδίου από το υπουργείο Παιδείας (2001), στο οποίο αναμενόταν αύξηση στα αντίστοιχα επιδόματα των στελεχών μεταξύ 30 και 80.000 δραχμών.¹¹⁷⁹ Την ίδια στιγμή, η αντίστοιχη για τους εκπαιδευτικούς (από 1/10/2001) ήταν 15.000 δραχμές. Οι τελευταίοι θα ζητήσουν μεγαλύτερο αριθμό σχολικών συμβούλων (ειδικής αγωγής, προσχολικής και δημοτικής εκπαίδευσης), έτσι ώστε να διατηρείται η αναλογία του ενός στελέχους προς 100 εκπαιδευτικούς. Επιπρόσθετα, θέτουν ξανά θέμα σχολικών συμβούλων ειδικότητων.¹¹⁸⁰

Το χρονικό τέρμα της μελετώμενης περιόδου θα βρει τους δασκάλους να υποστηρίζουν αντίστοιχες απόψεις για το στελεχιακό.¹¹⁸¹ Το επιχείρημα ότι καμιά αξιολογική «απόπειρα» του εκπαιδευτικού και του εκπαιδευτικού έργου δε είναι

---

¹¹⁷⁵ Δ.Β., 1109:3.

¹¹⁷⁶ Δ.Β., 1106:2.

¹¹⁷⁷ Δ.Β., 1122:89.

¹¹⁷⁸ Δ.Β., 1104:3. Μέρος των αποφάσεων της 69^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹¹⁷⁹ Δ.Β., 1112:12.

¹¹⁸⁰ Δ.Β., 1122:89.

¹¹⁸¹ Δ.Β., 1128:5.

εφαρμόσιμη χωρίς το κύρος μόνιμων στελεχών στην εκπαίδευση θα απορριφθεί. Για τη Δ.Ο.Ε. η άποψη αυτή είναι αναχρονιστική και οπισθοδρομική. Ταυτόχρονα, η προσπάθεια να ισχύσουν στην εκπαίδευση τα αντίθετα (μονιμότητα) απ' ότι ίσχυαν στον υπόλοιπο δημόσιο τομέα (κατάργηση μονιμότητας σε πρώτη φάση, θητεία) θεωρούνταν ότι έκρυβε άλλου είδους σκοπιμότητες.¹¹⁸²

Κάνοντας μια ανασκόπηση της συνδικαλιστικής πορείας του υπηρεσιακού καθεστώτος των στελεχών, θα δούμε ότι ήδη κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών της Δικτατορίας οι εκπαιδευτικοί στρέφονται ή προκρίνουν την προσφορά με θητεία. Ακόμη και ο διευθυντής γραφείου επιθεωρήσεως, αρχετυπική μορφή του προϊσταμένου διευθύνσεως ή γραφείου, προτείνεται να είναι μετακλητός. Ελάχιστες ήταν οι περιπτώσεις που η Δ.Ο.Ε. κάνει λόγο για «ισοβιότητα» των στελεχών, ενώ στις θέσεις της η διάρκεια αυτής της θητείας κυμαίνεται από τρία έως πέντε έτη. Το συγκεκριμένο αποτελεί ένα από τα ζητήματα στο οποίο η συνέπειά της είναι χαρακτηριστική.

Η μονιμότητα θεωρείται ότι διευκολύνει την αναπαραγωγή της κρατικής εξουσίας εντός του εκπαιδευτικού συστήματος. Τα στελέχη που δεν (επών)επιλέγονται δεν υποβαθμίζονται. Σύμφωνα με την ίδια λογική η Δ.Ο.Ε. επιδιώκει την αποδέσμευσή τους από οποιοδήποτε σχήμα αξιολόγησης. Συνεπώς, γι' αυτή, η μετακλητότητα αποκτά νόημα εντός ορισμένων πλαισίων-προϋποθέσεων.

Μεταξύ των αρνητικών που εντοπίζει είναι: η μακροχρόνια παραμονή των στελεχών στην ίδια θέση, οι συνεχείς μεταθέσεις, ο τρόπος με τον οποίο τοποθετούνται στην επαρχία ή στα αστικά κέντρα, η μη εξάντληση της θητείας τους. Ειδικότερα, για την τελευταία θα υποστηρίξει ότι το στελεχιακό δυναμικό ολοκληρώνει τη θητεία του πριν επανακριθεί. Επομένως, δεν διακόπτεται εξαιτίας παρεμβάσεων οποιουδήποτε παράγοντα.

Μία δεύτερη διαπίστωση είναι ότι στις εκάστοτε οικονομικές της διεκδικήσεις συμπεριλαμβάνει και τα σχετικά ζητήματα που ενδιέφεραν το διοικητικό-καθοδηγητικό μηχανισμό της εκπαίδευσης. Βασική της επιδίωξη σε κάθε χρονική περίοδο είναι η επίτευξη ευνοϊκών ρυθμίσεων ή οικονομικών πολιτικών για το σύνολο των μελών της, και όχι αποσπασματικών, μονομερών ή προνομιακών μεταχειρίσεων κάποιων θυλάκων του χώρου που εκπροσωπούσε

---

¹¹⁸² Ο.π.: 107,126.

συνδικαλιστικά, ως δευτεροβάθμια οργάνωση. Κατά την πάλη ή την αντιπαράθεση θέσεων με οποιοδήποτε σχετιζόμενο με την εκπαίδευση φορέα εκμεταλλεύεται διεκδικητικά τις δυνατότητες που της παρείχαν οι νομοθετικές κατοχυρώσεις διαφόρων ζητημάτων ή των επιμέρους πλευρών τους. Κάτι τέτοιο δε συνεπαγόταν την καταστρατήγηση του εκάστοτε νομικού πλαισίου ή συντεχνιακή λογική, αλλά εξέφραζε κυρίως την ανάγκη εξεύρεσης επιχειρημάτων για τη θεμελίωση ουσιαστικών θέσεων και όχι απλών, επιφανειακών διαφωνιών ή αντεγκλήσεων συμφεροντολογικού τύπου.

Η συνδικαλιστική αυτή πρακτική ή στρατηγική δε θα εμποδίσει το συγκεκριμένο φορέα να αντιληφθεί την ανάγκη για διαφοροποιημένη πολιτική απολαβών των στελεχών σε σχέση με το σύνολο των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Απεναντίας θα επιδιώξει κάτι τέτοιο, αφού γινόταν κατανοητό ότι αυτή βρισκόταν σε πλήρη αντιστοιχία με το βαθμό δυσκολίας των καθηκόντων τα οποία καλούνταν να φέρει σε πέρας αυτή η ομάδα εργαζομένων. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η μισθολογική σχέση νεοδιόριστου εκπαιδευτικού και στελέχους είναι 1 προς 3 πριν το 1980. Μετά από αυτό το χρονικό σημείο μειώνεται σε 1 προς 2.

Σε οποιαδήποτε διεκδίκηση της ομοσπονδίας των δασκάλων το κυρίαρχο νομιμοποιητικό όργανο θα είναι οι συλλογικές διαδικασίες (τακτικές και έκτακτες γενικές συνελεύσεις, ολομέλεια των προέδρων). Οι αποφάσεις που λαμβάνονται στο πλαίσιο αυτών των διεργασιών, που αποτελούσαν την επικύρωση ή όχι των προτεινόμενων ημερησίων διατάξεων από το διοικητικό συμβούλιο του συνδικάτου, έχουν ευρύτερη ισχύ και αξιοσημείωτη διάρκεια στο χρόνο. Ιδιαίτερα, η τακτική γενική συνέλευση αποτελεί τον κατεξοχήν μηχανισμό / χώρο συγκρότησης / γέννησης, τόσο σε μορφή περιεχομένου, όσο και λεκτικών σχημάτων του συνδικαλιστικού λόγου της ομοσπονδίας.

Μια ακόμη θέση που παρουσιάζει σχετική σταθερότητα στο χρόνο είναι η επιθυμητή αναλογία στελέχους εκπαιδευτικών (1:100). Αυτή η σχέση θεωρούνταν ότι επέτρεπε σε ικανοποιητικό βαθμό την παιδαγωγική στήριξη του εκπαιδευτικού προσωπικού και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αναφύονταν στη σχολική κοινότητα. Η χρυσή τομή αναζητούνταν και στον ορισμό των αρμοδιοτήτων-καθηκόντων τόσο μεταξύ των στελεχών, όσο και μεταξύ στελέχους και εκπαιδευτικών. Η πλευρά αυτή του διοικητικού-καθοδηγητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης εξακολουθεί να υφίσταται, σχεδόν αλώβητη, έως το τέλος της

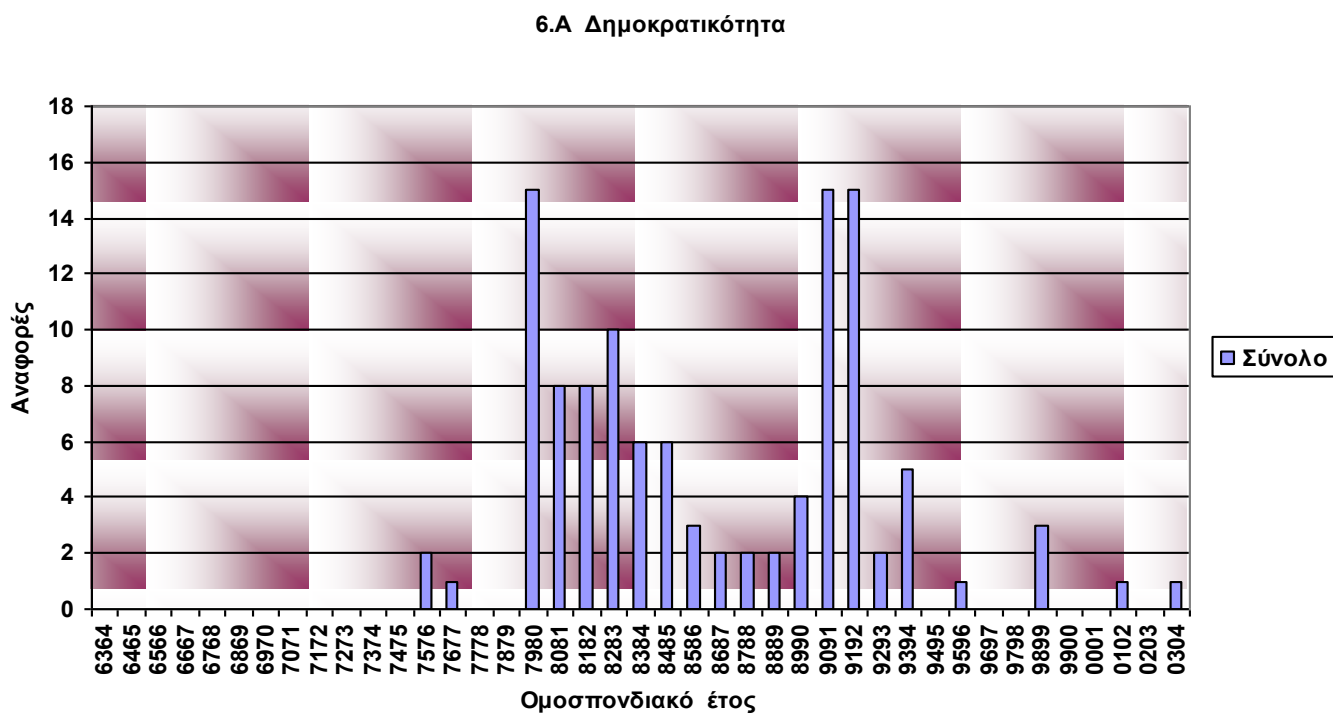
ιστορικής περιόδου που μελετάμε. Μία από τις αιτίες που συνέβαλαν στη διατήρησή της ήταν και οι μεταβολές του κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου της εκπαίδευσης, που πέρα από το γεγονός ότι αντανakλούνταν στο εκπαιδευτικό σύστημα, δημιουργούσαν νέες εκπαιδευτικές ανάγκες.

Στις ανάγκες αυτές έπρεπε το εκπαιδευτικό σύστημα να ανταποκριθεί. Ως πρώτη λύση επιλεγόταν, συνήθως, η παραγωγή διευκρινιστικών διοικητικών πράξεων (εγκύκλιοι, υπουργικές αποφάσεις κτλ.), κάτι που περιέκλειε τον κίνδυνο της αύξησης της αβεβαιότητας ή της σύγχυσης. Η ομοσπονδία τονίζει τη σημασία του ορισμού του πεδίου δραστηριοτήτων κάθε θέσης ευθύνης για δύο κυρίως λόγους: α) την αποφυγή της σύγκρουσης καθηκόντων μεταξύ διαφορετικών ομάδων στελεχών, π.χ., σχολικών συμβούλων – προϊσταμένων και β) τον προσδιορισμό των υπηρεσιακών σχέσεων ανάμεσα στα στελέχη και τους εκπαιδευτικούς ή τα συλλογικά τους όργανα, π.χ., σύλλογος διδασκόντων. Έτσι, θα επιτύγχανε την περιστολή πιθανών αυθαιρεσιών ή των δυνατοτήτων αυθαιρεσίας από οποιαδήποτε πλευρά κι αν προέρχονταν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

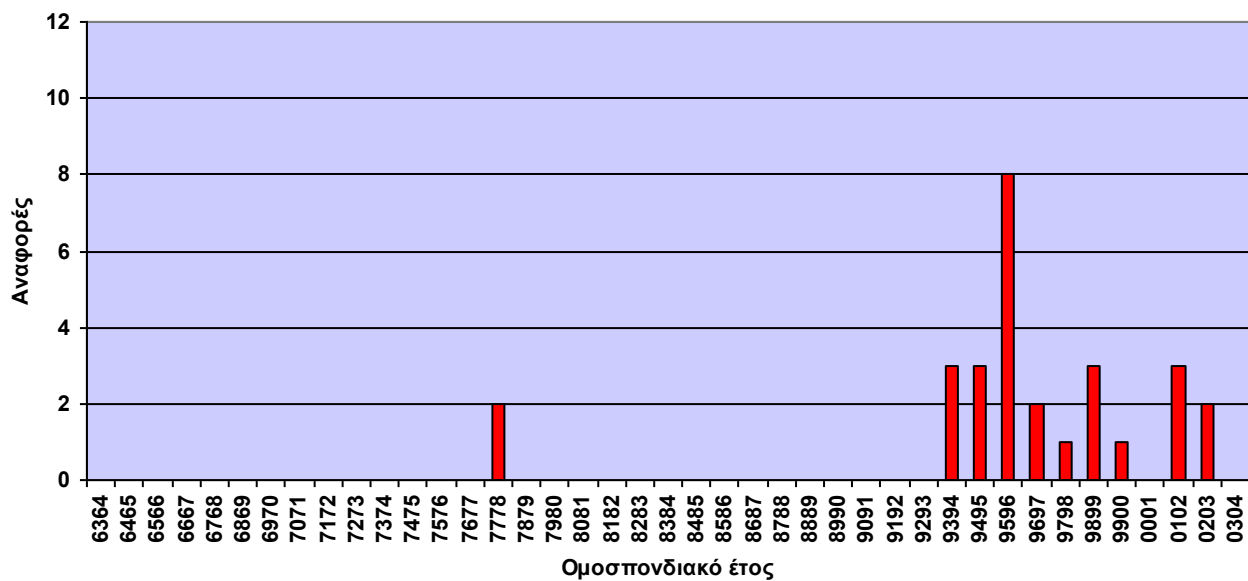
Πλαίσιο επιλογής

6.A Δημοκρατικότητα

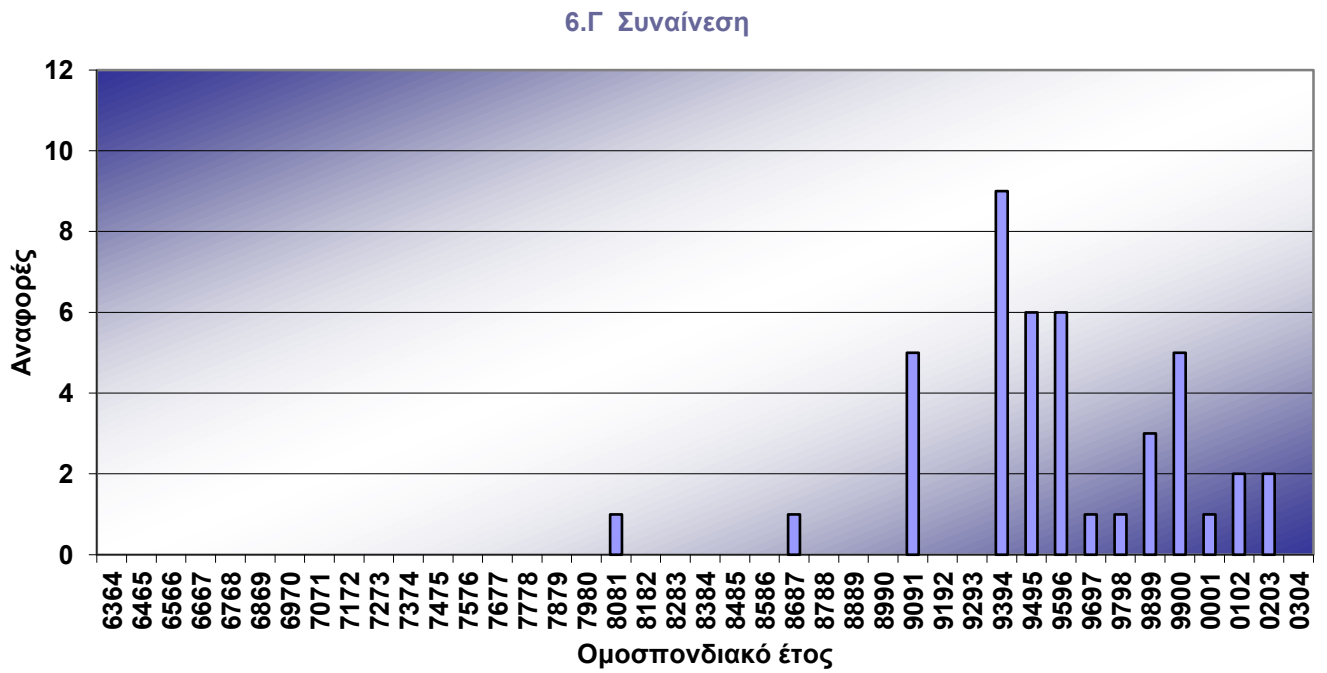
6.B Σταθερότητα / Διάρκεια

6.B Σταθερότητα - διάρκεια

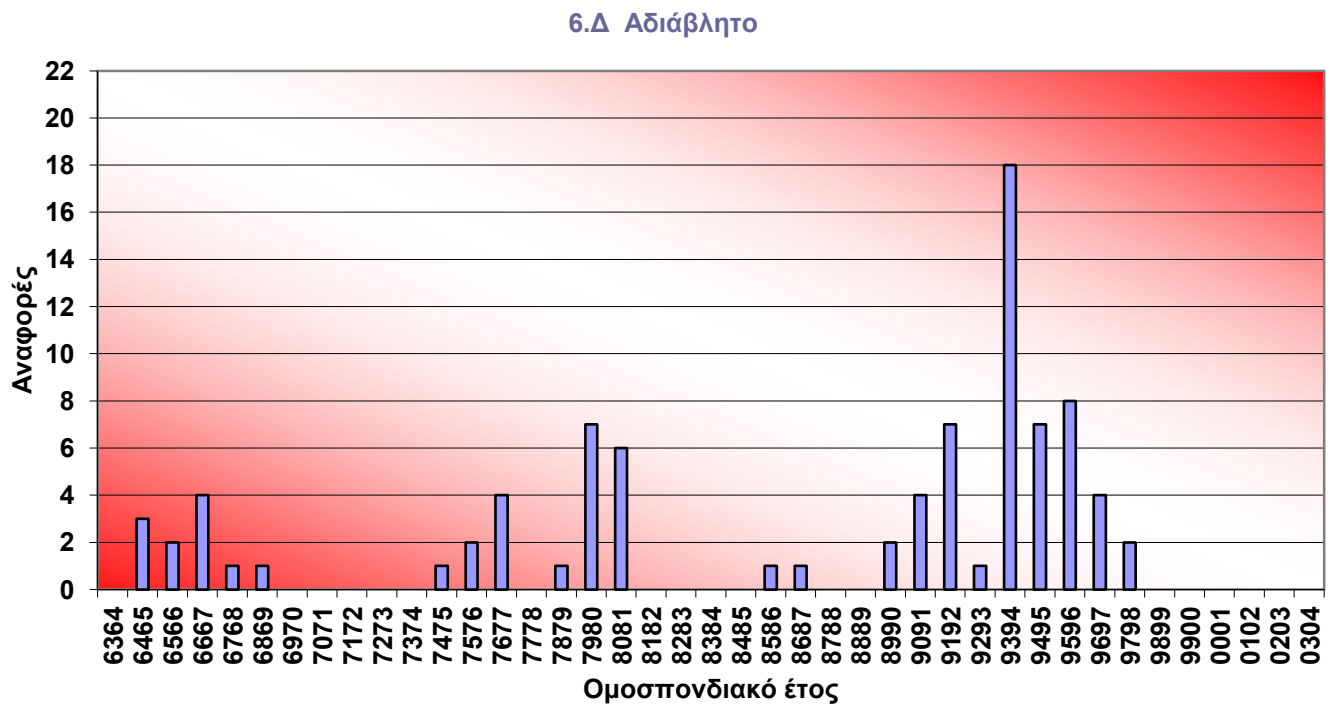

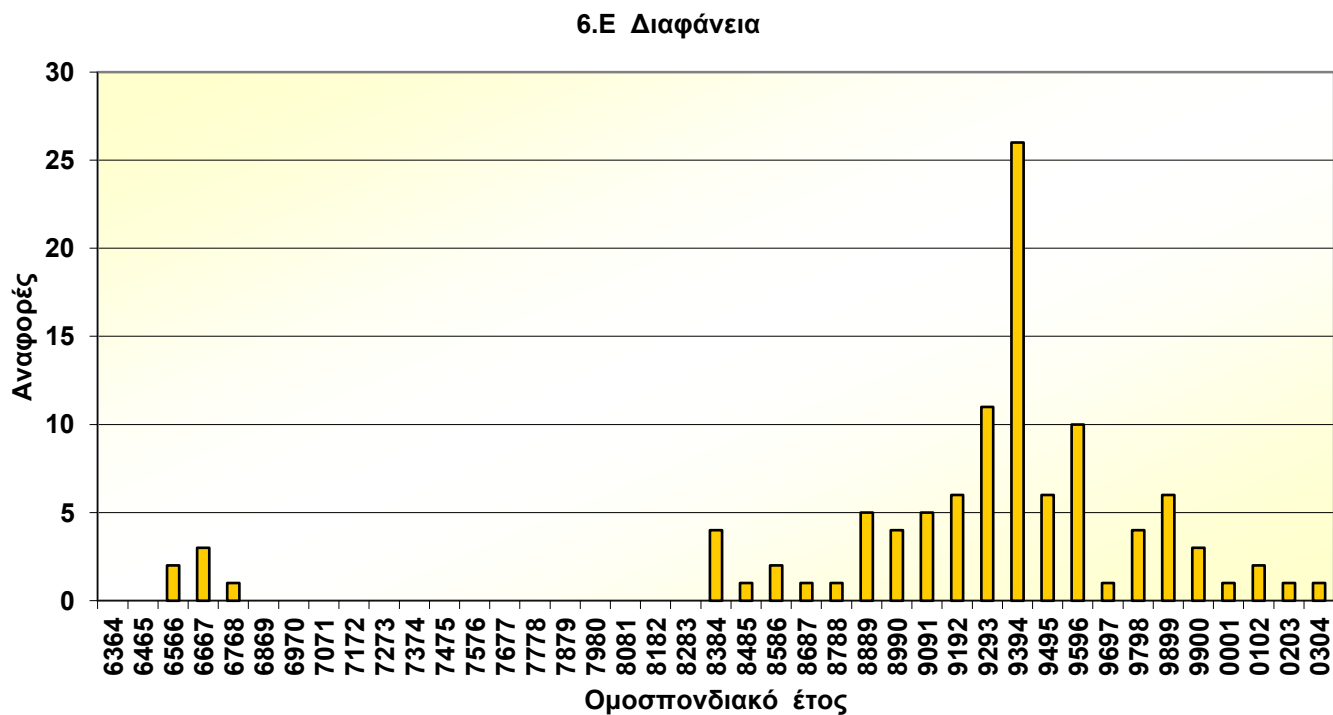
6.Γ Συναίνεση

6.Δ Αδιάβλητο

6.Ε Διαφάνεια

6.ΣΤ Αντικειμενικότητα

Η διασφάλιση της διαδικασίας επιλογής ή, τουλάχιστον, ο περιορισμός των τρωτών σημείων της θα επιδιωχθεί χρονικά από πολύ νωρίς. Το σύνολο των προϋποθέσεων αυτών αποδίδονται με την έννοια του αδιάβλητου, ενώ η απουσία τους με το αντίθετό του. Ήδη, καθώς η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση¹¹⁸³ του 1964 αγωνιζόταν να ριζώσει, η ομοσπονδία επισκεπτόμενη τον τότε υφυπουργό Παιδείας Γ. Μυλωνά θα υπογραμμίσει την ανάγκη διαφύλαξης με κάθε μέσο της ακεραιότητας των επιλογών του στελεχιακού δυναμικού.¹¹⁸⁴ Τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή το αδιάβλητο συνδέεται με τα κριτήρια που θα χρησιμοποιηθούν, καθώς και με τη λειτουργία του νεοσύστατου Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, που είχε επωμιστεί τη σχετική ευθύνη.

Μια ακόμη ιδιότητα των κριτηρίων ήταν η αντικειμενικότητά τους. Το πρόσθετο αυτό χαρακτηριστικό, σύμφωνα με τον υφυπουργό Παιδείας Λ. Ακρίτα, αντιπαρέβαλε τις τρέχουσες επιλογές με τις προγενέστερες.¹¹⁸⁵

Έτσι, εξετάζεται κατά πόσο ίσχυαν τα παραπάνω για τη συγκρότηση των πινάκων των εκπαιδευτικών-διευθυντών α΄ και β΄. Ο τρόπος συγκρότησης τους καθιστούσε αντικείμενο έντονων διχογνωμιών, ενώ η ανασύνταξή τους αποτελούσε σύνηθες φαινόμενο.¹¹⁸⁶ Ο ρόλος, σε κάτι τέτοιο, των αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας ήταν σημαντικός.

Η ομοσπονδία καλούνταν να εξετάσει κατά πόσο τηρούνταν η σχετική διαδικασία και να ελέγξει τις σχετικές φήμες για τα προτιμώμενα κριτήρια. Στην «πολιτολογία»¹¹⁸⁷ των περιπτώσεων αυτών αντέτασσε τη νηφάλια εξέταση των

---

¹¹⁸³ Η υποπερίοδος αυτή συμπίπτει με τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου, την έντονη αστικοποίηση της κοινωνικής δομής και την άνοδο των διεκδικήσεων των κοινωνικών δυνάμεων (Ιωάννου, 1989:49-50,65-68). Αν η προηγούμενη δεκαετία εστιαζόταν στην ανασυγκρότηση, η συγκεκριμένη θα χαρακτηριστεί από το στοιχείο της ανάπτυξης. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Ένωσης Κέντρου αντιμετώπισε σημαντικά προβλήματα της εκπαίδευσης, η λύση των οποίων αποτελούσε χρόνιο αίτημα της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας.

¹¹⁸⁴ Δ.Β., 567:8.

¹¹⁸⁵ Δ.Β., 547:4. Ομιλία ενώπιον της ΛΣΤ΄ γενικής συνέλευσης.

¹¹⁸⁶ Δ.Β., 569:8.

¹¹⁸⁷ Χαρακτηριστικά ήταν όσα καταμαρτυρούσε στην Ένωση Κέντρου ένας από τους πολέμιους της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, ο πρώην υπουργός Παιδείας Γ. Βογιατζής: «Η επιλογή των επιθεωρητών της εκπαίδευσης, Στοιχειώδους και Μέσης, δηλαδή των οργάνων εκείνων τα οποία εποπτεύουν το σύνολο των εκπαιδευτικών λειτουργιών και από τα οποία εξαρτάται η σταδιοδρομία των, θα γίνεται όχι δια διαγωνισμού, ως εγένετο μέχρι σήμερα δια τους επιθεωρητές της Στοιχειώδους ή από στελέχη της εκπαίδευσης και του υπουργείου της Παιδείας, τα οποία καθορίζοντο απροσώπως υπό του νόμου, αλλ' από ειδικώς συνιστώμενα συμβούλια η πλειοψηφία των οποίων ορίζεται κατά τρόπον αυθαίρετον υπό του υπουργού, εκπροσώπων εκτός εκπαίδευσης, όπως π.χ. λογοτέχνη. Είναι πρωτοφανές και αδιανόητον να επιλέγωνται οι επιθεωρηταί της εκπαίδευσης κατά την ανεξέλεγκτον κρίσιν προσώπων της αρεσκείας του υπουργού και μάλιστα εκτός της εκπαίδευσης ευρισκομένων (άρθρ. 18 παρ. 1 και 2). Αλλά δια του τρόπου τούτου η έννοια προς τους

πραγμάτων, θέτοντας ως όρους अपαράβατους: την αντικειμενικότητα και το επιγενόμενό της, τη δικαιοσύνη. Ως απαραίτητο προσόν των μελών του συμβουλίου επιλογής θωρούσε το «αντικειμενικό πνεύμα».¹¹⁸⁸ Το οποίο, όμως, θα παρήγαγε ή θα κατέληγε στην απόδοση δικαιοσύνης, στην αποτίμηση του καθενός με βάση την αξιοσύνη του.

Ως τρόπο διαφύλαξης του αδιάβλητου προτείνει τη λεπτομερή μελέτη του υπηρεσιακού φακέλου κάθε ενδιαφερόμενου εκπαιδευτικού. Οι διαφωνίες, έτσι, μετατίθενται «χαμηλότερα» σε ένα βασικό στοιχείο του φακέλου: τις υπηρεσιακές εκθέσεις ευδοκιμότητας και τον τρόπο σύνταξής τους.¹¹⁸⁹ Αυτές έπρεπε να έχουν συγκεκριμένο κι όχι αφηρημένο αντίκρισμα, να αποτυπώνουν την επαγγελματική κατάσταση κάθε εκπαιδευτικού με ακρίβεια. Να αποδίδουν, δηλαδή, «τα πραγματικά δεδομένα της μορφώσεως, της δραστηριότητας, της συμπεριφοράς και του ήθους των δασκάλων».

Ενώ, δηλαδή η ακεραιότητα των επιλογών παρουσιάζεται αρχικά ως ένα αφηρημένο ζητούμενο, στη συνέχεια εξειδικεύεται σε διάφορα σημεία της διαδικασίας προαγωγών-επιλογών. Η επιλογή ή όχι κάποιου αποτελούσε την κατάληξη μιας μακράς πορείας που ξεκινούσε, κατά κύριο λόγο, από την επίδοσή του στις υπηρεσιακές εκθέσεις και συνεχιζόταν με τη συμπερίληψή του στους πίνακες των υψηλότερων βαθμών της εκπαιδευτικής ιεραρχίας. Γινόταν, επομένως, αντιληπτό ότι η έννοια ή η ιδέα του αδιάβλητου ήταν πολυσύνθετη. Ταυτόχρονα, όμως, ήταν εμφανής ο βασικός ρόλος μιας διαδικασίας συνεχών ελέγχων – επιθεωρήσεων.

Το πολυσύνθετο, όμως, αυτό είχε συγκεκριμένες κάθε φορά υλοποιήσεις/καταλήξεις. Συνδεόταν με αποτελέσματα, πρόσωπα, βαθμούς. Τα τελευταία ήταν προϊόν των εργασιών ορισμένων επιλεκτικών οργάνων. Επομένως, η ακεραιότητα των επιλογών θα εξαρτηθεί από τη λειτουργία και τα παραγόμενά τους. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται ένας ακόμη κίνδυνος για τη

ημετέρους και την κομματική αυλήν θ' αντικαταστήσουν τα προσόντα, την εργασία και το ήθος των εκπαιδευτικών... Η δε αξιοκρατία που διεκήρυξεν ο κ. πρωθυπουργός, διά των διατάξεων αυτών μεταβάλλεται εις κομματοκρατία και επιτηδαιοκρατία» (στο άρθρο του «Περί τα αμελέτητα εκπαιδευτικά μέτρα. Δια της επιχειρούμενης μεταρρυθμίσεως εισάγονται ο κομματισμός και η αυθαιρεσία εις τον οργανισμόν της εθνικής παιδείας», *Καθημερινή*, 9-9-1964).

¹¹⁸⁸ Δ.Β., 568:9.

¹¹⁸⁹ Δ.Β., 574:10.

διαδικασία επιλογής. Τα συμβούλια, λοιπόν, έπρεπε να μένουν ανεπηρέαστα από οτιδήποτε, πέραν όσων ο νόμος όριζε.¹¹⁹⁰

Από τη μεριά τους οι ιθύνοντες είχαν καθήκον να μην επιτρέψουν σε κάποιον να εμποδίσει ή να νοθεύσει το έργο τους. Ακόμη, η αναβλητικότητα ή η κωλυσιεργία, όποτε παρατηρούνταν, μπορούσαν υπό προϋποθέσεις να μετατραπούν σε παράγοντα βλαπτικό για την ακεραιότητα της διαδικασίας επιλογής. Το αδιάβλητο προσδένεται με συγκεκριμένα τμήματα του μηχανισμού στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος και χαρακτηριστικά της λειτουργίας τους που ήταν φυσιολογικά ή αναμενόμενα. Δεν ίσχυε, όμως, αυτό όταν μετατρέπονταν σε γενικό κανόνα ή υποκαθιστούσαν την ίδια τη λειτουργία τους.

Στο διασφαλιστικό αυτό, για τις επιλογές, πλέγμα παραγόντων προστίθεται το αίτημα για τη μέγιστη δυνατή διαφάνεια σε κάθε στάδιο-φάση των σχετικών διαδικασιών. Αυτό σήμαινε ότι επιδιωκόταν να μην υπάρχει κανένα σημείο που να χαρακτηρίζεται από ασάφεια, από διεργασίες εν κρυπτώ, από ανερμήνευτη ή δυσερμήνευτη λειτουργία. Η ύπαρξη τέτοιων «σκοτεινών» σημείων υποστηριζόταν ότι αναιρούσε κάθε πρωτοβουλία διασφάλισης της ακεραιότητας των επιλογών, καθιστώντας τις αμφισβητήσιμες στο τέλος.

Η Δ.Ο.Ε. αντιμετωπίζει με καχυποψία το γεγονός ότι η στελέχωση της εκπαίδευσης χρόνιζε, ενώ την ίδια στιγμή το δευτεροβάθμιο όργανο κρίσης, που θα έλυne το πρόβλημα, δε συνεδρίαζε.¹¹⁹¹ Επρόκειτο, κατά τη γνώμη της, για μια λειτουργία των επιλεκτικών μηχανισμών παράλληλη της νόμιμης, η οποία από ένα σημείο και μετά υπέσκαπτε το κύρος της τελευταίας.

Για την αντιμετώπιση της κατάστασης ζητά την παρέμβαση του υπουργού Παιδείας Σ. Αλαμανή. Πεποίθησή της ήταν ότι *«δεν θα επιτρέψει σε κανένα να εμποδίσει ή να νοθεύσει το έργο των συμβουλίων. Διαφωνούμε μόνο μαζί του στο ότι επέτρεψε να περάσει τόσοσ καιρός, χωρίς να ελέγξει ή και να καταγγείλει εκείνους που προκάλεσαν την αναβλητικότητα και την κωλυσιεργία. Δεν νομίζομεν ότι θα ανεχθεί τη διαιώνιση της σημερινής απαράδεκτης κατάστασης...»*.¹¹⁹² Η δράση, επομένως, ορισμένων παραγόντων, που μπορούσαν να επηρεάσουν τις επιλογές, επισημαίνεται αρκετά νωρίς στην παρούσα μελέτη του στελεχειακού. Ως βασικό καθήκον της πολιτικής ηγεσίας θεωρείται η αποτροπή παρόμοιων

---

¹¹⁹⁰ Δ.Β., 593:1.

¹¹⁹¹ Δ.Β., 590:10.

¹¹⁹² Δ.Β., 593:1.

φαινομένων, που μείωναν όχι μόνο τους υποψήφιους, αλλά και την ίδια ως τον κατεξοχήν εκπρόσωπο της νομιμότητας.

Η πολιτική αστάθεια που ακολουθεί για μια διετία περίπου θα περιπλέξει περισσότερο τα πράγματα και θα αναστείλει αρκετές από τις προηγούμενες συζητήσεις. Έτσι, οι τελευταίες ακολουθώντας μια ταραχώδη πορεία εντείνονται στις αρχές του 1967. Η Δ.Ο.Ε. διαφωνεί με τις έως τότε ρυθμίσεις του στελεχιακού, χαρακτηρίζοντάς τις αντισυνταγματικές. Λύση θεωρούσε την εμπειριστατωμένη μελέτη του θέματος από την πολιτική ηγεσία που θα προέκυπτε από τις σχεδιαζόμενες εκλογές του Μαΐου του 1967.¹¹⁹³ Η τελευταία επιβαλλόταν να καταργήσει τα στεγανά της διαδικασίας επιλογής¹¹⁹⁴ (απουσία δευτεροβάθμιας κρίσης, αδυναμία αναπομπής του πίνακα επιθεωρητών από τον αρμόδιο υπουργό) παραμερίζοντας οποιουσδήποτε παρασκηνιακούς κύκλους δρούσαν έως τότε προσδεμένοι σ' αυτή. Ο όρος που χρησιμοποιεί η Δ.Ο.Ε. είναι *εγγυήσεις*.¹¹⁹⁵ Οι εγγυήσεις για την ομοσπονδία σήμαιναν νομική κατοχύρωση, αλλά και τήρηση της νομιμότητας.

Το συνδικάτο χρησιμοποιεί ως αρνητικό παράδειγμα τη συγκρότηση του πίνακα διευθυντών α' (1967). Αυτός, ενώ υπογράφηκε από τον υπουργό Παιδείας και στάλθηκε στο Εθνικό Τυπογραφείο για δημοσίευση, ανακλήθηκε. Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι *«ο κ. υπουργός έχει το δικαίωμα να μη συμφωνήσει με πίνακα που καταρτίζει το οποιοδήποτε συμβούλιο και να τον αναπέμψει. Αυτό το δικαίωμά του όμως...δεν το άσκησε στην προκειμένη περίπτωση. Και υποχρεώθηκε να αποσύρει τον πίνακα απ' το Εθνικό Τυπογραφείο, όταν μπήκαν στη μέση οι διαβολείς, για να ιδεί «τι συμβαίνει». Φταίει ο κ. υπουργός; Όχι ασφαλώς. Φταίμε εμείς. Εμείς οι ίδιοι. Ελάχιστοι, ευτυχώς, από μας, που εννοούμε να επιβάλλουμε την ιδική μας άποψη...Επιχειρούν να ξαναφέρουν τον κλάδο είκοσι χρόνια πίσω, τότε που η διαβολή και η συκοφαντία ήσαν τα κύρια όπλα της προγραφής εκατοντάδων εκλεκτών συναδέλφων. Αλλά οι καιροί δεν είναι ίδιοι»*.¹¹⁹⁶

Αποδίδει, λοιπόν, την έλλειψη διαφάνειας στους επιλεκτικούς μηχανισμούς στις ατομικές στρατηγικές ανέλιξης που ακολουθούν ορισμένοι υποψήφιοι. Οι τελευταίες είχαν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα υπό συνθήκες αδιευκρίνιστου

¹¹⁹³ Δ.Β., 610:7.

¹¹⁹⁴ Επρόκειτο για διάταξη του ν.δ. 4589/1966.

¹¹⁹⁵ Δ.Β., 611:1.

¹¹⁹⁶ Δ.Β., 610:1.

επιλεκτικού «τοπίου». Και η ομοσπονδία υποστήριζε ότι κάτι τέτοιο συνέβαινε στην παρούσα συγκυρία. Επιπλέον, γινόταν αναφορά σε πρακτικές που είχαν παρατηρηθεί ενώ μαινόταν ο εμφύλιος πόλεμος (*«είκοσι χρόνια πίσω»*, 1947), καθώς και μετά τη λήξη του.

Τα μέλη του συμβουλίου επιλογής αντικαθίστανται, παρά την αντίδραση της Δ.Ο.Ε. Γι' αυτήν αποτελούσαν άξιους της αποστολής τους επιστήμονες, ενώ η αντικατάστασή τους συνεπάγεται δύο πράγματα: την αμφισβήτηση της *«ευθυκρισίας»* τους, αλλά και της ποιότητας των επιλογών τους.¹¹⁹⁷

Έτσι, προτείνει διορθωτική νομική ρύθμιση, η οποία θα ήρε τις προϋπάρχουσες ατέλειες. Αντίστοιχο ήταν το πνεύμα σχετικής δημοσίευσης της ομοσπονδίας στον ημερήσιο τύπο της εποχής.¹¹⁹⁸ Σε αυτήν τονίζει ότι ακέραιες επιλογές προκύπτουν μόνον εάν εξασφαλιστούν όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις αδιάβλητης κρίσης, οι οποίες τότε δεν συνέτρεχαν. Για το συνδικάτο, προαποφασισμένες επιλογές και αδιάβλητο δε συμβιβάζονται. Αντίθετα, καταργούνταν δικαιώματα των υποψηφίων και αποκαλύπτονταν σκοποί που κάθε άλλο παρά το συμφέρον της εκπαίδευσης διασφάλιζαν.

Ερωτήματα γεννά στους εκπαιδευτικούς και το γεγονός ότι το νέο συμβούλιο επιλογής, ενώ αρχικά αδρανούσε, άρχισε να εργάζεται με εντατικούς ρυθμούς. Γι' αυτό καλούν τον υπουργό Παιδείας *«να σταθμίσει, να ερευνήσει, να μελετήσει καλά τα πράγματα και ν' αναλογιστεί τη βαριά ευθύνη που αναλαμβάνει απέναντι στην παιδεία και στην ιστορία του Έθνους και να θέσει αμέσως φραγμό στα σχέδια των παρασκηνιακών κύκλων»*.¹¹⁹⁹ Η αναίρεση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, κατά τη γνώμη τους, είχε τυπικά αρχίσει. Οι ίδιοι κάνουν λόγο για *«παρασκηνιακές ζυμώσεις και επεμβάσεις ανευθύνων, που γίνονταν για τη βιαστική λύση του πιο βασικού προβλήματος της επιλογής του εποπτικού προσωπικού της Α/θμιας εκπαίδευσης»*.¹²⁰⁰ Αιτία της εκτεταμένης αδιαφάνειας ήταν η επιδίωξη λύσης του στελεχειακού προβλήματος κατά τρόπο επιθυμητό ή συμφέροντα για ορισμένους.

Ενώ τα μηνύματα από παντού είναι καθησυχαστικά, η ομοσπονδία δε θα σταματήσει να αμφιβάλλει για το τι πραγματικά συμβαίνει. Γι' αυτό θα

---

¹¹⁹⁷ Δ.Β., 605:11.

¹¹⁹⁸ Δ.Β., 611:5.

¹¹⁹⁹ Δ.Β., 611:1.

¹²⁰⁰ Δ.Β., 612:6.

δημοσιεύσει και δεύτερη ανακοίνωση στον αθηναϊκό τύπο¹²⁰¹ με την οποία εξέφραζε την ανησυχία της, γιατί παρά τις παντοειδείς διαψεύσεις, η ίδια πίστευε ότι η παρασκηνιακή προεργασία συνεχιζόταν. Η διαφάνεια και η ακεραιότητα της διαδικασίας επιλογής, παρά τις καλές προθέσεις και τους ισχυρισμούς όλων, δεν είχε αποκατασταθεί. Έτσι, θα επιμείνει στην μετεκλογική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Οι εκλογές δε θα γίνουν, ενώ η Δικτατορία θα αναλωθεί πολύ λιγότερο σε αναζητήσεις όπως οι παραπάνω. Το αδιάβλητο τώρα θα προσδεθεί στην ασαφώς, τουλάχιστον, νοούμενη εθνικότητα. Έτσι, τονίζεται ότι *«ήτο καιρός να σταματήσει η αποδιοργάνωσις της παιδείας. Ήτο καιρός να αποκτήσει η εκπαίδευσις ηγεσίαν και ν' αρχίσει το κτίσιμον και η αναγέννησις της παιδείας. Η αρχή θα γίνει, πρέπει να γίνει, από τους επιθεωρητάς της εκπαιδύσεως, αμέσως, χωρίς καμίαν χρονοτριβήν. Να επιλεγούν οι άριστοι. Να ευρεθούν οι αρτίως κατηρητισμένοι εις την επιστήμην των, οι εθνικώς αδιάβλητοι εις το παιδευτικόν και κοινωνικόν των έργον»*.¹²⁰² Η ακεραιότητα των διαδικασιών ή των κριτών θεωρούνταν δεδομένη και απέμενε να ισχύει το ίδιο για κάθε ενδιαφερόμενο εκπαιδευτικό. Το αδιάβλητο μετατρέπεται σε προσωπική-ατομική υπόθεση ή χαρακτηριστικό, άμεσα διαγνώσιμο. Κατά συνέπεια, οι εκάστοτε υποψήφιοι διακρίνονταν σε εθνικά παραδεκτούς και εθνικά αμφισβητούμενους ή απορριπτόμενους.

Οι όροι και οι διατυπώσεις της δημοκρατικής περιόδου εξακολουθούν σε γενικές γραμμές να χρησιμοποιούνται. Αποκτούν, όμως, διαφορετικό περιεχόμενο. Έτσι, το 1968 προάγονται 47 δάσκαλοι σε επιθεωρητές *«...κατ' απόλυτον εκλογήν, επί τη βάσει αντικειμενικών κριτηρίων του Α.Ν. 129/1967»*.¹²⁰³ Γίνεται, επομένως, λόγος περί αντικειμενικότητας, αλλά όπως την εννοούσαν οι ιθύνοντες της συγκεκριμένης περιόδου. Το ζητούμενο, λοιπόν, δεν ήταν η χρήση ή όχι ενός όρου, αλλά το ακριβές περιεχόμενό του και η εφαρμογή του στην πράξη. Έτσι, μεταξύ των αντικειμενικών κριτηρίων ή των δεδομένων που διασφάλιζαν την αντικειμενικότητα των επιλογών θα προταθεί το ήθος, για το οποίο πολύς λόγος γίνεται όλη αυτή την περίοδο.¹²⁰⁴ Αυτό θα είναι το

---

¹²⁰¹ Ο.π.

¹²⁰² Δ.Β., 622:5.

¹²⁰³ Δ.Β., 631:10.

¹²⁰⁴ Δ.Β., 633:8.

αντικειμενικό προσωπικό-ατομικό χαρακτηριστικό, η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των υποψηφίων.

Αλλά και η συνολική προσέγγιση του στελεχιακού αλλάζει εκ βάθρων. Για τους δασκάλους που αποτελούσαν την ηγετική ομάδα της ομοσπονδίας αυτή την περίοδο τα στελέχη δεν μπορούν να επιλέγονται *«με κύριαν βάση τους διαγωνισμούς της τελευταίας στιγμής»*. Αλλά ήταν δυνατό να υπάρξουν τρόποι επιλογής *«δι' υπευθύνων υπηρεσιακών διασταυρώσεων της κρίσεως των υποψηφίων και άνευ παρεμβάσεων...Ούτω η επιλογή ηγετών και επιτυχής αποβαίνει, αλλά και δεν εκθέτει τους υποψηφίους εις δημόσιαν επιζήμιαν κριτικήν»*.¹²⁰⁵ Η αναφορά αυτή στην υποτιθέμενη διαφάνεια δεν μπορεί να αποκρύψει την αβεβαιότητα των αποτελεσμάτων αυτών των «υπηρεσιακών διασταυρώσεων». Γιατί στην ουσία αποτελούσαν τυπικές μορφές ελέγχων διαφόρων υπηρεσιών ασφαλείας, οι οποίοι δεν παρείχαν τη δυνατότητα επαλήθευσής τους. Επίσης, συνέβαλαν, μάλλον, στη συσκότιση των διαδικασιών παρά στην αποσαφήνισή τους.

Την ίδια περίοδο συνδικαλιστική σιωπή επιβάλλεται στην πλειοψηφία των θεμάτων που απασχολούν τους δασκάλους. Ο επίσημος συνδικαλιστικός λόγος της εποχής, όντας ελεγχόμενος, ακολουθεί μία πορεία προς δύο κατευθύνσεις: από το ένα μέρος απόλυτης σύμπλευσης με το καθεστώς και από το άλλο παρουσίασης των εκπαιδευτικών θεμάτων απέναντι στους εκπαιδευτικούς και το κοινωνικό σύνολο ως λυμένων ή άμεσα αντιμετωπίσιμων. Η εικόνα, φυσικά, ήταν επίπλαστη, ενώ η διαδικασία επιλογής σε υψηλό βαθμό ελεγχόμενη και σαφώς προσανατολισμένη.

Η τελευταία αποτελεί αναπόσπαστο προσάρτημα του ιδεολογήματος του ελληνοχριστιανισμού. Έτσι, το 1971 επιλέγονται γενικοί επιθεωρητές *«με αυστηρά και αντικειμενικά κριτήρια»* από όσους *«διακρίθησαν κατά την μακράν σταδιοδρομίαν των, δια το άμεμπτον του ήθους, την πίστιν και αφοσίωσιν εις τα αθάνατα Ελληνοχριστιανικά Ιδεώδη και την πληθωρικήν δραστηριότητά των»*.¹²⁰⁶ Κατά συνέπεια, οριζόταν με ακρίβεια το στοιχείο εκείνο που διασφάλιζε

¹²⁰⁵ Δ.Β., 635:7. Στην ΛΘ' γενική συνέλευση.

¹²⁰⁶ Δ.Β., 688:5.

την ακεραιότητα των επιλογών και τους καθιστούσε αντάξιους των προσδοκιών του καθεστώτος.¹²⁰⁷

Τα πράγματα περιπλέκει η σύνταξη των υπηρεσιακών εκθέσεων, που ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος της υπηρεσιακής εξέλιξης των δασκάλων. Υπό αμφισβήτηση τώρα δεν ήταν ο τρόπος σύνταξής τους αλλά τα πρόσωπα που τη συνέτασσαν. Ειδικότερα, ανακύπτει ζήτημα από τις αξιολογήσεις που έκαναν οι προσωρινοί αναπληρωτές των επιθεωρητών. Αυτοί, για μακρά διαστήματα, ασκούσαν καθήκοντα με ανάθεση, ενώ οι εκθέσεις τους θεωρούνταν μειωμένης βαρύτητας. Για την «αναδομημένη» Δ.Ο.Ε. της περιόδου δεν υπήρχε κάτι που περιόριζε την αντικειμενικότητα των πρώτων, αλλά και την αξία των αξιολογήσεών τους.¹²⁰⁸

Παραπλήσιες επισημάνσεις κάνει σε σχετικό «Διάγραμμα» που υποβάλλει στο διευθυντή δημοτικής εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας αναφορικά με τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητές των διευθυντές σχολείων. Σε αυτό αναφερόταν ότι «το Διοικητικόν Συμβούλιον της Διδ/κής Ομοσπονδίας της Ελλάδος λαμβάνει την τιμή να υποβάλει Υμίν το κατωτέρω διάγραμμα περί καθηκόντων και αρμοδιοτήτων Δ/ντών και Υποδ/ντών των Δημοτικών σχολείων εν όψει εκδόσεως σχετικής Υπουργικής αποφάσεως, βάσει του άρθρου 26, παρ. 6, του Ν.Δ. 651/70 και να παρακαλέσει Υμάς, όπως ευαρεστούμενοι εισηγηθείτε σχετικώς τω Προϊσταμένω Υπουργώ».¹²⁰⁹ Με διατυπώσεις σαν αυτή δεν μπορούσε να γίνει λόγος για διεκδικήσεις ή για συνδικαλιστικό κίνημα.

Το κλίμα στο οποίο γράφονται αυτά είναι εμφανές και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964. Έτσι, τονίζοταν ότι «...το διάστημα τούτο μεγίστη παρετηρήθη αναταραχή. Όμως η λαίλαψ της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως παρήλθεν. Εις τον ορίζοντα της πατρίδος μας ανέτειλεν ο ήλιος της 21^{ης} Απριλίου και κατήγγασε την Ελλάδα με φως, Νέον φως».¹²¹⁰ Μέχρι πρότινος «...εις το υπουργείον εδέσποζε το Παιδαγωγικόν

---

¹²⁰⁷ Αναφερόμενος ο Γ. Δερτιλής (2000:54) σε μια ανάλογη κατάσταση, γράφει: «Μετά την επικράτησή του, ο ηγεμονικός εταίρος (του πλέγματος εξουσίας) προξενεί αφ' ενός μια αίσθηση απόλυτης αυθεντίας, αφ' ετέρου μιαν εντύπωση ακλόνητης μονιμότητας. Επιπλέον, σε όσους τον αποδέχονται επιβάλλει μια αίσθηση συμμετοχής, ή έστω ανακούφισης και παραίτησης. Και τους υπόλοιπους, όσους τον αμφισβητούν, τους υποβάλλει σε ένα κλίμα φόβου και τρόμου. Κλίμα που του εξασφαλίζει μιαν εξουσία σχεδόν απόλυτη, όχι όμως πάντοτε την συναίνεση των πολλών ούτε την νομιμότητα και την μακροήμερουσή του».

¹²⁰⁸ Δ.Β., 710:7.

¹²⁰⁹ Δ.Β., 713:2. Η υπογράμμιση δική μας.

¹²¹⁰ Δ.Β., 642:1.

*Ινστιτούτον (Λεβιάθαν ως απεκλήθη). Ο πολιτικός ορίζων θολός και ακαθόριστος, η διοικήσεις της Δ.Ο.Ε. σαφώς προσανατολισμένη, προς μίαν κατεύθυνσιν...».*¹²¹¹ Στο πλαίσιο αυτών των παραδοχών καθετί που θα προέκυπτε από οποιαδήποτε μορφή εσωτερικών διεργασιών ή αρχαιρεσιών, αν δεν ήταν ελεγχόμενο, κυριολεκτικά θα σαρωθεί.

Με ζητήματα αντικειμενικότητας θα συνδεθεί και η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στις επιλεκτικές δοκιμασίες-διαγωνισμούς. Έτσι, προτάσσουν σαν λύση του «επιθεωρητικού» την *αριστίδην* λεγόμενη επιλογή. Την άποψη τους αυτή τη στηρίζουν στη βεβαιότητα ότι οι προϊστάμενοι των εκπαιδευτικών (επιθεωρητές, νομαρχιακοί, γενικοί επιθεωρητές και επόπτες) μπορούσαν να υποδείξουν «*κατά τρόπον αντικειμενικόν και δίκαιον*» τους καταλληλότερους από τους υποψήφιους. Αυτό θα γινόταν «*βάσει στοιχείων απομένων της εθνικής των, υπηρεσιακής των και κοινωνικής των συμπεριφοράς εν γένει*».¹²¹² Επομένως, η αντικειμενικότητα αγκιστρωνόταν στο έρμα του ήθους, παρέχοντας και τις αναγκαίες εγγυήσεις σε όσους θα αμφισβητούσαν το «υγιές» των προτάσεων της ομοσπονδίας.

Σε αυτό το περιβάλλον του στρεβλά νοούμενου εθνισμού θα πορευτεί η εκπαίδευση έως τη Μεταπολίτευση. Η μετάβαση στη δημοκρατία επανατοποθετεί μια πληθώρα προβλημάτων σε ρεαλιστικότερη βάση. Έτσι, η ακεραιότητα της διαδικασίας επιλογής δε θα αποτελέσει ζήτημα προσώπων, τουλάχιστον όχι των υποψήφιων στελεχών. Συνιστούσε πρώτα απ' όλα αυτό που είναι, δηλαδή ζήτημα διαδικασίας. Στην οποία, βέβαια, συμμετέχουν ή την υλοποιούν πρόσωπα. Πάλι στα σχετικά εχέγγυα αποδίδεται πρωτεύων ρόλος, όπως και κατά την προδικτατορική περίοδο.

Η εξέταση του θέματος θα άρχιζε από την υπάρχουσα πραγματικότητα, από αυτό που οι εκπαιδευτικοί είχαν μπροστά τους. Η πραγματικότητα αυτή είχε δημιουργηθεί (σε σημαντικό βαθμό) κατά τη διέλευση της προηγούμενης επταετίας. Γι' αυτό σε υπόμνημά τους προς το σύνολο του πολιτικού κόσμου της χώρας θέτουν σαν αφετηρία αποκατάστασης του αδιάβλητου των επιλογών την επανεξέταση όλων των διαγωνισμών επιθεωρητών κατά τη διάρκεια της

---

¹²¹¹ Δ.Β., 649:5.

¹²¹² Δ.Β., 755:1.

πολιτικής εκτροπής.¹²¹³ Αυτό που έπρεπε να αποδειχτεί ήταν η ακεραιότητα αυτών των δοκιμασιών.

Το έργο αυτό το αναλαμβάνει ειδική επιτροπή που συγκροτείται για την κρίση και επανάκριση του (υπάρχοντος) στελεχιακού δυναμικού. Η Δ.Ο.Ε. θα αναφερθεί στην ανάγκη η επιτροπή αυτή να έχει αδιάβλητη σύνθεση, διευρύνοντας έτσι τις θέσεις της και τοποθετώντας τον προσωπικό παράγοντα στις πραγματικές του διαστάσεις. Έτσι, αποφεύγει να προσαρτηθούν τα πάντα από τα πρόσωπα, όπως συνέβη κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας, αλλά και να τα τοποθετήσει στο απυρόβλητο. Η επανεξέταση των διαγωνισμών προκαλεί την αντίδραση των επιθεωρητών. Το συνδικάτο διαφωνεί με την Ένωση Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαιδύσεως, υποστηρίζοντας ότι οι διαγωνισμοί αυτοί *«ήσαν τόσο αδιάβλητοι, όσο αδιάβλητα ήσαν τα δημοψηφίσματα της 7/ετίας»*.¹²¹⁴

Επιπλέον, θα θυμίσει ότι πριν τη δικτατορία είχε νόμιμα καταρτισθεί πίνακας για την πλήρωση των αντίστοιχων θέσεων. Με τον ν.δ. 129/1967 ο πίνακας καταργήθηκε και *«η πλήρωσις...εγένετο κατά τους «Νόμους» και το «πνεύμα» των καιρών»*.¹²¹⁵ Συναφής με τα παραπάνω ήταν και η περίπτωση εκατοντάδων δασκάλων που αποκλείστηκαν από το διαγωνισμό του 1968.¹²¹⁶ Ως μόνη αιτιολογία ήταν εμπιστευτικό έγγραφο του Ειδικού Γραφείου του υπουργείου Παιδείας, που φυσικά διέθετε τις αναγκαίες πληροφορίες γι' αυτούς.¹²¹⁷

Στη συγκεκριμένη συγκυρία, που η ίδια επιτροπή θα έλεγχε τους ήδη υπηρετούντες σχετικά με το ποιόν τους κατά τη διάρκεια της πολιτικής εκτροπής και θα τους συνέκρινε με τους υπόλοιπους υποψήφιους, η αντικειμενικότητα προσλαμβάνει άλλες διαστάσεις. Για την ομοσπονδία η εξασφάλιση αμερόληπτης κρίσης μπορούσε να συμπεριλάβει, πέραν των άλλων, και τη διενέργεια γραπτής δοκιμασίας.¹²¹⁸

Η απαίτηση, λοιπόν, να συγκροτηθεί η επιτροπή του άρθρου 73 του ν. 309/1976 και να λειτουργήσει χωρίς κανενός είδους παρέμβαση ήταν καθολική στο χώρο της εκπαίδευσης.¹²¹⁹ Για τη Δ.Ο.Ε. το συμφέρον της παιδείας και η

---

¹²¹³ Δ.Β., 778:4.

¹²¹⁴ Δ.Β., 781:5.

¹²¹⁵ Δ.Β., 778:8.

¹²¹⁶ Με την υπ' αριθμ. 65/25-5-1968 πράξη του Κ.Υ.Σ.Δ.Ε.

¹²¹⁷ Δες και Παπαχρήστος (2004:41-47).

¹²¹⁸ Δ.Β., 778:4;785:8.

¹²¹⁹ Μετά την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος αναγνωρίζεται ότι *«εξαιτίας των πολιτικών συνθηκών και του γενικότερου κλίματος ανελευθερίας και περιορισμού των συνδικαλιστικών δραστηριοτήτων...ο*

υλοποίηση οποιωνδήποτε αλλαγών σ' αυτήν επέβαλε η προηγούμενη διαδικασία να χαρακτηρίζεται από δικαιοσύνη, αντικειμενικότητα και αμεροληψία.¹²²⁰ Ως πρόσθετο παράγοντα ενίσχυσης της ακεραιότητας διαδικασιών και αποτελεσμάτων θεωρούσε τη δημοσίευση αναλυτικών στοιχείων για τους επιλεγέντες. Όσο οι ιθύνοντες απέφευγαν να κάνουν κάτι τέτοιο, τροφοδοτούσαν την υποψία ότι ο πίνακας ήταν διαβλητός.¹²²¹

Κατά συνέπεια, η διαφάνεια ενίσχυε το αδιάβλητο και την αντικειμενικότητα. Έτσι, αρκετά νωρίς προτείνεται η συνεξέταση διάφορων πλευρών της διαδικασίας επιλογής. Διαφορετικά, δημιουργούνταν ηθικό ζήτημα, το οποίο αρνούσαν οι εκπαιδευτικοί να κλείσει χωρίς να φωτιστεί κάθε πλευρά του. Το άρθρο 73 προέβλεπε δίκαιη και αντικειμενική κρίση του στελεχιακού δυναμικού και η ομοσπονδία επέμενε να βεβαιωθεί ότι έγινε πράγματι εφαρμογή του. Θεωρούσε απαράδεκτη ακόμη και την ύπαρξη υπονοιών για ημιτελείς διαδικασίες.

Η Δ.Ο.Ε. θα επιβεβαιωθεί όσον αφορά τις παρατηρήσεις της. Το επιστέγασμά τους ήταν η ακύρωση της επιλογής 186 επιθεωρητών β' από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Το γεγονός αυτό έχει θετικές συνέπειες και για την ίδια. Την ωθεί στη βαθύτερη μελέτη του ζητήματος. Δηλαδή, να κατανοήσει τον καθοριστικό ρόλο που έπαιζε η σύνθεση και η λειτουργία των κάθε είδους επιτροπών ή συμβουλίων που διενεργούσαν τις κρίσεις.

Για να μην τίθενται υπό αμφισβήτηση τα αποτελέσματα της επιλεκτικής διαδικασίας προτείνεται να καταγράφονται σε πρακτικά πλήρως αιτιολογημένα. Μόνο υπό αυτές τις συνθήκες αυξανόταν η πιθανότητα αμερόληπτης κρίσης.¹²²² Για την ομοσπονδία καμιά από τις εγγυήσεις αυτές δεν τηρήθηκε από την επιτροπή του άρθρου 73 του ν. 309/1976. Χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο τρόπο επιλογής του εποπτικού προσωπικού ατυχή.¹²²³ Και αυτό, γιατί πέρα από τις όποιες αστοχίες του, παρουσίαζε σημαντικές ελλείψεις στα επιλεκτικά κριτήρια. Βέβαια, οι διακηρύξεις που περιείχε για την κάθαρση ήταν σημαντικές. Ακόμη το ότι συμπεριλήφθηκε σε έναν ευρύτερο νόμο για την εκπαίδευση, αποδείκνυε ότι το συγκεκριμένο πρόβλημα ήταν υπαρκτό.

οργανωμένος κλάδος αντέδρασε σθεναρώς και ευθαρσώς και θα κατήρχετο εις σκληρότερους αγώνες εάν δεν υπήρχεν... η Γυάρος» (Δελτίο Ο.Λ.Μ.Ε., 416-417 / 1974).

¹²²⁰ Δ.Β., 793:8;794:8.

¹²²¹ Δ.Β., 798:2.

¹²²² Δ.Β., 811:5.

¹²²³ Δ.Β., 812:8.

Δεν έφτανε όμως αυτό, αφού δεν καθόριζε με σαφήνεια πώς θα γινόταν η κάθαρση. Μιλούσε, δηλαδή, ελάχιστα περί του πρακτέου. Και το τελευταίο αποτελούσε τον αδιάψευστο μάρτυρα κάθε διακήρυξης, κάθε συζήτησης σε θεωρητικό επίπεδο, ευχής ή προσδοκίας. Γι' αυτό καλεί την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας να προχωρήσει σε ριζική και οριστική λύση αυτού του θέματος. Η λύση του περιελάμβανε την προσθήκη στην διαδικασία επιλογής μιας ακόμη δικλείδας ασφαλείας: την ύπαρξη συγκεκριμένων επιλεκτικών κριτηρίων.

Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι «αν τα μέλη οποιουδήποτε συμβουλίου επιλογής των επιθ/τών δεν δεσμευτούν από συγκεκριμένα κριτήρια που θα διασφαλίζει ο νόμος για το αδιάβλητο της κρίσεως, ο πίνακας θα είναι και πάλι διαβλητός και θα προσβληθεί στο Συμβούλιο της Επικρατείας».¹²²⁴ Δε θεωρούσε ότι το όλο θέμα θα αντιμετωπιζόταν οριστικά. Η ρεαλιστικότητα των παραδοχών της ήταν εμφανής, αφού στην ίδια ανακοίνωση δήλωνε απερίφραστα ότι οι προτάσεις της συνέβαλαν στο να βρεθούν σε μεγάλο ποσοστό οι αξιότεροι των υποψηφίων. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην παρούσα φάση αιτήματα με κέντρο τα πρόσωπα (υποψήφιοι, μέλη του συμβουλίου επιλογής) περνούν σε δεύτερη μοίρα. Ταυτόχρονα, εγκαινιάζεται η περίοδος της χρήσης συγκεκριμένων κριτηρίων.

Εμπόδια της διαδικασίας επιλογής θεωρούνται και οι ατέλειες του ν. 309/1976. Επιπλέον, οι σχετικοί προσδιορισμοί των κριτηρίων αποκάλυπταν και τους αντίστοιχους προσανατολισμούς της εποχής. Έτσι, τα κριτήρια ήταν απαραίτητο να είναι, εκτός από *συγκεκριμένα, ουσιαστικά και νομοθετημένα*.¹²²⁵ Η ομοσπονδία επιδιώκει τον πληρέστερο προσδιορισμό του νεότευκτου δείκτη. Ταυτόχρονα, αναπτύσσει τη σχετική ορολογία.¹²²⁶

Για παράδειγμα, μετά από λίγο, δεν επαρκούσε ο όρος «*συγκεκριμένα*» για να αποδώσει το νέο πνεύμα που έπρεπε να διαπνέει τους επιλεκτικούς μηχανισμούς. Κρίνεται αναγκαία η προσθήκη και της *σαφήνειας*, δηλαδή των σαφώς προσδιορισμένων κριτηρίων.¹²²⁷ Η παράταση ή η εκκρεμότητα της διαδικασίας που προέβλεπε το άρθρο 73 είχε, εκτός των πολλών αρνητικών, και μια ακόμη θετική συνέπεια. Τη γέννηση και την ανάπτυξη πολλών ιδεών για το στελεχιακό πρόβλημα. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί σημείο σταθμό στη μελέτη της

---

¹²²⁴ Δ.Β., 812:8.

¹²²⁵ Δ.Β., 816:5. Στις αποφάσεις της 46^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹²²⁶ Δ.Β., 818:4.

¹²²⁷ Δ.Β., 820:2.

στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος. Για πρώτη φορά από το 1964 εισάγονται στον συνδικαλιστικό λόγο νέες, σύνθετες αναλυτικές κατηγορίες. Επιπρόσθετα, η Δ.Ο.Ε. ζητά να τεθούν άμεσα σε χρήση, ενώ κάθε διαδικασία κρίσης ή επανάκρισης «εποπτικού» προσωπικού να ανασταλεί, για να γίνει αργότερα υπό το φως των νέων όρων.¹²²⁸

Την ίδια περίοδο απασχολεί τους εκπαιδευτικούς η σχέση παιδείας και δημοκρατίας.¹²²⁹ Κατανοούν ότι δεν ήταν δυνατό να υλοποιηθεί μια νέα εκπαιδευτική φιλοσοφία ή να εφαρμοστεί οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια χωρίς την αντίστοιχη προσαρμογή του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης.¹²³⁰ Κάτι τέτοιο δεν είχε συμβεί έως τότε, αφού η επιτροπή του άρθρου 73 θα απογοητεύσει τους εκπαιδευτικούς με τη λειτουργία της, δημιουργώντας ταυτόχρονα ηθικό θέμα. Ήταν, επομένως, αναγκαίο να χυθεί άπλετο φως στη συγκεκριμένη διαδικασία και να αποδειχτεί η αντικειμενικότητα της σχετικής κρίσης.

Εδώ, όμως, προέκυπταν τα περισσότερα ερωτήματα. Ειδικότερα, αν μπορούσε ο υπάρχον μηχανισμός να συγκεράσει όλα τα νέα ζητούμενα. Εάν ήταν δυνατό να ξεπεράσει τον εαυτό του ή θα παρέμενε εγκλωβισμένος στον ελεγκτικό–εποπτικό ρόλο του παρελθόντος. Για τους εκπαιδευτικούς κάτι τέτοιο δε φαινόταν να γίνεται.¹²³¹ Οι προσαρμογές που απαιτούνταν ήταν ανυπέρβλητες για το υπάρχον προσωπικό, το οποίο έπρεπε άμεσα να αποκοπεί από την νοοτροπία και τις πρακτικές του πρόσφατου παρελθόντος.

Αυτό θα αποτελούσε την αφετηρία. Στην κριτική της για τον επιθεωρητικό θεσμό τού καταλόγιζε ένα ακόμη μειονέκτημα: την έλλειψη ενός, κατά το δυνατόν, σταθερού και μόνιμου συστήματος επιλογής προσώπων. Την ευθύνη γι' αυτό την απέδιδε, εσφαλμένα ή όχι, στην πολιτεία, «που δεν μπόρεσε ή -καλύτερα- δεν θέλησε να διαμορφώσει ένα τέτοιο σύστημα».¹²³²

Η δημιουργία πραγματικοτήτων όπως η προαναφερόμενη πήγαζε από την πολλαπλή εξάρτηση του συγκεκριμένου προσωπικού από συγκεκριμένα κέντρα ισχύος που επηρέαζαν τα τεκταινόμενα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ως χαρακτηριστικό της ευκαιριακότητας ή της αστάθειας των επιλογών θεωρούνταν

---

¹²²⁸ Δ.Β., 823:8.

¹²²⁹ Δ.Β., 787:1.

¹²³⁰ Δ.Β., 794:8.

¹²³¹ Δ.Β., 796:12. Ψήφισμα της 45^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹²³² Δ.Β., 830:1.

οι συνεχείς εναλλαγές επιλεκτικών μοντέλων, η καταστρατήγηση διαγωνισμών ή διαγωνιστικών δοκιμασιών, η σχετικοποίηση ή ακόμη και η αναστολή της λειτουργίας των επιλεκτικών μηχανισμών (ο τρόπος επιλογής που υιοθέτησε η δικτατορία).¹²³³ Όλα τα παραπάνω δημιουργούσαν, εκτός από κλίμα αβεβαιότητας στους δασκάλους, και τον αναγκαίο χώρο για κάθε είδους εξαρτήσεις.

Η πηγή τους εντοπίζεται στα όργανα επιλογής και τη λειτουργία τους. Τα όργανα αυτά όφειλαν να «κάνουν πράγματα». Δεν μπορούσαν όμως ή δε θα έπρεπε να κάνουν τα πάντα.¹²³⁴ Για τους εκπαιδευτικούς αυτό, εκτός του ότι συνεπαγόταν ένα εξαιρετικά δύσκολο έργο, οδηγούσε σε επισφαλή αποτελέσματα. Η επιφόρτισή τους με τόσα πολλά έθετε σε αμφισβήτηση τις επιλογές.

Πέρα από τον εξορθολογισμό του καταμερισμού των αρμοδιοτήτων, απαιτούνταν και η ενίσχυση της αξιοπιστίας τους. Ο «δρόμος» μιας ανάλογης διαδικασίας περνούσε από την αντικειμενικότητα, το περιεχόμενο της οποίας επεδίωκε από καιρό η ομοσπονδία να προσδιορίσει. Επρόκειτο για μια έννοια εν τη γενέσει της. Στην παρούσα φάση η Δ.Ο.Ε. θεωρεί απαραίτητη την έκδοση διατάγματος όπου θα καταγράφονταν τα κριτήρια τα οποία πρότεινε (παρεμπιπτόντως δεν περιορίζονται στο γνωστό έως τότε σχήμα πανεπιστημιακή μετεκπαίδευση ή όχι). Για την ίδια ανάλογα σχήματα περιόριζαν ή, μάλλον, απλούστευαν ένα από τη φύση του πολύπλοκο ζήτημα. Επιπρόσθετα, η αντικειμενικότητα των κριτηρίων όφειλε να είναι έκδηλη, *«ώστε να δώσουν στους δασκάλους τη βεβαιότητα για την αμεροληψία της επιλογής των προϋσταμένων τους και στους επιθεωρητές το κύρος που τους πρέπει»*.¹²³⁵

Η επιτροπή κρίσης που είχε συγκροτηθεί δεν έπεισε τους δασκάλους για την αντικειμενικότητά της, όπως κι αν αυτή εννοούνταν. Ως επιχείρημα που επιβεβαίωνε την παραπάνω αποστροφή θεωρούνταν η αμφισβήτηση των αντίστοιχων αποτελεσμάτων. Αυτό που αναζητούσαν οι εκπαιδευτικοί δεν ήταν απλά να δώσουν ένα περιεχόμενο στην αντικειμενικότητα, αλλά να είναι καινούριο και ευρύτερο. Η τελευταία υλοποιούνταν μέσα από συγκεκριμένα κριτήρια, που επιβαλλόταν να είναι *προκαθορισμένα*. Το αρχικό, επομένως, περιεχόμενό της περιέκλειε σαφή χαρακτηριστικά–κλίμακες ιδιοτήτων των

---

¹²³³ Δ.Β., 830:1.

¹²³⁴ Δ.Β., 839:9.

¹²³⁵ Δ.Β., 839:9.

υποψηφίων, που θα ήταν γνωστές εκ των προτέρων. Κάπως έτσι, περίπου, ερμηνευόταν ο «προκαθορισμός».

Οι απόψεις αυτές μελετούνται από την 47^η γενική συνέλευση. Σε αυτήν καθορίζονται τα κριτήρια αντικειμενικότητας, στα οποία οι επιρροές από το παρελθόν είναι έντονες (διαγωνισμός). Αυτό μπορεί ως ένα βαθμό να ερμηνευτεί, αφού βρισκόμαστε σε ένα μεταβατικό στάδιο για την εκπαίδευση.¹²³⁶ Επιπρόσθετα, οι δείκτες αυτοί της αντικειμενικότητας χαρακτηρίζονται από γενικότητα και περιορισμένη εξειδίκευση. Αποτελούσαν μια πρώτη απόπειρα διαμόρφωσης διαδικασιών επιλογής με βάση ένα διαφορετικό πνεύμα.

Το επόμενο βήμα στην παραπάνω αναζήτηση θα πραγματοποιηθεί αρκετά γρήγορα.¹²³⁷ Και αυτό ήταν η αντιστοίχιση των κριτηρίων με μόρια, η *μοριοδότηση*. Η αντικειμενικότητα, από μια σχετικά απλοϊκή και λίγο αδιαφοροποίητη έως τότε σύλληψη στη σκέψη των δασκάλων, συνδέεται με τη μέτρηση, με την αριθμητική αποτίμηση, με το ποσοτικά συγκεκριμένο. Αντικειμενικό ήταν αυτό που μπορούσε να εκφραστεί με αριθμούς και περιελάμβανε τη μικρότερη δυνατή παρέμβαση του προσωπικού στοιχείου κάθε αξιολογητή. Επίσης, μπορούσε να το επαναλάβει κάποιος άλλος με τον ίδιο βαθμό αξιοπιστίας. Η *ποσοτικοποίηση* του προβλήματος αποτελούσε κάτι το πραγματικά καινούργιο στην ιστορική πορεία του στελεχιακού. Αυτό που χρειαζόταν τώρα ήταν η θέσπισή του με νομοθετική πράξη.

Στην πραγματικότητα αυτό σήμαινε την τροποποίηση του άρθρου 20 του ν. 309/1976, κάτι που η πολιτεία δε φαινόταν στην παρούσα φάση να είναι διατεθειμένη να κάνει.¹²³⁸ Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι δεν ήταν πεπεισμένη ότι ο ιστορικός κύκλος της πιο πολυσυζητημένης κατηγορίας στελεχιακού δυναμικού, των επιθεωρητών, είχε κλείσει. Απεναντίας, για το συνδικάτο τα προκαθορισμένα και αντικειμενικά κριτήρια έπρεπε να χρησιμοποιηθούν για τη στελέχωση ενός θεσμού διαφορετικής φύσης, του σχολικού συμβούλου.

Η απουσία σταθερών στο σύστημα επιλογής μεταφραζόταν τουλάχιστον ως έλλειψη. Ταυτόχρονα, η Δ.Ο.Ε. αντιδρά έντονα στην παραμονή των θιασωτών

---

¹²³⁶ Δ.Β., 841:5.

¹²³⁷ Δ.Β., 848:7.

¹²³⁸ Δ.Β., 855:3.

του δικτατορικού καθεστώτος σε θέσεις ευθύνης.¹²³⁹ Ο διεκδικητικός στόχος ή το σημείο αναφοράς των εκπαιδευτικών ήταν η «δημοκρατική νομιμότητα».¹²⁴⁰ Γι' αυτό θα απαιτηθεί η αντικατάσταση των μελών του ειδικού συμβουλίου. Διαφορετικά, κάθε προσπάθεια θεωρούνταν εμπαιγμός και αμφισβήτησης της δημοκρατικά θεμελιωμένης παιδείας, που εγκαταλείπóταν «στα χέρια των εκλεκτών της τυραννίας».¹²⁴¹ Η Δ.Ο.Ε., έξι χρόνια μετά την πτώση της δικτατορίας, τόνιζε με έμφαση ότι ήταν αποφασισμένη να αγωνιστεί για να γίνει πραγματικότητα η δημοκρατική θωράκιση του σχολείου.¹²⁴² Συνεπώς, ο εκδημοκρατισμός αφορούσε πρώτιστα τα πρόσωπα και στη συνέχεια τα αναλυτικά προγράμματα, τα βιβλία, τις μεθόδους διδασκαλίας, την εκπαιδευτική διαδικασία. Αφού τα τελευταία νοηματοδοτούνταν ή αποκτούσαν το περιεχόμενο που τους προσέδιναν οι φυσικοί φορείς τους.

Οποιαδήποτε έκπτωση ακεραιότητας νομιμοποιούνταν μέσα από το αρμόδιο συμβούλιο επιλογής. Γι' αυτό η ομοσπονδία χαρακτηρίζει διαβλητή τη σύνθεση του συγκεκριμένου οργάνου και ζητά την αντικατάστασή του. Οι απόψεις της θα έχουν αποδέκτη όλο το πολιτικό φάσμα της χώρας.¹²⁴³ Θα επιμείνει στους ισχυρισμούς αυτούς, επιδιώκοντας να αποδείξει ότι δεν αποτελούσαν μια επιφανειακή και στείρα κριτική. Τα μέλη του Ειδικού Συμβουλίου θεωρούνται ανεπαρκή και μη αποδεκτά. Έτσι, προτείνεται στην πολιτεία η συγκρότηση συμβουλίου επιλογής «καθόλα αδιάβλητου» με την αξιοποίηση αντικειμενικών κριτών, που «δεν έλειψαν τελείως από τον τόπο».¹²⁴⁴

Για τους εκπαιδευτικούς αυτής της περιόδου η προώθηση του εκσυγχρονισμού και του εκδημοκρατισμού του εκπαιδευτικού συστήματος συνδεόταν με ένα θεσμό διαφορετικής παιδαγωγικής φιλοσοφίας, το σχολικό σύμβουλο. Ο τελευταίος εκλαμβάνεται ως η κύρια και πρωταρχική προοδευτική επιλογή για την εκπαίδευση. Κάτι τέτοιο δε συνεπαγόταν έναν ιδιότυπο εκπαιδευτικό μεσσιανισμό, αφού ευθύς εξαρχής ξεκαθαριζόταν ότι η θετική

---

¹²³⁹ Δ.Β., 853:1.

¹²⁴⁰ Δ.Β., 853:2.

¹²⁴¹ Δ.Β., 860:8.

¹²⁴² Δ.Β., 864:8.

¹²⁴³ Δ.Β., 860:8.

¹²⁴⁴ Δ.Β., 864:8.

συμβολή του στην εργασία και τη ζωή του σχολείου απαιτούσε να συντρέχουν κι άλλες προϋποθέσεις.¹²⁴⁵

Έτσι, δεν μπορούσε να *«νοηθεί Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Παιδείας, που δεν ζει και δεν καταφάσκει τις αξίες της Δημοκρατικής Πολιτείας και Παιδείας και δεν τις πραγματώνει με τη στάση της ζωής και με τα έργα του»*.¹²⁴⁶ Διατυπωνόταν η προσδοκία ότι ο νέος θεσμός θα αποτελούσε το βασικό μοχλό, όχι μόνο της ανανέωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά και της διαλεκτικής της σύζευξης με το κοινωνικό γίνεσθαι εντός του οποίου υλοποιούνταν. Η κατοχή γνώσεων και δεξιοτήτων, υποστήριζαν οι εκπαιδευτικοί, δεν αποτελούσε σε καμιά περίπτωση εγγύηση για τη δημοκρατική συμπεριφορά κάποιου. Τουλάχιστον, δεν προϋπέθετε ότι θα συνέβαινε κάτι τέτοιο.

Επιπλέον, η αξιολογική προσπάθεια έπρεπε να αποβάλλει όλα εκείνα τα στοιχεία που μπορούσαν σχετικά εύκολα να τη μετατρέψουν σε ψευδή. Η συζήτηση επανερχόταν στο ζήτημα της αντικειμενικότητας και του τρόπου διασφάλισής της. Αυτή *«φτάνει σε βάθος με τη θέσπιση κριτηρίων επιλογής και έρευνας της αξίας ολόκληρης της δραστηριότητας κι ολόκληρης της ιστορίας, που δεν επιτρέπουν την αυθαιρεσία των κριτών. Τέλος, με την καθιέρωση συντελεστών για κάθε περίπτωση προσόντων μικραίνει το ποσοστό αδικίας και διευκολύνει την παράσταση της ποιότητας με αντικειμενικά δεδομένα»*.¹²⁴⁷ Αν αποτελούσε αλήθεια ότι η συγκεκριμένη έννοια ήταν σχετικά νέα στο συνδικαλιστικό λόγο των δασκάλων, εξίσου αλήθεια ήταν ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο που της προσέδιναν αναπτυσσόταν εξαιρετικά γρήγορα. Αυτά γράφονται το 1980 και στην πλειοψηφία τους εξακολουθούν να ισχύουν τρεις δεκαετίες αργότερα.

Τα παραπάνω αποτελούν το τρίτο «εξελικτικό» βήμα του συγκεκριμένου όρου μόλις σε μία διετία. Αρχικά, δηλαδή αντικειμενικότητα σήμαινε συγκεκριμένα κριτήρια. Στη συνέχεια αυτά προτεινόταν να είναι ποσοτικά (μετρήσιμα), επαληθεύσιμα και προκαθορισμένα.¹²⁴⁸ Και τώρα διατυπώνεται η ιδέα να έχουν *διαφορετική αξιακή βαρύτητα*. Να συνεισφέρουν, δηλαδή σε διαφορετικό βαθμό στο τελικό επιλεκτικό αποτέλεσμα. Η αξιόλογη αυτή διαφοροποίηση στην επεξεργασία της αντικειμενικότητας, πέρα από το γεγονός ότι αποκάλυπτε τη

---

¹²⁴⁵ Δ.Β., 866:1.

¹²⁴⁶ Δ.Β., 866:2.

¹²⁴⁷ Δ.Β., 866:2.

¹²⁴⁸ Δ.Β., 867:6. Εισηγήσεις του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. στην 49^η γενική συνέλευση.

σημαντικότητά της για τους δασκάλους, συνέβαλε αποφασιστικά και σε κάτι ακόμη: την πρόταξή της ως στοιχείο αναδόμησης του επιλεκτικού μηχανισμού και την πρόσδεση σ' αυτήν των υπολοίπων εννοιών που αποδίδονταν ή σχετίζονταν με το στελεχιακό. Σε σύντομο χρονικό διάστημα η «εξάρτηση» σε αυτή μιας σειράς αναλυτικών όρων θα είναι άμεση.

Η παραδοχή αυτή ήταν αναγκαίο να γίνει κτήμα όλων. Τουλάχιστον, όσων είχαν αποφασιστική ισχύ στο χώρο της εκπαίδευσης και καθόριζαν τη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής (πολιτεία). Ένα δεύτερο στοιχείο του λεγόμενου *πλαισίου λειτουργίας* ήταν η νομική παραγωγή. Και αυτό γιατί *«κάθε προσπάθεια για δικαιοσύνη και προκοπή στην Παιδεία μας προϋποθέτει και την απαιτούμενη δημοκρατική νομοθεσία, αλλά και την καταστροφή του μηχανισμού που αναπαράγει τα όργανα για τη διαίωση της αυθαιρεσίας, της αλλοτρίωσης και της τυραννικής εξουσίας»*.¹²⁴⁹ Συνεπώς, για τους εκπαιδευτικούς, το μηχανιστικό σχήμα καθιέρωση σχολικού συμβούλου ίσον ευρύτερος εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης απορρίπτεται. Κάτι τέτοιο αντιμετωπίζεται, μάλλον, ως ένας νοησιαρχικός ντετερμινισμός ή καλύτερα ως μια ουτοπία.

Για την ομοσπονδία, η αλήθεια για το συγκεκριμένο ζήτημα απαρτιζόταν από τρία μέρη. Το πρώτο αναφερόταν στην ολοκλήρωση της ημιτελούς κάθαρσης του εσωτερικού του εκπαιδευτικού συστήματος από ό,τι το εμπόδιζε να κάνει βήματα «προς τα εμπρός». Το δεύτερο περιελάμβανε την καθιέρωση του σχολικού συμβούλου ως φορέα αλλαγών. Το τρίτο συνίστατο από την νομοθετική πλαισίωση/ενίσχυσή του, προκειμένου από τη μια μεριά να υποστηριχθεί στην προσπάθειά του, ενώ από την άλλη να διευκολυνθεί τόσο στα πρώτα του βήματα, όσο και στα μεταγενέστερα. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, τις οποίες καλούνταν να αποδεχτεί και η πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, θα είχε πραγματικό αντίκρισμα μια μεταρρυθμιστική προσπάθεια του εκπαιδευτικού συστήματος.

Στο συμπέρασμα αυτό οδηγείται και η σύσκεψη σαράντα περίπου φορέων (εκπαιδευτικών, γονέων, φοιτητών, επιστημόνων, τοπικής αυτοδιοίκησης, εργαζομένων) που θα πραγματοποιηθεί, ύστερα από πρόταση της Δ.Ο.Ε., τον Ιανουάριο του 1980. Στη σύσκεψη αυτή, αφού εκτιμηθεί η κατάσταση του εκπαιδευτικού συστήματος, θα εκφραστεί η ανάγκη για αλλαγή εκπαιδευτικής

---

¹²⁴⁹ Δ.Β., 866:5.

πολιτικής, με στόχο τον πραγματικό εκδημοκρατισμό της παιδείας και όχι τα ημίμετρα.¹²⁵⁰ Οι εκπαιδευτικοί επεσήμαναν ότι η ταυτότητα της ελληνικής εκπαίδευσης χαρακτηριζόταν από αναχρονιστικούς και αντιδραστικούς θεσμούς και από προγράμματα σπουδών που ήταν ξεκομμένα από την ελληνική πραγματικότητα και τις ανάγκες του τόπου.¹²⁵¹

Μπορεί οι δομές του προηγούμενου καθεστώτος να είχαν καταργηθεί, το πνεύμα του όμως παρέμενε. Και αυτό αποδεικνυόταν, κατά τη γνώμη των δασκάλων, με τα πεπραγμένα του ειδικού συμβουλίου κρίσεως. Για τη Δ.Ο.Ε. επρόκειτο για αναμενόμενη εξέλιξη, αφού εξαρχής είχε εκφράσει επιφυλάξεις για τη συγκρότησή του.¹²⁵² Αυτό που επισημαίνεται είναι ότι ενώ είχαν περάσει τέσσερα χρόνια από την ψήφιση του ν. 309/1976 η εποπτεία της εκπαίδευσης «κατά 90% βρίσκεται στα χέρια των επιθεωρητών που παράνομα επέλεξε η δικτατορία».¹²⁵³

Την παραδοχή αυτή ενίσχυαν, όπως αναφέραμε, και οι ανεπάρκειες της προαναφερόμενης επιτροπής, που δεν είχε κατορθώσει να πείσει για την αντικειμενικότητά της. Οι ανεπάρκειες αυτές αποτέλεσαν και την κύρια αιτία για να στραφεί η ομοσπονδία στην αριθμητική έκφραση των προσόντων.¹²⁵⁴ Μάλιστα να επανεξετάσει το σύνολο του επιλεκτικού μηχανισμού και να διεκδικήσει παρεμβάσεις σ' αυτόν με ένα τελείως διαφορετικό πλαίσιο ερμηνείας. Μέχρι πρότινος, δηλαδή, ένας διαγωνισμός ή η επανάληψη της ίδιας διαδικασίας από διαφορετικά πρόσωπα μπορεί να αρκούσε. Τώρα, όμως, αυτό δεν ήταν αρκετό. Σε ανακοίνωσή της δήλωνε ότι κάτι τέτοιο δε θα αποκαθιστούσε την αμεροληψία αναφορικά με σημαντικές πλευρές του εκπαιδευτικού συστήματος, που είχε τρωθεί ανεπανόρθωτα.

Για τη Δ.Ο.Ε. ο κόσμος της εκπαίδευσης είχε βγάλει τα συμπεράσματά του. Αυτό που απέμενε να κάνει, όπως και σε κάθε παρόμοια περίπτωση, ήταν να μη νομιμοποιήσει με τη συμμετοχή του διαδικασίες για τις οποίες αμφέβαλε εκ των προτέρων. Η περιφρούρηση της αντικειμενικότητας, επομένως, ήταν υπαρκτό και όχι θεωρητικό ζήτημα. Τουλάχιστον, δεν προέκυπτε από εσφαλμένη ή μονομερή

---

¹²⁵⁰ Δ.Β., 873:8.

¹²⁵¹ Την ίδια στιγμή ο όρος «πλήρεια δημοκρατία» που είχε υιοθετήσει το υπουργείο Παιδείας θεωρούνταν, τουλάχιστον, αδιευκρίνιστος (Δ.Β., 876:1).

¹²⁵² Δ.Β., 874:8.

¹²⁵³ Δ.Β., 875:7.

¹²⁵⁴ Δ.Β., 876:3.

ερμηνεία των πραγμάτων από την πλευρά του συνδικάτου. Και αυτό, γιατί σε κάθε ιστορική φάση εξέλιξης του στελεχιακού τίθεντο, υπό διαφορετικές μορφές, ζητήματα που υπέκρυπταν ή μεταφράζονταν σε θέματα αντικειμενικότητας και αμεροληψίας.

Οι διαπιστώσεις αυτές επιδιώκεται να εφαρμοστούν στην πράξη και να αποτελέσουν τις κατευθυντήριες αρχές της συνδικαλιστικής δράσης, καθώς την περίοδο αυτή ένας νέος επιθεωρητικός διαγωνισμός προκηρύσσεται. Η Δ.Ο.Ε. θα εκφράσει την αντίθεσή της σ' αυτόν.¹²⁵⁵ Στη σκέψη του διδασκαλικού κόσμου, ο σχολικός σύμβουλος, ο εκδημοκρατισμός και η πραγματική αναγέννηση του εκπαιδευτικού συστήματος ταυτίζονταν, αν δεν αποτελούσαν ένα αδιάσπαστο όλο.¹²⁵⁶

Ο ισχύων μηχανισμός επιλογής επιθεωρητών κρινόταν ως επισφαλής, ως αναξιόπιστος. Η περιορισμένη ακεραιότητα ανάλογων διαδικασιών συνδέεται με ελλείψεις και στις υπόλοιπες επιλεκτικές συνιστώσες (δημοκρατικότητα, αξιοκρατία, διαφάνεια).¹²⁵⁷ Επιπρόσθετα, το στοιχείο της διαβλητότητας μπορούσε να παρεισφρήσει σε κάθε είδους διαγωνισμό (στελέχωσης, μετεκπαίδευσης κτλ.). Η επιδίωξη καθενός από τα παραπάνω αποτελούσε την αναγκαία προϋπόθεση για την υλοποίηση και των υπολοίπων. Για τους δασκάλους, η συγκεκριμένη γραπτή δοκιμασία αναπαρήγαγε για μια ακόμη φορά τα όργανα του «*αναχρονιστικού και αντιεκπαιδευτικού θεσμού*» του επιθεωρητή. Ο σχολικός σύμβουλος «*και μόνο μπορεί να δώσει με αδιάβλητο τρόπο την εποπτεία που έχει ανάγκη η δημοκρατική μας Παιδεία*». ¹²⁵⁸ Η θέση της Δ.Ο.Ε. στο ζήτημα αυτό θα παραμείνει σταθερή τα χρόνια που έπονται. ¹²⁵⁹

Η λύση εντοπίζεται στην τροποποίηση του άρθρου 20 του ν. 309/1976. Επίσης, συνδέεται άμεσα με το «πεδίο» της αντικειμενικότητας, με τη θέσπιση κριτηρίων για την εκτίμηση των προσόντων των υποψηφίων.¹²⁶⁰ Η αμεροληψία στην κρίση θα μπορούσε, κατά τη γνώμη της ομοσπονδίας, να περισώσει το θεσμό του επιθεωρητή για όσο χρόνο του απέμενε.

---

¹²⁵⁵ Δ.Β., 876:4.

¹²⁵⁶ Δ.Β., 876:5.

¹²⁵⁷ Δ.Β., 887:4.

¹²⁵⁸ Δ.Β., 887:81.

¹²⁵⁹ Δ.Β., 893:6;898:5.

¹²⁶⁰ Δ.Β., 891:3. Από την προσωρινή ημερήσια διάταξη της 50^{ης} γενικής συνέλευσης.

Ο διαγωνισμός πραγματοποιείται, και το φθινόπωρο του 1981 60 νέοι επιθεωρητές β' θα κληθούν να στελεχώσουν την εκπαίδευση. Η Δ.Ο.Ε. αντιδρά έντονα, θεωρώντας ότι η προσπάθεια αυτή υπηρετεί λογικές επιστροφισμού στην εκπαίδευση.¹²⁶¹ Επιπλέον, προσδοκούσε αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα εξαιτίας της διαφοροποίησης του πολιτικού σκηνικού την ίδια περίοδο.¹²⁶² Στη συνοπτική παρουσίαση, την επόμενη χρονιά, των κλαδικών θεμάτων των δασκάλων τόνιζε ότι ο θεσμός του επιθεωρητή («*δασκαλοφύλακα*») είχε χρεοκοπήσει και «*ταλάνιζε χρόνια τη βασική παιδεία και τους εργάτες της*».¹²⁶³ Στην καλύτερη περίπτωση αποτελούσε ισχυρό φραγμό της.¹²⁶⁴

Γι' αυτό θα ζητήσει από τη νέα πολιτική ηγεσία και θα πετύχει την ακύρωση της προκήρυξης νέου διαγωνισμού για την κατάληψη θέσεων επιθεωρητών β', την αναστολή των προαγωγών των ήδη υπηρετούντων επιθεωρητών και την αντικατάσταση των αναπληρωτών τους με νέους. Οι τελευταίοι έπρεπε να διαπνέονται από δημοκρατικό φρόνημα.¹²⁶⁵ Θα επιδιώξει τη σύνταξη νέου νόμου για την εκπαίδευση που «*να διαπνέεται από δημοκρατικό πνεύμα και να στοχεύει στην εξάλειψη όλων εκείνων των επιπτώσεων που είχε ο 309...*».¹²⁶⁶

Η Δ.Ο.Ε. επέμενε πως αγωνιζόταν χρόνια για ένα εκπαιδευτικό σύστημα «*που δε θα μπλόκαρε τις κοινωνικές εξελίξεις*».¹²⁶⁷ Το συγκεκριμένο αίτημα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου οράματος για το μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας και των έως τότε σταθερών της. Ένα παρόμοιο εκπαιδευτικό σύστημα όφειλε να κατευθύνεται από στελέχη που προέτασσαν όλων τη δημοκρατική λειτουργία και συμπεριφορά. Γι' αυτό ένα κείμενο θέσεων που συντάσσεται κατά την 51^η γενική συνέλευση όριζε ως απαραίτητη προϋπόθεση της επιλογής των εκπαιδευτικών αυτών και τα ακόλουθα: α) να μην έχουν στηρίξει με πράξεις τους συνειδητά τη δικτατορία του 1967-1974, β) να μην είναι μέλη φασιστικών οργανώσεων ή να έχουν δημοσιεύσει ανάλογες απόψεις.¹²⁶⁸

Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται οι απόψεις του συνδικαλιστικού φορέα για το κύριο μέρος της διαδικασίας επιλογής. Έτσι, τα προσόντα των

---

¹²⁶¹ Δ.Β., 903:5.

¹²⁶² Δ.Β., 913:8.

¹²⁶³ Δ.Β., 914:2.

¹²⁶⁴ Δ.Β., 918:3.

¹²⁶⁵ Δ.Β., 918:4.

¹²⁶⁶ Δ.Β., 918:4.

¹²⁶⁷ Δ.Β., 919:5.

¹²⁶⁸ Δ.Β., 919:7.

εκπαιδευτικών έπρεπε να «αποδεικνύονται με αντικειμενικά στοιχεία». Η αμεροληψία συνδεόταν με τη δυνατότητα επαλήθευσης—«απόδειξης» ενός δεδομένου αξιολογικού αποτελέσματος. Αν το τελευταίο ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, έπειθε τον ενδιαφερόμενο εκπαιδευτικό για την αρτιότητά του, οι επιλογές θα γίνονταν αποδεκτές και θα έχαιραν του σεβασμού του διδασκαλικού κόσμου. Η επιστημονική κατάρτιση κάθε υποψηφίου θα αναδεικνυόταν σε υψηλό βαθμό από ακριβή στοιχεία. Η αντικειμενικότητα, επομένως, σχετίζεται με την ακρίβεια και την ορθότητα της εκτίμησης προσόντων, αλλά και την κοινωνική δικαιοσύνη. Γιατί μέσα από μια κατά το δυνατόν ποσοτικά εκφρασμένη διαδικασία τα περιθώρια πιθανών αδικιών περιορίζονται. Αν ίσχυε το αντίθετο, η σχετική διαδικασία έπαυε να είναι επαληθεύσιμη, καθώς τα αποτελέσματά της στερούνταν αποδεικτικής βάσης.

Η αντιμετώπιση αυτή δεν περιοριζόταν μόνο στα τυπικά προσόντα, αλλά και στα ουσιαστικά. Για παράδειγμα, ο υποψήφιος διευθυντής σχολείου ήταν αναγκαίο να έχει ικανότητες απαραίτητες για το έργο του που, επίσης, αποδεικνύονταν με αντικειμενικά κριτήρια (συμμετοχή σε διοικητικά συμβούλια συνδικαλιστικών οργανώσεων, αιρετός, συμμετοχή σε συνέδρια κτλ.). Ένα κριτήριο θεωρείται αντικειμενικό εάν σχετίζεται άμεσα με τα καθήκοντα της θέσης που πρόκειται να καλυφθεί, αν με απλά λόγια, μας «λέει κάτι» για τις ικανότητες και τις δεξιότητες ενός υποψηφίου. Η αντικειμενικότητα, λοιπόν, εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό και από τη συνάφεια ή τη σχετικότητα με το διοικητικό-καθοδηγητικό έργο. Προβλήματα δημιουργούσε εάν παρέμενε μόνο εκεί (σε ένα υψηλό επίπεδο αφαίρεσης), δηλαδή στην αντιστοίχιση των προσόντων με τις απαιτήσεις των θέσεων ευθύνης και δεν έφτανε μέχρι τη μέτρησή τους. Ένα πρόσθετο στοιχείο που αποδυνάμωνε τη μέτρηση ήταν η *συνεκτίμηση* των σχετικών προσόντων, η οποία αναφερόταν σε ανάλογα κείμενα.

Η συνεκτίμηση προσόντων, ικανοτήτων, δεξιοτήτων αποτελούσε για την ομοσπονδία το αντίθετο της αντικειμενικότητας. Αυτό οφειλόταν σε μια σειρά από λόγους. Ο βασικότερος ήταν ότι δεν συνιστούσε ξεκάθαρη αριθμητική έκφραση καθενός από τους παράγοντες στους οποίους εφαρμοζόταν, αφού γινόταν, μέσω αυτής, ο συνυπολογισμός τους. Συνεπώς, αμεροληψία για το συνδικαλιστικό φορέα σήμαινε χωριστό αποτέλεσμα για κάθε προσόν και όχι σύγκλιση ή συμπερίληψη μιας ομάδας σχετικών προσόντων προς κάποιο αριθμητικό κέντρο

ή μέσο όρο. Μια παρόμοια επιλογή μετέτρεπε την ποσοτικοποίηση σε μέσο παρεμπόδισης της αντικειμενικότητας παρά ανάδειξής της.

Αν στα χρόνια που είχαν διατρέξει έως τότε (δικτατορία) το ήθος (εθνικώς αποδεκτοί) ήταν αποφασιστικός επιλεκτικός παράγοντας, τώρα αντικαθίσταται από το δημοκρατικό ήθος. Αναπάντητο παραμένει το ερώτημα αν και στις δύο περιπτώσεις είχε την ίδια επιλεκτική ισχύ.¹²⁶⁹Οι κατάλληλοι, επομένως, καλούνταν να υλοποιήσουν το νέο θεσμό του σχολικού συμβούλου, ανεξάρτητα από την πολιτική τους προέλευση, αφού το κυρίαρχο ήταν η πίστη στα δημοκρατικά ιδεώδη και στην αξία του θεσμού αυτού για την παιδεία του ελληνικού λαού.¹²⁷⁰Ο κύριος στόχος τώρα ήταν, τουλάχιστον σε επίπεδο διακηρύξεων, το χτίσιμο ενός εκπαιδευτικού συστήματος ικανού να οδηγήσει ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού στην εθνική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική απελευθέρωση.

Ο δρόμος για κάτι τέτοιο περνούσε, για τους δασκάλους, μέσα από τη διοίκηση των σχολείων και την αναδιάρθρωση των διοικητικών-καθοδηγητικών μηχανισμών. Θεωρούνταν ότι πολύ λίγα μπορούσαν να προσφέρουν στην υπόθεση της δημοκρατικής παιδείας τα προγράμματα, τα βιβλία, τα διδακτήρια, εφόσον ήταν αποσπασματικά και ξεκομμένα από τα πρόσωπα και το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας τους.¹²⁷¹Οι απόψεις αυτές διατυπώνονται με σαφήνεια σε πανελλήνιο εκπαιδευτικό συνέδριο που διοργανώνει η Δ.Ο.Ε. για τα θέματα αυτά, το πρώτο μετά από μια μακρά περίοδο ετών.

Ο σχολικός σύμβουλος θα θεωρηθεί *κοινωνικός θεσμός*, ένα μέτρο που θα εκδημοκράτιζε το σχολείο και όχι μια προσπάθεια να αντικατασταθούν υπάρχοντα αξιώματα με νέα. Δεν νοούνταν ως βελτίωση ή αντικατάσταση των υπάρχοντων εξουσιαστικών δομών με άλλες. Εκτός από τον εκδημοκρατισμό, η καθιέρωσή του αποσκοπούσε στο άνοιγμα του σχολείου μπροστά στις (ραγδαίες) κοινωνικές εξελίξεις. Σε αυτό έγκειται, για τους εμπνευστές του, η βαθύτερη κοινωνική διάσταση της συγκεκριμένης θεσμικής κατάκτησης.¹²⁷²Αποτελούσε, λοιπόν, το κλειδί για τη δημιουργία ενός ανοιχτού στην κοινωνία σχολείου, που δε θα ήταν πια μηχανισμός αναπαραγωγής της ιδεολογίας των κυρίαρχων κοινωνικών στρωμάτων. Τις απόψεις αυτές επισφραγίζει με τις αποφάσεις της η

---

¹²⁶⁹ Δ.Β., 919:5. Χωρίς να θέλουμε να συγχέουμε καταστάσεις ριζικά διαφορετικές.

¹²⁷⁰ Δ.Β., 926:1.

¹²⁷¹ Δ.Β., 931:14;936:8.

¹²⁷² Δ.Β., 940:6,14,22.

52^η γενική συνέλευση. Για τη συλλογικότητα αυτή η *δημοκρατικότητα* και η *κοινωνικότητα* κάθε προτεινόμενου μέτρου προηγούνταν όλων των υπολοίπων ιδιοτήτων του.

Στη σκέψη των δασκάλων οι καινούριοι θεσμοί επιτύγχαναν για πρώτη φορά στην ιστορία της εκπαίδευσης τη δημοκρατική διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος, τη συνεργασία και τη συμμετοχική ευθύνη όλων των αρμόδιων φορέων. Ο επιθεωρητής χαρακτηριζόταν ως γραφειοκρατικός – διοικητικός θεσμός, μέσω του οποίου *«το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα επιδίωκε την αστυνόμευση και την καταδυνάστευση του σχολείου και των λειτουργών του, την αναπαραγωγή και τη διαιώνιση της αυταρχικής εξουσίας της άρχουσας τάξης. Με το σχολικό σύμβουλο επιδιώκεται ο εκδημοκρατισμός του σχολείου ως περιεχόμενο, οργάνωση, ζωή και λειτουργία για τη διαμόρφωση ελεύθερων, υπεύθυνων, δημοκρατικών και δημιουργικών ανθρώπων και πολιτών και επομένως ο εκδημοκρατισμός, ο μετασχηματισμός και η προκοπή της ελληνικής κοινωνίας»*.¹²⁷³

Ο θεσμός αυτός εκλαμβάνεται ως αποκεντρωτικός, αντιαυταρχικός και συμμετοχικός, ενώ μαζί με άλλα εκπαιδευτικά και κοινωνικά μέτρα θα συντελούσε ουσιαστικά στη μορφωτική, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Αυτό το μεγαλεπήβολο σχέδιο συνεπαγόταν την αλλαγή των διαπροσωπικών σχέσεων στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος.

Γι' αυτό απαιτούνταν η διαμόρφωση μιας διαδικασίας επιλογής πλήρως εξορθολογισμένης. Δηλαδή, αντικειμενικής, πλήρως ποσοτικοποιημένης. Αρχικά, η πολιτεία διέβλεπε το κοινό αυτό αντικειμενικό κριτήριο στη διενέργεια και γραπτής δοκιμασίας.¹²⁷⁴ Ως δείκτης αξιοσύνης, όμως, μένει στα χαρτιά. Από τη μεριά της η ομοσπονδία υιοθετεί τα συμπεράσματα αρμόδιας επιτροπής της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. σχετικά με τη στελέχωση των θέσεων ευθύνης του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Το πόρισμα της επιτροπής αυτής, που υποβάλλεται για μελέτη στις συνδικαλιστικές οργανώσεις των δημοσίων υπαλλήλων, πρότεινε την αντικειμενικοποίηση των κριτηρίων, καθώς και την εξασφάλιση της διαφάνειας των διαδικασιών.¹²⁷⁵

¹²⁷³ Δ.Β., 940:42-43. Τοποθετήσεις στο 1^ο Εκπαιδευτικό Συνέδριο που θα πραγματοποιηθεί στις 29/5/1983.

¹²⁷⁴ Δ.Β., 926:3. Κάτι τέτοιο δε θα γίνει, παρά το γεγονός ότι αναφερόταν στην εισηγητική έκθεση του ν. 1566/1985.

¹²⁷⁵ Δ.Β., 948:6.

Επιπλέον, εισηγούνταν να εξεταστεί η δυνατότητα μοριοποίησης των κριτηρίων επιλογής. Ανέφερε ακόμη ότι υπήρχαν «σκέψεις» για τη διασφάλιση αυτών των κριτηρίων και «απόψεις» που πρότειναν με αξιόλογα επιχειρήματα τα παραπάνω. Είχε αρχίσει, δηλαδή, από καιρό και στο εσωτερικό του τριτοβάθμιου συνδικαλιστικού οργάνου μια συζήτηση ανάλογη με αυτή του συνδικάτου των δασκάλων. Η αντικειμενικότητα αποτελούσε κλαδικό αίτημα πολλών κοινωνικών χώρων. Μάλιστα, συνδυαζόταν με τη μέτρηση. Επίσης, διατυπωνόταν και από αυτό το φορέα η πρόταση για διαφοροποίηση των κριτηρίων. Αυτό θα γινόταν πρώτα με στάθμιση της βαρύτητάς τους και στη συνέχεια με ανάλογη ρύθμιση της αριθμητικής τους απόδοσης.

Το θέμα της διαφάνειας των επιλεκτικών μηχανισμών ανακινείται ξανά μετά την πάροδο αρκετών ετών. Η τελευταία σχετική αναφορά ήταν το 1968. Την αναμόχλευση του ζητήματος προκαλεί η επιλογή προϊσταμένων.¹²⁷⁶ Σε σύντομο χρονικό διάστημα αποκτά αυξημένο συνδικαλιστικό ενδιαφέρον. Τώρα, όμως, υπήρχε μια ουσιώδης διαφορά: τα ζητήματα διαφάνειας αφορούσαν το σύνολο της δημόσιας διοίκησης και δεν θα έπαυαν από τότε να βρίσκονται στην επικαιρότητα. Χρηστή διοίκηση δεν νοούνταν, χωρίς να είναι ταυτόχρονα σαφώς ορισμένη και νομικά άρτια. Παρόμοια χαρακτηριστικά προτείνονται και για την επιλεκτική διαδικασία, η οποία στην ουσία συγκροτούνταν ή ήταν το αποτέλεσμα μια σειράς διοικητικών πράξεων.

Οι παραδοχές αυτές θα επεκταθούν και στην επιλογή διευθυντών σχολείων.¹²⁷⁷ Ο συγκεκριμένος όρος, λοιπόν, αποκτούσε μεγάλη σημασία για το σύνολο των επιλεκτικών μηχανισμών. Το ερώτημα που έμενε να απαντηθεί ήταν αν είχε αποκτήσει νέο νόημα σε σχέση με το παρελθόν και αν ναι, ποιο ήταν αυτό. Κάτι τέτοιο θα διαφανεί από το χειρισμό του όρου από το συνδικαλιστικό λόγο ως εργαλείο ανάλυσης, μετά το πέρας μιας διαδικασίας επιλογής. Στην παρούσα φάση η ύπαρξη συγκεκριμένων και αντικειμενικών κριτηρίων χωρίς διαφανείς διαδικασίες μέτρησης θεωρούνταν σχήμα οξύμωρο.¹²⁷⁸ Κατά τη διάρκεια αυτών των διεργασιών το συγκεκριμένο έπρεπε να είναι γνωστό και ταυτόχρονα γνώσιμο. Την καίρια σημασία των παραπάνω φανερώνουν και οι

---

¹²⁷⁶ Ο.π.

¹²⁷⁷ Δ.Β., 950:10.

¹²⁷⁸ Δ.Β., 954:17.

σχετικές αναφορές που θα συμπεριλαμβάνονταν αργότερα, στο προοίμιο του νόμου-πλασίου, του 1566/1985.¹²⁷⁹

Επίσης, καθώς η ομοσπονδία θα παρήγαγε θέσεις σχετικά με αυτό το σημαντικό κείμενο για την εκπαίδευση. Σε αυτές τόνιζε με έμφαση ότι τα αξιολογικά κριτήρια αποκτούν νόημα όταν είναι συγκεκριμένα.¹²⁸⁰ Η συγκεκριμενοποίηση αποτελούσε την αρχή της αντικειμενικοποίησης, η οποία ολοκληρωνόταν με την ποσοτικοποίηση. Μια ανάλογη διαδικασία πληροί αρκετές από τις αναγκαίες προϋποθέσεις που καθιστούν δυνατή τη διαφάνεια. Επίσης, σχετιζόταν με έναν παράγοντα που δεν είχε, μέχρι τότε, προσδεθεί στο στελεχιακό: την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών.

Σε συμφωνία με αυτές τις παραδοχές, η 53^η γενική συνέλευση θα αποφάσιζε η αξιολόγηση να πραγματοποιείται κατά την επιλογή στελεχών του εκπαιδευτικού συστήματος, με διαφανείς όμως διαδικασίες και συγκεκριμένα κριτήρια.¹²⁸¹ Δεν μπορεί κανείς να πει με σιγουριά αν η αντικειμενικότητα συμπάρεσυρε κάθε πτυχή του στελεχιακού, κατά συνέπεια και την αξιολόγηση ή αν, αντίστροφα, οι πυκνές αναφορές αυτή την περίοδο κυρίως στην αξιολόγηση των εκπαιδευτικών επέβαλαν ως επιτακτική ανάγκη την αντικειμενική θεμελίωσή της. Ήταν, όμως, βέβαιο ότι οι προαναφερόμενες πτυχές θα άλλαζαν ριζικά σε σχέση με το παρελθόν, εξαιτίας και της συνολικής απαίτησης από μέρους των εκπαιδευτικών για ενίσχυση της αμεροληψίας σε κάθε έκφανση του εκπαιδευτικού συστήματος. Και αυτό είχε μεγάλη αξία για το συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς και για το αντίστοιχο του εκδημοκρατισμού.

Ο σχολικός σύμβουλος θα συντελούσε στην αναδιάταξη ή στην ενεργοποίηση εκείνων των κοινωνικών δυνάμεων που, εκτός του ότι (θα) συνέβαλαν στη δημιουργία του δημοκρατικού σχολείου, το συνέδεαν διαλεκτικά με τον κοινωνικό περίγυρο και την παραγωγική διαδικασία.¹²⁸² Το μοντέλο ή το πρότυπο σχολείου το οποίο θα υπηρετούσε ήταν ένα *«γνήσιο, ζωντανό κοινωνικό κύτταρο και θα μετέχει ενεργά στους αγώνες του λαού για κοινωνική προκοπή, για δημοκρατία, για εθνική ανεξαρτησία»*. Επρόκειτο για ευρύτερους φιλοσοφικούς προσανατολισμούς. Οι στόχοι είναι υψηλοί ακόμη και για την εποχή μας.

---

¹²⁷⁹ Δ.Β., 961:13.

¹²⁸⁰ Δ.Β., 950:10;954:17.

¹²⁸¹ Δ.Β., 957:8.

¹²⁸² Δ.Β., 950:30.

Ταυτόχρονα, αποκαλύπτουν ένα κλίμα ευφορίας και αναμονής αλλαγών και κοινωνικών ανακατατάξεων που επικρατούσε τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο μεταξύ των δασκάλων.

Όσον αφορά το υποψήφιο στέλεχος, μετά την ανάλυση του τρόπου που θα λειτουργούσε, ερχόταν η σειρά του δεύτερου ζητήματος: της επιλογής του και των σχετικών προσόντων. Στα τελευταία τίθεται πρώτο «να έχει κλείσει στην ψυχή του τη δημοκρατία και να διακρίνεται για τη δημοκρατική του τοποθέτηση».¹²⁸³ Ερμηνεύοντας το κριτήριο που προτασσόταν, θα λέγαμε ότι θεωρούνταν σημαντικό να διαθέτει κοινωνική συνείδηση και αντίστοιχο αισθητήριο.¹²⁸⁴

Παρόμοιοι ήταν οι σχεδιασμοί της ομοσπονδίας και για τους προϊσταμένους.¹²⁸⁵ Η σχετική συζήτηση θα συνεχιστεί την περίοδο που διαμορφώνεται ο νόμος 1566/1985. Συνδυάζεται, μάλιστα, με την επανίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, που προβλεπόταν στο ίδιο νομικό κείμενο.¹²⁸⁶ Η Δ.Ο.Ε. θα κάνει την αυτοκριτική της για αυτά που όφειλε ως συνδικάτο να πράξει και δεν έπραξε, προκειμένου να στηρίξει την πορεία των σχολικών συμβούλων.¹²⁸⁷

Η πραγματικότητα, δηλαδή, απέκλινε από τις διακηρύξεις που είχαν προηγηθεί. Ο θεσμός ο τόσο φιλόδοξος δοκιμαζόταν στην πράξη για να φανεί το σημείο μέχρι το οποίο θα έφτανε. Το όραμα της δημιουργίας, με στήριγμα αυτόν, ενός σχολείου που θα μετασχηματίζονταν μέσα από συλλογικές-δημοκρατικές διαδικασίες και θα υποβοηθούσε με τη σειρά του στο μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας εξακολουθούσε να εμπνέει τους δασκάλους.¹²⁸⁸ Η παιδεία της δημοκρατίας και η παιδαγωγική της κοινωνικής απελευθέρωσης παρέμεναν πρώτη προτεραιότητα για τη δράση του συνδικάτου. Έπρεπε, όμως, να προσαρμοστούν στις συνθήκες και τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού κοινωνικό-οικονομικού σχηματισμού, ώστε να μην παραμείνουν απλώς ευσεβείς πόθοι.

---

¹²⁸³ Δ.Β., 940:43.

¹²⁸⁴ Δ.Β., 940:42.

¹²⁸⁵ Δ.Β., 948:1.

¹²⁸⁶ Δ.Β., 954:9.

¹²⁸⁷ Δ.Β., 965:45.

¹²⁸⁸ Δ.Β., 962:1.

Η ομοσπονδία διέβλεπε τις θέσεις της στα νομικά κείμενα για την εκπαίδευση που συντάσσονται το ίδιο χρονικό διάστημα.¹²⁸⁹ Ένα μέρος του συνδικαλιστικού λόγου της εποχής αποκτούσε νομική έκφραση. Η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία «εισχωρούν» στα σημαντικότερα νομοθετήματα αυτής της περιόδου, που θα καθόριζαν την πορεία του εκπαιδευτικού συστήματος για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Έτσι, τον όρο «αξιολογικά» που χρησιμοποιείται θα μπορούσαμε να τον αποδώσουμε και ως αξιόλογα, με ουσιαστικό δηλαδή επιλεκτικό νόημα. Συνεπώς, όχι άσχετα. Η ενσωμάτωση/συμπερίληψη αυτή του συνδικαλιστικού λόγου δημιουργεί ένα κλίμα αισιοδοξίας για αλλαγή προσανατολισμών και σε άλλες πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η σχεδιαζόμενη ψήφιση του νόμου-πλαισίου παρείχε τη δυνατότητα για μια δεύτερη ανάγνωση και άλλων πλευρών του θέματος. Στην αρχή της παρούσας ανάλυσης παρουσιάζεται η δημοκρατικότητα ως εννοιολογικός όρος να σχετίζεται με το στελεχιακό δυναμικό της εκπαίδευσης κυρίως μέσω του θεσμού του σχολικού συμβούλου και των κριτηρίων επιλογής του. Τώρα το σημασιολογικό της πεδίο διευρύνεται συμπεριλαμβάνοντας το διευθυντή σχολείου και τη λειτουργία του συλλόγου διδασκόντων. Έτσι, θεωρείται ότι το όραμα του δημοκρατικού σχολείου στερούνταν νοήματος εάν ο σύλλογος διδασκόντων δεν έπαιζε αποφασιστικό ρόλο στα ζητήματα της διοίκησής του. Η αντιδημοκρατική συγκέντρωση της εξουσίας σε ένα πρόσωπο (το διευθυντή) μείωνε τη δυνατότητα του διαλόγου και της συλλογικής αντιμετώπισης των εκπαιδευτικών, λειτουργικών κτλ. προβλημάτων της σχολικής κοινότητας.¹²⁹⁰

Εάν, επομένως, πριν μερικά χρόνια είχαμε μια γενική διατύπωση/διακοίνωση περί δημοκρατικότητας, τώρα φαινόταν ότι το σημασιολογικό περιεχόμενο της τελευταίας συγκροτούνταν από πολλές συναφείς συνιστώσες. Και αυτές οι εκπαιδευτικοί επιδίωκαν να τις ορίσουν. Παρά το γεγονός ότι επρόκειτο για εξαιρετικά σύνθετο έργο, ήταν πεπεισμένοι ότι όντως οι θεσμοί που υλοποιούνταν τότε για πρώτη φορά ανταποκρίνονταν σε πραγματικές ανάγκες του εκπαιδευτικού συστήματος και θα συνέβαλαν αποφασιστικά στον εκδημοκρατισμό του. Από τη μεριά του το υπουργείο Παιδείας θεωρούσε ότι αυτό

---

¹²⁸⁹ Δ.Β., 961:17. Έτσι, η εισηγητική έκθεση του μετέπειτα ν. 1566/1985 έκανε σαφέστατα λόγο για «διαδικασία και προϋποθέσεις επιλογής...με κριτήρια αξιολογικά και σύστημα αντικειμενικό και αδιάβλητο».

¹²⁹⁰ Δ.Β., 962:3;965:4-5;969:4.

θα επιτυγχανόταν όχι μόνο με την αλλαγή των διαπροσωπικών σχέσεων εντός του σχολείου, αλλά περισσότερο μέσω του περιεχομένου των σπουδών, των αναλυτικών προγραμμάτων και των νέων βιβλίων που συνέδεαν την εκπαίδευση με την κοινωνία και τις ανάγκες της, με την παραγωγή και την οικονομία της χώρας. Περιελάμβανε, λοιπόν, δομικά στοιχεία της εφαρμοζόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής αυτής της περιόδου.¹²⁹¹

Το ζήτημα του ευρύτερου σχεδιασμού και της εφαρμοζόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής φαίνεται με ενάργεια στις αποφάσεις μιας έκτακτης γενικής συνέλευσης που θα πραγματοποιηθεί το Μάρτιο του 1985. Σε αυτές και υπό τον τίτλο «*Εκτιμήσεις για το φαινόμενο της εκπαίδευσης*» γινόταν συγκερασμός των απόψεων που είχαν διατυπωθεί έως τότε, καθώς και περαιτέρω ανάπτυξή τους. Ως στόχος και όραμα του κλάδου οριζόταν η «*εκπαίδευση της κοινωνικής απελευθέρωσης*». Αυτή στηριζόταν μεταξύ άλλων στο μετασχηματισμό του σχολείου, στην απελευθέρωσή του από την κεντρική εξουσία και τη σύνδεσή του με την κοινωνία και τη ζωή. Κυρίως, όμως, σήμαινε το δημοκρατικό προγραμματισμό σε όλα τα επίπεδα, τις δημοκρατικές διαδικασίες.¹²⁹²

Για τη Δ.Ο.Ε., η εκπαίδευση και το σχολείο δεν μπορούν να αναπαράγουν και να νομιμοποιούν κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις. Θα έπαιαν να υπηρετούν (τις) λογικές του παρελθόντος, στις οποίες αποτελούσαν τους ιδεολογικούς μηχανισμούς στήριξης των συμφερόντων της άρχουσας τάξης. Μόνο έτσι θα άνοιγε ο δρόμος «*για την αξιοποίηση όλου του ανθρώπινου δυναμικού από όλα τα κοινωνικά στρώματα*». Και ένα συνειδητοποιημένο συνδικαλιστικό κίνημα θα έπρεπε να το κατανοήσει αυτό.

Η ομοσπονδία διέγραφε ένα ευρύτερο πλαίσιο από το οποίο πήγαζε ο εκδημοκρατισμός και αποκτούσε νόημα. Η δημοκρατικότητα συνίστατο από ποικίλες εκφάνσεις της μαθησιακής διαδικασίας, ενώ ο μακροπρόθεσμος στόχος της ήταν η διαμόρφωση μιας ανοιχτής και δίκαιης κοινωνίας. Στο κείμενο αυτό, επομένως, γινόταν μια ακόμη σύζευξη ενός στοιχείου με τη δημοκρατία στο σχολείο, το οποίο αναφερόταν ή προσέβλεπε στα αποτελέσματά του: της κοινωνικής δικαιοσύνης.¹²⁹³ Για τους εκπαιδευτικούς της συγκεκριμένης περιόδου υπήρχε αντιστοιχία ανάμεσα στη μορφή του κοινωνικού καθεστώτος μιας χώρας

---

¹²⁹¹ Δ.Β., 963:24.

¹²⁹² Δ.Β., 965:3.

¹²⁹³ Δ.Β., 969:3.

και στο εκπαιδευτικό της σύστημα. Επιπλέον, η εκπαίδευση συνδεόταν με το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό γίνεσθαι με μια σχέση δυναμικής αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης, με μια σχέση διαλεκτική. Εξαιτίας αυτής της σχέσης έπρεπε να καταστεί πρακτική της ελευθερίας, να προωθήσει τη δημιουργία μιας κοινωνίας *«ανθρωποκεντρικής, αυτοδιαχειριζόμενης και δίκαιης»*.

Η *«εκπαίδευση της ελευθερίας»*, το μοντέλο του ανοιχτού στην κοινωνία σχολείου *«όπου στα πλαίσια του «συλλογίζεσθαι, διαλογίζεσθαι, συμβουλευέσθαι κτλ.» μαθητές και δάσκαλοι ολοκληρώνονται κατακτώντας τη γνώση και αμφισβητώντας τα «πρότυπα»»*¹²⁹⁴ είχε ανάγκη από ανάλογη νοοτροπία και φορείς καθοδήγησης-διοίκησης. Υιοθετώντας η Δ.Ο.Ε. αυτή την προοπτική για την εκπαίδευση αναφέρεται και στο ρόλο των τελευταίων, από τη στιγμή που θα κληθούν να υπηρετήσουν τους νέους θεσμούς. Σε κάθε εξουσιαστική παρέκκλισή τους ή αντιδημοκρατική συμπεριφορά υπενθυμίζει το νέο περιεχόμενο που είχαν αποκτήσει οι θέσεις ευθύνης.¹²⁹⁵ Το ίδιο ισχύει και για την επιλογή τους, στην οποία κάθε φορά προτάσσει τη δημοκρατική προσωπικότητα του υποψηφίου.¹²⁹⁶ Το ενδιαφέρον της ομοσπονδίας για όσα τεκταίνονταν κατά τη διάρκεια της προηγούμενης διαδικασίας αυξάνεται το 1986, χρονιά συγκρότησης πινάκων διευθυντών και προϊσταμένων.

Σε αυτή τη συγκυρία επαναλαμβάνει πως ήταν ατελέσφορη οποιαδήποτε μορφή διασφάλισης της αξιοκρατίας, χωρίς ενίσχυση του αδιάβλητου των επιλεκτικών διαδικασιών. Το δεύτερο δεν ενδυναμώνονταν με τεχνικές ελλειπείς ή παράτυπες (αδιασταύρωτες προφορικές πληροφορίες κατά την επιλογή διευθυντών). Παράλληλα, δεν θεωρούνταν ούτε νόμιμη ούτε νομότυπη κάθε ανάλογη πρωτοβουλία. Για την ομοσπονδία ήταν αφέλεια να χαρακτηρίσει κανείς τα ερωτήματα αυτά τυπολογικά, *«αφού όλοι γνωρίζουμε ότι ο τύπος κατοχυρώνει την ουσία από τον κίνδυνο της διολίσθησης προς υποκειμενικές εκτιμήσεις, για να μην πούμε προθέσεις»*.¹²⁹⁷ Ήταν απαραίτητος ο σεβασμός στο γράμμα και το πνεύμα του νόμου. Διαφορετικά, δημιουργούνταν συνθήκες έκπτωσης κάθε σχετικής διάταξης.

---

¹²⁹⁴ Δ.Β., 969:4.

¹²⁹⁵ Δ.Β., 977:32.

¹²⁹⁶ Δ.Β., 981:15.

¹²⁹⁷ Δ.Β., 979:8.

Η αξιολογική επιλογή όφειλε να συμπληρώνεται από την αντικειμενική τοποθέτηση. Για τη Δ.Ο.Ε., η αμεροληψία στις επιλογές έπρεπε να έχει ως φυσική συνέχειά της την αντικειμενική κατανομή των στελεχών σε θέσεις ευθύνης.¹²⁹⁸ Υπήρχαν αρκετές δυσκολίες για την υλοποίηση μιας ανάλογης πρωτοβουλίας, αλλά δε θεωρούνταν αξεπέραστες. *«Επειδή πιστεύουμε ότι οι νόμοι και τα προεδρικά διατάγματα δεν έχουν ως στόχο παρά τη βελτίωση της εκπαίδευσης των παιδιών του ελληνικού λαού και επομένως, αν και όπου δεν εξυπηρετούν το στόχο αυτό, μπορούν και πρέπει ν' αλλάζουν...»*.

Από αυτό το συμπέρασμα φαίνεται ότι η αντικειμενικότητα αναδεικνυόταν χρόνο με το χρόνο, όχι μόνο η ισχυρότερη ιδέα των εκπαιδευτικών, αλλά και αυτή που πραγματικά θα διαπτόζε το σύνολο της εκπαίδευσης. Αποτελούσε μια σύλληψη με μεγάλες δυνατότητες εφαρμογής, με πολλές πιθανές προεκτάσεις σε αρκετούς εκπαιδευτικούς χώρους, που μπορούσε να αλλάξει ριζικά την εικόνα του εκπαιδευτικού συστήματος. Αντικειμενικότητα, λοιπόν, στα πάντα και κατά πάντων. Επιπλέον, την νέα αυτή ιδέα τη χαρακτήριζε μεγάλη «ευελιξία» και «προσαρμοστικότητα».

Αυτό θα διαφαινόταν αμέσως μετά, όταν η Δ.Ο.Ε. θα παρενέβαινε ζητώντας την επίλυση μιας σειράς προβλημάτων των σχολικών συμβούλων.¹²⁹⁹ Ότι η προηγούμενη σύλληψη «είχε μέλλον» γινόταν αντιληπτό και από κάποιες νέες συνδικαλιστικές θέσεις. Συγκεκριμένα, διατυπώνεται η άποψη να οριστούν αντικειμενικά και διαφανή κριτήρια τοποθέτησης και επανάκρισης των σχολικών συμβούλων. Αξιοσημείωτο είναι ότι γίνεται αναφορά για «ορισμό», κάτι που ερμηνευόταν σε σαφή και συγκεκριμένα προσόντα (ορισμένα-περιορισμένα εντός συγκεκριμένων πλαισίων) και όχι ασαφή και γενικόλογα. Ο ορισμός, λοιπόν, μπορούσε να μεταφραστεί ως δεσμευτικά για όλους. Το δεύτερο νέο στοιχείο ήταν το πιθανό πεδίο εφαρμογής τους. Αυτό περιλαμβάνει, εκτός από την επιλογή και τοποθέτηση των στελεχών, και την επανάκριση για ανανέωση της θητείας τους. Έτσι, θα ολοκληρωνόταν ένας πλήρης επιλεκτικός κύκλος.

Η διαφάνεια θα δοκιμαζόταν ως αναλυτικός όρος στις πρόσφατες (τότε) επιλογές διευθυντών σχολείων. Η επιβεβαιωμένη χρήση προφορικών πληροφοριών για κάθε υποψήφιο με πηγή τους σχολικούς συμβούλους

---

¹²⁹⁸ Δ.Β., 977:4.

¹²⁹⁹ Δ.Β., 979:11. Υπουργός Παιδείας ο Α. Τρίτσης.

δημιουργεί ένταση. Η πολιτεία θα αναλάβει την ευθύνη για τα σχετικά έγγραφα που ζητούσαν τη συλλογή ανάλογων πληροφοριών.¹³⁰⁰ Συγκρίνοντας τις συγκεκριμένες αναφορές με τις αντίστοιχες πριν τη μεταπολίτευση εντοπίζουμε αρκετές ομοιότητες, αλλά και μερικές σημαντικές διαφορές. Διαδικασίες που δεν καλύπτονται από το νόμο δε θεωρείται ότι υπηρετούν τη διαφάνεια, αλλά άλλους σκοπούς. Ανάλογη περίπτωση θεωρούνταν και η συγκεκριμένη, στην οποία, όπως έχουμε αναφέρει και αλλού, εμφανιζόταν να υπάρχει σύγχυση μεταξύ νόμιμης και νομότυπης διαδικασίας.

Στις ουσιώδεις διαφορές της παρούσας εκφοράς του όρου συγκαταλέγεται κυρίως η διαφορετική στάση απέναντι στην πολιτεία. Δηλαδή, έως το 1974 κάθε φορά που η ομοσπονδία εντόπιζε παρόμοια φαινόμενα έκανε επίκληση στην πολιτεία για αποκατάσταση της νομιμότητας, αφού θεωρούνταν ο κατεξοχήν φύλακας της τελευταίας. Αυτό δε γίνεται τώρα. Η πολιτεία δε βρισκόταν στο απυρόβλητο. Αντίθετα αντιμετωπίζεται, πλέον, σαν ένας παράγοντας που μπορούσε με τις ενέργειές του να λειτουργήσει αποσταθεροποιητικά για το στελεχιακό ζήτημα. Επιπλέον, η άποψη αυτή δεν ήταν κάτι που αφηνόταν να εννοείται, αλλά δηλωνόταν με σαφήνεια.

Αρκετούς από τους νέους όρους φαίνεται ότι υιοθετεί και το υπουργείο Παιδείας. Έτσι, το 1987 θα επιδοθεί σε όλες τις εκπαιδευτικές ομοσπονδίες ένα κείμενο αρχών με τον εύγλωττο τίτλο «*Εθνικός διάλογος για την Παιδεία*». Σε μια παράγραφο του γίνεται λόγος για τη διαμόρφωση αντικειμενικού συστήματος αξιολόγησης, με διαφανείς διαδικασίες, για την ανάδειξη στις θέσεις των διευθυντών σχολείων των πλέον κατάλληλων εκπαιδευτικών.¹³⁰¹ Η αρχή είχε γίνει. Από δω και στο εξής η αντικειμενικότητα δε θα αποτελεί μία απλή σύλληψη των δασκάλων. Την ίδια χρονιά, μερικούς μήνες νωρίτερα, η υπό διαμόρφωση ημερήσια διάταξη της επικείμενης γενικής συνέλευσης κατέγραφε την ανάγκη να υπάρξουν αντικειμενικά και μετρήσιμα επιλεκτικά κριτήρια.¹³⁰² Η συζήτηση, και από τα δύο μέρη, για την ενσωμάτωση των νέων όρων στον ιδεολογικό-πολιτικό τους λόγο ή για τη νομική τους έκφραση είχε αρχίσει.

Ανάλογη ήταν η παρέμβαση του συνδικαλιστικού φορέα για τους αξιολογικούς πίνακες των προϊσταμένων διευθύνσεων. Διαπίστωνε ότι τα

---

¹³⁰⁰ Ο.π.: 9.

¹³⁰¹ Δ.Β., 989:5.

¹³⁰² Δ.Β., 987:8. Η σχετική παράγραφος είχε τον τίτλο «*Προβλήματα των στελεχών εκπαίδευσης*».

αξιολογικά κριτήρια, καθώς και άλλα στοιχεία της διαδικασίας επιλογής επιδέχονταν κατάλληλο χειρισμό και οδηγούσαν σε επιθυμητά ή προαποφασισμένα αποτελέσματα.¹³⁰³ Αυτό δημιουργούσε δυσμενείς συνθήκες και διαφωνίες σε μια περίοδο που προτεραιότητα όλων έπρεπε να είναι η παγίωση των εκπαιδευτικών αλλαγών. Οι ενδείξεις αυτές αποκάλυπταν ότι η πορεία τους δε θα ήταν ανέφελη. Η ομοσπονδία θα έλεγχε τη βασιμότητα αυτών των σκέψεων μέσω του πίνακα προϊσταμένων γραφείων που θα ακολουθούσε.

Η σύγκριση των δύο εμφάνιζε υποψηφίους με υψηλή κατάταξη/σειρά ως προϊστάμενοι διευθύνσεων (μείζον) και χαμηλή ως προϊστάμενοι γραφείων (έλασσον) (δεδομένου ότι ο ίδιος εκπαιδευτικός συμμετείχε και στις δυο διαδικασίες). Αυτό θα θεωρηθεί αδιάφευστος δείκτης του τι πραγματικά συνέβαινε. Η διαδικασία επιλογής γινόταν αντιληπτή ως ένας ρυθμιζόμενος ή ρυθμισμένος μηχανισμός, ο οποίος παρείχε ανάλογα αποτελέσματα. Και αυτό, ενώ η τυπική διαδικασία διατηρούνταν ή ακολουθούνταν στο ακέραιο. Το ερώτημα που γεννιόνταν στους εκπαιδευτικούς ήταν αν αυτά τα φαινόμενα αποτελούσαν δυσλειτουργίες από εσφαλμένη αντίληψη των υπευθύνων ή ήταν συνειδητή επιλογή; Το μόνο σίγουρο ήταν ότι η συγκεκριμένη πρακτική οδηγούσε αναπόφευκτα σε διαβλητά παράγωγα, σε πλήρη αναίρεση στην πράξη της νομικής δεοντολογίας.¹³⁰⁴ Αυτή θα είναι η πρώτη διαπίστωση που έκαναν. Μία δεύτερη ήταν πως αυτό που ονομαζόταν μηχανισμός ή διαδικασία επιλογής διέθετε περισσότερα του ενός σημεία πρόσβασης από εξωγενείς με το (ορισμένο) έργο του παράγοντες, τα οποία έπρεπε να καταργηθούν.

Η Δ.Ο.Ε. κατέληγε στο συμπέρασμα ότι για να αποδώσουν οι θεσμοί, που με τόσες προσδοκίες είχε συνδέσει, θα έπρεπε να πηγάζουν από διαδικασίες κοινής αποδοχής και να χαρακτηρίζονται από διαφάνεια κατά την εφαρμογή τους. Στη φάση αυτή, της πράξης, διαπιστώνει φαινόμενα που έθιγαν βαθύτατα το αίσθημα περί δημοκρατίας και δικαίου του κλάδου. Ήταν τα πρώτα αρνητικά σημάδια της πορείας των νέων θεσμών.¹³⁰⁵ Το συνδικάτο θα στραφεί από το επίπεδο των πραγματικά υψηλών διακηρύξεων της προηγούμενης περιόδου σε

---

¹³⁰³ Δ.Β., 981:14.

¹³⁰⁴ Δ.Β., 981:15. Στο ίδιο κείμενο εξεταζόταν και η περίπτωση του ασυμβίβαστου (υποψήφιος που ήταν και κρίνων και κρίνόμενος). Την περίοδο αυτή δεν απαγορευόταν κάτι τέτοιο από νόμο ή νομολογία, αλλά από το εθμικό δίκαιο.

¹³⁰⁵ Δ.Β., 982:5.

περισσότερο πρακτικά, αλλά όχι λιγότερο ουσιαστικά, ζητήματα. Επρόκειτο για την αρχή μιας νέας περιόδου που θα είχε κατάληξη το 1990.

Η αρχή των αναγκαίων προσαρμογών είχε γίνει το καλοκαίρι του 1985 με την ψήφιση του ν. 1566/1985, παρά την ύπαρξη διαφωνιών από τη μεριά της ομοσπονδίας.¹³⁰⁶ Οι προσπάθειες διαλόγου με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας αποτυγχάνουν. Για τη Δ.Ο.Ε. αποτελούσε πρόσχημα διάλογου και μάλιστα διατεταγμένου.¹³⁰⁷ Γι' αυτό, σε σύντομο χρονικό διάστημα, ζητά την τροποποίηση των νόμων 1566/1985 και 1304/1982 με σκοπό να περιφρουρήσει θεσμούς όπως ο σχολικός σύμβουλος. Για τον τελευταίο ο ρόλος της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού ήταν σημαντικός, αφού ήδη από την επομένη της καθιέρωσής του έως εκείνη τη στιγμή (1987) δεν είχαν σταματήσει να κυκλοφορούν διάφορα νομικά κείμενα που επεδίωκαν να τη συνδέσουν με το έργο του.¹³⁰⁸

Η ομοσπονδία πίστευε ότι μια τέτοια πιθανότητα αποτελούσε κίνδυνο επαναφοράς της αντιδημοκρατικότητας του «επιθεωρητισμού» του παρελθόντος με άλλο πρόσωπο. Ο λόγος που αρθρώνει είναι αντίστοιχος με αυτόν των προηγούμενων ετών. Έτσι, υποστηρίζει ότι *«η εκπαίδευση εξυπηρετεί ταξικούς στόχους και συμφέροντα. Ο κλάδος ζητάει το περιεχόμενο της...να υπηρετεί τους στόχους και τα συμφέροντα των εργαζομένων και του λαού»*.¹³⁰⁹ Ήταν, όμως, η αρχή του τέλους των μεγάλων οραμάτων τα οποία ενέπνευσαν τη δράση της όλο το προηγούμενο διάστημα.

Θα στρεφόταν σε αυτό που πραγματικά συνέβαινε στο επίπεδο της καθημερινής λειτουργίας. Καθώς πλησίαζε η επανάκριση της πρώτης ομάδας σχολικών συμβούλων, θα επιδιώξει να κάνει άλλη μια φορά την αναγκαία κριτική–εκτίμηση της έως τότε πορείας τους. Οδηγείται στο συμπέρασμα ότι οι όροι της δημοκρατικότητας δεν τηρήθηκαν πάντα ή, τουλάχιστον, όχι όπως τους αντιλαμβάνονταν οι εκπαιδευτικοί.¹³¹⁰ Γι' αυτό και θα ζητήσει την υιοθέτηση από τη μεριά της πολιτείας των τόσο σημαντικών γι' αυτή νεοδιαμορφωμένων επιλεκτικών εννοιών. Η αποδοχή και θεσμοθέτηση αντικειμενικών και μετρήσιμων

---

¹³⁰⁶ Δ.Β., 989:2.

¹³⁰⁷ Δ.Β., 989:3.

¹³⁰⁸ Δ.Β., 993:5.

¹³⁰⁹ Δ.Β., 991:2. Στις αποφάσεις της 56^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹³¹⁰ Δ.Β., 996:8.

κριτηρίων εκλαμβάνονταν ως απολύτως απαραίτητη¹³¹¹ για ένα επιλεκτικό σύστημα που είχε αρκετές ελλείψεις.

Αυτές θα χαρακτήριζαν τα επιλεγμένα στελέχη και στη συνέχεια. Η ομοσπονδία έκανε λόγο για «ετσιθελικές, αυθαίρετες και αδιαφανείς μετακινήσεις Σχολ. Συμβούλων, χωρίς κριτήρια, κατά το δοκούν...».¹³¹² Αδυναμίες, επομένως, παρουσιάζονταν και τη στιγμή της ανάληψης καθηκόντων, όταν κάθε στέλεχος ζητούσε να τοποθετηθεί με βάση τις προτιμήσεις του. Ερωτήματα δημιουργούσε η ασάφεια του τρόπου με τον οποίο ικανοποιούνταν ή δεν ικανοποιούνταν αυτές οι προτιμήσεις, αλλά και γενικότερα η λογική με την οποία ολοκληρωνόταν η σχετική διεργασία.

Το νέο σχέδιο προεδρικού διατάγματος, με περιεχόμενο κυρίως την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού και δευτερευόντως του εκπαιδευτικού έργου, δίνει νέα ώθηση στις σχετικές συζητήσεις. Η Δ.Ο.Ε. θα υποστηρίξει ότι με τον τρόπο αυτό δεν ετίθετο σε αμφισβήτηση η δημοκρατικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος μόνο, αλλά η παιδαγωγική ευθύνη και η ελευθερία των δασκάλων.¹³¹³ Οι τελευταίες δεν «άντεχαν» αστυνομεύσεις, ιεραρχίες και αυταρχισμούς.

Ως συνδικαλιστικός φορέας θα αντιδράσει, διαμορφώνοντας ένα «ανοιχτό πλαίσιο αιτημάτων». Δινόταν, έτσι, η δυνατότητα στη συνδικαλιστική βάση να ιεραρχήσει αυτόβουλα τα αιτήματά της και να προκρίνει παραπέρα μορφές αγώνα για την επίλυσή τους.¹³¹⁴ Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί, χωρίς προκαθορισμούς, θα επέλεγαν τις διεκδικήσεις που θεωρούσαν σημαντικότερες σε ένα από κοινού συγκροτούμενο πρόγραμμα δράσης. Και σ' αυτό αντιλαμβάνονται την αντικειμενικότητα και τη μετρησιμότητα των επιλεκτικών κριτηρίων ως αναντικατάστατες.¹³¹⁵ Η αξία, καθώς και η ερμηνευτική και πρακτική χρησιμότητα αυτών των εννοιών είχαν παγιωθεί σε μεγάλο βαθμό.¹³¹⁶

Μπορεί σαν όροι, βέβαια, να είχαν ευρεία αποδοχή. Η μετατροπή, όμως, των προσόντων των εκπαιδευτικών σε ποσοτικά στοιχεία, η μοριοδότηση, ως βασικό συστατικό της αντικειμενικότητας, θα αποδεικνυόταν εξαιρετικά δύσκολη

---

¹³¹¹ Δ.Β., 991:5.

¹³¹² Δ.Β., 992:3.

¹³¹³ Δ.Β., 1000:3.

¹³¹⁴ Δ.Β., 996:18. Αυτό επιδιωκόταν να καθορίσει την πορεία της ομοσπονδίας έως το τέλος του 1988.

¹³¹⁵ Δ.Β., 999:8.

¹³¹⁶ Δ.Β., 1004:58.

υπόθεση. Ένα πρόσθετο πρόβλημα ήταν ο ορθότερος χρόνος για να γίνει κάτι τέτοιο. Και αυτό σχετιζόταν τόσο με τον επιλεκτικό μηχανισμό των στελεχών, όσο και με τον τρόπο τοποθέτησής τους.¹³¹⁷ Γιατί παρατηρούνταν να συμβαίνει το εξής: οι επιλεγμένοι εκπαιδευτικοί να κατατάσσονται κατά σειρά ικανότητας σε αξιολογικό πίνακα με βάση τη μοριοδότηση που είχαν συγκεντρώσει και, στη συνέχεια, να αναδιατάσσονται με πρόσθετη μοριοδότηση κατά την τοποθέτησή τους (με κριτήρια όπως ο αριθμός των προστατευόμενων μελών, η εντοπιότητα κτλ.).

Ο συλλογικός φορέας των δασκάλων το θεωρούσε απαράδεκτο, αφού έμμεσα, πλην σαφώς, μείωνε τη σημαντικότητα του συνόλου της διαδικασίας επιλογής. Πρότεινε, αν ήταν αναγκαίο κάτι τέτοιο να γίνει, η όποια πρόσθετη μοριοδότηση να μη γίνεται εκ των προτέρων και ως συνέχεια της επιλεκτικής μοριοδότησης (αναιρώντας την), αλλά τη στιγμή που επρόκειτο να καλυφτεί μία θέση.

Οι συλλογικές διεργασίες της 57^{ης} γενικής συνέλευσης, εκτός ότι τόνιζαν με έμφαση τα ταξικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης, παρουσιάζουν ενδιαφέρον και για έναν πρόσθετο λόγο. Οι συζητήσεις αυτές αποτελούν την ωρίμανση αρκετών θεμάτων που είχαν τεθεί στην 52^η γενική συνέλευση και τροποποιήθηκαν στη διάρκεια της 55^{ης} και της 56^{ης}. Το στελεχιακό θα αποκληθεί πληγή της εκπαίδευσης και των εργαζομένων σ' αυτή.¹³¹⁸ Η αξιοποίηση αντικειμενικών και μετρήσιμων κριτηρίων με διαφανή διαδικασία παρουσιαζόταν ως η μόνη δυνατή λύση.

Η διαφάνεια εκλαμβάνεται σαν αναγκαίο συστατικό της δημοκρατικής λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος. Ως έννοια συνδέεται άμεσα με τη δικαιοσύνη, την αξιοκρατία και την αυτοδιοίκηση της παιδείας.¹³¹⁹ Για τους δασκάλους ο καιρός των αναζητήσεων ή των αμφιβολιών φαινόταν να έχει παρέλθει πια.¹³²⁰ Το θέμα τίθετο άμεσα και χωρίς περιστροφές.¹³²¹ Επιπλέον, θα αποτελούσε βασικό τμήμα του διεκδικητικού πλαισίου για τις συνδικαλιστικές χρονιές 1988-1989 και 1989-1990.¹³²²

---

¹³¹⁷ Δ.Β.,1004:60.

¹³¹⁸ Δ.Β.,1006:23.

¹³¹⁹ Ο.π.:1.

¹³²⁰ Δ.Β.,1007:9,21. Μάλιστα η διατύπωση που υιοθετούνταν ήταν να «υπάρξουν» αντικειμενικά-μετρήσιμα κριτήρια επιλογής.

¹³²¹ Δ.Β.,1007:22.

¹³²² Δ.Β.,1016:13.

Το συνδικάτο διέβλεπε ένα κλίμα επίθεσης και αποδυνάμωσης των θεσμών στους οποίους είχαν στηριχτεί πολλές ελπίδες. Μάλιστα, σ' αυτό θεωρούσε ότι συνέβαλαν και τα προαναφερόμενα προεδρικά διατάγματα την έκδοση των οποίων, όχι όμως και το περιεχόμενο, καθόριζε ο ν. 1566/1985 τέσσερα χρόνια πριν.¹³²³ Θα επιμείνει ότι η αντιδημοκρατική και η αντισυνδικαλιστική δράση έπρεπε να συνυπολογίζεται για την επιλογή κάποιου σε θέση ευθύνης.¹³²⁴ Επιπλέον, εξέφραζε τη σταθερή προσήλωσή του στη συγκρότηση ενός δημοκρατικού συστήματος οργάνωσης και διοίκησης της εκπαίδευσης, που υπερέβαινε το πλαίσιο που έθεταν τα μελετώμενα νομοθετήματα.¹³²⁵

Στο τελευταίο τα στελέχη δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις πραγματικές ανάγκες των χώρων ευθύνης τους, παρά καλούνταν, αντ' αυτών, να αποδεχτούν μια νοοτροπία επιβολής. Στο υπουργείο Παιδείας καταλογιζόταν ότι έως τότε δεν είχε απαντήσει θετικά στο αίτημα για θέσπιση αντικειμενικών κριτηρίων κατά την επιλογή και επανάκριση των σχολικών συμβούλων.¹³²⁶ Ένα ακόμη αποθαρρυντικό στοιχείο, που επέτεινε τις αμφιβολίες των εκπαιδευτικών, ήταν ότι οι μετακινήσεις αυτών των στελεχών δεν πληρούσαν τα παραπάνω κριτήρια. Για την ομοσπονδία, αυτό ερμηνευόταν και σαν ένας δείκτης των διαθέσεων του έτερου συνομιλητή.

Ταυτόχρονα, στην προαναφερόμενη στάση του υπουργείου Παιδείας απαντούσε με επίταση των διεκδικήσεων για άρση της ταξικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος και θεμελίωση πραγματικά αντικειμενικών επιλεκτικών διαδικασιών.¹³²⁷ Το συνδικάτο έκανε λόγο για κοινωνικό κατεστημένο που συστηματικά και συνεχόμενα υποβάθμιζε τη δημόσια παιδεία και το λειτουργό της, επιδιώκοντας να προσεταιριστεί σ' αυτό και τις κάθε φορά κυρίαρχες πολιτικά δυνάμεις. Η συγκεκριμένη νοοτροπία, κατά τη γνώμη των δασκάλων, αναζητούσε πολιτική έκφραση. Η υιοθέτηση και υποστήριξη της αντικειμενικότητας θεωρείται το καλύτερο ανάχωμα σε αυτές απόψεις. Το στελεχιακό, επιπλέον, αποτελούσε εξαιρετικό πεδίο για την εφαρμογή μιας «ανασχετικής πολιτικής».

---

¹³²³ Δ.Β.,1010:14. Ο νόμος συμπληρώνόταν ή όριζε την έκδοση δύο ειδών νομικών κειμένων: α) προεδρικών διαταγμάτων, β) κανονιστικών αποφάσεων.

¹³²⁴ Δ.Β.,1015:3.

¹³²⁵ Δ.Β.,1015:5;1016:12.

¹³²⁶ Δ.Β.,1010:15.

¹³²⁷ Δ.Β.,1011:6,9,10.

Η πολιτική αυτή όφειλε να προάγει το συγκεκριμένο στη θέση του αφηρημένου, το αυτοτελώς μετρήσιμο στη θέση του γενικά περιγραφόμενου.¹³²⁸ Η αυτοτέλεια έδινε τη δυνατότητα να αποφευχθεί η σύγχυση και, συνεπώς, η μερικότητα της συνεκτίμησης. Τα ποσοτικά, γι' αυτό επαληθεύσιμα, επιλεκτικά αποτελέσματα¹³²⁹ υποστηρίζεται ότι μπορούσαν να συμβάλλουν στην αντιστροφή ενός κλίματος απαξίωσης της δημόσιας εκπαίδευσης, που για τους εκπαιδευτικούς έμοιαζε ενορχηστρωμένο. Οι κοινωνικές εκείνες ομάδες στις οποίες εύρισκαν απήχηση οι απόψεις περί έκπτωσης του δημόσιου σχολείου θα βρουν πολιτική στέγη, την περίοδο αυτή, στις φιλοσοφικές-πολιτικές παραδοχές του νεοφιλελευθερισμού.

Καθώς ο συνδικαλιστικός φορέας οριστικοποιούσε το διεκδικητικό του πλαίσιο, θα διαμόρφωνε και τη στάση του απέναντι σε παραδοχές σαν τις προαναφερόμενες. Αυτό που τόνιζε με έμφαση ήταν πως για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος χρειαζόνταν πολιτικές ριζικά διαφορετικές από αυτές της ανταποδοτικότητας, από αυτές του νεοφιλελεύθερου μοντέλου.¹³³⁰

Ενώ πλησιάζουμε στο 1990, οι διεκδικήσεις και τα οράματα των εκπαιδευτικών, όπως είχαν διατυπωθεί έως τότε, έρχονται αντιμέτωπα με μια διαφορετική κατάσταση στην εκπαίδευση. Το πολιτικό σκηνικό είναι διαφορετικό, ενώ οι κυρίαρχες κοινωνικά δυνάμεις στις πρώτες θέσεις των στόχων της εκπαίδευσης τοποθετούν την αποτελεσματικότητα, την ποιότητα, την άμιλλα-ανταγωνισμό, την παραγωγικότητα, την αξιοκρατία. Θα επιδιώξουν να δώσουν στην εκπαιδευτική διαδικασία ένα διαφορετικό προσανατολισμό.

Όσον αφορά το στελεχιακό, σε ημερίδα τους οι ήδη υπηρετούντες σε θέσεις ευθύνης θα ενστερνίζονταν αρκετές από τις θέσεις της ομοσπονδίας. Επιπρόσθετα, ζητούν από αυτή να διεκδικήσει, εκφράζοντας και τους ίδιους, την αντικειμενικοποίηση των κριτηρίων επιλογής.¹³³¹ Η Δ.Ο.Ε. πρόβαλε το αίτημα της αντικειμενικότητας, βασισμένης όμως σε τυπικά και ουσιαστικά προσόντα.¹³³² Η παραδοχή αυτή αποτελεί, από το σημείο αυτό και μετά, το αξιολογικό μέτρο του συνδικάτου για την εκτίμηση των ενεργειών της πολιτείας. Και θα το

---

¹³²⁸ Δ.Β., 1015:3.

¹³²⁹ Δ.Β., 1015:8.

¹³³⁰ Δ.Β., 1019:2.

¹³³¹ Δ.Β., 1025:13.

¹³³² Δ.Β., 1026:5.

επικαλούνταν κάθε φορά που υπήρχε κίνδυνος η παραποίηση της αντικειμενικότητας να επισκιάσει την ίδια την αντικειμενικότητα.¹³³³ Ανάλογοι κίνδυνοι αναφύονταν και στις περιπτώσεις εκείνες που ο όρος αυτός χρησιμοποιούνταν ως όχημα για την επίτευξη στόχων διαφορετικών από αυτούς που ονομάτιζε. Ιδιαίτερα, όταν ερχόταν να καλύψει τις ατέλειες εσπευσμένων διαδικασιών επιλογής.¹³³⁴

Έντονη ήταν η κριτική της Δ.Ο.Ε. για την κατάργηση των υπηρεσιακών συμβουλίων και την αντικατάσταση των προϊσταμένων. Θα αναφερθεί σε μεθοδεύσεις με τις οποίες κρατήθηκε μυστική η απόφαση που άλλαζε τη διαδικασία επιλογής. Και αυτό γιατί, όπως υποστήριζε, παρέμενε άγνωστη στην πλειοψηφία των δασκάλων η παράταση των ημερομηνιών υποβολής των σχετικών αιτήσεων. Η διαφάνεια εξοστρακιζόταν από το χώρο της εκπαίδευσης και η επιλεκτική διαδικασία μετατρέποταν σε «*υφαρπαγή των διοικητικών της θέσεων*».¹³³⁵ Αν από το 1986 και μετά παρατηρούμε μια αλλαγή στη στάση του συνδικαλιστικού φορέα απέναντι στην πολιτεία σε ζητήματα διαφάνειας, αυτή εντείνεται την περίοδο που διανύουμε. Πιο συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί απέδιδαν πλέον στην πολιτεία ένα σημαντικό μερίδιο ευθύνης για κάθε περίπτωση έκπτωσης της αξιοκρατίας.

Με αυτό τον τρόπο αντιλαμβάνονται και τις επιλογές που πραγματοποιούνται μέσα στο 1990. Στο σημείο αυτό θα υπενθύμιζαν ότι παρόμοια τακτική είχαν ακολουθήσει απέναντι σε όλες τις προηγούμενες κυβερνήσεις. Αυτό που απαιτούσε η Δ.Ο.Ε. με σαφήνεια ήταν την καθιέρωση μετρήσιμων και αντικειμενικών κριτηρίων. Το νόημα που έκρυβε η λέξη *καθιέρωση* ήταν απλό, αν και πολυσήμαντο. Δεν αρκούσε, δηλαδή ένας φορέας να παραδέχεται την ορθότητα μιας άποψης ή ενός τρόπου προσέγγισης του στελεχιακού, αν έμενε μόνο σ' αυτό. Απαιτούνταν παραπέρα βήματα, η λήψη αποφάσεων για την εφαρμογή της στην πράξη. Μάλιστα, η εφαρμογή αυτή όφειλε να ανταποκρίνεται πλήρως στο πραγματικό νόημα που προσδινόταν σ' αυτή.¹³³⁶ Εάν η άρνηση της αξιοποίησης της αμεροληψίας στην επιλογή στελεχών απορριπτόταν από την ομοσπονδία, άλλο τόσο απορριπτόταν η μερική ή η

---

¹³³³ Δ.Β., 1026:55. Σε αυτή την περίπτωση η ομοσπονδία μιλούσε για πρόσχημα «*δήθεν αξιοκρατίας και αντικειμενικότητας*».

¹³³⁴ Δ.Β., 1027:13.

¹³³⁵ Δ.Β., 1026:55.

¹³³⁶ Δ.Β., 1027:13.

στρεβλή χρήση της. Σε ορισμένες περιπτώσεις η δεύτερη ήταν περισσότερο επιζήμια απ' την πρώτη.

Η κατάργηση των υπηρεσιακών συμβουλίων και ο διαφορετικός προσανατολισμός του υπουργείου Παιδείας σχετικά με το ρόλο και την υπηρεσιακή κατάσταση των στελεχών ερμηνεύονται ως προσπάθεια άλωσης των δημοκρατικών θεσμών της εκπαίδευσης. Αυτή, υποστήριξε η Δ.Ο.Ε., εξυπηρετούσε σκοπιμότητες που ξέφευγαν από το χώρο των συμφερόντων του εκπαιδευτικού συστήματος. Η κατάργηση στη συνέχεια των διευθυντών σχολείων, πριν λήξει η θητεία τους, ενισχύει το κλίμα έντασης και καχυποψίας μεταξύ εκπαιδευτικών και υπουργείου Παιδείας.¹³³⁷ Για την ομοσπονδία οι ενέργειες αυτές βρίσκονταν σε αναντιστοιχία με τις διακηρύξεις περί αξιοκρατίας των κυρίαρχων κοινωνικά δυνάμεων αυτής της περιόδου. Όλα θεωρούνταν ότι άρχιζαν ή θεμελιώνονταν στην ύπαρξη ή όχι υπηρεσιακών συμβουλίων αδιάβλητης σύνθεσης. Και συνέχεια του προηγούμενου, στην ύπαρξη σαφούς κώδικα δεοντολογίας των στελεχιακών επιλογών, ο οποίος όμως θα τηρούνταν.

Ως λύση του αδιεξόδου θεωρούσε την παύση των σχετικών ενεργειών και την έναρξη ουσιαστικού διαλόγου. Από αυτόν μπορούσαν να πηγάσουν πραγματικά δημοκρατικές, διαφανείς και αδιάβλητες διαδικασίες επιλογής. Σε διαφορετική περίπτωση η δημοκρατικότητα, που χαρακτήριζε ως όραμα όλη την προηγούμενη περίοδο, θα έδινε τη θέση της στην αυθαιρεσία, αυξάνοντας τις πιθανότητες πόλωσης και διαφωνιών στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος.

Τα παραπάνω κοινοποιούνται από μέρος της Δ.Ο.Ε. στη διεθνή συνδικαλιστική οργάνωση των εκπαιδευτικών (W.C.O.T.P.). Η τελευταία πραγματοποιεί συνδιάσκεψη την ίδια χρονική περίοδο στη Μάλτα με αντικείμενο τις προκλήσεις που αντιμετώπιζε η ευρωπαϊκή εκπαίδευση μπροστά στον ορίζοντα του 2000. Στις αποφάσεις αυτών των συζητήσεων, υπό τον τίτλο «*Καθοδηγητικές Γραμμές*», γινόταν αναφορά στη διοίκηση της εκπαίδευσης. Έτσι, καταγράφεται ότι στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού εκπαιδευτικού συστήματος, οι διευθυντές σχολείων, όπως και οι επικεφαλής άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων προέρχονται από εκπαιδευτικούς που ασκούν το εκπαιδευτικό επάγγελμα και έχουν ρόλο τόσο διδακτικό, όσο και διοικητικό. Με έμφαση υπογραμμίζεται στο

---

¹³³⁷ Δ.Β., 1026:55.

τέλος της σχετικής παραγράφου ότι «*όλες οι μορφές διάκρισης πρέπει να προγραφούν όταν γίνεται τοποθέτηση σε θέσεις διοικητικές (διεύθυνσης)*».¹³³⁸

Την ίδια στιγμή η κατάσταση στην παιδεία κάθε άλλο παρά έβαινε προς εκτόνωση. Η ομοσπονδία συγκαλεί έκτακτη γενική συνέλευση τον Οκτώβριο του 1990, η οποία θα χαρακτήριζε τις επιλογές των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων ως απόρριψη του δημοκρατικού ελέγχου του σχολείου και στροφή προς την αυθαιρεσία και το λαϊκισμό. Κατά τη γνώμη της επιχειρούνταν να παραδοθεί ο δάσκαλος έρμαιο στα χέρια ενός αυταρχικού μηχανισμού διοίκησης εξοπλισμένου με μια σειρά από μέσα πίεσης και πειθαναγκασμού. Ο ρόλος του συλλόγου διδασκόντων υποβαθμιζόταν, ενώ αρκετοί εκπαιδευτικοί θεσμοί, όχι μόνο εγκαταλείπονταν, αλλά βάλλονταν από παντού.¹³³⁹ Η ομοσπονδία δεν μπορούσε να δεχτεί τον συλλήβδην χαρακτηρισμό των εκπαιδευτικών (που υπηρετούσαν τους συγκεκριμένους θεσμούς έως τότε) ως μειωμένων δυνατοτήτων και απόδοσης, ενώ των νεοεπιλεγέντων ως ικανών.

Τα παραπάνω επαναλαμβάνονται και στην 59^η γενική συνέλευση.¹³⁴⁰ Η Δ.Ο.Ε. θα ενημερώσει για την κατάσταση της ελληνικής εκπαίδευσης διεθνείς οργανώσεις εκπαιδευτικών όπως η W.C.O.T.P., η F.I.S.E. και η I.F.T.A.¹³⁴¹

Επικέντρωνε την κριτική της όχι μόνο στην παύση των ήδη υπηρετούντων στελεχών, αλλά και στις συνθήκες επιλογής που διαμορφώνονταν είτε μέσω του κανονικού είτε μέσω του εθιμικού δικαίου. Οι τελευταίες υποστήριζε ότι παρείχαν τα περιθώρια για λανθασμένες ενέργειες ή παραλείψεις στη λειτουργία των υπηρεσιακών συμβουλίων.¹³⁴² Η κρίση των υποψηφίων γινόταν «*επιλεκτική*», αφού υπήρχε το ενδεχόμενο περιορισμού της ενιαίας αντιμετώπισης όλων. Η προσπάθεια, επομένως, για αντικειμενικά αποτελέσματα αντικαθιστούσαν από το ακριβώς αντίθετό της.¹³⁴³

Η ομοσπονδία θα μελετήσει τα αποτελέσματα της προαναφερόμενης διαδικασίας (επιλογή και τοποθέτηση προϊσταμένων). Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι διακηρύξεις για αμεροληψία, αντικειμενικότητα και αξιοκρατία

---

¹³³⁸ Δ.Β., 1023:18.

¹³³⁹ Δ.Β., 1028:30.

¹³⁴⁰ Ο.π.: 46.

¹³⁴¹ Ο.π.: 33.

¹³⁴² Ο.π.: 45.

¹³⁴³ Ο.π.: 35.

διαφεύδονταν από την πραγματικότητα στην εκπαίδευση.¹³⁴⁴ Θα καταδικάσει τόσο την ίδια τη διαδικασία, όσο και το παραγόμενο της, τους αξιολογικούς πίνακες, ως έργο σκοπιμότητας. Διέβλεπε μια θεμελιώδη αντίφαση. Αυτή συνίστατο από «υψηλές πολιτικές» από τη μια και «χαμηλές πρακτικές» από την άλλη. Και οι δύο οδηγούσαν στο ίδιο αποτέλεσμα: στην επιβολή ελεγκτικών μηχανισμών στη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος.

Παρόμοια φαινόμενα αναίρεσης ή παραγκωνισμού της αντικειμενικότητας υποστηριζόταν ότι παρατηρούνταν σε όλο το εύρος του εκπαιδευτικού συστήματος.¹³⁴⁵ Η περιστολή της αμεροληψίας, αλλά και της δικαιοκρισίας παρουσιάζεται στα κείμενα του συνδικάτου ως γεγονός αναμφισβήτητο. Σε βαθμό μάλιστα, ώστε να πάρουν τη μορφή παρατυπιών/παρανομιών. Οι αξιολογικοί πίνακες που θα καταρτιζόνταν τελικά χαρακτηρίζονται «*προϊόν πρωτοφανούς αναξιοκρατίας και σκοπιμότητας*». Το στελεχιακό συγκέντρωνε την προσοχή του διδασκαλικού κόσμου, προκαλώντας μεγάλη ένταση και ισχυρές αντιπαραθέσεις.

Αυτός απέδιδε τη μη αντικειμενικοποίηση των επιλογών κυρίως σε λανθασμένες ενέργειες και ουσιαστικές παραλείψεις των μελών των επιλεκτικών οργάνων. Οι εκπρόσωποι των δασκάλων σ' αυτά δήλωναν ότι τα συγκεκριμένα όργανα λειτουργούσαν σε πλήρη αντίθεση με τις απόψεις τους.¹³⁴⁶

Η Δ.Ο.Ε., με καταγγελτικό ύφος, υποστήριζε πως οι διαρκείς προσπάθειές της για παγίωση της αμεροληψίας σε κάθε χώρο της εκπαίδευσης, για διεύρυνση αυτής της έννοιας-κλειδί είχαν αποτύχει. Το νέο εκπαιδευτικό τοπίο που διαμορφωνόταν την έβρισκε αντίθετη, αφού περιείχε μόνο «*ίχνη αντικειμενικότητας*», με την ίδια την έννοια να απουσιάζει από αρκετές σημαντικές διαδικασίες. Σαν έναν από τους χαρακτηριστικότερους τρόπους για τη διαμόρφωση ανάλογων καταστάσεων διέβλεπε τη συνοπτικότητα τους.¹³⁴⁷ Αν μια διαδικασία που διαρκούσε επί μακρόν θεωρούνταν επιλεκτικό μειονέκτημα, το ίδιο και σε υψηλότερο βαθμό ίσχυε και για την αντίστοιχη που θα επισπευδόταν.

Μέχρι αυτό το σημείο, λοιπόν, είχε εντοπίσει δύο παράγοντες που αντιστρατεύονταν την επιθυμητή αντικειμενικότητα: τον ανορθόδοξο τρόπο λειτουργίας του επιλεκτικού οργάνου και *το χρόνο*. Και τα δύο φαίνονταν αρκετά

---

¹³⁴⁴ Ο.π.: 40.

¹³⁴⁵ Ο.π.: 44.

¹³⁴⁶ Ο.π.: 45.

¹³⁴⁷ Ο.π.: 46.

ισχυρά, ώστε να προκαλέσουν αναξιόπιστες επιλογές, αναιρούμενα αποτελέσματα. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι το ισχύον νομικό πλαίσιο διέθετε περιθώρια για ανάλογες ενέργειες. Ενώ, δηλαδή η Δ.Ο.Ε. για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ζητούσε τη διαφύλαξη της αμεροληψίας με διάφορους τρόπους (κριτήρια, επιλεκτικά όργανα, αξιολόγηση, νομική παραγωγή), τώρα αντιλαμβάνεται ότι αυτό το σχήμα αναιρείται. Το προαναφερόμενο *πλέγμα αλληλοϋποστηριζόμενων παραγόντων* είχε μετατραπεί σ' έναν ανορθολογικό μηχανισμό επιλογών.

Η συγκεκριμένη δομή δεν πραγματοποιούσε αυτό που όφειλε, αλλά χρησιμοποιούνταν για αλλότριους σκοπούς. Επιπλέον, απασχολεί έντονα τους εκπαιδευτικούς αυτής της περιόδου το ζήτημα της διάρκειας του επιλεκτικού χρόνου. Και αυτό γιατί συναρτάται με τον αριθμό των υποψηφίων. Περιορισμένος χρόνος επιλογής με σημαντικό αριθμό υποψηφίων σήμαινε αυξημένη πιθανότητα λαθών.¹³⁴⁸ Αυτό ήταν αναμενόμενο να συμβεί ακόμη και στην ιδανική συνθήκη που όλα τα υπόλοιπα παρέμεναν αδιατάρακτα.

Μερικότητα διαδικασιών παρατηρείται και στην επιλογή προϊσταμένων, αφού από το σύνολο των κριτηρίων ενεργοποιούνται μόνο ορισμένα. Για την ομοσπονδία το ότι τίθεται σε λειτουργία ένα μέρος του επιλεκτικού μηχανισμού, με οποιαδήποτε αιτιολογία (πίεση χρόνου, ανάγκες της εκπαίδευσης, τήρηση προθεσμιών) δεν αποτελούσε απλά ένδειξη αποσπασματικότητας. Ήταν κάτι που καθιστούσε τη διαδικασία περισσότερο νεφελώδη και διαβλητή.¹³⁴⁹ Η επιλεκτικότητα ή η μερικότητα, επομένως μεταφραζόταν σε σχετικότητα και αναξιοπιστία. Θα υποστηριχτεί ότι το διαβλητό των ενεργειών αυτών διαφαίνεται από τα ακόλουθα ερωτήματα: Ποια ήταν τα εχέγγυα ότι τα κριτήρια που προτιμήθηκαν θα εξασφάλιζαν αξιοκρατικές επιλογές; Τι ήταν αυτό που τα προέτασσε σε σχέση με τα υπόλοιπα; Ή αρκούσαν μόνο αυτά (βιογραφικό σημείωμα, υπηρεσιακός φάκελος);

Οι εκπαιδευτικοί ζητούν οποιαδήποτε ρύθμιση για το συγκεκριμένο θέμα, νομοθετική ή όχι, «να είναι καρπός της αποδοχής όλων».¹³⁵⁰ Δεν έμεναν, όμως, μόνο σ' αυτό. Τόνιζαν ότι δεν αρκεί ένας θεσμός που εισάγεται στην εκπαίδευση να είναι αποτέλεσμα της ευρύτερης δυνατής *συναίνεσης*, αλλά και να στηρίζεται

---

¹³⁴⁸ Δ.Β., 1034-1035:26.

¹³⁴⁹ Δ.Β., 1028:46.

¹³⁵⁰ Δ.Β., 1031:28.

στις αρχές της δικαιοσύνης και της αξιοκρατίας. Από τις τοποθετήσεις αυτές διαπιστώνουμε ότι η Δ.Ο.Ε. θέλει να αποφύγει κάθε πιθανή σύγκυση της συναίνεσης με τη νομιμοποίηση. Θεωρεί ότι οι φορείς αποφασιστικής ισχύος που δρούσαν στο χώρο της εκπαίδευσης και διαμόρφωναν το περιεχόμενο της εκάστοτε εκπαιδευτικής πολιτικής δε θα έπρεπε να αναζητούν άλλοθι στις από κοινού αποφάσεις. Μια ανάλογη πρακτική δεν συνιστούσε συναινετική αντιμετώπιση των θεμάτων, αλλά τον εργαλειακό χειρισμό τους.

Η Δ.Ο.Ε. έκανε λόγο για *αποδοχή διαδικασιών και αποτελεσμάτων*, καθώς το ένα στήριζε το άλλο. Μπορεί η αποδοχή των διαδικασιών να ήταν εύκολη, δε συνέβαινε όμως το ίδιο με τα αποτελέσματα. Τα τελευταία αποτελούσαν την κατακλείδα, τη λυδία λίθο των επιλογών. Μια ευρύτερα αποδεκτή ή συμπεφωνημένη διαδικασία, η οποία παρήγαγε αμφισβητήσιμα αποτελέσματα, γεννούσε ερωτήματα για την ορθότητά της. Και αυτό γιατί συναίνεση αποτελεσμάτων σήμαινε την επιλογή των καταλληλότερων, αυτών που απολάμβαναν την αναγνώριση όλων σχετικά με την αξιοσύνη τους.

Επιπλέον, η συμφωνία περισσότερων του ενός φορέων σε κάποιο αντικείμενο, αν δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις της δικαιοσύνης και της αξιοκρατίας, αποτελούσε, μάλλον, σύμπτωση συμφερόντων. Κατά συνέπεια η ομοσπονδία δεν επιζητούσε διακαώς συναίνεση για τη συναίνεση, ούτε συναίνεση με σκοπό την εξυπηρέτηση όλων, με κόστος την καταπάτηση βασικών ηθικών αρχών. Μια ανάλογη υποθετική περίπτωση θα ήταν η συμφωνία των εκπροσώπων του συνδικάτου και της πολιτικής ηγεσίας του υπουργείου Παιδείας εν αγνοία της βάσης, στο πλαίσιο μιας μορφής πατερναλιστικού / κυβερνητικού συνδικαλισμού.

Μια δεύτερη θα ήταν να αποδεχτεί η Δ.Ο.Ε., συναινώντας με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς φορείς, λύσεις του στελεχιακού που χαρακτηρίζονταν από εμφανή μονομέρεια, π.χ., ευνοούσαν συγκεκριμένες ομάδες υποψηφίων. Επρόκειτο για μορφές επίπλαστης συμφωνίας, γι' αυτό η ομοσπονδία αντιδιαστέλει τη δράση της από τη δράση διαφόρων «πλειοψηφιών» ή «δυναμικών μειοψηφιών» είτε μέσα στους κόλπους της είτε έξω από αυτήν. Συναίνεση χωρίς κώδικα δεοντολογίας δε νοούνταν.

Αυτό που επιθυμούσαν οι εκπαιδευτικοί ήταν η συνεισφορά κάθε ενδιαφερόμενου για τη λύση ενός κοινού προβλήματος. Δεν τους ικανοποιούσε η απλή τοποθέτηση πριν ή μετά την ψήφιση ενός νόμου ή προεδρικού

διατάγματος, από τη στιγμή που οι απόψεις τους δε θα λαμβάνονταν υπόψη. Και ήταν αναμενόμενο αυτό, καθώς αρκετές φορές κατά τη διάρκεια της μελετώμενης περιόδου θα παρθούν αποφάσεις σε αντίθεση με τις εκφρασμένες θέσεις τους.

Η πρακτική αυτή θεωρείται ότι αντιβαίνει τη φύση και το ρόλο της εκπαίδευσης ως κοινωνικού θεσμού. Δεν μπορεί να γίνεται λόγος από τη μια για την παιδεία ως βασική κοινωνική διαδικασία, ως μέσο εκσυγχρονισμού και ισότητας, ενώ από την άλλη να λαμβάνονται αποφάσεις, για θέματα που την αφορούν, απομονωμένα από το κοινωνικό σώμα. Επρόκειτο για μια θεμελιώδη αντίφαση, που έπρεπε να αρθεί. Μόνο τότε οι κάθε είδους μεγαλόσχημες διατυπώσεις αποκτούσαν αληθινό νόημα.¹³⁵¹ Σε διαφορετική περίπτωση ήταν απλά επιζήμιες.¹³⁵²

Η ομοσπονδία μέσα από τη συναίνεση διαδικασιών και αποτελεσμάτων επεδίωκε να λειτουργήσει με βάση τον πραγματικό θεσμικό της ρόλο. Αυτός υπερέβαινε τα περιθώρια που κάθε φορά της παραχωρούσαν οι διάφοροι φορείς δράσης οι σχετιζόμενοι με το εκπαιδευτικό σύστημα. Δήλωνε με σαφήνεια την ανάγκη ύπαρξης συγκεκριμένης, θεσμοθετημένης θέσης του συνδικαλιστικού κινήματος εντός των οργάνων που αποφάσιζαν και σχεδίαζαν την εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική. Κάτι που ακόμη και σήμερα αποτελεί ζητούμενο.

Οι σκέψεις αυτές απευθύνονται και στο εσωτερικό της, στις διαφορετικές πολιτικές ομάδες που συγκροτούσαν τη συνδικαλιστική της βάση. Η ανάγκη ή η απαίτηση εσωτερικής συναίνεσης στο ζήτημα της επιλεκτικής διαδικασίας γίνεται ιδιαίτερα εμφανής αργότερα, όταν η Δ.Ο.Ε. συγκροτεί σχέδιο-πρόταση για τη διάρθρωση της διαδικασίας αυτής. Εκεί δήλωνε ξεκάθαρα πως γνώριζε τις δυσκολίες της επιχειρούμενης εξειδίκευσης των θέσεων του κλάδου. Υπογράμμισε, όμως, τη σημασία που είχε *«η ανάγκη της μεγαλύτερης δυνατής σύγκλισης των απόψεων πέρα από παραταξιακές ή άλλες διαφορές»*.¹³⁵³

Θεωρούσε ορθότερη πρακτική την ύπαρξη συμφωνίας πέρα από τις όποιες ενδο-εκπαιδευτικές παραταξιακές αγκυλώσεις, γιατί πίστευε ότι δεν επιτρεπόταν, στο όνομα των όποιων δυσκολιών, να παραμείνει ανοιχτό αυτό θέμα. Στην αντίθετη περίπτωση ακολουθούσαν, συνειδητά ή ασυνείδητα, μια περισσότερο ή λιγότερο παρελκυστική τακτική, που τελικά μονάχα την εκπαίδευση δεν

---

¹³⁵¹ Δ.Β., 1028:45.

¹³⁵² Δ.Β., 1028:44.

¹³⁵³ Δ.Β., 1034-1035:3.

ωφελούσε. Δεν μπορούσε η ομοσπονδία των δασκάλων να προτάσει τη συναίνεση όλων των εκπαιδευτικών φορέων και να μην μπορεί η ίδια να υπερβεί τις δικές της εσωτερικές διαφωνίες.

Η συναίνεση συνδεόταν άμεσα με τις εσωτερικές διεργασίες του συνδικαλιστικού φορέα, με τη λογική των οργανωμένων πολιτικών ομάδων. Η εκπαίδευση και η προαναφερόμενη μορφή εκπροσώπησης συμφερόντων σ' αυτή δεν αποτελούσαν την εξαίρεση, αλλά τον κανόνα, αφού η λογική των πολιτικών παρατάξεων χαρακτήριζε το σύνολο του εργασιακού τοπίου της χώρας.

Η ομοσπονδία προτιμούσε να διαμορφώνει θέσεις με τις όποιες δυσκολίες ή αδυναμίες, παρά να μην έχει λόγο και άποψη. Ακόμη χειρότερο θεωρούνταν να εγκαταλείπονται θέματα σαν αυτό *«στις διαθέσεις και τις θελήσεις άλλων»*. Οι εσωτερικοί ανταγωνισμοί των διαφορετικών πολιτικών ομάδων ήταν θεμιτοί στο βαθμό που δεν ήταν αδιέξοδοι και αντιπαραγωγικοί. Το επιθυμητό κάθε φορά ήταν να καταλήγουν στην τόσο αναγκαία σύνθεση, που θα εξέφραζε κάθε ομάδα.

Το υπουργείο Παιδείας θα παρουσίαζε νέες προτάσεις το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου (1990) εν μέσω απεργιακών κινητοποιήσεων. Η Δ.Ο.Ε.¹³⁵⁴ αντιπροτείνει τη διαμόρφωση ενός γνήσια δημοκρατικού συστήματος οργάνωσης και διοίκησης της εκπαίδευσης που θα έκανε πράξη τις αρχές: της αποκέντρωσης, της συλλογικότητας, της εκλογιμότητας, της αντιπροσωπευτικότητας και της αυτοοργάνωσης. Επανέφερε, δηλαδή, στην ημερήσια διάταξη τα αιτήματα εκείνα που χαρακτήριζαν την εποχή των μεγάλων προσδοκιών του 1980.¹³⁵⁵ Σε κάθε άλλη περίπτωση ή θα βρισκόμασταν στις παρυφές της δημοκρατικότητας ή θα είχαμε κατ' επίφαση (οιονεί) δημοκρατικότητα στο σχολείο και τη λειτουργία του.

Οι συζητήσεις αυτές με την πολιτεία, που κινούνται πολλές φορές από τη φάση του διαλόγου έως τη φάση των αντεγκλήσεων και τανάπαλιν, ενισχύονται από την απόφαση της τελευταίας να αλλάξει το υπηρεσιακό status του σχολικού συμβούλου. Για την ομοσπονδία πρώτιστο μέλημα ήταν να έχει η εκπαίδευση διοίκηση με αξιοκρατική επιλογή *«για να αποκτήσει κύρος και αποτελεσματικότητα στη δράση της, αλλά και για να εγγυηθεί την ανάπτυξη του δημοκρατικού σχολείου»*.¹³⁵⁶

---

¹³⁵⁴ Δ.Β., 1032:2.

¹³⁵⁵ Δ.Β., 1032:12.

¹³⁵⁶ Δ.Β., 1033:18.

Στο ερώτημα εάν οι αλλαγές που διαδραματίζονταν μπροστά τους αποτελούσαν μεταρρυθμιστική προσπάθεια, όπως υποστήριζε η πολιτεία, ή ήταν μια απόπειρα ολικής αποδόμησης θεσμών που χαρακτήριζαν την εκπαίδευση για δεκαετίες, οι εκπαιδευτικοί θα απαντούσαν χωρίς δισταγμό. Η δεύτερη εκδοχή προβάλλεται ως η μοναδική ερμηνεία. Η πρότασή τους για την άρση αυτής της κατάστασης ήταν ριζική: η άμεση αντικατάσταση των ήδη υπηρετούντων στελεχών. Για «να μην επέλθει μεγαλύτερη ζημία στην εκπαίδευση και να δρομολογηθούν διαδικασίες θέσπισης αξιοκρατικών επιλογών με πλήρη διαφάνεια».¹³⁵⁷

Κρίνουν ως θετική ενέργεια την απόσυρση των σχεδίων νομοθετημάτων για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση που αποτελούσαν αντικείμενο συζητήσεων. Εκλαμβάνεται, μάλιστα, ως η πρώτη υπέρβαση του κλίματος αυταρχισμού που, όπως πίστευαν, είχε επιβληθεί στην εκπαίδευση έως τότε.¹³⁵⁸ Το ισχυρό επιχείρημα των δασκάλων ήταν ότι το υπουργείο, ενώ είχε φανεί πρόθυμο να καταργήσει τους σχολικούς συμβούλους, δεν είχε δείξει παρόμοια προθυμία και για τα προβλήματα που απασχολούσαν το δημόσιο σχολείο.¹³⁵⁹

Επιπλέον, διέβλεπαν στην εκπαίδευση και σε ολόκληρο το δημόσιο τομέα την εμφάνιση μιας νοοτροπίας τιμωρίας ή αντεκδίκησης εκ μέρους αυτών που κατείχαν θέσεις ευθύνης προς κάθε αντίθετη φωνή. Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε πως αυτό το συγκρουσιακό σκηνικό είχε συγκεκριμένη προέλευση. Ειδικότερα, οι εν τάχει επιλογές στη διοίκηση της εκπαίδευσης μέσω μερικών και διαβλητών διαδικασιών δημιούργησαν ένα κλίμα αμφιβολιών και αμφισβήτησης. Με τη σειρά τους οι επιλεγέντες, επιδιώκοντας να διασφαλίσουν τη θέση τους, αντεπιτίθεντο οδηγούμενοι σε αυταρχικές συμπεριφορές. Έτσι, συντηρούνταν ένας φαύλος κύκλος που γεννούσε νέα αδιέξοδα. Ο κύκλος αυτός της αμφισβήτησης–επιβολής μπορούσε εν δυνάμει να αποδειχτεί πολύ σοβαρός, αφού οι τριγμοί που θα προκαλούσε στο εκπαιδευτικό σύστημα θα ήταν ισχυρότεροι σε σχέση με τους αντίστοιχους οποιασδήποτε άλλης αιτιολογίας.¹³⁶⁰

Αν η ομοσπονδία όφειλε να αποδείξει τη θέλησή της για συνεργασία και τη συμβολή της στην αναζήτηση λύσεων, η πολιτική ηγεσία ήταν υποχρεωμένη να

---

¹³⁵⁷ Ο.π.; 1034-1035:5. Στην προσωρινή ημερήσια διάταξη της 60^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹³⁵⁸ Δ.Β., 1034-1035:4.

¹³⁵⁹ Δ.Β., 1034-1035:5.

¹³⁶⁰ Δ.Β., 1034-1035:5.

αποδείξει κάτι άλλο. Να πείσει όσους την αμφισβητούσαν πως οι ευρύτερες επιλογές της σε χώρους δημόσιου συμφέροντος δεν αποσκοπούσαν στον άμεσο έλεγχο τους. Η τελευταία υπόθεση ήταν μια ακόμη ερμηνεία που η Δ.Ο.Ε. επέδιδε σε όσα διαδραματίζονταν «γύρω» της. Σύμφωνα μ' αυτήν, η υλοποίηση μιας σειράς νέων προσανατολισμών στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος απαιτούσε την ύπαρξη ισχυρών ομάδων ή φορέων αποφασιστικής ισχύος φίλα προσκείμενων σ' αυτούς. Έτσι, θα προωθούνταν οι σχετικές αλλαγές και θα διευκολυνόταν η παγίωσή τους.

Το συνδικάτο με το σχέδιο-πρόταση για τους επιλεκτικούς μηχανισμούς επιδιώκει να διασφαλίσει το δημοκρατικό χαρακτήρα τόσο των ίδιων (ως διαδικασιών), όσο και όσων θα επιλέγονταν (ως ατόμων). Την άνοιξη του 1991 η ιδέα της δημοκρατικότητας (επιλογών και συμπεριφορών) θα αντιπαραβληθεί με μία καινούργια: τη δημιουργία «πάγιου» στελεχιακού δυναμικού. Θα αρχίσει, λοιπόν, μια συζήτηση που σε πολλά σημεία θύμιζε ανάλογες πριν μερικά χρόνια για τη σχέση ήθους–προσωπικότητας των υποψηφίων και δημοκρατικότητας ή επιλεκτικών κριτηρίων και δημοκρατικότητας.

Η ομοσπονδία αντιλαμβανόταν τη μονιμότητα των προσώπων ως μονιμότητα πολιτικών.¹³⁶¹ Επιπλέον, θεωρούσε ότι υπό αυτές τις συνθήκες τα στοιχεία ελευθερίας και δημιουργικότητας στο σχολείο τίθεντο υπό διωγμό. Κάτι τέτοιο δε θα συνέβαινε αν ακολουθούνταν η λύση της επί θητεία άσκησης καθηκόντων, που μπορεί να ανανεώνεται αξιοκρατικά.¹³⁶²

Η εκδοχή της γραπτής δοκιμασίας απορρίπτεται εξ αρχής, αφού οποιοσδήποτε ανέτρεχε στους διαγωνισμούς του παρελθόντος θα έβρισκε αρκετά στοιχεία που συνηγορούσαν για τη διαβλητότητά τους. Τα θετικά για τους υποστηρικτές τους ήταν πολλά, η πραγματικότητα όμως άλλα είχε επανειλημμένα αποδείξει.¹³⁶³ Και εδώ υπήρχε μια ασυμφωνία, ένα ασύμπτωτο μεταξύ προδιαγραφών και πραγματικής λειτουργίας. Για τη Δ.Ο.Ε. δε χρειαζόταν η «αναγέννηση» μιας αποδεδειγμένα επισφαλούς διαδικασίας, υπό διαφορετική ονομασία. Γιατί, εκτός των άλλων, θα συντελούσε στη διαμόρφωση ενός ακόμη παράγοντα οπισθοδρόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος σε μη αποτελεσματικές μεθόδους του παρελθόντος.

¹³⁶¹ Δ.Β., 1034-1035:13;1037-1038:10.

¹³⁶² Δ.Β., 1034-1035:12;1037-1038:10.

¹³⁶³ Δ.Β., 1034-1035:13;1037-1038:10.

Οι προσανατολισμοί της σε σχέση με την αντικειμενικότητα-μετρησιμότητα παραμένουν ίδιοι με τους προγενέστερους. Αξιοκρατία χωρίς πρόταξη της αντικειμενικότητας δεν νοούνταν. Αυτό μπορούσε να επιτευχθεί με την αξιοποίηση ποσοτικών στοιχείων, με την ακριβή μετατροπή των επιλεκτικών κριτηρίων σε μόρια. Το αξιοσημείωτο στο περιεχόμενο του συνδικαλιστικού λόγου ήταν ότι τονιζόταν πως *«όλα αυτά τα στοιχεία είναι ανάγκη να υπολογιστούν και να εκφραστούν με μόρια για να προκύψει ένα τελικό αποτέλεσμα που θα οδηγήσει σε σαφέστατη και αμερόληπτη-αξιοκρατική επιλογή, που αποκλείει στο μέγιστο βαθμό την αυθαιρεσία και απονέμει τη δικαιοσύνη»*.¹³⁶⁴

Επομένως, οι συγκεκριμένοι όροι δεν αφορούσαν ένα τμήμα του επιλεκτικού μηχανισμού, αλλά το σύνολό του. Η Δ.Ο.Ε. παραδεχόταν ότι η μελέτη και η εκβάθρων, σε ορισμένα σημεία, αλλαγή μιας διαδικασίας με σχετικό εύρος δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Γι' αυτό ζητά για ένα τέτοιο εγχείρημα τη συνολική δραστηριοποίηση της συνδικαλιστικής της βάσης. Επιπλέον, κάτι που αποκάλυπτε τη σημασία που απέδιδε σε ορισμένες έννοιες, το αποκαλούσε *«Σχέδιο αντικειμενικών και μετρήσιμων κριτηρίων»*.¹³⁶⁵

Σε αυτό έκανε ιδιαίτερη μνεία στη συνέντευξη. Υποστήριζε τη διατήρησή της, αφού είχε ευρεία χρήση σε κάθε είδους διαδικασία επιλογής. Η διαφορά που έπρεπε να καλύψει η εκπαίδευση ήταν να εξασφαλίσει την αντικειμενικότητά της, χαρακτηριστικό που παρουσίαζε σε αρκετούς εξωεκπαιδευτικούς χώρους.¹³⁶⁶ Αμεροληψία στη χρήση της συγκεκριμένης τεχνικής σήμαινε αντικειμενική καταγραφή των ερωτήσεων και των απαντήσεων που την αποτελούσαν, δηλαδή καθετί που λάμβανε χώρα κατά τη διάρκειά της.

Με βάση ένα ανάλογο επιλεκτικό πλαίσιο θα γινόταν η επιλογή και η επανάκριση όλων των κατηγοριών του στελεχιακού δυναμικού. Η Δ.Ο.Ε. ζητούσε την πιστή εφαρμογή του νόμου στο στελεχιακό.¹³⁶⁷ Γι' αυτό αντιδρά σε κάθε περίπτωση που θεωρεί ότι απειλούνταν θετικές ισχύουσες διατάξεις.¹³⁶⁸ Επιπλέον, σε συνέδριό της θα εξέταζε κάθε βελτιωτική ή διαφορετική του αρχικού σχεδίου πρόταση.¹³⁶⁹ Αυτή έπρεπε να πληροί τρεις βασικές προϋποθέσεις: της

¹³⁶⁴ Δ.Β., 1034-1035:12,13;1037-1038:10. Η υπογράμμιση δική μας.

¹³⁶⁵ Δ.Β., 1034-1035:35;1037-1038:3,9. Στην οριστική ημερήσια διάταξη της 60^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹³⁶⁶ Δ.Β., 1037-1038:11.

¹³⁶⁷ Δ.Β., 1037-1038:25.

¹³⁶⁸ Δ.Β., 1041:3.

¹³⁶⁹ Δ.Β., 1039-1040:3.

μοριοδότησης, της αντικειμενικότητας και της μετρησιμότητας. Οι συνθήκες αυτές συνυπάρχουν οργανικά στο συνδικαλιστικό λόγο.¹³⁷⁰

Τις απόψεις της τις κοινοποιεί στο υπουργείο Παιδείας. Σε αυτές τόνιζε ότι διαφωνούσε με καινούργια νομοθετική ρύθμιση του στελεχιακού, εάν αυτή δεν πληρούσε τις προαναφερόμενες προϋποθέσεις. Η θέση που προωθεί το συνδικάτο ήταν η πραγματοποίηση της επανάκρισης των στελεχών με το υπάρχον νομικό πλαίσιο. Αφού αυτή ολοκληρωνόταν, μετά θα ακολουθούσε μια περίοδος διαλόγου με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων φορέων. Αυτή θα κατέληγε στην οριστικοποίηση ενός πλαισίου επιλογής που θα διέθετε την ευρύτερη δυνατή αποδοχή.¹³⁷¹

Στις κριτικές παρατηρήσεις της Δ.Ο.Ε. υπογραμμίζεται ότι οποιαδήποτε διαδικασία με στόχο την αναβάθμιση των θεσμών διοίκησης και καθοδήγησης όφειλε, τουλάχιστον, να είναι έγκαιρη. Ο ορθός επιλεκτικά χρόνος ήταν σε μεγάλο βαθμό ευθύνη της πολιτείας και επηρέαζε σημαντικά το σύνολο των επιλεκτικών μηχανισμών. Επιπλέον, σε οποιαδήποτε πρωτοβουλία της για το στελεχιακό έπρεπε να συμπεριλάβει και τα κριτήρια επιλογής, που μπορεί να ήταν διαφορετικά από τα εκείνα που πρότεινε η ομοσπονδία. Αρκεί να είναι «πραγματικά, αντικειμενικά και μετρήσιμα».¹³⁷² Ο λόγος που άρθρωνε το συνδικάτο διευρυνόταν περαιτέρω με την προσθήκη του ουσιώδους/πραγματικού.

Η αντικειμενικότητα προς χάριν της αντικειμενικότητας ή η αντικειμενικότητα χωρίς πραγματικό περιεχόμενο ήταν ανούσια. Δεν αρκούσε η επιλογή κάποιων αναγκαίων προσόντων ως επιλεκτικών κριτηρίων, αν αυτά δεν αποτελούσαν ασφαλείς δείκτες για δύο πράγματα: α) την καταλληλότητα των υποψηφίων, β) την αποτελεσματική μέτρηση πραγματικών και απαραίτητων για το αντίστοιχο έργο δεξιοτήτων.¹³⁷³ Συνεπώς, όχι οποιοδήποτε προσόν-κριτήριο, αλλά αυτό που αποτελούσε τον εγκυρότερο δείκτη.

Η ομοσπονδία απέδιδε διαφορετική σημασία σε δύο συναφείς στην ουσία όρους: τη *μοριοδότηση* και τη *μοριοποίηση*.¹³⁷⁴ Και οι δύο αναφέρονταν στη μετατροπή οποιονδήποτε προσόντων σε αριθμούς, σε μόρια. Είχαν, όμως μια

---

¹³⁷⁰ Δ.Β., 1041:3.

¹³⁷¹ Δ.Β., 1041:5.

¹³⁷² Δ.Β., 1041:7.

¹³⁷³ Δ.Β., 1041:8.

¹³⁷⁴ Δ.Β., 1041:7.

σημαντική διαφορά. Στην περίπτωση του πρώτου όρου δηλωνόταν ότι κάποιος (άτομο, συλλογικό όργανο, διαδικασία, νομοθέτημα) απέδιδε σε κάθε προσόν ένα αριθμητικό ανάλογο. Τα μόρια-αριθμοί, δηλαδή χορηγούνταν ή προτεινόταν να χορηγούνται με ορισμένο τρόπο, λιγότερο ή περισσότερο δεσμευτικό. Αλλά και από ορισμένο όργανο (συλλογικό ή μονοπρόσωπο). Στη δεύτερη περίπτωση, η προσοχή εστιαζόταν όχι στο ποιος χορηγεί τις σχετικές βαθμολογίες, αλλά στο πώς μετατρέπει έναν αριθμό προκαθορισμένων προσόντων σε αριθμούς. Ήταν, δηλαδή κυρίως ζήτημα ακρίβειας διαδικασιών, αληθούς υπολογιστικού αποτελέσματος. Μελετώντας τις δύο διαδικασίες μαζί, φαινόταν ότι η μία αποτελούσε συνέχεια της άλλης. Δηλαδή, πρώτα καθορίζονται ομάδες κριτηρίων προς «αριθμοποίηση» και μετά γίνονται οι σχετικές μετατροπές.

Συνδικαλιστικά, όμως, ή διεκδικητικά διέφεραν για το συνδικάτο. Γιατί η μοριοδότηση και η μοριοποίηση οδηγούσαν σε δύο διαφορετικά αιτήματα. Συνεπώς, απαιτούσαν εκτός από τη διαφοροποίησή τους στο συνδικαλιστικό λόγο και την υιοθέτηση διαφορετικών τακτικών προσέγγισης/προώθησής τους. Η πρώτη τον καθορισμό ποσοτικών στοιχείων αντίστοιχων σε κάθε προσόν και η δεύτερη την επιλογή της αποτελεσματικότερης και δικαιότερης διαδικασίας μέτρησης. Αυτό εκφράζει η ομοσπονδία με τη χρήση διαφορετικών όρων. Ταυτόχρονα, όμως, επιτυγχάνει μια ακόμη εννοιολογική εκλέπτυνση στενά συνδεδεμένη με την έννοια της αντικειμενικότητας. Αυτό που ανέμενε ήταν οι προσανατολισμοί του υπουργείου Παιδείας συνολικά στο στελεχιακό, αλλά και ειδικότερα σε όσα διατυπώθηκαν παραπάνω.

Θα άρχιζε ένας νέος γύρος διαφωνιών σχετικά με το ποιος τύπος ή πρότυπο στελέχους εξυπηρετεί καλύτερα την εκπαίδευση και ποιο εξυπηρετούσε άλλες σκοπιμότητες. Η ομοσπονδία υπογράμμιζε σε όλους τους τόνους ότι σύστημα καθοδήγησης και διοίκησης του εκπαιδευτικού συστήματος που δεν είναι δημοκρατικό, ελάχιστα πράγματα μπορούσε να προσφέρει. Η λύση επιδιώκεται να δοθεί μέσα από την κοινή επεξεργασία όλων των θεμάτων και το διάλογο.¹³⁷⁵ Ο τελευταίος θα χαρακτηριστεί διάλογος ολισθημάτων και ανειλικρίνειας, αφού δεν κατέληγε σε συγκεκριμένες δεσμεύσεις.¹³⁷⁶

---

¹³⁷⁵ Δ.Β., 1034-1035:30. Σύμφωνα με το Ν. Μουζέλη (1997:146-148), οι φορείς δράσης -σε όποιο επίπεδο ανάλυσης επιλέξουμε να τους μελετήσουμε (στο μικρο-, το μεσο-, ή το μακρο-)- σχετίζονται με άλλους φορείς δράσης με δύο κυρίως τρόπους: α) ως σημαντικοί κατασκευαστές της κοινωνικής πραγματικότητας, και β) ως σχετικά παθητικά υποκείμενα που βρίσκονται αντιμέτωπα με έναν κοινωνικό χώρο ο οποίος είναι

Οι εκπαιδευτικοί σχηματίζουν πανεκπαιδευτικό μέτωπο στο οποίο συμμετέχουν η Γ.Σ.Ε.Ε., η Α.Δ.Ε.Δ.Υ., η Α.Σ.Γ.Μ.Ε., η Ο.Λ.Μ.Ε., η Ο.Ι.Ε.Λ.Ε., το Ε.Κ.Α. και η Π.Ο.Σ.Υ.Π. Σκοπός αυτής της συνεργασίας ήταν η άσκηση πίεσης για την κατάργηση των αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν στην εκπαίδευση ή που βρίσκονταν μέχρι εκείνη τη στιγμή στο στάδιο του σχεδιασμού. Τις διαδικασίες επιταχύνει η ψήφιση, με το χαρακτήρα του επείγοντος, του ν. 1966 το καλοκαίρι του 1991. Η Δ.Ο.Ε. θεωρεί και τη νέα νομική παραγωγή ως μια ακόμη αρνητική συνεισφορά στο ήδη φορτισμένο κλίμα στην εκπαίδευση.

Και αυτό γιατί, αντί να ορίζει ανοιχτές διαδικασίες επιλογής για το συμβουλευτικό-καθοδηγητικό στελεχιακό δυναμικό, οδηγούσε στην *«υποβάθμιση, την άλωση, την αλλοτρίωση και την αχρήστευση του δημοκρατικού αυτού παιδαγωγικού θεσμού...»*.¹³⁷⁷ Σημαντική ήταν και η αλλαγή στο περιεχόμενο των επιλεκτικών κριτηρίων. Μπορεί να πήγασαν από το ν. 1304/1982, σε ορισμένα σημεία όμως διέφεραν από αυτά που ίσχυαν τότε. Έτσι, η *«δημοκρατική προσωπικότητα»* και η *«κοινωνική προσφορά»* των ετών μετά το 1980 αποσύρονταν. Στη θέση τους τοποθετείται η *«κοινωνική παρουσία»*. Για τους εκπαιδευτικούς δημιουργούνταν δύο ζητήματα. Το πρώτο ήταν αν η αλλαγή αυτή έθιγε το δημοκρατικό «βάθρο» ή τον πυρήνα των αμφισβητούμενων μεν από ορισμένους, αλλά παγιωμένων εκπαιδευτικών θεσμών. Το δεύτερο ήταν αν τα κριτήρια που αντικαθιστούσαν τα παλιότερα ήταν περισσότερο σαφή και προσδιορισμένα από αυτά. Η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα ήταν αρνητική.

Για τη Δ.Ο.Ε. καίριας σημασίας ήταν το πρώτο. Δηλαδή οι αλλαγές που σχεδιάζονταν και υλοποιούνταν ήταν μια διαφορετική προσέγγιση βασικών θεσμών της εκπαίδευσης, οι οποίοι θα λειτουργούσαν σύμφωνα με μια διαφορετική φιλοσοφία, ή μια προσπάθεια σταδιακής κατάργησής τους; Για τους δασκάλους, και στις δύο περιπτώσεις, είχαμε αλλοίωση των θεσμών και εισδοχή της ιδιώτευσης-ιδιωτικότητας (ενός ατομικιστικού, ανταγωνιστικού πνεύματος) από την οικονομία στην εκπαίδευση.

Οι προτάσεις που έκανε το υπουργείο Παιδείας για τους σχολικούς συμβούλους, των οποίων κάποια στοιχεία αναφέραμε στον τομέα των κριτηρίων,

---

εξωτερικός ως προς αυτούς και θέτει περιορισμούς στη δράση τους. Σχετίζονται με τον πρώτο, κυρίως, τρόπο με φορείς δράσης που λειτουργούν στα ίδια ή σε υφιστάμενα ιεραρχικά επίπεδα.

¹³⁷⁶ Δ.Β., 1037-1038:28.

¹³⁷⁷ Δ.Β., 1041:7.

απορρίπτονται από το συνδικαλιστικό φορέα. Οι προτεινόμενες αλλαγές χαρακτηρίζονται διαβλητές και καταστρεπτικές για το συγκεκριμένο θεσμό, παρά τις περί αντιθέτου διακηρύξεις. Το αβέβαιό τους αποδίδεται στην επιφανειακή μελέτη των θεμάτων στα οποία αναφέρονταν.¹³⁷⁸ Οποιαδήποτε αλλαγή στο περιεχόμενο και τη βαρύτητα των κριτηρίων έπρεπε να ενισχύει το υπάρχον επίπεδο αδιάβλητου και όχι να το θέτει σε δοκιμασία. Οι εκτιμήσεις της Δ.Ο.Ε. συνέκλιναν προς μια ανάλογη ερμηνεία.

Θα υποστηρίξει ότι οι σκοποί αυτοί υπηρετούνταν με την κατάργηση της θητείας και τη μονιμοποίηση των στελεχών *«με κριτήρια που είναι μεν μετρήσιμα σε ένα ποσοστό, αλλά, δυστυχώς, δεν είναι αντικειμενικά τελικώς»*.¹³⁷⁹ Επιπλέον, αντλώντας εκφραστικά μέσα από το λόγο που άρθρωνε έως τότε, θα λέγαμε ότι υπήρχαν ζητήματα σχετικά με ορισμένες πλευρές της *«μοριοδότησης»*, καθώς και με το *«πραγματικό»*, το ουσιώδες των κριτηρίων. Ειδικότερα, το βαθμό ή το επίπεδο μετρησιμότητάς τους. Οι παρατηρήσεις αυτές γεννούν το εύλογο ερώτημα: Ποια ήταν η σχέση των τριών πτυχών–στηριγμάτων της αντικειμενικότητας, τόσο μεταξύ τους όσο και με την ευρύτερη έννοια, στο περιεχόμενο της οποίας εντάσσονταν; Ήταν εξίσου σημαντική η μοριοδότηση με τη μετρησιμότητα και το ουσιώδες-συγκεκριμένο; Μήπως κάποια έπρεπε να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη; Και σαν συνέχεια του προηγούμενου ερωτήματος, ήταν απαραίτητο για να επιτευχθούν αμερόληπτες επιλογές να συνυπάρχουν και οι τρεις;

Η ομοσπονδία φαινόταν να τοποθετείται θετικά απέναντι στο τελευταίο ερώτημα. Την ίδια στιγμή υποστήριζε ότι θεσμοί και αξίες όπως η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού, η αξιοκρατία, η αντικειμενικότητα και η δικαιοσύνη εμπαίζονται κάθε φορά που τα επιλεκτικά κριτήρια αποτελούν ιδανικό πρόσχημα για φαινόμενα αυθαιρεσίας και υποκειμενισμού.¹³⁸⁰ Μια ανάλογη περίπτωση ήταν η κατά το δοκούν μοριοδότηση και μοριοποίηση. Η σημαντικότερη διαπίστωση του συνδικάτου ήταν πως η τόσο ελπιδοφόρα ποσοτικοποίηση των κριτηρίων παρείχε τη δυνατότητα σε κάθε υποκειμενικό κριτή να κινηθεί σε ένα αρκετά μεγάλο εύρος της αξιολογικής κλίμακας. Και αυτό μετατρέπεται σε αχίλλειο πτέρνα του επιλεκτικού συστήματος.

---

¹³⁷⁸ Δ.Β., 1041:7.

¹³⁷⁹ Δ.Β., 1047-1048:5.

¹³⁸⁰ Δ.Β., 1047-1048:20.

Ένα ακόμη σημείο τριβής με το υπουργείο Παιδείας ήταν και τα ποσά που θα καταβάλλονταν ως αποζημίωση στους πρώην επιθεωρητές που δεν επιλέχθηκαν κατά την πρώτη θητεία των σχολικών συμβούλων.¹³⁸¹

Τη δημιουργία με αυτό τον τρόπο αντιτιθέμενων συμφερόντων και την εισαγωγή διαιρετικών λογικών τη γνώριζε αρκετά καλά κάθε κατηγορία εργαζομένων που διέθετε συνδικαλιστική έκφραση και στοιχειώδη συνδικαλιστική παιδεία (Γ.Σ.Ε.Ε., Α.Δ.Ε.Δ.Υ.). Η συνέχεια ήταν εύκολη, αφού κάθε ευνοημένη κατηγορία εγκλωβιζόταν στη διαφύλαξη των στενών της συμφερόντων, ανατρέποντας κάθε προσπάθεια ευρύτερου σχεδιασμού ή συνολικής αντιμετώπισης των οικονομικών αιτημάτων του ίδιου ή συγγενών συνδικαλιστικών χώρων. Αυτός ήταν ένας από τους λόγους που πολλές φορές το συνδικαλιστικό κίνημα γενικά, στην Ελλάδα, δεν παρουσίαζε συμπαγή και οργανωμένη μορφή. Η κατά καιρούς ύπαρξη ευνοημένων από τις καταστάσεις από τη μια πλευρά και παραπνοούμενων από την άλλη συνέβαλε τα μέγιστα σε αυτό το φαινόμενο.

Την άνοιξη του 1992, ενώ η Δ.Ο.Ε. έκλεινε 70 χρόνια αγώνων και διεκδικήσεων τόνιζε με έμφαση ότι η παρούσα δράση της αποσκοπούσε στη ματαίωση της επιστροφής του σχολείου σε καταδικασμένες περιόδους καταστρεπτικού συγκεντρωτισμού και αυταρχισμού.¹³⁸² Στις προτάσεις που της κοινοποιούνται από το υπουργείο Παιδείας, στο πλαίσιο και αντίστοιχης έρευνας που διενεργείται την ίδια περίοδο, εντόπιζε αρκετά σημεία από όσα είχε παρατηρήσει έως τότε.¹³⁸³

Ταυτόχρονα, επιδιώκει να αναστείλει κάθε ενέργεια μονιμοποίησης του στελεχιακού δυναμικού, που αποτελούσε σημείο διαφωνιών με την πολιτική ηγεσία. Ερμηνεύει τις συγκεκριμένες ενέργειες σαν μια προσπάθεια κατάργησης των δημοκρατικών δικλείδων ασφαλείας του διοικητικού μηχανισμού του εκπαιδευτικού συστήματος. Και εδώ διέβλεπε μια σταδιακή διαδικασία που άρχιζε με την έντονη αμφισβήτηση από διάφορες πλευρές της αποτελεσματικότητας του διοικητικού προσωπικού των σχολείων (διευθυντής) και κατέληγε στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος. Ήταν γνωστό, αρκετό καιρό πριν, πως το τελευταίο παρουσίαζε παθογένειες.

---

¹³⁸¹ Δ.Β., 1046:3;1047-1048:3,22.

¹³⁸² Δ.Β., 1047-1048:2.

¹³⁸³ Ο.π.: 18.

Επομένως, δεν αποτελούσαν όλα αυτά κάτι καινούργιο. Η Δ.Ο.Ε. θεωρούσε ότι η κατάσταση δε ήταν όπως παρουσιαζόταν, καθώς και ότι η ρίζα του προβλήματος βρισκόταν στον τρόπο διοίκησης των σχολείων. Κατά τη γνώμη της σε αυτές τις απόψεις περίσσευε η υπερβολή ή η εσφαλμένη εκτίμηση, παρά η ουσιαστική γνώση των προβλημάτων.¹³⁸⁴ Βελτίωση θα επερχόταν μέσω της αύξησης των διατιθέμενων πόρων, της υλοποίησης νέων προγραμμάτων και της πραγματοποίησης ευρύτατων προσλήψεων του αναγκαίου προσωπικού, και όχι με την καθιέρωση ενός «πνεύματος» πειθαρχίας και αποτελεσματικότητας. Το τελευταίο αυτό που θα κατόρθωνε ήταν η στεγανοποίηση της παιδαγωγικής διαδικασίας.¹³⁸⁵

Γι' αυτό επιμένει πως στοιχείο δημοκρατικότητας των θεσμών ήταν και η επίθρεια πλήρωσή τους.¹³⁸⁶ Σε διαφορετική περίπτωση το σχολείο περιοριζόταν εντός προδιαγεγραμμένων πλαισίων, που άφηναν ελάχιστα περιθώρια για δημοκρατικές αποκλίσεις.¹³⁸⁷ Η ομοσπονδία των δασκάλων προσπαθεί να εμποδίσει τη μετατροπή του σχολικού συμβούλου σε επιθεωρητή, τη διατήρηση του ως τύπο/κέλυφος μιας αντιδημοκρατικής ουσίας/περιεχομένου.¹³⁸⁸ Το τελευταίο εκλαμβάνεται ως η χειρότερη δυνατή έκβαση, αφού διατηρούνταν το δημοκρατικό «φόντο» ενός πολλά υποσχόμενου θεσμού ενισχυμένου με μια νοοτροπία παρωχημένη.

Από το κύριο μέρος της διαδικασίας επιλογής θα γινόταν ξανά αντικείμενο λεπτομερούς ανάλυσης η τεχνική της συνέντευξης. Η διασφάλιση της αξιοπιστίας των τεκταινομένων σ' αυτή επέβαλε την ακριβή τήρηση πρακτικών, που θα κοινοποιούνταν και στους ίδιους τους υποψηφίους.¹³⁸⁹ Συνεπώς, η αποδειξιμότητα, η πιστότητα, η ακρίβεια στην υλοποίηση της συγκεκριμένης μεθόδου αποτελούσαν μερικές ιδιότητες που καθόριζαν το βαθμό διαφάνειάς της.

Πάλι η διαβλητότητα θεωρείται ότι εισάγεται μέσω της κατάλληλης ρύθμισης της επιλεκτικής διαδικασίας. Αρχικά, οι εκπαιδευτικοί στρέφονται προς το συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων, που ελεγχόταν για πρακτικές σαν τις προαναφερόμενες. Μια ανάλογη μονομερή και στρεβλή λειτουργία παρήγαγε αποτελέσματα σύμφωνα με όρους «ρύθμισης» που θεωρούνταν επιθυμητοί ή

---

¹³⁸⁴ Ο.π.: 19.

¹³⁸⁵ Ο.π.: 20.

¹³⁸⁶ Ο.π.: 23.

¹³⁸⁷ Ο.π.: 2.

¹³⁸⁸ Δ.Β., 1049-1050:2.

¹³⁸⁹ Ο.π.: 9.

επιδιωκόμενοι. Ταυτόχρονα, όμως, υπέσκαπτε τη δημοκρατικότητα συνολικά της διαδικασίας και έθετε υπό αμφισβήτηση τον ίδιο το θεσμό.

Η Δ.Ο.Ε. επιδιώκει να αποδώσει το νόημα της δημοκρατικότητας στην εκπαίδευση υπό το φως των νέων συνθηκών.¹³⁹⁰ Οι τελευταίες πόρρω απείχαν από τις αντίστοιχες μετά το 1980. Θα αντιταχθεί σθεναρά σε κάθε ενδεχόμενο αλλαγής του σχολικού συμβούλου, αφού *«το αποτέλεσμα γίνεται φανερό. Ο δημοκρατικός αυτός θεσμός αλλοιώνεται, μετατρέπεται σε θεσμό επιθεωρητή και κομματικοποιείται»*.¹³⁹¹ Η ένταση στο χώρο της εκπαίδευσης, που είχε αυξηθεί κατά τη διάρκεια του 1991, εξακολουθεί να παραμένει.¹³⁹²

Ένας από τους λόγους διατήρησής της ήταν και η (σύγχρονή της) νομική παραγωγή. Για την ομοσπονδία ένα μεγάλο τμήμα της νομοθεσίας αυτής αποδυνάμωνε αρκετούς σημαντικούς θεσμούς. Επιπλέον, νομιμοποιούσε παρεμβάσεις στην επιλεκτική διαδικασία. Μέσα από όργανα που την πλειοψηφία είχαν υπηρεσιακοί παράγοντες, η αντικειμενικότητα και η ποσοτικοποίηση φάνταζε να παραμένει χαμηλή ή περιορισμένη πρακτική. Η συγκεκριμένη «ύφεση» υποστήριζε ότι αδικούσε τους καταλληλότερους υποψηφίους, ενώ το ουσιώδες και το πραγματικό παραγκωνίζονταν ή θεωρούνταν αδιάφορα.¹³⁹³ Οι επιλεκτικοί δείκτες εμφανίζονταν να είναι μετρήσιμοι, δεν έπειθαν όμως ότι μπορούσαν να εξασφαλίσουν αντικειμενικά αποτελέσματα ή ότι η μέτρησή τους γινόταν με πνεύμα αμεροληψίας.¹³⁹⁴ Ζητήματα για το μετρήσιμο των δεξιοτήτων ή των ικανοτήτων των υποψηφίων δεν εγείρονταν. Απεναντίας, έθετε θέμα σχετικά με την ορθότητα αυτών των μετρήσεων, καθώς και για τη σταθερότητα με την οποία αποδίνονταν ανάλογες βαθμολογίες σε παραπλήσιας αξίας υποψηφίους.

Καθώς μια νέα διαδικασία επιλογής σχολικών συμβούλων άρχιζε, η Δ.Ο.Ε. επιζητούσε να παρέμβει και να τοποθετηθεί με κάθε τρόπο πριν αυτή ολοκληρωθεί. Διαφορετικά, μετά, θα εμφανιζόταν απλά ως «παραπνοούμενη». Μάλιστα, επειδή αυτό είχε γίνει σε πολλές περιπτώσεις επιλογών εκλαμβανόταν

¹³⁹⁰ Δ.Β., 1049-1050:3. Οριστική ημερήσια διάταξη της 61^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹³⁹¹ Ο.π.: 4.

¹³⁹² Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρουν οι Sabatier και Jenkins-Smith (1999:124) σχετικά με την αλλαγή πολιτικής σε ένα υποσύστημα πολιτικής: «α) οι κεντρικές πολιτικές επιλογές ενός προγράμματος διακυβέρνησης, εκφρασμένες ως συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο, δεν θα αναθεωρηθούν σε σημαντικό βαθμό όσο ο συνασπισμός υπεράσπισης της συγκεκριμένης πολιτικής παραμένει στην εξουσία, εκτός κι εάν αλλαγές επιβάλλονται από ένα ιεραρχικά ανώτερο σύστημα πολιτικής, και β) οι κεντρικές πολιτικές επιλογές σε ένα υποσύστημα πολιτικής μπορεί να αλλάξουν υπό την επίδραση ενός άλλου υποσυστήματος πολιτικής με το οποίο βρίσκεται σε αλληλεπίδραση» (όπως παρατίθενται από το Γ. Σταμέλο (2009:205-207).

¹³⁹³ Δ.Β., 1049-1050:2.

¹³⁹⁴ Ο.π.: 4.

από πολλούς ως σύνηθες ή εν μέρει αναμενόμενο. Ίσως κατά καιρούς για πολλούς, εκπαιδευτικούς και μη, να ήταν και ανούσιο, αφού οι σχετικές διαδικασίες είχαν ολοκληρωθεί.

Στις τοποθετήσεις που έκανε αυτή τη φορά επέμενε ότι το βασικό δομικό στοιχείο της διαδικασίας επιλογής, το επιλεκτικό όργανο, χώλαινε. Οι εκπαιδευτικοί ζητούσαν την «*απόλυτη φερεγγυότητά*» του. Η πρωτοβουλία αυτή θα ενισχυόταν μέσα και από την νομική της κατοχύρωση. Η Δ.Ο.Ε. έκανε λόγο για βελτιωμένη νομοθεσία ή για αλλαγές προς το καλύτερο. Επρόκειτο για κάτι που είχε συνειδητοποιήσει νωρίτερα: ότι από μόνη της η επίκληση των παραπάνω όρων δεν έφτανε για να υλοποιηθούν στην πράξη, για να δημιουργήσουν εκείνη τη δυναμική που θα συμπαρέσυρε και το βασικό κορμό της επιλεκτικής διαδικασίας. Απαιτούνταν η μετατροπή τους σε εφαρμοσμένες πρακτικές. Διαφορετικά θα παρέμεναν στο επίπεδο της καλής προαίρεσης.

Και αυτή δεν έπειθε κανένα ότι κατάφερνε πάντα και με σιγουριά να οδηγήσει σε επιλογές με διαφάνεια και πραγματική δικαιοσύνη. Ένα σημαντικό ερώτημα ήταν η ύπαρξη διαβαθμίσεων της επιθυμητής διαφάνειας ή αν εντοπιζόνταν διαφοροποιημένοι βαθμοί της στις επιλογές στελεχών που είχαν πραγματοποιηθεί κατά καιρούς. Η ομοσπονδία θα αντιμετώπιζε όλες τις περιπτώσεις επιλογών αδιαφοροποίητα σε σχέση με αυτόν τον όρο. Το νόημα που είχε για το συνδικαλιστικό φορέα μια ανάλογη διαβάθμιση ήταν περιορισμένο.

Για τους δασκάλους, η αλλοτρίωση που προκαλούσαν οι νέες προτεραιότητες σε αρκετούς από τους θεσμούς της εκπαίδευσης σήμαινε στην ουσία αχρήστευση.¹³⁹⁵ Τα συμβούλια επιλογής, που θα συσταθούν, θα υποστηριχθεί ότι περιλάμβαναν πρόσωπα εχθρικά στη μέχρι πρότινος κυρίαρχη λειτουργία των προαναφερθέντων θεσμών. Η επικείμενη ψήφιση του μετέπειτα ν. 2043/1992 συσπειρώνει ξανά τις ομοσπονδίες των εκπαιδευτικών (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε.) σε έναν από κοινού αγώνα αναίρεσής του.

Σχολιάζοντας το νόμο αυτό εξέφραζαν την αντίθεσή τους, αφού «*στοχεύει να επιβάλλει...ασφυκτικό ιδεολογικό και διοικητικό κλοιό στη λειτουργία και τη δράση του σχολείου και υπονομεύει τις αξίες της δημοκρατικής παιδείας*».¹³⁹⁶ Το κριτήριο

---

¹³⁹⁵ Δ.Β., 1049-1050:20.

¹³⁹⁶ Δ.Β., 1049-1050:24.

της δημοκρατικότητας παρέμενε ζωντανό όλη αυτή την περίοδο και αποτελούσε μαζί με άλλα ένα σύνολο αρχών με τις οποίες η ομοσπονδία αξιολογούσε τις επιλογές της πολιτικής ηγεσίας σε διάφορους τομείς του εκπαιδευτικού συστήματος. Ταυτόχρονα, νοηματοδοτεί τη μορφή και το περιεχόμενο των αγώνων του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων όλη αυτή την περίοδο.¹³⁹⁷

Οι ισχύουσες διατάξεις για την επιλογή στελεχών υποστηριζόταν ότι πλήττουν την αξιοκρατία και τη διαφάνεια. Και αυτό γιατί *«δίνουν τη δυνατότητα σε μέλη συμβουλίων επιλογής να αδικούν κατάφωρα υποψήφιους σχολικούς συμβούλους και υποψήφιους διευθυντές»*. Η τελευταία αποστροφή σήμαινε την αδυναμία του νόμου, ο οποίος έμοιαζε να παρέχει τις ευκαιρίες της αναίρεσής του. Το σημείο πρόσβασης τώρα ή ο χώρος δημιουργίας αδικιών δεν ήταν, όπως παραπάνω, η γενική λειτουργία των συμβουλίων επιλογής. Ήταν ένα τμήμα του επιλεκτικού μηχανισμού, η συνέντευξη.

Οι πρακτικές που υιοθετήθηκαν σ' αυτή ή καλύτερα ο τρόπος υλοποίησής της (η «ρύθμισή» της) θεωρούνταν διαβλητός. Η Δ.Ο.Ε. ισχυρίζεται ότι επρόκειτο για διαστρέβλωση της συγκεκριμένης τεχνικής, που αντί να αποδίδει αντικειμενικά το δίκαιο συνέβαλε αποφασιστικά στην εξασφάλιση της αναξιοκρατίας και της αδιαφάνειας. Οι εκπαιδευτικοί συνειδητοποιούν ότι σημασία για την ακεραιότητα των αποτελεσμάτων δεν είχε το είδος των επιλεκτικών μεθόδων. Σημαντικότερο όλων ήταν το εξής: ποια εκδοχή λειτουργίας τους κυριαρχούσε, υιοθετούνταν ή θεωρούνταν περισσότερο αποδοτική ή επιθυμητή. Ήταν, δηλαδή, κυρίως θέμα του τρόπου χρήσης και όχι απλά της χρήσης μιας μεθόδου.

Αν, όπως αναφέραμε και αλλού, οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις θεωρούνται στο παρελθόν εξισορροπητικοί παράγοντες του στελεχιακού, αυτό δε συνέβαινε τώρα. Η περίοδος αυτή αποτελεί το τέλος ή την τελευταία αναλαμπή αυτής της άποψης. Η αλλαγή στάσεων και διαθέσεων είναι ριζική. Για το συνδικάτο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εξασφάλιση της ακεραιότητας των επιλογών σήμαινε αποκλεισμό κάθε είδους παρεμβάσεων, οι οποίες προέρχονταν κυρίως από το πεδίο της πολιτικής. Παρόμοιες απόψεις είχαν διατυπωθεί και παλιότερα. Η ένταση, όμως, και η αποφασιστικότητα με την οποία εμφανίζονται τώρα ήταν μεγάλη.¹³⁹⁸

---

¹³⁹⁷ Δ.Β., 1051-1052:1;1059-1060:57.

¹³⁹⁸ Δ.Β., 1051-1052:2.

Τα περιθώρια και οι ασάφειες του νομικού πλαισίου θεωρούνταν ότι επέτρεπαν σε σημαντικό βαθμό κάτι τέτοιο. Ευθύνες αποδίδονται στο υπουργείο Παιδείας τόσο για τη διαμόρφωση του συγκεκριμένου νομικού πλαισίου, που επέτρεπε κάτι τέτοιο, όσο και για τη σχετική αδράνεια που παρατηρούνταν στην αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών της διαδικασίας επιλογής. Τα πνεύματα θα οξυνθούν περισσότερο, ενώ η ομοσπονδία έκανε λόγο για παραγκωνισμό ή επαγγελματική εξόντωση των ανεπιθύμητων.¹³⁹⁹ Το υπουργείο Παιδείας διαφωνούσε κάθετα με αυτή την εκδοχή.¹⁴⁰⁰ Η Δ.Ο.Ε. καλούσε την πολιτική ηγεσία και τους εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης *«να μην κυρώσουν τους πίνακες της αναξιοκρατίας και της αδιαφάνειας, στους οποίους οδήγησε το απαράδεκτο νομοθετικό πλαίσιο»*. Επρόκειτο για την τελευταία διορθωτική παρέμβαση που μπορούσε να γίνει.

Για το συνδικάτο, στις επιλογές αυτές η αντικειμενικότητα και η δικαιοσύνη «διαγκωνίζονταν» με την εμπάθεια και την αυθαιρεσία. Για το ίδιο, μια ανοιχτή και πολυπρόσωπη μέθοδος όπως η συνέντευξη ήταν επιτακτική ανάγκη να είναι αντικειμενική και αξιοκρατική. Και αυτή διέθετε τα χαρακτηριστικά της μετρησιμότητας (κλίμακες), αλλά δεν αρκούσε μόνο αυτό. Μπορούσε να παραμορφωθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μη λειτουργεί *«για να αποδίδει το δίκαιο»*.¹⁴⁰¹ Συνεπώς, επέστρεφε το σκεπτικό της στη *θεωρία των ρυθμίσεων των μερών* ή, πιο δύσκολα, του συνόλου του επιλεκτικού μηχανισμού. Ταυτόχρονα, ζητούσε από την πολιτεία να δεχτεί τη μοριοδότηση που η ίδια πρότεινε για τη συνέντευξη, προκειμένου *«να περιοριστεί η αυθαιρεσία και ο υποκειμενισμός των βαθμολογητών σε άνοιγμα κάτω των 4 μονάδων»*.

Με το εύρος αυτό δεν επιδίωκε να περιορίσει τη δυνατότητα αριθμητικής έκφρασης των αποτελεσμάτων της μεθόδου, αλλά να περισώσει την εγκυρότητα των μετρήσεών της. Σε διαφορετική περίπτωση η μετρησιμότητα παρείχε όλα εκείνα τα περιθώρια, τα οποία επέτρεπαν να αντιστρατεύεται την αντικειμενικότητα. Οι αντίστοιχες διαδικασίες θα ήταν μόνο κατ' όνομα αντικειμενικές και αξιοκρατικές. Τη «συμπτωματολογία» αυτή την εντόπιζε η ομοσπονδία και στις πρόσφατες (τότε) επιλογές σχολικών συμβούλων, αφού *«μετά τις βαθμολογίες που ανακοινώθηκαν...ο θεσμός οδηγείται σε αχρήστευση και*

---

¹³⁹⁹ Ο.π.: 3.

¹⁴⁰⁰ Δ.Β., 1051-1052:27.

¹⁴⁰¹ Ο.π.: 1.

διασυρμό».¹⁴⁰² Επιπλέον, απέρριπτε κάθε επιλογή ή άποψη που δημιουργούσε την εντύπωση στο κοινωνικό σύνολο ότι για την κακοδαιμονία που επικρατούσε στην εκπαίδευση υπεύθυνοι ήταν οι εκπαιδευτικοί και μόνο αυτοί. Και αυτό γιατί, εκτός του ότι τη θεωρούσε αβάσιμη, επέτρεπε ή νομιμοποιούσε κάθε λογής «διορθωτικές» παρεμβάσεις. Από τους πρώτους στόχους των τελευταίων, αντιλαμβανόταν ότι θα ήταν η στελέχωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η κριτική που αναπτύσσει γύρω από το ν. 2043/1992 εστιάζει στην παραμορφωτική για το χαρακτήρα του καθοδηγητικού μηχανισμού δράση του μοντέλου αξιολόγησης που προωθούσε. Συνεπώς, ο περιορισμός της δημοκρατικότητας επιβαλλόταν *de facto*, αφού το στελεχιακό δυναμικό επενδύονταν με αρμοδιότητες, ο τρόπος άσκησης των οποίων το έθετε απέναντι των εκπαιδευτικών. Η αντίθεση και ο συνακόλουθος αυταρχισμός που θα απέρρεε απ' αυτή εισήγαγε, κατά τη γνώμη της ομοσπονδίας, δια της πλαγίας οδού νοοτροπίες σύμφωνες με τον α.ν. 651/1970 της δικτατορίας. Προς επίρρωση αυτών αναφερόταν στη σύνταξη αξιολογικών εκθέσεων του εκπαιδευτικού προσωπικού με η χρήση «*αντιεπισημονικών κριτηρίων*».¹⁴⁰³

Ως φυσική απόληξη ενός ανάλογου περιοριστικού πλαισίου παρουσιαζόταν η καλλιέργεια συγκρούσεων, οι πελατειακές σχέσεις, η φοβία και η επικράτηση πνεύματος αστυνόμευσης. Η Δ.Ο.Ε. συμπέρανε ότι επιδιωκόταν η πραγματοποίηση αυτού που αναφέρθηκε παραπάνω ως εικασία. Δηλαδή, διατηρούνταν το κέλυφος ενός θεσμού με δημοκρατική ιστορία ή συνδεδεμένου με δημοκρατικά αιτήματα, ενώ το περιεχόμενό του άλλαζε άρδην.¹⁴⁰⁴ Αυτό που απέμενε ήταν η διαμόρφωση ενός συγκαλυμμένου ή φανερού επιθεωρητή νέου τύπου. Η εκπαίδευση από απελευθερωτική διαδικασία στρεφόταν, υπό το φως της ανταγωνιστικότητας, σε διαφορετικές προτεραιότητες. Στη στροφή αυτή συνέβαλε η εγκαθίδρυση αυτού που η ομοσπονδία θεωρούσε σαν έναν *ιδιόμορφο διοικητισμό*. Τα στηρίγματα του τελευταίου ήταν οι επιλεκτικοί μηχανισμοί, η αξιολόγηση και η μονιμότητα. Γι' αυτό οι δάσκαλοι θα στραφούν στα δύο πρώτα καθώς το 1993 έφτανε στο τέλος του.

Οι αποφάσεις της 62^{ης} γενικής συνέλευσης σηματοδοτούν το τέλος μιας εποχής έντονων αντιπαραθέσεων, καθώς και την αρχή μιας άλλης. Στο σημείο

---

¹⁴⁰² Ο.π.: 25.

¹⁴⁰³ Ο.π.: 2.

¹⁴⁰⁴ Δ.Β., 1051-1052:6.

αυτό η Δ.Ο.Ε. ζητά την άμεση επανάκριση όλων των στελεχών. Επιπλέον, υπενθυμίζει ότι οποιοσδήποτε επιλεκτικός μηχανισμός επιδεκτικός παρεμβάσεων δε θα έπειθε κανένα για τη φερεγγυότητά του.¹⁴⁰⁵ Ιδιαίτερα, συμβούλιο επιλογής που δεν παρείχε εγνωσμένα, αντικειμενικά και επιστημονικά εχέγγυα συνιστούσε, τουλάχιστον, αφελή επιλογή.¹⁴⁰⁶

Η έλλειψη διαφάνειας στη διαδικασία της συνέντευξης υπέτασσε την αντικειμενικότητα στη σκοπιμότητα και τον υποκειμενισμό των κριτών. Και αυτό γινόταν σε όλες εκείνες τις περιπτώσεις που το επιλεκτικό όργανο «έμενε πιστό» σε τακτικές ανωνυμίας και αναιτιολόγητου. Με αυτή τη λογική παραβίαζε και τις σχετικές διατάξεις περί συλλογικών οργάνων που απαιτούσαν διαφάνεια, αιτιολόγηση και επωνυμία. Οι ευθύνες αποδίδονταν κυρίως στην πολιτεία, που επέτρεψε την ανάπτυξη πελατειακών σχέσεων και φαινομένων «*παραγοντισμού*».¹⁴⁰⁷ Διαμορφωνόταν, κατά τη γνώμη του συνδικάτου, με αυτό τον τρόπο μια νέα αντίληψη περί δικαίου, στην οποία το τελευταίο ταυτιζόταν με το επιθυμητό, με το συμφέρον.

Επιλογές σχεδιαζόταν να πραγματοποιηθούν το φθινόπωρο του ίδιου έτους (1993), για τις οποίες η ομοσπονδία εξέφραζε έντονες ανησυχίες. Γι' αυτό ζητά την ακύρωση της διαδικασίας και τη συνολική επανεξέτασή της. Έβαζε ξανά στο στόχαστρό της τη συνέντευξη και τις αδυναμίες της. Επρόκειτο, όπως αναφέραμε παραπάνω, για μια χαρακτηριστική περίπτωση ή ένα ενδεχόμενο κατά το οποίο η μετρησιμότητα δε συνάδει με την αντικειμενικότητα, το συγκεκριμένο δε συμβαδίζει απαραίτητα με το πραγματικό. Ανατρέχοντας σε προηγούμενη ανάλυσή μας, φαινόταν οι τρεις πτυχές της αντικειμενικότητας (*μέτρηση, συγκεκριμένο, ουσιώδες-πραγματικό*) να δρουν ανταγωνιστικά, και γι' αυτό ακυρωτικά, η μία της άλλης.

Ο συνδικαλιστικός φορέας είχε αντιληφθεί ότι οποιαδήποτε αναίρεση της προηγούμενης συνέργιας δημιουργούσε επισφαλή αποτελέσματα. Ήταν, κατά τη γνώμη του, καθήκον της πολιτείας να πείσει για το αντικειμενικό, το διαφανές και το δίκαιο των επιλογών. Ως περισσότερο συγκεκριμένο και εξειδικευμένο μέτρο πρότεινε την τεκμηρίωση της βαθμολογίας στη συνέντευξη. Ειδικότερα, θεωρούσε ορθή την πρακτική που στηριζόταν στη «*διαλογική συζήτηση με στόχο*

---

¹⁴⁰⁵ Δ.Β., 1059-1060:4.

¹⁴⁰⁶ Ο.π.: 57.

¹⁴⁰⁷ Ο.π.: 58.

την αντικειμενική εκτίμηση της πραγματικής αξίας των υποψηφίων, (και) κάθε άλλο πρόσφορο μέτρο που διασφαλίζει τη διαφάνεια, την αντικειμενικότητα στις επιλογές».¹⁴⁰⁸ Συνεπώς, η αμεροληψία κάθε βαθμολογητή έπρεπε να αποδεικνύεται, αφού η ίδια συνέβαλε ή διαμόρφωνε αθροιστικά και την αντικειμενικότητα του επιλεκτικού οργάνου.

Η Δ.Ο.Ε. ενδιαφερόταν για τη συγκρότηση ενός ισορροπημένου συστήματος βασικών αρχών για την επιλογή των στελεχών, ώστε να αποφεύγονται οι υπερβολές.¹⁴⁰⁹ Οι δάσκαλοι θεωρούσαν ως βασικά χαρακτηριστικά ενός ανάλογου επιλεκτικού συστήματος τη διαφάνεια, το αδιάβλητο και τη συλλογικότητα των επιλογών.¹⁴¹⁰ Η αναιτιολόγητη κρίση μονοπρόσωπων, κυρίως, οργάνων απορριπτόταν.

Αρχικά ήταν απαραίτητο να σταματήσει κάθε προσπάθεια «...αναχρονισμού και αναπαλαίωσης του εκπαιδευτικού συστήματος».¹⁴¹¹ Αυτό σήμαινε την παρεμπόδιση ή την ανάσχεση όλων εκείνων των δυνάμεων που επιθυμούσαν την επιστροφή σε πρακτικές του παρελθόντος, που αντιτίθεντο σε μια σειρά ριζικών λύσεων διαφόρων πτυχών του στελεχιακού.

Ο ρόλος της σύνθεσης του οργάνου επιλογής έχει και σε αυτές τις προτάσεις βαρύνουσα σημασία. Από αυτήν εξαρτιόταν σε σημαντικό βαθμό η αξιοπιστία του αξιολογικού αποτελέσματος. Τις αμφιβολίες για το εάν μπορεί να υπάρξει αντικειμενική κρίση θα περιόριζε η χρήση επιλεκτικών κριτηρίων «με αναμφισβήτητο κύρος».¹⁴¹² Στο αντίστοιχο λεξιλόγιο, λοιπόν, κυριαρχούν όροι όπως εμπιστοσύνη, αξιοπιστία, αμφισβήτηση, που χαρακτήριζαν το προηγούμενο χρονικό διάστημα.

Οι εκπαιδευτικοί δήλωναν ότι ανέμεναν αλλαγή πλεύσης στο στελεχιακό.¹⁴¹³ Ειδικότερα, η αριθμητική αποτίμηση της αξιοσύνης των υποψηφίων μεταφραζόταν σε ακριβή ποσοτική απόδοση των προσόντων, σε πλήρη γνώση από τους ενδιαφερόμενους του ποιο βαθμολογείται με πόσο και γιατί. Το ακριβές περιεχόμενο της διαφάνειας εμπεριείχε την ελαχιστοποίηση, αν όχι, την κατάργηση της συνεκτίμησης και τον περιορισμό των αποκλίσεων στη

---

¹⁴⁰⁸ Δ.Β., 1059-1060:58.

¹⁴⁰⁹ Δ.Β., 1061:6.

¹⁴¹⁰ Δ.Β., 1061:2.

¹⁴¹¹ Ο.π.: 3.

¹⁴¹² Ο.π.: 6.

¹⁴¹³ Δ.Β., 1062-1063:2.

βαθμολογία. Κάτι τέτοιο μεταφραζόταν σε υπηρεσιακή ανάδειξη των πραγματικά ικανών, σε αδιάβλητες διαδικασίες και αποτελέσματα. Το ένα χωρίς το άλλο στερούνταν νοήματος. Δηλαδή, δεν γινόταν αποδεκτό ότι κατά κανόνα και όχι κατ' εξαίρεση μπορούν ελλιπείς διαδικασίες να οδηγήσουν σε άρτια αποτελέσματα. Αλλά και το ακριβώς αντίθετο: ακέραιες και αδιάβλητες διαδικασίες να παράγουν επισφαλή και άδικα παραγόμενα.

Η ομοσπονδία προσάπτει στις υπάρχουσες επιλεκτικές διαδικασίες και τα αποτελέσματά τους έλλειψη αξιοπιστίας και πλήρη αδιαφάνεια.¹⁴¹⁴ Ειδικότερα, η μυστικότητα της βαθμολόγησης της συνέντευξης θεωρούνταν πληγή του επιλεκτικού συστήματος, «*παρότι οι βαθμολογητές σε μεγάλο ποσοστό γνωρίζουν τον υποψήφιο*». Ιδίως, στην επιλογή προϊσταμένων υποστηριζόταν πως και η συνέντευξη αγνοήθηκε. Με την υπέρβαση αυτού του ορίου «*η αξιοκρατία και η διαφάνεια έχασαν κάθε νόημα*».¹⁴¹⁵

Η Δ.Ο.Ε. και η Ο.Λ.Μ.Ε. αντιδρούν με από κοινού ανακοίνωση, στην οποία καταδίκάζαν το σύνολο του επιλεκτικού μηχανισμού. Οι αδυναμίες του δεν ήταν μόνο τυπικές, συνήθειες και ως ένα βαθμό αναμενόμενες ελλείψεις. Για τους εκπαιδευτικούς, η αντικατάσταση του όποιου ορθολογισμού ή της όποιας ισορροπίας είχε επιτευχθεί στο επιλεκτικό σύστημα μέχρι το 1988 είχε αρχίσει τη στιγμή εκείνη που το στενό (ατομικό, πολιτικό) συμφέρον καταλάμβανε τη θέση τους. Τα επακόλουθα αυτής της εξέλιξης θεωρούνταν εύκολο να προβλεφτούν.

Επιστέγασμα αυτών των απόψεων ήταν η θέση ότι οποιαδήποτε παρέμβαση, διορθωτική ή όχι, στο συγκεκριμένο πρόβλημα όφειλε να είναι κοινής αποδοχής. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των λύσεων αυτών είναι η *συνέπεια*.¹⁴¹⁶ Η Δ.Ο.Ε. αξιολογούσε θετικά τις πρόσφατες (τότε) πρωτοβουλίες του υπουργείου Παιδείας και ανέμενε τη συνέχιση τους. Η συναίνεση μεταφραζόταν, και από τις δύο πλευρές, σε πολιτική προσέγγισης με στόχο την εξεύρεση κοινά αποδεκτών λύσεων.

Ο συνδικαλιστικός φορέας την είχε επανειλημμένα προτείνει στις περισσότερες, αν όχι σε όλες, τις προηγούμενες πολιτικές ηγεσίες. Αρνητική εξέλιξη θεωρούσε την τακτική των μονομερών αποφάσεων και των αιφνιδιαστικών ρυθμίσεων. Ιδιαίτερα την αξιοποίηση των συναινετικών πολιτικών

---

¹⁴¹⁴ Ο.π.: 7.

¹⁴¹⁵ Ο.π.

¹⁴¹⁶ Ο.π.: 2.

με σκοπό την κάμψη των διεκδικήσεων των εκπαιδευτικών και την πλαγιοκόπησή τους. Και αυτό γιατί η συναίνεση δρούσε πάντοτε αλληλοτροφοδοτικά με τη νομιμοποίηση.

Αν η πολιτεία είχε ανάγκη τη νομιμοποίηση των ενεργειών της στον εκπαιδευτικό χώρο, το συνδικάτο είχε αντίστοιχα ανάγκη νομιμοποίησης απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Εάν αυτό δε συνέβαινε, εξαιτίας ανορθολογικών πολιτικών ρήξης ή υιοθέτησης συντεχνιακών λογικών, η δυνατότητά του να προσφεύγει ή να απευθύνεται στο κοινωνικό σώμα περιοριζόταν στο ελάχιστο. Έτσι, θα έπρεπε να απολέσει δύο ισχυρά διαπραγματευτικά πλεονεκτήματα: α) το χαρακτηρισμό ως ή την ένταξη των διεκδικήσεων του στο πλαίσιο των κοινωνικών αγώνων και, το σημαντικότερο, β) την ενεργοποίηση των κοινωνικών κινημάτων. Η αποδοχή, επίσης, ελάχιστα μελετημένων στρατηγικών δράσης ή περιοριστικών αντιλήψεων περί του ορθού ή του πρακτέου το έθεταν απέναντι του κοινωνικού συνόλου. Και αυτό ήταν σίγουρα ένα πρόβλημα. Συνεπώς, η ομοσπονδία έπρεπε, εξίσου με την πολιτεία, να πείθει κάθε φορά ότι ενδιαφέρεται έμπρακτα για το δημόσιο συμφέρον, καθώς αγωνιζόταν για τα συμφέροντα των δασκάλων. Η αντίθεση με τις αντιλήψεις του κοινωνικού συνόλου δεν ήταν επιθυμητή, αφού αυτός ήταν ο τελικός κριτής των ενεργειών της.

Οι προσδοκίες αυτές θα πάρουν τη μορφή συγκεκριμένων αιτημάτων στο πλαίσιο υπομνήματος με αποδέκτες τους ιθύνοντες της εκπαίδευσης. Στην εισαγωγή της αντίστοιχης παραγράφου υπογραμμίζεται η ανάγκη ενίσχυσης και βελτίωσης των θεσμών καθοδήγησης και διοίκησης, έτσι ώστε να λειτουργήσουν αποδοτικά προς όφελος της εκπαίδευσης. Η απρόσκοπτη και αποδοτική λειτουργία τους θα προέκυπτε από αδιαμφισβήτητες επιλογές. Η ορθότητα των επιλογών πήγαζε από επαρκή και ακέραια επιλεκτικά όργανα. Ο συνδικαλιστικός λόγος, λοιπόν, επανερχόταν στον τρόπο διαφύλαξης του αδιάβλητου των συμβουλίων επιλογής. Ο μίτος του νήματος του στελεχιακού προβλήματος ξεκινούσε και κατέληγε εκεί.¹⁴¹⁷

Ένα δεύτερο βήμα στο προηγούμενο σκεπτικό ήταν η εστίαση (ξανά) στο ποιοι και πώς επιλέγουν, στη σύνθεση των οργάνων αυτών. Από τις γενικές αναφορές επομένως γινόταν στροφή σε επιμέρους παρατηρήσεις. Η πιο σημαντική από αυτές ήταν ότι αξιολογικές κρίσεις χωρίς τη συμμετοχή του

---

¹⁴¹⁷ Δ.Β., 1062-1063:7.

συνδικαλιστικού κινήματος δημιουργούν σοβαρές επιφυλάξεις σχετικά με τη διαφάνεια και το αδιάβλητό τους.¹⁴¹⁸

Για την ομοσπονδία, ο αποκλεισμός ή ο παραγκωνισμός του οργανωμένου κλάδου από τα αποφασιστικά όργανα ερχόταν σε αντίθεση με όλη την εκπαιδευτική νομολογία της τελευταίας δεκαετίας. Επίσης, οι σταθερές του συστήματος επιλογής δεν εκπίπτουν ή δεν περιορίζονται με βάση οποιοδήποτε αιτιολογικό (ιδιαίτερων συνθηκών, μεγάλων αποστάσεων, μικρό μαθητικό δυναμικό κτλ.). Η αναίρεση των παραπάνω ή η κατά περίπτωση εφαρμογή τους καταστρατηγούσε το νόμο και οδηγούσε με ακρίβεια σε αναξιόπιστο και διαβλητό αποτέλεσμα.

Η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία ενός επιλεκτικού οργάνου συγκροτημένου με βάση τις προηγούμενες προδιαγραφές ενισχύονταν με δύο τρόπους: α) με την αξιοποίηση αντικειμενικών κριτηρίων για την επιλογή οποιασδήποτε ομάδας στελεχών, β) με τη διασφάλιση του ανεπηρέαστου του από οποιαδήποτε εξωτερική παρέμβαση.¹⁴¹⁹ Αυτό σήμαινε την ορθολογική στεγανοποίησή του και σε καμιά περίπτωση την εκτός ή υπεράνω του νόμου λειτουργία του. Γιατί άλλο πράγμα ήταν η ακεραιότητα ενός οργάνου και άλλο η ανεξέλεγκτη λειτουργία του.

Η Δ.Ο.Ε. ζητούσε, μέχρι να θεσμοθετηθεί ένα νέο κοινής αποδοχής σύστημα επιλογών, να γίνονται αυτές με τα αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια που πρότειναν οι εκπαιδευτικοί.¹⁴²⁰ Με τη σειρά τους οι ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας αντιμετώπιζαν το συγκεκριμένο ζήτημα ως πρώτης προτεραιότητας.¹⁴²¹ Οι αρχικές τοποθετήσεις της ομοσπονδίας για τις πρωτοβουλίες αυτές χαρακτηρίζονται από επιφυλακτικότητα. Και αυτό γιατί διανύονταν ένα μεταβατικό στάδιο, μετά τις έντονες διαφωνίες του προηγούμενου διαστήματος. Συνεπώς, οι προσαρμογές και για τα δύο μέρη ήταν απαραίτητες.

Δημοσιεύοντας τις εκτιμήσεις της για τις θέσεις του υπουργείου Παιδείας τόνιζε την ανάγκη συναίνεσης στον τρόπο συγκρότησης των υπηρεσιακών συμβουλίων. Αυτά επιβαλλόταν να είναι ευρείας αποδοχής, συγκροτούμενα από

---

¹⁴¹⁸ Δ.Β., 1062-1063:13.

¹⁴¹⁹ Ο.π.: 7.

¹⁴²⁰ Δ.Β., 1064:17.

¹⁴²¹ Δ.Β., 1065:2.

πρόσωπα κύρους. Έτσι, θα παρήγαγαν αξιολογικά αποτελέσματα αποδεκτά και αναμφισβήτητα.¹⁴²²

Θέσεις σχετικά με αυτό το θέμα διαμορφώνονται, όπως παλιότερα, στα πλαίσια πανεκπαιδευτικού μετώπου. Σε ανακοίνωσή τους οι συνδικαλιστικοί φορείς των εκπαιδευτικών δήλωναν την εκτίμηση όλων ότι τα κύρια χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής πολιτικής που ακολουθήθηκε τα τελευταία χρόνια ήταν η συνεχής υποβάθμιση της δημόσιας παιδείας και του εκπαιδευτικού, ο αυταρχισμός, οι αντιδημοκρατικές μεθοδεύσεις και ο ιδεολογικός έλεγχος του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁴²³ Επιβαλλόταν, επομένως, η λήψη μέτρων επαναφοράς στην προτέρα κατάσταση. Η εμπειρία που είχε αποκτηθεί έως τότε αποδεικνυόταν εξαιρετικά πολύτιμη.

Οποιοδήποτε νέο νομοθέτημα (ν. 2188/1994) έπρεπε να αντιμετωπίζει όλα τα αρνητικά σημεία των προηγούμενων, γι' αυτό επιβαλλόταν να περιέχει ρυθμίσεις που να αντέχουν στο χρόνο και να διασφαλίζουν την αποδοχή από όλους.¹⁴²⁴ Ακόμη, όφειλε να συμπεριλάβει τις απαραίτητες δικλίδες ασφαλείας, ώστε να μην εγείρονται ερωτήματα αναφορικά με την αμεροληψία των διαδικασιών, όπως συνέβαινε το προηγούμενο διάστημα.¹⁴²⁵ Σε αυτές τις αρχικές εκτιμήσεις δηλωνόταν ότι η νέα δέσμη ιδεών πάνω στο στελεχιακό δεν αποτελούσε κάτι καινούριο. Το πλήθος των αναφορών στα επιλεκτικά κριτήρια, στο πώς τα αντιλαμβάνονταν η ομοσπονδία, καθώς και στη συνισταμένη δράση των βασικών πτυχών της αντικειμενικότητας αποκάλυπταν, αν μη τι άλλο, το σχετικό ενδιαφέρον.¹⁴²⁶ Γι' αυτό προτείνεται στην πολιτεία η εφαρμογή όλων αυτών στην επιλογή προσωρινών προϊσταμένων.

Η τελευταία αντιμετωπιζόταν σαν την πρώτη πράξη αποκατάστασης της αξιοκρατίας. Ταυτόχρονα, αποτελούσε έναν δείκτη των διαθέσεων της πολιτικής ηγεσίας του υπουργείου Παιδείας για το αν είχε πραγματικά τη θέληση να αποκαταστήσει το κύρος της επιλεκτικής διαδικασίας ή αν χρησιμοποιούσε την «*πονηρία του λόγου*».¹⁴²⁷ Το πρώτο, για την ομοσπονδία, είχε πληγεί πολλές

---

¹⁴²² Δ.Β., 1065:3.

¹⁴²³ Δ.Β., 1064:32.

¹⁴²⁴ Δ.Β., 1067:21.

¹⁴²⁵ Δ.Β., 1065:2.

¹⁴²⁶ Δ.Β., 1065:3.

¹⁴²⁷ Ο Η. Marcuse (1971:21-79) μιλάει για την «*απάτη του λόγου*», όταν αυτός εξυπηρετεί συγκεκριμένα συμφέροντα και έρχεται σε σύγκρουση με την ελεύθερη σκέψη και συμπεριφορά, όταν η τελευταία προσπαθεί να διασταλεί από τη δοσμένη πραγματικότητα και να συλλάβει διαφορετικές από τις

φορές κατά τα παρελθόντα έτη. Αυτό που απέμενε ήταν η επαναφορά του σε ένα αξιόλογο και αποδεκτό επίπεδο, τέτοιο που να εξασφαλίζει την εμπιστοσύνη και τη συγκατάθεση των εκπαιδευτικών, τουλάχιστον στα στοιχειώδη (στα βασικά της διαδικασίας επιλογής).

Οι απόψεις της Δ.Ο.Ε. γίνονται περισσότερο σαφείς μέσω σχετικής δημοσίευσης. Σ' αυτήν απευθύνεται στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις της αναφέροντας ότι βασική θέση του συνδικάτου ήταν *«η κρίση να γίνεται σύμφωνα με αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια, δηλαδή με κριτήρια που μπορούν να μοριοδοτηθούν»*.¹⁴²⁸ Επιπλέον, η επιλογή έπρεπε να πληροί κάθε φορά εκείνες τις απαραίτητες προϋποθέσεις που την καθιστούσαν διαφανή και αδιάβλητη. Επανερχόταν, έτσι, μια «παλιότερη» παραδοχή: τα μόρια που απέδιδε το συμβούλιο επιλογής να είναι κατά πολύ λιγότερα αυτών που υπολογίζονταν με βάση τα τυπικά προσόντα καθενός υποψηφίου.

Το εύλογο ερώτημα που ανακύπτει είναι το εξής: Πώς είναι δυνατόν ο συνδικαλιστικός φορέας να μιλάει για μοριοδότηση επιλεκτικών κριτηρίων ή προσόντων, αφού κάτι τέτοιο είχε αρχίσει από το 1991; Μοριοδότηση, δηλαδή, περιείχαν ο ν. 1966/1991, καθώς και ο ν. 2043/1992. Ποσοτική αποτίμηση των προσόντων προβλεπόταν και στον ν. 2188/1994. Γι' ποιο λόγο, λοιπόν, αυτή η επιμονή της Δ.Ο.Ε, που θα τη χαρακτήριζε και τα κατοπινά χρόνια; Η απάντηση βρισκόταν στη διαφορά μεταξύ της μοριοδότησης που προωθούσε κάθε φορά η πολιτεία και της αντίστοιχης των εκπαιδευτικών. Η πτυχή αυτή της επιλεκτικής διαδικασίας ήταν πολύ σημαντική, αφού αποτελούσε το «χειροπιαστό» αποτέλεσμα της επιλογής, την υλοποίηση της φιλοσοφίας, των πρακτικών και των στοχεύσεων των επιλεκτικών μηχανισμών.¹⁴²⁹

Αποτελούσε χαρακτηριστική δυσλειτουργία, αν όχι παγίδα, των μηχανισμών αυτών η διατήρηση μιας σειράς δομών, διατυπώσεων ή πρακτικών που θύμιζαν μέτρηση, χωρίς πραγματικά να είναι. Συνεπώς, η θέση της αντικειμενικότητας σε αυτή την περίπτωση ήταν επισφαλής. Για τον περιορισμό ανάλογων φαινομένων, όπως είδαμε, η ομοσπονδία πρότεινε την απόδοση πολύ μικρού αριθμού μορίων από το συμβούλιο επιλογής. Κάτω, λοιπόν, από το αίτημα για μοριοδότηση των

καθιερωμένες—σνηθισμένες εναλλακτικές λύσεις. Μια ανάλογη στρεβλή λογική μπορεί να υπηρετήσει τόσο ο θεωρητικός όσο και ο πρακτικός λόγος, ο πολιτικός λόγος ή ο λόγος των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

¹⁴²⁸ Δ.Β., 1067:21.

¹⁴²⁹ Δ.Β., 1068:7.

προσόντων των εκπαιδευτικών κρυβόταν η επιθυμία για σαφή και ορθολογική αντιστοίχισή τους με αριθμούς.

Η Δ.Ο.Ε. υπενθύμιζε πως είχε λάβει ενεργό μέρος στις κατ' επανάληψη συσκέψεις με την πολιτική ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ., μαζί με την Ο.Λ.Μ.Ε. και άλλους φορείς, *«προσπαθώντας μέσα από στέρεη επιχειρηματολογία να πείσει για την αναγκαιότητα καθιέρωσης ενός αξιοκρατικού και διαφανούς συστήματος επιλογής στελεχών Εκπαίδευσης...»*. Η διαπίστωση που προκύπτει από τα παραπάνω είναι πως οι συζητητές της ή δεν είχαν αντιληφθεί ακόμη αυτήν την αναγκαιότητα ή αντιλαμβάνονταν διαφορετικά το περιεχόμενό της. Η δεύτερη εκδοχή απέδιδε με μεγαλύτερη ακρίβεια τη στάση αυτών των φορέων. Ο καθένας, δηλαδή, διέβλεπε την ύπαρξη διαφορετικών αναγκαιοτήτων στο μηχανισμό ανάδειξης στελεχών. Η διαφορετική ερμηνεία αυτού του μηχανισμού, για τους αντίστοιχους λόγους βέβαια, θεωρούνταν ότι αποτυπωνόταν και στη νομική βάση των επιλογών, το ν. 2188/1994.

Η Δ.Ο.Ε. προέτασε τη θέσπιση ενός νέου επιλεκτικού πλαισίου με βάση αυτή τη λογική. Την αλλαγή, δηλαδή προτεραιοτήτων, την αποδοχή μιας διαφορετικής ιεράρχησης σχετικά με τις ανάγκες ενός ορθολογικού επιλεκτικού συστήματος.

Θα ακολουθούσε δεύτερο κείμενο του συνδικάτου, το οποίο κατακλύζεται από αναφορές στην αντικειμενικότητα.¹⁴³⁰ Αντικειμενικότητα κριτηρίων, συμβουλίων επιλογής, επιλεκτικών μεθόδων. Στο ίδιο κείμενο η ομοσπονδία παραδέχεται ότι η διαδικασία επιλογής εξακολουθούσε να χωλαίνει σε αρκετά, αν όχι σε όλα, από τα παραπάνω. Η ίδια ζητούσε την άμεση εφαρμογή στην πράξη μιας σειράς αρχών. Μεταξύ των σημαντικότερων ήταν *«η αρχή της πλήρους διαφάνειας και αιτιολόγησης των επιλογών»*. Πίστευε ότι έτσι θα κατάφερνε ένα καίριο πλήγμα στην αυθαιρεσία, περιορίζοντάς τη στο ελάχιστο.

Τόσο ισχυρή ήταν αυτή η πεποίθηση, ώστε ζητούσε η διαφάνεια να είναι πλήρης σε κάθε στάδιο της επιλογής (ορισμός μελών επιλεκτικών οργάνων, μέτρηση κριτηρίων, βαθμολόγηση συνέντευξης, τοποθέτηση επιλεγέντων σε θέσεις ευθύνης). Επίσης, το συνδικάτο δήλωνε ότι η συγκεκριμένη έννοια ή ίσχυε ολοκληρωτικά ή αυτό που θα την υποκαθιστούσε αποτελούσε την έλλειψη της και

---

¹⁴³⁰ Δ.Β., 1068:10.

τίποτε περισσότερο. Δεν άφηνε κανένα περιθώριο για την υιοθέτηση ενός μερικότερου, γι' αυτό «ελαστικότερου» σχήματος.

Παρά τη διαφωνία του, θα συμμετάσχει στις σχετικές διαδικασίες, τεκμηριώνοντας την επιλογή του.¹⁴³¹ Επιπλέον, προσπαθεί να πείσει τους ιθύνοντες για την ανάγκη υιοθέτησης ενός διαφορετικού τρόπου θέασης του συγκεκριμένου προβλήματος. Ο τελευταίος δεν ήταν κατ' ανάγκη ευρύτερος, απαιτούνταν όμως να είναι συγκροτημένος. Αυτό που επιδιωκόταν ήταν ο περιορισμός των πειραματισμών, κάθε δυνατότητας να διαμορφώσει κάποιος ένα πλαίσιο της αρεσκείας του και να το επιβάλλει στους υπόλοιπους ενδιαφερόμενους.

Το ζήτημα της εμπειρίας, που αναφέρθηκε παραπάνω, προέκυπτε ή συνδεόταν με το γεγονός ότι για την ομοσπονδία κατά την τελευταία πενταετία η πολιτεία αποφάσιζε χωρίς τη συμμετοχή του συνδικαλιστικού κινήματος. Οι αποφάσεις αυτές ερχόντουσαν σε πλήρη αντίθεση με τις απόψεις, τις προσδοκίες και τα αιτήματα των δασκάλων. Η ηγεσία του συνδικάτου είχε καταφέρει με επιτυχία να υπερασπιστεί τις θέσεις που αυτό πρέσβευε απέναντι στο κοινωνικό σώμα. Είχε πείσει σε υψηλό βαθμό για τα δίκαιά του και είχε αποσπάσει τη συγκατάθεση και την υποστήριξη ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων. Είχε, τέλος, βγει ενισχυμένο από αυτή τη διεκυστίνδα.

Κάτι τέτοιο όμως δεν είχε επιτευχθεί χωρίς κόστος και για το ίδιο. Και αυτό ήταν ένα διαρκές κλίμα σύγκρουσης, η δημιουργία φαινομένων έντονης πόλωσης, εκπαιδευτικής και κοινωνικής, η αμφισβήτηση σημαντικών πτυχών της εκπαίδευσης, καθώς και του ρόλου και της αποτελεσματικότητας των εργαζομένων σ' αυτή. Συνεπώς, η σκόπιμη δημιουργία ανάλογων καταστάσεων δεν ήταν ό,τι καλύτερο και θεωρούνταν μη αποδεκτή συνδικαλιστική πρακτική. Η συναίνεση θα συνέβαλε, πέρα από τη λύση των προβλημάτων που χρόνιζαν, και στο κλείσιμο των «πληγών» του παρελθόντος.

Έως τότε, τα βήματα προόδου που είχαν γίνει στο συγκεκριμένο ζήτημα ήταν περιορισμένα. Η πόλωση και οι διαφωνίες το πρώτο που έβλαψαν ήταν τα ίδια θέματα που παρέμεναν επί μεγάλο χρονικό διάστημα ανοιχτά. Στο προηγούμενο συγκρουσιακό περιβάλλον φαινόταν να βγαίνει ενισχυμένο σε αρκετές πλευρές το συνδικάτο των δασκάλων (ικανοποίηση αιτημάτων, κοινωνική

---

¹⁴³¹ Ο.π.: 11.

αποδοχή, υψηλός βαθμός οργάνωσης, συνοχής και κινητοποίησης των μελών, συγκατάθεση της πλειοψηφίας των εκπαιδευτικών της βάσης). Θα συνέβαινε όμως το ίδιο στο μέλλον σε μια παρόμοια περίπτωση; Και αν ναι, θα εξασφάλιζε τη στήριξη του κοινωνικού σώματος;

Αυτό που είχε αποδείξει έως τότε ο συνδικαλιστικός φορέας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν ότι κάθε προσπάθεια παράκαμψής του είχε αρνητική συνεισφορά στο ισοζύγιο του εκπαιδευτικού συστήματος. Όμως, το κοινωνικό σύνολο ή τα διάφορα κοινωνικά στρώματα στα οποία απευθυνόταν απέρριπταν ή δυσφορούσαν σε παρόμοιες συνθήκες σύγκρουσης, καθώς είχαν συνέπειες για το ίδιο και την εκπαίδευση του μαθητικού πληθυσμού.

Η επαναδιάταξη, επομένως, των θεσμών του εκπαιδευτικού συστήματος θα έπρεπε να αξιοποιήσει την προαναφερόμενη εμπειρία. Στο κείμενο που θα παραγάγει η Δ.Ο.Ε. το δίλημμα μονιμότητα ή θητεία εξετάζεται ξανά. Οι διαπιστώσεις, όμως, παρέμεναν αναλλοίωτες: η θητεία διαφύλασσε το δημοκρατικό χαρακτήρα του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης. Αυτό αποδίδεται σε δύο χαρακτηριστικά της: α) της επιλογής-εκλογής από ομοίους, β) της δυνατότητας άρσης ή αναίρεσης. Με το δεύτερο να διασφαλίζει το πρώτο και συνολικά τη δημοκρατικότητα.¹⁴³²

Ένα δεύτερο κεφάλαιο ήταν η αντικειμενικότητα των επιλογών. Η Δ.Ο.Ε. αντέκρουε κάθε άποψη που υποστήριζε ότι η μοριοδότηση δε θα οδηγήσει ή δεν οδήγησε σε αντικειμενική κρίση. Και αυτό καταλογιζόταν στον καθαρά ποσοτικό-«λογιστικό» χαρακτήρα της ο οποίος, κατά μία άποψη, αποστέωνε την αποτίμηση της αξίας των υποψηφίων. Δηλαδή δεν επέτρεπε να εκτιμηθούν οι ουσιαστικές τους ικανότητες. Σύμφωνα με την ίδια άποψη, η αντιμετώπιση του παραπάνω προβλήματος μπορούσε να γίνει με συνεκτίμηση των προσόντων. Για τη Δ.Ο.Ε. συνεκτίμηση σήμαινε σύγχυση και αυθαιρεσία. Γι' αυτό επαναλαμβάνει και πάλι την ανάγκη πρόταξης της αντικειμενικότητας έναντι όλων.

Κάτι τέτοιο θεωρούνταν απαραίτητο για να μη συνεχιστεί η αδιάκοπη σειρά των αμφισβητήσεων που παρατηρούνταν έως τότε. Το συνδικάτο επιδιώκει να περιορίσει αισθητά την υπάρχουσα δυνατότητα παρέμβασης του συμβουλίου επιλογής.¹⁴³³ Αυτό επιτυγχανόταν με τον περιορισμό, κυρίως, των προσόντων

---

¹⁴³² Δ.Β., 1068:13,14.

¹⁴³³ Δ.Β., 1068:13.

των οποίων η μοριοδότηση αποτελούσε αρμοδιότητά του. Εδώ προστίθεντο και τα αποτελέσματα της συνέντευξης.

Στο ίδιο κείμενο μελετάται και η προοπτική των επιλεκτικών μηχανισμών. Έκανε, έτσι, την εμφάνισή της η έννοια της *βιωσιμότητας* του εκάστοτε μοντέλου στελεχιακής επάνδρωσης. Και αυτή στερούνταν νοήματος αποκομμένη από άλλες σχετικές έννοιες όπως η δημοκρατικότητα, η αξιοκρατία, η διαφάνεια, η σταθερότητα. Επρόκειτο στην ουσία για ένα πολυπαραγοντικό μοντέλο, στο οποίο η ορθή λειτουργία ενός μέρους εξαρτάτο άμεσα από τη δράση όλων των υπολοίπων. Επομένως, η αντοχή στο χρόνο είχε τη δική της συνεισφορά στην αρτιότητα του επιλεκτικού μηχανισμού. Και αυτό γιατί οι εκπαιδευτικοί είχαν από καιρό συνειδητοποιήσει ότι ένα από τα τρωτά του ήταν ο συχνός επανακαθορισμός ή η τροποποίηση του.

Η λογική αυτή της αστάθειας ήταν αρνητική από πολλές πλευρές. Δύο όμως συγκαταλέγονταν στις σοβαρότερες.¹⁴³⁴ Η πρώτη ήταν η επίταση της αβεβαιότητας που ήδη αισθάνονταν οι υποψήφιοι, εξαιτίας και της συμμετοχής τους σε αυτές τις διαδικασίες. Η δεύτερη ήταν ότι τίποτε δε διασφάλιζε τη *συνέχεια*. Δηλαδή ότι το επόμενο επιλεκτικό πλαίσιο θα ήταν καλύτερο από αυτά που αντικατέστησε ή ότι, υπό μία εξελικτική αθροιστική λογική, θα εμπειριείχε όλα τα θετικά των προηγούμενων συν κάποια ακόμα, που το ίδιο συνεισέφερε. Η ομοσπονδία δεν εννοούσε σε καμιά περίπτωση ότι άπαξ και θεσμοθετηθεί μια διαδικασία μένει εσαεί στο απυρόβλητο. Απεναντίας μάλιστα. Απαιτούνταν η κριτική της. Η κριτική όμως, από την αδιάκοπη σύνταξη και κατάργηση παρόμοιων μηχανισμών απείχε πολύ. Και το ερώτημα που ανέκυπτε ήταν τι ήταν περισσότερο αρνητικό για την εκπαίδευση η ύπαρξη ενός επιλεκτικού πλαισίου με ατέλειες ή η διαρκής ρευστότητα;

Η Δ.Ο.Ε. θα προτιμήσει τη σταθερότητα, η οποία όμως δε θα αποτελούσε εμπόδιο για αλλαγές, όπου κι όταν χρειαζόνταν.¹⁴³⁵ Τα παραπάνω συμπεριλαμβάνονταν στους περισσότερους από τους σχεδιασμούς της συνδικαλιστικής της στρατηγικής: το *διεκδικητικό πλαίσιο* και τη συνέχειά του, το

---

¹⁴³⁴ Δ.Β., 1068:14.

¹⁴³⁵ Δ.Β., 1069:77. Συνέντευξη της Δ.Ο.Ε. στις 18/04/1994 στα μέσα μαζικής ενημέρωσης σχετικά με τα αιτήματα του διεκδικητικού της πλαισίου.

πρόγραμμα δράσης. Σε αυτά, το επιθυμητό επιλεκτικό πλαίσιο είχε σαν βασικό του χαρακτηριστικό, συν τοις άλλοις, και τη *διάρκεια*.¹⁴³⁶

Η βιωσιμότητά και η αντοχή του στο χρόνο καθορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από τον εάν εξασφάλιζε την αποδοχή όλων.¹⁴³⁷ Για να επιτευχθεί, όμως, η τελευταία απαιτούνταν πρόσθετες επιμέρους εξειδικεύσεις στις διατυπώσεις του κανονικού δικαίου. Και αυτό γιατί *«οποιαδήποτε προσπάθεια αντικειμενικοποίησης των κρινομένων στοιχείων που θα «συνεκτιμώνται» δεν είναι δυνατό να έχει κοινή αποδοχή»*.¹⁴³⁸ Με αυτό τον τρόπο επισημαίνονταν ένα στοιχείο της επιλεκτικής διαδικασίας που αποτελούσε τροχοπέδη στις πολιτικές αμοιβαίας προσέγγισης: η βαρύτητα και η μοριοδότηση των λεγόμενων συνεκτιμώμενων κριτηρίων.

Ως συνέχεια του προηγούμενου, η ομοσπονδία πρότασε την αντικειμενικότητα έναντι της αξιοκρατίας. Γιατί *«για να διασφαλιστεί η αξιοκρατία θα πρέπει να βρεθεί τρόπος μέτρησης της ποιότητας του κρινομένου αναμφισβήτητος και κοινά αποδεκτός και επειδή κάθε υποκειμενική κρίση από μόνη της ενέχει το ηθελημένο ή αθέλητο στοιχείο της αυθαιρεσίας, γι' αυτό και η αρχή της αξιοκρατίας, ιδιαίτερα όταν τείνει να αναγορευθεί σε, κατ' εξοχήν, αρχή επιλογών δεν πρόκειται να οδηγήσει σε σύστημα επιλογών κοινά αποδεκτό και με προοπτική»*.¹⁴³⁹

Ζητήματα δεν αναφύονταν για το πώς μετριοούνταν τα συνεκτιμώμενα κριτήρια, αλλά και από τον τρόπο αξιολόγησης της προσωπικότητας ενός υποψηφίου. Χαρακτηριστική περίπτωση ήταν η συνέντευξη και όσα διαδραματίζονταν σ' αυτή. Πολλές φορές παρουσιαζόταν σαν ένα μείγμα υποκειμενισμού, αυθαιρεσίας και προσωπικών εκτιμήσεων. Από τη στιγμή που η απόλυτη μέτρηση της προσωπικότητας κάποιου (ακόμη και σήμερα) ήταν αδύνατη έπρεπε να υιοθετηθούν λύσεις που δε θα εστιάζουν αποκλειστικά στη διασφάλιση της αξιοκρατίας, παραβλέποντας άλλες πιο σημαντικές πλευρές του ζητήματος. Για την ομοσπονδία η λύση έγκειται στην αντιστοίχιση ή την απόδοση όλων των κριτηρίων σε αριθμητική μορφή. Εάν ήταν απαραίτητη η συμβολή του επιλεκτικού οργάνου στο τελικό αποτέλεσμα (συνέντευξη), αυτή να είναι η ελάχιστη δυνατή.

---

¹⁴³⁶ Δ.Β., 1070:12.

¹⁴³⁷ Δ.Β., 1068:14.

¹⁴³⁸ Δ.Β., 1068:13.

¹⁴³⁹ Δ.Β., 1068:13.

Η Δ.Ο.Ε. όχι μόνο συνέδεε την επίτευξη της συναίνεσης με συγκεκριμένα αμφισβητούμενα σημεία του επιλεκτικού συστήματος, αλλά πίστευε ότι η κατάργησή τους θα θεράπευε τις διαφωνίες. Σε διαφορετική περίπτωση ο φαύλος κύκλος των αμφισβητήσεων ή της απόρριψης των όποιων σχεδίων από τη μια ή από την άλλη πλευρά θα συνέχιζε αμείωτος. Επιπλέον, η διαμόρφωση αποδεκτού επιλεκτικού συστήματος θα παρέμενε άλυτο πρόβλημα.¹⁴⁴⁰

Στις επιλογές προσωρινών προϊσταμένων, που γίνονται στις αρχές του 1994, απευθυνόμενη στα επιλεκτικά όργανα ζητά την εφαρμογή όσων κατά καιρούς είχαν λεχθεί για τα αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια.¹⁴⁴¹ Φαινόταν σαν μία ευκαιρία να δοκιμαστεί αυτό το σύνολο ιδεών στην πράξη, μια ευκαιρία να καθορίσει αποφασιστικά τα αποτελέσματα. Εκτίμηση του συνδικάτου ήταν πως έγινε εφαρμογή των ιδεών αυτών σε αρκετές περιπτώσεις, με ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ήταν διάχυτη στον διδασκαλικό κόσμο η πεποίθηση ότι επρόκειτο για λύση ανάγκης, για μια προσπάθεια αντιμετώπισης φλεγόντων ζητημάτων με σύντομη διάρκεια και χαρακτήρα μεταβατικό. Αυτό που ανέμενε ήταν η διαμόρφωση ενός προεδρικού διατάγματος, που θα περιείχε το σύνολο αυτών των ιδεών. Όσο η κατάσταση παρέμενε ως είχε, τόσο αυξανόταν η δυσαρέσκεια.

Τα παραπάνω κοινοποιούνται στο αρμόδιο υπουργείο.¹⁴⁴² Επρόκειτο για επανεξέταση του μεγάλου θέματος υπηρεσιακά συμβούλια ιδωμένου κάτω από μια διαφορετική οπτική, μέσα από μια διαφορετική προσωποκεντρική λογική. Σημείο αναφοράς τώρα δεν ήταν ο υποψήφιος και τα προσόντα του, αλλά οι κρίνοντες αξιολογητές. Αν, δηλαδή, κατά καιρούς ενδιέφερε η καταλληλότητα ή όχι των υποψηφίων, το παραδεκτό ή μη της κοινωνικής και εκπαιδευτικής τους υπόστασης, τώρα εξίσου ή και περισσότερο σημαντικοί θεωρούνταν οι εκάστοτε κριτές.

Εξαιτίας αυτής της παραδοχής η ομοσπονδία δεν απέσυρε τους εκπροσώπους της από τη διαδικασία επιλογής. Για την ίδια, μια ανάλογη ενέργεια θα επέτρεπε τη λήψη αποφάσεων ερήμην του συνδικαλιστικού κινήματος.¹⁴⁴³ Η προσοχή στρεφόταν, κυρίως, στην κατοχύρωση της αξιοκρατίας. Η «κατοχύρωση» αποτελούσε τη νέα της επιδίωξη.

---

¹⁴⁴⁰ Δ.Β., 1069:77.

¹⁴⁴¹ Ο.π.: 29.

¹⁴⁴² Δ.Β., 1065:2.

¹⁴⁴³ Δ.Β., 1069:76-77.

Στην 63^η γενική συνέλευση, που ακολουθεί, τα προηγούμενα θέματα τίθενται στην κρίση των αντιπροσώπων των συλλόγων της βάσης. Οι εκπρόσωποι των δασκάλων θα εκφράσουν με ενάργεια την πεποίθηση ότι ο ν. 2188, παρά τις ατέλειές του, λειτούργησε ή δε λειτούργησε θετικά ανάλογα με το υπηρεσιακό συμβούλιο που κλήθηκε να τον εφαρμόσει. Επιβεβαιωνόταν δηλαδή η άποψη για τον καταλυτικό ρόλο των προσώπων στην επιλεκτική διαδικασία, για τη σημαντικότητα της προσωποκεντρικής λογικής.¹⁴⁴⁴

Το υπουργείο Παιδείας δήλωνε ότι είχε παρόμοιες στοχεύσεις, με τον εκδημοκρατισμό να θεωρείται αντίδοτο δύο αρνητικών καταστάσεων: του κομματισμού και του συντεχνιακού πνεύματος.¹⁴⁴⁵ Η σχολική μονάδα αποτελεί το στοιχειώδες εκείνο τμήμα του εκπαιδευτικού συστήματος με κομβική σημασία. Διαδραμάτιζε σημαντικότατο ρόλο στην οικοδόμηση και λειτουργία ενός δημοκρατικού συστήματος οργάνωσης της εκπαίδευσης. Οι σχέσεις μεταξύ σχολικής κοινότητας και στελεχών θεωρούνται το θεμέλιο όσων επιδιώκονταν να γίνουν.¹⁴⁴⁶

Ταυτόχρονα, η διάρκεια του επιλεκτικού πλαισίου αποτελεί τώρα σημαντική παράμετρο του στελεχιακού προβλήματος.¹⁴⁴⁷ Στο συγκεκριμένο ζήτημα το υπουργείο Παιδείας δεχόταν επικρίσεις για έλλειψη σαφών θέσεων. Η νομική κατοχύρωση της ακεραιότητας των επιλογών δε διέθετε, κατά τη γνώμη των δασκάλων, άλλα περιθώρια αναβολών. Κάθε επιλεκτικό σημείο που ήταν επιδεκτικό παρερμηνειών ήταν αναγκαίο να αποσαφηνιστεί με ακρίβεια. Δεν έπρεπε να διατηρηθεί η ελάχιστη υπόνοια ότι μπορεί να παρεισφρήσουν στοιχεία αδιαφάνειας ή, ακόμη χειρότερα, εύνοιας. Το αδιάβλητο θα εξαρτηθεί από το ποιοι και πώς επιλέγουν. Τα πρόσωπα-κριτές αποτελούν για την ομοσπονδία το αντίδοτο στις ατέλειες του προαναφερόμενου νόμου. Και αυτό γιατί με τις ενέργειές τους μπορούσαν να αντιστρέψουν μια διαδικασία που υποστηριζόταν ότι είχε πολλά αρνητικά.¹⁴⁴⁸

Με άλλα λόγια, γινόταν σαφές ότι οι (εκάστοτε) επιλογές δεν ήταν απλά προϊόν ενός μηχανισμού, εφαρμογής της κατάλληλης νομολογίας, μιας λιγότερο ή περισσότερο εξορθολογισμένης διαδικασίας. Η διαδικασία αυτή δεν ήταν

---

¹⁴⁴⁴ Δ.Β., 1069:29.

¹⁴⁴⁵ Δ.Β., 1069:46. Από την ομιλία στην 63^η γενική συνέλευση του υφυπουργού Παιδείας Γ. Ανθόπουλου.

¹⁴⁴⁶ Δ.Β., 1081:5.

¹⁴⁴⁷ Δ.Β., 1070:12.

¹⁴⁴⁸ Δ.Β., 1065:3.

απρόσωπη, αφού την έθεταν σε λειτουργία και την υλοποιούσαν συγκεκριμένα άτομα με συγκεκριμένες ενέργειες-δράσεις. Αυτό σήμαινε ότι η ακεραιότητα των επιλογών περιφρουρούνταν από το γεγονός πως ένας σημαντικός αριθμός μελών των οργάνων επιλογής αποτελούνταν από εκπαιδευτικούς, ομοίους των υποψηφίων. Η ενεργότερη εμπλοκή μεταφραζόταν και σε ποσοτικά αυξημένη.¹⁴⁴⁹ Τα συγκεκριμένα πρόσωπα θα διαφύλασσαν τη λειτουργία των συγκεκριμένων οργάνων από πιθανές παρατυπίες. Εκείνο που απέμενε ήταν να αποδειχτεί κάτι τέτοιο στην πράξη.

Αυτά επαναλαμβάνει ο συνδικαλιστικός φορέας και αργότερα, καθώς διαμορφωνόταν το π.δ. 398/1995. Κατά την ανταλλαγή γνώμων με τους συλλόγους της βάσης τίθεται στο προς μελέτη κείμενο θέμα υπηρεσιακού συμβουλίου. Από τις επιλογές και τις αξιολογήσεις του αδιάβλητες θεωρούνται μόνο αυτές που είναι επώνυμες.¹⁴⁵⁰ Η προσωποκεντρική λογική, που είχε αναδειχτεί μόλις πριν μερικά χρόνια, αποκτά μια ακόμη διάσταση.

Ένα πρόσθετο στοιχείο εξαναγκασμού κάθε μέλους του επιλεκτικού οργάνου σε ορθολογική συμπεριφορά ήταν ότι η επιχειρηματολογία που θα ανέπτυσσε θα ήταν ενυπόγραφη. Σε κάθε περίπτωση διαφωνιών ή κριτικής έπρεπε να την υποστηρίξει τεκμηριωμένα. Έτσι, τα περιθώρια πιθανών ελιγμών στένευαν αρκετά. Αυτό που είχε σημασία ήταν ότι η ομοσπονδία ζητούσε να μπει στις επιλογές ένα διότι, να απομακρυνθούν από την αυθαιρεσία που θεωρούσε πως τις χαρακτήριζε.¹⁴⁵¹

Το θέμα των υπηρεσιακών συμβουλίων, που αποτελεί τον κορμό αυτών των θέσεων, περιπλέκεται εξαιτίας του ρόλου που προβλεπόταν για την τοπική αυτοδιοίκηση από τα νομικά κείμενα της περιόδου. Σύμφωνα μ' αυτά, το πέμπτο μέλος του συλλογικού οργάνου προτεινόταν από τις οργανώσεις των εκπαιδευτικών, αλλά οριζόταν από τον αρμόδιο νομάρχη. Η Δ.Ο.Ε. ζητά η υπόδειξη του συγκεκριμένου μέλους να είναι δεσμευτική για την τοπική αυτοδιοίκηση. Αυτό δεν σήμαινε ότι αν συμμετείχε στην διαδικασία επιλογής κάποιος άλλος εκπαιδευτικός αντί του προτεινόμενου θα ήρε την εμπιστοσύνη της. Την ενδιέφερε κάτι σημαντικότερο: η αποφυγή παραχώρησης στην τοπική αυτοδιοίκηση της δυνατότητας να εμπλέκεται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στη

---

¹⁴⁴⁹ Δ.Β., 1065:3.

¹⁴⁵⁰ Δ.Β., 1067:21.

¹⁴⁵¹ Δ.Β., 1068:7.

συγκρότηση των επιλεκτικών οργάνων. Αρνείται να δεχτεί ότι η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στα συγκεκριμένα όργανα θα τελούσε υπό έλεγχο.¹⁴⁵²

Τις θέσεις αυτές επαναλαμβάνει, όπως αναφέραμε παραπάνω, κατά την περίοδο της μελέτης του π.δ. 398/1995.¹⁴⁵³ Σε αυτές έκανε αναφορά σε κάτι ακόμη που άπτονταν του αδιάβλητου των αποτελεσμάτων. Έτσι, τονίζει ότι χρειάζεται περισσότερη προσοχή ένα σχετικά ασαφές και όχι ιδιαίτερα μελετημένο κριτήριο, το συγγραφικό έργο. Αυτό πρότεινε να αξιολογείται με ξεχωριστή διαδικασία, το δε αξιολογικό αποτέλεσμα να προσμετράται στο σύνολο των αντικειμενικών και μετρήσιμων κριτηρίων. Φυσικά, το αδιάβλητο εξασφαλιζόταν με βάση κυρίως την τελευταία πρόταση και όχι την πρώτη. Δηλαδή δεν επαρκούσε η αναφορά σε μια παράλληλη ανεξάρτητη διαδικασία για να την καταστήσει αξιόπιστη, αν αυτή δεν ήταν επαρκώς ορισμένη.

Την περίοδο αυτή των συζητήσεων για το τι μέλλει γενέσθαι με το στελεχιακό δυναμικό, η ομοσπονδία θα δήλωνε απερίφραστα ότι απορρίπτει το σχέδιο προεδρικού διατάγματος που πρότεινε η πολιτεία.¹⁴⁵⁴ Υπογράμμιζε ότι επιθυμούσε τη νομική και πραξιακή κατοχύρωση της αντικειμενικότητας, κάτι που φαινόταν να μην εξυπηρετεί το κείμενο αυτό. Ο συνδικαλιστικός φορέας χρησιμοποιεί τώρα την «*αποκατάσταση*» της αξιοκρατίας ως τον όρο που απέδιδε με τη μεγαλύτερη ακρίβεια τις θέσεις του.¹⁴⁵⁵ Η συγκεκριμένη παραδοχή θεωρούνταν πρωταρχική προϋπόθεση για επιτευχθεί, παράλληλα ή σε ένα μεταγενέστερο χρόνο, η κατοχύρωση της αξιοκρατίας. Επιπλέον, η αποκατάσταση εμπεριείχε σημασιολογικά την έννοια της έκπτωσης διαδικασιών και αποτελεσμάτων οι οποίες, πριν από όλα, έπρεπε να επανέρθουν στο αρχικό επίπεδο λειτουργίας τους.¹⁴⁵⁶ Όταν γράφονται αυτά, βρισκόμαστε στα τέλη του 1994. Οι έντονες διαφωνίες και οι συγκρούσεις των προηγούμενων ετών για το στελεχιακό ήταν ακόμη νωπές στη μνήμη των δασκάλων.¹⁴⁵⁷

Η προσπάθεια, κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., για ενίσχυση της αντικειμενικότητας μέσω της τοποθέτησης των κατάλληλων προσώπων ως κριτών στα συμβούλια επιλογής δεν έπειθε κανένα. Αξιοποιώντας την εμπειρία

---

¹⁴⁵² Δ.Β., 1068:11.

¹⁴⁵³ Δ.Β., 1068:13.

¹⁴⁵⁴ Δ.Β., 1071:4.

¹⁴⁵⁵ Ο.π.: 2.

¹⁴⁵⁶ Ο.π.: 11.

¹⁴⁵⁷ Δ.Β., 1071:29.

που αποκτήθηκε από τα συστήματα επιλογής στελεχών που είχαν εφαρμοστεί έως εκείνη τη στιγμή, κατέληγε στο συμπέρασμα ότι το ισοζύγιο της εκπαίδευσης ήταν αρνητικό.¹⁴⁵⁸ Αρκετές διαδικασίες επιλογής, σε διάφορες χρονικές περιόδους, θα συνοδευτούν από διαφωνίες και πικρία.

Ταυτόχρονα, τόνιζε ότι δε συμφωνούσε μ' αυτό το σχέδιο προεδρικού διατάγματος, *«παρά τη μεγαλύτερη διαφάνεια στη διαδικασία επιλογής»*. Αγκάθι αποτελούσαν τα λεγόμενα συνεκτιμώμενα κριτήρια. Από τη στιγμή που εμπεριέχονταν σ' αυτό, αναιρούσαν ή, πολλές φορές, εκμηδένιζαν τα θετικά σημεία του σχεδίου. Για το συνδικάτο, εδώ και αρκετά χρόνια, το τρίπτυχο στο οποίο έπρεπε να στηρίζεται κάθε νομική ρύθμιση του στελεχιακού ήταν οι αρχές της διαφάνειας, της αντικειμενικότητας και της αξιοκρατίας. Αυτές έπρεπε να διαποτίζουν ένα ανάλογο κείμενο σε όλο του το εύρος και όχι κάποια τμήματά του. Άφηγε, μ' αυτό τον τρόπο να εννοηθεί ότι σε πολλά νομοθετήματα των τελευταίων χρόνων συνέβαινε κάτι τέτοιο για τα εμφανή τους σημεία. Υπήρχαν όμως άλλα, λιγότερο φανερά, που ήταν κρίσιμης σημασίας για την πορεία των επιλεκτικών διαδικασιών και ήταν ασαφή. Η ύπαρξη, λοιπόν, ή όχι των παραπάνω αρχών κρινόταν στις «λεπτομέρειες».

Εδώ και πολλά χρόνια δεν είχε δοθεί οριστική απάντηση σε μια αμφίβολη κατάσταση. Μάλιστα, η Δ.Ο.Ε. πρόσθετε ότι το νέο νομικό πλαίσιο, αν παρέμενε ως είχε, θα συντηρούσε αυτή την ατέλεια. Γι' αυτό εξέφραζε την άρνηση της σε αυτό ενδεχόμενο. Ιδίως αρνούσαν να συναινέσει σε επιλογές *«που και κατά το παρελθόν έχουν καταδικαστεί στη συνείδηση όλων, ανεξαιρέτως των εκπαιδευτικών»*.¹⁴⁵⁹

Η αποκατάσταση της ακεραιότητας των επιλογών αποτελούσε αίτημα αιχμής.¹⁴⁶⁰ Η οδυνηρή εμπειρία των προηγούμενων ετών εξακολουθεί να επηρεάζει σκέψεις και νοοτροπίες. Επιπλέον, το συνδικάτο φαινόταν να επιθυμεί να αντιμετωπιστεί το ζήτημα μακροπρόθεσμα ή, αν ήταν δυνατό, οριστικά. Οι απόψεις αυτές θα επιβεβαιώνονταν και από την ολομέλεια των προέδρων, που συγκαλείται το Απρίλιο του 1995.¹⁴⁶¹ Η 64^η γενική συνέλευση, που ακολουθεί, θα τις επισφράγιζε μέσα από συλλογικές διαδικασίες.

---

¹⁴⁵⁸ Ο.π.: 28.

¹⁴⁵⁹ Ο.π.: 29.

¹⁴⁶⁰ Δ.Β., 1073:4.

¹⁴⁶¹ Δ.Β., 1075:7.

Σε αυτές, οι συμμετέχοντες δήλωναν ότι παρατηρούν μια γενικότερη ατολμία αναφορικά με τη διαμόρφωση μιας διαρκούς λύσης του στελεχιακού, παρά το γεγονός ότι όλοι ομολογούσαν πως το πρόβλημα χρόνιζε. Διαφορετικά, θα είχε αντιμετωπιστεί από καιρό και δε θα υιοθετούνταν πρωτοβουλίες ή ενέργειες που αρκετές φορές, για τους εκπαιδευτικούς, έμοιαζαν να βρίσκονται στα όρια του νόμου. Η έλλειψη ανάλογων αποφάσεων απαιτούσε και μια ερμηνεία, αφού προτάσεις για το συγκεκριμένο θέμα δε θα λείψουν από καμιά ιστορική περίοδο του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Κατά την ίδια άποψη, είχε έρθει η ώρα να απαλλαγούν τα στελέχη της εκπαίδευσης από τους όποιους κομματικούς εναγκαλισμούς.¹⁴⁶² *Και αυτό γιατί κάθε εκπαιδευτικό ζήτημα θα υποστηριχθεί ότι είναι, πρωτίστως, πολιτικό και κοινωνικό ζήτημα.* Και ως τέτοιο ή εντός αυτού του πλαισίου θα έπρεπε να λυθεί.¹⁴⁶³

Σε υπόμνημα προς το υπουργείο Παιδείας, που συντάσσεται με βάση τις αποφάσεις αυτών των διαβουλεύσεων, καταγράφονται τα τρέχοντα προβλήματα της εκπαίδευσης. Το στελεχιακό, πέμπτο κατά σειρά πρόβλημα, τίθεται στα γνωστά πλαίσια του πολυπαραγοντικού μοντέλου. Η ομοσπονδία επέμενε για οριστικές και περισσότερο σταθερές λύσεις. Η νέα νομική πρωτοβουλία περιέπλεκε τα πράγματα παρά τα αντιμετώπιζε. Επιπλέον, επειδή οι δυνατότητές της θεωρούνταν περιορισμένες, έπρεπε να αλλάξει. Σε αντίθετη περίπτωση, θα προέκυπτε για την εκπαίδευση άλλο ένα νομοθέτημα *«που θα διαιωνίσει το «ράβε-ξήλωνε» σ' αυτόν τον ευαίσθητο τομέα»*.¹⁴⁶⁴

Η συγκεκριμένη φράση ήταν συνώνυμη της αστάθειας και απέδιδε με επάρκεια ένα σύνολο ιδεών που οι δάσκαλοι είχαν για τους επιλεκτικούς μηχανισμούς. Η ρευστότητα, επομένως, σχετικοποιεί διαδικασίες και λογικές. Η λύση που αντιπροτείνουν ήταν η ενεργοποίηση ενός σχεδίου προεδρικού διατάγματος που, εκτός του ότι είχε γίνει αντικείμενο εξαντλητικού διαλόγου, εμπειριείχε αρκετές από τις παραδοχές τους. Το κείμενο αυτό είχε διαμορφωθεί από την προγενέστερη πολιτική ηγεσία (Δ. Φατούρος, πρώτη υφυπουργεία Γ.

---

¹⁴⁶² Δ.Β., 1076:35.

¹⁴⁶³ Ο.π.: 11.

¹⁴⁶⁴ Ο.π.: 73. Υπόμνημα στις 11/07/1995.

Ανθόπουλου). Οι θέσεις αυτές αποτελούν σημαντικό τμήμα του διεκδικητικού πλαισίου για τη συνδικαλιστική χρονιά που άρχιζε.¹⁴⁶⁵

Ανάλογη ήταν και η φρασεολογία του συνδικαλιστικού λόγου αρκετούς μήνες νωρίτερα, το φθινόπωρο του 1994. Στη διακοίνωση αυτή δηλωνόταν ότι επανειλημμένα ο εκπαιδευτικός κόσμος είχε εκφράσει επιφυλάξεις για αρκετές πλευρές της επιλογής στελεχών. Μάλιστα, θεωρούσε ότι ανάλογα φαινόμενα χαρακτήριζαν την ελληνική εκπαίδευση για δεκαετίες.

Συνιστούσαν χαρακτηριστικό παράδειγμα εκπαιδευτικής παθογένειας, χρόνιας ή χρονίζουσας εκπαιδευτικής νοσηρότητας. Δεν αποτελούσαν πια μια αδυναμία ή έλλειψη, αφού διαρκούσαν ή επανεμφανίζονταν αδιάλειπτα σε όλη την περίοδο της μεταπολίτευσης. Οι ατελείς επιλογές είχαν μετατραπεί σταδιακά σε δομικό πρόβλημα του εκπαιδευτικού συστήματος. Το αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν οι συνεχείς τριβές και οι αμφισβητήσεις κάθε είδους.

Αυτά καταγράφονταν και σε ανοιχτή επιστολή προς όλα τα μέλη της Δ.Ο.Ε., τους εκπαιδευτικούς της πράξης.¹⁴⁶⁶ Σε αυτήν εκφράζεται η πεποίθηση πως ό,τι είχε πετύχει έως τότε το συνδικαλιστικό κίνημα ήταν προϊόν αγώνων και μόνο. Ταυτόχρονα, ένα πολύπλοκο ζήτημα σαν το στελεχιακό θεωρούνταν ότι έπρεπε να συνδυαστεί με την εσωτερική μεταρρύθμιση του σχολείου και την αναβάθμιση των θεσμών διοίκησης-καθοδήγησης. Καμία, όμως, από αυτές τις πτυχές και υπό οποιεσδήποτε προϋποθέσεις δε θα μπορούσε να υποκαταστήσει σε σημασία το αδιάβλητο, την αξιοκρατία και την αντικειμενικότητα της διαδικασίας επιλογής. Όσο «καλή» ή αποτελεσματική κι αν ήταν.

Η Δ.Ο.Ε. δημοσιοποιεί αυτές τις θέσεις επιδιώκοντας να ενημερώσει ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας για την εκπαίδευση και τα ζητήματα που την απασχολούσαν.¹⁴⁶⁷ Επιθυμούσε με όλες αυτές τις ενέργειες τη διαμόρφωση εκείνου του «κοινωνικού κλίματος» που θα ενίσχυε την προσπάθεια λύσης των προβλημάτων.

Το νομικό κείμενο που ανέμενε της γνωστοποιείται σύντομα (π.δ. 398/1995), αλλά δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες της. Στο επιλεκτικό όργανο που οριζόταν διέβλεπε αδυναμίες, τόσο όσον αφορά τη σύνθεσή του, όσο και

---

¹⁴⁶⁵ Δ.Β., 1076:74;1076:80. Επαναλαμβάνονται αργότερα και με δελτίο τύπου, μια συνήθη τακτική ενημέρωσης των μελών των πρωτοβάθμιων οργανώσεων της ομοσπονδίας. Μια δεύτερη περιελάμβανε τη σύνταξη εγκυκλίων

¹⁴⁶⁶ Δ.Β., 1071:2.

¹⁴⁶⁷ Δ.Β., 1071:11.

στην αναλογία των μελών του. Η διάσταση «συμβούλιο επιλογής» επανερχόταν δριμύτερη. Ο συνδικαλιστικός φορέας απέρριπτε κάθε ισχυρισμό σύμφωνα με τον οποίο ένα αναβαθμισμένο παρόμοιο όργανο, επιστημονικού κύρους, θα εξασφάλιζε αποτελέσματα αξιοκρατικά, αντικειμενικά και αδιάβλητα. Τώρα αντιμετώπιζε το συγκεκριμένο ζήτημα κάτω από μια διπλή οπτική: επιλεκτικό όργανο κύρους και ταυτόχρονα άρτια επιλεκτικά εργαλεία/μέθοδοι με τα οποία θα πραγματοποιούσε την επιλογή.¹⁴⁶⁸

Η ερμηνεία των επιλογών ή της στελέχωσης της εκπαίδευσης μέσα από την έννοια του συστήματος επέτασσε τη συνεξέταση ή τη σύμπλευση περισσότερων του ενός παραγόντων. Αυτές οι διαφορετικές επιλεκτικές δομές αν δεν δρούσαν αλληλοενισχυτικά, τότε θα συνέβαιναν τρία πράγματα: α) οι ελλείψεις της μιας θα επηρέαζαν σε ένα βαθμό και το τελικό αποτέλεσμα, β) οι αδυναμίες αυτές θα προκαλούσαν παρόμοιες αντανακλαστικές αντιδράσεις και σε άλλα επιλεκτικά σημεία-δομές και γ) στην ουσία θα αντιτίθεντο/αντιστρατεύονταν τη λειτουργία των υπολοίπων.

Αν αυτά γράφονταν για τα υπηρεσιακά συμβούλια και το επιθυμητό επιλεκτικό πλαίσιο, η σχετική φρασεολογία θα γνώριζε περαιτέρω ανάπτυξη. Και αυτό γιατί για τους εκπαιδευτικούς ορισμένες έννοιες ή επιλεκτικές δομές έπαιζαν σημαντικότερο ρόλο ή καθόριζαν τη λειτουργία/συμπεριφορά των μερών της αντίστοιχης διαδικασίας πολύ περισσότερο από τις υπόλοιπες. Έτσι, η αξιοκρατία δε γινόταν αντιληπτή ως επαρκής βάση στήριξης ολόκληρου του προαναφερόμενου επιλεκτικού πλαισίου. Σε αντίθεση με την αντικειμενικότητα που υποστηριζόταν ότι μπορούσε να επιτύχει κάτι τέτοιο. Με βάση την αντίληψη της *θεμελιακής έννοιας-έδρας* συνδέονται αρκετές πτυχές του επιλεκτικού πλαισίου με την αντικειμενικότητα, την έννοια-σημείο αναφοράς.

Η άποψη που κυριαρχεί είναι ότι η κατοχύρωση της αντικειμενικότητας ήταν αδύνατη, χωρίς την ύπαρξη αδιαμφισβήτητων, μετρήσιμων και κοινής αποδοχής κριτηρίων.¹⁴⁶⁹ Άρα, το θεμελιακό υπόστρωμα των επιλογών σχετιζόταν, σε μία μόνο φράση, με αρκετές από τις παραμέτρους του. Το μόνο που χρειαζόταν ήταν να συγκλίνουν οι υπόλοιπες ερμηνευτικές έννοιες προς το συγκεκριμένο σημείο αναφοράς, ώστε να αποτελέσουν ένα συγκροτημένο σύνολο. Στηριζόμενη σε αυτό η Δ.Ο.Ε. χαρακτηρίζει τις ρυθμίσεις του π.δ. 398/1995 ελλιπείς, καθώς

---

¹⁴⁶⁸ Δ.Β., 1071:28,29.

¹⁴⁶⁹ Δ.Β., 1071:28.

θεωρεί αδύνατη την αντικειμενική επιλογή εκπαιδευτικών στελεχών μέσα από τις «γραμμές» των κειμένων του. Από τη στιγμή που η θεμελιώδης έννοια τελούσε υπό αμφισβήτηση, το οποίο αποτέλεσμα θα ήταν, εξαιτίας των διασυνδέσεων της με τις υπόλοιπες, εκ των προτέρων μη αποδεκτό.

Η ολομέλεια των προέδρων που συγκαλείται για να εξετάσει τα νέα δεδομένα του ζητήματος θα επιβεβαίωνε τις προηγούμενες παραδοχές.¹⁴⁷⁰ Επιπλέον, υπενθύμιζε, αντανακλώντας και τις ιδέες της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου, ότι η παιδεία είναι η καλύτερη εθνική επένδυση και η βασική προϋπόθεση για την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Ο προνοιακός της χαρακτήρας ερχόταν ξανά στην επιφάνεια. Αποτελούσε, δηλαδή, κοινωνική παροχή και ως τέτοια έπρεπε να αντιμετωπίζεται. Ο μηχανισμός συντονισμού αυτού του θεσμού, όπως και η διαδικασία πλήρωσής του, όφειλε να υπηρετεί μια ανάλογη λογική. Συνεπώς, κάθε κείμενο για το στελεχιακό όφειλε να εμπεριέχει στην οπτική των θεσμών διοίκησης-καθοδήγησης αντιλήψεις σχετικά με τον *κοινωνικό ρόλο των θέσεων ευθύνης*.

Την ανάγκη καθιέρωσης ενός ανάλογου συστήματος επιλογών θα επαναλάμβανε η Δ.Ο.Ε. αρκετές φορές στη συνέχεια.¹⁴⁷¹ Αξίζει να κρατήσει κανείς την έννοια της συστημικότητας, που συν τω χρόνω παγιώνεται στο διεκδικητικό της πλαίσιο. Το στελεχιακό δεν αντιμετωπίζεται αποσπασματικά, ενώ κάθε φορά επιδιώκεται η οποιαδήποτε αποδεκτή λύση να είναι η συνολικότερη δυνατή. Η επιμέρους εξέταση κάποιων διαστάσεων, η αλλαγή προσανατολισμών ή η περιχαράκωση σε κάποια βασικά στοιχεία ανάλογα και με τις αντιδράσεις-ενέργειες του υπουργείου Παιδείας θα περιοριστεί στο ελάχιστο.¹⁴⁷²

Το συνδικάτο επέμενε στην αποφυγή κάθε είδους αμφιταλαντεύσεων και καθυστερήσεων. Απαιτούνταν η ενότητα και η ενεργοποίηση όλων, η άσκηση πίεσης στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Αυτή αποτελούσε την απάντηση στη *«φραστική, μόνο, αναγνώριση του δίκαιου των αιτημάτων του κλάδου (που συνεχίζεται)»*. Πέρα από τη διατήρηση της συστημικής προσέγγισης του θέματος, η ίδια η ομοσπονδία επεδίωκε οι θέσεις της να χαρακτηρίζονται από διάρκεια, συνοχή και ρεαλισμό. Από τη στιγμή που οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονταν για την εφαρμοσιμότητα, τη συνοχή και τη συνέπεια των απόψεών τους, οι αντιλήψεις

---

¹⁴⁷⁰ Δ.Β., 1075:7.

¹⁴⁷¹ Δ.Β., 1076:73,74,80.

¹⁴⁷² Δ.Β., 1077:17.

τους για το στελεχιακό θα επηρεάζονταν από μια παρόμοια στάση. Γι' αυτό υπογραμμίζονταν ότι στόχος της δράσης τους ήταν οι κοινά αποδεκτές λύσεις σε ένα πρόβλημα που χρόνιζε.¹⁴⁷³

Τα συγκεκριμένα κείμενα τα συνέχει το ενδιαφέρον του συνδικαλιστικού φορέα για διαδικασίες με διάρκεια στο χρόνο, όχι αποσπασματικές. Το τελευταίο αποτελούσε την αιτία για διαρκείς παρεμβάσεις μέσω της επίκλησης της βελτίωσής τους.¹⁴⁷⁴ Τονιζόταν με έμφαση ότι *«η δημόσια εκπαίδευση βρίσκεται σε παρατεταμένη κρίση, υποχρηματοδοτούμενη και ανήμπορη να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και προκλήσεις των καιρών, αλλά και στις προοπτικές του μέλλοντος. Οι δυνάμεις της αγοράς αποσπούν σημαντικά τμήματα από τη δημόσια εκπαίδευση... (ενώ) με την αποσπασματικότητα και τη μονομέρεια των μέτρων «εκσυγχρονισμού», που προωθούνται μέσα από μια διαδικασία κατ' επίφαση διαλόγου εκείνο που επιτυγχάνεται... (είναι μεταξύ άλλων) η ένταση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων»*.¹⁴⁷⁵

Αυτό που απασχολούσε τους δασκάλους σ' αυτή την περίπτωση ήταν αν οι προσπάθειες εκσυγχρονισμού που επικαλούνταν η πολιτεία συμπεριλάμβαναν και το στελεχιακό. Επιπλέον, σε ποιο βαθμό οι σχετικές πρωτοβουλίες στόχευαν στην «εμπέδωση» της διαφάνειας, της αξιοκρατίας και της αντικειμενικότητας. Υπήρχε δηλαδή αντιστοιχία λόγων και έργων ή οι προαναφερόμενες δυνάμεις της αγοράς και οι θιασώτες τους πρόκριναν άλλες λύσεις τόσο για το ζήτημα αυτό, όσο και για το εκπαιδευτικό σύστημα συνολικά; Η ομοσπονδία διαπίστωνε την εμφάνιση στο πολιτικό πεδίο απόψεων που σε ορισμένα σημεία συνέπιπταν με αντίστοιχες προγενέστερων ετών (1990). Η σχετική φρασεολογία αναφερόταν στον αυξανόμενο ρόλο της αγοράς στη λειτουργία θεμελιακών κοινωνικών θεσμών, στην αποτελεσματικότητα, την ανταγωνιστικότητα, την ποιότητα. Το φθινόπωρο του 1995 το συνδικάτο εντείνει τις διεκδικήσεις του με απεργιακές κινητοποιήσεις.

Το συγκεκριμένο χρονικό σημείο διέθετε αρκετά πλεονεκτήματα, αφού πλησίαζε η εκπνοή της προθεσμίας έκδοσης των προεδρικών διαταγμάτων για τη συγκρότηση νέων υπηρεσιακών συμβουλίων και την επιλογή στελεχών (αρ. 10

---

¹⁴⁷³ Δ.Β., 1076:73.

¹⁴⁷⁴ Δ.Β., 1077:2.

¹⁴⁷⁵ Ο.π.: 16.

παρ. 5., του ν. 2327/1995). Έτσι, η Δ.Ο.Ε. θα κοινοποιούσε στο υπουργείο Παιδείας μια σειρά από διαβήματα τα οποία εμπειρείχαν τις θέσεις που αναφέραμε παραπάνω.¹⁴⁷⁶

Σε αυτά η έννοια της διάρκειας εναλλάσσεται με τη συνώνυμή της φράση, την αντοχή στο χρόνο.¹⁴⁷⁷ Το αντίθετό τους ήταν η απουσία σταθερότητας. Αν και στα κείμενα αυτά τα στοιχεία κριτικής στο υπάρχον είναι περισσότερα, αποτελούν σημαντική πηγή νοημάτων. Η Δ.Ο.Ε. εξέφραζε την κατηγορηματική αντίθεσή της στα συγκεκριμένα νομοθετήματα (π.δ. 398 και 399/1995), αλλά δεν έμενε μόνο εκεί. Προχωρούσε πάρα πέρα, βασιζόμενη στη δέσμη ιδεών που αποκαλέσαμε *πολυπαραγοντικό μοντέλο*.

Σύμφωνα μ' αυτό, οι συνεχείς τροποποιήσεις της νομικής παραγωγής που αφορούσε τους μηχανισμούς στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος δεν τους προσέδιναν κύρος. Απεναντίας, τους παρουσίαζαν σαν σημεία ισορροπίας, πρόσκαιρης συναίνεσης ή συμφωνίας των φορέων που δρούσαν στο χώρο της εκπαίδευσης. Από εκεί έως την εξισορρόπηση συμφερόντων ή αντικρουόμενων τάσεων ο δρόμος φαινόταν σύντομος. Υπό αυτές τις συνθήκες, η έλλειψη σταθερότητας δεν αποτελούσε δείκτη προόδου, αφού καθιστούσε ευάλωτες τις αντίστοιχες διαδικασίες σε πλήθος παρεμβαινόντων παραγόντων. Επιπλέον, εξέτρεφε κάθε φορά στους δασκάλους την αντίληψη της αναμονής ενός περισσότερο βολικού πλαισίου επιλογής.

Η απαίτηση για αδιάβλητες διαδικασίες, αξιοκρατία, διαφάνεια και αντικειμενικότητα κατακλύζει αυτά τα κείμενα διαμαρτυρίας. Η συσσωρευμένη δυσαρέσκεια αρκετών ετών, ιδίως από το 1990 και μετά, θα έβγαινε στην επιφάνεια. Για την ομοσπονδία το στελεχιακό έμοιαζε να διαγράφει μία πορεία μέσω μιας σειράς θέσεων ασταθούς ισορροπίας. Επίσης, παρουσίαζε εν μέρει παλινδρομική κίνηση, αφού επανέρχονταν παρόμοια ζητήματα ξανά και ξανά. Κάθε φορά που μια νέα νομική παραγωγή συγκροτούνταν, οι εκπρόσωποί της θα έπρεπε να είναι σε ετοιμότητα να τοποθετηθούν/να αντιδράσουν σε υπάρχουσες ατέλειες. Και αυτή η διαδικασία επαναλαμβανόταν, κρατώντας το συνδικαλιστικό φορέα σε ετοιμότητα. Αυτός ο αδιέξοδος φαύλος κύκλος παρουσίαζε τη λύση του ζητήματος σαν έργο σισύφειο. Μπορεί να «συγκροτούσε» το περιεχόμενο τού

---

¹⁴⁷⁶ Δ.Β., 1079:16.

¹⁴⁷⁷ Δ.Β., 1079:18.

ρόλου αρκετών φορέων δράσης στην εκπαίδευση, ταυτόχρονα όμως έφθειρε, προκαλώντας τη γενική απαξίωση των πάντων, προσώπων και διαδικασιών.

Οι έννοιες που συναπάρτιζαν τη συστημική προσέγγιση του επιλεκτικού πλαισίου παρουσιάζονται ως κρίκοι μιας αλυσίδας, ως μέρη ενός πολύπλοκου πλέγματος. Η αντικειμενικότητα εξακολουθεί να θεωρείται κομβική προϋπόθεση για τον επιλεκτικό μηχανισμό, και σε αυτή προσαρτούνταν οι υπόλοιπες, με χαρακτηριστικότερες τη συναίνεση και τη διάρκεια. Ενδεικτική είναι η «χωροταξία» των προαναφερόμενων εννοιών στα κείμενα του συνδικάτου. Έτσι, η διάρκεια και η αποδοχή εναλλάσσονται στις αρχικές θέσεις. Μετά ακολουθεί η διαφάνεια, το αδιάβλητο των επιλογών και η αντικειμενικότητα. Σαν κατακλείδα τοποθετείται η αξιοκρατία, την οποία η ομοσπονδία αντιλαμβανόταν ως ασταθή βάση για την εκδίπλωση ενός επιλεκτικού πλαισίου που ανταποκρινόταν στις προσδοκίες της. Η σειρά αυτή θα διατηρούνταν στις απόψεις των δασκάλων ολόκληρο το χρονικό διάστημα που ακολουθεί.¹⁴⁷⁸

Η θέσπιση αντικειμενικών και μετρήσιμων κριτηρίων θα κατοχύρωνε την αξιοκρατία. Αυτό που απαιτούσε ιδιαίτερη προσοχή ήταν η μοριοδότηση τους. Η Δ.Ο.Ε. επέμενε, όπως έκανε αρκετά χρόνια έως τότε, αφού γνώριζε ότι ήταν επιδεκτική ρυθμίσεων, με κυριότερη τη συνεκτίμηση. Αν υιοθετούνταν πρακτικές όπως η προηγούμενη, κάθε προσπάθεια διασφάλισης της αμεροληψίας εξανεμιζόταν.

Μεταξύ των σημείων του προτεινόμενου νομικού πλαισίου που θεωρεί ανασταλτικούς παράγοντες για τη λύση του στελεχιακού ήταν η απουσία από το επιλεκτικό όργανο τρίτου αιρετού μέλους. Επρόκειτο για ένα από τα αιτήματά της που σχετίζονταν με το συγκεκριμένο πρόβλημα, αλλά δεν είχαν την προτεραιότητα άλλων όπως η αντικειμενικότητα, η αξιοκρατία κτλ. Παρά το γεγονός ότι η συμμετοχή ενός ακόμη εκπαιδευτικού στις επιλεκτικές διαδικασίες αποτελεί αίτημά της,¹⁴⁷⁹ δε φαίνεται να επιμένει σε αυτή τη θέση. Γνώριζε ότι ήταν εξαιρετικά δύσκολο να υπάρξει επιλεκτικό όργανο με ανάλογη πλειοψηφία.

Για την ομοσπονδία η ευθύνη των συνεχών διαφωνιών στο στελεχιακό βάραινε κυρίως το υπουργείο Παιδείας. Κυρίως, γιατί πολλές φορές στο παρελθόν δεν είχε αξιοποιήσει τις παρουσιαζόμενες ευκαιρίες για να διαμορφώσει επιλεκτικούς μηχανισμούς που θα είχαν την αποδοχή των

---

¹⁴⁷⁸ Δ.Β.,1079:16.

¹⁴⁷⁹ Ο.π.: 17,18.

εκπαιδευτικών. Από την άλλη, η επίκληση της ανάγκης για αποδοχή των εκάστοτε ή των επιθυμητών οριστικών ρυθμίσεων του θέματος δεν είχε οδηγήσει σε κάποια εξίσου επιθυμητή κατάληξη.

Ειδικότερα, τα βήματα που είχαν γίνει για την ενίσχυση της διαφάνειας ήταν ελάχιστα. Κατά τη γνώμη, λοιπόν, του συνδικάτου κάθε έννοια του πολυπαραγοντικού μοντέλου ακολουθούσε από πλευράς πολιτείας το δικό της «μοναχικό» δρόμο υλοποίησης. Δεν υπήρχε έως τη στιγμή της επίδοσης των συγκεκριμένων διαβημάτων καμία πρωτοβουλία με τη σχετική ευρύτητα που επιθυμούσε ο διδασκαλικός κόσμος η οποία θα συμπαρέσυρε κάθε πτυχή του στελεχιακού. *Αυτό μεταφραζόταν και σε κάτι άλλο: κάθε νομοθέτημα που διαμορφωνόταν παρουσίαζε διαφορετικά επίπεδα ή βαθμούς υλοποίησης των συγκεκριμένων εννοιών.* Αυτό, επομένως, που ανέμενε ήταν η συνολική λύση του προβλήματος.

Ως πρώτη ενέργεια από τη μεριά της πολιτείας θεωρούσε την ανάπτυξη της διαφάνειας *«στην όλη διαδικασία επιλογής»*. Η ανάλυση των συνιστωσών της φαινόταν να έχει ολοκληρωθεί. Είχε παίξει άλλωστε σημαντικό ρόλο στη βαθύτερη κατανόηση του στελεχιακού ζητήματος και των προβλημάτων του. Τις σκέψεις αυτές, όπως και τη σχετική ανάλυση του θέματος, επιβεβαίωνε η ολομέλεια προέδρων.¹⁴⁸⁰ Τα αποτελέσματα αυτής της συνάντησης θα έπαιρναν τη μορφή ψηφίσματος. Σε αυτό αναφερόταν, όχι χωρίς κάποιο τόνο δυσφορίας, ότι δεν είχε δρομολογηθεί καμία θετική εξέλιξη για τα άμεσης προτεραιότητας θέματα των δασκάλων. Και συνέχιζε λέγοντας πως η *«ανέξοδη πολιτική της κατανόησης, της συμπάθειας και των ανεργμάτιστων διαλόγων»* ήταν καιρός πια να μεταφραστεί σε συγκεκριμένες πράξεις που θα επέφεραν ουσιαστικές λύσεις.

Κλείνοντας την παρέμβασή τους οι πρόεδροι των τοπικών συλλόγων απευθύνονται προς όλους τους κοινωνικούς φορείς ζητώντας για μια ακόμη φορά τη συστράτευσή τους στην προσπάθεια *«να γίνει η Παιδεία Πρώτη Εθνική Προτεραιότητα»*. Η προώθηση κατά την ίδια περίοδο του προγράμματος σύγκλισης ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα προσέθετε νέες πτυχές στις διεκδικήσεις της ομοσπονδίας. Αυτές δεν θα άφηναν ανεπηρέαστο το συγκεκριμένο ζήτημα.

---

¹⁴⁸⁰ Δ.Β.:1079:19.

Έτσι, ένα κλίμα καχυποψίας και αμφιβολιών άρχισε σταδιακά να διαμορφώνεται στις σχέσεις ΥΠ.Ε.Π.Θ. - Δ.Ο.Ε.. Η αρχή είχε γίνει λίγο πριν, όταν η ομοσπονδία έβλεπε με δυσπιστία τις προσπάθειες της τοπικής αυτοδιοίκησης να εμπλακεί σε ζητήματα που αφορούσαν την εκπαίδευση. Αυτό το εκλάμβανε ως περιορισμό του δικαιώματος των εκπαιδευτικών να διαχειρίζονται οι ίδιοι τα θέματα που τους αφορούσαν. Το κλίμα αισιοδοξίας που είχε αρχίσει να επικρατεί στην εκπαίδευση μόλις πριν μερικά χρόνια, καθώς έβγαινε από μια μακρά περίοδο συγκρούσεων και διαφωνιών, άρχισε τώρα (1996) να αντιστρέφεται.

Η σχετική συζήτηση είχε σταματήσει ή περιστρεφόταν γύρω από το «*κοινά ή από κοινού*». Και αυτό συνέχιζε να αποτελεί ανυπέρβλητη δυσκολία. Ήταν το αγκάθι των σχέσεων με τους ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας.¹⁴⁸¹ Μια πρόσθετη δυσκολία ήταν ότι οι δύο φορείς δράσης αντιλαμβάνονταν διαφορετικά το περιεχόμενο του όρου αυτού, με την πολιτεία να θεωρεί ότι οι ρυθμίσεις διαμορφώνονταν από κοινού σε κάθε περίπτωση. Ανεξάρτητα από το εάν η Δ.Ο.Ε. διάλεγε το δρόμο της «άρνησης». Το ερώτημα που παρέμενε ήταν ποιος αποφάσιζε σε περιπτώσεις ασύμπτωτων θέσεων, πραγματικής ή τεχνητής διαφωνίας; Τι γινόταν, δηλαδή, όταν ηθελήμενα ή αθέλητα ήταν αδύνατη η συγκατάθεση-συμφωνία του ενός από τους δύο, ήταν αδύνατη η ύπαρξη ενός κοινού χώρου ιδεών; Τότε, όπως ήταν αναμενόμενο, η πολιτεία διέθετε την αναγκαία αποφασιστική ισχύ για να υλοποιήσει τις θέσεις της.

Ακόμη και ο τρόπος έρευνας ή οι όροι που θα χρησιμοποιηθούν για τη μελέτη αυτής της σχέσης (ομοσπονδίας-πολιτείας) συνεπάγονται διαφορετικούς συνειρμούς ή εννοιολογικές αποχρώσεις σχετικά με τη συναπόφαση. Για παράδειγμα η χρήση του όρου «*συναίνεση*» έναντι κάποιου άλλου σήμαινε ότι έχουμε συμφωνία των συμμετεχόντων σε κάτι επί ίσοις όροις, χωρίς προαπαιτούμενα ή λογικές συνεπαγωγές του τύπου εάν...τότε. Απεναντίας, οι όροι «*συγκατάθεση*» ή (μεμονωμένα) «*συμφωνία*» ή ακόμη και «*αποδοχή*» παραπέμπουν σε εκ των προτέρων διαμόρφωση καταστάσεων από κάποιο φορέα δράσης. Αυτό που απομένει στον άλλο ή στους άλλους είναι να τοποθετηθούν θετικά ή αρνητικά σε αυτό που έχουν μπροστά τους, αδυνατώντας να το διαμορφώσουν ή να το αλλάξουν.

---

¹⁴⁸¹ Δ.Β., 1083:80.

Στην καλύτερη περίπτωση, πιθανόν, να εισακουστούν οι απόψεις τους και να συμπεριληφθούν συνολικά ή εν μέρει στο σχεδιαζόμενο επιλεκτικό πλαίσιο. Αυτό όμως εξαρτάται από το βαθμό μεγαλοψυχίας του ισχυρού παίχτη του προβλήματος. Συνεπώς, έπαιξε σημαντικό ρόλο το πώς αντιλαμβανόταν κάθε ενδιαφερόμενος την από κοινού λήψη αποφάσεων. Ενδιαφερόταν για τη διαμόρφωση ενός κοινού σώματος ιδεών, μιας ουσιαστικής βάσης συναινετικών διαδικασιών ή ήταν μια προσπάθεια απόσπασης της συγκατάθεσης ή της σύμπλευσης των άλλων μερών, προκειμένου να νομιμοποιήσει τις δικές του επιλογές; Η ομοσπονδία δήλωνε απερίφραστα ότι δεν εννοούσε την αντιμετώπιση του στελεχιακού σαν μια διαδικασία παραχωρήσεων, σταδιακών ή όχι, αποκλειστικά της πολιτείας προς τους εκπαιδευτικούς. Απαιτούνταν συλλογική δράση για να επιτευχθεί η λύση του.

Η κριτική αυτή συνεχίζεται και μετά την ψήφιση των π.δ. 398 και 399/1995. Μάλλον θα επιτεινόταν. Σε αυτές τις τοποθετήσεις η Δ.Ο.Ε. θα αντικρούσει οποιαδήποτε πρωτοβουλία άφηνε ανέγγιχτα τα προηγούμενα προεδρικά διατάγματα. Μορφές κατ' επίφαση ή προσχηματικού διαλόγου, που θεωρούσε ότι είχαν λειτουργήσει στην περίπτωση αυτών των κειμένων (αφού ψηφίστηκαν διαφορετικά κείμενα από αυτά που πρότασε η Δ.Ο.Ε.), δεν οδηγούσαν σε λύσεις. Αυτή η επιλογή παρήγαγε «μια από τα ίδια».¹⁴⁸²

Η διαμόρφωση ενός σχολείου δημοκρατικού, δημιουργικού και βαθύτατα ανθρώπινου που θα έδινε στην κοινωνία υπεύθυνους, κριτικά σκεπτόμενους και κοινωνικά συμμετόχους πολίτες τίθετο υπό αίρεση. Αυτό ήταν το όραμα που πρότασαν σε κάθε αγώνα τους οι εκπαιδευτικοί, όπως ανέφερε σχετικό μήνυμα για τον εορτασμό της πρωτομαγιάς του 1996.¹⁴⁸³

Η ισχύς της αντικειμενικότητας έναντι όλων παρέμενε αμετάβλητη. Επιπλέον, αναφερόταν στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁴⁸⁴ Η εκπαίδευση έπρεπε να κρατηθεί μακριά από κάθε είδους εξαρτήσεις, πελατειακές σχέσεις και πρακτικές. Αυτές δε συνάδουν με το πνεύμα απόλυτης διαφάνειας που έπρεπε να τη χαρακτηρίζει.¹⁴⁸⁵

Όποια μορφή διάλογου είχε πραγματοποιηθεί έως τότε με την πολιτεία θεωρούνταν αντιπαραγωγική. Οι απόψεις αυτές μεταφέρονται στην 65^η γενική

---

¹⁴⁸² Δ.Β., 1082:29.

¹⁴⁸³ Δ.Β., 1082:27.

¹⁴⁸⁴ Ο.π.: 6.

¹⁴⁸⁵ Ο.π.: 27.

συνέλευση, όπου θα διαφανεί ότι οι δάσκαλοι πίστευαν πως για μια ακόμη φορά διαιωνιζόταν το «ράβε-ξήλωνε» στο χώρο της παιδείας. Επιπλέον, θεωρούσαν ότι είχε χαθεί μια πολύτιμη ευκαιρία για να διαμορφωθεί ένα σύστημα επιλογής στελεχών με διάρκεια και συνέχεια.¹⁴⁸⁶ Θεωρούνταν βέβαιο ότι τα αποτελέσματα του υπάρχοντος πλαισίου θα αμφισβητούνταν, βάζοντας την εκπαίδευση στο γνωστό φαύλο κύκλο που κατέληγε στην παραγωγή ενός άλλου νομοθετήματος.

Κατόπιν, θα επαναλαμβανόταν η ίδια διαδικασία με το επόμενο επιλεκτικό πλαίσιο, και ούτω καθεξής. Διαμορφωνόταν έτσι μια κατάσταση στην οποία το στελεχιακό διέγραφε συνεχώς διευρυνόμενους ομόκεντρους κύκλους, σε μια προσπάθεια ο κάθε επόμενος κύκλος-νομοθέτημα να περιλαμβάνει όσα δεν είχαν οι προηγούμενοί του.

Το ερώτημα που ανακύπτει με βάση τα παραπάνω είναι αν από αυτή τη συνεχή διεύρυνση προέκυπταν κάθε φορά θετικά στοιχεία και ποια ήταν αυτά; Με πιο απλά λόγια αν κάθε επόμενος κύκλος ήταν πραγματικά καλύτερος από τον προηγούμενο. Η ομοσπονδία θεωρεί άμεση λύση ανάγκης τη ριζική τροποποίηση του π.δ. 398/1995. Αυτό τονίζεται με σαφήνεια και στο πρόγραμμα δράσης που διαμορφώνουν οι συλλογικές διεργασίες των δασκάλων.¹⁴⁸⁷ Οι εκπρόσωποί τους επέμεναν στην ανάγκη συμφωνίας, συναίνεσης πάνω στις προτεινόμενες λύσεις του στελεχιακού.¹⁴⁸⁸

Η Δ.Ο.Ε. διέβλεπε μια γενικότερη αδυναμία από την πλευρά των πολιτικών δυνάμεων να δώσουν λύση στα χρονίζοντα προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος. Κυρίως, ζητήματα όπως η διαφάνεια και το αδιάβλητο των επιλογών ήταν από τα πιο «δύστροπα», αφού δεν επιδέχονταν μερικές ή αποσπασματικές λύσεις. Ταυτόχρονα, όμως είχαμε αλλαγές και στο εσωτερικό της ομοσπονδίας. Η 65^η γενική συνέλευση που είχε προηγηθεί αναβαθμίζει σημαντικά το ρόλο της ολομέλειας των προέδρων, η οποία συνιστά ένα μέσο συσπείρωσης και ενεργοποίησης των μελών της.

Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία εκλαμβάνεται σαν ένας τρόπος διάχυσης της αποφασιστικής ισχύος εντός του συνδικάτου, άμεσης σύνδεσης της ηγεσίας του με τα μέλη. Έτσι, οι δάσκαλοι θα συμμετείχαν πιο ενεργά στη διαμόρφωση της τακτικής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που τους απασχολούσαν. Η

---

¹⁴⁸⁶ Δ.Β., 1083:34. Από την ομιλία του προέδρου της Δ.Ο.Ε. ενώπιον της 65^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁴⁸⁷ Δ.Β., 1083:80.

¹⁴⁸⁸ Δ.Β., 1088:46.

ευθύνη, όπως λεγόταν, ανήκει σε όλους. Ταυτόχρονα, η Δ.Ο.Ε. υπογράμμισε πως «η προσπάθεια συνεργασίας και κοινής πορείας με την Ο.Λ.Μ.Ε. για τη συνέχιση του πανεκπαιδευτικού μετώπου παραμένει κυρίαρχη. Επιδίωξη μας είναι να αναληφθούν όλες εκείνες οι πρωτοβουλίες που θα καταστήσουν δυνατή τη συμπόρευση αυτή. Στα πλαίσια της συνεργασίας και με άλλους φορείς επιδιώκονται συναντήσεις με την τοπική αυτοδιοίκηση, την Ομοσπονδία και τις Ενώσεις Γονέων και τα Εργατικά Κέντρα». Συνεπώς, δεν έβλεπε τον εαυτό της αποκομμένο από φορείς με πραγματικό ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στην εκπαίδευση.

Σημαντικό από πλευράς αντιλήψεων ή φαντασιακού είναι πως δεν πίστευε ότι αποκλειστικά αυτή μπορούσε να διερμηνεύσει το βαθύτερο περιεχόμενο των προβλημάτων και συνεπώς να σχεδιάσει τον ορθότερο τρόπο διεκδίκησής τους. Ιδίως, δεν αντιμετώπιζε ανταγωνιστικά την έτερη εκπαιδευτική ομοσπονδία, την Ο.Λ.Μ.Ε., τη σύμπραξη της οποίας επιθυμούσε και εμπράκτως. Με αυτό τον τρόπο τίθεντο οι βάσεις για την από κοινού διεκδίκηση των αιτημάτων.

Με τις θέσεις αυτές συμφωνούσαν και τα στελέχη.¹⁴⁸⁹ Σημαντική ήταν η ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ ηγεσίας και συνδικαλιστικής βάσης στο ακανθώδες ζήτημα της κατοχύρωσης της αξιοκρατίας. Αυτό θα επιβεβαιωνόταν σε τακτά χρονικά διαστήματα όλη αυτή την περίοδο από την ολομέλεια των προέδρων.¹⁴⁹⁰

Το ίδιο όργανο εξέφραζε την κατηγορηματική αντίθεσή του στην έως τότε ακολουθούμενη εκπαιδευτική πολιτική, σαν τμήμα ευρύτερων κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών. Κατά τη γνώμη του, οι πολιτικές προτεραιότητες για την εκπαίδευση όφειλαν να υπηρετούν ταυτόχρονα και τους σκοπούς του «Προγράμματος Σύγκλισης» που θα οδηγούσε τη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η νέα συγκυρία που διαφαινόταν στον ορίζοντα δεν περιελάμβανε μόνο προκλήσεις, αλλά και ευκαιρίες. Για τη Δ.Ο.Ε. αποτελούσε εξαιρετικό πλαίσιο για την υλοποίηση αρκετών από τα κυρίαρχα αιτήματά της.¹⁴⁹¹ Η ένταξη της χώρας στη νέα αυτή συλλογικότητα του ευρωπαϊκού χώρου απαιτούσε τη διαμόρφωση συναινετικών πολιτικών με τη συμμετοχή κάθε μέλους της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Η τελευταία εμπειρείχε μια σειρά από σημαντικά πλεονεκτήματα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται η δέσμευση όλων των μερών στην τήρηση των

---

¹⁴⁸⁹ Δ.Β., 1085:23.

¹⁴⁹⁰ Δ.Β., 1086:6.

¹⁴⁹¹ Ο.π.: 10-11.

συμφωνηθέντων κατά τη δυσκολότερη φάση της επιλεκτικής διαδικασίας, την εφαρμογή στην πράξη. Έτσι, δε θα μπορούσε κανένας φορέας δράσης να αποστασιοποιηθεί, αφού και αυτός θα είχε προσυπογράψει το από κοινού διαμορφωμένο επιλεκτικό πλαίσιο. Το σημαντικότερο, θα υλοποιούνταν με σχετική ευκολία, αφού θα είχε τη στήριξη όλων των πλευρών. Τέλος, θα ήταν η μοναδική φορά που δε θα υπήρχαν διαφωνούντες, ευνοημένοι ή μη.

Τριγμούς στις σχέσεις υπουργείου Παιδείας-ομοσπονδίας προκαλεί η αντιμετώπιση δύο φλεγόντων για την εποχή θεμάτων. Το ένα το έχουμε αναφέρει ήδη, αλλά εξακολουθεί να βρίσκεται στο κέντρο του ενδιαφέροντος. Ήταν η οριοθέτηση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης στη λειτουργία των εκπαιδευτικών θεσμών.¹⁴⁹² Ένα δεύτερο ήταν η ψήφιση του ν. 2525/1997 με βασικό αντικείμενο την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου.

Η πορεία που είχε αρχίσει την επομένη της καθιέρωσης των νέων θεσμών (1983) και περνούσε από τα σχέδια προεδρικών διαταγμάτων των ετών 1985 και 1988 φαινόταν ότι έφτανε σε κάποιο τέρμα. Η αναστολή των εκθέσεων ευδοκιμότητας στις αρχές της δεκαετίας του '80 επ' ουδενί δε σήμαινε ότι το ενδιαφέρον για την απόδοση κάποιας μορφής λόγου στην εκπαίδευση είχε μετριαστεί. Απεναντίας, πάντοτε απασχολούσε τόσο τους εκπαιδευτικούς, όσο και το υπουργείο Παιδείας. Η διαφορά ήταν ότι τώρα απαιτούνταν από όλες τις πλευρές η άμεση αντιμετώπιση του ζητήματος, αφού είχε τεθεί με χαρακτηριστική σταθερότητα από τον ένα από τους δύο ενδιαφερόμενους.

Η Δ.Ο.Ε. θεωρεί ότι ο τρόπος με τον οποίο ετίθετο το ζήτημα, καθώς και η προσέγγιση που υιοθετούνταν διέφερε αισθητά από τις δικές της απόψεις. Ερμηνεύεται ως απόπειρα «*εγκλεισμού*» της εκπαιδευτικής διαδικασίας στα «*επιθεωρητικά*» πρότυπα του παρελθόντος.¹⁴⁹³ Σημαντική, από άποψη τακτικής, είναι μια αλλαγή στη συνδικαλιστική της στρατηγική που εφαρμόζεται αυτή την περίοδο κατ' αντιστοιχία με τα έτη 1990-1993. Πέρα από την επιδίωξη υιοθέτησης κατά το δυνατόν πανεκπαιδευτικών θέσεων, κατά συνέπεια τη συνεργασία με τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές οργανώσεις (Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.), προκειμένου να αυξήσει την ισχύ της συνδικαλιστικής πίεσης παρατηρείται και κάτι άλλο. Αυτό είναι η δημιουργία «*τοπικών κινημάτων*».¹⁴⁹⁴ Σύμφωνα με τη Δ.Ο.Ε., από τη μια

---

¹⁴⁹² Δ.Β., 1083:34.

¹⁴⁹³ Δ.Β., 1089:2.

¹⁴⁹⁴ Δ.Β., 1089:3. Δες και Giddens (2002:661-671).

θα συνεισέφεραν στην κοινή υπόθεση, ενώ από την άλλη αποσκοπούσαν στη διεκδίκηση μερικότερων προβλημάτων των σχολείων μιας περιοχής (υποδομής, έλλειψης προσωπικού, εφαρμογής καινοτόμων προγραμμάτων).

Τα τοπικά κινήματα είχαν αποδειχτεί κατά τα προηγούμενα έτη ένα πολύ ισχυρό συνδικαλιστικό όπλο. Η συμμετοχή, δηλαδή, ευρύτερων τμημάτων του κοινωνικού συνόλου στους αγώνες και τις διεκδικήσεις για την Παιδεία, γιατί αυτό ήταν στην ουσία τα τοπικά κινήματα, θα άλλαζε έως ένα σημείο τη μορφή του συνδικαλιστικού χάρτη της χώρας. Ιδίως σε περιόδους κινητοποιήσεων και έντονων αντιπαράθεσεων. Αυτό που απέμενε ήταν ο συντονισμός όλων αυτών των δυνάμεων. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι επρόκειτο για την αρχή της ενεργοποίησης αυτού που αποδίδεται με τον όρο «κοινωνία των πολιτών».¹⁴⁹⁵ Φυσικά, δε θα πρέπει να μας διαφεύγει ότι κάθε κοινωνικό φαινόμενο συνδέεται κάθε φορά με τις ιδιαιτερότητες του κοινωνικού χώρου εντός του οποίου λαμβάνει χώρα. Αυτό θα συνέβαινε και με τα τεκταινόμενα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Πέρα από την αύξηση των πιθανών συνεργασιών και την αλλαγή του συνδικαλιστικού αγώνα με βάση διαφορετικές και, πιθανόν, περισσότερο αποτελεσματικές σε σχέση με το παρελθόν μορφές, υπήρχε η ανάγκη ενίσχυσης σε έναν άλλο τομέα. Σε αυτόν της ιδεολογικής αντιπαράθεσης, της πάλης των ιδεών. Απαιτούνταν η άρθρωση συνδικαλιστικού λόγου με περιεχόμενο ουσιαστικό και ρεαλιστικό. Η λύση θα πηγάζει από τις αναζητήσεις των γενικών συνελεύσεων και το πνεύμα των κειμένων μετά το 1980. Η αρχή γινόταν από το ζήτημα αιχμής αυτής της περιόδου, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού.

Η οπτική γωνία που υιοθετούνταν από τη μεριά των δασκάλων ήταν η διαμόρφωση ενός «*συστήματος αξιολόγησης με βάση τις αρχές του δημοκρατικού προγραμματισμού και της συνεργαζόμενης εκπαιδευτικής κοινότητας, που θα βοηθήσει ουσιαστικά στην καλύτερη δυνατή κρίση των μελλοντικών στελεχών της εκπαίδευσης*».¹⁴⁹⁶ Όροι, επομένως, όπως αυτοδιαχειριζόμενη κοινότητα, δημοκρατικός σχεδιασμός και συλλογική αποτίμηση, δημοκρατικότητα, απελευθέρωση της εκπαίδευσης και του εκπαιδευτικού έρχονται ξανά στο

---

¹⁴⁹⁵ Δες σχετικά: Schnapper, 2000; Μακρυδημήτρης, χ.χ.

¹⁴⁹⁶ Δ.Β., 1089:34.

προσκήνιο των συζητήσεων. Η δεκαετία του 1980 θα τροφοδοτούσε ιδεολογικά/φιλοσοφικά ένα διαφορετικό πεδίο αγώνων.

Το συνδικάτο ζητά την ανάληψη πρωτοβουλιών για το στελεχιακό. Το συγκεκριμένο θέμα είχε μελετηθεί και αναλυθεί για δεκαετίες. Τα αρνητικά του θεωρούνταν ότι είχαν ως ένα βαθμό παγιωθεί.¹⁴⁹⁷ Επομένως, για την ομοσπονδία τα χρονικά περιθώρια είχαν στενέψει και τώρα, όπως και στο παρελθόν, κάθε φορά σωρεύονταν στα υπάρχοντα και καινούργια προβλήματα. Οι προτεινόμενες λύσεις όφειλαν να είναι προσεχτικά μελετημένες, αλλά και προϊόν της ευρύτερης δυνατής συναίνεσης.¹⁴⁹⁸

Αυτό ίσχυε πρώτα από όλα για το εσωτερικό της. Έτσι, τονίζεται ότι *«οι όποιες μειοψηφίες αποφασίζουν ερήμην των πλειοψηφιών, οι «ολίγοι» ανησυχούντες οι οποίοι τελικά επιβάλλονται στους «πολλούς» εφησυχάζοντες, οι επικυρωτικές Γενικές Συνελεύσεις των προαποφασισμένων, νομοτελειακά θα οδηγήσουν το συνδικαλιστικό κίνημα στην παρακμή και την αδράνεια»*.¹⁴⁹⁹ Μια ανάλογη πορεία άρνησης και εσωστρέφειας έπρεπε να αντιστραφεί. Ιδιαίτερα, σε μια στιγμή, που εξαιτίας και της αξιολόγησης, το στελεχιακό παρουσίαζε όξυνση.¹⁵⁰⁰

Ο συνδικαλιστικός φορέας ενέτασσε αυτή του την προσπάθεια στο σύνολο των κοινωνικών αγώνων.¹⁵⁰¹ Ο προσδιορισμός αυτός σήμαινε ότι τα αιτήματα και η μορφή πάλης που υιοθετούνταν εξέφραζαν ή έπρεπε να εκφράζουν αντίστοιχα αιτήματα πλατιών λαϊκών στρωμάτων. Ιδιαίτερα τις αντιλήψεις τους για την εκπαίδευση και τον κοινωνικό της ρόλο. Χρησιμοποιώντας η ομοσπονδία τον χαρακτηρισμό *«κοινωνικός»* επεδίωκε να διευρύνει τις θέσεις της και να τις συνδέσει με το σύνολο των κοινωνικών διεκδικήσεων της εποχής.¹⁵⁰² Όπως χαρακτηριστικά λεγόταν *«είναι καιρός να διαμορφώσουμε το πλαίσιο διεκδικήσεων του συνδικαλιστικού κινήματος όχι στα στενά πλαίσια μιας συντεχνιακής λογικής, ενός στενού παραδοσιακού διεκδικητικού λόγου, αλλά ενός ουσιαστικά*

---

¹⁴⁹⁷ Δ.Β., 1086:6.

¹⁴⁹⁸ Δ.Β., 1089:14.

¹⁴⁹⁹ Δ.Β., 1087:3. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα των πολιτικών στοιχείων του συνδικαλιστικού λόγου, στο κείμενο αυτό αναφέρεται ότι *«το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών πρέπει να συμβάλλει στην ενθάρρυνση του οράματος και της προοπτικής στους νέους ανθρώπους, έτσι ώστε με τη συμμετοχή των νέων στα κοινά να υπάρξει προσπάθεια για τον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας, για τη δημιουργία μιας ισχυρής Ελλάδας»*.

¹⁵⁰⁰ Ο.π.: 5.

¹⁵⁰¹ Δ.Β., 1086:10-11.

¹⁵⁰² Δ.Β., 1086:15.

*εμπλουτισμένου συνδικαλιστικού λόγου, ο οποίος θα απαντά στα προβλήματα των εργαζομένων, στις ανάγκες της κοινωνίας, στις απαιτήσεις του σήμερα και του αύριο».*¹⁵⁰³

Από την άλλη μεριά, η άμεση καθιέρωση ενός αθέρατου επιλεκτικού συστήματος θεωρούνταν συνώνυμη της αναβάθμισης, τόσο του επιλεκτικού μηχανισμού, όσο και της εκπαίδευσης. Σε διαφορετική περίπτωση, η αμφισβήτηση των επιλογών θα συνεχιζόταν επ' αόριστον.¹⁵⁰⁴

Αυτές οι παραδοχές γίνονται αντικείμενο έντονων συζητήσεων κατά τη διάρκεια της 66^{ης} γενικής συνέλευσης. Οι εργασίες της τελευταίας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η αρχή έπρεπε να γίνει από το πρόσφατο προεδρικό διάταγμα, το 398/1995. Ήταν ανάγκη να εξεταστούν οι δυνατότητες τροποποίησης-βελτίωσής του¹⁵⁰⁵

Η Δ.Ο.Ε. θα υπενθυμίσει¹⁵⁰⁶ τις βασικές σταθερές του στελεχιακού κατά τη δική της οπτική: σταθερότητα, αντικειμενικότητα, αξιοκρατία. Καθώς η συζήτηση για την αξιολόγηση και το ρόλο της διευρυνόταν και η προσωρινή άσκηση καθηκόντων στελέχους διαρκούσε επί μακρόν, προτείνει την απόσυρση του π.δ. 398/1995, προκειμένου να εξαλειφθούν οι αδυναμίες του. Το νέο παραγόμενο δε θα μπορούσε να παραβλέπει τις προηγούμενες σταθερές.¹⁵⁰⁷ Οι απόψεις αυτές επαναλαμβάνονται κατά τη διάρκεια συνάντησης με την ηγεσία του υπουργείου Παιδείας.¹⁵⁰⁸

Οι σχέσεις του τελευταίου με το συνδικάτο θα επιβαρυνθούν από την ψήφιση του ν. 2525, το φθινόπωρο του 1997. Η Δ.Ο.Ε. ερχόταν για πρώτη φορά αντιμέτωπη από το 1982 με ένα πλήρες κείμενο που προέβλεπε, μεταξύ άλλων, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού. Μια πορεία αμφιταλαντεύσεων αποκτούσε κάποιο τέρμα, ενώ ένα μοντέλο αξιολόγησης επιδιωκόταν να εφαρμοστεί, στο οποίο αντιδρούσαν οι εκπαιδευτικοί. Το σημαντικότερο ήταν ότι η απόδοση λόγου συνδεόταν οργανικά με την κάλυψη των θέσεων ευθύνης. Η αξιολόγηση από εδώ

---

¹⁵⁰³ Δ.Β., 087:3-4. Δες σχετικά όσα αναφέρει ο Τ. Αποστολόπουλος (2010) για τον κοινωνικό κινηματικό συνδικαλισμό.

¹⁵⁰⁴ Δ.Β., 1088:45-46.

¹⁵⁰⁵ Ο.π.:46.

¹⁵⁰⁶ Δ.Β., 1087:5. Στη συνοπτική έκθεση πεπραγμένων του διοικητικού της συμβουλίου για τη συνδικαλιστική χρονιά 1996-1997.

¹⁵⁰⁷ Δ.Β., 1088:46. Από την ομιλία του προέδρου της ομοσπονδίας στην 66^η γενική συνέλευση.

¹⁵⁰⁸ Δ.Β., 1089:14.

και στο εξής θα αποτελεί κομβικό κεφάλαιο των νομοθετημάτων που ρύθμιζαν το στελεχιακό.

Η υπηρεσιακή κρίση συνδέεται με συγκεκριμένη μοριοδότηση. Επιπλέον, εντασσόταν στα μετρήσιμα κριτήρια, και μάλιστα η αντίστοιχη βαθμολογία αποδιδόταν κατά πλειοψηφία από μονοπρόσωπα όργανα (προϊστάμενος, σχολικός σύμβουλος, διευθυντής). Το συνδικάτο δε θα σταθεί στην αρτιότητα της συγκεκριμένης μοριοδότησης ή στην ορθολογικότητα της βαρύτητας που της απέδιδαν τα νομικά κείμενα για τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος. Είναι μία από τις λίγες φορές που για το συνδικαλιστικό λόγο η μετρησιμότητα δεν συνδέεται με την αντικειμενικότητα. Η τελευταία δεν είχε νόημα, αφού οι εκπαιδευτικοί αμφισβητούσαν τη διαδικασία στο σύνολό της.

Το αίτημα της επικράτησης δημοκρατικών λογικών/πρακτικών κατά τη στελέχωση του εκπαιδευτικού συστήματος θα διατηρηθεί και αυτή την περίοδο. Βέβαια, άμεσα ζητήματα δημοκρατικότητας σε μια παγιωμένη τριακονταετή δημοκρατία δεν ετίθεντο. Έμμεσα, όμως, αναφύονταν σε συνάφεια με άλλες πλευρές της διαδικασίας επιλογής όπως η αξιοκρατία, η διαφύλαξη των δικαιωμάτων των υποψηφίων, η διεκδίκηση των θέσεων επί ίσοις όροις, η ακεραιότητα των διαδικασιών. Η προσθήκη μιας μορφής απόδοσης λόγου έδινε νέα δυναμική στο θέμα. Ταυτόχρονα, απαιτούσε τη διεύρυνση των αντιλήψεων των δασκάλων για το συγκεκριμένο αντικείμενο, την επέκταση του πολυπαραγοντικού μοντέλου. Η είσοδος της αξιολόγησης, έστω και σε επίπεδο νομικής διατύπωσης ή ιδέας, είναι καταλυτική για κάθε πλευρά του μηχανισμού διοίκησης-καθοδήγησης της εκπαίδευσης. Από τη στιγμή αυτή και μετά, παρά την αναστολή οποιασδήποτε οργανωμένης μορφής απόδοσης λόγου, τίποτε δε θα είναι ίδιο.

Η παρεμβολή της αξιολόγησης μπορεί να αύξησε τους προσανατολισμούς της ομοσπονδίας, αλλά σε καμία περίπτωση δεν οδήγησε σε παραγκωνισμό ή σε λήθη των υπάρχόντων. Φαίνεται ότι διευρύνει μια συνεχώς αναπτυσσόμενη συζήτηση προσθέτοντας νέα στοιχεία. Έτσι, το αδιάβλητο, τα αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια, η αξιοκρατία, η διαφάνεια διατήρησαν την αξία τους ως αιτήματα, παρέμεναν ξανά στην ημερήσια διάταξη των συνδικαλιστικών

αγώνων.¹⁵⁰⁹ Επιπλέον, πέραν αυτών, θα έπρεπε να διαποτίζουν τη διαδικασία επιλογής από την αρχή έως το τέλος της.

Η ομοσπονδία επαναλαμβάνει ότι το π.δ. 398/1995 δεν εξέφραζε, όχι μόνο τα νέα αιτήματα στο χώρο της εκπαίδευσης, αλλά και πολλά παλιότερα. Ζητούσε την άμεση κατάργηση και την αντικατάστασή του από ένα επιλεκτικό σύστημα που θα ήταν σύμφωνο με τους όρους που αναφέραμε παραπάνω.¹⁵¹⁰ Μία ακόμη διαδικασία επιλογής, που ολοκληρώνεται στα τέλη του 1997, επισύρει την ίδια ομάδα κατηγοριών εκ μέρους της Δ.Ο.Ε.: αυθαιρεσία, έλλειψη αντικειμενικότητας, αδιαφάνεια, διαβλητή κρίση.¹⁵¹¹ Τονιζόταν με έμφαση ότι *«το αποτέλεσμα που προέκυψε...εκ προοιμίου ελέγχεται, ως προς την αντικειμενικότητα και την αξιοπιστία του, από τις διακηρυγμένες θέσεις του κλάδου για το ζήτημα αυτό»*.

Το συνδικάτο απαντά και πάλι περιγράφοντας το επιλεκτικό πλαίσιο που κατά τη γνώμη του διέθετε όλα τα εχέγγυα για την εξάλειψη των παραπάνω φαινομένων. Το ερώτημα που παρέμενε αναπάντητο ήταν αν είναι δυνατόν να υπάρξει σύστημα επιλογής κοινά αποδεκτό από όλους («απόλυτα» δίκαιο) ή επρόκειτο για ουτοπία; Μήπως, αφού συμφωνηθεί ή ψηφιστεί ένα τέτοιο κείμενο, μετά από λίγο θα θεωρηθεί ξεπερασμένο εξαιτίας των ταχύτατων αλλαγών που συμβαίνουν σε όλους τους κοινωνικούς θεσμούς, συνεπώς και στην εκπαίδευση; Μήπως, δηλαδή και το αρτιότερο νομικό κείμενο εμπεριέχει από μόνο του, αφ' εαυτού, τα σπέρματα της αμφισβήτησής του;

Ενώ αναφύονται ανάλογα ερωτήματα σχετικά με τη λύση του στελεχιακού, παρατηρείται το 1998 μια διαφοροποίηση του συνδικάτου απέναντι στο θέμα της αξιολόγησης. Εκτός του ότι αποδέχεται τη χρησιμότητά της, τη συνδέει με τη στελέχωση της εκπαίδευσης. Η θέση των δασκάλων ήταν ότι η αξιολόγηση έπρεπε να διενεργείται με βάση αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια, μέσα από συλλογικά όργανα, όπου εκπροσωπούνταν με τους αιρετούς τους. Τώρα προστίθεται ότι *«ο κλάδος θα πρέπει να προβληματιστεί, αν και πώς το αποτέλεσμα της διαδικασίας αξιολόγησης μπορεί να συνεκτιμηθεί ως ένα από τα στοιχεία με τα οποία τα συλλογικά όργανα (συμβούλια επιλογής, υπηρεσιακά συμβούλια) διενεργούν τις κρίσεις»*.¹⁵¹² Τα ερωτήματα αν και πώς σήμαιναν ενδιαφέρον για τη

---

¹⁵⁰⁹ Δ.Β.,1089:5.

¹⁵¹⁰ Ο.π.:14.

¹⁵¹¹ Ο.π.:34.

¹⁵¹² Δ.Β.,1091:5;1094:2. Έντονα στο πρωτότυπο.

μοριοδότηση της αξιολογικής αποτίμησης, αλλά και τη μελέτη της πιθανής ύπαρξης διαφοροποιημένης βαρύτητας σε σχέση με τις υπόλοιπες ομάδες κριτηρίων ή προσόντων. Έμμεσα, όμως, έθεταν θέμα αντικειμενικότητας.

Έχοντας η ομοσπονδία αυτές τις παραδοχές ως αφετηρία υπογράμμισε ότι το μοντέλο αξιολόγησης που προτάθηκε συνιστούσε αλλοίωση των θεσμών διοίκησης και εποπτείας της εκπαίδευσης. Και αυτό γιατί τους «ζητούσε» να λειτουργήσουν με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που όριζαν οι «προδιαγραφές» τους.¹⁵¹³ Ο διαφορετικός αυτός τρόπος θεωρούνταν ότι ήταν ένα πλέγμα εσωτερικών και εξωτερικών καταναγκασμών, για τους ίδιους, αλλά κυρίως για τους εκπαιδευτικούς.

Τα στελέχη όφειλαν να *«αρθούν στο ύψος που επιβάλλουν οι θεσμοί τους οποίους υπηρετούν...και να μην συνεργήσουν στην επιβολή του απαράδεκτου πλαισίου ελέγχου, χειραγώγησης, υποταγής και αστυνόμευσης των εκπαιδευτικών»*.¹⁵¹⁴ Η ηγεσία του συνδικάτου πρότεινε τη σύγκλιση ειδικών συσκέψεων στις οποίες θα τοποθετούνταν και τα ήδη υπηρετούντα στελέχη. Στο ίδιο κείμενο τονίζεται η ανάγκη να εξαντληθεί κάθε πρόσφορο μέσο με σκοπό την ουσιαστική επικοινωνία και συναπόφαση κορυφής και βάσης.

Η απόδοση λόγου δεν ταυτιζόταν με την επιλεκτική διαδικασία, δεν την προκαταλάμβανε ούτε την προκαθόριζε. *«Όταν μάλιστα συντελείται με τις παραπάνω αρχές, εμπλουτίζει τη διαδικασία κρίσης του εκπαιδευτικού και συμβάλλει στην αναβάθμιση των συμβουλίων επιλογής των στελεχών και στην εξαγωγή διαφανούς, αντικειμενικού και αξιοκρατικού αποτελέσματος»*. Η δήλωση αυτή αποκάλυπτε ότι είχε ήδη συντελεστεί μία στροφή στις θέσεις του συνδικάτου πάνω σε αυτό το θέμα. Από την εν πολλοίς κάθετη άρνηση της αξιολόγησης, περνάμε στην σύνδεση της με το στελεχιακό και τώρα στην πλήρη ενσωμάτωσή της σ' αυτό. Τα προηγούμενα ερωτήματα (αν και πώς) αποκτούσαν περιεχόμενο. Επιπλέον, η αξιολόγηση συνδεόταν άμεσα με τη συστημική ερμηνεία του ζητήματος, ως ένας ακόμη ενισχυτικός παράγοντας της αντικειμενικότητας. Αξιοσημείωτο ήταν πως οι δάσκαλοι εστίαζαν πια στο τελικό παραγόμενο, στο προϊόν της διαδικασίας επιλογής, που έως ένα σημείο αποτελούσε τον αδιάψευστο φαινότυπό της.

---

¹⁵¹³ Δ.Β.,1095:2.

¹⁵¹⁴ Ο.π.:2.

Ένας πρόσθετος γρίφος στη σύνδεση της αξιολόγησης με τη διαδικασία επιλογής αφορούσε *«τις προϋποθέσεις διαφάνειας στη λήψη των αποφάσεων και τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος, τους όρους προστασίας του εκπαιδευτικού από άδικο και αυθαίρετα αποτελέσματα»*.¹⁵¹⁵ Παρατηρείται, δηλαδή μια γόνιμη ανταλλαγή, μια *εννοιολογική αμοιβαιότητα* ανάμεσα στο απόθεμα ιδεών του στελεχιακού και στην έννοια της αξιολόγησης. Η διαφάνεια που διεκδικούνταν στο πλαίσιο του πρώτου μεταφερόταν αυτούσια στη δεύτερη με σκοπό να τη διασφαλίσει.

Η δημοκρατικότητα, για τα προαναφερθέντα κείμενα, εξασφαλιζόταν όχι αφεαυτής, αλλά ως συνισταμένη πολλών επιμέρους παραμέτρων που αντιμετωπίζονταν αθροιστικά. Επιπρόσθετα, η λειτουργία ή η συνέργια αυτών των παραμέτρων έπρεπε να έχει διάρκεια. Διαφορετικά τα όποια οφέλη θα εξανεμιζονταν γρήγορα. Το επιθυμητό για την ομοσπονδία είναι η ύπαρξη σταθερής διοίκησης (στο πλαίσιο της θητείας πάντα) και σταθερών κριτηρίων επιλογής.¹⁵¹⁶

Με αρκετή δόση αυτοκριτικής και αναστοχασμού αναφέρεται στην προσωπική διάσταση του ζητήματος. Ήταν μια από τις λίγες φορές που εξετάζονταν από την ίδια οι ατομικές στρατηγικές εξέλιξης των εκπαιδευτικών. Έτσι, θεωρεί ότι για τις επιλογές σημαντικό ρόλο έπαιζε το νομικό πλαίσιο, οι αξιολογητές, αλλά και οι υποψήφιοι. *«Η δημοκρατία δεν αρχίζει και τελειώνει στο ατομικό συμφέρον τους καθενός...η ατομική δικαίωση πρέπει να έρθει από τη συλλογική δικαίωση. Δεν μπορούμε να επικαλούμαστε αρχές μόνον όταν αφορά τους άλλους, αλλά να εξαιρούμε πάντα τους εαυτούς μας!»*.¹⁵¹⁷ Επρόκειτο για μια από τις πιο ρηξικέλευθες διαπιστώσεις που είχαν ακουστεί σε συλλογικές διεργασίες εκπαιδευτικών.

Καθώς τα έτη της όξυνσης των σχέσεων ομοσπονδίας-υπουργείου Παιδείας (1997-1998) είχαν περάσει, ζητήματα όπως το στελεχιακό θα αναφύονταν πάλι με χαρακτηριστική σταθερότητα. Το πρόβλημα που παρέμενε ήταν οι ατέλειες του π.δ. 398/1995. Το συγκεκριμένο νομοθέτημα είχε δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κατά την εφαρμογή του. Δε συνέβαλε στο *«να αποφευχθούν αδικίες*

---

¹⁵¹⁵ Δ.Β., 1097:2.

¹⁵¹⁶ Δ.Β., 1116:55. Στην 71^η γενική συνέλευση.

¹⁵¹⁷ Δ.Β., 1122:94. Στην 72^η γενική συνέλευση.

*και αυθαιρεσίες, φαινόμενα που πάντα παρατηρούνται κατά τη διαδικασία επιλογής».*¹⁵¹⁸

Απλά τώρα, κατά τη γνώμη των δασκάλων, είχαν εξαντληθεί οι δυνατότητές του, είχε αποδώσει τα πιθανά θετικά του. Γι' αυτό ήταν αναγκαία η καταρχήν επανεξέταση και βελτίωσή του (σε συγκεκριμένα σημεία που απαριθμούνταν) και η αντικατάστασή του.¹⁵¹⁹ Στις συγκεκριμένες τοποθετήσεις γίνεται λόγος για την ανάγκη ύπαρξης συγκεκριμένων/σαφών εγγυήσεων διαφάνειας της αποτίμησης της αξίας των υποψηφίων. Το ερώτημα που προέκυπτε ήταν ποιες από αυτές επιλέγονται από την πολιτεία και γιατί, καθώς και ποια θα ήταν η στάση του συνδικάτου σ' αυτή την περίπτωση.¹⁵²⁰

Μία από τις σχετικές επισημάνσεις που διατυπώνεται με έμφαση είναι η αναζήτηση κάθε πιθανού τρόπου ο οποίος θα κάνει το σύστημα περισσότερο αξιόπιστο και γενικά αποδεκτό. Ένας από τους βασικούς λόγους που εξηγούν μια αυτή την επιλογή (συναίνεση) είναι ότι η ομοσπονδία θα παρέβλεπε ή θα εγκατέλειπε τη σημασία της δικής της συμβολής στη λύση των αντίστοιχων θεμάτων. Έτσι, απεμπολούσε ένα πολύ σημαντικό δικαίωμά της. Ένας δεύτερος: ότι αποδεχόταν ή ήταν ικανοποιημένη με το δεδομένο επίπεδο συνεργασίας με το υπουργείο Παιδείας. Συνεπώς, δεν υπήρχε και λόγος να αρθρώνει το συγκεκριμένο αίτημα.

Η Δ.Ο.Ε. εξακολουθεί να συμπεριλαμβάνει την αντίστοιχη διεκδίκηση στα κείμενά της, αφού τίποτε από τα παραπάνω δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Απεναντίας, μια προσεχτικότερη μελέτη του βαθμού συνεργασίας ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Δ.Ο.Ε. έδειχνε σημαντικές διακυμάνσεις σε διάφορες χρονικές περιόδους. Για παράδειγμα, κατά τα πρώτα έτη μετά το 1980 δεν τίθεται καν τέτοιο ζήτημα, αφού οι διάυλοι επικοινωνίας συνδικαλιστικού κινήματος-υπουργείου Παιδείας παραμένουν ανοιχτοί και τα νομοθετήματα της περιόδου αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό τις ιδέες των εκπαιδευτικών. Αυτό δε θα συνέβαινε και αργότερα. Έτσι, μεταξύ των ετών 1988-1994 ο δείκτης της συναίνεσης θα γνώριζε σημαντική ύφεση.

Η πρωτοφανής αυτή κάμψη οφειλόταν στη σοβαρότητα των προβλημάτων που είχαν ανακύψει τότε. Μάλιστα, για μεγάλα χρονικά διαστήματα δε θα

---

¹⁵¹⁸ Δ.Β., 1089:34.

¹⁵¹⁹ Δ.Β., 1097:3.

¹⁵²⁰ Δ.Β., 1098:22.

μπορούσε να γίνει καν λόγος για συναινετικές πολιτικές ή πολιτικές προσέγγισης, αφού η ρήξη μονοπωλούσε το σύνολο των δράσεων. Η ευθύνη της αποτυχίας, όμως, βάραινε σε ορισμένο βαθμό και τις δύο πλευρές. Ακολουθεί το διάστημα 1994-1997 που η ομοσπονδία επιδιώκει στενότερη συνεργασία με το υπουργείο Παιδείας. Οι ελπίδες της για ενεργότερη συμμετοχή στη σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική πολιτική αναπτερώνονται. Στην πραγματικότητα, θα αποδεικνυόταν ότι επρόκειτο για ένα σύντομο διάλειμμα στη μακρά πορεία των διαφωνιών.

Έτσι, την τριετία 1997-1999 επανέρχεται ένα κλίμα αντιθέσεων, που συμπαρασύρει και το στελεχιακό, αφού ήταν *αδύνατο κάθε θέμα να εξεταστεί αποσπασματικά ή ανεπηρέαστο από την ποιότητα των σχέσεων ομοσπονδίας-πολιτείας*. Αυτό ήταν το διαπραγματευτικό μειονέκτημα και των δύο φορέων δράσης σε αρκετές περιπτώσεις των μεταξύ τους συνομιλιών. Δηλαδή, η ομοσπονδία, εξαιτίας εσφαλμένης εκτίμησης, επέμενε στη συνολική ικανοποίηση των αιτημάτων της αρνούμενη την πραγματοποίηση ορισμένων επιμέρους. Κάτι, βέβαια, που γινόταν κατανοητό σε ορισμένο βαθμό, αφού πάντα ελλόχευε ο κίνδυνος εκφυλισμού ή αποδυνάμωσης των αιτημάτων εξαιτίας της τμηματικής τους αντιμετώπισης ή της εγκατάλειψής τους να χρονίζουν. Αυτό, όμως, δε θα μπορούσε να ισχύει σε όλες τις παρουσιαζόμενες συγκυρίες. Θα υπήρχαν, συνεπώς, κατά καιρούς οι κατάλληλες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες για την ικανοποίηση κάποιων αιτημάτων, χωρίς την απαραίτητη απεμπόληση των υπολοίπων.

Από την άλλη, οι ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας αντιλαμβάνονταν συχνά την ανταπόκρισή τους σε κάποιο αίτημα των δασκάλων ως αρχή για περισσότερα, πιο επιτακτικά και πιο ενοχλητικά πιθανώς αιτήματα. Επιπλέον, το «δέος» αυτό τους εμπόδιζε αρκετές φορές να ακολουθήσουν την προηγούμενη πρακτική σε αντίστροφη, όμως, μορφή. Δηλαδή, *τη συστηματική ικανοποίηση κάποιων μερικότερων αιτημάτων των εκπαιδευτικών, παρά την άμεση και περισσότερο «επώδυνη» αποδοχή του συνόλου τους*. Αυτό για το οποίο δεν μπορούν με σιγουριά να κατηγορηθούν και οι δύο (ΥΠ.Ε.Π.Θ - Δ.Ο.Ε) είναι η μικρόνοια, η στενή θέαση των προβλημάτων με αποκλειστικό μέτρο τις δικές τους επιδιώξεις ή τα περιοριστικά ίδια συμφέροντα. Ή, τουλάχιστον, μια αντίστοιχη πολιτική ποτέ δε θα έχει διάρκεια μεγαλύτερη από τη θητεία των αντίστοιχων εκπροσώπων των δύο φορέων, αν κάνουμε το παρακινδυνευμένο βήμα να την προσωποποιήσουμε.

Η περίοδος αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του αντίθετου της συναίνεσης. Η προηγούμενη σύντομη αναδρομή παρουσιάζει με ενάργεια ότι οι πολιτικές προσέγγισης αποτελούν ζητούμενο σε κάθε περίοδο της ιστορίας του εκπαιδευτικού συστήματος. *Ένα εξίσου σημαντικό δεδομένο είναι ότι η συναίνεση ήταν μια εν δυνάμει κατάσταση κάθε φορά παρά μια παγιωμένη διαδικασία. Το αντίθετό της, μάλλον, παρουσίαζε την εικόνα δομικού χαρακτηριστικού της εκπαίδευσης για μεγάλα διαστήματα της μεταπολίτευσης.* Έτσι, μετά το 1999 θα αναζητηθεί μια νέα μορφή ισορροπίας, ένας διαφορετικός τρόπος προσέγγισης των προβλημάτων του στελεχιακού.

Τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή το υπουργείο Παιδείας καλεί τη Δ.Ο.Ε. να συζητήσουν το σύνολο των προβλημάτων που απασχολούσαν τους δασκάλους. Η ομοσπονδία δέχεται. Στις θέσεις που θα διατυπώσει επαναλαμβάνεται το πολυπαραγοντικό μοντέλο επιλογής, με τη διάρκεια να προτάσσεται των υπολοίπων ιδιοτήτων του. Ακολουθεί μια σειρά από υπομνήματα/κοινοποιήσεις με αποδέκτες και τις δύο πλευρές.¹⁵²¹ Με αυτό τον τρόπο συνεχιζόταν μια παλιά πρακτική, ενώ οι άμεσες διαπραγματεύσεις που θα οδηγούσαν σε μια συμφωνία, για την ώρα αναβάλλονται.

Αυτό που διαφαινόταν καθαρά ήταν ότι η διαφωνία μεταξύ πολιτείας-συνδικάτου δεν ήταν μονόδρομος με χαρακτήρα ντετερμινιστικό. Επίσης, η άποψη ότι το υπουργείο Παιδείας απέφευγε συστηματικά ανάλογες πολιτικές προσέγγισης καταρρίπτεται. *Συνεπώς, και τα δύο μέρη δε θα μπορούσαν να διαιρεθούν σε «εκ συστήματος» υποστηρικτές της συναίνεσης ή αντίθετα σε μονίμως αντιδρώντες.* Ιδιαίτερα η ομοσπονδία έπρεπε τώρα να πείσει ότι στήριζε πραγματικά ανάλογες πολιτικές και δεν έμενε στο επίπεδο των διακηρύξεων που επαρκούσαν για να καταλογιστεί η αποτυχία στην άλλη πλευρά. Η επιλογή αυτή αποτελούσε απλό χειρισμό της κατάστασης, ενώ αποφεύγονταν η αντιμετώπιση της με όρους πραγματικούς. Φυσικά, παρέμενε ως είχε και ανέμενε την επόμενη ευκαιρία, κατά την οποία τίποτε δεν προεξοφλούσε ότι οι συγκεκριμένοι όροι θα ήταν ευνοϊκότεροι.

Στα κείμενα αυτά τονίζεται ότι μόλις πρόσφατα, το 1994, ο συνδικαλιστικός φορέας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είχε συμβάλλει αποφασιστικά στην άρση του αδιεξόδου. Συνεπώς, δεν υπάκουε κατ' ανάγκην σε στενά συντεχνιακές

---

¹⁵²¹ Ο.π.

λογικές. Η διαφορά, από συνδικαλιστικής απόψεως, ήταν ότι δε γίνεται απλά λόγος περί διάρκειας και προοπτικής κάθε σχετικού εγχειρήματος, αλλά για την καθιέρωση *«ενός πάγιου συστήματος επιλογών που θα διασφαλίζει την αξιοκρατία»*.¹⁵²²

Η εμπλοκή και των δύο εκπαιδευτικών ομοσπονδιών στην ανάπτυξη ενός ανάλογου νομοθετήματος γινόταν αντιληπτή σαν μια προσπάθεια ενίσχυσης της διαφάνειας των διαδικασιών. Τόσο αυτών που αποτελούσαν την άμεση στόχευση (επιλογές), όσο και αυτών που οδηγούσαν στη διαμόρφωση συγκεκριμένων εκπαιδευτικών πολιτικών. Δηλαδή, η επιδίωξη των εκπαιδευτικών για ενεργό συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων σε θέματα που τους αφορούσαν δεν περιοριζόταν μόνο στο στενό κύκλο του στελεχιακού. Αφορούσε το σύνολο των πολιτικών για την εκπαίδευση, από το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση των οποίων η Δ.Ο.Ε. αισθανόταν αποκλεισμένη. *Δεν αναζητούσε, επομένως, μια συγκυριακή ευκαιρία συνεργασίας αλλά μία πάγια δυνατότητα παρέμβασης.*

Κινούμενη προς αυτή την κατεύθυνση και εργαζόμενη σε ένα παρόμοιο όργανο (*«ομάδα σκέψης»*) ενδιαφερόταν να διαφυλάξει το υποψήφιο στέλεχος από έναν ακόμη κίνδυνο: την ανορθολογική υλοποίηση και χρήση του προωθούμενου από την πολιτεία μοντέλου αξιολόγησης. Το θέμα είχε αποτελέσει αντικείμενο σφοδρής αντιπαράθεσης τα προηγούμενα έτη και ενδιέφερε το σύνολο των εκπαιδευτικών, όχι μόνο όσους συμμετείχαν στις επιλεκτικές διαδικασίες. Η ομοσπονδία, μέσω της έννοιας της διαφάνειας,¹⁵²³ επιδιώκει τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των κρινομένων/αξιολογούμενων και την ακεραιότητα των αποτελεσμάτων αυτής της διαδικασίας.

Το ισχύον ακόμη π.δ. 398/1995 δεν εγγυόταν αυτή τη συνύπαρξη. Την πεποίθηση αυτή του διδασκαλικού κόσμου θα επιβεβαίωνε και η 69^η γενική συνέλευση. Οι εκπαιδευτικοί γνώριζαν ότι επίκειται (μια ακόμη) αλλαγή του θεσμικού πλαισίου. Γι' αυτό πρότειναν, μεταξύ άλλων, να δοθεί έμφαση *«στην πιστοποίηση με σαφή και αντικειμενικό τρόπο των γνώσεων και των δεξιοτήτων των υποψηφίων»*.¹⁵²⁴

Ο νέος όρος που συνδεόταν με τους επιλεκτικούς μηχανισμούς ήταν η *«πιστοποίηση»*. Η τελευταία σήμαινε την αξιολόγηση, πιθανώς

---

¹⁵²² Δ.Β., 1098:22.

¹⁵²³ Δ.Β., 1099:4.

¹⁵²⁴ Δ.Β., 1102:6.

επαναλαμβανόμενη, του υποψήφιου στελέχους σε ορισμένους τομείς της επαγγελματικής του ταυτότητας. Για κάποιους εντός της εκπαίδευσης παρουσιαζόταν ως ανώτερη διαδικασία από αυτή της μέτρησης, με κύρια χαρακτηριστικά την ακρίβεια, τη συστηματικότητα και την επαναληψιμότητα. Κατά συνέπεια, γινόταν αντιληπτή ως μια περισσότερο ανεπτυγμένη προσέγγιση του στελεχιακού. Επιπλέον, για πρώτη φορά γίνεται διάκριση μεταξύ δύο διαφορετικών πραγμάτων: των γνώσεων και των δεξιοτήτων ενός υποψήφιου στελέχους.

Ο συνδικαλιστικός λόγος εκλεπτυνόταν αισθητά περισσότερο. Αντιμετώπιζε το επιλεκτικό αποτέλεσμα ως το παραγόμενο του τριμερούς σχήματος: αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια – αξιολόγηση – συνέντευξη. Σε αυτό το σχήμα η συνέντευξη δρούσε εξισορροπητικά διορθώνοντας πιθανές ανακρίβειες ή λανθασμένες εκτιμήσεις του οργάνου επιλογής, ενώ η αντικειμενικότητα το συνέχιζε από την αρχή ως το τέλος του. Τα παραπάνω θα μεταφέρονταν στην πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας την άνοιξη του 2000.¹⁵²⁵

Το πάγιο των επιλογών συνιστούσε μια ακόμη εννοιολογική απόδοση της άρνησης της ρευστότητας και της ασυνέχειας. Εκτός, επομένως, από τη διεκδίκηση σε επίπεδο καθαρά αγωνιστικό απαιτούνταν η παραγωγή του κατάλληλου σώματος όρων οι οποίοι θα επένδυαν την επιχειρηματολογία του συνδικαλιστικού φορέα, θα εξέφραζαν τις ιδέες του. Οι όροι αυτοί επαναλαμβάνονται σε πολλά από τα κείμενα που έπονται χρονικά.¹⁵²⁶ Η μόνη διαφορά τώρα ήταν ότι δέχονταν τη «συνδρομή» της πιστοποίησης προσόντων.¹⁵²⁷

Ταυτόχρονα, παρέμενε η διεκδίκηση των εγγυήσεων διαφάνειας ή διαφανούς λειτουργίας του επιλεκτικού μηχανισμού. Αυτή αφορούσε κάθε επιμέρους δομή του, όπως ήταν η αριθμητική έκφραση των προσόντων, η αξιολόγηση, η απόδοση στη διάρκεια της συνέντευξης. Η διαφάνεια αναδεικνυόταν σε πολλά σημεία σαν μια έννοια ισάξια σε βαρύτητα με την αντικειμενικότητα. Αν εξεταστεί κάθε ιδέα του συστημικού μοντέλου ερμηνείας του στελεχιακού ανεξάρτητα από τις υπόλοιπες, τότε μπορούμε να οδηγηθούμε σε μια σειρά από αξιολογες διαπιστώσεις.

---

¹⁵²⁵ Δ.Β., 1103:13.

¹⁵²⁶ Ο.π.: 14.

¹⁵²⁷ Ο.π.: 20.

Έτσι, η συναίνεση αφορά διεργασίες που λαμβάνουν χώρα κυρίως πριν την ενεργοποίηση των επιλεκτικών μηχανισμών, με χαρακτηριστικότερη την από κοινού παραγωγή του απαραίτητου επιλεκτικού πλαισίου.¹⁵²⁸ Η διάρκεια με τη σειρά της αναφέρεται στο τι θα συμβεί μετά, δηλαδή αφού τεθεί σε εφαρμογή ένα επιλεκτικό πλαίσιο, για πόσο χρόνο αξιοποιείται ή είναι αξιοποιήσιμο. Πρόκειται για ένα δείκτη αντοχής ενός συνόλου επιλεκτικών μηχανισμών στο χρόνο. Η μέτρηση ή η πιστοποίηση σχετίζεται με το κύριο μέρος της διαδικασίας επιλογής, τη διαμόρφωση του αξιολογικού αποτελέσματος. Παρόλα αυτά δεν παύει να είναι επικεντρωμένη, περιορισμένη σε συγκεκριμένες στιγμές της προαναφερόμενης διαδικασίας. Σημαντικές μεν, αυτό είναι αλήθεια, αλλά με ορισμένη διάρκεια. Η διαφάνεια και η αντικειμενικότητα ήταν οι έννοιες με τη μεγαλύτερη ευρύτητα, αφού συνέχαν κάθε επιλεκτικό σύστημα από την αρχή μέχρι το τέλος, από την επιλογή έως και την τοποθέτηση των επιλεγέντων. Μάλιστα, θα μπορούσε κάποιος να επικαλεστεί την αναγκαιότητά τους ακόμη και εντός της συλλογικότητας (ομάδα εργασίας, πανεκπαιδευτικός φορέας, υπηρεσιακό όργανο) που συγκροτούσε το εκάστοτε επιλεκτικό πλαίσιο. Επομένως, ήταν όροι απαραίτητοι πριν, στη διάρκεια και μετά την ολοκλήρωση μιας επιλεκτικής πρωτοβουλίας.¹⁵²⁹

Αυτή η δέσμη ιδεών αποτελεί αντικείμενο επεξεργασίας της 69^{ης} γενικής συνέλευσης που ακολουθεί.¹⁵³⁰ Το στελεχιακό δεν έπαυε να «συνοδεύει» τις εργασίες των περισσότερων από τις γενικές συνελεύσεις. Μάλιστα τοποθετούνταν, ως συνήθως, στις πρώτες θέσεις. Από το σύνολο των αναλύσεων οι εκπαιδευτικοί κατέληγαν στο συμπέρασμα ότι το συνδικάτο έπρεπε έγκαιρα να κάνει τις προτάσεις του. Αυτό ήταν απαραίτητο για δύο κυρίως λόγους: α) γιατί σχεδιαζόταν νέα νομοθετική ρύθμιση του ζητήματος και β) η ομοσπονδία διέθετε ήδη από καιρό επεξεργασμένες θέσεις, τις οποίες εξουσιοδοτούνταν να αξιοποιήσει.¹⁵³¹

Στις θέσεις αυτές αναφέρεται ότι η πιστοποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων, ως ο νέος όρος για τον οποίο γινόταν πολύς λόγος, έπρεπε να προκύπτει μέσα από σαφή και αντικειμενικά κριτήρια. Ενώ, δηλαδή αρχικά εκλαμβάνεται

---

¹⁵²⁸ Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν ήταν αναγκαία και σε άλλες περιπτώσεις όπως μεταξύ των μελών ενός επιλεκτικού οργάνου, εφόσον βέβαια ήταν νομικά κατοχυρωμένη.

¹⁵²⁹ Ο.π.:14.

¹⁵³⁰ Δ.Β.,1104:3.

¹⁵³¹ Ο.π.:82. Στα πλαίσια της 69^{ης} γενικής συνέλευσης.

αδιαφοροποίητα σαν καλύτερη από μια απλή μέτρηση, τώρα προσαρτάται στο ίδιο πλαίσιο προϋποθέσεων που είχε διατυπωθεί για την τελευταία.¹⁵³² Τα αντικειμενικά κριτήρια αναδεικνύονταν και σε αυτές τις περιστάσεις ως πρώτη προτεραιότητα για τη λύση του στελεχιακού.

Επιπρόσθετα, για την ομοσπονδία όφειλαν «να είναι τέτοια, που να είναι δυνατόν οι υποψήφιοι να συγκεντρώνουν το σύνολό τους σε μόρια». Η μέτρηση, επομένως, ως έκφραση της αντικειμενικότητας, ενώ φάνηκε αρχικά να «υποχωρεί» έναντι της επιστημονικότερης πιστοποίησης αποδεικνυόταν ισχυρότερη ως συνδικαλιστικό αίτημα/επιχείρημα. Κατά μία άποψη τα αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια αποτελούσαν τον κύριο και ουσιώδη κρίκο μεταξύ των διαδικασιών πιστοποίησης και της αξιοκρατίας.

Στη διαμόρφωση αυτών των διεκδικήσεων συμβάλλουν και οι αιρετοί εκπρόσωποι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στα διάφορα υπηρεσιακά συμβούλια. Στην παρούσα συγκυρία, η θέση που κυριαρχεί μεταξύ των εκπαιδευτικών είναι να αλλάξει το υπάρχον προεδρικό διάταγμα, αν και πάντοτε θεωρούνταν ορθότερη η λύση των παρουσιαζόντων ζητημάτων μέσω νόμου.¹⁵³³

Παράλληλα, θα τοποθετηθούν και στο ζήτημα της αξιολόγησης. Η αυτοαξιολόγηση ή οποιαδήποτε συναφή λογική απορρίπτεται ως ουτοπία.¹⁵³⁴ Η σχετική επιχειρηματολογία ανέφερε πως «η αξιολόγηση είναι πολύ δύσκολο πράγμα. Κι επειδή ζούμε στην εποχή της αμφισβήτησης, τα πάντα αμφισβητούνται...». Αν η αυτοαξιολόγηση ήταν δύσκολη υπόθεση γενικά, στην περίπτωση της πλήρωσης θέσεων ευθύνης παρουσίαζε δυσκολίες που φάνηκαν ανυπέρβλητες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στο επίπεδο της άρθρωσης αιτημάτων συνδέεται άμεσα με την αντικειμενικότητα. Θα ακολουθήσει συνδικαλιστικά πορεία ανάλογη με εκείνη της πιστοποίησης. Δηλαδή, μετά από μια σύντομη περίοδο διεκδικητικής «αυτονομίας» θα εξαρτιόταν από το προαναφερόμενο εννοιολογικό οικοδόμημα.

Στο σημείο αυτό επισημαίνεται κάτι που οι εκπαιδευτικοί είχαν αντιληφθεί αρκετά νωρίς: τη σχετική δυσκολία επίτευξης συναίνεσης, που πολλές φορές ήταν συνάρτηση και του αριθμού των συμμετεχόντων στις αντίστοιχες συζητήσεις (η ευρύτητα ή η δεκτικότητα σε φορείς του αντίστοιχου οργάνου). Περισσότερο

---

¹⁵³² Ο.π.:3.

¹⁵³³ Ο.π.:85.

¹⁵³⁴ Ο.π.:90.

σημαντικό όμως ήταν το εξής: η θετικότητα της συναίνεσης δεν ήταν δεδομένη απλά και μόνο με την επίκλησή της. Ήταν απαραίτητος ο ορισμός ενός πλαισίου ή των αρχών με βάση τις οποίες θα αποκτούσε αληθινό νόημα και περιεχόμενο. Μέσα, δηλαδή από ποιες διαδικασίες θα οδηγούσε σε απτά αποτελέσματα, θα κατέληγε κάπου. Ειδάλλως, αντί συναίνεσης θα είχαμε επαύξηση των διαφωνιών.

Υπό αυτές τις συνθήκες οι εκπαιδευτικοί τονίζουν ότι η πίεση στην πολιτική εξουσία «*πάντοτε...δεν είναι μόνο συνδικαλιστική, είναι και κοινωνική*». ¹⁵³⁵ Η αξία της εξασφάλισης της ευνοϊκής συγκατάθεσης του κοινωνικού συνόλου απέναντι στα αιτήματα τους ερχόταν πάλι στο προσκήνιο. Η επίτευξη αυτού του στόχου απαιτούσε ενότητα και αξιοπιστία. Για τη σκέψη των δασκάλων οι δύο αυτές προϋποθέσεις (της εσωτερικής και εξωτερικής λειτουργίας του συνδικαλιστικού κινήματος) θα οδηγούσαν: α) στη συναίνεση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της εκπαίδευσης, β) στην υλοποίηση των διεκδικήσεων τους. ¹⁵³⁶

Τις ιδέες της για το στελεχιακό επαναλαμβάνει η ομοσπονδία κατά την ανταλλαγή μιας σειράς εγγράφων με το υπουργείο Παιδείας (2000). ¹⁵³⁷ Η ανάγκη κοινά αποδεκτού επιλεκτικού πλαισίου αναφερόταν ξανά. Η αποδοχή του δε θα έπρεπε να καταργεί τον κώδικα δεοντολογίας. Συνεπώς, προτεινόταν η ευρύτερη δυνατή συμφωνία, χωρίς η ίδια να αφήνεται στην τύχη. Έτσι, αποκλειόταν εξαρχής κάθε σκέψη να μετατραπεί μία ανάλογη προσπάθεια ή ένα όργανο διαλόγου και ανταλλαγής ιδεών σε επιδιαιτησία συμφερόντων υπό μια λογική συμβαλλόμενων μερών.

Η πιστοποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων θα προέκυπτε μόνο μέσα από αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια. Ο σχετικός κύκλος της αντίστοιχης έννοιας είχε πια κλείσει. Είχε δοθεί ένα τέρμα που περιόριζε την ασάφεια.

Το νέο νομικό πλαίσιο, το μετέπειτα π.δ. 25/2002, θα μελετηθεί από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη για ένα σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα. Παρά το μακρό των συζητήσεων, η ομοσπονδία επέμενε ότι δεν ανταποκρινόταν σε αρκετές από

---

¹⁵³⁵ Δ.Β.,1104:86.

¹⁵³⁶ Ο Κ. Λάβδας (2004:184-192) εντοπίζει μεταξύ των παραμέτρων που επηρεάζουν τις τακτικές των οργανωμένων συμφερόντων και τις ακόλουθες: α) τη δομή του πολιτικού συστήματος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κρατικών θεσμών, β) τα πρότυπα γραφειοκρατικής οργάνωσης του δημόσιου τομέα, γ) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κομμάτων και του κομματικού συστήματος, δ) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτικής κουλτούρας, ε) τα πολιτικά ζητήματα περί των οποίων πρόκειται ή οι στόχοι, η «θεματολογία» της δράσης των συγκεκριμένων ομάδων, στ) τις δυνατότητες διαμόρφωσης συμμαχιών ή / και ένταξης σε μια ευρύτερη πολιτική στρατηγική, ζ) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, το προφίλ, τα μέλη, οι πόροι και η δομή της ίδιας της οργάνωσης. Η πρόταξη, στις συγκεκριμένες απόψεις, του πολιτικού πλαισίου είναι προφανής.

¹⁵³⁷ Δ.Β.,1106:10.

τις επιλεκτικές αρχές που η ίδια προέτασε. Η αξιολόγηση θα ενίσχυε τις σχετικές συζητήσεις προς αυτή την κατεύθυνση.

Μάλιστα, οι τελευταίες θα διευρύνονταν άμεσα για να συμπεριλάβουν ένα νεοσύστατο τότε θεσμό στην εκπαίδευση, το θεσμό του περιφερειακού διευθυντή. Η Δ.Ο.Ε. πρότεινε την ίδρυση 15 περιφερειακών διευθύνσεων για το σύνολο της ελληνικής επικράτειας (με εξαίρεση την Αττική και τη Θεσσαλονίκη που θα υπήρχαν δύο). Των αποκεντρωμένων αυτών υπηρεσιών *«προϊσταται περιφερειακός Δ/ντής, ο οποίος προέρχεται από το χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και επιλέγεται από το αντίστοιχο συμβούλιο επιλογής προϊσταμένων...σύμφωνα με τις πάγιες θέσεις του κλάδου για τις επιλογές των στελεχών της εκπαίδευσης (αντικειμενικά-μετρήσιμα κριτήρια)»*.¹⁵³⁸ Με αυτό τον τρόπο προσδένεται και αυτός ο θεσμός με την επιχειρηματολογία της αντικειμενικότητας. Αυτός ήταν ο λόγος που προτασσόταν η επιλογή παρά ο διορισμός του. Η ενσωμάτωση στο υπάρχον εννοιολογικό πλαίσιο ήταν άμεση.¹⁵³⁹

Οι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν ότι συμφωνούσαν με την *«αποκέντρωση, τη δημοκρατική. Την αποκέντρωση που τα στελέχη θα επιλέγονται μέσα από αντικειμενική και αξιοκρατική διαδικασία. Διαφωνούμε με τον ορισμό του περιφερειακού διευθυντή, διότι όταν ο περιφερειακός διευθυντής διορίζεται από τον υπουργό, μέσα σε δύο λεπτά με την ευχέρεια που τον διορίζει τον καταργεί. Δεν εξυπηρετείται η ουσία της αποκέντρωσης με δοτές εξουσίες»*.¹⁵⁴⁰

Και αν η Δ.Ο.Ε. ήταν κάθετη σε ένα ζήτημα που αφορούσε κυρίως ενέργειες ή αποφάσεις της πολιτείας, την ίδια στάση θα υιοθετούσε για ένα δεύτερο που αφορούσε το δικό της πλαίσιο ερμηνείας για τις επιλογές στελεχών στην εκπαίδευση. Διέβλεπε ότι μερικά από τα αιτήματά της είχαν χάσει τη σημασία τους ή αποκτούσαν με τον καιρό ένα είδος ακαμψίας. Μερικές φορές δε, εγκλώβιζαν τις αναλύσεις του στελεχιακού δημιουργώντας στεγανά. Απέκλειαν έτσι, άλλες, εξίσου πιθανές προσεγγίσεις του.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της απουσίας ευελιξίας θεωρούνταν η μοριοποίηση και η μοριοδότηση των επιλεκτικών κριτηρίων. Έτσι, λεγόταν ότι

¹⁵³⁸ Δ.Β., 1108:2. Μέρος των διατάξεων του ν. 2817/2000.

¹⁵³⁹ Δ.Β., 1110:2.

¹⁵⁴⁰ Ο.π.: 83. Από τη δευτερολογία του προέδρου της ομοσπονδίας.

«είναι πολύ δύσκολο πράγμα...να συγκλίνουμε και να καταλήξουμε στα μόρια διότι...μας διακρίνει μια μοριοπληξία και μια μοριολαγνεία».¹⁵⁴¹ Ήταν από τις λίγες φορές που δηλωνόταν ότι μερικές φορές ένα αίτημα μπορεί να εγκλωβίσει τη σκέψη των εκπαιδευτικών.

Με απλά λόγια αυτό σήμαινε ότι κάθε αίτημα εμφανίζεται κάποια χρονική στιγμή, διατηρείται αυτούσιο για ορισμένο (χρονικό) διάστημα και στη συνέχεια «έχει» δύο πιθανές διεξόδους: ή τροποποιείται προσλαμβάνοντας νέα στοιχεία της εποχής του ή χάνεται μη μπορώντας να συμβάλει περαιτέρω στις διεκδικήσεις των εκπαιδευτικών. Η συχνή επίκληση της μοριοδότησης για αρκετά χρόνια είχε διαμορφώσει μια αντίστοιχη εικόνα. Επιθυμία να καταργηθεί ή να απορριφτεί ως μέρος του διεκδικητικού πλαισίου του συνδικάτου, όπως είχε συμβεί με άλλα αιτήματα, δεν υπήρχε. Παραδείγματα παρόμοιας φυσιολογικής εξέλιξης ή (συνδικαλιστικής) ωρίμανσης υπήρχαν πάμπολλα. Επίσης, και τα παραδείγματα εγκατάλειψης ή παράδοσης αιτημάτων στη λήθη, όταν είχαν ξεπεραστεί από τις συνθήκες που επικρατούσαν στην εκπαίδευση, ήταν αρκετά.

Ένα από τα τελευταία ήταν το δίλημμα μετεκπαίδευση ή όχι των υποψήφιων στελεχών, που μονοπώλησε το συνδικαλιστικό λόγο έως το 1980. Επομένως, δεν επρόκειτο για το συνδικαλιστικό «θάνατο» της μοριοδότησης, αλλά για μια προσπάθεια εννοιολογικής της ανανέωσης, που παρουσιαζόταν τότε ως επιτακτική ανάγκη. Η ανανέωση αυτή ενίσχυε τη δυναμική του συγκεκριμένου αιτήματος, φέρνοντάς το σε πλήρη αντιστοιχία με το παρόν του εκπαιδευτικού συστήματος.

Κάθε διακύβευμα, λοιπόν, για να διατηρηθεί «όφειλε» να αντανakλά τις πραγματικές συνθήκες που επικρατούσαν στην εκπαίδευση, να εκφράζει τον σφυγμό της εποχής του. Επιπρόσθετα, ένα μέρος του περιελάμβανε προβολές στο μέλλον, πλευρές δηλαδή που θα υλοποιούνταν αργότερα, μέσα από περισσότερο ή λιγότερο έντονους συνδικαλιστικούς αγώνες. Αυτές αποτελούσαν τις ιδέες των εκπαιδευτικών για το επιθυμητό ή το ευκαίριο των επιλογών, που ξεπερνούσαν συνήθως την εκπαιδευτική πραγματικότητα κάθε εποχής. Η τελευταία δυνατότητα το διαφύλασσε από τη μερικότητα, την αποσπασματικότητα και κυρίως την προσήλωση, τον εγκλωβισμό στο παρόν.

---

¹⁵⁴¹ Ο.π.

Σε συνάντηση που πραγματοποιείται τον Ιούλιο του 2001, Δ.Ο.Ε και υπουργείο Παιδείας θα ανταλλάξουν απόψεις για αρκετά εκπαιδευτικά ζητήματα. Στην ομοσπονδία κοινοποιείται σχέδιο νόμου για την οργάνωση των περιφερειακών υπηρεσιών της εκπαίδευσης. Η τελευταία τονίζει με έμφαση ότι οποιαδήποτε σχεδιαζόμενη αλλαγή δεν έπρεπε να έχει χαρακτηριστικά αιφνιδιασμού (ψήφιση, για παράδειγμα, από το θερινό τμήμα της Βουλής), όπως είχε συμβεί σε αρκετές περιπτώσεις στο παρελθόν. Ταυτόχρονα, έθετε πάλι το στελεχιακό ως ένα κατά βάση χρονίζον πρόβλημα.¹⁵⁴²

Η αξία του συγκεκριμένου εννοιολογικού «αποθέματος» δεν αναιρείται ούτε μετά την ψήφιση του π.δ. 25/2002.¹⁵⁴³ Η ύπαρξη ενός, εκτός των άλλων, σαφώς οριοθετημένου και σχετικά σταθερού επιλεκτικού μηχανισμού συνιστά σημείο αναφοράς για τη δράση της ομοσπονδίας. Αυτό συνέβαινε, επειδή έτσι διαφύλασσε την ακεραιότητα προσώπων και θεσμών, αλλά και τη δική της αξιοπιστία, τουλάχιστον για τα νομοθετήματα εκείνα που συμμετείχε ενεργά στη σύνταξή τους. Διαφορετικά, το εκάστοτε διοικητικό συμβούλιο θα αποτελούσε τους προνομιακούς συζητητές, ίσως και θεατές, ενός «έργου» επαναλαμβανόμενου. Και τίποτε παραπάνω.¹⁵⁴⁴

Στη 71^η γενική συνέλευση που ακολουθεί η μοριοδότηση και οι σχετικοί περιορισμοί της προκαλούν το ενδιαφέρον και πάλι. Οι δάσκαλοι ομολογούν ότι το π.δ. 25/2002 διαμορφώθηκε *«χωρίς τις δικές μας (τους)...προτάσεις και ιδιαίτερα στο θέμα της μοριοδότησης των επιμέρους κριτηρίων. Αποφύγαμε να τοποθετηθούμε επί της ουσίας, ίσως για να μη «στενοχωρήσουμε» κάποιους, για να μην «αναλάβουμε» το κόστος, μιας και ο καθένας ξεκινάει από την περίπτωσή του»*.¹⁵⁴⁵ Η δήλωση αυτή αποκάλυπτε τις διαφορετικές προσεγγίσεις του στελεχιακού από συγκεκριμένες ομάδες εκπαιδευτικών που υπήρχαν στο εσωτερικό του συνδικάτου. Οι τελευταίες λειτουργούσαν ως ομάδες συμφερόντων και επεδίωκαν να διαμορφώσουν τον διεκδικητικό του λόγο σύμφωνα με τις απόψεις τους. Το συνδικάτο δεν ήταν σε καμιά περίπτωση ένας συνδικαλιστικά ομοιόμορφος χώρος. *Διέθετε σε διάφορες περιόδους «εσωτερικό τοπίο», λιγότερο ή περισσότερο σαφές.*

---

¹⁵⁴² Ο.π.: 62.

¹⁵⁴³ Δ.Β., 1116:50,62.

¹⁵⁴⁴ Δ.Β., 1122:88.

¹⁵⁴⁵ Δ.Β., 1116:50. Τοποθέτηση αιρετού στην 71^η γενική συνέλευση.

Η παραδοχή ότι ακολουθούνταν σε αρκετές περιπτώσεις προσωπικές ή ομαδικές στρατηγικές ανέλιξης από τους εκπαιδευτικούς που επιθυμούσαν να επιλεγούν σε θέση στελέχους δεν αποτελούσε κάτι καινούργιο. Όπως έχουμε αναφέρει και αλλού, είχε διατυπωθεί ξανά κατά το παρελθόν σε ανάλογες διεργασίες. Η διαφορά ήταν ότι τώρα αναφερόταν με σαφήνεια πως κάτι τέτοιο χαρακτήριζε και τη στάση των δύο μεγαλύτερων ομοσπονδιών της εκπαίδευσης, της Δ.Ο.Ε. και της Ο.Λ.Μ.Ε. Έτσι, λεγόταν πως *«αν μάλιστα λάβουμε υπόψη και τη διαφορετική αντίληψη με την οποία προσεγγίζουν οι συνάδελφοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης την όλη διαδικασία επιλογής στελεχών, τότε αντιλαμβανόμαστε ότι το όλο θέμα δεν αντιμετωπίζεται με γενικόλογες θέσεις και απόψεις περί αξιοκρατίας και αντικειμενικότητας»*.¹⁵⁴⁶

Η διαφορετική αντίληψη του θέματος μεταξύ των δύο φορέων εξηγεί και τις δυσκολίες που υπήρχαν για την εξασφάλιση της συναίνεσης. Η παραδοχή αυτή αποκάλυπτε και κάτι ακόμη: σε αρκετές περιπτώσεις τα δύο συνδικάτα θα ακολουθήσουν συνδικαλιστικά χωριστή πορεία, αφού δεν υπήρχε επαρκής σύμπτωση αιτημάτων (καθότι η απόλυτη σύμπτωση ήταν εξαιρετικά δύσκολη). Κάτι τέτοιο αποτελούσε ένα πρόσθετο εμπόδιο για την επίλυση των προβλημάτων, έχοντας ως αφετηρία το ίδιο το εσωτερικό της εκπαίδευσης. Επιπλέον, όπως ανέφερε και η προηγούμενη δήλωση, θα αυξανόταν η επιφυλακτικότητα της Δ.Ο.Ε. μπροστά στον κίνδυνο να προκαλέσει με τις πρωτοβουλίες της τη δυσαρέσκεια της Ο.Λ.Μ.Ε. (η οποία θα θεωρούσε ότι απειλούνταν τα συμφέροντά της). Ενθαρρυντικό ήταν ότι αυτή η μερική ή ολική διάσταση απόψεων δεν παρουσιαζόταν σε όλα τα θέματα ή σε όλες τις διεκδικήσεις των συνδικάτων.

Εκτός από τη διατύπωση αυτών των απόψεων, στις ίδιες συλλογικές διεργασίες γίνεται και μια ανασκόπηση του συνόλου των ιδεών που αφορούσαν την αντικειμενικότητα και τους τρόπους διασφάλισης της. Έτσι, τονιζόταν πως *«όλοι μας συμφωνούμε ότι η αξιοκρατία δε διασφαλίζεται χωρίς αντικειμενικότητα στην κρίση αλλά και η αντικειμενικότητα δεν κατοχυρώνεται εφόσον δεν υπάρχουν αδιαμφισβήτητα κριτήρια μετρήσιμα και κοινής αποδοχής. Τι είναι, όμως, αξιοκρατία; Πώς μπορεί αυτή να προσδιοριστεί και να αποτιμηθεί; Μήπως ο καθένας μας την κόβει και τη ράβει στα μέτρα του; Είναι μόνο τα τυπικά–μετρήσιμα*

---

¹⁵⁴⁶ Ο.π.

κριτήρια και προσόντα, η εμπειρία, η αρχαιότητα, η καλή παρουσία κατά τη διαδικασία της συνέντευξης, το προϊόν της αξιολογικής έκθεσης που θα διαμορφώσουν το τελικό αξιολογικό-αξιοκρατικό αποτέλεσμα; Μήπως θα πρέπει να εξετάσουμε και την περίπτωση συμμετοχής στην όλη διαδικασία και ενός γραπτού διαγωνισμού που θα έχει όλα τα εχέγγυα της διαφάνειας, της αξιοκρατίας και αντικειμενικότητας; Είναι μερικά ερωτήματα που περιμένουν απ' όλους μας συγκεκριμένες, τεκμηριωμένες και σαφείς απαντήσεις».¹⁵⁴⁷

Στο εκτεταμένο αυτό απόσπασμα φαίνεται πως στα θέματα αυτά δεν είχε ειπωθεί ακόμη η τελευταία λέξη. Η αντικειμενικότητα των επιλογών εξακολουθούσε να απασχολεί το σύνολο του διδασκαλικού κόσμου. Η αξιοκρατία αντιμετωπιζόταν σαν εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση ή μάλλον σαν ένα αναπάντητο ερώτημα. Σε αρκετά, επομένως, από τα ζητήματα του στελεχιακού η συζήτηση βρισκόταν στο σημείο που είχε αρχίσει. Η αβεβαιότητα αυτή, η έλλειψη σίγουρων και οριστικών διευθετήσεων ωθούσε τους δασκάλους στην επαναφορά λύσεων από το παρελθόν, που φάνταζαν ως ικανοποιητική αντιμετώπιση των διογκούμενων προβλημάτων.

Κατακλείδα των αναλύσεων αυτών ήταν η παραδοχή πως *«κανένας...δεν έχει το δικαίωμα να οικειοποιείται τις «καλές» επιλογές ή να χρεώνει τις «κακές» σε άλλους. Αυτές είναι λογικές και πρακτικές που είναι καταδικασμένες στη συνείδηση όλων των συναδέλφων»*.¹⁵⁴⁸ Βέβαια, αυτό δεν σήμαινε ότι δεν υπήρχαν ευθύνες διαφοροποιημένης βαρύτητας ανάμεσα στην πολιτεία και το συνδικάτο. Η άποψη αυτή απευθυνόταν, κυρίως, στο εσωτερικό της ομοσπονδίας, στην παραταξιακή μορφή εκπροσώπησης των εκπαιδευτικών. Πιο συγκεκριμένα, στις συχνές αντεγκλήσεις μεταξύ αυτών των διαφορετικών ομάδων σχετικά με το πότε πραγματοποιούνταν αξιοκρατικές επιλογές, υπό ποιες κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις, με ποιο νομοθετικό πλαίσιο και με τη συμβολή κυρίως τίνος εκπροσώπου της ομοσπονδίας.

Το στελεχιακό, επομένως, και τα ζητήματά του, πριν αποκτήσουν συλλογική έκφραση, πριν αρθρωθούν ως συλλογικά αιτήματα, γίνονταν αντικείμενο των διαγκωνισμών των πολιτικών παρατάξεων που δρούσαν στο χώρο της εκπαίδευσης. Οι ανταγωνισμοί αυτοί, συνήθως, δεν έφταναν σε σημείο τέτοιο

---

¹⁵⁴⁷ Ο.π.

¹⁵⁴⁸ Ο.π.

ώστε να υποσκάπτουν το σύνολο της υπόθεσης. Εξάλλου, όπως έχουμε αναφέρει και αλλού, η παραταξιακή εκπροσώπηση συμφερόντων κυριαρχεί μετά τη μεταπολίτευση ως ο μοναδικός τρόπος συνδικαλιστικής έκφρασης των εργαζομένων, τόσο στον ιδιωτικό, όσο και στο δημόσιο τομέα.

Στην περίπτωση μας, όμως, δεν ετίθετο απλά θέμα παραταξιακών λογικών που περιέπλεκαν κι άλλο το στελεχιακό. Επρόκειτο για ευθείες βολές κατά της ηγεσίας του συνδικαλιστικού κινήματος και των αιρετών που εκπροσωπούσαν τους δασκάλους στα συμβούλια επιλογής. Οι τόνοι θα οξύνονταν και η αντιπαράθεση θα κορυφωνόταν, αφού ορισμένοι εκπαιδευτικοί αναρωτιούνταν *«αλήθεια, ποιοι ασκούν τις πιέσεις; (στους επιλεκτικούς μηχανισμούς) Ο άγνωστος συνάδελφος ή ο γνωστός συνδικαλιστής; Δεν είναι δυνατόν, εμείς που κυρίως αγωνιζόμαστε για την ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης, όταν μιλάμε για αντικειμενικότητα και αξιοκρατία να εννοούμε όλους τους υπόλοιπους, 50.000 συναδέλφους, εκτός από μας τους ίδιους!»*¹⁵⁴⁹ Για μια ακόμη φορά η Δ.Ο.Ε. έκανε την αναγκαία αυτοκριτική της, και μάλιστα με τον πιο καυστικό τρόπο.

Η διαφάνεια και η αποδοχή διαδικασιών και αποτελεσμάτων προτάσσονται και πάλι. Η δυνατότητα ελέγχου τούς έδινε νέο περιεχόμενο. Το ενδεχόμενο επαλήθευσης της αξιολογικής απόδοσης κάθε υποψηφίου μέσω του υπολογισμού της βαθμολογίας του μόνο με μετρήσιμα-αντικειμενικά κριτήρια ήταν ένα σημαντικό πλεονέκτημα.

Οι εκπρόσωποι των δασκάλων είχαν δισταμένες γνώμες, γι' αυτό δε θα υπάρξει από την αρχή συνολική τοποθέτηση για το π.δ. 25/2002. Οι εσωτερικές αυτές διαφωνίες προέκυψαν, καθώς για κάποιους εκπαιδευτικούς η αξιολόγηση δεν ήταν δυνατό να αποτελεί κριτήριο επιλογής. Μια δεύτερη ομάδα μέσα στο διοικητικό συμβούλιο της Δ.Ο.Ε. εντόπιζε, κατά τη γνώμη της, έντεκα θετικά σημεία στο συγκεκριμένο κείμενο. Υπό αυτούς τους όρους δεν υπήρχε ένας κοινός τόπος, μια συνισταμένη προκειμένου να διαμορφωθούν συγκεκριμένες και ευρύτερης αποδοχής προτάσεις.¹⁵⁵⁰

Η παραπάνω παραδοχή, και μάλιστα ενώπιον της 71^{ης} γενικής συνέλευσης, αποκάλυπτε τη μορφή, το είδος της εσωτερικής λειτουργίας που χαρακτήριζε το συνδικαλιστικό κίνημα. Δηλαδή, ότι δεν υπήρχαν θέσεις εκ των προτέρων,

---

¹⁵⁴⁹ Δ.Β., 1116:55.

¹⁵⁵⁰ Ο.π.: 62.

προαποφασισμένες, όπως και ότι η συναίνεση δεν ήταν πάντοτε εξασφαλισμένη. Οι θέσεις που παράγονταν κάθε φορά ήταν η συνισταμένη όλων των απόψεων ή τουλάχιστον της μεγαλύτερης δυνατής πλειοψηφίας. Αυτά, βέβαια, συνέβαιναν σε επίπεδο ηγεσίας του συνδικάτου. Όταν ερχόταν η ώρα των γενικών συνελεύσεων, οι διαδικασίες που ενεργοποιούνταν ήταν διαφορετικές. Διέθεταν την απαραίτητη ευρύτητα, ώστε οι απόψεις καθενός να τίθενται υπό δοκιμασία.

Δεν είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε, για το σύνολο των πλευρών της διαδικασίας στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος και με την απαιτούμενη ακρίβεια, εάν και σε ποιο βαθμό οι αντιδράσεις της Δ.Ο.Ε. αποτελούσαν απλά συνδικαλιστική «δυσφορία ή γκρίνια». Δηλαδή, κριτική για την κριτική, αντιδράσεις της στιγμής ή επιχειρηματολογία με ελλιπές περιεχόμενο. Οι ενδείξεις σε αρκετά από τα θέματα που εξετάσαμε δεν παρουσιάζουν την ομοσπονδία να λειτουργεί κατ' αυτό τον τρόπο. Απεναντίας, μάλιστα, φαίνεται να θέτει με αρκετή καθαρότητα ζητήματα που την απασχολούσαν πραγματικά, τα οποία τις περισσότερες φορές ήταν προϊόν εμπειριστατωμένης μελέτης.

Δύο από αυτά, όπως έχουμε αναφέρει και αλλού, ήταν η διαφάνεια και η σχέση της αξιολόγησης με τη στελέχωση των θέσεων ευθύνης. Είδαμε ότι από το 1997 και μετά ο προβληματισμός γύρω από την απόδοση λόγου ενισχύεται και θα προσδεθεί με τις σχετικές αναλύσεις του στελεχιακού. Τώρα, όμως, θα συμβεί και κάτι ακόμη: αξιοποιείται ως επιχείρημα από την ομοσπονδία υπό μία λογική αμοιβαιότητας ή αλληλοτροφοδότησης. Δηλαδή, οι εκπαιδευτικοί διατείνονταν πως για να αποδεχτεί κάποιος την εφαρμογή στην πράξη ενός δεδομένου μοντέλου αξιολόγησης απαιτούνταν στελέχη εγνωσμένης αμεροληψίας, που θα το υλοποιούσαν.

Και αυτό απαιτούσε την ύπαρξη ενός επιλεκτικού πλαισίου που θα είχε όλα τα χαρακτηριστικά της συστημικής προσέγγισης/ερμηνείας που διεκδικούσαν. *Το σχετικό επιχείρημα μπορούσε να αντιστραφεί κιόλας, λέγοντας πως αφού κάτι τέτοιο δεν είχε επιτευχθεί μέχρι τότε, καμία ουσιαστική συζήτηση για την εφαρμογή ενός μοντέλου αξιολόγησης στην πράξη δεν μπορούσε να γίνει.* Συνεπώς, το τμήμα εκείνο των νομοθετημάτων που όριζε πως ένα σημαντικό μέρος του επιλεκτικού αποτελέσματος θα καθοριζόταν από την αξιολόγηση των υποψηφίων παρέμενε ανενεργό. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, που το στελεχιακό ενίσχυε την επιχειρηματολογία των εκπαιδευτικών για την απόρριψη της αξιολόγησης χωρίς προϋποθέσεις, αποκαλυπτόταν και κάτι άλλο. *Η ύπαρξη συνδικαλιστικής*

όσμωσης των αιτημάτων, η απουσία αγκυλώσεων και στεγανών στο συνδικαλιστικό λόγο. Η διεκδίκηση, δηλαδή κάποιου αιτήματος μπορούσε να συμβάλλει υποστηρικτικά στην επίτευξη (και) άλλων.

Με αυτή την πρακτική θα συνέχιζε η ομοσπονδία και στο άμεσο μέλλον, κατά τα πρώτα έτη του 21^{ου} αιώνα. Όσο για το στελεχιακό, δε θα παρεκκλίνει της γραμμής που ζητούσε τη συνολική ρύθμισή του και όχι αποσπασματικές παρεμβάσεις που το περιέπλεκαν. Η αξιοκρατία συμπορευόταν με την αντικειμενικότητα, ενώ η τελευταία διασφαλιζόταν μόνο με αδιαμφισβήτητα και κοινής αποδοχής κριτήρια.¹⁵⁵¹ Η μοριοδότηση των κριτηρίων αυτών αποτελούσε ακόμη ζητούμενο, αφού θα θεωρηθεί πως και αυτή που όριζε το π.δ. 25/2002 οδηγούσε σε αδικίες.

Έτσι, θα υποστηριχτεί ότι επρόκειτο για «ένα π.δ. που καταρτίστηκε χωρίς τη συμμετοχή του κλάδου, χωρίς τις δικές μας προτάσεις. Αποφύγαμε όλοι να τοποθετηθούμε επί της ουσίας για ευνόητους λόγους. Πρωτάνευσε η λογική της σκοπιμότητας και ο κίνδυνος του κόστους για όλους μας».¹⁵⁵² Αποκαλυπτόταν πως το θέμα είχε τις δικές του ιδιαιτερότητες. Οι τελευταίες, όπως αναφέραμε και αλλού, φαίνονταν και από τη διαφορετική προσέγγιση που ακολουθούνταν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αντιλαμβάνονταν όλοι, λοιπόν, «ότι το όλο θέμα δεν αντιμετωπίζεται με ευχολόγια, με γενικόλογες θέσεις και απόψεις περί αξιοκρατίας και αντικειμενικότητας, πολύ δε περισσότερο με τη «σιωπή» μας».

Το επίμαχο ζήτημα κυριαρχεί ξανά στις συζητήσεις των εκπαιδευτικών. Οι τελευταίοι, αποδεχόταν το δικό τους μερίδιο ευθύνης που πήγαζε από τη συμμετοχή τους στις επιλογές με βάση ένα συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο. Γιατί κάτι τέτοιο ως ένα βαθμό αποτελούσε, τυπικά και ουσιαστικά, νομιμοποίησή τους. Η ομοσπονδία απαιτούσε από τους εμπλεκόμενους στις διαδικασίες επιλογής το αυτονόητο: να τηρούν πιστά τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις, κυρίως όσες αφορούσαν τα επιμέρους κριτήρια.¹⁵⁵³ Ίδιως η αποτίμηση του συγγραφικού έργου και τα ζητήματα διαφάνειας προκαλούσαν αρκετές τριβές.

Έτσι, προτάσσεται η αξιολόγησή του υποψήφιου στελέχους από κάθε μέλος του συμβουλίου επιλογής, με σκοπό να περιοριστούν οι αδικίες και να

---

¹⁵⁵¹ Δ.Β.,1122:87.

¹⁵⁵² Ο.π.:88.

¹⁵⁵³ Ο.π. Όπως χαρακτηριστικά λεγόταν «όλοι μας έχουμε, λίγο-πολύ βάλει νερό στο κρασί μας, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν οι ακρότητες του παρελθόντος».

κατοχυρωθεί η ισότιμη μεταχείριση των υποψηφίων. Επιπλέον, δεν απορρίπτεται η ιδέα της γραπτής δοκιμασίας ως μέσου διασφάλισης της αντικειμενικότητας των επιλεκτικών αποτελεσμάτων.¹⁵⁵⁴ Ο διαγωνισμός, αρκετές δεκαετίες μετά την κατάργησή του, προσαρτάτο στο αντίστοιχο σύνολο ιδεών και παρουσιαζόταν σαν μια λύση με ορισμένη βαρύτητα.

Αυτό που επιθυμούσε η ομοσπονδία ως συλλογική έκφραση των δασκάλων ήταν να προκύπτει, κάθε φορά, το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα με βάση ένα σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο που θα είχε συνέπεια και διάρκεια. Η συνεχής εναλλαγή προεδρικών διαταγμάτων, η αέναη και ατέρμονη προσπάθεια να γίνουν καλύτερα, οι προσωρινότητες και οι καταργήσεις θητειών δε γίνονταν αποδεκτά. Το σημαντικότερο ήταν ότι δεν μπορούσαν να επαναλαμβάνονται.¹⁵⁵⁵ Διαφορετικά πραγματικότητες όπως οι παραπάνω θα εξακολουθούσαν να υπάρχουν σε μια αδιάσπαστη συνέχεια.

Η συγκεκριμένη περίοδος θα έκλεινε με μια ακόμη αναφορά στην αξιολόγηση και το ρόλο της, τόσο σε σχέση με τα καθήκοντα του στελεχιακού δυναμικού, όσο και με την επιλογή του.¹⁵⁵⁶ Δε θα έπαυαν να απασχολούν τους δασκάλους και τα ζητήματα διαφάνειας των επιλεκτικών μηχανισμών.¹⁵⁵⁷

Η ερμηνευτική αξία, λοιπόν, του πολυπαραγοντικού μοντέλου ή του συστημικού παραδείγματος διατηρείται (Κυηη, 1997:111-120). Είχε διανυθεί ένα σημαντικό χρονικό διάστημα έως τότε. Από τις αναζητήσεις και τους προσανατολισμούς που είχαν διαμορφωθεί κατά τη διάρκειά του θα δημιουργούνταν η προσέγγιση αυτή. Αποτελούσε μια προσπάθεια να συνδεθούν αμοιβαία ένα σύνολο εννοιών, που η εμπειρία, θετική ή αρνητική, είχε δείξει ότι σχετίζονταν με ορισμένο τρόπο με το στελεχιακό. Η Δ.Ο.Ε. επεδίωκε να αποσαφηνίσει τόσο τη σχέση αυτών των εννοιών μεταξύ τους, όσο και με τον πυρήνα του στελεχιακού προβλήματος. Η στόχευσή της, που θα επιτυγχανόταν, ήταν η δημιουργία του ερμηνευτικού αυτού παραδείγματος. Επίσης, η λειτουργική αξιοποίησή του για την «αποκωδικοποίηση» των εκάστοτε πρωτοβουλιών της πολιτείας και τη δημιουργία συγκροτημένων τοποθετήσεων-θέσεων απέναντι σ' αυτές.

---

¹⁵⁵⁴ Ο.π.:89.

¹⁵⁵⁵ Δ.Β.,1122:92.

¹⁵⁵⁶ Δ.Β.,1128:107. Από τη δευτερολογία του προέδρου στην 73^η γενική συνέλευση.

¹⁵⁵⁷ Ο.π.:2.

Οι περισσότερες από τις έννοιες που συγκροτούν αυτό το πλαίσιο ερμηνείας είναι ασαφείς και μερικώς ανεπτυγμένες πριν τη δικτατορία. Το χρονικό αυτό διάστημα κυριαρχούν οι «προσωποκεντρικές λογικές» (με έμφαση στο ήθος των υποψηφίων), ενώ η αντικειμενικότητά τους θεωρείται δεδομένη ή δεν έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον του συνδικάτου των δασκάλων, όπως θα συμβεί αργότερα.

Κατά τη μεταπολίτευση η Δ.Ο.Ε. θα προτάξει το συγκεκριμένο στη θέση του αφηρημένου, το αυτοτελώς μετρήσιμο στη θέση του γενικά περιγραφόμενου. Οι προαναφερόμενες έννοιες συνδέονται με διάφορα σημεία της διαδικασίας επιλογής, ακολουθώντας και τη λεπτομερή μελέτη/ανάλυση της τελευταίας. Θα αποτελέσουν ένα *πλέγμα αλληλοϋποστηριζόμενων παραγόντων*. Ταυτόχρονα, θα αναδειχτούν αρκετές από τις αρνητικές πλευρές της διαδικασίας επιλογής, όπως: α) η συνοπτικότητά της, β) η συνεκτίμηση πολλές φορές των προσόντων των υποψηφίων (που οδηγούσε στη σύγχυση και την αυθαιρεσία), γ) η «ρύθμιση» των μεθόδων που την αποτελούσαν, δ) η διαμόρφωση ημιτελών νομικών πλαισίων που νομιμοποιούσαν κάθε είδους παρεμβάσεις. Τα νομοθετήματα που διαμορφώνονται παρουσιάζουν διαφορετικά επίπεδα ή βαθμούς υλοποίησης των κομβικών για την ομοσπονδία εννοιών. Το ερώτημα που μένει να απαντηθεί είναι αν η πολιτεία δεν μπόρεσε ή δε θέλησε να διαμορφώσει ένα σταθερό επιλεκτικό πλαίσιο; Κι αν όχι, γιατί;

Το διάστημα μεταξύ 1978-1986, για τη Δ.Ο.Ε., χαρακτηρίζεται από την παραγωγή θέσεων με ευρύτερο φιλοσοφικό προσανατολισμό. Θεωρεί ότι το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα εξυπηρετεί ταξικούς στόχους και συμφέροντα. Στη θέση του προτάσσει την παιδεία της κοινωνικής απελευθέρωσης. Ο σχολικός σύμβουλος, θεσμός-κλειδί εκείνη την εποχή, υποστηριζόταν ότι θα συνέβαλε στην αναδιάταξη όλων εκείνων των κοινωνικών δυνάμεων που θα συνέδεαν το σχολείο με τον κοινωνικό περίγυρο και την παραγωγική διαδικασία. Οι στόχοι ήταν υψηλοί. Η ομοσπονδία, όμως, θα υπερέβαινε τα περιθώρια που κάθε φορά της παραχωρούσαν διάφοροι δομικοί παράγοντες, σχετιζόμενοι με το εκπαιδευτικό σύστημα (η κυβέρνηση, τα κόμματα, το πολιτικό σύστημα, το νομικό πλαίσιο).

Την ίδια περίοδο η έμφαση στη συμμετοχικότητα, την εκλογιμότητα, τη συνευθύνη, την αντιπροσωπευτικότητα, τη συναίνεση παρέχει αρκετά στοιχεία (μιας μορφής) κοινωνικού κορπορατισμού. Τουλάχιστον, η Δ.Ο.Ε. φαίνεται να

επιδιώκει κάτι τέτοιο. Σ' ένα βαθμό αυτό αποκαλύπτει η πρόταξη στο *πολυπαραγοντικό μοντέλο ερμηνείας*, που συγκροτεί για το στελεχιακό, της σταθερότητας/διάρκειας, της συναίνεσης και της δημοκρατικότητας.

Αναφέρεται στην τελευταία κάθε φορά που, κατά τη γνώμη του συνδικάτου, η εφαρμοζόμενη πολιτική στην εκπαίδευση παρουσίαζε συγκεντρωτικά χαρακτηριστικά. Αντίστοιχη είναι η προσέγγιση που διαμορφώνει η Δ.Ο.Ε. για το υπηρεσιακό καθεστώς των στελεχών (μονιμότητα), αλλά και για την αξιολόγηση. Σε αρκετές περιπτώσεις, όμως, εξαρτά τη δημοκρατικότητα ενός μέτρου από το βαθμό στον οποίο συμμετέχει στη διαμόρφωσή του. Για παράδειγμα, ένα υπηρεσιακό συμβούλιο ή ένα όργανο επιλογής είναι δημοκρατικό όταν τα περισσότερα μέλη του είναι εκπαιδευτικοί. Ίσχυε, όμως, αυτό πάντοτε;

Η θετικότητα της συναίνεσης δεν ήταν δεδομένη, απλά και μόνο με την επίκλησή της. Ήταν απαραίτητος ο ορισμός πλαισίου ή αρχών με βάση τις οποίες θα αποκτούσε αληθινό νόημα και περιεχόμενο. Ταυτόχρονα, παρατηρείται η συνδικαλιστική όσμωση των αιτημάτων της, η αμοιβαία ενίσχυσή τους.

Το χρονικό διάστημα 1993-1997 θα αναζητηθεί μια νέα μορφή ισορροπίας με το ΥΠ.Ε.Π.Θ, ένας διαφορετικός τρόπος προσέγγισης των προβλημάτων του στελεχιακού. Η επιμέρους εξέταση κάποιων διαστάσεων του ή η περιχαράκωση του συνδικάτου σε κάποια βασικά στοιχεία, ανάλογα και με τις αντιδράσεις της πολιτείας, θα περιοριστεί στο ελάχιστο. Θα έχουμε, υπό προϋποθέσεις, την ανάδυση του εξαρθρωμένου κορπορατισμού ως τρόπου σύνδεσης των συγκεκριμένων φορέων δράσης του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Ένα από τα χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου είναι η παραγωγή πολιτικών για το στελεχιακό, χωρίς σύγκρουση των δύο φορέων. Επιπλέον, ο πιο αποφασιστικός από αυτούς (ΥΠ.Ε.Π.Θ.) δεν επιθυμεί να παραγκωνίσει τον άλλο (Δ.Ο.Ε.) κατά τη λήψη των αποφάσεων ή τη σύνταξη των νομικών κείμενων που ρύθμιζαν το ζήτημα. Η από κοινού αντιμετώπιση μιας σειράς θεμάτων δεν παρουσιάζει στοιχεία επιβολής (κρατικός κορπορατισμός). Αξιοσημείωτο εύρημα αποτελεί, την ίδια περίοδο, η προσπάθεια υπογραφής Κλαδικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας για την εκπαίδευση (Αύγουστος του 2000).

Η επιδίωξη της ένταξης της χώρας στη νέα συλλογικότητα του ευρωπαϊκού χώρου (ΟΝΕ), πέρα από τις δυσκολίες που περιείχε, δημιουργεί προσδοκίες και ελπίδες. Η διαμόρφωση συναινετικών πολιτικών ήταν πολύ σημαντική για κάθε μέλος της εκπαιδευτικής κοινότητας. Απαιτούσε, όμως, ανάλογες προσαρμογές.

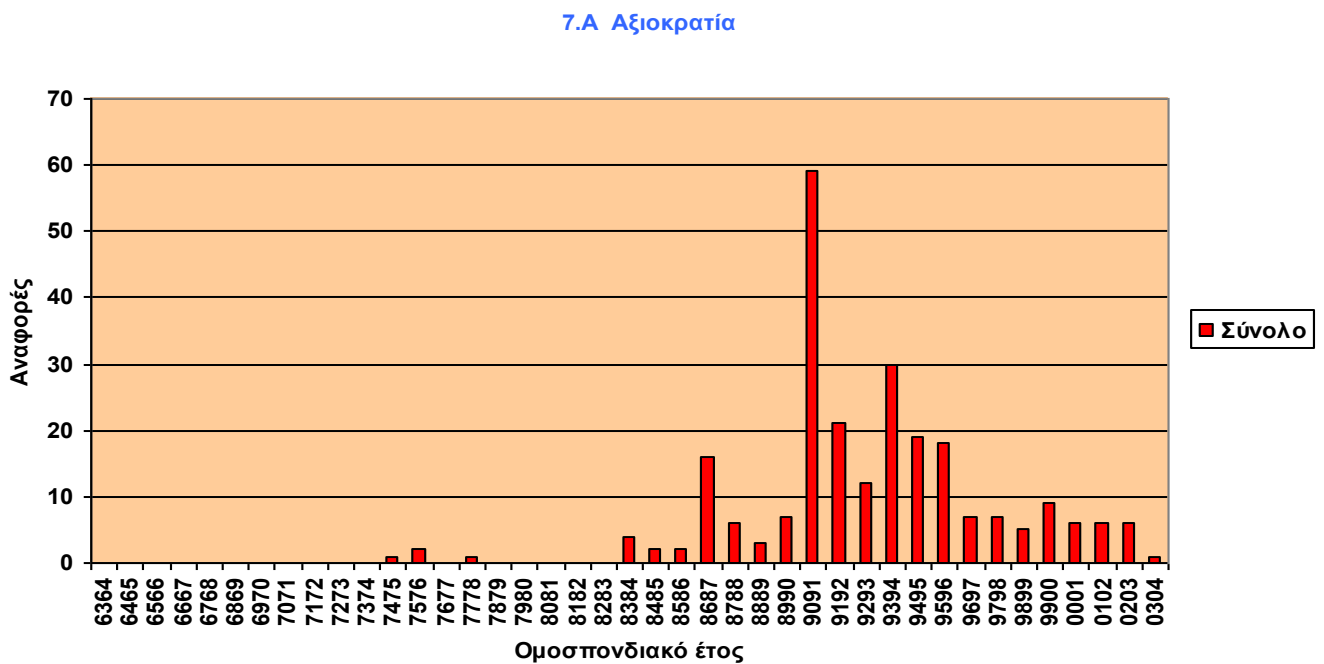
Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές τόσο πριν (1996-1997, 1999-2001), όσο και μετά την υιοθέτηση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος (2001-2004). Για τη Δ.Ο.Ε. οι προτεινόμενες θέσεις του στελεχιακού όφειλαν να είναι προσεκτικά μελετημένες, αλλά και προϊόν της ευρύτερης δυνατής συναίνεσης. Γι' αυτό υιοθετεί, όσον αφορά το θέμα της εργασίας μας, μια σειρά από στρατηγικές ή παίρνει αποφάσεις που θα μπορούσαν να εντάξουν τις σχέσεις της με το ΥΠ.Ε.Π.Θ. σε δίκτυα παραγωγής εκπαιδευτικής πολιτικής στα πλαίσια του ανταγωνιστικού κορπορατισμού.

Η αλλαγή των προσανατολισμών του συνδικάτου φαίνεται και από τα εξής: α) τις πυκνές αναφορές στην εσωτερική του λειτουργία (την ανάγκη ελέγχου των κάθε είδους μαξιμαλιστικών διεκδικήσεων, της αδιέξοδης παραταξιακής σύγκρουσης, της επίκλησης των απεργιακών κινητοποιήσεων ως μοναδικό τρόπο αντιμετώπισης των διαφωνιών με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, την εξάλειψη των δικών του αδυναμιών), β) συνέπεια των παραπάνω, την προσπάθεια για αποτίναξη συντεχνιακών χαρακτηριστικών του, γ) τη συχνή επίκληση της ανάγκης-οράματος για τη δημιουργία μιας «ισχυρής Ελλάδας» στα πλαίσια ενός μεταβαλλόμενου παγκοσμιοποιημένου διεθνούς περιβάλλοντος, δ) την αλλαγή στάσης απέναντι στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού (συμμετέχει ενεργά στην αντίστοιχη «ομάδα σκέψης»).

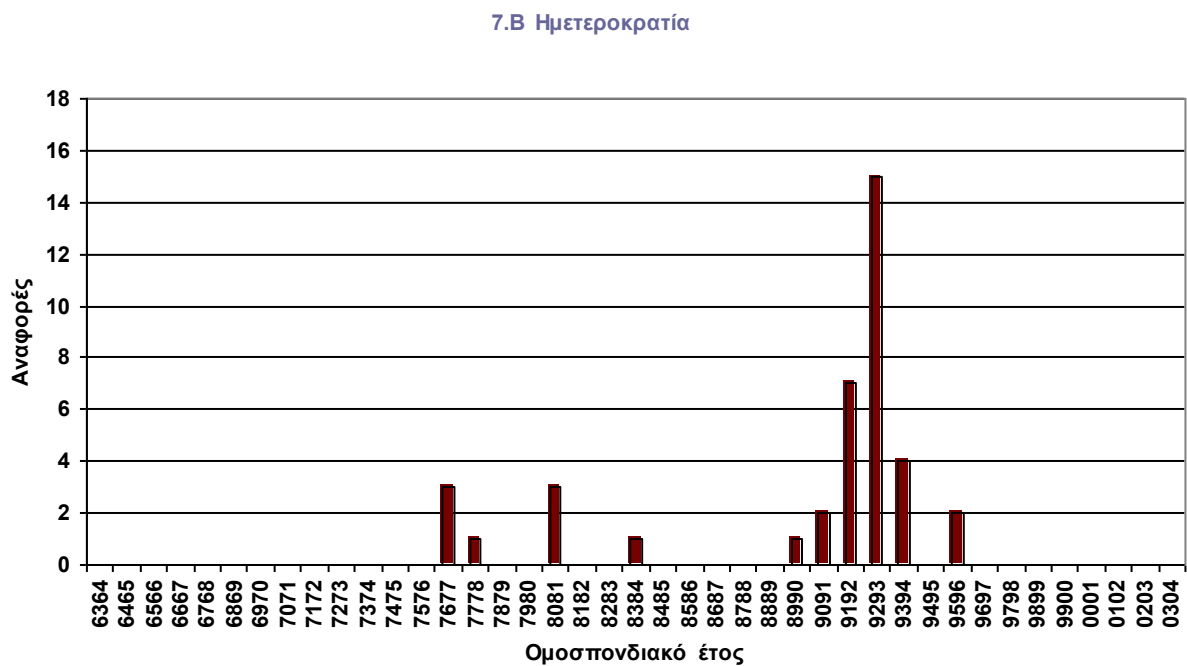
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο

Αποτελέσματα επιλογών

7.A Αξιοκρατία

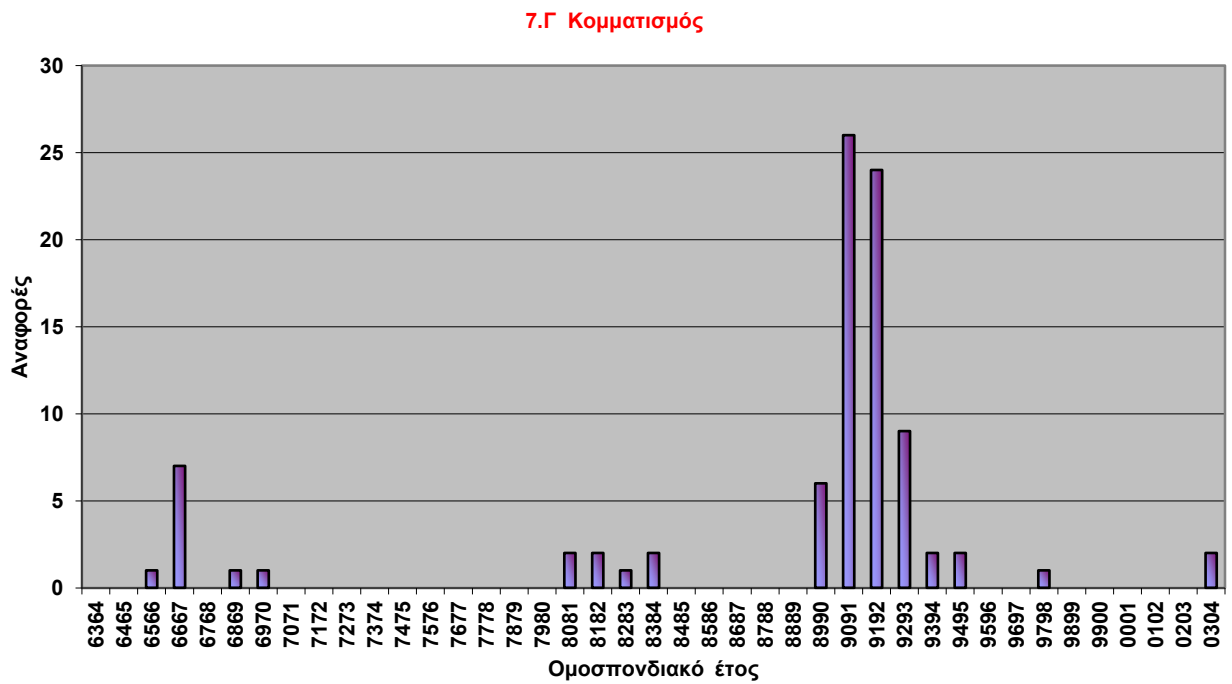

7.B Ημετεροκρατία

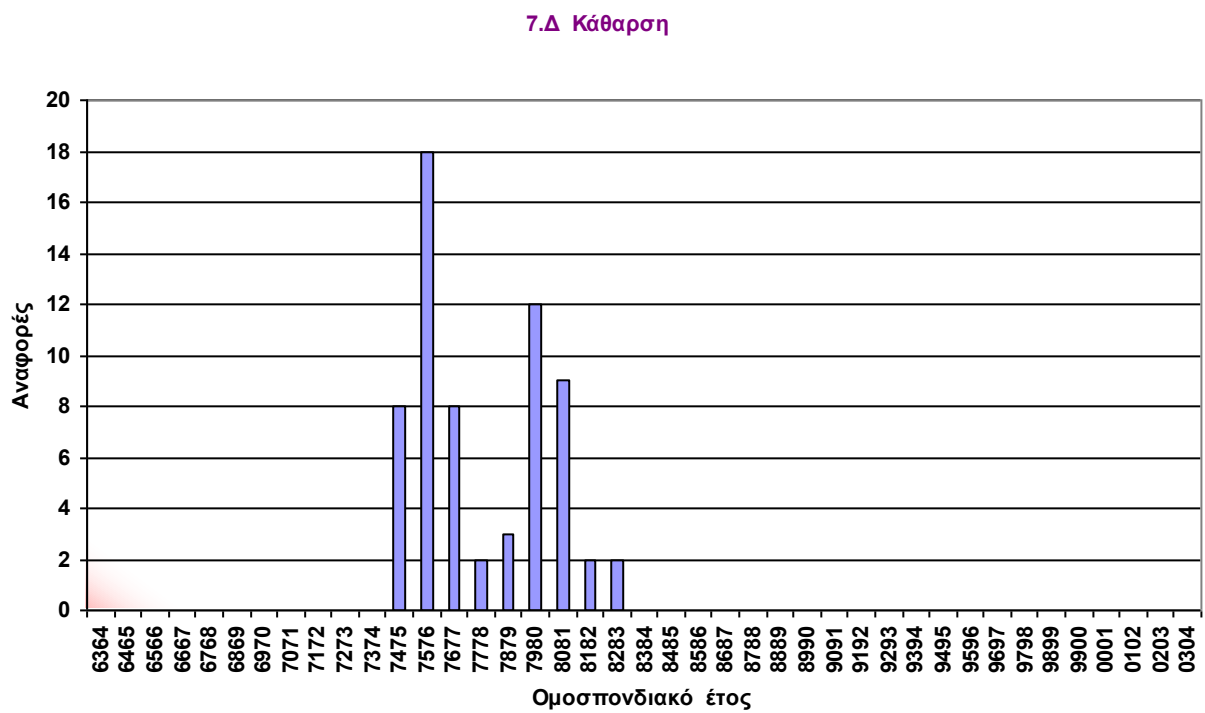

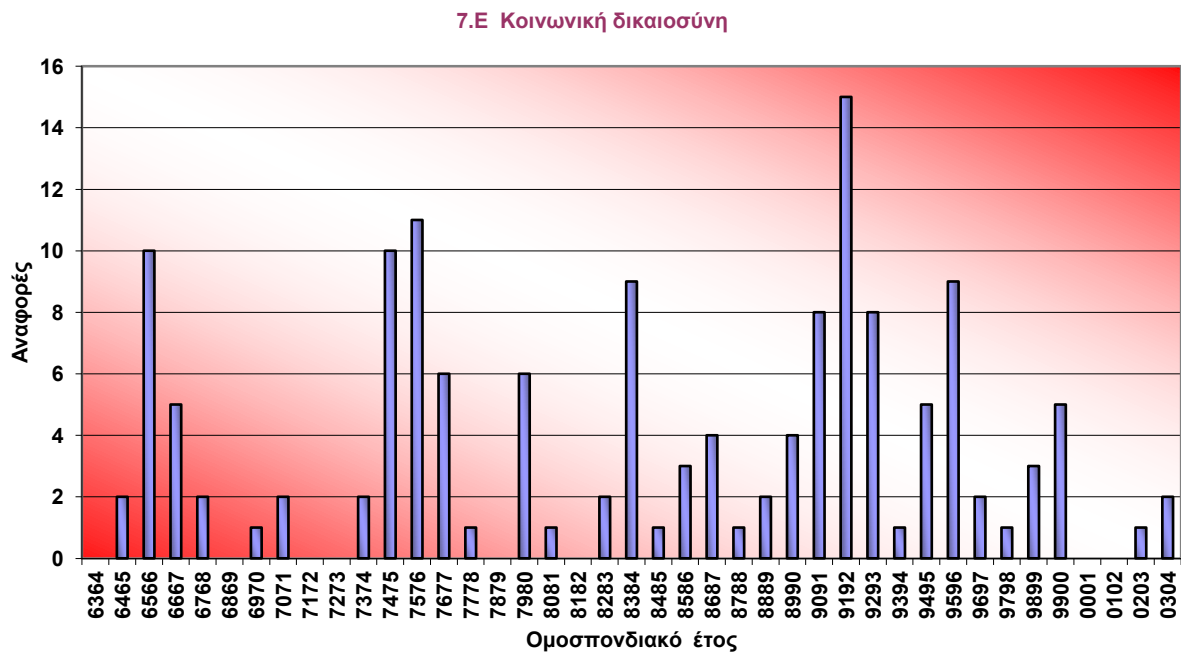
7.Γ Κομματισμός

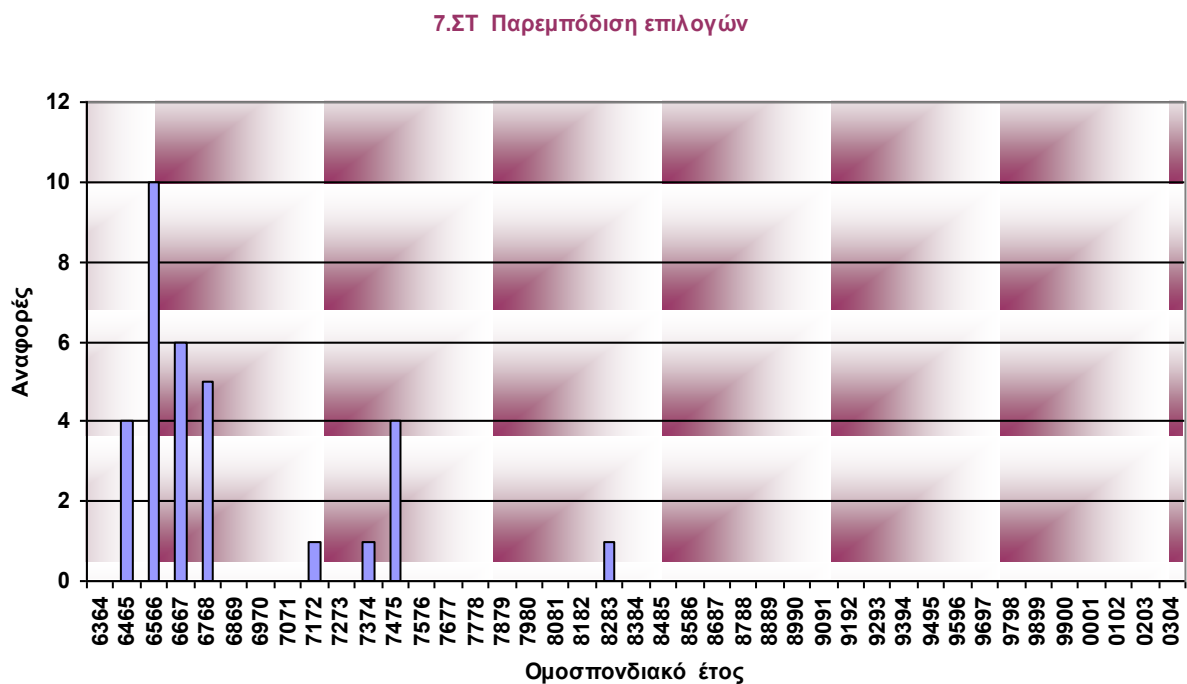
7.Δ Κάθαρση – αποχουνοποίηση

7.Ε Κοινωνική δικαιοσύνη

7.ΣΤ Παρεμπόδιση – μη ολοκλήρωση επιλογών

Η λειτουργία της εκπαίδευσης και των επιλεκτικών της μηχανισμών με μέτρο τη δικαιοσύνη και την αντικειμενικότητα θα εμφανιστεί χρονικά αρκετά νωρίς. Σε μια ιστορική περίοδο που είναι χαρακτηριστική η άνοδος των κοινωνικών δυνάμεων και η ενίσχυση των κοινωνικών κινημάτων, το εκπαιδευτικό σύστημα δε μένει έξω από αυτή τη δυναμική. Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοια(ς), η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, η ισότητα των ευκαιριών¹⁵⁵⁸ και η επέκταση της βασικής εκπαίδευσης σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού θα σημαδέψουν τη δεκαετία του 1960. Η πορεία αυτή και η συνακόλουθη απελευθέρωση δυνάμεων ανακόπτεται το 1967, οπότε οι διαδικασίες αυτές αναστέλλονται. Θα ξανάρχιζαν μετά από επτά χρόνια, τη μεταπολίτευση, με διαφορετικό όμως νόημα και περιεχόμενο.

---

¹⁵⁵⁸ Η συγκεκριμένη έννοια έχει περάσει πολλές περιπέτειες, έχει φορτιστεί με αντιφάσεις και αντιθετικές χρήσεις (Ηλιού,1984:49-61). Στην πραγματικότητα θα διευρυνθεί τουλάχιστον προς δύο κατευθύνσεις: α) στο να εφαρμόζεται η ισότητα αφετηρίας σε όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου δίχως καμία διάκριση, β) στο να περιλαμβάνονται στις περιστάσεις που θα έχει εφαρμογή και περιστάσεις κοινωνικά και οικονομικά σημαντικές. Έχοντας υπόψη μας το ρόλο του σχολείου στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, επομένως και στην κοινωνική ιεράρχηση, αντιλαμβανόμαστε τη σημασία των απόψεων αυτών (Φραγκουδάκη,1985). Με την πάροδο του χρόνου από τη διαδικαστική ισοτιμία, που είναι αδιάφορη για τη διαφορετική κατάσταση του καθενός, θα προτιμηθεί μια ισοτιμία αποτελεσμάτων που την εμπεριέχει (Rosanvallon,2001:75-79). Η προσοχή θα στραφεί από την καταστατική ανισότητα στην ανελκτική ανισότητα.

Για τον Κ. Τσουκαλά (1998:30-32) η ισονομία και ισοπολιτεία θα αποτελέσουν την αφετηρία κάθε μελλοντικής συζήτησης για δικαιοσύνη και ισότητα. Ως ίσοι ενώπιον των θεσμών οι άνθρωποι θα αναρωτηθούν για τα πραγματικά κοινωνικά αίτια των εμφανώς άνισων συνθηκών της ζωής τους, θα επιδιώξουν την εκλογίκευσή τους και θα διεκδικήσουν τη μεταρρύθμιση των θεσμικών μορφών που τις ενεργοποιούν. Η διεκδίκηση της ισοπολιτείας συνεπέφερε μιαν ονομαστική ομογενοποίηση και ισοδυναμία των μελών ενός κοινωνικού συνόλου, και συνεπώς την συγκρισιμότητα των ανθρώπων μεταξύ τους. Η τελευταία, μέσω ιστορικά προσδιορισμένων διεργασιών, θα οδηγήσει στη δημιουργία πολλών γνωστών ιδεολογικών κατασκευών του χώρου της εκπαίδευσης.

Έτσι, μετά την εμφάνιση και καθιέρωση των τυπικών ισονομιστικών αιτημάτων, ακολούθησαν διαδοχικά τα αιτήματα για εκδημοκρατισμό, τα αιτήματα για επανορθωτικές παρεμβάσεις του κράτους και τα αιτήματα για ίσες ευκαιρίες. Οι αξιώσεις αυτές θα προβληθούν συχνά σαν λέξεις που έχουν μεγαλύτερη αξία παρά νόημα, ενώ θα βρουν τη θεσμική τους ολοκλήρωση πρώτα στο κράτος δικαίου και στη συνέχεια στο κοινωνικό κράτος. Ο τρόπος δε με τον οποίο αρθρώνονται και διαπλέκονται μεταξύ τους τα μέρη του δικαιωτικού λόγου, τόσο στο επίπεδο του πολιτικού λόγου, όσο και στο επίπεδο της θεσμικής τους κατοχύρωσης, παραμένει σε κάποιο βαθμό αποσπασματικός (Ο.π.:339-355). Εξάιρεση δεν θα αποτελέσει ούτε ο συνδικαλιστικός φορέας των δασκάλων. Η διαμόρφωση ενός εσωτερικά συνεπούς και άρτιου λόγου γύρω από την υλοποίηση της δικαιοσύνης θα εμφανίσει κατά καιρούς αδυναμίες. Ο δίκαιος επιμερισμός δεν κατάφερε να συγκροτηθεί σε ένα κλειστό και λογικά θεμελιωμένο σύστημα. Ίσως επειδή η επίκλησή του δεν αντιστοιχούσε σε ένα ολοκληρωμένο κοινωνικο-πολιτικό πρόταγμα. Επιπλέον, το κοινωνικό αίτημα για δικαιοσύνη θα εκφραστεί ως συνισταμένη ατομικών και κατηγορικών αξιώσεων για επανορθωτική αναδιανομή των κοινωνικών πόρων και των αξιών στο πλαίσιο μιας ατομοκεντρικής και ανταγωνιστικής κοινωνίας, γι' αυτό θα φέρει και τη σφραγίδα της.

Η υπόθεση ότι η περαιτέρω εξίσωση των ευκαιριών στην εκπαίδευση (χωρίς τη μελέτη όσων συμβαίνουν εκτός αυτής) θα οδηγούσε σε εξίσωση και των ευκαιριών στη ζωή δεν επαληθεύτηκε (Husen,1991:105-111). Χαρακτηριστικό εμπόδιο στην εφαρμογή της ισότητας ευκαιριών (όχι μόνο στην εκπαίδευση, η οποία συμβάλλει αποφασιστικά στην κοινωνική άνοδο, αλλά και σε άλλους θεσμούς) αποτελεί η αδυναμία της να ανταποκριθεί στην ακόλουθη συνθήκη: την ύπαρξη δίκαιων κανόνων επιμερισμού των άνισα προικισμένων ανθρώπων στις εξ ορισμού άνισες κοινωνικές θέσεις.

Στη δεκαετία που μόλις είχε περάσει κεντρική θέση μεταξύ των κοινωνικών αιτημάτων κατείχε η κοινωνική δικαιοσύνη και η γενικότερη ανακατανομή του κοινωνικού πλούτου.¹⁵⁵⁹ Η έννοια αυτή είχε και τις αντίστοιχες αναφορές της στην εκπαίδευση, μέσα κυρίως από το ρόλο που έπαιζε το εκπαιδευτικό σύστημα στην αναπαραγωγή της κοινωνικής ιεραρχίας. Μια υποπερίπτωση αυτής της συνολικότερης αντίληψης αποτελούσε ο διοικητικός μηχανισμός του συγκεκριμένου θεσμού. Η κοινωνική δικαιοσύνη, επομένως, έπρεπε να λάβει «υπόψη» της και αυτή τη συνιστώσα.

Αντικείμενο έρευνας στη συγκεκριμένη ενότητα της εργασίας αποτελεί, συν τοις άλλοις, και το εάν η ομοσπονδία είχε συγκεκριμένο ισωτικό όραμα ή πρόταγμα σχετικά με τις επιλογές του στελεχιακού δυναμικού. Πώς αντιλαμβάνονταν την ισότητα σε αυτό το χώρο σε σχέση με άλλους, για τους οποίους είχε πιο σαφείς θέσεις (π.χ., ισότητα ευκαιριών, ισότητα πρόσβασης στο εκπαιδευτικό σύστημα για όλους, και αργότερα ισότητα αποτελεσμάτων);

Αρχικά, θα υπάρξει σύνδεση της συγκεκριμένης έννοιας με τη μέθοδο της προαγωγής, μέσω της οποίας αναδεικνύονται οι διευθυντές β. Ο απαραίτητος πίνακας συγκροτούνταν από το Κ.Υ.Σ.Π.Ε. Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρούνταν σημαντική βραδύτητα στην ενεργοποίηση του συγκεκριμένου οργάνου, η οποία προκαλούσε υποψίες.¹⁵⁶⁰ Η ομοσπονδία θα κώφευε σε φήμες, ζητώντας σαν μοναδικό κριτήριο για τη συγκρότησή του τη δικαιοσύνη.¹⁵⁶¹ Θετική εξέλιξη θα θεωρηθεί η τακτική του αρμόδιου συμβουλίου, πριν λάβει κάποια απόφαση, να συγκεντρώνει στοιχεία για κάθε εκπαιδευτικό από τον ατομικό του φάκελο. Αυτό ερμηνευόταν ως συστηματικότητα, ακρίβεια και αυξημένη

---

¹⁵⁵⁹ Η κατανόηση της σχέσης που συνδέει την εκπαίδευση με την κοινωνική δικαιοσύνη συνεπάγεται τη μελέτη της γέννησης του ισωτικού κοινωνικοπολιτικού λόγου. Το περιεχόμενο του λόγου αυτού, καθώς και η κοινωνική του πρόσληψη κάθε άλλο παρά σαφής είναι. Η έννοια καθώς και η αξία της δικαιοσύνης δύσκολα διακρίνονται στο λόγο αυτό από την έννοια και την αξία της ισότητας σε όλο σχεδόν το εύρος των σημασιών τους.

Από τις δύο κλασικές σημασίες της δικαιοσύνης που ανάγονται στον Αριστοτέλη, η μία ταυτίζει τη δικαιοσύνη με τη νομιμότητα, θεωρείται δηλαδή δίκαιη η πράξη που τελείται σύμφωνα με τους νόμους (αδιάφορο αν ανήκουν στο θετικό ή φυσικό δίκαιο). Η άλλη ταυτίζει τη δικαιοσύνη με την ισότητα, γι' αυτό δίκαιη είναι μια πράξη ή ένας νόμος όταν εγκαθιδρύει ή σέβεται, εφόσον έχει ήδη εγκαθιδρυθεί, μια σχέση ισότητας. Καθένας από τους δύο αυτούς όρους είναι αναγκαίος (ισότητα ανάμεσα στα μέρη-σεβασμός της νομιμότητας) για την πραγμάτωση της δικαιοσύνης, μόνο όμως αν ισχύουν από κοινού καθίστανται και επαρκείς. Σε ένα οργανωμένο σύνολο η αδικία μπορεί να προέλθει είτε από τον εκφυλισμό της ισότητας είτε από τη μη τήρηση των νόμων (Μπόμπιο, 1998:44-47). Ο Αριστοτέλης πάλι θα τονίσει ότι η δίκαιη διανομή ωφελημάτων είναι εκείνη που προσδιορίζεται από την ισότητα της σχέσης των αγαθών προς την αξία των ατόμων, δηλαδή ο λόγος αγαθών προς την αξία πρέπει να είναι ίσος για όλα τα άτομα (Ηθικά Νικομάχεια, α'-ε':225-287).

¹⁵⁶⁰ Δ.Β., 564:1.

¹⁵⁶¹ Δ.Β., 568:9.

προσοχή, ώστε να παρέχεται η διαβεβαίωση ότι καταβαλλόταν κάθε δυνατή προσπάθεια «...να αποδοθεί, όσο τουλάχιστον είναι δυνατό, δικαιοσύνη».¹⁵⁶²

Μελετώντας κανείς το τελευταίο απόσπασμα παρατηρεί ότι οι εκπαιδευτικοί είχαν αντιληφθεί πως δεν μπορεί να εξασφαλιστεί σε οποιαδήποτε διαδικασία, πόσο μάλλον στην εκπαίδευση με την πολυπλοκότητά της, η πλήρης ακεραιότητα, η ολοκληρωτική έλλειψη ανεπαρκειών. Γι' αυτό και δεν γίνεται λόγος για δικαιοσύνη στον απόλυτο βαθμό. Στην παρούσα φάση, ο σχετικός με τους διευθυντές πίνακας εξακολουθεί να αποτελεί μήλο της έριδας. Η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. συναντάται για το θέμα με τον υπουργό Παιδείας Ε. Σαββόπουλο.¹⁵⁶³ Την ίδια στιγμή θα κατέφτανε επιτροπή των δασκάλων της Αθήνας και του Πειραιά, με αιτήματα διαφορετικά από αυτά του επίσημου συνδικαλιστικού οργάνου. Ήταν από τις ελάχιστες φορές που παρατηρούνταν τέτοια διαφωνία. Η πολιτική ηγεσία θα αποδεχτεί την τοποθέτηση του συνδικάτου, αφού εξέφραζε το σύνολο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η ομοσπονδία δήλωνε πως δεν υπεισέρχεται σε ατομικά παράπονα, αλλά ότι επιθυμεί την άμεση ολοκλήρωση της σχετικής διαδικασίας η οποία, όπως και το σύνολο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, βρισκόταν σε τέλμα. Ενδιαφερόταν, λοιπόν, για την αποσυμφόρηση της κατάστασης «για ν' ακολουθήσουν οι άλλες προαγωγές που παρεμποδίζονται. Όσο για κείνους που αδικούνται, υπάρχει πάντα ο τρόπος για την επανόρθωση και τώρα ακόμη, αλλά χωρίς παρελκύσεις και χρονοτριβές».¹⁵⁶⁴

Οι εκπαιδευτικοί, κάνοντας το αναγκαίο νοητικό άλμα, συνδέουν την ισότητα με τη δικαιοσύνη. Στην προκειμένη περίπτωση αυτό σήμαινε τη διαμόρφωση σχετικού διατάγματος που θα ρύθμιζε συνολικά τις προαγωγές, με βάση τις προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο διδασκαλικός κόσμος αδημονούσε να κλείσει το ζήτημα και να αποσαφηνιστεί το αντίστοιχο καθεστώς και για το βαθμό του διευθυντή α', τον οποίο θα στελέχωνε για πρώτη φορά. Αυτό που δεν ήθελε ήταν τις ««μισές» λύσεις ή τις έως τώρα δοκιμασμένες και αποτυχημένες».¹⁵⁶⁵ Είχαν περάσει αρκετά χρόνια από τότε που είχε γίνει ο πίνακας των διευθυντών β', ο οποίος ανασυντασσόταν για δεύτερη φορά. Κατά τη γνώμη

---

¹⁵⁶² Δ.Β., 569:8.

¹⁵⁶³ Δ.Β., 573:12.

¹⁵⁶⁴ Ο.π.

¹⁵⁶⁵ Δ.Β., 574:7.

των δασκάλων δε δικαιολογούνταν καμιά καθυστέρηση, «*ανεξάρτητα από τις ενδεχόμενες αδικίες, που υπήρχε τρόπος να θεραπευτούν*».¹⁵⁶⁶

Η ύπαρξη δευτεροβάθμιου οργάνου μπορούσε να καλύψει το σχετικό κενό, καθώς και οι αποφάσεις του ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου της χώρας. Αυτό που δεν άφηνε κανένα περιθώριο χρονοτριβών ήταν ότι οι προαγόμενοι με βάση το νόμο περί τριακονταπενταετίας θα αποχωρούσαν. Έτσι, οι σχετικές θέσεις θα έμεναν κενές για να καλυφθούν από τους αμέσως επόμενους. Η προσδοκία αυτή δημιουργούσε και τις σχετικές πιέσεις. Για όσους ανέμεναν τη δική τους σειρά επιδιωκόταν να μην υπάρχει άνιση μεταχείριση. Οι εκθέσεις ευδοκιμότητας έπαιζαν καθοριστικό ρόλο σ' αυτό.¹⁵⁶⁷

Αργότερα, η έμπρακτη απονομή δικαιοσύνης από τους επιλεκτικούς μηχανισμούς θα απασχολούσε συστηματικότερα τον εκπαιδευτικό–συνδικαλιστικό λόγο. Έτσι, εκτός από τη διαδικασία επιλογής που όριζε το βασικό νομοθέτημα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της Ένωσης Κέντρου, ο ν. 4379/1964, προτείνεται από τη Δ.Ο.Ε. η επαναφορά του γραπτού διαγωνισμού «...*χάριν δικαιοτέρας και ασφαλεστέρας κρίσεως*».¹⁵⁶⁸ Ενώ, δηλαδή η κατάργηση του διαγωνισμού συνιστούσε βασική επιλογή της Ένωσης Κέντρου και του συνδικαλιστικού οργάνου των δασκάλων, τώρα τα πράγματα αντιστρέφονται. Από μέσο συντήρησης της αδικίας, ο διαγωνισμός μετατρέπεται σε μέσο εξίσωσης, αφού όλοι θα διαγωνίζονταν επί των ίδιων θεμάτων για να αποδείξουν την αξιосύνη τους.

Η αλλαγή προσανατολισμών στο επιθεωρητικό δε θα έλυne το πρόβλημα. Η επιλογή καθυστέρουσε, ενώ η δυσφορία αυξανόταν. Πλησίαζε το 1966 και βιώσιμη λύση δεν είχε δοθεί. Νέα ερωτήματα προκαλούν οι ενέργειες του επιλεκτικού οργάνου για έλεγχο του φρονήματος των υποψηφίων. Η Δ.Ο.Ε. δε θεωρούσε ούτε ορθή ούτε δίκαιη την πρωτοβουλία αυτή. Οι λόγοι ήταν πολλοί. Αρχικά, φαινόταν αδιανόητο, ενώ η επιλογή είχε καθυστερήσει σε υπερβολικό βαθμό, να ανακλύπτον ή να ανακαλύπτονται νέα εμπόδια για τη μη ολοκλήρωσή της. Η αναίρεση όλης της διαδικασίας την ύστατη ώρα γεννούσε αμφιβολίες.

---

¹⁵⁶⁶ Ο.π.

¹⁵⁶⁷ Ο.π.: 10.

¹⁵⁶⁸ Δ.Β., 577:3. Υπόμνημα της Δ.Ο.Ε., με βάση τις αποφάσεις της ΛΖ' γενικής συνέλευσης, προς τον πρωθυπουργό στις 2/10/1965.

Οι τελευταίες θα αυξάνονταν, καθώς το νέο κριτήριο του ήθους απαιτούσε έλεγχο του υπηρεσιακού και εξωπηρεσιακού βίου των εκπαιδευτικών, με σκοπό την αναζήτηση μεμπτών στοιχείων. Για τη Δ.Ο.Ε., η σύνδεση των προηγούμενων πρακτικών με την επιλογή στελεχών δεν είχε λογική βάση, αφού επρόκειτο για πράγματα άσχετα μεταξύ τους.¹⁵⁶⁹Γι' αυτό υποστήριζε ότι οι τελευταίες πρωτοβουλίες αδικούσαν κατάφωρα τους υποψηφίους, οι οποίοι έπρεπε να κρίνονται με βάση μόνο τα προσόντα τους. Αυτό που είχε συμβεί έως τότε ήταν η σημαντική καθυστέρηση της επιλογής των επιθεωρητών, καθώς κατηγορίες εξακοντίζονταν εναντίον τους από διάφορους κύκλους, λιγότερο ή περισσότερο εμφανείς.

Οι υποψίες του συνδικάτου ενισχύονται, καθώς το θέμα παίρνει διαστάσεις και στον ημερήσιο τύπο της εποχής. Αρκετές εφημερίδες έκαναν λόγο για αναστάτωση της παιδείας. Για τη Δ.Ο.Ε. αντίστοιχης έκτασης πρόβλημα δεν υπήρχε, εκτός από την προσπάθεια κάποιων παραγόντων να δημιουργήσουν θέμα εκ του μη όντος. Η ίδια, εξάλλου, ως συλλογικός φορέας δεν είχε κάνει καμία τοποθέτηση. Αιτιολογώντας την επιλογή της συγκεκριμένης στάσης υποστήριζε ότι *«...δεν είπε όχι γιατί δεν αδικήθηκαν ίσως και κάποιοι -μπορεί να έγινε κι αυτό, αφού καμιά κρίση δεν είναι πάντοτε απόλυτα δίκαιη και το «σφάλλιν ανθρόπινον», αλλά γιατί υπάρχει τρόπος για να αρθούν οι αδικίες, αν και όπου έγιναν»*.¹⁵⁷⁰ Η «σχετικιστική» λογική που υιοθετούσε ήταν ταυτόχρονα και πραγματιστική. Η ανυπαρξία απόλυτα σίγουρων διαδικασιών ήταν πραγματικότητα.

Ταυτόχρονα, όμως, η παραπάνω τοποθέτηση άφηνε το αναγκαίο περιθώριο προσφυγής, για κάθε παρόμοια περίπτωση, σε δευτεροβάθμιο όργανο. Σ' αυτό μπορούσε καθένας να διεκδικήσει όσα δικαιούνταν. Η απονομή, επομένως, δικαιοσύνης με την φιλοσοφική–κοινωνική σημασία του όρου, αλλά και την τυπική συνδεόταν με τη λειτουργία ενός δευτεροβάθμιου μηχανισμού–επιπέδου κρίσης. Σε αυτό γινόταν (ή θα έπρεπε να γίνεται) διόρθωση των πιθανών αδικιών. Αυτό ήταν το νόημα που απέδιδε το συνδικάτο στην κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά και στην ισότητα τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο.

---

¹⁵⁶⁹ Δ.Β., 582:1.

¹⁵⁷⁰ Δ.Β., 586:5. Με έντονα στοιχεία στο πρωτότυπο.

Ως παράγοντες που αντιστρατεύονται τις προαναφερόμενες έννοιες παρουσιάζονταν η μη λήψη αποφάσεων, η ατολμία και ο «ετσιθελισμός». Η πρώτη χαρακτήριζε τις επιλογές που δεν είχαν ολοκληρωθεί ακόμη, προκαλώντας την αντίδραση των δασκάλων. Ο τρίτος αναφερόταν στη μέθοδο που είχε χρησιμοποιηθεί για να καλυφθούν προσωρινά τα κενά στις θέσεις ευθύνης. Αδικίες εντόπιζε η Δ.Ο.Ε. κι εδώ, αφού παραγκωνιζόταν η ιεραρχία στην επαγγελματική εξέλιξη των δασκάλων, προκειμένου να προταχθούν συγκεκριμένα πρόσωπα.¹⁵⁷¹

Η στενή, προνομιακή θα λέγαμε, σχέση κράτους-εκπαίδευσης παρατηρείται σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Οι ερμηνείες που θα δοθούν από τους εκπαιδευτικούς ποικίλλουν. Οι παρεμβάσεις, όμως, του πολιτικού πεδίου δύναμης αντιμετωπίζονται πάντοτε με επιφύλαξη. Έτσι, αρκετά νωρίς, τονίζεται ότι ο θεσμός της εκπαίδευσης έχει μια σειρά από ιδιομορφίες, οι οποίες απαιτούσαν ιδιαίτερη προσοχή. Γιατί *«η Παιδεία ανήκει στο έθνος και μόνο σ' αυτό. Εκείνοι δε, που θ' αποτολμήσουν να οικειοποιηθούν χώρους της εκπαίδευσης για να επιτύχουν κομματικά οφέλη, θα πρέπει να χαρακτηριστούν ιερόσυλοι και καταστροφείς της ανόδου της Χώρας...Τα συμβούλια πρέπει να μείνουν ανεπηρέαστα και να οδηγηθούν στην κρίση τους απ' το συμφέρον του έθνους και μόνο απ' αυτό»*.¹⁵⁷²

Ο απολιτικός χαρακτήρας της παιδείας εμπνέει τους εκπαιδευτικούς. Πιστεύουν πως ως θεσμός έπρεπε να μείνει έξω από τις κοινωνικές συγκρούσεις και τους ιδεολογικούς ανταγωνισμούς. Η διαφύλαξη της ακεραιότητάς της θεωρούνταν βασικό καθήκον κάθε ευνομούμενης πολιτείας. Με την πεποίθηση αυτή θα πορευτούν για αρκετά χρόνια. Η συγκεκριμένη αντίληψη, όμως, δοκιμάζεται αρκετές φορές. Η αρχή γίνεται τη διετία 1964–1966, όταν η σημαντική καθυστέρηση της πλήρωσης των θέσεων ευθύνης δημιουργεί πολλά ερωτηματικά γύρω από το ποιος και το γιατί.

Για το διδασκαλικό κόσμο επρόκειτο για μια κατάσταση απαράδεκτη. Η ομοσπονδία επέμενε στον εντοπισμό αυτών που προκαλούσαν την

---

¹⁵⁷¹ Δ.Β., 590:10.

¹⁵⁷² Ο.π.: 1.

αναβλητικότητα και την κωλυσιεργία. Ταυτόχρονα, επεδίωκε να ολοκληρωθεί η εξέταση των ενστάσεων που εκκρεμούσε για αρκετό χρονικό διάστημα.¹⁵⁷³

Μια δεύτερη περίπτωση ήταν το αίτημα του κλάδου για κρίση από κοινού μετεκπαιδευμένων στο πανεπιστήμιο και μη. Η λύση αυτή εκλαμβάνονταν ως μέσο εξίσωσης και περιορισμού των διακρίσεων μεταξύ των δασκάλων.¹⁵⁷⁴ Κεντρικό ζήτημα, βέβαια, παρέμενε η επιλογή στελεχών, η οποία δεν είχε οδηγηθεί σ' ένα τέρμα.¹⁵⁷⁵ Σύντομα την περίοδο των μεγάλων προσδοκιών, που είχε αρχίσει το 1964, θα τη διαδεχόταν η περίοδος των μεγάλων διαψεύσεων. Η αρχή γίνεται με την αντικατάσταση αρκετών μελών του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, γεγονός που είχε επιπτώσεις και στο δευτεροβάθμιο όργανο. Οι εργασίες του τελευταίου σταματούν. Ένας από τους βασικούς μοχλούς προαγωγής της δικαιοσύνης και της ισότητας καταργείται, με αποτέλεσμα οι επιλογές να επιστρέψουν σχεδόν στο σημείο που είχαν αρχίσει.

Κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., το αδιέξοδο αυτό μπορούσε να λυθεί εύκολα. Το μόνο που χρειαζόταν ήταν η επίδειξη σχετικής βούλησης από την πολιτεία. Οι εκπρόσωποί της διαπίστωναν ότι *«είναι κοινό μυστικό πως πολιτικοί λόγοι εμποδίζουν το έργο της επιλογής των νέων επιθεωρητών. Αλλά θα θυσιάσουμε την Ελλάδα και τα γενικότερα συμφέροντά της -γιατί με την ύπαρξη της Ελλάδας ταυτίζεται η ομαλή λειτουργία της παιδείας- στην πολιτική σκοπιμότητα και στην πολιτική ανάγκη ή στα εφήμερα συμφέροντα των πολιτικών κομμάτων... Αν συναισθανόμαστε το χρέος μας απέναντι της παιδείας του λαού, πρέπει να δώσουμε σ' αυτή, μέσα σε λίγες μέρες, τους φυσικούς της προϊσταμένους»*.¹⁵⁷⁶

Επιτακτικό χρέος της πολιτείας θεωρείται η υπογραφή του πίνακα με τους επιλεγέντες και η δημοσίευσή του. Κάθε άλλη αναβολή ή παρέλκυση προσέθετε προβλήματα στα ήδη υπάρχοντα του εκπαιδευτικού συστήματος. Μια νέα παράταση αυτής της κατάστασης θα ερμηνευόταν ως αδιαφορία των πολιτικών θεσμών για τα τεκταινόμενα στην παιδεία.

Για τους εκπαιδευτικούς, λοιπόν, η παιδεία μπορεί να ήταν απολιτική, όχι όμως ανεξάρτητη από το πολιτικό σύστημα κι από τις αποφάσεις που λαμβάνονταν σ' αυτό. Η πολιτεία είχε τη δυνατότητα και την ισχύ να οργανώνει

---

¹⁵⁷³ Δ.Β., 597:5.

¹⁵⁷⁴ Δ.Β., 593:7. Εισηγήσεις της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. στη ΔΗ' γενική συνέλευση.

¹⁵⁷⁵ Δ.Β., 598:9.

¹⁵⁷⁶ Δ.Β., 600:11.

τον συγκεκριμένο θεσμό και το έργο που παραγόταν σ' αυτόν. Αυτή ήταν η θετική δράση των κομμάτων. Το ερώτημα που ανέκυπτε ήταν τι συνέβαινε στην αντίθετη περίπτωση ή όταν υπήρχε αντίθετη λειτουργία των φορέων πολιτικής ισχύος, που αντιστρατεύονταν τα συμφέροντα της παιδείας; Η σχέση, λοιπόν, συνδικάτου, διαδικασίας επιλογής και κομμάτων ήταν διαφορετικής υφής από αυτή μεταξύ των δύο πρώτων παραγόντων και της έννοιας της πολιτικής, του πολιτικού συστήματος ή του πολιτεύματος γενικότερα.

Ενώ το συνδικάτο αντιμετώπιζε σε γενικές γραμμές αρνητικά το πρώτο σύνολο παραγόντων, δε συνέβαινε το ίδιο και για το τελευταίο. Ιδίως κατά τη Μεταπολίτευση, η σύνδεση παιδείας και δημοκρατίας θεωρείται βασική επιδίωξη του εκπαιδευτικού συστήματος, τόσο σε επίπεδο στόχων, όσο και σε επίπεδο καθημερινών πρακτικών. Οι συνθήκες, όμως, που επικρατούσαν στο πολιτικό σκηνικό πριν το 1974 ήταν τελείως διαφορετικές.¹⁵⁷⁷ Από αυτές δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος ο μηχανισμός επιλογής στελεχών.

Αυτό θα αποδεικνυόταν σύντομα, αφού ανάλογα περιστατικά παρατηρούνται και κατά την τοποθέτηση των διευθυντών β'. Η Δ.Ο.Ε έκανε λόγο για την ύπαρξη και εδώ ευνοημένων και αδικημένων. Η ουσία ήταν ότι στις πρακτικές αυτές τίποτε δε διασφάλιζε την «τοποθέτηση» ενός εκπαιδευτικού στην μια ή την άλλη ομάδα. Η αδικία, δηλαδή δεν ακολουθούσε τους νόμους της λογικής. Δεν υπήρχε ένα συνεκτικό σύστημα προτάσεων ή παραδοχών, το οποίο τηρούνταν με συνέπεια κάθε φορά. Η πολιτεία επωμιζόταν την ευθύνη να αποκαταστήσει την αλήθεια, αφού ερευνούσε λεπτομερώς κάθε καταγγελία. Το επόμενο βήμα της θα ήταν η τιμωρία όσων παραβίασαν το νόμο και η απονομή δικαιοσύνης.¹⁵⁷⁸

---

¹⁵⁷⁷ Ένας «δείκτης» του σχετικού κλίματος, αλλά και των στοιχείων που είχαν επιβιώσει από το παρελθόν ήταν και η δυνατότητα των διοικητών των κατά τόπους Τ.Ε.Α να ζητούν διάφορες πληροφορίες από τους εκπαιδευτικούς (Δ.Β.,598:10). Τα Τάγματα Εθνικής Ασφαλείας (ο J. Meynaud (2002:284-291) αποδίδει το αρκτικόλεξο ως Τάγματα Εθνικής Αμύνης, ενώ ο Θ. Βερέμης ως Τάγματα Εθνοφυλακής Αμύνης (2000:247)) δημιουργήθηκαν με το ν. 1707/1951 και αντικατέστησαν τα σώματα που είχαν δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Αρχικά ενεργοποιήθηκαν κατά μήκος των συνόρων και στη συνέχεια επεκτάθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα. Η είσοδος στις παραμεθόριες περιοχές σε άτομα που δεν κατοικούσαν εκεί απαιτούσε την έκδοση ειδικής άδειας την οποία εξέδιδε ο στρατός και όχι οι πολιτικές αρχές. Τα τάγματα αυτά περιλάμβαναν σχεδόν αποκλειστικά εφέδρους που καλούνταν τακτικά να συμμετάσχουν σε στρατιωτικές ασκήσεις, υπό τις διαταγές μονίμων αξιωματικών. Ο ρόλος τους, βέβαια, δεν περιοριζόταν μόνο σ' αυτό (Αλιβιζάτος,1995:598-600;Τσουκαλάς,1981:131-132;Clogg,1999:259). Ένας δεύτερος «δείκτης» ήταν μία αναφορά σε όσους εκπαιδευτικούς επιθυμούσαν να σπουδάσουν με υποτροφία στις Η.Π.Α. Οι ενδιαφερόμενοι καλούνταν να αποταθούν, μεταξύ άλλων, και στα γραφεία της Αμερικανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών στη Θεσσαλονίκη και την Πάτρα (Δ.Β.,605:11). Η εν λόγω αναφορά δείχνει χαρακτηριστικά και την έκταση της δικτύωσης της συγκεκριμένης υπηρεσίας.

¹⁵⁷⁸ Δ.Β., 601:9;602:2.

Όλα αυτά εκλαμβάνονται από τους δασκάλους ως ενδείξεις για την ύπαρξη κύκλων που αντιμάχονται την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 και ήθελαν την κατάργησή της πάση θυσία. Στη λογική αυτή εμπλέκεται και το στελεχιακό, του οποίου η λύση επιδιωκόταν να δοθεί με πολιτικά μέσα και όχι με υπηρεσιακά κριτήρια.¹⁵⁷⁹ Νέα ερωτηματικά προκαλεί η αλλαγή της σύνθεσης του επιλεκτικού οργάνου από την πολιτική ηγεσία. Ήδη είχε χαθεί πολύτιμος χρόνος, ενώ η ανάγκη να ολοκληρωθούν οι σχετικοί πίνακες παρουσιαζόταν ως επιτακτική.

Αν δεν τελείωνε έγκαιρα η προηγούμενη διαδικασία, θα οδηγούσε σε νέα καθυστέρηση το σύνολο του μηχανισμού επαγγελματικής εξέλιξης (προαγωγές) του διδασκαλικού κόσμου. Απαντώντας η ομοσπονδία στο ερώτημα για την αιτία όλων αυτών επέρριπτε σημαντικές ευθύνες και στο επιλεκτικό όργανο, που αντί να προωθεί τα ζητήματα τα περιέπλεκε περισσότερο. Ο πραγματικός σκοπός ήταν η παρακώλυση της σχετικής διαδικασίας και όχι η ολοκλήρωσή της.

Τα πολιτικά σχήματα που διαδέχονται την Ένωση Κέντρου μετά τον Ιούλιο του 1965 θα ασχοληθούν και με το στελεχιακό. Σε σχετική ρύθμιση που προωθούν αναφέρεται ότι οι επιλογές έπρεπε να γίνουν ταχύτατα, χωρίς την ύπαρξη του δικαιώματος της ένστασης, καθώς και της δυνατότητας που είχε έως τότε ο αρμόδιος υπουργός να αναπέμψει¹⁵⁸⁰ τον πίνακα των επιθεωρητών. Η Δ.Ο.Ε. διαφωνεί έντονα μ' αυτές τις ρυθμίσεις. Το αιτιολογικό της ανέφερε ότι *«δεν νομίζουν οι έχοντες την ευθύνη αρμόδιοι ότι κατ' αυτόν τον τρόπον οδηγούμεθα εις απροκαλύπτως μονοκομματικήν επιλογήν των αυριανών εποπτών της Παιδείας, από την καθοδήγηση και το έργον των οποίων θα εξαρτηθεί αυτή αύτη η τύχη της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως και το μέλλον του Έθνους;»*.¹⁵⁸¹ Η παιδεία, συνεπώς, βρισκόταν στην υπηρεσία του έθνους.

Το συνδικάτο ανησυχούσε ότι η νέα τροπολογία θα περιέπλεκε ακόμη περισσότερο τα πράγματα, αντί να βοηθήσει στη λύση τους. Το γεγονός ότι το κείμενο αυτό παρουσιάζεται τη στιγμή που το υπάρχον συμβούλιο είχε περατώσει τις εργασίες του, προκαλεί μεγάλες αντιδράσεις. Και αυτό γιατί δημιουργεί νέα καθυστέρηση, η οποία θεωρούσαν οι εκπαιδευτικοί πως θα προκαλούσε σημαντική ζημιά στην εκπαίδευση.

---

¹⁵⁷⁹ Δ.Β., 604:5. Συνέντευξη του προέδρου της Δ.Ο.Ε. Χ. Παπαζήση στην εφημερίδα των γονέων.

¹⁵⁸⁰ Δηλαδή να αρνείται να υπογράψει πίνακα επιθεωρητών με τον οποίο διαφωνούσε.

¹⁵⁸¹ Δ.Β., 605:11.

Υποστηρίζουν ότι δεν υπήρχε λόγος για μια ανάλογη ρύθμιση, αφού «είμεθα εις θέσιν να γνωρίζωμεν, καλύτερον παντός άλλου, ότι υπήρξεν ακομμάτιστος η κατ' αρχήν γενομένη επιλογή των επιθεωρητών. Αυτά ταύτα τα ονόματα του πίνακος το μαρτυρούν ευγλώττως».¹⁵⁸² Η πολιτική, επομένως, παρουσιάζεται από αυτούς όχι να οργανώνει το θεσμό και να ενισχύει τη νομιμότητα, αλλά να τον αποδιοργανώνει. Ο έως τότε χειρισμός του θέματος προκαλεί τη διαφωνία του συνδικάτου, που πίστευε ότι στην πραγματικότητα δεν εξυπηρετεί ακόμη κι αυτούς που φαίνονταν να ευνοούνται. Η ευνοϊκή μεταχείριση κάποιων, η θεσμοθέτηση ευνοϊκών ρυθμίσεων μπορούσε με σχετική ευκολία να αντιστραφεί.

Μέχρι εκείνη τη στιγμή υπήρχε το δευτεροβάθμιο όργανο για τη θεραπεία των αδικιών, υπήρχαν τα λεγόμενα «ένδικα μέσα» για την απονομή δικαιοσύνης. «Τώρα όμως, που βαδίζομεν;».¹⁵⁸³ Η πραγματοποίηση επιλογών χωρίς τη δυνατότητα ένστασης εκλαμβάνονταν από τους εκπαιδευτικούς ως πρόκληση.¹⁵⁸⁴ Η συγκεκριμένη νομοθετική ρύθμιση δεν τους έπειθε για το βάσιμό της. Ακόμη κι όταν επικαλούνταν οι εμπνευστές της την ανάγκη για ταχύτερες επιλογές, δεδομένου ότι το όλο ζήτημα χρόνιζε επικίνδυνα. Την ίδια στιγμή, η ανασύνταξη του πίνακα διευθυντών α' καθυστέρουσε αδικαιολόγητα.¹⁵⁸⁵

Το συνδικάτο απευθύνει έκκληση στον αρμόδιο υπουργό να παρέμβει και να διορθώσει τα κακώς κείμενα. Επιπλέον, προτείνει να ανασταλεί κάθε επιλεκτική προεργασία έως ότου δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για αδιάβλητη και ακομμάτιστη κρίση.¹⁵⁸⁶ Πίστευε ότι η σχέση κράτους-εκπαιδευτικού συστήματος μπορούσε να πάρει οποιαδήποτε μορφή εκτός από την κτητική. Η μετατροπή της εκπαίδευσης σε χώρο προνομιακό για την πολιτική θα αναιρούσε το θεσμικό ρόλο και των δύο. Ακόμη περισσότερο, η παρείσφρηση σε αυτήν των ανταγωνιστικών λογικών των κομμάτων θα έπληττε καίρια το έργο της.

Την ίδια στάση θα κρατούσε και για τον εξίσου «πολύπαθο» πίνακα των διευθυντών β', που άγεται και φέρεται για αρκετό χρόνο πριν πάρει την τελική του μορφή. Και αυτό για πολύ λίγο, αφού η ύπαρξη αδικιών θα απαιτούσε σύντομα την επανασυγκρότησή του.¹⁵⁸⁷ Χαρακτηριστική είναι η διαίρεση των

---

¹⁵⁸² Ο.π.

¹⁵⁸³ Ο.π.

¹⁵⁸⁴ Δ.Β., 611:5.

¹⁵⁸⁵ Δ.Β., 607:2.

¹⁵⁸⁶ Δ.Β., 611:5.

¹⁵⁸⁷ Δ.Β., 607:2.

ενδιαφερομένων σε «απολακτισθέντες» και «ευνοηθέντες». Αξιοσημείωτη, επίσης, ήταν η συμπεριφορά στην οποία προτρέπει η ομοσπονδία τις δύο κατηγορίες εκπαιδευτικών. Οι ενέργειες και των δύο, ακόμη κι αυτών που ευνοήθηκαν, θα πρέπει να αποσκοπούν στην αποκατάσταση της ηθικής τάξης. Η αδικία παρουσιάζεται να μην ακολουθεί τους νόμους της λογικής, να μην επιτρέπει σε κανένα να υποθέσει τι «τέζεται η επιούσα». Η ανυπαρξία σταθερών μπορούσε εύκολα και σε σύντομο χρονικό διάστημα να «στραφεί» εναντίον και των ίδιων των ευνοημένων.

Η στέρηση της δυνατότητας προσφυγής σε δευτεροβάθμια κρίση ή στην τυπική δικαιοσύνη ήταν το φλέγον ζήτημα της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου. Υπήρχαν, βέβαια και άλλα ζητήματα αδικιών, όπως προαγωγών ή μισθολογικά, τα οποία στην παρούσα φάση θεωρούνται ελάσσονος σημασίας.¹⁵⁸⁸ Η ομοσπονδία συνεχίζει τις αναφορές αυτές και τον επόμενο χρόνο, το 1967.

Γνώριζε ότι η επιλογή είχε ήδη ολοκληρωθεί νόμιμα πριν ψηφιστεί η επίμαχη διάταξη, αλλά «ανετράπη αυτή αιφνιδίως τη αξιώσει ενός μόνον κόμματος και δια λόγους ευνοήτους».¹⁵⁸⁹ Για το συνδικάτο, οι αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό δεν έπρεπε με κανένα τρόπο να καθορίζουν κατ' αντιστοιχία όσα συνέβαιναν στην εκπαίδευση, από τη στιγμή που γι' αυτά υπήρχε σαφές νομικό πλαίσιο. Ακόμη περισσότερο, το εκάστοτε νομικό πλαίσιο δεν ήταν δυνατόν να αποτελεί απλά έκφραση της θέλησης συγκεκριμένων πολιτικών χώρων. Οι τελευταίοι μπορούσαν να διαμορφώνουν την εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική, όχι όμως να χειρίζονται τη λειτουργία της συμφεροντολογικά. Ο έλεγχος της εκπαίδευσης ως θεσμού από το πεδίο της πολιτικής, διαμέσου του διοικητικού της μηχανισμού, δημιουργούσε περισσότερα προβλήματα από αυτά που υποτίθεται ότι έλυσε.

Και αν όλα αυτά γράφονται όσο υπήρχε η σχετική ελευθερία, δε θα γινόταν το ίδιο και στη συνέχεια. Η κριτική των όποιων παρεμβάσεων στο επιλεκτικό σύστημα αποκτά διαφορετικό νόημα.¹⁵⁹⁰ Έτσι, το καλοκαίρι του 1969, σε μια

---

¹⁵⁸⁸ Δ.Δ., 611:1.

¹⁵⁸⁹ Δ.Β., 612:6.

¹⁵⁹⁰ Είναι σαφές η πολιτική βούληση αφενός για ασφυκτικό ιδεολογικό έλεγχο της διαδικασίας επιλογής και αφ' ετέρου η αδυναμία της Δ.Ο.Ε. να επηρεάσει την κρατική πολιτική στο θέμα της διοίκησης και εποπτείας της εκπαίδευσης. Αλλά και ο εκπαιδευτικός λόγος για το ζήτημα της επιλογής θα παρουσιάσει σημαντικές διαφοροποιήσεις. Δε χαρακτηρίζεται από λεπτομερείς, αναλυτικές και επεξεργασμένες θέσεις για τα περισσότερα από τα εκπαιδευτικά θέματα (Παπαδούρης, 2004:654-655). Παρουσιάζεται περισσότερο αμυντικός-υπερασπιστικός και λιγότερο διεκδικητικός, συνήθως αδύναμος να επιβληθεί και να καθορίσει τις αποφάσεις που δρομολογούνται. Ο κρατικός εκπαιδευτικός λόγος (προώθηση ρυθμίσεων-μεταρρυθμίσεων) εξανάγκασε τη Δ.Ο.Ε. να μεταβάλλει τις προτεραιότητές της. Η πραγματοποίηση της

προσπάθεια να δοθεί ένας «ορισμός» για τη συνδικαλιστική δράση και το ρόλο του συνδικαλιστικού κινήματος στις νέες συνθήκες υποστηρίζεται ότι *«εις τούτον τον αγώνα δεν έχουν θέσιν η αντιδικία προς την πολιτείαν, η πολιτική εκμετάλλευσις, ο παραγοντισμός, ο δασκαλοπατερισμός, το παρασκήνιον και ο καιροσκοπισμός -αυτά τα θλιβερά κατάλοιπα του παρελθόντος τα σημειούντα και σήμερον δια των ψιθύρων και των ρομαντικών ολοφυρμών, ως άλλαι ιερεμιάδες, την παρουσίαν των εις τον συνδικαλιστικόν χώρον»*.¹⁵⁹¹ Το επιχείρημα που προβαλλόταν ήταν ότι *«πικρά είναι επ' αυτού η εμπειρία του παρελθόντος»*. Βέβαια, η απαγόρευση οποιασδήποτε πολιτικής δραστηριότητας με αιτιολογικά τα λάθη του παρελθόντος αποτελούσε πρόσχημα για την κατάργηση θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών (Μάνεσης, 1999:37-52).¹⁵⁹²

Η δικτατορία επέφερε σε πολλά από τα ζητήματα της παιδείας κατακλυσμιαίες αλλαγές. Το στελεχιακό θα λυνόταν σύντομα. Οι εκπρόσωποι του συνδικαλιστικού φορέα ζητούν και πάλι *«...δικαίαν κρίσιν δια το καλόν της εθνικής παιδείας, δια την ορθήν οδήγησιν και κατεύθυνσιν αυτών τούτων των εκπαιδευτικών και του συνόλου της ελληνικής κοινωνίας»*.¹⁵⁹³ Σε άλλα θέματα η ιστορία επαναλαμβάνεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των τελευταίων, ο γνωστός πίνακας των διευθυντών β' και τα προβλήματα της συγκρότησής του. Το ν.δ. 129/1967 επαναφέρει το νομικό καθεστώς του 1958. Οι δάσκαλοι ζητούν σαν μέτρο ισότητας τη μετατροπή των βαθμολογιών των υπηρεσιακών εκθέσεων στις αντίστοιχες κλίμακες του 1958, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα σύγκρισης των νέων εκπαιδευτικών με τους αρχαιότερους.

Η ανάγκη επιλογής επιθεωρητών ήταν άμεση, *«...ώστε στελεχούμεναι αι εκπαιδευτικά περιφέρειαι, να αποτελέσουν τας δημιουργικάς εστίαις εκπαιδευτικής αναγεννήσεως»*.¹⁵⁹⁴ Το ίδιο ίσχυε και για τον πίνακα προακτέων στο δεύτερο βαθμό (διευθυντές α'). Ο συγκεκριμένος είχε υποβληθεί στο Α.Δ.Σ.Ε. για τελική

σημαντικότερης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της περιόδου, κατά κάποιο τρόπο, «υποχρεώνει» την ομοσπονδία να πάρει θέση.

¹⁵⁹¹ Δ.Β., 653:1

¹⁵⁹² Δες και Μουδόπουλος (2004:244-253).

¹⁵⁹³ Δ.Β., 622:5. Χαρακτηριστική είναι σε επίπεδο συμβολισμού και η αντικατάσταση στην εκφορά του συνδικαλιστικού λόγου της απλής δημοτικής (με βάση τη γραμματική του Μ. Τριανταφυλλίδη) της προδικτατορικής περιόδου από την καθαρεύουσα. Επίσης, τα σχετικά κείμενα κατακλύζονται από το επίθετο «εθνικός» και τα παράγωγα του, προκειμένου να τονιστεί με κάθε έμφαση το αντίστοιχο ιδεολόγημα των πραξικοπηματιών.

¹⁵⁹⁴ Δ.Β., 624:5.

κρίση και οριστική σύνταξη. Παρόλα αυτά εξακολουθεί να βρίσκεται σε εκκρεμότητα.¹⁵⁹⁵ Οι καταστάσεις αυτές δε θα συνεχίζονταν για πολύ.¹⁵⁹⁶ Ήδη διαρκούν τρία χρόνια, ενισχύοντας το υπάρχον κλίμα αβεβαιότητας.¹⁵⁹⁷

Οι εκπαιδευτικοί θα έκαναν έναν απολογισμό του έργου που είχε συντελεστεί στην παιδεία μετά τη συμπλήρωση ενός χρόνου παραμονής στην εξουσία των συνταγματάρχων.¹⁵⁹⁸ Σε αυτόν η αναγγελία του υπουργού Παιδείας Θ. Παπακωνσταντίνου για την προαγωγή 47 διευθυντών α΄ και β΄ σε επιθεωρητές θεωρείται η αρχή του τέλους για το γρίφο της πλήρωσης των θέσεων του εποπτικού προσωπικού.

Η Δ.Ο.Ε. θα τοποθετηθεί στο θέμα και αργότερα, όταν η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τη βαρύτητα που έπρεπε να έχουν οι υπηρεσιακές εκθέσεις που συντάσσονταν από αναπληρωτές επιθεωρητών. Οι τελευταίοι, καθώς και οι υφιστάμενοί τους εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται να αδικούνται. *«Αντιθέτως, λαμβάνονται υπ' όψιν εκθέσεις μονίμων επιθεωρητών, σκανδαλωδώς κομματισθέντων κατά την πονηράν εποχήν και απολυθέντων της υπηρεσίας δι' έλλειψιν ήθους».*¹⁵⁹⁹ Η διορισμένη ηγεσία του συνδικάτου δαιμονοποιούσε την προηγούμενη περίοδο παρουσιάζοντάς την σαν μια περίοδο παρακμής σε όλους τους τομείς του δημόσιου βίου, σαν μια περίοδο έκπτωσης του θεσμού της εκπαίδευσης. Η απολιτική, βέβαια, θεώρηση της εκπαίδευσης που υιοθετούσε βρισκόταν σε απόλυτη συμφωνία με τις προδιαγραφές που έθεταν γι' αυτή οι δικτάτορες. Ο εξοβελισμός, επομένως, οποιασδήποτε πολιτικής συμπεριφοράς από την εκπαίδευση συνοδεύονταν από την εξύμνηση της «αναγεννητικής δράσης» του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου.¹⁶⁰⁰

---

¹⁵⁹⁵ Δ.Β., 625:5. Την ίδια περίοδο το δικτατορικό καθεστώς θα έβγαινε αλώβητο από το βασιλικό αντιπραξικόπημα της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1967 (Meynaud, 2002:581-635; Βουρνάς, 1998:107-118). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το Διδασκαλικό Βήμα: *«Η εθνική κρίσις της 13^{ης} Δεκεμβρίου παρήλθεν, εντυχώς αναίμακτως, χάρις εις το ασύγκριτον πολεμικόν ήθος των στρατευμένων παιδιών του Λαού μας και την αμίμητον ψυχραιμίαν της Εθνικής Επαναστατικής Κυβερνήσεως της 21^{ης} Απριλίου. Η εθνική ψυχή εξήλθεν και πάλιν άτρωτος από την δοκιμασίαν ταύτην, δια να συνεχίση την ιστορικήν της πορείαν με οδηγόν το φως της 21^{ης} Απριλίου, αλλά και τα σοφά διδάγματα της τρισχιλιετούς ιστορίας του Έθνους. Ηνωμένον το Έθνος των Ελλήνων, επιβάλλεται να ακολουθήση, σήμερον, με σιδηράν εθνικήν πειθαρχίαν και βήμα σταθερόν, την νέαν ανοδικήν του πορείαν. Μίαν πορείαν καθαρώς εθνικήν, διαπνεομένην από τα ακατάλυτα Ελληνοχριστιανικά ιδανικά και καθοριζομένην από την αλάθητον διαίθησιν της Ελληνικής ψυχής».*

¹⁵⁹⁶ Δ.Β., 626:1.

¹⁵⁹⁷ Δ.Β., 628:2.

¹⁵⁹⁸ Δ.Β., 631:7.

¹⁵⁹⁹ Δ.Β., 670:5.

¹⁶⁰⁰ Χαρακτηριστική είναι η απάντηση της Δ.Ο.Ε. προς την ουγγρική κυβέρνηση που *«...κατηγόρησε τελευταίως επί ανελευθέρω δικτατορικό καθεστώςτι την Ελλάδα, τους δε Έλληνας Εκπαιδευτικούς λειτουργούς ως τυφλά όργανα του καθεστώτος τούτου...ότι εν τη άλλοτε όσον ελαχίστας χώραις πράγματι φιλελευθέρω*

Η ιστορία επαναλαμβάνεται και για ένα ακόμη ζήτημα, τη διενέργεια ή όχι επιθεωρητικού διαγωνισμού. Η ομοσπονδία κάνει λόγο για άδικη διάκριση στον τρόπο επιλογής επιθεωρητών της δημοτικής εκπαίδευσης. Η αδικία στοιχειοθετούνταν από το γεγονός ότι δεν ίσχυε κάτι παρόμοιο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή σε κάποιο άλλο επαγγελματικό χώρο. Και «*επειδή το μέτρον, αυτό καθ' εαυτό, είναι και άδικον και τετριμμένον*» ζητά την κατάργησή του.¹⁶⁰¹ Ερωτήματα σχετικά με το τι είναι δίκαιο και τι άδικο δημιουργούνται και γι' αυτό που έπονταν μιας διαδικασίας επιλογής, την τοποθέτηση των επιλεγέντων ή των προαχθέντων σε συγκεκριμένες θέσεις. Κάθε φορά που το κριτήριο της αρχαιότητας παραβλεπόταν, το συνδικάτο θεωρούσε ότι δημιουργούνται πικρίες και αδικίες.¹⁶⁰²

Η καλύτερη και αποδοτικότερη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος απαιτούσε, κατά τη γνώμη της «*αναμορφωμένης*» ηγεσίας του συνδικαλιστικού κινήματος, την άμεση κάθε φορά κάλυψη των θέσεων που ήταν κενές χωρίς χρονοτριβή. Φυσικά, για διεκδίκηση αυτού ή άλλων αιτημάτων δε γινόταν καν λόγος. Η συνήθης πρακτική ήταν η υποβολή αιτήματος προς ικανοποίηση, εφόσον «*...τούτο τυγχάνει ευχερές*».¹⁶⁰³

Τα παραπάνω δεν έπαυαν ν' αποτελούν περιφερειακά θέματα, αφού κομβικό εξακολουθούσε να παραμένει η επιλογή του στελεχιακού δυναμικού. Ενώ πλησιάζουμε στο τέλος της Δικτατορίας, θα επανεξεταζόταν από το συνδικάτο, καθώς και τα ζητήματα που σχετιζόταν μ' αυτό. Σημαντική θεωρείται η υποχρεωτική μετακίνηση όσων προάγονταν στο 3^ο και στο 2^ο βαθμό (διευθυντές α' και β'), όταν δεν υπήρχαν θέσεις για να τοποθετηθούν. Οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονταν σαν αδικία το εν λόγω μέτρο. Ιδίως στους νομούς με μικρό

Ουγγαρία ουδείς σήμερον δύναται να γίνηται λόγος περί ελευθερίας σκέψεως και εκφράσεως ως και περί σεβασμού της αξιοπρεπείας του ατόμου, ότι εγκλήματα απειράριθμα και φρικώδη, δια τα οποία ησχύνοντο και αυτά αι απολίτιστοι κοινωνίαι διεπράχθησαν υπ' αυτής κατά του ηρωικού Ουγγρικού λαού κατά την τελευταίαν αυτού εξέγερσιν προς διεκδίκησιν των στοιχειωδεδεσάτων περί ελευθερίας δικαιωμάτων του» (Δ.Β.,635:9). Παρόμοια θα ήταν και η αντίδραση για την έντονα επικριτική στάση προς το καθεστώς της σουηδικής κυβέρνησης (Δ.Β.,635:15). Και τα δύο αυτά παραδείγματα δείχνουν με ενάργεια την προσαρμογή της Δ.Ο.Ε. στα πρότυπα των επαγγελματικών οργανώσεων στα πλαίσια του (αυταρχικού) κρατικού κορπορατισμού.

¹⁶⁰¹ Δ.Β., 677:5.

¹⁶⁰² Δ.Β., 697:5.

¹⁶⁰³ Δ.Β., 711:1. Χαρακτηριστικό της νέας εικόνας του εντύπου που η ομοσπονδία δημοσίευε τις απόψεις της ήταν ότι στην προμετωπίδα του συνήθως τοποθετούνται αποσπάσματα λόγων ή δηλώσεων του Γ. Παπαδόπουλου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση αναγραφόταν ότι «*...Είναι ανάγκη να γεμίσωμεν τας ψυχάς των ανθρώπων με τας δυνάμεις που απαιτούνται δια να γίνουν άρτιοι, λάτρεις των ηθικών αξιών και πιστοί εις τα ιδανικά του Ελληνοχριστιανικού Πνεύματος...*».

αριθμό μαθητικού πληθυσμού, που οι αποστάσεις των σχολείων ήταν μεγάλες.¹⁶⁰⁴

Η πτώση της δικτατορίας θα βρει τα περισσότερα από τα προβλήματα αυτά να αναζητούν βιώσιμη λύση. Τα δεδομένα, όμως, ήταν τώρα διαφορετικά, όσες επιφυλάξεις ή αμφιβολίες κι αν υπήρχαν. Αμφιβολίες κυρίως για το ποιο ήταν το επιθυμητό μέλλον της ελληνικής κοινωνίας και επιφυλάξεις αν το προηγούμενο καθεστώς είχε τελειώσει οριστικά, είχε απολέσει την ισχύ του.¹⁶⁰⁵ Η περίοδος αυτή της ιστορίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, παρά τις αισθητές διαφορές της, σε ορισμένα σημεία θύμιζε την αντίστοιχη προδικτατορική. Ο διοικητικός μηχανισμός εμφανίζεται, όπως και στις παραμονές του πραξικοπήματος, να έχει σημαντικά κενά. Η αιτία ήταν, βέβαια, διαφορετική.

Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο απαιτούσε την τριετή παραμονή κάποιου σ' ένα βαθμό, προκειμένου να διεκδικήσει την προαγωγή του στον επόμενο. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλά κενά στο 2^ο βαθμό, αφού δεν υπήρχαν προαγόμενοι που να πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις. Η ομοσπονδία ζητούσε να αρθεί η αδικία «...ήτις προσεγένετο υπό του καταλυθέντος καθεστώτος».¹⁶⁰⁶ Η αναφορά αυτή είναι σημαντική και για έναν ακόμη λόγο: αποτελεί μία από τις πρώτες που έκαναν λόγο για αποκατάσταση των αδικιών που είχαν γίνει στη διάρκεια της επταετίας. Σε λίγο το θέμα αυτό, μαζί με πολλά άλλα συναφή, θα αποκτούσε διαστάσεις.

Σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, ώστε συγκροτείται «*Επιτροπή αδικηθέντων εκπαιδευτικών*», στην οποία καλούνται από τη Δ.Ο.Ε. να παρουσιαστούν όσοι εν ενεργεία ή αποχωρήσαντες εκπαιδευτικοί αδικήθηκαν «...εκθέτοντες την περίπτωση τους προς συντονισμό των ενεργειών για την άρση των αδικιών».¹⁶⁰⁷ Το συνδικάτο άνοιγε έτσι ένα μεγάλο και συχνά οδυνηρό κεφάλαιο της πρόσφατης ιστορίας του τόπου. Ένας σημαντικός αριθμός από αυτή την κατηγορία των εκπαιδευτικών δεν είχαν προαχθεί σε ανώτερη θέση «...υπαιτιότητα της

---

¹⁶⁰⁴ Δ.Β., 761:9.

¹⁶⁰⁵ Ο Montlibert (1995:195) υποστηρίζει ότι οι διάφορες μορφές διακρατικής οικονομικής βίας, οι πόλεμοι, οι πολιτιστικές συγκρούσεις συντελούν στην επίσπευση των διαδικασιών διαφοροποίησης, ανατροπής του υπάρχοντος πλαισίου κυριαρχίας και ανάπτυξης νέων τρόπων, συγκινησιακών όσο και γνωστικών, για να συλλάβουμε τον εαυτό μας, τους άλλους και τον κόσμο (π.χ., δεκαετία 1950-1960, μεταπολίτευση).

¹⁶⁰⁶ Δ.Β., 763:5. Αίτημα του συνδικάτου προς τον υφυπουργό Παιδείας Κ. Αποσκήτη.

¹⁶⁰⁷ Δ.Β., 767:10.

υπηρεσίας, αν και υπήρχαν κενές θέσεις και ικανός αριθμός συναδέλφων που διέθετε τις κατάλληλες προϋποθέσεις και τα απαιτούμενα προσόντα». ¹⁶⁰⁸

Η Δ.Ο.Ε. αναφέρεται και στην έλλειψη εποπτικού προσωπικού. Αυτό που επιθυμούσε ήταν να λυθεί το συγκεκριμένο ζήτημα, «...αφού ληφθή υπ' όψιν η μέχρι τούδε εμπειρία εκ της λειτουργίας των θεσμών αυτών». ¹⁶⁰⁹ Το μέλλον των νομαρχιακών και των αναπληρωτών γενικών επιθεωρητών φαινόταν αβέβαιο, αφού μελετούνταν από την πολιτική ηγεσία η κατάργησή τους. Η εκκρεμότητα αυτή «...αποκαρδιώνει τον κλάδον και καταστρέφει ευγενείς φιλοδοξίας». ¹⁶¹⁰

Στα περισσότερα από τα γραφήματα της αρχικής σελίδας του κεφαλαίου αποτυπώνεται με ενάργεια η αισιοδοξία που χαρακτήριζε τον κόσμο της εκπαίδευσης κατά τα πρώτα έτη της πολιτικής ομαλότητας. Την περίοδο αυτή ένα πλήθος αιτημάτων, που παρέμεναν επί μακρόν σε καταστολή, θα ανακινηθούν. Ανάμεσά τους, όπως είδαμε, και ο τρόπος πλήρωσης των θέσεων ευθύνης του εκπαιδευτικού συστήματος. Το όλο θέμα θα εξεταστεί ως τμήμα της συνολικής τοποθέτησης του συνδικαλιστικού φορέα των δασκάλων στον μελετώμενο τότε ν. 309/1976.

Τα εκπαιδευτικά, όμως, πράγματα της μεταπολίτευσης θα σημαδευτούν κυρίως από αυτό που αποκλήθηκε «κάθαρση» της εκπαίδευσης, που δεν ήταν τίποτε άλλο παρά η φυσική συνέχεια της απαίτησης για αποκατάσταση των αδικιών, στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω. Ένας μεγάλος αριθμός στελεχών που θα διεκδικήσουν την επανάκρισή τους κατηγορούνταν για συνεργασία «*έργω ή λόγω*» με το στρατιωτικό καθεστώς. Την πραγματικότητα αυτή επιβεβαιώνει και το σχετικό άρθρο 73 (παράγραφος 10) του νόμου 309/1976 που αναφέρεται στους εκπαιδευτικούς αυτής της κατηγορίας. Το Διδασκαλικό Βήμα κατακλύζεται για αρκετά χρόνια από το αντίστοιχο αίτημα, αλλά και από πληθώρα κειμένων στα οποία καταγράφεται η κατάσταση της εκπαίδευσης τη συγκεκριμένη περίοδο.

Η αρχή θα γίνει την άνοιξη του 1975, αφού η (δικτατορική) ηγεσία της Δ.Ο.Ε. αναγκαστεί εκ των πραγμάτων να αποχωρήσει. Σε συγκέντρωση εκπαιδευτικών που γίνεται στην Αθήνα θα παρουσιαζόταν η «*Μαύρη Βίβλος*» των

---

¹⁶⁰⁸ Δ.Β., 769:7. Σημαντικό είναι ότι υπήρχε το σχετικό νομικό πλαίσιο με το ν.δ. 76/1974 «*Περί επαναφοράς των απολυθέντων δημοσίων υπαλλήλων*». Αυτό αποκαλύπτει την ύπαρξη του προβλήματος, αλλά και τη σοβαρότητά του (Clogg, 1999:275-276).

¹⁶⁰⁹ Δ.Β., 764:5.

¹⁶¹⁰ Δ.Β., 767:7.

στελεχών της εκπαίδευσης (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας).¹⁶¹¹ Σε αυτή γίνεται σαφής αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα και συγκεκριμένες πράξεις κατά τη διάρκεια της επταετίας. Η καθαιρεμένη διοίκηση θα δυσανασχετούσε υποστηρίζοντας ότι *«τα ονόματα που διάβασαν πλησίαζαν τα 300, δηλαδή δεν άφησαν... κανένα, όλους τους έχουν «προγράψει» για την...καρμανιόλα. Τους έπιασε, βλέπετε, τόσο όψιμα... «δημοκρατικό αμόκ» και θέλουν να αποστελεχώσουν την εκπαίδευση, υπηρετώντας έτσι τον μηδενισμό και το χάος. Από ποιες σκοτεινές δυνάμεις κινούνται αυτοί οι κύριοι και σε...ποιους θέλουν να παραδώσουν την Εθνική μας Παιδεία;»*. Η συγκεκριμένη ρητορική που τόσο καλά λειτούργησε την περίοδο της δικτατορίας, σε συνδυασμό με το φόβο και την καταπίεση, τώρα δεν έπειθε κανένα. Το πλαίσιο, εκπαιδευτικό και πολιτικό, ήταν ριζικά διαφορετικό.

Το συνδικαλιστικό κίνημα αποκτά νόμιμη και δημοκρατικά εκλεγμένη ηγεσία πολύ σύντομα.¹⁶¹² Αμέσως μετά θα αποδυθεί σε μια μεγάλη προσπάθεια που αποσκοπούσε στην αποχουντοποίηση της εκπαίδευσης. Ο αντίλογος σε αυτήν θα ερχόταν τώρα από την Ένωση Επιθεωρητών. Σε υπόμνημά της ισχυρίζεται πως η αυταρχική συμπεριφορά όσων κατείχαν θέσεις ευθύνης κατά την επταετία πήγαζε από το νομικό πλαίσιο, από τις εντολές και τις εγκυκλίους που συνέτασσε η προϊσταμένη αρχή. Έτσι, *«...είναι τοις πάση γνωστόν ότι η σύνταξις των εξεπορεύετο άνωθεν και λόγω του κρατούντος κλίματος, πάσα έκφρασις αντιθέσεως προς το περιεχόμενόν των ήτο αδιανόητος... ουδεμιάς προνομιακής μεταχειρίσεως έτυχον, αλλ' αντιθέτως επωμίσθησαν το τεράστιον βάρος της προστασίας του υπερηφάνου κλάδου των διδασκάλων... Συνεπώς τίνα λόγον δύναται να έχει η έννοια κάθαρσις εις την δημοτικήν εκπαίδευσιν, εκεί όπου ουδέν ρυπαρόν τι υλικόν υπάρχει;»*.¹⁶¹³

Το συνδικάτο απαντά οργισμένα στην προηγούμενη επιχειρηματολογία, αναφέροντας τον επιλεκτικό μηχανισμό που προέβλεπαν τα ν.δ. 651/1970 και 65/1971. Ο διαγωνισμός δεν έπειθε κανένα, αφού είχε προηγηθεί η λεγόμενη *«πρόκριση» «που δεν ήταν άλλο παρά τα πιστοποιητικά των μυστικών υπηρεσιών της δικτατορίας (Κ.Υ.Π.–Γεν. Ασφάλεια κτλ.) που βεβαίωναν για την πίστη και την αφοσίωση των υποψηφίων στο τυραννικό καθεστώς και χωρίς τα οποία δεν ήταν*

¹⁶¹¹ Δ.Β., 776:5.

¹⁶¹² Βλέπε και Χατζηβασιλείου (1987:128-131).

¹⁶¹³ Δ.Β., 777:10.

δυνατόν να γίνει κανείς επιθεωρητής, όση σοφία κι αν διέθετε...Όσο για την «προστασία του υπερήφανου κλάδου των διδασκάλων» δεν μας λένε ποιοι απέλυσαν τις εκατοντάδες των συναδέλφων, ποιοι μετέθεσαν δυσμενώς άλλους, ποιοι έθεσαν σε διαθεσιμότητα άλλους κτλ...Αλλά τι πρώτο και τι δεύτερο ν' αναφέρουμε από την υμνολογική δράση των επιθεωρητών της Επταετίας; Θα χρειάζονταν τόμοι ολόκληροι! Είναι φανερό πως όλα αυτά δεν προέρχονταν «άνωθεν»...απέβλεπαν στον πνευματικό, ψυχικό και πολιτικό εξανδραποδισμό των δασκάλων και «μέσω» αυτών και του ελληνικού λαού». ¹⁶¹⁴

Η παραπάνω απάντηση συνόψιζε μια εποχή ολόκληρη για το εκπαιδευτικό σύστημα, που είχε πια φτάσει στο τέλος της. Το συνδικάτο επιθυμούσε τα εκπαιδευτικά πράγματα της χώρας να ακολουθήσουν διαφορετικούς προσανατολισμούς, γι' αυτό επεδίωκε να αναμετρηθεί με το παρελθόν. Κατά τη γνώμη του δεν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί η «εκπαιδευτική ανάπλασις και αναγέννησις της χώρας», εάν δεν απαλλασσόταν η εκπαίδευση από το πνεύμα και τη νοοτροπία της επταετίας. ¹⁶¹⁵

Η Δ.Ο.Ε θεωρεί τις θέσεις αυτές βασικές και αδιαπραγμάτευτες. ¹⁶¹⁶ Αναφερόμενη στο σχετικό άρθρο του ν. 309/1976 υποστηρίζει ότι η προβλεπόμενη διαδικασία δεν ικανοποιούσε το αίτημα της κάθαρσης και δεν απέδιδε δικαιοσύνη. Η αιτία ήταν ότι περιόριζε την επανάκριση μεταξύ των ήδη υπηρετούντων, αγνοώντας όλους όσους αποκλείστηκαν από το δικτατορικό καθεστώς και δεν μπόρεσαν να πάρουν μέρος στους διεξαχθέντες διαγωνισμούς.

Για τους εκπαιδευτικούς, η «ορθή και δίκαιη» αντιμετώπιση του θέματος απαιτούσε την «εξ υπαρχής και από γενικότερας πλευράς» διερεύνησή του. Γίνεται κατανοητό ότι δικαιοσύνη χωρίς ορθολογική αντιμετώπιση του θέματος στερούνταν κάθε νοήματος για το διδασκαλικό κόσμο. Σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν ανεργάτιστη, ένα αίτημα εξίσου ουτοπικό, όσο κι αφηρημένο. ¹⁶¹⁷

---

¹⁶¹⁴ Ο.π.

¹⁶¹⁵ Δ.Β., 778:1.

¹⁶¹⁶ Ο.π.: 2.

¹⁶¹⁷ Θα πρέπει να θεωρήσουμε την έννοια της δικαιοσύνης ως κάτι διακριτό από τις εκάστοτε αντιλήψεις περί δικαιοσύνης. Η κοινωνική δικαιοσύνη αναφέρεται στη βασική διάρθρωση της κοινωνίας, στον τρόπο με τον οποίο οι μείζονες κοινωνικοί θεσμοί διανέμουν θεμελιώδη δικαιώματα και υποχρεώσεις, καθορίζοντας την κατανομή των πλεονεκτημάτων της κοινωνικής συνεργασίας (Rawls,2003:28-36). Επίσης, δεν πρέπει να συγχέεται με το κοινωνικό ιδεώδες το οποίο αποτελεί ένα όραμα. Για την αποφυγή νοηματικών συγχύσεων είναι αναγκαία η αποσαφήνιση όρων όπως οι ακόλουθοι:

Η πρόταση της ομοσπονδίας ήταν να εξεταστούν όσοι επιθυμούσαν να καταλάβουν θέση ευθύνης «*δια την εν γένει στάσιν και τας ενεργείας των κατά την διάρκειαν της επταετίας*».¹⁶¹⁸ Ειδικότερα, όσοι κατέλαβαν την ίδια περίοδο θέσεις εποπτικού προσωπικού και δεν είχαν προκύψει επιβαρυντικά στοιχεία γι' αυτούς

▪ «Ουσιαστική» δικαιοσύνη. Περιλαμβάνει εκτιμήσεις ή αναφέρεται στον προσδιορισμό των αποφασιστικών κριτηρίων περιεχομένου (Σταμάτης, 1995:13; Mouffe, 2004:146-149). Εδώ εντάσσονται και τα ζητήματα επανορθωτικής δικαιοσύνης και στάθμισης μεταξύ μορφών θεσμικής αδικίας, τα οποία παρατηρούνται και στο χώρο της εκπαίδευσης

▪ «Τυπική» δικαιοσύνη. Είναι αυτή που επιτάσσει απλώς ως πρέπει μεταχείριση των ανθρώπων και των μεταξύ τους σχέσεων αυτή που βασίζεται σε στοιχεία κρίσιμα και όχι άσχετα. Αποτελεί φυσική συνέχεια της πρώτης, αφού επιδιώκει την εφαρμογή των αποφασιστικών κριτηρίων στην πράξη (Μπόμπιο, 1998:52-57).

▪ «Πραγματική» δικαιοσύνη ή δικαιοσύνη στην «πράξη». Συνήθως, νοείται η δικαιοσύνη σε σχέση με υλικά αγαθά, η οικονομική δικαιοσύνη. Κατά αντιπαράβολή «πραγματική» ισότητα ή ισότητα στην «πράξη» νοείται η ισότητα σε σχέση με υλικά αγαθά, η οικονομική ισότητα, η οποία διακρίνεται έτσι από την τυπική ή νομική ισότητα και από την ισότητα ευκαιριών ή κοινωνική ισότητα.

Η ανισότητα είναι που χρειάζεται ικανή αιτιολόγηση, προκειμένου να καταλήξουμε σε διαφοροποιητική μεταχείριση που να μην είναι αυθαίρετη. Σε κάθε περίπτωση η ισότητα συνίσταται σε μία σχέση μεταξύ ορισμένων μερών (υποκειμένων ή / και αντικειμένων). Αυτή δε η σχέση αποκτά αξία και γίνεται μια επιδίωξη επιθυμητή όταν είναι δίκαιη. Δύο πρόσωπα ή δύο πράγματα μπορεί να εξισωθούν από πολλές απόψεις. Η ισότητά τους ή η εξίσωσή τους είναι δίκαιη μόνο στο βαθμό που ανταποκρίνεται σε ένα καθορισμένο κριτήριο, το οποίο ονομάζεται κριτήριο δικαιοσύνης. Το κριτήριο αυτό αποτελεί τη βάση για να αποφασίσουμε ποια από τις απόψεις αυτές πρέπει να θεωρείται κρίσιμη, ώστε να διακρίνουμε μία ισότητα επιθυμητή από μία ισότητα ανεπιθύμητη. Κανένα από τα κριτήρια αυτά δεν έχει απόλυτη αξία ούτε είναι απόλυτα αντικειμενικό, ενώ σε πολλές περιπτώσεις απαιτείται συνδυασμός κριτηρίων. Η κρισιμότητα ή μη ορίζεται με βάση αξιολογικές επιλογές, γι' αυτό και είναι ιστορικά προσδιορισμένη κάθε φορά. Βασικές ιδιότητες και επιμέρους αιτήματα της ευρύτερης αρχής της δικαιοσύνης είναι η αμεροληψία, η συνέχεια και συνέπεια, η αναλογικότητα και η καθολικότητα. Επιβάλλεται, δηλαδή, το εκάστοτε προκρινόμενο μέτρο ισότητας να είναι γενικεύσιμο για να μπορεί να ισχύει σε απροσδιόριστο αριθμό προσώπων.

Ο Μ. Wallzer κάνει λόγο για «*σύνθετη ισότητα*», δηλαδή ένα σύστημα διανομής, το οποίο δεν προσπαθεί να εξισώσει όλους τους πόρους, αλλά μάλλον επιζητά να διασφαλίσει ότι οι ανισότητες σε μία «σφαίρα» (λ.χ., στον πλούτο) δε θα διαπερνούν τις άλλες (π.χ., την πολιτική δύναμη). Ωστόσο, αποδέχεται ότι άλλες κοινωνίες δε συμμερίζονται αυτή την κατανόηση της δικαιοσύνης, και για ορισμένες η δικαιοσύνη μπορεί ουσιαστικά να συνεπάγεται απεριόριστη ανισότητα ως προς τα δικαιώματα και τα αγαθά (όπως αναφέρεται από τον Kymlicka (2009:321-322) και τη Mouffe (2004:212-213)).

Ο Σ. Μπάλιας (2004:199-200) τονίζει ότι οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού ανέδειξαν την ηθική ισότητα των ανθρώπων (ίσα δικαιώματα στη ζωή, στην ελευθερία, στην αξιοπρέπεια, στην ευτυχία κτλ.). Ταυτόχρονα, όμως, νομιμοποίησαν τόσο την κοινωνική (άνιση κατανομή του πλούτου, του κύρους και της εξουσίας), όσο και τη φυσική ανισότητα (ανισότητα ως προς το ταλέντο και τις φυσικές δεξιότητες). Η θεμελιώδης και ανυπέβλητη αντίφαση της φιλελεύθερης παράδοσης εντοπίζεται ανάμεσα στην ηθική (ιδεατή) ισότητα και στην κοινωνική (πραγματική) ανισότητα. Έτσι, η ισότητα στον φιλελευθερισμό είναι ταυτόσημη με τη νομικο-πολιτική ισότητα, ενώ στη δημοκρατική-σοσιαλιστική παράδοση σημαίνει κοινωνικο-οικονομική ισότητα (Ο.π.:205-210)..

Τέλος, η C. Mouffe (2004:78-80), εξετάσσοντας τη φιλελεύθερη και τη δημοκρατική παράδοση των σύγχρονων δημοκρατιών, συμπεραίνει ότι η συνάρθρωση των δύο στο προηγούμενο πλαίσιο καθιστά αδύνατη την τέλεια πραγμάτωσή τους, η τέλεια ελευθερία και η τέλεια ισότητα καθίστανται ανέφικτες. Αναφερόμενη, μάλιστα, στις απόψεις του C. Schmitt υπογραμμίζει τη διάκριση μεταξύ δύο διαφορετικών ιδεών: της ισότητας κατά τη φιλελεύθερη παράδοση και της ισότητας κατά τη δημοκρατική παράδοση. Θεμελιώδης αρχή της πρώτης είναι ότι κάθε πρόσωπο είναι αυτόματα ίσο με κάθε άλλο πρόσωπο (σεβασμός των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, κράτος δικαίου, προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας κτλ.). Η δημοκρατική αντίληψη από την άλλη προϋποθέτει να διακρίνουμε εκείνον που ανήκει στο δήμο, από εκείνον που είναι εκτός (ισονομία, ισοπολιτεία, λαϊκή κυριαχία) (Ο.π.:112-114). Με βάση την ίδια συλλογιστική η ισότητα μπορεί να υπάρξει μόνο μέσα από τα ιδιαίτερα νοήματά της σε επιμέρους σφαίρες ως πολιτική ισότητα, οικονομική ισότητα κ.ο.κ.

¹⁶¹⁸ Δ.Β., 778:4.

να συγκριθούν με τους αποκλεισθέντες, οι οποίοι για ευνόητους λόγους δεν είχαν μπορέσει να συμμετάσχουν στη σχετική διαδικασία. Μία τρίτη ομάδα υποψηφίων ήταν αυτοί που για πρώτη φορά διεκδικούσαν την επιλογή τους στις αντίστοιχες θέσεις. Οι απόψεις αυτές υποστηρίζονταν και από μερίδα του ημερήσιου τύπου της εποχής.¹⁶¹⁹

Η Δ.Ο.Ε. επιθυμούσε την υιοθέτηση από τη μεριά της πολιτείας σχετικής τροπολογίας η οποία θα επέτρεπε τη συμμετοχή στις επιλεκτικές διαδικασίες κάθε πιθανού υποψηφίου, είτε διέθετε πτυχίο μετεκπαίδευσης είτε όχι. Στο αντίστοιχο σκεπτικό επικαλούνταν και τη «δημοκρατική αρχή της αξιοκρατίας».¹⁶²⁰ Η αρχή αυτή, που καταγράφεται για πρώτη φορά σε κείμενο της ομοσπονδίας, θεωρείται ένα μέσο ισότητας, αφού αρκετοί από τους ήδη υπηρετούντες τότε επιθεωρητές στερούνταν του σχετικού προσόντος.

Η ομοσπονδία συντάσσει υπόμνημα με αποδέκτη την πολιτική ηγεσία στο οποίο αναφέρεται σε όσα συνέβησαν στην εκπαίδευση κατά την «περίοδο της ανωμαλίας». Σε αυτό ζητά την άρση των «...γενομένων αδικιών...». Ειδικότερα, «πολλοί διδάσκαλοι μετετέθησαν βάσει της 1/1967 Συντακτικής Πράξεως, διότι δεν συνεβιβάσθησαν με το δικτατορικό καθεστώς...Προ του δικτατορικού καθεστώτος είχε νομίμως καταρτισθεί πίναξ διδασκάλων προς πλήρωσιν θέσεων Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαιδευσεως. Δια του α.ν. 129/1967 ο πίναξ κατηργήθη και η πλήρωσις των θέσεων εγένετο κατά τους «νόμους» και το «πνεύμα» των καιρών».¹⁶²¹ Η αναδρομική αποκατάσταση των παραμερισμένων εκπαιδευτικών θεωρούνταν ενέργεια που απέβλεπε στη θεραπεία των αδικιών, αλλά εξυπηρετούσε και το έννομο συμφέρον της εκπαίδευσης. Η δικαιοσύνη, συνεπώς, δεν μπορούσε να στηρίζεται στη λογική μόνο, αλλά να συνοδεύεται και από τη νομιμότητα σε κάθε βήμα της.

Επιπλέον, ήταν αναγκαίο να καταργηθούν οι υπηρεσιακές εκθέσεις, αφού πολλές από αυτές ήταν προϊόν διώξεων. Υπήρχαν δάσκαλοι, δηλαδή που οι

---

¹⁶¹⁹ Έτσι, στην «Καθημερινή» της 29^{ης} Μαΐου 1975 γραφόταν ότι «αν το νομοσχέδιο περί γενικής εκπαίδευσεως ψηφισθεί από τη Βουλή, θα αναγνωρίζε το καθεστώς που επέβαλε η δικτατορία στην εκπαίδευση, θα παραδοθεί η παιδεία στους ευνοούμενους της χούντας...». Στην ίδια εφημερίδα, πάλι με θέμα την κάθαρση, γραφόταν στις 13/6/1975 ότι «ο δάσκαλος, το προοδευτικό κύτταρο αυτό της κοινωνίας μας, ο πλάστης των ψυχών και των χαρακτήρων των νεαρών πολιτών στα πρώτα τους βήματα στην ενσυνείδητη ζωή, θεωρείται από την αστυνομευόμενη κοινωνία μας σαν ύποπτο και ανατρεπτικό στοιχείο! Όλοι οι προβολείς της κρατικής καχυποψίας είναι στραμμένοι πάνω του και σε κάθε παρεκτροπή από το δρόμο της Δημοκρατίας ο δάσκαλος δοκίμασε γενναία μερίδα ατομικού διωγμού».

¹⁶²⁰ Ο.π.:3.

¹⁶²¹ Ο.π.:8.

χαρακτηρισμοί τους απείχαν κατά πολύ από τους αντίστοιχους πριν τη δικτατορία «...μόλις επιτρέπουσες την εν τη υπηρεσία διατήρησίν των».¹⁶²² Ο σκοπός ήταν πρόδηλος και η επιδίωξη της τιμωρίας–φίμωσής τους πασιφανής. Μία αρνητική υπηρεσιακή έκθεση είχε και οικονομικές συνέπειες, αφού απέκλειε κάθε πιθανότητα βαθμολογικής ανόδου, η οποία συνοδευόταν με μισθολογική αύξηση.

Η πρώτη μεταδικτατορική γενική συνέλευση (ΜΔ'), σε πανηγυρικό κλίμα, θα έκανε ομόφωνα δεκτό το αίτημα 68 συλλόγων να αναγραφεί το ζήτημα της κάθαρσης σαν πρώτο θέμα στην ημερήσια διάταξη.¹⁶²³ Αμέσως μετά δημοσιεύει ανακοίνωση στην οποία η κάθαρση και η αποκατάσταση των αδικιών παρουσιαζόταν ως καθολικό αίτημα των εργαζομένων στο χώρο της παιδείας «για την απαλλαγή της από όλους εκείνους οι οποίοι έγιναν συνειδητά όργανα της επταετίας και εδίωξαν ή με οποιονδήποτε τρόπο εξημίωσαν δασκάλους, πρόσβαλαν την έννοια του υπαλλήλου και άσκησαν δυσμενή επίδραση επάνω στην εκπαίδευση».¹⁶²⁴

Κλείνοντας τις εργασίες της η προαναφερόμενη γενική συνέλευση κατέληγε στη διαπίστωση πως αυτό που είχε ανάγκη η παιδεία ήταν «ουσιαστική κάθαρση».¹⁶²⁵ Δηλαδή οργανωμένη, δίκαιη και με συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Για την αποφυγή υπερβολών η ομοσπονδία τόνιζε με έμφαση ότι η κρίση πρέπει να γίνει στο διδακτικό προσωπικό και στις υπηρεσίες του υπουργείου Παιδείας, «εφ' όσον υπάρξουν σε βάρος τους συγκεκριμένες καταγγελίες».¹⁶²⁶

Για τον εκπαιδευτικό κόσμο ο όρος *κάθαρση* ήταν πραγματικά καινοφανής στο δημόσιο βίο της χώρας. Ένα από τα πολλά σημασιολογικά του φορτία αναφερόταν στην ανάγκη προστασίας της ελληνικής κοινωνίας από τον κίνδυνο μιας μελλοντικής υποτροπής. Κάθαρση με την «κανονική» έννοια του όρου και όχι με το πνεύμα της αντεκδίκησης ή νέων υπολογισμών. Η Δ.Ο.Ε. γνώριζε ότι η δικτατορία είχε αφήσει πολλά ίχνη στο πέρασμά της από το χώρο της παιδείας. Εξάλλου, δεν είχε περάσει κάποιο αξιολογικό χρονικό διάστημα (1975) από την πτώση της, ενώ κατά τη μεταβατική αυτή περίοδο αρκετοί άνθρωποι της στελέχωναν τον κρατικό μηχανισμό.

---

¹⁶²² Ο.π.

¹⁶²³ Δ.Β., 779: 10.

¹⁶²⁴ Ο.π.: 24. Το ίδιο κείμενο θα κοινοποιούνταν με τη μορφή υπομνήματος και στους βουλευτές του ελληνικού κοινοβουλίου.

¹⁶²⁵ Δ.Β., 780:1.

¹⁶²⁶ Ο.π.: 5.

Παρουσιάζοντας την έως τότε πορεία των πραγμάτων διέβλεπε ότι το προηγούμενο καθεστώς, «αφού άλωσε τα οχυρά που του χρειάζονταν για την αρπαγή της εξουσίας και την εδραίωσή του σ' αυτή, άρχισε να σπάξει τη βούληση και τα ιδανικά του Λαού και να τον βάζει στο γύψο, για να τον καταστήσει ανίκανο να αντιδράσει. Επειδή όμως γνώριζε ότι πιο ευάγωγος είναι ο μικρός και ότι σ' αυτόν ο γύψος θα έφερνε καλύτερα αποτελέσματα, έστρεψε, χωρίς καθυστέρηση, το μεγαλύτερο μέρος της προσοχής του στην Παιδεία, για να εξασφαλίσει την ισόβια παραμονή του στην εξουσία. Προσοχή βέβαια δεσμοφύλακα και όχι προστάτη... Έπρεπε η παιδεία να μεταβληθεί σ' ένα απέραντο εργοτάξιο μαζικής παραγωγής δούλων. Και αυτό μόνο με δύο πράγματα μπορούσε να το πετύχει. Με τα κατάλληλα μορφωτικά αγαθά και τον κατάλληλο εκπαιδευτικό».¹⁶²⁷ Το τελευταίο ήταν βασική αρμοδιότητα και ευθύνη του διοικητικού μηχανισμού του εκπαιδευτικού συστήματος.

Το συνδικάτο παραδεχόταν ότι τα παραπάνω δεν ίσχυαν για το σύνολο των επιθεωρητών. Υπήρχαν όμως αρκετοί, για τους οποίους το υπηρεσιακό καθήκον περιλάμβανε και την προβολή των ιδανικών της 21^{ης} Απριλίου.¹⁶²⁸ Κατά τη γνώμη του αν η κάθαρση δεν πραγματοποιούνταν, στα προβλήματα της εκπαίδευσης προστίθονταν και η ηθική της έκπτωση. Το στελεχιακό δυναμικό έπρεπε να διαθέτει μεταξύ άλλων και «ηθική θωράκιση».

Ενώ η Δ.Ο.Ε. δεν ζητά «την κεφαλή επί πίνακι» των επιθεωρητών, αρνείται να συνυπάρξει με τα πρόσωπα εκείνα που πίστευε ότι δεν ανταποκρίθηκαν στην αποστολή τους. Ή καλύτερα, ανταποκρίθηκαν στη στοχοθεσία του αυταρχικού κρατικού μηχανισμού, αδιαφορώντας για τον ανθρώπινο παράγοντα της εκπαίδευσης.¹⁶²⁹ Είχαν έρθει «...σε προκλητική αντίθεση με τα αισθήματα των εκπαιδευτικών και ολόκληρου του ελληνικού λαού...Και το χειρότερο όλων...τροφοδότησαν με επικίνδυνη τροφή το νόμο της «ψυχικής αντηγήσεως» μέσα στην εκπαίδευση και την κοινωνία».¹⁶³⁰ Η «ψυχική αντήχηση» δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ο ρόλος του παραδείγματος, του προτύπου, το οποίο με διάφορους τρόπους διοχέτευε μηνύματα σε ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας.

---

¹⁶²⁷ Δ.Β., 781:1.

¹⁶²⁸ Ο.π.: 2.

¹⁶²⁹ Ο.π.

¹⁶³⁰ Ο.π.

Αυτό που ανέμεναν οι εκπαιδευτικοί ήταν οι ενέργειες του υπουργείου Παιδείας, οι οποίες έπρεπε να αποσκοπούν στην πραγματική (και όχι στην κατ' όνομα) αποκατάσταση των αδικιών. Αμφιβολίες υπήρχαν για τον τρόπο με τον οποίο θα εφαρμόζονταν όσα το σχετικό άρθρο του ν. 309/1976 όριζε. Η Δ.Ο.Ε. διαπίστωνε ότι η συγκεκριμένη διάταξη πάθαινε «...από στιγμή σε στιγμή, κάτι μυστηριώδεις τροποποιήσεις...», χωρίς να φαίνεται ξεκάθαρα από την αρχή που θα κατέληγαν όλα αυτά. Γι' αυτό θα αναφέρονταν σε συγκεκριμένα πρόσωπα και περιπτώσεις.¹⁶³¹

Ταυτόχρονα, απαντά σε ψήφισμα της Ένωσης Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης σχετικά με το επίμαχο θέμα.¹⁶³² Στις αιτιάσεις του συγκεκριμένου οργάνου περί διασάλευσης της ηθικής τάξης και της δικαιοσύνης, η Δ.Ο.Ε. διατείνεται ότι δεν είχε παρατηρηθεί παρόμοια αντίδρασή του στη διακωμώδηση του επιθεωρητικού διαγωνισμού το 1968 και το 1971. Το συμπέρασμα που έβγαζε ήταν ότι η σύγκριση των επιθεωρητών με κάθε ενδιαφερόμενο για θέση στελέχους εκπαιδευτικό προκαλούσε τη δυσφορία τους. Διαπιστώνουμε ότι χρήση της έννοιας της δικαιοσύνης γίνεται από διάφορους σχετιζόμενους με την εκπαίδευση φορείς, φορτίζοντάς τη με διαφορετικό και πολλές φορές αντικρουόμενο περιεχόμενο. Αυτό που φαινόταν δίκαιο στον έναν αποτελούσε κατάφωρη αδικία για κάποιον άλλο.

Η διαφορετική μισθολογική αντιμετώπιση των επιθεωρητών από το ν. 309/1976 ενισχύει περισσότερο τη σχετική συζήτηση.¹⁶³³ Η ομοσπονδία δεν θεωρούσε τα δύο θέματα ασύνδετα. Η δίκαιη, αντικειμενική και αμερόληπτη αποκατάσταση των αδικιών αποτελούσε το μεγάλο ζητούμενο για το χώρο της εκπαίδευσης.¹⁶³⁴ Δεν μπορεί κανείς να μη δει στο παραπάνω τρίπτυχο τις βασικές έννοιες του στελεχιακού προβλήματος, οι οποίες θα το καθόριζαν και αργότερα.

Η κάθαρση συνδέονταν με τον εκδημοκρατισμό του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁶³⁵ Αρκεί να ήταν ουσιαστική.¹⁶³⁶ Η συζήτηση του ν. 309/1976

---

¹⁶³¹ Ο.π.: 12.

¹⁶³² Ο.π.: 5.

¹⁶³³ Δ.Β., 782:3. Υπόμνημα προς του βουλευτές του ελληνικού κοινοβουλίου σχετικά με το σχέδιο νόμου «Περί Οργανώσεως και Διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως».

¹⁶³⁴ Δ.Β., 785:8. Ενημερωτική εγκύκλιος της διοίκησης προς τους συλλόγους-μέλη της.

¹⁶³⁵ Δ.Β., 787:1.

¹⁶³⁶ Ο.π.: 3.

συμβάδιζε ή προκαλούσε μια ανάλογη συζήτηση για το συγκεκριμένο ζήτημα.¹⁶³⁷ Για την ακρίβεια το τελευταίο είχε καθοριστική επίδραση στο σύνολο του εκπαιδευτικού «κλίματος» της μεταπολίτευσης.

Η Δ.Ο.Ε. επέμενε στη διαγραφή όλων των υπηρεσιακών εκθέσεων που συντάχθηκαν στη διάρκεια της επταετίας «...εφ' όσον προκύπτει σαφώς ότι την σύνταξίν των επηρέασεν η προς το καθεστώς αντίθεσις του κρινομένου ή παρουσιάζουν αδικαιολόγητον μείωσιν έναντι προηγούμενων εκθέσεων».¹⁶³⁸ Ζητούσε η συγκεκριμένη θέση να αποτελέσει τμήμα του ν. 309/1976.

Η φάση της υλοποίησης αυτών που κατέγραφε το συγκεκριμένο νομικό κείμενο είχε τις δικές της δυσκολίες. Συγκεκριμένα, ο τρόπος συγκρότησης και λειτουργίας του οργάνου που θα έκρινε το υπάρχον στελεχιακό δυναμικό.¹⁶³⁹ Και πάλι η έννοια της δικαιοσύνης αξιοποιείται για να αποδώσει αυτό που αποτελούσε πρόταγμα για το διδασκαλικό κόσμο.¹⁶⁴⁰ Στα συμπεράσματα της έκθεσης πεπραγμένων για το ομοσπονδιακό έτος 1975-1976 δηλωνόταν απερίφραστα ότι μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχε συμβεί κάτι τέτοιο.¹⁶⁴¹

Το επιχείρημα της αξιοκρατίας συνδέεται άρρηκτα με την κάθαρση του εκπαιδευτικού συστήματος. Για την ομοσπονδία, η πραγμάτωση αυτού του σκοπού συνεπαγόταν την αξιοκρατική στελέχωση της εκπαίδευσης, μέσω της

---

¹⁶³⁷ Οι διαφωνίες θα φανούν εξ αρχής κατά τη συζήτηση του ν. 309/1976 στη Βουλή. Έτσι, λεγόταν από το Δ. Βρεττάκο: «Έχει νομολογήσει το Συμβούλιο της Επικρατείας ότι η κάθετος κρίσις, περί της οποίας ωμίλησε ο κ. Αποσκίτης, πάσχει συνταγματικώς. Έχει νομολογήσει το ΣτΕ ότι δεν είναι δυνατόν να χωρήσει υποβιβασμός υπαλλήλων και ως είναι διατυπωμένον το άρθρο 73 υποβιβάζει υπαλλήλους» (Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΙΕ', 13/4/1976:4.365). Για να συνεχίσει ο Κ. Παπαρηγόπουλος: «Επικαλούμαι το άρθρον 103, παρ. 4, του συντάγματος του 1975, το 101 του συντάγματος του 1952 και τις αποφάσεις 1134-1137 της ολομέλειας του ΣτΕ» (Ο.π.:4.367). Ο Γ.Α. Μαγάκης θα υποστηρίξει: «Πρόκειται για νέες θέσεις επιθεωρητών, με διαφορετικές αρμοδιότητες από τις αρμοδιότητες των θέσεων που καταργούνται...και το Συμβούλιο Επικρατείας δεν πρόκειται να έλθει να εφαρμόσει την παλιά νομολογία, που αφορά σε διαφορετικά κοινωνικά φαινόμενα» (Ο.π.:4.375). Τέλος, ο εισηγητής της πλειοψηφίας Κ. Αποσκίτης τονίζει ότι «το άρθρον είχε τας μακροτέρας, ίσως δε και τας οξυτέρας, συζητήσεις τόσον εις την κοινοβουλευτικήν επιτροπήν, όσον και εις τας εκτός αυτής, εις τας συνδικαλιστικάς οργανώσεις των εκπαιδευτικών, εις τον τύπον και εις όλους όσους ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό. Ήσαν δε απολύτως δικαιολογημένοι αι οξείαι συζητήσεις διότι το άρθρον αυτό ρυθμίζει την τύχην του εποπτικού προσωπικού της όλης γενικής παιδείας» (Ο.π.:4.363).

¹⁶³⁸ Ο.π.: 4.

¹⁶³⁹ Δ.Β., 793:8. Την ίδια χρονική περίοδο (1976) θα έχουμε την επαναφορά, σε επίπεδο γλώσσας και εκφραστικών μέσων του συνδικαλιστικού φορέα, της απλής δημοτικής.

¹⁶⁴⁰ Δ.Β., 794:1,8. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό στοιχείο ισότητας ήταν η συμμετοχή, για πρώτη φορά, στην επιλεκτική διαδικασία και γυναικών.

¹⁶⁴¹ Δ.Β., 795:2. Ένα δεύτερο ήταν ότι δεν περιλάμβανε σαφείς διατάξεις για την οριστική λύση του γλωσσικού ζητήματος.

απομάκρυνσης *«εκείνων που εξέθεσαν την αξιοπρέπεια και το ήθος του κλάδου»*.¹⁶⁴²

Αυτό που ζητούσαν οι εκπαιδευτικοί ήταν να βεβαιωθούν ότι εφαρμόστηκε το άρθρο 73 και ότι δεν είχαν αποβεί άκαρπες οι προσπάθειες τους.¹⁶⁴³ Για το συνδικάτο, η επιλογή επιθεωρητών συνιστούσε απλή ανάδειξη «ημετέρων». Αυτών που αποτελούσαν και τους εκλεκτούς της επταετίας. Επιπλέον, πολλοί αναβαθμίστηκαν σε επόπτες. Οι ενέργειες αυτές *«κακοποίησαν την έννοια της κάθαρσης»*.¹⁶⁴⁴

Με τον ίδιο τρόπο πίστευε πως είχε γίνει και η τοποθέτησή τους. *«Στις καλύτερες περιφέρειες και στα αστικά κέντρα τοποθετήθηκαν πάλι οι «ημέτεροι» και οι «εκλεκτοί» και οι υπόλοιποι εξακοντίστηκαν στις εσχατιές της Ελλάδος, χωρίς να ληφθούν υπ' όψη τα έτη υπηρεσίας, οι οικογενειακοί λόγοι, οι λόγοι υγείας κ.ά.»*.¹⁶⁴⁵ Το υπουργείο Παιδείας φαινόταν απρόθυμο να λύσει τα υπηρεσιακά θέματα των δασκάλων και να επιδιώκει τη στελέχωση της εκπαίδευσης μόνο με συμπαθούντες. Το διαφοροποιημένο αυτό ενδιαφέρον «γεννούσε» αδικίες και προκαλούσε την απογοήτευση του διδασκαλικού κόσμου.

Οι αποφάσεις της τυπικής δικαιοσύνης θα επιβεβαίωναν τις αμφιβολίες του. Με βάση αυτές ακυρώνονται τα πρακτικά της επιλογής επιθεωρητών, με το αιτιολογικό ότι δεν εφαρμόστηκε το πνεύμα του ν. 309.¹⁶⁴⁶ Την ίδια στιγμή άδικη και δυσλειτουργική θεωρείται η οργανική κατανομή των θέσεων, ιδιαίτερα στους ανώτερους βαθμούς, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσονται επαγγελματικά οι εκπαιδευτικοί.¹⁶⁴⁷

Το υπουργείο Παιδείας αποφασίζει να επανασυστήσει το Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως με σκοπό να επαναληφθεί η διαδικασία. Το θέμα, με τη συμβολή και των αποφάσεων του Συμβουλίου Επικρατείας που είχαν προηγηθεί, έρχεται ξανά στην επικαιρότητα. Οι μέχρι τότε ενέργειες έδειχναν πως δεν είχε οδηγηθεί σε θετική εξέλιξη. Οι δάσκαλοι επέμεναν ότι οι επιλεγέντες έπρεπε να καταξιωθούν στη συνείδηση του εκπαιδευτικού κόσμου σαν άριστοι και ηθικά άψογοι. *«Μόνο*

---

¹⁶⁴² Δ.Β., 796:12.

¹⁶⁴³ Δ.Β., 798:2.

¹⁶⁴⁴ Ο.π.

¹⁶⁴⁵ Ο.π.: 3.

¹⁶⁴⁶ Δ.Β., 811:5.

¹⁶⁴⁷ Ο.π.

έτσι θα μπορούμε να μιλάμε πως η επιλογή έγινε με βάση το συμφέρον της παιδείας και με πνεύμα δικαιοσύνης». ¹⁶⁴⁸

Προς αυτή την κατεύθυνση θα συνέβαλε με ψήφισμά της και η 46^η γενική συνέλευση, η οποία ζητούσε την απαρέγκλιτη εφαρμογή των διατάξεων του νόμου, ώστε «να γίνει η βούληση του νομοθέτη πανίσχυρο θεμέλιο αναγέννησης της Παιδείας, της Δημοκρατίας και του έθνους». ¹⁶⁴⁹ Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτήν ήταν «η απονομή πραγματικής δικαιοσύνης, που θα εξασφαλίσει την ομοψυχία όλων των εκπαιδευτικών». ¹⁶⁵⁰

Τις απόψεις αυτές συμμαρύνεται και ο Ε. Παπανούτσος, ο οποίος τόνιζε ότι «επιμένουμε στην αξιοκρατία, στους βαθμούς τους διοικητικούς, γιατί δεν θέλουμε τον επιθεωρητή ελεγκτή... Δεν τον θέλουμε αστυνομικό επόπτη. Τον θέλουμε συνάδελφο που ηγείται με την αξία του, και προπάντων με το ήθος του. Εάν δεν έχει αυτά τα δύο πράγματα, δεν έχει την εκπαιδευτική του αξιοσύνη και δεν έχει την ηθική του αξιοπρέπεια άψογη, δεν μπορεί να διοικήσει τους συναδέλφους. Γι' αυτό επιμένουμε, όχι από λόγους επαναλαμβάνω μνησικακίας». ¹⁶⁵¹ Συναρμόσισε στους δασκάλους να μην μετατραπούν σε όργανο διώξεων, αλλά να σταθούν στην ουσία του θέματος. Ο ίδιος υπογράμμισε πως «αν αξιώσαμε την κάθαρση, την αξιώσαμε για να αποβληθούν από τον εκπαιδευτικό κορμό αυτά τα διοικητικά όργανα που ελησμόνησαν την αποστολή τους και κατέβασαν την ηθική στάθμη του κλάδου. Αυτό δυστυχώς δεν έγινε». ¹⁶⁵²

Αρκετές φορές το συνδικάτο θα έκανε ανασκόπηση της ιστορικής πορείας των θεσμών «εποπτείας» του εκπαιδευτικού συστήματος, προκειμένου να αντλήσει επιχειρήματα για το παρόν και διδάγματα για το μέλλον. Αυτό που συμπέρανε ήταν πως στις περισσότερες ιστορικές περιόδους αποτελούσε απλώς βραχίονα της δημόσιας διοίκησης, φέροντας όλα τα αρνητικά στοιχεία που χαρακτήριζαν την τελευταία. ¹⁶⁵³ Οι ιθύνοντες της δημόσιας διοίκησης ήθελαν να «βλέπουν τον εαυτό τους» στη διοικητική μηχανή της εκπαίδευσης, παρά κάτι άλλο. Αυτός ήταν για τους εκπαιδευτικούς ο λόγος που παρατηρούνταν η ύπαρξη

¹⁶⁴⁸ Δ.Β., 813:9.

¹⁶⁴⁹ Δ.Β., 816:8.

¹⁶⁵⁰ Ο.π. Οι απόψεις αυτές αντιστοιχούν σε όσα αναφέρουμε σε προηγούμενη παραπομπή περί «ουσιαστικής δικαιοσύνης».

¹⁶⁵¹ Δ.Β., 817:3. Από την ομιλία του ενώπιον της 46^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁶⁵² Ο.π.

¹⁶⁵³ Δ.Β., 830:1.

«συνέχειας» στη διοίκηση της εκπαίδευσης, παρά την πτώση της δικτατορίας και τη μετάβαση στην πολιτική ομαλότητα.

Η Δ.Ο.Ε. επιθυμούσε τη διακοπή αυτής της συνέχειας. Έτσι, τέσσερα χρόνια μετά το 1974, θα καταδίκασε με ψήφισμα της 46^{ης} γενικής συνέλευσης τη σχετική κωλυσιεργία γύρω από το συγκεκριμένο θέμα.¹⁶⁵⁴ Πεποίθησή της ήταν ότι το άρθρο 73 καταστρατηγούνταν από τα μέλη του Ειδικού Συμβουλίου Κρίσεως, αφήνοντας την κάθαρση να παραμείνει «στα χαρτιά». Επιπλέον, θύμιζε ότι όλες οι μεταδικτατορικές συνελεύσεις είχαν αποφασίσει την κάθαρση και την αξιοποίηση του επιθεωρητικού θεσμού. Μόνο το δεύτερο, χωρίς να έχει προηγηθεί το πρώτο, δεν είχε κανένα νόημα.¹⁶⁵⁵ Δε θα οδηγούσε παρά σε προσωρινή εξωτερική αναδόμηση του θεσμού και όχι σε ουσιαστική αλλαγή του.

Παράλληλα, διατηρείται το αίτημα για μια σειρά άλλα μέτρα με σκοπό την επούλωση των πληγών που είχε αφήσει η επταετία. Μεταξύ αυτών ήταν η αποκατάσταση όσων εκπαιδευτικών διώχτηκαν και επανήλθαν αργότερα με βάση το νομοθετικό διάταγμα 16/1974. Επίσης, η εξάλειψη από τους υπηρεσιακούς φακέλους των στοιχείων και των χαρακτηρισμών διαθεσιμότητας ή απόλυσης όσων διέθεταν αυτές τις ενδείξεις.¹⁶⁵⁶ Η κάθαρση, επομένως, δεν αποτελούσε ένα μεμονωμένο αίτημα, αλλά τμήμα ενός ευρύτερου συνόλου μέτρων αποκατάστασης της διασαλευθείσας τάξης στο χώρο της εκπαίδευσης.

Το φθινόπωρο του 1979, η ομοσπονδία δήλωνε με σαφήνεια ότι δε θα ανεχόταν *«την επαναφορά ή την παραμονή των υμνητών της τυραννίας, που τόσο πιστά την υπηρέτησαν»*.¹⁶⁵⁷ Η δήλωση αυτή δεν είχε προκύψει από το πουθενά. Από καιρό, τα μηνύματα που έρχονταν από τις εργασίες του αρμόδιου συμβουλίου κρίσεως ήταν αμφίσημα. Ενώ η Δ.Ο.Ε. είχε ζητήσει την εφαρμογή κατά γράμμα του σχετικού άρθρου, η εικόνα που είχε τη συγκεκριμένη στιγμή ήταν ότι αυτό δεν είχε γίνει. Γι' αυτό απέρριπτε ασυζητητί την με οποιοδήποτε τρόπο επαναφορά *«χουντικών επιθεωρητών και δηλώνει ότι θα αγωνιστεί για την ματαίωση αυτής της ενέργειας που υπονομεύει τη Δημοκρατία στη χώρα μας»*.¹⁶⁵⁸

Για το συνδικάτο, η συγκεκριμένη εξέλιξη εκμηδένιζε κάθε αμφιβολία, αλλά και κάθε βεβαιότητα για το ποια θα ήταν η πορεία του θέματος. Η αγωνιστική

---

¹⁶⁵⁴ Δ.Β., 834:11.

¹⁶⁵⁵ Δ.Β., 839:9.

¹⁶⁵⁶ Δ.Β., 841:5.

¹⁶⁵⁷ Δ.Β., 853:1-2.

¹⁶⁵⁸ Ο.π.

διεκδίκησή του διαφαινόταν ως μονόδρομος. Τον ανεπιτυχή χειρισμό του θέματος τον χρέωνε στο υπουργείο Παιδείας, που όχι μόνο επεδίωκε την επαναφορά, αλλά και την προαγωγή αρκετών από τους επιθεωρητές «...που υποβιβάστηκαν από το Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως και...(την) τοποθέτηση άλλων για τους οποίους υπάρχουν επιβαρυντικά στοιχεία για την πολιτεία τους στη δικτατορία σε καίριες θέσεις της εκπαίδευσης...».¹⁶⁵⁹

Για τη Δ.Ο.Ε. δεν μπορούσαν να παραμείνουν ενεργοί θύλακες της επταετίας σε οποιοδήποτε σημείο της δημόσιας διοίκησης. Η λύση που είχε προταθεί ήταν τριμερής. Αρχικά, η παύση όλων των στελεχών και στη συνέχεια η κρίση τους από το Ειδικό συμβούλιο. Μετά την κρίση, όποιο κι αν ήταν το αποτέλεσμα της, δε θα επανερχόταν κανένας στη θέση που κατείχε.

Παρά το γεγονός ότι είχε ζητήσει επιτακτικά την ακριβή τήρηση του άρθρου 73 και είχε επισημάνει ότι χωρίς δικαίωση δεν νοούνταν εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και ουσιαστική εκπαιδευτική αναγέννηση, τα πράγματα εξελίσσονταν με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που ανέμενε. Για την ομοσπονδία, το γεγονός αυτό αποκάλυπτε και το βαθύτερο νόημα του αιτήματός της για *πραγματική δικαιοσύνη* και όχι για *οιονεί δικαιοσύνη*.¹⁶⁶⁰

Επιπλέον, ομολογεί με αρκετή δόση πικρίας ότι αρκετά από τα βασικά της αιτήματα παρέμεναν άλυτα, «*διαλύοντας κάθε ελπίδα του κλάδου πως η μεταπολίτευση θα τους χάριζε αυτά που τους στέρησε η δικτατορία*».¹⁶⁶¹ Τη διάψευση των ελπίδων της τη διέβλεπε τόσο στο ζήτημα της κάθαρσης, όσο και στην αποκατάσταση των διωχθέντων. Αντίθετα, τιμήθηκαν οι «*τυραννόφιλοι*» και άλλοι προωθήθηκαν σε ανώτερες θέσεις, ενώ άλλοι «*φοιτούν χωρίς εξετάσεις στο Μαράσλειο Διδασκαλείο για μετεκπαίδευση*».¹⁶⁶² Αυτά συνέθεταν το μεταδικτατορικό τοπίο της ελληνικής εκπαίδευσης.¹⁶⁶³

---

¹⁶⁵⁹ Ο.π.: 2.

¹⁶⁶⁰ Ο.π. Ψήφισμα της 48^{ης} (5^{ης} μεταδικτατορικής) γενικής συνέλευσης.

¹⁶⁶¹ Ο.π.: 3.

¹⁶⁶² Ο.π. Στο ίδιο κείμενο γράφονταν και τα εξής: «*Πέρασαν πέντε χρόνια από την ημέρα εκείνη που ο Ελληνικός Λαός κι ανάμεσά του οι εκπαιδευτικοί έβλεπαν με ανακούφιση να σωριάζεται κάτω από τα ανομήματά της η ξενοκίνητη εφτάχρονη τυραννία. Ανακούφιση, συγκίνηση και χαρά σ' όλους εκείνους που ποθούσαν ΛΕΥΤΕΡΙΑ κι αληθινή ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. Μεταξύ αυτού του κόσμου κι οι δάσκαλοι όλης της χώρας που δέχτηκαν ζέχωρα στους ώμους τους το βάρος της τυραννίας*».

¹⁶⁶³ Δ.Β., 855:3.

Η Δ.Ο.Ε. διαμαρτυρόταν για την «*ημιτελή κάθαρση*»,¹⁶⁶⁴ ενώ επεσήμαινε πως πολλοί από τους εκπαιδευτικούς αυτούς όχι μόνο θα συμμετέχουν ως κριτές στο Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως, αλλά έτυχαν προνομιακής μεταχείρισης/επιβράβευσης, στελεχώνοντας το διοικητικό μηχανισμό μεγάλων αστικών κέντρων ή παραμένοντας στις θέσεις που κατείχαν. Το τελευταίο προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις τόσο στους συνυποψήφιους τους, όσο και στους εκπαιδευτικούς, που ως υφιστάμενοί τους, αδικήθηκαν με διάφορους τρόπους από αυτούς (υπηρεσιακές εκθέσεις, πληροφόρηση για την «κοινωνική» τους δράση).¹⁶⁶⁵

Το προαναφερόμενο ειδικό συμβούλιο, με τις πράξεις 1977 και 1978 θα ισχυριζόταν, χωρίς να κατονομάζει τα στοιχεία στα οποία στηρίχτηκε, ότι κανένας επιθεωρητής του α.ν. 651/1970 (αλλά και των προηγούμενων αναγκαστικών νόμων) δεν ανέπτυξε «*ηθελημένη δραστηριότητα*» με σκοπό τη στήριξη του δικτατορικού καθεστώτος. Το σκεπτικό του συγκεκριμένου οργάνου ανέφερε ότι «*τινές προσεκόμισαν και τις διαταγές των προϊσταμένων τους εκείνης της περιόδου*».¹⁶⁶⁶

Η απόφαση αυτή επέτρεψε σε αρκετούς από τους επιθεωρητές της δικτατορίας να προαχθούν, ενώ μία δεύτερη ομάδα, που θεωρούσε ότι είχε αδικηθεί, θα προσέφευγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Οι τελευταίοι πίστευαν ότι στερούνται των νομίμων δικαιωμάτων τους. Κατορθώνουν, μάλιστα, να επιτύχουν νέα επανάκριση από το Ειδικό Συμβούλιο. Οι εκπαιδευτικοί θα αναρωτιούνταν αν «*ένας που οφείλει την προαγωγή του σε θέση-κλειδί στο δικτατορικό καθεστώς, και που με συγκεκριμένες ενέργειες, με λόγους, με ύμνους, με ποιήματα και άρθρα σε εφημερίδες (όντας δημόσιος υπάλληλος!) και περιοδικά, με εγκύκλιες διαταγές, εξορμήσεις και συγκεντρώσεις ανέλυε, υπογράμμιζε και*

---

¹⁶⁶⁴Συνέπεια της «ατελούς κάθαρσης» είναι η συμπερίληψη στα νομοθετήματα της επόμενης δεκαετίας μεταξύ των κριτηρίων των υποψήφιων στελεχών και του όρου «*δημοκρατική προσωπικότητα*».

¹⁶⁶⁵Ένα ακόμη στοιχείο για το κλίμα της εποχής είναι ότι η 48^η γενική συνέλευση (1979) θα ζητούσε για πρώτη φορά «*η 17^η Νοεμβρίου να καθιερωθεί σαν ημέρα της Δημοκρατίας και να γίνει αργία*» (Δ.Β.,854:2).

¹⁶⁶⁶Δ.Β., 856:1. Το άρθρο 73 παρ. 10 όριζε ότι «*η αποδεδειγμένη ανάπτυξης δραστηριοτήτων προφανώς αντικειμένων προς την ιδιότητα του εκπαιδευτικού λειτουργού, η κατά την διάρκεια του δικτατορικού καθεστώτος ανάληψης αξιωμάτων Νομάρχου, Ειδικού Συμβούλου ή Γενικού Γραμματέως Υπουργείων, ως και αι κατά το αυτό διάστημα ηθελημέναι ενέργεια αποβλέψασαι εις στήριξιν τούτου ή αποκόμισιν ιδίου οφέλους αποτελούν κώλυμα δια την κατάληψιν θέσεων εποπτικού προσωπικού*».

*εξεθείαζε το έργο των πραξικοπηματιών, ανέπτυξε ή δεν ανέπτυξε «ηθελημένη δραστηριότητα;».*¹⁶⁶⁷

Για τους ίδιους η απάντηση στο ερώτημα αυτό όφειλε να συνυπολογίζει τρεις παράγοντες: α) ποια ήταν η χρονική στιγμή που λέγονταν ή γράφονταν αυτά, δηλαδή ποιες ήταν οι πολιτικές τους επιπτώσεις σ' ένα στενότερο ή σ' ένα ευρύτερο περιβάλλον δημοκρατικών υπαλλήλων και πολιτών (τους καταδυνάστευε, τους αποδυνάμωνε, τους παρέσυρε ή όχι;), β) με ποιο τρόπο και με ποια μέσα εκδηλώνονταν οι ενέργειες αυτές και γ) ποια συμπεριφορά ανέμενε ή επαινούσε ο δημοκρατικός κόσμος εκείνη την περίοδο και ποια καταδίκασε. Η ομοσπονδία κατέληγε στο συμπέρασμα ότι οι πράξεις των συγκεκριμένων προσώπων είχαν σκοπό τη χειραγώγηση του λαού, τη διαιώνιση της τυραννίας.

Ακόμη, *«επειδή οι υπάλληλοι κι ο άλλος λαός μάθαιναν τα τυραννικά του έργα το καθεστώς χρειαζόταν την προπαγάνδα και τους προπαγανδιστές, χρειάζονταν τα κατάλληλα όργανα, που με το λόγο και τ' άλλα μέσα...θα οδηγούσαν στη μεταστροφή και την παραπλάνηση του λαού. Οι προπαγανδιστές αυτοί εφοδιάστηκαν πρώτα με θέσεις, τίτλους και αξιώματα για να έχουν έτσι περισσότερο κύρος και να είναι αποτελεσματικότεροι».*¹⁶⁶⁸ Με τις τοποθετήσεις αυτές η Δ.Ο.Ε. άνοιγε τη συζήτηση για όσα, ομολογημένα και μη, είχαν συμβεί στο πρόσφατο παρελθόν. Η παρουσίαση των γεγονότων μέσα σε ένα πλαίσιο αυταρχικού κορπορατισμού ήταν πασιφανής. Η ερμηνεία αυτή στηριζόταν σε δύο δεδομένα: στον κρατικό συνδικαλισμό που αποτελούσε το μοναδικό τρόπο εκπροσώπησης των εργαζομένων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση τη συγκεκριμένη περίοδο και στην εκπαιδευτική–κρατική γραφειοκρατία, που το συνδικάτο υποστήριζε ότι ήταν απολύτως ελεγχόμενη.

Η τελευταία, παρά το ότι αποτελούσε χαρακτηριστική περίπτωση κρατικού οργάνου–βραχίονα, διεκδικούσε τώρα τη «δικαίωσή» της. Στις αιτιάσεις ότι τα περισσότερα από τα παραπάνω αποτελούσαν λεκτικές υπερβολές (ομιλίες στη διάρκεια εθνικών επετείων ή εορταστικών εκδηλώσεων) των συγκεκριμένων προσώπων, οι δάσκαλοι απαντούν ότι κάτι τέτοιο ήταν τουλάχιστον απλούστευση, αν όχι αφέλεια. Κατά τη γνώμη τους επρόκειτο για πολιτικές πράξεις, αφού χρησιμοποιούσαν τα ακόλουθα μέσα: *«1) την αστυνόμευση και την*

---

¹⁶⁶⁷ Ο.π.: 2.

¹⁶⁶⁸ Ο.π.

απειλή, 2) το επαναλαμβανόμενο ψεύδος και τη διαστροφή, 3) την υπόσχεση και την αμοιβή, 4) την έντεχνη βία ως προειδοποίηση, μακροθυμία και προδιαγεγραμμένη προσαρμογή, 5) τον έλεγχο της συμπεριφοράς, 6) το ψευδοεπιστημονικό επιχείρημα, 7) την εμβάθυνση στη «θεωρία» και τη «φιλοσοφία» της 21^{ης}...8) το «πρωτότυπο» υμνολογικό ύφος, 9) την επιβολή του κύρους ή του αξιώματος του προπαγανδιστή, 10) την ομόθυμη κι ανεπιφύλακτη κατάφαση ή αποδοχή του «μηνύματος» της δικτατορίας, 11) το σύνθημα και 12) τη ζητωκραυγή, την ηρωοποίηση και την αποθέωση των πραγματικών απριλιανών».¹⁶⁶⁹

Η αντιπαράθεση συνεχίζεται με τη δημοσίευση στο Διδακταλικό Βήμα αποσπασμάτων αυτών των εγγράφων, τα οποία αποδείκνυαν όσα γράφονταν παραπάνω για τη δραστικότητα και τη σημασία του έντυπου λόγου στα χρόνια της χούντας.¹⁶⁷⁰ Η κάθαρση, πλέον, δεν αποτελούσε ζήτημα «διαλεκτικής» ή επιχειρημάτων, αλλά και αποδεικτικών στοιχείων. Το συνδικάτο επεδίωκε την προβολή συγκεκριμένων συμπεριφορών οι οποίες στηρίζονταν σε ντοκουμέντα και θεμελιώναν το κώλυμα της παραγράφου 10 του άρθρου 73 του νόμου 309/1976.

Η προσπάθεια αυτή εξυπηρετούσε κι έναν ακόμη στόχο: την παρεμπόδιση του Ειδικού Συμβουλίου Κρίσεως να παραμορφώσει τη αλήθεια και να καταστρατηγήσει τη βούληση του νομοθέτη. Με απλά λόγια να μην οδηγηθεί αβασάνιστα σε παρόμοια αποτελέσματα με τα προηγούμενα ή να επικαλεστεί την έλλειψη στοιχείων. Η ομοσπονδία θα καταγγείλει κάθε περιστατικό αυταρχισμού ή

---

¹⁶⁶⁹ Ο.π.

¹⁶⁷⁰ Ο.π.:2-3. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα εξής αποσπάσματα από άρθρα ή εγκυκλίους επιθεωρητών: «Έγινε κάποιος θόρυβος την τριετία αυτή περί εκκαθαρίσεως δήθεν δημοσίων υπαλλήλων και περί προγραφών εις βάρος του δημοσιοϋπαλληλικού σώματος. Ουδέν αναληθέστερον και ψευδέστερον. Δεν εγένετο ουδεμία εκκαθάρισις. Επραγματοποιήθη απλώς η αναγκαία κάθαρσις. Έπρεπε να αποβληθή το σεσηπός για να διασφαλισθή το υγιές. Έπρεπε να πεταχθή το ακατάλληλο για να διασωθή το κατάλληλο. Το χειρουργικό λοιπόν νυστέρι απέκοψε το άρρωστο τμήμα του υπαλληλικού σώματος και απέδωσε την υγείαν εις το υπόλοιπον, δια να κινηθεί πλήρες ρώμης και δυνάμεως εις την προσπάθειαν για την ανάπλασιν της χώρας...», «επ' ευκαιρία όθεν του επί θύραις εορτασμού της επετείου της Επαναστάσεως δι' ης ανεκόπη η προς την αναρχίαν και την καταστροφήν πορεία της χώρας μας και απεφεύχθη ο επαπειλούμενος κίνδυνος του εθνικού διχασμού και του εμφυλίου, πιθανώς σπαραγμού, καλούμεθα να συμμετάσχωμεν ενεργώς εις τας διοργανωθησόμενας, προς τούτο, εκδηλώσεις και να προετοιμάσωμεν επιμελώς τας τοιαύτας του σχολείου και των μαθητών μας» (Δ.Β.,857:2), «...Η Εθνική Επανάστασις της 21^{ης} Απριλίου 1967 είναι εις την ανωτέραν δυνατήν έντασιν έκφρασις των πόθων του Ελληνικού λαού...ήτο εθνική αναγκαιότης και ιστορική επιταγή...» (Δ.Β.,875:7), «...Πολλοί Έλληνες είχαν αρχίσει τότε να ξεστρατίζουν από τον γνήσιο ελληνικό δρόμο, είχαν αρχίσει να διαπληκτίζονται, να μισούνται και να υποβλέπεται. Παρά λίγο οι δάφνες, που με το αίμα τόσων ηρώων φύτευσαν στη γη μας, να μαραθούν για πάντα... Τώρα η πατρίδα μας ακολουθεί το δρόμο των ιστορικών της πεπρωμένων...» (Δ.Β.,887:4).

κάθε περίπτωση νοσταλγών του παρελθόντος ως επιστροφή καταδικασμένων πρακτικών.¹⁶⁷¹

Στην αντίπερα όχθη, το υπουργείο Παιδείας αναγνώριζε πως υπήρχε σημαντικό πρόβλημα στο θέμα του «εποπτικού προσωπικού», το οποίο απαιτούσε οριστική και ριζική λύση.¹⁶⁷² Οι πιέσεις από τη μεριά του συνδικάτου θα αυξάνονταν περισσότερο και θα συνοδεύονταν από αλλαγή προσανατολισμού. Για την ακρίβεια, επρόκειτο για διεύρυνση της στρατηγικής που είχε εγκαινιαστεί πριν από λίγο, των επώνυμων καταγγελιών. Έτσι, δημοσιοποιούνται στοιχεία, όχι μόνο για τους επιθεωρητές της χούντας, αλλά και για μέλη του ίδιου του Ειδικού Συμβουλίου, τα οποία αναφέρονταν στη δράση τους κατά τη συγκεκριμένη περίοδο.¹⁶⁷³ Εάν τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνονταν, η αξιοπιστία του σχετικού οργάνου θα αμφισβητούνταν.

Οι εκπαιδευτικοί πίστευαν ότι με αυτή τη σύνθεση τα πράγματα οδηγούνται σε ψευδοκάθαρση.¹⁶⁷⁴ Ένας πρόσθετος λόγος για τον οποίο τόνιζαν το συγκεκριμένο ενδεχόμενο ήταν η επιθυμία της Δ.Ο.Ε. να αναδείξει πόσο βαθιά είχαν διεισδύσει κάποια «κατάλοιπα του παρελθόντος», πόσο σημαντικές θέσεις κατείχαν, παρά τα έξι χρόνια ομαλού κοινοβουλευτικού βίου.

Υπήρχαν, όμως, και άλλα θέματα που δεν είχε επιτευχθεί οριστική και δίκαιη λύση, με χαρακτηριστικότερο την ανασύνταξη της επετηρίδας των διευθυντών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είχε αρθεί η αδικία της ύπαρξης δασκάλων που έμειναν μέχρι και πέντε χρόνια αδιόριστοι, γιατί δεν μπορούσαν να πάρουν πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων.¹⁶⁷⁵ Αυτό τους στερούσε τα αντίστοιχα χρόνια υπηρεσίας από την επαγγελματική και βαθμολογική τους εξέλιξη.

Το συνδικάτο απορρίπτει τα αποτελέσματα του Ειδικού Συμβουλίου και ζητά την ανασυγκρότησή του. Ο στόχος του εδώ και αρκετά χρόνια παρέμενε ο ίδιος, η «...αμερόληπτη και νόμιμη απονομή της δικαιοσύνης στον τομέα της Εποπτείας της Δημοτικής Παιδείας».¹⁶⁷⁶ Όσο αυτό δεν πραγματοποιούνταν, το θέμα εξακολουθεί να βρίσκεται στο προσκήνιο. Παράλληλα, αποκτά διαφορετικό προσανατολισμό συνδυαζόμενο με το αίτημα της καθιέρωσης του σχολικού συμβούλου. Στόχος

---

¹⁶⁷¹ Δ.Β., 859:6-7.

¹⁶⁷² Δ.Β., 860:1. Συνάντηση της Δ.Ο.Ε. με τον υπουργό Παιδείας Ι. Βαρβιτσιώτη στις 11/12/1979.

¹⁶⁷³ Ο.π.: 8;864:8.

¹⁶⁷⁴ Ο.π.

¹⁶⁷⁵ Δ.Β., 859:2.

¹⁶⁷⁶ Δ.Β., 864:8.

του τελευταίου θεωρούνταν μεταξύ άλλων και η μόρφωση με τη δύναμη της κοινωνικής δικαιοσύνης του υπεύθυνου, δημοκρατικού πολίτη.¹⁶⁷⁷ Ήταν, μάλιστα, υποχρέωση της δημοκρατικά οργανωμένης πολιτείας.¹⁶⁷⁸

Υπό αυτούς τους όρους, εκείνο που ζητούσε η ομοσπονδία ήταν η ουσιαστική κάθαρση.¹⁶⁷⁹ Οριστική ρήξη με το παρελθόν σήμαινε τώρα την πλήρη κατάργηση των θεσμών και των οργάνων στα οποία στηρίχτηκε αυτό. Το συνδικάτο έκρινε πως δεν υπήρχε χώρος για τη διαμόρφωση ενδιάμεσων ή συμβιβαστικών λύσεων.¹⁶⁸⁰ Η κάθαρση έπρεπε να ολοκληρωθεί με την αντικατάσταση των επιθεωρητών από ένα νέο μοντέλο εκπαιδευτικής διοίκησης, που ενσάρκωναν ο προϊστάμενος και ο σχολικός σύμβουλος. Τις απόψεις αυτές θα τις γνωστοποιούσε στην πολιτική ηγεσία.¹⁶⁸¹

Οι ενέργειές της για την αντικατάσταση ορισμένων μελών του Ειδικού Συμβουλίου δεν είχαν φέρει μέχρι τότε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Για τη Δ.Ο.Ε. τα πρόσωπα που σχετίζονταν με αποδεδειγμένο τρόπο με το δικτατορικό καθεστώς δεν ήταν ορθό να κάνουν και κάτι ακόμη: να επιβλέψουν τον επιθεωρητικό διαγωνισμό που σχεδιαζόταν να πραγματοποιηθεί την ίδια περίοδο. Η παραδοχή αυτή ενίσχυε το συμπέρασμά της ότι η κάθαρση δεν πραγματοποιήθηκε, παρά τη ρητή επιταγή του νομοθέτη.¹⁶⁸² Εκτός από αυτό, διαπίστωνε ότι αποκαθίσταντο συστηματικά όλοι εκείνοι που η προαγωγή τους είχε ακυρωθεί από το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας εξαιτίας της δράσης τους κατά το παρελθόν.¹⁶⁸³

Το Διδασκαλικό Βήμα δημοσιεύει και πάλι στοιχεία, προκειμένου να στηρίξει την άποψη ότι γινόταν επαναφορά, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, αυτών των προσώπων.¹⁶⁸⁴ Το ζήτημα προκαλεί την ανοιχτή ρήξη συνδικάτου–υπουργείου Παιδείας, ενώ η διενέργεια του διαγωνισμού περιπλέκει περισσότερο τα πράγματα.

Η Δ.Ο.Ε πίστευε ότι ο αγώνας για την υλοποίηση της κάθαρσης βρισκόταν στο κρισιμότερο σημείο του. Το διαρκώς διογκούμενο αίτημα για την καθιέρωση

---

¹⁶⁷⁷ Δ.Β.,866:2.

¹⁶⁷⁸ Ο.π.

¹⁶⁷⁹ Ο.π.:1.

¹⁶⁸⁰ Ο.π.:5.

¹⁶⁸¹ Δ.Β.,874:8.

¹⁶⁸² Δ.Β.,857:7.

¹⁶⁸³ Σχετικό άρθρο στην εφημερίδα *Βήμα* στις 25/07/1980, τις απόψεις του οποίου υιοθετούσε η Δ.Ο.Ε.

¹⁶⁸⁴ Ο.π.:7,8.

νέων θεσμών διοίκησης-καθοδήγησης, καθώς και η πειθαρχική δίωξη των εκπροσώπων της θα βάραιναν αποφασιστικά προς αυτή την κατεύθυνση.¹⁶⁸⁵ Ένας πρόσθετος λόγος ήταν η αντίληψη ότι στην παρούσα κατάσταση ενυπήρχαν όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την εμφάνιση της ημετεροκρατίας.

Κατά τη γνώμη της, «*ημετεροκρατία*» σήμαινε υποβάθμιση της αξιοκρατίας προς όφελος συγκεκριμένων σκοπιμοτήτων. Οι εκάστοτε κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις φαινόταν να διαθέτουν αυτή τη δυνατότητα. Η επιλογή ενός υποψήφιου με συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό ή δέσμευση δεν αποτελούσε κατ' ανάγκη πρόβλημα. Θέμα ανέκυπτε κάθε φορά που οι πολιτικές συμπάθειες ή αντιπάθειες βάραιναν περισσότερο από την αξιοκρατία.¹⁶⁸⁶ Η προτίμηση, συνεπώς, συγκεκριμένων προσώπων όφειλε να έχει την προέλευσή της στην αξιοσύνη τους και μόνο. Κάθε άλλη επιλογή καταργούσε θεμελιώδεις αρχές του κράτους δικαίου.¹⁶⁸⁷

Το συνδικάτο τόνιζε πως η πρόκριση κάποιου με βάση στοιχεία εκτός των θεσμοθετημένων προσόντων μπορεί να ήταν «βολική» λύση, όχι όμως απαραίτητα και η καλύτερη για την εκπαίδευση. Αυτό θα αποδεικνυόταν στο μέλλον. Δεν αποτελούσε, δηλαδή απλά στέρηση ενός αναφαίρετου δικαιώματος για όσους εκπαιδευτικούς απορρίπτονταν, αλλά δεν εξυπηρετούσε μακροπρόθεσμα τις πραγματικές ανάγκες του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁶⁸⁸

Η μετατροπή της εκπαίδευσης σε προνομιακό χώρο δράσης της πολιτικής έβρισκε ριζικά αντίθετο το συνδικάτο. Η συζήτηση, επομένως, για τη σχέση εκπαίδευσης και πολιτικής (υπό την κομματική εκδοχή της), με επίκεντρο το διοικητικό μηχανισμό της πρώτης άρχιζε ξανά. Είχαμε δει ότι έως τώρα οι εκπαιδευτικοί προέτασαν την απολιτική θεώρηση της παιδείας, σε κάθε της έκφανση. Η θεώρηση αυτή αποκτά διαφορετικό περιεχόμενο στη διάρκεια της επταετίας, κάτι που ήταν αναμενόμενο. Τώρα έκανε την εμφάνισή της για μια ακόμη φορά.

Ένας πρόσθετος λόγος που το συνδικάτο ζητούσε την αποπομπή των επιθεωρητών της επταετίας (για τους οποίους υπήρχαν στοιχεία) ήταν και η σχετική ευκολία τους να λειτουργήσουν σε δύο πολιτικά πλαίσια εντελώς

---

¹⁶⁸⁵ Ο.π.: 5.

¹⁶⁸⁶ Ο.π.: 4.

¹⁶⁸⁷ Δ.Β., 886:1.

¹⁶⁸⁸ Δ.Β., 887:4.

διαφορετικά, ένα αυταρχικό–καταπιεστικό και ένα δημοκρατικό. Η «ευλυγισία» ή η «ευελιξία» τους αυτή θεωρούνταν στοιχείο που τους καταδίκασε. Έτσι, την επομένη της ανακοίνωσης του πίνακα επιτυχόντων στο διαγωνισμό επιθεωρητών δημοσιεύονται νέα στοιχεία για τα πεπραγμένα συγκεκριμένων προσώπων.¹⁶⁸⁹ Μεταξύ αυτών καταμαρτυρούνταν ότι: α) ως τρόφιμοι της Βασιλικής Εστίας διοργάνωναν επισκέψεις στο χώρο που έγινε η απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Γ. Παπαδόπουλου από τον Α. Παναγούλη, β) ως πρόεδροι διδασκαλικών συλλόγων καταδίκασαν τις ενέργειες του μετέπειτα πρύτανη της Παντείου Σ. Καραγιωργα και ζητούσαν επιτακτικά να του αφαιρεθεί κάθε διάκριση ή τίτλος, γ) μετεκπαιδεύτηκαν στο εσωτερικό ή το εξωτερικό με διαβλητούς διαγωνισμούς, δ) ήταν έκπτωτοι των πινάκων προαγωγής επιθεωρητών των ετών 1976–1979.

Σύντομα θα περάτωνα τις εργασίες του και το Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως, το οποίο ως καταληκτικό του καθήκον είχε την επανεξέταση των αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας. Το συγκεκριμένο όργανο δε θα λάβει υπόψη του το αντίστοιχο δεδικασμένο.¹⁶⁹⁰ Η απόφαση αυτή αποτελούσε για τους εκπαιδευτικούς καταπάτηση κάθε έννοιας δικαίου. Η κάθαρση ήταν πρωτίστως ζήτημα ηθικής τάξης.¹⁶⁹¹

Την ίδια περίοδο έχουμε την ίδρυση 60 νέων θέσεων επιθεωρητών.¹⁶⁹² Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε πως η πλήρωση αυτών των θέσεων μπορούσε να γίνει και με πελατειακές λογικές. Στη περίπτωση αυτή, η εκπαίδευση και οι καθοδηγητικοί της μηχανισμοί μετατρέπονταν σε μέσο ικανοποίησης προσωπικών φιλοδοξιών και εξυπηρέτησης συμφερόντων. Μάλιστα σε μια στιγμή που έβλεπε να προάγονται σε ανώτερες θέσεις επιθεωρητές που *«υμνούσαν...τους δικτάτορες ή είναι έκπτωτοι αμαρτωλών πινάκων που ακυρώθηκαν από το Συμβούλιο Επικρατείας»*.¹⁶⁹³

Η πολιτική ηγεσία παρουσιαζόταν στα κείμενα του εκπαιδευτικού/συνδικαλιστικού λόγου να παίζει ανασταλτικό ρόλο για την

---

¹⁶⁸⁹ Ο.π.: 4,5. Ειδικότερα αναφερόταν ότι «η Δ.Ο.Ε. με συγκεκριμένα στοιχεία θα δείξει ευρύτερα, ποιους προάγει στο βαθμό του Επιθεωρητή Β' ο κύριος Υπουργός και τι μπορεί να περιμένει απ' αυτούς το Δημοτικό μας Σχολείο».

¹⁶⁹⁰ Δ.Β., 892:10.

¹⁶⁹¹ Δ.Β., 897:2.

¹⁶⁹² Δ.Β., 898:5.

¹⁶⁹³ Ο.π.

κάθαρση στο χώρο της παιδείας από τα «*χουντικά ενεργούμενα*».¹⁶⁹⁴ Αυτή, τουλάχιστον, ήταν η εκδοχή των δασκάλων. Το γεγονός αυτό επέτεινε το υπάρχον κλίμα καχυποψίας ανάμεσα στην ομοσπονδία και τους ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας.

Στην εκδοχή αυτή θα επέμενε η Δ.Ο.Ε., επιδιώκοντας την κατάργηση των επιθεωρητών. Γι' αυτό αντιπαρέβαλλε αυτά που συνέβαιναν κατά την επιλογή τους από το 1967 έως τότε (1981).¹⁶⁹⁵ Ανατρέχοντας σε όσα είχαν διαδραματιστεί στο θέμα της κάθαρσης, κατέληγε στην άποψη πως δεν είχε ουσιαστικά κλείσει, παρά τις προσπάθειες από διάφορα μέρη για κάτι τέτοιο.

Θα υποστηρίξει ότι η δυνατότητα πολιτικών παρεμβάσεων στους υπάρχοντες θεσμούς εποπτείας και τον τρόπο στελέχωσής τους ήταν υπαρκτή. Μάλιστα, παρουσιαζόταν η πολιτεία να ενεργοποιεί αυτούς τους μηχανισμούς και όχι ορισμένοι υποψήφιοι. Η παραδοχή αυτή αναφερόταν ακόμη και στην «απολιτική εκπαιδευτική φιλοσοφία» που ενστερνιζόταν η δικτατορία. Ο κρατικός μηχανισμός, σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, εμφανίζεται να οργανώνει την εκπαίδευση με βάση και τους δικούς του προσανατολισμούς (συμφέροντα).

Έχοντας αυτά ως δεδομένο, ζητά και επιτυγχάνει σε πρώτη φάση να ανασταλεί οποιαδήποτε βαθμολογική εξέλιξη του υπάρχοντος στελεχιακού δυναμικού. Στη συνέχεια, επιδιώκει την αντικατάσταση όσων ασκούσαν καθήκοντα στελέχους με ανάθεση, αφού κατά τη γνώμη της η ανάδειξή τους είχε γίνει μετά από πολιτικές παρεμβάσεις.¹⁶⁹⁶ Την ίδια στιγμή, οι 60 νέες «επιθεωροποιήσεις» χαρακτηρίζονται παράνομες και χαριστικές.

Οι δάσκαλοι πίστευαν πως η αλλαγή των θεσμών διοίκησης-καθοδήγησης και η συνακόλουθη αντικατάσταση του επιλεκτικού συστήματος από κάποιο άλλο θα οδηγούσε στην εξάλειψη αυτών των φαινομένων. Κατά τη γνώμη τους, η εκπαιδευτική φιλοσοφία που εξυπηρετούσε ο επιθεωρητής επέτρεπε τις σχετικές παρεμβάσεις ή ελέγχους του τρόπου επιλογής του. Εάν ο πυρήνας των σχέσεων διοικητικού οργάνου-εκπαιδευτικών ήταν η επιτήρηση-αστυνόμευση της πιθανής «εκτροπής» των τελευταίων, τότε ήταν επόμενη η ένταξή του στις εξουσιαστικές δομές του κράτους. Και ως τέτοια, ήταν σχεδόν σίγουρο πως το τελευταίο θα είχε βαρύνουσα γνώμη στην επιλογή του.

---

¹⁶⁹⁴ Δ.Β., 901:5.

¹⁶⁹⁵ Δ.Β., 903:5.

¹⁶⁹⁶ Δ.Β., 918:4.

Για τους εκπαιδευτικούς αυτής της περιόδου, ο περιορισμός των πολιτικών παρεμβάσεων στο εκπαιδευτικό σύστημα απαιτούσε μια διαφορετική φιλοσοφική προσέγγιση, της οποίας κεντρική ιδέα ήταν η απελευθέρωση της εκπαίδευσης από τον σφιχτό εναγκαλισμό του κράτους. Αυτό δε σήμαινε πως έπαιε να αποτελεί κοινωνικό αγαθό και ευθύνη της πολιτείας, αλλά δεν μπορούσε να είναι, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, ιδεολογικό και εξουσιαστικό όργανό της. Πολύ περισσότερο δεν μπορούσε η εκπαίδευση, με τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει, να αποτελέσει πιστή αντανάκλαση του κρατικού μηχανισμού.

Οι ιδέες αυτές αναπτύσσονται σε μια περίοδο που ο διδασκαλικός κόσμος επιδιώκει να αναθεωρήσει βασικές παραδοχές δεκαετιών για το σχολείο και το ρόλο του. Ο αντίστοιχος ρόλος του κράτους και της πολιτικής γίνεται αντιληπτός σημαντικά διαφοροποιημένος. Η νέα αντίληψη διέφερε αισθητά από την *απολιτική προσέγγιση*, αλλά και την *εκδοχή της οργάνωσης της εκπαίδευσης με βάση το πρότυπο των κρατικών υπηρεσιών* (είτε γραφειοκρατικά γινόταν αυτό είτε όχι). Σε ένα νεοπαγές δημοκρατικό πλαίσιο η συμμετοχή, η αυτοδιοίκηση και η συναντίληψη καλούνταν να αντικαταστήσουν την ευκαιριακή εύνοια και την οργανωτική παρέμβαση, από όπου κι αν αυτές προέρχονταν.

Από το 1980 και μετά οι δάσκαλοι υιοθετούν μια διαφορετική ερμηνεία της σχέσης εκπαίδευσης-κράτους. Κυρίαρχη ιδέα σ' αυτή ήταν η παραδοχή ότι η εκπαίδευση υπηρετεί το κοινωνικό σύνολο και τις ανάγκες του και δεν είναι απλά ένα τμήμα του κρατικού μηχανισμού. Ιδιαίτερα στα πλαίσια των σύγχρονων δημοκρατιών, που αυτοί που ελέγχουν τον κρατικό μηχανισμό εναλλάσσονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα. Το κράτος, ως συλλογική έκφραση και έκφανση του κοινωνικού συνόλου, θα συντόνιζε αυτή την προσπάθεια όχι ως κυρίαρχος, αλλά ως ένας από τους κοινωνικούς εταίρους. Βασικός στόχος, τόσο των εκπαιδευτικών θεσμών, όσο και του κράτους ήταν «...η *κατάκτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισοτιμίας των πολιτών*».¹⁶⁹⁷

Αυτό το όραμα για την παιδεία δεν μπορούσε να το υπηρετήσει ο θεσμός του επιθεωρητή. Οι δάσκαλοι δήλωναν ότι «...*έχουν δοκιμάσει μέχρι σήμερα το πραγματικό ενδιαφέρον των εκφραστών της κατεστημένης ιδεολογίας και των υποστηρικτών του επιθεωρητικού συστήματος που εξασφάλιζε την επικυριαρχία τους*

---

¹⁶⁹⁷ Δ.Β., 919:5.

στον ελληνικό λαό». ¹⁶⁹⁸Γι' αυτό δεν ανέμεναν οι απόψεις τους να γίνουν ευνοϊκά δεκτές «...από τους εκφραστές των συμφερόντων της ολιγαρχίας και τους αντιδραστικούς κύκλους...». ¹⁶⁹⁹Η Δ.Ο.Ε αξιοποιεί κατά τη διατύπωση των θέσεων της τον μαρξιστικό τρόπο ανάλυσης των κοινωνικών φαινομένων και της ιστορίας, όχι όμως με συνεπή τρόπο.

Η εκπαίδευση όφειλε να «μπει» «...στην υπηρεσία του Λαού και του Τόπου» ¹⁷⁰⁰και όχι στην υπηρεσία των ευκαιριακών επικυρίαρχων του πολιτικού ή του οικονομικού συστήματος. Η παραδοχή αυτή θεωρούνταν θεμελιώδης. Ο τρόπος θέασης των εκπαιδευτικών πραγμάτων ήταν ριζικά διαφορετικός από τον αντίστοιχο πριν το 1980. Το εκπαιδευτικό σύστημα θα αποτελούσε το μοχλό για το μετασχηματισμό της κοινωνίας και τη διαμόρφωση μιας νέας με περισσότερη ισότητα και δικαιοσύνη. Σ' αυτό το ιδεολογικο-πολιτικό πλαίσιο καλούνταν να επιλεγεί και να δραστηριοποιηθεί το στελεχιακό δυναμικό. Ταυτόχρονα, έπρεπε να συμβάλει στη στήριξη και την ενίσχυση αυτού του πλαισίου. Γι' αυτό όφειλε σε κάθε περίπτωση να λειτουργεί, συν τοις άλλοις, με «πνεύμα δικαιοσύνης».

Σαν μακροπρόθεσμος στόχος παρουσιαζόταν «το χτίσιμο ενός εκπαιδευτικού συστήματος, ικανού να οδηγήσει το Λαό μας στην Εθνική, Κοινωνική, Οικονομική και Πολιτιστική απελευθέρωση». ¹⁷⁰¹Η αντίληψη αυτή ήταν εντελώς διαφορετική από εκείνη που ήθελε την εκπαίδευση προσάρτημα του κράτους. Υπέκρυπτε την επαναδιάταξη της σχέσης ανάμεσα στους δύο θεσμούς, με εμφανή την ενίσχυση του ρόλου της παιδείας στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Το συγκεκριμένο όραμα δεν αρκούσε για να αποφευχθούν κάποια από τα συνήθη φαινόμενα που συνδέονταν με το στελεχιακό. Ένα από αυτά ήταν η δυστοκία ή η καθυστέρηση των επιλογών. ¹⁷⁰²Την ίδια στιγμή η οριστική ρήξη με το παρελθόν και η αποκατάσταση των αδικιών εξακολουθεί να ταλανίζει την εκπαίδευση. ¹⁷⁰³Ταυτόχρονα, η εισαγωγή του σχολικού συμβούλου θεωρείται ότι ανταποκρινόταν σε μια πραγματική και ζωτική ανάγκη του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Αρκεί «να καταξιωθεί με αξιοκρατικά επιλεγμένους,

---

¹⁶⁹⁸ Δ.Β., 922:10.

¹⁶⁹⁹ Ο.π.

¹⁷⁰⁰ Δ.Β., 925:1.

¹⁷⁰¹ Δ.Β., 926:1.

¹⁷⁰² Δ.Β., 938:5.

¹⁷⁰³ Δ.Β., 940-50:23.

φωτισμένους με βαθιά κατάρτιση, ικανότητες, ευαισθησία και πείρα εκπαιδευτικούς». ¹⁷⁰⁴ Έτσι, ο καινούριος όρος αποδεδειγμένος από το ζήτημα της κάθαρσης, αποκτώντας ευρύτερο περιεχόμενο.

Για το συνδικάτο, το εκπαιδευτικό σύστημα βρισκόταν στο κρισιμότερο σημείο της ιστορικής του διαδρομής, σε ένα σταυροδρόμι. Μια σειρά από επιλογές που είχαν γίνει κατά το παρελθόν το μετέτρεψαν σε έναν αυταρχικό, αναχρονιστικό και καταπιεστικό μηχανισμό, ικανό να αναπαράγει την ιδεολογία της άρχουσας τάξης και να την υπηρετεί. Ένα από τα βασικά στηρίγματά του θεωρούνταν και τα κακώς νοούμενα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη. Στην εξήγηση που έδιναν οι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν ότι «τα «ιδεώδη» αυτά παραποιημένα, χρησιμοποιήθηκαν απ' το κατεστημένο κατάλληλα, σε συνειδητό και υποσυνείδητο επίπεδο, σαν στρατηγική της εξάρτησης και αποτέλεσαν τα σταθερά σημεία αναφοράς της πετυχημένης συμπεριφοράς στο σχολείο και αργότερα στην κοινωνία. Τα ίδια αυτά «ιδεώδη» χρησιμοποιήθηκαν για να περιγραφεί ο τύπος ανθρώπου που έπρεπε να διαμορφώσει το σχολείο». ¹⁷⁰⁵

Ένας διαφορετικός τύπος σχολείου έπρεπε να οικοδομηθεί σταδιακά, βασισμένος σε μια διαφορετική σχέση με το κράτος. Οι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν ότι για να φτάσουμε στην κοινωνική δικαιοσύνη έπρεπε και μέσω της εκπαίδευσης να καταργηθούν οι κοινωνικές διακρίσεις, η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. ¹⁷⁰⁶ Οι διακρίσεις αυτές, όπως φανερώνει και το συνοδό επίθετο, ήταν κοινωνικές κατασκευές, γι' αυτό έπρεπε να αρθούν. Κάτι τέτοιο δεν ήταν έργο αποκλειστικά της εκπαίδευσης, αλλά του συνόλου των θεσμών της κοινωνίας. ¹⁷⁰⁷

---

¹⁷⁰⁴ Ο.π.: 24.

¹⁷⁰⁵ Δ.Β., 947:14. Ομιλία του προέδρου της Δ.Ο.Ε. στο πρώτο σεμινάριο σχολικών συμβούλων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

¹⁷⁰⁶ Ο.π.: 14-15.

¹⁷⁰⁷ Υπάρχουν διαφορετικές, συχνά αντικρουόμενες, θεωρήσεις για το δίπολο κοινωνική δικαιοσύνη–κοινωνική αδικία. Η διαλεκτική θεώρηση της κοινωνικής αδικίας (μαρξική–κριτική θεωρία) υποστηρίζει πως η τελευταία αναφέρεται κυρίως σε κοινωνική μακροκλίμακα, κατ' εξοχήν στη συνολική σχέση κεφαλαίου–εργασίας. Είναι όμως δυνατόν να εμφανιστεί και σε κοινωνική μικροκλίμακα, σε εξατομικευμένες σχέσεις έννομης επικοινωνίας μεταξύ προσώπων (Σταμάτης, 1995:55-70). Η κοινωνική οργάνωση εμφανίζεται ως άνιση και ανισοποιητική. Ταυτόχρονα, αναπτύσσεται στο πλαίσιο αυτών των απόψεων η προβληματική για την υλικότητα και την κανονιστικότητα της αστικής κοινωνίας, καθώς και για τις προϋποθέσεις που επιτρέπουν τη διατήρηση αλλά και τη μεταβολή της κοινωνίας αυτής.

Οποιοσδήποτε αντιλήψεις περί δικαιοσύνης οφείλουν να δίνουν απαντήσεις σε δύο ερωτήματα, «ισότητα ανάμεσα σε ποιους;» και «ισότητα ως προς τι;» για να έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο. Αυτό είναι εμφανές στις σύγχρονες θεωρίες περί δικαιοσύνης. Οι θεωρίες αυτές παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Οι σύγχρονοι λιμπερταριανοί (νεοφιλελεύθεροι) προτείνουν, σύμφωνα με τη

Το νέο τότε μισθολόγιο, η αποσύνδεση μισθού-βαθμού και η αξιοκρατική κάλυψη των συγκεκριμένων θέσεων θεωρούνταν σημαντικά μέτρα αναβάθμισης του έργου της δημόσιας διοίκησης.¹⁷⁰⁸ Κοινή προσδοκία ήταν η αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας και της μονολιθικότητας της δημόσιας διοίκησης, που παρήγαγαν «ανευθυνουπεύθυνους». Η αξιοκρατία είχε μετατραπεί σε έννοια-κλειδί που μπορούσε να «στηρίξει» αιτήματα, αλλά και να διατυπωθεί ως ανεξάρτητη διεκδίκηση.¹⁷⁰⁹

Καθώς ο συγκεκριμένος όρος παγιώνεται συνδικαλιστικά, θα κληθεί να αποδώσει και το αντίθετό του. Αμέσως μετά την πρώτη επιλογή σχολικών συμβούλων αρχίζει μια μεγάλη συζήτηση, όχι μόνο σχετικά με το εάν ήταν

διατύπωση του Nozick (1980), μια κοινωνία με ελάχιστο κράτος. Η ανισότητα των εισοδημάτων είναι αποδεκτή, αλλά όλοι έχουν ισότητα δικαιωμάτων επί περιουσιακών αγαθών, επί της ελευθερίας χρήσης αυτών που τους ανήκουν. Αντίθετα αυτοί που κατανοούν την κοινωνία μέσω της ύπαρξης ενός κοινωνικού συμβολαίου (στοχεύουν στην κοινωνική αρμονία-συναίνεση), όπως ο Rawls (2003), προτείνουν σημαντικές παρεμβάσεις του κράτους στη λειτουργία της οικονομίας. Όλα τα μέλη ενός κοινωνικού συνόλου θεωρούνται ίσα ως προς τα δικαιώματα των πολιτικών ελευθεριών (όπως η διεκδίκηση θέσεων και αξιωμάτων). Η διανομή σημαντικών κοινωνικά ωφελημάτων πρέπει να είναι ίση, εκτός κι αν μια άνιση διανομή βελτιώνει τη θέση των ασθενέστερων (η αρχή της διαφοράς). Οι ωφελμιστές, τέλος, αποδέχονται ότι τα εισοδήματα των ανθρώπων μπορεί να μην είναι ίσα ούτε και να απαιτείται ισότητα εισοδημάτων και χρησιμότητας, αλλά τα άτομα ως ξεχωριστές οντότητες έχουν ίση σημασία για την εκτίμηση της συνολικής χρησιμότητας (Lyons, 1965). Για τους υποστηρικτές αυτών των απόψεων κάθε άτομο έχει ίσες πιθανότητες να βρεθεί στη μία ή την άλλη θέση στην κατανομή των εισοδημάτων ενός κοινωνικού συνόλου (Λιανός, 2000: 116-126). Μια κοινωνία είναι ορθά διαρθρωμένη και, άρα, δίκαιη όταν οι κύριοι θεσμοί της βρίσκονται διαρρυθμισμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται το μέγιστο σύνολο ικανοποίησης των έλλογων επιθυμιών των ατόμων.

Ένας «ενδιάμεσος» τύπος θεωρητικής προσέγγισης (Dworkin) επιδιώκει την επεξεργασία όρων εξισορρόπησης μεταξύ πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας και ενισχυμένων πλαισίων δικαιωμάτων, τα οποία θα ενεργοποιούνται ως εμπόδια μόλις γίνει φανερό ότι οι συνέπειες των πιο πάνω συστημάτων παραβιάζουν αρχές ισότητας. Τα δικαιώματα αυτά αποτελούν πλεονεκτήματα των ατόμων και είναι αναγκαία για να εγγυώνται ίση φροντίδα και σεβασμό (Αγγελίδης, 1993: 74-83). Για τον A. Sen (2004) η δικαιοσύνη συνδέεται άρρηκτα με την ελευθερία που διαθέτει κάθε άνθρωπος να επιδιώκει στόχους τους οποίους θεωρεί άξιους λόγου. Αυτό δε σημαίνει υποχρεωτικά ότι οι στόχοι ενός ατόμου πρέπει να είναι παρόμοιοι με αυτούς κάποιου άλλου. Σημαντικές, λοιπόν, είναι οι «ουσιώδεις ευκαιρίες ζωής», το να μπορεί κάποιος να κάνει επιλογές μεταξύ εναλλακτικών τρόπων ζωής (Σταμάτης, 2000: 261-276). Για τη συγκεκριμένη οπτική, μορφές κοινωνικής αδικίας, όπως για παράδειγμα η φτώχεια, δεν αναφέρονται απλά σε έλλειψη αγαθών, αλλά πρώτιστα στις περιορισμένες δυνατότητες που έχει το άτομο να υλοποιήσει το δικό του σχέδιο ζωής.

Εκ πρώτης όψεως, λοιπόν, οι προαναφερθείσες παραδοχές όχι μόνο διαφέρουν, αλλά είναι και αντίθετες μεταξύ τους. Εντούτοις, το σύνολο των απόψεων αυτών παρουσιάζει ένα σημαντικό κοινό στοιχείο. Προτείνουν και βασίζονται στην ισότητα των ατόμων ως προς κάτι. Αυτό το κάτι (κριτήριο δικαιοσύνης) διαφέρει από θεωρία σε θεωρία, αλλά σε όλες υπάρχει (Λιανός, 2000: 127-128).

Οποιαδήποτε αναφορά στην κοινωνική δικαιοσύνη για να αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο, δηλαδή για να πραγματοποιηθεί και να αποτελέσει τη βάση της λειτουργίας της κοινωνίας είναι αναγκαίο να συνδεθεί με τους κατάλληλους κοινωνικούς θεσμούς. Μέσω των θεσμών αυτών, συχνά, πραγματώνεται ως διανομή ωφελημάτων, αγαθών (Μολύβας, 2004: 344-353). Το σχολείο αποτελεί το χαρακτηριστικότερο εκπρόσωπό τους (Galbraith, 1997: 117-126). Έτσι, θα αναπτυχθεί σε σχέση με το εκπαιδευτικό σύστημα ένας ευρύς διάλογος για το ποια είναι συμβολή του στη δημιουργία μιας δίκαιης (ή άδικης) κοινωνίας. Από την αναζήτηση αυτή θα διαμορφωθεί η έννοια της ισότητας των ευκαιριών (Ζαμπέτα, 1993: 223-252).

¹⁷⁰⁸ Δ.Β., 949:3.

¹⁷⁰⁹ Δ.Β., 950:15. Επρόκειτο για γενική τοποθέτηση, παρατηρήσεις και προτάσεις της Δ.Ο.Ε. πάνω στο προσχέδιο του μετέπειτα νόμου 1566/1985.

αξιοκρατική, αλλά κυρίως για το τι ακριβώς σήμαινε αξιοκρατική ή αναξιοκρατική επιλογή. Σε αυτό το πρώιμο στάδιο γίνεται μια ακόμη εννοιολογική σύζευξη του όρου με την ύπαρξη ή όχι αξιοκρατικών κριτηρίων.¹⁷¹⁰

Οι εκπαιδευτικοί τόνιζαν ότι ο σχολικός σύμβουλος ήταν ένας θεσμός, ένα όργανο κοινωνικής αλλαγής και όχι απλά ένα πρόσωπο. Συνεπώς, έπρεπε με δράσεις και με λόγια να προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη. Ως θεσμός που συνέβαλε στην ισότητα δεν μπορούσε ταυτόχρονα να δημιουργεί κοινωνικές διαφοροποιήσεις.¹⁷¹¹

Η σχετική συζήτηση συνδουλίζεται από αναφορές για προνομιακή μεταχείριση ορισμένων υποψηφίων κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιλογής.¹⁷¹² Η προτίμηση συγκεκριμένων προσώπων έναντι άλλων (ημετεροκρατία) υποστηριζόταν πως είχε γίνει με τη συμμετοχή και των εκπροσώπων της ομοσπονδίας. Το συνδικάτο αντιδρά και επιδιώκει με στοιχεία να ανασκευάσει τις κατηγορίες. Θα παραδεχόταν πως η προνομιακή μεταχείριση ήταν απορριπτέα από όπου κι αν προέρχεται.

Οι επικριτές του θεσμού του σχολικού συμβούλου κατέγραφαν στις ελλείψεις του το γεγονός ότι και αυτός, όπως οι επιθεωρητές, δεν μπόρεσε να απαλλαγεί από τις πολιτικές παρεμβάσεις. Η ομοσπονδία ζητά να προσκομιστούν συγκεκριμένα στοιχεία που να αποδεικνύουν κάτι τέτοιο, ενώ ταυτόχρονα διαβεβαίωνε πως αυτή η πρακτική δεν αποτελούσε επιδίωξη ούτε δική της ούτε της πολιτείας. Αυτό που θα ομολογούσε ήταν πως δεν είχε κάνει όσα έπρεπε για να στηρίξει τη συγκεκριμένη κατάκτηση. Ως αποτέλεσμα έβλεπε να διαμορφώνονται εκείνα τα περιθώρια που επέτρεπαν να εμφιλοχωρήσουν και στη νέα δομή της εκπαίδευσης πραγματικότητες του παρελθόντος.

Η παραταξιακή εκπροσώπηση συμφερόντων μπορεί να είχε νόημα στη συλλογική έκφραση του κλάδου ή στην κορυφή της διοικητικής πυραμίδας του κράτους, δεν μπορούσε όμως να ορίζει ή να καθορίζει την εσωτερική λειτουργία της εκπαίδευσης. Επιπλέον, η επανεμφάνιση φαινομένων πολιτικής (ή όχι) εύνοιας αποτελούσε για τους δασκάλους κίνδυνο, όχι μόνο διαστρέβλωσης του πραγματικού περιεχομένου του θεσμού, αλλά και για την επιβίωσή του στο

---

¹⁷¹⁰ Δ.Β., 954:45. Στην 53^η γενική συνέλευση.

¹⁷¹¹ Δ.Β., 950:30.

¹⁷¹² Ο.π.: 25.

μέλλον. Ιδίως στην περίπτωση που κάποια ή κάποιες πολιτικές δυνάμεις, πιστεύοντας ότι δεν τις εξυπηρετεί, θα σκέφτονταν να τον καταργήσουν.

Το όραμα που προέβαλε η ομοσπονδία ήταν μεγαλεπήβολο. Επιθυμούσε μια παιδεία που θα αποτελούσε αγαθό όλων κι όχι προνόμιο των λίγων. Το εκπαιδευτικό σύστημα θα λειτουργούσε μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο, στο οποίο κάθε εργαζόμενος θα απολάμβανε με κοινωνικά δίκαιο τρόπο τους κόπους του.¹⁷¹³

Βήμα προς τα εμπρός ήταν η ανταλλαγή απόψεων πάνω στα θέματα αυτά μεταξύ της Δ.Ο.Ε. και της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Σκοπός ήταν η παραγωγή θέσεων οι οποίες θα εξέφραζαν την πλειοψηφία των δημοσίων υπαλλήλων. Καινοτομία θεωρούνταν κάθε προσπάθεια θεσμοθέτησης υπηρεσιακών συμβουλίων αξιοκρατικά και από ευρύτατη βάση.¹⁷¹⁴ Το σημαντικό σε αυτή τη διαπίστωση είναι πως η αξιοκρατία συνδέεται με ένα από τα σημαντικότερα δομικά στοιχεία κάθε επιλεκτικού μηχανισμού, το όργανο επιλογής.

Ενσωματώνεται στο λόγο του συλλογικού φορέα, αλλά αποτελεί μέρος και της συνδικαλιστικής πάλης μεταξύ των επιμέρους παρατάξεων των εκπαιδευτικών.¹⁷¹⁵ Η υλοποίηση επιλογών που θα συμφωνούν με τα προτάγματά της ήταν το μεγάλο διακύβευμα της συγκεκριμένης περιόδου. Πέρα από την ευκολία των διατυπώσεων, αποτελούσε δύσκολο εγχείρημα.¹⁷¹⁶ Ένας πρόσθετος λόγος γι' αυτό ήταν η γενικότητα του όρου, η περιορισμένη επεξεργασία και εξειδίκευσή του. Η αναφορά του, όμως, χαρακτηρίζεται από συστηματικότητα.

Ανάλογη συστηματικότητα παρουσιάζει η πεποίθηση για την ανάγκη λήψης στην εκπαίδευση εξισωτικών μέτρων, μέτρων κοινωνικής δικαιοσύνης. Γιατί «...η εκπαίδευση και το σχολείο μπορούν σαν κοινωνικοί θεσμοί και πρέπει να βοηθούν το μαθητή να κατανοεί τον κόσμο και τις δυνάμεις που τον κινούν και να τον εξοπλίσουν με θέληση ν' αγωνιστεί για τον μετασχηματισμό του».¹⁷¹⁷

Στο συνδικαλιστικό λόγο της εποχής έπαυε να κυριαρχεί η απολιτική θεώρηση της εκπαίδευσης, έτσι όπως είχε διαμορφωθεί για δεκαετίες. Το ίδιο ίσχυε και για την πεποίθηση περί ουδετερότητας του θεσμού σε σχέση με τα κοινωνικά τεκταινόμενα. Κάθε εκπαιδευτικό σύστημα συνδεόταν με έναν

---

¹⁷¹³ Δ.Β., 951:15.

¹⁷¹⁴ Δ.Β., 956:18.

¹⁷¹⁵ Δ.Β., 960:29.

¹⁷¹⁶ Δ.Β., 977:4.

¹⁷¹⁷ Δ.Β., 966:3;969:3.

συγκεκριμένο και ιστορικά προσδιορισμένο κοινωνικο–οικονομικό σχηματισμό, με ορισμένο τρόπο πολιτικής οργάνωσης της κοινωνίας. Ανάλογη ήταν και η ερμηνεία για το μηχανισμό συντονισμού αυτού του οργανισμού–συστήματος. Αυτό που θα έκανε στη συνέχεια η Δ.Ο.Ε. ήταν να μελετά κατά πόσο πληρούσαν οι εκάστοτε επιλογές, πέραν των άλλων, και την προϋπόθεση της δικαιοσύνης.

Επιπλέον, θα υποστηρίξει ότι η αξιοκρατική επιλογή πήγαζε από την αντικειμενικοποίηση των κριτηρίων. Η τελευταία θα δοκιμαζόταν κατά την επιλογή διευθυντών.¹⁷¹⁸ Οι πρακτικές που ακολουθήθηκαν θα θεωρηθεί ότι δε συνάδουν με τις επιταγές της συγκεκριμένης έννοιας, αλλά ούτε της δικαιοσύνης και της ισονομίας.¹⁷¹⁹ Το θετικό ήταν πως μπορούσαν να περιγραφούν εκείνες οι συνθήκες στις οποίες εμφανίζεται το αντίθετό της, η αναξιοκρατία. Έτσι, προφορικές πληροφορίες, ελλείψεις διαδικασίες, παρασκηνακή προεργασία, έντονα στοιχεία υποκειμενικότητας αποτελούσαν επαρκείς ενδείξεις ενός ανάλογου επιλεκτικού περιβάλλοντος.

Αυτό θα αναδεικνυόταν αμέσως μετά, στις επιλογές προϊσταμένων. Η συνήθης πρακτική ήταν η συγκρότηση αξιολογικού πίνακα με διετή διάρκεια. Η Δ.Ο.Ε. αμφισβητεί την αρτιότητά του, αφού αναβάθμιζε ή υποβάθμιζε τα ίδια κριτήρια *«κατά περίπτωση και τελικά...(καταντούσε) πίνακας σκοπιμοτήτων με στόχους: α) την απευθείας επιλογή συγκεκριμένων προσώπων για συγκεκριμένες θέσεις και β) τον αποκλεισμό των οποιωνδήποτε άλλων από τις θέσεις αυτές, αν και είναι κατά κοινή ομολογία πιο κατάλληλοι λόγω προσόντων, ικανοτήτων και λειτουργικότητας ως καταξιωμένες προσωπικότητες»*.¹⁷²⁰ Οι δάσκαλοι αναφερόντουσαν στην αξία του συγκεκριμένου πίνακα με τη φράση *«κατ' ευφημισμό»* και έκριναν ότι ανάλογες πρακτικές λειτουργούσαν αρνητικά για το σύνολο της εκπαίδευσης.

Παράλληλα, φαινόταν να έχουν αγνοηθεί οι *«αυτονόητες αρχές»* της δεοντολογίας και της δικαιοσύνης. Ήταν από τις λίγες φορές μεταπολιτευτικά που το συνδικάτο επέρριπτε αποκλειστικά την ευθύνη για τη συγκρότηση του συγκεκριμένου πίνακα στο επιλεκτικό όργανο και όχι στην πολιτεία. Μάλιστα, τόνιζε ότι τα μέλη του οργάνου αυτού είχαν παραβλέψει ρητές εντολές της

---

¹⁷¹⁸ Δ.Β., 979:8.

¹⁷¹⁹ Ο.π.: 9.

¹⁷²⁰ Δ.Β., 981:14.

πολιτικής ηγεσίας, με τις οποίες εντέλλονταν να αξιολογήσουν τους υποψήφιους με βάση τις προαναφερόμενες αρχές.¹⁷²¹

Στην πρώιμη αυτή περίοδο η Δ.Ο.Ε πίστευε ότι η απουσία αξιοκρατίας έθετε σε κίνδυνο και τους ίδιους τους νεοσύστατους θεσμούς. Σε αυτό θα διαψευδόταν. Το σημείο, όμως, στο οποίο είχε δίκιο ήταν πως αποτελούσε αρνητικό προηγούμενο, καθώς επίσης και ότι θα προκαλούνταν σημαντικές διαφωνίες στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος κάθε φορά που λάμβαναν χώρα ανάλογες διαδικασίες στο μέλλον. Η πολιτεία καλούνταν να αποκαταστήσει τα πράγματα, σύμφωνα με όσα ήταν και δικές της διακηρύξεις.¹⁷²²

Η αξιοκρατία εκλαμβάνεται από τους δασκάλους ως αρχή αυτονόητης αξίας. Ο πιθανός παραγκωνισμός της είχε απασχολήσει και νωρίτερα τη Δ.Ο.Ε., η οποία κοινοποιεί αυτές τις σκέψεις στο υπουργείο Παιδείας με σχετικό υπόμνημα. Στο κείμενο αυτό εκφράζει την έντονη ανησυχία της για την πιθανότητα επανάληψης των φαινομένων αναξιοκρατικής επιλογής. Θα επιμείνει στην αστοχία αυτών των αποτελεσμάτων, μελετώντας συστηματικότερα τα χαρακτηριστικά τους.¹⁷²³ Ένας από τους λόγους που το κάνει αυτό ήταν οι υψηλές προσδοκίες που έτρεφε για τους νέους θεσμούς, οι οποίες διαψεύδονταν έως ένα βαθμό. Η πραγματικότητα ελαχιστοποιούσε τα περιθώρια παρερμηνειών.¹⁷²⁴

Αυτό που ζητούσε ήταν η αναπομπή ενός αναξιοκρατικού παραγόμενου. Αντ' αυτού αντιλαμβάνεται τις ενέργειες της πολιτείας σαν προσπάθεια αποφυγής του προβλήματος. Ο διάλογος που είχε αρχίσει ερμηνεύεται σαν άλλοθι, προκειμένου η τελευταία να προχωρήσει στην υλοποίηση των εκπαιδευτικών μέτρων που σχεδίαζε. Το Δεκέμβριο του 1986 προκαλεί έντονες διαφωνίες κείμενο του υπουργείου Παιδείας στο οποίο, μεταξύ άλλων, αναφερόταν ότι η εκπαιδευτική διαδικασία απέιχε πολύ απ' το αναγκαίο επίπεδο και τους αναγκαίους ρυθμούς, καθώς και ότι υπήρχε ανάγκη άμεσης αντιμετώπισης καταστάσεων, που είχαν οδηγήσει σε χρόνια καθυστέρηση τη βασική εκπαίδευση.¹⁷²⁵ Η τοποθέτηση αυτή γινόταν αντιληπτή ως έμμεση απόδοση ευθυνών.

---

¹⁷²¹ Ο.π.: 15.

¹⁷²² Ο.π.: 14.

¹⁷²³ Δ.Β., 982:5.

¹⁷²⁴ Δ.Β., 984:2.

¹⁷²⁵ Ο.π.: 5.

Θα αποτελούσε τη θρυαλλίδα για τους δασκάλους, οι οποίοι αντιδρούν έντονα σε όσα από το 1984 και μετά θεωρούσαν ότι διέψευδαν τις ελπίδες τους. Ο τρόπος στελέχωσης των νέων θεσμών, η εμφάνιση εκφυλιστικών συμπτωμάτων στο διάλογο που είχε εγκαινιαστεί με την πολιτεία και η αναζήτηση υπευθύνων μεταξύ των εκπαιδευτικών για τα προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος συγκαταλέγονται σε αυτά. Το συνδικάτο πίστευε ότι πολλά βασικά θέματα είχαν ρυθμιστεί από το κράτος σε αντίθεση με τις θέσεις των εκπαιδευτικών οργανώσεων. Οι επιλογές στελεχών ήταν ένα από αυτά, όχι το λιγότερο σημαντικό.¹⁷²⁶ Άρα, θεωρούσε αδιανόητο να βρίσκεται στη θέση του απολογούμενου.

Καμιά από τις προτάσεις του δεν γίνεται δεκτή από το υπουργείο, ενώ η εικόνα που είχε για τον αντίστοιχο διάλογο ήταν αρνητική. Γι' αυτό αρνείται τη συμμετοχή του στις λεγόμενες «*μεικτές επιτροπές*» που θα συζητούσαν τα σχετικά ζητήματα. Τώρα υπήρχε ένας πρόσθετος λόγος: η επανάκριση των σχολικών συμβούλων. Η πρώτη τετραετία της θητείας τους είχε παρέλθει και η σχετική διαδικασία αξιολόγησής τους παρέμενε ακόμη ασαφής.

Η Δ.Ο.Ε. πίστευε πως η κατάσταση αυτή μπορεί να εξυπηρετούσε κάποιους, δεν εξυπηρετούσε όμως τον ίδιο το θεσμό και το σύνολο του διδασκαλικού κόσμου. Μια τυπική διαδικασία επανάκρισης χωρίς συγκεκριμένους όρους—προϋποθέσεις έθετε θέμα αξιοκρατίας και γεννούσε ερωτήματα.¹⁷²⁷ Η αξιοκρατία, συνεπώς, δεν έπαυε να ισχύει την επομένη της δημοσίευσης των επιλεκτικών αποτελεσμάτων, αλλά έπρεπε να συνέχει τους σχετικούς μηχανισμούς κάθε στιγμή. Η επανάκριση γίνεται με συνοπτικές διαδικασίες, ενώ η προσπάθεια της Δ.Ο.Ε. να αναβληθεί θα πέσει στο κενό.

Σε παρόμοιες διαπιστώσεις είχε οδηγηθεί και για τις τοποθετήσεις της συγκεκριμένης ομάδας στελεχών. Πεποίθησή της ήταν ότι το υπάρχον καθεστώς εξυπηρετούσε ορισμένους. Αναρωτιόταν, λοιπόν, κατά πόσο αποτελούσε κάτι τέτοιο «...*κοινωνική δικαιοσύνη ή κατάχρηση εξουσίας;*».¹⁷²⁸

Την άνοιξη του 1988 θα διαμορφώσει ένα κείμενο στο οποίο περιέγραφε την εξέλιξη αρκετών εκπαιδευτικών θεμάτων από το 1985 έως τότε. Με τη χρονική τους παρουσίαση επιδιώκει να πείσει το διδασκαλικό κόσμο και το κοινωνικό

---

¹⁷²⁶ Δ.Β., 996:1.

¹⁷²⁷ Ο.π.: 8.

¹⁷²⁸ Δ.Β., 986:11.

σύνολο για το βάσιμο της επιλογής της να μην εμπλακεί σε ένα διάλογο, που για την ίδια φάνταζε προσχηματικός. Στέκεται ιδιαίτερα σε δύο σημεία. Το πρώτο ήταν η στελέχωση της εκπαίδευσης υπό συνθήκες αναξιοκρατίας, ενώ το δεύτερο η αρνητική αποτίμηση του έργου των εκπαιδευτικών από τη μεριά της πολιτείας.¹⁷²⁹ Και τα δύο ερμηνεύονταν ως επαρκείς λόγοι για ρήξη των σχέσεων με το υπουργείο Παιδείας.

Εν μέσω διχογνωμιών θα συμμετάσχει τελικά στις ομάδες εργασίας οι οποίες επεξεργάζονταν τα σχέδια προεδρικών διαταγμάτων και τις κανονιστικές αποφάσεις που πήγαζαν από το ν. 1566/1985. Θέματα αιχμής ήταν η διπλή αξιολόγηση, αλλά και η αυτοαξιολόγηση του εκπαιδευτικού. Ο τρόπος άρθρωσης του συνδικαλιστικού λόγου φανερώνει στοιχεία έντονης πόλωσης ανάμεσα σε δύο από τους σημαντικότερους φορείς δράσης του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁷³⁰ Επιπλέον, τα αντίστοιχα σχήματα εκφοράς του παρουσιάζουν αρκετά κοινά σημεία με αυτά που θα διατυπώνονταν σε μία άλλη παραγμένη περίοδο του εκπαιδευτικού συστήματος, την τριετία 1990-1993. Αλλά και αργότερα, το 1997-1999.¹⁷³¹

Στο ζήτημα της αξιοκρατίας η ομοσπονδία επέμενε στη συνολική εφαρμογή της, δηλαδή από την αρχή έως το τέλος της διαδικασίας επιλογής.¹⁷³² Η διεκδίκηση αυτή θα έπαιρνε πιο συγκεκριμένη μορφή στην περίπτωση της στελέχωσης των γραφείων εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονταν ως πέρας της προαναφερόμενης διαδικασίας την τοποθέτηση των επιλεγέντων σε συγκεκριμένη θέση ευθύνης. Οποιαδήποτε άλλη λύση, που καταστρατηγούσε το συγκεκριμένο πλάνο, δηλαδή αναιρούσε τα αξιοκρατικά αποτελέσματα, θεωρούνταν απορριπτικά. Και τέτοιες δυνατότητες παρουσιάζονταν.¹⁷³³

Την ίδια περίοδο εξετάζεται το υπηρεσιακό και μισθολογικό καθεστώς των στελεχών, σε μια προσπάθεια να γίνουν βελτιώσεις και να αρθούν πιθανές αδικίες.¹⁷³⁴

---

¹⁷²⁹ Δ.Β., 1000:2. Οι εκπαιδευτικοί κατηγορούνταν ότι «φταίνε για το χάλι της εκπαίδευσης».

¹⁷³⁰ Ο.π.: 4.

¹⁷³¹ Ο.π.: 7.

¹⁷³² Δ.Β., 1004:58;1007:9.

¹⁷³³ Δ.Β., 1004:60. Στο ίδιο κείμενο, και κατά τη διάρκεια της 56^{ης} γενικής συνέλευσης, το Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. θα επικριθεί από τους εκπροσώπους των εκπαιδευτικών στα συμβούλια επιλογής για ελλιπή στήριξη ή για στήριξη που εξυπηρετούσε τις μικροσκοπιμότητες των ευκαιριακών πλειοψηφιών του διοικητικού οργάνου της ομοσπονδίας. Κάτι τέτοιο καθιστούσε τη δική τους παρέμβαση αναποτελεσματική.

¹⁷³⁴ Ο.π.: 58;1007:9. Μία απ' αυτές αφορούσε το επίδομα θέσης που δε χορηγούνταν σε όσους ασκούσαν καθήκοντα προϊσταμένου διεύθυνσης και δεν είχαν συμπληρώσει διετία στο βαθμό Α'.

Σε αρκετές περιπτώσεις ο συνδικαλιστικός φορέας θα ανέτρεχε στο παρελθόν, θα έκανε ανασκόπηση του χειρισμού των συγκεκριμένων θεμάτων. Μέσα από αυτή επεδίωκε να επισημάνει λάθη και αναποτελεσματικές στρατηγικές διεκδίκησης, αλλά κυρίως να διαμορφώσει μια ευρύτερη εικόνα για τη στάση της πολιτείας, σε βάθος χρόνου, απέναντι σ' αυτά τα ζητήματα.

Κάτι ανάλογο κάνει για το θεσμό του σχολικού συμβούλου.¹⁷³⁵ Ως αρχή όλων θεωρεί τις αναξιοκρατικές συνθήκες στελέχωσής του. Η πολιτική ηγεσία κατηγορούνταν ότι είχε ένα είδος ιδιότυπης εμμονής σε πραγματικότητες σαν αυτές, που μπορούσαν να οδηγήσουν το συγκεκριμένο θεσμό σε υποβάθμιση και εγκατάλειψη. Το συνδικάτο υποστήριζε ότι είχε αρκετές φορές καυτηριάσει τα κακώς κείμενα. Τώρα απαιτούνταν η παρέμβαση του ΥΠ.Ε.Π.Θ., η οποία θα αποδείκνυε και τις στοχεύσεις του.

Ιδανική ευκαιρία για κάτι τέτοιο ήταν η επανάκριση της δεύτερης θητείας των σχολικών συμβούλων, καθώς πλησίαζε το 1990.¹⁷³⁶ Προκειμένου να διαμορφώσει η Δ.Ο.Ε. εμπειριστατωμένη γνώμη για το σύνολο των θεμάτων αυτών, ζητά την άποψη και των ίδιων των στελεχών.¹⁷³⁷

Θα αναφερθεί και στους προϊσταμένους.¹⁷³⁸ Σύμφωνα με το σκεπτικό της ομοσπονδίας, από τη στιγμή που οι υποψήφιοι κατατάσσονταν αξιοκρατικά κατά τη διαδικασία επιλογής, οποιαδήποτε αλλαγή μετά ήταν, τουλάχιστον, αθέμιτη. Και αυτό γιατί ο σχετικός πίνακας έπαιε να είναι αξιοκρατικός, αφού ερχόταν σε αντίθεση με το αποτέλεσμα του αρχικού επιλεκτικού οργάνου.¹⁷³⁹

Είχε περάσει αρκετός χρόνος από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ώστε η συζήτηση σχετικά με την αξιοκρατία να γίνει υπό το φως νέων δεδομένων. Έτσι, σε μια αναφορά στους επιθεωρητές υπογράμμισε ότι δεν ήταν κατανοητό ποιον βοηθούσε «να μιλούμε για 40 ή 50 συναδέλφους στην υπηρεσία, σε μια βάση που να δημιουργούμε εκ του μη όντος ιστορίες, κινδυνολογίες, προβληματισμούς... Επιτέλους, το μεγάλο πρόβλημα είναι η αξιοκρατία στην ελληνική κοινωνία και κυρίως η αξιοκρατία στην εκπαίδευση...».¹⁷⁴⁰

---

¹⁷³⁵ Δ.Β., 1012:16.

¹⁷³⁶ Δ.Β., 1020:19.

¹⁷³⁷ Δ.Β., 1021:6.

¹⁷³⁸ Δ.Β., 1023:4.

¹⁷³⁹ Δ.Β., 1026:5. Στις αποφάσεις της 59^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁷⁴⁰ Ο.π.: 20. Από τη δευτερολογία του προέδρου της ομοσπονδίας.

Η Δ.Ο.Ε. δήλωνε πως ήταν άχαρο έργο να ασχολείται κάποιος με πρόσωπα. Αυτό που είχε σημασία είναι να διαφυλάσσονται οι όροι του επιλεκτικού «παιχνιδιού», να κρίνονται όλοι με κυρίαρχο μέτρο την ισότητα απέναντι στα επιλεκτικά κριτήρια. Αυτός ήταν και ο πυρήνας της αξιοκρατίας, η οποία προσέδινε τα ανάλογα χαρακτηριστικά στους επιλεκτικούς μηχανισμούς.

Σε διαφορετική περίπτωση οι προϋποθέσεις αυτές αντικαθίστανται με ένα κακέκτυπο που λειτουργεί προσχηματικά. Αυτή η «*δήθεν αξιοκρατία*»¹⁷⁴¹ ήταν ισάξια, αν όχι χειρότερη ως ενδεχόμενο, από την έλλειψή της. Και αυτό γιατί στην έλλειψη υπάρχει σαφήνεια της κατάστασης, ενώ στην προσχηματική εκδοχή διαστρεβλώνεται αυτό που πραγματικά γίνεται, προκειμένου να διαμορφωθεί η εντύπωση ότι καμιά παραβίαση της νομιμότητας δεν έχει συμβεί. Έτσι, και η διαδικασία γίνεται αντικείμενο χειρισμού, δηλαδή ελέγχεται, και ορισμένοι βασικοί όροι τηρούνται.

Επιπλέον, προωθούνταν τα επιθυμητά πρόσωπα. Η Δ.Ο.Ε. ερμήνευε κάθε παρόμοια συμπεριφορά ως υπαρπαγή των διοικητικών θέσεων της εκπαίδευσης. Αυτό, όμως, δε συνιστούσε δίκαιη, ουσιαστική και μόνιμη αντιμετώπιση του στελεχιακού, την οποία η ίδια διεκδικούσε. Ήταν η κατεξοχήν αρνητική και ευκαιριακή αντιμετώπισή του με βάση τα συμφέροντα ορισμένων προσώπων και πολιτικών ομάδων.

Οι πολιτικές παρεμβάσεις στον επιλεκτικό μηχανισμό είχαν αναλυθεί αρκετές φορές από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η Δ.Ο.Ε. αναφερόταν σ' αυτές μιλώντας για «*μικροκομματικές σκοπιμότητες*». Όταν τα επιλεκτικά κριτήρια εξυπηρετούσαν τις τελευταίες, αυτοκαταργούνταν. Η πολιτική συμπεριφορά θεωρούνταν σαν κάτι το αρνητικό, αφού δρούσε στο χώρο της εκπαίδευσης χωριστικά-διαλυτικά. Η δε επιλογή των στελεχών φάνταζε στα μάτια των δασκάλων περισσότερο με προαποφασισμένη διανομή θέσεων παρά με αξιοκρατική κρίση.

Στις αναλύσεις του συνδικάτου γίνεται, όπως είδαμε και αλλού, διαχωρισμός μεταξύ της πολιτικής ως έννοιας και των προτιμήσεων των κομματικών σχηματισμών. Εξάλλου, το πρόθεμα *μικρο-* αποκάλυπτε την πεποίθησή του πως οι συγκεκριμένες παρεμβάσεις δεν εξυπηρετούσαν κατ' ουσία ούτε και τις ίδιες τις πολιτικές δυνάμεις που έκαναν χρήση αυτού του μέσου. Δεν εγκλώβιζαν μόνο

---

¹⁷⁴¹ Ο.π.: 55. Ψήφισμα της 59^{ης} γενικής συνέλευσης.

την διαδικασία επιλογής σε αγκυλώσεις, αλλά έθεταν τις βάσεις μακροπρόθεσμα για την αμφισβήτηση του ίδιου του πολιτικού συστήματος. Η διαίρεση των υποψηφίων σε ευνοημένους και μη, με εναλλαγές, μπορούσε σε βάθος χρόνου να περιορίσει την αξιοπιστία των πολιτικών σχηματισμών.

Με βάση αυτό το σκεπτικό η ομοσπονδία αντιδρά έντονα αποδοκιμάζοντας τις πρόσφατες (τότε) επιλογές στελεχών στην εκπαίδευση. Επισημαίνει στις τοποθετήσεις της ότι η αξιοκρατία είναι μια έννοια ευρέως διαδεδομένη στον εκπαιδευτικό κόσμο. *Την επικαλούνταν όλοι, αλλά η πράξη αποδεικνυε ότι την εννοούσαν πολύ λιγότεροι.* Ή, τουλάχιστον, κάποιοι την αντιλαμβάνονταν προσαρμοσμένη στα δικά τους μέτρα.¹⁷⁴² Αυτό όμως δε διασφάλιζε ότι της αποδιδόταν το πραγματικό της περιεχόμενο ή αυτό που είχε ανάγκη η εκπαίδευση. Το διαστρεβλωμένο νόημά της οδηγούσε, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, σε εξαπάτηση οποιουδήποτε έκανε την αφελή σκέψη ότι κάτι τέτοιο αρκούσε ή ότι ήταν το μέγιστο που μπορούσε να επιτευχθεί.

Το εκάστοτε επιλεκτικό πλαίσιο μπορούσε να «συμπεριλάβει» παρόμοιες πρακτικές. Πολλές φορές, γινόταν από αρκετούς φορείς αντικείμενο έντονων επικρίσεων, στη συνέχεια όμως, προκειμένου να εξυπηρετήσει ανάλογους στόχους, αξιοποιούνταν και από τους ίδιους.¹⁷⁴³ Η πρόκληση αδικιών μεταξύ των υποψηφίων ήταν το άμεσο αποτέλεσμα όλων αυτών. Το συνδικάτο τόνιζε ότι φαινόμενα σαν αυτά υπόκεινται στη λογική της αμοιβαιότητας.

Εκεί βρισκόταν η πηγή κάθε αδικίας που σχετιζόταν με το στελεχιακό. Η συγκεκριμένη πεποίθηση ήταν εμφανής και διάχυτη σε όλα τα εκπαιδευτικά–πολιτικά κείμενα του συνδικάτου. Σε αυτά, κάθε φορά που πραγματοποιούνται αναξιοκρατικές επιλογές, το πρώτο που αναφερόταν ότι έθιγαν ήταν *«η έννοια του δικαίου»*. Αναξιοκρατία σήμαινε για τον διδασκαλικό κόσμο στέρηση με δόλια μέσα από κάποιον αυτού που αξίζει και δικαιούται.

Καθώς τελειώνει η δεκαετία του 1980, παρατηρείται μία αλλαγή στις θέσεις του συνδικάτου. Αυτές δεν αναφέρονται στη γενικότερη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος ως μέσου αναπαραγωγής της κοινωνικής ανισότητας, αλλά στον ίδιο το διοικητικό του μηχανισμό και στις περιπτώσεις που αυτός παράγει ή σχετίζεται με ανισότητες. Η αναξιοκρατία παρουσιάζεται να έχει πάρει διαστάσεις ενδημικές. Η Δ.Ο.Ε. ενέτασσε στις άμεσες συνδικαλιστικές της

---

¹⁷⁴² Δ.Β., 1027:13.
¹⁷⁴³ Ο.π.

προτεραιότητες την αναίρεση με νομικά μέσα κάθε παρόμοιου φαινομένου. Όσο αυτή η κατάσταση παρέμενε, τόσο οι αντιδράσεις της γίνονταν οξύτερες.¹⁷⁴⁴ Θεωρούσε ότι επιλογές σαν αυτές οδηγούσαν με απόλυτη ακρίβεια την εκπαίδευση σε αποδιοργάνωση και δεν ήταν ένα μερικότερο ζήτημα που αφορούσε μια συγκεκριμένη πτυχή της.

Ζητά τη συνδρομή της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. και των πολιτικών κομμάτων για να αντιμετωπίσει κάτι που διαλάμβανε πρώτα απ' όλα ως πρόκληση και δευτερευόντως ως αυθαιρεσία. Ταυτόχρονα, κινητοποιεί την οργανωμένη βάση της προκειμένου να απαντήσει σε αυτή την «*πρόκληση αναξιοκρατίας*».¹⁷⁴⁵ Μεταξύ των σκοπών της τελευταίας διέβλεπε την παράδοση των εκπαιδευτικών «*έρμαιο στα χέρια των προϊσταμένων*» που είχε εγκαταστήσει η πολιτική ηγεσία.¹⁷⁴⁶ Όλα αυτά φάνταζαν να είναι έξω από κάθε έννοια ηθικής (επαγγελματικής, διοικητικής, εκπαιδευτικής) και δικαίου.

Σαν λύση η Δ.Ο.Ε. πρότεινε την έναρξη νέας διαδικασίας για την κατάρτιση των αντίστοιχων πινάκων από την αρχή.¹⁷⁴⁷ Ταυτόχρονα, συγκεντρώνει στοιχεία τα οποία θα στήριζαν τα λεγόμενά της. Η αντιπαράθεση με το υπουργείο Παιδείας δε θα μείνει μόνο σε επίπεδο λεκτικών διαξιφισμών ή εκατέρωθεν κατηγοριών. Κάθε εκπαιδευτικός για τον οποίο παρατηρούσε ασάφειες στην επιλογή του χαρακτηρίζονταν «*εγκάθετος*». Δηλαδή, τοποθετημένος όχι με μέτρο την αξιοσύνη του, αλλά το βαθμό της εύνοιας στο πρόσωπό του. Ο όρος θα περνούσε στο λεξιλόγιο του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων.

Η επιμονή της πολιτικής ηγεσίας για διατήρησή τους ως είχαν ερμηνεύεται ως προσπάθεια παρείσφρησης της ευνοιοκρατίας στην επιλεκτική διαδικασία. Και αυτό μπορούσε να γίνει με την «*αυθαίρετη και άκριτη απόρριψη υποψηφίων με σκοπό το διορισμό...ημετέρων*».¹⁷⁴⁸ Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε πως διέθετε επαρκή στοιχεία για να στηρίξει αυτόν τον ισχυρισμό. Η απόδοση στην διαδικασία επιλογής του όρου *διορισμός* σήμαινε την ουσιαστική κατάργησή της.

---

¹⁷⁴⁴ Ο.π.

¹⁷⁴⁵ Δ.Β.,1028:32.

¹⁷⁴⁶ Ο.π.:30.

¹⁷⁴⁷ Ο.π.:33. Θα επέκτεινε τη συζήτηση και σε άλλα θέματα, όπως ο τρόπος διορισμού των εκπαιδευτικών. Η λύση που προωθούσε η πολιτεία ήταν η κατάργηση της επετηρίδας διορισμού. Η Δ.Ο.Ε. απέρριπτε τη συγκεκριμένη πρόταση, γιατί θεωρούσε πως υπήρχε κίνδυνος να παρουσιαστούν κι εκεί φαινόμενα αντίστοιχα με αυτά των επιλογών.

¹⁷⁴⁸ Ο.π.

Η ανησυχία της Δ.Ο.Ε. δε στρεφόταν μόνο στον εάν και κατά πόσο ήταν δίκαιη η επιλογή του στελεχιακού δυναμικού. Έφερνε στο προσκήνιο έναν από τους φόβους που είχε διατυπώσει την επομένη της πρώτης επιλογής σχολικών συμβούλων. Δηλαδή, την πεποίθηση πως οι πολιτικές παρεμβάσεις μπορούσαν να προκαλέσουν έκπτωση του θεσμού και στη συνέχεια την κατάργησή του.

Σε αυτή τη φάση πίστευε ότι στόχος ήταν ο έλεγχός του και η μετατροπή του καθοδηγητικού–διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης σε ελεγκτικό όργανο. Έτσι, θα επαναλάμβανε αυτά που είχε υποστηρίξει δέκα περίπου χρόνια νωρίτερα για τη σχέση κρατική δομής και εκπαιδευτικού συστήματος, για τη σύνδεση ενός συγκεκριμένου προτύπου στελέχους με μια αντίστοιχη διαδικασία επιλογής. Το σκεπτικό ήταν ότι από τη στιγμή που η πολιτεία έθετε νέες προδιαγραφές για τις συγκεκριμένες θέσεις θα επεδίωκε να ρυθμίσει και την πλήρωσή τους.

Η προνομιακή μεταχείριση των υποψηφίων κατά την επιλογή τραυμάτιζε στα μάτια του εκπαιδευτικού κόσμου κάθε έννοια ηθικής και δικαίου. Δεν αποτελούσε μόνο έκνομη κατάσταση στις σχέσεις κράτους-πολιτών, ανορθόδοξη και λανθάνουσα λειτουργία της οργανωμένης πολιτείας και των πολιτικών θεσμών, κατά την οποία υπηρετούσαν σκοπούς διαφορετικούς από αυτούς που ο νόμος όριζε. Ήταν ταυτόχρονα και στοιχείο επαγγελματικού αμοραλισμού, αφού οι ευνοημένοι, πρώτα και κύρια, στερούσαν από τους συναδέλφους τους αυτό που δικαιούνταν. Αποτελούσε, με λίγα λόγια, αυτό που σε άλλο σημείο αποκαλέσαμε προσωπική ή ατομική στρατηγική επαγγελματικής ανέλιξης, η οποία κινούνταν, το λιγότερο, στα όρια της νομιμότητας. Γιατί η προώθηση ημετέρων, όποτε παρατηρήθηκε, απαιτούσε πρώτα απ' όλα την καταπάτηση του νόμου.

Προκειμένου να ασκήσει πίεση προς αυτή την κατεύθυνση θα συνεργαζόταν με άλλες οργανώσεις για τη δημιουργία «*εκπαιδευτικού μετώπου*». Σε αυτό ήταν κοινή η επισήμανση ότι τα προβλήματα της εκπαίδευσης είναι υπόθεση όλων των εργαζομένων και μόνο με κοινή δράση μπορούν να αντιμετωπιστούν.¹⁷⁴⁹Ο

---

¹⁷⁴⁹ Ο.π.:35. Σύμφωνα με τον C. de Montlibert (2006:183-184) μια σύγκρουση, μια ένταση ή ένα πρόβλημα έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να εισέλθουν στο πολιτικό πεδίο από τη στιγμή που θα μπορέσουν να μετασχηματιστούν σε «κοινωνικό πρόβλημα». Ένα «κοινωνικό πρόβλημα» αποτελεί μια αληθινή επεξεργασία, που συνεπάγεται ένα χάσμα ανάμεσα σε ό,τι θα θέλαμε να είναι η πραγματικότητα και ό,τι θεωρούμε πως είναι, χάσμα τόσο μεγάλο ώστε να γίνεται αισθητό. Στη συνέχεια αυτό εισάγεται στο πολιτικό πεδίο στο οποίο γίνεται η λήψη των αποφάσεων. Μια κοινωνική ομάδα έχει αυξημένες δυνατότητες να εισαγάγει το πρόβλημά της στο πολιτικό πεδίο από τη στιγμή που διαθέτει εκτεταμένους,

συνδικαλιστικός φορέας ζητούσε την υποστήριξη των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα εν μέσω μιας κατάστασης που έβαινε ολοταχώς προς τη σύγκρουση. Η επιλογή διευθυντών σχολείων, που ολοκληρώνεται αυτή την περίοδο, θεωρείται ότι επιβεβαίωσε τους φόβους του συνδικάτου, αφού την ερμήνευσε ως επανάληψη όσων είχαν συμβεί έως τότε.

Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε πως ενέργειες όπως οι παραπάνω αποκάλυπταν τις προθέσεις της πολιτείας και έδειχναν τη σπουδή της για άμεσο έλεγχο του εκπαιδευτικού συστήματος. Και αν αυτό ήταν κατανοητό ως ένα σημείο, αφού επιθυμούσε την προώθηση της δικής της εκπαιδευτικής πολιτικής, δεν μπορούσε να γίνει σε βάρος της αξιοκρατίας και του δικαίου των υποψηφίων. Οι αναλύσεις για τη σχέση κράτους–πολιτικής και εκπαίδευσης θα συνεχίζονταν. Η αρνητική συνεισφορά των πρώτων στο έργο της δεύτερης εξακολουθούσε να αποτελεί την κυρίαρχη παραδοχή. Για τους εκπαιδευτικούς, η πολιτική στην παραπάνω σχέση είχε από καιρό υπερβεί τα όριά της.

Η ομοσπονδία έβλεπε να θρυμματίζονται όσα διακηρύσσονταν από τους ιθύνοντες περί δικαιοκρατίας, αξιοκρατίας και διαφάνειας.¹⁷⁵⁰ Ταυτόχρονα, η αντιπαράθεση με το υπουργείο Παιδείας θα ενισχυόταν, συμπεριλαμβάνοντας και οικονομικά θέματα. Είναι σημαντικό κάποιος να μελετήσει τη «συμπεριφορά» της Δ.Ο.Ε. υπό συνθήκες σύγκρουσης, με τις όποιες κάθε φορά διαφορές τους, προκειμένου να επισημάνει τις ιδιαιτερότητές της ως συνδικάτο. Σε μια ανάλογη κατάσταση βρισκόταν τότε, με την ίδια να τη χαρακτηρίζει πρωτοφανή.¹⁷⁵¹ Το τελικό αποτέλεσμα κρινόταν ως επιζήμιο για την εκπαίδευση.

Σε πρώτο στάδιο έχουμε την κατάργηση κάθε υπάρχοντος πίνακα στελεχών, ο οποίος βρισκόταν ακόμη σε ισχύ, και στη συνέχεια την αντικατάστασή του από άλλο. «...*Ανεξάρτητα απ' το αν αυτή η μέθοδος απέβαινε τελικά σε βάρος της αξιοκρατίας*».¹⁷⁵² Για την ομοσπονδία η συγκεκριμένη ενέργεια ήταν για τους ιθύνοντες «αναγκαίο κακό». Πολύ περισσότερο, η μεθόδευση με την οποία περιορίζονταν τα επιλεκτικά κριτήρια, αφαιρώντας τη συνέντευξη και συγχρόνως τη δυνατότητα να κάνει το αρμόδιο όργανο αξιοκρατικές επιλογές. Η

ποικίλους και σημαντικούς πόρους. Ελλείπει πόρων, θα μπορέσει να γίνει ακουστή μόνο αν είναι σε θέση να κινητοποιήσει (και εδώ συγκαταλέγονται ο αριθμός των ατόμων, η επίδειξη δύναμης, οι απειλές, η οργάνωση, η αποφασιστικότητα κτλ.).

¹⁷⁵⁰ Δ.Β.,1028:40.

¹⁷⁵¹ Ο.π.:44.

¹⁷⁵² Ο.π.

ουσία, όμως, για τη Δ.Ο.Ε. δε βρισκόταν εκεί, αλλά στις λανθασμένες ενέργειες και τις ουσιαστικές παραλείψεις των μελών αυτού του οργάνου.

Πρόσθετες προσπάθειες των εκπροσώπων των δασκάλων με σκοπό να διαφυλάξουν ως ένα βαθμό τη διαδικασία θα έπεφταν στο κενό.¹⁷⁵³ Το συνδικάτο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πίστευε ότι βρισκόταν αντιμέτωπο με πραγματικότητες προαποφασισμένες, που γι' αυτό το λόγο ελάχιστα επιδέχονταν βελτιώσεις. Η κατάργηση της εύνοιας ως επιλεκτικού κριτηρίου θα μετατρεπόταν σε βασικό του στόχο. Η ύπαρξη προτίμησης, όπως και κάθε προσπάθεια διαχωρισμού των υποψηφίων, συγκέντρωνε όλα τα πυρά του.¹⁷⁵⁴

Η παγκόσμια οργάνωση των εκπαιδευτικών (W.C.O.T.P.) θα έδειχνε ενδιαφέρον για το θέμα. Θα ζητούσε περισσότερες πληροφορίες για τον διορισμό ημετέρων στην εκπαίδευση, καθώς και για τους τρόπους με τους οποίους μπορούσε να διαχειριστεί το επίμαχο ζήτημα, προς ενίσχυση των αντίστοιχων ελληνικών συνδικάτων.¹⁷⁵⁵ Συμφωνούσε με την άρνηση των εκπαιδευτικών απέναντι σε οποιαδήποτε επιλεκτική διαδικασία που στηριζόταν σε πολιτικά κριτήρια.

Η ομοσπονδία αναζητούσε συμμάχους στους αγώνες της. Σ' αυτό το αδιέξοδο για την εκπαίδευση τόνιζε ότι όραμα των εργαζομένων σ' αυτήν ήταν κάθε θεσμός που την υπηρετούσε να πηγάει και να στηρίζεται στις αρχές της δικαιοσύνης και της αξιοκρατίας.¹⁷⁵⁶ Η αναφορά στην κοινωνική δικαιοσύνη αποτελούσε αντανάκλαση των ευρύτερων συζητήσεων που είχαν προηγηθεί την περασμένη δεκαετία.

Η εφαρμογή της επιθυμητής για την πολιτεία εκπαιδευτικής πολιτικής συνεχίζονταν με αμείωτο ρυθμό, το ίδιο και οι επικρίσεις για πολιτικές παρεμβάσεις στην εκπαίδευση.¹⁷⁵⁷ Το συνδικάτο απέρριπτε τις συγκεκριμένες πρακτικές. Επιπλέον, ως έσχατο μέσο προστασίας όσων είχαν αδικηθεί θεωρεί την προσφυγή στην τυπική δικαιοσύνη με σκοπό την ακύρωση των σχετικών αποφάσεων.

Στην προκειμένη περίπτωση, ως αφετηρία θεωρείται η κατάργηση όλων των μηχανισμών που είχαν διαμορφωθεί στην εκπαίδευση κατά το πρόσφατο

---

¹⁷⁵³ Ο.π.: 45. Μία από αυτές ήταν η κατανομή ίσου αριθμού φακέλων με στοιχεία υποψηφίων σε ισάριθμους αξιολογητές.

¹⁷⁵⁴ Δ.Β., 1030:6.

¹⁷⁵⁵ Δ.Β., 1031:11.

¹⁷⁵⁶ Ο.π.: 28.

¹⁷⁵⁷ Δ.Β., 1032:2.

παρελθόν και η ύπαρξη μεταβατικής περιόδου μέχρι την καθιέρωση αξιοκρατικών επιλογών.¹⁷⁵⁸ Η συγκεκριμένη άποψη αποτελεί τη θέση της Δ.Ο.Ε. όλο το διάστημα που ακολουθεί.¹⁷⁵⁹ Οι μέχρι τότε προσπάθειες εθνικού διαλόγου για την παιδεία δεν είχαν τελεσφορήσει.¹⁷⁶⁰

Σε συνάντηση που είχε με την πολιτική ηγεσία θα υποστηρίξει ότι το ζήτημα της αξιοκρατίας ήταν θεμελιώδες. Και αυτό γιατί παρείχε τα εχέγγυα που θα έκαναν τη διοίκηση της εκπαίδευσης να αποκτήσει κύρος και αποτελεσματικότητα. Αναφερόμενο στο υπάρχον διοικητικό «τοπίο» του εκπαιδευτικού συστήματος τόνιζε ότι είχε επικριθεί με «αδιάσειστα στοιχεία»¹⁷⁶¹ ως προϊόν παρασκηνιακών κύκλων. Γι' αυτό έπρεπε να αντικατασταθεί άμεσα.¹⁷⁶² Ο συνδικαλιστικός φορέας γνώριζε ότι από τη στιγμή της διατύπωσης ενός αιτήματος έως την υλοποίησή του ο δρόμος ήταν συνήθως μακρύς. Γι' αυτό έκανε λόγο για δρομολόγηση και όχι για άμεση ικανοποίησή του.

Η αποτυχία αρκετών προσοντούχων εκπαιδευτικών θεωρείται ότι αποδείκνυε τη διείσδυση πολιτικών πρακτικών στην παιδεία. Η Δ.Ο.Ε υποστήριζε ότι οι επιλογές αυτές εξασφάλιζαν την κυριαρχία του πολιτικού πεδίου πάνω στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η συγκεκριμένη μορφή κυριαρχίας, κατά τη γνώμη της, εκδηλωνόταν ως επιβολή.

Οι 183 νεοεπιλεγέντες προϊστάμενοι και διευθυντές εκπαίδευσης θα γίνονταν μέλη της έριδας μεταξύ συνδικάτου και πολιτείας. Για τον πρώτο φορέα είχαν προέρθει από διαλογή και όχι επιλογή.¹⁷⁶³ Ακόμη και με παράβλεψη αποφάσεων της τυπικής δικαιοσύνης. Η ίδια πολιτική, τόνιζε, ακολουθήθηκε και στην περίπτωση των διευθυντών σχολείων. Επιπλέον, διατυπώνεται η παραδοχή πως ανάλογη ήταν η κατάσταση στο σύνολο της δημόσιας διοίκησης, συνδέοντάς τη με τον διοικητικό-καθοδηγητικό κορμό της εκπαίδευσης. Από την πλευρά της η πολιτεία θεωρούσε ότι οι προηγούμενες ερμηνείες δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα.

---

¹⁷⁵⁸ Δ.Β., 1033:10.

¹⁷⁵⁹ Ο.π.: 13.

¹⁷⁶⁰ Η Δ.Ο.Ε. θα αντιπαρέβαλε το είδος του διαλόγου επί υπουργίας Γ. Σουφλιά με τον αντίστοιχο της υπουργίας Α. Τρίτση (Δ.Β., 1034-35:1).

¹⁷⁶¹ Δ.Β., 1033:18.

¹⁷⁶² Δ.Β., 1034-45:4-5.

¹⁷⁶³ Ο.π.: 2.

Η Δ.Ο.Ε. πίστευε ότι ήταν αναγκαία η «*αποκατάσταση του κοινού αισθήματος δικαίου και της ίσης μεταχείρισης*»¹⁷⁶⁴ στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος. Όσο καθυστερούσε κάτι τέτοιο, μόνο προβλήματα σωρεύονταν. Η κυριαρχία του πολιτικού πεδίου, σύμφωνα με την αντίληψη των εκπαιδευτικών, αποδεικνυόταν εξαιρετικά δύσκολο έργο. Πολύ δυσκολότερο ήταν η εξασφάλιση της συγκατάθεσης και της αποδοχής της από τον κόσμο της εκπαίδευσης.¹⁷⁶⁵ Όσο υπήρχαν ευνοημένοι και μη, κάτι τέτοιο δε φαινόταν να γίνεται.

Η κυριαρχία του πολιτικού πεδίου, εφόσον καθιστούσε ανενεργές τις νόμιμες διαδικασίες, μπορούσε να οδηγήσει σε διαφόρων ειδών αυθαιρεσίες. Το τελευταίο χαρακτηρίζεται από το συνδικάτο ως «*καταστρεπτικό για την εκπαίδευση*».¹⁷⁶⁶ Και αυτό γιατί επιλογές έξωθεν του εκπαιδευτικού συστήματος διατάρασσαν το εσωτερικό του. Οποιασδήποτε μορφής προνομιακή ή αυταρχική μεταχείριση επηρέαζε καθοριστικά και τις σχέσεις μεταξύ των εκπαιδευτικών, καθώς και αυτές μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών. Συνεπώς, δεν αποτελούσε μόνο ζήτημα δικαιοσύνης ή αδικίας.

Ο συνδικαλιστικός φορέας στρέφεται και προς το εσωτερικό του παραδεχόμενος την αναγκαιότητα διαμόρφωσης ολοκληρωμένων θέσεων πάνω στη συγκεκριμένη θεματολογία.¹⁷⁶⁷ Η περίοδος, συνεπώς, των έντονων αντιπαραθέσεων την οποία διερχόταν το εκπαιδευτικό σύστημα είχε ένα σημαντικό θετικό στοιχείο: κάθε «*παίχτης στο εκπαιδευτικό παιχνίδι*» όφειλε εκ των πραγμάτων να ξεκαθαρίσει τη θέση του.

Υπό αυτές τις συνθήκες (ανταγωνισμού, πάλης, ιδεολογικής και θεσμικής αντιπαλότητας) θα παρήγαγε θέσεις στις οποίες η αμερόληπτη-αξιοκρατική επιλογή επιδιωκόταν να αποκλείει στο μέγιστο βαθμό την αυθαιρεσία και να απονέμει δικαιοσύνη.¹⁷⁶⁸ Με βασικό στοιχείο τη μοριοδότηση κάθε πιθανού προσόντος θα διαμόρφωνε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο θέσεων, το οποίο αποστέλλει στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. Σκοπός, μεταξύ άλλων, ήταν να περιορίσει την ανάπτυξη της σχετικής φημολογίας, καθώς νέες επιλογές επρόκειτο να γίνουν.¹⁷⁶⁹

---

¹⁷⁶⁴ Ο.π.: 4. Από την προσωρινή ημερήσια διάταξη της 60¹⁵ γενικής συνέλευσης.

¹⁷⁶⁵ Ο.π.: 5.

¹⁷⁶⁶ Ο.π.:30.

¹⁷⁶⁷ Ο.π.:12.

¹⁷⁶⁸ Ο.π.:14. Η δικαιοσύνη, όπως και η νομιμότητα, θα «*συννοδεύουν*» την αξιοκρατία στην πλειοψηφία των αναφορών.

¹⁷⁶⁹ Ο.π.:26.

Οι δάσκαλοι πίστευαν πως η επιλογή στελεχών με θητεία, που μπορεί να ανανεώνεται αξιοκρατικά, αποτελούσε την πιο αξιόλογη λύση για αρκετές από τις αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος. Σε ανάλογα κείμενα επέμεναν για άμεση αντικατάσταση όσων κατείχαν διοικητικές θέσεις από αναπληρωτές.¹⁷⁷⁰ Κατά την άποψή τους, οι μέχρι εκείνη τη στιγμή εξαγγελίες για αξιοκρατία, διάλογο και συναίνεση έμοιαζαν περισσότερο με παραφωνία σε σχέση με όσα συνέβαιναν στην εκπαίδευση.¹⁷⁷¹

Ο αρνητικός ρόλος που μπορούσε να παίξει η στενή σύνδεση εκπαίδευσης-πολιτικού συστήματος πιστευόταν πως είχε αποκαλυφτεί. Τώρα έπρεπε να διακοπεί ή να αποκτήσει άλλη μορφή. Πρόβλημα δεν ήταν η, ούτως ή άλλως, υπάρχουσα σχέση πολιτικής και εκπαίδευσης, αλλά η αναγνώριση της προτεραιότητας της πρώτης χωρίς το συνυπολογισμό των πραγματικών αναγκών της δεύτερης. Η πολιτεία είχε κυρίαρχο ρόλο σε μια πληθώρα θεμάτων (εκπαιδευτική πολιτική, αμοιβές και υπηρεσιακό καθεστώς εκπαιδευτικών κτλ.). Δεν μπορούσε, όμως, ο ρόλος αυτός να είναι αποκλειστικός.

Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι *«οι αιτίες είναι πολλές και φυσικά εξαρτώνται από τις συγκεκριμένες συνθήκες ευρύτερα. Υπάρχει δηλαδή συνάρτηση πολλών παραγόντων (εκπαιδευτική πολιτική, οικονομική πολιτική, μέσα ενημέρωσης κ.ά.)»*.¹⁷⁷² Τοποθετούσε, δηλαδή το διακύβευμα της εκπαίδευσης στην πραγματική του θέση, ως αποτέλεσμα ενός πλέγματος κοινωνικών θεσμών. Ταυτόχρονα, η εκπαίδευση λειτουργούσε ως ένα βαθμό αντανakλαστικά σε όσα συνέβαιναν στο εσωτερικό του κοινωνικού συνόλου.

Η ομοσπονδία θα εξέφραζε τη διαφωνία της με την ανάκληση των εκπροσώπων της από τα επιλεκτικά όργανα.¹⁷⁷³ Θα επιδιώξει την αντιπαράθεση θέσεων με την πολιτεία, γι' αυτό αναπτύσσει περισσότερο το κείμενο αρχών που είχε διαμορφώσει για το συγκεκριμένο θέμα. Όραμά της ήταν η επίλυση μιας σειράς δομικών προβλημάτων της διοίκησης της εκπαίδευσης, η οποία αποτελούσε τμήμα της ευρύτερης δημόσιας διοίκησης.¹⁷⁷⁴

Επρόκειτο για δύσκολο στόχο, με βάση τις ιστορικές ιδιαιτερότητες του ελληνικού κοινωνικο-οικονομικού σχηματισμού. Οι εκπαιδευτικοί επαναλάμβαναν

---

¹⁷⁷⁰ Ο.π.: 30.

¹⁷⁷¹ Δ.Β., 1037-1038:2,3. Από την οριστική ημερήσια διάταξη της 60^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁷⁷² Ο.π.: 3.

¹⁷⁷³ Ο.π.: 4-5.

¹⁷⁷⁴ Ο.π.: 9.

ότι η αξιοκρατία ως σχήμα λόγου ή σύνθημα αξιοποιούνταν από όλους με σχετική ευκολία. Το πρόβλημα ήταν ότι οι σχετικοί φορείς παρέμεναν μόνο στο επίπεδο της διατύπωσης, χωρίς να προχωρούν σε κάποιο ουσιαστικό βήμα υλοποίησής της.¹⁷⁷⁵

Δεν επρόκειτο απλά για ένα ζήτημα δικαίου ή για την αναξιοκρατική-μεροληπτική πλήρωση ορισμένων θέσεων του κρατικού μηχανισμού, λιγότερο ή περισσότερο σημαντικών. Ήταν ζήτημα ουσίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονταν την εκπαίδευση όχι ως έναν ακόμη βραχίονα του κράτους, αλλά ως ένα θεσμό που ο λόγος με τη φιλοσοφική σημασία του όρου παρέμενε σημαντικός. Ένα θεσμό, που εκτός των άλλων παρείχε σε όσους προσέτρεχαν σε αυτόν γλώσσα ως μέσο κι ως περιεχόμενο (έννοιες), αλλά και οράματα, πεποιθήσεις, στάσεις, ιδανικά. Παρουσιάζει, επομένως, κάποιες ιδιαιτερότητες.¹⁷⁷⁶

Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε πως, ενώ ως οργανωμένος κλάδος ζητούσε σε κάθε ιστορική περίοδο αξιοκρατία και δικαιοσύνη στην εκπαίδευση, πάντοτε βρέθηκε, *«πότε λίγο και πότε περισσότερο»*, αντιμέτωπη με το ακριβώς αντίθετο.¹⁷⁷⁷ Πηγή αυτή της κακοδαιμονίας θεωρούσε τις ελλείψεις του νομοθετικού πλαισίου και τις ποικίλες μεθοδεύσεις των εκάστοτε κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων. Δεν επρόκειτο, δηλαδή για μια κατάσταση που είχε διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια. Αυτό που είχε καταφέρει η πρόσφατη περίοδος έντασης ήταν να αναδείξει τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος, δεν το είχε δημιουργήσει. Το συγκρουσιακό περιβάλλον, λοιπόν, υποδείκνυε και τη λύση του: την αποδέσμευση της εκπαίδευσης από οποιασδήποτε μορφής «σφιχτούς εναγκαλισμούς», πολιτικούς ή όχι. Το ζήτημα, δηλαδή δεν ήταν να περιοριστούν οι πολιτικής μορφής παρεμβάσεις και να αντικατασταθούν από άλλες, αλλά να αποδεσμευτούν σημαντικοί κοινωνικοί θεσμοί, όπως η εκπαίδευση, από οποιεσδήποτε αγκυλώσεις. Στις τελευταίες αποδίδονταν και το χαμηλό επίπεδο λειτουργίας αυτών των θεσμών.

Όσο δεν υπήρχε η σχετική βούληση το πρόβλημα παρέμενε, ενώ σε περιόδους κρίσεως εμφανιζόταν οξύτερο. Το συνδικάτο στρεφόταν αποκλειστικά σε όσα έκανε ή δεν έκανε η πολιτεία, αφού κατά τη δική του αντίληψη ο

---

¹⁷⁷⁵ Δ.Β., 1037-1038:10.

¹⁷⁷⁶ Δ.Β., 1039-1040:2. Από τις αποφάσεις της 60^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁷⁷⁷ Ο.π.: 25.

συγκεκριμένος φορέας δράσης είχε το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για όσα συνέβαιναν στην εκπαίδευση. Ο αγώνας που διεξήγε βρισκόταν σε ένα σημείο-καμπή. Έτσι, το φθινόπωρο του 1991 θα αμφισβητήσει τη σκοπιμότητα και την αποτελεσματικότητα των προσπαθειών του υπουργείου Παιδείας για αναβάθμιση των επιλεκτικών μηχανισμών.¹⁷⁷⁸

Ταυτόχρονα, ζητά πάλι από κάθε εκπαιδευτικό φορέα, τις ενώσεις γονέων και την τοπική αυτοδιοίκηση να συνεισφέρουν με δυνάμεις και επιχειρήματα σε μια κατά το δυνατόν κοινή προσπάθεια.¹⁷⁷⁹ Στο διεκδικητικό πλαίσιο για το νέο συνδικαλιστικό έτος (1991-1992) έκανε λόγο για φαινόμενα εύνοιας, αλλά και αυταρχικότητας στο εκπαιδευτικό σύστημα, που έπρεπε να εξαλειφθούν.¹⁷⁸⁰ Η διπλή αυτή αναφορά προέκυπτε από την ερμηνεία που υιοθετούσε ότι η εύνοια προς ορισμένους είχε ως αποτέλεσμα την τιμωρική συμπεριφορά προς άλλους. Με βάση τις απόψεις αυτές, ο έλεγχος του εκπαιδευτικού συστήματος από το πολιτικό πεδίο, με όχημα την εκπαιδευτική ιεραρχία, προχωρούσε ταχύτατα.¹⁷⁸¹

Η ίδια τύχη πίστευε ότι επιφυλασσόταν και για τους σχολικούς συμβούλους, των οποίων η επιλογή σχεδιαζόταν. Θα κατέληγε στο συμπέρασμα πως κάθε παρέμβαση στην εκπαίδευση από δυνάμεις έξωθεν αυτής, που δεν ήταν μελετημένη, δρούσε παραμορφωτικά για το σύνολό της ή για ορισμένους από τους συστατικούς επιμέρους θεσμούς της. Το εκπαιδευτικό σύστημα ως βασικός κοινωνικός θεσμός διέθετε αυτόνομη δυναμική που δεν μπορούσε να παραβλέπεται. Και αυτήν αξιοποιούσε εκείνη την ώρα η ομοσπονδία.

Το θέμα που ανακύπτει ήταν οι οικονομικές διεκδικήσεις ορισμένων πρώην επιθεωρητών, οι οποίοι δεν είχαν γίνει σχολικοί σύμβουλοι.¹⁷⁸² Στη σκέψη των δασκάλων φάνταζε σαν επιβράβευση όσων επιδιώκουν το ατομικό τους συμφέρον και τίποτε περισσότερο. Για την ομοσπονδία, τα συγκεκριμένα πρόσωπα, και ιδίως αυτοί που είχαν υπηρετήσει σε θέσεις ευθύνης κατά τη διάρκεια της επταετίας, όχι μόνο δεν είχαν αδικηθεί αλλά είχαν βλάψει το σχολείο και τους εκπαιδευτικούς. Έτσι, υποστήριζε ότι *«αδικία είναι να αμείβεις*

---

¹⁷⁷⁸ Δ.Β., 1041:7.

¹⁷⁷⁹ Ο.π.: 1.

¹⁷⁸⁰ Ο.π.: 8.

¹⁷⁸¹ Δ.Β., 1044-45:1.

¹⁷⁸² Δ.Β., 1046:4.

σκανδαλωδώς τους εννοημένους από τα έργα και την πολιτεία τυράννων και εκμεταλλευτών». ¹⁷⁸³

Θα καλούσε σε συστράτευση «όλες τις εκπαιδευτικές, κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις του τόπου να κορυφώσουν τον αγώνα τους για να ακυρώσουν αυτή την πολιτική, που φθείρει θεσμούς, που παραδίδει κρίσιμες θέσεις της εκπαίδευσης...και διδάσκει το άδικο ως δίκαιο, το ψέμα ως αλήθεια και το κομματικό συμφέρον ως συμφέρον του συνόλου της παιδείας μας». ¹⁷⁸⁴ Η ανάγκη να πείσει για το δίκαιο των επιχειρημάτων της ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και να ενισχυθεί από αυτά, τουλάχιστον σε επίπεδο αντιπαράθεσης θέσεων, ήταν εμφανής.

Οι δάσκαλοι θεωρούσαν αδιανόητο να γίνονται τέτοιες παροχές, από τη στιγμή που οι εργαζόμενοι στην εκπαίδευση θα είχαν ελάχιστη αύξηση στις αποδοχές τους. Αυτό αποδεικνυε ότι η εμφάνιση φαινομένων ημετεροκρατίας στη στελέχωση της εκπαίδευσης δεν εγείρει μόνο θέματα ηθικής και δικαίου. ¹⁷⁸⁵ Μπορούσε να προκαλέσει πιο σοβαρά ζητήματα. Ένα από αυτά ήταν το σχετικό προηγούμενο, άρα άλλοθι για την επανάληψή τους υπό διαφορετικές συνθήκες και προς όφελος άλλων υποψηφίων. Ένα δεύτερο ήταν πως οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί κατοχύρωναν δικαιώματα με την επιλογή τους, ανεξάρτητα από τον τρόπο που αυτή έγινε. Και ο κρατικός μηχανισμός ήταν σε αρκετές περιπτώσεις υποχρεωμένος, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, να τα ικανοποιήσει. Το αν αυτό ίσχυε στη συγκεκριμένη περίπτωση των επιθεωρητών είναι συζητήσιμο.

Η υπόθεση των επιθεωρητών θα μετατρεπόταν σε κριτήριο για την τωρινή κατάσταση της εκπαίδευσης. Ιδίως ο θεσμός του προϊσταμένου, παρά την ύπαρξη επιλεκτικών μηχανισμών, παρουσιαζόταν από τη Δ.Ο.Ε. ως προϊόν ανάθεσης με την κυριολεκτική σημασία του όρου. ¹⁷⁸⁶

Την ίδια περίοδο το υπουργείο Παιδείας επισπεύδει την ψήφιση του νέου επιλεκτικού πλαισίου. ¹⁷⁸⁷ Η κατάργηση της επί θητεία άσκησης καθηκόντων και η καθιέρωση μόνιμων στελεχών αποτελούσε ένα ακόμη αγκάθι στις σχέσεις συνδικάτου-πολιτικής ηγεσίας. Το σκεπτικό που υιοθετούσε ο συνδικαλιστικός

¹⁷⁸³ Ο.π.: 4.

¹⁷⁸⁴ Ο.π.

¹⁷⁸⁵ Ο.π.: 3.

¹⁷⁸⁶ Δ.Β., 1047-48:3.

¹⁷⁸⁷ Ο.π.: 1.

φορέας ήταν πως συμβούλια επιλογής που προάγουν την αναξιοκρατία, ευνοούν την επιλογή ημετέρων. Η μονιμότητα ως υπηρεσιακό καθεστώς των τελευταίων θα διαιώνιζε την αδικία, θα έδινε συνέχεια σε απαράδεκτα κατά βάση φαινόμενα.¹⁷⁸⁸

Η ομοσπονδία θα ανέτρεχε σε όσα είχαν παρατηρηθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα τα τελευταία χρόνια. Έτσι, υποστήριζε ότι η δημόσια εκπαίδευση είχε συρρικνωθεί και υπαχθεί στους νόμους της οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα η αυθαιρεσία και ο πολιτικός έλεγχος είχαν ενισχυθεί σε υψηλό βαθμό. Τα χαρακτηριστικά αυτά παρουσιάζονταν να έχουν μεταξύ τους σημαντική συνάφεια. Μάλιστα, έδιναν την εικόνα ότι το ένα ενισχύει το άλλο. Στο συλλογισμό αυτό ενέτασσε και το ρόλο που μπορούσε να παίξει σε αυτές τις συνθήκες η μονιμότητα του στελεχιακού δυναμικού. Πίστευε ότι επέτεινε τα φαινόμενα αυτά.¹⁷⁸⁹

Η ύπαρξη μόνιμου στελεχιακού δυναμικού, που προερχόταν από συγκεκριμένες διαδικασίες, φαινόταν να ευνοεί την αναπαραγωγή της κρατικής εξουσίας. Οι εκπαιδευτικοί πίστευαν πως δεν είχε έρθει ακόμη εκείνη η αποφασιστική στιγμή, η οποία θα έδινε λύση και θα αποδέσμευε το εκπαιδευτικό σύστημα από το παρελθόν. Αυτό που υποστήριζαν ήταν ότι όποια και να ήταν αυτή δε θα μπορούσε να μη λάβει υπόψη το ρόλο της επί θητεία άσκησης καθηκόντων. Θητεία, ως επιστέγασμα μιας αξιοκρατικής διαδικασίας επιλογής.¹⁷⁹⁰

Την ίδια περίοδο το ζήτημα των επιθεωρητών αναζωπυρώνεται.¹⁷⁹¹ Η Δ.Ο.Ε. αντιδρά λέγοντας πως αποτελούν κατάλοιπα μιας περιόδου που είχε καταδικαστεί επανειλημμένα από το συνδικαλιστικό κίνημα ως συνώνυμη της αναξιοκρατίας και του παραγοντισμού. Ήταν κάτι που χαρακτήριζε το τέλος μιας εποχής και θεωρούσε αδιανόητο να βαρύνει μια νέα. Η πολιτεία εμφανιζόταν να αδικεί την πλειοψηφία των μισθωτών του δημόσιου τομέα με σκοπό να αντλήσει πόρους γι' αυτούς, που κατά τη γνώμη των εκπαιδευτικών, είχαν καταλάβει στο παρελθόν τις σχετικές θέσεις χάρη στην εύνοια συγκεκριμένων μηχανισμών.¹⁷⁹² Για την ομοσπονδία το όλο ζήτημα αποτελούσε έκφανση του μεγάλου θέματος των σχέσεων πολίτη–δημόσιας διοίκησης και των ιδιαιτεροτήτων της τελευταίας.

---

¹⁷⁸⁸ Ο.π.:2.

¹⁷⁸⁹ Ο.π.:13.

¹⁷⁹⁰ Ο.π.:20.

¹⁷⁹¹ Ο.π.:22.

¹⁷⁹² Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε πως το ένα δισεκατομμύριο δραχμές που θα στοίχιζε η συγκεκριμένη απόφαση το είχαν απόλυτη ανάγκη οι άνεργοι, η παιδεία και ο τόπος.

Άγγιζε σε πολλά σημεία την πελατειακή εκπροσώπηση συμφερόντων και την ένταξη ορισμένων κοινωνικών ομάδων στο πολιτικό πεδίο μέσω ανάλογων μηχανισμών, χαρακτηριστικών του ελληνικού κοινωνικο-οικονομικού σχηματισμού τόσο το 19^ο, όσο και τον 20^ο αιώνα.

Υπό αυτές τις συνθήκες, το συνδικάτο απορρίπτει τις πρωτοβουλίες της πολιτικής ηγεσίας για το στελεχιακό την άνοιξη του 1992.¹⁷⁹³ Θεωρούσε πολύ σημαντικό το σύντομο χρονικό διάστημα μελέτης και ψήφησης αυτών των κειμένων, γιατί δεν επέτρεπε τη λεπτομερή ανάλυσή τους. Υποστήριζε ότι ο ορθός τρόπος κατανόησής τους ήταν να κοιτάξει κανείς πίσω από τις γραμμές. Πίστευε πως αυτό που εξυπηρετούσαν, συν τοις άλλοις, ήταν η αναπαραγωγή της εξουσίας των κυρίαρχων πολιτικά δυνάμεων. Σκοπός ήταν «να επανέλθει ο φόβος ως...«παιδαγωγός μικρών και μεγάλων»». ¹⁷⁹⁴

Για το διδασκαλικό κόσμο η κατάργηση της θητείας, η προώθηση των συμπαθούντων και ο αποκλεισμός των κατ' οιονδήποτε τρόπο ανεπιθύμητων οδηγούσε με ακρίβεια στη διαμόρφωση ενός πλέγματος εξουσίας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Το βασικότερο από αυτά ήταν η κατοχή θέσεων–κλειδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα από μια συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευτικών.¹⁷⁹⁵ Η Δ.Ο.Ε. επέμενε ότι, αν τα πράγματα είχαν έτσι, τότε η εκπαίδευση επέστρεφε σε καταστάσεις προ του 1980 και του 1970. Η συγκεκριμένη ερμηνεία θα ενίσχυε την υπάρχουσα αντιπαράθεση με την πολιτεία.

Ένας πρόσθετος παράγοντας που συνέβαλε σε αυτό ήταν οι επιλογές σχολικών συμβούλων που πραγματοποιούνται την ίδια περίοδο.¹⁷⁹⁶ Οι διαψεύσεις του συνδικάτου στο ζήτημα των επιθεωρητών θεωρείται ότι συνεχίζονται και εδώ. Η πρότασή του για όργανο επιλογής το οποίο να αποτελείται κατά πλειοψηφία από πανεπιστημιακούς και εκπροσώπους των εκπαιδευτικών δε θα γίνει δεκτή. Σκοπός ήταν να μπορεί ανεπηρέαστο από παντοειδείς παρεμβάσεις να επιλέγει αξιοκρατικά τους πραγματικά καταλληλότερους. Το υπουργείο Παιδείας επικρινόταν για έλλειψη κατανόησης των απόψεων του άλλου μέρους.

Επίσης, ο ισωτικός λόγος της ομοσπονδίας παραμένει. Οι αναφορές στην αναξιοκρατία από την πλευρά της ηθικής περιορίζονται αισθητά για να αναδειχτεί

---

¹⁷⁹³ Ο.π.

¹⁷⁹⁴ Δ.Β.,1049-50:1.

¹⁷⁹⁵ Ο.π.:2.

¹⁷⁹⁶ Ο.π.:2,3.

το ουσιώδες. Και αυτό ήταν ότι η αδικία δεν έθιγε απλά σε «φιλοσοφικό» επίπεδο κάποιους, αλλά κυρίως τους στερούσε έννομα συμφέροντά τους. Δεν ενδιέφερε τόσο η ηθική ή η ανήθικη πλευρά των επιλεκτικών μηχανισμών, όσο το γεγονός ότι δημιουργούσαν ανισότητες «υλικές» (στέρξη της επαγγελματικής εξέλιξης, των απολαβών, της αναγνώρισης και της επιβράβευσης που δικαιούνταν οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί).

Η νέα προσέγγιση της κοινωνικής δικαιοσύνης την τοποθετούσε από τη σφαίρα του γενικού και αφηρημένου στο συγκεκριμένο και προσδιορισμένο (προσδιορισίμο).¹⁷⁹⁷ Η έκφραση του συνδικαλιστικού λόγου «πραγματική δικαιοσύνη» αποκτούσε έτσι συγκεκριμένο νόημα. Ιδίως οι παρεμβάσεις στα συμβούλια επιλογής θα θεωρηθεί ότι έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, καθιστώντας άνιση την επιλογή. Εκεί εντοπιζόταν η ρίζα του προβλήματος,¹⁷⁹⁸ παρά το γεγονός πως σε όσους προωθούσαν τα συγκεκριμένα μέτρα φάνταζε ως εκσυγχρονισμός.¹⁷⁹⁹

Μία δεύτερη θέση που διατυπώνει η ομοσπονδία αφορά τη συνέντευξη ως επιλεκτικό εργαλείο και όσα διαδραματίζονταν σ' αυτή. Η αξιοκρατία στη συγκεκριμένη μέθοδο αποκτούσε περιεχόμενο μόνο όταν μπορεί να επανελεγχτεί καθετί που λέγεται ή γίνεται κατά τη διάρκειά της.¹⁸⁰⁰ Οποιαδήποτε άλλη λύση ήταν το λιγότερο επισφαλής.

Η Δ.Ο.Ε. προέτασε την «απόλυτη φερεγγυότητα, (τη) χρήση αξιοκρατικών κριτηρίων και άρα την πραγματική αξιοκρατική επιλογή...» για το σύνολο των επιλεκτικών μηχανισμών.¹⁸⁰¹ Δεν διέβλεπε να έχει νόημα κάποια άλλη ενδιάμεση θέση. Αυτή η λογική έπρεπε να συνέχει την πορεία κάθε στελέχους, χωρίς διάκριση, από την επιλογή, την επανάκριση έως και την αποχώρησή του από μια θέση ευθύνης.¹⁸⁰² Αντιδρούσε στην ιδέα να συνδέσει τους στόχους της εκπαίδευσης με τις πρόσκαιρες επιδιώξεις των εκάστοτε κυρίαρχων του πολιτικού συστήματος.¹⁸⁰³

---

¹⁷⁹⁷ Ο.π.:21.

¹⁷⁹⁸ Ο.π.:4.

¹⁷⁹⁹ Πρόκειται για ένα από τους πολλούς πολύπαθους, σε σχέση με την εκπαίδευση, όρους. Μερικοί άλλοι είναι η μεταρρύθμιση, η ισότητα ευκαιριών, η κοινωνική δικαιοσύνη, η δωρεάν παιδεία κ.ά.

¹⁸⁰⁰ Ο.π.:9.

¹⁸⁰¹ Ο.π.:10,20. Στην οριστική ημερήσια διάταξη της 61^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁸⁰² Ο.π.:21.

¹⁸⁰³ Ο.π.:10.

Ο τρόπος υλοποίησης της συνέντευξης εξακολουθεί να γεννά πολλά ερωτήματα.¹⁸⁰⁴ Η μέθοδος αυτή, υποστηριζόταν, ότι δε διέθετε κάποιες σταθερές, γνωστές εκ των προτέρων, οι οποίες να τηρούνται απαρέγκλιτα σε κάθε περίπτωση. Έτσι, συνιστούσε *εν δυνάμει κριτήριο*, αφού δεν απέδιδε σε καθένα αυτό που άξιζε και δικαιούνταν.

Το συνδικάτο διέβλεπε να διεξάγεται ένας αγώνας ανάμεσα στο πολιτικό πεδίο και τον εκπαιδευτικό κόσμο στην ολότητά του με στόχο τον έλεγχο του εκπαιδευτικού συστήματος. Για την ώρα η επικυριαρχία της πολιτικής στην εκπαίδευση δεν είχε επιτευχθεί. Η Δ.Ο.Ε. θεωρούσε το όλο θέμα ως ζήτημα κυριαρχίας. Η πρόκριση *«των αρεστών»* για να στελεχώσουν θέσεις ευθύνης αυτό προοιωνιζόταν.

Για να μπορέσουν τα επιλεκτικά όργανα να ανατρέψουν αυτή την κατάσταση, την εκτροπή δηλαδή της διαδικασίας επιλογής, απαιτούνταν ένας διαφορετικός τρόπος λειτουργίας. Αυτός συμπυκνωνόταν στην φράση *«να αποδίδουν αντικειμενικά το δίκαιο»*.¹⁸⁰⁵ Σε αυτή γινόταν εννοιολογική σύζευξη της αντικειμενικότητας και της δικαιοσύνης. Βρισκόμαστε, συνεπώς, σε ένα πρώιμο στάδιο ή σε μια φάση που έχουμε τη «συμπόρευση» συνδικαλιστικά των δύο εννοιών. Η αδικία θα θεωρηθεί συνώνυμη της αυθαιρεσίας και αντιστρόφως.

Για την ομοσπονδία υπήρχε στην εκπαίδευση ένα μέτρο σύγκρισης κοινό ή αντίστοιχο με αυτό του συνόλου της κοινωνίας. Αναφερόμενη, λοιπόν, στο *«κοινό περί δικαίου αίσθημα»*, που προκαλούνταν με τις αναξιοκρατικές επιλογές, επεδίωκε να επισημάνει το γεγονός πως τα κριτήρια αξιολόγησης των επιλεκτικών αποτελεσμάτων από τους εκπαιδευτικούς ή η γνώμη που σχημάτιζαν γι' αυτά συνέπιπτε με την εκτίμηση του «μέσου» πολίτη. Το κοινό περί δικαίου αίσθημα έμοιαζε να είναι για τη δικαιοσύνη το αντίστοιχο της «κοινής λογικής». Το τι περιελάμβανε το κοινό αίσθημα μπορεί να μην οριζόταν με σαφήνεια. Αυτό, όμως, που αφηνόταν να διαφανεί ήταν ότι η επίκλησή του αρκούσε για να αντιληφθούν όλοι το περιεχόμενό του ή τι εννοούνταν μέσω αυτού. Ουσιαστικό για την ομοσπονδία ήταν να δηλωθεί με κάθε τρόπο ότι τα επισφαλή αποτελέσματα καταδικάζονταν, όχι μόνο από τους εκπαιδευτικούς, αλλά και από ευρύτερα κοινωνικά στρώματα.

---

¹⁸⁰⁴ Δ.Β.,1051-52:1.

¹⁸⁰⁵ Ο.π.

Η παραπάνω διαπίστωση συνδέεται με κάθε ομάδα στελεχιακού δυναμικού.¹⁸⁰⁶ Ο τρόπος διεξαγωγής της συνέντευξης παρέμενε το σημείο που δεχόταν τις περισσότερες επικρίσεις. Γιατί, το «*φυσικό επακόλουθο...αυτής της νομοθεσίας και πρακτικής είναι ο ετσιθελισμός, η αναξιοκρατία και η αδιαφάνεια, που οδηγούν και στην εξαφάνιση κάθε ντοκουμέντου από τα πρακτικά....*».¹⁸⁰⁷ Για την ομοσπονδία όση «ζημιά» δεν μπορούσαν να κάνουν άλλα τμήματα της διαδικασίας επιλογής την έκανε η συνέντευξη, και μάλιστα σχετικά εύκολα.

Για να το αποδείξει αυτό μελετά τις ερωτήσεις στις οποίες υποβάλλονται οι υποψήφιοι. Έτσι, θα κατέγραφε παραδείγματα όπως «*τι λες για την αξιολόγηση;*», «*ποια η γνώμη σου για τον τελευταίο νόμο του υπουργείου Παιδείας;*» που έμοιαζαν να λειτουργούν «φωτογραφικά» για τον υποψήφιο. Κατά τη γνώμη των δασκάλων, η ανάγκη να υπηρετηθούν οι συγκεκριμένες προτεραιότητες είχε σαν αποτέλεσμα να βαθμολογηθούν ανατιολόγητα με πολύ χαμηλούς βαθμούς ικανοί υποψήφιοι.¹⁸⁰⁸

Η ομοσπονδία συμπεραίνει ότι ήταν δυνατό μια ομάδα του κρατικού μηχανισμού να επιτύχει τον διοικητικό¹⁸⁰⁹ έλεγχο του εκπαιδευτικού συστήματος. Εάν αυτό συνέβαινε, μπορούσε να πλήξει και το ίδιο το συνδικαλιστικό κίνημα. Στην ομάδα αυτή συμπεριλάμβανε τους διάφορους τεχνοκράτες του υπουργείου Παιδείας, τα πρόσωπα που σχεδίαζαν την εκπαιδευτική πολιτική και προωθούσαν συγκεκριμένες μορφές απόδοσης λόγου στην εκπαίδευση. Η καταγραφή διαφόρων περιστατικών αναξιοκρατίας και οι ευρύτερες αλλαγές στην εκπαίδευση ερμηνεύονται από τη Δ.Ο.Ε. με βάση την παραπάνω λογική.

Στη συνέντευξη, όπως είδαμε, παρατηρούνταν ο μεγαλύτερος αριθμός αδικιών.¹⁸¹⁰ Η Δ.Ο.Ε. ασχολείται επισταμένα με τα συγκεκριμένα φαινόμενα και συγκεντρώνει πληροφορίες, προκειμένου να σχηματίσει ακριβή γνώμη για το τι πραγματικά συνέβαινε. Γι' αυτό ζητά από τις πρωτοβάθμιες οργανώσεις να της κοινοποιήσουν όποια στοιχεία διέθεταν.¹⁸¹¹ Αυτά παρουσίαζαν αρκετές περιπτώσεις στις οποίες υπεύθυνοι για ένα αμφισβητούμενο αποτέλεσμα

---

¹⁸⁰⁶ Ο.π.:2.

¹⁸⁰⁷ Ο.π.:3.

¹⁸⁰⁸ Ο.π.

¹⁸⁰⁹ Αναφερόμαστε στην κυριολεκτική σημασία του όρου, στην κυριαρχία με τη χρήση πολιτικών μέσων.

¹⁸¹⁰ Ο.π.:3.

¹⁸¹¹ Ο.π.:4,5.

εμφανίζονται τρία από τα πέντε μέλη του επιλεκτικού οργάνου. Η ομοσπονδία θα καταδίκασε την πρακτική των λεγόμενων «τριάδων».¹⁸¹²

Απευθύνεται ξανά στην πολιτεία ζητώντας να μην κυρωθούν οι σχετικοί πίνακες που είχαν προκύψει από μια διαδικασία, την οποία η ίδια θεωρούσε μεθοδευμένη. Η πολιτική που μέχρι τότε ακολουθούσε το υπουργείο Παιδείας υποστηρίζεται ότι «δεν είναι η χρηστή διοίκηση και η απόδοση δικαιοσύνης, αλλά η επιβράβευση των μηχανισμών που καταστρατηγούν τους νόμους...».¹⁸¹³ Όσο εξακολουθούσε να συνεχίζεται, οι αποφάσεις των δικαστηρίων παρουσιάζονταν ως ένας τρόπος αναίρεσής της.

Η πολιτική ηγεσία αντέτεινε ότι οι συγκεκριμένες αναφορές και αιτιάσεις αποτελούσαν στην καλύτερη περίπτωση ανακρίβειες. Επιπλέον, οι ενέργειες των εκπροσώπων της Δ.Ο.Ε. ερμηνεύονταν σαν μια συντονισμένη προσπάθεια να συντηρήσουν ένα κλίμα έντασης στην εκπαίδευση, με σκοπό να αντλήσουν παροδικά συνδικαλιστικά οφέλη. Πέρα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περίπτωσης, από κάθε μέρος εξακοντίζονταν οι συνήθεις κατηγορίες που παρατηρούνται σε περιόδους κρίσεων.

Με τη σειρά της η Δ.Ο.Ε. απαντούσε στις αιτιάσεις της πολιτείας διερωτώμενη εάν «είναι αλήθεια ή όχι ότι πλήττεται η χρηστή διοίκηση και ότι αποτελεί σκάνδαλο να βαθμολογείται με μονάδα ο ανεπιθύμητος προσοντούχος ή να παίρνει 25 ο οποιοσδήποτε «ημέτερος», χωρίς να αιτιολογείται σε σχετικό πρακτικό ποιος και γιατί έβαλε αυτούς τους βαθμούς; Κι εξακολουθεί ακόμα ο κ. υπουργός να θεωρεί αυτή τη διαδικασία «μέθοδο αξιοκρατίας»...».¹⁸¹⁴ Το συνδικάτο αντιπαρέβαλε τη δική του ερμηνεία με αυτή του υπουργείου. Για την ώρα φαινόταν να υπερέχει.¹⁸¹⁵

---

¹⁸¹² Ο.π.

¹⁸¹³ Ο.π.:5.

¹⁸¹⁴ Ο.π.:6.

¹⁸¹⁵ Σύμφωνα με τον Γ. Δασκαλάκη (2005:16-20) στις σύγχρονες κοινωνίες εμφανίζεται η έννοια της δύναμης, που είναι ευρύτερη της πολιτικής εξουσίας ή της ωμής βίας. Αυτή περιλαμβάνει «την ικανότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας να προσδιορίσει τη συμπεριφορά άλλων ατόμων ή άλλων ομάδων. Αποτελεί τον αποφασιστικό έλεγχο της διαγωγής των άλλων και υπαγορεύει τη γραμμή που θα ακολουθήσουν». Πηγή της δύναμης μπορεί να είναι κάθε ανθρώπινη αξία και κάθε κοινωνικό αγαθό. Επιπλέον, εμφανίζεται οργανωμένη. Με βάση τις αξίες ή τα κοινωνικά αγαθά από τα οποία πηγάζει, δημιουργεί θεσμούς κάθε μορφής, που ανάγονται ταχύτατα σε κέντρα ουσιαστικής και αποφασιστικής ισχύος. Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, το κράτος και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, για παράδειγμα, αποτελούν την οργάνωση της πολιτικής δύναμης, η εκκλησία συνιστά τη γνωστότερη μορφή της οργανωμένης αρετής, οι εργατικές και επαγγελματικές ενώσεις είναι «κέντρα δύναμης» ειδικής επαγγελματικής επίδοσης κτλ. Όλα αυτά τα κέντρα δύναμης, μαζί με πολλά άλλα, συνυπάρχουν μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο και, με άπειρες σχέσεις

Θα αντέλεγε στους ισχυρισμούς της πολιτείας ότι επρόκειτο για ελάχιστες, συνήθεις παρεκκλίσεις της διαδικασίας επιλογής πως υπήρχε σωρεία περιπτώσεων «που τις καταμαρτυρούν οι καταστάσεις βαθμολογίας που ήδη έχουν δημοσιευτεί ή γνωστοποιηθεί».¹⁸¹⁶ Το συνδικάτο, δηλαδή είχε κάνει τις αναγκαίες συγκρίσεις με βάση τους πίνακες βαθμολογίας των υποψηφίων, καθώς και τους απαραίτητους συνειρμούς.

Το κλίμα αυτό μεταφέρεται και στις εργασίες της 61^{ης} γενικής συνέλευσης. Το στελεχιακό εξεταζόταν σε συνάρτηση με το μοντέλο αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού, που προωθείται την ίδια χρονική περίοδο. Για τους δασκάλους, μεταξύ των πρώτων που έπρεπε να αξιολογηθούν ήταν «η εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται από τις επιμέρους κυβερνητικές επιλογές στα μεγάλα ζητήματα: δαπάνες για την εκπαίδευση, επιμόρφωση, αμοιβές του εκπαιδευτικού προσωπικού, αξιοκρατικές επιλογές εκπαιδευτικών στελεχών».¹⁸¹⁷ Η Δ.Ο.Ε προσέδινε το χαρακτήρα πολιτικής σε όσα συνέβαιναν στους επιλεκτικούς μηχανισμούς. Επίσης, καθιστούσε σαφές πως λέγοντας κάποιος «εκπαίδευση» ήταν ανορθολογικό να εννοεί μόνο τους εκπαιδευτικούς και να παραβλέπει άλλους εξίσου σοβαρούς παράγοντες.

Η πολιτική αυτή ήταν καταδικαστέα από την ομοσπονδία γιατί, συν τοις άλλοις, έκρυβε σημαντικούς κινδύνους. Στεκόταν ιδιαίτερα στο θέμα που είχε δημιουργηθεί με τους σχολικούς συμβούλους. Η ερμηνεία που έδινε η ίδια ήταν ότι αποτελούσε μια κατασκευασμένη κατάσταση με σκοπό «(να συμμετέχουν) σε μια διαδικασία που βαφτίστηκε «αντικειμενική» και αξιοκρατική και σήμερα είναι αποδεδειγμένο, μετά τις βαθμολογίες που ανακοινώθηκαν, ότι ο θεσμός οδηγείται σε αχρήστευση και διασυρμό».¹⁸¹⁸

Το συμπέρασμα αυτό καταγράφεται στο διεκδικητικό πλαίσιο για τη νέα συνδικαλιστική χρονιά.¹⁸¹⁹ Οι δάσκαλοι δεν έβλεπαν να γίνονται βήματα για την για την άρση του αδιεξόδου. Αντίθετα, «με τις αυθαιρεσίες, τις αναξιοκρατικές επιλογές και διώξεις μη αρεστών υποψηφίων διευθυντών σχολείων και σχολικών

αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης, αντιθέσεων και αγώνων μεταξύ τους, αποτελούν την ισορροπία της κοινωνικής ζωής.

¹⁸¹⁶ Δ.Β., 1051-52:6.

¹⁸¹⁷ Ο.π.:25.

¹⁸¹⁸ Ο.π.

¹⁸¹⁹ Ο.π.:43.

συμβούλων, με τη μονοπωλιακή χρήση των κρατικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, ο αυταρχισμός αναβιώνει, το έλλειμμα Δημοκρατίας αυξάνει, η κοινωνική γαλήνη τερπιλίζεται, η κοινωνική αδικία και η ανασφάλεια επιτείνονται.¹⁸²⁰ Ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης ήταν καταλυτικός σε κάθε αντιπαράθεση με την πολιτική ηγεσία. Στη συγκεκριμένη όμως συγκυρία σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό. Ο λόγος ήταν ότι επρόκειτο για μια από τις περιπτώσεις που η κοινή γνώμη ενδιαφερόταν ενεργά για όσα συνέβαιναν στην εκπαίδευση. Και κάθε μέρος διεκδικούσε για τον εαυτό του τη συμπάθειά της.

Για τη Δ.Ο.Ε. η κρατική μηχανή στην εκπαίδευση είχε αποτύχει να πραγματοποιήσει αυτό που αποτελούσε καθήκον της. Από εργαλείο είχε μετατραπεί σε μέσο, από όργανο εξορθολογισμού των πραγμάτων σε ανορθολογικό μηχανισμό. Οι δε ελάχιστες εξαιρέσεις είχαν γίνει για να συγκαλυφθεί η αναξιοκρατία, η σκοπιμότητα και η υποκειμενική κρίση του οργάνου επιλογής, *«που κρύφτηκε στην ανωνυμία του»*.¹⁸²¹

Η εμφάνιση των προηγούμενων φαινομένων εκλαμβάνονταν ως επίθεση στο κράτος πρόνοια(ς), όπως αυτό είχε διαμορφωθεί στην Ελλάδα ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η παιδεία ως δημόσιο αγαθό αποτελούσε έναν από τους βασικότερους πυλώνες του, που τώρα ήταν υπό αμφισβήτηση. Επιπλέον, ερωτήματα δημιουργούνταν για μια δεύτερη σταθερά του σύγχρονου πολιτικού μας βίου, το κράτος δικαίου.¹⁸²² Η άνιση μεταχείριση των υποψηφίων δεν αποκάλυπτε, όταν τεκμηριωνόταν, μόνο την ύπαρξη πελατειακών σχέσεων. Αποτελούσε σαφή αναίρεση των διακηρύξεων ενός δημοκρατικού πολιτεύματος περί ισονομίας και ισοπολιτείας. Και αυτή την εικόνα, κατά τη γνώμη του συνδικάτου, παρουσίαζε τότε η εκπαίδευση.¹⁸²³

Οι οποιασδήποτε μορφής διακρίσεις, ο διαχωρισμός των υποψηφίων σε ημέτερους και μη διαμόρφωναν πρώτα απ' όλα ένα νέο είδος εκπαιδευτικού και πολιτικού ήθους, που δε συμβάδιζε με το αντίστοιχο που πρότασσε η πλειονότητα των δασκάλων.¹⁸²⁴

Η ομοσπονδία ως συλλογική εκπροσώπηση συμφερόντων θα αυτοαναιρούνταν αν συναινούσε σε ανάλογες πρακτικές. Η αποσιώπηση

---

¹⁸²⁰ Δ.Β.,1051-52:56.

¹⁸²¹ Δ.Β.,1059-60:58. Από τις εργασίες της 62^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁸²² Ο.π.:80.

¹⁸²³ Ο.π.:57.

¹⁸²⁴ Ο.π.:58.

παρόμοιων περιστατικών, σε οποιαδήποτε ιστορική περίοδο κι αν παρατηρούνται, ή η απουσία κριτικής τους θα τραυμάτιζε την συνοχή και την ενότητα του συνδικάτου, δημιουργώντας έριδες μεταξύ των μελών του.

Η μη αντιμετώπιση των τελευταίων κατά τη διαδικασία επιλογής με πνεύμα δικαιοσύνης και ισότητας θεωρείται ότι αποτελούσε πρόγευση ανάλογων χειρισμών και για άλλα εκπαιδευτικά ζητήματα, με κυριότερο την αξιολόγηση. Η τελευταία θα καθοριζόταν από *«...την υποκειμενική και αυθαίρετη αξιολόγηση του ενός κριτή, που θα βαθμολογεί και θα κατατάσσει σε μια αυστηρά ιεραρχημένη κλίμακα τους εκπαιδευτικούς και θα απονέμει τη δικαιοσύνη της «ημετεροκρατίας»...»*.¹⁸²⁵

Η εμφάνιση φαινομένων εύνοιας δύσκολα μπορούσε να αφήσει τους υπόλοιπους χώρους της εκπαίδευσης «ασυγκίνητους», από τη στιγμή που ως θεσμός δεν περιείχε στεγανά. Η λογική της μεταφοράς στο εσωτερικό ενός θεσμού ή συνόλου θεσμών όπως η εκπαίδευση δεν ήταν μόνο (ιστορικά και συγχρονικά) κάθετη, από κάτι προγενέστερο σε κάτι άλλο μεταγενέστερο. Μπορούσε με σχετική ευκολία να είναι και οριζόντια, από τη μία δομή στην άλλη. Αυτό ίσχυε είτε επρόκειτο για αρνητικά είτε για θετικά χαρακτηριστικά.

Αν τα παραπάνω ήταν η αντίθεση, η σύνθεση θα πήγαζε από την ίδια με τη μορφή αντίλογου. Μέσω μιας αναστοχαστικής πορείας που ξεκινά από το ν. 1304/1982 θα συνειδητοποιούσαν οι εκπαιδευτικοί πως το στελεχιακό είχε ορισμένη πορεία και εξέλιξη στο χρόνο. Για μια ομάδα από αυτούς η παρούσα περίοδος κρίσης διέθετε μερικά θετικά στοιχεία, πέρα από τη βαθύτερη κατανόηση των προβλημάτων. Επιπλέον, τα νομοθετήματα που είχαν επικριθεί μέχρι τότε περιλάμβαναν και θετικές διατάξεις που αποτελούσαν άλμα προς τα εμπρός. Παραδέχονταν ότι στους εκπαιδευτικούς επαφίεται ο ρόλος να δουν που υπήρχαν κενά και να τα θεραπεύσουν. Το σημαντικότερο συμπέρασμα όμως ήταν ότι *«εν πάση περιπτώσει η αξιοκρατία...δεν είναι κάτι το στατικό, δεν είναι κάτι το βραχυπρόθεσμο, το καιροσκοπικό, έχει διαχρονική αξία και ύπαρξη»*.¹⁸²⁶

Το επιχείρημα αυτό στρεφόταν προς το εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος, στη λειτουργία των παραταξιακών ομάδων εκπροσώπησης. Δεν ήταν, δηλαδή λογικό να γίνεται λόγος για αναξιοκρατία σε συγκεκριμένες περιόδους,

---

¹⁸²⁵ Ο.π.:79.

¹⁸²⁶ Ο.π.:60.

όταν κυριαρχούσαν στο πολιτικό πεδίο συγκεκριμένες πολιτικές δυνάμεις και όχι άλλοτε. Ή, τουλάχιστον, με διαφορετική ένταση. Και από ποιο κρίσιμο σημείο και μετά παρόμοιες καταστάσεις έπρεπε να προκαλούν την κινητοποίηση της ομοσπονδίας; Η λογική των δύο μέτρων και των δύο σταθμών καθιστούσε το συνδικάτο αναξιόπιστο πρώτιστα στα μάτια των ίδιων των μελών του.¹⁸²⁷ Επρόκειτο για μια πορεία αυτογνωσίας, πολλές φορές οδυνηρή και για την ίδια την ομοσπονδία, που δεν αναφερόταν ή δεν πήγαζε κατ' ανάγκη από τις σχέσεις της με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας.¹⁸²⁸

Η ανακοίνωση της υπογραφής προεδρικού διατάγματος για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών δημιουργεί νέα δεδομένα. Η Δ.Ο.Ε. είχε την πεποίθηση ότι ολοκληρωνόταν ένας κύκλος αλλαγών που είχε αρχίσει το 1990. Αυτός είχε ξεκινήσει με τη στελέχωση της εκπαίδευσης με τον τρόπο που τόσο επικρίθηκε, συνεχίστηκε με τις αλλαγές στο εσωτερικό της μαθησιακής διαδικασίας και τώρα έφτανε στο τέρμα του.¹⁸²⁹ Για την ώρα η ένταση στις σχέσεις ομοσπονδίας–υπουργείου Παιδείας δεν είχε επιφέρει τα αποτελέσματα που προσδοκούσαν οι εκπαιδευτικοί. Απλώς η πόλωση έπαιρνε κατά καιρούς διαφορετικές μορφές ή εστίαζε σε διαφορετικά θέματα.

Το μοντέλο αξιολόγησης που προωθεί η πολιτεία γίνεται αντικείμενο συστηματικής μελέτης. Σύμφωνα με αυτό, η αξιολογική έκθεση του διευθυντή και του σχολικού συμβούλου θα συμμετείχε στη διαμόρφωση του συνολικού αριθμού των αξιολογικών μονάδων για την κατάληψη θέσης στελέχους. Για τους δασκάλους, κάτι τέτοιο ήταν παραπλανητικό. Για να στηρίξουν την τοποθέτησή τους αντλούν επιχειρήματα από την ανάλογη δυνατότητα του συμβουλίου επιλογής: μπορούσε να διαμορφώνει το 25% της συνολικής βαθμολογίας ενός υποψήφιου.

Και για τις δύο περιπτώσεις, της αξιολόγησης και της επιλογής, τα συγκεκριμένα ποσοστά δεν ήταν απλώς προσθετικά, αλλά καθοριστικά για τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος. Παρείχαν τη δυνατότητα, και στη μια και στην άλλη περίπτωση, να προωθηθούν οι επιθυμητοί και να αποκλειστούν οι ανεπιθύμητοι.¹⁸³⁰

---

¹⁸²⁷ Ο.π.: 80. Στο διεκδικητικό πλαίσιο και το πρόγραμμα δράσης για το συνδικαλιστικό έτος 1993-1994.

¹⁸²⁸ Δ.Β., 1061:2.

¹⁸²⁹ Ο.π.: 3. Κοινή συνέντευξη τύπου της Δ.Ο.Ε. και της Ο.Λ.Μ.Ε.

¹⁸³⁰ Ο.π.: 6.

Το ζήτημα της αξιολόγησης προκαλεί νέα όξυνση στις ήδη τεταμένες σχέσεις των δύο φορέων δράσης. Η Δ.Ο.Ε. πίστευε ότι οποιαδήποτε αλλαγή στην εκπαίδευση εκείνη τη στιγμή έπρεπε να συνοδεύεται από αλλαγές στο πολιτικό τοπίο, αφού οι κυρίαρχες πολιτικά δυνάμεις είχαν αντίθετους προσανατολισμούς από τους δικούς της. Με αυτό το σκοπό ζητά να μην πραγματοποιηθούν επιλογές σχολικών συμβούλων, μιας και στο μεταξύ είχαν προκηρυχτεί εθνικές εκλογές. Δεν έπρεπε, κατά τη γνώμη της, να υπάρξει οποιαδήποτε σπουδή, γιατί «*θα εξυπηρετούσε άλλες σκοπιμότητες και όχι την αρχή της αξιοκρατίας*». ¹⁸³¹

Η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού συνοδεύεται από έντονες προσδοκίες. Η αποκατάσταση της αξιοκρατίας, ο πραγματικός εκσυγχρονισμός και η αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος παρουσιάζονται ως άμεσης προτεραιότητας θέματα. ¹⁸³²Το υπουργείο Παιδείας αναγνώριζε το δίκαιο των αιτημάτων των δασκάλων και δεχόταν να συμβάλλει στην ικανοποίησή τους.

Η Δ.Ο.Ε. υπογραμμίζει την ανάγκη για ενιαία αντιμετώπιση (των προβλημάτων) της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών. Οποιοσδήποτε διαχωρισμός των δύο συνιστωσών του εκπαιδευτικού συστήματος θεωρούνταν ότι θα ήταν μακροπρόθεσμα βλαπτικός για τα συμφέροντα των τελευταίων. Οι επικρίσεις των προηγούμενων ετών για χαμηλή απόδοση, η θεσμοθέτηση μορφών αξιολόγησης και ο τρόπος στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος πήγασαν από μια αντίστοιχη λογική.

Ο τρόπος ανάδειξης «*των πραγματικά ικανών*» για τη στελέχωση της διοικητικής μηχανής εξακολουθεί να προκαλεί διχογνωμίες. ¹⁸³³Στην παρούσα φάση, όμως, οι σχέσεις πολιτείας-συνδικάτου διέφεραν αισθητά από το παρελθόν. Η ομοσπονδία επιδιώκει να πείσει τους συνομιλητές της για όσα αρνητικά είχαν συμβεί στην εκπαίδευση, καθώς και για το πώς αντιλαμβάνονταν την αντιμετώπισή τους.

Για την ίδια, ο σφιχτός εναγκαλισμός του εκπαιδευτικού συστήματος από οποιαδήποτε ομάδα συμφερόντων, πολιτική ή όχι, έπρεπε να σταματήσει. Η απόπειρα του πολιτικού πεδίου να επιτύχει κάτι τέτοιο δεν είχε τελεσφορήσει. Η

---

¹⁸³¹ Ο.π.: 13.

¹⁸³² Δ.Β., 1062-63:2.

¹⁸³³ Ο.π.: 6. Υπόμνημα με τις θέσεις της Δ.Ο.Ε.

δική της εκτίμηση ήταν πως σε αυτές τις συνθήκες η αξιοκρατία και η διαφάνεια είχαν παραγκωνιστεί.¹⁸³⁴

Η ελληνική εκπαίδευση στο εσωτερικό και το εξωτερικό παρουσιαζόταν να εμφανίζει ανάλογα φαινόμενα.¹⁸³⁵ Μάλιστα, ήταν ανεξάρτητα από την κατηγορία των στελεχών που επιλέγονταν. Η Δ.Ο.Ε. και η Ο.Λ.Μ.Ε. σε κοινή τους ανακοίνωση τόνιζαν ότι *«αυτές οι επιλογές εντάσσονται στα πλαίσια γενικότερων ρουσφετολογικών προαγωγών, που αποτελούν καθημερινό φαινόμενο στη λειτουργία του ευρύτερου δημόσιου τομέα και έχουν στόχο να αλώσουν τη διοίκηση και εποπτεία της εκπαίδευσης...επιβάλλοντας την παντοκρατορία των «ημετέρων»»*.¹⁸³⁶ Για τους εκπαιδευτικούς, επομένως, δεν επρόκειτο για πρωτοτυπία της εκπαίδευσης, αλλά για χαρακτηριστικό της δημόσιας διοίκησης, το οποίο παρατηρούνταν και στο διοικητικό μηχανισμό της πρώτης.

Σημαντική παράμετρος ήταν ότι η συγκεκριμένη νοοτροπία οδηγούσε ή κατέληγε στον ιδεολογικό έλεγχο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.¹⁸³⁷ Πίσω από την όποια αυθαιρεσία κρύβονταν συγκεκριμένες ιδέες ή αντιλήψεις, τις οποίες επιδιωκόταν να ενστερνιστούν οι εκπαιδευτικοί.

Η πολιτεία κατανοεί τις αιτιάσεις της ομοσπονδίας και αποφασίζει να θεσμοθετήσει νέο επιλεκτικό πλαίσιο.¹⁸³⁸ Το συνδικάτο θα υπενθύμιζε πως η αξιοκρατία συναρτάται άμεσα με το είδος και τη λειτουργία του οργάνου που καλούνταν να διενεργήσει τις επιλογές. Επιπλέον, τόνιζε ότι αυτά δε λάμβαναν χώρα σε εκπαιδευτικό κενό. Σύμφωνα με τη δική του συλλογιστική απαιτούνταν πρώτα η οριστική ρήξη με όσα είχαν παρατηρηθεί κατά το παρελθόν. Αυτό σήμαινε την αντικατάσταση κάθε θεσμού ή προσώπου του οποίου η ποιότητα είχε αμφισβητηθεί κατά την παρελθούσα περίοδο της έντασης.¹⁸³⁹ Κάθε νέο βήμα θα ακολουθούσε μετά.

Τότε θα είχε νόημα ένα υπηρεσιακό συμβούλιο νέας σύνθεσης, αφού σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν «μία από τα ίδια». Ιδίως στα Π.Υ.Σ.Π.Ε., που διενεργούσαν τις επιλογές των διευθυντών σχολείων, η συμμετοχή των ήδη υπηρετούντων στελεχών ήταν αποφασιστικής σημασίας για το τελικό

---

¹⁸³⁴ Ο.π.:7.

¹⁸³⁵ Ο.π.:13.

¹⁸³⁶ Ο.π.

¹⁸³⁷ Δ.Β.,1064:32.

¹⁸³⁸ Δ.Β.,1065:2.

¹⁸³⁹ Ο.π.:3.

αποτέλεσμα. Η Δ.Ο.Ε. δεν αποδέχεται τη συγκρότηση νέων συμβουλίων με τα υπάρχοντα στελέχη, τα οποία είχαν γίνει αντικείμενο έντονων επικρίσεων. Τις θέσεις της επαναλαμβάνει και στην έκθεση πεπραγμένων της συνδικαλιστικής χρονιάς 1993–1994.¹⁸⁴⁰

Η υιοθέτηση από το υπουργείο Παιδείας της λύσης της προσωρινής άσκησης καθηκόντων δεν τη βρίσκει σύμφωνη.¹⁸⁴¹ Η διαμόρφωση ενός νέου επιλεκτικού πλαισίου παρουσιάζεται ως η μόνη ορθή λύση. Η δέσμη ιδεών που πρότεινε η πολιτεία γίνεται αντικείμενο συστηματικής μελέτης από τους εκπαιδευτικούς.

Στις αρχικές παρατηρήσεις τους διαχώριζαν την έννοια της αξιοκρατίας από οποιαδήποτε λογική συνεκτίμησης. Πεποίθησή τους ήταν ότι το ένα αναιρούσε το άλλο. Γιατί *«η αξιοκρατία δεν είναι δυνατό να διασφαλισθεί απόλυτα, όσα κριτήρια κι αν επιστρατευτούν για συνεκτίμηση. Όταν η εκτίμηση της αξιοκρατίας επαφίεται στην κρίση του συμβουλίου επιλογής, όταν αυτή η εκτίμηση της αξιοκρατίας θα έχει τον πρώτο λόγο στις επιλογές, όπως έμμεσα μεν, αλλά σαφέστατα προκύπτει από το σχέδιο αυτό, τότε...ο κίνδυνος της αυθαιρεσίας είναι ορατός»*.¹⁸⁴²

Το δεύτερο σημείο κριτικής ήταν η διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος στη συνέντευξη. Η επίκληση της αρχής της ενιαίας κρίσης, της από κοινού εκτίμησης της ποιότητας κάθε υποψηφίου θεωρούνταν ιδανικό πρόσχημα ή άλλοθι. Δεν οδηγούσε κατ' ανάγκη σε αξιοκρατική επιλογή, αφού η συνεισφορά κάθε αξιολογητή σε αυτό το αποτέλεσμα ήταν, εκτός από άγνωστη, και ατεκμηρίωτη. Η αξιοκρατία αποκτούσε νόημα από τη στιγμή που θα διαμορφωνόταν ένας τρόπος μέτρησης της ποιότητας κάθε εκπαιδευτικού αναμφισβήτητος.

Μεταξύ των στοιχείων που ενίσχυαν το αξιοκρατικό «πλέγμα» ήταν και η επίθησία άσκησης καθηκόντων. Επρόκειτο για έναν παράγοντα ίσης αποφασιστικής σημασίας με τους υπόλοιπους, που το συγκροτούσαν. Κατακλείδα της προσέγγισης που υιοθετεί η ομοσπονδία είναι πως η αξιοκρατία δεν μπορούσε, για πολλούς λόγους, να αποτελέσει τη θεμελιακή αρχή που θα διέπει το σύνολο των επιλεκτικών μηχανισμών.¹⁸⁴³

---

¹⁸⁴⁰ Δ.Β.,1068:6.

¹⁸⁴¹ Ο.π.:10.

¹⁸⁴² Ο.π.:12.

¹⁸⁴³ Ο.π.:13,14.

Οι συγκεκριμένες απόψεις θα εμβαθύνονταν περισσότερο το χρονικό διάστημα που ακολουθεί, χωρίς να προκαλέσουν τριγμούς στις σχέσεις με την πολιτεία. Πυρήνας αυτών των ιδεών ήταν η ανάγκη επαναπροσδιορισμού όχι μόνο της διαδικασίας επιλογής, αλλά κάτι προγενέστερου: του ρόλου των στελεχών στην εκπαίδευση. Μία νέα εκπαιδευτική φιλοσοφία απαιτούσε στελέχη διαφορετικού επαγγελματικού ύφους και νοοτροπίας.¹⁸⁴⁴

Η προσωρινή άσκηση καθηκόντων επέτεινε μια διφορούμενη κατάσταση ή έδινε το αναγκαίο χρονικό περιθώριο να πειστούν όλες οι πλευρές για την πραγματική κατάσταση της διοικητικής μηχανής του εκπαιδευτικού συστήματος. Η ομοσπονδία έκανε λόγο για τη διαμόρφωση μιας διαδικασίας επιλογής εκ του μηδενός.¹⁸⁴⁵ Αυτό δε σήμαινε ότι αγνοούσε ή παρέβλεπε όσα είχαν γίνει έως τότε, τις θετικές ιδέες και σκέψεις που είχαν διατυπωθεί. *Επεδίωκε, πρωτίστως, να μην ορίζει το παρελθόν της εκπαίδευσης το παρόν και το μέλλον της.* Θεωρούσε δύσκολο εγχείρημα την κατοχύρωση της αξιοκρατίας με «συνδυασμούς» ή «συνταγές» που περιείχαν παλιότερα στοιχεία μαζί με νέες ιδέες.

Ως απόδειξη για το αδύνατο του εγχειρήματος χρησιμοποιεί τις κατά καιρούς αλλαγές ή τροποποιήσεις που επέτειναν τη σύγχυση. Αν η μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος παρουσιαζόταν ως επιτακτική ανάγκη από όλους τους σχετιζόμενους μ' αυτό φορείς, αυτή έπρεπε να αρχίσει από τον τρόπο ανάδειξης των συντονιστικών του οργάνων.¹⁸⁴⁶

Στα τέλη του 1994 οι ομοσπονδία έχει αυτές τις αναζητήσεις.¹⁸⁴⁷ Οι περίοδοι τις ανταλλαγής απόψεων και της προβολής επιχειρημάτων είχαν τις δικές τους δυσκολίες. Όταν υπάρχει ένταση ή ρήξη και ακολουθείται η λογική του «άσπρου-μαύρου», τα πράγματα είναι πιο ξεκάθαρα, γι' αυτό ευκολότερα.¹⁸⁴⁸ Σε όλες, όμως, τις άλλες περιπτώσεις δεν έμοιαζαν να είναι τόσο απλά. Η απλοϊκή αντιμετώπιση ή η απλούστευση της πραγματικότητας εμπειρείχε κινδύνους για το ίδιο το συνδικάτο των δασκάλων και την πορεία των αιτημάτων του.

Για μία ακόμη φορά θα παρήγαγε συγκεκριμένες προτάσεις.¹⁸⁴⁹ Τόνιζε ότι όσες αναφορές και να γίνουν από οποιονδήποτε για όργανα επιλογής επιστημονικού κύρους θα εξακολουθούσε η αξιοκρατία στην εκπαίδευση να

---

¹⁸⁴⁴ Ο.π.: 77.

¹⁸⁴⁵ Δ.Β., 1070:12. Υπόμνημα με βάση τις αποφάσεις της 63^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁸⁴⁶ Δ.Β., 1071:2.

¹⁸⁴⁷ Ο.π.: 4.

¹⁸⁴⁸ Ο.π.: 11.

¹⁸⁴⁹ Ο.π.: 28.

παραμένει μετέωρη. Πρώτον, γιατί αποτελούσε δοκιμασμένη λύση στο παρελθόν με ελάχιστα θετικά αποτελέσματα. Δεύτερον, ακόμη και να είχαν την «καλή διάθεση» ή την πρόθεση αυτά τα όργανα να επιτύχουν κάτι τέτοιο, το νομοθετικό πλαίσιο, που όριζε τη λειτουργία τους, περιόριζε τις ενέργειες και το εύρος των επιλογών τους. Δεν αρκούσε να θέλουν, έπρεπε και να μπορούν.

Οι «δεσμεύσεις» αυτές εμφανίζονται σαν αζεπέραστο εμπόδιο. Το στελεχιακό εξακολουθούσε να παραμένει ως πρόβλημα και να οξύνεται. «*Η δημόσια εκπαίδευση δεν αντέχει παραπέρα υποβάθμιση και μάλιστα μέσα από συνεχιζόμενες αναξιοκρατικές επιλογές στελεχών, που πάντα αμφισβητήθηκαν...*».¹⁸⁵⁰ Για το συνδικάτο η επανάληψη αυτών των φαινομένων ήταν μια συνεχής διαδικασία φθοράς του εκπαιδευτικού συστήματος και δεν ήταν απλώς ένα θέμα που κατά καιρούς γινόταν η αιτία να διαταραχθούν οι σχέσεις του με το υπουργείο Παιδείας.

Στην ουσία του πράγματος, η αξιοκρατία δε φαινόταν να διασφαλίζεται χωρίς αντικειμενικότητα στην κρίση των υποψήφιων στελεχών. Με βάση αυτή τη θέση, οι δάσκαλοι αμφισβητούν την αρτιότητα των νέων προτάσεων που τους κοινοποιεί η πολιτεία. Οι βασικές παραδοχές των τελευταίων παρουσίαζαν πολλά κοινά σημεία με ανάλογες του παρελθόντος, οι οποίες είχαν επιφέρει ελάχιστα θετικά αποτελέσματα. Η ομοσπονδία πίστευε πως η εκπαίδευση έπρεπε να απαλλαγεί από τις αδυναμίες των προηγούμενων νομικών κειμένων, που φαινόταν να υπακούουν σε μία λογική «διαδοχής».

Η επικύρωση την ίδια περίοδο από το ελληνικό κράτος των Διεθνών Συμβάσεων Εργασίας 151 και 154 άνοιγε νέες προοπτικές για την έναρξη συλλογικών διαπραγματεύσεων με τα συνδικάτα.¹⁸⁵¹ Οι εκπαιδευτικοί διεμήνυαν προς κάθε κατεύθυνση ότι ήταν «*κοινό χρέος να αναγορευτεί η Παιδεία, επιτέλους με έργα, σε πρώτη εθνική προτεραιότητα, με στόχο να ανταποκριθεί στις σημερινές κοινωνικές απαιτήσεις και εξελίξεις*».¹⁸⁵²

Η Δ.Ο.Ε. είχε δηλώσει ξεκάθαρα την άρνησή της στο θεσμικό πλαίσιο που προωθούσε υπουργείο Παιδείας.¹⁸⁵³ Επιπλέον, διέθετε συγκροτημένη αντιπρόταση, την οποία είχε γνωστοποιήσει. Η πολιτική ηγεσία καλούνταν να

---

¹⁸⁵⁰ Ο.π.: 29.

¹⁸⁵¹ Δ.Β., 1074:14. Στην προσωρινή ημερήσια διάταξη της 64^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁸⁵² Δ.Β., 1075:7. Ψήφισμα της ολομέλειας των προέδρων την άνοιξη του 1995.

¹⁸⁵³ Δ.Β., 1076:35. Από τις εργασίες της 64^{ης} γενικής συνέλευσης.

απαλλάξει τον καθοδηγητικό-διοικητικό μηχανισμό της εκπαίδευσης από κάθε παρέμβαση.

Ιδιαίτερα, η μετατροπή του τελευταίου από εκπαιδευτικό σε πολιτικό όργανο μόνο προβλήματα είχε επιφέρει στην εκπαίδευση.¹⁸⁵⁴ Θα καταγραφόταν πως οποιαδήποτε οπτική γωνία της στελέχωσης του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης κι αν υιοθετούνταν όφειλε να κατοχυρώνει την αξιοκρατία με συγκεκριμένα μέτρα.¹⁸⁵⁵ Το συνδικάτο δήλωνε ότι η παιδεία «*συνεχώς υποχρηματοδοτούμενη μεταβάλλεται από πολύτιμο κοινωνικό αγαθό σε εμπορεύσιμο είδος στην υπηρεσία των ολίγων, ενώ η εκπαίδευση είναι ανήμπορη πλέον να παρακολουθήσει τις σύγχρονες εξελίξεις και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και τις προκλήσεις των καιρών μας αλλά και στις προοπτικές του μέλλοντος*».¹⁸⁵⁶

Η Δ.Ο.Ε. είχε επιδιώξει από το 1993 και μετά με συστηματικές ενέργειες να λύσει το στελεχιακό, το οποίο θεωρούσε ζήτημα πρώτης προτεραιότητας.¹⁸⁵⁷ Η διαφορετική αντίληψη του θέματος από την πολιτεία καταλογιζόταν ως το σημαντικότερο εμπόδιο για τη μη ύπαρξη κοινά αποδεκτής λύσης.¹⁸⁵⁸

Ο χειμώνας του 1995 θα είναι περίοδος κινητοποιήσεων. Είχαν, ήδη περάσει δύο χρόνια ανταλλαγής απόψεων και η ομοσπονδία διαπίστωνε πως είτε τα βήματα προόδου που είχαν γίνει ήταν πολύ μικρά είτε δεν είχαν οδηγήσει σε ικανοποιητικές λύσεις. Επιπλέον, τα προεδρικά διατάγματα 398 και 399 βρισκόνταν στη φάση της ψήφισής τους. Το συνδικάτο επισημαίνει ότι η αξιοκρατία δεν διασφαλίζεται όσα κριτήρια και να επιστρατευτούν, όταν αυτά συνεκτιμούνται.¹⁸⁵⁹

Πίστευε πως κάθε φορά που το πρόταγμα των επιλογών ήταν διαφορετικό, το παράγωγό τους ήταν η προώθηση των επιθυμητών προσώπων. Τέτοιος κίνδυνος υποστήριζε πως υπήρχε και στις νέες ρυθμίσεις, αφού «*αυτές...θα δαιμονίσουν το «ράβε-ζήλωνε» καθώς και την «ημετεροκρατία» στον ευαίσθητο χώρο της εκπαίδευσης*».¹⁸⁶⁰ Η ευνοϊκή μεταχείριση κάποιων παρουσιαζόταν σε διάφορες ιστορικές περιόδους και διαμόρφωνε αντιλήψεις σχετικά με το

---

¹⁸⁵⁴ Ο.π.:73.

¹⁸⁵⁵ Ο.π.:74.

¹⁸⁵⁶ Ο.π.:80. Από το διεκδικητικό πλαίσιο και το πρόγραμμα δράσης της Δ.Ο.Ε. για τη συνδικαλιστική χρονιά 1995-1996.

¹⁸⁵⁷ Ο.π.:11. Από την έκθεση πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. για το συνδικαλιστικό έτος 1994-1995.

¹⁸⁵⁸ Δ.Β.,1077:17.

¹⁸⁵⁹ Δ.Β.,1079:16.

¹⁸⁶⁰ Ο.π.:16,18.

εκπαιδευτικό σύστημα και τη λειτουργία του. Ταυτόχρονα, συντηρούνταν κι επαναλαμβάνονταν καταστάσεις, παρά την εναντίωση της ομοσπονδίας.

Η τελευταία διαφωνεί με την απουσία από τη διαδικασία κρίσης των διευθυντών σχολείων διάταξης που αναφερόταν στην αιτιολόγηση της μεγάλης απόκλισης βαθμολογίας. Η συνέντευξη, επομένως, δεν είχε βελτιωθεί ως μέθοδος επιλογής, με αποτέλεσμα να μπορεί το ίδιο εύκολα με το παρελθόν να οδηγεί σε αδικίες, καθώς και στις συνακόλουθες αντιδικίες.

Η προσπάθεια υποσκελισμού των συνυποψήφιων τους από ορισμένους εκπαιδευτικούς φαινόταν να πηγάζει από μια νοοτροπία βαθιά ριζωμένη. Το συνδικάτο συνειδητοποιούσε πως ο αγώνας για την αλλαγή της έπρεπε να έχει δύο αποδέκτες: την πολιτεία ως ιθύνοντα–προϊσταμένη αρχή και τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους. Η γνώση αυτή, ότι δηλαδή κάθε εκπαιδευτικό πρόβλημα έχει διπλή φύση ήταν πολύ σημαντική. Και αν το συνδικάτο το γνώριζε αυτό για όσα ζητήματα πρόβαλλε το ίδιο ως θετικά μέτρα ή ως διεκδικήσεις, θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να το αποδεχτεί για όσα ενοχλούσαν ή αποτελούσαν αρνητικά φαινόμενα. Είναι πιο εύκολο να επιδιώκεις τη λύση των προβλημάτων, παρουσιάζοντας πολλές φορές, από λίγο έως πολύ, ως βασικό υπεύθυνο την πολιτεία από το να επιρρίπτεις μερίδιο ευθύνης για όσα συμβαίνουν και στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς.

Μπορεί υπό διαφορετικές πολιτικές συνθήκες να προωθούνταν συγκεκριμένα πρόσωπα, αλλά αυτό δε γινόταν εν αγνοία τους. Φαινόμενα σαν αυτά υπάκουαν, συνήθως, στη λογική της αμοιβαιότητας. Κάθε υποψήφιος διαμόρφωνε την προσωπική του στρατηγική προκειμένου να επιλεγεί και στα πλαίσιά της ορισμένοι υιοθετούσαν τη προηγούμενη λογική. Η ενεργοποίηση των συγκεκριμένων μηχανισμών δεν ήταν μόνο προϊόν πολιτικών συγκυριών. Μπορεί, επομένως, η πολιτεία ως εγγυητής της νομιμότητας να είχε καθοριστικό ρόλο σε ανάλογες καταστάσεις, αλλά και οι ενδιαφερόμενοι εκπαιδευτικοί δεν ήταν άμοιροι ευθυνών. Άλλωστε κάθε θεσμός του κοινωνικού συνόλου δεν είναι κάτι άυλο, αλλά συνίσταται, κυρίως, από τα πρόσωπα που τον συναπαρτίζουν. Σ' αυτά, λοιπόν, θα έπρεπε να αναζητηθούν και οι αναγκαίες λύσεις των παρουσιαζόμενων προβλημάτων.

Τα προαναφερόμενα προεδρικά διατάγματα δεν έπειθαν τους δασκάλους ότι διέθεταν εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα εμπόδιζαν την εκτροπή των

επιλεκτικών οργάνων σε αδικίες και αυθαιρεσίες.¹⁸⁶¹ Η διαφωνία τους ήταν κατηγορηματική. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. καλούνταν να αποσύρει το προτεινόμενο θεσμικό πλαίσιο, για το οποίο και το ίδιο είχε εκφράσει αρχικά επιφυλάξεις.¹⁸⁶²

Η Δ.Ο.Ε. ζητούσε από την πολιτεία «να αναλάβει τις ευθύνες της και να περάσει άμεσα από την ανέξοδη πολιτική της συμπάθειας, της κατανόησης και των ανερμάτιστων διαλόγων, σε πράξεις που θα επιφέρουν λύσεις...».¹⁸⁶³ Μέχρι τότε δεν πίστευε ότι κάτι τέτοιο είχε συμβεί. Με άξονα τις αποφάσεις της 64^{ης} γενικής συνέλευσης θα άρχιζε μια εκστρατεία ενημέρωσης γνωστοποιώντας τις θέσεις της.¹⁸⁶⁴ Σε αυτές, το υπουργείο Παιδείας κατηγορούνταν για εμμονή σε έναν τρόπο αντίληψης του στελεχιακού, που στους εκπαιδευτικούς φαινόταν λανθασμένος.

Τις απόψεις αυτές επαναδιατυπώνει στην απάντηση που θα αποστείλει στην Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδας, με θέμα τα όρια των αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και τη σχέση τους με την εκπαίδευση.¹⁸⁶⁵ Μετά την ανάπτυξη της σχετικής επιχειρηματολογίας, τόνιζε πως η ανάγκη θεσμοθέτησης ενός συστήματος επιλογής που να πληροί τους όρους της αξιοκρατίας αναγνωριζόταν από όλους. Τα προβλήματα άρχιζαν όταν ένα σύνολο ιδεών ή αντιλήψεων εφαρμοζόταν στην πράξη. Έτσι, ερμήνευε και το πρόσφατα τότε ψηφισθέν π.δ. 398/1995. Ενώ φαινόταν, δηλαδή ως κείμενο να είναι εξειδικευμένο και να διέπεται από υψηλή ανάλυση, η πράξη το διέψευδε.¹⁸⁶⁶

Παράλληλα, εξετάζει το μισθολογικό καθεστώς των σχολικών συμβούλων. Θα διαπίστωνε την ύπαρξη διαφορετικής μεταχείρισης σε σχέση με την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών.¹⁸⁶⁷ Το συνδικάτο δεχόταν πως δε διέθετε θεσμικά την αποφασιστική εκείνη ισχύ που θα του επέτρεπε να εμποδίσει την ψήφιση ανάλογων νομικών κειμένων.¹⁸⁶⁸ Η δική του επιμονή για ριζική τροποποίηση του π.δ. 398/1995 δεν είχε επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα.¹⁸⁶⁹

Οι αμφιταλαντεύσεις τις οποίες καταλόγιζε στην πολιτεία και το γεγονός πως είχε διέλθει αρκετό χρονικό διάστημα από το 1993, χωρίς να έχει δει τις

---

¹⁸⁶¹ Ο.π.: 17.

¹⁸⁶² Ο.π.: 18.

¹⁸⁶³ Ο.π.: 19.

¹⁸⁶⁴ Δ.Β., 1082:4.

¹⁸⁶⁵ Ο.π.: 27.

¹⁸⁶⁶ Ο.π.: 29.

¹⁸⁶⁷ Ο.π.: 6,29.

¹⁸⁶⁸ Δ.Β., 1083:34. Στις αποφάσεις της 65^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁸⁶⁹ Ο.π.: 80. Στο διεκδικητικό πλαίσιο και το πρόγραμμα δράσης του συνδικαλιστικού έτους 1996–1997.

προσδοκίες του να υλοποιούνται θα επηρεάσουν σημαντικά τον τρόπο δράσης που υιοθετεί στη συνέχεια. Οι πρακτικές της έντασης έκαναν ξανά την εμφάνισή τους. Τα ερωτήματα που απασχολούν τους δασκάλους ήταν δύο: αφενός η σχέση της εκπαίδευσης με την οικονομία και τις δυνάμεις της αγοράς και αφετέρου ο ρόλος και ο τρόπος πλήρωσης των θέσεων ισχύος του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁸⁷⁰ Ο τελευταίος ήταν πράγματι δίκαιος;

Η πολιτεία κατηγορούνταν ότι προτιμούσε τις εμβαλωματικές λύσεις, την αποσπασματικότητα και τη μονομέρεια κάποιων μέτρων εκσυγχρονισμού.¹⁸⁷¹ Αυτό που τελικά επιτυγχανόταν ήταν η παραπέρα υποβάθμιση του ρόλου, του έργου και της θέσης των δασκάλων, καθώς και η ενίσχυση των κοινωνικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Με αυτό το σκεπτικό η ομοσπονδία έμπαινε σε μια περίοδο απεργιακών κινητοποιήσεων, που θα συνεχιζόταν έως την άνοιξη του 1997.

Ως συλλογικότητα πίστευε πως είχε καθήκον να συμβάλλει στην ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης, παρεμβαίνοντας στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής σύμφωνα με τα νέα δεδομένα που έθετε η παγκοσμιοποίηση των αγορών, η κοινωνία της πληροφορίας και η ανάπτυξη της τεχνολογίας. Έτσι, *«η νέα πορεία και ο ρόλος του (συνδικαλιστικού) κινήματος περνάει μέσα από την εξέταση της οργανωτικο-λειτουργικής του διάρθρωσης, των ιδεολογικών πολιτικών προσανατολισμών, της ενότητας, των στρατηγικών και τακτικών επιλογών, του διεκδικητικού πλαισίου, της ουσιαστικής του παρέμβασης στο μετασχηματισμό της κοινωνίας»*.¹⁸⁷² Η ένταση των διεκδικήσεων είχε λειτουργήσει υπέρ τις παραγωγής θέσεων, υπέρ της βαθύτερης μελέτης των θεμάτων.¹⁸⁷³

Το συνδικάτο θα δει θετικά την κύρωση με νόμο των διεθνών συμβάσεων εργασίας, η οποία υποχρέωνε την πολιτεία να επανεξετάσει τη στάση της απέναντι στο περιεχόμενο των συλλογικών διαπραγματεύσεων.¹⁸⁷⁴ Ταυτόχρονα, εκλαμβάνόταν ως μέσο προώθησης της συζήτησης και άλλων θεμάτων. Μεταξύ αυτών και το στελεχιακό. Και εδώ οι αναφορές για τη δημιουργία δικλείδων

---

¹⁸⁷⁰ Δ.Β., 1086:6. Αποφάσεις της ολομέλειας των προέδρων.

¹⁸⁷¹ Ο.π.: 10-11.

¹⁸⁷² Δ.Β., 1087:3. Στη συνοπτική έκθεση πεπραγμένων για τη συνδικαλιστική χρονιά 1996-1997.

¹⁸⁷³ Ο.π.: 5.

¹⁸⁷⁴ Δ.Β., 1088:5. Στις αποφάσεις της 66^{ης} γενικής συνέλευσης.

διασφάλισης της αξιοκρατίας ήταν πολλές.¹⁸⁷⁵ Η κριτική για τα τρωτά του π.δ. 398/1995 συνεχιζόταν αμείωτη. Ο πυρήνας, όμως, των συζητήσεων βρισκόταν αλλού.

Οι εκπαιδευτικοί επιθυμούσαν να προσδιορίσουν το ακριβές περιεχόμενο της αξιοκρατίας. Το επόμενο ερώτημα που θέτουν είναι εάν μπορούσε να εκτιμηθεί και με ποιο τρόπο.¹⁸⁷⁶ Εάν ήταν «*δίκαιο και επιτρεπτό*» αυτό που γινόταν έως τότε, δηλαδή να προσμετρώνται μόρια σε όσους κατέλαβαν θέσεις ευθύνης, χωρίς ωστόσο να κριθεί κατά πόσο αυτοί ανταποκρίθηκαν στα καθήκοντά τους. Η απουσία κάποιας μορφής αξιολόγησης ήταν εμφανής και αποτελούσε την απάντηση. Σαν συνέχεια του ίδιου σκεπτικού, η ομοσπονδία υποστήριξε ότι υπήρχαν κριτήρια επιλογής, τα οποία αξιολογούνταν ή ερμηνεύονταν κατά τρόπο που αποτελούσε σαφή παραβίαση της γενικής αρχής του δικαίου.¹⁸⁷⁷

Το υπουργείο Παιδείας κατηγορούνταν ότι ζητούσε διάλογο, αλλά ταυτόχρονα στην πράξη προχωρούσε σε μονομερείς αποφάσεις. Ενώ η πολιτεία μιλούσε για πρωτόγνωρες αλλαγές, η Δ.Ο.Ε. έκανε λόγο για την εμφάνιση λογικών επιστροφισμού στο εκπαιδευτικό σύστημα. Το σκηνικό στην εκπαίδευση παρουσίαζε αργά, αλλά σταθερά ομοιότητες με τις αρχές της δεκαετίας του 1990.¹⁸⁷⁸

Η θεσμοθέτηση ενός επιλεκτικού συστήματος το οποίο θα αναδείκνυε την αξιοκρατία σε πρώτη προτεραιότητα φαινόταν στο συνδικάτο περισσότερο προσδοκία παρά πραγματικότητα.¹⁸⁷⁹ Το π.δ. 398/1995, που εξακολουθούσε να καθορίζει τις επιλεκτικές διαδικασίες, δεν ανταποκρινόταν στα παραπάνω.¹⁸⁸⁰ Και σε αυτό το σημείο η αδικία θεωρείται προϊόν ή συνώνυμο της αυθαιρεσίας. Σημαντικό για την ομοσπονδία ήταν ότι σε αρκετές περιπτώσεις ένα νομικό κείμενο που ρύθμιζε το συγκεκριμένο θέμα μπορούσε να αποτελέσει πηγή ανισοτήτων. Η ιδιαιτερότητα αυτή αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα και θα εγείρει μια σειρά από ερωτήματα, που για το π. δ. 398/1995 παρέμεναν αναπάντητα.

Στο αμέσως επόμενο διάστημα (τέλη του 1997 και αρχές του 1998) πραγματοποιούνται επιλογές στελεχών (σχολικών συμβούλων, προϊσταμένων)

---

¹⁸⁷⁵ Ο.π.: 45. Από την ομιλία του προέδρου της Δ.Ο.Ε.

¹⁸⁷⁶ Ο.π.: 46.

¹⁸⁷⁷ Ο.π.: 82.

¹⁸⁷⁸ Δ.Β., 1089:5.

¹⁸⁷⁹ Ο.π.: 5,14.

¹⁸⁸⁰ Ο.π.: 34.

με βάση αυτό το πλαίσιο, που είχε δεχτεί πολλές επικρίσεις. Σε αρκετές περιπτώσεις η Δ.Ο.Ε. πίστευε ότι επιβεβαιώνονταν αυτά που από καιρό υποστήριζε. Η επιλογή, για τον ένα ή τον άλλο λόγο, μετατρέπονταν σε «*διακομώδηση των δημοκρατικών διαδικασιών*».¹⁸⁸¹ Το συγγραφικό έργο και η συνέντευξη παρουσιάζονται ως τα μέσα εκείνα που εμπόδιζαν την εδραίωση της αξιοκρατίας στη διοικητική μηχανή του εκπαιδευτικού συστήματος.¹⁸⁸² Ο νόμος 2525/1997 δεν ήταν αυτό που ανέμεναν.

Ο ρόλος του πολιτικού πεδίου εξακολουθούσε να παραμένει κυρίαρχος στις διαδικασίες επιλογής. Τα προβλήματα ανέκυπταν κάθε φορά που οι παρεμβάσεις του αντικαθιστούσαν τις νόμιμες διαδικασίες, κάθε φορά που υπήρχαν ευνοημένοι. Αυτό δεν ήταν απόλυτο και πολλές φορές η ομοσπονδία θα προσπαθήσει να ερμηνεύσει παρόμοιες ενέργειες. Κατανοούσε την ανάγκη των εκάστοτε κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων να διευκολύνουν την εκπαιδευτική πολιτική που ανταποκρινόταν στις ιδεολογικές τους αναφορές, την ανάγκη να βρουν στηρίγματα και νομιμοποίηση, όσο το δυνατόν ευκολότερα στο χώρο της εκπαίδευσης. Το ερώτημα που ανέκυπτε ήταν: μόνο αυτό το στόχο εξυπηρετούσαν οι κάθε είδους παρεμβάσεις στους επιλεκτικούς μηχανισμούς;

Δηλαδή, τα αξιοκρατικά επιλεγμένα στελέχη θα παρέκκλιναν από την εφαρμοζόμενη εκπαιδευτική πολιτική κατά την άσκηση των καθηκόντων τους; Μάλιστα, τη στιγμή που τα τελευταία ήταν σε σημαντικό βαθμό προδιαγεγραμμένα από το νόμο. Μια δεύτερη ερμηνεία, εξίσου επισφαλής, ήταν η εξέταση του θέματος μέσα από το πρίσμα των πελατειακών σχέσεων. Η κατανόηση των δυσλειτουργιών του επιλεκτικού συστήματος αποδεικνυόταν γρήγορα ένα ιδιαίτερα απαιτητικό πρόβλημα.

Οι διαφωνίες πολιτείας–συνδικάτου θα ενισχύονταν σύντομα και από άλλα θέματα (αξιολόγηση, τρόπος επιλογής εκπαιδευτικού προσωπικού). Η κατάσταση στην εκπαίδευση παρουσίαζε για μια ακόμη φορά την εικόνα αδιεξόδου. Για ορισμένο διάστημα τα δύο αυτά θέματα θα επικάλυπταν τις διεκδικήσεις που αφορούσαν το στελεχιακό. Οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται πως δεν ήταν ασύνδετα. Η αξιολόγηση είχε γι' αυτούς νόημα στην περίπτωση εκείνη που

---

¹⁸⁸¹ Δ.Β., 1094:62.
¹⁸⁸² Ο.π.

συνέβαλε στην αναβάθμιση της λειτουργίας των συμβουλίων επιλογής στελεχών και στην εξαγωγή αξιοκρατικού αποτελέσματος.¹⁸⁸³

Κάτι τέτοιο έδειχναν και τα συμπεράσματα της 68^{ης} γενικής συνέλευσης. Το συνδικάτο αναζητούσε οτιδήποτε θα μπορούσε να κάνει το επιλεκτικό σύστημα πιο αξιόπιστο. Δεν αρκούσε να μην εμποδίζεται η αξιοκρατική λειτουργία του.¹⁸⁸⁴ Ήταν απαραίτητο να διαμορφωθούν εκείνοι οι μηχανισμοί που θα το απέτρεπαν. Αντιλαμβανόταν την αξιοκρατία ως καταληκτική έννοια των επιλογών, σαν εκείνο το χαρακτηρισμό που απέδιδε συνοπτικά την ουσία τους. Η ύπαρξη της ή όχι κρινόταν εκ του αποτελέσματος.¹⁸⁸⁵

Αυτό θα ήταν ορατό και αργότερα, στις επιλογές διευθυντών.¹⁸⁸⁶ Οι εκπρόσωποι του συνδικάτου τόνιζαν ότι *«δεν μπορεί, π.χ., ο τρίτος του πίνακα που ζήτησε δύο περιοχές να μην πάρει θέση και να παίρνει θέση ο εκατοστός. Η θέση μας για το 398 προεδρικό διάταγμα είναι γνωστή. Θέλει αλλαγή εκ βάθρων με τις γνωστές απόψεις και θέσεις, που να συνδυάζει δύο πράγματα: την αντικειμενικότητα και την αξιοκρατία»*.¹⁸⁸⁷

Η Δ.Ο.Ε. τα επόμενα χρόνια θα στρεφόταν στη μελέτη του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, εξετάζοντας τις δυνατότητες βελτίωσης του.¹⁸⁸⁸ Από τη στιγμή που το τελευταίο δεν άλλαζε εκ βάθρων, προσπαθούσε να βελτιώσει τα σημεία εκείνα που πίστευε ότι μπορούσε και είχε νόημα κάτι τέτοιο.¹⁸⁸⁹

Βασικός άξονας των πρωτοβουλιών της ήταν η προστασία των υποψηφίων ως ομάδα, αλλά και ως μεμονωμένα άτομα.¹⁸⁹⁰ Στις σελίδες του Διδασκαλικού Βήματος θα φιλοξενηθούν, σε κάθε ιστορική περίοδο, μεμονωμένες περιπτώσεις ή ατομικά ζητήματα, διαμαρτυρίες, καταγγελίες, σχόλια, άρθρα. Η ομοσπονδία δε θα απέρριπτε σε καμία περίπτωση ένα ατομικό αίτημα, από τη στιγμή βέβαια που αυτό δεν αντίκειται του συνολικού αιτήματος. Ο συνδικαλιστικός στόχος ήταν να επιτύχει εκείνες τις ρυθμίσεις που ικανοποιούσαν ή, καλύτερα, εξέφραζαν το σύνολο των υποψηφίων και συμβάδιζαν με το νομικά και εκπαιδευτικά ορθό.¹⁸⁹¹

---

¹⁸⁸³ Δ.Β., 1095:2.

¹⁸⁸⁴ Δ.Β., 1097:3.

¹⁸⁸⁵ Δ.Β., 1098:22.

¹⁸⁸⁶ Ο.π.: 17.

¹⁸⁸⁷ Δ.Β., 1099:61.

¹⁸⁸⁸ Δ.Β., 1102:6.

¹⁸⁸⁹ Δ.Β., 1103:20. Υπόμνημα της ομοσπονδίας προς το υπουργείο Παιδείας με βάση τις αποφάσεις της 69^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁸⁹⁰ Ο.π.: 19.

¹⁸⁹¹ Δ.Β., 1104:85.

Ένα από τα σημεία αυτά ήταν η επιλογή διευθυντών σχολείων, στην οποία το νομοθετικό πλαίσιο παρουσίαζε αρκετά κενά και ασάφειες. Οι διορθωτικές παρεμβάσεις διαπνέονται από την επιθυμία διαμόρφωσης, παρά τις υπαρκτές αδυναμίες, αξιοκρατικών επιλεκτικών αποτελεσμάτων.¹⁸⁹² Αυτό έπρεπε, κατά τη γνώμη του συνδικάτου, να διασφαλιστεί ανεξάρτητα από το αν τα απαραίτητα επιλεκτικά κριτήρια ήταν αντικειμενικά και μετρήσιμα.¹⁸⁹³

Το ίδιο δεν γνώριζε αν θα γίνονταν στο προσεχές διάστημα επιλογές. Στην παρούσα φάση εστίαζε στη βελτίωση των ατελειών του υπάρχοντος συστήματος και ανέμενε στο μέλλον μία καλύτερη ευκαιρία για να θέσει το ζήτημα της συνολικής αντικατάστασης των επιλεκτικών μηχανισμών ξανά.¹⁸⁹⁴ Το π.δ. 398/1995 θα τροποποιηθεί, αλλά φτάνουμε στο 2000 με το τοπίο στην εκπαίδευση να είναι αδιαφοροποίητο. Θα άρχιζε πάλι μια διαδικασία αναπληρώσεων, προσωρινοτήτων και αναθέσεων. Η δικαιοσύνη δεν είχε απολέσει ούτε κατά το ελάχιστο τη βαρύτητά της, ενώ ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 είχε συνδεθεί σημασιολογικά με το σύνολο των επιλεκτικών εννοιών που, όπως έχουμε δει, αποτελούσε την πρόταση της Δ.Ο.Ε. για τη ριζική αντιμετώπιση του στελεχιακού.

Για τους εκπαιδευτικούς απαιτούνταν η «αντικειμενικοποίηση» των νόμων.¹⁸⁹⁵ Και αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση του υπάρχοντος επιλεκτικού πλαισίου, στο οποίο ούτε η προσφυγή στη δικαιοσύνη, ως έσχατη λύση, δε φαινόταν να διαφυλάσσει την αξιοκρατία.¹⁸⁹⁶

Η συζήτηση για το μετέπειτα προεδρικό διάταγμα 25/2002 θα άρχιζε αμέσως μετά. Η ομοσπονδία αντιλαμβανόταν την περίπτωση σαν εκείνη την ευκαιρία που από καιρό αναζητούσε. Συνδικαλιστικά κινείται προς δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη περιελάμβανε την προσπάθεια για συνολική αντικατάσταση του π.δ. 398/1995 με ένα νέο θεσμικό πλαίσιο που θα ανταποκρινόταν στις προσδοκίες της. Η δεύτερη αποτελούνταν από όλες εκείνες τις ενέργειες που σκοπό είχαν να εμποδίσουν την πρακτική της μεταφοράς στην επιλεκτική διαδικασία. *Αυτό σήμαινε πως επιδίωκε να παρεμποδίσει την κληροδότηση στοιχείων του προηγούμενου συστήματος στο επόμενο. Η πρακτική*

---

¹⁸⁹² Ο.π.:14.

¹⁸⁹³ Ο.π.:3.

¹⁸⁹⁴ Ο.π.:82. Αναφορές κατά τη διάρκεια της 69^{ης} γενικής συνέλευσης.

¹⁸⁹⁵ Ο.π.:85.

¹⁸⁹⁶ Ο.π.:90.

αυτή ήταν σύνηθες φαινόμενο στην ιστορία των επιλεκτικών μηχανισμών. Θα αγωνιζόταν για να μη συμβεί αυτό για τα αρνητικά σημεία.¹⁸⁹⁷

Προκειμένου να διαμορφώσει σαφέστερη εικόνα για το ακριβές περιεχόμενο της νέας πρότασης του υπουργείου Παιδείας ζητά το σχέδιο για να το μελετήσει. Η απάντησή της στην πολιτική ηγεσία αναφερόταν στις γενικές αρχές, την εφαρμογή των οποίων ζητούσαν οι εκπαιδευτικοί εδώ και πολλά χρόνια.¹⁸⁹⁸ Η ενίσχυση της αξιοκρατίας εξακολουθεί να αποτελεί το πρώτο μέλημα της. Με αυτή τη θέση δεν πίστευε ότι συμφωνούσε ο τρόπος επιλογής μιας σχετικά καινούργιας κατηγορίας στελεχών, των περιφερειακών διευθυντών.¹⁸⁹⁹

Ένα νέο στοιχείο που κάνει την εμφάνισή του την ίδια περίοδο είναι ο θεσμός του Συνηγόρου του Πολίτη, στον οποίο θα προσέφευγαν όσοι υποψήφιοι πίστευαν ότι είχαν αδικηθεί. Δε συνιστούσε τμήμα της τυπικής δικαιοσύνης, όπως το Συμβούλιο της Επικρατείας ή το Διοικητικό Εφετείο στα οποία εκδικάζονταν οι υποθέσεις που αφορούσαν εκπαιδευτικούς-υπαλλήλους της δημόσιας διοίκησης. Συνεπώς, δεν εξέδιδε όπως τα προηγούμενα νομικά όργανα δικαστική απόφαση, αλλά αποτελούσε μία επιπλέον υποστηρικτική δομή βαρύνουσας σημασίας. Ο ρόλος του συγκεκριμένου θεσμού ήταν η μελέτη περιπτώσεων στις οποίες υπήρχε αντιδικία μεταξύ κράτους και πολιτών.¹⁹⁰⁰

Η Δ.Ο.Ε. επέκρινε την παράταση των μεταβατικών λύσεων, που υιοθετήθηκαν μερικά μόλις χρόνια μετά τη θεσμοθέτηση του π.δ. 398/1995. Αυτό αποδείκνυε την αδυναμία του θεσμικού αυτού πλαισίου, αλλά και την άρνηση των ιθυνόντων να το αντικαταστήσουν με κάποιο περισσότερο λειτουργικό και πρωτίστως, αξιόπιστο. Διαφωνούσε σε αυτή την πρώιμη φάση και με σχέδιο του μετέπειτα π.δ. 25/2002, αφού όπως υποστήριζε και αυτό δεν κατάφερε να αποφύγει η λογική της μεταφοράς.

Οι μεταβατικές λύσεις έθεταν υπό αμφισβήτηση θεσμούς και όργανα, έπλητταν την *«ισονομία, την ισοπολιτεία, την αξιοκρατία, την αξιοπιστία του συνδικαλιστικού...κινήματος»*.¹⁹⁰¹ Στην 71^η γενική συνέλευση θα ανοιγόταν ξανά το θέμα αξιοκρατία και θα επανεξετάζονταν όλες οι πτυχές του στελεχιακού που συνδέονταν μ' αυτό. Μεταξύ αυτών ήταν η σχέση αντικειμενικότητας και

---

¹⁸⁹⁷ Δ.Β., 1106:10.

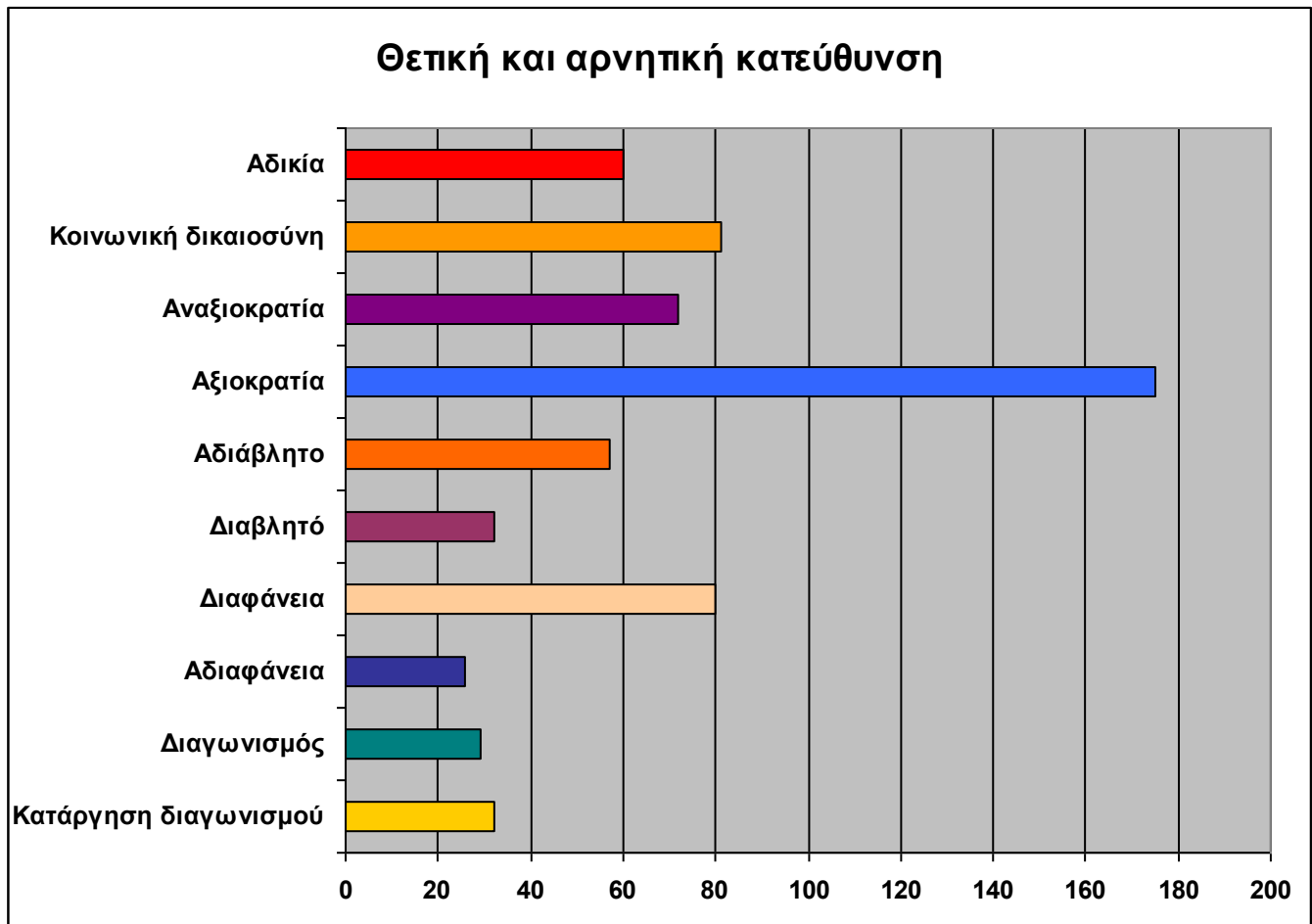
¹⁸⁹⁸ Δ.Β., 1109:4.

¹⁸⁹⁹ Δ.Β., 1110:83.

¹⁹⁰⁰ Ο.π.: 79-80.

¹⁹⁰¹ Δ.Β., 1116:50.

αξιοκρατίας, η δυνατότητα αποτίμησής της, τα χαρακτηριστικά ενός αξιοκρατικού ή αναξιοκρατικού αποτελέσματος, τα άτομα και οι θεσμοί με τους οποίους σχετίζεται κτλ.

Ιδέες που είχαν γίνει αντικείμενο επεξεργασίας εδώ και πολλά χρόνια αναλύονται ξανά, φωτίζονται από νέες οπτικές γωνίες.¹⁹⁰² Η αξιοκρατία εμφανίζεται ως διακύβευμα, ως αντικείμενο διαλεκτικής αντιπαράθεσης των διαφορετικών ομάδων των εκπαιδευτικών.

Το συνδικάτο θεωρούσε πως, ενώ ανέμενε ένα αξιοκρατικότερο θεσμικό πλαίσιο, αυτό δεν είχε συμβεί.¹⁹⁰³ Οι ασάφειες και τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στην εφαρμογή του προηγούμενου επιλεκτικού συστήματος, χαρακτήριζαν και το καινούργιο. Το συγγραφικό έργο και η αριθμητική αποτίμηση των προσόντων των υποψηφίων, παρά το γεγονός πως απασχολούσαν όλους τους εκπαιδευτικούς φορείς εδώ και δεκαετίες, εξακολουθούν να θεωρούνται

¹⁹⁰² Ο.π.

¹⁹⁰³ Ο.π.: 55.

άλυτος γρίφος. Επιβεβαιωνόταν ότι η επίκληση της αξιοκρατίας δεν αρκούσε για να επιφέρει τις αναγκαίες αλλαγές.¹⁹⁰⁴

Και όπως έχει αναφερθεί και αλλού, αυτό αποτελούσε επαρκή λόγο για την απόρριψη από τους δασκάλους της αξιολόγησης. Το σχετικό επιχείρημα υποστήριζε πως με βάση τα έως τότε επιλεκτικά συστήματα οποιαδήποτε μορφή απόδοσης λόγου ήταν επισφαλής. Το ερώτημα που έπρεπε να απαντηθεί ήταν «τι είναι...αξιοκρατία; Πώς επιτέλους, ο καθένας μας την εννοεί; Μήπως την «κόβει» και τη «ράβει» κάθε φορά, στα μέτρα του; Πώς τελικά αυτή θα προσδιοριστεί και θα αποτιμηθεί; Μήπως την αξιοπιστία την εξασφαλίζουμε όταν λάβουμε υπόψη μόνο τα αυξημένα τυπικά προσόντα ή δώσουμε προτεραιότητα στην αρχαιότητα και την εμπειρία; Είναι δυνατό η αξιοκρατία να προσδιοριστεί μέσα από τη διαδικασία της συνέντευξης ή να καταδειχτεί μέσα από το προϊόν της αξιολογικής κρίσης-έκθεσης σύμφωνα με τις θέσεις του κλάδου; Είναι μερικά από τα ερωτήματα στα οποία ο κλάδος μας αλλά και ο καθένας μας οφείλει να δώσει πειστικές απαντήσεις, αν πραγματικά επιθυμούμε όλοι μας να δοθεί ουσιαστική λύση στο κυρίαρχο όσο και επίμαχο αυτό θέμα».¹⁹⁰⁵

Ερωτήματα σαν τα προηγούμενα έθεταν το πρόβλημα στις πραγματικές του διαστάσεις, αλλά και κάθε εκπαιδευτικό φορέα προ των ευθυνών του. Μόνο η έγκυρη και τεκμηριωμένη απάντησή τους μπορούσε να βοηθήσει ουσιαστικά στη διαμόρφωση ενός αξιοκρατικού και αξιόπιστου επιλεκτικού αποτελέσματος.¹⁹⁰⁶ Όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη συμφωνούσαν ότι εάν ήταν απαραίτητο να υπάρξει αξιολόγηση του εκπαιδευτικού, ως αναγκαίο τμήμα της διαδικασίας επιλογής, αυτή να μην είναι αυθαίρετη, δηλαδή άδικη.

Το καλοκαίρι του 2004 μια ακόμη ανάλογη διαδικασία ολοκληρώνεται. Το συνδικάτο αναφέρεται σ' αυτή με τα γνώριμα σχήματα λόγου. Ο πολιτικός έλεγχος των επιλεκτικών μηχανισμών εμφανίζεται ως επιδιωκόμενος στόχος για τους κυρίαρχους του πολιτικού συστήματος. Τα αποτελέσματα αυτής της λογικής ήταν, κατά τη γνώμη των δασκάλων, έωλα και προσωρινά.¹⁹⁰⁷

---

¹⁹⁰⁴ Ο.π.: 62.

¹⁹⁰⁵ Δ.Β., 1122:88.

¹⁹⁰⁶ Ο.π.: 89.

¹⁹⁰⁷ Δ.Β., 1128:2.

Η πολιτεία θεωρείται ότι είχε μετατρέψει την προηγούμενη λογική «σε «αξία» μη διαπραγματεύσιμη, που βρίσκεται υπεράνω θεσμών και αξιών».¹⁹⁰⁸ Η Δ.Ο.Ε. αναλύει και πάλι τον ανασχετικό ρόλο που μπορούσαν να παίξουν οι εργαζόμενοι και τα κοινωνικά κινήματα σε σχέση μ' αυτά τα φαινόμενα. Μια ευρύτερη συμμαχία των «κοινωνικών δυνάμεων» θα συνέβαλε στον περιορισμό τους.

Καθώς φτάνουμε στο τέλος της ιστορικής περιόδου της μελέτης μας, ο συνδικαλιστικός λόγος της ομοσπονδίας παρουσιάζει αρκετά στοιχεία επαναληψιμότητας. Παρά την πάροδο δύο δεκαετιών από το 1982 και τριών από το 1974, ο διοικητικός μηχανισμός του εκπαιδευτικού συστήματος παρουσιαζόταν να ορίζεται από παρόμοιες «σταθερές».

Πολλές φορές το στελεχιακό έδινε την εικόνα ότι διέγραφε ομόκεντρους κύκλους, ότι επέστρεφε στο σημείο από το οποίο είχε ξεκινήσει ή το οποίο επιδίωκε να υπερβεί. Δηλαδή, υπήρχαν πάντοτε σημαντικές ή λιγότερο σημαντικές ελλείψεις, καθώς και κάποιιοι που διαφωνούσαν με τον εκάστοτε τρόπο ρύθμισής του. Ήταν, όμως, έτσι τα πράγματα; Αυτός ήταν ο πυρήνας, η ουσία του προβλήματος; Δεν είχε συμβεί καμία αλλαγή, καμία βελτίωση, λιγότερο ή περισσότερο αισθητή; Την απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα θα την έδινε ο διδασκαλικός κόσμος αξιολογώντας το πιο πρόσφατο επιλεκτικό πλαίσιο.

Η τελική γνώμη που θα σχημάτιζε για το π.δ. 25/2002, αφού δοκιμάστηκε στην πράξη, ήταν πως τα θετικά του σημεία ήταν περισσότερα από τις αδυναμίες του. Αποτελούσε ένα βήμα προς την πλήρη αποδοχή και υλοποίηση των θέσεών του.¹⁹⁰⁹ Το συνδικάτο δεν αρνούσαν την πιθανή ύπαρξη αδικιών σε μια διαδικασία που ενέπλεκε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εκατοντάδες πρόσωπα. Δεν θεωρούσε, όμως, ότι η διακοπή της θητείας των ήδη υπηρετούντων ήταν η ενδεδειγμένη και περισσότερο ορθή λύση.

Βασική πεποίθηση των δασκάλων, πριν τη δικτατορία, ήταν ότι η εκπαίδευση έχει χαρακτήρα απολιτικό. Η παιδεία βρισκόταν στην υπηρεσία του Έθνους. Η διαφύλαξη της ακεραιότητάς της θεωρούνταν καθήκον της ευνομούμενης πολιτείας. Απολιτική μεν, όχι όμως ανεξάρτητη από το πολιτικό σύστημα και το κράτος. Οι παραδοχές τους αυτές θα επηρεάσουν και την ερμηνεία που αποδίδουν στη διαδικασία στελέχωσής της. Μετά το 1980 οι προηγούμενες αντιλήψεις θα διαφοροποιηθούν αισθητά. Η εκπαίδευση από την

¹⁹⁰⁸ Ο.π.

¹⁹⁰⁹ Ο.π.:108. Από τη δευτερολογία του προέδρου της Δ.Ο.Ε. ενώπιον της 73^{ης} γενικής συνέλευσης.

υπηρεσία του Έθνους περνά στην υπηρεσία του Λαού και του Τόπου. Ο συνδικαλιστικός λόγος της Δ.Ο.Ε. εισάγει το μαρξιστικό τρόπο ανάλυσης των κοινωνικών φαινομένων. Όχι, όμως, με συνέπεια. Ταυτόχρονα, εμφανίζει αρκετές ενδείξεις (π.χ., *συναντίληψη*), που μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι σχέσεις Δ.Ο.Ε. – ΥΠ.Ε.Π.Θ. τα πρώτα έτη μετά το 1980 παρουσιάζουν στοιχεία κοινωνικού κορπορατισμού.

Το εκπαιδευτικό σύστημα θεωρείται ότι συνδέεται σε κάθε ιστορική περίοδο με έναν συγκεκριμένο και ιστορικά προσδιορισμένο κοινωνικο-οικονομικό σχηματισμό, με ορισμένο τρόπο πολιτικής οργάνωσης της κοινωνίας. Η σύνδεση αυτή μετασχηματίζεται σε ορισμένη εκπαιδευτική φιλοσοφία. Η Δ.Ο.Ε. αντιδιαστέλλει τις φιλοσοφικές αφετηρίες δύο κομβικών θεσμών της οργανωτικής δομής του εκπαιδευτικού συστήματος, του επιθεωρητή και του σχολικού συμβούλου. Κατά τη γνώμη της, η εκπαιδευτική φιλοσοφία που εξυπηρετούσε ο επιθεωρητής επέτρεπε παρεμβάσεις ή ελέγχους στον τρόπο επιλογής του, την ένταξή του στις εξουσιαστικές δομές του κράτους.

Σε αυτό στόχευε και ο αγώνας του συνδικάτου των δασκάλων για κάθαρση. Η επίκληση, σε πολλές περιπτώσεις επιλογών, στο κοινό περί δικαίου αίσθημα είναι χαρακτηριστική. Η αδικία θεωρείται προϊόν ή συνώνυμο της αυθαιρεσίας. Οι εκπαιδευτικοί δεν ήταν άμοιροι ευθυνών, αφού πολλές φορές οι ίδιοι ενεργοποιούσαν συγκεκριμένους μηχανισμούς εύνοιας. Η συνέντευξη θα αντιμετωπιστεί όλη αυτή την περίοδο ως το κατεξοχήν εργαλείο πολιτικού ελέγχου των επιλογών, ως μέσο πολιτικής κυριαρχίας.

Η διείσδυση του πολιτικού πεδίου στην εκπαίδευση συνοδεύονταν από τις απαραίτητες ιδεολογικές κατασκευές όσον αφορά το ρόλο της, αλλά και το ρόλο του κράτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίοδος της δικτατορίας. Μεταξύ 1967 και 1974, τα δεδομένα που παρουσιάζουν τη σχέση του οργανωμένου κλάδου των δασκάλων με την πολιτεία στα πλαίσια του αυταρχικού κορπορατισμού είναι πολλά.

Για τη Δ.Ο.Ε. το ζήτημα δεν ήταν να περιοριστούν οι πολιτικής μορφής παρεμβάσεις και να αντικατασταθούν από άλλες, αλλά να αποδευμευτούν σημαντικοί κοινωνικοί θεσμοί, όπως η εκπαίδευση, από οποιοσδήποτε αγκυλώσεις. Επιθυμούσε να μην ορίζει στο στελεχιακό το παρελθόν της εκπαίδευσης, το παρόν και το μέλλον της. Να μην έχουμε «συνδυασμούς» ή «συνταγές» που περιείχαν παλιότερα στοιχεία μαζί με νέες ιδέες. Προσπαθεί

κάθε φορά να εμποδίσει την εμφάνιση «λογικών μεταφοράς», δηλαδή την κληροδότηση στοιχείων του υπάρχοντος συστήματος επιλογής στο επόμενο.

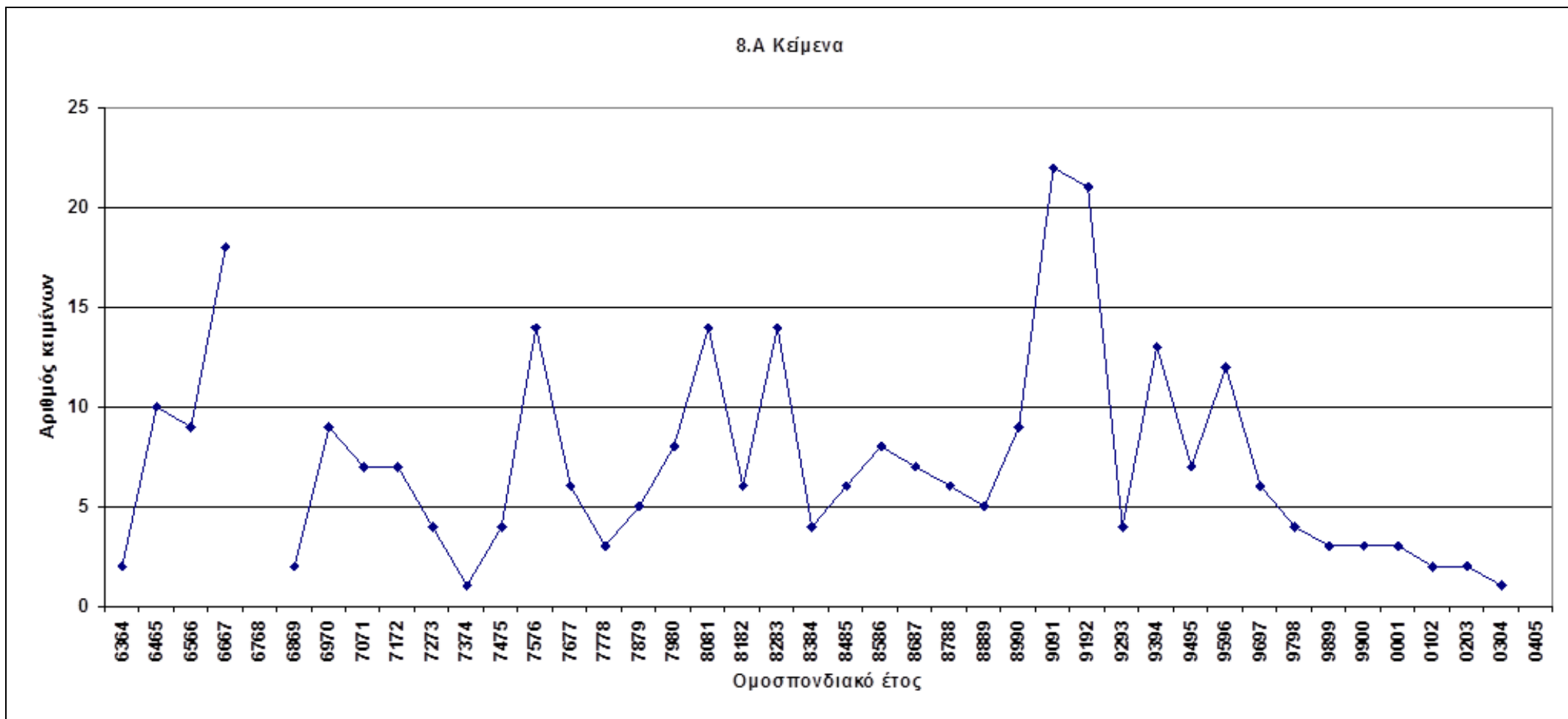
Μετά από δεκαετίες αναζητήσεων, προσδοκιών και διαψεύσεων πίστευε ότι ήταν αναγκαίο να γίνει συνείδηση σε όλους ότι πρέπει να τηρούνται κάποιες βασικές αρχές στις σχέσεις πολιτείας–συνδικάτου–στελεχών. Σύμφωνα μ' αυτές, πρώτα διαμορφώνεται μετά από συζητήσεις ένα νέο επιλεκτικό πλαίσιο, στη συνέχεια ψηφίζεται και εφαρμόζεται, αφού λήξει η θητεία των ήδη υπηρετούντων. Ο στοιχειώδης σεβασμός της νομιμότητας απαιτούσε να ακολουθείται κάθε φορά η προηγούμενη πορεία. Για τη Δ.Ο.Ε. αυτό αποτελούσε το ελάχιστο δυνατό επίτευγμα μετά από αγώνες ετών.

Είχε ωριμάσει η σκέψη πως το στελεχιακό, όπως και άλλα θέματα της παιδείας, δε θα χαρακτηρίζονταν από ριζικές και απότομες αλλαγές, αλλά θα ακολουθούσαν τη λογική των συνεχών βελτιωτικών βημάτων. Τουλάχιστον, αυτό είχε δείξει η έως τότε εμπειρία. Η ωρίμανση αυτή απαιτούσε την άρση νοοτροπιών, αντιλήψεων και πρακτικών που για δεκαετίες χαρακτήριζαν το εκπαιδευτικό σύστημα. Η πηγή τους βρισκόταν τόσο στο πολιτικό σύστημα, όπως είχε διαμορφωθεί ήδη από τα πρώτα βήματα του ελεύθερου βίου, όσο και στο χώρο της εκπαίδευσης. Το σίγουρο ήταν ότι αυτή η δυνατότητα βελτίωσης ανταποκρινόταν στο κοινό αίσθημα δικαίου του εκπαιδευτικού κόσμου, αλλά και της ελληνικής κοινωνίας ως σύνολο.

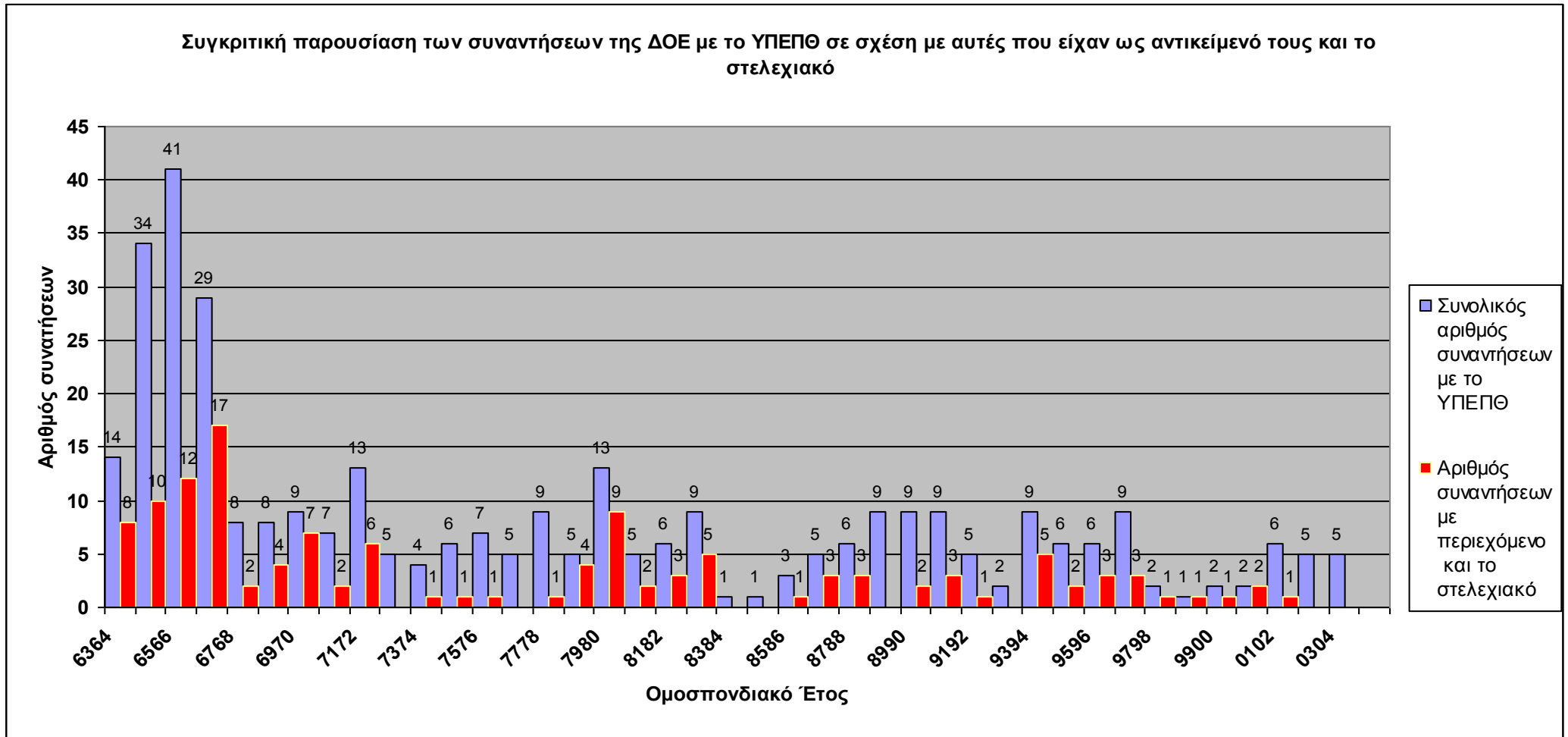
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11^ο

Δ.Ο.Ε. και επιλογές

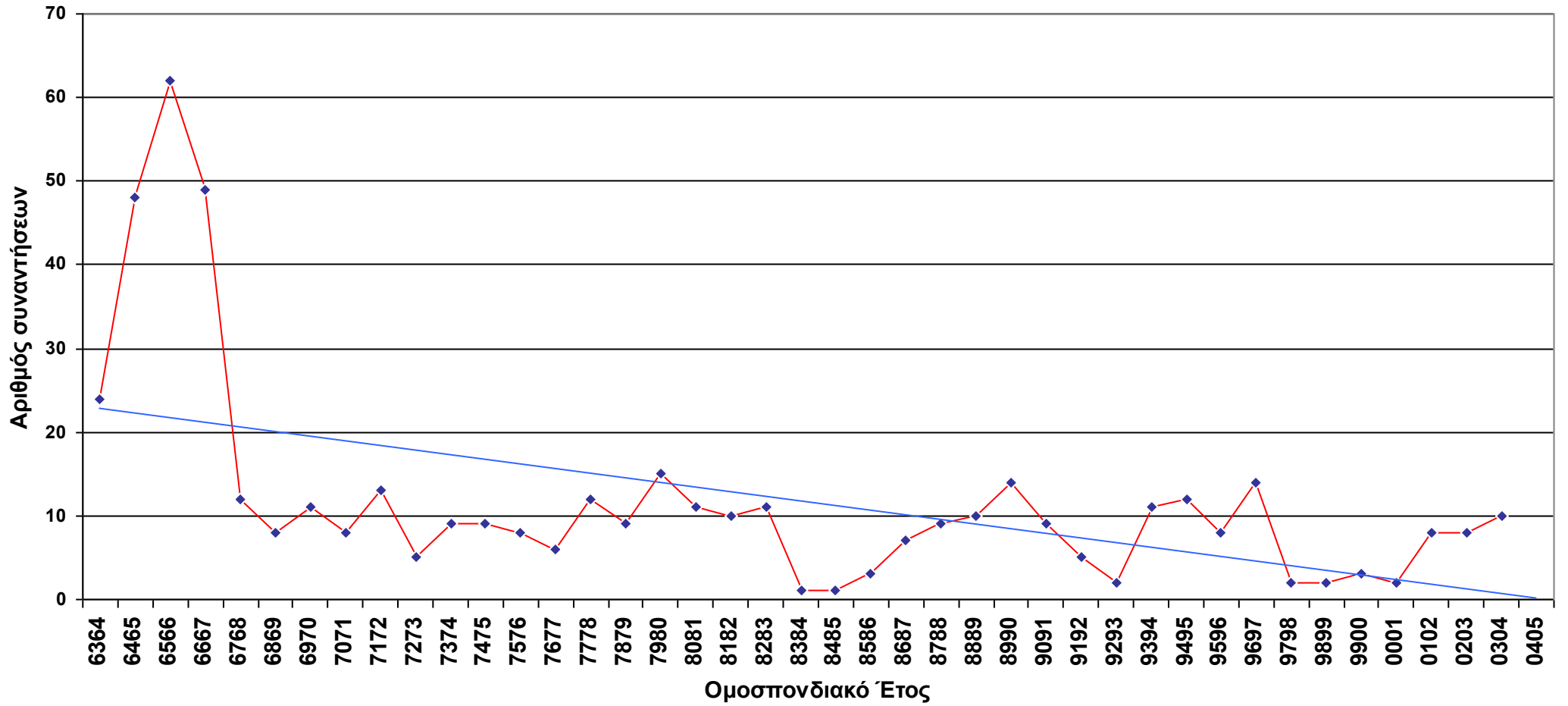
8.A Κείμενα

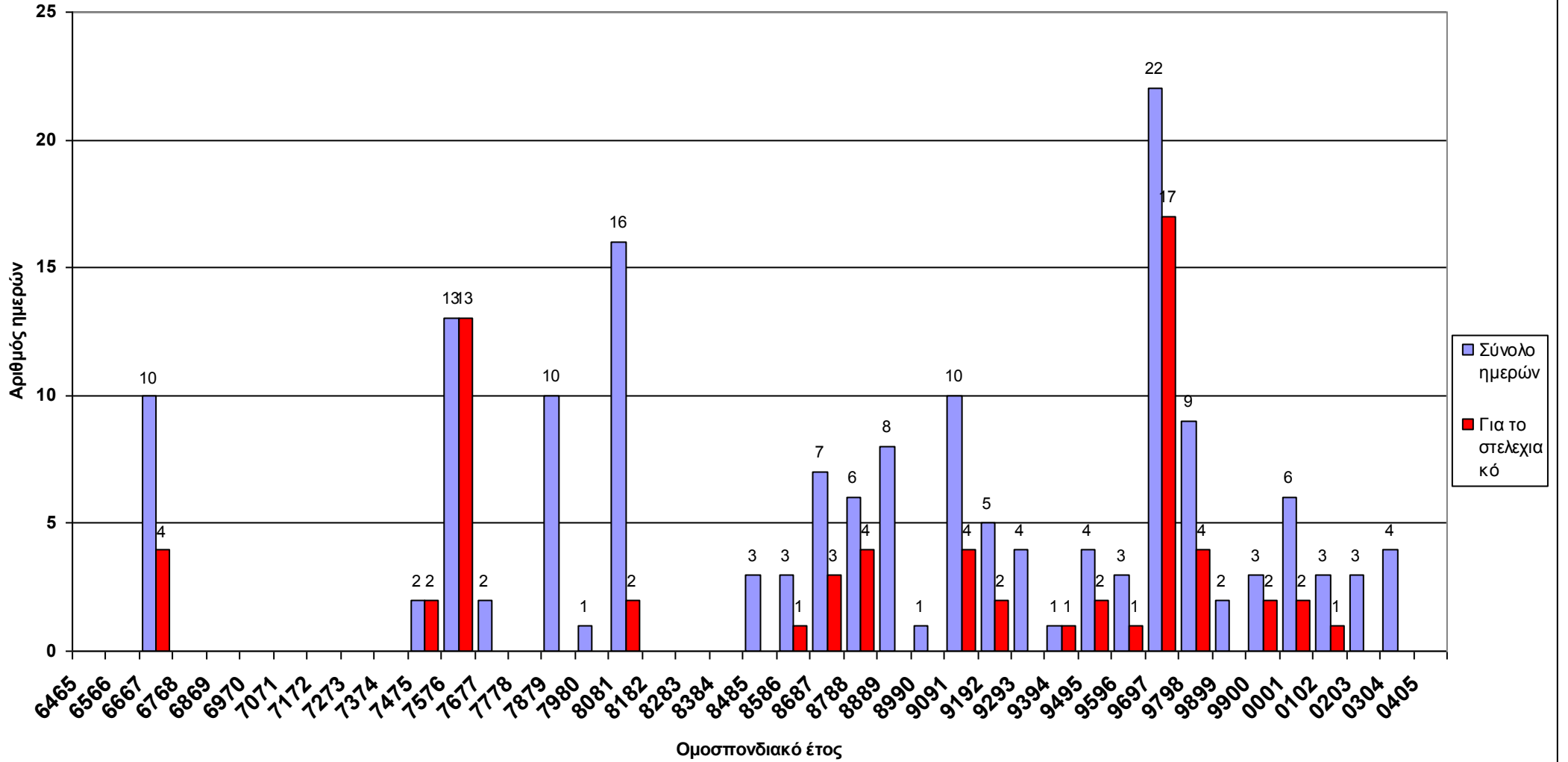
8.B Παραστάσεις – συναντήσεις με το ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Αριθμός συναντήσεων με κάθε είδους πολιτικά πρόσωπα

Συγκριτικά στοιχεία απεργιών

8.Γ Απεργιακές κινητοποιήσεις

Τα προηγούμενα διαγράμματα παρουσιάζουν μια εικόνα των συναντήσεων μεταξύ των εκπροσώπων της Δ.Ο.Ε. και του υπουργείου Παιδείας. Αυτό που διαφαίνεται αρχικά είναι ότι πριν τη δικτατορία η ανταλλαγή απόψεων και οι συζητήσεις με φυσική παρουσία των συνομιλητών ήταν αυξημένες. Επόμενες περίοδοι «εξάρσεων» είναι τα τελευταία έτη της δικτατορίας, αλλά και τα έτη 1979-1980 και 1989-1990. Από το σημείο αυτό και μετά οι συναντήσεις βαίνουν διαρκώς μειούμενες. Αλλά και γενικότερα, παρατηρείται σχετική μείωση στη διάρκεια της μελετώμενης περιόδου 1964-2004. Ο μέσος όρος αυτών των ανταλλαγών απόψεων είναι 8 σε κάθε ομοσπονδιακό έτος με συνομιλητή το ΥΠ.Ε.Π.Θ., ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος για κάθε πιθανό πολιτικό πρόσωπο (πρωθυπουργοί, υπουργοί (οικονομικών, προεδρίας, «υγιεινής»-υγείας, πρόνοιας και κοινωνικών ασφαλίσεων, εσωτερικών), αρχηγοί κομμάτων) προσεγγίζει τις 12 συναντήσεις το χρόνο. Και στην περίπτωση του συνόλου των πολιτικών προσώπων παρατηρείται κάμψη των σχετικών επαφών συν τω χρόνω, όπως φαίνεται εξάλλου και από την αντίστοιχη γραμμή τάσης.

Μελετώντας κανείς το δεύτερο δείκτη, δηλαδή τις απεργιακές κινητοποιήσεις εντοπίζει σημεία έξαρσης τα έτη 1966-1967, 1976-1977, 1980-1981, 1990-1991 και 1996-1997. Οι κινητοποιήσεις αυτές περιλαμβάνουν τόσο αυτές που θα προκηρυχτούν από τη Δ.Ο.Ε. (κλαδικές) και απευθύνονταν στην αντίστοιχη ομάδα εργαζομένων, όσο και αυτές που προκηρύσσονται από την υπερκείμενη συνδικαλιστική οργάνωση των δημοσίων υπαλλήλων, την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Στην τελευταία περίπτωση η Δ.Ο.Ε. προσαρτά το δικό της (στενό) διεκδικητικό πλαίσιο στο γενικότερο της τριτοβάθμιας οργάνωσης. Πρέπει να σημειώσουμε με έμφαση πως η Δ.Ο.Ε. συμμετείχε στην συντριπτική πλειοψηφία των κινητοποιήσεων που αποφασίστηκαν από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Ο μέσος όρος των ημερών απεργίας την ιστορική περίοδο που εξετάζουμε προσεγγίζει τις 6 εργάσιμες μέρες το χρόνο,¹⁹¹⁰ ενώ ο αντίστοιχος των κινητοποιήσεων που είχαν ως κύριο αίτημα ή συμπεριλάμβαναν και το στελεχιακό στις αγωνιστικές διεκδικήσεις τους προσεγγίζει τις 4. Μεταξύ των μηνών, οι περισσότερες απεργιακές κινητοποιήσεις (σε αριθμό ημερών) θα πραγματοποιηθούν Φεβρουάριο, ενώ ακολουθούν αμέσως μετά ο Δεκέμβριος και ο Νοέμβριος.¹⁹¹¹

Ιδιαίτερα «ηχηρό» ερμηνευτικά είναι το κενό στην εξέλιξη των απεργιακών κινητοποιήσεων μεταξύ 1967-1975 για ευνόητους λόγους. Ο τρόπος που αντιλαμβανόταν η δικτατορία τις κάθε είδους κινητοποιήσεις, καθώς και τη διαπραγματευτική τους αξία, θα αναλυθούν παρακάτω. Ένα δεύτερο «κενό» που χρήζει ερμηνείας είναι μεταξύ 1981 και 1984. Μία πρώτη ερμηνεία του σχετικού ευρήματος είναι ότι η ακολουθούμενη πολιτική (οικονομική, εκπαιδευτική) ανάμεσα σε αυτό το χρονικό διάστημα και σε εκείνο που έπονταν ήταν διαφορετική.¹⁹¹²

Εάν τα άρθρα που δημοσιεύονταν αποτελούσαν κυρίως τοποθετήσεις που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη γόνιμου διαλόγου σχετικά με την επάνδρωση των θέσεων ευθύνης, αυτό δεν ίσχυε για τις απεργίες. Η κινητοποίηση των μελών μιας συνδικαλιστικής οργάνωσης αποτελεί το έσχατο μέσο πίεσης προς την πολιτεία, το οποίο σε συνδυασμό με μια σειρά άλλα μέτρα (ενημέρωση ευρύτερων κοινωνικών

---

¹⁹¹⁰ Ο Ρ. Φακιολάς (1978:100-130) υπολογίζει τον αριθμό των απεργιών στις κρατικές υπηρεσίες σε 6 εργάσιμες ημέρες για το 1964.

¹⁹¹¹ Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει ο Θ. Κατσανέβας (1983:151-153), μελετώντας το χρονικό διάστημα 1953-1977. Μάλιστα, αυξάνει το σχετικό εύρος μεταξύ Ιανουαρίου και Μαΐου κάθε έτους.

¹⁹¹² Διαφορετική προσέγγιση, για τους εργαζόμενους του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, υιοθετεί η Γ. Κραβαρίτου-Μανιτάκη (1986:287-306) και οι Κουκουλές & Τζαννετάκος (1986:60-73). Για τους συγγραφείς αυτούς η ερμηνεία του προαναφερόμενου κενού θα πρέπει να αναζητηθεί και στο ν. 1365/1983 για την κοινωνικοποίηση των επιχειρήσεων δημόσιου χαρακτήρα και κοινής ωφέλειας.

ομάδων και προσπάθεια για συμμετοχή τους στις κινητοποιήσεις, ανακοινώσεις στον ημερήσιο κυρίως τύπο, εξασφάλιση της στήριξης των ενώσεων γονέων κ.ά.) θα οδηγήσουν στην ικανοποίηση των εκάστοτε διεκδικήσεων.¹⁹¹³

Πρώτα, όμως, εξαντλείται κάθε περιθώριο διαλόγου με τους ιθύνοντες της πολιτείας. Έτσι, τον Ιανουάριο του 1964 η ομοσπονδία «*δix επεσκέφθη*» τον αρμόδιο υπουργό Γ. Κορμούλη με σκοπό να ανταλλάξει μαζί του γνώμες για διάφορα θέματα. Μεταξύ αυτών, η αύξηση των θέσεων στους διάφορους οργανικούς βαθμούς (συνεπώς και στους ανώτερους) της εκπαίδευσης, μετά και την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των δασκάλων κατά 2.000.¹⁹¹⁴ «*Ο κ. Υπουργός επέδειξε κατανόησιν και διαβεβαίωσε την Διοίκησιν, ότι όσων εκ των θεμάτων είναι δυνατή η επίλυσις των θα τα προωθήση το δυνατόν ταχύτερον*».¹⁹¹⁵

Δεν ξέρουμε ποια ήταν η τύχη των παραπάνω αιτημάτων, αλλά οι επαφές της ομοσπονδίας με διάφορους εκπροσώπους του πολιτικού κόσμου και η ενημέρωσή τους σχετικά με τις θέσεις της θα συνεχιζόταν. Τον επόμενο μήνα, το Φεβρουάριο,

---

¹⁹¹³Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Δ.Ο.Ε. επανεντάσσεται στην Α.Δ.Ε.Δ.Υ. στις 24-6-1965 (Δ.Β.,570:8;572:17-18). Επίσημα συμμετέχει στο 19^ο Πανδημοσιούπαλληλικό Συνέδριο στις 11/10/1965 (Αποστολόπουλος,2004:147-180). Ειδικότερα, μετά την απελευθέρωση δραστηριοποιούνται στο δημόσιο τομέα σε επίπεδο συνομοσπονδίας τρεις οργανώσεις. Οι δύο προέρχονταν από το μεσοπόλεμο και ήταν η Σ.Δ.Υ.Ε. (Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων Ελλάδος) με σοσιαλιστικό ιδεολογικό στίγμα και η Κ.Π.Ε. (Κεντρική Πανυπαλληλική Επιτροπή) με κομμουνιστικό ιδεολογικό προσανατολισμό (Αποστολόπουλος,2011:318-322). Την ίδια εποχή μερικές συνδικαλιστικές οργανώσεις της συντηρητικής παράταξης αντιλαμβανόμενες την αναγκαιότητα συντονισμού και κοινής δράσης των ομοσπονδιών, μέσα από την ίδρυση και λειτουργία μιας τριτοβάθμιας συνδικαλιστικής οργάνωσης, ίδρυσαν την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ιδρύεται το 1945 με βάση τη Συντακτική Πράξη 59. Στην πραγματικότητα θα γεννηθεί μέσα στη σκληρή αντιπαράθεση των Δεκεμβριανών. Η συγκεκριμένη τριτοβάθμια οργάνωση διοικείται από τη 17μελή Εκτελεστική Επιτροπή, καθώς και από το 85μελές Γενικό Συμβούλιο (Δ.Β.,1019:7).

Μέσα στο μεταπολεμικό κλίμα οι τρεις δημοσιούπαλληλικές οργανώσεις θα ακολουθήσουν διαφορετική πορεία, που ήταν συγκρουσιακή μεταξύ τους. Έτσι, οι δημόσιοι υπάλληλοι εντάχθηκαν σ' αυτές ανάλογα με την ιδεολογία τους. Οι νικητές του εμφυλίου δεν θα αφήσουν αρκετά περιθώρια για ελεύθερα συνδικάτα. Ο εκτοπισμός των ηγεσιών τους και η αποσυσπείρωσή τους (διώξεις, φυλακίσεις, απολύσεις) θα οδηγήσουν στη διάλυση πρώτα της Κ.Π.Ε. και στη συνέχεια της Σ.Δ.Υ.Ε.

Η Δ.Ο.Ε., αρχικά, θα κρατήσει ίσες αποστάσεις από τη Σ.Δ.Υ.Ε και την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Στη συνέχεια θα ενταχθεί στη δύναμη της δεύτερης τον Ιούλιο του 1947. Τον Αύγουστο του 1948 θα ξεσπάσει η πρώτη κρίση μεταξύ ομοσπονδίας και τριτοβάθμιας οργάνωσης, με αφορμή τις οικονομικές διεκδικήσεις και την αναβολή μιας απεργιακής κινητοποίησης που είχε αποφασιστεί. Την περίοδο αυτή, ιδίως μεταξύ 1951-1953, κοντά στη Δ.Ο.Ε. συσπειρώθηκαν ευρύτερες δημοσιούπαλληλικές συνδικαλιστικές δυνάμεις που αντιδρούσαν στην ακολουθούμενη επιδοματική πολιτική για τους υπαλλήλους του υπουργείου Οικονομικών και διεκδικούσαν ένα νέο μισθολόγιο περισσότερο δίκαιο.

Η περίοδος από το 7^ο Πανδημοσιούπαλληλικό Συνέδριο του 1950 έως το 12^ο του 1955 είναι μια περίοδος φαινομενικής συμπόρευσης των δύο οργανώσεων. Το 1955 θα έχουμε ρήξη των σχέσεων Δ.Ο.Ε. – Α.Δ.Ε.Δ.Υ. για δύο κυρίως λόγους: α) τη διεκδίκηση από μέρους της Δ.Ο.Ε. μεγαλύτερης εκπροσώπησης στη διοίκηση της τριτοβάθμιας οργάνωσης, με βάση και τον αριθμό των μελών της, β) το μισθολογικό ζήτημα, αφού κάποιοι κλάδοι διεκδικούσαν μέσα στους κόλπους της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ξεχωριστό μισθολόγιο, ενώ η Δ.Ο.Ε. επέδωκε την ενιαία οικονομική αντιμετώπιση όλων των δημοσίων υπαλλήλων (Αποστολόπουλος,2011: 319). Η Δ.Ο.Ε. θα αποχωρήσει τελικά το 1956. Μαζί με τη Δ.Ο.Ε. θα αποχωρήσουν και άλλες οργανώσεις. Οι συνέπειες αυτής της εξέλιξης για το σύνολο των δημοσίων υπαλλήλων θα είναι μεγάλες.

¹⁹¹⁴ Δ.Β., 531:8;545:4.

¹⁹¹⁵ Δ.Β., 533:8.

επισκέπτεται τον αρχηγό του Κόμματος των Προοδευτικών Σ. Μαρκεζίνη και ζητά τη συνδρομή του στη διαμόρφωση ενός δίκαιου ενιαίου μισθολογίου, στο οποίο δεν παραγκωνίζονταν οι εκπαιδευτικοί.¹⁹¹⁶ Επιπλέον, θεωρεί απαραίτητη την ακώλυτη προαγωγή μέχρι τον προτελευταίο βαθμό (2^ο), την αύξηση των θέσεων των διευθυντών β΄ σε αριθμό ανάλογο των 5θέσιων και 6θέσιων σχολείων και την παραχώρηση 200 ακόμη θέσεων διευθυντών α΄, με σκοπό να καλύψουν τις ανάγκες των πρότυπων λεγόμενων σχολείων.¹⁹¹⁷

Η άνοδος της Ένωσης Κέντρου στην εξουσία (16/2/64) θα φέρει τον ίδιο το Γ. Παπανδρέου υπουργό Παιδείας, υφυπουργό το Λ. Ακρίτα και γενικό γραμματέα του υπουργείου τον Ε. Παπανούτσο. Η Δ.Ο.Ε. θα δείξει εξ αρχής ότι έτρεφε μεγάλες ελπίδες από τη συντελούμενη αλλαγή, τόσο για τα κλαδικά της αιτήματα, όσο και για την εκπαίδευση γενικότερα.¹⁹¹⁸ Έτσι, επισκεπτόμενη το νέο υφυπουργό θα επαναλάμβανε και θα ανέπτυσσε όσα είχε πει στο Σ. Μαρκεζίνη. Ο Λ. Ακρίτας θα ακούσει τις θέσεις των δασκάλων χαρακτηρίζοντας απολύτως δικαιολογημένες αρκετές από αυτές, όπως η αύξηση του αριθμού των διευθυντών μέχρι τον αριθμό των πολυθέσιων σχολείων.¹⁹¹⁹

Οι σχετικές συναντήσεις θα πύκνωναν το επόμενο χρονικό διάστημα, καθώς προέκυπταν για μελέτη νέα ζητήματα.¹⁹²⁰ Η πραγματική όμως στροφή συντελείται με την ανακοίνωση των μέτρων της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης (4/64).¹⁹²¹ Η ανταλλαγή απόψεων αυξάνεται κατακόρυφα και περιλαμβάνει κάθε είδους πρόβλημα. Η αρχή γίνεται από τα βαθμολογικά θέματα, που ήταν φλέγον ζήτημα για

---

¹⁹¹⁶ Δ.Β., 534:1-2. «Κατά ταύτα, δημιουργία προνομιούχων και μη τάξεων Δημ.Υπαλλήλων, εντός μιας δημοκρατούμενης Χώρας ως η Ελλάς, είναι εξ ολοκλήρου απαράδεκτος. Εάν δε, παρά πάσαν έννοιαν Ηθικής και Δικαίου, ήθελε καθιερωθή τιμητική διάκρισις υπέρ ορισμένων Υπαλλήλων, εις την χορείαν αυτών την πρώτην θέσιν δέον να κατέχουν οι Διδάσκαλοι, λόγω του έργου, το όποιον ούτοι επιτελούν, αλλά και του γεγονότος, ότι ουδεμίαν άλλην απολαβήν έχουν, πέραν των, καθ' έκαστον μήνα, λαμβανομένων αποδοχών των. Συνεπώς, τυχόν μειωτική μεταχείρισις των Διδασκάλων εν τη αντιμετώπισει του μισθολογικού προβλήματος των Δημ. Υπαλλήλων, θα αποτελέσει κόλαφον διά τον Λειτουργόν της Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως με επιπτώσεις πλέον ή δυσμενείς επί της καθόλου παιδευτικής αποδόσεώς του».

¹⁹¹⁷ Τα αιτήματα αυτά χαρακτηρίζονταν «υπερηθικά και δίκαια».

¹⁹¹⁸ Δ.Β., 535:5;544:4.

¹⁹¹⁹ Δ.Β., 536:12. Μάλιστα, «η διοίκησης ηυχάριστησε θερμώς τον κ. Ακρίταν δια την κατανόησιν, την οποίαν επέδειξε και δια το ενδιαφέρον του...και διαβεβαίωσεν αυτόν, ότι ο διδασκαλικός κλάδος...θα καταβάλη πάσαν προσπάθειαν δια την επιτυχίαν του προγράμματος της κυβερνήσεως εις τον τομέα της εκπαιδεύσεως, επ' αγαθώ του εθνικού συνόλου».

¹⁹²⁰ Δ.Β., 539:8;540:8.

¹⁹²¹ Ο.π.: 8. «Τα νέα μέτρα για την Παιδεία, που εξήγγειλε το περασμένο Σάββατο, απ' το ραδιόφωνο, ο πρόεδρος της κυβερνήσεως κ. Γ. Παπανδρέου και που αποτελούν, αυτή τη στιγμή, αντικείμενο νομοθετικής διατυπώσεως, καλύπτουν κατά ένα σοβαρό μέρος ή και υπερκαλύπτουν, σε άλλες περιπτώσεις, χρόνια αιτήματα της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας. Είναι αναμφισβήτητα ριζοσπαστικά και δημιουργούν νέα κατάσταση πραγμάτων, προς την οποία συγκεντρώνεται τώρα η προσοχή και το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών και του Λαού».

τους εκπαιδευτικούς της εποχής εκείνης.¹⁹²²Οι τελευταίοι έκαναν λόγο για «*νέους ορίζοντες*» που απαιτούσαν «*προσοχή, φρόνηση και ενδιαφέρον*».¹⁹²³Πυξίδα των ενεργειών της η Δ.Ο.Ε. έχει την πεποίθηση ότι «*η αναγέννηση της πατρίδος μας θα συντελεστεί μόνον, αν αξιοποιηθεί η Λαϊκή Παιδεία*».¹⁹²⁴Τις απόψεις της αυτές μεταφέρει και στον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Σ. Στεφανόπουλο.¹⁹²⁵

Οι προηγούμενες πρακτικές είχαν «εγκαινιαστεί» ήδη από τους τελευταίους μήνες του 1963, κατά την πρώτη θητεία της κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου. Όπως τόνιζε η Δ.Ο.Ε., με κάποια δόση φιλαρέσκειας, στην έκθεση πεπραγμένων του συνδικαλιστικού έτους 1963-1964 «*χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ημερών εκείνων ήταν οι πολύωρες ή καλύτερα οι ημερήσιες συνεδριάσεις της διοικήσεως της Δ.Ο.Ε., οι μεταμεσονύκτιες επισκέψεις της στο Καστρί, οι επαφές της με τον αντιπρόεδρο της κυβερνήσεως και τον υπουργό των οικονομικών και τα διαδοχικά ανακοινωθέντα της στον ημερήσιο τύπο. Αποτέλεσμα των ενεργειών αυτών υπήρξε η εξαγγελία των γνωστών μέτρων*».¹⁹²⁶

Ο αποκλεισμός όμως των μη μετεκπαιδευθέντων από τις διαδικασίες επιλογής στελεχών αποτελεί σημείο τριβής μεταξύ συνδικάτου και υπουργείου Παιδείας. Η ομοσπονδία θέτει φορτικά το θέμα αρκετές φορές, ιδιαίτερα τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1964.¹⁹²⁷Ταυτόχρονα, εκφράζει τη διαφωνία της για την κατάργηση της μετεκπαίδευσης των δασκάλων στο πανεπιστήμιο και τη μεταφορά της στις αρμοδιότητες του νεοσύστατου Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.¹⁹²⁸

Καθώς ο νόμος «*Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Εκπαιδεύσεως*» συζητιόταν στην Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως, το συνδικάτο επέτεινε τις ενέργειές

---

¹⁹²² Δ.Β., 542:8;545:5.

¹⁹²³ Δ.Β., 543:1.

¹⁹²⁴ Ο.π.

¹⁹²⁵ Δ.Β., 543:8. Είχε προηγηθεί το Μάρτιο συνάντηση και με τον υπουργό οικονομικών Κ. Μητσοτάκη. Η πολιτική της Ένωσης Κέντρου, σύμφωνα με τον τελευταίο, ήταν να ασχοληθεί με τα βαθμολογικά ζητήματα των εκπαιδευτικών και όχι με τα οικονομικά, αφού αυτό είχε συμβεί στην προηγούμενη θητεία της (διάρκειας 50 ημερών). Συνάντηση με τον υπουργό οικονομικών θα πραγματοποιούνταν και το Μάιο.

¹⁹²⁶ Ο.π.: 2.

¹⁹²⁷ Δ.Β., 571:2. Από την έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1964-1965. Μάλιστα, ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. θα συναντούσε, γι' αυτό αλλά και για άλλα ζητήματα, το Λ. Ακρίτα τέσσερις φορές μόνο το μήνα Αύγουστο (6, 25, 27 και 29).

¹⁹²⁸ Αυτά τόνιζε σε συνάντηση που είχε με το Ε. Παπανούτσο στις 30 Ιουλίου του 1964 (Δ.Β.,571:3). Το υπουργείο έκανε λόγο για καθολική μετεκπαίδευση των εργαζομένων στην εκπαίδευση (μέσα σε λίγα χρόνια θα μετεκπαιδευόντουσαν όλοι οι εκπαιδευτικοί), εξίσου άρτια με την καταργούμενη.

του.¹⁹²⁹ Γίνεται δεκτό από τον υφυπουργό Λ. Ακρίτα, στον οποίο παρουσιάζει μια σειρά από τροποποιήσεις. Σε αυτές αναφέρεται στη διεύρυνση του βαθμού του διευθυντή β' και στην αύξηση των διευθυντών α'. Ο Λ. Ακρίτας υποστήριζε ότι κάθε τροποποίηση που βελτιώνει το υπό συζήτηση νομοθέτημα θα γινόταν δεκτή, όχι όμως και αυτές που θα το νόθευαν.

Ο κύκλος αυτός θα έκλεινε με εκτενή συζήτηση όλων των προβλημάτων με το γενικό γραμματέα του υπουργείου Παιδείας Ε. Παπανούτσο (4/9). Ο τελευταίος ήταν επιφυλακτικός απέναντι στις προτεινόμενες από την ομοσπονδία τροπολογίες. Αυτό που υποσχόταν ήταν να υιοθετηθεί ένα μέρος από αυτές. Επιπλέον, προσέθετε ότι όλοι οι δάσκαλοι έχουν δικαίωμα συμμετοχής στην κρίση για την επιλογή του εποπτικού προσωπικού, ανεξαρτήτως του αν έχουν μετεκπαιδευτεί στο πανεπιστήμιο ή όχι.¹⁹³⁰ Αυτό που ανέμεναν οι δάσκαλοι ήταν οι υποσχέσεις αυτές να πάρουν συγκεκριμένη μορφή και μάλιστα νομική. Και αν αυτά λέγονταν για τα εκπαιδευτικά-βαθμολογικά, η πρόοδος των συζητήσεων για τα οικονομικά ήταν μικρή.¹⁹³¹

Ο διάλογος με τα δύο συναρμόδια υπουργεία θα συνεχιστεί. Ο Λ. Ακρίτας ζητά τη σύνταξη οικονομικής μελέτης για την επιβάρυνση που θα προκαλούσε η διεύρυνση του 3^{ου} βαθμού και η ακώλυτη προώθηση στο 2^ο, που επιθυμούσαν οι εκπαιδευτικοί. Για τις προηγούμενες ενιαιοποιήσεις και αυξήσεις θέσεων, ο υπουργός οικονομικών, σε νέα συνάντησή του με το συνδικάτο, προέβλεπε την ανάγκη για πίστωση χρόνου, προκειμένου να εξεταστούν τα βαθμολογικά ζητήματα σε συνδυασμό με άλλα συναφή δημοσιοϋπαλληλικά θέματα.¹⁹³²

Ακολουθεί μία περίοδος κατά την οποία η Δ.Ο.Ε. προβαίνει σε μια σειρά ανακοινώσεων, με σκοπό να καταστήσει ευρύτερα γνωστά τα αιτήματά της και να ενημερώσει σχετικά με αυτά την κοινή γνώμη.¹⁹³³ Οι διαμαρτυρίες της υποστήριζε πως ήταν δίκαιες και επιβεβλημένες, ενώ δεν προέκυπταν από καμιά, όπως έλεγε, «κακώς εννοούμενη συνδικαλιστική ορθοδοξία». Το πρόβλημα καλούνταν να το λύσει

---

¹⁹²⁹ Δ.Β., 548:8. Η συζήτηση θα πραγματοποιούνταν κυρίως τον Αύγουστο και του Σεπτεμβρίου του 1964. Σε σχετικό αίτημα προς τον Γ. Παπανδρέου, ο τελευταίος δήλωνε αδυναμία να μελετήσει τα θέματα των εκπαιδευτικών εξαιτίας της νέας όξυνσης του Κυπριακού.

¹⁹³⁰ Δ.Β., 549:16.

¹⁹³¹ Ο.π.; 550:2. Χαρακτηριστικό είναι ότι την περίοδο αυτή τη Δ.Ο.Ε. την απασχολεί μια ιδιαίτερη κατηγορία δασκάλων και τα δικαιώματά τους, αυτοί «οι οποίοι απολύθηκαν κατά τα έτη της ανωμαλίας (1940-1950) ή παρητήθησαν ή εξετοπίστησαν, και επανήλθον αργότερον είτε δ' ειδικών νόμων, είτε δι' υπουργικών αποφάσεων, είτε δι' επαναδιορισμού, είτε άλλως πως... Η αποκατάσταση των απολυθέντων δια των υπ' αριθμ. 39 και 24 Σ. Πράξεων».

¹⁹³² Ο.π.: 8.

¹⁹³³ Δ.Β., 551:2-3.

ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου, που ήταν συνάμα και υπουργός Παιδείας.¹⁹³⁴ Την ίδια στιγμή η ομοσπονδία χαρακτήριζε αποκυήματα φαντασίας τα δημοσιεύματα στον ημερήσιο τύπο που υποστήριζαν ότι είχε επέλθει ρήξη στις σχέσεις της με τον αρμόδιο υφυπουργό και ότι ο τελευταίος αρνούνταν κάθε συνάντηση μαζί της.¹⁹³⁵

Προς επίρρωση αυτών συναντά ξανά τον γενικό γραμματέα Ε. Παπανούτσο, εξ ονόματος του υφυπουργού. Η συνεργασία αυτή αφορούσε το σύνολο των θεμάτων που απασχολούσαν τους δασκάλους και θα αποτιμηθεί ως γόνιμη και εποικοδομητική. Επιθυμία του Ε. Παπανούτσου ήταν να μην φύγουν οι τελευταίοι με «άδεια χέρια».¹⁹³⁶ Κατανοούσε και ο ίδιος τις προσδοκίες που συνέδεαν με το ν. 4379/1964. Τα βαθμολογικά θέματα, μετά τις συνεχείς συναντήσεις με τους αρμοδίους,¹⁹³⁷ φαίνονταν να εξελίσσονται καλά. Η παρέμβαση του Γ. Παπανδρέου υπέρ των αιτημάτων των εκπαιδευτικών θα είναι καταλυτική, ενώ η ομοσπονδία έκανε λόγο για «μέγα άλμα προς τα εμπρός».¹⁹³⁸

Την ίδια τύχη, όμως, δε θα έχει η δεύτερη ομάδα σημαντικών αιτημάτων, τα οικονομικά. Νέες συναντήσεις, κυρίως με τον υπουργό οικονομικών, θα απέβαιναν άκαρπες. Ιδιαίτερα, η χορήγηση θέσεων διευθυντή α΄ και η αύξηση των θέσεων διευθυντή β΄, που αποτελούσαν τους προθαλάμους για τη στελέχωση της εκπαίδευσης, προκαλούν πολλές τριβές ανάμεσα στα δύο μέρη. Όπως έλεγε με έμφαση η Δ.Ο.Ε., «ο κ. Υπουργός ετήρησε χαρακτηριστική σιγή».¹⁹³⁹ Έτσι, στις αρχές του 1965 ξεκινά ένας νέος γύρος επαφών.

Η αρχή γινόταν από τον Ε. Παπανούτσο, ο οποίος έτεινε ευήκοον ους σε αυτά που διεκδικούσαν οι δάσκαλοι. Θα επακολουθούσαν επαφές με τον Γ. Παπασπύρου (αντιπρόεδρο της κυβέρνησης) και το Λ. Ακρίτα.¹⁹⁴⁰ Ο τελευταίος χαρακτήριζε ως

---

¹⁹³⁴ Δ.Β., 553:8.

¹⁹³⁵ Δ.Β., 554:9.

¹⁹³⁶ Ο.π.: 12.

¹⁹³⁷ Δ.Β., 555:1-3;571:6. Μεταξύ των πολιτικών προσώπων που θα συναντούσε η Δ.Ο.Ε. ήταν ο ειδικός σύμβουλος του υπουργού Παιδείας Ε. Τσουδερός (5/11/64 και 6/2/65), ο αναπληρωτής υπουργός συντονισμού Α. Παπανδρέου (9 και 17/12/64) και τα μέλη του λεγόμενου μικρού υπουργικού συμβουλίου (7 και 8/2/65).

¹⁹³⁸ Με δημοσίευσμά της θα αντικρούσει ως συκοφαντικές ανακρίβειες τα δημοσιεύματα του ημερήσιου τύπου ότι «η Ιερά Σύνοδος διερευνά το θέμα Παπανούτσου, καταγγελλθέντος υπό των Νέων Θεολόγων, των Εκπαιδευτικών και των σπουδαστών, ως θεμελιώσαντος την Παπανδρεϊκήν Παιδείαν εις αντιχριστιανικές και μαρξιστικές αρχάς, συμφώνως προς τας προσωπικές δοξασίας του» (Ο.π.:12). Μάλιστα, το δημοσίευμα αυτό ερχόταν στα σαραντάχρονα του Διδασκαλικού Βήματος, αφού το τελευταίο εκδίδεται για πρώτη φορά τον Αύγουστο του 1924.

¹⁹³⁹ Δ.Β., 559:2.

¹⁹⁴⁰ Οι Ball & Peters (2001:206) επισημαίνουν ότι οι ομάδες πίεσης επιζητούν ιδιαίτερες σχέσεις με τα μέλη του κοινοβουλίου, αλλά - εκτός κάποιων σημαντικών εξαιρέσεων - οι σχέσεις αυτές οδηγούν σε επιτυχείς εκβάσεις για τις ομάδες μόνον όταν οι βουλευτές αντιμετωπίζουν τη συγκεκριμένη ομάδα ούτως ή άλλως με κάποια συμπάθεια ή εκτίμηση από πριν.

ηθική μείωση την παρεμπόδιση της εξέλιξης των δασκάλων μέχρι το 2^ο βαθμό (του στελέχους).¹⁹⁴¹ Το σημαντικότερο επιχείρημα που προβαλλόταν για τη μη ικανοποίηση της συγκεκριμένης διεκδίκησης ήταν ότι ο βαθμός αυτός είχε χορηγηθεί στον κλάδο, προοριζόταν όμως μόνο για όσους ήταν επιθεωρητές.¹⁹⁴² Τελικά, μετά από αρκετές αμφιταλαντεύσεις, το τέλος θα είναι αίσιο και γι' αυτά τα αιτήματα.¹⁹⁴³

Η ηγεσία, όμως, του συνδικάτου δεχόταν έντονη κριτική από κάπου που, μάλλον, δεν περίμενε: από το Εποπτικό Συμβούλιο της ομοσπονδίας. Το τελευταίο απαιτούσε από αυτήν «εντονωτέραν αγωνιστικήν διάθεσιν» για όλα τα φλέγοντα ζητήματα. Ως αντίλογο το Δ.Σ. της ομοσπονδίας ανέφερε ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα είχε κάνει «αλλεπάλληλες παραστάσεις» στους ιθύνοντες και είχε εκδώσει 4 εγκυκλίους, 5 υπομνήματα, 1 συνοπτικό σημείωμα, 3 τηλεγραφήματα και 21 ανακοινώσεις. Κατά τη γνώμη του όλα τα παραπάνω ήταν υπεραρκετά δείγματα αγωνιστικής διάθεσης.¹⁹⁴⁴ Η διαφοροποίηση αυτή θα έληγε εκεί, χωρίς παραπέρα συνέχεια.

Παρά την ικανοποίηση πολλών από τα αιτήματα των δασκάλων, οι συζητήσεις με το υπουργείο Παιδείας δε σταματούν. Ο πρώτος που θα συναντούσε η Δ.Ο.Ε. ήταν ο Ε. Παπανούτσος, ο οποίος εκτελούσε χρέη υφυπουργού Παιδείας.¹⁹⁴⁵ Τη «σκυτάλη» έπαιρνε ο υφυπουργός οικονομικών, που θα συνεξέταζε με το συνδικάτο το συνταξιοδοτικό καθεστώς των δασκάλων.¹⁹⁴⁶ Οι τελευταίοι θα προσφύγουν ξανά στον υφυπουργό Παιδείας υποστηρίζοντας ότι τελικά δεν πραγματοποιήθηκαν από την επίσημη πολιτεία, τα εξής υπεσχημένα: α) τα οφέλη της χορήγησης του βαθμού του διευθυντή α' δεν επεκτάθηκαν και στους διευθυντές β', που συνταξιοδοτούνταν έως τα μέσα του 1966, β) δεν επιτρεπόταν η συμμετοχή στις διαδικασίες επιλογής όσων δε διέθεταν πανεπιστημιακή μετεκπαίδευση και γ) δεν είχε γίνει μέχρι τότε η επανασύνταξη-διόρθωση του πίνακα προαγωγών των διευθυντών β'.¹⁹⁴⁷ Ο Ε.

---

¹⁹⁴¹ Ο.π.: 12.

¹⁹⁴² Δ.Β., 560:1-2.

¹⁹⁴³ Ο.π.: 3. Υπέρ των αιτημάτων των εκπαιδευτικών θα συνηγορούσε και ο Λ. Ακρίτας, παρά το γεγονός ότι ασθενούσε σοβαρά.

¹⁹⁴⁴ Δ.Β., 562:6-8. Το Εποπτικό Συμβούλιο θα κατηγορηθεί ότι υπερέβη τις αρμοδιότητές του, ενώ προς στιγμήν θα παραιτούνταν ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. για λόγους ευθιξίας.

¹⁹⁴⁵ Ο.π.: 1. Η συζήτηση περιστρέφεται κυρίως γύρω από την κατάργηση της απογευματινής εργασίας των εκπαιδευτικών.

¹⁹⁴⁶ Δ.Β., 563:1-2. Στη συνάντηση αυτή θα γινόταν λόγος και για τους εκπαιδευτικούς που απολύθηκαν με το Θ' Ψήφισμα και επανήλθαν στην υπηρεσία με το νόμο 1540/1950 ως εγνωσμένης νομιμοφροσύνης. Επιπλέον, θα επανασυζητούνταν το ενιαίο μισθολόγιο των δημοσίων υπαλλήλων, στο οποίο ο υφυπουργός οικονομικών ήταν αρνητικός «...γιατί το εθνικό θέμα της Κύπρου δημιούργησε και δημιουργεί απρόβλεπτες δαπάνες, που ανατρέπουν σχέδια και υποσχέσεις της κυβερνήσεως, οικονομικού χαρακτήρος».

¹⁹⁴⁷ Δ.Β., 564:8.

Παπανούτσος θα αντέλεγε ότι συναντούσε τη σταθερή άρνηση του υπουργείου οικονομικών. Για τα θέματα που μπορούσαν να δοθούν λύσεις, υποσχόταν ότι θα δίνονταν σύντομα. Η άρνησή του ήταν κάθετη σε οποιαδήποτε τροποποίηση του εκπαιδευτικού νομοσχεδίου (ν. 4379/1964).

Τα προηγούμενα αιτήματα μεταφέρει η ομοσπονδία σχεδόν αυτούσια στο νέο υφυπουργό Παιδείας Γ. Μυλωνά. Προσέθετε, όμως, και κάτι ακόμη: η επιλογή του εποπτικού προσωπικού να γίνει με αδιάβλητα κριτήρια.¹⁹⁴⁸ Το θέμα αυτό, σε συνδυασμό με την επανασύνταξη του πίνακα προαγωγών των διευθυντών β', είχε μετατραπεί σε πονοκέφαλο για τη Δ.Ο.Ε. Ο υφυπουργός θα τηρούσε επιφυλακτική στάση, με το αιτιολογικό της ελλιπούς ενημέρωσης.¹⁹⁴⁹

Ένα ζήτημα παρέμενε άλυτο: ο αποκλεισμός των μη μετεκπαιδευθέντων από το δικαίωμα συμμετοχής στις επιλεκτικές διαδικασίες. Η ομοσπονδία θα επανερχόταν δριμύτερη και μετά την ψήφιση του σχετικού νόμου. Έτσι, κάνει ειδικό διάβημα στο Ε. Παπανούτσο για το συγκεκριμένο θέμα, στο οποίο θα συναντούσε την άρνηση του τελευταίου. Μάλιστα, αυτό γίνεται τη στιγμή που αρχίζει η επανασυζήτηση του νόμου από τη Βουλή, μετά από σχετική πρόταση της Ε.Ρ.Ε.¹⁹⁵⁰ Το Απρίλιο του ίδιου χρόνου (1965) συζητά το ζήτημα και με τον υφυπουργό Παιδείας, ο οποίος χαρακτηρίζει τη σχετική διάκριση «αριστοκρατική» και επιφυλάσσεται να τη μελετήσει.

Το συνδικάτο με συνεχείς υπομονήσεις ζητά να υπερνικηθούν οι δυσχέρειες και να συμπληρωθεί γρήγορα το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.¹⁹⁵¹ Σαν επιστέγασμα όλων αυτών, διεκδικεί μακροχρόνια μετεκπαίδευση (διετής) των εκπαιδευτικών σε αντιστάθμισμα της πανεπιστημιακής που καταργούνταν. Την ίδια εποχή (6/65) η Δ.Ο.Ε. επανεντάσσεται στις τάξεις της Α.Δ.Ε.Δ.Υ.¹⁹⁵²

---

¹⁹⁴⁸ Δ.Β., 567:8.

¹⁹⁴⁹ Δ.Β., 568:12.

¹⁹⁵⁰ Δ.Β., 571:3. Στην έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1964-1965.

¹⁹⁵¹ Ο.π.: 4. Συναντήσεις πραγματοποιούνται για το συγκεκριμένο θέμα στις 25/5/1965 με τον υφυργό Παιδείας Γ. Μυλωνά και στις 4/6/1965 με το γενικό γραμματέα Ε. Παπανούτσο.

¹⁹⁵² Δ.Β., 570:5. Όπως χαρακτηριστικά έγραφε το Διδακταλικό Βήμα, η ομοσπονδία «βρήκε ακόμη την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι μερικές ομάδες ισχυρών δημοσιοϋπαλληλικών κύκλων, που εμποδίζουν συστηματικά την εφαρμογή κάθε δίκαιου μέτρου για το δημοσιοϋπαλληλικό κόσμο, είναι αδύνατο να χτυπηθούν και να παραμεριστούν χωρίς την έπαλξη της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Και την έπαλξη αυτή την εγκατέλειψε αδικαιολόγητα η οργάνωσή μας, για πολλά χρόνια, χωρίς μάχη και την παρέδωσε σ' εκείνους που караδοκούσαν να την μετατρέψουν σε χαλκείο ποικιλώνυμων επιδομάτων. Με την είσοδο της Δ.Ο.Ε στην Α.Δ.Ε.Δ.Υ. θα ενισχυθεί οπωσδήποτε το στρατόπεδο εκείνων που επιδιώκουν τη δικαιοσύνη, ανάμεσα στους δημοσίους υπαλλήλους, το ενιαίο μισθολόγιο και την ίση μεταχείριση». Σύμφωνα με το Ν. Σαλτερή (1998:24-25) Δ.Ο.Ε. και Ο.Λ.Μ.Ε. θα ενταχθούν στην Α.Δ.Ε.Δ.Υ. το 1950 (μετά την επανίδρυσή τους το 1946 και το 1949 αντίστοιχα). Ο Δημοσιοϋπαλληλικός Κώδικας (1811/1951), όμως, οριοθετεί ασφικτικά τα όρια της συνδικαλιστικής τους δράσης. Θα προσπαθήσουν να αποσπαστούν από την τρίτοβάθμια οργάνωση στις 4/9/1959 με αφορμή την κατάργηση των

Τα «Ιουλιανά» θα προκαλούσαν ανακατατάξεις και στην εκπαίδευση. Έτσι, νέος υπουργός Παιδείας θα γινόταν ο Ι. Διαμαντόπουλος και γενικός γραμματέας ο Α. Παπακωνσταντίνου. Η ομοσπονδία συνεχίζει τις επαφές και με τη νέα ηγεσία.¹⁹⁵³ Επιπρόσθετα, ζητά να ενημερωθεί από τον πρόεδρο του συμβουλίου επιλογής στελεχών Π. Χάρη για την πορεία της σχετικής διαδικασίας, ενώ αιτείται να μη συμμετέχουν σ' αυτή δάσκαλοι με λιγότερα από είκοσι χρόνια υπηρεσίας.¹⁹⁵⁴ Ουσιώδη είναι και αυτά που συζητιούνται με τον αρμόδιο υπουργό αμέσως μετά (28/7). Σε αυτή την ανταλλαγή απόψεων, η ομοσπονδία θα απαιτήσει την άμεση επανασύνταξη του πολύπαθου πίνακα προαγωγής διευθυντών β' (με βάση και τις πρόσφατες τότε αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας) και τη συνολική επανεξέταση του θέματος της αναπλήρωσης των επιθεωρητών.¹⁹⁵⁵

Η Δ.Ο.Ε. θα συνέχιζε τα διαβήματα και τις συσκέψεις και υπό το νέο κυβερνητικό σχήμα (κυβέρνηση Η. Τσιριμώκου, υπουργός Παιδείας Ε. Σαββόπουλος). Αυτό που ταλάνιζε τους δασκάλους ήταν ο τρόπος προαγωγής από βαθμό σε βαθμό.¹⁹⁵⁶ Ένα δεύτερο ήταν η μη υπογραφή του πίνακα των διευθυντών β'. Δικαιολογημένα θα τον χαρακτηρίσουν πολύπαθο, αφού είχε γίνει αντικείμενο μακρών συζητήσεων από τα δύο ενδιαφερόμενα μέρη και θα χρειαστούν πάμπολλες «παραστάσεις» από μέρους της ομοσπονδίας, χωρίς όμως να υπάρξει αποτέλεσμα.¹⁹⁵⁷ Ενώ τα ζητήματα αυτά περιπλέκονται από τις συνεχείς πολιτικές μεταβολές, το συνδικάτο αποδύεται σ' έναν αγώνα δρόμου να «κλείσει» όσο γίνεται

αιρετών εκπροσώπων των υπαλλήλων από τα υπηρεσιακά συμβούλια. Η Δ.Ο.Ε., αν και παραμένει, θα αποκλειστεί από το 18^ο Συνέδριο της συνομοσπονδίας (7-8/10/1963). Θα επανέλθει σ' αυτήν το 1965. Η ένταξη της γίνεται με πανηγυρική συνεδρίαση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Συνδικαλιστικά αποκτά 10 θέσεις στο Γενικό της Συμβούλιο, ενώ προβλεπόταν και αναλογική εκπροσώπησή της στην Εκτελεστική Επιτροπή (Δ.Β., 570:8; 572:17-18). Επρόκειτο για ενέργεια σημαντικής σπουδαιότητας, που ταυτόχρονα τερμάτιζε, όπως είδαμε, ένα συνδικαλιστικό έλλειμμα ετών, ενισχύοντας τις αγωνιστικές δυνατότητες και των δύο οργανώσεων. Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι χρησιμοποιούνταν ο όρος «επανάταξη», αφού η Δ.Ο.Ε. ανήκε προπολεμικά στην τριτοβάθμια οργάνωση ή σε όποιες την αντικατέστησαν. Μάλιστα, στο 19^ο Πανδημοσιούπαλληλικό Συνέδριο, που πραγματοποιείται στις 14/10/65, γενικός γραμματέας της εκτελεστικής επιτροπής της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. εκλέγεται ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. Χρ. Παπαζήσης.

¹⁹⁵³ Θα πραγματοποιηθούν τέσσερις μέσες στον Ιούλιο (22, 23, 24 και 28).

¹⁹⁵⁴ Δ.Β., 572:20.

¹⁹⁵⁵ Ο.π.; 598:10.

¹⁹⁵⁶ Δ.Β., 573:12. Το ζήτημα θα συζητιόταν και με τον πρωθυπουργό Η. Τσιριμώκο στις 4/9, ενώ είχαν προηγηθεί συναντήσεις με τους αρμοδίους του υπουργείου Παιδείας στις 11, στις 24 και στις 30/8. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά της Δ.Ο.Ε. στην τελευταία συνάντηση: «Στις 30 Αυγούστου, ο κ. Υπουργός υπόσχεται ότι θα υπογράψει τον πίνακα, άλλ' ούτε την άλλη ημέρα εκπληρώνει την υπόσχεσή του. Πραγματοποιείται τότε μακρά σύσκεψη στο γραφείο του, ο Γενικός Γραμματέας του υπουργείου αντιδρά, για διάφορους λόγους, μεμονωμένοι συνάδελφοι, που έχουν άμεσο προσωπικό ενδιαφέρον εισέρχονται στο γραφείο την ώρα της σύσκεψης και ζητούν να μην υπογραφεί ο πίνακας, αλλά να αναπεμφθεί. Η Διοίκηση της Δ.Ο.Ε. διαμαρτύρεται έντονα στον κ. Υπουργό και το θέμα μένει σε εκκρεμότητα για λίγες μέρες» (Δ.Β., 598:7).

¹⁹⁵⁷ Δ.Β., 574:1.

περισσότερα, πριν από κάθε επικείμενη κυβερνητική αλλαγή.¹⁹⁵⁸ Μια νέα προσπάθεια θα άρχιζε το Σεπτέμβριο του 1965 (κυβέρνηση Σ. Στεφανόπουλου, υπουργός Παιδείας Σ. Αλαμανής). Σε συνομιλία της με τον αρμόδιο υπουργό επέμενε να τηρηθεί από αυτόν η υπόσχεσή πως «η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση δεν θα θιγεί».¹⁹⁵⁹

Από τα κείμενα που δημοσιεύονται στο Διδασκαλικό Βήμα διαφαίνεται ότι οι δυσκολίες που αντιμετώπιζε η Δ.Ο.Ε., ιδιαίτερα στον τρόπο προαγωγής των δασκάλων, ήταν μεγάλες. Και γίνονται ακόμη μεγαλύτερες εξαιτίας των ξαφνικών μεταστροφών του υπουργείου, «που οφείλονταν σε κακές εισηγήσεις».¹⁹⁶⁰ Έτσι, οι εκπρόσωποι του συνδικάτου θα άρχιζαν ξανά τις συζητήσεις με τους ιθύνοντες της πολιτείας.¹⁹⁶¹ Το επόμενο βήμα ήταν να γίνουν δεκτοί «εις μακράν ακρόασιν» από τον πρωθυπουργό Σ. Στεφανόπουλο. Και από αυτόν ζητούν να διαφυλαχτεί ως «κόρη οφθαλμού» η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και να εφαρμοστεί το ενιαίο μισθολόγιο των δημοσίων υπαλλήλων. Αυτός θα συμφωνήσει «ασμένως» ότι «η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση θα μείνει οπωσδήποτε ανέπαφος...» και ότι επιθυμεί να διατηρήσει συνεχή επαφή με τον διδασκαλικό κόσμο «διότι τον θεωρεί κύριον παράγοντα εις την προσπάθειαν προόδου και εκσυγχρονισμού του Έθνους, ιδίως μετά την σύνδεσίν μας με την Κοινήν Αγοράν». Θετικό για τις θέσεις της ομοσπονδίας ήταν πως την προηγούμενη της συναντήσεως είχε λυθεί το ζήτημα των προαγωγών.

Μπορεί κάποια ζητήματα να είχαν βρει την επιθυμητή λύση, αυτό όμως δεν ίσχυε για όλα. Μεταξύ αυτών ήταν η ενιαιοποίηση ορισμένων βαθμών, συνήθως καταληκτικών, και η διεύρυνση ενός βαθμού αναφοράς, του 3^{ου} (διευθυντής β').¹⁹⁶² Παράλληλα, το ζήτημα των προαγωγών παρουσίαζε για μια ακόμη φορά τις

---

¹⁹⁵⁸ Δ.Β., 575:8.

¹⁹⁵⁹ Δ.Β., 576:1-2. Επιπλέον, σε σχετικό υπόμνημα γραφόταν ότι «η διοικήσεις της Δ.Ο.Ε. ανέπτυξε υμίν προφορικάς, δια του προέδρου της, τους λόγους οι οποίοι συνηγορούν υπέρ της και παρ' υμών υιοθετήσεως του νέου «περί προαγωγών των δημοδιδασκάλων» διατάγματος...». Ακόμη, «στις 16, 17, και 18 Νοεμβρίου, το Τεχνολογικό Ινστιτούτο Αθηνών, διοργανώνει «συνπόσιο» με θέμα την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ένας απ' τους 12 εισηγητές είναι και ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε., που μιλάει για την προσφορά της μεταρρύθμισης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Υπερασπίζεται τη μεταρρύθμιση, αλλά και δεν παραλείπει να υπογραμμίσει την αντίθεση του Κλάδου ως προς ορισμένες -τις γνωστές- λεπτομέρειες. Είναι φανερό πώς η Διοίκηση δεν παρέλειπε καμιά ευκαιρία από κείνες που της παρέχονταν για να υπερασπίσει τη μεταρρύθμιση. Σε κάθε άλλωστε, συνάντησή της με τον Υπουργό της Παιδείας ετόνιζε το ενδιαφέρον του Κλάδου γι' αυτή» (Δ.Β., 598:8).

¹⁹⁶⁰ Δ.Β., 577:8.

¹⁹⁶¹ Ο.π. Αυτές μάλιστα, αρκετές φορές γίνονται στην οικία του αρμόδιου υπουργού.

¹⁹⁶² Δ.Β., 578:1. Την επομένη, 1/10, ο γενικός γραμματέας του υπουργείου Παιδείας Α. Παπακωνσταντίνου θα υπέβαλε την παραίτησή του, διαφωνώντας με την προωθούμενη λύση, που ήταν ευνοϊκή για τους εκπαιδευτικούς. Την ίδια εποχή, η Δ.Ο.Ε. και η Ο.Λ.Μ.Ε. συναντούν από κοινού τον υπουργό Εργασίας Ε. Μπακατσέλο για θέματα που αφορούσαν το εργασιακό τους καθεστώς (18/10/65).

γνωστές «υποτροπές» του, ένα διαρκές πήγαινε-έλα. Έτσι, σε συνάντηση που θα έχει η Δ.Ο.Ε. με τον υπουργό Παιδείας το Νοέμβριο του 1965 (10) διαμαρτύρεται έντονα για την κατακράτηση του σχετικού διατάγματος. «*Επακολούθησε ζοηρός διάλογος, μετά τον οποίον ο κ. Υπουργός πείστηκε για το δίκαιο του Κλάδου και, παραβλέποντας τις παρασκηνιακές αντιδράσεις, που είχαν προσωπικό χαρακτήρα, έδωσε εντολή να δημοσιευτεί αμέσως το διάταγμα, πράγμα το οποίο και έγινε...*».¹⁹⁶³

Η συνάντηση επαναλαμβάνεται στο τέλος του μήνα, με αντικείμενο εκτός από το σύνθητες, τις προαγωγές, την αύξηση του αριθμού των 11θέσιων και 12θέσιων σχολείων (συνεπώς και του αντίστοιχου αριθμού διευθυντών) και την ολοκλήρωση της επιλογής στελεχών.¹⁹⁶⁴ Η Δ.Ο.Ε. ζητά την επίσπευση της σχετικής εργασίας, ενώ δυσφορία προκαλεί η συχνή απουσία από το αρμόδιο επιλεκτικό όργανο αρκετών μελών του. Ο υπουργό Παιδείας θα γινόταν δέκτης των παραπόνων της (22/11 και 27/11 του 1965).¹⁹⁶⁵ Η πολιτική ηγεσία διαβεβαίωνε πως και τα δύο ζητήματα θα λύνονταν σύντομα.

Η συζήτηση αυτή, καθώς και όσες θα ακολουθούσαν, θεωρούνται ενθαρρυντικές από τους δασκάλους. Για το πρώτο θέμα υπήρχαν απτά αποτελέσματα, αφού η επιλογή επιθεωρητών ολοκληρώνεται την τελευταία ημέρα του Δεκεμβρίου. Το συνδικάτο ανέμενε να τηρηθούν και τα υπόλοιπα που είχαν συμφωνηθεί από κοινού με την πολιτεία.¹⁹⁶⁶

Παρά τη σχετική πίεση από μέρους του, το έργο της πλήρωσης των θέσεων ευθύνης δεν προχωρά. Το Μάρτιο του 1966 (18) επισκέπτεται τον υπουργό Παιδείας, καθώς και τον πρόεδρο του Π.Ι. και τους ζητά την εκδίκαση των ενστάσεων, που είχαν ανακύψει κατά των αποτελεσμάτων της διαδικασίας επιλογής.¹⁹⁶⁷ Ταυτόχρονα, παρεμβαίνει στη διαμόρφωση του νέου πλαισίου (διετούς-ταχύρυθμης) επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στο προαναφερθέν ινστιτούτο. Με πολλά διαβήματα και «*συνεργασίες*» (9,16 και 18/3, 19/5) επιδιώκει να καλύψει κάθε πτυχή του θέματος (αριθμός εισακτέων, όριο ηλικίας, πρόγραμμα σπουδών, οικονομικά). Ένας από του λόγους για την ανάληψη αυτής της προσπάθειας ήταν πως θεωρούσε τη μετεκπαίδευση φυτώριο των μελλοντικών στελεχών. Για τους

---

¹⁹⁶³ Δ.Β., 580:8.

¹⁹⁶⁴ Δ.Β., 581:1.

¹⁹⁶⁵ Δ.Β., 598:8. Στην έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1965-1966.

¹⁹⁶⁶ Δ.Β., 584:8.

¹⁹⁶⁷ Δ.Β., 598:9.

τελευταίους, θα ζητούσε η χορήγηση του επιμίσθιου να συμπεριλαμβάνει και τους αναπληρωτές τους.¹⁹⁶⁸

Οι δάσκαλοι δήλωναν «αποφασισμένοι και έτοιμοι να κατέλθουν σε μεγάλο απεργιακό αγώνα για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους».¹⁹⁶⁹ Ήταν η πρώτη φορά που λεγόταν κάτι τέτοιο, έστω και ως απειλή, μετά τη μεγάλη απεργία του 1963. Φαινόταν ότι κάτι άλλαζε στο έως τότε εκπαιδευτικό «σκηνικό», και μάλιστα αρκετά γρήγορα. Εντός αυτού του νέου κλίματος οι εκπρόσωποί τους συναντούν τον υπουργό Παιδείας Σ. Αλαμανή.¹⁹⁷⁰

Η ανταλλαγή απόψεων περιστρέφεται, εκτός των άλλων, και στα εξής: α) στην ανάγκη να διοριστούν άμεσα αναπληρωτές επιθεωρητών στις κενές θέσεις, γιατί η απουσία τους είχε επιφέρει γενική στασιμότητα στις συγκεκριμένες εκπαιδευτικές περιφέρειες και β) στην απαίτηση να γίνει υπενθύμιση στους επιθεωρητές ότι απαγορεύεται η επαναπρόσληψη των βοηθών τους ως γραμματέων των Π.Υ.Σ.Π.Ε. Τόσο ο υπουργός, όσο και ο διευθυντής πρωτοβάθμιας Σ. Κατριβάνος (26/4) υπόσχονται την τακτοποίηση των συγκεκριμένων εκκρεμοτήτων.¹⁹⁷¹

Για δύο θέματα, όμως, ο αριθμός των συναντήσεων των δύο φορέων ήταν πραγματικά πρωτοφανής: το συνεχές ημερήσιο πρόγραμμα εργασίας¹⁹⁷² και το νομικό πλαίσιο των μεταθέσεων.¹⁹⁷³

Τμήμα των οικονομικών αιτημάτων, αλλά και του στελεχιακού, ήταν και η προαγωγή ενός μεγάλου αριθμού σχολείων από 11θέσια σε 12θέσια. Η συγκεκριμένη διεκδίκηση θα ακολουθήσει την ταραχώδη πορεία¹⁹⁷⁴ αρκετών συναφών αιτημάτων μέχρι την άνοιξη του 1966. Αυτό θα προκαλέσει την έκρηξη της Δ.Ο.Ε κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τον υπουργό Οικονομικών Σ. Μελά

¹⁹⁶⁸ Το αίτημα θα διαβιβάζοταν στο διευθυντή στοιχειώδους Σ. Κατριβάνο (21/4/66).

¹⁹⁶⁹ Δ.Β., 586:8. Επιπλέον, η Δ.Ο.Ε. ζητούσε την αυτοδίκαιη απόλυση των διευθυντών β' με συνολική υπηρεσία άνω των 35 ετών και ηλικία τα 56 έτη.

¹⁹⁷⁰ Δ.Β., 592:8.

¹⁹⁷¹ Δ.Β., 594:4;595:16.

¹⁹⁷² Δ.Β., 598:9. Συναντήσεις πραγματοποιούνται με τους αρμόδιους το δεύτερο εξάμηνο του 1965: στις 28/7, 20/9, 2/10, 3/11, 10/11, 20/11, 10/12, 20/12. Το πρώτο εξάμηνο του 1966: στις 10/1, 19/1, 12/3, 18/3, 25/3, 13/4, 19/4. Στη συνάντηση τις 20/12/65 θα συνεπικουρεί τη Δ.Ο.Ε και τα αιτήματά της η Συνομοσπονδία Γονέων (Α.Σ.Γ.Μ.Ε.). Επιπλέον, η ομοσπονδία θα επιδιώξει να αντιστρέψει το αρνητικό κλίμα που είχαν δημιουργήσει για το θέμα οι απαντήσεις αρκετών επιθεωρητών σε σχετικό ερώτημα του υπουργείου, που δεν ήταν ευνοϊκές ή ήταν διφορούμενες.

¹⁹⁷³ Ο.π. Συναντήσεις το δεύτερο εξάμηνο του 1965: 10/11, 27/11, 21/12, 22/12. Το πρώτο εξάμηνο του 1966: 21/1, 29/1, 18/3, 19/5, 2/6.

¹⁹⁷⁴ Ο.π.: 6. Η Δ.Ο.Ε. θέτει το ζήτημα αρχικά στις 10/11/65 στον υπουργό Παιδείας και στον Πρωθυπουργό Σ. Στεφανόπουλο. Στη συνέχεια ακολουθεί μία διεκδικητική διαπραγμάτευση μεταξύ των προηγούμενων προσώπων και του υπουργού οικονομικών Σ. Μελά, του υφυπουργού οικονομικών Παπαδημητρίου και του υπουργού Συντονισμού Κ. Μητσοτάκη. Εξαιτίας των σχετικών πιέσεων, ο υπουργός οικονομικών είχε εκφράσει τη θέλησή του να παραιτηθεί, κάτι που δε θα γίνει τελικά.

(28/5). Θα επακολουθούσε «...οξύτατος διάλογος, τη Δ.Ο.Ε. να απειλεί ότι θα καταγγείλει τη στάση του σαν αντιδιδασκαλική ειδικά και ο κ. Υπουργός (να) ζητεί ένα περιθώριο ημερών για να «μελετήσει» πάλι το θέμα».

Η αντιπαράθεση, ιδίως στα οικονομικά ζητήματα, είναι έντονη, ενώ οι συναντήσεις δε διεξάγονται σε όλες τις περιπτώσεις σε ήπιο κλίμα.¹⁹⁷⁵ Επιπλέον, αποτελούσαν ορισμένες φορές σημείο τριβής με την έτερη εκπαιδευτική ομοσπονδία (Ο.Λ.Μ.Ε.).¹⁹⁷⁶ Η συγκεκριμένη θεματική δε θα εξαντληθεί.¹⁹⁷⁷ Στις 20/7 οι εκπρόσωποι του συνδικάτου επισκέπτονται τον υπουργό Παιδείας Σ. Αλαμανή και αρχίζουν να του εκθέτουν όσα τους απασχολούν, με πρώτο την «*ανασύνταξη*» του ακυρωθέντος πίνακα των διευθυντών β'. Για το συγκεκριμένο θέμα, η κωλυσιεργία δεν είχε προηγούμενό της.

Οι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν ότι δημιουργούσε «αλυσιδωτά» προβλήματα. Από τη στιγμή που οι συγκεκριμένοι διευθυντές δεν κατείχαν ουσιαστικά τους αντίστοιχους βαθμούς στερούνταν νοήματος οι μεταθέσεις τόσο αυτών, όσο και των διευθυντών α'.¹⁹⁷⁸ Η πολιτική ηγεσία δεν κάνει δεκτό το συγκεκριμένο αίτημα, με την παρατήρηση πως η δημοσίευση των μεταθέσεων θα γίνει μετά τη συγκρότηση των σχετικών πινάκων. Σύμφωνα με την πάγια πρακτική της, η Δ.Ο.Ε., θα ενεχειρίριζε για τα αντικείμενα των συζητήσεων γραπτά υπομνήματα, στα οποία κατέγραφε αναλυτικά τις προτάσεις της για το καθένα.

Σε ένα από αυτά αναφέρεται στο συνεχές ωράριο εργασίας. Ο πρόεδρος του Π.Ι. Ι. Κακριδής θα επικαλεστεί αδυναμία εξέτασης του θέματος από την ολομέλεια, εξαιτίας του υπερβολικού φόρτου εργασίας. Μέρος αυτών των εργασιών ήταν και η «*κρίσις Επιθεωρητών*». Η ομοσπονδία δεν έμεινε ικανοποιημένη από τις απαντήσεις που έλαβε και επανέρχεται στις 2/8. Στη νέα συνάντηση συμμετείχε και ο διευθυντής πρωτοβάθμιας του υπουργείου, ενώ ο διάλογος θα περιστρεφόταν γύρω από την

---

¹⁹⁷⁵ Για παράδειγμα, για το ενιαίο μισθολόγιο, που ενδιέφερε άμεσα τους δασκάλους, θα πραγματοποιούνταν αρκετές συναντήσεις με τους αρμόδιους (μεταξύ αυτών στις 9/12/65 και στις 4/1/66). Σε μία από αυτές, στις 29 Ιανουαρίου, «η Διοίκηση της Δ.Ο.Ε., παρουσιάζεται στον Υπουργό της Παιδείας κ. Αλαμανή και ζητεί τη συμπαράστασή του για το ενιαίο μισθολόγιο. Διαμαρτύρεται για τις κινήσεις ορισμένων δημοσιοϋπαλληλικών κλάδων, που έχουν απώτερο σκοπό τη ματαίωση του ενιαίου, του μιλάει καθαρά και του δηλώνει, πως οι διδάσκαλοι θα αποδυθούν σε απεργιακό αγώνα, αν δεν εφαρμοστεί αυτό» (Ο.π.:2).

¹⁹⁷⁶ Έτσι, «στις 6 Μαΐου, η Ο.Λ.Μ.Ε., απαντώντας στη Δ.Ο.Ε., επαναλαμβάνει σε δημόσια ανακοίνωσή της τους ισχυρισμούς της περί μισθολογικού υποβιβασμού των καθηγητών και απευθύνει σειρά ερωτημάτων προς τη Δ.Ο.Ε. Αρχίζει έτσι μια διαμάχη ανεπιθύμητη, αλλ' η Δ.Ο.Ε. είναι υποχρεωμένη να δώσει και δίνει με νέα ανακοίνωσή της, την ίδια μέρα (6-5-66), κατάλληλη απάντηση».

¹⁹⁷⁷ Με τον υπουργό συντονισμού στις 12/5 και 7/6/66 για συνταξιοδοτικά θέματα και θέματα των ασφαλιστικών ταμείων.

¹⁹⁷⁸ Δ.Β., 598:4.

επικείμενη προαγωγή σχολείων. Η Δ.Ο.Ε. επιθυμεί τη διαμόρφωση ενός διατάγματος για όλα τα σχολεία που ήταν από 10θέσια και πάνω και όχι χωριστών. Σκοπός ήταν να παρεμποδιστεί κάθε προσπάθεια που μείωνε τον αριθμό των αντίστοιχων διευθυντών.¹⁹⁷⁹

Η έναρξη του νέου ομοσπονδιακού έτους 1966-1967 θα την έβρισκε να συνδιαλέγεται και πάλι, τόσο με τους αρμόδιους της Παιδείας, όσο και με το υπουργείο οικονομικών.¹⁹⁸⁰ Τα πράγματα, όμως, τώρα είχαν αλλάξει. Καταρχήν, επικρατούσε αναταραχή στο εσωτερικό του συνδικάτου, κυρίως για τα βαθμολογικά ζητήματα. Η ανησυχία αυτή είχε ξυπνήσει δυνάμεις που ήταν ανενεργές για αρκετά χρόνια. Όλα έδειχναν πως άρχιζε μία νέα περίοδος στις σχέσεις της με την πολιτεία. Αυτό θα διαφανεί και κατά την προαναφερόμενη συνάντηση.¹⁹⁸¹ Επανερχονται στο προσκήνιο και άλλα θέματα που αποτελούσαν σημεία τριβής, όπως η ενιαιοποίηση των ανώτερων βαθμών (2^{ου} και 3^{ου}), η αύξηση των σχετικών θέσεων και ο τρόπος επιλογής σ' αυτές (μόνο «κατ' απόλυτον εκλογήν»). Το συνδικάτο θεωρούσε ότι η στρατηγική του διαλόγου δεν είχε αποδώσει καρπούς, τουλάχιστον όχι αυτούς που αναμένε.

Η αρχή, για τις δυναμικές κινητοποιήσεις, γίνεται το Σεπτέμβριο του 1966, όταν η Δ.Ο.Ε. αποφασίζει να πραγματοποιήσει 48ωρη απεργία με οικονομικά αιτήματα.¹⁹⁸² Η απεργία πραγματοποιείται στις 24, 29 και 30 του αντίστοιχου μήνα, ενώ η συμμετοχή των δασκάλων ήταν καθολική.¹⁹⁸³ Ο διδασκαλικός κόσμος τόνιζε ότι «κατείρχεται» σε κινητοποιήσεις «...διότι και αυτός και ο μόχθος του θεωρούνται ανύπαρκτοι από τον κ. υπουργό της Παιδείας. Και είναι δι' αυτό υποχρεωμένος να

---

¹⁹⁷⁹ Ο.π.

¹⁹⁸⁰ Δ.Β., 600:14.

¹⁹⁸¹ Δ.Β., 601:12. Συγκεκριμένα, η ομοσπονδία «διαμαρτυρήθηκε στον κ. Υπουργό της Παιδείας για τη μονόπλευρη θέση που πήρε αυτός μέσα στη Μικρή Βουλή πάνω στο θέμα του ενιαίου μισθολογίου, υπερασπίζοντας το γνωστό αίτημα των καθηγητών. Πάνω σ' αυτό το ζήτημα έγινε διάλογος σε οξύ τόνο. Ο κ. Υπουργός επιχείρησε να δικαιολογήσει κατά ένα τρόπο την ενέργειά του...».

¹⁹⁸² Δ.Β., 602:3. Στη συγκεκριμένη απεργία θα αποδοθούν και πολιτικά κίνητρα, τα οποία η Δ.Ο.Ε. θα διαψεύσει (Δ.Β., 603:16; 604:16). Ένα από αυτά ήταν ο χαρακτηρισμός του κυβερνητικού σχήματος ως «κυβέρνηση αποστατών».

¹⁹⁸³ Σαν μέτρο σύγκρισης αναφέρουμε τα στοιχεία που παραθέτει η Ξ. Πετριώτη (1985:12-13). Σύμφωνα, με αυτά ο αριθμός των χαμένων ημερών εργασίας για την Ελλάδα τα έτη 1955-1966 ανέρχεται σε 4.663, πολύ υψηλότερα από χώρες όπως η Γαλλία (2.483), η Γερμανία (148), η Βρετανία (3.929) και το Βέλγιο (262). Το απεργιακό κύμα βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο του (πριν από το 1967) το 1966 με 519,7 ημέρες απεργίας ανά 1.000 μισθωτούς, και στο χαμηλότερο το 1954, με 31,9 αντίστοιχα (Κατσανέβας, 1983:143-145). Η Σ. Ζαμπαρλούκου (1997:69-70) τονίζει ότι το 1966 το σύνολο των ωρών εργασίας που χάθηκαν λόγω απεργίας ανήλθε στις 5.685.000, ενώ το 1955 ήταν μόνο 554.000.

κάμει αισθητήν την παρουσίαν του και να υπογραμμίσει τας ανάγκας και τα δικαιώματά του». ¹⁹⁸⁴

Τα επιχειρήματα αυτά θα επικαλούνταν οι εκπαιδευτικοί στις συναντήσεις τους, πριν την έναρξη των κινητοποιήσεων, με τους αρμόδιους υπουργούς Παιδείας και συντονισμού. ¹⁹⁸⁵ Η ανταλλαγή απόψεων γίνεται σε οξύτατο τόνο, ενώ το συνδικάτο επέριπτε την ευθύνη στην πολιτεία για ό,τι θα επακολουθούσε. Αυτή με τη σειρά της χαρακτήριζε την απεργία αδικαιολόγητη, ενώ ως εμπόδιο για ευνοϊκότερη οικονομική μεταχείριση των δασκάλων παρουσιαζόταν ο μεγάλος αριθμός τους. ¹⁹⁸⁶

Οι επαφές θα συνεχίζονταν, αποφεύγοντας και τα δύο μέρη να διακόψουν τις γέφυρες επικοινωνίας. ¹⁹⁸⁷ Τα αποτελέσματα μίας από αυτές (15/10) αντανακλούν, σ' ένα βαθμό, όσα συνέβησαν και στις υπόλοιπες. Έτσι, «*δυστυχώς, ο κ. Υπουργός δεν επέδειξε καμία κατανόηση, δήλωσε, μάλιστα κατηγορηματικά ότι δεν μπορεί να ικανοποιήσει το αίτημά μας γιατί εμποδίζεται από τον Νόμον!*». Η Δ.Ο.Ε. επέμενε στην ίση μεταχείριση των δημοσίων υπαλλήλων, και καθώς έβλεπε ότι τα αιτήματά της δεν ικανοποιούνται πραγματοποιεί απεργιακές κινητοποιήσεις και τον Οκτώβριο του 1966. Ειδικότερα, στις 7, 8, 18, 19, 20 και 21. ¹⁹⁸⁸ Οι δάσκαλοι με την απεργία αυτή επιτυγχάνουν την προαγωγή 1.421 στο βαθμό του διευθυντή β'. ¹⁹⁸⁹ Ο βαθμός αυτός, όπως έχουμε δει σε άλλο σημείο της εργασίας, ήταν ο προθάλαμος των θέσεων ευθύνης.

Την 1^η Νοεμβρίου η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. γίνεται δεκτή από τον υπουργό Παιδείας «σε μακρά ακρόαση», κατά την όποια συζητήθηκε το όλο θέμα που κρατούσε σε αναβρασμό το διδασκαλικό κόσμο. Δεν κατορθώθηκε να βρεθεί λύση.

---

¹⁹⁸⁴ Ο.π.:8. Η αιτία ήταν η χορήγηση, ένα μήνα μετά την ψήφιση του ενιαίου μισθολογίου (25/8/1966), επιδόματος 600 δραχμών στους υπαλλήλους του υπουργείου οικονομικών και τους εφοριακούς.

¹⁹⁸⁵ Ο.π. Οι συναντήσεις έγιναν στις 21/9/66 με τον υπουργό Παιδείας και στις 22/9 με τον υπουργό συντονισμού. Στην τελευταία, που πραγματοποιείται στη Βουλή, ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. θα έχει έντονους διαξιφισμούς με τον αρμόδιο υπουργό.

¹⁹⁸⁶ Δ.Β.,603:1.

¹⁹⁸⁷ Δ.Β.,604:7. Έτσι, θα πραγματοποιούνταν στις 28/9 με εκπροσώπους της Ενώσεως Κέντρου, στις 29 και 30/9 με τον υπουργό Παιδείας, στις 13/10 με εκπροσώπους της Ε.Π.Ε. και στις 15/10 με τον υπουργό συντονισμού.

¹⁹⁸⁸ Ο.π.:8. Η κυβέρνηση αντιδρά με την παραπομπή σε δίκη 115 δασκάλων του νομού Αργολίδας (οι οποίοι τελικά θα αθωωθούν), ενώ το Μάρτιο του 1967 με βάση τον εμφυλιοπολεμικό νόμο 516/1948 ο υπουργός Παιδείας απολύει 2 δασκάλους, διευθυντές σε σχολεία της περιφέρειας Ελασσόνας (Δ.Β.,613:1,3,9,14,16;Τουλούπης:79). Η Δ.Ο.Ε. θα υποστηρίξει ότι «είναι γεγονός αναμφισβήτητον, ότι υφίσταται μία ανωμαλία αλλά η ανωμαλία αυτή οφείλεται εις το γεγονός και μόνον ότι η Κυβέρνησις, με την παρεκκυστικήν τακτικήν που ακολουθεί αρνείται κατ' ουσίαν να εφαρμόσει τους κειμένους Νόμους-και εννοούμεν συγκεκριμένως το Ν.Δ. 4379/64 «Περί οργανώσεως της Γενικής κλπ. Εκπαιδεύσεως». Αρνείται να εφαρμόσει την εκπαιδευτικήν μεταρρύθμισιν, που ήτο και παραμένει αίτημα εθνικόν. Η άρνησις αυτή και η άνευ προηγουμένου -σκόπιμος δε αναμφισβητήτως- καθυστέρησις του έργου της επιλογής των νέων Επιθεωρητών, αποτελεί μοιραίως ενθάρρυνσιν δι' όσους πολλά βυσσοδομούν εναντίον της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως» (Δ.Β.,604:16).

¹⁹⁸⁹ Κατσαντώνης,1981:186.

Ο υπουργός, όμως, παρακάλεσε να μη θεωρηθεί σαν η «τελευταία λέξη» τα όσα αυτός είπε κατά τη συνάντηση, γιατί το θέμα ήταν γενικότερο, κυβερνητικό. Συνέστησε αναμονή. Η ομοσπονδία ζητά συνάντηση και με τον πρόεδρο της κυβερνήσεως, ενώ θα γινόταν νύξη για το ενδιαφέρον των ανακτόρων για το θέμα.¹⁹⁹⁰

Ο πρωθυπουργός Σ. Στεφανόπουλος, με τη συμμετοχή αρκετών υπουργών, δέχεται τους εκπροσώπους των δασκάλων στις 16/11. Η συνάντηση είχε προετοιμαστεί με προσοχή σε προηγούμενη επαφή με τον υπουργό Παιδείας και αρκετούς διευθυντές υπουργείων.¹⁹⁹¹ Στη συζήτηση αυτή αναλύονται επί μακρόν όλα τα θέματα.¹⁹⁹² Αυτό που τονίζεται με ιδιαίτερη έμφαση ήταν ότι η «*διοίκηση από την όλη συζήτηση, διεπίστωσε ευμενή διάθεση της κυβερνήσεως και πιστεύει ότι τα αποτελέσματα της παραπάνω συναντήσεως θα είναι καρποφόρα και μάλιστα πολύ σύντομα. Οι συναντήσεις που θα έχουμε μαζί τους στις προσεχείς ημέρες αναμένουμε να αποδείξουν τούτο*». ¹⁹⁹³ Το συνδικάτο δε θα επαναπαυτεί. Έτσι, θα στραφεί στους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων,¹⁹⁹⁴ οι οποίοι «*άκουσαν με ιδιαίτερη προσοχή τα εκτεθέντα, έδειξαν κατανόηση και υποσχέθηκαν αμέριστον το ενδιαφέρον τους*».

Οι «οχλήσεις» της Δ.Ο.Ε. προς τους «*αρμοδίους*» δεν σταματούν εδώ. Έτσι, θα επέμενε να λήξει το άγος της ανασύνταξης του πίνακα των διευθυντών α'.¹⁹⁹⁵ Ο χρόνος κυλούσε χωρίς, κατά τη γνώμη της, να πραγματοποιούνται τα υπεσχημένα. Αυτό που θα επιτύγχανε ήταν να ανασταλεί η περικοπή των αποδοχών των δασκάλων για τις ημέρες της πρόσφατης απεργίας.¹⁹⁹⁶ Επιπλέον, καθώς οι αρμόδιοι υπουργοί απουσίαζαν στην Κύπρο, συναντάται με το γενικό γραμματέα, πλέον, του υπουργείου Παιδείας Σ. Κατριβάνο και μεταξύ πολλών ζητά τη λήξη του θέματος του

---

¹⁹⁹⁰ Δ.Β.,605:16.

¹⁹⁹¹ Δ.Β.,606:12. Μάλιστα, «...όλοι πρόθυμα υποσχέθηκαν την πλήρη συμπαράστασή τους και τη γρήγορη διευθέτηση των αιτημάτων...»

¹⁹⁹² Ο.π.:1,3. Όπως έγραφε το Διδακταλικό Βήμα, «*εξετέθησαν από όλες τις πλευρές διάφορες απόψεις και αναζητήθηκαν με πραγματικό ενδιαφέρον λύσεις του ζωτικού τούτου αιτήματος*».

¹⁹⁹³ Ο.π.:1.

¹⁹⁹⁴ Ο.π.:12. Πρόκειται για το Γ. Παπανδρέου, τον Π. Κανελλόπουλο και το Σ. Μαρκεζίνη. Δε γίνεται αναφορά στην Ε.Δ.Α. και τις απόψεις της σε κανένα σχεδόν κείμενο! Μία από τις λίγες εξαιρέσεις ήταν η συγκεκριμένη περίπτωση, που η Δ.Ο.Ε. θα συναντούσε «*και εκπρόσωπον της Ε.Δ.Α*» (Δ.Β.,607:7). Σίγουρα πρόκειται για ένα γεγονός που αξίζει ερμηνείας.

¹⁹⁹⁵ Δ.Β.,606:12. Στα κείμενα γινόταν χρήση, κυρίως, της λέξης «*διαμαρτυρήθηκε*» και ορισμένες φορές της φράσης «*παρακάλεσε να επισπεύσουν τις εργασίες*». Και αυτό ήταν λογικό, αφού η κάθε έκφραση είναι φορτισμένη με διαφορετικό ύφος και περιεχόμενο.

¹⁹⁹⁶ Οι εκπαιδευτικοί θα χαρακτηρίσουν το επίτευγμα αυτό μοναδικό.

πίνακα διευθυντών α'.¹⁹⁹⁷ Το ζήτημα θα τεθεί και αργότερα «κατ' επανάληψη»,¹⁹⁹⁸ αφού είχε μετατραπεί σε γόρδιο δεσμό.

Κι αν όλα αυτά γίνονται έως τις αρχές Δεκεμβρίου του 1966, η πολιτική μεταβολή που επακολουθεί (υπηρεσιακή κυβέρνηση Παρασκευόπουλου) θα αναθέρμινε τις ελπίδες των δασκάλων. Έτσι, σε εθιμοτυπική επίσκεψη στο νέο υπουργό Παιδείας Ι. Θεοδωρακόπουλο, η ομοσπονδία επαναλαμβάνει όλα αυτά για τα οποία αγωνιζόταν εδώ και αρκετά έτη (σύνταξη του πίνακα των διευθυντών α', ενιαιοποίηση 2^{ου} και 3^{ου} βαθμού, αύξηση των θέσεων σε αυτούς τους καταληκτικούς βαθμούς, άμεση προαγωγή ορισμένου αριθμού σχολείων σε 11θέσια και 12θέσια).¹⁹⁹⁹ Το συνδικάτο είχε αναλωθεί έως εκείνη τη στιγμή σε δεκάδες ώρες συζητήσεων για κάθε ένα από αυτά.²⁰⁰⁰

Η πολιτική ηγεσία ζητούσε πίστωση χρόνου «*δια να τα μελετήσει και ακούσει τις σχετικές εισηγήσεις των υπηρεσιακών παραγόντων*».²⁰⁰¹ Επρόκειτο για την τρίτη κατά σειρά συνάντηση, ενώ η αναβολή της επίλυσης των χρονιζόντων ζητημάτων προκαλούσε ανησυχία στους εκπαιδευτικούς.²⁰⁰² Αυτό που θα καταφέρουν ήταν να «ξεσκαλώσει», όπως χαρακτηριστικά έλεγαν, ο πίνακας των διευθυντών α'.²⁰⁰³ Ο υπουργός Παιδείας υποσχόταν να λύσει όσα θέματα του επιτρεπόταν ως υπηρεσιακός.²⁰⁰⁴

Το τελευταίο δεκαπενθήμερο του Ιανουαρίου του 1967 η Δ.Ο.Ε. θα αποδυόταν σε μια εναγώνια προσπάθεια για το σύνολο των αιτημάτων της, στα οποία προσέθετε δύο ακόμη: τον τρόπο τοποθέτησης των νεοπροαγομένων διευθυντών β' και την «εκλογή» του εποπτικού προσωπικού.²⁰⁰⁵ Θα ελάμβανε αρκετές

---

¹⁹⁹⁷ Δ.Β.,607:12. Ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί ότι την περίοδο αυτή η Δ.Ο.Ε. συνεργάζεται με την «Παγκόσμια Συνομοσπονδία Οργανώσεων Εκπαιδευτικών» με σκοπό την πραγματοποίηση σεμιναρίου την προσεχή άνοιξη (1967) στην Αθήνα, με αντικείμενο τον τρόπο λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

¹⁹⁹⁸ Δ.Β.,608:12;609:16. Όπως τόνιζε στον υπουργό Παιδείας η Δ.Ο.Ε. «*αυτό που γίνεται με τους πίνακες προαγωγής των διδασκάλων στους μεγάλους βαθμούς είναι πρωτοφανές. Ο πίνακας των διευθυντών β' ακυρώνονταν και επικυρώνονταν εδώ και τρία χρόνια. Τώρα, φαίνεται, ήρθε η σειρά του πίνακα των διευθυντών α'. Η αδράνεια που παρατηρείται είναι τελείως αχαρακτήριστη και δεν θέλει η διοίκηση να πιστέψει, πως, αναίτια το συμβούλιο συνεδριάζει μόνο... 1 ½ - 2 ώρες την ημέρα*».

¹⁹⁹⁹ Δ.Β.,609:3,16.

²⁰⁰⁰ «*Ο αγών επαναλαμβανόμενος συνεχίζεται και η σημερινή μορφή του είναι η πλέον δύσκολος. Έχουμε δε την γνώμη ότι ούτος διεξάγεται με πολλή προσοχή και περίσκεψιν*» (Δ.Β.,607:7).

²⁰⁰¹ Δ.Β.,609:9.

²⁰⁰² Ο.π.:9;610:7.

²⁰⁰³ Δ.Β.,609:9;610:3. «*Ένα άλλο ζήτημα, που η διοίκηση κυριολεκτικά το «κινήγησε» με τις αμέτρητες παρουσιάσεις της, σ' όλους τους αρμόδιους παράγοντες του υπουργείου παιδείας, είναι το διάταγμα μεταθέσεων*». Οι υπογραμμίσεις της σχετικής φρασεολογίας είναι δικές μας.

²⁰⁰⁴ Δ.Β.,609:9. Επιμένουμε σε αυτές τις δύο συναντήσεις για να δείξουμε ένα παράδειγμα (αρνητικού;) χειρισμού των θεμάτων από τους εκπροσώπους της πολιτείας.

²⁰⁰⁵ Δ.Β.,610:12.

διαβεβαιώσεις ότι «θα εξεταστούν με κάθε λεπτομέρεια όλα τα ζητήματα της διδασκαλικής τάξεως».²⁰⁰⁶ Ένα από αυτά ήταν η περικοπή των επιδομάτων θέσεως, κάτι που οι αρμόδιοι των οικονομικών υπόσχονταν να διορθώσουν άμεσα.

Τα αιτήματα, όμως, που σχετίζονται με την εφαρμογή του ενιαίου μισθολογίου παρέμεναν. Η υπομονή των δασκάλων φαινόταν να έχει εξαντληθεί, κυρίως εξαιτίας αμφιταλαντεύσεων και παλινωδιών στα περισσότερα των θεμάτων. Έτσι, νέα κινητοποίηση πραγματοποιείται στις 4 Φεβρουαρίου 1967.²⁰⁰⁷ Αυτή αποτελεί και την τελευταία της προδικτατορικής περιόδου. Στις 2, 3 και 6/2 η ομοσπονδία θα έχει πολύωρες συναντήσεις με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας. Σε οξύ τόνο διαμαρτύρεται για την αδικαιολόγητη, κατά τη γνώμη της, καθυστέρηση της επίλυσης θεμάτων που ήταν επείγοντα.²⁰⁰⁸ Σε αυτά προσέθετε τώρα την επέκταση του επιδόματος των διευθυντών σε όλους τους τύπους των σχολείων και την υπαγωγή του στο άρθρο 6 του νέου (τότε) μισθολογίου. Επίσης, ζητά την παροχή στους δασκάλους–υποψήφιους επιθεωρητές δικαιώματος δευτεροβάθμιας κρίσης.²⁰⁰⁹ Διαφοροποίηση παρατηρείται σε ένα από τα πρότερα αιτήματα, την ενιαιοποίηση του 2^{ου} και 3^{ου} βαθμού. Τώρα διεκδικεί την αύξηση των αντίστοιχων θέσεων στο ύψος των 4θέσιων και άνω σχολείων.

Οι παρασκηνιακές ζυμώσεις που το συνδικάτο διέβλεπε στη διαδικασία επιλογής του στελεχιακού δυναμικού θα το έπειθαν να παρέμβει ξανά στους κατεξοχήν αρμόδιους, το υπουργείο Παιδείας. Έτσι, σε νέα συνάντηση (7/2) θα ανέπτυξε τις επιφυλάξεις του για τον κίνδυνο αυθαίρετης «επιθεωρητικοποίησης» των επιτηδείων. «*Τόνισε την ιστορική σημασία του ζητήματος για την Παιδεία και χαρακτήρισε απαράδεκτες τις ενέργειες διαφόρων παραγόντων για την παραπλάνηση των αρμόδιων υπηρεσιών*».²⁰¹⁰ Αρκετά από τα παραπάνω θα μετέφερε και στον εκπρόσωπο της Ένωσης Κέντρου Γ. Μυλωνά, όπως και στον υπουργό οικονομικών Ν. Στεργιώτη. Το αίτημα της ομοσπονδίας να γίνει δεκτή από τον πρωθυπουργό συναντά την άρνηση του τελευταίου. Ύστερα από μια σειρά άκαρπων

---

²⁰⁰⁶ Αποτελεί συνήθη έκφραση της εποχής προκειμένου να αποδοθούν οι οργανωμένοι επαγγελματικοί κλάδοι και όχι η ταξική τους προέλευση ή η εργατική τάξη κατά τη μαρξική της σημασία. Για παράδειγμα, γίνεται λόγος στο Δ.Β. (609:2) για «...όλες τις Δημοσιοϋπαλληλικές τάξεις».

²⁰⁰⁷ Κατσαντώνης, 1981:188.

²⁰⁰⁸ Κάποια απ' αυτά, για παράδειγμα το συνεχές ωράριο εργασίας, χρονολογούνταν από το καλοκαίρι του 1964.

²⁰⁰⁹ Δ.Β., 611:5.

²⁰¹⁰ Ο.π.:8.

συζητήσεων²⁰¹¹ ζητά επιτακτικά λύσεις για τα προβλήματα της παιδείας και των εκπαιδευτικών, «άλλως (ο) διδασκαλικός κόσμος είναι αποφασισμένος να αποδοθεί εις ανεπιθύμητους δι' αυτόν αγώνες».²⁰¹²

Η καθιέρωση ενιαίου μισθολογίου διαψεύδει τις ελπίδες της.²⁰¹³ Η ομοσπονδία δεν είχε αντιληφθεί, όπως και το σύνολο του ελληνικού λαού, τη στροφή που πραγματοποιούνταν στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Έτσι, θα ακολουθήσουν αρκετές επαφές με τον υπουργό Παιδείας, καθώς και με το διευθυντή πρωτοβάθμιας. Σε μία από αυτές απαιτεί την άμεση ανάκληση της απόλυσης των δύο εκπαιδευτικών της Ελασσόνας «και μάλιστα με βάση τον αντισυνταγματικό νόμο 516/1948».²⁰¹⁴ Επιπλέον, αναφέρεται ξανά στην κατάσταση που επικρατούσε στους ανώτερους βαθμούς. Ανατρέχοντας στην έως τότε δράση της συμπεραίνει ότι είχε θέσει αρκετές φορές υπόψη των αρμοδίων τα πιο σημαντικά από τα προβλήματα της εκπαίδευσης και, παρά τις ρητές διαβεβαιώσεις που έλαβε, δεν είχαν εξευρεθεί λύσεις.²⁰¹⁵

Θα συνέχιζε αυτή την τακτική του «παραπονούμενου» και το τελευταίο δεκαπενθήμερο του Μαρτίου του 1967. Έτσι, καταφέρνει να συναντηθεί με τον υπηρεσιακό πρωθυπουργό Ι. Παρασκευόπουλο.²⁰¹⁶ Εξαιτίας του περιορισμένου χρόνου της συζήτησης, διαλέγει να θέσει δύο ζητήματα: την ανάγκη ίσης μισθολογικής μεταχείρισης των δασκάλων με τους υπόλοιπους δημοσίους υπαλλήλους και την αύξηση του αριθμού των διευθυντών β'. Θα αποχωρούσε από το γραφείο του προέδρου της κυβερνήσεως έχοντας αποσπάσει, εκτός από την κατανόησή του, την υπόσχεση να απαντήσει πάνω στα θέματα που εθίγησαν μέσα στις επόμενες 10 με 20 μέρες. Δε θα το καταφέρει, όμως, ούτε αυτός ούτε ο διάδοχός του Π. Κανελλόπουλος, αφού θα τους προλάβαιναν οι συνταγματάρχες.

Οι τελευταίοι θα απαγορεύσουν κάθε συνδικαλιστική δράση των δημοσίων υπαλλήλων, χωρίς όμως να διαλύσουν τις οργανώσεις τους. Διατηρώντας η Δικτατορία τις υπάρχουσες διοικήσεις και βλέποντας πως εισπράττει ύμνους από πολλές από αυτές, θα προτιμήσει να μην προχωρήσει στη διάλυσή τους ή στην

---

²⁰¹¹ Δ.Β.,612:12. Με τον υπουργό οικονομικών στις 17/2 και το διευθυντή στοιχειώδους εκπαίδευσης.

²⁰¹² Ο.π.:6.

²⁰¹³ Δ.Β.,613:3.

²⁰¹⁴ Ο.π.:16.

²⁰¹⁵ Δ.Β.,615:16.

²⁰¹⁶ Δ.Β.,616:3,8. Η συνάντηση αυτή θα πραγματοποιηθεί στις 29/3/1967.

τοποθέτηση διορισμένων.²⁰¹⁷ Το δημοσιογραφικό όργανο της Δ.Ο.Ε., το Διδασκαλικό Βήμα, σταματά να εκδίδεται από τις 3/4/1967 έως και τις 8/6/1967.²⁰¹⁸

Η σημαντικότερη, όμως, αλλαγή ήταν η αναβολή των γενικών συνελεύσεων. Έτσι, η διοίκηση της ομοσπονδίας κοινοποιεί στους διδασκαλικούς συλλόγους της χώρας μία εγκύκλιο στην οποία αναφέρεται στους όρους-προϋποθέσεις που έπρεπε να πληρούνται για να πραγματοποιηθεί μία γενική συνέλευση. Πιο συγκεκριμένα, «...κατόπιν αποφάσεως του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού δι ης δύνανται αι συνδικαλιστικάί οργανώσεις να προβαίνωσιν συμφώνως τω νόμω και τω καταστατικώ αυτών, εις την σύγκλισιν γενικής συνελεύσεως των μελών αυτών κατόπιν αδείας των κατά τόπους Στρατιωτικών Διοικήτων...Η Ανωτάτη Στρατιωτική Διοίκησης Αττικής...μας εγνώρισεν τας προϋποθέσεις...αίτινες έχουν ως ακολούθως: 1) Δέον όπως πρώτον προηγηθή η εκλογή των αντιπροσώπων των συλλόγων, κατόπιν της τηρήσεως όλων των νομίμων ενεργειών, 2) να υποβληθή υπό τη Δ.Ο.Ε., εκτός της σχετικής αιτήσεως αδείας κτλ. δικαιολογητικών, κατάστασις εμφανίζουσα το ονοματεπώνυμον, όνομα πατρός, όνομα μητρός, τόπον γεννήσεως, τόπον κατοικίας, ηλικίαν και επάγγελμα των εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών (αντιπροσώπων), 3) τα ανωτέρω δικαιολογητικά δέον όπως υποβληθούν παρ' ημών εις την Στρατιωτικήν Διοίκησιν Αττικής δεκαπέντε (15) ημέρας τουλάχιστον προ της προσκλήσεως των μελών εις Συνέλευσιν...».²⁰¹⁹

Με βάση αυτές τις προδιαγραφές, η συνέλευση θα αναβληθεί «δι' ευθετώτερον χρόνον».²⁰²⁰ Στο εξής θα πραγματοποιείται κάθε διετία,²⁰²¹ αρχής γενομένης από το

²⁰¹⁷ Αν και αυτό το έκανε στις αρχές, όπου χρειάστηκε.

²⁰¹⁸ Δ.Β.,618:8. Ως αιτιολογία θα προβληθεί η μη καταβολή των συνδρομών από τους συλλόγους.

²⁰¹⁹ Δ.Β.,618:5;617:7.

²⁰²⁰ Ο.π.

²⁰²¹ Κάτι τέτοιο απαιτούσε τροποποίηση του καταστατικού της Δ.Ο.Ε., που είχε προηγηθεί, σύμφωνα και με το ν.δ. 185/1969 «Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης της νομοθεσίας περί επαγγελματικών σωματείων». Επίσης, είχαν πραγματοποιηθεί η ΛΘ', η Μ' και η ΜΑ' γενικές συνελεύσεις των ετών 1968, 1969 και 1970. Ειδικότερα, στη ΛΘ' γενική συνέλευση τονιζόταν ότι: «Κύριοι αντιπρόσωποι, η Πατρίς μας αγωνίζεται διά της Επανάστασεως να αναθεωρήση το Σύνταγμα και ν' απαλλαγή οριστικά από το κακό παρελθόν. Αυτό, αποτελούσε τον κακό δαίμονα και ημπούδιζε και τους καλούς ακόμη να ακολουθήσουν τον ορθό δρόμο των πολιτικών μας πραγμάτων. Εις την σύνταξιν του σχεδίου νέου Συντάγματος, αι γνώμαι των διδασκάλων υπήρξαν πολύτιμοι και έχει τούτο αναγνωρισθή από την Εθνικήν Κυβέρνησιν. Είναι όμως ευκαιρία να αναθεωρήσωμεν και ημείς, ως οργάνωσις πνευματικών ανθρώπων, το δικό μας καταστατικόν. Η απερχόμενη διοίκησης, έθεσεν το ζήτημα της τροποποιήσεως του Καταστατικού μας εις την πρώτην μετεπαναστατικήν συνέλευσίν μας, με πρότασιν όπως μη ληφθούν βιαστικάί αποφάσεις εις τόσον σοβαρά θέματα» (Δ.Β.,635:8). Στο κείμενο αυτό, που θα δημοσιευτεί αυτούσιο στο Διδασκαλικό Βήμα (646:3-6), δε γίνεται πουθενά λόγος για οποιαδήποτε δυναμική διεκδίκηση των στόχων και των αιτημάτων του συνδικάτου. Η ψήφιση του νέου καταστατικού γίνεται τον Οκτώβριο (31) του 1969, σύμφωνα και με τα άρθρα 13 και 34 του αντίστοιχου της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Το καταστατικό της Δ.Ο.Ε (ορισμένα άρθρα) θα τροποποιηθεί ξανά το 1971, προκειμένου να προσαρμοστεί στις διατάξεις του ν.δ.

1971, ενώ στην έκθεση πεπραγμένων των ετών 1969-1971 γραφόταν ότι ένας από τους λόγους που «αποφασίστηκε» κάτι τέτοιο ήταν ότι «...θα ηρεμήσει ο κλάδος εκ των κατ' έτος λαμβανόντων χώραν εις την αίθουσαν των Γενικών Συνελεύσεων, άτινα ουδόλως προέβαλον και ετίμων τον κλάδον».²⁰²² Τον Ιούνιο του 1968, ένα μήνα πριν την πραγματοποίηση της πρώτης «μετεπαναστατικής» γενικής συνέλευσης η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. τόνιζε ότι «η επαναφορά εν ισχύι των άρθρων 10 και 11 του Συντάγματος αποτελεί τεκμήριον αψευδές των τάσεων και διαθέσεων της Εθνικής Κυβερνήσεως προς την κατεύθυνσιν των συνδικαλιστικών ελευθεριών. Ουδείς παραγνωρίζει το γεγονός ότι ο συνδικαλισμός υπό την υγιά αυτού μορφήν, συμβάλλει τα μέγιστα εις την σφυρηλάτησιν του πνεύματος της ομάδος, την ενδελεχή μελέτην των απασχολούντων αυτήν προβλημάτων και την ορθήν προβολήν και επίλυσιν αυτών εντός πλαισίων, τα οποία υπαγορεύουν ο σεβασμός του ατόμου και η έννοια της συλλογικής ευθύνης. Ο Εξοχώτατος Πρόεδρος της Εθνικής Κυβερνήσεως εις τον λόγον της 21^{ης} Μαρτίου²⁰²³ ετόνισε: Εάν δεν εκινδύνεα να παρεξηγηθώ θα έλεγα ότι δεν πρέπει να

795/1970 «Περί Επαγγελματικών Σωματείων» (Δ.Β.,703:5;708:5). Σχετικά με τη διαδικασία, το δημοσιογραφικό όργανο της Δ.Ο.Ε. ανέφερε ότι «διεξήχθη πεπολιτισμένη συζήτησις μεταξύ των κ.κ. αντιπροσώπων και περί την 1^{ην} μ.μ. (της 27^{ης} Νοεμβρίου 1971) έληξαν αι εργασίαι της Συνελεύσεως, επιψηφισθέντος εν συνόλω του Καταστατικού Χάρτου του Κλάδου» (Δ.Β.,711:12). Οι εργασίες αυτές καταγράφονται και στην έκθεση πεπραγμένων των ετών 1971-1972 (Δ.Β.,703:2;725:3). Εκτός από το ν.δ. 795/1970, απαιτούσαν αντίστοιχες προσαρμογές και τα νομοθετικά διατάγματα 890 και 891/1971 «Περί Σωματείων και Ενώσεων». Θα πρέπει να επισημάνουμε τα εξής: 1) ότι στο ν.δ. 890/1971, στο άρθρο 3, απαγορεύεται «...η εις εργασιακόν σωματείων ιδιωτικών υπαλλήλων και εργατών συμμετοχή δημοσίων υπαλλήλων ή τακτικών υπαλλήλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου», 2) στο άρθρο 36 με τίτλο «Απεργία-ανταπεργία» δηλώνεται ότι απεργία «δύναται να κηρυχθή εφ' όσον: α) αποβλέπει εις επίλυσιν διαφοράς προς βελτίωσιν των υφισταμένων όρων εργασίας των μισθωτών και αφορά εις συγκεκριμένας επιδιώξεις, γνωστοποιηθείσας εγγράφως εις το έτερον μέρος, β) προέλθει άπρακτος εύλογος χρόνος, εντός του οποίου, κατά την καλήν πίστην, λαμβανομένων υπ' όψιν και των ειδικών συνθηκών, έδει ν' αναμένεται η διά διαπραγματεύσεων επίλυσιν της διαφοράς. Απεργία επιδιώκουσα και άλλους σκοπούς πέραν των υπό στοιχείον α' της παρούσης παραγράφου διαλαμβανομένων είναι παράνομος» και 3) με το ν.δ. 891/1971 (άρθρο 1) συνίσταται «Οργανισμός Διαχειρίσεως Ειδικών Πόρων Εργασιακών Σωματείων» (Ο.Δ.Ε.Π.Ε.Σ.), «...έχον ως σκοπόν την οικονομικήν υποβοήθησιν απάντων των εν τη χώρα νομίμως λειτουργούντων εργασιακών σωματείων και ενώσεων προς εξασφάλισιν της ελευθέρας ασκήσεως του συνδικαλιστικού δικαιώματος». Από τις τρεις αυτές αναφορές φαίνεται ότι θεωρητικά η απεργία επιτρέπεται ως νόμιμο μέσο διεκδίκησης των δικαιών ενός κλάδου, αλλά ποτέ δε θα πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Επιπλέον, απαγορεύεται η «ανάμειξη» εργατών και δημοσίων υπαλλήλων, ενώ τα κάθε είδους σωματεία ενισχύονται οικονομικά από το κράτος. Το τελευταίο θεωρείται από αρκετούς συγγραφείς, τόσο στο πλαίσιο δικτατορικών καθεστώτων όσο και δημοκρατικών, μοχλός ποδηγέτησης του συνδικαλιστικού κινήματος.

²⁰²² Δ.Β., 703:6.

²⁰²³ Οι δηλώσεις του Γ. Παπαδόπουλου (Δ.Β.,633:8) ανέφεραν και τα ακόλουθα: «Ευρίσκομαι εις την ευχάριστον θέσιν ν' ανακοινώσω προς τον Ελληνικόν λαόν, ότι, κατά την σημερινήν συνεδρίασιν του υπουργικού συμβουλίου, ελήφθη μεγάλης σημασίας απόφασις. Ενεκρίθη η έκδοσις Β. Διατάγματος, δυνάμει του οποίου επαναφέρεται εν ισχύι, το άρθρον 10 του Συντάγματος περί προστασίας του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, καθ' όσον αφορά εις την άσκησιν τούτου υπό των μελών των ανεγνωρισμένων επαγγελματικών και εργατοϋπαλληλικών οργανώσεων προς επιδιώξιν των σκοπών των. Δια του αυτού Διατάγματος επαναφέρεται εν ισχύι το άρθρον 11 του Συντάγματος περί προστασίας του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, καθ' όσον αφορά εις την δια της ασκήσεως τούτου ικανοποίησιν επαγγελματικών επιδιώξεων. Εψηφίσθη επίσης Αναγκαστικός Νόμος, δια του οποίου

υπόρχη συνδικαλισμός μεταξύ των εκπαιδευτικών. Και δεν ηγνόμεν δια των λέξεων αυτών την ανυπαρξία του συνδικαλισμού εις τον εκπαιδευτικόν χώρον, αλλά την καταδίκην του πνεύματος και της μορφής υπό την οποίαν ενεφανίσθη πολλάκις και έδρασαν ο συνδικαλισμός...Η στρατιά των 30.000 εκπαιδευτικών αξιοί...Διοίκησιν αξιομάχον, ήτις αιρομένη υπεράνω των αδυναμιών του παρελθόντος θα απαλείψη τον απαράδεκτον φατριασμόν...δεν θα ανταγωνίζεται την Πολιτείαν, αλλά θα συναντάται μετά των εκπροσώπων αυτής εις επίπεδον ελευθερίας, ένθα η ευθύνη αμφοτέρων θα καθορίζη τα πλαίσια δράσεως και ενεργείας».²⁰²⁴

Σε ένα πλαίσιο σαν αυτό οι δυναμικές διεκδικήσεις των εκπαιδευτικών δεν είχαν κανένα νόημα. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. κατά την ανασκόπηση της δράσης της για το ομοσπονδιακό έτος 1969-1970. Σε αυτήν γραφόταν ότι με τη χορήγηση επιδομάτων συνολικού ποσού 700 δραχμών «...ο διδασκαλικός κόσμος εύρε τους πραγματικούς φίλους, εύρε δικαιοσύνην και δικαίωσιν του επιμόχθου και υψηλού λειτουργήματός του, διότι ας μη λησμονώμεν, παλαιότερον

προβλέπεται όπως η περιουσία τυχόν διαλυθεισών κατά το παρελθόν επαγγελματικών οργανώσεων περιέλθη, μετ' απόφασιν Πρωτοδικείου, εις ομοειδούς σκοπού επαγγελματικές οργανώσεις ή εις Ομοσπονδίας ή εις Εργατικά Κέντρα. Η Εθνική Κυβέρνησις ήχη εις τας αποφάσεις ταύτας, μετά την από μακρού διαπίστωσιν υπ' αυτής και της κοινής γνώμης, ότι η άσκησις των ελευθεριών του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι εκ μέρους των εργαζομένων και των επαγγελματικών ομάδων, γενικώτερον, όχι μόνον δεν προκαλεί ανωμαλίας ή κινδύνους εις το κοινωνικόν σύνολον, αλλά αντιθέτως εξυπηρετεί τας καλώς νοουμένας επαγγελματικές και συνδικαλιστικές επιδιώξεις καθώς και κοινωνικόν συμφέρον. Κατ' ακολουθίαν των διαπιστώσεων τούτων, από των πρώτων μετά την Επανάστασιν της 21^{ης} Απριλίου μηνών, είχεν αφεθή πλήρης ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι εις τας συνδικαλιστικάς, επαγγελματικές και εργατοϋπαλληλικάς οργανώσεις καθώς και εις συνεταιρισμούς. Παρά την τυπικήν αναστολήν των άρθρων 10 και 11 του εν ισχύι Συντάγματος, τα οποία προστατεύουν τας ελευθερίας του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, η παρέμβασις των διοικητικών και των στρατιωτικών αρχών υπήρξεν λίαν περιορισμένη και δεν εξεδηλώθη παρά προς εξουδετέρωσιν αμέσου απειλής κατά της δημοσίας τάξεως ή της εκμεταλλεύσεως του συνδικαλισμού παρά προσώπων ιδιοτελών και μη εξυπηρετούντων τας επαγγελματικές επιδιώξεις των οργανώσεων των. Δια των αποφασισθέντων μέτρων, αποκαθίστανται από πάσης πλευράς αι από μακρού ουσιαστικώς υφιστάμεναι συνδικαλιστικάί ελευθερίαί».

Τα κείμενα των επανερχόμενων σε ισχύ άρθρων ήταν τα εξής:

Άρθρο 10

Οι Έλληνες έχουσι το δικαίωμα του συνέρχεσθαι ησύχως και αόπλως. Μόνον εις τας δημοσίας συναθροίσεις δύναται να παρίσταται η αστυνομία. Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις δύναται ν' απαγορευθούν αν ως εκ τούτου επίκειται κίνδυνος εις την δημοσίαν ασφάλειαν.

Άρθρο 11

Οι Έλληνες έχουσι το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, τηρούντες τους νόμους του κράτους, οίτινες όμως ουδέποτε δύναται να υπάγωσιν το δικαίωμα τούτο εις προηγούμενην της Κυβερνήσεως άδειαν. Συνεταιρισμός δεν δύναται να διαλυθή ένεκα παραβάσεως των νόμων ειμή δια δικαστικής αποφάσεως. Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι εις τους δημοσίους υπαλλήλους και υπαλλήλους νομικών προσώπων και οργανισμών δημοσίου δικαίου, δύναται διά νόμου να υποβληθή εις ωρισμένους περιορισμούς. Η απεργία εις τους δημοσίους υπαλλήλους και εις τους υπαλλήλους νομικών προσώπων και οργανισμών δημοσίου δικαίου απαγορεύεται.

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά σε αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία (αυταρχικός κορπορατισμός), καθώς και η απαγόρευση οποιασδήποτε μορφής κινητοποιήσεων για τους δημοσίους υπαλλήλους. Οι παραπάνω δηλώσεις θα υλοποιηθούν ένα χρόνο αργότερα στις 9/4/1969, μαζί με το αντίστοιχο άρθρο «Περί του ασύλου της κατοικίας» (Δ.Β.,649:8).

²⁰²⁴ Δ.Β.,633:5;635:5.

ότι, δια μικροαυξήσεις 50 και 100 δραχμών μηνιαίως, εφθάσαμεν εις φοβερούς και επιζημίους απεργιακούς αγώνας χωρίς να ευρίσκωμεν ανταπόκρισιν και κατανόησιν».²⁰²⁵ Το δε Διδασκαλικό Βήμα φιλοξενεί άρθρα όπως το ακόλουθο: «*Το οικτρών αποτέλεσμα (της προδικτατορικής περιόδου) ήτο, ότι τα πάντα εκλονίσθησαν: Η Διοικήσεις και η Ασφάλεια, με επακόλουθα την συνεχή καλλιέργειαν της λίαν επικινδύνου Διχονοίας μεταξύ των οργάνων της Πολιτείας, την κάθοδον των Συνδικαλιστικών Οργανώσεων εις πορείας και συνεχείς Απεργίας και γενικά εις πλημμελή κίνησιν των υπηρεσιών εις βάρος των Ελλήνων πολιτών και της Εθνικής Ασφαλίσεως*».²⁰²⁶ Η «ζημιογόνος» δράση των απεργιακών κινητοποιήσεων είχε αντικατασταθεί από την οξύνοια της «φωτισμένης δεσποτείας» του στρατιωτικού καθεστώτος. Η δραστηριότητα της διοίκησης της ομοσπονδίας αποκτά άλλους προσανατολισμούς.²⁰²⁷ Υπό αυτές τις συνθήκες «πορεύεται» έως και την πτώση της Δικτατορίας.²⁰²⁸

Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο με τις παραστάσεις ή τις επαφές ανάμεσα στα δύο μέρη. Βέβαια, τις περισσότερες φορές είχαν στοιχεία εθιμοτυπικών επισκέψεων και αβροτήτων. Ποτέ δε θα πάρουν τη μορφή διεκδίκησης, δεν υπερβαίνουν το πλαίσιο που όριζε η νέα πολιτική κατάσταση της χώρας, ενώ για συζητήσεις επί ίσοις όροις ούτε λόγος δεν μπορεί να γίνει. Σε αυτό το εκπαιδευτικό τοπίο η Δ.Ο.Ε επισκέπτεται για πρώτη φορά τον υπουργό Παιδείας και αρεοπαγίτη Κ. Καλαμποκιά στις 9/5/1967. Εκεί, «*αφού πρώτον συνεχάρη τον κ. Υπουργόν επί τη αναλήψει των καθηκόντων του, τον διεβεβαίωσεν ότι σύμπας ο διδασκαλικός κόσμος της χώρας εξετάλει, εκτελεί και θα εκτελή πάντοτε ευόρκως το καθήκον του, ότι παρέμεινεν, παραμένει και θα παραμένη πάντοτε πιστός εις τα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη του έθνους και της φυλής μας και ότι πιστεύει ακραδάντως ότι η νέα Εθνική Κυβέρνησις θα*

---

²⁰²⁵ Δ.Β.,679:2;703:3.

²⁰²⁶ Δ.Β.,650:5.

²⁰²⁷ Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονταν: α) η συγκέντρωση χρημάτων για την αγορά μονάδας του πολεμικού ναυτικού (Δ.Β.,665:1;666:5;670:5;674:5;675:8;677:6-7;695:7;703:2;724:3), β) η συμμετοχή στο επανομαζόμενο «τάμα του έθνους» (Δ.Β.,651:12;655:5), γ) η αγορά μετοχών στον εσωτερικό δανεισμό (ύψους 1.800.000.000 δραχμών) που πραγματοποίησε η δικτατορία (Δ.Β.,638:5;655:5;661:8) και η αναγκαστική, ως ένα βαθμό, στήριξη των δημοψηφισμάτων του καθεστώτος (Δ.Β.,639:3;743:1-2).

²⁰²⁸ Μέχρι το 1973 δε σημειώθηκαν καθόλου απεργίες. Τη χρονιά αυτή μια σειρά από συνδικαλιστικές οργανώσεις ανακοινώνουν την προκήρυξη απεργίας, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις θα ανακαλέσουν την τελευταία στιγμή, μετά από πιέσεις, απειλές και υποσχέσεις που δέχτηκαν από τις αρχές. Απεργίες τελικά έγιναν σε τέσσερις περιπτώσεις: από τους ανθρακωρύχους της Χαλκιδικής, από τους εργαζόμενους στα τρόλεϊ και τους υπαλλήλους της Δ.Ε.Η. (Ζαμπαρλούκου,1997:77).

προσέξῃ με πραγματικόν ενδιαφέρον την Παιδείαν της πατρίδος». ²⁰²⁹Τα ζητήματα που την απασχολούσαν θα τα μετέφερε στο διευθυντή πρωτοβάθμιας, του οποίου ζητούσε τη συμπαράσταση. Σε πολλά φαινόταν να συνεχίζει η ομοσπονδία κανονικά τη λειτουργία της ως συνδικάτο. ²⁰³⁰

Η επόμενη συνάντηση με τους ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας ήταν τον Ιούνιο του 1967, με σκοπό την ενημέρωση των εκπαιδευτικών σχετικά «με την τύχην των διαφόρων εκκρεμούντων εκπαιδευτικών αιτημάτων της τάξεώς (τους)». Η Δ.Ο.Ε. ζητούσε την παρέμβαση των αρμοδίων για την προστασία της από την αρθρογραφία διαφόρων εντύπων. ²⁰³¹Όσον αφορά τη γλώσσα της εποχής, που έκρυβε όπως και σήμερα πλήθος νοημάτων και σημασιών, θα αντικαθιστούσε τους όρους «παραστάσεις», «επισκέψεις» ή «συζητήσεις» με τον όρο «παρουσιάσεις». ²⁰³²

Σε μία παρόμοια «παρουσίαση» επισκέπτεται τον υπουργό οικονομικών, ακόμα, Α. Ανδρουτσόπουλο και ζητά «ευσεβασίας», μεταξύ των άλλων, την επέκταση του επιδόματος των διευθυντών σε όλα τα σχολεία. Επιπλέον, υπενθυμίζει την προαγωγή ορισμένου αριθμού σχολείων, που ήδη ως αίτημα συμπλήρωνε τρία χρόνια περίπου. Σε αντίστοιχη συνάντηση με τον διευθυντή πρωτοβάθμιας ελάμβανε τη διαβεβαίωση ότι τα αιτήματά της βρίσκονται σε καλό δρόμο, «εξεταζόμενα υπό των αρμοδίων μετά προσοχής και κατανόησης». ²⁰³³Θα συνέχιζε τις επαφές, προσθέτοντας σε αυτές τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς εσωτερικών και συντονισμού. ²⁰³⁴Εκτός από την αναγκαία διαβεβαίωση της «ολοψύχου

---

²⁰²⁹ Δ.Β., 617:8. Την ίδια μέρα η εκτελεστική επιτροπή της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., μαζί με τους προέδρους των δύο μεγαλύτερων εκπαιδευτικών ομοσπονδιών της χώρας, εξέφραζε τα θερμά της συγχαρητήρια στον πρωθυπουργό Κ. Κόλλια για την ανάληψη των καθηκόντων του. Θα κατάφερε να αναφερθεί και στα ζητήματα της «δημοσιούπαλληλικής τάξεως», με κυριότερο την άρση της μονιμότητας. Για τον πρωθυπουργό του καθεστώτος, δεν έπρεπε να ανησυχούν από το προσωρινό, όπως το χαρακτήριζε, αυτό μέτρο «οι υπάλληλοι οι οποίοι επιτελούν το καθήκον των». Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας για ανάλογα θέματα απαγορευόταν από τη Δ' Συντακτική Πράξη (Φ.Ε.Κ. 81/1967, τεύχος Α').

²⁰³⁰ Ο.π. Έτσι, αντιπροσωπεία Ελλήνων εκπαιδευτικών θα συμμετάσχει σε σεμινάριο της Παγκόσμιας Συνομοσπονδίας Εκπαιδευτικών Οργανώσεων (W.C.O.T.P.) στο Skarrildhus της Δανίας, με αντικείμενο τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στη Δανία και τη Σουηδία. Αξιοσημείωτο γεγονός είναι και η αλλαγή προέδρου, τρεις φορές, έως τα τέλη του 1967.

²⁰³¹ Δ.Β., 618:1,3,8;634:3,4. Η εφημερίδα *Ελληνικός Βορράς* της Θεσσαλονίκης και ένα έντυπο με τίτλο *Το κύμα* κατηγορούσαν τα μέλη της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. ως «εθνικώς διαβλητά», αλλά και ότι «ετήρησε ύποπτον σιγήν» τις πρώτες μέρες του πραξικοπήματος και δεν έσπευσε να συγχαρεί τους στρατιωτικούς. Η ομοσπονδία θα απαντούσε με αποδείξεις εθνικού έργου, τονίζοντας ότι εκπροσωπεί την πλειοψηφία των δασκάλων, οι οποίοι καθημερινά αναβαπτίζουν την ελληνική νεολαία «εις την κολυμβήθραν του εθνικού Σιλβάμ, δια της δημιουργίας εθνικής ζωής εν τω σχολείω...». Όσον αφορά δε την κατηγορία της «σιωπής», υποστήριζε ότι έσπευσε αμέσως να κάνει κάτι τέτοιο «ως αι συνθήκαι το επέτρεψαν».

²⁰³² Δ.Β., 619:4.

²⁰³³ Ο.π.:8.

²⁰³⁴ Δ.Β., 620:8.

συμπαραστάσεως του Διδασκαλικού κόσμου», αναφέρεται και στο περιεχόμενο του νέου νόμου για την παιδεία (129/1967), που την περίοδο αυτή διαμορφωνόταν. Θα επαναλάμβανε τις παρατηρήσεις της, για διάφορα θέματα που απασχολούν «την δημοτικήν εκπαίδευσιν», στους υπουργούς συντονισμού (Ν. Μακαρέζο) και προεδρίας της κυβερνήσεως (Γ. Παπαδόπουλο).²⁰³⁵

Η Δ.Ο.Ε. για μια ακόμη φορά αναφέρεται στους διευθυντές α΄ και β΄.²⁰³⁶ Και πάλι εισπράττει υποσχέσεις.²⁰³⁷ Κάτι που ενδιέφερε άμεσα τους δασκάλους ήταν η υπογραφή (επίσης για πολλοστή φορά) νέου μισθολογίου για τους δημοσίους υπαλλήλους και τους στρατιωτικούς.²⁰³⁸ Μετά από τη μεσολάβηση ενός αρκετά μεγάλου χρονικού διαστήματος²⁰³⁹ συναντά τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης και υπουργό εσωτερικών Σ. Παττακό τον Αύγουστο του 1968. Ακολουθεί συνεργασία με τον υπουργό Παιδείας στο ίδιο πνεύμα με την προηγούμενη.²⁰⁴⁰

Η ηγεσία της ομοσπονδίας θα άλλαζε για τέταρτη φορά μέσα σε ενάμιση χρόνο, από την έναρξη της δικτατορίας, και θα όδευε προς τους ιθύνοντες της παιδείας. Αρχικά, εκφράζει τις ευχαριστίες της για το συντελεσθέν έως τότε έργο στον υπουργό και στη συνέχεια στο γενικό γραμματέα. Ο πρώτος θα ζητούσε να ενημερωθεί για τα αιτήματά της, αλλά «ιεραρχικά καταγεγραμμένα», ο δε δεύτερος «εδήλωσεν...ότι δια παν νόμιμον αίτημα δύναται η Διοίκησης να επισκέπτεται τούτον ελευθέρως και να θέτει τούτο υπ' όψιν του».²⁰⁴¹ Η πρακτική αυτή θα καθόριζε από εδώ και στο εξής τις σχέσεις των δύο αυτών φορέων της εκπαίδευσης.²⁰⁴² Έτσι, η διοίκηση ιεραρχεί «τα πλέον φλέγοντα και χρήζοντα αμέσου επιλύσεως θέματα»,

---

²⁰³⁵ Δ.Β.,621:12.

²⁰³⁶ Δ.Β.,622:8. Οι συναντήσεις αυτές περιγράφονται εν συντομία από το Διδασκαλικό Βήμα, υπό τον τίτλο «Επαφαί της Διοικήσεως».

²⁰³⁷ Δ.Β.,625:8. Όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης «εδοκιμάσθητε εις το παρελθόν από πάσης πλευράς, όπως εδοκιμάσθη το σύνολον του κρατικού μηχανισμού. Και η δοκιμασία του εκπαιδευτικού κλάδου, δια να είμεθα ειλικρινείς απέναντι των συνειδήσεών μας, προεκάλεσε κλονισμόν εις το εθνικόν μας οικοδόμημα. Αγωνιζόμεθα τας δοκιμασίας του παρελθόντος να τας καταστήσωμεν ανάμνησιν κακήν και νέας λεωφόρους να διανοιζώμεν».

²⁰³⁸ Δ.Β.,627:8.

²⁰³⁹ Από τον Ιανουάριο του 1968.

²⁰⁴⁰ Δ.Β.,635:20. «Ο κ. Αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως εβεβαίωσεν την Διοίκησιν ότι το ενδιαφέρον της Εθνικής Κυβερνήσεως και αυτού προσωπικώς υπέρ της εκπαίδευσως είναι μέγα και θα πράξωσιν υπέρ αυτής παν το δυνατόν», ενώ οι εκπρόσωποι των δασκάλων, μετά τις συνήθειες εκφράσεις ευπείθειας, «εν τέλει υπέμνησαν (στον υπουργό Παιδείας) τα ενδιαφέροντα ζητήματα της Δημοτικής Εκπαίδευσως και τα αιτήματα του κλάδου και παρακάλεσαν αυτόν όπως επιληφθεί της αντιμετωπίσεως και επιλύσεως αυτών». Στο ίδιο τεύχος αναφέρεται η απόπειρα δολοφονίας κατά του Γ. Παπαδόπουλου, τον Αύγουστο του 1968, από τον Α. Παναγιούλη.

²⁰⁴¹ Δ.Β.,641:8. Ενδιαφέρον είναι ότι στο Διδασκαλικό Βήμα οι συναντήσεις αυτές καταγράφονται κατά το συνοπτικότερο τρόπο, χωρίς να αναφέρεται τι διαμείφθηκε κατά τη διάρκειά τους, τι ζήτησε το ένα μέρος ή τι πρότεινε το άλλο. Αυτή η ιδιότυπη «μυστικοπάθεια» χαρακτηρίζει το σύνολο σχεδόν της επταετίας.

²⁰⁴² Δ.Β.,642:8.

ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΤΑΙ ΤΟΥΣ ΑΡΜΟΔΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΚΑΛΕΪ ΓΙΑ ΤΗΝ «ΕΥΝΟΪΚΗΝ ΕΠΪΛΥΣΪΝ ΤΟΥΣ».²⁰⁴³

Μερικούς μήνες αργότερα, το Μάρτιο του 1969 (11) συναντά το διευθυντή του ιδιαίτερου γραφείου του υπουργού Παιδείας. Και πάλι δεν αναφέρεται το περιεχόμενο της συνάντησης, εκτός του ότι έγινε «*δια μακρόν*» εξέταση όλων των θεμάτων.²⁰⁴⁴ Η γενική συνέλευση του Ιουλίου του 1969 θα «αναδείξει» νέα ηγεσία για το συνδικάτο. Η τελευταία έκανε εθιμοτυπική επίσκεψη γνωριμίας στους ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας. Για αυτήν ήταν αναλυτικότερο το δημοσιογραφικό όργανο της Δ.Ο.Ε. Αφού εκφράσει την πίστη της στα οράματα και τις επιδιώξεις της «*επανάστασεως*», τόνιζε με έμφαση ότι οι δάσκαλοι θα «*συμπορευθώσι δι' απασών των δυνάμεών των μετά της Εθνικής Κυβερνήσεως και του Σου Υπουργείου Παιδείας δια την επιτυχίαν του αναληφθέντος έργου και την εν συνεχεία επίλυσιν των επειγόντων κλαδικών μας θεμάτων εντός των πλαισίων των Νόμων και των στόχων της Εθνικής μας Κυβερνήσεως*».²⁰⁴⁵

Οι προτεραιότητες, συνεπώς, ήταν προφανείς και έπονταν αυτών οι λύσεις των προβλημάτων της εκπαίδευσης. Παρόλα αυτά η Δ.Ο.Ε. εξακολουθεί να ζητά λύσεις από τους αρμόδιους και να απευθύνεται σε αυτούς «*όπως τούτα τύχωσι σχετικής μελέτης...*». Ειδικότερα, έκανε λόγο για: α) κάλυψη των κενών θέσεων επιθεωρητών «*αριστίδην*», β) αύξηση των θέσεων επιθεωρητών Αθηνών, γ) τα γραφεία επιθεωρητών, δ) αύξηση των εξόδων κίνησης των επιθεωρητών Αθηνών–Πειραιώς στις 1500 δραχμές, ε) ενοποίηση των βαθμών διευθυντή α΄ και β΄, στ) διεύρυνση των προηγούμενων βαθμών σε αριθμό ίσο με τα σχολεία που ήταν από 5θέσια και πάνω.²⁰⁴⁶ Αξιοσημείωτη είναι, εκτός από την καταγραφή των προβλημάτων, και η «*επιμονή*» αρκετών από αυτά για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.²⁰⁴⁷

Αφού ενημέρωνε επανειλημμένα τους ιθύνοντες της εκπαίδευσης, στρέφεται και προς τον πρωθυπουργό Γ. Παπαδόπουλο, ο οποίος ήταν και υπουργός Παιδείας. Θα τύχει συνάντησης με το διευθυντή του ιδιαίτερου γραφείου του, «*επ' ευκαιρία* (της οποίας), *συνεζήτησε δι' ολίγων, επί των απασχολούντων τον Κλάδον*

²⁰⁴³ Δ.Β., 643:8.

²⁰⁴⁴ Δ.Β., 646:16.

²⁰⁴⁵ Δ.Β., 656:16.

²⁰⁴⁶ Δ.Β., 657:10. Συνάντηση με τον υφυπουργό Παιδείας Ν. Σιώρη και υπηρεσιακούς παράγοντες του υπουργείου.

²⁰⁴⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η διεύρυνση και η ενοποίηση των ανώτερων βαθμών ή το συνεχές ωράριο εργασίας, που προτασσόταν όλων των θεμάτων στο σχετικό κείμενο.

θεμάτων». ²⁰⁴⁸Τα κολακευτικά λόγια δε θα λείψουν και από τα δύο μέρη. Μετά από λίγο (17/10) συναντά και τον ίδιο τον ισχυρό άνδρα του καθεστώτος, ενώ υποβάλλει και σχετικό υπόμνημα με τα θέματα που απασχολούσαν τους δασκάλους. Στη συνέχεια «θα ανέπτυσσε και τις απόψεις της επ' αυτών». ²⁰⁴⁹

Εξακολουθεί να έχει «μακράς συνεργασίας» και κατόπιν, ενώ οι διαβεβαιώσεις για ρύθμιση των εκκρεμούντων θεμάτων συνεχίζονται. ²⁰⁵⁰Το Φεβρουάριο του 1970 επισκέπτεται τον υφυπουργό Παιδείας με βασικό αίτημα το συνεχές ωράριο εργασίας, αλλά δευτερευόντως να ενημερωθεί για τις αλλαγές (α.ν. 651/1970) που ετοιμάζονταν στο χώρο της παιδείας. Η Δ.Ο.Ε. επιθυμούσε να γνωρίζει την κυφορούμενη «αναδιοργάνωση», όπως η ίδια την αποκαλούσε. ²⁰⁵¹Δεν γνωρίζουμε εάν κατορθώνει να μάθει αυτά που την ενδιέφεραν, αλλά οι επαφές θα αυξάνονταν στη συνέχεια.

Την επόμενη φορά η θεματική των συζητήσεων περιστρέφεται γύρω από τη δημιουργία επετηρίδας προαγωγών για τους καταληκτικούς βαθμούς 2^ο και 3^ο, έτσι ώστε να μη γίνονται αυτές κατ' απόλυτον εκλογή. Παρέμενε, συνεπώς, μόνο η αρχαιότητα ως αποκλειστικό κριτήριο. «Επ' ευκαιρία συνεζήτησε μετά των ανωτέρω (αρμοδίων) επί των διατάξεων των νέων Νομοθετημάτων «περί Παιδείας»». ²⁰⁵²Μόνο ευκαιριακά φαίνεται ότι μπορούσε να γίνεται κάτι τέτοιο. Σύντομα, οι συσκέψεις αυτές αποκτούν ευρύτητα. Έτσι, σε μια παρόμοια τον Απρίλιο του 1970, τρία χρόνια από την κήρυξη του στρατιωτικού νόμου, συμμετείχε το σύνολο των υπηρεσιακών παραγόντων του υπουργείου. ²⁰⁵³Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε η σχετική ανακοίνωση «μετά την, υπό των προς τούτο αρμοδίων, μελέτην των ανωτέρω θεμάτων, αναμένομεν, όσον ούπω, την σχετικήν επ' αυτών απόφασιν».

Ανεξάρτητα από το τι περιείχε η απόφαση αυτή, θα συναντήσει και τον υφυπουργό προεδρίας Δ. Τσάκωνα, με τον οποίο είχε «λίαν εγκάρδιον συνομιλίαν εντός μιας φιλικωτάτης ατμοσφαιράς». Μεταξύ των θεμάτων που θα τους απασχολήσουν ήταν και το «Επιθεωρητικό». ²⁰⁵⁴Εκτός από την προσέλκυση της προσοχής του αρμόδιου παράγοντα, θα συμφωνούσε στην επανάληψη αυτών των

²⁰⁴⁸ Δ.Β., 659:12.

²⁰⁴⁹ Δ.Β., 661:8. Η συνάντηση θα ολοκληρωνόταν με αναμνηστική φωτογραφία, υπό τα βλέμματα των βασιλέων.

²⁰⁵⁰ Δ.Β., 664:8.

²⁰⁵¹ Δ.Β., 668:8.

²⁰⁵² Δ.Β., 674:8.

²⁰⁵³ Δ.Β., 675:3. Μεταξύ αυτών και ο ανώτατος στρατιωτικός διοικητής, στρατηγός Κοσμόπουλος.

²⁰⁵⁴ Δ.Β., 676:8.

συσκέψεων. Στις 15 Μαΐου συμμετείχε και το α΄ αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Σ. Παττακός, μαζί με μια πλειάδα υπηρεσιακών παραγόντων.²⁰⁵⁵ Και σε αυτή την περίπτωση γίνεται από μέρους της Δ.Ο.Ε. λεπτομερής παρουσίαση όλων των θεμάτων.

Το αίτημα της ομοσπονδίας για τη συγκρότηση επετηρίδας προαγωγών, ως το μόνο τρόπο υπηρεσιακής ανέλιξης των δασκάλων, γίνεται δεκτό.²⁰⁵⁶ Όπως τονιζόταν, το θέμα άπτεται των ευεργετικών διατάξεων των νέων νομοθετημάτων «περί Παιδείας». Αυτό που διαφαίνεται είναι πως η Δ.Ο.Ε. δεν είχε πλήρη γνώση αυτών των κειμένων. Γνώριζε, όπως και σε κάθε θέμα, όσα ήθελε ο υπηρεσιακός παράγοντας να γνωρίζει.

Όταν το ν.δ. 651/1970 δημοσιευτεί (12/9), ξεκινά μια νέα σειρά επαφών στις οποίες η ομοσπονδία υπογραμμίζει την ανάγκη άμεσης εφαρμογής των διατάξεων του συγκεκριμένου νομοθετήματος.²⁰⁵⁷ Ιδιαίτερα, την απασχολούσε η προαναφερόμενη διαδικασία προαγωγών, μιας και αναφερόταν σε 1.300 διευθυντές α΄ και β΄. Με το γενικό διευθυντή εκπαίδευσης Κ. Κούρνια είχε «*λίαν ωφέλιμον συζήτησιν*» (24/9), τόσο για το προηγούμενο ζήτημα, όσο και για την επιλογή γενικών και νομαρχιακών επιθεωρητών.²⁰⁵⁸ Τα συγκεκριμένα στελέχη κατείχαν κομβικές θέσεις στο νέο οργανόγραμμα του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης.

Ένα χαρακτηριστικό της συνδικαλιστικής κουλτούρας της περιόδου είναι οι περιοδικές της ηγεσίας του συνδικάτου σε όλη τη χώρα, όπου «*οι συνάδελφοι, κατενθουσιασμένοι εκ των μεγάλων κατακτήσεων του κλάδου, εξεδήλωνον παντοιοτρόπως την ευγνωμοσύνην των προς την Εθνικήν Επαναστατικήν Κυβέρνησιν...Εις μεγαλοπρεπείς και ενθουσιώδεις συγκεντρώσεις...παρουσία των αξιολίμων κ.κ. Γενικών Επιθεωρητών...ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. ανέπτυξεν, εν εκτάσει, τας μεγάλας κατακτήσεις του κλάδου και τα πλούσια επιτεύγματα της διοικήσεως*».²⁰⁵⁹

---

²⁰⁵⁵ Δ.Β., 677:8. Ο αριθμός και η θέση των συμμετεχόντων ήταν δυσανάλογα σε σχέση με τη σοβαρότητα των προβλημάτων που συζητήθηκαν. Έτσι, η συζήτηση επικεντρώθηκε στην επαναχορήγηση των επιδομάτων μονοθεσίτη και μουσουλμανικών σχολείων, στο διορισμό μόνιμων καθαριστριών στα πολυθέσια σχολεία κ.ά.

²⁰⁵⁶ Δ.Β., 678:8.

²⁰⁵⁷ Δ.Β., 681:8.

²⁰⁵⁸ Ο.π. Είχε προηγηθεί συνάντηση (19/9) με τον υφυπουργό οικονομικών, η οποία αφορούσε την επέκταση, και στους δασκάλους, του λεγόμενου εκπαιδευτικού επιδόματος.

²⁰⁵⁹ Δ.Β., 695:8;696:8. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο πρόεδρος της Π.Ο.Ε.Δ., της αντίστοιχης με τη Δ.Ο.Ε. οργάνωσης στην Κύπρο, σε δημοσίευσμά του σε εφημερίδα, έκανε λόγο για πραγματική κοσμογονία η οποία συντελούνταν στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας (Δ.Β., 701:1).

Οι επαφές με τους ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας συνεχίζονται με παρόμοια εγκαρδιότητα.²⁰⁶⁰ Σε επίπεδο διακηρύξεων, τουλάχιστον, φαίνεται να υπάρχει αγαστή σύμπνοια ανάμεσα στους διάφορους φορείς της εκπαιδευτικής κοινότητας. Αν ήταν επίπλαστη ή συμφωνία λόγω ανάγκης, αυτό δύσκολα θα διαφαινόταν από τα δημοσιεύματα του Διδασκαλικού Βήματος. Σίγουρο ήταν ότι οι συναντήσεις γίνονται μετά την πάροδο αρκετού χρόνου. Έτσι, η επόμενη πραγματοποιείται τον Αύγουστο του 1971, με αντικείμενο των συζητήσεων το νέο τρόπο σύνταξης των εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας.²⁰⁶¹ Η Δ.Ο.Ε. θα ανέλυε και το πρόβλημα ενός μεγάλου αριθμού δασκάλων, κριθέντων προακτών κατά αρχαιότητα και μη προαγόμενων.²⁰⁶²

Μία ευρεία σύσκεψη υπηρεσιακών παραγόντων, με τη συμμετοχή και της ομοσπονδίας, λαμβάνει χώρα στα τέλη του 1971, επιδιώκοντας να δώσει λύσεις σε θέματα που δημιουργούσε ο 651/70.²⁰⁶³

Το 1972 πραγματοποιούνται μια σειρά από αλλαγές στις συναντήσεις αυτές. Εκτός του ότι αποκτούν μεγαλύτερο εύρος συμμετεχόντων, παίρνουν μέρος, τακτικά, πρόσωπα από την ηγετική τριανδρία του καθεστώτος. Σε μία από αυτές, που πραγματοποιείται στο υπουργείο «*κυβερνητικής πολιτικής*», θα διερευνηθούν οι δυνατότητες, αλλά και οι ανάγκες τροποποίησης του νομικού πλαισίου που ρύθμιζε την υπηρεσιακή κατάσταση των δασκάλων.²⁰⁶⁴ Η συνέχεια θα δινόταν σε λίγες μέρες, υπό την προεδρία του Σ. Παττακού.²⁰⁶⁵

Οι συσκέψεις αυτές είχαν ως μεγαλεπήβολο στόχο, σύμφωνα με τον υπουργό Παιδείας, τη διαμόρφωση ενός μακροπρόθεσμου προγράμματος για την κάλυψη των αναγκών του εκπαιδευτικού συστήματος μέχρι το 1985.²⁰⁶⁶ Οι επαφές, όμως, του συνδικάτου με την πολιτεία παρουσίαζαν φαινόμενα επαναληψιμότητας. Έτσι, το

---

²⁰⁶⁰ Δ.Β., 701:1.

²⁰⁶¹ Δ.Β., 704:16. Την ίδια περίοδο τοποθετείται υπουργός Παιδείας ο Γ. Φραγκάτος.

²⁰⁶² Δ.Β., 707:8;708:8.

²⁰⁶³ Δ.Β., 710:10;711:12;712:8.

²⁰⁶⁴ Δ.Β., 713:10.

²⁰⁶⁵ Δ.Β., 714:8. «Ο κ. Παττακός περί το πέρας της συσκέψεως αναφερόμενος εις τον σκοπόν των αρζαμένων συσκέψεων, είπεν ότι δι' αυτών επιδιώκεται η υποβοήθησις του έργου των κρατικών φορέων εις τους διαφόρους τομείς της δραστηριότητός των». Με τη σειρά του ο υπουργός Παιδείας Φραγκάτος «αφού έδωσε μίαν γενικήν εικόνα της δραστηριότητος του Υπουργείου και ανεφέρθη εις τους τεθέντας στόχους διά το άμεσον μέλλον, ετόνισεν, ότι κατά την πορείαν της εκπαιδευτικής πολιτικής, πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν, όλα τα σημερινά δεδομένα, όπως: Η με εκρηκτικόν ρυθμόν ανάπτυξις της επιστήμης και της τεχνολογίας, η ανάπτυξις των μέσων επικοινωνιών και ενημερώσεως, ως επίσης και το υφιστάμενον εις ξένας χώρας κύμα αναρχισμού, αμφισβητήσεως ή και αρνήσεως των παραδεδεγμένων αξιών, ως και όλα εκείνα τα φαινόμενα τα οποία παρουσιάζονται εις τον σημερινόν κόσμον».

²⁰⁶⁶ Δ.Β., 716:9.

Φεβρουάριο του ίδιου χρόνου, σε δύο συναντήσεις με το διευθυντή πρωτοβάθμιας και το διευθυντή γενικής εκπαίδευσης θα έχετε ξανά θέματα όπως: α) τις προαγωγές στο 2^ο βαθμό, β) τη διεύρυνση των θέσεων του 4^{ου}, του 3^{ου} και του 2^{ου} βαθμού, γ) την καταχώριση των υπηρεσιακών εκθέσεων των αναπληρωτών επιθεωρητών και δ) την άρση των ατελειών του ν.δ. 651/1970.²⁰⁶⁷

Η ομοσπονδία θα παρακολουθούσε και τις συζητήσεις που γίνονται στην επιτροπή παιδείας της λεγόμενης *Συμβουλευτικής Επιτροπής* (Μάνεσης, 1999:49). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σε αυτές, παρουσίαζε το σχέδιο νόμου για τη μετεκπαίδευση του προσωπικού της δημοτικής εκπαίδευσης. Η Δ.Ο.Ε. θα εκφράσει τις ευχαριστίες της στην ηγεσία του υπουργείου Παιδείας (18/3) για την απόφασή της να μη συνδέσει στο νομοσχέδιο αυτό τις προαγωγές στο 2^ο βαθμό και την επιλογή σε θέση ευθύνης με την ύπαρξη πτυχίου μετεκπαίδευσης. Μια εξέλιξη, με την οποία *«το μέγα πλήθος των διδασκάλων επλήττετο»*. Ένα ζήτημα που, όπως έχουμε δει και σε άλλο σημείο της μελέτης μας, απασχολεί τους δασκάλους αρκετά χρόνια. Γι' αυτό αποχωρεί από το χώρο της συνάντησης *«με τας καλυτέρας εντυπώσεις»*.²⁰⁶⁸

Παρόμοιες συζητήσεις είχαν γίνει και νωρίτερα, αφού η ηγεσία του συνδικάτου επεδείκνυε *«ασυνήθη δραστηριότητα»*.²⁰⁶⁹ Συναντά τον πρόεδρο της συγκεκριμένης επιτροπής Α. Βογιατζή, καθώς και αρκετά από τα μέλη της.²⁰⁷⁰

Τα ίδια ζητήματα τίθενται ξανά και ξανά ακολουθώντας μια πορεία σχεδόν κυκλική. Έτσι, θα ακουστούν για μια ακόμη φορά το Σεπτέμβριο του 1972 (στις 14 και στις 18), όταν *«οι εκπρόσωποι του κλάδου ανέπτυξαν με παρρησίαν τας θέσεις αυτού επί των συζητηθέντων θεμάτων»*. Το εύρος των συσκέψεων και η συμπάθεια των αρμοδίων δεν οδηγούν στις αναγκαίες λύσεις.

Η τοποθέτηση του Κ. Ασλανίδη ως υφυπουργού Παιδείας αναθερμαίνει τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών για ουσιαστική αντιμετώπιση των θεμάτων που τους απασχολούν. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων μαζί του, η Δ.Ο.Ε. αναπτύσσει *«εν πλάτει»* τα προαναφερόμενα προβλήματα. Σε αυτά δίνει έμφαση στην τροποποίηση του ν.δ. 651/70 και στη χορήγηση ειδικού επιδόματος στους δασκάλους.²⁰⁷¹ *«Εκ των επαφών αυτών και των νέων μέτρων η διοίκησης ευελπιστεί ότι ο κλάδος ικανοποιείται,*

---

²⁰⁶⁷ Δ.Β., 719:8.

²⁰⁶⁸ Δ.Β., 718:12.

²⁰⁶⁹ Δ.Β., 719:8.

²⁰⁷⁰ Δ.Β., 726:12. Το Διδασκαλικό Βήμα θα υπογραμμίσει ότι *«αι επαφαί και δραστηριότητες της Διοικήσεως εδημοσιεύθησαν εν εκτάσει και εις τον ημερήσιον Αθηναϊκόν τύπον»*.

²⁰⁷¹ Δ.Β., 737:8.

δεδομένου ότι αι θέσεις και εισηγήσεις της διοικήσεως γίνονται σχεδόν εν τω συνόλω των αποδεκταί». ²⁰⁷²

Από την αποδοχή, όμως, των θέσεων της μέχρι την ένταξή τους στην εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική ο δρόμος ήταν μακρύς. ²⁰⁷³ Αυτό που καταφέρνει είναι να αρχίσουν οι διαδικασίες τροποποίησης του βασικότερου νόμου της εποχής για τη διάρθρωση της εκπαίδευσης, του 651/1970. Το θέμα θεωρείται από το συνδικάτο «επειγούσης» σημασίας, κάτι που τόνιζε και στο νέο υπουργό Παιδείας Π. Σιφναίο. ²⁰⁷⁴ Οι απαντήσεις των αρμοδίων είναι παρόμοιες με αυτές αντίστοιχων περιπτώσεων του παρελθόντος, δηλαδή πως θα πράξουν ό,τι ήταν δυνατό για την προώθηση των συγκεκριμένων ζητημάτων (πιθανόν σε αυτούς που είχαν την πραγματική αποφασιστική ισχύ στο εσωτερικό του κυβερνητικού μηχανισμού). ²⁰⁷⁵

Καθώς το 1973 έφτανε στο τέλος του, συνοδευόμενο από αλλαγές στο κυβερνητικό οικοδόμημα του καθεστώτος, ²⁰⁷⁶ οι σχετικές επαφές συνεχίζονται με τον πρωθυπουργό πλέον Α. Ανδρουσόπουλο και τον υφυπουργό Παιδείας Σ. Βλάχο. Και οι δύο υπόσχονται να μελετήσουν τα χρονίζοντα ζητήματα με την «ιδιάζουσαν προσοχήν» και «εν πνεύματι δικαιοσύνης». ²⁰⁷⁷ Ακολουθούν άλλες δύο συναντήσεις στο υψηλό αυτό επίπεδο (πρωθυπουργός) εντός 20 ημερών. Οι ανακοινώσεις του Α. Ανδρουσόπουλου μετά το πέρας των συζητήσεων ικανοποιούσαν το σύνολο σχεδόν των αιτημάτων της Δ.Ο.Ε. Η ίδια, τουλάχιστον, έκανε λόγο για επιτυχία, τη στιγμή μάλιστα που συνοδευόταν από αύξηση των αποδοχών των δασκάλων. ²⁰⁷⁸

Σημαντική είναι η στροφή που έχει αρχίσει να συντελείται στο ιδεολογικό πεδίο. Πιο συγκεκριμένα, η άνοδος των συνταγματαρχών στην εξουσία το 1967 «προκαλεί» τόσο στους δασκάλους ως εργαζόμενους, όσο και στο δημοσιογραφικό τους όργανο, το Διδασκαλικό Βήμα, μια κατάσταση που θα την αποδώσουμε με τον όρο-νεολογισμό «εκστρατιωπισμός». Ο συγκεκριμένος όρος σημαίνει την αντιπαραβολή με το στρατιώτη των ενόπλων δυνάμεων, του «στρατιώτη της παιδείας», του

---

²⁰⁷² Δ.Β., 739:12.

²⁰⁷³ Δ.Β., 745:16.

²⁰⁷⁴ Δ.Β., 748:12.

²⁰⁷⁵ Δ.Β., 750:5.

²⁰⁷⁶ Ανακήρυξη της «δημοκρατίας» στις 29/7/1973, καθώς και οι σχετικές συζητήσεις στα τέλη του 1973 για πολιτικό «άνοιγμα» του καθεστώτος το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα (μετέπειτα κυβέρνηση με τη συμμετοχή του Σ. Μαρκεζίνη).

²⁰⁷⁷ Δ.Β., 750:8. Στη σχετική αναμνηστική φωτογραφία θα λείπουν τα πρόσωπα των βασιλέων.

²⁰⁷⁸ Δ.Β., 751:8. Σύμφωνα με τη Σ. Ζαμπαρλούκου (1997:79), η στρατιωτική κυβέρνηση, υπό την πίεση της αυξημένης δυσαρέσκειας και το φόβο μελλοντικών κινητοποιήσεων (αφού οι μισθοί δεν ακολουθούσαν την αύξηση της παραγωγικότητας), έσπευσε να δώσει αυξήσεις 30% σε όλους τους μισθωτούς.

στρατιώτη του έθνους και των αξιών της φυλής. Οι συντάκτες του Διδασκαλικού Βήματος αναζητούν εναγωνίως κοινά στοιχεία ανάμεσα στους δύο και τονίζουν σε κάθε ευκαιρία την κοινή τους αποστολή (συχνές συναντήσεις με τη στρατιωτική ηγεσία, συγκέντρωση χρημάτων για την αγορά πολεμικής μονάδας του ναυτικού, υπερτονισμός των εθνικών επετείων, αρθρογραφία σχετικά με την πολεμική αρετή των Ελλήνων, δωρεές και επισκέψεις εκπαιδευτικών σε στρατιωτικές μονάδες της μεθορίου, αναφορές στη συμμετοχή των εκπαιδευτικών στους αγώνες του έθνους κτλ).

Ο συγκεκριμένος προσανατολισμός έχει μία πρόσθετη συνέπεια: την ιδεολογική «σκλήρυνση» της έννοιας του εκπαιδευτικού ως δημόσιου ή κοινωνικού λειτουργού και τον εξοβελισμό οποιασδήποτε αναφοράς στα χαρακτηριστικά του ως επαγγελματία-εργαζόμενου. Αυτό δεν σήμαινε ότι η ομοσπονδία δεν είχε ή δεν έκανε λόγο για ζητήματα καθαρά επαγγελματικά. Το αντίθετο, μάλιστα. Απλώς εκείνο που προπορευόταν ή βρισκόταν στο βάθος του (εκπαιδευτικού) ορίζοντα ήταν το ιεραποστολικό-εθνικό έργο των δασκάλων. Η πεποίθηση αυτή κυριαρχεί κατά το μεγαλύτερο διάστημα της δικτατορίας. Από τα τέλη όμως του 1973 και τις αρχές του 1974 πολλές από τις προηγούμενες ιδεολογικές κατασκευές εμφανίζουν σημάδια χαλάρωσης. Αυτή που θα επιμείνει, και θα διατηρηθεί αρκετά χρόνια μετά τη μεταπολίτευση, είναι η ιδέα του εκπαιδευτικού-δημόσιου λειτουργού, για διαφορετικούς λόγους τώρα.

Τις διαδικασίες αυτές, που συντελούνται στο ιδεολογικό πεδίο, επιτάχυνε η πτώση της δικτατορίας, η οποία θα αφήσει ανεξίτηλα σημάδια στην Κύπρο.²⁰⁷⁹ Η ομοσπονδία πραγματοποιεί τις πρώτες της επαφές με την κυβέρνηση εθνικής ενότητας το Σεπτέμβριο του 1974. Αφού συναντήσει το σύνολο του πολιτικού κόσμου, διαπιστώνει και πάλι την ύπαρξη πνεύματος κατανόησης απέναντι στα αιτήματά της.²⁰⁸⁰ Γι' αυτό, απευθυνόμενη στα μέλη της, δήλωνε πως θα συνεχίσει τις προσπάθειές της.²⁰⁸¹

Οι επισκέψεις στους αρμόδιους κυβερνητικούς παράγοντες σύντομα θα πύκνωναν και πάλι, καθώς και οι «*δια μακρών*» συζητήσεις των προβλημάτων της

---

²⁰⁷⁹ Το τραγικό είναι ότι ενώ στη διάρκεια της δικτατορίας έκανε εράνους για διάφορους λόγους, τώρα θα τους πραγματοποιεί για την επούλωση των πληγών που δημιούργησε το στρατιωτικό καθεστώς.

²⁰⁸⁰ Δ.Β., 763:8.

²⁰⁸¹ Θα άρχιζαν όμως και οι κριτικές για τον τρόπο που πολιτεύτηκε η ηγεσία της κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (Δ.Β., 764:4).

εκπαίδευσης και των εργαζόμενων σ' αυτή.²⁰⁸² Στις 2 Νοεμβρίου γίνεται δεκτή από τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή, στον οποίο παρουσιάζει τις θέσεις της.²⁰⁸³ Θα προτάξει την τροποποίηση του α.ν. 651/70, ενώ ο πρόεδρος της κυβέρνησης τόνιζε ότι περιέβαλε με εκτίμηση και αγάπη «την τάξιν των διδασκάλων». Οι εντυπώσεις που θα αποκόμιζε η Δ.Ο.Ε. κατά τις πρώτες αυτές επαφές με μια πολιτική-δημοκρατική κυβέρνηση ήταν θετικές.²⁰⁸⁴

Επισκέψεις «κατ' επανάληψη» πραγματοποιούνται και εντός του νέου δημοκρατικού πλαισίου, με μια σημαντική διαφορά όμως: η ομοσπονδία διέβλεπε σημάδια επίλυσης των προβλημάτων των εκπαιδευτικών. Επιπλέον, συγκαλεί την πρώτη ελεύθερη γενική συνέλευση τον Ιανουάριο του 1975 (4) με μοναδικό θέμα την άρση της νομικής παραγωγής της δικτατορίας.²⁰⁸⁵ Ταυτόχρονα, αρχίζει μία έντονη συζήτηση σε όλους τους κοινωνικούς χώρους για αποχουνοποίηση και αποκατάσταση των αδικιών του στρατιωτικού καθεστώτος.²⁰⁸⁶ Η ένταση αυτής της συζήτησης θα είναι χαρακτηριστική.²⁰⁸⁷

Όταν αρχίζει η διαμόρφωση νέων νομοθετημάτων «περί γενικής εκπαίδευσης», η Δ.Ο.Ε. επιδιώκει να έχει λόγο στα τεκταινόμενα.²⁰⁸⁸ Αυτό τόνιζε σε συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας Π. Ζέπο, προτείνοντας την παράταση του χρόνου μελέτης του νομοσχεδίου.²⁰⁸⁹ Οι θέσεις της αποσαφηνίζονται στις συζητήσεις που πραγματοποιούνται τον Αύγουστο του 1975. Σε αυτές το συνδικάτο θα σταθεί στα εξής κυρίως: α) το νομοσχέδιο δε δίνει λύση, παρά τα θετικά του σημεία, σε

---

²⁰⁸² Δ.Β., 764:8. «Είναι γνωστό ότι μετά τον διορισμό ωρισμένων διοικήσεων στα συνδικαλιστικά όργανα των εκπαιδευτικών επακολούθησαν αρχαιρεσίες, για την ανάδειξιν νέων αιρετών διοικήσεων. Στην αρχή η επέμβασις υπήρξε οφθαλμοφανής, αλλά γρήγορα οι εκπαιδευτικοί μπόρεσαν και απηλλάγησαν από την κηδεμονία, που δέσποζε σ' άλλους συλλόγους. Δεν έπαψε η Ασφάλεια και το υπουργείο να παρενοχλούν τις διοικήσεις ή να τους υποδεικνύουν να στέλνουν συγχαρητήρια τηλεγραφήματα, για το ένα ή το άλλο γεγονός ή επίτευγμα της δικτατορίας. Και οι διοικήσεις έστελναν συγχαρητήρια τηλεγραφήματα, αλλά έστειλαν και τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας και υπομνήματα εναντίον των γεγονότων του Πολυτεχνείου ή εναντίον πράξεων της ηγεσίας του υπουργείου Παιδείας. - ΓΙΑ ΝΑ ΠΟΥΜΕ του στραβού το δίκιο - μερικές φορές έπεσε λίγο περισσότερο λιβάνι από το κανονικό, όπως και άλλες έπεσε λιγότερο από ό,τι είχε προγραμματιστεί από τους υπευθύνους των μυστικών υπηρεσιών».

²⁰⁸³ Δ.Β., 766:8.

²⁰⁸⁴ Δ.Β., 767:12.

²⁰⁸⁵ Δ.Β., 769:12. Θα την προλάβει όμως έγγραφο 29 (αρχικά, 36 στη συνέχεια) πρωτοβάθμιων οργανώσεων, το οποίο δε ζητούσε απλά τη σύγκλιση έκτακτης γενικής συνέλευσης, αλλά την άρση της εμπιστοσύνης στο διοικητικό συμβούλιο της Δ.Ο.Ε. που έδρασε κατά τα τελευταία έτη της δικτατορίας (Δ.Β., 771:12).

²⁰⁸⁶ Ο.π.: 7.

²⁰⁸⁷ Ο.π.: 1. Εύγλωττο παράδειγμα για την όξυνση των πνευμάτων είναι ένα χρονογράφημα του Δ. Ψαθά στην εφημερίδα *Τα Νέα* στο οποίο έγραφε: «Έχω γράψει κι άλλοτε ότι αυτή η ιστορία, να έχει μοιραστεί ο τόπος μας - η μισή Ελλάδα «αντιστασιακή» και η άλλη μισή «χουντική» - θα πρέπει προς θεού να σταματήσει κάποτε, γιατί καμιά ώρα θα μας πλακώσει καμιά συμφορά και θα μας στείλει όλους μαζί...χουντικούς και αντιστασιακούς».

²⁰⁸⁸ Δ.Β., 774:16.

²⁰⁸⁹ Δ.Β., 777:12.

ορισμένα βασικά αιτήματα των δασκάλων, β) οι ανώτεροι βαθμοί παραμένουν περιορισμένοι σε βαθμό δυσανάλογο με τη δυναμικότητα των εργαζομένων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, γ) ο αριθμός των διευθυντών εξακολουθεί να είναι σε αντιστοιχία με την οργανικότητα των σχολείων, δ) η πανεπιστημιακή μετεκπαίδευση αποτελεί διαφοροποιητικό κριτήριο αποφασιστικής σημασίας για τους υποψήφιους επιθεωρητές, ε) η μισθολογική ενίσχυση των τελευταίων είναι σημαντικά αυξημένη, χωρίς να ισχύει το ίδιο για τους δασκάλους και, τέλος, στ) η κάθαρση της εκπαίδευσης από τα κατάλοιπα της δικτατορίας.²⁰⁹⁰ Και υπό αυτές τις συνθήκες ζητήματα τριβής, όπως οι προαγωγές στους υπηρεσιακούς βαθμούς, δε θα εκλείψουν.²⁰⁹¹

Η πρώτη κινητοποίηση του ελεύθερου πολιτικού βίου πραγματοποιείται στις 17 και 18 Ιουνίου 1975 με βασικό αίτημα την κάθαρση της παιδείας από τα όργανα της χούντας.²⁰⁹² Παρά το γεγονός ότι περιορίστηκε στο λεκανοπέδιο της Αττικής, εξέφραζε το σύνολο του απαλλαγμένου, πλέον, από εξαναγκασμούς διδασκαλικού κόσμου. Περισσότερο οργανωμένη και συγκροτημένη ήταν η απεργία το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου (21-22). Στο διεκδικητικό της πλαίσιο περιλαμβάνεται και το προς ψήφιση νομοσχέδιο «*Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως*». Το τελευταίο, κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., διαχώριζε τους εκπαιδευτικούς «...σε πατρικούς και πληβείους»,²⁰⁹³ αφού διαμορφώνονταν για τους ανώτερους βαθμούς καινούργια μισθολογικά κλιμάκια με υψηλές παροχές.²⁰⁹⁴ Ένας πρόσθετος λόγος δυσφορίας ήταν η διατήρηση σε χαμηλό ποσοστό του αριθμού των αντίστοιχων θέσεων. Επιπλέον, επιδιώκει να αντικρούσει το βασικό επιχείρημα της πολιτείας για έλλειψη χρημάτων και αμοιβές «*υπουργικών διευθυντών*».

Οι δυναμικές κινητοποιήσεις της έθεταν νέα δεδομένα στην εκπαίδευση, κάτι που είχε να δει η τελευταία από το 1966.²⁰⁹⁵ Οι όροι του δημοκρατικού «παιχνιδιού»

---

²⁰⁹⁰ Δ.Β., 779:24.

²⁰⁹¹ Δ.Β., 781:16.

²⁰⁹² Τουλούπης: 119.

²⁰⁹³ Δ.Β., 783:2.

²⁰⁹⁴ Ο.π.: 3.

²⁰⁹⁵ Ο Σ. Αλεξανδρόπουλος (2010:159) θεωρεί πως η έλλειψη συναινετικής και διαπραγματευτικής παράδοσης ήταν φυσικό επακόλουθο της μακράς περιόδου αυταρχικής καταστολής των διεκδικητικών αγώνων. «*Το «άνοιγμα των βαλβίδων» που προκάλεσε η πτώση της δικτατορίας αποδέσμευσε ένα συμπιεσμένο διεκδικητικό δυναμικό και οδήγησε σε ένα ισχυρότατο απεργιακό κίνημα, από τα υψηλότερα στον καπιταλιστικό κόσμο, με βάση το κριτήριο των χαμένων ημερών εργασίας ανά χίλιους εργαζόμενους. Συγχρόνως διπλασιάστηκε ο βαθμός συνδικαλιστικής οργάνωσης ή συνδικαλιστικής πυκνότητας...Οι Έλληνες εργαζόμενοι, κατά την έκφραση του Βεργόπουλου, βγήκαν «από μια κατάσταση ημι-παρανομίας στην οποία βρίσκονταν μόνο και μόνο λόγω της ιδιότητάς τους ως εργαζομένων». Εξήλθαν «από τη θεσμική και κοινωνική ανυπαρξία».*

της παρείχαν αυτό το δικαίωμα, έστω και αν ακόμη τυπικά δεν είχε αλλάξει η εργατική νομοθεσία.²⁰⁹⁶ Οι ενέργειες αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την αναστολή από το υπουργό Παιδείας Γ. Ράλλη των συζητήσεων στη βουλή του νομοσχεδίου για τη γενική εκπαίδευση. Επιπλέον, πραγματοποιείται για το ίδιο θέμα ευρεία σύσκεψη υπό την προεδρία του Κ. Καραμανλή στις 19/1/1976.²⁰⁹⁷ Η ομοσπονδία τόνιζε ότι «*οι λειτουργοί της Δημοτικής εκπαιδύσεως καλούν τον κ. υπουργό να βάλει τέρμα στις καινοφανείς θεωρίες, περί της διαφόρου σημασίας και αποστολής του έργου των διαφόρων βαθμίδων μέσα στο χώρο της Παιδείας, γιατί αυτό απαιτεί το συμφέρον της Παιδείας και του Λαού μας, αυτό υπαγορεύουν οι επιστήμες της αγωγής και αυτό γίνεται σ' όλο το χώρο της Δυτικής Ευρώπης, μέσα στον οποίο η χώρα μας φιλοδοξεί να καταλάβει ισότιμη θέση. Ο χώρος της Παιδείας είναι ένας ενιαίος και σαν τέτοιον πρέπει να τον αντιμετωπίζει η Πολιτεία με τα Νομοθετήματά της*». Το δημοκρατικό πλαίσιο, συνεπώς, δεν προσέφερε μόνο νέες δυνατότητες, αλλά και την πιθανότητα να αφυπνιστούν οι διαφορές του παρελθόντος.

Αρκετά ζητήματα χρόνιζαν όπως η διεύρυνση των ανώτερων υπηρεσιακών βαθμών, η επιλογή του εποπτικού προσωπικού κ.ά.²⁰⁹⁸ Η αλλαγή στάσης της πολιτικής ηγεσίας, μετά την απεργία, θα οδηγούσε σε επαναδιαπραγμάτευση όλων των θεμάτων με θετική κατάληξη.²⁰⁹⁹ Οι πρώτες αυτές κινητοποιήσεις της Μεταπολίτευσης ήταν ενδεικτικές τόσο του νέου πνεύματος ελευθερίας,²¹⁰⁰ όσο και της διαφορετικής προσέγγισης σχετικά με το «*εποπτικό προσωπικό*» που υιοθετούσε ο συνδικαλιστικός φορέας.

Τη χρονιά αυτή, το 1976, τίθεται επιτακτικότερα το ζήτημα της μισθολογικής κατάστασης των δασκάλων, που είχε υποστεί σημαντική καθίζηση από την πολιτική

---

²⁰⁹⁶ Όπως τονίζει η Μ. Σεραφετινίδου (2006:220-221), οι ομάδες πίεσης επιδιώκουν μέσω ποικίλων απειλών, με χαρακτηριστικότερες τις απεργίες και τις κάθε είδους κινητοποιήσεις, να πείσουν για την ορθότητα των αιτημάτων τους και ταυτόχρονα να διαπραγματευτούν με τους κρατικούς αξιωματούχους τους συγκεκριμένους όρους υλοποίησής τους. Δηλαδή, ποια απ' αυτά, πότε και πώς θα μεταφραστούν σε κυβερνητική πολιτική. Για τη Χ. Κωνσταντοπούλου (1994:149-150) απεργία-σύγκρουση προκύπτει όταν μια απόφαση δεν μπορεί να παρθεί μέσω των συνηθισμένων διαδικασιών, ενώ «*αποκαλύπτει σχεδόν πάντα μια αδυναμία του συστήματος αποφάσεων (τουλάχιστον για μία από τις δύο πλευρές)*».

²⁰⁹⁷ Δ.Β., 787:16. Η σύσκεψη θα επαναλαμβανόταν στις 27/ 1.

²⁰⁹⁸ Δ.Β., 787:4. Επανελημμένες συναντήσεις με τον υφυπουργό Παιδείας Χ. Καραπιτέρη.

²⁰⁹⁹ Δ.Β., 795:4. Στην έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1975-1976.

²¹⁰⁰ Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε με αρκετή δόση παραπόνου ότι «*όταν πρόκειται να του αναθέσουν (του δασκάλου) έργο και να του προσδιορίσουν την αποστολή, τον παραλληλίζουν και τον συγκρίνουν με άλλο κλάδο της Γενικής Εκπαίδευσης και μάλιστα του αναθέτουν καθήκοντα με αυξημένες υποχρεώσεις. Προκειμένου όμως να τον αμείψουν και να αναγνωρίσουν την προσφορά του έργου του, τότε τον συγκρίνουν με άλλο κλάδο εργαζομένων, τελείως άσχετο προς το έργο και η σύγκριση προσέχουν να γίνεται όχι πάνω σ' όλη την οικονομική επιφάνεια του άλλου κλάδου. Δηλαδή ο δάσκαλος, ως προς τα καθήκοντά του, είναι εκπαιδευτικός. Ως προς την υπηρεσιακή του όμως εξέλιξη και την απ' αυτήν ηθική και οικονομική του αμοιβή όχι*» (Δ.Β.,783:1).

που είχε ακολουθήσει το στρατιωτικό καθεστώς. Για τη Δ.Ο.Ε., που αποφασίζει τετραήμερη προειδοποιητική απεργία (17-20 Μαρτίου), οι μισθολογικές ρυθμίσεις της κυβέρνησης αποτελούσαν ειδικές κατά κλάδο παροχές που δημιουργούσαν μεγαλύτερη οικονομική ανισότητα μεταξύ των δημοσίων υπαλλήλων (απ' αυτή που υποτίθεται ότι μείωναν).²¹⁰¹ Η προσπάθεια ορισμένων επιθεωρητών να αποτρέψουν τις κινητοποιήσεις αποβαίνει άκαρπη, ενώ οι δάσκαλοι συνεχίζουν τις κινητοποιήσεις τους για άλλες 7 ημέρες (26 Μαρτίου-1 Απριλίου). Η απεργία από προειδοποιητική μετατρέπεται σε διαρκείας.²¹⁰² Η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε πως θα ανέστελλε τις κινητοποιήσεις αν η πολιτεία αναγνώριζε το δίκαιο των αιτημάτων της και δεχόταν να τα ικανοποιήσει μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα.²¹⁰³ Οι επαφές με το υπουργείο Παιδείας άφηναν να διαφανεί ότι η τελευταία λύση ήταν πραγματοποιήσιμη, γι' αυτό η απεργία θα ανασταλεί.²¹⁰⁴

Τις συζητήσεις μονοπωλούν οικονομικά-μισθολογικά αιτήματα (η επιδοματική πολιτική).²¹⁰⁵ Σε αντίστοιχες επαφές το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, οι εκπρόσωποι του συνδικάτου θα υπενθύμιζαν στην πολιτική ηγεσία (υπουργός Γ. Ράλλης, υφυπουργός Β. Κοντογιαννόπουλος) την υπόσχεση που είχε δώσει για μισθολογικές

---

²¹⁰¹ Δ.Β., 790:2. Σημαντικά είναι όσα αναφέρουν σχετικά διάφοροι μελετητές. Ειδικότερα, ο C. Kerr υποστηρίζει ότι: α) το εργατικό σωματείο είναι νομικό πρόσωπο και έχει δική του αυτοτελή ύπαρξη ανεξάρτητα απ' αυτή των μελών του. Κατά συνέπεια, είναι δυνατόν οι σκοποί του να διαφέρουν από τους σκοπούς του κάθε μέλους. Βασικός σκοπός του εργατικού σωματείου είναι η επιβίωση και ανάπτυξή του. Τα μέλη ενός συνδικάτου ενδιαφέρονται για τη δική τους ευημερία, και στο βαθμό που το επιτυγχάνει αυτό ένα σωματείο εξασφαλίζει και τη δική του ανάπτυξη. Δεν αποκλείονται, όμως, προστριβές και συγκρούσεις μεταξύ μελών και ηγεσίας, όταν για διάφορους λόγους επέρχεται διάσταση απόψεων, β) το εργατικό σωματείο είναι περισσότερο πολιτικός παρά οικονομικός οργανισμός, αυτό δε προσδιορίζει και το ρόλο της ηγεσίας του. Τα μέλη, τα πολιτικά κόμματα, το κράτος, οι ηγεσίες άλλων συνδικάτων κτλ. ασκούν πιέσεις στην ηγεσία του σωματείου με σκοπό την ικανοποίηση των δικών τους συμφερόντων, οικονομικών και μη. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η τελευταία προσπαθεί να ελιχθεί και να ακολουθήσει τέτοια τακτική, ώστε να εξασφαλίσει την επιβίωση και ανάπτυξη του συνδικάτου, καθώς επίσης και τη διατήρηση της θέσης της (να βρει μια θέση ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων πιέσεων που υφίσταται). Παραπλήσιες είναι οι απόψεις του A. Ross, ο οποίος αναφέρει ότι: α) οι μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στην οικονομία επηρεάζουν την πολιτική των συνδικάτων. Η επίδραση, όμως, εξαρτάται από την ισχύ αυτών των μεταβολών σε σχέση με το όλο σύστημα πιέσεων κάτω από το οποίο λειτουργεί το σωματείο, β) στις οικονομικές του διεκδικήσεις χρησιμοποιεί ως γνώμονα τις διεκδικήσεις και τα οφέλη που επιτυγχάνουν άλλα συγκρίσιμα σωματεία. Αν, για παράδειγμα, διεκδικεί αυξήσεις μισθών για τα μέλη του, οι αυξήσεις αυτές δεν μπορεί να βρίσκονται σε σημαντική διάσταση από τους μισθούς που λαμβάνουν εργαζόμενοι παρόμοιων ειδικοτήτων κάτω από παρόμοιες συνθήκες. Το φαινόμενο αυτό ο A. Ross το ονομάζει *δύναμη των εξισωτικών συγκρίσεων* (όπως παρατίθεται από τους Λιανό & Νταούλη, 1998:160-163).

²¹⁰² Ο.π.: 3. Τα ποσοστά συμμετοχής κυμαίνονταν από 95 έως 100%. Σε ανακοίνωσή τους οι δάσκαλοι τόνιζαν ότι «... η οικονομία μας ή αντέχει για όλους ή αδυνατεί για όλους».

²¹⁰³ Ο.π.: 4.

²¹⁰⁴ Ο.π.: 5.

²¹⁰⁵ Ο.π.: 1. Συνάντηση στις 1/4/1976 με το Γ. Ράλλη.

αλλαγές από 1/1/1977.²¹⁰⁶ Η Δ.Ο.Ε. παρακολουθούσε, όπως έλεγε, «*άγρυπνα το ζήτημα*». Καθώς τελείωνε το 1976 πλησίαζε και η «*ώρα μηδέν*»²¹⁰⁷ για το συνδικάτο.

Η δυναμική διεκδίκηση του παρελθόντα Φεβρουαρίου αποτελούσε την πρώτη, σε αυτή την έκταση, μετά την αντίστοιχη του φθινοπώρου του 1966. Η μακρόχρονη παραμονή του στρατιωτικού καθεστώτος δεν είχε καταφέρει να αποδυναμώσει πλήρως την αγωνιστική διάθεση των εργαζομένων στο χώρο της εκπαίδευσης. Αυτό θα διαφαινόταν στη συνέχεια. Το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου (1976) η ομοσπονδία δήλωνε πως η πολιτεία υπαναχωρούσε από τις υποσχέσεις που είχε δώσει. Έτσι, θα άρχιζε μια καινούργια απεργία διαμαρτυρίας (10 και 11 Δεκεμβρίου).²¹⁰⁸ Η Δ.Ο.Ε αντέκρουε τις κατηγορίες περί του αδικαιολόγητου της απεργίας με το επιχείρημα ότι είχαν προηγηθεί αρκετές διαβουλεύσεις με την πολιτεία από το Απρίλιο και μετά.²¹⁰⁹

Το χρονικό διάστημα που ακολουθεί οι προηγούμενες συσκέψεις περιορίζονται αισθητά.²¹¹⁰ Το συνδικάτο θα έχει επαφές με την πολιτική ηγεσία (Ι. Βαρβιτσιώτης) και μετά τις εκλογές της 20^{ης} Νοεμβρίου 1977.²¹¹¹ Τα ουσιαστά, όμως, θέματα ή τα θέματα αιχμής αναλύονται εμπεριστατωμένα την επόμενη χρονιά, το 1978.²¹¹² Οι δάσκαλοι ζητούν αύξηση των οργανικών θέσεων των διευθυντών α' και β', καθώς και άμεση αντιμετώπιση των θεμάτων που αφορούσαν τις υπηρεσιακές εκθέσεις και το επιθεωρητικό.

Πέρα από αυτά υπήρχαν και άλλα ζητήματα, που το συνδικάτο δε θεωρούσε περιορισμένης σημασίας. Ένα από αυτά ήταν η θέση των εκπαιδευτικών στην δημοσιοϋπαλληλική ιεραρχία.²¹¹³ Το συγκεκριμένο θέμα θα συνδεθεί με το αίτημα της δημιουργίας πανεπιστημιακών παιδαγωγικών τμημάτων.²¹¹⁴

---

²¹⁰⁶ Δ.Β., 798:16;799:8.

²¹⁰⁷ Δ.Β., 802:1,2,3.

²¹⁰⁸ Δ.Β., 803:2-3,8. Επίσης, η δεύτερη μέρα της απεργίας (11 Δεκεμβρίου) ήταν Σάββατο, ημέρα εργάσιμη για το εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής. Και σε αυτή την κινητοποίηση η συμμετοχή ήταν υψηλή (98-100%).

²¹⁰⁹ Είχε προηγηθεί συνάντηση των δύο εκπαιδευτικών ομοσπονδιών (Δ.Ο.Ε και Ο.Λ.Μ.Ε.) με τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή στις 15/11/1976, στην οποία αναφέρθηκαν οι αυξημένες αμυντικές δαπάνες της χώρας σαν αιτία της μη ικανοποίησης των αιτημάτων των εκπαιδευτικών. Οι τελευταίοι αντέτειναν ότι η αδυναμία του κρατικού προϋπολογισμού δε στηρίζεται σε αντικειμενικά δεδομένα, αφού το υπουργείο οικονομικών χορήγησε επιπρόσθετες παροχές σε άλλους κλάδους, με τη μορφή οικονομικής ενίσχυσης για πλάσματική υπερωριακή απασχόληση.

²¹¹⁰ Δ.Β., 817:24;819:16. Μεταξύ αυτών ήταν οι μεταθέσεις και οι τοποθετήσεις των εκπαιδευτικών, ο χρόνος χορήγησης επιδομάτων κτλ. (συναντήσεις με τους αρμοδίους του υπουργείου Παιδείας και του υπουργείου οικονομικών μεταξύ 25 και 31/8/1977, το διάστημα από 5 έως 15/9/1977, αλλά και τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου).

²¹¹¹ Δ.Β., 822:8.

²¹¹² Δ.Β., 826:16. Συνάντηση της 14^{ης}/2/1978.

²¹¹³ Δ.Β., 828:8. Συναντήσεις με τον υπουργό Παιδείας Ι. Βαρβιτσιώτη και τον υπουργό Προεδρίας Κ. Στεφανόπουλο.

²¹¹⁴ Δ.Β., 830:1,4;844:3.

Η ομοσπονδία αναπτύσσει τους λόγους που συνηγορούν στην επίλυση των προβλημάτων της εκπαίδευσης και ζητά την όσο το δυνατό σύντομη προώθησή τους.²¹¹⁵ Πρότεινε την τροποποίηση του άρθρου 16 του ν. 309/1976, ώστε «*αυξανόμενου του αριθμού των πολυθεσίων σχολείων δια ιδρύσεως ή προαγωγής, (να) αυξάνεται αντιστοίχως και ο αριθμός των διευθυντών α' και β' για την κάλυψη των δημιουργουμένων θέσεων*». Για αρκετά από τα αιτήματά της η επαναληπτικότητα έτεινε να μετατραπεί σε φαύλο κύκλο, ανεξάρτητα από τη διάρκεια που είχαν οι σχετικές συζητήσεις.

Η απεργία του Δεκεμβρίου του 1976 ανέδειξε με σαφήνεια τα όρια των τελευταίων.²¹¹⁶ Η άνοδος του τιμαρίθμου κατά 11,8% (1978) αναγκάζει τους εκπαιδευτικούς να ζητήσουν την αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή των αποδοχών τους, ώστε η μισθολογική αύξηση να καλύπτει την προαναφερόμενη άνοδο και να διατηρηθεί η αγοραστική αξία των αμοιβών τους.²¹¹⁷ Η ανταπόκριση της πολιτείας δεν τους ικανοποιεί και έτσι θα εξαγγείλουν κινητοποιήσεις (18 Δεκεμβρίου 1978).²¹¹⁸ Και σε αυτή την περίπτωση τα ποσοστά συμμετοχής είναι υψηλά.²¹¹⁹

Η νέα χρονιά (1979) θα βρει τους δύο φορείς δράσης να επεξεργάζονται όλα τα χρονίζοντα ζητήματα για μια ακόμη φορά.²¹²⁰ Η Δ.Ο.Ε. πέρα από την τροποποίηση κάποιων άρθρων²¹²¹ του ν. 309/1976 και τη διεύρυνση των ανώτερων βαθμών προσθέτει για διαβούλευση δύο ακόμη παρεμφερή: τον τρόπο επιλογής των επιθεωρητών και την ίδρυση πρότυπων σχολείων (με διευθυντές α' και 9^ο

---

²¹¹⁵ Δ.Β., 839:1,4. Στη συνάντηση της 20^{ης} / 11/1978.

²¹¹⁶ Δ.Β.,844:3. Για το σκοπό αυτό επισκέπτεται μαζί με εκπροσώπους της Ο.Λ.Μ.Ε. τον υπουργό προεδρίας Κ. Στεφανόπουλο (2/11/1978).

²¹¹⁷ Δ.Β.,848:1-2. Επρόκειτο για τα απότοκα της ενεργειακής κρίσης του 1972-73, που έφτασε με σχετική σφοδρότητα και στην Ελλάδα.

²¹¹⁸ Δ.Β.,841:1. Οι εκπαιδευτικοί δεν επιδίωκαν να ανατρέψουν το νέο μισθολογιο-βαθμολόγιο όσον αφορά την αρχή και τη δομή του.

²¹¹⁹ Ο.π.:3. Έφτασαν στο 99%. Στις ανακοινώσεις της εποχής θα γίνει αντιπαραβολή της στάσης της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. απέναντι στον αγώνα ορισμένων δημοσιοϋπαλληλικών κλάδων με την αντίστοιχη της Σ.Ε.Δ.Ο. (Συντονιστική Επιτροπή Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων). Η τελευταία ιδρύθηκε το 1976 και τον Απρίλιο του 1979 εκπροσωπούσε 44 ομοσπονδίες, ενώσεις και συλλόγους. Η διάσπαση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. είχε αρχίσει από τον Ιανουάριο του 1975, όταν αρκετές δευτεροβάθμιες οργανώσεις ήραν την εμπιστοσύνη τους στην ηγετική της ομάδα (Λιάσκος,1992:128,132). Το 23^ο Δημοσιοϋπαλληλικό Συνέδριο, που συνήλθε το Δεκέμβριο του 1975, δεν αποκατέστησε σε ικανοποιητικό βαθμό την ενότητα στις τάξεις της, με αποτέλεσμα την αποχώρηση πολλών οργανώσεων από αυτή και τη δημιουργία της Σ.Ε.Δ.Ο. (Δ.Β.,841:2;847:16). Η Δ.Ο.Ε. θα αμφισβητήσει την εγκυρότητα και του 24^{ου} Συνεδρίου, ζητώντας τη διαγραφή από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. όλων των σωματείων-σφραγίδων (Δ.Β.,855:2). Την ίδια περίοδο ενισχύεται το αίτημα για την ίδρυση πανεκπαιδευτικής ομοσπονδίας.

²¹²⁰ Δ.Β.,842:12.

²¹²¹ Για παράδειγμα το 20, το 16 και το 17.

μισθολογικό κλιμάκιο). Οι δάσκαλοι επέμεναν πως δεν υπήρχαν περιθώρια για οποιοδήποτε είδους αναβολές.²¹²²

Παράλληλα, η σύγκρουση μεταξύ Α.Δ.Ε.Δ.Υ. και Σ.Ε.Δ.Ο. κορυφώνεται.²¹²³ Σε αυτό το συνδικαλιστικό περιβάλλον προκηρύσσεται απεργία όλων των δημοσίων υπαλλήλων, αρχικά για τις 4 και 5 Μαΐου 1979.²¹²⁴ Τα αιτήματα και αυτή τη φορά ήταν οικονομικά. Η Δ.Ο.Ε. θα αντικρούσει την κριτική της κυβέρνησης ότι αποτελούσε προνομιούχο «τάξη» και ότι απολάμβανε μεγάλες παροχές. Η απεργία συνεχίζεται από τις 10 έως και τις 17 του ίδιου μήνα. Η κυβέρνηση αντιδρά με πολιτική επιστράτευση των δημοσίων υπαλλήλων, αφού πρώτα το Εφετείο Αθηνών αποφασίσει ότι η απεργία ήταν παράνομη και καταχρηστική και το Συμβούλιο Συνδιαλλαγής υποχρεώσει τη Δ.Ο.Ε. να διαθέσει ως προσωπικό ασφαλείας των σχολείων 17.000 δασκάλους.²¹²⁵

Για τους εκπαιδευτικούς επρόκειτο απλά για ποινικοποίηση ενός κατοχυρωμένου συνδικαλιστικού δικαιώματος,²¹²⁶ ενώ η μη λύση των προβλημάτων τους αποδιδόταν στην πολιτική την κυβέρνησης απέναντι στους εργαζόμενους.²¹²⁷ Θα ακολουθούσαν ποινικές διώξεις απεργών, ενώ η Παγκόσμια Οργάνωση Εκπαιδευτικών καθώς και η Διεθνής Ομοσπονδία Διδασκαλικών Οργανώσεων θα εξέφραζαν την συμπάραστασή τους.²¹²⁸ Η κινητοποίηση αυτή ενίσχυσε περισσότερο τη θέση της Σ.Ε.Δ.Ο. στο χώρο του συνδικαλισμού των δημοσίων υπαλλήλων, ενώ η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. κατηγορούνταν ότι αποτελούσε όργανο κυβερνητικού συνδικαλισμού. Επίσης, ήταν η πρώτη φορά από την έναρξη της Μεταπολίτευσης που η πολιτεία

---

²¹²² Δ.Β.,847:16;848:12. Η διαπραγμάτευση ανάμεσα στη Δ.Ο.Ε. και τους πολιτικούς φορείς δεν έπαυε να είναι στον πυρήνα της μια πολιτική διαδικασία.

²¹²³ Λιάσκος,1992:137.

²¹²⁴ Δ.Β.,848:12;849:1-2,7. Τα ποσοστά συμμετοχής θα ανέρθουν σε 80 με 85%.

²¹²⁵ Ο.π.:3. Αφού, σύμφωνα με την πολιτεία, όσα όριζε το άρθρο 13 του ν. 643/1977 (που ρύθμιζε τις εργασιακές σχέσεις) «... δεν βρίσκουν έδαφος εφαρμογής στα σχολεία της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης...». Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε ότι «δε δεχτήκαμε ούτε δεχόμαστε την εφαρμογή της απόφασης αυτής γιατί την θεωρούμε μερική και καλυμμένη επιστράτευση, σε σημείο που να φαλκιδεύει ουσιαστικά το δικαίωμα της απεργίας» (Δ.Β.,852:6). Στο εργατικό δίκαιο της εποχής συγκαταλεγόταν και ο ν. 330/1976.

²¹²⁶ Ειδικότερα, ο ν. 643/1977 ανέφερε στο άρθρο 5 ότι «η απεργία είναι δικαίωμα των δημοσίων πολιτικών υπαλλήλων...προς διαφύλαξιν και προαγωγήν των οικονομικών, επαγγελματικών και ασφαλιστικών εν γένει συμφερόντων αυτών. Απεργία επιδιώκουσα οιονδήποτε άλλον σκοπόν, ή την εκδήλωσιν αλληλεγγύης προς άλλην απεργούσαν οργάνωσιν, απαγορεύεται». Το δε άρθρο 13 όριζε ότι «η πραγματοποιούσα την απεργίαν συνδικαλιστική οργάνωσις μεριμνά όπως διαρκούσης της απεργίας, εξακολουθήσει παρέχον τας υπηρεσίας του το αναγκαίον προσωπικόν δια την ασφάλειαν των εγκαταστάσεων των υπηρεσιών και την πρόληψιν καταστροφών ή ατυχημάτων. Πέραν της κατά την προηγουμένην παράγραφον υποχρεώσεως, η πραγματοποιούσα την απεργίαν συνδικαλιστική οργάνωσις, υποχρεούται να διαθέσει το αναγκαίον προσωπικόν δια την όλως στοιχειώδη τουλάχιστον εξυπηρέτησιν της λειτουργίας των οικείων υπηρεσιών». Η Δ.Ο.Ε θα καταφέρει να αντικρούσει τα συγκεκριμένα άρθρα αργότερα, με βάση την απόφαση 9620/1980 του Εφετείου Αθηνών.

²¹²⁷ Δ.Β.,849:4-5,8.

²¹²⁸ Ο.π.:8.

εξανάγκαζε τους εργαζόμενους να τερματίσουν τις κινητοποιήσεις τους, χωρίς να ικανοποιήσει τα αιτήματά τους.²¹²⁹

Οι εκπρόσωποι των δασκάλων θα μετέφεραν στον υφυπουργό Παιδείας²¹³⁰ τη δυσφορία, την οποία, υποστήριζαν, ότι γεννούσε ο εφησυχασμός και η στασιμότητα που χαρακτήριζε τις ενέργειες του πολιτικού παράγοντα.²¹³¹ Η αρνητική αυτή στάση θεωρούνταν μία από της βασικότερες αιτίες των πρόσφατων απεργιακών κινητοποιήσεων.

Τις απόψεις τους τις γνωστοποιούν και στον υπουργό οικονομικών, παρά τη «δεδηλωμένη» απάντησή του ότι θα αντιμετώπιζε ευνοϊκά τα θέματα που τους απασχολούσαν.²¹³² Ακολουθεί ο υφυπουργός Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλος, ο οποίος δέχεται την επίσκεψη του συνόλου της διοίκησης της Δ.Ο.Ε.²¹³³ το Νοέμβριο του 1979 (9). Οι εκπαιδευτικοί θα επιμείνουν σε τρία ζητήματα: α) τη διεύρυνση των θέσεων των διευθυντών και τη σύνδεσή τους με την οργανικότητα των σχολείων, β) την επαναφορά στα σχολεία των τέως επιθεωρητών (της δικτατορίας) και γ) την αντικατάσταση με αναπληρωτές των εποπτών και των επιθεωρητών για τους οποίους είχαν προκύψει επιβαρυντικά στοιχεία για τη δράση τους κατά τη διάρκεια της επταετίας. Ιδίως για το τελευταίο θέμα, η ομοσπονδία θα παρουσίαζε συγκεκριμένα στοιχεία.²¹³⁴

---

²¹²⁹ Πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν πως τα εργατικά συνδικάτα δε διαθέτουν ως ομάδα πίεσης ούτε τα υλικά μέσα (χρηματικούς πόρους, επιτελεία ειδικών στις δημόσιες σχέσεις, πρόσβαση στα μέσα μαζικής επικοινωνίας κτλ.) ούτε το κοινωνικό κύρος ή την ευρύτατη κοινωνική «αποδοχή»-επιβολή που απολαμβάνει ο κόσμος των επιχειρήσεων. Αντίθετα, η δραστηριότητά τους -κυρίως οι απεργίες- αντιμετωπίζεται συχνά από ένα μέρος της κοινής γνώμης με καχυποψία ή και εχθρότητα ως ανεύθυνη, κοινωνικά άδικη, οικονομικά επιζήμια, μη δημοκρατική. Στην «αδυναμία» τους αυτή θεωρείται πως συμβάλλουν δύο εσωτερικά χαρακτηριστικά τους: α) οι διαφορές των ρευμάτων που υπάρχουν στο εσωτερικό τους, οι οποίες τα διασπούν ή τα διχάζουν, σε σημείο που η πολιτική τους δράση καθίσταται από δυσχερή έως αδύνατη, β) τα (αντικειμενικά ή / και υποκειμενικά) συμφέροντα της βάσης εκφράζονται μερικώς από την ηγεσία. Αξιοσημείωτα είναι όσα αναφέρει ο Gramsci (1977:265-268) για το θέμα, σύμφωνα με τον οποίο η αναγνώριση των συνδικάτων (από το κράτος και τους εργοδότες) προϋποθέτει ή συνεπάγεται την εσωτερική πειθαρχία εντός κάθε εργατικής οργάνωσης, έτσι ώστε τα μέλη να σέβονται τις συμφωνίες που υπέγραψε η ηγεσία τους. Η νομιμότητα των συνδικαλιστικών διαπραγματεύσεων εξαρτάται από την πίστη που έχουν στη φερεγγυότητα του συνδικάτου οι συνομιλητές του. Έτσι, «ο συνδικαλιστής αξιωματούχος αντιλαμβάνεται αυτή τη βιομηχανική νομιμότητα ως μια μόνιμη κατάσταση πραγμάτων. Βλέπει μόνο χάος και ξεροκεφαλιά σε κάθε τι που συμβαίνει (αυθόρμητα) μεταξύ των εργαζομένων μαζών. Υπ' αυτές τις συνθήκες, οι συνδικαλιστική πειθαρχία δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο από μια υπηρέσια που προσφέρεται στο κεφάλαιο» (όπως αναφέρεται από την Μ. Σεραφετινίδου (2006:238).

²¹³⁰ Ο οποίος, συν τω χρόνω, θα μετατρέπεται σε προνομιακό συνομιλητή των εκπαιδευτικών.

²¹³¹ Δ.Β.,851:10.

²¹³² Δ.Β.,853:8. Συναντήσεις στις 31/7 και στις 9/8/1979. Ένα από τα βασικότερα αιτήματα με οικονομικές πτυχές ήταν η διεύρυνση των θέσεων των ανώτερων πια μισθολογικών κλιμακίων-βαθμών.

²¹³³ Το διοικητικό όργανο της Δ.Ο.Ε., το διοικητικό συμβούλιο, ήταν εννεαμελές.

²¹³⁴ Δ.Β.,859:1. Το ζήτημα αυτό θα το συζητούσε η ομοσπονδία και με το γενικό γραμματέα του υπουργείου σε δύο συναντήσεις στις 4/10 και στις 10/11/1979.

Η ίδια έκανε λόγο για χαρακτηριστική σιωπή των συνομιλητών της.²¹³⁵Γι' αυτό εξαντλεί «*όλα τα όρια της υπομονής και επιμονής*» για μια συνάντηση με τον υπουργό Ι. Βαρβιτσιώτη, από την οποία εξαρτούσε την παραπέρα στάση της. Ταυτόχρονα, προαναγγέλλει την επανέναρξη της δυναμικής διεκδίκησης των αιτημάτων της στη διάρκεια ευρείας σύσκεψης με όλους τους εκπαιδευτικούς φορείς, πλην της πολιτείας, «*για τη μελέτη και την αντιμετώπιση του Εκπαιδευτικού προβλήματος*».²¹³⁶

Διεξοδική συζήτηση του συνόλου των θεμάτων που απασχολούν τη Δ.Ο.Ε. θα γινόταν σύντομα.²¹³⁷Σε αυτή θα επιχειρηματολογούσε για θέματα όπως η πανεπιστημιακή μόρφωση των δασκάλων, η διεύρυνση των θέσεων των διευθυντών, η κρίση-επανάκριση του εποπτικού προσωπικού, το ωράριο εργασίας, η επανασύνταξη της επετηρίδας των διευθυντών κ.ά. Ο συνδυασμός θεσμικών και οικονομικών αιτημάτων αποδεικνύεται επιτυχημένη στρατηγική. Επιπλέον, η αξιοποίηση της προκήρυξης απεργίας ως μοχλού πίεσης θα παίξει το δικό της ρόλο σε αυτή τη διεκυστίνδα με τον πολιτικό παράγοντα.

Για να ικανοποιηθούν, όμως, τα περισσότερα από τα αιτήματα έπρεπε να συγκατατεθεί και το υπουργείο οικονομικών, σύμφωνα με τη συμβουλή–παρότρυνση του υπουργού Παιδείας.²¹³⁸Ο υπουργός οικονομικών θα δεχτεί τους δασκάλους, αλλά αυτά που θα αποκόμιζαν οι τελευταίοι θα θεωρηθούν πολύ λίγα.²¹³⁹Μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως η διεύρυνση των θέσεων των διευθυντών, η εξέλιξη ήταν αντίθετη από αυτή που ανέμεναν. Πιο συγκεκριμένα, προτεινόταν η αύξηση των θέσεων στο 2^ο βαθμό (διευθυντές α΄) να συνεπάγεται ισάριθμη μείωση των θέσεων στον 3^ο (διευθυντές β΄). Επιπλέον, η αλλαγή αυτή έπρεπε να γίνει σε δύο φάσεις και σε χρονικό βάθος μιας διετίας.²¹⁴⁰Το μέτρο αυτό οδηγεί σε ρήξη με την πολιτεία.

Έτσι, σε λιγότερο από ένα μήνα (18 Δεκεμβρίου 1979) μια ακόμη κινητοποίηση λαμβάνει χώρα (την ημέρα της κατάθεσης του προϋπολογισμού στη

---

²¹³⁵ Ο.π.:2.

²¹³⁶ Ο.π.:5.

²¹³⁷ Δ.Β.,860:1.

²¹³⁸ Η συγκεκριμένη παρότρυνση θα ακουστεί πάμπολλες φορές από τα χείλη των υπουργών Παιδείας και θα είναι αρκετές φορές ουσιαστική (αφού τα σχετικά κονδύλια καθορίζονταν από τους υπεύθυνους της οικονομίας με βάση τον προϋπολογισμό), αλλά άλλες φορές αποτελεί παρελκυστική τακτική για τα αιτήματα των εκπαιδευτικών (αφού ο αρμόδιος υπουργός αρνούταν να ικανοποιήσει τα αιτήματα αυτά «*δια της πλαγίας οδού*», ωθώντας τους εκπαιδευτικούς «*από τον Άννα στον Καϊάφα*»). Πρόκειται, κατά ένα τρόπο, για «*πολιτικά γλωσσικά παίγνια*» μιας «*επικοινωνιακά συγκροτημένης εξουσίας*» (Mouffe,2004:142-143,164-166).

²¹³⁹ Ο.π.:1.

²¹⁴⁰ Δ.Β.,861:2.

βουλή), οργανωμένη από τη Σ.Ε.Δ.Ο.²¹⁴¹ Η Δ.Ο.Ε., στα οικονομικά αιτήματα, προσέθετε και την ακώλυτη μισθολογική προαγωγή των δασκάλων έως το βαθμό του διευθυντή α΄. Και αυτή τη φορά η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. γίνεται στόχος επικρίσεων, ενώ θα οριζόταν προσωπικό ασφαλείας στην εκπαίδευση.²¹⁴² Την ίδια περίοδο, όπως αναφέρουμε και αλλού, οξύνεται το ζήτημα των επιθεωρητών, ενώ εντείνεται η προσπάθεια αντικατάστασής τους από το θεσμό του σχολικού συμβούλου. Ταυτόχρονα, θα καταγγελθεί στο Διεθνές Γραφείο Εργασίας ο ν. 643/1977 ως αντισυνταγματικός και αντεργατικός.²¹⁴³

Πίνακας 26

Δείκτες απεργιακής δραστηριότητας

Μέσοι όροι²¹⁴⁴ 1953-1962, 1963-1966, 1976-1981

Περίοδος	Δείκτης			
	Μέσο μέγεθος απεργιών	Μέση διάρκεια απεργιών σε ημέρες ανά απεργό	Πυκνότητα απεργών ανά 1.000 μισθωτούς ²¹⁴⁵	Χαμένες μέρες εργασίας ανά 1.000 μισθωτούς
1953-1962	451	1,4	0,057	79,6
1963-1966	504	2,3	0,170	360,9
1976-1981	1.169	1,9	0,450	797,6

Πηγή: Χ. Ιωάννου, 1989:96.

²¹⁴¹ Ο.π.:1,3.

²¹⁴² Ο.π.:2,6. Η διαφορά τώρα από τις άλλες απεργίες που είχαν γίνει σύμφωνα με το ν. 643/1977 ήταν ότι το προσωπικό ασφαλείας καλούνταν από τη Δ.Ο.Ε. απλώς να παρίσταται στο σχολείο, χωρίς να εργάζεται. Έτσι, έπανε να αποτελεί έναν νομικά κατοχυρωμένο απεργοσπαστικό μηχανισμό. Αυτό θα προκαλούσε την έντονη διαφωνία συνδικάτου-υπουργείου Παιδείας για το ποια θεωρείται «διατεταγμένη υπηρεσία» και για τον αν έπρεπε να περικοπούν ή όχι οι αποδοχές του προσωπικού ασφαλείας που δεν εκτελούσε τα διδακτικά του καθήκοντα (Δ.Β.,863:6;864:1).

²¹⁴³ Δ.Β.,868:1. Επρόκειτο για το νόμο με βάση τον οποίο είχε γίνει η πολιτική επιστράτευση των δημοσίων υπαλλήλων κατά τις παρελθούσες πολυήμερες κινητοποιήσεις τους.

²¹⁴⁴ Για πρόσθετα συγκριτικά στοιχεία δεξ: Κατσανέβας,1983:140-153;Πετρινιώτη,1985:12-13;Booth,2002:33.

²¹⁴⁵ Ο παραπάνω πίνακας δείχνει ότι στη διάρκεια της περιόδου 1953-1962 ο μέσος δείκτης πυκνότητας ήταν 57 απεργιοί ανά 1.000 μισθωτούς, την περίοδο 1963-1966 ο ίδιος δείκτης ήταν 170, ενώ μεταξύ 1976 και 1981 θα ανέλθει στους 450 απεργούς ανά 1.000 μισθωτούς. Στοιχεία για τον αριθμό των χαμένων ημερών εργασίας (ανά 1.000 μισθωτούς) από το 1988 έως το 1992 παραθέτει η Χ. Κωνσταντοπούλου (1994:149-152) με βάση μελέτες του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας.

Οι επαφές όμως των δύο φορέων δε θα σταματούσαν. Έτσι, στις 4/2/1980 ο υφυπουργός Παιδείας καλεί σε συνάντηση τους εκπροσώπους του συνδικάτου για διερευνητικές συζητήσεις επί όλων των θεμάτων. Την επομένη ακριβώς, η γενική συνέλευση των προέδρων θα αποφάσιζε την κάθοδο σε τριήμερη απεργία αν το υπουργείο αρνούσαν για μια ακόμη φορά την ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Μπορεί να έθεταν το δίλημμα εκβιαστικά, αλλά είχε αποτέλεσμα, αφού θα ακολουθούσαν νέες συναντήσεις (11/2 και 14/2).²¹⁴⁶

Η σύγκρουση, επίσης, Α.Δ.Ε.Δ.Υ.–Σ.Ε.Δ.Ο. έβαινε με αμείωτη ένταση.²¹⁴⁷ Η προκήρυξη ενός ακόμη επιθεωρητικού διαγωνισμού τον Αύγουστο του 1980 προκαλεί νέα προβλήματα, με αποτέλεσμα να ζητά η ομοσπονδία την άμεση παραίτηση του αρμόδιου υφυπουργού.²¹⁴⁸ Σε επαφές²¹⁴⁹ που είχε μαζί του τόσο τον Ιούλιο, όσο και τον Αύγουστο επιμένει ότι ο διαγωνισμός ήταν παράνομος και ζητά την κάθαρση του εποπτικού προσωπικού από τα κατάλοιπα της δικτατορίας.

---

²¹⁴⁶ Δ.Β., 864:8. Αξίζει εδώ να αναφέρουμε δύο από τις πιο γνωστές θεωρίες των εργασιακών σχέσεων: τη θεωρία του διμερούς μονοπωλίου και τη θεωρία της διαπραγματευτικής ισχύος. Σύμφωνα με την πρώτη, οι επιχειρήσεις είναι μονοπώλια, αφού ελέγχουν την αγορά ενός προϊόντος, ενώ τα συνδικάτα από τη μεριά τους έχουν τον πλήρη έλεγχο της αγοράς εργασίας. Τα δύο αυτά μέρη έχουν ένα συγκεκριμένο περιθώριο διαπραγματεύσεως, μέσα στο οποίο πρέπει να επέλθει συμφωνία, ανεξάρτητα από τη διαπραγματευτική ισχύ του ενός ή του άλλου μέρους. Το όριο αυτό είναι ότι το μέγιστο μέγεθος του μισθιακού κόστους δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 2/3 της προστιθέμενης αξίας (του προϊόντος). Η δεύτερη ομάδα θεωριών υποστηρίζει ότι το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων μπορεί να προβλεφθεί μόνο εφόσον είναι γνωστό στο συνδικάτο τόσο το κόστος διαφωνίας με τους όρους που προσφέρει ο εργοδότης (π.χ., απώλεια εισοδήματος των μελών του από απεργία), όσο και το κόστος συμφωνίας (π.χ., χαμηλότεροι μισθοί). Εφόσον το κόστος συμφωνίας είναι υψηλότερο από το υπολογιζόμενο κόστος διαφωνίας, τότε το συνδικάτο προχωρά στην κήρυξη απεργίας. Αντίθετα, αν το κόστος διαφωνίας είναι υψηλότερο, θα πρέπει να υποχωρήσει (Πετρινώτη, 1985:32-35; Κατσανέβας, 1983:37-44). Επιπλέον, όσο μεγαλύτερη είναι η προσδοκώμενη διάρκεια μιας απεργίας τόσο μεγαλύτερο το κόστος διαφωνίας και συνεπώς υπάρχει κάποια διάρκεια για την οποία το προαναφερθέν θα υπερβεί το κόστος συμφωνίας και θα επιτευχθεί συμβιβασμός. Αποφασιστικής σημασίας είναι η μελέτη της *καμπύλης συναίνεσης του εργοδότη και της καμπύλης αντίστασης του σωματείου* (Λιανός & Νταούλη, 1998:188-190). Τίθεται το εύλογο ερώτημα: Γιατί οι εκπρόσωποι ενός συνδικάτου και ο εργοδότης, ενώ είναι άτομα ορθολογικά και γνωρίζουν ότι αν αποτύχουν οι διαπραγματεύσεις και τα δύο μέρη θα υποστούν το κόστος μιας απεργίας (και στο τέλος θα συμφωνήσουν), δεν συμφωνούν (από πριν) σε μια αμοιβαία αποδεκτή λύση, ώστε να αποφευχθεί η σύγκρουση και το κόστος που αυτή συνεπάγεται; Η απάντηση δίνεται από τους Λιανό & Νταούλη (1998:191): «κάθε μέρος δεν έχει πλήρη γνώση των διαθέσεων ή δυνατοτήτων του άλλου».

Μια τρίτη ομάδα θεωριών περιλαμβάνει τις θεωρίες της συνδικαλιστικής ανάπτυξης. Σύμφωνα μ' αυτές η ανοδική πορεία της οικονομίας αποτελεί ευνοϊκή προϋπόθεση για την αύξηση του αριθμού των απεργιών, ενώ το αντίθετο ισχύει σε περίπτωση καθόδου του οικονομικού κύκλου. Για το Θ. Κατσανέβα (1983:143, 148-150) οι συγκεκριμένες απόψεις ερμηνεύουν σε ορισμένο βαθμό την άνοδο του απεργιακού κύματος στην Ελλάδα κατά τα έτη 1964-1967. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει για μετά το 1974. Οπωσδήποτε η προαναφερθείσα παραδοχή θα πρέπει να ληφθεί υπόψη μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, κυρίως πολιτικού χαρακτήρα.

²¹⁴⁷ Δ.Β., 869:5; 875:1.

²¹⁴⁸ Δ.Β., 876. Σύμφωνα με το Ν. Μουζέλη (1997:122-123) «αποτελεί γεγονός ότι αρκετά συχνά συναντήσεις με συνέπειες που εκτείνονται ευρύτατα στο χρόνο και το χώρο, εγκαθιστούν σχέσεις υπαγωγής μάλλον παρά συναθροίσματος με συναντήσεις ήσσονων συνεπειών. Εν συντομία, θα πρέπει να τονιστεί ότι οι συναντήσεις συχνά αποτελούν συγκρουσιακές καταστάσεις ιεραρχικού χαρακτήρα».

²¹⁴⁹ Ο.π.: 3-5. Συγκεκριμένα θα πραγματοποιηθούν συναντήσεις στις 11 και 14/7, στις 8, 21, και 23/8, αλλά και στις 3/9/1980.

Τα πνεύματα θα οξυνθούν περισσότερο, με την πολιτική ηγεσία να απαιτεί την απολογία των εκπροσώπων του συνδικάτου με βάση την κατηγορία ότι η συμπεριφορά τους δε συνάδει σε δημοσίους υπαλλήλους.²¹⁵⁰ Για το συνδικάτο, οι ενέργειες των πολιτικών φορέων αποσκοπούσαν στο να αποσπάσουν την προσοχή των εκπαιδευτικών και των εκπροσώπων τους από τα προβλήματα που εκκρεμούσαν αδικαιολόγητα για πολύ καιρό. Συγχρόνως, «να εκφοβίσει (-ουν) τους συναδέλφους πιστεύοντας ότι μπορεί (-ουν) να αποφύγει (-ουν) τη σύγκρουση με τον αγανακτισμένο κλάδο των 38.000 δασκάλων και νηπιαγωγών».²¹⁵¹

Η Δ.Ο.Ε. ζητά τη μεσολάβηση του πρωθυπουργού ως έσχατη λύση άρσης του αδιεξόδου στις σχέσεις της με το υπουργείο Παιδείας. Η συνάντηση πραγματοποιείται στις 4/9 με την παρουσία του Γ. Ράλλη.²¹⁵² Το συνδικάτο διαμαρτυρόταν έντονα για την αποτελμάτωση των κλαδικών του αιτημάτων, την οποία απέδιδε στην αδιαφορία των αρμοδίων. Επιπλέον, αναφέρεται σε πρακτικές «τρομοκράτησης των συνδικαλιστών και φίμωσης του συνδικαλιστικού κινήματος», αλλά και σε «διώξεις που στηρίζονται στις αναχρονιστικές και αντιδημοκρατικές διατάξεις του Δημοσιοϋπαλληλικού Κώδικα». Παρά το γεγονός ότι η αντίστοιχη συζήτηση είχε μεγάλη διάρκεια, δε θα βρεθεί ένα κοινό σημείο επαφής ανάμεσα στους δύο φορείς δράσης.

Το κλίμα έντασης διατηρείται και τους επόμενους μήνες και προκαλεί δυναμικές κινητοποιήσεις τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου.²¹⁵³ Αυτές πραγματοποιούνται στις 20 και 21 του μήνα, ενώ ένα από τα βασικά αιτήματα ήταν η μισθολογική ενιαιοποίηση 3^{ου} και 2^{ου} βαθμού.²¹⁵⁴ Πεποίθηση της ομοσπονδίας αποτελεί ότι μόνο μέσα από σκληρούς αγώνες ο δάσκαλος θα κατακτούσε τη θέση που του ανήκε στο κοινωνικό σύνολο.²¹⁵⁵ Τα ποσοστά συμμετοχής (χαρακτηριστικό που παρατηρείται όλη αυτή την περίοδο) ήταν ιδιαίτερα υψηλά, όπως και στις παρελθούσες κινητοποιήσεις.²¹⁵⁶ Μία νέα προσπάθεια για επανάληψη του διαλόγου

---

²¹⁵⁰ Η άρνηση των τελευταίων σε κάτι τέτοιο θα προκαλούσε την επιβολή προστίμου από τη μεριά του υπουργείου Παιδείας ίσου με τις αποδοχές 5 ημερών.

²¹⁵¹ Δ.Β., 876:1.

²¹⁵² Ο.π.: 1,6. Είχε προηγηθεί, στις 1, 2 και 3/9/1980, ενημέρωση για τα θέματα της παιδείας των αρχηγών και των εκπροσώπων των κομμάτων της Βουλής.

²¹⁵³ Δ.Β., 878:1.

²¹⁵⁴ Ο.π.: 8. Σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο της εποχής, τα αιτήματα κάθε ομάδας εργαζομένων έπρεπε να μελετηθούν από το Συμβούλιο Συνδιαλλαγής.

²¹⁵⁵ Δ.Β., 879:1.

²¹⁵⁶ Ο.π.: 2,8. Θα φτάσουν το 95-96%, σύμφωνα με τα στοιχεία της ομοσπονδίας.

πραγματοποιείται το Νοέμβριο του 1980 (8).²¹⁵⁷ Και σ' αυτή το στελεχιακό και η διεύρυνση των ανώτερων βαθμών βρίσκονται στην κορυφή της ατζέντας των συζητήσεων.

Η πρόσφατη κινητοποίηση θεωρείται επιτυχής και θα συνεχιστεί στις 31 Οκτωβρίου–1 Νοεμβρίου 1980, με το ίδιο διεκδικητικό πλαίσιο.²¹⁵⁸ Η Δ.Ο.Ε. θα αντικρούσει τις κατηγορίες που εκτοξεύονταν εναντίον της, για ύπαρξη προσωπικών και αντιπολιτευτικών κινήτρων πίσω από τις απεργίες των δασκάλων. Εκτιμά ότι η συγκεκριμένη πρακτική, της αναζήτησης ελατηρίων ήταν, τουλάχιστον αντιπαραγωγική. Επιπλέον, προσθέτει ότι από όλους τους επαγγελματικούς κλάδους μόνο στους δασκάλους δεν υπήρχε μισθολογική και βαθμολογική ενιαιοποίηση των ανώτερων βαθμών. Η άρνηση της πολιτείας να ικανοποιήσει τα αιτήματά της προκαλεί νέα κινητοποίηση το Δεκέμβριο του 1980.

Η απεργία εξαγγέλλεται για τις 10 του μήνα και διαρκεί έως τις 23. Αναβάλλεται όμως για 48 ώρες (η έναρξη τελικά θα γίνει στις 12 Δεκεμβρίου), προκειμένου να οριστεί προσωπικό ασφαλείας, σύμφωνα με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας.²¹⁵⁹ Η Δ.Ο.Ε. απευθύνεται με διακήρυξή της προς το σύνολο του κοινωνικού σώματος, ζητώντας τη συμπαράστασή του.²¹⁶⁰ Παράλληλα, καυτηριάζει τη στάση εκείνων των επιθεωρητών που με εντολή τους υποχρέωναν τους διευθυντές των σχολείων να απομακρύνουν από αυτά το προσωπικό ασφαλείας, που είχε οριστεί σύμφωνα με το νόμο.²¹⁶¹ Η ομοσπονδία ερμηνεύει τη συγκεκριμένη ενέργεια ως ανοιχτή επέμβαση στο συνδικαλιστικό κίνημα.²¹⁶²

Και σε αυτή την περίπτωση οι διάλογοι επικοινωνίας με την άλλη πλευρά θα παραμείνουν ανοιχτοί. Το συνδικάτο έκανε λόγο (τόρα) για διαπραγμάτευση και όχι για συζητήσεις. Έτσι, στις 18 Δεκεμβρίου συναντά τον υπουργό Παιδείας, την ίδια μέρα που η συμμετοχή των δασκάλων στην απεργία αυξανόταν κατά 5%. Με όπλο τη μαζικότητα και τον υψηλό βαθμό συσπείρωσης διαμαρτύρεται στους συνομιλητές του για το γεγονός ότι οι συζητήσεις επαναλαμβάνονταν την έκτη μέρα της απεργίας, και όχι ύστερα από αίτηση του συνδικάτου, όπως διατυμπάνιζαν οι εκπρόσωποι της

²¹⁵⁷ Δ.Β., 880:8. Η συνάντηση γίνεται με τον υπουργό Παιδείας Α. Ταλιαδούρο και διαρκεί δύο ώρες.

²¹⁵⁸ Δ.Β., 880:4;881:3. Τα ποσοστά συμμετοχής ήταν παρόμοια με τα παραπάνω.

²¹⁵⁹ Δ.Β., 884:4

²¹⁶⁰ Δ.Β., 882:8.

²¹⁶¹ Δ.Β., 884:4.

²¹⁶² Ο.π.: 5;886:1. Ταυτόχρονα, γίνεται, για δεύτερη φορά μέσα στο 1980, προσφυγή της κυβέρνησης στο Εφετείο Αθηνών εναντίον της Ο.Λ.Μ.Ε, ενώ θα διεμήνυε στους εκπαιδευτικούς ότι ήταν δυνατό να παρακρατηθεί ο μισθός τους των διακοπών των Χριστουγέννων. Επιπλέον, η Δ.Ο.Ε. και η Ο.Λ.Μ.Ε. θα πείζονταν να διαθέσουν ως προσωπικό ασφαλείας το 50% περίπου του διδακτικού προσωπικού.

πολιτείας. Θα επέμενε στα οικονομικά αιτήματα, δηλώνοντας πως δεν επρόκειτο να υπάρξει καμία υποχώρηση.

Τέλος, συμπέρανε ότι ήταν η δεύτερη φορά που επιχειρούνταν ανοιχτή παρέμβαση στο συνδικαλιστικό κίνημα, μέσω της κινητοποίησης απεργοσπαστικού μηχανισμού με αυθαίρετα και παράνομα μέσα. Και όλα αυτά, κατά τη γνώμη των εκπαιδευτικών, για να ανασταλεί η λύση αιτημάτων που οι ίδιοι χαρακτήριζαν «μετριοπαθή». Η καταληκτική τους διαπίστωση ήταν πως η πολιτεία επιδιώκει τη διαπαιδαγώγηση του ελληνικού λαού με μια νέα ηθική που δε φαινόταν να είναι ωφέλιμη.²¹⁶³ Τα επιχειρήματα αυτά επικαλείται η ομοσπονδία και ενώπιον των αρμοδίων του υπουργείου οικονομικών, αλλά και του πρωθυπουργού.²¹⁶⁴

Η απόφασή της να συμμετάσχει στις κινητοποιήσεις πήγασε κατά κύριο λόγο από τη μη αποδοχή από την μεριά της κυβέρνησης της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των μισθών.²¹⁶⁵ Επιπρόσθετα, θεωρούσε ότι ο χειρισμός παρόμοιων καταστάσεων από τις εκάστοτε πολιτικές δυνάμεις περιλάμβανε, συνήθως, δύο δυνατότητες: α) τη χορήγηση μικροπαροχών, ύστερα από ένα κύκλο σκληρών διαπραγματεύσεων, β) την εφαρμογή παρελκυστικής τακτικής για την αποφυγή απεργιακών κινητοποιήσεων.²¹⁶⁶ Η ομοσπονδία τόνιζε ότι η δεκαήμερη απεργία είχε λήξει χωρίς κανένα άμεσο επίτευγμα, με την προοπτική να συνεχιστεί υπό ευνοϊκότερες συνθήκες.²¹⁶⁷

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εμπλοκής ενός αιτήματος αποτελούν οι περισσότερες από τις οικονομικές διεκδικήσεις του συνδικάτου. Έτσι, οι αμφιταλαντεύσεις ή οι υπαναχωρήσεις²¹⁶⁸ των αρμόδιων της οικονομίας και της παιδείας θα εντάξουν στον κύκλο των επαφών και το υπουργείο προεδρίας.²¹⁶⁹ Και στη συνάντηση με τον Κ. Στεφανόπουλο οι εκπαιδευτικοί θα επαναλάμβαναν τα αιτήματά τους (διεύρυνση και ενιαιοποίηση βαθμών, επιδοματική πολιτική κτλ.).

---

²¹⁶³ Δ.Β.,884:5.

²¹⁶⁴ Πρόκειται για τις συναντήσεις στις 19 και στις 22/12/1980.

²¹⁶⁵ Δ.Β.,887:3,8. Σε νέα συνάντηση που είχε με τον υπουργό Παιδείας, ο τελευταίος επικαλούνταν την οικονομική φύση των θεμάτων και παρέπεμπε τη Δ.Ο.Ε στον «αρμοδιότερο» υπουργό οικονομικών Μ. Έβερτ.

²¹⁶⁶ Δ.Β.,893:7.

²¹⁶⁷ Ο.π.:7. Την ίδια στιγμή θα δημοσίευε μια σειρά από μελέτες, στις οποίες οι δαπάνες του κρατικού προϋπολογισμού για την παιδεία μειώνονταν από 12,46% το 1978 σε 11,25% το 1980. Ακόμη, το ποσοστό του συνολικού ακαθάριστου προϊόντος που θα διατεθεί στην εκπαίδευση ήταν 2%, ενώ στη Βουλγαρία 6,1%, στην Ισπανία 1,7%, στην Ιταλία 5,2% (σύμφωνα με ένα υπόμνημα που υπέβαλαν οι πρυτάνεις των ελληνικών πανεπιστημίων στον πρωθυπουργό το Δεκέμβριο του 1980) (Δ.Β.,894:5).

²¹⁶⁸ Δ.Β.,891:8.

²¹⁶⁹ Ο.π.:7.

Ευελπιστούσαν ο συνομιλητής τους να τα μεταφέρει στην «αρμοδιότερη» Κυβερνητική Επιτροπή.

Πίνακας 27
Πυκνότητα απεργιών μισθωτών ως προς το αποτέλεσμα

Περίοδος	Αιτία λύσης της απεργίας ²¹⁷⁰			
	Πλήρης ικανοποίηση	Μερική ικανοποίηση	Διακοπή για διαπραγματεύσεις	Άλλοι λόγοι λύσης της απεργίας
1976-1981	0,006	0,015	0,034	0,371

Πηγή: Χ. Ιωάννου, 1989:15.

Την άνοιξη του 1981 εντείνεται η διεκδίκηση της ένταξης των παιδαγωγικών ακαδημιών στα πανεπιστήμια και της πανεπιστημιακής μόρφωσης των δασκάλων. Για τη Δ.Ο.Ε., η «μοίρα» και αυτού του θεμελιώδους αιτήματος ήταν κοινή με αυτή των υπολοίπων.²¹⁷¹

Τις διεκδικήσεις της γνωστοποιεί και στις δυνάμεις που θα κυριαρχήσουν στο πολιτικό πεδίο το 1981. Στις εξαγγελίες των τελευταίων συμπεριλαμβάνονται δύο αιτήματα αιχμής για τους δασκάλους: α) η καθιέρωση από 1/1/1982 της αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των μισθών και των συντάξεων, β) η ενεργοποίηση της ετήσιας τιμαριθμικής αναπροσαρμογής της φορολογικής κλίμακας.²¹⁷² Ταυτόχρονα, ανακοινώνεται η κατάργηση των εργατικών νόμων 330/1976 και 643/1977, που αρκετές φορές είχαν δεχτεί τις επικρίσεις της Δ.Ο.Ε.²¹⁷³ Την ίδια περίοδο, όμως, οι σχέσεις της με την τριτοβάθμια οργάνωση έφταναν σε οριακό σημείο.²¹⁷⁴

²¹⁷⁰ Αν δεχτούμε την εγκυρότητα των στοιχείων, ο παραπάνω πίνακας δείχνει ότι κατά μέσο όρο μόνο δύο στους εκατό μισθωτούς ικανοποιήθηκαν μερικά ή ολικά σε σχέση με τα αιτήματά τους, σε μια περίοδο έντονης απεργιακής δραστηριότητας.

²¹⁷¹ Δ.Β.,896:1. Συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας στις 15/5/1981. Βασική πηγή επιχειρημάτων για τη Δ.Ο.Ε. αποτελούν και οι απόψεις για την παιδεία του Πανεπιστημιακού Ομίλου.

²¹⁷² Δ.Β.,904:1;905:1;952:3;960:5.

²¹⁷³ Θα αντικατασταθούν από το ν. 1264 / 1982 «Για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων».

²¹⁷⁴ Δ.Β.,904:1,4. Τα 2/3 των μελών της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ζητούν την παραίτηση της ηγετικής της ομάδας και την σύγκληση νέου συνεδρίου, αφού δεν αναγνώριζαν την εγκυρότητα του 24^{ου} συνεδρίου. Επιπλέον, τη διαγραφή όλων των σωματείων-σφραγίδων από τη δύναμή της καθώς και την εγγραφή των συνδικαλιστικών οργανώσεων, χωρίς εμπόδια και περιορισμούς (Δ.Β.,905:4). Η Δ.Ο.Ε., σε συνεργασία με άλλες συνδικαλιστικές οργανώσεις θα υποστηρίξει πως οι υπάρχοντες εκπρόσωποι του δημοσιοϋπαλληλικού

Ήδη η Δ.Ο.Ε. την επαύριον των εκλογών επισκέπτεται τον υπουργό Λ. Βερυβάκη, τονίζοντάς του ότι ο διδασκαλικός κόσμος αναμένει την προώθηση θεσμικών αλλαγών. Κλειδί αυτών των αλλαγών αποτελούσε η πανεπιστημιακή μόρφωση του δασκάλου και η καθιέρωση του θεσμού του σχολικού συμβούλου. Τα μέτρα αυτά «όχι μόνο θα αλλάξουν το περιεχόμενο και τη δομή του εκπαιδευτικού μας συστήματος, αλλά θα δώσουν μια άλλη διάσταση στο έργο του εργατή της Λαϊκής Παιδείας».²¹⁷⁵ Τέλος, πρότεινε την άμεση αντιμετώπιση τριών θεμάτων που επήγαν, με σημαντικότερο την ακύρωση του πρόσφατου διαγωνισμού επιθεωρητών.

Η συμπερίληψη της Α.Τ.Α. στις απολαβές των δασκάλων, καθώς και μια σειρά αυξήσεων που θα ακολουθούσαν, ικανοποιούσε ένα μεγάλο μέρος των οικονομικών ζητημάτων που έθεταν στις μέχρι τότε κινητοποιήσεις τους.²¹⁷⁶ Θα έπονταν η ίδρυση των παιδαγωγικών τμημάτων και η καθιέρωση του θεσμού του σχολικού συμβούλου.²¹⁷⁷ Τα μέτρα αυτά της πολιτικής ηγεσίας αποδυναμώνουν τις όποιες τάσεις για δυναμικές κινητοποιήσεις του συνδικάτου, κάτι που είναι εμφανές και στο σχετικό γράφημα.

Τα νέα δεδομένα επισημαίνονταν με σαφήνεια και «... ότι δεν έγιναν απεργίες σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι το συνδικαλιστικό κίνημα έχασε το δυναμισμό του, τον ταξικό του προσανατολισμό και σταμάτησε να αγωνίζεται και να διεκδικεί... Οι νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν... δίνουν τη δυνατότητα στους εργαζόμενους να ξεφύγουν από την πολιτική της διαμαρτυρίας και καταγγελίας, κάτι που έκαναν στο παρελθόν».²¹⁷⁸ Το Φεβρουάριο του 1983 η ομοσπονδία ψηφίζει το νέο της καταστατικό, που αποτελεί οριστική ρήξη με το παρελθόν.²¹⁷⁹ Την εποχή αυτή η

κινήματος «...ήταν δέσμιοι του κυβερνητικού συνδικαλισμού...». Η κατάσταση αυτή τερματίζεται τον Απρίλιο του 1983, με το διορισμό προσωρινής διοίκησης, ύστερα από απόφαση δικαστηρίου που έκανε δεκτή την προσφυγή ενός σημαντικού αριθμού συνδικάτων εναντίον της ηγεσίας της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. (Δ.Β.,934;939:16). Είχε προηγηθεί ο αποκλεισμός από το 25^ο συνέδριο αρκετών οργανώσεων (εκπαιδευτικοί, εφοριακοί, ταμιακοί κ.ά.) και η προσπάθεια διαγραφής της Ο.Λ.Μ.Ε. με διάφορες προφάσεις (Δ.Β.,932:6,16;Λιάσκος,1992:138-139). Τελικά, το 25^ο συνέδριο θα πραγματοποιηθεί, υπό νέους όρους, ενώ η Δ.Ο.Ε. θα το χαρακτηρίσει το πρώτο γνήσιο, αντιπροσωπευτικό και δημοκρατικό συνέδριο που έγινε από την απελευθέρωση της χώρας (Αποστολόπουλος,2011:325-327;Δ.Β.,976:16).

²¹⁷⁵ Δ.Β.,903:4-5.

²¹⁷⁶ Δ.Β.,909:8;928:8;930:15. Η αύξηση ήταν σημαντική, ιδίως για τα κατώτερα μισθολογικά κλιμάκια. Επιπλέον, καθιερώνεται για τους εκπαιδευτικούς το επίδομα εξωδιδασκτικής απασχόλησης.

²¹⁷⁷ Με τους νόμους 1268/1982 και 1304/1982 αντίστοιχα.

²¹⁷⁸ Δ.Β.,935:6.

²¹⁷⁹ Σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο του: «α) Σκοπός της Δ.Ο.Ε. είναι ο συντονισμός και η ενιαία κατεύθυνση των προσπαθειών όλων των συλλόγων που την συγκροτούν για τη βελτίωση της Δημοτικής Εκπαίδευσης, την ηθική και υλική εξύψωση των λειτουργών της και την προάσπιση και προαγωγή των επαγγελματικών και υλικών συμφερόντων του κλάδου...ε) η έκφραση γνώμης για θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος, καθώς και η συμμετοχή

Δ.Ο.Ε. αριθμεί 157 πρωτοβάθμιες οργανώσεις–συλλόγους και 40.000 περίπου μέλη.²¹⁸⁰

Η συναινετική λογική, η συνεργασία με τους φορείς της πολιτείας αποκαλύπτεται και από το περιεχόμενο των αντίστοιχων συζητήσεων. Τις τελευταίες μονοπωλεί το θέμα των σχολικών συμβούλων, αλλά και η σύνταξη νέου νόμου–πλαισίου για την εκπαίδευση, σε αντικατάσταση του 309/1976.²¹⁸¹ Το συνδικάτο έκρινε ικανοποιητική την αντιμετώπιση των περισσότερων από τα θέματα που το απασχολούσαν και ότι πολύ σύντομα θα υλοποιούνταν οι σχετικές αποφάσεις σύμφωνα με τις απόψεις και τις θέσεις του.²¹⁸² Την ίδια περίοδο κυοφορούνται σημαντικές αλλαγές και στα οικονομικά θέματα.²¹⁸³

Τις απόψεις του θα μετέφερε στην πολιτική ηγεσία σε διαδοχικές συναντήσεις που είχε μ' αυτήν το καλοκαίρι του 1982. Ο νέος νόμος για την οργάνωση και λειτουργία της γενικής εκπαίδευσης ενδιέφερε τους εκπαιδευτικούς.²¹⁸⁴ Θα διαμήνυαν στο νέο υπουργό Α. Κακλαμάνη ότι επιθυμούσαν να καθοριστεί από κοινού ο τρόπος και ο χρόνος αντιμετώπισης των αιτημάτων τους.²¹⁸⁵

Η ολοκλήρωση ενός άλλου θέματος, της κάθαρσης, θεωρούνταν από το συνδικάτο ημιτελής. Και αυτό γιατί δεν είχε συμπεριλάβει το προσωπικό της ίδιας της κεντρικής υπηρεσίας, του υπουργείου Παιδείας.²¹⁸⁶

Καθώς ο νόμος που καθιέρωνε το θεσμό του σχολικού συμβούλου διερχόταν μία περίοδο μελέτης, οι δάσκαλοι επισημαίνουν στην πολιτεία τα σημεία στα οποία είχαν διαφορετική άποψη. Στο θέμα αυτό θα γινόταν αναφορά και μετά την ψήφιση

της στις κοινές προσπάθειες για την αντιμετώπισή τους, στ) η καλλιέργεια του συνδικαλιστικού ενδιαφέροντος και της ταξικής συνείδησης των εργαζομένων...»(Δ.Β.,934:6).

²¹⁸⁰ Δ.Β.,942:22-23.

²¹⁸¹ Δ.Β.,913:8. Ταυτόχρονα η Δ.Ο.Ε. θα ζητούσε την επίσπευση της ίδρυσης των παιδαγωγικών τμημάτων και θα συνεργαζόταν με τους αρμόδιους του υπουργείου Παιδείας για την τροποποίηση του προεδρικού διατάγματος που αφορούσε τη συγκρότηση των υπηρεσιακών συμβουλίων.

²¹⁸² Δ.Β.,916:8. Τις διαπιστώσεις αυτές θα επαναλάμβανε και ύστερα από συνάντηση που είχε το Μάιο του 1982 με τον υπουργό οικονομικών Δ. Τσοβόλα και τον υφυπουργό Μ. Δρετάκη. Τέλος, συναντά και τον υπουργό προεδρίας με αντικείμενο το ν. 1232/82.

²¹⁸³ Δ.Β.,917:8. Πιο συγκεκριμένα, η Διυπουργική Επιτροπή (αντικαταστάτης της παλιότερης Κυβερνητικής Επιτροπής) μελετούσε τη σύνταξη νέου μισθολογίου–βαθμολογίου των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και την καθιέρωση της διαδοχικής ασφάλισης. Ταυτόχρονα, οι σκέψεις για τη συγκρότηση ενιαίου φορέα που θα περιελάμβανε το σύνολο των ασφαλιστικών ταμείων κρατούσε σε εγρήγορση τους εκπροσώπους του συνδικάτου. Εκτός από την ενοποίηση των ταμείων, μία δεύτερη σκέψη ήταν η αποδέσμευση των χρημάτων τους από την Τράπεζα της Ελλάδας και η παραχώρηση της δυνατότητας στα ίδια να τα αξιοποιήσουν προς όφελος των ασφαλισμένων.

²¹⁸⁴ Δ.Β.,919:7. Συναντήσεις με τον υφυπουργό Παιδείας Π. Μώραλη στις 2/7 και στις 4/8/1982.

²¹⁸⁵ Μάλιστα, η Δ.Ο.Ε. καλούνταν να συμμετάσχει στην κατάρτιση ενός φιλόδοξου πενταετούς προγράμματος οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Ανάλογα προγράμματα είχαν εκπονηθεί και στο παρελθόν, το 1960-1964 και το 1978-1982 (Δ.Β.,919:8).

²¹⁸⁶ Δ.Β.,922:13. Συναντήσεις 17/9 και 30/9/1982.

του σχετικού νόμου.²¹⁸⁷ Η Δ.Ο.Ε. αναλαμβάνει πρωτοβουλίες σχετικά με την ίδρυση των παιδαγωγικών τμημάτων, ζητώντας η πρώτη χρονιά λειτουργίας τους να είναι το ακαδημαϊκό έτος 1983-1984.²¹⁸⁸ Ταυτόχρονα, προβάλλει την ανάγκη επίσπευσης της ψήφισης του «αντί 309» νόμου-πλασίου για την παιδεία.²¹⁸⁹

Η διαπραγμάτευση γι' το ενιαίο μισθολόγιο (με τις συνδικαλιστικές οργανώσεις) δεν είχε αρχίσει και η Δ.Ο.Ε. θα παρενέβαινε στο υπουργείο οικονομικών. Οι σχέσεις της με την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. βρίσκονταν για μια ακόμη φορά σε μεγάλη ένταση.²¹⁹⁰ Σε επίπεδο ιδεολογικό, εποικοδομήματος, επισυνέβαινε μία ακόμη αλλαγή: θα είχαμε τη μετάβαση από το δάσκαλο-φορέα του ελληνοχριστιανικού ιδεώδους της επταετίας και τον κοινωνικό λειτουργό των πρώτων ετών της μεταπολίτευσης, στο δάσκαλο-κοινωνικό εργάτη των αρχών του 1980.²¹⁹¹ Το Διδασκαλικό Βήμα, λοιπόν, καλούνταν να προβάλλει ένα νέο πρότυπο εκπαιδευτικού, στενά συνδεδεμένου με το κοινωνικό σώμα και τις ανακατατάξεις που συμβαίνουν ή κυοφορούνται σ' αυτό.

Η διαφωνία με την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. θα εκτραχυνθεί περισσότερο, καθώς η τελευταία ζητά τη διαγραφή της Ο.Λ.Μ.Ε. από το δυναμικό της.²¹⁹² Τελικά η ηγεσία της τριτοβάθμιας οργάνωσης κρίνεται έκπτωτη, μετά από δικαστική απόφαση. Η Δ.Ο.Ε. κάνει λόγο για εξυγίανση του κεντρικού-συντονιστικού συνδικαλιστικού οργάνου των δημοσίων υπαλλήλων.²¹⁹³

Ταυτόχρονα, οι ενέργειές της όσον αφορά τη διαμόρφωση του νέου νόμου για τη γενική εκπαίδευση εντατικοποιούνται.²¹⁹⁴ Η επιτροπή -αποτελούμενη από εκπαιδευτικούς και υπηρεσιακούς παράγοντες του υπουργείου- που είχε αναλάβει να φέρει σε πέρας αυτό το έργο όφειλε πολύ σύντομα να ολοκληρώσει το κείμενο του νόμου. Παρόμοια δυστοκία εντόπιζε και στη διαδικασία επιλογής σχολικών συμβούλων, όπου το αρμόδιο επιλεκτικό όργανο δεν είχε περατώσει τις εργασίες

---

²¹⁸⁷ Δ.Β.,925:6. Στο κείμενο «Ενέργειες-Δραστηριότητες της Δ.Ο.Ε.»

²¹⁸⁸ Δ.Β.,927:6;930:6.

²¹⁸⁹ Δ.Β.,927:6;930:6. Συνάντηση με τον υφυπουργό Παιδείας Π. Μώραλη στις 17/1/1983.

²¹⁹⁰ Ο.π. Η Δ.Ο.Ε., μαζί με άλλες 17 δημοσιοϋπαλληλικές οργανώσεις (μεταξύ αυτών η Ο.Λ.Μ.Ε. και η Ο.Λ.Τ.Ε.Ε.), θα καταγγείλει την ηγετική ομάδα της τριτοβάθμιας οργάνωσης περί «όψιμου ενδιαφέροντος» αναφορικά με την υπεράσπιση των οικονομικών συμφερόντων των εργαζομένων.

²¹⁹¹ Δ.Β.,931:1. «Οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί της Χώρας, εντεταγμένοι στο λαϊκό κίνημα, δίνουν καθημερινά τη μάχη ενάντια στις δυνάμεις που θέλουν το λαό μας δέσμιο στα συμφέροντα των «ισχυρών»... Το έργο των δασκάλων και νηπιαγωγών απλώνεται έξω από το σχολικό χώρο...(Είναι) οι κοινωνικοί εργάτες που πρωτοστατούν σε κάθε αναγεννητική προσπάθεια και οι αγωνιστές που πήραν μέρος σε όλους τους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες, για ανεξαρτησία, Λαϊκή κυριαρχία, Δημοκρατία και ειρήνη».

²¹⁹² Δ.Β.,932:6. Σε κοινό έγγραφο της Δ.Ο.Ε. με 12 άλλες ομοσπονδίες και 32 συλλόγους δημοσίων υπαλλήλων η συγκεκριμένη ενέργεια χαρακτηρίζεται αντισυνδικαλιστική και βλαπτική για τα συμφέροντα της συγκεκριμένης ομάδας εργαζομένων.

²¹⁹³ Ο.π.:14-15.

²¹⁹⁴ Δ.Β.,938:4. Συνάντηση με τον υφυπουργό Παιδείας στις 17/5/1983.

του. Σκοπός της Δ.Ο.Ε. ήταν να αρχίσει η νέα σχολική χρονιά με το θεσμό αυτό ενταγμένο στο δυναμικό της εκπαίδευσης.²¹⁹⁵

Το συνδικάτο θα επιδιώξει να απαντήσει και στην κριτική που ασκείται από διάφορες πλευρές για το ρόλο και τη γενικότερη λειτουργία του συνδικαλιστικού κινήματος στη μεταπολιτευτική ελληνική κοινωνία.²¹⁹⁶ Η συγκεκριμένη κριτική υποστήριζε ότι η συνδικαλιστική δραστηριότητα παρουσίαζε έντονα στοιχεία πολιτικοποίησης, σε βαθμό μάλιστα υψηλότερο από προηγούμενες ιστορικές περιόδους. Για την ομοσπονδία δεν επρόκειτο για μετασχηματισμό των συνδικάτων,²¹⁹⁷ αλλά για την αρχή μιας πορείας που θα οδηγούσε στην πλήρη αυτονόμησή τους από μια πλειάδα εξωσυνδικαλιστικών παραγόντων. Για την ίδια, το περιεχόμενο της έννοιας πολιτικοποίηση ήταν τελείως διαφορετικό από αυτό που της προσέδιναν οι επικριτές της.²¹⁹⁸

Η έναρξη του ομοσπονδιακού έτους 1983-1984 θα βρει τους δύο φορείς (πολιτεία-συνδικάτο) να συζητούν σχετικά με το νέο μισθολόγιο. Μία δεύτερη θεματική ήταν τα παιδαγωγικά τμήματα και ο νόμος για τη γενική εκπαίδευση.²¹⁹⁹ Οι υπηρεσιακοί παράγοντες ήταν καθησυχαστικοί για το σύνολο των ζητημάτων.

Το κλίμα αισιοδοξίας συνεχίζεται έως το φθινόπωρο του 1984. Τώρα θα βάραινε αποφασιστικά ένας καινούργιος παράγοντας: ο επαναπροσανατολισμός της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης, εξαιτίας των προβλημάτων της οικονομίας. Η

---

²¹⁹⁵ Ο.π.:5.

²¹⁹⁶ Δ.Β.,939:1,4. «Αν δεχθούμε σαν σωστή τη βασική αρχή, σύμφωνα με την οποία το συνδικαλιστικό και γενικά το μαζικό κίνημα, έχει σαν κύριο στόχο την προστασία και την προαγωγή των άμεσων και μακροπρόθεσμων συμφερόντων των μελών του...σε συνάρτηση προς τα γενικά συμφέροντα των εργαζομένων και όλου του λαού, τότε οφείλουμε να προσδιορίσουμε τους όρους κάτω από τους οποίους αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα. Οι κυριότεροι όροι για αυτό είναι:

1. Να είναι ανεξάρτητο το μαζικό κίνημα από την κυβέρνηση, την εργοδοσία, τα κόμματα, και γενικά από κάθε λογής εξωτερικούς παράγοντες.

2. Να είναι οικονομικά αυτοδύναμο. Να αντλεί τα οικονομικά του αποκλειστικά και μόνο από τις εισφορές των μελών του και να μην εξαρτάται από χρηματοδοτήσεις της κυβέρνησης, ή από οργανισμούς που εξαρτούνται απ' αυτήν ή την εργοδοσία.

3. Να λειτουργεί με πλήρη σεβασμό προς τους δημοκρατικούς κανόνες λειτουργίας, που σημαίνει ότι: Δεν προβαίνει σε διαγραφές ή αποκλεισμούς μελών, για λόγους πολιτικούς ή ιδεολογικούς. Αναγνωρίζει, όχι μόνο στη θεωρία αλλά και στην πράξη, ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις για όλα τα μέλη του. Περιφρουρεί αποτελεσματικά το δικαίωμα του λόγου και της ενεργού συμμετοχής στην επεξεργασία και τη λήψη των αποφάσεων. Σέβεται και προστατεύει την αξιοπρέπεια των μελών του.

4. Επεξεργάζεται και καταρτίζει το ίδιο το καταστατικό και τον εσωτερικό του κανονισμό, καθώς και τα προγράμματα δράσης του.

5. Καθοδηγείται στη λειτουργία και τη δράση του απ' τις δημοκρατικές αρχές του εργατικού κινήματος, και εντάσσει τις ενέργειές του για την υπεράσπιση των δικαιών και των συμφερόντων των μελών του, μέσα στα πλαίσια της προάσπισης των γενικότερων συμφερόντων των εργαζομένων».

²¹⁹⁷ Την ίδια περίοδο στην Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ήταν ενταγμένες 30 δευτεροβάθμιες οργανώσεις (Δ.Β.,942:22-23).

²¹⁹⁸ Δ.Β.,978:8.

²¹⁹⁹ Δ.Β.,943:6. Την ίδια χρονική περίοδο έφτανε στο ιστορικό του τέλος ένα βασικό για την υπηρεσιακή εξέλιξη των εκπαιδευτικών σύστημα, το σύστημα των προαγωγών (Δ.Β.,947:16).

Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ασκούσε πιέσεις με σκοπό την ψήφιση του νέου μισθολογίου μέχρι τις 15/10/1984. Όταν θεωρήσει ότι κάτι τέτοιο δε θα πραγματοποιούνταν, εξαγγέλλει απεργιακές κινητοποιήσεις για τις 22, 29 και 30 Οκτωβρίου, στις οποίες συμμετέχει η Δ.Ο.Ε.²²⁰⁰ Η κινητοποίηση αυτή αποτελεί την πρώτη μετά την πάροδο αρκετού χρόνου, ενώ εγκαινιάζει μια νέα περίοδο για την εκπαίδευση. Ο νόμος για το ενιαίο μισθολόγιο ψηφίζεται σύμφωνα με τις προτάσεις του συνδικαλιστικού κινήματος και η Δ.Ο.Ε τον θεωρεί «...βάση για νέους κοινούς αγώνες για πιο προχωρημένους στόχους».²²⁰¹

Τις σχέσεις συνδικάτου–υπουργείου Παιδείας επιβαρύνουν περισσότερο δύο ακόμη λόγοι, κατά σειρά σημαντικότητας: α) η αναμόχλευση του ζητήματος της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και του εκπαιδευτικού έργου,²²⁰² β) οι προτάσεις της ομοσπονδίας για τροποποιήσεις ορισμένων διατάξεων του νόμου 1566/1985.²²⁰³ Με βάση τις εκτιμήσεις της για τις δύο αυτές θεματικές, στις οποίες θεωρούσε ότι υπήρχαν αρνητικές εξελίξεις για τους δασκάλους, αποφασίζει την πραγματοποίηση απεργίας διαμαρτυρίας το Σεπτέμβριο του 1985 (13).

Στο διεκδικητικό της πλαίσιο υπογραμμίζει την ανάγκη: α) να μην συγκαταλέγεται στα κριτήρια επιλογής διευθυντών η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών του σχολείου τους, β) οι σχολικοί σύμβουλοι να μην είναι μέλη των Π.Υ.Σ.Δ.Ε., γ) ο σύλλογος διδασκόντων να αποτελεί το κυρίαρχο όργανο διοίκησης της σχολικής μονάδας και όχι ο διευθυντής, δ) να θεσπιστεί η συμμετοχή εκπροσώπου, και όχι αιρετού, των συνδικάτων των εκπαιδευτικών (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Λ.Τ.Ε.Ε.) στο συμβούλιο επιλογής και επανάκρισης των σχολικών συμβούλων.²²⁰⁴ Τις επιφυλάξεις της αυτές θα μετέφερε στους αρμόδιους παράγοντες και κατά τη συνάντηση που είχαν στις 8/10/1985.²²⁰⁵

Η ομοσπονδία υποστήριζε πως τυχόν εμμονή του υπουργείου Παιδείας στην υλοποίηση των διατάξεων του νομοσχεδίου, που ερχόταν κατά τη γνώμη της σε αντίθεση με τη συνολική φιλοσοφία και τους σκοπούς του, αναιρούσε και υπονόμει τους νέους θεσμούς στην εκπαίδευση (σχολικός σύμβουλος, όργανα λαϊκής

---

²²⁰⁰ Δ.Β., 956:16.

²²⁰¹ Δ.Β., 958:1.

²²⁰² Δ.Β., 957:1;959:1,7,11.

²²⁰³ Δ.Β., 962:2-4;963:3-4;969:1,3-5,8-10.

²²⁰⁴ Δ.Β., 969:11-13. Για τη Δ.Ο.Ε., «...ένα αρθρωμένο, μαζικό και πολιτικοποιημένο συνδικαλιστικό κίνημα δεν μπορεί να δεχτεί τον παραμερισμό και την αγνόησή του από εκείνους που έχουν την ευθύνη της διαμόρφωσης της εκπαιδευτικής πολιτικής». Η πολιτικοποίηση-παραταξιοποίηση του συνδικαλιστικού κινήματος εντείνεται και ολοκληρώνεται την περίοδο που μελετάμε.

²²⁰⁵ Δ.Β., 959:38.

συμμετοχής, κτλ.).²²⁰⁶ Ο κίνδυνος αυτός ήταν ιδιαίτερα αυξημένος στην περίπτωση της αξιολόγησης, στην υλοποίηση της οποίας θεωρούσε ότι υιοθετούνταν ένα σύστημα δοκιμασμένο για δεκαετίες και ουσιαστικά αποτυχημένο. Υποστήριζε με σθένος ότι το τριμερές επιθεώρηση–έκθεση–βαθμολόγηση, ενώ δεν βελτιώνει κατ’ ελάχιστο την εκπαίδευση, αλλοτριώνει σε σημαντικό βαθμό τον εκπαιδευτικό. Οπισθοδρόμηση θεωρούσε και την κατάργηση του εκπροσώπου των συνδικάτων, που προαναφέραμε, πρώτα με το π.δ. 277/1984 και στη συνέχεια με τον υπό ψήφιση νόμο–πλαίσιο.

Τα ποσοστά συμμετοχής στη συγκεκριμένη απεργία ανέρχονται στα αντίστοιχα προ του 1981, ενώ η Δ.Ο.Ε. τόνιζε ότι την επίλυση των προβλημάτων της εκπαίδευσης «...την εντάσσει στην προώθηση των γενικότερων προβλημάτων του λαού και της κοινωνίας μας και ποτέ έξω από αυτά».²²⁰⁷ Επέμενε, επομένως, στο μη συντεχνιακό χαρακτήρα των διεκδικήσεων,²²⁰⁸ υποστηρίζοντας ότι κι αν ακόμα δεν υπήρχαν όλα τα άλλα αιτήματα του διεκδικητικού πλαισίου, μόνο το θέμα της αξιολόγησης έφτανε για την πραγματοποίηση απεργιακών κινητοποιήσεων από τον κλάδο των δασκάλων.²²⁰⁹

Λίγο αργότερα (24/10) θα είχαμε επανέναρξη του διαλόγου με το υπουργείο Παιδείας, με αντικείμενο τις διατάξεις του ν. 1566/1985, για τις οποίες το συνδικάτο είχε εκφράσει ενστάσεις. Ιδιαίτερα, την ανάγκη συμμετοχής στο όργανο επιλογής των σχολικών συμβούλων εκπροσώπου του και όχι αιρετού. Η πολιτική ηγεσία θα ζητούσε επανάληψη των συζητήσεων με τα προεδρεία των εκπαιδευτικών οργανώσεων (29/10), ενώ τους απευθύνει έκκληση να μελετήσουν άλλους τρόπους προβολής των αιτημάτων τους, χωρίς να καταφεύγουν σε απεργίες. Το επιχείρημα που επικαλείται ήταν η κοινωνική αναταραχή που προκαλούν οι κάθε είδους κινητοποιήσεις, καθώς και η απώλεια εκπαιδευτικού χρόνου.²²¹⁰ Η Δ.Ο.Ε. τελικά θα συμμετάσχει στην απεργία της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., που πραγματοποιείται στις 30 του ίδιου

---

²²⁰⁶ Ο.π.: 19.

²²⁰⁷ Ο.π.: 14. Προσέγγιζαν το 73 με 80%.

²²⁰⁸ Δ.Β., 974:6.

²²⁰⁹ Ο.π.: 7.

²²¹⁰ Πολλές φορές, τόσο οι κρατικοί αξιωματούχοι με τους οποίους συνομιλούν τα συνδικάτα, όσο και η κοινή γνώμη (στην οποία επανειλημμένα καλούνται να λογοδοτήσουν) τους πιέζουν συνεχώς να αναλογιστούν το κοινωνικό κόστος των ενεργειών τους. Επιπλέον, ζητούν να δράσουν με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον, πράγμα που σημαίνει να αναστείλουν τις κινητοποιήσεις και να περιορίσουν τα αιτήματά τους. Για τους ηγέτες του συνδικαλιστικού κινήματος ελλοχεύει πάντα ο πειρασμός να ενδώσουν στις πιέσεις αυτές, εξαιτίας της επιθυμίας τους να γίνουν αποδεκτοί από το κοινωνικό και πολιτικό κατεστημένο (Σεραφετινίδου, 2006:229-230; Lagroye et al, 2008:364-365,368; Κωνσταντοπούλου, 1994:154-157).

μήνα, αν και με ποσοστά αισθητά μειωμένα.²²¹¹ Η όξυνση των προβλημάτων της οικονομίας και η νέα οικονομική πολιτική της κυβέρνησης ενισχύουν το διαφαινόμενο κλίμα κινητοποιήσεων.

Έτσι, νέα απεργία εξαγγέλλεται από την τριτοβάθμια οργάνωση για τις 28 Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου. Ο συνδικαλιστικός φορέας των δημοσίων υπαλλήλων ζητούσε τώρα ουσιαστικό έλεγχο των τιμών των αγαθών και άρση της περικοπής της Α.Τ.Α., διαφορετικά οποιαδήποτε αύξηση κι αν χορηγούνταν θα εξανεμιζόταν.²²¹²

Κάνοντας και την απαραίτητη αυτοκριτική η Δ.Ο.Ε. διαπίστωνε ότι τα ποσοστά συμμετοχής στην προηγούμενη απεργία δεν ήταν τα αναμενόμενα. Στα αίτια που προκάλεσαν κάτι τέτοιο συναριθμούσε: α) την ανεπαρκή ενημέρωση αρκετών μελών της σχετικά με τους λόγους και τους στόχους των δυναμικών διεκδικήσεων, β) την έντεχνη διαστρέβλωση των προθέσεων της, γ) την προσπάθεια από ορισμένους φορείς να δοθεί πολιτική χροιά στις συγκεκριμένες κινητοποιήσεις.²²¹³

Η ομοσπονδία υποστήριζε ότι η πολιτεία έπρεπε να στηριχτεί στο εργατικό κίνημα. Να αρχίσει διάλογο μαζί του για τον από κοινού καθορισμό των μέτρων που θα στήριζαν την οικονομία και θα ανακατένιμαν το εισόδημα και τον εθνικό πλούτο προς όφελος των εργαζομένων.²²¹⁴ Η συγκεκριμένη ανάλυση της δε φάνηκε αρκετή για να κινητοποιήσει τα μέλη της, που η συμμετοχή τους ήταν σημαντικά μειωμένη (35%). Η βάση του συνδικαλιστικού φορέα παρουσίαζε τα πρώτα μεταπολιτευτικά σημάδια κόπωσης, όσον αφορά τις δυναμικές διεκδικήσεις.

Μπορεί τα οικονομικά ζητήματα να τίθενται από το συνδικάτο. Ταυτόχρονα, αυξανόταν η αντίθεση γύρω από το ζήτημα της αξιολόγησης.²²¹⁵ Το σημαντικότερο, όμως, ήταν η ανάπτυξη φυγόκεντρων τάσεων στο εσωτερικό του. Έτσι, οι αντιπρόσωποι των πρωτοβάθμιων οργανώσεων στην 55^η γενική συνέλευση (21-25

---

²²¹¹ Δ.Β.,970:6,7;971:2. Περίπου 50%. Ο συγκεκριμένο αριθμός έβγαине από τα στοιχεία που είχαν στείλει 80 σύλλογοι, στους οποίους υπήρχε μεγάλη διακύμανση στα ποσοστά συμμετοχής (από 16% μέχρι και 90%). Για τη Δ.Ο.Ε. «αυτό οφείλεται κύρια στην μη πλήρη και αναλυτική ενημέρωση της βάσης».

²²¹² Δ.Β.,971:1.

²²¹³ Ο.π.:2;978:5,7. Η οικονομική ανάλυση της Δ.Ο.Ε. απέδιδε την παρούσα (1985) οικονομική κρίση στη φύση της παγκόσμιας καπιταλιστικής ανάπτυξης, που τα συμπτώματά της «...είναι περισσότερο εμφανή στις χώρες της καπιταλιστικής περιφέρειας, στην οποία ανήκει και η χώρα μας». Η οικονομική πολιτική που είχε ακολουθηθεί έως τότε «...βοήθησε ουσιαστικά στην ανακούφιση των εργαζομένων, δεν συνοδεύτηκε (όμως) από τα απαραίτητα θεσμικά μέτρα στην οικονομική δομή και τις παραγωγικές σχέσεις, με αποτέλεσμα να μην επακολουθήσει η απαραίτητη αναπτυξιακή πορεία της πατρίδας μας...(Τα μέτρα που λήφθηκαν) στόχευαν απλά στη σταθεροποίηση χωρίς να εξασφαλίζουν και την ανάπτυξη. Η σταθεροποίηση από μόνη της δεν εξασφαλίζει την έξοδο από την κρίση».

²²¹⁴ Δ.Β.,974:16.

²²¹⁵ Δ.Β.,977:24-26.

Ιουνίου 1986) θα καταψήφιζαν τα πεπραγμένα του διοικητικού συμβουλίου της Δ.Ο.Ε. για το ομοσπονδιακό έτος 1985-1986.²²¹⁶ Η ομοσπονδία έμπαινε στη δίνη μιας κρίσης, την οποία θα αντιμετώπιζε με νέα, εκλογική τώρα, γενική συνέλευση.²²¹⁷ Αυτή σχεδιαζόταν να γίνει στα τέλη Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου. Την ίδια περίοδο οι προβλέψεις για την οικονομία θα οξύνουν περισσότερο τα πνεύματα.²²¹⁸ Με αυτά τα δεδομένα η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. προχωρά σε νέα απεργία το Σεπτέμβριο του 1986 (15).²²¹⁹

Τα μισθολογικά αιτήματα ήταν κυρίαρχα, ενώ η Δ.Ο.Ε., αφού είχε εξέλθει από την κρίση στις τάξεις της, θα συμμετείχε και σε αυτή την περίπτωση μαζικά (73%). Σε μια ανασκόπηση των ενεργειών της, που έκανε το Δεκέμβριο του 1986, τόνιζε ότι η κατά καιρούς πρόταξη οικονομικών αιτημάτων δεν σήμαινε τη λήθη ή, ακόμη χειρότερα, τον παραγκωνισμό των υπολοίπων τμημάτων του διεκδικητικού της πλαισίου. Έτσι, η αγωνιστική παρέμβαση του Σεπτεμβρίου αναφέρεται και σε θέματα όπως η επιλογή διευθυντών σχολείων με αίτηση και μόνο των ενδιαφερομένων, η συμμετοχή εκπροσώπου του συνδικάτου στο συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων, η ανάδειξη του συλλόγου διδασκόντων σε κυρίαρχο όργανο διοίκησης των σχολείων.²²²⁰ Το υπουργείο, όμως, δε φαινόταν να αλλάζει τη στάση του. Το σχετικό αδιέξοδο είχε διαφανεί και σε προηγούμενη συνάντηση των δύο φορέων (29/5).²²²¹

---

²²¹⁶ Δ.Β., 979:1. Με ψήφους 192 κατά, 182 υπέρ, 11 άκυρα και 4 λευκά.

²²¹⁷ Δ.Β., 981:5-11. Η εξέλιξη αυτή θα οδηγήσει στη διάσπαση της κυρίαρχης αυτή την περίοδο συνδικαλιστικής ομάδας στο εσωτερικό της Δ.Ο.Ε. Ο Τ. Αποστολόπουλος (2011:327-328) τονίζει σχετικά ότι «η κρίση που προέκυψε στη Δ.Ο.Ε. το 1986, εξελίχθηκε λίγο αργότερα σε κρίση και της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Μπορεί τα αίτια να ήταν διαφορετικά στον πυρήνα τους, όμως, αυτές οι κρίσεις είχαν τον τρόπο δράσης κομμάτων-παρατάξεων-συνδικάτων τα οποία διέρχονταν κρίση και δυσκολεύονταν να ανταποκριθούν στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής. Η κρίση στη Γ.Σ.Ε.Ε., η κρίση στη Δ.Ο.Ε. και η κρίση στην Α.Δ.Ε.Δ.Υ. οδήγησαν συνολικά τα συνδικάτα σε μια παρατεταμένη αμφισβήτηση από μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας. Η έντονη παρέμβαση των πολιτικών σχηματισμών στην ποδηγέτηση των παρατάξεων που κινούνταν ιδεολογικά σ' αυτά, αλλά και οι αχαλίνωτες προσωπικές φιλοδοξίες αναρρίχησης ορισμένων πρωτοκλασάτων συνδικαλιστών ή στα συνδικάτα ή στην πολιτική διαμόρφωσαν ένα περιβάλλον που δημιουργούσε αρνητική περιρρέουσα για τους εργαζόμενους».

²²¹⁸ Θα δημοσιευόταν η λεγόμενη «Έκθεση Χαλκιά», που πρότεινε αυστηρή δημοσιονομική πολιτική. Η αντίδραση της ομοσπονδίας ήταν άμεση και πρότεινε την κάθετη αντίθεση στα σχεδιαζόμενα μέτρα. Και αυτό γιατί θεωρούσε εσφαλμένη τη μονεταριστική λύση αντιμετώπισης του οικονομικού προβλήματος της χώρας, αφού θα προκαλούσε νέα μείωση του εισοδήματος των εργαζομένων, αύξηση των κεφαλαίων των προνομιούχων, ανεργία και όξυνση των αδιεξόδων στην οικονομία (Δ.Β.,980:22).

²²¹⁹ Δ.Β., 981:3. Για την ίδια περίοδο ο Σ. Αλεξανδρόπουλος (2010:162) υπογραμμίζει ότι «παρ'όλη την αρνητική διαμόρφωση του δείκτη αποτελεσματικότητας των απεργιών και στην περίοδο μετά το 1981, δε φαίνεται να υπάρχει σε μέσο όρο κάμψη στις απεργιακές κινητοποιήσεις (πέραν φυσικά των πρώτων ετών διακυβέρνησης του Π.Α.Σ.Ο.Κ.). Μια εμφανής εξήγηση γι' αυτό είναι η πυροδότηση των απεργιακών κινητοποιήσεων από την πολιτική λιτότητα του 1986».

²²²⁰ Δ.Β., 984:1-2.

²²²¹ Δ.Β., 978:9.

Σε αντίστοιχες συζητήσεις η Δ.Ο.Ε. αναφέρεται και στον τρέχοντα τρόπο τοποθέτησης των διευθυντών σχολείων, ζητώντας τη συνολική ενεργοποίηση του λεγόμενου πίνακα Α'.²²²² Στόχευε να απαλλάξει τους εκπαιδευτικούς από το άγχος της αυθαίρετης τοποθέτησης, αλλά και μετακίνησής τους. Στις 2 Δεκεμβρίου θα ξεκινούσε, με τη συμμετοχή του συνόλου της εκπαιδευτικής κοινότητας, διάλογος μετά από παραίνεση της πολιτικής ηγεσίας. Η ομοσπονδία ερμήνευε τη συγκεκριμένη ενέργεια ως επανάληψη αυτής που είχε πραγματοποιηθεί το Μάιο, κατά την οποία οι εκπαιδευτικές ομοσπονδίες είχαν προσκληθεί χωριστά.²²²³

Κεντρικά σημεία του διαλόγου ήταν οι διατάξεις του ν. 1566/1985, στις οποίες διαφωνούσαν τα συνδικάτα, καθώς και το ζήτημα της αξιολόγησης. Η Δ.Ο.Ε. θα ισχυριζόταν ότι οι συζητήσεις μετατράπηκαν σε διάλογο κωφών, με το υπουργείο να αφήνει να παρεισφρήσουν θέματα από το «πουθενά».²²²⁴ Υπό αυτές τις συνθήκες, οι συζητήσεις οδηγούνται σε αδιέξοδο.

Έτσι, στις 11 Δεκεμβρίου και οι τέσσερις εκπαιδευτικές ομοσπονδίες (Δ.Ο.Ε., ΟΛ.Μ.Ε., Ο.Λ.Τ.Ε.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.) θα κατέβουν σε απεργία.²²²⁵ Τις παραμονές της κινητοποίησης οι νομάρχες θα ειδοποιηθούν να αρχίσουν διάλογο με τους κατά τόπους συλλόγους των εκπαιδευτικών, ενώ όπως είδαμε είχε ήδη πραγματοποιηθεί συνάντηση με την πολιτική ηγεσία. Η απεργία θα πραγματοποιηθεί, με σημαντικά αυξημένη συμμετοχή (80%). Στα θεσμικά αιτήματα του συνδικάτου συγκαταλέγονται: «...η διεύθυνση των σχολείων, η αξιολόγηση, οι αναξιοκρατικοί πίνακες προϊσταμένων Δ/σεων και Γραφείων Π.Ε., η κατάργηση του υποχρεωτικού πίνακα Α' (των διευθυντών)...».²²²⁶

Τα ίδια αιτήματα εξεταζόμενα συνολικά συγκροτούν επίσημο κείμενο, μέσω του οποίου γνωστοποιούνταν, γραπτώς τώρα, στο υπουργείο Παιδείας. Σε αυτό προστίθενται ακόμη, όσον αφορά το στελεχιακό, η αύξηση του αριθμού των σχολικών συμβούλων ειδικής και προσχολικής αγωγής, η επιλογή και τοποθέτηση των στελεχών εκπαίδευσης με αντικειμενική και ενιαία χρήση των επιλεκτικών κριτηρίων σε όλες ανεξαιρέτως τις περιπτώσεις.²²²⁷ Σε ανακοίνωση που

---

²²²² Δ.Β., 981:16. Συνάντηση με τον υφυπουργό Π. Μώραλη στις 2/9/1986.

²²²³ Δ.Β., 984:1.

²²²⁴ Ο.π.: 2. Έντονα στο πρωτότυπο.

²²²⁵ Ο.π.

²²²⁶ Ο.π.: 10.

²²²⁷ Ο.π.: 11.

δημοσιεύει²²²⁸ η Δ.Ο.Ε. λίγες μέρες μετά την απεργία (15/12/1986) με τίτλο «Γιατί απεργούμε» έθετε με σαφήνεια, για πρώτη φορά μετά την πάροδο 6 περίπου ετών, ζήτημα αξιοκρατίας στην κρίση-επιλογή του στελεχιακού δυναμικού της εκπαίδευσης.²²²⁹ Και αυτή, όπως διαφαινόταν, ήταν μόνο η αρχή.

Το συνδικάτο, με βάση τα συμπεράσματα που αποκόμισε από την τελευταία αγωνιστική παρέμβαση, απέδιδε μεγάλη σημασία στη μαζικότητα αυτών των ενεργειών. Γι' αυτό επιδιώκει τη διατήρηση του πανεκπαιδευτικού χαρακτήρα ανάλογων πρωτοβουλιών.²²³⁰ Ο χρόνος θα αποδείκνυε ότι κάτι τέτοιο αποτελούσε δύσκολο εγχείρημα, τόσο για αντικειμενικούς, όσο και για υποκειμενικούς λόγους. Παράλληλα, η Δ.Ο.Ε. εκφράζει τη δυσφορία της για τη μείωση του ποσοστού επί του κρατικού προϋπολογισμού, που αφορούσε τις δαπάνες για την παιδεία το 1987.²²³¹ Αυτός ήταν και ο λόγος που ο συγκεκριμένος μήνας (ο Δεκέμβριος) αποτελούσε κατάλληλο χρονικά σημείο για την πραγματοποίηση κινητοποιήσεων. Σε μελέτη που δημοσιεύεται στο Διδακταλικό Βήμα φαίνονται οι προαναφερόμενες δαπάνες να βαίνουν μειούμενες, ήδη από το 1984 και μετά.²²³²

Για την ομοσπονδία τα αιτήματα των απεργιών στις 13/9/1985 και στις 11/12/1985 «παρέμεναν ανοιχτά».²²³³ Ανησυχία προκαλούν οι προσπάθειες για κατάργηση της Α.Τ.Α., καθώς και οι συζητήσεις για σύνδεση της αμοιβής με την παραγωγικότητα. Έτσι, και η νέα χρονιά, το 1987, ξεκινά με κινητοποιήσεις.²²³⁴ Η αρχή γίνεται με μία 24-ωρη στις 15 Ιανουαρίου και θα ακολουθούσε 48-ωρη στις 16 και 17 Φεβρουαρίου (στο πλαίσιο της Α.Δ.Ε.Δ.Υ.).²²³⁵ Για το συνδικάτο οι δύο αυτές κινητοποιήσεις παρουσιάζουν μια καινούργια ποιοτική διάσταση. Για πρώτη φορά,

---

²²²⁸ Ο Schwartzberg (1984:420,434-435) κάνει λόγο για *πολιτική πληροφόρησης* κάθε ομάδας πίεσης. Θεωρεί την πληροφόρηση και την προπαγάνδα μέρος της πειθούς που χρησιμοποιεί η τελευταία. Η λειτουργία αυτή, όταν απευθύνεται προς την κατεύθυνση του κοινού, μπορεί να πάρει ποικίλες μορφές. Η συνηθέστερη είναι η συνδικαλιστικές ή οι κλαδικές εφημερίδες. Ο εξειδικευμένος αυτός τύπος προορίζεται περισσότερο για τα μέλη της ομάδας και λιγότερο για το σύνολο του κοινωνικού σώματος. Στη συνέχεια, οι ομάδες απευθύνουν συνήθως στον τύπο μεγάλης κυκλοφορίας ένα ολόκληρο προ-επεξεργασμένο συντακτικό υλικό: ανακοινώσεις που περιέχουν το κείμενο των προτάσεων που ψηφίστηκαν σε ένα συνέδριο, ανοιχτές επιστολές, συνεντεύξεις κτλ. (Σεραφετινίδου, 2006:221; Lagroye et al, 2008:363).

²²²⁹ Δ.Β., 984:32.

²²³⁰ Ο.π.:11.

²²³¹ Προβλεπόταν μείωση από 9,76% το 1986 σε 8,75% το 1987.

²²³² Ο.π.:20. Πιο συγκεκριμένα για το 1984 υπολογίζονταν σε 10,27%, ενώ για το 1985 σε 10,05%.

²²³³ Δ.Β., 986:11.

²²³⁴ Για τους Lagroye et al (2008:395) μια κινητοποίηση ατόμων ή ομάδων, τα οποία παρουσιάζονται ενωμένα μέσω μιας κοινής διεκδίκησης, συνιστά μια μορφή συλλογικής δράσης που δεν είναι ειδικά πολιτική.

²²³⁵ Δ.Β., 985:1; 986:2,5. Τα ποσοστά συμμετοχής θα είναι για μια ακόμη φορά υψηλά προσεγγίζοντας το 80%. Ένα από τα ιδιαίτερα προβλεβόμενα αιτήματα των συγκεκριμένων κινητοποιήσεων ήταν και η χορήγηση πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων στους δημοσίους υπαλλήλους.

τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, οι εργαζόμενοι του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα αγωνίζονται από κοινού για τα επίσης κοινά τους προβλήματα.²²³⁶

Ταυτόχρονα, εξακολουθούν να είναι αντίθετοι, τόσο με την εισοδηματική πολιτική, όσο και με τα σταθεροποιητικά μέτρα στην οικονομία.²²³⁷ Νέα απεργία προκηρύσσεται από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ., με τη συγκατάθεση της Δ.Ο.Ε., για τις 18 και 19 Μαρτίου. Η συνέχεια των αιτημάτων, στην οποία είχε αναφερθεί η ομοσπονδία παρατηρείται και πάλι. Έτσι, γίνεται ξανά αναφορά στην αξιοκρατία, η οποία συμπεριλάμβανε τώρα το σύνολο της δημόσιας διοίκησης, ενώ το ενδιαφέρον προκαλούν και οι σχέσεις διευθυντή–συλλόγου διδασκόντων. Στην επίκληση από ορισμένες ομάδες του δικαιώματος της εργασίας, ως αντεπιχείρημα στο αντίστοιχο της απεργίας, η Δ.Ο.Ε. τους καλεί να αναλογιστούν το επίπεδο στο οποίο θα βρισκόταν επαγγελματικά ο κλάδος χωρίς την πρόκληση κινητοποιήσεων. Δηλαδή, μόνο με την υπομονετική διαδικασία του διαλόγου και την αναμονή ικανοποιήσεως των αιτημάτων του εν ευθέτω καιρώ.²²³⁸

Για τους δασκάλους, η συγκεκριμένη λογική μπορούσε να αχρηστεύσει το συνδικαλιστικό κίνημα εκ των ένδο, αφού «...οι εθνικοί και οι κοινωνικοί αγώνες δεν επιτρέπουν αμφιταλαντεύσεις, «άλλοθι» και ψευτοδιλήμματα».²²³⁹ Επιπρόσθετα, η ομοσπονδία θα αντικρούσει και την κριτική που προερχόταν από το εσωτερικό της, σύμφωνα με την οποία κήρυξε απεργία χωρίς να ερωτηθεί η βάση, χωρίς να έχει προηγηθεί εσωτερικός διάλογος, τη στιγμή που η τελευταία ζητούσε επιτακτικά διάλογο με την κυβέρνηση.²²⁴⁰ Για τη Δ.Ο.Ε. στερείται νοήματος η κριτική την «ώρα της μάχης», γιατί αποδυνάμωνε το συνδικαλιστικό αγώνα. Οι αντιπαραθέσεις και οι διαφοροποιήσεις μπορούσαν να εκφραστούν μετά, ώστε με δημοκρατικό τρόπο να χαραχτεί μια ορθότερη διεκδικητική στρατηγική για τον κλάδο.

²²³⁶ Ο.π.:1-2. Στην ανάλυσή της η Δ.Ο.Ε υπογράμμισε ότι ο πληθωρισμός είχε ανέρθει στο 23%, ενώ η συμμετοχή των μισθωτών στο 70% των φορολογικών εισπράξεων τούς είχε μετατρέψει σε μοναδική πηγή εσόδων για το κράτος.

²²³⁷ Δ.Β.,986:1,5-8.

²²³⁸ Ο Schwartzberg (1984:413) τονίζει ότι το δίλημμα *διαμαρτυρία–ενσωμάτωση* αφορά ιδιαίτερα τις εργατικές οργανώσεις και εξηγεί την *αμφιλογία* των συνδικαλιστικών αγώνων. «*Επιφέρει ορισμένες φορές μια αναντιστοιχία ανάμεσα στην κορυφή και στη βάση...οι συνδικαλιστικοί ηγέτες οδηγούνται να δεχτούν μια συμβιβαστική πολιτική περιοδικών διαπραγματεύσεων (με την εργοδοσία και την κυβέρνηση) για να σταθεροποιήσουν τις μισθολογικές αυξήσεις. Αντίθετα, η βάση καταγγέλλει συχνά τον τύπο της «ενσωματικής» αυτής συμφωνίας και τις ποσοτικές παραχωρήσεις που προσφέρει, ευνοώντας τις ποιοτικές διεκδικήσεις, οι οποίες μεταβάλλουν τη μισθολογική κατάσταση και αναπτύσσουν τον εργατικό έλεγχο στους ίδιους τους κόλπους κάθε επιχείρησης (οργανισμού)*».

²²³⁹ Δ.Β.,986:3.

²²⁴⁰ Ο.π.:15;987:5,22-23.

Την εποχή αυτή θέτει ξανά το θέμα της τροποποίησης των σημείων του ν. 1566/1985, που θεωρούσε αρνητικά για τους εκπαιδευτικούς.²²⁴¹ Αυτό θα τόνιζε και κατά τη συνάντηση που είχε τόσο με τον υφυπουργό Παιδείας, όσο και με τον υπουργό προεδρίας και τον υφυπουργό εθνικής οικονομίας.²²⁴² Οι αλλαγές που πρότεινε δεν είχαν γίνει δεκτές από την πολιτεία την περίοδο της ψήφισης του συγκεκριμένου νομοθετήματος. Τώρα, ανέμενε να εκδοθούν τα προεδρικά διατάγματα, σύμφωνα με όσα όριζε αυτό το νομικό κείμενο. Τελικά, η προαναφερόμενη κινητοποίηση μετατίθεται για τις 30 και 31 του μήνα, λόγω κακοκαιρίας.²²⁴³ Στη συνέχεια αναβάλλεται για αντικειμενικούς λόγους.²²⁴⁴

Η εξέλιξη των πραγμάτων έως εκείνη τη στιγμή έδειχνε πως η πολιτεία ήταν αδιάλλακτη απέναντι στις διεκδικήσεις των δασκάλων. Επιπλέον, η Δ.Ο.Ε. διέβλεπε την προσπάθεια ορισμένων απεργοσπαστικών κύκλων να φέρουν σε ρήξη τους εκπαιδευτικούς με τους μαθητές.²²⁴⁵ Οι διαπιστώσεις αυτές θα επηρέαζαν τις σχέσεις του συνδικάτου με την πολιτεία και θα οδηγούσαν στη ματαίωση δύο σχεδιαζόμενων συναντήσεων, μετά από απόφαση του υπουργείου Παιδείας.²²⁴⁶ Ο συνδικαλιστικός φορέας των δασκάλων έκανε λόγο για αναίτια απόφαση.

Με αφορμή δήλωση της Δ.Ο.Ε. ότι δε δεχόταν τον εγκλωβισμό της σε κανενός είδους μορφωτική και πολιτιστική απομόνωση, ο διάλογος θα άρχιζε ξανά για να καταλήξει σύντομα σε αποτυχία.²²⁴⁷ Λίγο αργότερα, στις 4 Μαΐου «οι «4» ομοσπονδίες κλήθηκαν από την ηγεσία του Υπ. Παιδείας και τους ανακοινώθηκε... ότι επαναρχίζει ο «διάλογος». Μετά 5 μήνες από την πρώτη κοινή συνάντησή τους (2.12.1986)».²²⁴⁸ Η χρήση των λέξεων δεν μοιάζει να είναι τυχαία («τους ανακοινώθηκε», «επαναρχίζει») και δηλώνει με ενάργεια την ερμηνεία που έδινε η Δ.Ο.Ε. στα αποτελέσματα αυτών των συζητήσεων, που η ίδια θεωρούσε «κατά παραγγελίαν». Πιο καυστική ήταν η αντίδρασή της στο πλαίσιο αρχών που της

---

²²⁴¹ Ο.π.:16-19.

²²⁴² Δ.Β.,986:30,5. Οι συναντήσεις αυτές γίνονται στις 9/2 και στις 16/2/1987 αντίστοιχα. Η τελευταία θα πραγματοποιηθεί μέσω της Α.Δ.Ε.Δ.Υ.

²²⁴³ Δ.Β.,987:4,13.

²²⁴⁴ Δ.Β.,988:11-12. Η αιτία της αναβολής ήταν η κρίση στο Αιγαίο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας την άνοιξη του 1987.

²²⁴⁵ Δ.Β.,987:5,9-10,52-53.

²²⁴⁶ Ο.π.:10. Επρόκειτο για τις συναντήσεις που είχαν προγραμματιστεί να γίνουν στις 25/2, καθώς και στις 4/3/1987.

²²⁴⁷ Δ.Β.,988:4.

²²⁴⁸ Δ.Β.,989:6.

κοινοποιεί το υπουργείο Παιδείας.²²⁴⁹ Οι εκπρόσωποι του συνδικάτου έκαναν λόγο για «*δήθεν διάλογο*», εκφράζοντας την έντονη αντίθεσή τους στη συνέχιση των συζητήσεων.

Με εφιαλτήριο αυτά τα συμπεράσματα προχωρά μαζί με την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. σε μία ακόμη απεργία στις 7 και 8 Μαΐου του 1987.²²⁵⁰ Και σε αυτή την περίπτωση, στο διεκδικητικό πλαίσιο της τριτοβάθμιας οργάνωσης προσαρτούνταν το αντίστοιχο της Δ.Ο.Ε.²²⁵¹ Η εξέλιξη της απεργίας δεν είναι ικανοποιητική, αφού τα ποσοστά συμμετοχής φτάνουν στο ισχνό 40%. Η κατάσταση που διαμορφώνεται ωθεί την ομοσπονδία να προτείνει τη συνέχιση του αγώνα με άλλες μορφές (συγκεντρώσεις, συλλαλητήρια, κτλ.).²²⁵² Ταυτόχρονα, θα έβαζε σε σκέψεις την ηγεσία του συνδικαλιστικού οργάνου και θα άρχιζε ένας έντονος προβληματισμός για την αναζήτηση των αιτιών της κάμψης του αγωνιστικού φρονήματος των δασκάλων, αλλά και των δημοσίων υπαλλήλων γενικότερα. Την ίδια περίοδο τα προβλήματα των εργαζομένων στην εκπαίδευση θα συζητιόνταν σε διεθνή διάσκεψη που πραγματοποιείται στην Αθήνα με τη συμμετοχή οργανώσεων από 32 χώρες, καθώς και των δύο διεθνών οργανώσεων εκπαιδευτικών (F.I.S.E., W.C.O.T.P.).

Οι δυσκολίες και οι διαπιστώσεις που προέκυψαν από τις κινητοποιήσεις των τελευταίων ετών, καθώς και άλλοι λόγοι, οδηγούν το συνδικάτο να ζητήσει τη σύγκληση οργανωτικού–καταστατικού συνεδρίου τον Ιούνιο του 1987. Στη σχετική εισήγηση, ειδικότερα στην παράγραφο με τίτλο «*Απεργία-απεργοσπασία*», τονιζόταν ότι «*η απεργία είναι η ύψιστη μορφή αγώνα. Η συμμετοχή σ' αυτή προϋποθέτει ύψιστη συνειδητοποίηση από τον εργαζόμενο του ρόλου του σ.κ. δηλαδή: Χρειάζεται ή όχι το συνδικάτο. Επίσης η συμμετοχή στην απεργία συνεπάγεται οικονομικές θυσίες κ.λπ.*

Για να απαντήσει κάποιος εργαζόμενος από μόνος του στον αν θα συμμετέχει ή όχι σ' έναν απεργιακό αγώνα, πρέπει πρώτα να απαντήσει σε δυο απλά ερωτήματα: 1ον. Οι εργαζόμενοι βελτίωσαν τη μοίρα τους γιατί κάποτε, σ' κάποια φάση της ιστορίας, οι εργοδότες (ιδιώτες ή δημόσιο) έκριναν ότι πρέπει να τους φερθούν

---

²²⁴⁹ Ο.π. Έλεγε, με κάποια δόση υπερβολής, ένα κείμενο που θα αναδημοσιεύσει το Διδασκαλικό Βήμα: «*Πάλι ο κ. Τρίτσης και τα οράματα και θάματα του. Από Αρχαία Ελληνικά μέχρι μαθητικές ποδιές εκτείνεται ο προβληματισμός του. Ο απλοϊκός του ρομαντισμός και οι νεορθόδοξες αντιλήψεις του, κήρυξαν το όπισθεν ολοταχώς. Αντίπαλός του ο συνδικαλισμός των δασκάλων, που επιμένουν να έχουν απόψεις για την παιδεία, ως δάσκαλοι, και για τα δικαιώματά τους, ως εργαζόμενοι... Ο νεοφιλελεύθερος συντηρητισμός και οι συναφείς του αμηχανίες, κοινός παρονομαστής για όλους τους τομείς της κυβερνητικής δραστηριότητας*».

²²⁵⁰ Ο.π.: 8.

²²⁵¹ Δ.Β., 987:39;988:1.

²²⁵² Δ.Β., 989:8.

ανθρώπινα; 2ον. Από μόνος του κάθε εργαζόμενος σαν μέλος του συνόλου, είναι σε θέση να βελτιώσει τη μοίρα του; Επειδή οι απαντήσεις σ' αυτά τα δυο ερωτήματα είναι όχι, που σημαίνει ότι οι εργοδότες μόνο εξαναγκάζονται να υποχωρούν στους αγώνες των εργαζομένων και ότι μόνον ο κοινός αγώνας των εργαζομένων φέρνει αποτελέσματα, τότε και η απάντηση για τη συμμετοχή ή όχι στον αγώνα είναι εύκολη και θετική».²²⁵³ Η κριτική που είδαμε να αναπτύσσεται τα προηγούμενα χρόνια στο εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος εκφραζόταν με σαφήνεια.

Στο ίδιο κείμενο διατυπώνεται το περιεχόμενο που προσλάμβανε για το συνδικάτο ο απεργιακός αγώνας, καθώς και η λογική από την οποία εκπορευόταν.²²⁵⁴ Επρόκειτο για ένα από τα πιο συγκροτημένα κείμενα θέσεων-παραδοχών που είχε παραγάγει η Δ.Ο.Ε. τις τελευταίες δεκαετίες μετά τη μεταπολίτευση. Σ' αυτό καταγράφεται και η σχέση πολιτικής και συνδικαλισμού.²²⁵⁵ Για τη σκέψη των δασκάλων δεν έπρεπε επ' ουδενί η παραταξιακή εκπροσώπηση να αντικαταστήσει το βαθύτερο περιεχόμενο του συνδικαλισμού. Αποτελούσαν δύο διαφορετικές κοινωνικές-πολιτικές, κατά βάση, λειτουργίες, η σύγχυση των οποίων οδηγούσε μακροπρόθεσμα στην αποδυνάμωσή τους και στην καθυπόταξη των εργαζομένων. Το οργανωτικό συνέδριο του Ιουνίου του 1987 θα διαμόρφωνε σαφή εικόνα για πολλά από τα ζητήματα που ταλάνιζαν τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

---

²²⁵³ Δ.Β., 987:45.

²²⁵⁴ Ο.π. Πιο συγκεκριμένα υποστηριζόταν ότι «η κοινωνία δηλαδή είναι ανταγωνιστική. Αυτό σημαίνει πως χωρίς αγώνα δεν μπορεί να περιμένουν οι εργαζόμενοι ούτε βελτίωση της μοίρας τους ούτε κάποια κατάργηση της εκμετάλλευσης».

²²⁵⁵ Ο.π. Έτσι, υπογραμμίζεται ότι «οι εργαζόμενοι έχουν ενιαία συμφέροντα. Όχι όμως και ενιαία άποψη για την προώθησή τους. Οι συγγενείς αντιλήψεις (ή ιδεολογίες) οδηγούν στη συγκρότηση των συνδικαλιστικών παρατάξεων. Βασικό στοιχείο για τη λήψη της καλύτερης δυνατής απόφασης εκ μέρους των συνδ. Οργάνων είναι η ανάπτυξη δημοκρατικού διαλόγου μεταξύ των συνδ. Οργάνων. Είναι η ανάπτυξη δημοκρατικού διαλόγου μεταξύ των μελών του κλάδου (των εργαζομένων). Η ύπαρξη και λειτουργία των παρατάξεων τότε μόνο έχει νόημα και δικαιώνεται, όταν υποβοηθά και προωθεί αυτόν τον διάλογο.

Για διάφορους λόγους τα τελευταία 8-10 χρόνια τείνει να επικρατήσει η άποψη πως οι συνδ. παρατάξεις είναι μέγεθος ανώτερο των συνδικαλιστικών Οργάνων. Αυτό πρέπει να σταματήσει. Οι παρατάξεις υπάρχουν χάριν του συνδ. κινήματος και όχι το αντίθετο. Από τη στιγμή που τα συνδ. Όργανα έχουν πάρει θέσεις ή αποφάσεις για οποιοδήποτε θέμα, ζήτημα ή πρόβλημα οι παρατάξεις, οι μειοψηφίες, τα απλά μέλη που δεν τις υπερψήφισαν, οφείλουν να συμβάλουν στην υλοποίησή τους κατά τον ίδιο τρόπο με εκείνους που τις υπερψήφισαν. Παράλληλα, οι μειοψηφίες (παρατάξεις-μέλη κτλ.), έχουν το δικαίωμα να παλεύουν στις εσωτερικές διαδικασίες του σ.κ. για τη βελτίωση ή και την αλλαγή των αποφάσεων των Οργάνων. Ο σεβασμός από όλους τους εργαζόμενους στα δημοκρατικά εκλεγμένα όργανα και στις αποφάσεις τους είναι προϋπόθεση και αναγκαίος όρος για να παίξει το σ.κ. το ρόλο του σαν βάθρο της Δημοκρατίας και σαν προασπιστής των συμφερόντων των εργαζομένων. Όσα συνδικάτα έπαιζαν ή παίζουν το ρόλο για τον οποίο υπάρχουν, στηρίχτηκαν στην παραπάνω προϋπόθεση».

Η 56^η τακτική γενική συνέλευση που ακολουθεί αμέσως μετά (24-28 Ιουνίου 1987) θα επισφράγιζε, ως ένα βαθμό, τα συμπεράσματά του.²²⁵⁶ Τους ασκούς του Αιόλου θα άνοιγε το ζήτημα της αξιολόγησης, για το οποίο εκφράζονται έντονες διαφωνίες από αρκετές ομάδες, όσον αφορά την αρτιότητα των θέσεων που είχε υιοθετήσει η ομοσπονδία. Για τους επικριτές της ηγεσίας του συνδικάτου, οι απόψεις του για την αξιολογική διαδικασία είχαν διαστρεβλωθεί. Και αυτό «...μερικοί το βάφτισαν τώρα «εξειδίκευση» πιασμένοι από την περσινή 55 Γ.Σ. που πήρε απόφαση κάτω από τις γνωστές συνθήκες και περιστάσεις να εγκαταλείψει τη θέση του Κλάδου (52 Γ.Σ.) για αξιολόγηση μόνο όσων στοχεύουν σε κατάληψη διευθυντικών θέσεων».²²⁵⁷

Τελικά, το συλλογικό όργανο των εκπαιδευτικών, εν μέσω αντεγκλήσεων, θα αποφάσιζε την απόρριψη των εξειδικευμένων θέσεων της 55^{ης} γενικής συνέλευσης και την επαναφορά των αντίστοιχων της 52^{ης}. Βασικό επιχείρημα των διαφωνούντων ήταν ότι οι πρώτες ταυτίζονταν με τις αντίστοιχες του υπουργείου Παιδείας σε βαθμό τέτοιο, ώστε να μετατρέπεται ο σχολικός σύμβουλος σε επιθεωρητή.²²⁵⁸ Η πόλωση διατηρείται σε όλη τη διάρκεια των εργασιών της 56^{ης} γενικής συνέλευσης και θα οδηγήσει τελικά στην καταψήφιση των διοικητικών πεπραγμένων του απερχόμενου διοικητικού συμβουλίου της Δ.Ο.Ε.²²⁵⁹

Ήταν η δεύτερη φορά που συνέβαινε κάτι τέτοιο την τελευταία διετία.²²⁶⁰ Αυτό που αποκαλυπτόταν ήταν, εκτός από την ύπαρξη ρευμάτων–αντιτιθέμενων ομάδων, και κάτι ακόμη. Το συνδικάτο των δασκάλων, αφού είχε υιοθετήσει από την Μεταπολίτευση και μετά ως αποκλειστική μορφή εσωτερικής εκπροσώπησης συμφερόντων την παραταξιακή εκδοχή, βιάδιζε με γοργά βήματα προς την ενηλικίωσή του (Βούλγαρης, 2008:89-106, 282-292). Και αυτή αναμενόταν να είναι μια ανηφορική διαδικασία.²²⁶¹

---

²²⁵⁶ Στις αποφάσεις θα καταγραφόταν ότι «η εκπαίδευση εξυπηρετεί ταξικούς στόχους και συμφέροντα. Ο κλάδος ζητάει το περιεχόμενο της εκπ/σης να υπηρετεί τους στόχους και τα συμφέροντα των εργαζομένων και του λαού» (Δ.Β., 991:2).

²²⁵⁷ Δ.Β., 989:8.

²²⁵⁸ Ο.π.:3;992:3.

²²⁵⁹ Ο.π.:4. Με ψήφους 68 «ναι», 292 «όχι», 17 λευκά, 2 άκυρα και 13 απόντες. Απεναντίας η γενική συνέλευση θα ενέκρινε τα οικονομικά πεπραγμένα του συνδικαλιστικού έτους 1986–1987.

²²⁶⁰ Το ίδιο είχε συμβεί, όπως είδαμε, στα πεπραγμένα του 1985-1986.

²²⁶¹ Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρει ο Δ. Γράβαρης (2007:57-62). Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα κατά τη μεταπολίτευση θα διέρθει από δύο φάσεις: αυτή της έντονης πολιτικοποίησης (που διαρκεί μέχρι τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990) και τη φάση της έναρξης, της βαθμιαίας κατάκτησης της αυτονομίας του από το πολιτικό σύστημα (από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά). Μάλιστα, τονίζει ότι η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται από συμμετοχή, κινητοποίηση και πολιτικοποίηση

Παρ' όλα αυτά θα συμμετείχε συγκροτημένα στην απεργία που αποφασίζει η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. για τις 29 Σεπτεμβρίου 1987. Την κινητοποίηση αυτή είχε προκαλέσει η αιφνιδιαστική συζήτηση στη βουλή νομοσχεδίου για τις προσλήψεις στο δημόσιο, που περιλάμβανε ειδικό άρθρο με το οποίο ρυθμιζόνταν τα πολιτικά δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων.²²⁶² Η ομοσπονδία, όπως και οι υπόλοιπες δημοσιοϋπαλληλικές οργανώσεις, πίστευαν ότι ερχόταν σε αντίθεση με τις διακηρυγμένες από δεκαετίας θέσεις τους.

Το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου θα κινητοποιούσε και πάλι τα μέλη της (στις 8, αλλά και από τις 15 έως τις 17 του μήνα). Στα θεσμικά–εργασιακά αιτήματά της προτάσσονταν η τροποποίηση των νόμων 1566/1985 και 1304/1982 (κατάργηση του πίνακα Α' για τους διευθυντές, εφαρμογή των θέσεων του κλάδου για την αξιολόγηση, ανάδειξη του συλλόγου διδασκόντων σε κυρίαρχο όργανο διοίκησης του σχολείου, το ωράριο των διευθυντών, η στήριξη–«περιφρούρηση» του θεσμού του σχολικού συμβούλου).²²⁶³ Θα ζητούσε άμεση συνάντηση με τους αρμόδιους υπουργούς, προκειμένου να τοποθετηθούν σε σχέση με τα παραπάνω. Επίσης, υποστήριζε ότι δεν μπορεί να υπάρξει αναβαθμισμένος εκπαιδευτικός σε υποβαθμισμένη εκπαίδευση, όπως δεν μπορεί να υπάρξει αναβαθμισμένο σχολείο με υποβαθμισμένο εκπαιδευτικό. Και όλα αυτά, κατά τη γνώμη της, σε μία «...εκπαίδευση που υπηρετεί τις ανάγκες και τις προοπτικές του συστήματος και όχι τις ανάγκες και τις προοπτικές των παιδιών του εργαζόμενου λαού».²²⁶⁴

Την ίδια στιγμή το συνδικαλιστικό κίνημα των δημοσίων υπαλλήλων έμπαινε σε μία φάση έντονης ενδοσκόπησης και (δημιουργικού;) αναστοχασμού.²²⁶⁵ Αν οι

χωρίς ευρύτερη συναίνεση, ενώ η δεύτερη από μια σιωπηρή συναίνεση χωρίς ωστόσο συμμετοχή και κινητοποίηση. Για την τελευταία περίοδο, η Χ. Κωνσταντοπούλου (1994:160) αναφέρει ένα παράδοξο: από τη μια παρατηρεί ενδυνάμωση των συνδικαλιστικών θέσεων, ενώ ταυτόχρονα έχουμε έκδηλα σημάδια βαθιάς κρίσης όπως «ατονία» των αντιθέσεων, αδιαφορία των εργαζομένων. Οι απόψεις των δύο προηγούμενων συγγραφέων μπορούν να συνδεθούν με τις αντίστοιχες του Κ. Λάβδα περί εξαρθρωμένου κορπορατισμού.

²²⁶² Δ.Β., 992:8.

²²⁶³ Δ.Β., 993:4-5.

²²⁶⁴ Ο.π.:29.

²²⁶⁵ Αξιοσημείωτη είναι μία συνέντευξη του προέδρου της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., Σ. Γιατρά, σε ύφος ριζικά διαφορετικό από της αντίστοιχες του παρελθόντος. Σε αυτή έλεγε χωρίς περιστροφές ότι είχαν σημειωθεί σημαντικές ανακατατάξεις, τόσο διεθνώς, όσο και στην Ελλάδα. «Το γενικότερο αυτό κλίμα δεν μπορεί παρά να έχει τις επιπτώσεις του και σε συνδικαλιστικό επίπεδο. Πέρα από τις αντικειμενικές συνθήκες, υπάρχουν και οι υποκειμενικές αδυναμίες του συνδικαλιστικού κινήματος, που οδηγούν σε εμφάνιση εκφυλιστικών φαινομένων και σε σταδιακή αναιρέση της δυναμικής του. Οι κυριότερες από αυτές τις αδυναμίες είναι:

1. Οι συνδικαλιστικές ηγεσίες όλο και περισσότερο περιορίζονται σε κινήσεις κορυφής, αδιαφορώντας για τα προβλήματα, τους προβληματισμούς και τις δυνατότητες της βάσης. Και η βάση αντιδρά με τον τρόπο της σε επιλογές που δεν αποτελούν προϊόν συλλογικού προβληματισμού, που δεν εκφράζουν τις θέσεις και τις διαθέσεις της.

εσωτερικές διεργασίες στις τελευταίες γενικές συνελεύσεις της διδασκαλικής ομοσπονδίας αποκάλυπταν αυτή την αλλαγή, τώρα αποκτούσε σάρκα και οστά. Το μοντέλο εκπροσώπησης συμφερόντων, που υιοθετήθηκε κατά τα πρώτα έτη του ελεύθερου πολιτικού βίου, βιάδιζε προς την ενηλικίωσή του. Με μόνη διαφορά ότι εμφάνιζε, όπως ήταν αναμενόμενο, τα πρώτα συμπτώματα κρίσης. Η παραταξιακή εκδοχή είχε αρχίσει να προσεγγίζει κάποιο σημείο καμπής, στο οποίο φαινόνταν όχι μόνο οι δυνατότητές της, αλλά κυρίως οι αδυναμίες και τα όριά της (Ζαμπαρούκου,1997:225-240).

Μέσα σ' αυτό το κλίμα και με αυτές τις σκέψεις θα πραγματοποιούνταν οι απεργιακές κινητοποιήσεις του Δεκεμβρίου του 1987.²²⁶⁶ Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε ότι όταν

---

2. Η έντονη παραταξιοποίηση έχει αναδείξει σε καθοριστικό παράγοντα της συνδικαλιστικής δράσης τις μικροσκοπιμότητες. Σημείο αναφοράς δεν είναι τα προβλήματα των εργαζομένων, αλλά η συμπολιτευτική ή αντιπολιτευτική διάθεση απέναντι στην κυβέρνηση. Το μαζικό κίνημα εγκλωβίζεται έτσι στις αδιέξοδες λογικές του στείρου αντικυβερνητισμού και της άκριτης στήριξης των όποιων κυβερνητικών επιλογών, αδυνατώντας να αρθρώσει το δικό του αυτόνομο πολιτικό λόγο. Οι εργαζόμενοι όμως, που θέλουν τα συνδικατά όργανα έκφρασης των δικών τους επιλογών και όχι υμάντες μεταβίβασης των κομματικών γραμμών, απογοητεύονται και παραιτούνται από κάθε συνδικαλιστική δραστηριότητα.

3. Το διεκδικητικό πλαίσιο συχνά εξυπηρετεί τις ανάγκες της κομματικής προπαγάνδας και διαμορφώνεται με κύριο κριτήριο την ψηφοθηρική του αξιοποίηση σε πολιτικό και συνδικαλιστικό επίπεδο. Αντί για στόχους που να μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης, επιλέγεται η μετωπική ρήξη, με αποτέλεσμα τον εγκλωβισμό του σ.κ. στην αδιέξοδη τακτική του «ΟΛΑ Η ΤΠΟΤΑ». Η απουσία εξειδικευμένων θέσεων και συγκροτημένων προτάσεων, οδηγεί αρκετές φορές τους εργαζόμενους σε απεργιακές κινητοποιήσεις όχι με αιτήματα, αλλά με συνθήματα.

6. Στα πλαίσια όλης αυτής της λειτουργίας του σ.κ., γίνεται δυστυχώς συχνά άστοχη χρήση της απεργίας, με αποτέλεσμα το ισχυρότερο όπλο των εργαζομένων να έχει όλο και μικρότερο βεληνεκές. Κάποιοι αδυνατούν να κατανοήσουν ότι η αναδίπλωση είναι αναγκαία ακόμη και στην πιο δυναμική φάση μιας επαναστατικής διαδικασίας, όταν οι αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες την επιβάλουν. Αντίθετα, οι άκαιρες ρήξεις παρά τον επιφανειακό δυναμισμό και την φαινομενική επαναστατικότητα αποτελούν αντιλαϊκή επιλογή, γιατί αποσυνθέτουν το μέτωπο των εργαζομένων και συνειδητά ή ασυνειδητά, ενισχύουν τις δυνάμεις οι οποίες αντιστρατεύονται τα συμφέροντα του λαού, που επιδιώκουν αποδυνάμωση του σ.κ. Στην πορεία των αγώνων υπάρχουν κρίσιμες καμπές κατά τις οποίες αποτελεί άμεση προτεραιότητα η ανασύνταξη των δυνάμεων. Άλλωστε, ένα όπλο δεν είναι αποτελεσματικό μόνο όταν το χρησιμοποιείς. Κάποτε ίσως, είναι αποτελεσματικότερο, όταν απειλείς ότι θα το χρησιμοποιήσεις. Αρκεί βέβαια να μην το έχεις αποδυναμώσει ή να μην έχεις καταστήσει γνωστό με άστοχες κινήσεις ότι τα πυρά σου είναι άσφαιρα. Φοβάμαι ότι -αν δεν έχουμε φτάσει- έχουμε πλησιάσει επικίνδυνα σ' αυτό το σημείο. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες δεν είναι δύσκολο να ερμηνεύσουμε γιατί κερδίζει συνεχώς έδαφος η λογική του χαμένου μεροκάματου και της αναποτελεσματικότητας των αγώνων.

Στην κρίσιμη αυτή φάση που διέρχεται το συνδικαλιστικό κίνημα, παρατάξεις και συνδικαλιστές αποφεύγουμε την αυτοκριτική και αναγάγουμε σε κυρίαρχο το πρόβλημα της μετατόπισης των ευθυνών και όχι της επίλυσης των προβλημάτων. Οι ευθύνες αποδίδονται από την κορυφή στη βάση, από τη βάση στην κορυφή και από παράταξη σε παράταξη, χωρίς κανείς να κρατάει το μερίδιο που του αναλογεί. Έτσι, τα προβλήματα δικαιωνίζονται, η κατάσταση επιδεινώνεται και οι εργαζόμενοι αρνούμενοι να παίξουν στο παιχνίδι των εντυπώσεων και των σκοπιμοτήτων, αποσύρονται διακριτικά. Οφείλουμε άμεσα να απαντήσουμε στο μήνυμα που επανειλημμένα οι εργαζόμενοι μας έχουν στείλει με τη στάση τους...Στην πράξη δοκιμάζονται καθημερινά Οι παραταξιακές και προσωπικές αντιλήψεις για το μαζικό κίνημα, το παραταξιακό και προσωπικό ήθος, Οι παραταξιακές και προσωπικές επιλογές, Οι παραταξιακές και κύρια οι προσωπικές αντιστάσεις» (Δ.Β.,993:10-11).

²²⁶⁶ Δ.Β.,994:1-3.

αντιμετωπίζονται τα προβλήματα της εκπαίδευσης χωρίς να θίγεται κανένας, όλοι ωφελούνται και προπάντων ωφελείται η κοινωνική δικαιοσύνη, η κοινωνική πρόοδος. Το ζητούμενο δεν ήταν να αλλάξουν ή να καταργηθούν οι εργαζόμενοι, που αδυνατούσαν να υπηρετήσουν τις λογικές κάποιων κυρίαρχων ή ηγετικών ομάδων στο εσωτερικό του συνδικάτου. Η στόχευση ήταν να αλλάξουν τη λειτουργία τους οι ομάδες αυτές για να μπορέσουν να εκφράσουν τους εργαζόμενους. Αυτή η παραδοχή φαίνεται και στην διαβεβαίωση της ηγετικής ομάδας του συνδικάτου ότι «...εφέτος (ομοσπονδιακό έτος 1987-1988), μετά τη θετική αξιοποίηση των περσινών εμπειριών, δεν μπορεί κανένας να επικαλείται έλλειψη διαλόγου διοίκησης–συλλόγων και αγνόηση της βάσης».²²⁶⁷ Τα αιτήματα του στελεχιακού παρέμεναν και τώρα κυρίαρχα, με κυριότερο για τους δασκάλους, την παρεμπόδιση της υποβάθμισης του θεσμού του σχολικού συμβούλου.²²⁶⁸

Η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. με τη σειρά της διαπίστωνε πως «...παίρνοντας υπόψη ότι πρωταρχικά προβλήθηκαν σ' αυτούς τους αγώνες αιτήματα αναβάθμισης του περιεχομένου της εκπαίδευσης και ενίσχυσης των παραγόντων που συντελούν καθοριστικά στην αναβάθμιση συνολικά της Παιδείας, πρέπει να πούμε ότι παρατηρείται μια ενοποίηση στόχων με ευρύτερο κοινωνικό περιεχόμενο που προβάλλονται από φοιτητές–εκπαιδευτικούς–γονείς και μαθητές».²²⁶⁹ Αξίζει να σημειώσουμε αυτή την παρατήρηση, γιατί θα έχει μεγάλη ερμηνευτική αξία τα χρόνια που θα ακολουθήσουν, ιδίως από το 1990 και μετά. Την ίδια περίοδο ολοκληρώνεται η διαδικασία της διαμόρφωσης νέου καταστατικού.²²⁷⁰

Καθώς η προαναφερόμενη κινητοποίηση βρισκόταν στη φάση της εξέλιξής της, η Δ.Ο.Ε. θα αγωνιζόταν να εμποδίσει και να αντιστρέψει ενέργειες που χαρακτήριζε ως μεθοδεύσεις. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβανόταν η διάδοση ψευδών στοιχείων ότι τα αιτήματα των δασκάλων είχαν ικανοποιηθεί από την πολιτεία και ότι ο μόνος λόγος εκδήλωσης απεργιακών κινητοποιήσεων ήταν μικροκομματικές, κυρίως, σκοπιμότητες. Ταυτόχρονα, θα συνειδητοποιούσε για μια ακόμη φορά τον καθοριστικό ρόλο που μπορούν να παίξουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην

---

²²⁶⁷ Ο.π.:1.

²²⁶⁸ Ο.π.:3;995:1.

²²⁶⁹ Ο.π.:4.

²²⁷⁰ Ο.π.:5-12. Θα αποτελούνταν συνολικά από 53 άρθρα.

επιτυχία ενός συνδικαλιστικού αγώνα, αφού θα διαπίστωνε πώς μια απεργία τριών ημερών παρουσιάζεται από αυτά ως 24-ωρη.²²⁷¹

Η συγκεκριμένη δυναμική διεκδίκηση ξεκινά με υψηλά ποσοστά συμμετοχής (65% για τις 8/12) για να φυλλορροήσει καθώς έφτανε στην τελευταία μέρα της (42% για τις 15-17/12).²²⁷² Κατά τη διάρκειά της, πραγματοποιείται συνάντηση με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, υπόψη της οποίας θα έθετε ξανά η ομοσπονδία το περιεχόμενο των διεκδικήσεών της.²²⁷³ Η εκτίμησή της ήταν πως δεν πήρε καμιά πειστική και ουσιαστική απάντηση σε κανένα από τα αιτήματά της. Ιδιαίτερη μνεία έκανε στο θέμα της επιλογής και τοποθέτησης των διευθυντών σχολείων, καθώς επίσης και στα προβλήματα της εφαρμογής του θεσμού του σχολικού συμβούλου. Τις θέσεις της γνωστοποιεί και στο σύνολο των πολιτικών κομμάτων.²²⁷⁴

Όσον αφορά τις αντίστοιχες εκτιμήσεις για τη λειτουργία του ίδιου του συνδικάτου, καταγραφόταν ότι παρατηρήθηκε το φαινόμενο της αρνητικής στάσης ορισμένων εκλεγμένων συνδικαλιστικών στελεχών, η άρνηση εκτέλεσης των αποφάσεων του διοικητικού συμβουλίου του, η μη συμμετοχή στην περιφρούρηση του αγώνα, με αποκορύφωση την ανοιχτή αποχή από αυτόν. Ο συνδικαλιστικός φορέας έκανε κριτική (αυτοκριτική κατ' ουσίαν) σ' εκείνα τα φαινόμενα που κινούνταν έξω από τη συνδικαλιστική δεοντολογία και τα θεωρούσε απαράδεκτα.²²⁷⁵

Η Δ.Ο.Ε. θα σταθεί ιδιαίτερα και στη στάση του στελεχιακού δυναμικού της εκπαίδευσης. Κατά τη γνώμη των εκπροσώπων της, η μη συμμετοχή ενός σημαντικού αριθμού από αυτή την ομάδα των εκπαιδευτικών λειτούργησε αποτρεπτικά για την παραπέρα επέκταση-ενδυνάμωση του αγώνα της. Επιπλέον,

---

²²⁷¹ Δ.Β.,996:3,4.

²²⁷² Ο.π.:16.

²²⁷³ Ο.π.:12-14. Συνάντηση με τον Α. Τρίτη στις 11/12/1987.

²²⁷⁴ Ο.π.:24.

²²⁷⁵ Σε ανάλογες περιπτώσεις φαίνεται να επιβεβαιώνεται εμπειρικά η θεωρία του Μ. Olson (1991) περί συλλογικής δράσης. Ειδικότερα, ο συγκεκριμένος συγγραφέας θεωρεί ότι το άτομο δρα βάσει ενός ορθολογικού υπολογισμού κόστους-οφέλους. Κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητο να γίνεται πάντα συνειδητά. Για παράδειγμα, μπορεί να δοθεί μια αύξηση μισθού σε μια ομάδα μισθωτών μετά το τέλος μιας επιτυχημένης απεργίας. «Η απόκτηση αυτού του πλεονεκτήματος δεν σημαίνει ότι το άτομο εμπλέκεται προσωπικά στη συλλογική δράση. Αντιθέτως, μπορεί να ελπίζει ότι η δράση των άλλων θα του επιτρέψει να ικανοποιηθεί χωρίς να χρειαστεί να «θυσιαστεί», χωρίς να χρειαστεί να επιβαρυνθεί το ιδιαίτερα υψηλό ορισμένες φορές κόστος της συμμετοχής...ως εκ τούτου υιοθετεί τη στρατηγική του «δωρεάν εισιτηρίου» (*free rider*), και η κινητοποίηση είναι επομένως οριακά απίθανη» (Lagroye et al,2008:400-402). Σύμφωνα με τις ίδιες απόψεις, μόνο μια «μικρή ομάδα» είναι ικανή να επιβάλλει συλλογικά κίνητρα. Η «μεγάλη ομάδα» μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να καταφύγει και στον καταναγκασμό (π.χ., να τοποθετήσει απεργούς στις εισόδους των χώρων εργασίας, ώστε να παρεμποδίσει την πρόσβαση σ' αυτούς). Εν κατακλείδι, πρέπει να μελετηθούν εκείνοι οι παράγοντες που, υπό ορισμένες συνθήκες, γίνονται αφορμή να υπερισχύσει η επίγνωση του πλεονεκτήματος της συλλογικής δράσης σε σχέση με τα αποτελέσματα των ατομικών υπολογισμών (Ainsworth,2002:14-23).

τόνιζε ότι ανάλογη συμπεριφορά δεν βοηθάει την ενίσχυση των θεσμών που καθιερώθηκαν μετά από μακροχρόνιους κλαδικούς αγώνες.²²⁷⁶ Ιδίως, σε μια κινητοποίηση που, εκτός από τα οικονομικά («γνήσια» Α.Τ.Α., αύξηση των δαπανών για την παιδεία σε 15% κτλ.), εμπειρείχε και αιτήματα που αναφέρονταν στο στελεχιακό.

Στα κέρδη των κινητοποιήσεων καταγράφονταν η ενεργοποίηση του υπουργείου, που για τους εκπαιδευτικούς κώφευε εδώ και αρκετό διάστημα, για την από κοινού μελέτη των προβλημάτων της εκπαίδευσης. Πολλά όμως από τα αιτήματά τους παρέμεναν ανικανοποίητα, γι' αυτό διατηρούν το ίδιο πρόγραμμα δράσης μέχρι το τέλος του 1988. Η διαφορά ήταν τώρα, από πλευράς συνδικαλιστικής πρακτικής, ότι αποτελούσε ανοιχτό πλαίσιο αιτημάτων.²²⁷⁷ Αυτό σήμαινε ότι ανά πάσα στιγμή μπορούσε να τροποποιηθεί (να προστεθούν, να αφαιρεθούν ή να αλλάξουν τμήματα των θεματικών του), με βάση τη θέληση της συνδικαλιστικής βάσης. Ουσιώδες είναι πως τα θέματα που αφορούν το στελεχιακό αποτελούν σημαντικό κομμάτι και του νέου, ανοιχτού πλαισίου αιτημάτων.²²⁷⁸

Οι εκπαιδευτικοί θα διέβλεπαν, το χρονικό διάστημα που ακολουθεί, ότι η στάση του υπουργείου Παιδείας δεν άλλαζε σε σημαντικό βαθμό και παρέμενε στη λογική των ανακοινώσεων ή της αναβολή της ικανοποίησης των αιτημάτων για το μέλλον. Στις πρακτικές αυτές απαντούν αρχικά με στάσεις εργασίας (ένα σχετικά λιγότερο «επώδυνο» μέτρο συνδικαλιστικής πάλης τόσο για την πολιτεία, όσο και για τους ίδιους), που θα σημείωναν επιτυχία.²²⁷⁹ Αυτή η τακτική θα ακολουθούνταν μέχρι τα τέλη του 1988, καθώς και τους πρώτους μήνες του 1989. Το Μάρτιο του 1988 η συνάντηση που είχε το συνδικάτο με την πολιτική ηγεσία θα κατέληγε σε ναυάγιο.²²⁸⁰

Το αδιέξοδο που δημιουργήθηκε προκαλεί νέα απεργιακή κινητοποίηση στις 28 Απριλίου.²²⁸¹ Η μαζική συμμετοχή στην απεργία (80%) αποτελεί για το συνδικάτο ένα ξεκάθαρο μήνυμα με πολλούς παραλήπτες.²²⁸² Για τους δασκάλους η εφαρμοζόμενη πολιτική στην εκπαίδευση ήταν πολιτική λιτότητας, ενώ έκαναν λόγο, πρώτη φορά μετά το 1980, για φαινόμενα αυταρχισμού και λαϊκισμού που εντεινόταν. Από την

---

²²⁷⁶ Δ.Β.,996:17.

²²⁷⁷ Ο.π.:18. Ένα παρόμοιο πλαίσιο αποκάλυπτε την εναγώνια προσπάθεια της ηγεσίας, όχι μόνο να προσαρμόζει τις διεκδικήσεις της στις εκάστοτε κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες, αλλά και να επιτύχει τη μέγιστη επανασύνδεση με τη βάση και να αφουγκραστεί τις αγωνίες της τελευταίας.

²²⁷⁸ Δ.Β.,997:5.

²²⁷⁹ Δ.Β.,998:7.

²²⁸⁰ Ο.π.:1. Συνάντηση με τον υπουργό Α. Τρίτη στις 16/3/1988.

²²⁸¹ Ο.π.1;1000:7

²²⁸² Δ.Β.,1000:1.

άλλη, θεωρούν ότι «...όλα εξαγγέλλονται και αποφασίζονται ερήμην των εκπαιδευτικών».²²⁸³ Οι σχέσεις τους με το υπουργείο Παιδείας θα εκτραχύνονταν και εξαιτίας ενός ζητήματος που παρέμενε σε διαρκή συζήτηση από το 1985: την αξιολόγηση. Καθώς τα σχετικά προεδρικά διατάγματα βρίσκονται στο τελικό στάδιο της επεξεργασίας τους, η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι το πνεύμα που τα διέπει ήταν ο ασφυκτικός διοικητικός έλεγχος της εκπαίδευσης και η υπαλληλοποίηση του εκπαιδευτικού.²²⁸⁴

Σε αυτό το εκπαιδευτικό τοπίο συνεχίζεται η πρακτική της διαμαρτυρίας και των στάσεων εργασίας, ενώ αποφασίζεται απεργία για τις 28 Μαΐου.²²⁸⁵ Συνεχειά της αποτελούν οι κινητοποιήσεις στις 31 Μαΐου,²²⁸⁶ από την 1^η έως και τις 3 Ιουνίου, καθώς και στις 6 του ίδιου μήνα.²²⁸⁷ Η Δ.Ο.Ε. διαπίστωνε μια αφύπνιση του διδασκαλικού κόσμου, τη διάθεση για συμμετοχή με σκοπό τη λύση των προβλημάτων που χρόνιζαν. Το συγκεκριμένο ρεύμα δεν επιθυμούσε την αδιέξοδη τακτική «του αγώνα απλά και μόνο για τον αγώνα». Επιζητούσε λύσεις ουσιαστικές. Τη στιγμή, μάλιστα, που ορισμένα άρθρα του ν. 1566/1985 (όπως το 11 που αφορούσε τους διευθυντές σχολείων) βρίσκονταν στο τελικό στάδιο για την τροποποίησή τους.²²⁸⁸

Τα πράγματα θα περιέπλεκε η πρόταση μομφής που υποβάλλουν 17 πρωτοβάθμιες οργανώσεις κατά του διοικητικού συμβουλίου της ομοσπονδίας.²²⁸⁹ Η συγκεκριμένη πρόταση έκανε λόγο για έλλειψη αντιπροσώπευσης, για απουσία πλήρους επαφής μεταξύ κορυφής και συνδικαλιστικής βάσης, αλλά και την ύπαρξη αναντιστοιχίας μεταξύ αυτών που αποφάσισε η προηγούμενη γενική συνέλευση (56^η) με αυτά που διεκδικούσε η συνδικαλιστική ηγεσία. Διαιρεμένη θα συναντούσε τον υπουργό Παιδείας, μετά από πρόσκληση του τελευταίου. Στη συνάντηση αυτή αντιδρούν πέντε από τα εννιά μέλη του διοικητικού συμβουλίου του συνδικάτου και αρνούνται να παραστούν.²²⁹⁰ Παρά τις εσωτερικές διαφωνίες, οι συζητήσεις διεξάγονται με κυρίαρχο θέμα την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και του

---

²²⁸³ Ο.π.:8.

²²⁸⁴ Ο.π.:4.

²²⁸⁵ Ο.π.:8.

²²⁸⁶ Δ.Β.,1002:1.

²²⁸⁷ Ο.π.:15. Επιπλέον, η ομοσπονδία αποφασίζει την άμεση έκδοση του Διδασκαλικού Βήματος με σκοπό την ενημέρωση της βάσης και τη στήριξη του αγώνα.

²²⁸⁸ Ο.π.:16.

²²⁸⁹ Ο.π.:1,16. Ταυτόχρονα, θα έφταναν στη Δ.Ο.Ε. άλλα 60 περίπου κείμενα από συλλόγους ανάλογα με αυτό της μομφής. Το γεγονός ότι ήταν πανομοιότυπα προκαλούσε έντονες αμφιβολίες στην ηγετική της ομάδα.

²²⁹⁰ Ο.π.:8. Οι πέντε διαφωνούντες υποστήριζαν ότι τις απόψεις τους τις προσυπέγραφαν οι 130 από τις 150 πρωτοβάθμιες οργανώσεις-συλλόγους της Δ.Ο.Ε.

εκπαιδευτικού και περιφερειακά ζητήματα το ρόλο του συλλόγου διδασκόντων και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.²²⁹¹

Για τα οικονομικά ζητήματά τους παραπέμπονταν στο υπουργείο οικονομικών, αφού «αντιμετωπίζονται με το διάλογο του αρμόδιου υπουργείου με την Α.Δ.Ε.Δ.Υ.». Στα πενιχρά αποτελέσματα της συγκεκριμένης συνάντησης ήρθε να προστεθεί και η εσωτερική κρίση στο συνδικάτο, που δεν έλεγε να κοπάσει.²²⁹² Η ηγετική ομάδα του θα κάνει λόγο για ανοιχτή απεργοσπασία, αφού οι προαναφερόμενες κινητοποιήσεις είχε σχεδιαστεί να γίνουν από τις 23 έως και τις 27 Μαΐου 1988. Εξαιτίας αυτής της εξέλιξης μετατίθενται για τον Ιούνιο.²²⁹³ Το ζήτημα έπρεπε να λυθεί από το κορυφαίο όργανο του κλάδου, τη γενική συνέλευση. Ο καθορισμός, όμως, της ημερομηνίας διεξαγωγής της, καθώς και ο χαρακτήρας της (αν θα είναι έκτακτη ή τακτική) προκαλούν έντονες διαφωνίες.

Η εσωτερική αυτή κρίση οδηγεί στην αναστολή των απεργιακών κινητοποιήσεων.²²⁹⁴ Ο διεκδικητικός αγώνας είχε ζημιωθεί, ενώ μέσα σε κλίμα έντονης πόλωσης καλούνταν να λύσει το πρόβλημα η επικείμενη 57^η τακτική γενική συνέλευση. Η ηγεσία της ομοσπονδίας έκανε λόγο για μομφή ενόψει κηρυγμένου αγώνα και κατηγορίες αβάσιμες και ανυπόστατες.²²⁹⁵ Η αποκατάσταση της διασαλευθείσας ενότητας του συνδικάτου μέσα από τις θεσμοθετημένες συλλογικές διαδικασίες παρουσιαζόταν ως μονόδρομος.²²⁹⁶ Μέσω έντονων διαφωνιών θα συζητιόταν η κατάσταση που είχε διαμορφωθεί από τις αρχές Μαΐου και μετά.²²⁹⁷ Η λύση στην οποία θα κατέληγε η γενική συνέλευση ήταν η πραγματοποίηση αρχαιρεσιών το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου.²²⁹⁸ Έτσι, έληγε μία ενδοσυνδικαλιστική σύγκρουση που ταλάνισε το συνδικάτο για αρκετούς μήνες. Παρόμοιά της είχε για δεκαετίες να παρουσιαστεί.

²²⁹¹ Ο.π.:14-15. Συνάντηση της 18^{ης}/5/1988 με τον Α. Κακλαμάνη.

²²⁹² Η κρίση χαρακτηρίζει το σύνολο του συνδικαλιστικού κινήματος ήδη από το 1985. Οι διαφωνίες στη σημαντικότερη συνδικαλιστική παράταξη της εποχής, την ΠΑΣΚΕ, αλλά και η άρνηση αρκετών στελεχών της να υιοθετήσουν την εισοδηματική πολιτική της κυβέρνησης έχει σαν αποτέλεσμα να προσφύγει η τελευταία στη δικαιοσύνη. Το Πρωτοδικείο έβγαλε απόφαση (1986) με την οποία αντικαθιστούσε τη διοίκηση της Γ.Σ.Ε.Ε. (Βούλγαρης,2008:297). Το γεγονός αυτό, καθώς και άλλα στοιχεία θεωρούνται από τη Σ. Ζαμπάρλουκου (1997:215-230) η αρχή του τέλους αυτού που αποκαλεί ιδιότυπο κρατικό κορπορατισμό στα πλαίσια ενός πολωμένου κομματικού συστήματος.

²²⁹³ Ο.π.:15.

²²⁹⁴ Δ.Β.,1003:7.

²²⁹⁵ Ο.π.:6.

²²⁹⁶ Ο.π.:2.

²²⁹⁷ Δ.Β.,1004:2-18,37-47.

²²⁹⁸ Ο.π.:2,54;1006:21:1013:1. Σε έκτακτη γενική συνέλευση που θα συγκαλούνταν γι' αυτό το λόγο στις 1 και 2 Σεπτεμβρίου.

Στο διάστημα που μεσολάβησε θα συνεχίζονταν οι επαφές με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας.²²⁹⁹ Σε αυτές συμμετείχε ένα μέρος της ηγετικής ομάδας του συνδικάτου, η οποία διέβλεπε μία αλλαγή κλίματος. Οι πολιτικοί παράγοντες του υπουργείου ζητούν συνεχή συνεργασία και διάλογο, ενώ καλούν το Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. «να...προσφέρει τη βοήθειά του, ώστε με φαντασία και νέες ιδέες να εκφραστεί η βούληση του λαού για καλύτερη Παιδεία».²³⁰⁰ Πολλά από τα αιτήματα των δασκάλων γίνονται αποδεκτά ή τουλάχιστον δηλωνόταν ότι είναι συζητήσιμα. Οι συγκεκριμένες συναντήσεις θα σηματοδοτούσαν την παραπέρα πορεία της ομοσπονδίας, αφού για πρώτη φορά η πολιτεία παραδεχόταν ότι τα προβλήματα των εκπαιδευτικών και της εκπαίδευσης είναι ενιαία και ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπίζονται.

Επιπρόσθετα, οι σχετικές ανακοινώσεις της πολιτικής ηγεσίας αποκτούν διαφορετική δομή, σημάδι ομαδοποίησης των θεμάτων, αλλά και λεπτομερούς καταγραφής τους. Έτσι, τα ζητήματα χωρίζονται σε αυτά που συζητήθηκαν, σε αυτά που επήλθε συμφωνία (ή τελοσπάντων καταγραφόταν η συμφωνία που είχε επιτευχθεί), σε αυτά που απασχόλησαν τους παριστάμενους και τέλος, σε αυτά που έμεναν εκκρεμή.²³⁰¹ Στην τελευταία ομάδα θα ενταχθούν το επίδομα θέσης και το ωράριο των διευθυντών.

Ο διάλογος θα συνεχιζόταν,²³⁰² ενώ ένα κείμενο ιδεών που κοινοποιείται στην ομοσπονδία από το υπουργείο Παιδείας θα χαρακτηριστεί από το σύνολο του διοικητικού της συμβουλίου (ακόμη και από τους διαφωνούντες, οι οποίοι συμμετείχαν στην προαναφερόμενη πρόταση μομφής) ως θετική εξέλιξη. Αυτό που σημείωνε με ενδιαφέρον ήταν ότι η πολιτεία πραγματοποιούσε μία στροφή προς τα ποιοτικά στοιχεία της εκπαίδευσης και σε αυτό σκόπευε να εστιάσει τις παρεμβάσεις της. Σε αυτές τις συνθήκες στένευαν τα περιθώρια για «συνδικαλισμό σκοπιμοτήτων», καθώς και για τη διατήρηση στο κοινωνικό σύνολο επί μακρόν μιας εικόνας διάσπασης του διοικητικού της συμβουλίου.²³⁰³

Η αποκατάσταση της ενότητας στο εσωτερικό του συνδικάτου του επιτρέπει να συνεχίσει από το σημείο που είχε σταματήσει το Μάιο του 1988. Έτσι,

---

²²⁹⁹ Δ.Β., 1005:8. Συναντήσεις τον Ιούνιο (29/6) και τον Ιούλιο του 1988 με τον υπουργό Παιδείας Γ. Παπανδρέου και την υφυπουργό Ρ. Κακλαμανάκη.

²³⁰⁰ Ο.π.: 9.

²³⁰¹ Δ.Β., 1004:63.

²³⁰² Δ.Β., 1005:9. Συνάντηση στις 29/8/1988 με την υφυπουργό Παιδείας.

²³⁰³ Ο.π.: 10.

πραγματοποιεί απεργιακές κινητοποιήσεις το Νοέμβριο (23) και το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου (13-14).²³⁰⁴ Η πολιτεία καλούνταν να υλοποιήσει αυτά που είχε υποσχεθεί πριν το ξέσπασμα της προαναφερόμενης κρίσης.²³⁰⁵ Αυτή επικαλείται τη δύσκολη οικονομική συγκυρία την οποία διερχόταν η χώρα. Για τη Δ.Ο.Ε. η σχετική καχεξία αφορούσε μόνο ορισμένα στρώματα του πληθυσμού και όχι τους προνομιούχους.

Την εβδομάδα της ψήφισης του προϋπολογισμού θα κορυφωνόταν ο απεργιακός αγώνας.²³⁰⁶ Η συνάντηση που θα επιδιωχθεί με τον υφυπουργό Παιδείας και τους αρμόδιους υπηρεσιακούς παράγοντες καταλήγει σε αποτυχία, αφού ο πρώτος απουσίαζε, ενώ οι δεύτεροι δε θα δώσουν καμιά συγκεκριμένη απάντηση στα αιτήματα του συνδικάτου.²³⁰⁷ Η κατάσταση αυτή ωθεί το τελευταίο στη διαπίστωση ότι οι αγώνες του όχι μόνο ήταν αναγκαίοι, αλλά αποκτούσαν νέο περιεχόμενο.²³⁰⁸

Η πολιτική ηγεσία παρουσιαζόταν να αθετεί την υπόσχεσή της για ενιαία αντιμετώπιση των προβλημάτων της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών, ενώ ταυτόχρονα να κάνει διάκριση μεταξύ πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.²³⁰⁹ Η ομοσπονδία θα διεκδικήσει τα αιτήματά της με διήμερη κινητοποίηση.²³¹⁰ Οι δάσκαλοι θα συμμετείχαν μαζικά.²³¹¹

Η Δ.Ο.Ε., μετά την κρίση των προηγούμενων μηνών, εμφανίζεται ανασυγκροτημένη. Τη βάση για την ικανοποίηση των αιτημάτων της την τοποθετούσε σε μια άλλη οικονομική πολιτική, αλλά και σε μια διαφορετική πρόταση για την εκπαίδευση.²³¹² Και τα δύο προσπαθεί να τα επιτύχει με μαζικούς αγώνες. Οι τελευταίοι είχαν και μια άλλη χρησιμότητα. Όπως με σαφήνεια λεγόταν, με τους

---

²³⁰⁴ Δ.Β.,1008:2.

²³⁰⁵ Δ.Β.,1007:1-2.

²³⁰⁶ Ο.π.:21,22;1008:6.

²³⁰⁷ Δ.Β.,1009:3. Συνάντηση της 21^{ης}/12/1988.

²³⁰⁸ Για τους Lagroye et al (2008:405-414) πολλοί δυναμικοί αγώνες αποκτούν πολιτική σημασία, με τίμημα μια *ρήξη*, π.χ., ρήξη με προγενέστερες πρακτικές, με προγενέστερα κίνητρα. Η πολιτικοποίηση απαιτεί δράση σε δύο τομείς: *στην οργάνωση και την ερμηνεία*. Στην πραγματικότητα, οι κινητοποιήσεις δεν οφείλουν το σταθερό χαρακτηρισμό τους ως «πολιτικές δράσεις» τόσο στους δύο προηγούμενους παράγοντες, όσο στις επιπτώσεις τους *στην πολιτικοποίηση των συντελεστών και των προβλημάτων*. Έτσι, «οι κινητοποιήσεις παρέχουν την ευκαιρία για μια εκτεταμένη διάδοση πεποιθήσεων και ιδεολογιών που αφορούν την πολιτική οργάνωση της κοινωνίας, και των χρόνων όπου οι κοινωνικές αντιπαραθέσεις παρουσιάζονται ως συγκρούσεις σχετικά με τις σκοπιμότητες του πολιτικού αγώνα».

²³⁰⁹ Δ.Β.,1008:7.

²³¹⁰ Ο.π.:3;1009:2-3,6-7.

²³¹¹ Ο.π.:10. Στην απεργία της 23^{ης}/11 τα ποσοστά συμμετοχής ξεπερνούν το 80%, ενώ στην αντίστοιχη στις 13-14/12 υπερβαίνουν το 75%.

²³¹² Ο.π.:8-9,16. Τη στιγμή, μάλιστα, που οι δαπάνες για τη δημόσια παιδεία φαίνονταν να μειώνονται από το 8,7% του κρατικού προϋπολογισμού στο 8,2%.

αγώνες αυτούς «...κατακτούμε σταθερά την ενότητά μας, βαδίζουμε σίγουρα προς τους στόχους μας...και κερδίζουμε όλο και πιο πολύ, ένα ανώτερο επίπεδο συνδικαλιστικής ανάπτυξης».²³¹³ Σκοπός, επομένως, ήταν και η σφυρηλάτηση των εσωτερικών δεσμών των μελών του συνδικάτου, η επίτευξη της μέγιστης δυνατής συσπείρωσης. Οι κοινοί αγώνες αποτελούσαν μέρος-εργαλείο της συνδικαλιστικής τεχνολογίας που απευθυνόταν προς το εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος.

Με βάση αυτή τη λογική ξεκινά συνδικαλιστικά το 1989. Η ομοσπονδία θα άρχιζε τριώρες στάσεις, ενώ εξαγγέλλει τριήμερη απεργία για τις 6, 7 και 8 Φεβρουαρίου.²³¹⁴ Η τελευταία πραγματοποιείται στις 1, 2 και 3 του ίδιου μήνα.²³¹⁵ Τα ποσοστά συμμετοχής, όμως, ήταν αισθητά κατώτερα σε σχέση με τα αντίστοιχα του 1988.²³¹⁶ Παρόλα αυτά, η Δ.Ο.Ε. δε φαίνεται να αναδιπλώνεται ή να κάμπτεται. Τα πρώτα έτη μετά το 1980, με την ικανοποίηση αρκετών αιτημάτων της και το σχετικό κλίμα αισιοδοξίας, έδιναν τη θέση τους σε μια νέα περίοδο που είχε ως κύριο χαρακτηριστικό την καθίζηση και τη στασιμότητα.²³¹⁷

Η προηγούμενη πραγματικότητα συμβάλλει στη συνέχιση των αγωνιστικών διεκδικήσεων και όχι στην αναστολή τους. Έτσι, η ομοσπονδία προχωρά σε νέα απεργία για τις 1, 2 και 3 Μαρτίου.²³¹⁸ Ακολουθεί Α.Δ.Ε.Δ.Υ., η οποία αποφασίζει κινητοποιήσεις για τις 6 και 7 Απριλίου.²³¹⁹ Η διαμόρφωση συνθηκών έντασης, που είχε αρχίσει από τα μέσα τουλάχιστον του 1988, έβαινε αυξανόμενη. Μάλιστα, η τριτοβάθμια οργάνωση έκανε λόγο για την «...εισαγωγή νέων «προτύπων» και αξιών στην ελληνική κοινωνία», οι οποίες αποτελούσαν πηγή αρνητικών φαινομένων.²³²⁰ Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα διάβαινε ήδη το τέταρτο έτος εφαρμογής του, χωρίς οι εργαζόμενοι να βλέπουν άμεση λύση των προβλημάτων τους. Τόσο για την τριτοβάθμια οργάνωση, όσο και για τη Δ.Ο.Ε. η κρίση δεν ήταν μόνο οικονομική, αλλά πρωτίστως ηθική, κρίση αξιών.²³²¹

Για πρώτη φορά μετά τη Μεταπολίτευση το μοντέλο ανάπτυξης που είχε υιοθετηθεί και οι προτεραιότητές του στην παιδεία τίθονταν υπό αμφισβήτηση. Η

---

²³¹³ Δ.Β.,1009:1.

²³¹⁴ Ο.π.;Τουλούπης:124.

²³¹⁵ Δ.Β,1010:1,6-7.

²³¹⁶ Ο.π.:2-3. Θα προσέγγιζαν το ισχνό 40%.

²³¹⁷ Δ.Β.,101:1.

²³¹⁸ Δ.Β.,1010:4.

²³¹⁹ Ο.π.:24.

²³²⁰ Δ.Β.,1011:2.

²³²¹ Ο.π.:3.

αμφισβήτηση αυτή δεν ήταν αρκετή για να προφυλάξει το συνδικαλιστικό κίνημα από τις δικές του αδυναμίες. Έτσι, η συμμετοχή στις πρόσφατες κινητοποιήσεις είναι αισθητά μειωμένη. Η ηγεσία της ομοσπονδίας έκανε λόγο για τη δράση διαφόρων ομάδων στο εσωτερικό του συνδικάτου που αντιτίθονταν στους αγώνες του, αλλά και στην επανάκαμψη της συνδικαλιστικής κόπωσης.²³²²

Στην έκθεση πεπραγμένων του συνδικαλιστικού έτους 1988-1989 δήλωνε με αρκετή δόση πικρίας πως το διάστημα αυτό είχαν πραγματοποιηθεί 7 συναντήσεις με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας.²³²³ Παρόλα αυτά, τα θέματα που απασχολούσαν τους δασκάλους παρέμεναν ως είχαν, καθώς η χώρα έμπαινε σε περίοδο πολιτικής αστάθειας. Η ομοσπονδία έως το τέλος του 1989 θα περιοριστεί σε συναντήσεις και ανταλλαγές γνώμων με διάφορους ιθύνοντες.²³²⁴ Το Δεκέμβριο (7) ζητά και επιτυγχάνει συνομιλίες με τον υπουργό Παιδείας Κ. Σημίτη.²³²⁵ Σε αυτές υπογραμμίζει την εγκατάλειψη/υποβάθμιση θεσμών όπως ο σχολικός σύμβουλος και ο προϊστάμενος, τη στιγμή *«που επιδείχτηκε ξεχωριστό ενδιαφέρον για λιγοστούς συναδέλφους που στελέχωσαν στο παρελθόν τον καταδικασμένο θεσμό του επιθεωρητή»*.

Στις 18 του ίδιου μήνα δέχεται το σύνολο σχεδόν των φορέων που δρούσαν στο χώρο της εκπαίδευσης (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε., αδιόριστοι εκπαιδευτικοί, Ε.Φ.Ε.Ε.) ο πρωθυπουργός Ξ. Ζολώτας.²³²⁶ Στη συνάντηση αυτή οι εκπαιδευτικοί τονίζουν την ανάγκη της επαρκούς χρηματοδότησης της παιδείας, τουλάχιστον σε επίπεδα παρόμοια με αυτά των προηγούμενων ετών. Η πολιτική ηγεσία θα υπογράμμιζε την προσωρινότητά της (οικουμενική κυβέρνηση), ενώ για τα φλέγοντα ζητήματα τούς παρέπεμπε στις αντίστοιχες επιτροπές εμπειρογνομόνων που είχαν

---

²³²² Δ.Β., 1013:3. Ιδιαίτερα, η συμμετοχή των δασκάλων στην απεργία της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. μόλις που θα έφτανε το 30%. Η Δ.Ο.Ε. έκανε λόγο *«...για μείωση της ατομικής ευθύνης μπροστά στους αγώνες... (και) διάθεση για φυγή από τα κοινά...»*.

²³²³ Ο.π.

²³²⁴ Δ.Β., 1015:54-55. Πρόκειται για τις συναντήσεις με τον υπουργό Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλο (στις 13/7 και την 1/8/1989), καθώς και με τον πρωθυπουργό Τ.Τζανετάκη και ένα ευρύ κυβερνητικό κλιμάκιο (26/7/1989).

²³²⁵ Δ.Β., 1019:5; 1021:1; 1022:3. Ταυτόχρονα, η Δ.Ο.Ε. δήλωνε ευθαρσώς ότι *«η εκπαίδευση και οι λειτουργοί της, αντιμετώπιζονται με ωραιολογίες για την υψηλή αποστολή τους από όλους...ενώ παραμένουν οι πιο φτωχοί στην ουσιαστική αντιμετώπιση στοιχειωδών προβλημάτων τους. Καιρός να λείψουν τα ωραία λόγια (αποτελούν πια τραγική ειρωνεία) και να αρχίσει η ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων, ακόμα κι όταν διαπιστώνουμε ότι είναι πολύ αργά. Διαφορετικά, για την αναστάτωση που θα προκύψει στην εκπαίδευση, την ευθύνη μόνον οι εκπαιδευτικοί δεν θα την έχουν»*. Επιπλέον, οι αρχηγοί των πολιτικών κομμάτων θα αρνούσαν να συναντηθούν με τους εκπροσώπους των εκπαιδευτικών.

²³²⁶ Ο.π.:11.

συγκροτηθεί σε κάθε υπουργείο, οι προτάσεις των οποίων θα υποβάλλονταν στην επόμενη κυβέρνηση.

Η Δ.Ο.Ε. αναμένει την απάντηση της νέας ηγεσίας του υπουργείου Παιδείας στις διεκδικήσεις της (αφού η προηγούμενη ηγεσία αποχωρεί από την κυβέρνηση το Φεβρουάριο του 1990).²³²⁷ Επιπλέον, πληροφορείται ότι ετοιμάζονταν 8 προεδρικά διατάγματα για την οργάνωση και τη διοίκηση της εκπαίδευσης. Διαμαρτύρεται έντονα για τη μη συμμετοχή της στις επιτροπές που διαμόρφωναν αυτά τα νομικά κείμενα. Υπό αυτές τις συνθήκες, η ολομέλεια των προέδρων θα αποφασίσει τη δυναμική διεκδίκηση των αιτημάτων της.²³²⁸

Το γρίφο καλείται να λύσει ο υπουργός Κ. Δεσποτόπουλος, με τον οποίο έχουν συνομιλίες οι εκπαιδευτικοί (28/2). Ο διάλογος ήταν εποικοδομητικός και το συνδικάτο έκανε λόγο «για μακρά, ειλικρινή και ρεαλιστική συζήτηση».²³²⁹ Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι στην ατζέντα των συζητήσεων τα θεσμικά ζητήματα υπερεπεβλήσαν των οικονομικών. Μερικές μέρες αργότερα (6/3) η Δ.Ο.Ε. θα διαμαρτυρηθεί για την κωλυσιεργία των αρμοδίων του υπουργείου Παιδείας.²³³⁰ «Στην έντονη συζήτηση-διαπραγμάτευση που ακολούθησε και που ορισμένες φορές ξεπέρασε τα όρια του διαλόγου, υπερίσχυσαν οι θέσεις του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε., γιατί αυτές στηρίζονται σε συγκεκριμένα και αδιάσειστα επιχειρήματα».²³³¹ Μέχρι τότε οι δάσκαλοι συγκαταριθμούσαν μία συνάντηση με τον πρωθυπουργό, τρεις με τον υπουργό Παιδείας, δύο με τον ειδικό γραμματέα του ΥΠ.Ε.Π.Θ. και δύο με τον υπουργό οικονομικών.²³³² Ο τελευταίος θα συνέβαλε αποφασιστικά στην εκτόνωση της κατάστασης ρυθμίζοντας ένα μέρος των αιτημάτων, που είχαν και οικονομικό περιεχόμενο.²³³³ Το γεγονός αυτό προκαλεί την αναστολή των κινητοποιήσεων της ομοσπονδίας.

²³²⁷ Δ.Β., 1020:24;1022:3. Συνάντηση με τον ειδικό γραμματέα του υπουργείου στις 30/1/1990.

²³²⁸ Δ.Β., 1020:2-4;1021:1. Ταυτόχρονα, σε ένα κείμενο με τίτλο «Ωρες Ευθύνης» τονιζόταν: «Αγαπητοί συνάδελφοι, το ότι η Πρωτοβάθμια δημόσια εκπαίδευση αντιμετωπίζει πολλά και καινά προβλήματα που επιζητούν άμεσες λύσεις, δεν το αμφισβητεί κανένας, φραστικά τουλάχιστον, σε τούτο τον τόπο. Ταυτόχρονα βλέπουμε γύρω μας να λαμβάνονται μέτρα και να επιλύονται αμέσως αιτήματα διάφορων κοινωνικών ομάδων, γιατί η κυβερνητική λογική συνεχίζει να λειτουργεί όπως πάντα, δυστυχώς, με το δίκιο του (φαινομενικά) ισχυρότερο. Πιο απλά, με το δίκιο του «κλειδιού ή του διακόπτη!»».

²³²⁹ Δ.Β., 1022:3. Οι εκπαιδευτικοί τόνιζαν με έμφαση πως «με λύπη μας διαπιστώνουμε ότι η υπομονή και η σύνεση των λειτουργών της Πρωτοβάθμιας Εκπ/σης παρεξηγήθηκαν απ' όλους τους κυβερνητικούς και κομματικούς αρμόδιους και υπεύθυνους».

²³³⁰ Δ.Β., 1022:5.

²³³¹ Ο.π. Έντονα στο πρωτότυπο.

²³³² Ο.π.: 16.

²³³³ Ο.π.: 9.

Το Μάιο του ίδιου χρόνου (22) θα επανερχόταν, συμμετέχοντας στην απεργία²³³⁴ που είχε προκηρύξει η υπερκείμενη τριτοβάθμια οργάνωση. Η συμμετοχή των δασκάλων ήταν υψηλή.²³³⁵ Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε ότι στις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης γινόταν μνεία στην αξιοκρατία σε κάθε τομέα του δημόσιου βίου, αλλά και στην αντικειμενική αξιολόγηση διδασκόντων και διδασκομένων.²³³⁶ Χωρίς να παραβλέπει τα παραπάνω, διαπίστωνε την έναρξη της εφαρμογής μια νέας οικονομικής πολιτικής, για την οποία διατύπωνε σοβαρές επιφυλάξεις.²³³⁷

Όσον αφορά τα οικονομικά, στον ορίζοντα διαγραφόταν η κατάργηση της Α.Τ.Α. και η συνέχιση των προηγούμενων σταθεροποιητικών προγραμμάτων. Στα εκπαιδευτικά–εργασιακά θέματα η Δ.Ο.Ε. δήλωνε ότι ανέμενε από την πολιτεία να προχωρήσει στην υλοποίηση των αποφάσεών της, χωρίς να θίξει τις κατακτήσεις του κλάδου. Προσέθετε την έγκαιρη επανάκριση των σχολικών συμβούλων, την επιλογή προϊσταμένων και την ενίσχυση του συλλόγου διδασκόντων ως συλλογικού οργάνου κατά τη λήψη αποφάσεων.²³³⁸

Ένα από τα πιο οξυμένα προβλήματα της συγκεκριμένης περιόδου είναι η παρατεταμένη αδιοριστία των εκπαιδευτικών και, σε συνάφεια με αυτό, οι μειωμένες δαπάνες για την παιδεία. Το πρώτο ιδίως έτεινε να μετατραπεί σε παράγοντα αποσταθεροποιητικό στα θεμέλια του εκπαιδευτικού συστήματος, κάτι που θα φαινόταν σύντομα.²³³⁹

Τις σκέψεις της μεταφέρει η Δ.Ο.Ε. και στη νέα πολιτική ηγεσία της εκπαίδευσης (27/4). Τα αποτελέσματα των συζητήσεων θα ερμηνευτούν ως γενικόλογες αναφορές, χωρίς να διαφαίνεται λύση σε κανένα πρόβλημα. Επιπλέον, οι δάσκαλοι έκαναν λόγο για την εφαρμογή μίας «πολιτικής πυγμής» απέναντι στις ανάγκες και τα προβλήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.²³⁴⁰

---

²³³⁴ Απεργία είχε εξαγγελθεί από τη Δ.Ο.Ε. και για τις 14/3/1990, αλλά θα ανασταλεί μετά την ικανοποίηση των αιτημάτων της από τον υπουργό Παιδείας Κ. Δεσποτόπουλο (Δ.Β.,1022:6-9;1037-38:4). Για τη συγκεκριμένη κινητοποίηση «το Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. εκτιμά ότι το θετικό αποτέλεσμα είναι καρπός ενότητας, συσπείρωσης και αγωνιστικής διάθεσης του Κλάδου, καθώς και ενός πνεύματος ουσιαστικού διαλόγου με υπεύθυνη πολιτική ηγεσία...».

²³³⁵ Δ.Β.,1024:1,2,7,10. Ξεπερνούσε το 65%.

²³³⁶ Ο.π.:3.

²³³⁷ Η Δ.Ο.Ε. ως πολιτικά δρων υποκείμενο ή ως ομάδα κοινωνικού-δημόσιου συμφέροντος.

²³³⁸ Ο.π.:4.

²³³⁹ Ο.π.:8.

²³⁴⁰ Ο.π.:4. Ταυτόχρονα προειδοποιούσε ότι «ο κ. Υπουργός Παιδείας με τις τοποθετήσεις και τους ως τώρα χειρισμούς του, άφησε καθαρά να νοηθεί ότι θεωρεί και αντιμετωπίζει τη δημόσια Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και τους λειτουργούς της ως υπόθεση μικρής σημασίας με περιθώρια περαιτέρω υποβάθμισής των. Έγινε σαφές ότι,

Ως ανάχωμα στα επώδυνα μέτρα, που σύμφωνα με την εκτίμηση της ομοσπονδίας θα επακολουθούσαν, αξιοποιείται η συνεργασία Α.Δ.Ε.Δ.Υ. (Δ.Ο.Ε.) και Γ.Σ.Ε.Ε. Ταυτόχρονα, ανακοινώνεται κινητοποίηση για το πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιουνίου.²³⁴¹ Η περίοδος αυτή έμοιαζε μάλλον με περίοδο προεργασίας–προετοιμασιών για περισσότερο σκληρές αντιπαραθέσεις, οι οποίες έπονταν. Η 59^η γενική συνέλευση επεξεργάζεται τα νέα δεδομένα στην εκπαίδευση και αποφασίζει η προηγούμενη κινητοποίηση να μετατεθεί για τις 12 Σεπτεμβρίου.²³⁴² Ταυτόχρονα, αποφασίζεται, ως μέσο πίεσης στην πολιτεία, η πραγματοποίηση τριήμερων επαναλαμβανόμενων απεργιών. Στο διεκδικητικό πλαίσιο αυτών των δυναμικών παρεμβάσεων τονίζεται, αν και στις τελευταίες θέσεις, η απαίτηση για στελέχωση της δημόσιας εκπαίδευσης με διαφάνεια και με αντικειμενικό σύστημα κριτηρίων.²³⁴³

Η Δ.Ο.Ε. υπογραμμίζει ότι οι προγραμματικές δηλώσεις της πολιτικής ηγεσίας απείχαν αρκετά από αυτά που η ίδια κατέγραφε στο χώρο της εκπαίδευσης. Τόνιζε ότι δε θα αποδεχόταν κανενός είδους εύνοια στην πλήρωση των θέσεων ευθύνης, καμία εμπλοκή πολιτικών μηχανισμών με σκοπό τη διαστρέβλωση της σχετικής διαδικασίας.²³⁴⁴ Επιπλέον, διέβλεπε στο χαρακτηρισμό των αιτημάτων της ως συντεχνιακών, καθώς και στην παραπληροφόρηση, τους δυο μεγαλύτερους κινδύνους για το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών στην παρούσα συγκυρία.²³⁴⁵

Τις απόψεις της μεταφέρει στον υφυπουργό Παιδείας (31/8), στον οποίο θα γνωστοποιούσε και τις αποφάσεις της 59^{ης} γενικής συνέλευσης.²³⁴⁶ Για το συνδικάτο, η επίκληση του διαλόγου από την πολιτεία έμοιαζε προσχηματική. Γιατί όσο αυτός διαρκούσε, η εκπαίδευση αναστατωνόταν από σειρά αλλαγών, που κατά τη γνώμη του αποσκοπούσαν στο να αποκτηθεί ο πλήρης έλεγχός της. Παράλληλα, συμπέρανε ότι η επέκταση αυτού του φαινομένου «θα έχει σαν αποτέλεσμα τη διάλυση της σχολικής μονάδας, με τη συντριβή της απαραίτητης σ' αυτή συνεργασίας και παιδαγωγικής ατμόσφαιρας».

με αποκλειστική ευθύνη της νέας πολιτικής ηγεσίας του ΥΠ.Ε.Π.Θ., η δημόσια Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και οι λειτουργοί της οδηγούνται σε περιπέτειες και αναστατώσεις με ανυπολόγιστο κοινωνικό κόστος».

²³⁴¹ Δ.Β.,1025:1.

²³⁴² Δ.Β.1026:1.

²³⁴³ Ο.π.:57,64.

²³⁴⁴ Δ.Β.,1027:1,2.

²³⁴⁵ Ο.π.:16. Ταυτόχρονα, τα στοιχεία που διέθετε η Δ.Ο.Ε. παρουσίαζαν τον πληθωρισμό να υπερβαίνει το 23%, ενώ την ίδια στιγμή να διατίθεται για την εκπαίδευση το 7,7% του κρατικού προϋπολογισμού.

²³⁴⁶ Δ.Β.,1026:57;1037-38:5. Στην έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1990-1991.

Η προσπάθεια σύμπτυξης κοινωνικού μετώπου με διάφορους φορείς αποδίδει καρπούς,²³⁴⁷ ενώ η προγραμματισμένη απεργία αρχίζει στις 13 Σεπτεμβρίου. Συνεχίζεται και στις 14, ώστε να συμπίπτει με την αντίστοιχη της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. και της Γ.Σ.Ε.Ε.²³⁴⁸ Τα ενημερωτικά έντυπα που εκδίδει η Δ.Ο.Ε. εμπεριείχαν και το αίτημα για άμεσο φραγμό του αυταρχισμού στην εκπαίδευση.²³⁴⁹ Η συμμετοχή των μελών της είναι σημαντικά αυξημένη, ενώ μαζί με άλλες ενδείξεις διαμόρφωναν σταδιακά συνθήκες σύγκρουσης μεταξύ συνδικάτου και πολιτείας.

Αυτό διαφαίνεται και από τη στάση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., η οποία αποφασίζει τη συνέχιση των κινητοποιήσεων στις 19, 20, 26 και 27 Σεπτεμβρίου.²³⁵⁰ Η Δ.Ο.Ε. από τη μεριά της ερμηνεύει αυτές τις ενέργειες ως νόμιμη άμυνα απέναντι σε πολιτικές διώξεων, οικονομικής εξαθλίωσης, υποβάθμισης της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών.²³⁵¹ Ταυτόχρονα, καταγγέλλει φαινόμενα αστυνόμευσης των απεργιών.²³⁵²

Γι' αυτό συνιστά στα μέλη της αγωνιστική επαγρύπνηση και ετοιμότητα.²³⁵³ Ταυτόχρονα, προτείνει μέτρα περιφρούρησης των κινητοποιήσεων, που θα λειτουργούσαν και ως αντίμετρα σε όσους επικαλούνταν το δικαίωμά τους στην εργασία για να μη συμμετέχουν στις κινητοποιήσεις.²³⁵⁴ Νέα ώθηση προς την πλευρά της όξυνσης θα δοθεί με την ψήφιση νόμου από την πολιτεία με τίτλο «*Προστασία των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων και του κοινωνικού συνόλου*²³⁵⁵ και οικονομική

²³⁴⁷ Δ.Β.,1026:64;1027:1,16;1028:1.

²³⁴⁸ Ο.π.:6.

²³⁴⁹ Ο.π.

²³⁵⁰ Ο.π.:7. Τις ημέρες, δηλαδή, της συζήτησης/ψήφισης νομοσχεδίου για τα ασφαλιστικά ταμεία.

²³⁵¹ Ο.π.:51.

²³⁵² Δ.Β.,1037-38:5. Από την έκθεση πεπραγμένων για το ομοσπονδιακό έτος 1990-1991.

²³⁵³ Δ.Β.,1030:5. Και αυτό γιατί είχε παρατηρηθεί αδυναμία αντίδρασης των κατά τόπους συλλόγων στις αιφνιδιαστικές εξαγγελίες των πρόσφατων 48ωρων απεργιών από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Αυτός θεωρήθηκε ο σημαντικότερος λόγος που δεν προετοιμάστηκαν σωστά.

²³⁵⁴ Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του συνδικάτου «...μπροστά στην ανάγκη ν' αντισταθούμε αποτελεσματικά σε μια πολιτική αναίρεσης σημαντικών κατακτήσεών μας, αλλά και μια δυνατότητα να επιλυθούν ώριμα και οξυμένα προβλήματα επιβάλλεται ταχύτατη ανασύνταξη των πάντων. Συγκεκριμένη και ελεγχόμενη δουλειά μέσα από τις καταστατικές και δημοκρατικές διαδικασίες προβάλλει τόσο αναγκαία σήμερα, όσο και ο αυτοέλεγχος του καθενός για τη μέχρι τώρα στάση του και την από εδώ και πέρα πορεία του...

Καλά τα συνθήματα ενάντια στην έντονη παραταξιοποίηση και κομματικοποίηση, για την αυτονομία του συνδικαλιστικού κινήματος και την αυτοτέλεια των οργάνων του. Όμως, αυτά παραμένουν αφορισμοί όσο δεν παίρνουν συγκεκριμένο περιεχόμενο με την επεξεργασία δικών μας προτάσεων και θέσεων με τα δικά μας μέσα και τις δικές μας δυνάμεις.»(Ο.π.:6).

²³⁵⁵ Στην αντίπερα όχθη, με μία αίσθηση αφορισμού, οι Ball & Peters (2001:211) υποστηρίζουν ότι «στη διαμόρφωση της στρατηγικής της, η ομάδα πίεσης οφείλει να λάβει υπόψη της το ευρύτερο πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργεί, τις αξίες του και την πολιτική κουλτούρα. Για να επιτύχει τους σκοπούς της, κάθε ομάδα προσπαθεί να τους παρουσιάσει ως στοιχεία του «εθνικού συμφέροντος». Είναι απίθανο να επιτύχει εάν οι σκοποί της γίνονται αντιληπτοί ως στενά ιδιοτελείς ή εγωιστικοί (συντεχνιακοί). Συχνά τα συμφέροντα ή και τα κίνητρα των αντιπάλων παρουσιάζονται ως ανταγωνιστικά του «εθνικού συμφέροντος»».

αυτοτέλεια του συνδικαλιστικού κινήματος».²³⁵⁶ Για τη Δ.Ο.Ε. αποτελεί ωμή παρέμβαση στα συνδικάτα, με σκοπό τη φίμωσή τους. Πίστευε ότι σ' αυτό το νομικό πλαίσιο ο εργαζόμενος βρισκόταν υπό διωγμόν, ενώ γινόταν προσπάθεια περιορισμού του δημοκρατικού δικαιώματος της απεργίας. Θύμιζε ότι για την αρνητική εξέλιξη των πραγμάτων ένα σημαντικό μερίδιο ευθύνης βάραινε τον πολιτικό παράγοντα, που αρνούσανται πεισματικά τη λύση των προβλημάτων των εκπαιδευτικών.²³⁵⁷ Εκτός αυτού, επεδίωκε να επιβάλλει στο συνδικαλιστικό φορέα τα θέματα που θα συζητιόνταν, προτείνοντας ένα ορισμένο τρόπο συνδικαλιστικής δράσης.

Η ομοσπονδία συγκαλεί έκτακτη γενική συνέλευση (1/10), προκειμένου να συζητηθούν οι εξελίξεις στην εκπαίδευση. Τις θέσεις που παρήγαγαν οι συλλογικές διαδικασίες τις αξιοποιεί στη συνάντηση με τον υφυπουργό Παιδείας που ακολουθεί (11/10). Τα αποτελέσματά της ήταν αποθαρρυντικά, αφού δεν προκύπτει καμία συγκεκριμένη απόφαση.²³⁵⁸ Για το συνδικάτο η λύση της σύγκρουσης έμοιαζε να αποτελεί μονόδρομο.²³⁵⁹

Οι φωνές υπέρ των δυναμικών κινητοποιήσεων αυξάνονταν συνεχώς. Έτσι, το συνδικάτο θα συμμετάσχει στην απεργία που εξαγγέλλεται από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. για τις 6 Δεκεμβρίου του 1990.²³⁶⁰ Για το ίδιο απώτερος στόχος μιας σειράς επιλογών της πολιτικής ηγεσίας ήταν η φθορά του συνδικαλιστικού κινήματος.²³⁶¹ Την ίδια στιγμή υποβάλλει την παραίτησή του ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε., η οποία θα έπαιρνε τη μορφή διαμαρτυρίας.²³⁶² Στην ανάλυσή του αναφερόταν στην ύπαρξη ενός αγεφύρωτου, για την ώρα, χάσματος μεταξύ υπουργείου και εκπαιδευτικών από το ένα μέρος, καθώς και συνδικαλιστικής βάσης και κορυφής από το άλλο. Η έλλειψη συνεργασίας με την

---

²³⁵⁶ Δ.Β.,1031:16-17. Πρόκειται για το ν. 1915/1990 (ΦΕΚ 186/28-12-1990). Το νομοσχέδιο αυτό ανέφερε στο άρθρο 1 ότι για τους εργαζόμενους επιτρέπεται η καταγγελία της σχέσεως εργασίας και όταν: «α. Εξακολούθησαν να συμμετέχουν σε απεργία που κρίθηκε παράνομη και καταχρηστική με δικαστική απόφαση τελεσίδικη ή οριστική που έχει κηρυχτεί προσωρινά εκτελεστή, 24 ώρες μετά την έκδοση και την με οποιονδήποτε τρόπο (ιδίως τοιχοκόλληση στον τόπο εργασίας) γνωστοποίηση της δικαστικής αποφάσεως. β. Μετέχοντας στο προσωπικό ασφαλείας κατά τη διάρκεια της απεργίας, δεν προσφέρουν την εργασία τους σύμφωνα με τη σύμβαση εργασίας και τις εντολές και οδηγίες του εργοδότη. γ. Εμποδίζουν κατά τη διάρκεια της απεργίας με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλης παράνομης πράξεως μισθωτούς να εργασθούν ή με πρόθεση καταστρέφουν ή βλάπτουν τις εγκαταστάσεις ή τον εξοπλισμό της επιχειρήσεως». Την ίδια χρονιά ψηφίζεται ο ν. 1876/1990 για τις συλλογικές διαπραγματεύσεις, ο οποίος καταργεί την υποχρεωτική διαιτησία.

²³⁵⁷ Δ.Β.,1028:50.

²³⁵⁸ Δ.Β.,1029:16;1037-38:5. Στην έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1990-1991.

²³⁵⁹ Δ.Β.,1030.

²³⁶⁰ Δ.Β.,1028:15;1037-38:5.

²³⁶¹ Δ.Β.,1031:18. Μια εικόνα του συνδικαλιστικού κινήματος αυτής της περιόδου παρουσιάζει ο Α Μητρόπουλος (1989:125-146).

²³⁶² Ο.π.:26.

πολιτεία και οι εσωτερικές τριβές στο συνδικάτο αύξαναν τις δυσκολίες μιας εκ των πραγμάτων δύσκολης ιστορικής συγκυρίας.

Οι εσωτερικές ανακατατάξεις, καθώς και η όξυνση των πνευμάτων στην παιδεία έβραζαν σε σκέψεις τους δασκάλους. Ο «κοινωνικός χώρος της παιδείας», όπως χαρακτηριστικά έλεγαν, θα ενεργοποιούνταν, αναλαμβάνοντας διάφορες δράσεις με σημαντικότερη αυτή της διαμαρτυρίας.²³⁶³ Η τραγική κατάληξη²³⁶⁴ μίας από αυτές προκαλεί πανεκπαιδευτική–πανεργατική απεργία στις 9 Ιανουαρίου 1991, η οποία συνεχίζεται στις 10 και 11 του ίδιου μήνα. Για την ομοσπονδία η εκπαίδευση εμφάνιζε, εκτός των άλλων, και σοβαρά προβλήματα δημοκρατίας. Η συμμετοχή²³⁶⁵ είναι από τις μεγαλύτερες στη μεταπολιτευτική ιστορία της εκπαίδευσης, ενώ κάθε περιθώριο διαλόγου ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και την πολιτεία είχε εξανεμιστεί. Η κρισιμότητα της κατάστασης είχε σαν αποτέλεσμα τη συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας (15/1), ο οποίος διαβεβαίωνε τους εκπροσώπους των δασκάλων ότι θα άρχιζε ουσιαστικός διάλογος από μηδενική βάση. Επιπρόσθετα, υποσχόταν να αποσύρει τα επίμαχα προεδρικά διατάγματα, που είχαν προκαλέσει την αντίδραση της εκπαιδευτικής κοινότητας.²³⁶⁶

Η διεύρυνση αυτού που η Δ.Ο.Ε. ονόμαζε πανεκπαιδευτικό μέτωπο, η οποία είχε αρχίσει από το Δεκέμβριο του προηγούμενου χρόνου, θα συνεχιζόταν. Έτσι, θα συμπεριλάμβανε τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τους φοιτητές και την πανεπιστημιακή κοινότητα. Η κατάσταση έμοιαζε εκρηκτική καθώς το συνδικάτο ανακοινώνει τη συνέχιση των κινητοποιήσεων στις 16, 17 και 18 Ιανουαρίου. Τελικά, επιλέγεται η λύση των στάσεων εργασίας, οι οποίες πραγματοποιούνται από τις 21

---

²³⁶³ Δ.Β.,1032:1,2. Την ίδια στιγμή η Δ.Ο.Ε. δήλωνε ότι με ευχολόγια και με το ισχύ 6,8% του προϋπολογισμού για την παιδεία πολύ λίγα πράγματα μπορούσαν να γίνουν.

²³⁶⁴ Δ.Β.,1033:2,7. Πρόκειται για το θάνατο του καθηγητή Ν. Τεμπονέρα στην Πάτρα.

²³⁶⁵ Ο.π.:2,8. Η Δ.Ο.Ε. διαμήνυε στους ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας «να εγκαταλείμουν τις γνωστές μεθοδεύσεις αποσπασματικού και εκτονωτικού χαρακτήρα και τις λογικές «του διαίρει και βασίλευε», που αφήνουν ουσιαστικά αμετάβλητη την κατάσταση στα δημόσια σχολεία με κύρια θύματα πάλι τους μαθητές που πρωτοστατούν στους αγώνες». Μάλιστα, η Χ. Κωνσταντοπούλου (1994:153) τονίζει ότι «η απεργία είναι μια μεγάλη στιγμή για την κοινωνική ζωή των εργαζομένων (επιφέρει στενότερη επικοινωνία, δυνατά συναισθήματα, «δραματοποίηση» γεγονότων και διαδικασίας...), δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις μεγάλες -συλλογικές- αξίες μέσα σε μια γιορτινή ατμόσφαιρα όπου ανατρέπονται η κατεστημένη ιεραρχία και εξουσία. Ο κατεστημένος εργασιακός έλεγχος αντικαθίσταται από έναν κοινωνικό έλεγχο...είναι μια ευκαιρία να δοκιμαστεί ένα σύστημα δράσης. Όσο πιο σοβαρή ή δραματική είναι η συγκυρία τόσο πιο πολύ επηρεάζει την «κοινότητα» (η οποία συχνά δημιουργείται μέσα από τέτοιες καταστάσεις και σιγά σιγά εξελίσσεται σε «οργάνωση»-συνδικάτο, με νομικούς κανόνες που το καθορίζουν...).

²³⁶⁶ Δ.Β.,1037-38:5. Στην έκθεση πεπραγμένων που ομοσπονδιακού έτους 1990-1991.

έως και τις 25 του ίδιου μήνα.²³⁶⁷ Οι επικρίσεις για το ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, σχετικά με την πληροφόρηση της κοινής γνώμης για τις αποφάσεις και τις απόψεις των δασκάλων, δε θα λείψουν.²³⁶⁸

Ιδιαίτερα, για το στελεχιακό δυναμικό η ομοσπονδία ζητούσε ως μεταβατική λύση την άμεση αντικατάστασή του από τους αρχαιότερους κάθε εκπαιδευτικής περιφέρειας. Οι θέσεις αυτές θα καλύπτονταν στην συνέχεια με αξιοκρατικές επιλογές (κάτι που υπονοούσε ότι εκείνη τη στιγμή δε συνέβαινε).²³⁶⁹ Τις θέσεις της αυτές τις γνωστοποιεί στα κόμματα του κοινοβουλίου.²³⁷⁰

Για να ενισχύσει το διεκδικητικό της αγώνα συμμετείχε, όπως είδαμε, στην πρόσφατη απεργία της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., αλλά σχεδίαζε και νέες κινητοποιήσεις για το Μάιο του 1991. Πριν την πραγματοποίησή τους συναντά τον υπουργό Παιδείας, σε μια προσπάθεια να εκτονωθεί η ένταση. Στις συζητήσεις αυτές αναφέρεται εκτενώς στην επανάκριση των σχολικών συμβούλων και στην επιλογή διευθυντών σχολείων.²³⁷¹

Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ήταν ότι η πολιτεία επεδίωκε έναν λεπτό ρόλο ισορροπιστή, δεδομένου ότι δεν απέρριπτε κανένα από τα αιτήματά της, αλλά δε δεσμευόταν και για τίποτε. Η τελευταία θεωρούσε ως βάση για κάθε μελλοντικό διάλογο τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου-σφυγμομέτρησης που διενεργούσε. Η Δ.Ο.Ε. απορρίπτει τη συγκεκριμένη επιλογή και δηλώνει με σαφήνεια ότι **«ένας τέτοιος διάλογος θα επιβληθεί με την ενότητα και τον αγώνα της εκπ/κης κοινότητας»**.²³⁷²

---

²³⁶⁷ Δ.Β.,1033:10,11. Η ομοσπονδία θα δήλωνε ότι πήρε αυτή την απόφαση για δύο κυρίως λόγους: α) το γεγονός ότι διεξαγόταν συζήτηση στη βουλή για τα θέματα της εκπαίδευσης, β) τη γενικότερη εσωτερική και διεθνή κατάσταση. Αυτό σήμαινε ότι αναζητούσε διεξόδους εκτόνωσης της έντασης.

²³⁶⁸ Σύμφωνα με τον Montlibert (2006:121-122) οι δημοσιογραφικοί δρώντες συμβάλλουν στο να «προσδιοριστούν οι ενδιαφερόμενες κοινωνικές ομάδες, οι ανταγωνιστικές ομάδες, τα κοινωνικά προβλήματα, οι εναλλακτικές δυνατότητες και οι συνέπειες των επιλογών, με δυο λόγια στην πολιτική παρέμβαση... Παράγουν και διαχέουν κατηγορίες, ονομασίες, λέξεις-εμβλήματα που μας επιτρέπουν να σκεφτούμε τον κόσμο και τους άλλους, το «εμείς» και το «αυτοί» κτλ... Παράγουν, δηλαδή, και κυρίως διανέμουν κοινωνικές παραστάσεις». Εν τέλει ο τύπος και η τηλεόραση παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιβολή των διαδοχικών προσδιορισμών μιας σύγκρουσης. Μπορούν, ως ένα βαθμό, να συμβάλλουν στη νομιμοποίηση ή στην απο-νομιμοποίηση μιας κινητοποίησης, ωθώντας έτσι τους εμπλεκόμενους φορείς να δράσουν με διαφορετικό τρόπο, να προσαρμόζουν τις μεθόδους τους, να αναζητούν υποστήριξη από διάφορα κοινωνικά πεδία (Legroye et al,2008:417,651). Αυτό δεν φαίνεται ότι το αγνοεί το συνδικάτο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μάλιστα, η συγκεκριμένη πραγματικότητα τονίζεται σε υπερθετικό βαθμό με την παρατήρηση ότι «χωρίς τα ΜΜΕ δεν υπάρχει γεγονός. Χωρίς αυτά, οριακά, δεν θα είχε κανένα νόημα» (Ο.π.:423). Μία από τις ουσιαστικές συμβολές τους είναι η «επανακωδικοποίηση» ή ο επανορισμός του κοινωνικού προβλήματος-διακυβεύματος.

²³⁶⁹ Ο.π.:10.

²³⁷⁰ Δ.Β.,1033:13;1034-35:25.

²³⁷¹ Δ.Β.,1036:1.

²³⁷² Ο.π. Έντονα στο πρωτότυπο.

Τη χρονική αυτή στιγμή οι στόχοι της συνέπιπταν με τους αντίστοιχους των άλλων εκπαιδευτικών ομοσπονδιών, που η ίδια αναγνώριζε ως «*φυσικούς συμμάχους*» της.²³⁷³ Το υπουργείο Παιδείας καλεί τους εκπαιδευτικούς σε διάλογο.²³⁷⁴ Η Δ.Ο.Ε. θα τον απορρίψει, θεωρώντας τον προσχηματικό και διάλογο «*ολισθημάτων*».²³⁷⁵ Οι εκπρόσωποι της υπογράμμιζαν με έμφαση ότι οι πολιτικές συνθήκες άλλαζαν ριζικά, και το γεγονός αυτό είχε τον αντίχτυπό του τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην πορεία του συνδικαλιστικού κινήματος.

Η πολιτεία παρουσιαζόταν να επενδύει σε υποσχέσεις για το μακρινό μέλλον, προκειμένου να εξασφαλίσει την αναγκαία γι' αυτήν εργασιακή ειρήνη. Για τη Δ.Ο.Ε., αντίθετα, η λύση αυτή δεν οδηγούσε στην ικανοποίηση των αιτημάτων της.²³⁷⁶ Σχετικά με το στελεχιακό, ζητά επανάκριση των σχολικών συμβούλων σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους και τις προτάσεις των εκπαιδευτικών οργανώσεων.²³⁷⁷ Οποιαδήποτε αλλαγή είχε νόημα εφόσον συνέβαλε στην επιλογή με αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια, στην ουσιαστική (και όχι την τυπική) επανάκριση. Το υπάρχον νομικό πλαίσιο δε φαινόταν να διατηρείται για πολύ, καθώς μια σειρά καινούργιων διατάξεων ετοιμάζονταν.

Για το διάλογο, που επικαλούνταν κατά καιρούς διάφοροι φορείς στο χώρο της εκπαίδευσης (φυσικά με τις αντίστοιχες στοχεύσεις), η ομοσπονδία έθετε κάποιες προϋποθέσεις,²³⁷⁸ προκειμένου να έχει νόημα και περιεχόμενο. Μόνο έτσι μπορούσε να είναι «*πραγματικός, ουσιαστικός, υπεύθυνος και αποτελεσματικός*».

Τελικά, οι συζητήσεις συνεχίζονται τους μήνες που θα ακολουθήσουν.²³⁷⁹ Η Δ.Ο.Ε. ήταν εξαρχής επιφυλακτική για τα αποτελέσματα τους.²³⁸⁰ Και αυτό γιατί θεωρούσε ότι δεν θα επιτύγχανε τίποτε με τη διαπραγμάτευση. Για τους εκπαιδευτικούς ήταν άσκοπη, καθώς είχε ως συνέπεια την απώλεια πολύτιμου

²³⁷³ Δ.Β.,1037-38:4;1041:1.

²³⁷⁴ Δ.Β.,1037-38:5. Με το νέο υπουργό Παιδείας Γ. Σουφλιά.

²³⁷⁵ Ο.π.:6,24. Έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1990-1991.

²³⁷⁶ Ο.π.:38. Συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας στις 20/5/1991.

²³⁷⁷ Δ.Β.,1041:3. Συναντήσεις με τον υπουργό Παιδείας στις 11/7 και 19/7/1991.

²³⁷⁸ Δ.Β.,1041:2. Οι προϋποθέσεις αυτές ήταν οι εξής: «*α/ Ανακοίνωση του σχεδίου με τους στόχους, τις προτάσεις και τις θέσεις της κυβέρνησης για κάθε συγκεκριμένο θέμα, β/ καθορισμό του τακτού χρόνου της συζήτησης, που αποφασίζονται όμως από κοινού, γ/ ανοιχτή συζήτηση και από τα κρατικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, με συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων της εκπαιδευτικής κοινότητας, δ/ δέσμευση της κυβέρνησης ότι θα πάρει άμεσα τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή θετικών διατάξεων των ισχυόντων νόμων για την εκπαίδευση...ε/ διαπίστωση ότι το προτεινόμενο για συζήτηση θέμα δεν αντιστρατεύεται ρυθμίσεις που έχουν αποκτηθεί με μακροχρόνιους αγώνες του κλάδου και του λαού μας...*» (έντονα στο πρωτότυπο).

²³⁷⁹ Δ.Β.,1042:2;1043:6. Συναντήσεις με τον υπουργό και τον υφυπουργό Παιδείας στις 20, 25 και 28/9/1991. Οι αντίστοιχες με τους υπουργούς οικονομίας και υγείας δε θα πραγματοποιηθούν.

²³⁸⁰ Δ.Β.,1041:9.

χρόνου. Έτσι, οι διεκδικήσεις τους αποκτούν ξανά δυναμική μορφή μετά από αρκετούς μήνες, το Νοέμβριο του 1991 (7). Για μια ακόμη φορά, «από τις γραμμές» της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., επιδιώκουν την ικανοποίηση αιτημάτων που αφορούν το σύνολο των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά και κατεξοχήν εκπαιδευτικά.²³⁸¹

Σε αυτά τα κλαδικά αιτήματα το υπουργείο Παιδείας εγκαλούνταν, γιατί στις λεγόμενες επείγουσες ρυθμίσεις του δεν αντιμετώπισε θέματα που το συνδικάτο θεωρούσε φλέγοντα: α) τις προσπάθειες αλλοίωσης του θεσμού του σχολικού συμβούλου, β) την ευνοιοκρατία στη στελέχωση του διοικητικού μηχανισμού του εκπαιδευτικού συστήματος και γ) «...την επιβολή αναχρονιστικού συστήματος αξιολόγησης στην Π.Ε.».²³⁸² Η απεργία, λοιπόν, ερχόταν ως απάντηση σε όλα αυτά. Η Δ.Ο.Ε. επιθυμούσε κατά κύριο λόγο «...να ανακληθούν οι αυταρχικοί θεσμοί και νόμοι, ...να εγκαταλείψει η κυβέρνηση την αυταρχική πρακτική της (αντιαπεργιακός νόμος, αποφάσεις διώξεων, μετατάξεων, τρομονόμος κτλ.) και να γίνει αποδεκτή η πρόταση...για αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια επιλογής στελεχών».²³⁸³ Το συνδικάτο επέμενε να χαρακτηρίζει την εκπαιδευτική πολιτική της τελευταίας πενταετίας αντεκπαιδευτική και αντιλαϊκή. Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που ζητούσε επίμονα συνάντηση με τα κόμματα του κοινοβουλίου.²³⁸⁴

Ως μόνος τρόπος ανάδειξης των προβλημάτων που σοβούσαν για αρκετά χρόνια παρουσιαζόταν η αύξηση της έντασης των δυναμικών κινητοποιήσεων.²³⁸⁵ Για την ηγεσία της ομοσπονδίας υπήρχαν όλες εκείνες οι αναγκαίες προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο, όπως είχε διαφανεί και στην κινητοποίηση του Νοεμβρίου.²³⁸⁶

Υπό αυτές τις συνθήκες ζητά από τις πρωτοβάθμιες οργανώσεις αποφάσεις-προτάσεις για παραπέρα κλιμάκωση, καθώς και για τις μορφές που θα προσλάμβανε ο αγώνας. Η πλειοψηφία απαντά θετικά στη λύση των δυναμικών κινητοποιήσεων, ενώ τονίζει ότι σημείο αναφοράς για κάθε ενέργεια της διοίκησης έπρεπε να είναι οι αποφάσεις του συλλογικού οργάνου, δηλαδή της γενικής συνέλευσης. Έχοντας και τη συγκατάθεση ενός σημαντικού τμήματος της βάσης, η ηγεσία του συνδικάτου αποφασίζει την πραγματοποίηση απεργίας στις 17

---

²³⁸¹ Δ.Β.,1042:1,16.

²³⁸² Ο.π.:3.

²³⁸³ Ο.π.

²³⁸⁴ Δ.Β.,1043:16.

²³⁸⁵ Δ.Β.,1043:1,2;1047-48:2. Ταυτόχρονα, η Δ.Ο.Ε. υπογράμμιζε δύο σημαντικούς οικονομικούς δείκτες: τον πληθωρισμό που έφτανε τότε το 18% και τις δαπάνες για την παιδεία που αποτελούσαν το 6,8% του κρατικού προϋπολογισμού.

²³⁸⁶ Ο.π.:1,15. Τα ποσοστά συμμετοχής σε αυτήν έφταναν το 60%.

Δεκεμβρίου.²³⁸⁷ Παρά το γεγονός ότι είχε προηγηθεί η παραπάνω προεργασία, τα αποτελέσματα ήταν αποθαρρυντικά.²³⁸⁸

Παρόλα αυτά, θα συνέχιζε ακολουθώντας τη στρατηγική που είχε χαράξει. Τα πνεύματα όξυνε περισσότερο το θέμα της αποζημίωσης των πρώην επιθεωρητών, που η Δ.Ο.Ε. εκλάμβανε ως παραγκωνισμό των δικών της οικονομικών αιτημάτων. Σε ευρεία σύσκεψη που πραγματοποιείται για το θέμα με τη συμμετοχή, εκτός των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών, και εκπροσώπων των πολιτικών κομμάτων η Δ.Ο.Ε. θα εξέφραζε την αντίθεσή της στη σχετική τροπολογία και θα ανέπτυσσε τους λόγους που, κατά τη γνώμη της, έπρεπε να οδηγήσουν το σύνολο της Βουλής στην απόρριψή της.²³⁸⁹ Ιδιαίτερα ενοχλημένη ήταν επειδή η πολιτεία υποστήριζε ότι η διαφωνία του συνδικάτου εκδηλώθηκε εκ των υστέρων, μετά την ψήφιση της επίμαχης διάταξης. Η αντιμετώπιση του ζητήματος ως «λήξαν» έθετε ξανά σε δοκιμασία τις σχέσεις της με το υπουργείο Παιδείας.

Έτσι, το Μάρτιο του 1992, καθώς η ομοσπονδία έκλεινε 70 χρόνια (1922-1992), θα υπογράμμιζε τους συνεχείς αγώνες της για «...ελευθερία...δημοκρατία, δικαιοσύνη, κατάργηση αυταρχικών μηχανισμών,...δημοκρατικούς θεσμούς αιρετών εκπροσώπων του κλάδου, σχολικής διοίκησης και σχολικού συμβούλου, αγώνες για δωρεάν εκπαίδευση και ενιαίο συνδικαλιστικό κίνημα».²³⁹⁰

Αυτό ήταν και το περιεχόμενο της κινητοποίησης που θα αποφάσιζε για τις 16 και 17 Μαρτίου, συνεχίζοντας, όπως τόνιζε, την αγωνιστική της παράδοση.²³⁹¹ Η δραστηριοποίηση του διδασκαλικού κόσμου ήταν ενθαρρυντική, ενώ η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι στη δική της διαλλακτική και συγκαταβατική στάση το υπουργείο

---

²³⁸⁷ Δ.Β.,1044:16.

²³⁸⁸ Ο.π.,1049-50:5. Η συμμετοχή προσέγγιζε το πενήντο 35%. Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε και σε αυτή την περίπτωση τις επιπτώσεις που έχει σε κάθε κινητοποίηση η έλλειψη προετοιμασίας, γιατί είχε αρχίσει, όπως υποστήριζε, «...να διαμορφώνεται και στον κλάδο μας η λαθεμένη άποψη ότι αποτελεσματικοί σήμερα είναι μόνον οι κλαδικοί αγώνες». Η Δ.Ο.Ε. δε συμμετείχε στην απεργία που θα κηρύξει η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. στις 12/12/1991 για λόγους κυρίως οργανωτικούς, παρά την παραίτηση της τριτοβάθμιας οργάνωσης για «ανάληψη πρωτοβουλιών για την οργάνωση κινητοποιήσεων στους χώρους της υγείας και της παιδείας» (Δ.Β.,1043:16).

²³⁸⁹ Δ.Β.,1046:4. Σύσκεψη της 15^{ης}/1/1992. Την ίδια χρονική περίοδο το ζήτημα της αδιοριστίας των εκπαιδευτικών θα οξυνθεί περισσότερο, ενώ η ομοσπονδία έκανε λόγο «για εισοδηματική πολιτική του 0% + 0%». Ένας από τους λόγους της επιδείνωσής του ήταν η παράλληλη λειτουργία παιδαγωγικών ακαδημιών και παιδαγωγικών τμημάτων από το 1983 έως το 1988 (Δ.Β.,1047-48:5).

²³⁹⁰ Δ.Β.,1047-48:1,3. Αναφερόμενος στο λόγο των εκπροσώπων των συνδικαλιστικών οργανώσεων, ο Montlibert (2006:137) τόνιζε ότι «οι όροι και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για να γίνουν ακουστοί, καθώς και τα σχήματα βάσει των οποίων οργανώνονται τα εκφερόμενα, προσδιορίζονται αποκλειστικά μέσω της διαφοροποίησης και της διάκρισής τους από άλλους όρους, άλλα μέσα ή σχήματα» (στην περίπτωσή μας αυτά που συγκροτούν τις θέσεις του ΥΠ.Ε.Π.Θ.).

²³⁹¹ Δ.Β.,1047-1048:3,24,32. Το ποσοστό συμμετοχής ανέρχονταν στο 55%.

απαντούσε με πλήρη άρνηση και αοριστολογίες.²³⁹² Μάλιστα, είχε προηγηθεί συνάντηση των δύο μερών στις αρχές του προαναφερόμενου μήνα (7), η οποία είχε καταλήξει σε αποτυχία.²³⁹³

Ο συνδικαλιστικός λόγος επέρριπτε την ευθύνη για το συγκεκριμένο αδιέξοδο στους πολιτικούς φορείς της εκπαίδευσης. Έχοντας η ομοσπονδία αυτό ως δεδομένο κοινοποιεί στους συλλόγους-μέλη της την απόφασή της για συνέχιση των αγώνων συμπληρώνοντας το έως τότε διεκδικητικό πλαίσιο. Στις προσθήκες αυτές (που περιλάμβαναν την ανάδειξη εκείνων των θεμάτων τα οποία υπήρχε κίνδυνος να επισκιάσουν συνδικαλιστικά οι οικονομικές διεκδικήσεις) εντασσόταν το αίτημα της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και η επιλογή στελεχών. Τα τελευταία, όπως ήταν διατυπωμένα στις προτάσεις των δασκάλων, θεωρούνταν ότι «...βελτιώνουν, ενθαρρύνουν το σχολείο και δεν πλήττουν την εκπαιδευτική κοινότητα, όπως δυστυχώς, επιδιώκουν οι προτάσεις του υπουργείου».²³⁹⁴

Στην πολιτεία συνεπώς, είτε γιατί το πίστευαν είτε στο πλαίσιο μιας συνδικαλιστικής στρατηγικής (στην οποία χρεωνόταν ο αντίπαλος την αποτυχία), θα κατακυρωθεί η διαφωνία.²³⁹⁵ Το συνδικάτο δε φαινόταν να κάμπτεται. Αντίθετα, θεωρούσε υποχρέωσή του την παρεμπόδιση οποιασδήποτε πολιτικής αδικεί τους εκπαιδευτικούς. Αυτό συνεπαγόταν «...την προετοιμασία των απεργιακών αγώνων και την πραγματοποίησή τους ανάλογα με τις συνθήκες, που ήταν ανάγκη να λαμβάνονται υπόψη, ώστε να υπάρχει η δυνατή ελαχιστοποίηση των αρνητικών

---

²³⁹² Ο.π.:32.

²³⁹³ Ο.π.

²³⁹⁴ Ο.π.:9.

²³⁹⁵ «Οι κινητοποιήσεις οργανώνονται συχνά γύρω από τη «μείωση της υπόληψης» του αντίπαλου, που είναι ακόμα ισχυρότερη και βιαιότερη όταν η θέση του στηρίζεται σε διαφορετικό είδος κεφαλαίου. Ο λόγος κινητοποίησης, προκειμένου να παρακινήσει τους αντιπροσωπευόμενους να διαδηλώσουν, αποδίδει την ευθύνη της κατάστασης σ' έναν αντίπαλο, που πρέπει να τον κατονομάσει και να αντικειμενικοποιήσει τις αρνητικές προθέσεις του. Στον αντίπαλο πόλο, αυτός ο τύπος κινητοποίησης...στηρίζεται στην αυτοαναφορική εξύμνηση όποιων αξιών θεωρείται πως χαρακτηρίζουν την κινητοποιημένη ομάδα. Η τελευταία φάση εκτυλίσσεται συχνά γύρω από έναν πολεμικό λόγο» (Montlibert, 2006:140). Επιπλέον, μια δυναμική αντίδραση συνήθως προκαλείται σε μια κατάσταση διένεξης. Οι διαδοχικές της φάσεις μοιάζουν με αλληλουχίες «πληγμάτων» ενάντια στον «αντίπαλο», που πιθανόν ανταποδίδονται απ' αυτόν (Lagroye et al, 2008:414,416,422). Η διενεκτική δυναμική μεταβάλλει συνεχώς τις ιδιαίτερες καταστάσεις των πρωταγωνιστών, τις ερμηνείες που δίνουν στις εν λόγω καταστάσεις, τις στρατηγικές που υιοθετούν. Ένα από τα πρώτα βήματα μιας ανάλογης διαντίδρασης είναι η σύμμετρη των πολλών ομάδων, οι οποίες εμπλέκονται στην κινητοποίηση υποκινούμενες από διαφορετικά συμφέροντα (η λογική της διεύρυνσης) (π.χ., Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε., Ο.Λ.Τ.Ε.Ε., Α.Σ.Γ.Μ.Ε.). Η δυναμική, λοιπόν, της συλλογικής δράσης προκαλεί αλλαγές στις αντιλήψεις των συμμετεχόντων σε σχέση με τον τρόπο δράσης, τις προτιμήσεις τους και το βαθμό πραγματικής εμπλοκής τους, το πώς βλέπουν την αντιπαρατιθέμενη ομάδα-φορέα και τα μέσα που διαθέτει, τις συμμαχίες και τους συμβιβασμούς στους οποίους είναι διατεθειμένοι να προχωρήσουν.

παραγόντων».²³⁹⁶ Εφαρμογή αυτής της παραδοχής έκανε στην 24ωρη απεργία που πραγματοποιεί το Μάιο του ίδιου χρόνου (12).²³⁹⁷

Για την ηγετική ομάδα αυτής της περιόδου αγώνες όπως οι προηγούμενοι είναι αναγκαίοι σε εκείνες τις ιστορικές συγκυρίες που επιδιώκεται η κάμψη του φρονήματος των συνδικάτων. Ο αμυντικός αγώνας «...έχει βέβαια και προϋποθέσεις για παραπέρα ανάπτυξη ακόμα και σε δύσκολες περιόδους, γιατί κρατάει άσβεστη τη φωνή των εργαζομένων». Στην κατακλείδα του σκεπτικού της η ηγεσία τόνιζε τη μεγάλη σημασία που έχει για το συνδικαλιστικό κίνημα η βάσιμη εκτίμηση της αποτελεσματικότητας μίας στρατηγικής διεκδίκησης (δυναμικής ή όχι), όταν η κυβερνητική πολιτική είναι αντίθετη στα συμφέροντα των εργαζομένων.²³⁹⁸

Αυτό σήμαινε, τόσο για τους ίδιους, όσο και για το σύνολο του εκπαιδευτικού κόσμου την ανάγκη στάθμισης κάθε φορά όλων των παραγόντων πριν από τη λήψη μιας απόφασης για δράση, αλλά και ότι η κάθε επιμέρους περίπτωση/συγκυρία διέφερε από τις προηγούμενες. Ο κανόνας της επαναληψιμότητας των συνθηκών δεν ίσχυε, τουλάχιστον, στην περίπτωση των κινητοποιήσεων. Το κοινωνικό, και όχι μόνο το εκπαιδευτικό, «τοπίο» ήταν διαφορετικό κάθε φορά και ήταν απαραίτητος ο συνυπολογισμός τους.

Η Δ.Ο.Ε. είχε αντιδράσει με την 24ωρη πανελλαδική απεργία στην αιφνιδιαστική κατάθεση νομοσχεδίου για τη «Διοίκηση-εποπτεία και αξιολόγηση», γιατί «...οι ρυθμίσεις του προωθούν την κατάλυση της συλλογικότητας, την περιθωριοποίηση του συλλόγου διδασκόντων, την ισοβιότητα των στελεχών, την αναβίωση του επιθεωρητισμού. Διαδικασίες, δηλαδή και μέτρα που βρίσκονται σε σαφή αντίθεση με αυτά που έχει ανάγκη σήμερα το σχολείο, σε αντίθεση με τις αξίες της Δημοκρατικής Παιδείας».²³⁹⁹ Επιπλέον, η ομοσπονδία δήλωνε ότι θα αγωνιζόταν με κάθε μέσο για την ακύρωση στην πράξη²⁴⁰⁰ των διατάξεων του νομοσχεδίου.²⁴⁰¹

---

²³⁹⁶ Δ.Β.,1049-50:5.

²³⁹⁷ Ο.π. Το ποσοστό συμμετοχής έφτασε στο 60%.

²³⁹⁸ Ο.π.

²³⁹⁹ Δ.Β.,1049-50.

²⁴⁰⁰ Σύμφωνα με τον Meny (1995:285) «οι ομάδες πίεσης ενεργούν τόσο κατά τη λήψη των αποφάσεων, όσο και τα τη διάρκεια της εκτέλεσής τους. Σε κάποιες περιπτώσεις η αποτυχία της δράσης τους στη φάση λήψης της απόφασης, τις ωθεί σε άλλες μορφές παρέμβασης κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής της». Η διαδικασία αυτή χαρακτηρίζεται συχνά ως «συνεχιζόμενη διαπραγμάτευση με άλλα μέσα». Συναφής με την προηγούμενη τακτική είναι και η ακόλουθη: είναι δυνατόν ένα «μέσο» το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους φορείς που κινητοποιούνται ή από τους αντιπάλους τους να υποστεί μια «υποβάθμιση» κάποια στιγμή κατά τη δράση, καθιστώντας το κατά κάποιο τρόπο άχρηστο και αντίστροφα (Lagroye et al,2008:415).

Η απεργία του Μαΐου έχει ως κύριο διεκδικητικό περιεχόμενο τη στελέχωση της εκπαίδευσης και τα έως τότε τεκταινόμενα στην αντίστοιχη διαδικασία.²⁴⁰² Αποτελεί μία από τις λίγες περιπτώσεις που το συγκεκριμένο θέμα βρισκόταν στο κέντρο των διεκδικήσεων. Συνήθως, συνιστούσε τμήμα γενικότερων αιτημάτων. Τώρα, αυτονομημένο ήταν η αιχμή του δόρατος για την αγωνιστική στρατηγική του συνδικάτου. Έτσι, θα αποφάσιζε κινητοποιήσεις την ημέρα της ψήφισης του προαναφερόμενου νομοσχεδίου, αλλά και «...να κλιμακώσει τον αγώνα ανάλογα με τις συνθήκες και (τις) εξελίξεις...».²⁴⁰³

Η Δ.Ο.Ε. θα έκανε και το αντίστροφο: προσαρτά αρκετά άλλα αιτήματα σε αυτή την «ειδικότερη διεκδίκηση». Αυτό αποδείκνυε την ευελιξία του συνδικαλιστικού λόγου, τη δυνατότητά του να κινείται σε διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης, ανάλογα με τις περιστάσεις. Την ίδια στιγμή το υπουργείο Παιδείας δήλωνε ότι αγνοούσε τους λόγους της απεργίας.²⁴⁰⁴ Όσα επικαλούνταν οι εκπαιδευτικοί θεωρούνται ανακρίβειες. Επιπλέον, προσπάθεια να ανακαλύψουν επιχειρήματα εκεί που δεν υπήρχαν.²⁴⁰⁵ Η Δ.Ο.Ε. ανταπαντά ότι η πολιτεία κώφευε εδώ και καιρό σε επανειλημμένες προτάσεις της για διάλογο.²⁴⁰⁶

Υπό αυτούς τους όρους θα πήγαινε στην 61^η γενική συνέλευση. Στις εργασίες της επιδιώκεται να βρεθεί η χρυσή τομή ανάμεσα στην ομάδα εκείνη των δασκάλων που υποστήριζαν ότι πρέπει σε κάθε απεργιακό αγώνα να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η οικονομική απώλεια των συμμετεχόντων. Κατά συνέπεια να αποτελεί ένα μέσο πίεσης που θα χρησιμοποιείται με σύνεση. Αλλά και σε μια δεύτερη ομάδα που υποστήριζε ότι δε νοείται συνδικαλιστικό κίνημα χωρίς αγώνες. Ένα πρόσθετο ζήτημα ήταν η ανάγκη συντονισμού των αγώνων του συνόλου του εκπαιδευτικού κόσμου.²⁴⁰⁷ Μάλιστα, εκφραζόταν η απαίτηση από τους αντιπροσώπους της βάσης για «*συγχρονισμό απόλυτο*»,²⁴⁰⁸ τουλάχιστον των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών.

---

²⁴⁰¹ Ο.π.:20. «Το καθένα «στρατόπεδο» δικαιολογεί τη θέση του επικαλούμενο επιχειρήματα διαρκώς περισσότερο οργανωμένα γύρω από λέξεις κοινής ωφέλειας ή λέξεις που υπερασπίζονται αξίες και ταυτότητες» (Montlibert, 2006:138).

²⁴⁰² Ο.π.:21.

²⁴⁰³ Ο.π.:24. Η διαδοχή «φάσεων» ριζοσπαστικοποίησης και κατευνασμού αναδεικνύουν τα στοιχεία μεταβλητότητας των συμμαχιών, των μέσων, των τρόπων δράσης αλλά και των αναπαραστάσεων που έχουν οι δρώντες για την κατάσταση.

²⁴⁰⁴ Ο.π.:21.

²⁴⁰⁵ Δ.Β., 1051-52:6.

²⁴⁰⁶ Ο.π.:8.

²⁴⁰⁷ «Η ισχύς ενός τέτοιου συλλογικού κινήματος είναι ακόμη μεγαλύτερη όταν τα μέλη της ομάδας πιστεύουν πως συνδέονται μεταξύ τους, όταν ξέρουν πώς να κάνουν τους άλλους να πιστέψουν στην αποφασιστικότητά τους και όταν εκχωρούν την αντιπροσωπευτικότητα σε αντιπροσώπους, που μπορεί να ανήκουν σε διάφορα συνδικάτα ή

Ένας πρόσθετος λόγος, για τον προσανατολισμό προς αυτή την κατεύθυνση, ήταν η όξυνση του ζητήματος της αξιολόγησης κατά τους επόμενους μήνες.²⁴⁰⁹ Η πολιτεία επέμενε στην εφαρμογή των σχετικών διατάξεων θεωρώντας ότι ο διάλογος πάνω σ' αυτά είχε εξαντληθεί. Η Δ.Ο.Ε. με τη σειρά της υποστήριζε ότι οι απόψεις της δεν είχαν εισακουστεί.²⁴¹⁰ Σχεδίαζε, μάλιστα, απεργιακούς αγώνες ως απάντηση σε εκείνα τα νομοθετήματα που θεωρούσε ότι αντιστρατεύονταν τα δικαιώματα των δασκάλων. Οι επιλογή των ημερομηνιών θα γινόταν με βάση την αποτελεσματικότητά τους σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους. Οι αλλαγές, όμως, στο πολιτικό πεδίο θα την πρόφταιναν.

Ανέμενε ουσιαστική διαφοροποίηση της πολιτικής που θα εφαρμοζόταν στην εκπαίδευση, όχι εναλλαγή προσώπων και διαθέσεων. Αυτό δήλωνε εξαρχής.²⁴¹¹ Η αξία του πανεκπαιδευτικού μετώπου παρέμενε αμείωτη.²⁴¹²

Οι ενδείξεις των πρώτων επαφών ήταν θετικές, αφού η πολιτική ηγεσία επανερχόταν σε παλαιότερη εξαγγελία της ότι εκπαίδευση και εκπαιδευτικοί θα αντιμετώπιζονταν ενιαία. Κάνοντας οι δάσκαλοι μία ιεράρχηση των προβλημάτων που θεωρούσαν άμεσης προτεραιότητας κατέτασσαν τρίτη την αποκατάσταση της

πολιτικά κόμματα» (Montlibert,2006:138). Γενικότερα, η σχετική βιβλιογραφία επικεντρώνεται στα στηρίγματα και τους κοινωνικούς περιορισμούς των κοινωνικών κινημάτων (Lagroye,2008:409-412). Διερευνώντας τα μέσα που κινητοποιούν, οι δεσμοί ανάμεσα σ' αυτά και τις άλλες ομάδες, η πιθανή εξάρτησή τους από εξωτερικές υποστηρίξεις, καθώς και οι τακτικές που χρησιμοποιούνται από τις αρχές με σκοπό να τα ελέγξουν ή να διεισδύσουν σ' αυτά. Η διαφορά ανάμεσα σε ένα κοινωνικό κίνημα και σε μια τυποποιημένη οργάνωση έγκειται στο γεγονός της αδυναμίας του πρώτου να διαπραγματευτεί στον ίδιο βαθμό με τη δεύτερη, αφού οι αποφάσεις του δεν έχουν για το σύνολο των «μελών» του τον καταναγκαστικό χαρακτήρα των αποφάσεων της οργάνωσης. Η καταναγκαστικότητα των τελευταίων επιτρέπουν σε αυτές τις συλλογικότητες να εξασφαλίζουν, έως ένα βαθμό, την τήρηση των όρων των πολιτικών συμφωνιών που συνάπτουν με άλλους κοινωνικούς φορείς. Οι κοινές αξίες των κοινωνικών κινημάτων είναι η αυτονομία (η εναντίωση στον έλεγχο και τη γραφειοκρατία) και η ταυτότητα (ιδεών, αξιών, πεποιθήσεων των «μελών» τους).

Ο αντίλογος θα ακουστεί από τον Charles Tilly (2007) και τους συνεργάτες του, οι οποίοι επεχείρησαν τη δυναμική και διαντιδραστική ανάλυση των κινητοποιήσεων. Ειδικότερα, θα επισημάνουν ότι: α) δεν υπάρχουν δρώντες ή ομάδες προδιαθετημένες από μόνες τους να κινητοποιούνται υπό τη μορφή ενός κοινωνικού κινήματος, αλλά μόνον καταστάσεις, δυνατότητες και περιορισμοί που ωθούν ή εμποδίζουν ανάλογο τύπου κινητοποιήσεις, β) οι δυνατότητες αυτές και οι περιορισμοί δεν αποτελούν στατικές πραγματικότητες, δηλαδή εξελίσσονται, γ) οι δυνατότητες δράσης μιας ομάδας (διαδηλώσεις, δημοσιεύσεις στον τύπο, επαφές με πολιτικά πρόσωπα, συνεντεύξεις) μπορούν να συνδυάζονται ή ακόμη να χρησιμοποιούνται συγχρόνως, δ) η κινητοποιημένη ομάδα μπορεί να συνεργάζεται με κόμματα ή με άλλες ομάδες οργανωμένων συμφερόντων, αλλά και να έχει ανταγωνιστικές σχέσεις μαζί τους (Ο.π.:418).

²⁴⁰⁸ Δ.Β.,1049-1050:20. Ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. στη δευτερολογία του τόνιζε ότι «...με τον απεργιακό αγώνα το Σ.Κ. προσδιορίζει συνειδήσεις. Πρώτα των ίδιων των συνδικαλιστών και των συναδέλφων...Επειτα αυτή η πράξη της απεργίας δίνει μήνυμα σοβαρότατο στις πολιτικές δυνάμεις όλες, ότι αυτός ο κλάδος δεν αρκείται στο συνέδριο, στην ανακοίνωση, στην εγκύκλιο, στην πρόταση».

²⁴⁰⁹ Δ.Β.,1061:7,17.

²⁴¹⁰ Δ.Β.,1059-60:78;1061:9. Στη συνάντηση της 8^{ης}/7/1993 ο υπουργός Παιδείας θα την παραπέμψει στον υφυπουργό Ν. Κούρτη. Ο τελευταίος θα απέφυγε να δεσμευτεί για οτιδήποτε.

²⁴¹¹ Δ.Β.,1062-63:3.

²⁴¹² Δ.Β.,1065:1.

αξιοκρατίας στη στελέχωση της εκπαίδευσης (μετά από την αντιμετώπιση του οικονομικού προβλήματος και το συνταξιοδοτικό-ασφαλιστικό τους καθεστώς).²⁴¹³

Οι απαντήσεις της πολιτείας συμπεριλάμβαναν την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, την επιμόρφωση, τη σύνθεση των υπηρεσιακών συμβουλίων και τη στελέχωση του εκπαιδευτικού συστήματος, ανταποκρινόμενες «*κατ' αρχήν...στις θέσεις του κλάδου για τα κυρίαρχα αυτά αιτήματα*». Ο συνδικαλιστικός φορέας θεωρούσε ενθαρρυντική την πρόταση από μέρους της για συμμετοχή εκπροσώπου του σε επιτροπές οι οποίες θα μελετούσαν την ενίσχυση της λειτουργίας των υπηρεσιακών συμβουλίων, καθώς και τη διαδικασία επιλογής στελεχών.²⁴¹⁴

Παράλληλα, όμως, σημείωνε ότι έπρεπε να γίνει κατανοητό από κάθε φορέα αποφασιστικής ισχύος πως η υποβάθμιση που είχε υποστεί η εκπαίδευση και οι εργαζόμενοι σ' αυτήν δεν ήταν δυνατόν να παρατείνεται.²⁴¹⁵ Έως τότε κυφορούνται εξελίξεις στο στελεχιακό (προεργασία ενός νέου νομικού πλαισίου), ενώ με υπουργική απόφαση είχαν ανασταλεί οι σχετικές με την αξιολόγηση διατάξεις.²⁴¹⁶

Η Δ.Ο.Ε. θεωρούσε ότι η μη ικανοποίηση των οικονομικών της αιτημάτων συνιστούσε αποσπασματική αντιμετώπιση των θεμάτων, που όλοι είχαν αποδεχτεί τον ενιαίο χαρακτήρα τους.²⁴¹⁷ Υποστήριζε ότι δεν υπήρχαν περιθώρια για αναμονή. Όταν μια σειρά αρνητικών φαινομένων «*αποτελούν χειροπιαστή πραγματικότητα, που καθημερινά βιώνει ο εκπαιδευτικός και δεν αντιμετωπίζονται, τότε, η προσφυγή και σε απεργιακό αγώνα, είναι και αναγκαία και αναπόφευκτη*».²⁴¹⁸ Ο τελευταίος αποκτά δυναμική μορφή τον Απρίλιο του 1994 (8).²⁴¹⁹ Η 24ωρη κινητοποίηση είχε προειδοποιητικό χαρακτήρα και όχι συγκρουσιακό.²⁴²⁰ Η Δ.Ο.Ε. ήθελε να επισημάνει κυρίως τα προβλήματα και να διαβεβαιώσει κάθε ενδιαφερόμενο ότι δε θα έπαυε να αγωνίζεται για τη λύση τους.

---

²⁴¹³ Δ.Β.,1062-63:3;1068:6. Συναντήσεις με τον υπουργό Παιδείας Δ. Φατούρο και τον υφυπουργό Γ. Ανθόπουλο στις 14 και 18/10/1993 αντίστοιχα.

²⁴¹⁴ Δ.Β.,1062-63:10;1068:6. Συνάντηση της 11^{ης}/11/1993.

²⁴¹⁵ Δ.Β.,1066:1;1064:14. Τις απόψεις της θα μετέφερε και στους εκπροσώπους των κομμάτων του κοινοβουλίου.

²⁴¹⁶ Δ.Β.,1062-63:9.

²⁴¹⁷ Δ.Β.,1065:2. Συνάντηση με τον υφυπουργό Παιδείας στις 2/2/1994. Επιπρόσθετα στις 12/3/1994 για το νόμο περί ειδικής αγωγής (Δ.Β.,1076:10).

²⁴¹⁸ Δ.Β.,1066:1.

²⁴¹⁹ Ο.π.:1,3;1068:7;1076:6. Στην έκθεση πεπραγμένων του συνδικαλιστικού έτους 1993-1994.

²⁴²⁰ Η ομοσπονδία, πολλές φορές, επέλεγε (λεκτικά) μία άτυπη ιεράρχηση των απεργιών σε:α) προειδοποιητικές, β) διαμαρτυρίας και γ) κατεξοχήν διεκδικητικές, αντίθεσης-διαφωνίας.

Στα αιτήματα του απεργιακού αγώνα συμπεριλαμβάνεται η χορήγηση ενός επιδόματος 18.000 δραχμών στους σχολικούς συμβούλους.²⁴²¹ Εκτός από την εξάλειψη αυτής της οικονομικής ανισότητας, προτεινόταν η γενίκευση του επιδόματος θέσης σε κάθε αμιγώς ελληνικό σχολείο είτε βρισκόταν στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό. Τα οικονομικά²⁴²² ζητήματα υπερτερούσαν.²⁴²³

Είχε προηγηθεί μία άκαρπη συνάντηση με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας (16/3).²⁴²⁴ Σε αυτήν η ομοσπονδία επεσήμαινε ότι φαινόμενα του παρελθόντος όπως οι καθυστερήσεις, οι αναβολές στη λήψη αποφάσεων, η έλλειψη ξεκάθαρων απαντήσεων εμφανίζονταν ξανά στις συζητήσεις των δύο φορέων. Ερωτήματα γεννούσε στους δασκάλους και η τελική μορφή του νομικού κειμένου που θα καθόριζε την διαδικασία επιλογής, με κυριότερο σημείο το είδος και την κατανομή των επιλεκτικών κριτηρίων.²⁴²⁵

Ένα νέο στοιχείο που θα αναδεικνυόταν ήταν η έμφαση από τη μεριά του συνδικάτου στην ποιοτική βελτίωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στην έννοια της ποιότητας-αποτελεσματικότητας αναφερόντουσαν και αρκετοί πολιτικοί φορείς κατά το παρελθόν, μόνο που για τους εκπαιδευτικούς αποκτά διαφορετικό περιεχόμενο. Το σημαντικότερο: αποδεσμευόταν οριστικά από το δεύτερο άκρο αυτού του δίπολου, την απαίτηση για αποτελεσματικότητα.

Η συμμετοχή στην κινητοποίηση ήταν αυξημένη.²⁴²⁶ Η ολομέλεια των προέδρων, το δεύτερο τη τάξη όργανο μετά τη γενική συνέλευση, που θα συγκληθεί θα εκτιμούσε τα αποτελέσματα της απεργίας, καθώς και την πιθανή συνέχισή της. Η προοπτική της κλιμάκωσης ενυπήρχε ήδη στις προτάσεις των πρωτοβάθμιων οργανώσεων, που είχαν συγκεντρωθεί πριν από την τελευταία κινητοποίηση.²⁴²⁷ Η ομοσπονδία ήθελε να αποφύγει το τέλμα των υποσχέσεων και την καλλιέργεια προσδοκιών.²⁴²⁸

Το πρόγραμμα δράσης (απαραίτητο συμπλήρωμα του εκάστοτε διεκδικητικού πλαισίου) για τη νέα χρονιά (1994-1995) δεν άφηνε κανένα περιθώριο

---

²⁴²¹ Δ.Β., 1066:5. Το σύνθημα ήταν να δίνονται αυξήσεις στο στελεχιακό δυναμικό, χωρίς να συμβαίνει το ίδιο με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς.

²⁴²² Σε αυτά συγκαταλέγεται η επαναφορά, θεσμοθέτηση και ένταξη της Α.Τ.Α. στο βασικό μισθό. Για την ιστορία, η Α.Τ.Α. θα καταργηθεί οριστικά το 1993.

²⁴²³ Ο.π.:7; 1067:3. Μεταξύ αυτών αναφέρεται, π.χ., η μείωση του διδακτικού ωραρίου του διευθυντή.

²⁴²⁴ Δ.Β., 1066:2; 1068:7.

²⁴²⁵ Δ.Β., 1067:4; 1068:7.

²⁴²⁶ Δ.Β., 1067:4. Θα κυμανθεί στους περισσότερους συλλόγους από 60% έως 80%.

²⁴²⁷ Ο.π.:2. Μάλιστα, 97 από τους 124 συλλόγους που απάντησαν πρότασαν τις απεργιακές κινητοποιήσεις έναντι οποιασδήποτε άλλης μορφής αγώνα.

²⁴²⁸ Δ.Β., 1068:1; 1070:4.

παρερμηνειών.²⁴²⁹Ευκαιρίες για διάλογο θα δοθούν ξανά, έστω και στο τέλος του ομοσπονδιακού έτους ή στην αρχή του επόμενου.²⁴³⁰Η ομοσπονδία θα δήλωνε σε αυτόν ότι δεν της αρκούσε η αδιέξοδη, αλλά και ανέξοδη υποσχεσιολογία.²⁴³¹Δεν είχε σταματήσει να ασκεί πιέσεις για τη λύση προβλημάτων που θεωρούσε άμεσης προτεραιότητας.²⁴³²Και αυτά δεν ήταν μόνο οικονομικά, αφού το στελεχιακό, οι διορισμοί και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών επανέρχονται με αξιοσημείωτη ένταση.²⁴³³

Αυτό θα αποδεικνυόταν μερικούς μήνες αργότερα με την επανάληψη των κινητοποιήσεων. Έτσι, πραγματοποιείται 48ωρη απεργία στις 23 και 24 Νοεμβρίου του 1994. Ο προσανατολισμός του συνδικάτου βασίζεται στην παραδοχή ότι οι οποιασδήποτε μορφής αγώνες δεν έπρεπε να έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα. Απαιτούνταν συνέχεια και πρόβλεψη για τα επόμενα αγωνιστικά βήματα, ώστε να συνιστούν συνολική αγωνιστική πρόταση.²⁴³⁴Σύμφωνα με τις αποφάσεις των γενικών συνελεύσεων, οι αγώνες επιβάλλεται με την επιτυχία τους να υπηρετούν τρεις στόχους: να συντελούν στην αναβάθμιση της αξιοπιστίας του συνδικαλιστικού κινήματος, στη σφυρηλάτηση της ενότητας και στην αποτελεσματικότερη διεκδίκηση των δικαιών του.

Η Δ.Ο.Ε. θα ενέτασσε, όπως πολλές άλλες φορές, τις διεκδικήσεις της στις αντίστοιχες της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Το διεκδικητικό πλαίσιο μονοπωλούν οικονομικά αιτήματα, με κυρίαρχο για το στελεχιακό προσωπικό την αύξηση των επιδομάτων θέσης.²⁴³⁵Αυτό που υπογραμμιζόταν με έμφαση ήταν πως η απεργία δεν ήταν αυτοσκοπός, αλλά το έσχατο μέσο πίεσης.²⁴³⁶Επιπλέον, καμιά διεκδίκηση δεν

---

²⁴²⁹ Δ.Β.,1069:80;1070:4.

²⁴³⁰Συναντήσεις με την ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. στις 6/9 και τις 23/9/1994. Στην έκθεση πεπραγμένων για το ομοσπονδιακό έτος 1994-1995 (Δ.Β.,1076:7-8).

²⁴³¹Δ.Β.,1068:1. Αναφερόμενη στη συνάντηση της 12^{ης}/5/1994 θα καλούσε τους φορείς της πολιτείας να κατανοήσουν «ότι ο εκπαιδευτικός πρέπει να παρίσταται με αξιοπρέπεια στην κοινωνία και να μην εξαναγκάζεται σε πολυαπασχόληση για να επιβιώσει».

²⁴³²Άκαρπη θα απέβαινε και η συνάντηση που είχε με τον υπουργό οικονομικών στις 8/11/1994, «ο οποίος αναγνωρίζει μόνο φραστικά το δίκαιο του οικονομικού αιτήματος του κλάδου» (Δ.Β.,1076:8).

²⁴³³Δ.Β.,1069:78-79;1076:7. Συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας Γ. Παπανδρέου και τον υφυπουργό Φ. Πετσάλνικο στις 12/7/1994.

²⁴³⁴Δ.Β.,1071:3;1072:2;1076:8. Ταυτόχρονα, συνάντηση στις 17/1/1995 με τον υπουργό μεταφορών και επικοινωνιών.

²⁴³⁵Δ.Β.,1071:6-8. Σημαντικό αίτημα ήταν η καθιέρωση του συστήματος της συλλογικής διαπραγμάτευσης στο δημόσιο τομέα.

²⁴³⁶Ο.π.:9. Η απεργία είχε αποφασιστεί από 110 πρωτοβάθμιες οργανώσεις σε σύνολο 140 πανελληνίως. Η σημείωση αυτή αποτελεί και ένα δείκτη του μεγέθους της ομοσπονδίας αυτή την περίοδο. Σήμερα (2012) η Δ.Ο.Ε. περιλαμβάνει στις τάξεις της 154 συλλόγους.

μπορούσε να μείνει εκεί, αλλά συνεχίζεται με κάθε πρόσφορο μέσο μέχρι την πραγμάτωσή της.²⁴³⁷

Ανάλογη ήταν η εισήγηση της ηγεσίας του συνδικάτου προς τους συλλόγους μέλη του. Σε αυτήν καταγράφονται όλες οι θετικές εξελίξεις²⁴³⁸ και διατυπώνεται η εκτίμηση ότι δεν έπρεπε οι εκπαιδευτικοί να προχωρήσουν σε εντονότερη μορφή απεργιακού αγώνα το πρώτο δεκαπενθήμερο του επόμενου Δεκέμβρη. Απεναντίας, υπήρχαν σημαντικοί λόγοι που επέβαλλαν να αποφασιστεί ο σχεδιασμός της αγωνιστικής πορείας από τη βάση με νέες διαδικασίες.

Η στάθμιση των συγκεκριμένων δεδομένων αποκάλυπτε, αν μη τι άλλο, την ωριμότητα του συνδικαλιστικού κινήματος. Ταυτόχρονα, προχωρά στην ενημέρωση των κομμάτων του κοινοβουλίου για τις θέσεις του και ζητά την ενίσχυσή τους.²⁴³⁹ Θα εξέφραζε την ικανοποίησή του για τη στάση που τηρούσαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, χαρακτηρίζοντας θετικό τον τρόπο που πρόβαλαν τις κινητοποιήσεις των δασκάλων.²⁴⁴⁰

Τα ζητήματα των στελεχών δε θα έπαυαν να το απασχολούν. Ιδιαίτερα, η εσωτερική μεταρρύθμιση του σχολείου, η αναβάθμιση των θεσμών διοίκησης και εποπτείας, η αποκατάσταση της αξιοκρατίας μέσω νέων επιλογών με βάση ένα σύστημα αντικειμενικών και μετρήσιμων κριτηρίων.²⁴⁴¹ Οι σκέψεις αυτές, καθώς και οι συζητήσεις που επακολούθησαν θα κατέληγαν στην πραγματοποίηση δίωρης στάσης εργασίας (στις 14 / 12), αλλά και στη διαμόρφωση του σχεδίου δράσης για το δίμηνο Ιανουαρίου–Φεβρουαρίου του επόμενου έτους (1995). Σε αυτό προτείνεται η επανέναρξη των κινητοποιήσεων στις αρχές Φεβρουαρίου, αφού το προηγούμενο διάστημα είχαν προηγηθεί οι σχετικές διεργασίες, οι οποίες καταλήγουν σε ενυπόγραφη έγκριση της σχετικής πρότασης.²⁴⁴²

---

²⁴³⁷ Ο.π.:19. Η ομοσπονδία θα καλούσε την πολιτεία σε διάλογο, επισημαίνοντας ότι «κάθε νέα ρύθμιση στον ευαίσθητο χώρο της Παιδείας, για να γίνει αποδεκτή από το σύνολο του εκπαιδευτικού κόσμου, προϋποθέτει ειλικρινή και ουσιαστικό διάλογο μεταξύ της πολιτικής ηγεσίας του ΥΠ.Ε.Π.Θ. και της Ομοσπονδίας και όχι ανταλλαγή απόψεων «δι' αλληλογραφίας». Ωθηση στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού-παιδαγωγικού διαλόγου θα δώσουν και ενημερωτικές συναντήσεις που θα πραγματοποιηθούν εκτός των επίσημων και προγραμματισμένων μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων (Δ.Β.,1071:18).

²⁴³⁸ Π.χ., ο τετραπλασιασμός του επιδόματος βιβλιοθήκης και η αύξηση της υπερωριακής αποζημίωσης των τριμήνων.

²⁴³⁹ Ο.π.:5.

²⁴⁴⁰ Ο.π.:14.

²⁴⁴¹ Ο.π.:2. Αυτά λέγονταν σε «Ανοιχτή Επιστολή» που θα αποστείλει το διοικητικό συμβούλιο του συνδικάτου προς τους εκπαιδευτικούς-μέλη του. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το διοικητικό συμβούλιο της ομοσπονδίας αποτελείται από 11 μέλη (άρθρο 14, παρ. 2).

²⁴⁴² Ο.π.:4;1076:9-10.

Έως αυτό το χρονικό σημείο πραγματοποιούνται δύο συναντήσεις με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας (9/2 και 10/3/1995) στις οποίες επιδιώκεται η αμοιβαία ενημέρωση και η από κοινού ανάλυση των ζητημάτων που θεωρούνται επείγοντα.²⁴⁴³ Σε αυτές η Δ.Ο.Ε. θέτει ξανά θέμα στελεχών, για να πληροφορηθεί πως το σχετικό νομικό κείμενο είχε φτάσει στη φάση της νομοτεχνικής επεξεργασίας, ενώ τα οικονομικά αιτήματα της συγκεκριμένης ομάδας εκπαιδευτικών (επίδομα βιβλιοθήκης) θα ικανοποιούνταν. Η ομοσπονδία θα επιμείνει σε δύο κυρίως πτυχές του ζητήματος: α) τη γρήγορη αντικατάσταση των στελεχών που ασκούσαν προσωρινά τα αντίστοιχα καθήκοντα, β) την ενίσχυση των αντικειμενικών και μετρήσιμων κριτηρίων έναντι οποιασδήποτε άλλης συνιστώσας του συγκεκριμένου πλαισίου.

Μία δεύτερη θεματική που μελετάται είναι η σχέση των θεσμών τοπικής αυτοδιοίκησης με την εκπαίδευση, καθώς και το ακριβές περιεχόμενο της αποκέντρωσης των πρώτων αναφορικά με τη δεύτερη. Για τη Δ.Ο.Ε. έπρεπε να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες εκχώρησης εξουσιών στις τοπικές κοινωνίες χωρίς να θιγεί η αυτοτέλεια του εκπαιδευτικού συστήματος.²⁴⁴⁴

Όλο αυτό το διάστημα η ομοσπονδία θα επιδιώξει να αξιοποιήσει με κάθε τρόπο τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για να προβάλλει τα αιτήματά της, να πείσει για το δίκαιο των απόψεών της. Πολλές φορές, από τη μεταπολίτευση και μετά είχε συνειδητοποιήσει (είτε με αρνητικές είτε με θετικές γι' αυτήν προβολές) την ισχύ τους.²⁴⁴⁵

Στις αιτιάσεις αρκετών συλλόγων, σχετικά με απαράδεκτες μεθόδους ενυπόγραφων εγκρίσεων ή απορρίψεων του αγώνα καθώς και αλλοίωσης της καταστατικής αυθυπαρξίας τους μέσω της απαίτησης για την ύπαρξη απαρτίας 50% συν 1, η ηγεσία απαντά με νέα επιστολή. Σε αυτήν διευκρίνιζε πως οι ενέργειές της ουδεμία σχέση είχαν «...με εξωτερικά διοικητικά μέτρα, που κατά το παρελθόν επιχειρήθηκε να φαλκιδεύσουν την αγωνιστικότητα του συνδικαλιστικού κινήματος».²⁴⁴⁶ Δεν υπηρετούσαν, δηλαδή λογικές πατερναλιστικού συνδικαλισμού,

---

²⁴⁴³ Δ.Β.,1073:4.

²⁴⁴⁴ Ο.π.:2. Στη συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας της 10^{ης}/3/1995.

²⁴⁴⁵ Όπως το θέτει ο Montlibert (2006:67-68), «σε περιόδους κοινωνικής έντασης, όταν η κινητοποίηση ή η αποκινητοποίηση μεγάλου αριθμού ατόμων είναι σημαντικό διακύβευμα, μπορεί να δούμε να εμφανίζεται ένας αληθινός «πόλεμος των εικόνων» που υποκαθιστά τη βία...μαίνονταν πάντα αγώνες γύρω από τις εικόνες (όπου το διακύβευμα είναι η εσωτερίκευση συγκεκριμένων παραστάσεων)».

²⁴⁴⁶ Δ.Β.,1072:2.

ελέγχου και ποδηγέτησης της βάσης από την κορυφή της συνδικαλιστικής οργάνωσης.

Μοναδικό στόχο είχαν να περιφρουρήσουν την αποτελεσματικότητα των αγώνων με τη διασφάλιση της συμμετοχής των μελών του κλάδου σ' αυτούς, να αυξήσουν την εσωτερική δημοκρατία του συνδικάτου. Συνεχίζοντας το διοικητικό συμβούλιο τόνιζε την ανάγκη να αποφευχθούν όλα τα αρνητικά στοιχεία που είχαν διαπιστωθεί στις μέχρι τότε κινητοποιήσεις. Γιατί «...*παρατηρήθηκε το φαινόμενο να εμφανίζονται υψηλά ποσοστά αγωνιστικότητας στο ερωτηματολόγιο (για τη λήψη της απόφασης) και χαμηλά ποσοστά στην απεργία...*(γι' αυτό) *προτείνει την πραγματοποίηση Γ.Σ. με απαρτία του 50% + 1 των μελών ή την ενυπόγραφη έγκριση ή απόρριψη της πρότασης, ώστε να δοθεί η δυνατότητα και στο τελευταίο μέλος του συλλόγου να συμμετάσχει στη διαδικασία λήψης των αγωνιστικών αποφάσεων*».²⁴⁴⁷ Άρα, και στον επιμερισμό της ευθύνης για την οποιαδήποτε έκβαση του αγώνα.

Σκέψεις σαν τις προηγούμενες παρουσιάζουν με ενάργεια όσα διαδραματίζονται, πολλές φορές, στο εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος. Δηλαδή, την περίπτωση να αποφασιστεί απεργία από την κορυφή, χωρίς τη διακρίβωση των διαθέσεων της βάσης. Σε αυτή την εκδοχή, η πιθανή αποτυχία της απεργίας «χρεωνόταν» στη βάση, με το αιτιολογικό της έλλειψης αγωνιστικού φρονήματος. Μπορούσε, όμως, να συμβεί και το αντίστροφο: να αποφασιστεί κινητοποίηση με τη συναίνεση της βάσης και την ενδεχόμενη αποτυχία να τη «χρεωθεί» η ηγεσία, για μια πληθώρα λόγων (π.χ., μη στάθμιση μιας σειράς εξωεκπαιδευτικών παραγόντων αποφασιστικής σημασίας για την επιτυχία ενός αγώνα, ελλιπή ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου και του κλάδου, αδυναμία αξιοποίησης των μέσων μαζικής ενημέρωσης κτλ.).

Οι εξηγήσεις που δίνει το διοικητικό συμβούλιο θα πείσουν τα μέλη της Δ.Ο.Ε., για την ορθότητα των απόψεών του, προκειμένου να αποφευχθούν λάθη σχετικά με το χειρισμό των κινητοποιήσεων.²⁴⁴⁸ Επιπλέον, οι απαντήσεις της συντριπτικής πλειοψηφίας των συλλόγων ήταν αρνητικές στην κλιμάκωση του αγώνα με τριήμερη απεργία. Πεποίθησή τους ήταν ότι οι συγκεκριμένες συνθήκες άφηναν ελάχιστα περιθώρια, ώστε μια τέτοια ενέργεια να αποτελέσει επιτυχημένη και αποτελεσματική κίνηση για τα αιτήματα του κλάδου.

---

²⁴⁴⁷ Ο.π.

²⁴⁴⁸ Δ.Β.,1073:12.

Οι αποφάσεις αυτές προκαλούν την ενίσχυση του διαλόγου και την πύκνωση των συναντήσεων με το υπουργείο Παιδείας, προκειμένου να βρεθούν λύσεις, χωρίς τη χρήση ενός άμεσου παράγοντα πίεσης όπως μια απεργιακή κινητοποίηση. Κατά τη γνώμη της ομοσπονδίας ήταν πλέον καιρός να κατανοήσει η πολιτεία ότι «...για την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής δεν μπορεί και δεν πρέπει να αντιμετωπίζει τον εκπαιδευτικό με την απλή δημοσιοϋπαλληλική σχέση, ώστε δια του πειθαναγκασμού να επιβάλλεται. Η εμπειρία του παρελθόντος απέδειξε ότι παρόμοιες στάσεις και συμπεριφορές καταδικάστηκαν και απέτυχαν μαζί με τα «καινοτόμα» μέτρα τους».²⁴⁴⁹

Έτσι, θα άρχιζε ένας νέος γύρος διαπραγματεύσεων με την πολιτική ηγεσία με κυρίαρχο θέμα την αποκέντρωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε τη διαφορά της δημοσιοποίησης της εκπαίδευσης από τη «δημοτικοποίησή» της, τη στιγμή μάλιστα που δεν υπήρχε σαφές σχέδιο για τα ποια θα ήταν η τελική μορφή που θα έπαιρναν οι αποκεντρωτικές πρωτοβουλίες σχετικά με το εκπαιδευτικό σύστημα.²⁴⁵⁰ Η συγκεχυμένη εικόνα της κατάστασης θα αποσαφηνιζόταν μέσα από μια σειρά επαφών, οι οποίες αποσκοπούσαν στο να καθησυχάσουν το συνδικάτο.

Η τελευταία απεργιακή κινητοποίηση της συνδικαλιστικής χρονιάς 1994-1995 πραγματοποιείται το Μάιο (30), έχοντας την κάλυψη της Α.Δ.Ε.Δ.Υ.²⁴⁵¹ Η ανασκόπηση όλων των ενεργειών που είχαν γίνει έως τότε, καθώς και οι σχετικές διαπιστώσεις καταγράφονταν στην αντίστοιχη έκθεση πεπραγμένων που υποβάλλεται στην 64^η γενική συνέλευση.²⁴⁵² Και σε αυτές τις συλλογικές διεργασίες γίνεται επίκληση της ανάγκης να ισχυροποιηθεί η πανεκπαιδευτική συνεργασία και να διασφαλιστεί η συμπόρευση με τις άλλες εκπαιδευτικές οργανώσεις, με σκοπό την ανάδειξη και την αποτελεσματική αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων. Γεγονός ήταν πως η προσπάθεια αυτή δεν είχε πάντα τα επιθυμητά αποτελέσματα.²⁴⁵³ Και αυτό εξακολουθούσε να παραμένει ένα πρόβλημα.

Το νέο διοικητικό συμβούλιο, που προκύπτει από τις προηγούμενες αρχαιρεσίες, επισκέπτεται το υπουργείο Παιδείας. Στη συνάντηση αυτή ζητά τη θέσπιση ενός συστήματος επιλογών που να είναι κοινά αποδεκτό, να έχει προοπτική και να αντέξει στο χρόνο. Ταυτόχρονα, να διασφαλίζει τη διαφάνεια και το αδιάβλητο

---

²⁴⁴⁹ Ο.π.:13.

²⁴⁵⁰ Δ.Β.,1075:2-3,6,23. Συνάντηση για το ζήτημα αυτό με την πολιτική ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. στις 23/3/1995, καθώς και με το γενικό γραμματέα του υπουργείου εσωτερικών και τον αρμόδιο υπουργό (12/4/1995).

²⁴⁵¹ Δ.Β.,1076:11,16-17.

²⁴⁵² Ο.π.:8-10.

²⁴⁵³ Ο.π.:11.

της διαδικασίας.²⁴⁵⁴ Η στελέχωση της εκπαίδευσης με αξιοκρατικό τρόπο αποτελεί σημαντικό θέμα.²⁴⁵⁵

Το συνδικαλιστικό έτος που άρχιζε δεν υπήρχαν ενδείξεις ότι δρομολογούνταν εξελίξεις για τα θέματα που απασχολούν τους δασκάλους. Η βάση του συνδικάτου τοποθετούνταν θετικά στην πραγματοποίηση απεργιακών κινητοποιήσεων. Ως κατάλληλο χρονικό σημείο επιλέγεται το δίμηνο Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου, για μια σειρά πλεονεκτημάτων που είχε, τα οποία αναφέρονται και αλλού. Η μορφή της δυναμικής διεκδίκησης που αποφασίζεται είναι η 24ωρη, κυλιόμενη κατά γεωγραφικό διαμέρισμα, απεργία. Το χρονικό διάστημά της εκτεινόταν από τις 16 Νοεμβρίου (Κρήτη και νησιά του Αιγαίου) έως τις 14 Δεκεμβρίου (Αττική και υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα).²⁴⁵⁶

Επρόκειτο για μια στρατηγική που δοκιμαζόταν για πρώτη φορά.²⁴⁵⁷ Και σε αυτή την κινητοποίηση εμπεριέχονται θέματα του στελεχειακού δυναμικού της εκπαίδευσης. Προβαλλόταν η ανάγκη για αύξηση των επιδομάτων των θέσεων ευθύνης. Το σχετικό αγωνιστικό κάλεσμα προέτρεπε το διδασκαλικό κόσμο να απαιτήσει δυναμικά τη θεσμοθέτηση ενός δίκαιου, αντικειμενικού και αξιοκρατικού συστήματος ανάδειξης στελεχών.²⁴⁵⁸ Παράλληλα, η ομοσπονδία επιδιώκει την ενεργή εμπλοκή κάθε εκπαιδευτικού στην απεργία.²⁴⁵⁹ Αυτό το επιτυγχάνει και στις πέντε φάσεις της κινητοποίησης, όπως όριζε ο αντίστοιχος σχεδιασμός.²⁴⁶⁰ Η νέα τακτική φαινόταν αποτελεσματική, τουλάχιστον για τη συσπείρωση, την ενότητα και τη μαζικότητα του συνδικάτου.

---

²⁴⁵⁴ Ο.π.:74. Στο σχετικό δελτίο τύπου που θα δημοσιευόταν για τη συνάντηση αυτή της 20^{ης}/7/1995 υπήρχαν και οι εξής «κοινοτυπίες»: «Τέλος, για μια φορά ακόμη, ζήτησε (το Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε.) από τους Υπουργούς Παιδείας να πάρουν άμεσες πρωτοβουλίες και με συγκεκριμένα μέτρα και ρυθμίσεις να δώσουν λύση στο οξύτατο οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι Εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας επιφυλάχτηκε να δώσει συγκεκριμένες απαντήσεις στα θέματα αυτά, συμφώνησε, ωστόσο, να γίνει και νέα συνάντηση, με στόχο να υπάρξει ουσιαστικότερη συζήτηση για το σύνολο των αιτημάτων του Κλάδου». Στην πλειοψηφία των αντίστοιχων δημοσιευμάτων η στάση του υπουργείου είναι επιφυλακτική, παραπέμποντας την ουσιαστική συζήτηση των θεμάτων σε κάποια επόμενη συνάντηση. Είναι ερευνητικά δύσκολο να εξακριβώσουμε αν η συγκεκριμένη διατύπωση αποδίδει μια συγκεκριμένη πρακτική/στρατηγική της πολιτείας (στρατηγική αναβολής και «χειρισμού» των εκπαιδευτικών) ή απλώς αναφέρει πώς εκλαμβάνεται η θέση της από τους εκπροσώπους των δασκάλων.

²⁴⁵⁵ Ο.π.:79.

²⁴⁵⁶ Δ.Β.,1079:3-4. Το πλεονέκτημα της συγκεκριμένης μορφής απεργιακής κινητοποίησης έγκειται στο γεγονός ότι συντηρεί στην επικαιρότητα ένα θέμα (τα αιτήματα των δασκάλων) για σημαντικό χρονικό διάστημα, χωρίς να φθείρει οικονομικά σε σημαντικό βαθμό τους συμμετέχοντες.

²⁴⁵⁷ Ο.π.:5.

²⁴⁵⁸ Ο.π.:6.

²⁴⁵⁹ Ο.π.:6-7.

²⁴⁶⁰ Ο.π.:8-9. Τα ποσοστά συμμετοχής θα ξεπερνούσαν το 80% στις περισσότερες των περιπτώσεων.

Για τη Δ.Ο.Ε. το αδιέξοδο παρέμενε²⁴⁶¹ και τις σκέψεις της αυτές θα τις μετέφερε στους εκπροσώπους των πολιτικών κομμάτων.²⁴⁶² Αντιλαμβανόμενη ότι πλησίαζε νέα περίοδος όξυνσης των σχέσεων της με το ΥΠ.Ε.Π.Θ., απευθύνει πρόσκληση στους περισσότερους εκπαιδευτικούς φορείς για τη σύμπληξη «μετώπου παιδείας».²⁴⁶³ Επεδίωκε έτσι να αξιοποιήσει μια δοκιμασμένη τακτική. Την ίδια χρονική στιγμή θα άλλαζε τον κανονισμό εσωτερικής λειτουργίας του διοικητικού της οργάνου, του διοικητικού συμβουλίου.²⁴⁶⁴

Η ανυπαρξία θετικών εξελίξεων την οδηγεί σε επανασχεδιασμό και συνέχιση της δράσης της. Έτσι, πριν εκπνεύσουν οι ημερομηνίες των προηγούμενων κινητοποιήσεων, ζητά την έγκριση της βάσης για την πραγματοποίηση 48ωρης απεργίας στις αρχές Φεβρουαρίου του 1996.²⁴⁶⁵ Οι εκπρόσωποι του συνδικάτου επιθυμούσαν να αξιοποιήσουν το ευνοϊκό κλίμα που είχαν διαμορφώσει οι πρόσφατες πρωτοβουλίες τους.²⁴⁶⁶

Αυτό φαίνεται και στην προσωρινή ημερήσια διάταξη της επόμενης γενικής συνέλευσης (65^η). Ένα σημείο της έφερε τον τίτλο «*Λειτουργία συνδικαλιστικού κινήματος*». Σε αυτό διατυπώνεται η άποψη ότι η ελληνική κοινωνία διερχόταν μία σημαντική κρίση σε όλα τα επίπεδα, η οποία αποτυπωνόταν έντονα και στο συνδικαλιστικό κίνημα. Το τελευταίο όφειλε να αναδειχτεί «...σε αυτόνομο κοινωνικό θεσμό που εκτός από την υπεράσπιση των συμφερόντων των εργαζομένων, θα παρεμβαίνει και θα επηρεάζει τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις...Είναι απαραίτητο να αναληφθούν όλες οι πρωτοβουλίες για τη συσπείρωση, τη μαζικοποίηση και την οικονομική αυτοδυναμία της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας».²⁴⁶⁷

Οι προηγούμενες παραδοχές, δηλαδή ο ρόλος του συνδικάτου ως μοχλού κοινωνικής ανάπτυξης, η οικονομική αυτονομία και η απεξάρτησή του από

²⁴⁶¹ Δ.Β.,1077:3,6;1079:18. Μάλιστα οι συναντήσεις αυτές θα αποκτούσαν μεγάλη διάρκεια (π.χ., αυτή της 6^{ης}/10/1995 ή της 7^{ης}/11/1995 με τον αναπληρωτή υπουργό Παιδείας) παίρνοντας τη μορφή ημερίδας. Στην τελευταία, ο αναπληρωτής υπουργός Παιδείας θα παραδεχόταν τις ελλείψεις που παρουσίαζε η διαδικασία επιλογής των στελεχών της εκπαίδευσης (π.δ. 398/1995).

²⁴⁶² Δ.Β.,1077:7;1079:31

²⁴⁶³ Δ.Β.,1077:9.

²⁴⁶⁴ Ο.π.:23-24.

²⁴⁶⁵ Δ.Β.,1079:1-2.

²⁴⁶⁶ Δ.Β.,1080:1. Μεταξύ των πολλών ρόλων των ιθυνόντων ή της ηγεσίας των συνδικάτων (ή των συντελεστών μιας κινητοποίησης) συγκαταλέγονται: «η αξιολόγηση της κατάστασης -ή μάλλον των διαδοχικών καταστάσεων- η εκτίμηση της αποφασιστικότητας των αντιπάλων και η στάθμιση των μέσων που αυτοί είναι ικανοί να χρησιμοποιούν, η πρόταση αποδεκτών στόχων και συμβόλων κινητοποίησης στους διαδηλωτές, ο καθορισμός και η τροποποίηση στρατηγικών, η κατανόηση της αναγκαίας «γνώσης τερματισμού» μιας διαμάχης όταν η πιθανότητα αποτυχίας ενισχύεται» (Lagroye et al,2008:184,418-419,629).

²⁴⁶⁷ Δ.Β.,1081:13.

διάφορους φορείς (όπως το κράτος, τα πολιτικά κόμματα κ.ά.) θα το «κατατρέχουν» από το πρώτο έτος της ίδρυσής του (1922). Αρκετά από αυτά τα ζητήματα επανεξετάζονται στο φως των νέων πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και εργασιακών συνθηκών της δεκαετίας του '90.

Προς την κατεύθυνση αυτή προτείνεται η λήψη μέτρων εσωτερικής αναδιοργάνωσης.²⁴⁶⁸ Αυτά αποσκοπούσαν στην ενίσχυση της συνολικής δράσης, αφού «...σε κάθε περίπτωση ενισχύει τη διαπραγματευτική δύναμη του συνδικάτου και αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη δυναμική τα προβλήματα». Ένα δεύτερο όργανο που έβγαине ενισχυμένο από αυτές τις προτάσεις ήταν η ολομέλεια των προέδρων. Προτεινόταν η ουσιαστική και αποφασιστική σύγκλησή του για την οριστικοποίηση του εκάστοτε πλαισίου και του προγράμματος δράσης του συνδικάτου.²⁴⁶⁹ Για να υλοποιηθούν οι αλλαγές αυτές απαιτούνταν, σύμφωνα με το υπάρχον καταστατικό και την τρέχουσα εργατική νομοθεσία, καταστατική συνέλευση με αυξημένη πλειοψηφία.

Η Δ.Ο.Ε. αντιλαμβάνεται ως πρωταρχική ανάγκη την αυτονομία του συνόλου της εκπαιδευτικής κοινότητας απέναντι σε εξουσιαστικούς τύπους της μορφωτικής διαδικασίας. Έτσι, συγκροτεί για πολλοστή φορά «μέτωπο παιδείας» με τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές ομοσπονδίες.²⁴⁷⁰ Η συνεργασία και συμπόρευση των εκπαιδευτικών επισφραγίζεται με την κάθοδο σε απεργία το Μάιο του 1996 (8).

Η επιτυχία²⁴⁷¹ των κοινών εκπαιδευτικών κινητοποιήσεων ωθεί την ομοσπονδία να προτείνει να παραμεριστούν οι αδυναμίες και οι «...αγκυλώσεις του παρελθόντος, να εγκαταλείψουμε τις κοντόθωρες αντιλήψεις και λογικές που εμπόδισαν το εκπαιδευτικό μας κίνημα να παρέμβει αξιόπιστα, ενωτικά και αποτελεσματικά για να

---

²⁴⁶⁸ Αυτά ήταν: α) η έκδοση συνδικαλιστικού βιβλιαρίου για όλα τα μέλη της Δ.Ο.Ε., β) η εγγραφή και πλήρης ενσωμάτωση στις τάξεις της εκπαιδευτικών, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν σε επιμέρους ομάδες για προβλήματα που δεν τα χαρακτήριζε κατ' ανάγκην η μερικότητα (ειδικότητες, αδιόριστοι, ειδικής αγωγής, σχολικοί σύμβουλοι), γ) η αναβάθμιση των γενικών συνελεύσεων, μέσω της συνολικής αξιοποίησης και συμμετοχής των αντιπροσώπων, στη διαμόρφωση των προτάσεων-αποφάσεων και στη χάραξη της πορείας του συνδικαλιστικού κινήματος, δ) η ενίσχυση με κάθε τρόπο της συμμετοχικότητας στις γενικές συνελεύσεις των πρωτοβάθμιων οργανώσεων-συλλόγων.

²⁴⁶⁹ Το συγκεκριμένο όργανο διέθετε δύο συγκριτικά πλεονεκτήματα: α) ταχύτητα αντίδρασης (μπορούσε να συγκληθεί χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία, κάτι που δεν ίσχυε για τη γενική συνέλευση) και β) παρείχε τη δυνατότητα στην κορυφή του συνδικάτου να ενημερώνεται, σχετικά γρήγορα, για τις απόψεις και τις διαθέσεις των μελών του.

²⁴⁷⁰ Δ.Β.,1082:8,12-13.

²⁴⁷¹ Τα ποσοστά συμμετοχής κυμαίνονταν από 50% έως 88%.

γίνει υπολογίσιμος κοινωνικός εταίρος και συνδιαμορφωτής εξελίξεων στην εκπαίδευση και την κοινωνία».²⁴⁷²

Για τα συνδικάτα η κρίση στην παιδεία, που είχε αναζωπυρωθεί εντεινόταν από την πολιτική του υπουργείου Παιδείας. Και αυτό γιατί ο συγκεκριμένος φορέας περιοριζόταν μόνο σε φραστικές αναγνωρίσεις αιτημάτων, που δεν ακολουθούνται από τη λήψη συγκεκριμένων αποφάσεων.²⁴⁷³ Η «θεωρητική» ανάλυση κάθε πλευράς αυτών των θεμάτων είχε οδηγήσει σε αδιέξοδο.

Η καταγραφή των αποφάσεων της 64^{ης} γενικής συνέλευσης θα αναδείκνυε τα κριτήρια επιλογής των στελεχών, τη σύνθεση των συμβουλίων επιλογής και τα οικονομικά ζητήματα της συγκεκριμένης ομάδας εκπαιδευτικών. Η πολιτεία θα ανταποκρινόταν σε ορισμένα από τα οικονομικά αιτήματα, όπως το επίδομα των σχολικών συμβούλων.²⁴⁷⁴ Οι συζητήσεις, όμως, για τα υπόλοιπα συνεχίζονται αμείωτα έως τη λήξη της συνδικαλιστικής χρονιάς 1995-1996.

Για το σύνολο των θεμάτων θα απευθύνει επιστολή στον πρωθυπουργό της χώρας.²⁴⁷⁵ Σε αυτή τόνιζε την ανάγκη στήριξης και ενίσχυσης του δημόσιου χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Ακολουθεί συνάντηση με τον αρμόδιο υπουργό, ο οποίος απαντώντας εκ μέρους της κυβέρνησης αναγνώριζε ότι οι δαπάνες για την εκπαίδευση είναι εθνική επένδυση και ότι μέσα από μεσοπρόθεσμο προγραμματισμό θα επεδίωκε την αύξησή τους.

Η Δ.Ο.Ε. διέβλεπε και πάλι αδιέξοδο, γι' αυτό ενεργοποιεί τους μηχανισμούς της προς την κατεύθυνση νέων κινητοποιήσεων. Η αρχή θα γινόταν το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου (27-28).²⁴⁷⁶ Στο διεκδικητικό της πλαίσιο θα προσέθετε στο τέλος μία παράγραφο στην οποία υπογραμμιζόταν η ανάγκη της άμεσης επιλογής στελεχών μέσα από αξιόπιστο, αντικειμενικό και αξιοκρατικό σύστημα.²⁴⁷⁷ Το συγκεκριμένο θέμα επανερχόταν μετά από μια σύντομη παύση. Η αντιμετώπιση των οικονομικών του πτυχών δε φαίνεται να είναι αρκετή. Αυτό, εξάλλου, είχε διαφανεί και κατά την

---

²⁴⁷² Ο.π.:14.

²⁴⁷³ Ο.π.:4. Κατά τη συνάντηση με τον αναπληρωτή υπουργό Παιδείας στις 30/6/1995.

²⁴⁷⁴ Δ.Β.,1082:47.

²⁴⁷⁵ Ο.π.:25. Κάτι, βέβαια, που είχε συμβεί και στο παρελθόν (Δ.Β.,1079:23). Στην επιστολή αυτή τονιζόταν « η προχειρότητα και η αποσπασματικότητα μέτρων, η έλλειψη σοβαρών ερευνών και μελετών, οι συνεχείς παλινωδίες και η απουσία κάθε έννοιας δημοκρατικού, ουσιαστικού και υπεύθυνου διαλόγου και συμμετοχής, που χαρακτηρίζουν σταθερά την εκπαιδευτική πολιτική της Χώρας μας για πολλές δεκαετίες – εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις – ακυρώνουν κάθε προσπάθεια ανανέωσης και εκσυγχρονισμού της εκπαίδευσης, που τόσο ανάγκη έχει σήμερα ο τόπος μας».

²⁴⁷⁶ Δ.Β.,1085:1,8,10;1087:6. Στη σχετική απόφαση το διοικητικό συμβούλιο της ομοσπονδίας υπογράμμιζε ότι «ο συνδικαλισμός είναι «φύσει» και «θέσει» διεκδικητικός και ότι τα πάντα είναι «καρπός» αγώνων...».

²⁴⁷⁷ Ο.π.:9.

συνάντηση με την ηγεσία του υπουργείου Παιδείας μερικές μέρες νωρίτερα (12/11).²⁴⁷⁸

Και σε αυτή την κινητοποίηση η συμμετοχή ήταν υψηλή,²⁴⁷⁹ ενώ θα επαναλαμβανόταν και τον επόμενο μήνα (16-17 Δεκεμβρίου) με ανάλογα αιτήματα.²⁴⁸⁰ Παράλληλα, προτείνεται η κλιμάκωση των αγώνων στις αρχές του 1997.²⁴⁸¹ Η Δ.Ο.Ε. έδειχνε να μην έχει «πει την τελευταία της λέξη». Το αντίστοιχο ενδεχόμενο θα πραγματοποιούνταν το Φεβρουάριο. Η συγκεκριμένη απεργία ήταν πολυήμερη, φτάνοντας συνολικά τις 18 μέρες (από τις 3 έως τις 17 Φεβρουαρίου). Σε αρκετά σημεία θύμιζε τις αντίστοιχες των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης. Οι συζητήσεις με την πολιτεία θα συνεχίζονταν, παρά το βεβερυμμένο κλίμα. Η ομοσπονδία είχε ζητήσει την επανέναρξη του διαλόγου, στη θεματική του οποίου συμπεριλαμβάνεται το επίδομα θέσης των στελεχών του εκπαιδευτικού συστήματος.²⁴⁸²

Η ύπαρξη (καλής) θέλησης, όμως, δεν αρκούσε για την παραγωγή θετικών αποτελεσμάτων.²⁴⁸³ Τα οικονομικά θέματα του στελεχιακού δυναμικού θα εξετάζονταν και αργότερα,²⁴⁸⁴ η σύνταξη όμως νέου μισθολογίου ενίσχυε το κλίμα έντασης. Οι δάσκαλοι ζητούσαν όποια αύξηση δινόταν μέσα στο 1997 να είναι ενιαία και ισόποση για τις δυο βαθμίδες της εκπαίδευσης. Επιπλέον, η νέα πολιτική μισθών να προβλέπει πραγματικές αυξήσεις. Οι θέσεις αυτές θα προκαλούσαν τα πρώτα ρήγματα στο «μέτωπο παιδείας» που είχε σχηματιστεί από το σύνολο σχεδόν των φορέων της εκπαιδευτικής κοινότητας (με προεξάρχουσες τις εκπαιδευτικές ομοσπονδίες).

Ο σχεδιασμός του υπουργείου για κατάργηση της επετηρίδας διορισμών,²⁴⁸⁵ κυρίως, και το πρόγραμμα οικονομικής σύγκλισης για την ένταξη της χώρας στην

---

²⁴⁷⁸ Δ.Β.,1087:6. Στην έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 1996-1997. Την ίδια χρονική στιγμή η Δ.Ο.Ε. είχε επαφές με εκπροσώπους των κομμάτων του κοινοβουλίου.

²⁴⁷⁹ Δ.Β.,1085:12. Τα ποσοστά συμμετοχής ήταν από 60% έως 80%.

²⁴⁸⁰ Ο.π.:16;1087:6.

²⁴⁸¹ Στο μεσοδιάστημα των δύο απεργιών είχε πραγματοποιηθεί μια ατελέσφορη συνάντηση (2/12/1996) με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας (Γ. Αρσένης, Γ. Ανθόπουλος), στη θεματική της οποίας θα εγγραφόταν και το στελεχιακό. Επιπλέον, η Δ.Ο.Ε. θα ενημέρωνε για τις θέσεις της τα πολιτικά κόμματα, ενώ ταυτόχρονα θα κατέγραφε και τις δικές τους απόψεις (Δ.Β.,1087:6).

²⁴⁸² Δ.Β.,1086:3.

²⁴⁸³ Ο.π.:17. Αυτό θα διαφαινόταν σε δύο χωριστές συναντήσεις που είχε το συνδικάτο με τον υπουργό και τον υφυπουργό Παιδείας, μεσούσης της απεργιακής κινητοποίησης (3/2/1997).

²⁴⁸⁴ Ο.π.:18-19. Κοινή συνάντηση Δ.Ο.Ε., υπουργείου Παιδείας και υπουργείου οικονομικών στις 9/2/1997.

²⁴⁸⁵ Κάτι που αποτελούσε πρόταση των εμπειρογνομόνων του Ο.Ο.Σ.Α., οι οποίοι είχαν κληθεί να μελετήσουν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η Δ.Ο.Ε. θα απαντούσε σε οργίλο ύφος ότι «οι φορείς της εκπαιδευτικής κοινότητας αρνούνται να συναινέσουν στην παράδοση της Δημόσιας Εκπαίδευσης στους βάρβαρους νόμους του ανταγωνισμού και του επιχειρηματικού πνεύματος που προτείνουν οι επιστάτες του Ο.Ο.Σ.Α.» (Δ.Β.,1082:12).

οικονομική και νομισματική ένωση θα δυναμιτίσουν το εκπαιδευτικό τοπίο. Οι επιλογές αυτές καθιστούν, για την ομοσπονδία, επιβεβλημένη την ενίσχυση της διαπραγματευτικής της θέσης, προκειμένου να αντεπεξέλθει με συνέπεια και αποτελεσματικότητα στις νέες συνθήκες.²⁴⁸⁶ Αποτιμώντας τις έως τότε εξελίξεις ήταν πεπεισμένη ότι η συντεταγμένη πορεία ενός κλάδου εργαζομένων, και δη των δασκάλων, δε θα έπρεπε να επηρεάζεται από τον προσδιορισμό ανέφικτων στόχων ή από λογικές του «όλα ή τίποτε», που οδηγούν σε εκφυλιστικά αδιέξοδα και σε συρρίκνωση της αποτελεσματικότητάς του. Με αυτή τη λογική θα έμπαινε σε ένα νέο γύρο κινητοποιήσεων.

Στην εισηγητική πρόταση της απεργίας επεσήμαινε ότι οι δυνάμεις της αγοράς φαινόταν να έχουν παρεισφρήσει και στην παιδεία, με εμφανή τον κίνδυνο να αλλοιώσουν σημαντικές όψεις της εκπαιδευτικής λειτουργίας.²⁴⁸⁷ Η λογική αυτή έπρεπε να αντιστραφεί, όπως είχε συμβεί και στις αρχές της δεκαετίας του '90. Από την ποιότητα της εκπαίδευσης δεν εξαρτούσε απλώς την παραγωγικότητα, αλλά την αυξημένη ή όχι δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών στις κοινωνικές διεργασίες, την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών. Η πολυήμερη κινητοποίηση στόχευε και στη ριζική αντιμετώπιση των προβλημάτων του στελεχιακού. Το βασικό αίτημα για αδιάβλητο και αξιοκρατικό σύστημα επιλογής μπορεί να μη βρίσκεται μεταξύ των διεκδικήσεων που προτάσσονται, αλλά από δω και πέρα θα επαναλαμβάνεται συνεχώς.²⁴⁸⁸

Η αναβαθμισμένη ολομέλεια των προέδρων θα συμπεριλάβει την προηγούμενη θεματική στο διεκδικητικό πλαίσιο των κινητοποιήσεων.²⁴⁸⁹ Η ομοσπονδία θεωρούσε το δίκαιο των προτάσεων της αυταπόδεικτο. Και αυτό γιατί για καθεμιά είχαν προηγηθεί πολύχρονες συζητήσεις, χωρίς να έχουν δρομολογηθεί συγκεκριμένες λύσεις.²⁴⁹⁰

---

²⁴⁸⁶ Δ.Β.,1086:1.

²⁴⁸⁷ Δ.Β.,1086:3.

²⁴⁸⁸ Ο.π.:4,11,15. Το αίτημα που προτασσόταν εδώ και αρκετά χρόνια ήταν η αύξηση των δαπανών για την παιδεία στο 15%.

²⁴⁸⁹ Ο.π.:6,10. Για παράδειγμα, η Δ.Ο.Ε. έκανε λόγο για μισθολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ ομοειδών κλάδων, εννοώντας δασκάλους και καθηγητές ή για «...άναρχη πολιτική μισθών, (με) ρυθμίσεις που ανοίγουν το δρόμο για κλαδικά μισθολόγια και οδηγούν στον κατακερματισμό του συνδικαλιστικού μας κινήματος». Πραγματικά, τα επιμέρους μισθολόγια θα θεωρηθούν σε κάθε εποχή ο δούρειος ίππος της ενότητας των εργαζομένων, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα.

²⁴⁹⁰ Ο.π.:13.

Η συμμετοχή στην απεργία θα ανταποκρινόταν στις προσδοκίες της ηγεσίας.²⁴⁹¹ Κατά τη διάρκειά της πραγματοποιείται συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας, η οποία θα απέβαινε άκαρπη. Μία δεύτερη καταλήγει σε αποτυχία, προκαλώντας τη συνέχιση της απεργίας στο μεγαλύτερο τμήμα του Φεβρουαρίου του 1997.²⁴⁹² Η αναστολή των κινητοποιήσεων αποφασίζεται από την ολομέλεια των προέδρων στις 19 του ίδιου μήνα.²⁴⁹³ Για να ακολουθήσει η Α.Δ.Ε.Δ.Υ., η οποία κατεβαίνει σε κινητοποιήσεις στις 25 του μήνα με μισθολογικά κυρίως αιτήματα. Επρόκειτο, λοιπόν, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα έντασης. Στο τέλος του, η ομοσπονδία θα αποτιμούσε όσα είχαν συμβεί ή όσα έπρεπε να γίνουν και δεν έγιναν κατά τη διάρκειά του.²⁴⁹⁴ Ήθελε να αποφύγει, όπως έλεγε, την «*ατέρμονη κρισιολογία και τις μεμψίμοιρες αντιπαραθέσεις*» περί υψηλής αγωνιστικότητας κάποιων ή έλλειψή της για κάποιους άλλους.

Από οργανωτικής πλευράς είχαν παρατηρηθεί προβλήματα στη λειτουργία της ολομέλειας των προέδρων. Γι' αυτό οι εκπρόσωποι του συνδικάτου ζητούν από την επόμενη γενική συνέλευση (66^η) τη διαμόρφωση του κανονισμού λειτουργίας ενός νέου οργάνου, ώστε να εξασφαλιστεί η μεγαλύτερη δυνατή αντιπροσωπευτικότητα στη λήψη των αποφάσεων. Επίσης, ο χαρακτηρισμός της απεργίας ως κοινωνικού, κατ' εξοχήν, αγώνα έθετε μια σειρά από ερωτήματα για τη φύση και το περιεχόμενο αυτών των αγώνων.²⁴⁹⁵ Ιδιαίτερα για μια κινητοποίηση που θεωρούνταν η πιο έντονη της τελευταίας τριακονταετίας.²⁴⁹⁶

Η Δ.Ο.Ε. συμπέρανε ότι είχε καταφέρει να διασφαλίσει και να επεκτείνει τις κατακτήσεις της. Κατά ένα μη τυχαίο τρόπο η εκτίμηση αυτή θεωρούνταν *πολιτικοσυνδικαλιστική*.²⁴⁹⁷ Σε αυτή τονίζεται η ανάγκη διατύπωσης των αιτημάτων που έθετε το συνδικαλιστικό κίνημα με νέα, ποιοτικά χαρακτηριστικά «...τα οποία θα αμφισβητούν, κατά κύριο λόγο, τη δομή της κοινωνίας, τις εργασιακές σχέσεις, τους σκοπούς και τους στόχους της εκπαίδευσης και δεν θα εξαντλούνται στις μικρές

---

²⁴⁹¹ Ο.π.:17.

²⁴⁹² Ο.π.:18-19,23;1087:6.

²⁴⁹³ Δ.Β.,1086:21.

²⁴⁹⁴ Ο.π.:2,21;1087:6.

²⁴⁹⁵ Οι Ball & Peters (2001:203) υποστηρίζουν ότι σε ανάλογες περιπτώσεις η στρατηγική που ακολουθείται από τα συνδικάτα επηρεάζεται από το είδος του ζητήματος, αλλά και από το βαθμό στον οποίο το ζήτημα αυτό αφορά (ή μπορεί να παρουσιαστεί ότι αφορά) ένα ευρύτερο κοινό.

²⁴⁹⁶ Δ.Β.,1087:1.

²⁴⁹⁷ Ο.π.:3.

οικονομικές διεκδικήσεις και στις κλαδικές ικανοποιήσεις».²⁴⁹⁸ Κάθε αξιολογη πρόταση ανασυγκρότησης του συνδικαλιστικού κινήματος όφειλε να μελετήσει ένα σημαντικό παράγοντα: τον (τους) τρόπο (-ους) δράσης και διεκδίκησης.

Η ιστορική συγκυρία επέτασσε, κατά τη γνώμη των δασκάλων, την επανεξέταση αυτών των θεμάτων. Έτσι, πριν προχωρήσει το συνδικάτο σε οποιαδήποτε μορφή αγώνα, έπρεπε να οριοθετήσει με ακρίβεια το πλαίσιο των αιτημάτων του, τον τρόπο διεκδίκησης, το χρόνο και το πλαίσιο τακτικής/στρατηγικής που θα ακολουθηθεί. Συνεπώς, «η απλή καταγραφή των αιτημάτων δεν αποτελεί προγραμματισμό ουσίας. Η ιεράρχηση των αιτημάτων ως αποτέλεσμα προβληματισμού, πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τις ανάγκες των εργαζομένων, τις συγκεκριμένες κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικές συνθήκες και το πλαίσιο στρατηγικής. Το δόγμα που επιμένει στη λογική ταξικοί-κλαδικοί αγώνες-απεργίες και αντίστροφα, αν δεν υπάρχουν απεργίες=δεν υπάρχουν ταξικοί-κλαδικοί αγώνες. Η απεργία είναι σίγουρα μια από τις πιο δυναμικές μορφές πάλης, αλλά όχι πάντα και η πιο αποτελεσματική».²⁴⁹⁹

Σημείο-κλειδί για το συνδικάτο θεωρείται ο τρόπος διαχείρισης των αγώνων. Αυτό που χρειαζόταν κάθε φορά ήταν η ενεργός συμμετοχή των μελών του (εκπαιδευτικών) και η επιλογή της ορθής μορφής δράσης. Το διακύβευμα, η διεκδίκηση θα αποτελούσε τη θετική σύνθεση όλων των τάσεων και των ρευμάτων που δρούσαν στο εσωτερικό του. Έτσι, δε θα λειτουργούσαν διασπαστικά ούτε θα εγκλωβίζονταν στα γρανάζια μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων. Τα τελευταία έφθειραν ακόμη και εκείνες τις συνθήκες που ήταν ευνοϊκές για το ίδιο το συνδικαλιστικό κίνημα, ενώ επέτρεπαν το χαρακτηρισμό των αιτημάτων του ως συνεχνιακών.

Η ομοσπονδία, λοιπόν, αναγνώριζε ότι το εσωτερικό της δεν ήταν ένας ομοιογενής συνδικαλιστικά χώρος, αλλά συγκροτούνταν από διαφορετικές τάσεις. Σημαντικό ήταν αυτός ο κοινωνικός χώρος να μπορεί να συναποφασίζει. Επιπλέον, να επιλέγει τον κατάλληλο συνδικαλιστικά χρόνο για να επιτυγχάνει την ικανοποίηση των αιτημάτων του. Μετά τη συναπόφαση ακολουθούσε η συνεκτίμηση των συνθηκών, του συσχετισμού των δυνάμεων. Η επιλογή των αιτημάτων, ο τρόπος

---

²⁴⁹⁸ Ο.π.:4. «Είναι σαφές τα τελευταία χρόνια ότι η διεκδίκηση ενός οικονομικού αιτήματος, το οποίο ικανοποιείται ως προς τον άλφα ή βήτα βαθμό, δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να ενεργοποιήσει και να συσπειρώσει ουσιαστικά τους εργαζόμενους. Αιτήματα τα οποία απαιτούν ουσιαστικές θεσμικές αλλαγές είναι εκείνα τα οποία απαιτούν συνεχή ενεργοποίηση των εργαζομένων, συσπείρωση και διαρκή αγωνιστική ετοιμότητα».

²⁴⁹⁹ Ο.π..

διεκδίκησης και ο χρόνος εντάσσονται σε μία ενιαία στρατηγική που επιλέγει και ιεραρχεί τους στόχους και εξειδικεύει τα πεδία της αγωνιστικής δράσης. Επομένως, η τρίτη λέξη-κλειδί ήταν η εξειδίκευση.²⁵⁰⁰

Η παράθεση αυτών των απόψεων δείχνει τη δυνατότητα του συνδικάτου να φτάνει σε υψηλού επιπέδου αναλύσεις. Η συνθετική αυτή ικανότητα αποτελεί ένδειξη ύπαρξης εσωτερικών διεργασιών αναζήτησης με σημαντικό βάθος. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζεται η αδυναμία σύμπτυξης «μετώπου παιδείας». Η συμπόρευση με τις άλλες εκπαιδευτικές οργανώσεις παρουσίαζε εξαιρετική δυσκολία.²⁵⁰¹ Κρίσιμο ερώτημα για τη Δ.Ο.Ε. ήταν πώς και με ποιες προϋποθέσεις μπορούσε να γίνει αυτό.²⁵⁰² Στις περισσότερες των περιπτώσεων που επιλέχτηκε η κοινή συνδικαλιστική έκφραση του συνόλου του εκπαιδευτικού κόσμου, τα αποτελέσματα ήταν θετικά. Αυτό, όμως, απαιτούσε την άρση δύο εμποδίων: α) της νοοτροπίας εκείνης που ήθελε διαχωρισμούς μεταξύ των εκπαιδευτικών των δύο βαθμίδων και β) την έλλειψη συνέχειας και συνέπειας σε αυτές τις πρωτοβουλίες.

Οποιαδήποτε συνεργασία δεν εκτεινόταν σε βάθος χρόνου και είχε ευκαιριακά χαρακτηριστικά, προσδιοριζόμενη από τις επιμέρους-συγκυριακές ανάγκες των εκπαιδευτικών οργανώσεων, μπορούσε να οδηγήσει σε αποτελέσματα αντίθετα από τα αναμενόμενα. Αυτό που είχε γίνει κατ' επανάληψη ήταν να υπερθεματίζουν διάφορες ομάδες υπέρ της ενίσχυσής της, αλλά στη συνέχεια να την ξεχνούν. Αυτό το σχήμα, μπορεί ευκαιριακά να λειτουργούσε, αλλά οι πιθανότητες να έχει προοπτική και να αντέξει στο χρόνο ήταν περιορισμένες.

Κατά συνέπεια, πρόβαλλε ως αδήριτη η ανάγκη για ένα από κοινού (πανεκπαιδευτικό) συμφωνημένο πλαίσιο αρχών, στόχων και διεκδικήσεων, με ταυτόχρονο καθορισμό συγκεκριμένων αγωνιστικών κινητοποιήσεων για την ικανοποίησή των πρώτων. Για όσους πίστευαν σε ανάλογες πρωτοβουλίες, η ισότιμη μεταχείριση των εκπαιδευτικών δεν θεωρούνταν ισοπέδωση. Το χρονικό

---

²⁵⁰⁰ Ο.π. Η εξειδίκευση, φυσικά, απαιτούσε τη διατύπωση των αιτημάτων, την παραγωγή πολιτικο-συνδικαλιστικού λόγου. Αυτό που τόνιζε το συνδικάτο ήταν ότι «...πρέπει επιτέλους να συμφωνήσουμε, σε όποιο βαθμό αυτό είναι εφικτό, στην ανάγκη αυτόνομου συνδικαλιστικού λόγου, ο οποίος, σε κάθε περίπτωση θα εξυπηρετεί την προβολή και διεκδίκηση των αιτημάτων, χωρίς να θέτει «σινικά τείχη» ανάμεσα στην πολυφωνία των παρατάξεων».

²⁵⁰¹ Δ.Β., 1088:45. Από τις εργασίες της 66^{ης} γενικής συνέλευσης.

²⁵⁰² Ο.π. Σύμφωνα με τον πρόεδρο της ομοσπονδίας «...η εκπαίδευση είναι ενιαία. Τα προβλήματά της είναι κοινά, τα οράματα τα ίδια και οι στόχοι κοινοί. Επομένως, κοινοί πρέπει να είναι οι αγώνες, κοινή και ενωτική η αγωνιστική μας παρέμβαση... Όλοι μας αναγνωρίζουμε ότι οι δύο κλάδοι, πέρα από τις επιμέρους ιδιαιτερότητες που είναι φυσικό να έχουν, έχουν κυρίαρχα κοινά στοιχεία που προσδιορίζουν τη συνολικότερη φυσιογνωμία τους και επιβάλλουν την ενιαία συνδικαλιστική έκφρασή τους τόσο ως προς την επιστημονική συγκρότηση του εκπαιδευτικού δυναμικού όσο και ως προς την κινητικότητα των εκπαιδευτικών από τη μια βαθμίδα στην άλλη».

διάστημα που ακολουθεί θέτει σε δοκιμασία αυτό το σύνολο των ιδεών. Η ομοσπονδία θα τις ανέπτυξε περισσότερο, αναφερόμενη στο ρόλο και τη σημασία των «τοπικών κινήματων»²⁵⁰³.

Η τελευταία συνάντηση του συνδικαλιστικού έτους με την πολιτική ηγεσία πραγματοποιείται στις 8 Μαΐου.²⁵⁰⁴ Τα αποτελέσματα της θα αξιολογούνταν θετικά για αρκετά θέματα χαμηλής πολιτικής όπως: η εξομίωση πτυχίων, το ωράριο των εκπαιδευτικών, ο διορισμός πρόσθετου προσωπικού ώστε να απαλλαγούν οι διευθυντές από ένα μέρος των διδακτικών τους καθηκόντων, η επέκταση των τμημάτων δημιουργικής απασχόλησης κ.ά. Τα φλέγοντα, όμως, παρέμεναν στην ημερήσια διάταξη. Η Δ.Ο.Ε. διακήρυττε προς κάθε κατεύθυνση πως θα τα διεκδικούσε με τον ίδιο τρόπο, σταθερά και αταλάντευτα.

Οι συζητήσεις με το υπουργείο Παιδείας που γίνονται μέσα στο καλοκαίρι²⁵⁰⁵ δε θα επηρεαστούν, αφού συγκεκριμένα μέτρα δεν είχαν ανακοινωθεί ακόμη. Η ομοσπονδία ζητά την άμεση αντιμετώπιση των προβλημάτων, ώστε να αρχίσει ομαλά η νέα σχολική χρονιά. Μεταξύ αυτών συγκαταλεγόταν η επιλογή των στελεχών της εκπαίδευσης. Τα πράγματα, όμως, παίρνουν διαφορετική τροπή από το τέλος του καλοκαιριού του 1997. Η κατάργηση της επετηρίδας διορισμού και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού θα μετατρέπονταν σε σημεία σύγκρουσης με το υπουργείο Παιδείας.²⁵⁰⁶ Η αντίδραση της ομοσπονδίας ήταν έντονη.²⁵⁰⁷

Η πολιτεία παρουσιαζόταν να κωφεύει στις προτάσεις του συνδικάτου για διάλογο.²⁵⁰⁸ Τελικά, η συνάντηση των δύο φορέων δράσης θα πραγματοποιηθεί (11/11) υπό συνθήκες που δεν αποτελούσαν καλούς οιωνούς.²⁵⁰⁹ Οι εκπαιδευτικοί έθεταν το στελεχιακό στην κορυφή της ατζέντας,²⁵¹⁰ εστιάζοντας σε δύο συνιστώσες

---

²⁵⁰³ Σύμφωνα με τον A. Heywood (2008:396-400) «ένα κοινωνικό κίνημα είναι μια ορισμένη μορφή συλλογικής συμπεριφοράς στην οποία το κίνητρο της δράσης προκύπτει κυρίως από τις στάσεις και τις επιδιώξεις μελών που δρουν κατά κανόνα εντός ενός χαλαρού οργανωτικού πλαισίου. Η συμμετοχή σε ένα κοινωνικό κίνημα απαιτεί περισσότερο ένα βαθμό αφοσίωσης και πολιτικής δράσης παρά τυπική ή επίσημη ένταξη. Πάνω απ' όλα τα κοινωνικά κινήματα κινητοποιούν. Το κοινωνικό κίνημα διαφέρει από την αυθόρμητη μαζική δράση...καθόσον απαιτεί έναν ορισμένο βαθμό εκούσιας και σχεδιασμένης δράσης για την επίτευξη ενός αναγνωρισμένου κοινωνικού στόχου». Δες σχετικά: Tilly (2007) και Della Porta (2010).

²⁵⁰⁴ Δ.Β., 1087:48.

²⁵⁰⁵ Δ.Β., 1088:85. Πρόκειται για τη συνάντηση του υπουργού Παιδείας με το νεοεκλεγέν διοικητικό συμβούλιο στις 24/7/1997. Επίσης, θα πραγματοποιούνταν ενημερωτικές επαφές και με τα πολιτικά κόμματα.

²⁵⁰⁶ Δ.Β., 1087:50-52;1089:1. Η ψήφιση του ν. 2525/1997 είχε διαμορφώσει το κατάλληλο κλίμα.

²⁵⁰⁷ Δ.Β., 1087:54-64.

²⁵⁰⁸ Δ.Β., 1089:12. Η Δ.Ο.Ε. είχε ζητήσει τέσσερις φορές συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας (2/8, 1/9, 21/9, 20/10) χωρίς να το επιτύχει.

²⁵⁰⁹ Ο.π.

²⁵¹⁰ Η κατακλείδα της ήταν ό,τι αφορούσε το ν. 2525/1997.

του: στην επιλογή των διοικητικών κυρίως στελεχών και στην κατάργηση του π.δ. 398/1995. Κατά την άποψή τους, οι ελλείψεις του τελευταίου είχαν παίξει καταλυτικό, αν όχι καθοριστικό, ρόλο στο πρώτο ζήτημα.

Η πραγματοποίηση δυναμικών κινητοποιήσεων ήταν πολύ κοντά. Θα άρχιζε τον Νοέμβριο του 1997 (25) με την απεργία της Α.Δ.Ε.Δ.Υ.²⁵¹¹ Όπως κάθε φορά, η Δ.Ο.Ε. θα προσαρτούσε τα δικά της αιτήματα στα υπερκείμενα της τριτοβάθμιας οργάνωσης. Η τακτική αυτή επαναλαμβάνεται και στην επόμενη κινητοποίηση του δημοσιοϋπαλληλικού συνδικαλιστικού κινήματος, με τη συμμετοχή και της Γ.Σ.Ε.Ε., το Δεκέμβρη (18) του ίδιου χρόνου.²⁵¹² Η ομοσπονδία θα επεδίωκε πάλι να αξιοποιήσει το μεσοδιάστημα των κινητοποιήσεων μέσα από διαδικασίες διαλόγου και ανταλλαγής γνώμων. Συνομιλητής της σε αυτή την περίπτωση ήταν ο υφυπουργός Παιδείας, τα αποτελέσματα όμως είναι πενιχρά.²⁵¹³

Η νέα χρονιά (1998) έβρισκε τα πνεύματα στην εκπαίδευση οξυμένα. Τα δύο ζητήματα που αναφέραμε παραπάνω όχι μόνο παρέμεναν για τους εκπαιδευτικούς, αλλά επέτειναν τις διαφωνίες. Με αυτά ως αιτήματα αιχμής, η ολομέλεια των προέδρων θα ενεργοποιούνταν και θα αποφάσιζε νέα κινητοποίηση το Φεβρουάριο (25).²⁵¹⁴ Ο συντονισμός των ενεργειών με την Ο.Λ.Μ.Ε. επιτυγχάνεται, όχι όμως χωρίς δυσκολίες.²⁵¹⁵ Στα βασικά αιτήματα καταγράφεται η ενίσχυση της δημοκρατικής λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος με βάση τις προτάσεις του συνδικαλιστικού κινήματος, η ενδυνάμωση των συλλογικών οργάνων στο σχολείο και στη διοίκηση της εκπαίδευσης.

Η συμμετοχή των δασκάλων είναι αυξημένη,²⁵¹⁶ ενώ το συνδικάτο προχωρά στο σχεδιασμό νέας κινητοποίησης για τα τέλη του μήνα.²⁵¹⁷ Αυτή θα πραγματοποιούνταν *«με δική του ευθύνη και πρωτοβουλία»*, όπως χαρακτηριστικά έλεγε, στις 3 Απριλίου.²⁵¹⁸ Οι αναφορές του ν. 2525/1997 σε αξιολογικούς μηχανισμούς (Ε.Α.Σ.Μ., Σ.Μ.Α.), καθώς και η πρόβλεψη για την πραγματοποίηση

---

²⁵¹¹ Δ.Β., 1087:21.

²⁵¹² Δ.Β., 1090:30.

²⁵¹³ Ο.π. Συνάντηση της 10^{ης}/12/1997 που, κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., ο υφυπουργός Παιδείας στα προβλήματα των δασκάλων *«ή απάντησε αρνητικά ή δεν έδωσε καμία απάντηση ή παρέπεμψε τις λύσεις τους στο μέλλον»*. Το συγκεκριμένο «τρίπτυχο» θα επαναληφθεί πάμπολλες φορές κατά τις επαφές των δύο φορέων για δεκαετίες.

²⁵¹⁴ Ο.π.:48;1092:12;1093:2.

²⁵¹⁵ Δ.Β.,1093:8. Η Δ.Ο.Ε. θεωρούσε καταλληλότερη ημερομηνία τις 20 του μήνα, αλλά δέχτηκε την 25^η μετά από παρέμβαση της Ο.Λ.Μ.Ε.

²⁵¹⁶ Ο.π.:1,9,13. Θα έφτανε το 76%.

²⁵¹⁷ Ο.π.:5.

²⁵¹⁸ Δ.Β.,1092:12.

διαγωνισμού για την πρόσληψη των εκπαιδευτικών είχαν μετατραπεί σε πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των φορέων της εκπαίδευσης.

Η Δ.Ο.Ε. προσπαθεί να αναιρέσει την υλοποίηση αυτών των μέτρων, που η ίδια θεωρούσε αντικειμενικά.²⁵¹⁹ Επιπλέον, η συνεργασία με την Ο.Λ.Μ.Ε. θα έφτανε σε υψηλό επίπεδο. Η ολομέλεια των προέδρων στρεφόμενη προς τα στελέχη της εκπαίδευσης ζητά να μην εμπλακούν σε οποιαδήποτε μορφή αξιολόγησης που δεν είχε τη συγκατάθεση της ομοσπονδίας.²⁵²⁰ Η πρόταση αυτή αποτελεί κεντρικό σημείο του διεκδικητικού πλαισίου.²⁵²¹

Ο συνδικαλιστικός φορέας αποφασίζει την πραγματοποίηση 48ωρης κινητοποίησης στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα. Ο κατάλληλος χρόνος θα καθοριζόταν από τις γενικότερες εξελίξεις στο χώρο της παιδείας. Τηρούσε, συνεπώς, στάση αναμονής. Η τελευταία ήταν αναγκαία για το ίδιο το συνδικάτο (ανασύνταξη δυνάμεων), αλλά και απαραίτητη, προκειμένου να ξεκαθαρίσει η κατάσταση που είχε διαμορφωθεί εντός του εκπαιδευτικού συστήματος.

Το επόμενο βήμα θα γίνει με την προκήρυξη 24ωρης απεργίας στις 27 Μαΐου, αλλά και δυναμικών ενεργειών κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής του διαγωνισμού των εκπαιδευτικών, με σκοπό την παρεμπόδιση της πραγματοποίησής του.²⁵²² Το γεγονός αυτό, καθώς και το ζήτημα της αξιολόγησης είχαν δημιουργήσει εκρηκτικό κλίμα. Αυτό θα επιταχύνει τις διαδικασίες, με αποτέλεσμα η προαναφερόμενη στάση αναμονής να είναι εξαιρετικά σύντομη. Η Δ.Ο.Ε. θα μετέφερε την 24ωρη απεργία αρκετά νωρίτερα, στις 3 Απριλίου. Πίστευε ότι όφειλε να προλάβει τις εξελίξεις.²⁵²³

Πεποίθησή της ήταν ότι η στάση του υπουργείου Παιδείας δεν άφηνε κανένα περιθώριο ελιγμών και η σύγκρουση διαγραφόταν καθαρά στον ορίζοντα. Οι προϋποθέσεις που είχε θέσει η πρόσφατη ολομέλεια των προέδρων υποστηριζόταν πως πληρούνταν στο ακέραιο. Αυτό που απέμενε ήταν η επιβεβαίωση ή όχι των φόβων της. Η Δ.Ο.Ε. ζητά υποστήριξη από ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δυνάμεων, ενώ η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. συνεπικουρεί τον αγώνα της. Η τελευταία θα συνέβαλε στη συντήρηση του αγωνιστικού κλίματος με την εξαγγελία απεργίας για τις 9 Απριλίου

---

²⁵¹⁹ Ο.π.:13.

²⁵²⁰ Δ.Β.,1093:2.

²⁵²¹ Ο.π.:3.

²⁵²² Ο.π.:4,5. Οι δύο εκπαιδευτικές ομοσπονδίες (Δ.Ο.Ε. και Ο.Λ.Μ.Ε.) θα προσέφευγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας για να επιτύχουν την κατάργηση του ν. 2525/1997.

²⁵²³ Ο.π.:28. Η εφαρμογή κυρίως του μέτρου του διαγωνισμού πρόσληψης σήμαινε, σύμφωνα με τους υπολογισμούς της Δ.Ο.Ε., την απόλυση 15.000 αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών.

του 1998.²⁵²⁴ Η τριτοβάθμια οργάνωση θα αναφερθεί στην προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων και των εργασιακών σχέσεων.

Σε κοινό κείμενο η Γ.Σ.Ε.Ε. και η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. επέρριπταν την ευθύνη για τη δημιουργία κλίματος σύγχυσης και αντιπαράθεσης στην πολιτεία.²⁵²⁵ Η σύγκρουση με αυτή θα αυξανόταν κατακόρυφα, ενώ οι προστριβές και οι εντάσεις στο εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος δε θα λείψουν.²⁵²⁶ Η ηγεσία του συνδικάτου πίστευε ότι κεντρικός προσανατολισμός της δράσης του όφειλε να είναι η αναμέτρηση με τα προβλήματα και όχι οι κάθε είδους έριδες. Αυτό μπορούσε να επιτευχθεί με την ενίσχυση της συλλογικότητας, τη γόνιμη αντιπαράθεση ιδεών και την κοινή πορεία όλων των δυνάμεων του κλάδου.

Οι επόμενες κρίσιμες ημερομηνίες για τη δράση του συνδικάτου είναι στις 11 και 12 Ιουνίου, που θα πραγματοποιούνταν ο διαγωνισμός με τον οποίο διαφωνούσε.²⁵²⁷ Τις μέρες αυτές πραγματοποιεί 48ωρη απεργία και κορυφώνει τον αγώνα που είχε αρχίσει πριν αρκετούς μήνες. Η ένταση θα έφτανε σε πρωτόγνωρο σημείο, αφού οι δάσκαλοι θεωρούσαν πως βασικές κατακτήσεις τους, με διάρκεια ακόμη και πριν από τη μεταπολίτευση, κατέρρεαν.²⁵²⁸ Γι' αυτό αναζητούνται «*πρόσφοροι τρόποι αντίδρασης*» για τη ματαίωση αυτών των επιλογών.

Η 67^η γενική συνέλευση, που θα λάβει χώρα στον απόηχο αυτών των αντιθέσεων, θα επιδιώξει τη σύνθεση των απόψεων. Έτσι, καταλήγει στην παραδοχή πως «*...τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την αποτελεσματικότητα...(ενός) αγώνα είναι ο σωστός σχεδιασμός, το διεκδικητικό πλαίσιο, η επιλογή του κατάλληλου χρόνου διεξαγωγής, οι συνεργασίες και (οι) συμμαχίες, η ανταπόκριση στις γενικότερες προσδοκίες του κοινωνικού συνόλου, η πλήρης αντιστοίχιση με τις διαθέσεις, τις προσδοκίες και τις δυνατότητες της βάσης και τέλος ο βαθμός συμμετοχής...*».²⁵²⁹ Την περίοδο της μεγάλης έντασης διαδεχόταν μία άλλη με έντονα τα στοιχεία της αναδιοργάνωσης.

---

²⁵²⁴ Ο.π.:29.

²⁵²⁵ Ο.π.:42. Ιδιαίτερα, για το ζήτημα του διαγωνισμού υποστηριζόταν ότι ισοδυναμούσε ουσιαστικά με απόλυση.

²⁵²⁶ Ο.π.:29.

²⁵²⁷ Ο.π.:1,39. Την ίδια περίοδο η Δ.Ο.Ε. θα συνδεθεί με την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, της οποίας θα ζητήσει τη συνδρομή και συνεργασία σε διάφορα ζητήματα.

²⁵²⁸ Ο.π.:43. Η Δ.Ο.Ε. υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι το υπουργείο Παιδείας εισήγαγε «*...καινοφανείς και επικίνδυνες διαδικασίες κρίσης των εργαζομένων*».

²⁵²⁹ Δ.Β.,1094:80.

Το διάστημα αυτό διαρκεί έως και τους πρώτους μήνες του νέου ομοσπονδιακού έτους (1998-1999). Καθώς το ζήτημα του διαγωνισμού των εκπαιδευτικών συζητιόνταν στο αρμόδιο τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας (26/11), η ομοσπονδία θα επεδίωκε να «πλαισιωθεί» η συγκεκριμένη διαδικασία με κινητοποιήσεις από τη μεριά της εκπαιδευτικής κοινότητας.²⁵³⁰ Έτσι, πραγματοποιεί 24ωρη προειδοποιητική απεργία στις 15 Δεκεμβρίου με διεκδικητικό περιεχόμενο αυτό των τελευταίων 10 περίπου μηνών.²⁵³¹ Στον επίλογο των αιτημάτων υπογράμμιζε την ανάγκη θεσμοθέτησης όχι απλά κάποιων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων (μια φράση που κινδύνευε να γίνει του συρμού, δηλαδή κενή περιεχομένου), αλλά ουσιαστικών εκπαιδευτικών αλλαγών.²⁵³²

Οι δάσκαλοι διαπίστωναν ότι ο νέος τρόπος πρόσληψης προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.) φαινόταν να παγιώνεται, παρά το γεγονός ότι ερευνούνταν η συνταγματική του βάση στο αρμόδιο δικαστήριο. Το δε υπουργείο Παιδείας παρουσιαζόταν να κωφεύει στις απόψεις τους. Έτσι, στις 25 Ιανουαρίου του 1999 κατέρχονται σε μια ακόμη κινητοποίηση.²⁵³³ Είχαν σχηματίσει την άποψη ότι οι διεκδικήσεις τους είχαν αποκτήσει ποιοτικά χαρακτηριστικά «...και όχι τα χαρακτηριστικά της «συντεχνίας», που ορισμένοι επιχειρούν να προσδώσουν στον κλάδο».²⁵³⁴

Αρκετές από αυτές τις σκέψεις θα καταγράφονταν στην ετήσια έκθεση πεπραγμένων (1998-1999). Σε αυτό το κείμενο αναστοχασμού, το συνδικάτο δήλωνε ότι επεδίωκε να άρει τα αδιέξοδα και να εκτιμήσει σωστά το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο καλούνταν να δράσει. Μόνο μέσα από αυτή τη διαδικασία θα μπορούσε να βγάλει τα κατάλληλα συμπεράσματα για το νόημα και το περιεχόμενο των ενεργειών του, να διαμορφώσει περισσότερο ρεαλιστικούς στόχους για το μέλλον. Οι λέξεις που κυριαρχούν είναι συναπόφαση, συλλογική βούληση, συλλογική συνείδηση.²⁵³⁵ Η προβολή των πολιτικών χαρακτηριστικών της

---

²⁵³⁰ Δ.Β.,1096:14. Στις 7/12 θα συναντηθεί για τα θέματα της παιδείας με τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κ. Καραμανλή.

²⁵³¹ Ο.π.:4,15.

²⁵³² Ο.π.:14.

²⁵³³ Ο.π.:32. Δεν καταγράφουμε τις πολλές στάσεις εργασίας που είχαν πραγματοποιηθεί έως τότε, για τα ίδια θέματα και με το ίδιο διεκδικητικό πλαίσιο.

²⁵³⁴ Ο.π. Σύμφωνα με μία μερίδα της κοινής γνώμης, οι εκπαιδευτικοί είχαν γαντζωθεί σε έναν τρόπο επιλογής και πρόσληψης που δε συμβάδιζε με την εποχή και τις ανάγκες της εκπαίδευσης.

²⁵³⁵ Δ.Β.,1098:3,4,8. Θα σταχυολογήσουμε ορισμένες διαπιστώσεις της κοινωνικο-οικονομικής ανάλυσης που καταγράφεται σε αυτό το κείμενο. Έτσι «...η νέα τεχνολογία εισβάλλει παντού και σαρώνει τους παραδοσιακούς τρόπους άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Η κλειστή εθνική οικονομία με το γνωστό κρατικό παρεμβατισμό αποτελεί παρελθόν...Αυτή η νέου τύπου καπιταλιστική συσσώρευση απειλεί να σαρώσει κάθε γνωστό κοινωνικό

λειτουργίας του και των επιλογών του παρουσιάζονται ως συστατικό στοιχείο του ως οργανωμένης ομάδας. Για τη Δ.Ο.Ε., οι κοινωνικές ανάγκες επιβάλλουν την εξέλιξη των εκπαιδευτικών συστημάτων. Από το βαθμό ανταπόκρισης στην ικανοποίηση αυτών των αναγκών κρίνεται η βιωσιμότητά τους. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον δε χωρούσαν κανενός είδους συντεχνιασμοί.

Τα κρίσιμα, όμως, ερωτήματα θα τεθούν λίγο πιο κάτω. Αυτά αφορούσαν την έκταση και την αποτελεσματικότητα των αγώνων²⁵³⁶ στους οποίους είχε αποδυθεί η ομοσπονδία κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα. Ήταν ισχυρή η εντύπωση ότι μπορούσαν να επιτευχθούν τα ίδια αποτελέσματα με μικρότερους σε διάρκεια αγώνες. Προκειμένου να δοθεί μια αντικειμενική απάντηση, το συνδικάτο έθετε έξι ερωτήματα, η απάντηση των οποίων αποσκοπούσε στην ενδοσκόπηση των επιλογών, των προτεραιοτήτων, των στόχων, των μεθόδων και των χειρισμών του.

Τα ερωτήματα αυτά ήταν: α) ποιους στόχους είχε θέσει η Δ.Ο.Ε. ως συλλογικότητα και ποιο ήταν το μήνυμα που στο τέλος έφτανε στο κοινωνικό σύνολο, β) ποιους στρατηγικούς συμμάχους είχε διασφαλίσει και με ποια λογική συνεργασίας (ισότιμων εταίρων ή ηγεμόνων και ουραγών;), γ) πώς εντάχθηκε το μαθητικό κίνημα στην όλη δυναμική του κινήματος των εκπαιδευτικών (προβλήθηκε το επιμέρους και αγνοήθηκε το σύνολο; Υπήρξε κακός χειρισμός του θέματος εκ μέρους των εκπαιδευτικών και ποιες ήταν οι συνέπειες;), δ) πώς αντιμετώπισε το σύνολο σχεδόν των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων τις εκπαιδευτικές αλλαγές και τις συνακόλουθες κινητοποιήσεις, ε) ποιο ήταν το πρακτικό αποτέλεσμα αυτής

μοντέλο, που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στις χώρες της Ευρώπης και στηρίχθηκε στις αρχές της πλήρους απασχόλησης, της προστασίας των εργαζομένων και του κοινωνικού κράτους... Ταυτόχρονα, οι εργαζόμενοι μέρα με τη μέρα συνειδητοποιούν ολοένα και περισσότερο, ότι αυτές οι οικονομικές συγκλίσεις συντελούνται με δημοκρατικό και κοινωνικό έλλειμμα, με όρους που η επικυριαρχία του κεφαλαίου επιβάλλει... Οι νέες γενιές απειλούνται από το φάσμα της ανεργίας ή της υποαπασχόλησης. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας αξιόπιστης αναπτυξιακής διαδικασίας υποχωρούν... Η οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας και η δημιουργία ισχυρής οικονομίας μπορεί να συντελεστεί μόνο με όρους κοινωνικής προστασίας και συνοχής. Η αναπτυξιακή διαδικασία οφείλει να συμπορεύεται με την κοινωνική δημοκρατία και την κοινωνική διάσταση της οικονομίας. Ανάπτυξη σημαίνει ποιότητα ζωής για όλους». Το τελευταίο, που αποτελούσε και τον αντίλογο της Δ.Ο.Ε., μπορούσε να πραγματοποιηθεί «... με τη διατήρηση, βελτίωση και ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου που μας είναι γνωστό με το κράτος πρόνοιας, με τις κοινωνικές παροχές, με το σεβασμό στα εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα... Σε μια χωρίς όρους και όρια ανάπτυξη αντιτάσσουμε την κοινωνική οργάνωση της εκπαίδευσης... την προβολή του κοινωνικού στοιχείου στην αναπτυξιακή διαδικασία».

²⁵³⁶ Οι Ball & Peters (204-205) θεωρούν ότι «οι δυνατότητες κυρώσεων που έχουν τα εργατικά συνδικάτα, αν και σημαντικές, συνήθως δεν είναι τόσο εκτεταμένες όσο θεωρείται: συχνά αναγκάζονται να ξοδέψουν δυσανάλογα μεγάλο μέρος των πόρων τους για να επιτύχουν κάποιους από τους στόχους τους, χωρίς να χάσουν και την όποια συμπάθεια των πολιτών».

της πολύμηνης αναταραχής και στ) πώς αντέδρασε το σύνολο της βάσης στην όλη δυναμική των πραγμάτων.²⁵³⁷

Με αυτήν την αξιολογική προσπάθεια η ομοσπονδία αποσκοπούσε να καταδείξει το βαθμό της αποτελεσματικότητάς της και να ρυθμίσει, όπως έλεγε, τα του οίκου της. Τα παραπάνω ερωτήματα, συνεπώς, δεν ήταν τίποτε άλλο παρά κριτήρια που η ίδια έθετε, αποδεικνύοντας το βαθμό της συνδικαλιστικής της ωριμότητας. Αξιοσημείωτη είναι η απάντηση που έδινε στο έκτο και τελευταίο ερώτημα. Διαπιστωνόταν ότι η βάση του συνδικάτου είχε αντιδράσει στην όλη δυναμική των πραγμάτων «...με σκεπτικισμό και περισυλλογή, τουλάχιστον».²⁵³⁸ Αυτό αποτελούσε ανησυχητικό σημάδι για την πορεία του συνδικάτου.

Με βάση τις συγκεκριμένες ενδείξεις, κρινόταν απαραίτητη η οργανωτική και λειτουργική ανασυγκρότηση του συνδικάτου. Για την ηγετική ομάδα το αισθητήριο της βάσης ήταν σημαντικό. Θα παραδεχόταν ότι στο βαθμό που κατάφερνε να το εκφράσει, θα αντιστοιχιζόταν με τις προσδοκίες της.²⁵³⁹ Όταν είχε διφορούμενους προσανατολισμούς ή την απασχολούσαν άλλα, προκαλούσε αισθήματα αποστροφής στα απλά μέλη, τα οποία διαπίστωναν ένα αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στην κορυφή και τη βάση. Οι συνέπειες αυτής της διάστασης απόψεων, προσδοκιών, επιθυμιών, επιδιώξεων, σκέψεων κτλ. έπλητταν ολόκληρο το συνδικαλιστικό φορέα.

Ένα δεύτερο ζητούμενο, για το οποίο πολύς λόγος είχε γίνει τα τελευταία χρόνια ήταν η σχέση ενός οργανωμένου επαγγελματικού κλάδου με την πολιτική, τους θεσμούς της και τις λειτουργίες της. Για την ομοσπονδία ήταν αναγκαίος ο επιμερισμός αυτό του ζητούμενου σε ένα άλλο μικρότερο. Δεν την απασχολούσε, όπως υποστήριζε, τι έκανε ή τι δεν έκανε η εκάστοτε κυβέρνηση, αλλά τι ήταν δυνατό να κάνει ένα οργανωμένο και δυναμικό σύνολο για να προωθήσει τις θέσεις του. Δηλαδή, τι επιλέγει ως επιδίωξη-στόχο, πώς το αναπτύσσει, πώς το διεκδικεί, πώς οργανώνει τη δράση του, πώς αξιοποιεί τις δυνάμεις που διαθέτει.²⁵⁴⁰

Δύο στοιχεία, σύμφωνα με τις προηγούμενες απόψεις, μπορούσαν να διασφαλίσουν μια ανάλογη πορεία. Πρώτον, η ομοιογένεια της εργασιακής ομάδας στην οποία απευθυνόταν ο οργανωμένος κλάδος, κάτι που θεωρούνταν δεδομένο. Δεύτερον, μια μακρόπνοη πολιτική για το μέλλον του συνδικάτου. Οι εκπρόσωποι

---

²⁵³⁷ Ο.π.:6.

²⁵³⁸ Ο.π.

²⁵³⁹ Ο.π.:8.

²⁵⁴⁰ Ο.π.:7.

της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ομολογούσαν ότι «...δεν τη διαθέτουμε, γιατί ποτέ δεν την κατακτήσαμε. Και δεν την κατακτήσαμε, γιατί δεν μπορέσαμε να προσπεράσουμε την πεισματική εμμονή στο δικό μας δίκαιο, στη δική μας αλήθεια και να ελευθερώσουμε το δρόμο για τη δημιουργική σύνθεση. Κι όμως, η σύνθεση είναι μπροστά μας. Είναι ό,τι συγκροτεί το όραμα του κόσμου της εργασίας, που παλεύει για το δίκιο του σε μια πολύμορφη, πολυποίκιλη, πολυσυλλεκτική κοινωνία και σ' έναν κόσμο μεταβαλλόμενο και μάλιστα με ραγδαίους ρυθμούς».²⁵⁴¹ Φαίνεται ότι η ικανότητα αυτοκριτικής του συνδικάτου δεν είχε αμβλυνθεί από το πέρασμα του χρόνου. Μάλλον, το αντίθετο συνέβαινε.

Πάλι μια συλλογικότητα όπως η γενική συνέλευση (68^η) θα αποτελούσε το επιστέγασμα όλων αυτών των αναζητήσεων και προσανατολισμών.²⁵⁴² Νωρίτερα, είχε προηγηθεί συνάντηση με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας (6/5), μετά από πρόσκληση που είχε απευθύνει στους δασκάλους.²⁵⁴³ Σε αυτή θα αναγνωριστούν και από την πλευρά της πολιτείας οι ελλείψεις του υπάρχοντος επιλεκτικού πλαισίου (π.δ. 398/1995). Ως λύση θα συμφωνηθεί η συγκρότηση επιτροπής, η οποία θα επιφορτιζόταν με τη μελέτη του θέματος και την παραγωγή συγκεκριμένων προτάσεων εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.²⁵⁴⁴

Το νέο ομοσπονδιακό έτος (1999-2000) θα άρχιζε με σχετική ηρεμία.²⁵⁴⁵ Το πρώτο δίμηνο (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος) πραγματοποιείται συνάντηση του συνδικάτου με τους αρμόδιους του υπουργείου Παιδείας, χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα.²⁵⁴⁶ Ο ερχομός, όμως, του 2000 βρίσκει τους δασκάλους, για μια ακόμη φορά, σε κινητοποιήσεις. Η αρχή θα γινόταν το Φεβρουάριο (3) με κεντρικό αίτημα την κατάργηση του ν. 2525/1997.²⁵⁴⁷ Η συνέχεια δινόταν με 48ωρη απεργία ένα μήνα

²⁵⁴¹ Ο.π.:7.

²⁵⁴² Δ.Β.,1099:1.

²⁵⁴³ Δ.Β.,1098:11,48.

²⁵⁴⁴ Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Montlibert (2006:143): «μια κινητοποίηση διαρκεί συγκεκριμένο χρόνο. Μετά την καταστολή της στάσης ή την κατάπαυση της κινητοποίησης...είναι σπανιότατο να μην αναληφθούν τα θέματα των διεκδικήσεών τους από τους δρώντες της πολιτικής εξουσίας είτε για να παραπέμψουν για αργότερα την ικανοποίησή τους ή να τα διασπάσουν σε ανόμοια στοιχεία είτε για να συμπεριλάβουν και άλλους θεσμούς στην επίλυσή τους, κάτι που θα καθυστερήσει ακόμα περισσότερο την αντιμετώπισή τους ή να ανανεώσουν το λόγο κυριαρχίας, που αποκτά έτσι νέα νομιμότητα. Ωστόσο, παρ' όλους αυτούς τους περιορισμούς, η διαμαρτυρία ή η κινητοποίηση των κυριαρχημένων ομάδων δεν έχει σταθεί ανώφελη».

²⁵⁴⁵ Η πραγματοποίηση στάσεων εργασίας στις 11/11, 8/12, 16/12 και 21/12 προοιωνίζε ότι δε θα διαρκούσε για πολύ. Στις 22/12 το Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. θα αποστείλει πρόταση-εισήγηση στους συλλόγους για την πραγματοποίηση απεργιακών κινητοποιήσεων.

²⁵⁴⁶ Δ.Β.,1103:6. Επιπλέον, η ομοσπονδία θα ανέλυε διεξοδικά τις θέσεις του κλάδου σε αντιπροσωπείες των κομμάτων του κοινοβουλίου.

²⁵⁴⁷ Δ.Β.,1101:2,9. Αξιοσημείωτη είναι η διαφοροποίηση των προσδοκιών των εκπαιδευτικών, αφού τώρα διεκδικούν για τις δαπάνες της εκπαίδευσης, αντί για το 15% του κρατικού προϋπολογισμού που προέβαλλαν

αργότερα, το Μάρτιο (2-3).²⁵⁴⁸ Η Δ.Ο.Ε. θεωρούσε ότι είχε διαμορφωθεί το κατάλληλο κλίμα και οι αναγκαίες εκείνες προϋποθέσεις για την επίλυση των αιτημάτων της.²⁵⁴⁹

Ειδικότερα, στην απεργία του Φεβρουαρίου επανέφερε τη θεματική του στελεχειακού, ζητώντας τη σύνταξη νέου προεδρικού διατάγματος για την επιλογή του.²⁵⁵⁰ Τα ποσοστά συμμετοχής ήταν μικρά,²⁵⁵¹ ενώ οι εκπρόσωποι του συνδικάτου επανέρχονται στην προηγούμενη ανάλυση. Παρουσιαζόταν ως άμεση ανάγκη να πειστεί πρώτα και στη συνέχεια να κινητοποιηθεί η μεγάλη μάζα των μελών του, που παρουσίαζε σημάδια κόπωσης.²⁵⁵²

Οι εθνικές εκλογές της 9^{ης} Απριλίου θα διέκοπταν προσωρινά τη δράση του συνδικαλιστικού οργάνου. Οι επαφές που θα έχει με την πολιτεία αμέσως μετά (25/4) δε είχαν άμεσο αποτέλεσμα. Η πολιτική ηγεσία επιφυλασσόταν να απαντήσει, μόλις διαμόρφωνε συνολική εικόνα για τα αιτήματα και τις διεκδικήσεις των δασκάλων.²⁵⁵³ Παρόλα αυτά δήλωνε εξ αρχής ότι δεν τίθεται θέμα κατάργησης του ν. 2525/1997. Αντικείμενο διαλόγου μπορούσε να είναι η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών (βελτιώσεις του προηγούμενου νόμου), καθώς και οι επιλογές στελεχών.

Έτσι, το νέο συνδικαλιστικό έτος 2000-2001 θα άρχιζε με πρωτοβουλίες δυναμικής προβολής αυτών των αιτημάτων. Πρώτη η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. πραγματοποιεί απεργία τον Οκτώβριο (10), επιδιώκοντας την επίλυση θεσμικών και οικονομικών αιτημάτων.²⁵⁵⁴ Η Δ.Ο.Ε. ζητά από τα μέλη της να συμμετάσχουν μαζικά.²⁵⁵⁵ Η ίδια θα προχωρήσει αυτόνομα σε κινητοποιήσεις μερικούς μήνες αργότερα, το Δεκέμβριο

μέχρι τότε, το 5% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Την ίδια περίοδο η Δ.Ο.Ε. συμμετείχε στις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Συνδικαλιστικής Επιτροπής για την Εκπαίδευση (Ε.Τ.Υ.Ε.Ε.) (Δ.Β.,1098:38).

²⁵⁴⁸ Ο.π.:1.

²⁵⁴⁹ Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν ανέφερε ποιες ήταν αυτές.

²⁵⁵⁰ Ο.π.:7,9.

²⁵⁵¹ Ο.π.:8. Έφτασαν στο 47% και 30% αντίστοιχα.

²⁵⁵² Η έκθεση πεπραγμένων συχνά χαρακτηρίζεται συνοπτική. Σύμφωνα με το καταστατικό της Δ.Ο.Ε. (άρθρο 17, παρ. 17) το διοικητικό συμβούλιο της ομοσπονδίας υποβάλλει το συγκεκριμένο κείμενο προς έγκριση στην τακτική γενική συνέλευση του δεύτερου έτους της θητείας του, στην οποία «...*λογοδοτεί και ελέγχεται για την άσκηση της διοίκησης*» (Δ.Β.,1109:2). Όπως ορίζει, όμως, το άρθρο 23, παρ. 4, το Δ.Σ. αναφέρεται στη δράση του και στην ενδιάμεση της θητείας του γενική συνέλευση. Ειδικότερα, «*ο γενικός γραμματέας της Δ.Ο.Ε. συντάσσει και υποβάλλει στο Δ.Σ. για έγκριση την ετήσια έκθεση πεπραγμένων του Δ.Σ... με σκοπό να αποτελέσει τη βάση για συζήτηση και χάραξη της πορείας του... για το υπόλοιπο της θητείας του*» (Δ.Β.,1115:2;Δ.Β.,1127:3).

²⁵⁵³ Δ.Β.,1103:8,13.

²⁵⁵⁴ Δ.Β.,1105:2. Αιχμή του συνδικαλιστικού «δόρατος» για το Γενικό Συμβούλιο της τριτοβάθμιας οργάνωσης ήταν το 35ωρο και η παρεμπόδιση της εφαρμογής μονεταριστικών πολιτικών στην οικονομία και τις εργασιακές σχέσεις.

²⁵⁵⁵ Ο.π.:1,48.

(18),²⁵⁵⁶ ενώ είχε προηγηθεί το Νοέμβριο (28)²⁵⁵⁷ η από κοινού δράση με την Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Η αποτυχία των κλαδικών συλλογικών διαπραγματεύσεων (τον παρελθόντα Αύγουστο) και η πάροδος έξι μηνών από την πιο πρόσφατη συνάντηση με τους ιθύνοντες του υπουργείου είχαν πυροδοτήσει εκ νέου το κλίμα πόλωσης στην εκπαίδευση.²⁵⁵⁸

Ελπίδες για εκτόνωση της έντασης δημιουργεί η συνάντηση με τον υπουργό Παιδείας Π. Ευθυμίου που μεσολαβεί.²⁵⁵⁹ Η Δ.Ο.Ε. επιθυμούσε να πληροφορηθεί τις σκέψεις της άλλης πλευράς για το νέο πλαίσιο επιλογής του στελεχιακού δυναμικού που βρισκόταν στο στάδιο της μελέτης. Το Υ.Π.Ε.Π.Θ., από τη δική του πλευρά, δεσμευόταν για τη συνέχιση και ολοκλήρωση της θητείας του υπάρχοντος προσωπικού. Οι απαντήσεις που θα έπαιρνε η Δ.Ο.Ε, κυρίως στα οικονομικά θέματα, δε θα την ικανοποιούσαν. Γι' αυτό θα ακολουθήσει τον προγραμματισμό των κινητοποιήσεων που είχε αποφασίσει. Επιπλέον, το πλεονέκτημα της κατάθεσης, την ίδια περίοδο, του προϋπολογισμού του 2001 στη Βουλή επιταχύνει τα πράγματα.

Ο διδασκαλικός κόσμος θα ανέπτυσσε τις διεκδικήσεις που αφορούσαν το διοικητικό–καθοδηγητικό μηχανισμό του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι, θεωρεί απαραίτητη τη σύνταξη νέου προεδρικού διατάγματος σχετικά με τη διαδικασία επιλογής, καθώς και την αναμόρφωση του κανονισμού λειτουργίας των σχολείων. Αυτό το βασικό αίτημα στη συνέχεια επιμεριζόταν στις ακόλουθες θέσεις: α) την πιστοποίηση με σαφή και αντικειμενικό τρόπο των γνώσεων και των δεξιοτήτων των υποψηφίων, β) το συνδυασμό μετρήσιμων κριτηρίων–αξιολόγησης–συνέντευξης, γ) την ενίσχυση της αξιοκρατίας και δ) τη συμμετοχή ειδικευμένων επιστημόνων στα συμβούλια επιλογής.²⁵⁶⁰ Η οικονομική πτυχή του θέματος δεν παραβλέπεται, αφού η ομοσπονδία διεκδικεί το διπλασιασμό των επιδομάτων θέσης που λάμβαναν τα στελέχη της εκπαίδευσης.

Όσον αφορά την ενεργοποίηση και τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών, η Δ.Ο.Ε. θεωρεί ότι τα φαινόμενα των τελευταίων ετών επαναλαμβάνονταν υπό χειρότερη μορφή. Η πραγματικότητα ήταν κατώτερη των προσδοκιών, ενώ «...η επιφυλακτική

---

²⁵⁵⁶ Ο.π.:1,3;1109:4. Στην συνοπτική έκθεση πεπραγμένων για το συνδικαλιστικό έτος 2000-2001. Αναλυτικά πεπραγμένα είχαν υποβληθεί το 1999-2000.

²⁵⁵⁷ Δ.Β.,1106:2

²⁵⁵⁸ Ο.π.:2.

²⁵⁵⁹ Ο.π. Συνάντηση της 28^{ης}/11/2000.

²⁵⁶⁰ Ο.π.: 4;1109:5,6.

*στάση της βάσης και η μη συμμετοχή της σε ικανοποιητικό βαθμό στις κινητοποιήσεις, σε καμιά περίπτωση δεν σημαίνει ότι τα προβλήματα λύθηκαν. Αντίθετα, αυτά παραμένουν και καθημερινά οξύνονται».*²⁵⁶¹

Τα εσωτερικά ζητήματα, που είχαν αναλυθεί σε προηγούμενα κείμενα του συνδικάτου, έπρεπε να επανεξεταστούν. Θα αντιμετωπιστούν αρχικά με τα εξής μέτρα: α) τη μη εισήγηση απεργιακών κινητοποιήσεων για το χρονικό διάστημα που ακολουθεί με σκοπό να δοθεί ο αναγκαίος χρόνος ανασύνταξης δυνάμεων σε όλα τα επίπεδα, β) την αποδελτίωση των προτάσεων των πρωτοβάθμιων οργανώσεων και «...την ενημέρωση όλων για όλα», γ) τη συγκρότηση στο εσωτερικό του συνδικάτου αξιόπιστου²⁵⁶² προβληματισμού για την αποτελεσματικότερη αγωνιστική ανάπτυξη του κλάδου.

Κρινόταν αναγκαίος ο εντοπισμός και η αντιμετώπιση των προβλημάτων που είχαν παρατηρηθεί ή υπόβοσκαν στην εσωτερική οργάνωση του συνδικάτου. Ο πρώτος όρος ανασυγκρότησης θα υλοποιούνταν. Έτσι, η Δ.Ο.Ε. τον Απρίλιο του 2001 (4) θα ενεργοποιούσε ξανά τους απεργιακούς της μηχανισμούς.²⁵⁶³ Η συνέχεια δινόταν στις 26 του ίδιου μήνα με τη συμμετοχή της Γ.Σ.Ε.Ε. και της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Η απεργία αυτή προκαλεί τη ριζική αντιστροφή του κλίματος περίσκεψης που επικρατούσε στο εσωτερικό της, αφού επιτυγχάνει την κινητοποίηση του μεγαλύτερου αριθμού των δασκάλων.

Η προσπάθεια ρύθμισης των προβλημάτων του ασφαλιστικού συστήματος και οι λύσεις που πρότεινε η πολιτεία είχαν προκαλέσει την αντίδραση τους. Για το ίδιο θέμα, κηρύσσουν απεργία και τον επόμενο μήνα (17 Μαΐου). Το συνδικάτο έκρινε ως θετικά τα σημάδια συνδικαλιστικής–αγωνιστικής ανάκαμψης, ενώ η διάθεση της κυβέρνησης να αποσύρει τα επίμαχα μέτρα ερχόταν να επιβεβαιώσει το σκεπτικό του. Σύμφωνα μ' αυτό, «...το συνδικαλιστικό κίνημα έχει τη δύναμη να εμποδίσει δυσμενείς ρυθμίσεις, όταν οι ίδιοι οι εργαζόμενοι συμμετέχουν και στηρίζουν τις κινητοποιήσεις».²⁵⁶⁴

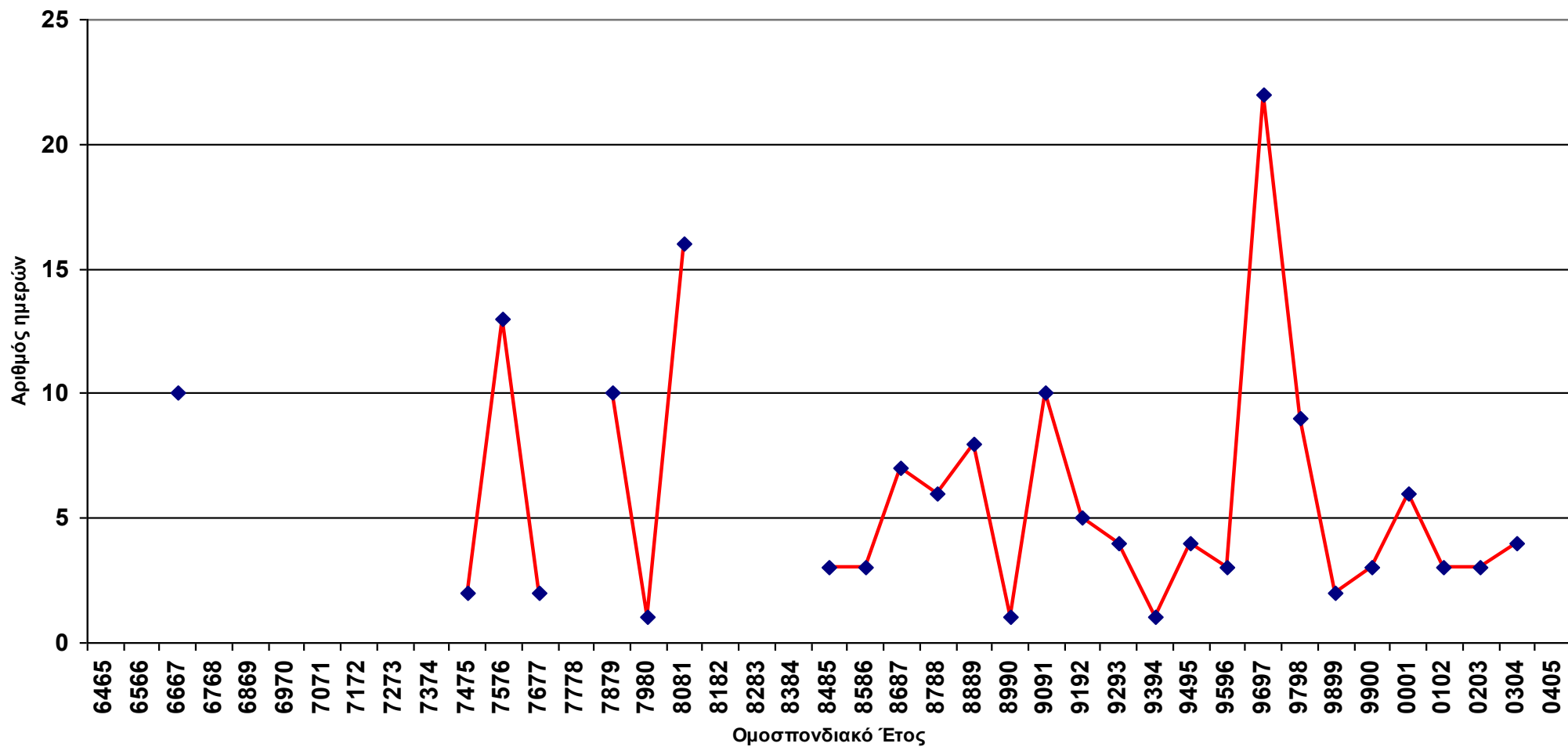
²⁵⁶¹ Δ.Β., 1107:4;1109:6.

²⁵⁶² Δ.Β., 1107:4. Ο όρος αναφέρεται στο πρωτότυπο.

²⁵⁶³ Δ.Β., 1109:7. Κυρίαρχο αίτημα ήταν ο διορισμός όλων των αναπληρωτών εκπαιδευτικών.

²⁵⁶⁴ Ο.π.

Συγκριτική παρουσίαση του συνόλου των απεργιών της Δ.Ο.Ε.

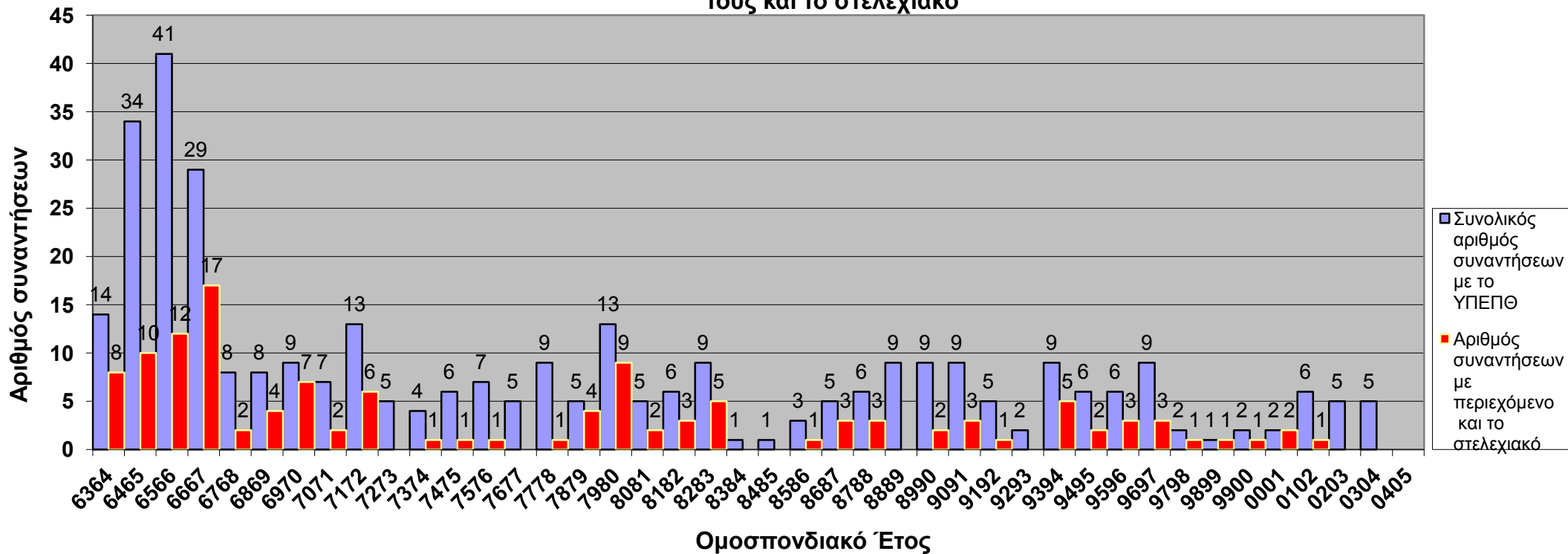

	Έτος											
Μήνας	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994		Σύνολο
Σεπτέμβριος	1	1	1			6						9
Οκτώβριος	1											1
Νοέμβριος	1			1			1			2		5
Δεκέμβριος		1	4	2		1	1			1		10
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995		
Ιανουάριος		1				3		1				5
Φεβρουάριος		2		3				1				6
Μάρτιος							2	1				3
Απρίλιος			1	2					1			4
Μάιος		2			1		1	1		1		6
Ιούνιος												
Σύνολο	3	7	6	8	1	10	5	4	1	4		49
Μήνας	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004		
Σεπτέμβριος												
Οκτώβριος						1			1			2
Νοέμβριος	1	2	1			1			3			8
Δεκέμβριος	1	2		1		1		1				6
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005		
Ιανουάριος				1			1					2
Φεβρουάριος		18	1		1							20
Μάρτιος					2							2
Απρίλιος			2			2	1	1				6
Μάιος	1					1	1	1				4
Ιούνιος			5									5
Σύνολο	3	22	9	2	3	6	3	3	4			55
											Γενικό σύνολο	161

Πηγή: Διδασκαλικό Βήμα;Σαλτερής,1998;25,80-81;Τουλούπης:118-139;Κατσαντώνης,1981:197-203.

Συγκριτική παρουσίαση των συναντήσεων της ΔΟΕ με το ΥΠΕΠΘ σε σχέση με αυτές που είχαν ως αντικείμενό τους και το στελεχιακό

Πίνακας 28

Συμμετοχή στις απεργιακές κινητοποιήσεις²⁵⁶⁵

Έτος	Ποσοστά συμμετοχής %	Έτος	Ποσοστά Συμμετοχής %
6465		Σεπ-90	
Οκτ-66		Σεπ-90	
6667		Δεκ-90	
6768		Ιαν-91	90
6869		Νοε-91	60
6970		Δεκ-91	35
7071		Μαρ-92	55
7172		Μαΐ-92	51
7273		Απρ-94	70
7374		Νοε-94	
Ιουν-75		Μαΐ-95	
Νοε-75		Δεκ-95	80
Μαρ-76	95	Μαΐ-96	65
Απρ-76	95	Νοε-96	70
Δεκ-76	98	Δεκ-96	
Δεκ-78	99	Φεβ-97	85
Μαΐ-79	85	Νοε-97	
Δεκ-79	99	Φεβ-98	76
Οκτ-80	96	Απρ-98	
Δεκ-80	62	Απρ-98	
Οκτ-84	73	Ιουν-98	
Σεπ-85	35	Δεκ-98	50
Οκτ-85	35	Ιαν-99	
Νοε-85	73	Φεβ-00	45
Σεπ-86	80	Μαρ-00	30
Δεκ-86	80	Οκτ-00	
Ιαν-87	70	Νοε-00	
Φεβ-87		Δεκ-00	31
Μαρ-87	40	Απρ-01	
Μαΐ-87		Απρ-01	95
Σεπ-87		Μαΐ-01	
Δεκ-87	64	Ιαν-02	50
Δεκ-87	42	Απρ-02	
Απρ-88	80	Μαΐ-02	
Ιουν-88		Δεκ-02	
Νοε-88	90	Απρ-03	
Δεκ-88	75	Μαΐ-03	
Φεβ-89	40	Οκτ-03	80
Απρ-89	30	Νοε-03	40
Μαΐ-90	70	Νοε-03	
Σεπ-90	70	2004	

²⁵⁶⁵Τα σχετικά στοιχεία προέρχονται από το Διδασκαλικό Βήμα. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι ορισμένες φορές καταγράφονται τα ποσοστά συμμετοχής κάθε τοπικού συλλόγου-πρωτοβάθμιας οργάνωσης στην αντίστοιχη κινητοποίηση, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις οι συγκεκριμένοι μέσοι όροι έχουν υπολογιστεί από τη Διδασκαλική Ομοσπονδία. Τα κενά του πίνακα δηλώνουν ότι το αντίστοιχο χρονικό διάστημα πραγματοποιήθηκε απεργία για την οποία όμως δεν διαθέτουμε στοιχεία όσον αφορά τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών.

Σε μία από τις συζητήσεις με το υπουργείο Παιδείας (25/7) γνωστοποιείται στην ομοσπονδία σχέδιο νόμου για την οργάνωση των περιφερειακών υπηρεσιών της γενικής εκπαίδευσης.²⁵⁶⁶ Η ίδια θα τόνιζε στους εκπροσώπους της πολιτείας τη σημασία που απέδιδε στο να μη αιφνιδιαστεί ο εκπαιδευτικός κόσμος, όπως είχε συμβεί στο παρελθόν, με την κατάθεση του κειμένου αυτού στο θερινό τμήμα της Βουλής. Τη στιγμή μάλιστα που εμπειρείχε θέματα άμεσου ενδιαφέροντος, όπως η αξιολόγηση. Ασάφεια, κατά την εκτίμηση των εκπαιδευτικών, χαρακτηρίζει τις απαντήσεις που δίνονται αναφορικά με τις οικονομικές τους διεκδικήσεις, αλλά και τη διαδικασία επιλογής του στελεχιακού δυναμικού.

Η επόμενη διαπραγμάτευση θα γινόταν μετά από αρκετούς μήνες (19/12). Η θεματολογία, όμως, δε είχε αλλάξει.²⁵⁶⁷ Το προαναφερθέν σχέδιο νόμου και τα παρεπόμενά του εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενα διαλόγου. Στο ερώτημα των δασκάλων εάν η αξιολόγηση θα συνδεόταν με τη μισθολογική τους εξέλιξη, η πολιτική ηγεσία δεν έπαιρνε θέση αποφεύγοντας ν' απαντήσει. Το ίδιο πολυνομοσχέδιο συνοδεύεται από σημαντικές αυξήσεις των επιδομάτων των θέσεων ευθύνης.

Η Δ.Ο.Ε. προσφεύγει στη δυναμική διεκδίκησή τους τον Ιανουάριο του 2002 (15), μετά την πάροδο αρκετού χρόνου από τις τελευταίες κινητοποιήσεις. Η κατάθεση του προαναφερόμενου πολυνομοσχεδίου με σαφή αναφορά, για πολλοστή φορά τα τελευταία χρόνια, στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού, ενεργοποιεί τα αντανακλαστικά της. Ερωτήματα, επίσης, προκαλεί ο τρόπος επιλογής του περιφερειακού διευθυντή εκπαίδευσης.²⁵⁶⁸

Η επανέναρξη των συζητήσεων με το ΥΠ.Ε.Π.Θ δε φαινόταν να οδηγεί κάπου (19/2).²⁵⁶⁹ Στο νόμο, πλέον, 2986/2002 η πολιτεία δεχόταν να γίνουν μόνο τροποποιήσεις, ενώ καθησυχαστική ήταν η δήλωση για αποδέσμευση οποιασδήποτε αξιολογικής διαδικασίας από τη μισθολογική εξέλιξη των δασκάλων. Η δεύτερη τη τάξει διεκδίκηση, η οικονομική αναβάθμισή τους, παραπέμπεται στο

---

²⁵⁶⁶ Δ.Β.,1110:62;1115:2.

²⁵⁶⁷ Δ.Β.,1112:12,16. Επιπλέον, η ομοσπονδία θα ενημέρωνε για τις θέσεις της τα κόμματα του κοινοβουλίου.

²⁵⁶⁸ Δ.Β.,1113:2;1115:4;1121:3. Είχε προηγηθεί, επίσης, η ψήφιση του πρώτου προϋπολογισμού σε ευρώ (του οικονομικού έτους 2002), που θα διαμεύσει πολλές ελπίδες των δασκάλων για καλυτέρευση της οικονομικής τους κατάστασης (Δ.Β.,1112:3).

²⁵⁶⁹ Δ.Β.,1113:3.

νέο μισθολόγιο που ετοιμαζόταν (για μια ακόμη φορά) και αφορούσε το σύνολο του δημόσιου τομέα.²⁵⁷⁰

Θα μεσολαβούσε ένα διάστημα, με κύριο χαρακτηριστικό τις στάσεις εργασίας. Αυτό διαρκεί έως τον Απρίλιο (11), όταν το συνδικάτο συμμετέχει σε απεργία της Α.Δ.Ε.Δ.Υ., μετά από απόφαση του γενικού συμβουλίου της τελευταίας.²⁵⁷¹ Η κινητοποίηση επαναλαμβάνεται και τον επόμενο μήνα, το Μάιο (29), με τις ίδιες διεκδικήσεις.²⁵⁷²

Η Δ.Ο.Ε. παραδέχεται ότι κατά το τελευταίο τετράμηνο του 2001 είχαν πραγματοποιηθεί τρεις συναντήσεις με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας. Η καλή αυτή πρακτική συνεχίζεται και το επόμενο έτος. Το συνδικάτο ομολογούσε ότι όποτε ζητήθηκε κάτι τέτοιο, *«το αίτημα ικανοποιήθηκε, ανεξάρτητα βέβαια από την έκβαση των συναντήσεων αυτών»*.²⁵⁷³ Η ετήσια γενική συνέλευση²⁵⁷⁴ (71^η) προσέφερε την ευκαιρία για συστηματική επεξεργασία των περισσότερων θεμάτων.²⁵⁷⁵

Το νέο ομοσπονδιακό έτος 2002-2003 άρχιζε με την ομοσπονδία να βρίσκεται σε στάση αναμονής σχετικά με τις πιθανές τροποποιήσεις των διατάξεων του ν. 2986/2002 (στις οποίες ανέμενε να προβεί η πολιτεία).²⁵⁷⁶ Έτσι, θα παρουσιάσει τα αιτήματά της στους πολιτικούς προϊσταμένους της εκπαίδευσης (1/11), με αμφίβολα αποτελέσματα.²⁵⁷⁷ Στα τέλη του 2002 παίρνει μέρος σε κινητοποίηση της Α.Δ.Ε.Δ.Υ.

---

²⁵⁷⁰ Την ίδια περίοδο η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. δημοσιεύει ανακοίνωση για την παιδεία στην οποία επέρριπτε την ευθύνη στην πολιτεία για *«τις χωρίς μελέτη, προγραμματισμό και διάλογο, μεταρρυθμίσεις που κατεδαφίζονται από τους εμπνευστές τους, δαπάναις των μαθητών, των οικογενειών τους και, εν τέλει, της προόδου του τόπου. Το διαρκώς αυξανόμενο άγχος των μαθητών και των οικογενειών τους και την αναντιστοιχία οικονομικού και ψυχικού κόστους με το παραγόμενο αποτέλεσμα»* (Ο.π.:20).

²⁵⁷¹ Δ.Β.,1114:18;1121:3. Τα αιτήματα αφορούσαν ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και την καθιέρωση νέου μισθολογίου με ενιαίες αρχές.

²⁵⁷² Δ.Β.,1115:35;1121:3. Η Δ.Ο.Ε. θα προσαρτούσε στα θέματα των εργαζομένων του ευρύτερου δημόσιου τομέα και τα δικά της αιτήματα, κυρίως αυτά που σχετίζονταν με το νόμο 2986/2002.

²⁵⁷³ Δ.Β.,1115:2. Επεδίωκε έτσι να αντιδιαστείλει την πρακτική αυτή με την έλλειψη ή την απουσία επαφών τα προηγούμενα χρόνια (1997-2000).

²⁵⁷⁴ Ο.π.:4. Είχε προηγηθεί συνάντηση με τον υφυπουργό οικονομικών για οικονομικά και ασφαλιστικά θέματα των δασκάλων, καθώς και με τον υφυπουργό Παιδείας Ν. Γκεσούλη (25/4) με κύριο αίτημα το διορισμό όλων των αναπληρωτών.

²⁵⁷⁵ Η 71^η γενική συνέλευση δεν κατέστη δυνατό να λάβει συγκεκριμένες αποφάσεις για το πρόγραμμα δράσης του συνδικάτου. Στην έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 2002-2003 (Δ.Β.,1121:4).

²⁵⁷⁶ Δ.Β.,1117:24;1121:4. Συνάντηση για το θέμα με τον υφυπουργό Παιδείας στις 2/7 και στις 10/9/2002. Η Δ.Ο.Ε. έκανε λόγο για παρατυπίες κατά τη συγκεκριμένη διαδικασία. Επίσης, επαφές θα υπάρξουν στις 31/7 (συμμετοχή στην επιλογή διευθυντών σχολείων και των εκπαιδευτικών της ειδικής αγωγής), στις 7/8 (για να δοθεί η δυνατότητα και στους νηπιαγωγούς να διεκδικήσουν θέσεις προϊσταμένων των τμημάτων εκπαιδευτικών θεμάτων), καθώς και στις 4/9/2002 (ικανοποίηση των αιτήσεων απόσπασης των νεοδιόριστων εκπαιδευτικών).

²⁵⁷⁷ Ο.π. Από την έκθεση πεπραγμένων του ομοσπονδιακού έτους 2002-2003.

(5 Δεκεμβρίου), αξιοποιώντας τα γνωστά πλεονεκτήματα του συγκεκριμένου σημείου του ημερολογιακού έτους (κατάθεση προϋπολογισμού).²⁵⁷⁸

Όλη τη χρονική περίοδο που ακολουθεί κυριαρχούν στο συνδικαλιστικό λόγο τα οικονομικά θέματα και η διασφάλιση των εργασιακών δικαιωμάτων.²⁵⁷⁹ Η Δ.Ο.Ε. επιδιώκει να τα επαναφέρει στο προσκήνιο μέσω δυναμικών διεκδικήσεων αρκετά αργότερα, τον Απρίλιο του 2003 (3).²⁵⁸⁰ Η άρση των μισθολογικών ανισοτήτων και της διαφοροποιημένης (και γι' αυτό διαφοροποιητικής) επιδοματικής πολιτικής εξακολουθεί να βρίσκεται στο στόχαστρο των δασκάλων. Υπενθυμίζουμε ότι είχε υπογραμμιστεί πολλές φορές, τόσο πριν τη μεταπολίτευση όσο και μετά, η αξιοποίηση από διάφορους φορείς της διαφορετικής επιδοματικής πολιτικής με σκοπό το χειρισμό και την αποδυνάμωση του συνδικαλιστικού κινήματος.

Η ομοσπονδία κατέρχεται σε απεργία στις 19 Μαΐου.²⁵⁸¹ Τα οικονομικά ζητήματα μονοπωλούν τη δράση της. Αυτό διαφαίνεται και στις εργασίες της 72^{ης} γενικής συνέλευσης. Σ' αυτές υπογραμμίζεται η αποτυχία των *κλαδικών συλλογικών διαπραγματεύσεων*. Μπορεί οι κινητοποιήσεις να είχαν αποφέρει αποτελέσματα σε μια σειρά θεμάτων, αυτό όμως δεν είχε συμβεί στην προηγούμενη περίπτωση. Κατά τη γνώμη της Δ.Ο.Ε., οι δάσκαλοι δεν έλπιζαν ότι μέσω αυτών θα επιλύονταν τα προβλήματα που τους απασχολούσαν.²⁵⁸²

Στις συζητήσεις που πραγματοποιούνται μετά το πέρας των εργασιών της γενικής συνέλευσης, το συνδικάτο επιδιώκει να επαναφέρει στο τραπέζι το σύνολο των θεμάτων.²⁵⁸³ Στα αιτήματα που θέτει, η στάση του υπουργείου ήταν επιφυλακτική.²⁵⁸⁴ Αποσυρόμενο, υποστήριξε ότι δεν αρνούνταν το διάλογο, *«αρκεί...να είναι ειλικρινής, υπεύθυνος και ουσιαστικός, να θεωρείται θεσμική υποχρέωση της πολιτείας και όχι προσχηματική διαδικασία για τη δημιουργία*

²⁵⁷⁸ Δ.Β.,1117:36;1121:4. Η καθιέρωση νέου μισθολογίου και οι κλαδικές συλλογικές διαπραγματεύσεις αποτελούσαν το κύριο διεκδικητικό περιεχόμενο.

²⁵⁷⁹ Εξαιρέση αποτελεί η συνάντηση με τον υφυπουργό Παιδείας στις 24/1/2003 με αντικείμενο συζήτησης την αναπλήρωση των εκπαιδευτικών που απουσιάζουν από την εργασία τους (Δ.Β.,1119:24).

²⁵⁸⁰ Δ.Β.,1119:1,35;1121:5.

²⁵⁸¹ Ο.π.:5,19. Επρόκειτο για το επίδομα των 176 ευρώ που είχε δοθεί σε όλους τους δημοσίους υπαλλήλους, πλην των εκπαιδευτικών. Χαρακτηριστικό είναι ότι στο διεκδικητικό πλαίσιο της απεργίας επανεμφανίζεται στις πρώτες θέσεις το αίτημα για αύξηση των δαπανών για την παιδεία στο 5% του Α.Ε.Π.

²⁵⁸² Δ.Β.,1122:65.

²⁵⁸³ Ο.π.:1-6.

²⁵⁸⁴ Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε, όπως έχουμε κάνει και αλλού, ότι αυτή είναι η ερμηνεία των εκπαιδευτικών. Υπονιαζόμαστε ότι σε αρκετές περιπτώσεις οι δύο φορείς δράσης (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – συνδικάτο) εγκλωβίζονται σε «ρόλους», ο μεν πρώτος του «επιφυλασσόμενου», ο δε δεύτερος του «κατήγορου» των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων (της εκάστοτε κυβέρνησης) για άσκηση παρεκκυστικής πολιτικής, κυρίως σε θέματα οικονομικού περιεχομένου.

εντυπώσεων».²⁵⁸⁵ Οι προσπάθειες, μέχρι τότε, παρέμεναν άκαρπες, ενώ οι βολιδοσκοπήσεις των εκπροσώπων της πολιτείας αύξαναν την αβεβαιότητα παρά τη μετρίαζαν.²⁵⁸⁶

Η ομοσπονδία θα επέμενε με τρίτη κατά σειρά απεργία στις 6 Οκτωβρίου, έχοντας το ίδιο διεκδικητικό πλαίσιο.²⁵⁸⁷ Η κατάσταση, όμως, ήταν διαφορετική τώρα. Η προτεραιότητα των οικονομικών προσανατολισμών θα αυξήσει την οξύτητα με την οποία τίθεντο τα θέματα από πλευράς Δ.Ο.Ε.²⁵⁸⁸ Η περιχαράκωση των δύο φορέων στις θέσεις τους ήταν εμφανής. Η παραδοχή αυτή θα επιβεβαιωνόταν σύντομα. Έτσι, το Νοέμβριο του 2003 οι δάσκαλοι προχωρούν σε 48ωρη κινητοποίηση (3-4).²⁵⁸⁹ Η ανακοίνωση της πολιτείας ότι ο διάλογος για το μισθολογικό είχε κλείσει και ότι δε θα ακολουθούσε νέος γύρος διαπραγματεύσεων αυξάνει τις διαφωνίες.²⁵⁹⁰

Ενθαρρυντική ήταν για την ηγεσία του συνδικάτου η δραστηριοποίηση των εκπαιδευτικών στην κινητοποίηση του Οκτωβρίου.²⁵⁹¹ Δε συνέβαινε όμως το ίδιο και στην αντίστοιχη του Νοεμβρίου, παρά το γεγονός πως ήταν η πέμπτη κατά σειρά υπό το ίδιο διεκδικητικό πλαίσιο.²⁵⁹² Η ομοσπονδία θα ζητούσε από τη βάση να αποφασίσει τον τρόπο συνέχισης των αγώνων, διαβλέποντας και τη σχετική κόπωση των μελών της.²⁵⁹³ Παράλληλα, διατηρεί, μέσω επαφών, ανοιχτούς τους διαύλους επικοινωνίας με το πολιτικό σύστημα και τα κόμματα.²⁵⁹⁴ Η τελευταία απεργία αυτής της περιόδου είναι στις 20 Νοεμβρίου, η οποία εξαγγέλλεται από την Α.Δ.Ε.Δ.Υ.²⁵⁹⁵ Η Δ.Ο.Ε. συμμετέχει, παρότι δεν είχε παρθεί απόφαση για συγκεκριμένη μορφή κινητοποιήσεων από τα αρμόδια συνδικαλιστικά όργανα.

Η κινητοποίηση αυτή δεν δίνει λύση στα αιτήματα των δασκάλων, γι' αυτό οι συζητήσεις έρχονται να καλύψουν το κενό, εξασφαλίζοντας και την απαραίτητη συνέχεια.²⁵⁹⁶ Αρκετά από τα εργασιακά και τα θεσμικά ζητήματα μπορούσαν να

---

²⁵⁸⁵ Ο.π.: 1.

²⁵⁸⁶ Ο.π.: 148. Πρόκειται για τη συνάντηση της 1^{ης}/9/2003 με τον υφυπουργό παιδείας.

²⁵⁸⁷ Δ.Β., 1123:1-2,10,11.

²⁵⁸⁸ Ο.π.: 3,15-20;1127:17.

²⁵⁸⁹ Δ.Β., 1124:1,3,20.

²⁵⁹⁰ Ο.π.: 2. Δήλωση κατά τη συνάντηση των δύο φορέων στις 6/10/2003.

²⁵⁹¹ Ο.π.: 2,4.

²⁵⁹² Δ.Β., 1126:6;1127:7,8. Τα ποσοστά συμμετοχής θα συρρικνωθούν σημαντικά.

²⁵⁹³ Δ.Β., 1125:3-4.

²⁵⁹⁴ Δ.Β., 1124:8.

²⁵⁹⁵ Δ.Β., 1127:8. Στην έκθεση πεπραγμένων του συνδικαλιστικού έτους 2003-2004.

²⁵⁹⁶ Δ.Β., 1126:1,2. Συναντήσεις στις 26/3 και στις 2/4/2004 με την υπουργό Παιδείας Μ. Γιαννάκου και τον υφυπουργό Γ. Καλό αντίστοιχα.

γίνουν αντικείμενο μελέτης από κοινού.²⁵⁹⁷ Κατά τη διάρκεια αυτών των διαπραγματεύσεων η ομοσπονδία κάνει λόγο για επιβεβαίωση των εκτιμήσεών της.²⁵⁹⁸ Η πολιτεία εμφανιζόταν να μη διαθέτει την αναγκαία εκείνη βούληση που θα οδηγούσε αρκετά από αυτά τα ζητήματα στη λύση τους.

Η 73^η γενική συνέλευση οριοθετεί μια πορεία χρόνων. Τους επόμενους μήνες του ομοσπονδιακού έτους (2004) δε θα πραγματοποιηθεί καμιά αγωνιστική δραστηριότητα από την πλευρά του συνδικάτου. Έτσι, έφτανε στο τέλος του ένας μακρύς κύκλος αγώνων που είχε αρχίσει το φθινόπωρο του 1963.

Μεταξύ των σημαντικών γεγονότων αυτής της περιόδου είναι η επανένταξη της Δ.Ο.Ε. στην Α.Δ.Ε.Δ.Υ. Η μακρόχρονη απουσία της από τον τρίτοβάθμιο φορέα ήταν ζημιογόνα και για τις δύο οργανώσεις. Από το 1965 και μετά, αλλά κυρίως κατά τη Μεταπολίτευση, η συνεργασία των δύο θα είναι αξιοσημείωτη. Θα μεσολαβήσουν κάποια χρόνια έντασης (1974-1983), στα οποία η ίδρυση της Σ.Ε.Δ.Ο., η προσπάθεια αλλαγής της διοίκησης της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. και ο εκδημοκρατισμός του συνδικαλιστικού κινήματος των δημοσίων υπαλλήλων θα αποτελέσουν σημαντικά θέματα για τους δασκάλους. Η Δ.Ο.Ε. εντάσσει κάθε φορά τις διεκδικήσεις της σε αυτές της τρίτοβάθμιας οργάνωσης. Η τελευταία, με τη σειρά της, θα πλαισιώνει τα αιτήματα των δασκάλων και θα τα υποστηρίζει με δικές τις δράσεις/ενέργειες. Σε επίπεδο συνδικαλιστικού λόγου παρατηρείται μια γόνιμη ανταλλαγή σε ιδέες, προσανατολισμούς, παραδοχές, αιτήματα τόσο για θέματα που αφορούσαν την εκπαίδευση και τη δημόσια διοίκηση, όσο και για ζητήματα του συνδικαλιστικού κινήματος γενικότερα.

Η Δ.Ο.Ε., αρχικά, συνδέει με τη μεταρρύθμιση του 1964 τις μισθολογικές-βαθμολογικές της διεκδικήσεις. Στη συνέχεια, όμως, προσπαθεί ως ομάδα πίεσης να περισώσει / διαφυλάξει τη φθίνουσα πορεία της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας. Δρα σε ένα περιβάλλον με αρκετές επιβιώσεις από το παρελθόν (μεταπολεμικό

---

²⁵⁹⁷ Ορισμένα από αυτά είχαν συζητηθεί και στη διάσκεψη της Εκπαιδευτικής Διεθνούς (Education International), καθώς και του Ευρωπαϊκού Τμήματός της, της E.T.U.C.E. (European Trade Union Committee For Education), που θα πραγματοποιηθεί στο Λουξεμβούργο με τη συμμετοχή και των ελληνικών εκπαιδευτικών ομοσπονδιών (12/2003) (Δ.Β.,1126:37). Μία τρίτη οργάνωση ήταν η Πανευρωπαϊκή Δομή Εκπαιδευτικών (Pan-European Structure, P.S.E.) (Δ.Β.,1127:11). Η σημασία των οργανώσεων αυτών έγκειται στην (αυξημένη ή όχι) δυνατότητα που έχουν να παρεμβαίνουν συνδικαλιστικά σε υπερεθνικά-διεθνή όργανα και κυβερνήσεις (Ο.Η.Ε., Ευρωπαϊκή Ένωση, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου κτλ.) στο πλαίσιο ενός παγκοσμιοποιημένου διεθνούς (εκπαιδευτικού) περιβάλλοντος.

²⁵⁹⁸ Δ.Β.,1127:34. Συνάντηση με τον υφυπουργό Παιδείας στις 18/5/2004 με θέμα τον τρόπο διορισμού των εκπαιδευτικών και τη μονιμοποίηση του συνόλου των αναπληρωτών. Στις 14 του ίδιου μήνα θα πραγματοποιούσε τρίωρη στάση εργασίας για το συγκεκριμένο θέμα. Αυτή θα αποτελέσει και την τελευταία κινητοποίηση της περιόδου που μελετάμε.

σύστημα εξουσίας, απολυθέντες με τις 39 και 24 Συντακτικές Πράξεις, ν. 1540/1950 κ.ά.). Αυτό ερμηνεύει, ως ένα βαθμό, το γεγονός ότι οι αναφορές στην Ε.Δ.Α. και το πρόγραμμά της για την εκπαίδευση, κατά τις συναντήσεις με πολιτικά πρόσωπα, είναι ελάχιστες (1).

Η Δικτατορία προκαλεί τον «εκστρατιωτισμό» της ομοσπονδίας και του δημοσιογραφικού της οργάνου. Ο αυταρχικός κορπορατισμός, μέσω του οποίου προσεγγίζει τις σχέσεις κράτους-μισθωτής εργασίας θέτει ανυπέβλητα όρια στο συνδικάτο. Επιπλέον, αν μελετήσουμε το «φαντασιακό» του συνδικαλιστικού φορέα των δασκάλων θα δούμε ότι συμβαίνουν μια σειρά από αλλαγές. Έτσι, μέχρι το 1967 κυριαρχεί το ιδεολόγημα του *δασκάλου-κρατικού λειτουργού*. Μεταξύ 1967-1974 θα παρουσιάσει σκλήρυνση, αφού τονίζεται το *ιεραποστολικό-εθνικό έργο του*. Στον *στρατιώτη του Έθνους* αντιπαραβάλλεται ο *στρατιώτης της Παιδείας*. Η επάνοδος στη δημοκρατία επιφέρει το ιδεολογικό «πέραςμα» από τον «στρατιώτη» στο *δημόσιο λειτουργό*. Για να αλλάξει πάλι τη δεκαετία του '80 με το *δάσκαλο-εργάτη της λαϊκής παιδείας, με το δάσκαλο-κοινωνικό εργάτη*. Από το 1990 και μετά έχουμε την εμφάνιση παραδοχών στις οποίες δίνεται έμφαση στο *δάσκαλο-δημόσιο υπάλληλο (υπαλληλοποίηση, αρχόμενη επαγγελματοποίηση)*.

Η σχέση, γενικά, πολιτικής-συνδικαλισμού θα είναι μια σχέση πάθους. Από το 1977-78 και μετά η παραταξιακή εκπροσώπηση αποτελεί τον κύριο τρόπο εσωτερικής λειτουργίας του συνδικάτου των δασκάλων. Αυτή θα πηγάζει από την παραδοχή ότι οι εργαζόμενοι έχουν ενιαία συμφέροντα. Όχι, όμως, και ενιαία άποψη για την προώθησή τους. Στόχος ήταν, σύμφωνα με τα λεγόμενα των πρωταγωνιστών της εποχής, η δημιουργία ενός αρθρωμένου, μαζικού και πολιτικοποιημένου συνδικαλιστικού κινήματος. Το συγκεκριμένο μοντέλο εκπροσώπησης συμφερόντων, που συνδέει στενά τα πολιτικά κόμματα με τα συνδικάτα, παρουσιάζει σημάδια κρίσης από το 1985 και μετά. Οι λόγοι είναι πολλοί. Μεταξύ αυτών, η επιθυμία μιας μερίδας συνδικαλιστικών στελεχών να υπερβούν το υπάρχον μοντέλο εκπροσώπησης, να πετύχουν την αυτονόμηση του συνδικαλιστικού κινήματος.

Ταυτόχρονα, εμφανίζονται ασυμφωνίες και διαφοροποιήσεις ανάμεσα στην ηγετική ομάδα και τη βάση. Ως λύση προτείνεται η διαμόρφωση, κάθε φορά, ανοιχτού πλαισίου αιτημάτων, ώστε τα μέλη της ομοσπονδίας να έχουν τον τελευταίο λόγο στη συγκρότησή του. Σημείο-κλειδί για τη Δ.Ο.Ε. θεωρείται ο τρόπος

διαχείρισης των αγώνων. Και αυτό γιατί πιστεύει ως συλλογικότητα στη σφυρηλάτηση της ενότητας μέσα από κοινούς αγώνες. Ιδιαίτερα, όταν αυτοί είναι έντονοι (απεργίες). Μεταξύ των θετικών συνεπειών των κινητοποιήσεων συγκαταλέγονται η αύξηση της αξιοπιστίας του συνδικάτου και η αποτελεσματικότερη διεκδίκηση των δικαίων του.

Είναι αξιοσημείωτο ότι μετά από κάθε περίοδο δυναμικών διεκδικήσεων ακολουθεί μια περίοδος αναδιοργάνωσης, επαναπροσδιορισμού στόχων και προσανατολισμών. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σταδιακά από το 1985-86, αλλά κυρίως μετά το 1999 παρατηρείται συνδικαλιστική κάμψη των μελών της ομοσπονδίας. Και πάλι, οι λόγοι είναι πολλοί. Ένας από αυτούς είναι η διάχυτη αντίληψη, όχι μόνο στο διδασκαλικό κόσμο, αλλά στο σύνολο των εργαζομένων, ότι ανάλογοι αγώνες είναι αδιέξοδοι και αναποτελεσματικοί (η λογική *του χαμένου μεροκάματου*). Ανάλογες παραδοχές αποτελούν ενδείξεις ανάδυσης ενός διαφορετικού τρόπου άρθρωσης συμφερόντων, του εξαρθρωμένου κορπορατισμού.

Οι υπηρεσιακοί παράγοντες του υπουργείου Παιδείας, για να αποφύγουν την πίεση της Δ.Ο.Ε., εντάσσουν και άλλες ομάδες εργαζομένων στον κύκλο των συζητήσεων. Πρακτικές όπως αυτή καθορίζουν πολλές φορές τη μορφή, το περιεχόμενο και την τροπή που θα πάρει ο διάλογος που πραγματοποιείται μεταξύ των δύο φορέων δράσης (*κατ' ευφημισμόν διάλογος, διάλογος κωφών, διάλογος ολισθημάτων*). Το 1986 αποτελεί έτος-σταθμό για την αλλαγή των σχέσεων Δ.Ο.Ε. – ΥΠ.Ε.Π.Θ. Τις «μεγάλες αφηγήσεις» και την ταξική ορολογία των αρχών της δεκαετίας του '80 τη διαδέχεται η αγωνιώδης προσπάθεια διατήρησης των νέων θεσμών.

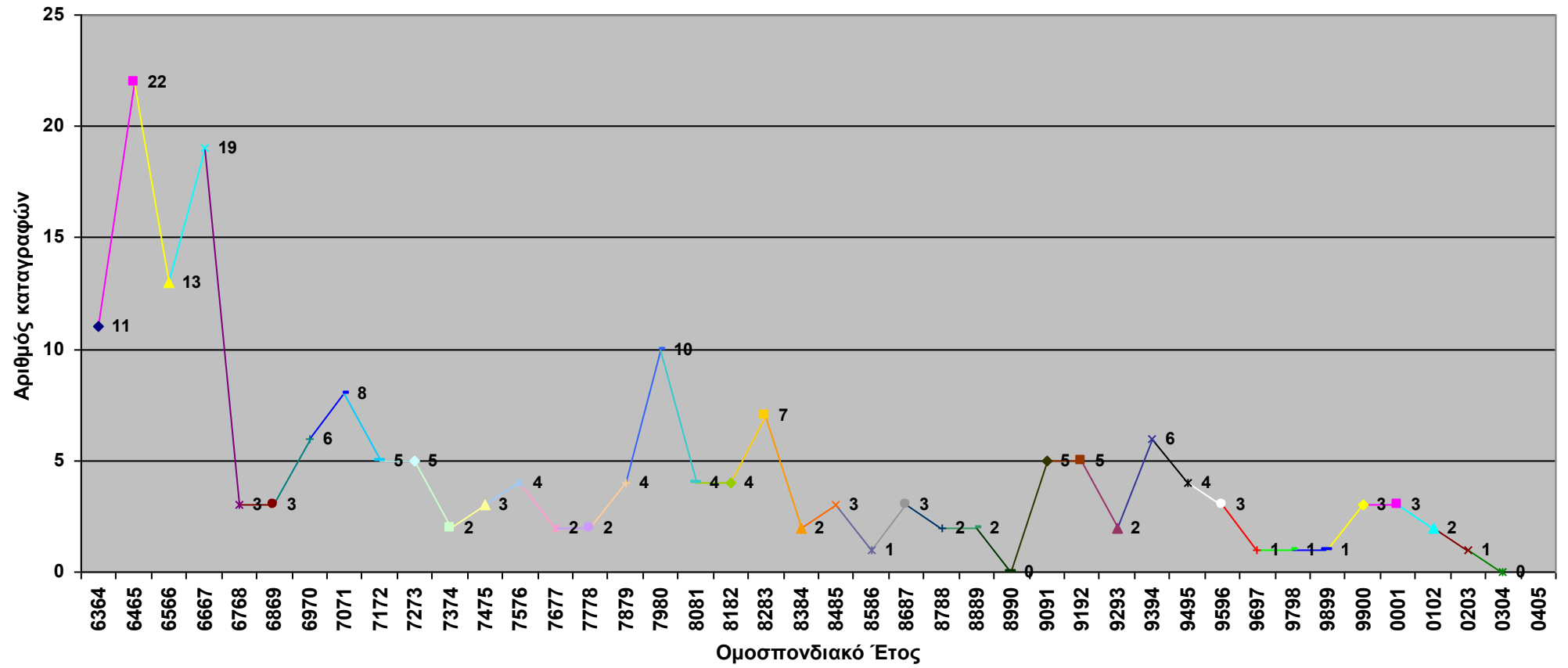
Η ομοσπονδία, σε πολλές περιπτώσεις, αντιδρά με τη δημιουργία *πανεκπαιδευτικού μετώπου ή μετώπου παιδείας*. Ένα τέτοιο εγχείρημα, όμως, απαιτούσε από τους συμμετέχοντες (εκπαιδευτικές ομοσπονδίες, πανεπιστημιακούς, φοιτητές, μαθητές) από κοινού συμφωνημένο πλαίσιο αρχών, στόχων και διεκδικήσεων. Αυτό δεν επιτυγχάνεται, γι' αυτό ανάλογες πρωτοβουλίες, παρότι είναι αποτελεσματικές, δεν έχουν διάρκεια. Για παράδειγμα, η συνεργασία με την Ο.Λ.Μ.Ε. θα παρουσιάσει ρήγματα την άνοιξη του 1997, εξαιτίας της διαφορετικής επιδοματικής πολιτικής του κράτους απέναντι στις δύο ομοσπονδίες. Η *πανεκπαιδευτική ομοσπονδία* θα έχει περιπετειώδη πορεία ως έννοια και ως πραγματικότητα.

Το στελεχιακό εντάσσεται και επηρεάζεται από τις προηγούμενες διεργασίες. Ιδίως, στο τέλος της περιόδου που μελετάμε θα συνδεθεί με την έννοια της ποιότητας (π.χ., πιστοποίηση). Ποιότητα για τη Δ.Ο.Ε. δε σήμαινε μόνο παραγωγικότητα, κοινωνική λογοδοσία, επίτευξη υψηλών στόχων, αλλά και αυξημένη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών στις κοινωνικές διεργασίες, ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών, ανάπτυξη με βάση κοινωνικούς όρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12^ο

Οι απόψεις – θέσεις του υπουργείου Παιδείας

9. ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Μέχρι τώρα τα δεδομένα που συλλέξαμε αναφέρονται στην προβολή του στελεχιακού ζητήματος από τη συνδικαλιστική οργάνωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στην ενότητα αυτή επιδιώκουμε να φωτίσουμε το συγκεκριμένο θέμα από μια άλλη οπτική γωνία: από αυτή του υπουργείου Παιδείας. Το τελευταίο αποτελεί έναν «μεγα-φορέα δράσης»²⁵⁹⁹ για το σύνολο της εκπαιδευτικής πολιτικής κάθε εποχής, γι' αυτό και δεν μπορεί να παραβλεφτεί η συμβολή του στη διαμόρφωση των συνθηκών και των προϋποθέσεων του ερευνώμενου θέματος. Όπως έχουμε τονίσει και σε άλλο σημείο της εργασίας μας, αυτό που μας ενδιαφέρει είναι το σημείο στο οποίο συμπλέκονται²⁶⁰⁰ οι δύο φορείς (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Δ.Ο.Ε.), καθώς και τι συμβαίνει σ' αυτό, ποια είναι η «συμπεριφορά» καθενός από αυτούς.

Η μελέτη του προηγούμενου διαγράμματος δείχνει μία πορεία διαρκώς μειούμενη όσον αφορά τη δημοσίευση των θέσεων-απόψεων του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Έτσι, έχουμε σημεία έξαρση κυρίως τα έτη 1964-1967, 1980-1984 και δευτερευόντως τα έτη 1971-1972, 1994-1995. Οι θέσεις της πολιτείας ανακοινώνονται είτε αυτόνομα είτε ως απότοκο των συναντήσεων της με τους εκπαιδευτικούς. Ερευνητικά προτάξαμε τις πρώτες, αφού αποτελούν πρωτογενείς πηγές, ενώ αξιοποιήσαμε στο μέτρο του δυνατού και τις δεύτερες. Ο κίνδυνος που ελλοχεύει στην περίπτωση που δεν έχουμε ανεξάρτητο κείμενο με τις θέσεις της πολιτικής ηγεσίας είναι να εκλάβουμε ως τέτοιες τα αποτελέσματα των επεξεργασιών τους από το συνδικαλιστικό όργανο των δασκάλων. Θα επρόκειτο για μία λογική παρόμοια του «παραμορφωτικού φακού».

Αρχής γενομένης από τον Ιανουάριο του 1964 ο τότε υπουργός Ν. Κορμούλης, στο ζήτημα της αύξησης των θέσεων στους ανώτερους βαθμούς, *«επέδειξε κατανόησιν και διαβεβαίωσε την Διοίκησιν, ότι όσων εκ των θεμάτων είναι δυνατή η επίλυσις των θα τα προωθήσει το δυνατόν ταχύτερον»*.²⁶⁰¹ Καθώς αρχίζει ένα σημαντικό έτος για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Ένωσης Κέντρου, το υπουργείο Παιδείας αναλαμβάνει ο ίδιος ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου, με υφυπουργό το Λ. Ακρίτα. Ο τελευταίος θα χαρακτήριζε επαγγελματικά αιτήματα των δασκάλων όπως η καθιέρωση ενιαίου μισθολογίου, η ενιαιοποίηση των (ανώτερων)

²⁵⁹⁹ Σύμφωνα με το Ν. Μουζέλη (1997:156-160) οι *μεγα-φορείς δράσης «είναι μεμονωμένα άτομα των οποίων η οικονομικά, πολιτικά ή πολιτισμικά βασισμένη κοινωνική ισχύς τους κάνει ευρύτατα αισθητές τις συνέπειες των αποφάσεών τους»*.

²⁶⁰⁰ Με τη σημασία του σχετίζονται κι όχι (κατ' ανάγκη) του συγκρούονται.

²⁶⁰¹ Δ.Β., 532:8.

βαθμών, η αύξηση του αριθμού των διευθυντών β' στο ύψος των πολυθέσιων δημοτικών σχολείων ως απολύτως δικαιολογημένα.²⁶⁰² Θα ακούσει «μετά προσοχής και εξαιρετικού ενδιαφέροντος τους εκπροσώπους του κλάδου»,²⁶⁰³ κάτι για το οποίο εξέφραζε τις ευχαριστίες της η διοίκηση της Δ.Ο.Ε.

Τα προβλήματα, όμως, δεν λύνονταν παρά την κατανόηση των αποφασιστικών παραγόντων.²⁶⁰⁴ Και αυτό γιατί δεν προχωρούσαν σε συγκεκριμένες απαντήσεις, αλλά απλώς επανεξέταζαν τα συγκεκριμένα θέματα. Η συνεργασία και οι απόψεις του διευθυντή «στοιχειώδους» εκπαίδευσης κρίνεται απαραίτητη, ώστε να διαπιστωθεί ποια από τα αιτήματα είναι δυνατόν να προωθηθούν στο συντομότερο χρόνο. Θα ζητηθεί η παρέμβαση και του γενικού γραμματέα του υπουργείου Παιδείας Ε. Παπανούτσου, ο οποίος συμφωνεί με τις απόψεις των δασκάλων και τους διαβεβαιώνει ότι θα τις μεταφέρει στον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου.²⁶⁰⁵

Η Δ.Ο.Ε. τόνιζε με έμφαση ότι πολλά από τα παραπάνω αποτελούσαν υπεσχημένα, που δεν είχαν υλοποιηθεί.²⁶⁰⁶ Η πολιτική ηγεσία συγκατατίθεται στην επίλυση των βαθμολογικών θεμάτων, αλλά για να τα προωθήσει στους αρμόδιους ζητά να της δοθούν διάφορα στοιχεία όπως: αναλογιστικές μελέτες, που να αναφέρονται στις απαιτούμενες δαπάνες, το παλιό σχέδιο νόμου που είχε γίνει από την υπηρεσιακή κυβέρνηση Πιπινέλη, η γνωμοδότηση του ΑΣΔΥ²⁶⁰⁷ κτλ. Η επίλυση, επομένως, των συγκεκριμένων ζητημάτων εξακολουθεί να είναι επισφαλής.

Για τον πυρήνα τους, το στελεχιακό, ο Λ. Ακρίτας υπογράμμισε²⁶⁰⁸ την αύξηση του αριθμού των επιθεωρητών από 150 σε 200 και των γενικών επιθεωρητών σε 15. Αυτό θα γινόταν μέσα από μια διαδικασία που, σύμφωνα με τη γνώμη των εμπνευστών της, θα αναδείκνυε ό,τι καλύτερο είχε ο διδασκαλικός κόσμος,

²⁶⁰² Δ.Β.,536:12;545:4. Στις 27/2/1964. Μάλιστα, τόνιζε πως έπρεπε να επανεξεταστεί με προσοχή το περιεχόμενο και η διάρκεια των σπουδών των δασκάλων «κατά την περίοδον ταύτην της ανακατατάξεως των αξιών, λόγω της εντάξεως της Χώρας μας εις την ευρύτεραν Ευρωπαϊκήν Κοινότητα».

²⁶⁰³ Ο.π. «...επέδειξε πλήρη κατανόησιν των αιτημάτων αυτού και διαβεβαίωσε την Διοίκησιν, ότι θα καταβάλη πάσαν προσπάθειαν δια την επιτυχήν επίλυσίν των».

²⁶⁰⁴ Δ.Β.,540:8. Στις 7/4/1964.

²⁶⁰⁵ Ο.π. Στις 16/4/1964.

²⁶⁰⁶ Ο.π.:5. Για παράδειγμα, στις 7 και στις 13/9/1963 ο αρμόδιος υπουργός Χ. Στράτος συμβούλευε τους δασκάλους να μην ανησυχούν, αφού επρόκειτο να κατατεθεί σύντομα νομοσχέδιο στη βουλή το οποίο θα ικανοποιούσε τα βαθμολογικά τους αιτήματα (Δ.Β.,545:4). Αλλά και αργότερα, στις 13/11, με κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου, «η απάντηση του κ. Γ. Παπανδρέου ήταν, κατά τρόπο κατηγορηματικό, καταφατική και το ενδιαφέρον του για τους Δασκάλους «δεδομένων» (Ο.π.:2).

²⁶⁰⁷ Ανώτατο Συμβούλιο Δημόσιων Υπηρεσιών.

²⁶⁰⁸ Δ.Β.,547:4. Από την ομιλία του ενώπιον της ΛΣΤ' τακτικής γενικής συνέλευσης κατά την τρίτη μέρα των εργασιών της (6-12/7/1964). Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι ομιλίες των πολιτικών προσώπων γίνονταν συνήθως στην πανηγυρική συνεδρίαση της γενικής συνέλευσης. Ο αριθμός των αντιπροσώπων (τακτικών και αναπληρωματικών) των πρωτοβάθμιων οργανώσεων-σλλόγων, που συμμετείχαν στις συγκεκριμένες διεργασίες, ανερχόταν σε 256 (Ο.π.:14-15).

προκειμένου να «ηγηθεί της Παιδείας αυτή τη στιγμή, σ' αυτήν τη μεγάλη, την μεταβατική και κρίσιμη ώρα». Σημαντική διαφορά σε σχέση με το παρελθόν θεωρείται η χρησιμοποίηση αποτελεσματικών κριτηρίων επιλογής, ώστε να διακριθούν οι άνθρωποι που διέθεταν πνευματική ακτινοβολία και ηγετική ικανότητα. Αυτοί, με τη σειρά τους, θα αναδεικνύονταν σε οδηγούς πνευματικούς κάθε περιοχής την οποία θα στελέχωναν. Έτσι, «ο επιθεωρητής δεν θα πάει απλώς στο Σχολειό. Όταν φτάνει σ' ένα Σχολειό, όταν φτάνει σ' ένα χωριό πρέπει να μπαίνει ο οδηγός ο πνευματικός, ο οποίος θα κινήσει όλους, όλην την ψυχική, την αισθηματική πλευράν όλων των κατοίκων μιας περιοχής».²⁶⁰⁹

Για έναν ακόμη θιασώτη της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, τον Ε. Παπανούτσο, η αύξηση των θέσεων του εποπτικού προσωπικού αποτελεί, εκτός από δείκτη της σημαντικότητας της εργασίας που πραγματοποιείται στην εκπαίδευση, και επιβράβευση των εκπαιδευτικών, αφού τους προσφέρει πρόσθετες ευκαιρίες για διάκριση.²⁶¹⁰ Τότε, σύμφωνα με τον ίδιο, μπορεί να γίνει λόγος για παιδεία που επιθυμεί να αποκαλείται «παιδεία της δημοκρατίας».²⁶¹¹

Στα πλαίσια αυτού του προτύπου στελέχους θα εξετάζονταν και οι τροπολογίες που πρότεινε το συνδικάτο των δασκάλων στο ν. 4379/1964. Η ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα αντιπνέει ότι κάθε διορθωτική προσπάθεια που βελτιώνει το νομοσχέδιο και δεν το νοθεύει («ως πνεύμα και ως γράμμα») θα γινόταν αποδεκτή. Καμία παραχώρηση δεν μπορούσε να παραβλέψει αυτή τη λογική. Οι εκπαιδευτικοί

---

²⁶⁰⁹ Σημαντικές είναι και οι πολιτικές αναλύσεις που κάνει ο υφυπουργός Παιδείας. Για παράδειγμα τονίζει ότι «...ο Λαός ανεξάρτητα από μάταιες αντιδικίες της στιγμής, αρχίζει να συμφιλιώνεται μέσα στα πλαίσια ενός ευρύτερου εθνικού, πολιτικού και κοινωνικού κινήματος...Η γενεά η δική μας βρέθηκε πρώτη εις το χαράκωμα του χρέους εις την Αλβανίαν και είχε επανδρώσει από την πρώτη στιγμήν τα χαρακώματα της εθνικής αντιστάσεως...Εξήσαμε την ατμόσφαιρα της συγχύσεως και προσπαθήσαμε...να κρατηθούμε ανάμεσα σε όλες τις μάταιες αντιδικίες...Ο πρώτος, ο υπέρτατος σκοπός του Ελληνισμού...είναι η ολοκλήρωσις της Κυπριακής ελευθερίας...Αντιμετωπίζουμε μια σκληρή διαδικαστική φάση. Φίλοι, σύμμαχοι του Δυτικού Στρατοπέδου πιέζουν με όλα τα μέσα που διαθέτουν, αλλά μπορώ να ββαιώσω την Συνέλευσιν των Ελλήνων Διδασκάλων...ότι επικεφαλής του Ελληνικού Λαού, υπάρχει Κυβέρνησις με την στήριξιν όλων των Ελλήνων, η οποία αντιστέκεται σε κάθε πίεση και προσπαθεί με όλα τα μέσα, τα οποία έχει στη διάθεσή της να βοηθήσει τον Κυπριακόν Λαόν, να ανταποκριθεί εις αυτήν την τρομεράν ιστορικήν του δοκιμασίαν...Ο δεύτερος σκοπός του Ελληνισμού είναι να διατηρήσωμεν την πολιτιστικήν μας φυσιογνωμίαν μέσα εις τον ευρύτετον χώρον τον Ευρωπαϊκόν, όπου σήμερα ο τόπος μας έχει ενταχθεί» (Ο.π.:2).

²⁶¹⁰ Δ.Β.,549:1-2. Από την ομιλία του ενώπιον της ΛΣΤ' τακτικής γενικής συνέλευσης κατά την τρίτη μέρα των εργασιών της (6-12/7/1964).

²⁶¹¹ Ο Ε. Παπανούτσος θα τοποθετηθεί και στο ζήτημα της δωρεάν παιδείας, αναφέροντας μάλιστα μια στιχομυθία του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου: «Αυτή τη βαθύτατη σημασία έχει η δωρεάν παιδεία. Και όταν ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως στην παρατήρηση ενός από εμάς: «Να απαλλαγούν επί τέλους κύριε Πρόεδρε τα φτωχά παιδιά στο Πανεπιστήμιο ή στη Μέση εκπαίδευση από την πληρωμή...αλλά τα εύπορα...», ακούσαμε μια απάντηση που έπρεπε να γίνει μάθημα σε όλους μας. «Δεν το κάνω για να χαρισθώ στους εύπορους, το κάνω για να μην ντρέπονται οι άποροι»...Αυτό λοιπόν σημαίνει δωρεάν Παιδεία. Η εκπαιδευτική έννοια του όρου είναι διαφορετική από το οικονομικό νόημά του».

ζητούσαν την ικανοποίηση του χρόνιου αιτήματος της ενιαιοποίησης και διεύρυνσης των ανώτερων καταληκτικών βαθμών. Η απάντηση που θα λάμβαναν ήταν πως ναι μεν το θέμα αυτό εντασσόταν στα υπεσχημένα, αλλά επειδή διέθετε και οικονομική πτυχή, έπρεπε να εξασφαλιστεί η συγκατάθεση του αρμόδιου υπουργού οικονομικών.²⁶¹² Έτσι, παραπέμπονταν σε κάποια κατοπινή συζήτηση.

Η επιφυλακτικότητα του ΥΠ.Ε.Π.Θ. απέναντι στις προτεινόμενες από τη μεριά των δασκάλων τροπολογίες θα συνεχιζόταν. Για ορισμένες, μάλιστα, τόνιζε ότι ήταν δύσκολο να υιοθετηθούν.²⁶¹³ Διαλλακτικότερο θα φανεί σχετικά με το ποιοι είχαν τη δυνατότητα να επιλεγούν ως στελέχη της εκπαίδευσης. Έτσι, δέχεται την άποψη της Δ.Ο.Ε. να συμπεριλαμβάνονται σε αυτούς και δάσκαλοι χωρίς πανεπιστημιακή μετεκπαίδευση.

Για τη συνολική, όμως, αντιμετώπιση των βαθμολογικών θεμάτων θα επιμένει στην ανάγκη μελέτης των οικονομικών επιπτώσεων που θα προκαλούσε η ικανοποίησή τους. Ειδικότερα, ο υφυπουργός Παιδείας θα έδινε εντολή να συγκροτηθεί επιτροπή, η οποία μαζί με τους εκπροσώπους της Δ.Ο.Ε. μελετά την οικονομική επιβάρυνση που θα δημιουργούσαν: η ενιαιοποίηση του 5^{ου} και 4^{ου} βαθμού, η διεύρυνση του 3^{ου} και η προώθηση περισσότερων δασκάλων στο 2^ο.²⁶¹⁴

Στην επιμονή και τις διαμαρτυρίες της Δ.Ο.Ε. για την απόρριψη των υπόλοιπων προτάσεων της δίνει στη δημοσιότητα ανακοίνωση στην οποία υπογράμμισε την έκπληξή του για τις αιτιάσεις της ομοσπονδίας περί απροθυμίας να ακούσει τις απόψεις της.²⁶¹⁵ «Κατ' επανάληψιν εδέχθην και ήκουσα μετά προσοχής, επί ώρας ολοκλήρους την παλαιάν και νέαν Διοίκησιν...». Η ηγεσία του υπουργείου Παιδείας έκανε λόγο για κακώς νοούμενη συνδικαλιστική ορθοδοξία, η οποία προκάλεσε αλγεινή εντύπωση. Η «πάλη» για τη διαμόρφωση της τελικής μορφής του εκπαιδευτικού νόμου μεταφέρεται στην Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως. Εκεί, ο υφυπουργός Παιδείας θα επιμένει και τελικά θα επιτύχει τον αποκλεισμό των μη μετεκπαιδευθέντων δασκάλων από τις διαδικασίες επιλογής επιθεωρητών.²⁶¹⁶ Ανάλογη υπαναχώρηση παρατηρείται και όσον αφορά την ενιαιοποίηση και διεύρυνση των υπηρεσιακών βαθμών.

---

²⁶¹² Δ.Β., 548:8;555:1-2. Στη συνάντηση της 1^{ης}/9/1964 με τον υφυπουργό Παιδείας Λ. Ακρίτα.

²⁶¹³ Δ.Β., 549:16.

²⁶¹⁴ Δ.Β., 550:8. Τονιζόταν ότι «...διαπιστώθηκε το ενδιαφέρον του κ. Υφυπουργού για όλα τα αιτήματα του κλάδου, τα οποία και αναγνωρίστηκαν ως δίκαια».

²⁶¹⁵ Δ.Β., 551:2-3. Δηλώσεις της 29^{ης}/9/1964.

²⁶¹⁶ Ο.π.

Η Δ.Ο.Ε. θα απευθυνόταν στο Γ. Παπανδρέου, ο οποίος ήταν ταυτόχρονα και υπουργός Παιδείας.²⁶¹⁷ Ο τελευταίος συμφωνεί στον καθορισμό συνάντησης στην οποία θα επανεξετάζονταν τα προαναφερόμενα σημεία διαφωνίας.²⁶¹⁸ Είχε προηγηθεί συνάντηση²⁶¹⁹ με το Ε. Παπανούτσο, που αντιμετώπιζε ευνοϊκά τα θέματα που απασχολούν το συνδικάτο. Θα ικανοποιούσε μάλιστα ένα μέρος τους, ενώ διαβεβαίωνε ότι θα επακολουθούσε η λύση των υπολοίπων. Υποσχόταν, επίσης, ότι όλα θα αντιμετωπιστούν με ενδιαφέρον, ιδιαίτερα το βαθμολογικό.²⁶²⁰

Η συγκεκριμένη εξαγγελία πραγματοποιείται, αφού ο Ε. Παπανούτσος ασκούσε προσωρινά καθήκοντα υπουργού.²⁶²¹ Αποδέχεται, μεταξύ άλλων, τη διεύρυνση του 3^{ου} βαθμού και τη χορήγηση στους δασκάλους θέσεων 2^{ου} βαθμού (επιθεωρητές), «αλλά γι' αργότερα και με κάποιους σημαντικούς περιορισμούς».²⁶²² Αναγνώριζε ότι τα αιτήματά τους ήταν δίκαια και υποσχόταν να συνηγορήσει γι' αυτά σε άλλους παράγοντες της κυβέρνησης.²⁶²³ Και ο Λ. Ακρίτας θα δει με συμπάθεια αυτά που ζητούσαν οι εκπαιδευτικοί, παρά το γεγονός ότι η υγεία του επιδεινωνόταν ραγδαία.²⁶²⁴

Η παρέμβαση του Γ. Παπανδρέου είναι καταλυτική, αφού ήρε και τις τελευταίες αμφιβολίες για τα συγκεκριμένα ζητήματα.²⁶²⁵ Στις αρχές, επομένως, του 1965 η πολιτική ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. φαίνεται να ικανοποιεί ένα μεγάλο μέρος των βαθμολογικών, τουλάχιστον, διεκδικήσεων της ομοσπονδίας. Τον ίδιο βαθμό δεκτικότητας θα παρουσιάσουν οι συγκεκριμένοι υπηρεσιακοί παράγοντες και αργότερα.²⁶²⁶ Η θεματολογία περιελάμβανε τώρα διοικητικής φύσης ζητήματα. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. συγκατατίθεται στην ικανοποίησή τους, προβάλλοντας την ανάγκη για σύντομη έκδοση των απαραίτητων βασιλικών διαταγμάτων.

Η Δ.Ο.Ε. επιθυμούσε αποτελέσματα το συντομότερο δυνατό, γι' αυτό στο τέλος Μαρτίου του 1965 κάνει διάβημα στους αρμόδιους παράγοντες. Η απάντηση των τελευταίων ήταν πως οι συζητήσεις με τον υπουργό οικονομικών για τους

²⁶¹⁷ Δ.Β., 553:8. Συνάντηση της 4^{ης}/11/1964.

²⁶¹⁸ Η συνάντηση πραγματοποιείται στις 25/11, στην οποία θα διαβεβαίωνε τους εκπροσώπους των δασκάλων ότι παρακολουθεί με πολύ ενδιαφέρον τα θέματα του διδασκαλικού κόσμου (Δ.Β., 555:3).

²⁶¹⁹ Δ.Β., 554:12. Στις 14/10/1964.

²⁶²⁰ Κάτι που θα επαναλάμβανε και κατά τη συνάντηση της 12^{ης}/11/1964. Επιπλέον, για την ενιαιοποίηση των καταληκτικών βαθμών δεχόταν να ενημερώσει ο ίδιος τον υπουργό οικονομικών.

²⁶²¹ Δ.Β., 559:12.

²⁶²² Ο.π.

²⁶²³ Δ.Β., 560:1. Κάτι που θα αναγνωριστεί από τη Δ.Ο.Ε.

²⁶²⁴ Ο.π.: 2-3. Στις 6/2/1965.

²⁶²⁵ Ο.π.: 3.

²⁶²⁶ Δ.Β., 562:1. Συναντήσεις στις 2 και 5/3/1965.

ανώτερους υπηρεσιακούς βαθμούς παρέμεναν έως εκείνη τη στιγμή άκαρπες. Στην πρόταση της ομοσπονδίας να τροποποιηθεί η διάταξη²⁶²⁷ για τη διαδικασία επιλογής του ν. 4379/1964, που επανασυζητούνταν στη Βουλή την ίδια χρονική περίοδο, αντέτασαν την απόλυτη άρνησή τους. Ο βασικός λόγος ήταν πως το εκπαιδευτικό νομοσχέδιο αποτελούσε μία ολότητα, στην οποία αν άρχιζαν οι τροποποιήσεις, μπορούσαν να οδηγήσουν στο σταδιακό «ξήλωμά» του.²⁶²⁸ Η Δ.Ο.Ε. παρεμβαίνει στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο πολιτικά, με αποτέλεσμα ο Γ. Παπανδρέου να ζητήσει πρόσθετη ενημέρωση από τον Ε. Παπανούτσο σχετικά με το στελεχιακό και τις ιδιαιτερότητές του.²⁶²⁹

Το σύνολο των αιτημάτων της ομοσπονδίας παρουσιάζονται αργότερα στο νέο υπουργό Παιδείας Γ. Μυλωνά. Απαντώντας στα θέματα που τέθηκαν (μεταξύ αυτών και το στελεχιακό) υποσχόταν αμέριστη κατανόηση και ενδιαφέρον. Από την πλευρά των συγκεκριμένων λύσεων ζητούσε να μελετήσει τα σχετικά υπομνήματα που του επιδόθηκαν, προκειμένου να ικανοποιήσει «το διδασκαλικό κόσμο του οποίου το έργο αναγνωρίζει και εκτιμά».²⁶³⁰ Τη Δ.Ο.Ε. απασχολεί και το θέμα της μετεκπαίδευσης, προτάσσοντας την αντίστοιχη στο πανεπιστήμιο, η οποία, όπως υποστήριζε, είχε δώσει αξιόλογα στελέχη εκπαίδευσης και είχε συμβάλλει αποφασιστικά στη βαθμολογική εξέλιξη και την κοινωνική προβολή των δασκάλων. Στην άποψη αυτή αντιτάσσεται το ΥΠ.Ε.Π.Θ., που για λόγους γενικότερης πολιτικής θα επιμένει στη μετεκπαίδευση από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.²⁶³¹ Και αυτό γιατί τη θεωρούσε ισότιμη με την πρώτη, περισσότερο κατάλληλη για εκπαιδευτικούς, με αρκετές πιθανότητες να γίνει καθολική (για όλους).

Η στάση της πολιτείας απέναντι στις τροποποιητικές προσπάθειες δε μεταβαλλόταν, μάλλον «σκληραίνει», ακολουθώντας και την ένταση του πολιτικού αγώνα στην ελληνική Βουλή.²⁶³² Το Μάρτιο της ίδιας χρονιάς το συνδικάτο προβαίνει σε ειδικό διάβημα στον Ε. Παπανούτσο, ο οποίος επέμενε στην άρνησή του. Η επιλογή εποπτικού προσωπικού έπρεπε να γίνει όπως όριζε ο ψηφισθείς νόμος και όχι με βάση το που θα «οδηγούσε» η επανασυζήτησή του.²⁶³³

---

²⁶²⁷ Άρθρο 11.

²⁶²⁸ Δ.Β., 564:8.

²⁶²⁹ Δ.Β., 565:8. Σχετικό έγγραφο της 3^{ης}/4/1965.

²⁶³⁰ Δ.Β., 567:8;571:3. Στη συνάντηση της 30^{ης}/4/1965.

²⁶³¹ Δ.Β., 571:3.

²⁶³² Ο.π.: 2.

²⁶³³ Ο.π.: 3.

Μια ανασκόπηση των όσων είχαν συμβεί στην παιδεία τη χρονιά 1964-1965 κάνει ο υπουργός Γ. Μυλωνάς ενώπιον της ΑΖ' τακτικής γενικής συνέλευσης.²⁶³⁴ Σε αυτή τόνιζε ότι ο βαθμός του διευθυντή α²⁶³⁵ και η ικανοποίηση των βαθμολογικών αιτημάτων των εκπαιδευτικών από τον ίδιο και τους προκατόχους του αποτελούσαν πραγματική απελευθέρωση για το διδασκαλικό κόσμο. Συνεχίζοντας την απαρίθμηση των συγκεκριμένων μέτρων, αναφέρεται στην ενιαιοποίηση του 4^{ου} και του 5^{ου} βαθμού και στη συμμετοχή του αιρετού της «στοιχειώδους εκπαίδευσης» στο όργανο επιλογής των επιθεωρητών. Επισημαίνει ακόμη την κατάργηση του επιθεωρητικού διαγωνισμού και τη δημιουργία, διοικητικά, 50 εκπαιδευτικών περιφερειών, καθώς και 4 γενικών επιθεωρήσεων.²⁶³⁶

Τα λεγόμενά του επιβεβαιώναν και οι υπόλοιποι υπηρεσιακοί παράγοντες και συνήθεις συνομιλητές της Δ.Ο.Ε. (Κ. Χάρης, Σπ. Κατριβάνος, Σπ. Παγιατάκης).²⁶³⁷ Και αυτοί θα τονίσουν πως η επιλογή του εποπτικού προσωπικού μπορεί να έχει καθυστερήσει²⁶³⁸ αρκετά, αλλά τα τελικά της αποτελέσματα θα ικανοποιούσαν τον κόσμο της εκπαίδευσης.

Αν αυτά λέγονταν στις αρχές Ιουλίου του 1965, δε θα συνέβαινε το ίδιο και στη συνέχεια. Η Δ.Ο.Ε. παρακολουθεί τις ανακατατάξεις στο πολιτικό σκηνικό. Έτσι, συναντά τον υπουργό Παιδείας (της κυβέρνησης Α. Νόβα), Ι. Διαμαντόπουλο.²⁶³⁹ Στο πρόβλημα που είχε ανακύψει με τις προαγωγές των διευθυντών β', ο υπουργός θα έδινε εντολή για επιστροφή του σχετικού πίνακα στο Κ.Υ.Σ.Π.Ε., έτσι ώστε να γίνει η «επανασύνταξη» του. Για τα υπόλοιπα των ζητημάτων που έθεταν οι εκπαιδευτικοί (μεταξύ αυτών και την ανάγκη διορισμού των αναπληρωτών επιθεωρητών, δίχως να καταπατάται η ιεραρχία, με δεδομένη τη δυστοκία των επιλογών) υποσχόταν ότι θα τα αντιμετώπιζε, αφού πρώτα συνεννοούνταν με το γενικό γραμματέα του υπουργείου.

---

²⁶³⁴ Δ.Β., 572:1. Θα πραγματοποιηθεί μεταξύ 5 και 11/7/1965. Η συγκεκριμένη ομιλία θα γίνει κατά την πανηγυρική συνεδρίαση στις 7/7. Στην αρχή της ομιλίας του, που γίνεται πριν τα Ιουλιανά, έλεγε, σχεδόν προφητικά, «διότι πρέπει να ξέρετε ότι τον αγώνα τον οποίον άρχισε ο Γεώργιος Παπανδρέου, τον αγώνα της πλήρους αποκατάστασης και λειτουργίας της Δημοκρατίας εις την χώραν μας, τον αγώνα αυτόν τον συνεχίζει και σήμερα όρθιος και χωρίς να λυγίσει».

²⁶³⁵ Από 625 γινόντουσαν 1.150.

²⁶³⁶ Ο.π.:2.

²⁶³⁷ Ο.π.:3-4.

²⁶³⁸ Όπως χαρακτηριστικά τόνιζε ο Σπ. Παγιατάκης «το Συμβούλιον Επιλογής Επιθεωρητών και Γενικών Επιθεωρητών...μοχθεί, αγωνίζεται, εργάζεται νυχθημερόν...».

²⁶³⁹ Ο.π.:20. Στη συνάντηση της 28^{ης}/7/1965.

Η Δ.Ο.Ε. συναντά και τον Ε. Σαββόπουλο (υπουργό Παιδείας στην κυβέρνηση Η. Τσιριμώκου).²⁶⁴⁰ Αυτός τη διαβεβαιώνει ότι θα λύσει το γόρδιο δεσμό του πίνακα διευθυντών β', υπογράφοντας τόσο τον ίδιο, όσο και το σχετικό διάταγμα που απαιτούνταν για τη δημοσίευσή του. Στις διαφωνίες μεταξύ της διοίκησης του συνδικάτου και ορισμένων δασκάλων θα στοιχηθεί με τις απόψεις της πρώτης, χωρίς αυτό να δώσει την επιθυμητή λύση. Στο ζήτημα παρεμβαίνει και ο γενικός γραμματέας του υπουργείου Αθ. Παπακωνσταντίνου υποστηρίζοντας πως ο συγκεκριμένος πίνακας ήταν άδικος και η αναμόρφωσή του επιβεβλημένη.²⁶⁴¹

Αυτό επιτείνει, μάλλον, τη γενική σύγχυση παρά οδηγεί σε λύση του προβλήματος. Ο συγκεκριμένος υπηρεσιακός παράγοντας υποστήριζε πως η υπογραφή του σχετικού διατάγματος θα προκαλούσε την παραμέληση της ποιότητας για χάρη άλλων σκοπιμοτήτων.²⁶⁴² Τελικά, δέχεται να καταργηθούν τα περιοριστικά ποσοστά (που ίσχυαν τότε) για όλους τους βαθμούς και να διαμορφωθεί ο προαναφερόμενος πολύπαθος πίνακας με ενισχυμένο αξιολογικό κριτήριο την αρχαιότητα. Το αποτέλεσμα ήταν να προκληθούν νέες αντιδικίες μεταξύ των δασκάλων και αναταραχή στις τάξεις του συνδικάτου.

Αυτό που διαφαίνεται μέχρι τώρα είναι ότι η ηγεσία της παιδείας ήταν ένα σύνολο παραγόντων και η λύση ενός προβλήματος απαιτούσε τη σύμπλευση όλων αυτών. Πολλές φορές κάτι τέτοιο αποτελούσε μια φθοροποιό διαδικασία, στην οποία εσκεμμένα εντασσόταν η Δ.Ο.Ε. από τους παράγοντες αυτούς.²⁶⁴³ Από την άλλη, αρκετοί υπουργοί Παιδείας θεωρούσαν στα ζητήματα αυτά βαρύνουσα τη γνώμη των (καθ' ύλην αρμόδιων) συνεργατών τους, γι' αυτό απέφευγαν να τους παρακάμψουν.

---

²⁶⁴⁰ Δ.Β., 573:12.

²⁶⁴¹ Αναφερόμενος σε ανάλογες συνθήκες ο Montlibert (2006:130,186) υπογραμμίζει ότι «ο νόμος δεν είναι μόνο αποτέλεσμα των πολλαπλών συναλλαγών ή του πολλαπλού συσχετισμού δυνάμεων ανάμεσα στους δρώντες του πολιτικού πεδίου. Ακολουθείται επίσης από εκτελεστικά διατάγματα και ρυθμιστικά μέτρα, που τον καθιστούν λίγο πολύ λειτουργικό. Εδώ δρα μια άλλη παράμετρος του κρατικού πεδίου: η επεξεργασία των διαταγμάτων και των ρυθμιστικών μέτρων εξαρτάται από το συσχετισμό δυνάμεων στους κόλπους των υπουργείων και μεταξύ των υπουργείων – και δεν έχουν όλα το ίδιο κεφάλαιο, δεν μπορούν όλα να κινητοποιήσουν τους ίδιους πόρους. Στο εσωτερικό κάθε υπουργείου, ανάλογα με την ιεραρχική σειρά, τις στρατηγικές επιλογές... και το κεφάλαιο των δρώντων, μπορεί να λάβουν χώρα αγώνες γύρω από τη σύνταξη των εκτελεστικών μέτρων». Ορισμένοι αναλυτές, μάλιστα, υποστηρίζουν ότι οι γραφειοκρατικές ελίτ και τα κατεστημένα συμφέροντα που αναπτύσσονται στα υπουργεία, τα τμήματα και τις υπηρεσίες των δημοκρατικών συστημάτων διαμορφώνουν την κυβερνητική πολιτική, καθώς επιβάλλουν περιορισμούς (πιθανόν ελέγχους) στους εκλεγμένους πολιτικούς και τις κυβερνήσεις (Σεραφετινίδου, 2006:221; Heywood, 2008:378).

²⁶⁴² Δ.Β., 574:1. Μάλιστα, κατά τη στιγμή που, για τη Δ.Ο.Ε., οι προτάσεις αυτές δε διασφαλίζονταν με καμιά νομική διάταξη.

²⁶⁴³ Είναι η λογική «από τον Άννα στον Καϊάφα», που όπως έχουμε αναφέρει και αλλού ίσχυε πολλές φορές μεταξύ συναρμόδιων υπουργών. Επρόκειτο για ένα διαρκές πήγαινε-έλα, που δεν οδηγούσε πουθενά, εκτός από το να επιφέρει κόπωση στους άμεσα ενδιαφερόμενους.

Το θέμα τίθεται και στον Σ. Αλαμανή (υπουργό Παιδείας της κυβέρνησης Σ. Στεφανόπουλου). Ο λόγος δεν ήταν μόνο υπηρεσιακός (εξελιξιμότητα των εκπαιδευτικών) ή οικονομικός, αλλά το γεγονός ότι το συγκεκριμένο σημείο στην επαγγελματική πυραμίδα των δασκάλων οδηγούσε σε θέσεις ευθύνης. Ο νέος υπουργός δέχεται να υπογράψει το απαραίτητο διάταγμα και να τελειώσει εκεί αυτή η ενοχλητική διελκυστίνδα.²⁶⁴⁴ Για λίγο όμως, αφού σύντομα μεταβάλλει τη στάση του.²⁶⁴⁵ Ζητά μικρή πίστωση χρόνου, προκειμένου να μελετήσει με μεγαλύτερη προσοχή τόσο το προηγούμενο, όσο και το νέο διάταγμα. Η αμφιταλάντευση, δικαιολογημένη ή αδικαιολόγητη, ήταν εμφανής και η πολιτική ηγεσία προέβαλε νέες αντιρρήσεις.²⁶⁴⁶ Το τελευταίο εμπόδιο ήταν οι αναγκαίες οικονομικές πιστώσεις, αλλά αυτές ρυθμιζόνταν από το ν. 4464/1965.²⁶⁴⁷ Τελικά, θα υπάρξει «αίσια» κατάληξη.

Ακόμη και τότε, όμως, παρουσιάζονται διάφορα προσκόμματα²⁶⁴⁸ και θα απαιτηθεί η παρέμβαση του αρμόδιου υπουργού για την παράβλεψη παρασκηνιακών ενεργειών. Ο ίδιος εντάσσει το θέμα σε ένα ευρύτερο σύνολο προβλημάτων προς αντιμετώπιση, υποσχόμενος παράλληλα να δώσει λύσεις παρά τις μεγάλες δυσχέρειες που -όπως τόνιζε- υπήρχαν.²⁶⁴⁹ Σε αυτές συγκαταλέγεται η άρνηση του Γενικού Λογιστηρίου του κράτους να προχωρήσει στην προαγωγή 31 δημοτικών σχολείων σε 11/θέσια και 12/θέσια (κάτι που σήμαινε προαγωγή ανάλογου αριθμού δασκάλων για να καλυφθεί η θέση διευθυντή). Θα παρενέβαινε γι' αυτό το θέμα, ενώ θα μελετούσε τις περιπτώσεις των εκπαιδευτικών που προάγονταν στον 3^ο βαθμό και ταυτόχρονα συμπλήρωναν το απαγορευτικό όριο της 35ετίας.²⁶⁵⁰

Όσον αφορά την επιλογή των επιθεωρητών καθυσύχαζε τη Δ.Ο.Ε., διαβεβαιώνοντας, όσον αφορά τα χρονικά όρια της διαδικασίας επιλογής, ότι οι σχετικές ημερομηνίες ήταν ενδεικτικές. Έτσι, δεν θα απαιτούνταν διάταγμα παρατάσεως προθεσμιών και θα αποφεύγονταν νέα καθυστέρηση. Πεποίθησή του ήταν πως κι αυτό το θέμα θα τελείωνε σύντομα.²⁶⁵¹ Ακούει τις απόψεις της

---

²⁶⁴⁴ Δ.Β., 576:1. Στη συνάντηση της 22^{ης}/9/1965.

²⁶⁴⁵ Ο.π.: 2.

²⁶⁴⁶ Δ.Β., 577:8. Τις οποίες η Δ.Ο.Ε. απέδιδε σε κακές εισηγήσεις.

²⁶⁴⁷ Με τον οποίο αποφασίστηκε η ενιαιοποίηση, η διεύρυνση θέσεων, η χορήγηση του 2^{ου} βαθμού κ.ά.

²⁶⁴⁸ Δ.Β., 580:8.

²⁶⁴⁹ Ο.π. Στη συνάντηση της 10^{ης}/11/1965. Για το συνδικάτο, «στα διαβήματα της Διοίκησης για επίσπευση της επιλογής, ο κ. Υπουργός έδινε τη σχετική εντολή, αλλ' ωστόσο το έργο δεν προχωρούσε» (Δ.Β., 598:8).

²⁶⁵⁰ Σε αυτό το θέμα θα ζητούσε τη συνδρομή συγκεκριμένου ειδικού συμβούλου του πριν αποφασίσει. Γι' αυτό θα φανεί διστακτικός.

²⁶⁵¹ Δ.Β., 581:12.

ομοσπονδίας και υπόσχεται αμέριστο ενδιαφέρον γι' αυτά που την απασχολούν. Για όσα ζητήματα εκκρεμούσαν θα έδινε εντολή στους υπηρεσιακούς παράγοντες του υπουργείου να προβούν σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες.²⁶⁵²

Το χειρισμό τους αναλαμβάνει ο διευθυντής «στοιχειώδους», Σπ. Κατριβάνος. Ο συγκεκριμένος παράγοντας του ΥΠ.Ε.Π.Θ. αναγνώριζε ως ορθά και δίκαια όσα ανέφερε σχετικό υπόμνημα που θα του ενεχείριζε το συνδικάτο. Ιδίως την ανάγκη να διοριστούν άμεσα αναπληρωτές επιθεωρητών σε αρκετές περιοχές της χώρας (Φωκίδα, Σάμος, Νάξος, Καρυστία και αλλού), γιατί βρίσκονταν σε στασιμότητα σωρεία υπηρεσιακών θεμάτων.²⁶⁵³ Επιπλέον, υποσχόταν να ενδιαφερθεί για ένα ακόμη θέμα: να γίνει υπόμνηση στους ήδη υπηρετούντες επιθεωρητές της διαταγής του υπουργείου Παιδείας πως οι βοηθοί τους δεν προσλαμβάνονται γραμματείς των Π.Υ.Σ.Π.Ε., μετά την απομάκρυνση από τη θέση τους.

Ανάλογες διαβεβαιώσεις δίνονται και από τον προϊστάμενό του υπουργό Στ. Αλαμανή.²⁶⁵⁴ Όσον αφορά οικονομικά ζητήματα όπως το επιμίσθιο όσων αναπλήρωναν επιθεωρητές, προβλεπόταν να αντιμετωπιστούν σε εύλογο χρονικό διάστημα.²⁶⁵⁵ Και αυτό γιατί, σύμφωνα με την πολιτική ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ., η πρωτοβάθμια εκπαίδευση αποτελούσε το θεμέλιο λίθο του εκπαιδευτικού συστήματος.²⁶⁵⁶ Με βάση αυτή την παραδοχή θεωρήθηκε δίκαιο και ικανοποιήθηκε το αίτημα της αύξησης των θέσεων των καταληκτικών βαθμών της εκπαιδευτικής ιεραρχίας (διευθυντές α' και β').²⁶⁵⁷ Η ίδια αρχή θα ενημέρωνε τους εκπροσώπους των δασκάλων ότι οι γενικές επιθεωρήσεις θα αυξάνονταν σε 4, αφού προσδιοριζόταν η έδρα και τα όρια καθεμιάς απ' αυτές.²⁶⁵⁸

Στο διάστημα που ακολουθεί θα πύκνωναν οι συναντήσεις συνδικάτου–υπουργείου Παιδείας.²⁶⁵⁹ Σε αυτές, ο τελευταίος φορέας παραδέχεται τη μεγάλη καθυστέρηση που παρατηρείται στις προαγωγές των διευθυντών β' και αναλαμβάνει να τις επιταχύνει με σχετική εντολή προς το αρμόδιο όργανο. Αρνούνταν όμως τη μη πραγματοποίηση των μεταθέσεων των υψηλόβαθμων εκπαιδευτικών (όπως

---

²⁶⁵² Δ.Β., 586:8. Στη συνάντηση της 29^{ης}/1/1966.

²⁶⁵³ Δ.Β., 594:4.

²⁶⁵⁴ Ο.π.: 8.

²⁶⁵⁵ Δ.Β., 598:10.

²⁶⁵⁶ Δ.Β., 599:1. Ομιλία του υπουργού Στ. Αλαμανή ενώπιον της ΛΗ' τακτικής γενικής συνέλευσης (4-10/6/1966).

²⁶⁵⁷ Ο.π.: 1-2.

²⁶⁵⁸ Ο.π.: 2. Το ίδιο πρόσωπο τόνιζε με έμφαση ότι «απομένει ευρύ στάδιον προσπαθειών δια τον εξοπλισμόν των Δημοτικών μας Σχολείων με τ' ανάλογα εποπτικά όργανα. Απομένει ακόμη να εξοπλισόμεν τα Σχολεία μας τα Δημοτικά με τα βιβλία εκείνα τα διδακτικά τα οποία ο Νόμος περί Εκπαιδευτικής Μεταρρυθμίσεως προβλέπει».

²⁶⁵⁹ Ο.π.: 4.

υποστήριζε η Δ.Ο.Ε. εξαιτίας της παρεμβολής ακυρωτικών αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας). Ορθότερη λύση θεωρεί τη δημοσίευση των μεταθέσεων μετά τη δημοσίευση των πινάκων προακτέων.

Για τα σχολεία προκρινόταν η σύνταξη ενιαίου διατάγματος προαγωγής, εξέλιξη που δημιουργούσε πρόσθετες θέσεις ευθύνης. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υπόσχεται να μελετήσει τα συγκεκριμένα ζητήματα.²⁶⁶⁰ Ακόμη, ζητά τη συνδρομή άλλων υπουργείων (π.χ., οικονομικών) για την από κοινού αντιμετώπισή τους. Σε μια ανάλογη κοινή συνεδρία, υπό την προεδρία του πρωθυπουργού Στ. Στεφανόπουλου, η Δ.Ο.Ε. θα έβρισκε στο πρόσωπο του υπουργού Παιδείας έναν «απρόσμενο» υποστηρικτή των θέσεων της.²⁶⁶¹ Την ίδια στάση κρατά και στη συνέχεια, υποσχόμενος να συζητήσει με τους υπουργούς συντονισμού Κ. Μητσοτάκη και οικονομικών Σ. Μελά. Μάλιστα, τόνιζε πως θα κατέβαλε κάθε προσπάθεια για να επιτύχει τη συγκατάθεσή τους, ενώ θα ενημέρωνε τους δασκάλους για τα αποτελέσματα των συνομιλιών του.²⁶⁶²

Την ίδια στιγμή μία ακόμη πτυχή του στελεχιακού, ο πίνακας διευθυντών α΄, εμφανίζει εκφυλιστικά φαινόμενα. Για αρκετό καιρό συντάσσεται και αποσυντάσσεται, ακολουθώντας το «παράδειγμα» των διευθυντών β΄ (για τους οποίους αυτή η «διαδικασία» διήρκεσε τρία χρόνια). Έτσι, ο υπουργός θα παρέμβει με σκοπό να σταματήσει αυτόν το φαύλο κύκλο.²⁶⁶³ Για μια σειρά άλλων θεμάτων θα δεχτεί πιέσεις από μέρος της Δ.Ο.Ε., γι' αυτό εξουσιοδοτεί τους υπηρεσιακούς παράγοντες του υπουργείου να προχωρήσουν στις αναγκαίες ενέργειες.

Η πολιτική αστάθεια προκαλεί τη ματαίωση των εξαγγελιών. Την κυβέρνηση Στ. Στεφανόπουλου διαδέχεται αυτή του Ι. Παρασκευόπουλου. Η ομοσπονδία θα κληθεί να ενημερώσει το νέο υπουργό Ι. Θεοδωρακόπουλο, ενεχειρίζοντάς του και σχετικά υπομνήματα. Και αυτός, άκουσε *«με προσοχήν, επέδειξε ζωηρόν ενδιαφέρον δια τον διδάσκαλον και εζήτησε μικράν πίστωσιν χρόνου δια να τα μελετήσει και ακούσει τας σχετικὰς εισηγήσεις των υπηρεσιακών παραγόντων»*.²⁶⁶⁴ Στις (τρεις) συναντήσεις που επακολουθούν, ο Ι. Θεοδωρακόπουλος υπόσχεται την άμεση προώθηση όλων των

²⁶⁶⁰ Δ.Β., 601:12.

²⁶⁶¹ Δ.Β., 606:1. Ο οποίος υποστήριζε την ανάγκη «να ενκόψει (η κυβέρνηση) με στοργή για την επίλυση και των άλλων φλεγόντων και ζωτικών θεμάτων του διδασκαλικού Κλάδου. Χαρακτηριστικά δήλωσε ότι είναι απαράδεκτο για την Κυβέρνηση και για τον ίδιο, ως Υπουργό της Παιδείας, να βλέπει το δάσκαλο, τον πνευματικό άνθρωπο και μοναδικό εκπρόσωπο του Κράτους στα χωριά της Ελλάδος, να γίνεται μεταφορέας, ζυγιστής, μάγειρας κτλ. των τροφίμων των μαθητικών συσσιτίων».

²⁶⁶² Ο.π.: 12.

²⁶⁶³ Δ.Β., 608:12.

²⁶⁶⁴ Δ.Β., 609:9.

θεμάτων, εκτός των οικονομικών. Γι' αυτά επικαλείται κάτι σύνηθες: αναρμοδιότητα. Στις ανησυχίες της Δ.Ο.Ε. ότι τα πιο πολλά ζητήματα έμειναν στο επίπεδο της υποσχαιολογίας, απαντά επαναλαμβάνοντας τις απόψεις του.²⁶⁶⁵

Ένα μέρος από τα λεγόμενα της πολιτικής ηγεσίας υλοποιούνται, αφού ο «δύστροπος» πίνακας διευθυντών α' παίρνει την τελική του μορφή και 1.421 δάσκαλοι καταλαμβάνουν τις συγκεκριμένες θέσεις.²⁶⁶⁶ Για τα υπόλοιπα, το ΥΠ.Ε.Π.Θ. ζητά να συνεχιστεί ο διάλογος, παρουσία και υπηρεσιακών παραγόντων, στον οποίο θα «εξεταστούν εν λεπτομερεία και θα προωθηθούν προς λύσιν των άπαντα τα αιτήματα του Διδασκαλικού κλάδου».²⁶⁶⁷ Ένα από αυτά ήταν και η τοποθέτηση των νεοπροαγόμενων διευθυντών β'. Οι αρμόδιοι του υπουργείου Παιδείας διαβεβαίωναν ότι καταβάλλουν προσπάθεια να εξευρεθεί λύση που θα ικανοποιούσε τους ενδιαφερόμενους κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο.²⁶⁶⁸ Έτσι, κάθε πτυχή του στελεχιακού γίνεται αντικείμενο ιδιαίτερου χειρισμού.²⁶⁶⁹

Στην επιμονή της Δ.Ο.Ε., κυρίως πάνω σε θέματα όπως η ενιαιοποίηση και διεύρυνση των ανώτερων υπηρεσιακών βαθμών ή η δευτεροβάθμια κρίση των ενιστάμενων υποψήφιων επιθεωρητών, υποσχόταν την άμεση επίλυσή τους εντός μίας εβδομάδας. Προσέθετε, όμως, ότι αναφέρεται στην «επίλυση των αιτημάτων εκείνων τα οποία δύναται να επιλυθούν».²⁶⁷⁰ Αυτό σήμαινε ότι απέφευγε το «σκόπελο» των οικονομικών πτυχών των ζητημάτων των δασκάλων. Αποσαφηνίζοντας τα λεγόμενά του ο αρμόδιος υπουργός θα έλεγε πως το προσεχές διάστημα θα γνωστοποιούσε τις απόψεις του (κάτι που ήταν τελείως διαφορετικό από την επίλυση των προβλημάτων).²⁶⁷¹

Εκτός από τις ελάχιστες πτυχές του στελεχιακού (πίνακες ανώτερων βαθμών), την ίδια περίοδο θα περιέλθει σε τέλος και ο κορμός του ζητήματος, η επιλογή επιθεωρητών. Η Δ.Ο.Ε. αναφέρεται σε παρασκηνακές ενέργειες διάφορων προσώπων, πολιτικών και μη, που αποσκοπούσαν στη λύση του ζητήματος με

---

²⁶⁶⁵ Ο.π.

²⁶⁶⁶ Ο.π.:16. Όχι για πολύ όμως, αφού ο εν λόγω πίνακας θα ανακληθεί ενώ ήταν ήδη στο Εθνικό Τυπογραφείο προς δημοσίευση (Δ.Β.,610:1).

²⁶⁶⁷ Δ.Β.,610:7.

²⁶⁶⁸ Ο.π.:12.

²⁶⁶⁹ Ο επιμερισμός ενός προβλήματος σε άλλα μικρότερα μπορούσε να οδηγήσει και στο ακριβώς αντίθετο: σε μια τακτική παρεμπόδισης ή αναβολής της λύσης του, αφού θα χανόταν στη «ζούγκλα» των επιμέρους πλευρών του.

²⁶⁷⁰ Δ.Β.,611:5. Θα τελείωνε την απάντησή του με την εξής μεγαλοστομία: «Εάν δεν επιλυθούν τα Εκπαιδευτικά θέματα δεν υπάρχει λόγος να παρίσταμαι ως Υπουργός εις το Υπουργείον Παιδείας».

²⁶⁷¹ Ο.π.:8. Κατά τις συναντήσεις στις 2, 3, 6 και 7/2/1967.

βάση τις δικές τους επιθυμίες. Ο υπουργός Παιδείας θα διασκεδάσει τους φόβους της ομοσπονδίας διαψεύδοντας κατηγορηματικά τις σχετικές φήμες γύρω από την επιλογή του «εποπτικού» προσωπικού.²⁶⁷²

Σε σχετική ανακοίνωση, μάλιστα, καθιστούσε γνωστό ότι *«ούτε το αρμόδιον Συμβούλιον ούτε μέλη του Συμβουλίου τούτου προέβησαν εις ενέργειαν τινά εν σχέσει με την επιλογήν Επιθεωρητών Πρωτοβαθμίου Εκπαιδευσεως»*. Στο σκεπτικό αναφερόταν ότι το όργανο επιλογής τελούσε εν αναμονή για την ανάληψη καθηκόντων από το αιρετό μέλος του (εκπαιδευτικός) *«προς συγκρότησιν του Συμβουλίου και τη συμμετοχή τούτου»*.²⁶⁷³ Σε αυτό απέδιδε και τη διακοπή των εργασιών του.

Στο αίτημα των δασκάλων να πραγματοποιηθεί κοινή συνάντηση με τον υπουργό οικονομικών,²⁶⁷⁴ ώστε να αντιμετωπιστούν από κοινού ορισμένα ζητήματά τους, ο Ι. Θεοδωρακόπουλος υπόσχεται ότι αυτό θα γινόταν άμεσα. Επιπλέον, αναλάμβανε να μεσολαβήσει, προκειμένου να γίνουν δεκτοί από τον πρωθυπουργό.²⁶⁷⁵ Στη διαμαρτυρία της ομοσπονδίας γιατί τα συμπεφωνημένα θέματα δεν οδηγούνταν σε αρμόζουσες λύσεις, οι υπηρεσιακοί παράγοντες απαντούν με υποσχέσεις.²⁶⁷⁶

Η Δικατορία, που ακολουθεί, επιφέρει ριζικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα. Κατά την πρώτη συνάντηση των εκπροσώπων των δασκάλων με τον υπουργό Παιδείας Κ. Καλαμποκιά, ο τελευταίος θα έπλεκε το εγκώμιο του *«καλού δασκάλου»*. Τόνιζε ακόμη ότι *«σκοπός του είναι να ανεβάσει τον διδάσκαλον υψηλά εις τα όμματα της κοινωνίας»*.²⁶⁷⁷ Στο ίδιο μήκος κύματος, ο διευθυντής *«στοιχειώδους»* θα απαντούσε στις ερωτήσεις των εκπαιδευτικών για την τύχη των εκκρεμών θεμάτων της *«τάξεώς»* τους πως *«παρακολουθούνται δεόντως και εις σύντομον χρονικόν διάστημα θα εύρουν την λύσιν των»*.²⁶⁷⁸ Άλλοτε πάλι, τα ίδια προβλήματα παρουσιάζονται να

---

²⁶⁷² Δ.Β., 612:6.

²⁶⁷³ Ο.π.

²⁶⁷⁴ Κάτι, που όπως είδαμε και σε άλλο σημείο, επικαλούνταν κάποιες φορές το ΥΠ.Ε.Π.Θ. για να αποφύγει την πίεση των εκπαιδευτικών ή να την στρέψει αλλού.

²⁶⁷⁵ Δ.Β., 613:16.

²⁶⁷⁶ Δ.Β., 615:16.

²⁶⁷⁷ Δ.Β., 617:8. Στη συνάντηση της 9^{ης}/5/1967.

²⁶⁷⁸ Δ.Β., 618:3.

βρίσκονται «εις καλήν οδόν, εξεταζόμενα υπό των αρμοδίων μετά προσοχής και κατανοήσεως».²⁶⁷⁹

Η αναστολή των τακτικών γενικών συνελεύσεων ή η μεταφορά τους ανά διετία αφαιρεί μία ακόμη δυνατότητα έκφρασης των θέσεων της ηγεσίας ενώπιον του διδασκαλικού κόσμου. Σε αυτό το κλίμα έχουμε, κατά καιρούς, ανακοινώσεις από τη μεριά του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Μία ανάλογη ήταν η δημοσίευση του ν.δ. 129/1967. Έτσι, σύμφωνα με τον εμπνευστή του Κ. Καλαμποκιά, η συγκεκριμένη νομοθετική παρέμβαση αποσκοπούσε στον «επαναπροσανατολισμό» του εκπαιδευτικού συστήματος. «Είναι αληθές ότι η Παιδεία υπέστη κατά τον τελευταίον καιρόν σοβαρόν κλυδωνισμόν, κυρίως, ως προς τον προσανατολισμόν αυτής εις τας υψηλάς αξίας του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, την ευγενή παράδοσιν του Έθνους και την γλωσσικήν διδασκαλίαν. Εκ της διαβρώσεως ταύτης εσημειώθησαν οδυνηραί επιπτώσεις ως προς την εθνικήν και πνευματικήν συγκρότησιν των μαθητών. Οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί υπέστησαν ωσαύτως τας συνεπείας του κλυδωνισμού τούτου και ιδίως της διοικητικής ακαταστασίας, ως και της ελλείψεως ηγεσίας επί μίαν περίπου τριετίαν. Όθεν σκοπός του δημοσιευθέντος Νόμου είναι η επάνοδος της Γενικής Εκπαιδεύσεως εις την ορθήν αυτής τροχίαν, μη αγνοουμένης συγχρόνως της ανάγκης βελτιώσεως αυτής συμφώνως προς την υφισταμένην πραγματικότητα και το μέλλον του Έθνους».²⁶⁸⁰

Στο ίδιο κείμενο υπογραμμιζόταν η ανάγκη να επιλέγονται τα στελέχη με βασικό κριτήριο το ήθος τους, «το χαρακτήρα και την προσήλωσιν εις τας αφθάρτους αξίας του έθνους». Σε αυτή τη λογική εντάσσεται η συνεισφορά της μετεκπαίδευσης των εκπαιδευτικών «λειτουργών». Δε στόχευε μόνο στην ανανέωση της επιστημονικής τους κατάρτισης, αλλά και στην προπαρασκευή «άξιας εκπαιδευτικής ηγεσίας δια την υψηλήν αποστολήν του Ελληνικού Έθνους».²⁶⁸¹

Αυτά θα τόνιζε και ο νέος υπουργός Παιδείας Θ. Παπακωνσταντίνου. Πρόσθετε, μάλιστα, ότι ήταν απαραίτητο να εγκαταλειφθούν «ωρισμένα συνήθειαι του παρελθόντος, αι οποία δεν είναι ανεκταί».²⁶⁸² Τis θέσεις αυτές ανέπτυξε

²⁶⁷⁹ Δ.Β., 619:8;620:10.

²⁶⁸⁰ Δ.Β., 621:7.

²⁶⁸¹ Ο.π. Είναι εμφανές το ιδεολόγημα περί έθνους «ανάδελφου».

²⁶⁸² Δ.Β., 623:8. Κατά την τελετή παράδοσης-παραλαβής στις 2/11/1967. Θα προσέθετε ότι θα ήταν δίκαιος «αλλά και αυστηρός. Δεν θα ανεχθώ υπονόμους στο έργο της Εθνικής Κυβερνήσεως. Εάν υπάρχουν - επέρανεν ο κ. Υπουργός - άνθρωποι οι οποίοι διαφωνούν με τους σκοπούς της Κυβερνήσεως ημπορούν να αποχωρήσουν. Τούτο, άλλωστε, είναι και ηθική υποχρέωσίς των».

περισσότερο ο αντιπρόεδρος της δικτατορικής κυβέρνησης Στ. Παττακός.²⁶⁸³ Οι απόψεις του καθεστώτος για την παιδεία και τους εργαζόμενους σε αυτήν περιλαμβάνουν και αντιλήψεις που εντάσσονται στη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου.²⁶⁸⁴ Η δικτατορία, συνεπώς, θα διατηρήσει τις ιδέες που είχε κληρονομήσει από τις δημοκρατικές κυβερνήσεις ότι η παιδεία αποτελεί μία από τις παραγωγικότερες επενδύσεις .

Από τη στιγμή που κάθε είδους συλλογικότητα θεωρείται εκ προοιμίου ύποπτη, οι θέσεις του ΥΠ.Ε.Π.Θ. εξακολουθούν να παίρνουν τη μορφή εξαγγελιών–ανακοινώσεων.²⁶⁸⁵ Ορισμένες από αυτές γίνονται «ενώπιον πολυπληθούς συγκεντρώσεως εκπροσώπων των Εκπαιδευτικών Λειτουργιών Δημοτικής και Μέσης Εκπαιδεύσεως».²⁶⁸⁶ Μία πρόσθετη δυνατότητα ήταν οι ετήσιοι εορτασμοί για την «επέτειο της επαναστάσεως». Σε μία ανάλογη περίπτωση δράττεται της ευκαιρίας ο

---

²⁶⁸³ Δ.Β., 625:8. Σε ομιλία του σε συγκέντρωση των δασκάλων του Πειραιά στις 22/12/1967 θα έλεγε με έμφαση: «Εις μίαν περίοδον, ως η παρούσα, κατά την οποίαν η δημιουργία «των προϋποθέσεων της εθνικής μας ανεξίτητος» αποτελεί απόφασιν της οποίας η υλοποίησις δέον συντελεσθεί εις παραδεκτόν χρόνον, αναζητούνται τα άτομα τα οποία θα έχουν την δύναμιν να καταστούν εθνικοί απόστολοι. Αναζητούνται εκείνοι, οι οποίοι είναι ικανοί ξεπερνώντας τας αδυναμίας να καταστούν οι εθνικός εκλεκτοί. Αναζητούνται εκείνοι οι οποίοι έχοντες ως βίωμα το εθνικόν πιστεύω θα διαθέσουν τους εαυτούς των εργατάς εις το εργοτάξιον της δημιουργίας. Και εις την πορείαν αυτήν των αναζητήσεων αποτεινόμεθα πρώτον προς υμάς, τους λόγω της αποστολής σας πρωτεργάτας. Αποτεινόμεθα με την βεβαιότητα ότι η ιστορία του κλάδου σας, αλλά και η ατομική σας συγκρότησις, σας τοποθετούν εις την κατηγορίαν εκείνων των λειτουργών οι οποίοι θα διεκδικήσουν την θέσιν των εθνικός εκλεκτών. Εδοκιμάσθητε εις το παρελθόν από πάσης πλευράς, όπως εδοκιμάσθη το σύνολον του κρατικού μηχανισμού. Και η δοκιμασία του εκπαιδευτικού κλάδου, δια να είμεθα ειλικρινείς απέναντι των συνειδήσεών μας, προεκάλεσε κλονισμόν εις το εθνικόν μας οικοδόμημα. Αγωνιζόμεθα τας δοκιμασίας του παρελθόντος να τας καταστήσωμεν ανάμνησιν κακήν και νέας λεωφόρους να διανοίξωμεν. Προσέλθετε πρωτοπόροι με την βεβαιότητα, ότι εκπληρώνετε το καθήκον σας απέναντι της πατρίδος -απέναντι του εαυτού σας- απέναντι της Ιστορίας. Η Κυβέρνησις δεν θα λησμονήσει την προσφοράν σας και η ελληνική πατρίς την κρίσιμον αυτήν ώραν θα αναγνωρίσει το έργον σας. Ο Θεός ας ευλογεί τον αγώνα σας».

²⁶⁸⁴ Δ.Β., 625:5(δήλωση του Γ. Παπαδόπουλου);627:8(μήνυμα του υπουργού Παιδείας «προς την σπουδάζουσαν νεολαίαν»).

²⁶⁸⁵ Η ακόμη και εντολών.

²⁶⁸⁶ Δ.Β., 630:1. Σε μία από αυτές, στις 21/3/1968, ο πρωθυπουργός Γ. Παπαδόπουλος τόνιζε ότι «Εάν υπήρξεν Έθνος, υπήρξε διότι βιολογικώς αι δυνάμεις της Ελληνικής φυλής μετεδίδοντο από τους προγόνους εις τους επιγόνους και διότι υπήρξε ισχυρά η συνέδεσις μεταξύ απερχομένων και επερχομένων διδασκάλων του Έθνους. Εάν αυτά τα δύο σχήματα εις κάποιον σημείον της διαδρομής του Έθνους θραυσθούν, τότε εθραύσθη το μεγαλείον της φυλής, τότε θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η φυλή βαίνει προς τον θάνατον...Μην αναζητήτε τας ευθύνας έξωθεν. Είναι ανάγκη να ίδωμεν ευθέως κατά πρόσωπον την αλήθειαν. Ημείς πταίομεν διότι παρεσύρθημεν και ηννοήσαμεν ως επάγγελμα το λειτούργημα, το αξίωμα, το οποίο επεφύλαξεν δι' ημάς η πατρίς...Δεν ημπορούμεν να μετρώμεν το προσφερόμενον έργον εις δραχμάς...Εκ μέρους του κράτους υπόσχομαι ότι το Κράτος, θα αποδείξει προς υμάς, προς το λειτούργημα το οποίο επιτελείτε, πλήρη συνεπεία ευθύνης και κατανοήσεως. Προς Θεού όμως μην θεωρήσετε τούτο ως απόδοσιν συνδικαλιστικής δράσεως...Παρεξηγήθητε ενδεχομένως κατά το παρελθόν ως ένα κομμάτι του λαού, το οποίον ενεφάνισε πολλά άτομα με τροπήν προς κατευθύνσεις, αι οποίαι δεν θα ηδύναντο, με οιαδήποτε καλήν θέλησιν και αν είχε κανείς να θεωρηθούν ως κατευθύνσεις εθνικάί...Έχουμεν υποχρέωσιν να πολεμήσωμεν και ο πόλεμος διεξάγεται πάντοτε εντός των κοινωνικών θεσμών...».

υπουργός Παιδείας Θ. Παπακωνσταντίνου για να απευθυνθεί στην ελληνική νεολαία.²⁶⁸⁷

Όσον αφορά τα τρέχοντα ζητήματα, αυτά θα τα «γνωστοποιούσε» η διοίκηση της ομοσπονδίας στους αρμόδιους του υπουργείου. Από τη μεριά τους, οι τελευταίοι, θα άκουγαν «μετ' ευμενείας» τη σχετική ενημέρωση, υποσχόμενοι τη γρήγορη επίλυση των θεμάτων.²⁶⁸⁸ Η «επανάληψη» των τακτικών γενικών συνελεύσεων επεδίωκε να επαναφέρει τα περισσότερα από τα συλλογικά χαρακτηριστικά του συνδικάτου στην προ της δικτατορίας λειτουργία τους.²⁶⁸⁹ Μάλλον, να αποδώσει συνδικαλιστική χροιά σε διαδικασίες και νοοτροπίες που ελάχιστη σχέση είχαν με τη συγκεκριμένη έννοια.

Η ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα παραμείνει «δεκτική» στα αιτήματα των δασκάλων. Θα έκανε, επίσης, ό,τι ήταν δυνατό για την αντιμετώπισή τους.²⁶⁹⁰ Φυσικά, θα τηρούσαν και το σχετικό «τυπικό». Παρόμοια αντιμετώπιση θα τύχουν οι εκπαιδευτικοί και από το Ν. Σιώρη, νέο υφυπουργό Παιδείας (αφού υπουργός ήταν ο Γ. Παπαδόπουλος). Και αυτός και οι υπηρεσιακοί παράγοντες του υπουργείου διαβεβαίωναν προς πάσα κατεύθυνση ότι κατέβαλλαν «αόκνους προσπάθειες δια την σοβαράν και ριζικήν αντιμετώπισιν απάντων των απασχολούντων σήμερον την Παιδείαν προβλημάτων εις όλας τας βαθμίδας».²⁶⁹¹

---

²⁶⁸⁷ Δ.Β., 632:8. Έτσι, την 1^η/5/1968 θα υποστηρίξει ότι «εκείνοι, που αποφάσισαν και πραγματοποίησαν την Επανάσταση με την τελειότητα αριστουργήματος... Παρηκολούθουν ανήσυχoi την ανίερων εκμετάλλευσιν των ανατάσεων και ανησυχιών της νεολαίας εκ μέρους της κομματικής φαυλοκρατίας και του κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού. Και επενέβησαν κατά την κρίσιμον στιγμήν δια να μη γίνουν τα τέκνα των Ελλήνων δούλοι... Μην κατέχεσθε από σύμπλεγμα κατωτερότητος έναντι των ξένων. Και μη τους μιμείσθε. Δεν θα κερδίσετε απολύτως τίποτε και θα χάσετε την σφραγίδα της δωρεάς, την οποίαν σας απέθεσεν η ιστορική μοίρα...». Και εδώ βλέπουμε ότι είναι εμφανείς οι παραδοχές της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου.

²⁶⁸⁸ Δ.Β., 635:20.

²⁶⁸⁹ Ο.π.: 1-2. Ο πρόεδρος του Α.Ε.Σ. Ν. Μπάρκας, ως εκπρόσωπος του υπουργού Παιδείας, υπογράμμιζε ενώπιον της ΛΘ' τακτικής γενικής συνέλευσης (8-13/7/1968) ότι «η Εθνική Κυβέρνησις ως απεδείχθη, δεν αναγνωρίζει ποικιλίας και αποχρώσεις Ελλήνων, πρώτον δε μέλημά της υπήρξεν η πάταξις του φατριασμού. Η διχόνοια δεν πρέπει να έχει θέσιν εις τους κόλπους της εθνικής οικογενείας, και δι μεταξύ των εκπαιδευτικών. Παρέστη βεβαίως ανάγκη να αφαιρέσει ως Κυβέρνησις τον τίτλον του εκπαιδευτικού από έναν ελάχιστον, εντυχώς, αριθμόν εκπαιδευτικών, διότι εθεώρησεν αυτούς ως μη σταθερώς προσανατολιζόμενους προς τα εθνικά Ιδεώδη και τα πεπρωμένα της Φυλής μας. Πράξις ασφαλώς οδονηρά ουχί όμως ανεπανόρθωτος. Θέμα των ιδίων είναι η επιστροφή των εις τους κόλπους της εθνικής οικογενείας... Ο παραγοντισμός και η αυθαιρεσία δεν είναι νοητόν να έχουν θέσιν εις την εκπαίδευσιν. Οι μη σεβόμενοι νόμους και ηθικάς αξίας, δεν δύνανται να διαπλάτουν ψυχάς. Ο Έλλην διδάσκαλος είναι φορέυς των επιταγών της εθνικής ιστορίας και τούτο δεν αποτελεί κενόν λόγον... Είναι δυνατόν κάποτε να διαφωνείτε προς τας απόψεις της Διοικήσεως επί διαφόρων θεμάτων ως και επί του θέματος της αξιολογήσεως προσώπων. Είναι πιθανόν να έχετε δίκαιον. Αι πράξεις της Διοικήσεως είναι πράξεις ανθρώπων και ουχί θεών. Διατυπώσατε ευθαρσώς τας απόψεις σας, ουδέεις θα σας αφαιρέσει το δικαίωμα τούτο. Η Διοίκησις μίαν και μόνην φιλοδοξίαν έχει να βοηθεί τους εκπαιδευτικούς λειτουργούς να ασκούν το λειτουργήμα αυτόν απηλλαγμένοι από την δεσποτείαν του φατριασμού, προσηλωμένοι πάντοτε εις τα ευγενή ιδεώδη του ελληνικού πολιτισμού, του οποίου κατά Θεϊαν οικονομίαν ετάχθητε θεματοφύλακες».

²⁶⁹⁰ Δ.Β., 641:8. Στις συναντήσεις της 28^{ης} και 31^{ης}/1/1969.

²⁶⁹¹ Δ.Β., 646:16.

Οι σχετικές αναφορές στην εκπαίδευση επιδιώκουν να αντιδιαστείλουν αυτό που συνέβαινε κατά τη δημοκρατική περίοδο με το παρόν του στρατιωτικού καθεστώτος. Τις περισσότερες φορές, βέβαια, θα παραμείνουν μόνο σ' αυτό.²⁶⁹² Η ευμένεια, η κατανόηση και το ενδιαφέρον μονοπωλούν τα λεγόμενα της ηγεσίας του υπουργείου Παιδείας.²⁶⁹³ Την ίδια στιγμή, όμως, αποφεύγεται οποιαδήποτε αναφορά σε συγκεκριμένα ζητήματα. Και πώς να γίνει αυτό, αφού η Δ.Ο.Ε. έθετε υπόψη των υπηρεσιακών παραγόντων τα επείγοντα για τους δασκάλους θέματα και «...παρεκάλεσεν όπως ταύτα τύχωσι σχετικής μελέτης και επιλύσεως».²⁶⁹⁴

Σε αρκετές περιπτώσεις θα ζητηθεί η παρέμβαση υπηρεσιακών παραγόντων, κατ' εντολή του αρμόδιου υπουργού ή υφυπουργού, προκειμένου να προβούν «εις τας ενδεδειγμένας εισηγήσεις δια την ικανοποίησιν των εν λόγω αιτημάτων».²⁶⁹⁵ Οι πάντες, λοιπόν, διαβεβαίωναν τη Δ.Ο.Ε. της εποχής αυτής ότι τα χρονίζοντα θέματα του διδασκαλικού κόσμου βρίσκονται στην οδό της επιλύσεώς τους.²⁶⁹⁶ Όταν οι εκπαιδευτικοί αναφέρονται ξανά στη διεύρυνση και την ενιαιοποίηση των ανώτερων υπηρεσιακών βαθμών, στη γρήγορη σύνταξη των πινάκων προαγωγής θα λάμβαναν την απάντηση ότι αυτά άπτονται των διατάξεων του νέου νόμου για την παιδεία (ν.δ. 651/1970), οι οποίες προβλεπόταν να είναι «ευεργετικές» για τους δασκάλους.²⁶⁹⁷

---

²⁶⁹² Δ.Β., 656:1-3. Κατά την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Ν. Σιώρη στην Μ' (40) τακτική γενική συνέλευση (7-12/7/1969) υπογραμμιζόταν ότι «ο Έλλην Διδάσκαλος εκπροσωπεί την πλέον θεμελιώδη μορφή εις την ιστορίαν του Γένους. Μορφή η οποία είναι συνδεδεμένη με την δημιουργίαν και συντήρησιν του Ελληνικού Εθνισμού, αλλ' ο σκαπανεύς ούτος της ιστορίας του Γένους υπέστη ανηλεή επιδρομήν από τας φθοροποιούς δυνάμεις αι οποίαι εισήλασαν εις τους κόλπους της Ελληνικής Παιδείας, κυρίως υπό το προσωπίον ενός προοδευτισμού έχοντος τας ρίζας του εις τον αντεθνικόν κομμουνισμόν και δευτερευόντως υπό το προσωπίον του στείρου συντηρητισμού, έχοντος τας ρίζας του εις την κομματικήν ιδιοτέλειαν...η Εθνική Επαναστατική Κυβέρνησις αναμένει μετά του πλέον εντόνου ενδιαφέροντος τα πορίσματα των εργασιών της Συνελεύσεώς σας ίνα τα θέσει υπό ενδελεχή έρευνα. Όπως θα αντιλαμβάνεσθε επίσης την στοργικήν της μέριμνα μεθ ης τα περιβάλλει, όσα εκ τούτων θα είναι εποικοδομητικά και δια την επαγγελματικήν σας πρόοδον και δια την πρόοδον της Παιδείας μας...». Για να προσθέσει ο πρόεδρος του Α.Ε.Σ. Ν. Μπάρκας: «Ας ενθυμηθώμεν το χάος το οποίον υπήρχεν προ της 21^{ης} Απριλίου και τι επετεύχθη έκτοτε. Τα επιτεύγματα είναι, όχι μόνον υλικά, αλλά προπάντων ηθικά επιτεύγματα. Κύριοι, είχαμε χάσει την εμπιστοσύνην εις τον εαυτό μας και το έργον μας και επανέυρομεν την εμπιστοσύνην και την πίστιν εις τον εαυτόν μας και εις το έργον μας. Αυτό είναι αναμφισβήτητον. Επίσης είχε σημειωθεί χαλάρωσις εις την τάξην και εις την πειθαρχίαν, όπως γνωρίζομεν όλοι από τα πεζοδρόμια. Σήμερον απεκαταστάθη ο ρυθμός της καλής, της ευρύθμου λειτουργίας των σχολείων μας. Και σιγά - σιγά θ' αποκατασταθεί έτι περισσότερον».

²⁶⁹³ Ο.π.: 16.

²⁶⁹⁴ Δ.Β., 657:10.

²⁶⁹⁵ Δ.Β., 659:12. Εδώ φαίνεται να αξιοποιεί το δικτατορικό καθεστώς κάποιες στρατηγικές χειρισμού (των εκπαιδευτικών και των προβλημάτων τους) ή εξοικονόμησης χρόνου των προκατόχων του της δημοκρατικής περιόδου.

²⁶⁹⁶ Δ.Β., 664:8. Στη συνάντηση της 9^{ης}/12/1969.

²⁶⁹⁷ Δ.Β., 678:8.

Αργότερα, το Σεπτέμβριο του 1970,²⁶⁹⁸ όταν το συγκεκριμένο κείμενο πάρει την τελική του μορφή, το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υπόσχεται την προαγωγή 1.400 εκπαιδευτικών σε θέσεις διευθυντών α΄ και β΄. Η επιλογή των γενικών και των νομαρχιακών επιθεωρητών θα ακολουθούσε την εφαρμογή του προαναφερόμενου νομοθετικού διατάγματος. Έτσι, σύμφωνα με το διευθυντή γενικής εκπαίδευσης, πρώτα θα τοποθετούνταν οι επόπτες στις ευρείες εκπαιδευτικές περιφέρειες και κατόπιν θα επιλέγονταν οι επιθεωρητές, προκειμένου να συγκροτηθούν νέα υπηρεσιακά συμβούλια.²⁶⁹⁹

Ο υφυπουργός Παιδείας Ν. Σιώρης έκανε λόγο για ριζική αναδιάρθρωση του συστήματος της εκπαίδευσης, *«με κύριο στόχο την επαύξηση της αποδοτικότητας των εκπαιδευτικών λειτουργιών δια της μετεκπαιδύσεως, της συστηματικής εποπτείας και καθοδηγήσεως και της εξασφάλισης της χρηστής διοικήσεως...»*.²⁷⁰⁰ Η χώρα διαιρείται σε 10 ανώτερες εκπαιδευτικές περιφέρειες και σε αυτές τοποθετείται ένας εκπαιδευτικός σύμβουλος ως επόπτης. Σε αυτόν υπαγόταν ένας γενικός επιθεωρητής της δημοτικής και της μέσης εκπαίδευσης.

Η επιλογή αυτού του προσωπικού υποστηρίζεται ότι θα περιελάμβανε *«τους πλέον κατάλληλους»*.²⁷⁰¹ Στις εξαγγελίες του ΥΠ.Ε.Π.Θ. αναφερόταν πως τα στελέχη, κυρίως της πρώτης βαθμίδας, θα επιτελούσαν έργο *«ανωτέρας πνοής»*. Ένα από τα πρακτικά ζητήματα που έπρεπε να λυθούν ή τουλάχιστον να αποσαφηνιστεί με πρόσθετες εξηγήσεις ήταν η υπηρεσιακή κρίση και οι προαγωγές. Ιδίως αυτών που βρίσκονταν στο όριο της 35ετίας. Η στάση των αρμοδίων ήταν θετική.²⁷⁰² Ανάλογη ανταπόκριση θα βρουν οι δάσκαλοι και για την κάλυψη των θέσεων των βαθμών από τον 5^ο έως και τον 2^ο.²⁷⁰³

Οι τελικές αποφάσεις λαμβάνονται σε ανώτερο επίπεδο από τον πρωθυπουργό–υπουργό Παιδείας Γ. Παπαδόπουλο.²⁷⁰⁴ Ο εκπρόσωπός του, υφυπουργός Ν. Σιώρης, θα μεταφέρει τις απόψεις της δικτατορικής κυβέρνησης

---

²⁶⁹⁸ Τη χρονιά αυτή δε θα πραγματοποιηθεί τακτική γενική συνέλευση, αλλά μόνο *«γενική ενημερωτική συνέλευση»* (ΜΑ΄, 5/7/1970) όπως όριζε το νέο καταστατικό της Δ.Ο.Ε. (Δ.Β., 579:1-5; 580:1).

²⁶⁹⁹ Δ.Β., 681:8.

²⁷⁰⁰ Δ.Β., 688:8. Σχετική ανακοίνωση του υπουργείου στις 10/1/1971.

²⁷⁰¹ *«Πάντες οι έχοντες τα τυπικά προσόντα δια την κατάληψιν των θέσεων τούτων ασκούν καλώς και αποδοτικώς τα καθήκοντά των...»*.

²⁷⁰² Δ.Β., 691:8. Συνάντηση στις 28/1/1971 με τον υφυπουργό Σπ. Δημητράκο.

²⁷⁰³ Δ.Β., 696:8.

²⁷⁰⁴ Δ.Β., 701:8.

στους δασκάλους.²⁷⁰⁵ Και αυτές ήταν ότι το Διδασκαλείο της μέσης εκπαίδευσης θα αναλάμβανε την προετοιμασία των αυριανών στελεχών και των δύο βαθμίδων. Το ν.δ. 651/1970 είχε λύσει οριστικά τα προβλήματα της «επιθεώρησης της εκπαιδύσεως» (βλέπε διοίκηση), ενώ ο ίδιος αρμόδιος παράγοντας ευελπιστούσε ότι οι διαγωνισμοί που διενεργούνται την ίδια περίοδο θα έδιναν ως επιθεωρητές τους ικανότερους.²⁷⁰⁶ Ο ρόλος των τελευταίων προβλεπόταν να είναι ριζικά διαφορετικός από αυτόν του παρελθόντος.²⁷⁰⁷

Περισσότερο συγκεκριμένος ήταν ο διευθυντής δημοτικής εκπαίδευσης. Κατά τη γνώμη του το ν. δ. 651/1970 αναδείκνυε σε εξαιρετικό βαθμό ένα στέλεχος βάσης, το διευθυντή. Στα καθήκοντα, λοιπόν, των εκπαιδευτικών συγκαταριθμούσε και την προστασία του. Το βασικότερο, όμως, ήταν να αποκτήσουν οι εκπαιδευτικοί διοικητική κουλτούρα. Να εξοικειωθούν με τη φύση και τις απαιτήσεις της διοικητικής εργασίας.²⁷⁰⁸

Τότε ανακύπτει ζήτημα σχετικά με τον εάν οι εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας, που συντάχθηκαν από αναπληρωτές επιθεωρητές (είτε ως αξιολογούντες είτε ως γνωματεύοντες), ήταν έγκυρες ή όχι. Η Δ.Ο.Ε. θεωρεί απαράδεκτο κάτι τέτοιο στο πλαίσιο μιας «αναγεννωμένης Εθνικής Παιδείας»,²⁷⁰⁹ ενώ ο υπουργός Παιδείας Γ.

---

²⁷⁰⁵ Δ.Β., 704:2. Κατά την ομιλία του στην ΜΒ' τακτική γενική συνέλευση (5-9/7/1971) θα τόνιζε ότι: « Τα έργα τα οποία επιτελέστησαν, δεν είναι η στιγμή να τα απαριθμήσω, εκείνο το οποίον μπορώ να σας διαβεβαιώσω είναι ότι εις ολόκληρον το φάσμα της Ελληνικής Εκπαιδύσεως, προχωρούν οι άξιοι δεν προχωρούν πλέον οι επιτήδευτοι και αυτό το κριτήριο θα είναι κριτήριο ανέπαφο, δια κάθε θέμα που αναφέρεται εις την υπαλληλικήν σας ζωήν, είτε προαγωγή λέγεται τούτο είτε μετάθεσις. Μία άλλη διαβεβαίωσις, ουδείς θα καθέξει θέσεις εις την πυραμίδα της Ελληνικής Εκπαιδύσεως, εάν προηγουμένως, ένα μέγιστον μέρος της υπαλληλικής του ζωής, δεν το διανύσει εις την Ελληνικήν επαρχίαν...».

²⁷⁰⁶ Ο.π.: 3.

²⁷⁰⁷ Ο.π. Όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο υφυπουργός Παιδείας του καθεστώτος «θα σας επαναλάβω έναν εφιάλτη τον οποίον έζησα. Καθηγητής νεώτερος των μαθηματικών μας διηγήθη μίαν προεπαναστατικήν επιθεώρησιν. Εδέσποζε εις την διήγησίν του μία φράσις: «Ο Επιθεωρητής έρχεται», και αυτό θύμιζε, φίλοι μου, περισσότερον Ρώσον κλασικόν παρά αφήγησιν Εκπ/κού δια την επιθεώρησιν των εκπαιδευτικών της Ελλάδος. Αυτήν την φοράν, φίλοι μου, δεν έρχεται ο Επιθεωρητής και δεν έρχεται έτσι, ο Επιθεωρητής παίζει ένα μεγάλον ρόλον, πριν βαθμολογήσει, έχει ένα ρόλο να καθοδηγήσει, έχει έναν ρόλο να κάνει ίσην την παιδείαν των Ελλήνων, όπου και αν ευρίσκωνται... Έχει τον ρόλον να γονιμοποιήσει τα άνθη, να μεταφέρει την γνώσιν, την πείραν, την πρόδοον από μίαν περιοχήν εις την άλλην που ενδεχομένως υστερεί. Δεν θα έλθει ο επιθεωρητής τιμωρός, η Εκπαίδευσις, κύριοι, δεν αποτελεί στρατόπεδον καταναγκαστικής εργασίας, αποτελεί εκδήλωσιν και προσπάθειαν ελευθέρων ανθρώπων». Βέβαια, οι σχετικές μνήμες αυτής της περιόδου είναι ριζικά διαφορετικές από τα λεγόμενα του συγκεκριμένου προσώπου.

²⁷⁰⁸ Ο.π.: 4. «Πρέπει να γνωρίζουμε να διοικούμεθα και να διοικούμε. Πρέπει ως Διδάσκαλοι να σεβόμεθα τον Δ/ντήν του Σχολείου...Εάν εις την πρώτην αυτήν βασικήν προσπάθειαν αποτύχωμεν, τότε θα χρειασθεί να γίνει, ενδεχομένως αναθεώρησις του θεσμού, οπότε ο Διδάσκαλος θα απομακρυνθεί από το φυσικόν του κριτήν...να επιστρατεύσωμεν ζήλον και ενθουσιασμόν, προκειμένου να μπορέσωμεν να εδραιώσωμεν έτι περαιτέρω το κύρος των ηθικών και των πνευματικών αξιών, προκειμένου να προσδώσωμεν νέαν λάμψιν και ακτινοβολίαν εις τα μορφωτικά αγαθά, προκειμένου να υπηρετήσωμεν πλέον θετικώς το τρίπτυχον Πατρής - Θρησκεία - Οικογένεια».

²⁷⁰⁹ Δ.Β., 712:7.

Φραγκάτος θα συναινούσε σε αυτή την τοποθέτηση.²⁷¹⁰ Επιπλέον, η θεματολογία των επαφών με την ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. επιστρέφει στα συνήθη τρέχοντα και εν μέρει «τετριμμένα» (προαγωγές στους καταληκτικούς βαθμούς, περαιτέρω διεύρυνση και ενιαιοποίηση αυτών των βαθμών κτλ.).²⁷¹¹ Οι υπηρεσιακοί παράγοντες θα τηρούσαν την πάγια θέση της ηγεσίας (αυτή του εφησυχασμού). Χαρακτηριστικά, ο διευθυντής γενικής εκπαίδευσης δήλωνε ότι *«με πολλήν συμπάθειαν παρακολουθεί τα θέματα του κλάδου, και ότι θα κάμει παν ό,τι εξαρτάται εξ αυτού, δια την επίλυσιν των. Εκράτησε δε και σχετικώς σημειώσεις»*.²⁷¹²

Εκτός αυτών, ο υφυπουργός Παιδείας Σπ. Δημητράκος θα παρέμβει στη Συμβουλευτική Επιτροπή κατά τη συζήτηση νομοσχεδίου που αφορούσε τη μετεκπαίδευση του προσωπικού της δημοτικής εκπαίδευσης.²⁷¹³ Συγκεκριμένα, δεχόταν να μην είναι υποχρεωτική η φοίτηση στο Διδασκαλείο, προκειμένου να μπορεί ένας εκπαιδευτικός να προαχθεί στο 2^ο βαθμό ή / και να διεκδικήσει θέση ευθύνης (επιθεωρητής). Ο ίδιος, μάλιστα, υποστήριζε με κάποια δόση ταπεινοφροσύνης ότι αισθάνεται ικανοποίηση να ακούει τις απόψεις της ομοσπονδίας και να δίνει τις ενδεδειγμένες κάθε φορά λύσεις. Παρόμοιες απόψεις διατύπωνε και ο αρμόδιος υπουργός Γ. Φραγκάτος, ο οποίος θα έπαιρνε ανάλογη θέση κατά τη συζήτηση του προαναφερόμενου νομοσχεδίου.²⁷¹⁴

Τα τρέχοντα, όμως, ζητήματα των εκπαιδευτικών, παρά τις αβρότητες,²⁷¹⁵ παρέμεναν ή επανέρχονταν διαγράφοντας κύκλους επαναλαμβανόμενους. Η στάση του ΥΠ.Ε.Π.Θ. απέναντι στους εκπροσώπους τους δε θα άλλαζε, παρά την αντικατάσταση του Σπ. Δημητράκου από τον Κ. Ασλανίδη.²⁷¹⁶ Και αυτός επαινούσε τους δασκάλους για το έργο τους, δηλώνοντας ταυτόχρονα ότι *«η συμπαράστασίς του εις τα προβλήματά (τους) θα είναι συνεχής και θερμοτάτη»*.²⁷¹⁷ Μιλώντας, μάλιστα, στα γραφεία της Δ.Ο.Ε. *«εξήρε το υψηλόν λειτούργημα του Διδασκάλου, ο οποίος πρέπει*

---

²⁷¹⁰ Ο.π.: 8.

²⁷¹¹ Δ.Β., 717:12. Σε συναντήσεις το Φεβρουάριο του 1972.

²⁷¹² Ο.π.

²⁷¹³ Δ.Β., 718:12. Η Δ.Ο.Ε. θα τον αποκαλούσε *«ενθουσιώδη φίλον των διδασκάλων»*.

²⁷¹⁴ Δ.Β., 719:8. Τον Απρίλιο του 1972.

²⁷¹⁵ Δ.Β., 727:12. Έτσι, τα ζητήματα των προαγωγών, της διεύρυνσης των ανώτερων υπηρεσιακών βαθμών κτλ. ο υπουργός (και πάλι) τα *«ήκουσε με προσοχήν... και υπεσχέθη ότι θα εξετάσει ταύτα με συμπαθείαν, προκειμένου να δώσει τας ενδεδειγμένας λύσεις»*.

²⁷¹⁶ Δ.Β., 731:8. Και του Γ. Φραγκάτου από τον Ν. Γκαντώνα.

²⁷¹⁷ Θα έκανε λόγο μάλιστα για *«Διδασκάλους της Πατρίδος»*.

να έχει πίστιν προφήτου και ενθουσιασμόν ιεραποστόλου». ²⁷¹⁸ Στην ουσία όμως των θεμάτων δεν υπεισέρχεται. ²⁷¹⁹

Δίνοντας το στίγμα της εφαρμοζόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής αναφέρεται στις προσπάθειες που καταβάλλονται για την επίτευξη υψηλών στόχων. ²⁷²⁰ Η ομοσπονδία ζητά την τροποποίηση κάποιων διατάξεων του ν.δ. 651/1970, κάτι που ο υφυπουργός Παιδείας διέβλεπε να γίνεται εκ των πραγμάτων με τη νέα δομή του εκπαιδευτικού συστήματος η οποία, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, βρισκόταν στο τελικό στάδιο καταρτισμού της. ²⁷²¹

Η ΜΓ' τακτική γενική συνέλευση ²⁷²² που μεσολαβεί δε φαίνεται να αλλάζει τίποτα σε αυτή την, εν πολλοίς, ωραιοποιημένη (επίπλαστη) κατάσταση. Η εικόνα της «εθνικής αναγέννησης» στην παιδεία είναι επιφανειακά αρραγής. Μάλιστα, οι εκπαιδευτικοί αποκτούν πρόσθετες υποχρεώσεις. ²⁷²³ Και μετά από αυτήν τα

---

²⁷¹⁸ Δ.Β., 733:8.

²⁷¹⁹ «Τα προβλήματά σας...τόσον ο Υπουργός Εθνικής Παιδείας κ. Γκαντώνας, όσον και εγώ, θα τα εξετάσωμεν με ιδιαιτέραν στοργήν και θα δώσωμεν, εν τω μέτρω του δυνατού τας ενδεδειγμένας λύσεις, ώστε οι Διδάσκαλοι να αισθάνωνται υπερήφανοι που είναι Διδάσκαλοι».

²⁷²⁰ Δ.Β., 737:8. Ομιλία στους εκπαιδευτικούς της Ηλείας (3/3/1973).

²⁷²¹ Ο.π. Στη συνάντηση της 5^{ης}/3/1973.

²⁷²² Θα πραγματοποιούνταν από τις 9 έως τις 13 Ιουλίου του 1973. Μια διαφορετική εκτίμηση των πραγμάτων δημοσιεύεται στο Δ.Β., 765:11.

²⁷²³ Δ.Β., 745:2-3. Σύμφωνα με το διευθυντή γενικής εκπαίδευσης του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Δ. Κούταλο «δύναται να λεχθεί, ότι η παρούσα Γενική Συνέλευσις, ως και η οργανώσασα Διδασκαλική Ομοσπονδία της Ελλάδος, κατ' επίφασιν μόνον και εν δευτέρα μοίρα αποβλέπουν εις σκοπούς συνδικαλιστικούς υπό την συνήθη αυτών έννοιαν και μορφήν. Τούτο δε, διότι το εκ της Εθνικής Επαναστάσεως της 21ης Απριλίου 1967, προελθόν εθνικόν κράτος, ορθώς συλλαμβάνει τα προβλήματα και λίαν ευστόχως εκάστοτε δίδει λύσεις, πλήρως ανταποκρινόμενας προς τους πόθους και τας επιδιώξεις των εργαζομένων. Δια τούτο, η Γενική σας Συνέλευσις, υπερβαίνουσα την σαφώς εμπειρικήν και εντός κοινωνικών πλαισίων εντεταγμένην ταύτην μορφήν, κατ' ουσίαν αποτελεί ενεργόν έκφρασιν και παρουσίαν της ενότητος των λειτουργών της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως οίτινες εν αγαστή συμπνοία και αρμονική συνεργασία μετά των συναδέλφων των της Μέσης Εκπαιδεύσεως, δίδουν την μάχην της Παιδείας επί των επάλξεων του τιμίου αγώνος δια την αναγέννησιν αυτής. Καθ' ον λόγον και τρόπον, δεν νοείται το Έθνος ιδιαιτέρως δε το ημέτερον Έθνος, το Ελληνικόν, άνευ της αρραγούς ενότητος των ανηκόντων εις αυτό πολιτών, ούτω και η Παιδεία είναι εκτός νοήματος, αποστολής αλλά και λόγου υπάρξεως ακόμη, εάν ως βασικόν αυτής μέλημα δεν έχει την διασφάλισιν της ενότητος ταύτης...Το έργον του Έλληνοσ Εκπαιδευτικού λειτουργού, ως ενέχον την χροιάν της αποστολής προσδιορίζεται από του διακατέχοντος...αυτού εντόνου πόθου και παλμού δια την προαγωγήν της Παιδείας, μέσω δε αυτής δια την πραγμάτωσιν της Θεόθεν δοθείσης εις το Ελληνικόν Έθνος μοίρας και αποστολής...Εάν όμως, η Εθνική Επανάστασις της 21ης Απριλίου, είναι η απαρχή της Εθνικής σωτηρίας, της Εθνικής προόδου και ευημερίας, η Πολιτειακή μεταβολή της 1ης Ιουνίου 1973, αποσκοπούσα εις την πλήρη αποκατάστασιν μιας υγιούς Δημοκρατίας, αποτελεί την συνέχειαν αυτής, πράξιν δε ολοκληρώσεως έργου κατ' εξοχήν εθνικού. Ο τίμιος αυτός αγών, τον οποίον ανέλαβε κατά τον πλέον αποτελεσματικόν τρόπο εκφράζων το σύγχρονον Ελληνικόν πνεύμα ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και Αρχηγός της Επανάστασεως, εξοχώτατος κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, είναι υπόθεσις της ζωής του Ελληνικού λαού. Δια τούτο σύμψας ο Ελληνικός λαός, θερμώς συμπαρίσταται εις τον αγώνα τούτον με πρωτοπόρους όπως πάντοτε τους Έλληνας Εκπαιδευτικούς λειτουργούς. Η λαϊκή ετυμωρορία της 29ης Ιουλίου, ήτις θα αναδείξει τον πρώτον από της αποκαταστάσεως του Ελληνικού Κράτους και απ' ευθείας από του λαού εκλεγόμενον Πρόεδρον της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, θα αποτελέσει σταθμόν εις την Ιστορίαν του Έθνους, απαρχήν δια νέας περιόδους εθνικής προόδου, τελειώσεως και ευημερίας. Οι Έλληνες Εκπαιδευτικοί και εις την προκειμένην περίπτωσιν θα σημειώσουν με την ενεργόν παρουσίαν των δια της ψήφου των μεν, δίδοντες την εμπιστοσύνην εις τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας, εξοχώτατον κ. Γεώργιον Παπαδόπουλον, δια της καθόλου δε αυτών δράσεως, διασφαλίζοντες την νίκην της 29ης Ιουλίου». Για να συνεχίσει ο διευθυντής δημοτικής εκπαίδευσης Α. Σούκος,

ζητήματα επανέρχονται με την ίδια δριμύτητα. Έτσι, σε μια ακόμη συνάντηση των δύο φορέων δράσης (ΥΠ.Ε.Π.Θ. - Δ.Ο.Ε.) τονίζεται η ανάγκη ενιαιοποίησης των κατώτερων βαθμών και διεύρυνσης των ανώτερων. Για τον υφυπουργό Κ. Ασλανίδη λύση σε αυτά, αλλά και σε άλλα ζητήματα, θα έδινε «η μηχανή τροποποιήσεως» του ν.δ. 651/1970, η οποία προβλεπόταν να τεθεί «εις κίνησιν» τις αμέσως επόμενες μέρες.²⁷²⁴

Τη «μηχανή» αυτή θα προλάβαινε η απόπειρα δημιουργίας πολιτικής κυβέρνησης (στα πλαίσια μιας προσπάθειας φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος, υπό τον έλεγχο του στρατού). Οι σχετικές συζητήσεις ξεκινούν από την αρχή. Έτσι, ο νέος υπουργός Παιδείας Π. Σιφναίος θα υποσχόταν να πράξει ό,τι ήταν δυνατό για την αντιμετώπιση των θεμάτων των δασκάλων.²⁷²⁵ Η διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται ένα μήνα περίπου αργότερα, ενώπιον του νέου υφυπουργού Σπ. Βλάχου. Και αυτός δέχεται να μελετήσει τα ζητήματα με «ιδιάζουσαν προσοχήν» και «εν πνεύματι δικαιοσύνης».²⁷²⁶

Τα βαθμολογικά αιτήματα (προαγωγές, διεύρυνση και ενιαιοποίηση 2^{ου} και 3^{ου} βαθμού) θα ικανοποιούνταν σύντομα.²⁷²⁷ Σε αυτό το σημείο θα βρει τα πράγματα η κυβέρνηση εθνικής ενότητας που προκύπτει από την πτώση της χούντας. Η (δικτατορική ακόμη) Δ.Ο.Ε. επισκέπτεται την ηγεσία του υπουργείου Παιδείας τον Οκτώβριο του 1974 και αναλύει τα αιτήματά της. Οι παριστάμενοι, υφυπουργός και γενικός γραμματέας, τη διαβεβαιώνουν ότι «θα εγκύψουν με στοργήν στα θέματα του κλάδου».²⁷²⁸

Η πρώτη συγκροτημένη απάντηση στα θέματα που προέβαλε η ομοσπονδία²⁷²⁹ δίνεται τον Ιανουάριο της επόμενης χρονιάς (1975). Με έγγραφο του ΥΠ.Ε.Π.Θ. γνωστοποιείται στους εκπαιδευτικούς ότι είχε συγκροτηθεί ομάδα εργασίας (με τη συμμετοχή και του προέδρου του συνδικάτου) με σκοπό τη διαμόρφωση νέου νόμου για την παιδεία. Ταυτόχρονα, αναφέρεται ότι το θέμα των

λέγοντας ότι «αγαπητοί φίλοι, αποτελείτε επίλεκτον τμήμα της Πνευματικής ηγεσίας του Έθνους και έχετε το προνόμιον, να φέρετε τον τίτλον του Εθναποστόλου...Η απερχομένη Διοίκησης προέβαλεν ταύτα (τα προβλήματα του κλάδου) λίαν εντόνως και λίαν επιτυχώς. Συνειργάσθη, με αγαθήν σύμπνοιαν, με τας αρμοδίους υπηρεσίας του Υπουργείου και παρέσχεν αμέριστον την συνδρομήν της, όταν και εις ό,τι της εξητήθη» (Ο.π.:3-4).

²⁷²⁴ Ο.π.: 16.

²⁷²⁵ Δ.Β., 748:12. Στη συνάντηση της 20^{ης}/10/1973.

²⁷²⁶ Δ.Β., 750:8. Είχαν μεσολαβήσει τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και η ανατροπή του Γ. Παπαδόπουλου από το Δ. Ιωαννίδη.

²⁷²⁷ Δ.Β., 751:8. Μάλιστα, δια στόματος του πρωθυπουργού Αδ. Ανδρουτσόπουλου στη συνάντηση της 20^{ης}/12/1973.

²⁷²⁸ Δ.Β., 764:8.

²⁷²⁹ Είχε προηγηθεί έκτακτη γενική συνέλευση στις 4/1/1975.

προαγωγών στο 2^ο βαθμό βρισκόταν στη φάση της συγκρότησης των σχετικών πινάκων.²⁷³⁰ Ανάλογη ρύθμιση προβλέπεται και για τους πίνακες του 3^{ου} βαθμού.²⁷³¹

Ο υφυπουργός Παιδείας Χ. Καραπιπέρης θα παραδεχόταν ενώπιον της ΜΔ' (44^{ης}) γενικής συνέλευσης ότι πολλά προβλήματα παρέμεναν. Οι δάσκαλοι όφειλαν να τα θέσουν στην πολιτεία με αίσθημα ευθύνης. Τέλος, έβρισκε εποικοδομητική τη στάση της ελεύθερα εκλεγμένης ηγεσίας του συνδικάτου, ιδίως στις θέσεις που είχε διατυπώσει για το περιεχόμενο του νέου νόμου για την παιδεία (ο μετέπειτα 309/1976).²⁷³²

Ο ίδιος σε χαιρετιστήρια εγκύκλιο προς «*το εποπτικόν και διδακτικόν προσωπικόν της γενικής εκπαιδύσεως*» τονίζει με έμφαση ότι σκοπός της νομοθετικής προσπάθειας του υπουργείου είναι να τεθούν τα θεμέλια του εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού της παιδείας. Υπό αυτή τη λογική θα λαμβάνονταν μέτρα για να επουλωθούν οι «*πληγές και τα τραύματα που είχε υποστεί (η εκπαίδευση) στην περίοδο της ανωμαλίας*». Παράλληλα, είχε ληφθεί «*μέριμνα για την εξασφάλιση εκπαιδευτικής ηγεσίας, που αρμόζει στο έργο του εκπαιδευτικού κόσμου, το υψηλό και ανεκτίμητο*».²⁷³³

Την ίδια στιγμή τα βαθμολογικά ζητήματα απασχολούν για πολλοστή φορά τους δύο φορείς (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Δ.Ο.Ε.).²⁷³⁴ Η πολιτική ηγεσία αποδέχεται το αίτημα των δασκάλων να αποτελέσουν μέρος του νέου νόμου για την παιδεία. Μάλιστα, διευρύνονται για να συμπεριλάβουν το σύνολο της διαδικασίας επιλογής των στελεχών της εκπαίδευσης.²⁷³⁵

Καθώς το 1976 είναι έτος απεργιών, το υπουργείο Παιδείας σε αρκετές περιπτώσεις εκδίδει ανακοινώσεις ζητώντας από τους εκπαιδευτικούς να επανέρθουν στα καθήκοντά τους.²⁷³⁶ Ταυτόχρονα, παραδέχεται ότι δεν είχε κατορθώσει να αντιμετωπίσει αρκετές ανισότητες στο χώρο της εκπαίδευσης. Τις

---

²⁷³⁰ Δ.Β., 772:8.

²⁷³¹ Δ.Β., 774:16.

²⁷³² Δ.Β., 779:11-12.

²⁷³³ Δ.Β., 781:3. Στις 19/9/1975.

²⁷³⁴ Ο.π.: 16.

²⁷³⁵ Δ.Β., 787:4. Η διαβεβαίωση είχε δοθεί από τον υπουργό Γ. Ράλλη (19/1/1976). Ο ίδιος θα ανέστελλε για μια εβδομάδα τη συζήτηση του μετέπειτα 309/1976 από την αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή, προκειμένου να διαβουλευτεί με τους εκπαιδευτικούς (Δ.Β., 786:16). Μάλιστα, ζητά τη βοήθεια και του Ε. Παπανούτσου (Ράλλης, 1983:108-109; 1990:188-189). Κατά τη γνώμη, μία από τις αιτίες των προβλημάτων είναι η ατελής σύζευξη της δομής του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας με τις ανάγκες της ελληνικής οικονομίας όπως αυτές διαμορφώνονται τόσο από τις μεταβολές της τελευταίας, όσο κι από τις εξελίξεις της τεχνολογίας (Ράλλης, 1995:154-158).

²⁷³⁶ Δ.Β., 790:1. Θα επικαλούνταν τις δύσκολες εθνικές περιστάσεις.

σκέψεις αυτές της πολιτείας μεταφέρει στην ΜΕ΄ τακτική γενική συνέλευση ο υφυπουργός Χρ. Καραπιπέρης.²⁷³⁷ Κατά τη γνώμη του, η παθογένεια της εκπαίδευσης αποτελούσε κληρονομιά της επταετίας.²⁷³⁸ Σε αυτές τις συνθήκες δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν όλα τα αιτήματα, παρά μόνο εκείνα που επέτρεπαν οι τρέχουσες δυνατότητες.

Ο αρμόδιος υφυπουργός έκανε λόγο για χαώδη κατάσταση στους μηχανισμούς διοίκησης-καθοδήγησης, αλλά και στο σύνολο της εκπαίδευσης.²⁷³⁹ Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υποστηρίζει ότι ικανοποίησε την επιθυμία των εκπαιδευτικών για αύξηση των ανώτερων βαθμών, για να συμπληρώσει εντός ολίγου ότι *«εκ των πραγμάτων παρέστη η ανάγκη, να κάνουμε διάταξη περί σταδιακής συμπλήρωσεως των θέσεων αυτών, αλλά εν πάση περιπτώσει είναι και αυτό για τον κλάδο σας ένα μεγάλο επίτευγμα»*.²⁷⁴⁰ Σαν κατακλείδα της σχετικής τοποθέτησης λεγόταν ότι το κράτος είναι ένας θεσμός²⁷⁴¹ με τον οποίο δε θα έπρεπε να αντιδικούν οι δάσκαλοι, καθώς αυτό θα είναι πάντοτε κοντά τους και θα δείχνει κατανόηση στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.²⁷⁴²

Το φθινόπωρο του 1976 η πολιτεία φαινόταν σε πολλά ζητήματα να αναδιπλώνεται, να υπαναχωρεί.²⁷⁴³ Οι δισταγμοί αυτοί ερμηνεύονται από τη εκπαιδευτικούς ως «κακό προηγούμενο» ή τουλάχιστον αρνητικό «οιωνό» για ένα θέμα που ήταν κομβικής σημασίας γι' αυτούς, την αντιμετώπιση των οικονομικών τους προβλημάτων. Η τελευταία θα άρχιζε, σύμφωνα με τη σχετική υπόσχεση, τον Ιανουάριο της επόμενης χρονιάς.

²⁷³⁷ Η 45^η γενική συνέλευση πραγματοποιείται από τις 5 έως τις 11/07/1976.

²⁷³⁸ Θα τόνιζε ότι σε αυτό το διάστημα τα θέματα της παιδείας εγκλωβίστηκαν ή παραμορφώθηκαν από το πρίσμα της *«κακώς εννοούμενης εθνικοφροσύνης»*.

²⁷³⁹ Δ.Β., 796:1. Μάλιστα, για το ζήτημα της κάθαρσης ο Γ. Ράλλης (1977:85) απευθυνόμενος στον Ε. Παπανούτσο θα υποστηρίξει ότι *«εκείνο το οποίον έχουμε δικαίωμα να πράξωμεν είναι ότι, εάν από τας επιτροπές διαπιστωθεί ότι υπέπεσαν (εκπαιδευτικοί) εις παραπτώματα, τα οποία επιτρέπουν και επιβάλλουν εις το κράτος να τους παραπέμψει με το ερώτημα της απολύσεως, θα το πράξωμεν. Να τους απολύσωμεν με νόμον, και μάλιστα νόμον αντισυνταγματικόν, δεν πιστεύω ότι θα ήτο ορθόν και φαντάζομαι ότι η πρότασίς σας αυτή θα έγινε εν τη ρύμη του λόγου, διότι ξέρω ότι δεν έχετε τέτοιες ανθρωποφαγικές αντιλήψεις. Πάντως η κάθαρσις θα γίνει... Δεν ημπορούμεν να ζητούμεν από τον πτωχόν διδάσκαλον, ο οποίος υπηρετεί εις την άκρην της Ελλάδος να αντισταθεί εις τον Νομάρχην ή εις τον Διοικητήν του Αστυνομικού Σταθμού και να αρνηθεί να ομιλήσει υπέρ της 21^{ης} Απριλίου. Αυτό δεν ημπορούμε να το πράξωμεν. Εκείνο το οποίον ημπορούμε να κάνωμε είναι να τιμωρήσωμεν όσους το έκαμαν από σκοπού, όχι διότι επίστευσαν εις την δικτατορίαν -αυτό είναι θέμα ιδιόν των- αλλά διότι δεν είχαν κανένα δικαίωμα κατέχοντες την θέσιν την οποίαν έχουν να κάνουν προσηλυτισμόν εις τα παιδιά...»*.

²⁷⁴⁰ Ο.π.: 3.

²⁷⁴¹ Καλύτερα σύνολο θεσμών. Η λέξη που χρησιμοποιεί ο ομιλητής είναι *«πράγμα»*.

²⁷⁴² Ο.π.

²⁷⁴³ Δ.Β., 803:2.

Αντίθετα το ΥΠ.Ε.Π.Θ. αποτιμούσε θετικά το έργο, που είχε επιτελεστεί μέχρι τότε, σε όλους τους τομείς των αρμοδιοτήτων του.²⁷⁴⁴ Ιδίως τόνιζε την οριστική αντιμετώπιση των βαθμολογικών θεμάτων. Οι εκπαιδευτικοί δεν πείθονταν, σε μια στιγμή μάλιστα που το ζήτημα της κάθαρσης της εκπαίδευσης από τα κατάλοιπα της δικτατορίας ήταν ιδιαίτερα οξυμένο.²⁷⁴⁵

Ο Ι. Βαρβιτσιώτης θα αναγνώριζε ότι έχουν μισθολογικά και βαθμολογικά προβλήματα. Αυτά, όμως, όπως και η «υποτιθέμενη» αναβλητικότητα του υπουργείου προτεινόταν να εξεταστούν υπό το φως δύο σημαντικών ερμηνευτικών παραγόντων: των μεγάλων αμυντικών δαπανών της χώρας και την καθιέρωση των μισθολογικών κλιμακίων από το νόμο 309/1976, στη θέση των παλιότερων υπηρεσιακών βαθμών. Η δεύτερη συνιστώσα θεωρούνταν ότι είχε οδηγήσει σε διεύρυνση των μέχρι πρότινος ανώτερων βαθμών. Σύμφωνα με τους εκπροσώπους της, η πολιτεία «έκανε... κάνει και θα κάνει ό,τι είναι δυνατό». Στα θετικά παραγόμενα συγκαταλέγεται και η πλήρωση των θέσεων «εποπτικού προσωπικού».²⁷⁴⁶

Το υπουργείο Παιδείας ήταν πεπεισμένο ότι είχε επανορθώσει το μεγαλύτερο μέρος των αδικιών της δικτατορίας σε βάρος των δασκάλων. Στα μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση συμπεριλαμβάνεται και η διεύρυνση των καταληκτικών βαθμών–κλιμακίων.²⁷⁴⁷ Για το βασικό κορμό του προβλήματος, την κάθαρση του εποπτικού προσωπικού, η ηγεσία της παιδείας υποστήριζε ότι είχε πράξει όσα όριζε για το συγκεκριμένο θέμα το άρθρο 73 του ν. 309/1976. Είχε συγκροτήσει για τους εκπαιδευτικούς, κατ' εξαίρεση από όλους τους δημοσίους υπαλλήλους, Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως, στο οποίο συμμετείχαν ανώτεροι δικαστικοί και μέλη του Κ.Ε.Μ.Ε.²⁷⁴⁸ Μάλιστα, ισχυριζόταν ότι «η κυβέρνηση μπορεί να πει ότι έκανε αυτό το οποίο υποχρεούτο. Έμεινε έξω και δεν προσπάθησε να επηρεάσει στο παραμικρό τις εργασίες αυτού του ειδικού συμβουλίου».²⁷⁴⁹

Τα λεγόμενα των αρμοδίων δεν έπεισαν το διδασκαλικό κόσμο. Αντιδράσεις προκαλεί και η αποστροφή του υφυπουργού ότι οι προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας δεν αποτελούσαν ασφαλή δείκτη για την αποτίμηση της λειτουργίας του

²⁷⁴⁴ Δ.Β.,816:1. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλου στην ΜΣΤ' τακτική γενική συνέλευση (4-9/7/1977).

²⁷⁴⁵ Επιπλέον, ο διδασκαλικός κόσμος απαιτούσε την πανεπιστημιακή του μόρφωση.

²⁷⁴⁶ Δ.Β.,834:3. Κατά την ΜΖ' τακτική γενική συνέλευση (3-8/7/1978).

²⁷⁴⁷ Ο.π.:4. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλου.

²⁷⁴⁸ Ο.π.:5.

²⁷⁴⁹ Ο.π.

προαναφερόμενου συμβουλίου. Και αυτό γιατί, όπως υποστήριζε, σε αυτές συγκαταλέγονται κι αυτοί που δεν αναφέρονταν σε «λόγους κρίσεως». Την ίδια στιγμή η Δ.Ο.Ε. κατηγορεί ανοιχτά συγκεκριμένα μέλη του συμβουλίου αυτού για εκλεκτικές συγγένειες με τη χούντα.

Οι θέσεις του ΥΠ.Ε.Π.Θ. βρίσκονται μεταξύ ενός συνεχούς που στο ένα άκρο του περιελάμβανε την πλήρη άρνηση, ενώ στο άλλο την τμηματική ικανοποίηση των αιτημάτων ή την παροχή υποσχέσεων.²⁷⁵⁰ Αρνητική ήταν η πολιτεία και στις αιτιάσεις της Δ.Ο.Ε. για την ανάγκη τροποποιήσεων σε ορισμένα άρθρα του ν. 309/1976, που θεωρούσε δυσλειτουργικά.²⁷⁵¹

Η καταναγκαστικότητα ορισμένων θεμάτων ήταν εμφανής, αφού και πάλι γίνονται συζητήσεις για τους διευθυντές α' και β', για την προώθηση των δασκάλων μέχρι τον καταληκτικό βαθμό.²⁷⁵² Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα ακολουθήσει μια παλιά τακτική, την τακτική της μετάθεσης. Έτσι, υπόσχεται μεν στους δασκάλους τη λύση του προβλήματος, αλλά αφού πρώτα εξεταστεί από κοινού με τον συναρμόδιο υπουργό οικονομικών.

Η ομοσπονδία ζητά την εκπλήρωση των υποσχέσεων, την ικανοποίηση των αιτημάτων για τα οποία η πολιτική ηγεσία είχε από καιρό πάρει σαφή θέση. Για κάποια, μάλιστα, είχε δεσμευτεί ενώπιον της γενικής συνέλευσης. Ένα από αυτά ήταν η πολυσυζητημένη διεύρυνση των θέσεων διευθυντών. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα ανακαλέσει, επικαλούμενο λόγους αδυναμίας του τακτικού προϋπολογισμού, παρότι και το ίδιο θεωρούσε το σχετικό αίτημα δίκαιο.²⁷⁵³ Οι εκπρόσωποι του συνδικάτου δε θα δεχτούν τις αιτιάσεις του αρμόδιου υφυπουργού, υποστηρίζοντας πως κάθε φορά που ζητούν την ικανοποίηση κάποιων αιτημάτων προβάλλονται ως αδιαπέραστο εμπόδιο λόγοι οικονομικής στενότητας.

Η πολιτική ηγεσία, μετά τις απεργίες της προηγούμενης άνοιξης (1979), φαίνεται να ακολουθεί μία τακτική που οδηγεί στον εφησυχασμό και τη στασιμότητα. Θα επιμείνει ότι, παρά τη διαφωνία των εκπαιδευτικών, είχε αυξήσει τον αριθμό των θέσεων διευθυντών. Για τους διευθυντές β', μάλιστα, υπολόγιζε αυτή την αύξηση σε 60%.²⁷⁵⁴ Ως το μεγαλύτερό της επίτευγμα θεωρεί τον εκδημοκρατισμό της

---

²⁷⁵⁰ Οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις ήταν χωρίς αντίκρισμα.

²⁷⁵¹ Ο.π.: 3.

²⁷⁵² Δ.Β., 847:16. Στη συνάντηση της 4^{ης}/4/1979.

²⁷⁵³ Δ.Β., 851:10.

²⁷⁵⁴ Δ.Β., 853:4-5. Από το χαιρετιστήριο μήνυμα του υφυπουργού Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλου στην ΜΗ' τακτική γενική συνέλευση (1-6/7/1979).

εκπαίδευσης, τη δημιουργία δημοκρατικού νομικού πλαισίου και την αναίρεση οποιασδήποτε κληρονομιάς της δικτατορίας. Γινόταν επίσης λόγος για την ανάγκη οι σχέσεις της πολιτείας με το συνδικάτο να είναι όσο το δυνατόν ειλικρινείς και απαλλαγμένες από κάθε σκοπιμότητα. Κάτι τέτοιο αποτελούσε ευθεία βολή για όσα είχαν διαδραματιστεί κατά τις παρελθούσες κινητοποιήσεις.

Πολλές φορές οι εκπρόσωποι της πολιτείας θα επικαλεστούν αναρμοδιότητα, αποφεύγοντας έτσι να πάρουν συγκεκριμένη θέση απέναντι στα αιτήματα των δασκάλων. Απαντώντας σε συγκεκριμένες καταγγελίες της ομοσπονδίας, αναφορικά με τους τέως επιθεωρητές της δικτατορίας, το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα έδινε εντολή για τη διενέργεια σχετικής έρευνας.²⁷⁵⁵ Δεν ήταν όμως το ίδιο σαφής η θέση του για εκείνους από τους επόπτες και τους επιθεωρητές που η προαγωγή τους ακυρώθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Θα κώφευε στις καταγγελίες των δασκάλων και στην απαίτηση για άμεση αντικατάσταση των συγκεκριμένων προσώπων με αναπληρωτές.²⁷⁵⁶

Για το «πολυθρύλητο» θέμα των θέσεων διευθυντών που πηγαινοερχόταν με χαρακτηριστική κανονικότητα, το υπουργείο διαφωνεί με την πρόταση της Δ.Ο.Ε. για τη σύνδεσή τους με την οργανικότητα των σχολείων.²⁷⁵⁷ Θα συμπλήρωνε, όμως, ότι αν συναινούσε το υπουργείο οικονομικών δε θα έφερνε αντιρρήσεις! Επειδή οι σχετικές συζητήσεις καταλήγουν στη σύνταξη επετηρίδας, ο γενικός γραμματέας του υπουργείου ζητά πρόσθετα στοιχεία. Για τους εκπαιδευτικούς, η απλή καταγραφή σε επετηρίδα όσων είχαν δικαίωμα προαγωγής στην εν λόγω θέση δεν αρκούσε. Και αυτό γιατί υπήρχαν πολλές περιπτώσεις δασκάλων που (κατά τη διάρκεια του στρατιωτικού καθεστώτος) έμειναν αδιόριστοι για αρκετά χρόνια, επειδή δεν μπορούσαν να πάρουν πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων. Έτσι, όμως, είχαν

---

²⁷⁵⁵ Φορείς δράσης όπως το ΥΠ.Ε.Π.Θ. αποκαλούνται στη σχετική βιβλιογραφία *κυρίαρχοι δρώντες*. Και αυτό γιατί παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην παραγωγή της δημόσιας πολιτικής. Καταρχήν, γιατί διαθέτουν μια γνώση των προβλημάτων, που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι ανώτερη από εκείνη των υπολοίπων. Επιπλέον, διαθέτουν μια πλούσια ειδική γνώση την οποία έχει συγκεντρώσει το προσωπικό των δημόσιων διοικητικών φορέων, εθνικών και τοπικών, γενικών και εξειδικευμένων. Άλλωστε, μία από τις αποστολές του προσωπικού που στελεχώνει τις υπηρεσίες τους είναι να συγκεντρώνει πληροφορίες και να εκπονεί προγράμματα. «Στις επαναλαμβανόμενες επαφές του με τους εκπροσώπους των ομάδων οργανωμένων συμφερόντων έμαθε να προβλέπει αντιδράσεις, να «αποκωδικοποιεί» διεκδικήσεις και να εντοπίζει προθέσεις που τα λόγια δεν εκφράζουν καμιά φορά ξεκάθαρα ή που αποκρύπτουν εν μέρει. Η επίγνωση των διαστάσεων ενός προβλήματος δεν είναι μόνο ο έλεγχος των στατιστικών εργαλείων ή η κατοχή κάποιων τεχνικών γνώσεων που το αφορούν. Είναι να μπορεί κανείς να προβλέπει τις συμπεριφορές και να αξιολογεί τα συμφέροντα που ωθούν τους δρώντες να αφοσιώνονται στη διαδικασία χάραξης μιας πολιτικής» (Lagroye et al, 2008:638-639). Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι δημόσιοι συντελεστές κατέχουν πάνω απ' όλα μια διεπιστημονική γνώση σε σχέση με κοινωνικούς συντελεστές που μπορούν να είναι ικανότεροι σε έναν ειδικό τομέα.

²⁷⁵⁶ Δ.Β., 859:2. Συναντήσεις στις 9 και 10/11/1979.

²⁷⁵⁷ Ο.π.: 1.

στερηθεί σημαντικό υπηρεσιακό χρόνο, απαραίτητο για την προαγωγή τους. Στο ζήτημα αυτό το ΥΠ.Ε.Π.Θ. απέφυγε ν' απαντήσει.

Ο Ι. Βαρβιτσιώτη θα αναγνώριζε πως υπήρχε «*τεράστιο πρόβλημα στο θέμα του Εποπτικού προσωπικού και πως θα πρέπει να εξεταστεί για να δοθεί ριζική και οριστική λύση*».²⁷⁵⁸ Το ζήτημα, όμως, των διευθυντών α' και β' το παρέπεμπε και αυτός στο υπουργείο οικονομικών.

Την επόμενη χρονιά, το 1980, οι δύο φορείς δράσης συζητούν τα κλαδικά αιτήματα των δασκάλων, με το υπουργείο να υπόσχεται να τα εξετάσει λεπτομερώς.²⁷⁵⁹ Αυτό θα γινόταν, όπως έλεγε, με τη συνεργασία και των υπηρεσιακών παραγόντων, των οποίων η γνώμη φαινόταν να έχει βαρύνουσα σημασία.

Η πολιτική ηγεσία υλοποιεί τις υποσχέσεις της για διεύρυνση των θέσεων διευθυντών α', χωρίς να προκαλέσει αντίστοιχη μείωση στους διευθυντές β' (οι οποίοι αποτελούν ενιαίο σύνολο με τους πρώτους).²⁷⁶⁰ Δύο ανυπέρβλητα εμπόδια στις σχέσεις ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Δ.Ο.Ε., όμως, παρέμεναν: το ένα ονομαζόταν Ειδικό Συμβούλιο Κρίσεως και το άλλο ανωτατοποίηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών. Το συνδικάτο θα προκαλούσε επερώτηση στη Βουλή για το πρώτο θέμα.²⁷⁶¹ Το υπουργείο Παιδείας απαντά τόσο στους ερωτώντες βουλευτές, όσο και στην ίδια τη Δ.Ο.Ε. πως η σύνθεση του σχετικού οργάνου ήταν καθ' όλα νόμιμη, σύμφωνα με όσα όριζε ο 309/1976. Για να τονίσει παρακάτω ότι «*τυχόν τροποποίηση της αποφάσεως, με την οποία έχει ανασυγκροτηθεί το ανωτέρω Συμβούλιο, δημιουργεί κίνδυνο ακυρώσεως των πράξεών του*».²⁷⁶²

Σε δεύτερη απαντητική του επιστολή υπογράμμιζε ότι το όργανο αυτό είχε ήδη ανασυγκροτηθεί πριν προκύψουν ακυρωτικές για ορισμένα μέλη του αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας. Προσέθετε ότι τα συγκεκριμένα άτομα ουδέποτε είχαν οριστεί μέλη επιτροπών επιλογής επιθεωρητών κατά τη δικτατορία και δεν είχαν επιδείξει συμπεριφορά που να μη συνάδει σε εκπαιδευτικό. Τέλος, πληροφορούσε τους ενιστάμενους φορείς ότι το συγκεκριμένο συμβούλιο δεν είχε συγκροτηθεί για ορισμένες μόνο περιπτώσεις εκπαιδευτικών, αλλά για όλες εκείνες τις προαγωγές

---

²⁷⁵⁸ Δ.Β., 860:1.

²⁷⁵⁹ Δ.Β., 864:8. Στη συνάντηση της 11^{ης}/2/1980.

²⁷⁶⁰ Δ.Β., 865:1,8.

²⁷⁶¹ Δ.Β., 868:4.

²⁷⁶² Ο.π.: 5.

των οποίων οι διοικητικές πράξεις ακυρώθηκαν από το ανώτατο δικαστήριο της χώρας.²⁷⁶³

Η 49^η τακτική γενική συνέλευση πραγματοποιείται μέσα σε ένα κλίμα αναδρομής στο παρελθόν.²⁷⁶⁴ Ο υπουργός Αθ. Ταλιαδούρος υπόσχεται τη λύση όλων των προβλημάτων που απασχολούσαν την «τάξη» των εκπαιδευτικών.²⁷⁶⁵ Τη θέση αυτή θα εξειδίκευε στη συνέχεια ο υφυπουργός Β. Κοντογιαννόπουλος. Κατά τη γνώμη του το «*πρόβλημα της παιδείας είναι πραγματικά καθαρά πρόβλημα τεχνικό*», γι' αυτό ήταν απαραίτητη η νηφάλια προσέγγισή του.²⁷⁶⁶ Αναφερόμενος στο θέμα της κάθαρσης τόνιζε ότι «*δεν έρχομαι αυτή τη στιγμή να απολογηθώ ή να δικαιολογήσω εάν τα αρμόδια Συμβούλια εξεπλήρωσαν στον έπακρο βαθμό ή αλάνθαστα την αποστολή τους, αλλά οφείλω να τονίσω ότι στο χώρο της εκπαίδευσης προβλέψαμε και αρχίσαμε από την κάθαρση*».²⁷⁶⁷ Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υπογράμμιζε με έμφαση, συγκαταλέγοντάς το στα θετικά, ότι κάτι τέτοιο συνέβη μόνο στους εκπαιδευτικούς από το σύνολο των δημοσίων υπαλλήλων.

Καθήκον τους θεωρεί ότι είναι να φέρουν σε πέρας το έργο τους, όπως αυτό προσδιοριζόταν από την εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης και τους «*Εθνικούς νόμους που έχουν ψηφιστεί σε εφαρμογή της*».²⁷⁶⁸ Επιπλέον, επαναλαμβάνει ότι θα εξετάσει τα προβλήματα που απασχολούν τους δασκάλους.²⁷⁶⁹

Οι σχέσεις των δύο φορέων, όμως, εκτραχύνονται, εξαιτίας του διαγωνισμού των επιθεωρητών (του 1980). Η Δ.Ο.Ε. επέμενε στη μη πραγματοποίησή του, αξιοποιώντας διάφορα επιχειρήματα. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα απαντούσε με σχετικό έγγραφο, επιδιώκοντας να αντικρούσει την προηγούμενη επιχειρηματολογία. Έτσι, δήλωνε ότι είχε ληφθεί πρόνοια να ενημερωθούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι, προκειμένου να πάρουν μέρος στην επιλογή. Η σχετική καθυστέρηση αποδίδεται στις αιτήσεις ακύρωσης που είχαν υποβληθεί για να εκδικαστούν στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Ο διαγωνισμός δεν ήταν παράνομος και πολύ περισσότερο δεν μπορούσε να ακυρωθεί με πράξη της διοικήσεως. Χαρακτήριζε αβάσιμες τις

---

²⁷⁶³ Ο.π.

²⁷⁶⁴ Οι εργασίες της οποίας θα διαρκέσουν από την 1^η έως τις 6/7/1980.

²⁷⁶⁵ Δ.Β., 874:2.

²⁷⁶⁶ Δ.Β., 875:3. Το τι γνωρίζει ή τι πιστεύει ότι γνωρίζει ένας φορέας δράσης σχετικά με ένα κοινωνικό πρόβλημα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο αυτό παρουσιάζεται, από την «αφήγηση» που υιοθετούν οι ενδιαφερόμενοι.

²⁷⁶⁷ Δ.Β., 875:4.

²⁷⁶⁸ Ο.π.

²⁷⁶⁹ Δ.Β., 874:1. Στη συνάντηση της 14^{ης}/7/1980. Μάλιστα, γινόταν επίκληση του ρόλου των υπηρεσιακών παραγόντων του υπουργείου.

κατηγορίες περί μη αντικειμενικής κρίσης των υποψηφίων. Στην τελευταία παράγραφο αυτού του εγγράφου λεγόταν ότι *«ο θεσμός του Επιθεωρητού καλύπτει τις διοικητικές και εποπτικές ανάγκες της εκπαίδευσης και ισχύει σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, όπως γνωρίζετε, Δυτικές και Ανατολικές»*.²⁷⁷⁰

Συνειδητοποιούνταν, δηλαδή ότι η διαφωνία με τη Δ.Ο.Ε. στόχευε σε κάτι βαθύτερο: τη ριζική μεταβολή του συστήματος διοίκησης και καθοδήγησης του εκπαιδευτικού συστήματος, που λειτουργούσε με έναν ορισμένο τρόπο για δεκαετίες. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ., στη συγκεκριμένη συγκυρία, φαίνεται να οχυρώνεται πίσω από το θεσμό του επιθεωρητή, πιστεύοντας ότι δεν πρέπει να καταργηθεί ένας θεσμός αξιολογής διοικητικής ισχύος. Αντιλαμβάνεται την προσφορά του ως αναντικατάστατη.

Η διαφωνία εντείνεται περισσότερο, και κατά τις συζητήσεις των δύο μερών ο υφυπουργός Παιδείας θα υποστηρίξει ότι *«ο θεσμός του επιθεωρητή μας χρειάζεται και δε θα τον αλλάξουμε. Όταν θα έρθετε σεις στην εξουσία, τότε να τον αλλάξετε»*.²⁷⁷¹ Στην επιμονή της Δ.Ο.Ε. ότι δε θα υπάρξει προσέλευση υποψηφίων, καθώς και ότι δεν πρόκειται να προκληθεί κατάργηση του αστικού καθεστώτος, εξαιτίας της κατάργησης του επιθεωρητή, η πολιτική ηγεσία παραμένει αμετάπειστη. Θεωρούσε ότι από τη στιγμή που είχε εκδηλωθεί ενδιαφέρον, η διαδικασία έπρεπε να συνεχιστεί. Μάλιστα, ζητά μεταγενέστερα από τα μέλη του Δ.Σ. της ομοσπονδίας να απολογηθούν για τη συμπεριφορά τους,²⁷⁷² ενώ θα τους επέβαλλε ποινή προστίμου ίσου με τις αποδοχές πέντε ημερών.²⁷⁷³

Η εξέλιξη αυτή τραυματίζει τις σχέσεις των δύο φορέων και οδηγεί σε νέο κύμα απεργιών τους μήνες που ακολουθούν. Παρόλα αυτά, οι διάλογοι επικοινωνίας με τον υπουργό Αθ. Ταλιαδούρο παρέμεναν. Κατά τη γνώμη του θέματα όπως η ενιαιοποίηση των καταληκτικών βαθμών δεν μπορούσαν να λυθούν μέσα από τις συζητήσεις των δύο μερών.²⁷⁷⁴ Ήταν απαραίτητη κοινή σύσκεψη ή συσκέψεις με το υπουργείο οικονομικών.

Η παιδεία για την επίσημη πολιτεία ήταν *«συνεχώς ένα θέμα δυναμικό»*. Γινόταν αναφορά στο πειθαρχικό δίκαιο, *«που χαρακτηρίζει κάθε εννομούμενη πολιτεία»*, για ζήτημα που είχε ανακύψει κατά την προηγούμενη χρονιά. Ειδικότερα, υποστηρίζεται

²⁷⁷⁰ Δ.Β., 876:3. Απαντητικό έγγραφο της 12^{ης}/8/1980.

²⁷⁷¹ Ο.π.

²⁷⁷² Οι εκπαιδευτικοί θα κληθούν σε απολογία στις 29/8/1980, ενώ θα τους επιβληθεί πρόστιμο στις 3/9/1980.

²⁷⁷³ Ο.π.

²⁷⁷⁴ Δ.Β., 887:8. Στη συνάντηση της 27^{ης}/1/1981.

ότι «το σημείον όμως το ευαίσθητον μεταξύ δικαιώματος και καταχρήσεως, δεν είναι δυνατόν εμείς να το λύσουμε αυτήν την στιγμή...η διαχωριστική γραμμή είναι πάντοτε πάρα πολύ δύσκολο που θα τραβηχτεί...». ²⁷⁷⁵ Η προσπάθεια να δικαιολογηθούν κάποιες αποφάσεις ήταν εμφανής. Ταυτόχρονα, δινόταν η διαβεβαίωση ότι το υπουργείο έχει «και στοργήν και ενδιαφέρον και πόνον όχι μόνο για την Τάξιν την δική σας (των δασκάλων)...(αλλά) και όλων των βαθμίδων». ²⁷⁷⁶

Η αλλαγή στο πολιτικό σκηνικό είχε ως αποτέλεσμα τη διαφορετική προσέγγιση των προηγούμενων θεμάτων. Ο νέος υπουργός Λ. Βερυβάκης και ο υφυπουργός Π. Μώραλης δηλώνουν με σαφήνεια ότι μεταξύ των πρώτων αποφάσεών τους θα είναι η κατάργηση των επιθεωρητών και η θεσμοθέτηση του σχολικού συμβούλου. ²⁷⁷⁷ Για να προσθέσουν ότι η παιδεία είναι υπόθεση όλου του λαού. Η μέριμνα για την εκπαίδευση, όμως, αποτελεί υπόθεση του κράτους. ²⁷⁷⁸ Η εγκύκλιος για το διαγωνισμό των επιθεωρητών ανακαλείται άμεσα, ²⁷⁷⁹ ενώ αναστέλλεται η σύνταξη υπηρεσιακών εκθέσεων. ²⁷⁸⁰ Δ.Ο.Ε. και υπουργείο Παιδείας φαίνονταν να βρίσκονται, μετά από αρκετό καιρό, σε πλήρη σύμπλευση.

Εκτός από το θέμα του σχολικού συμβούλου, γίνονται συζητήσεις για τη διαμόρφωση νέου νόμου-πλαισίου για την παιδεία, ενός νόμου, σύμφωνα με τα λεγόμενα και των δύο πλευρών, αντι-309. Η πολιτική ηγεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. διαβεβαίωνε το συνδικάτο ότι δεν επιθυμούσε την άρση της υπάρχουσας σύμπνοιας, γι' αυτό θα ενημερωνόταν για κάθε απόφασή της και θα εξέφραζε τις θέσεις του. ²⁷⁸¹ Στο θέμα της αναστολής των επιθεωρήσεων θα επανέλθει με δεύτερη απόφαση, διευκρινιστική της πρώτης. ²⁷⁸² Σε αυτή ξεκαθαριζόταν πως η πολιτεία δε θα υπαναχωρούσε από αυτά που είχε υποσχεθεί. Απεναντίας, θα προχωρούσε στην υλοποίηση των δεσμεύσεων για τον εκδημοκρατισμό του θεσμού της «εποπτείας», στα πλαίσια της γενικότερης δημοκρατικής «ανάπλασης» της παιδείας.

---

²⁷⁷⁵ Δ.Β., 898:2. Από την ομιλία του υπουργού Παιδείας ενώπιον της ΜΙ' (50^{ης}) τακτικής γενικής συνέλευσης (24-30/6/1981).

²⁷⁷⁶ Ο.π. Η ομιλία του υφυπουργού Παιδείας, που θα ακολουθούσε, θα οξύνει τα πνεύματα (Ο.π.:3).

²⁷⁷⁷ Δ.Β., 903:1.

²⁷⁷⁸ Ο.π.: 3.

²⁷⁷⁹ Με απόφαση του Π. Μώραλη στις 26/11/1981 (Δ.Β.,904:8).

²⁷⁸⁰ Δ.Β., 908:1. Μάλιστα, η απόφαση αυτή προϋπέθετε για το τι θα επακολουθούσε, αφού ανέφερε ότι η αναστολή αξιολόγησης ίσχυε «μέχρι της αναμορφώσεως του θεσμού της επιθεωρήσεως και του τρόπου αξιολογήσεως του διδακτικού προσωπικού της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως...».

²⁷⁸¹ Δ.Β., 913:8. Στη συνάντηση της 12^{ης}/4/1982.

²⁷⁸² Ο.π.: 8. Σε αυτή θα προστεθεί ότι η αναστολή αυτή επιβαλλόταν «ενόψει αναμόρφωσης του θεσμού της εποπτείας που μελετάται ήδη» (έντονα στο πρωτότυπο).

Το υπουργείο υποστήριζε ότι η συνεργασία του με τις εκπαιδευτικές οργανώσεις αποτελούσε πρόταγμα για το ίδιο και την πολιτική που επιθυμούσε να εφαρμόσει στην εκπαίδευση. Η χρήση του όρου «συμμετοχή» παρουσιάζεται αυξημένη στις εκάστοτε θέσεις του. Όπως τόνιζε ο υπουργός Λ. Βερυβάκης, η πολιτεία γνώριζε «ότι χρειάζεται ένα νέο πνεύμα (στην εκπαίδευση), το οποίο θα περάσει από την αναδόμηση και διοικητικών και εκπαιδευτικών πραγμάτων στο χώρο σας (των εκπαιδευτικών). Γι' αυτό και έχουμε ήδη εξαγγείλει...το σχολικό σύμβουλο, πάνω στον οποίο εργαζόμαστε. Ξέρουμε ότι αυτή η προσπάθεια απαιτεί την συνεργασία όλων, την κατανόηση και την βοήθεια όλων, γιατί είναι μια προσπάθεια, που θα επιχειρήσει, φιλοδοξεί να επιχειρήσει, την αναδόμηση της ελληνικής Παιδείας σε σύγχρονες βάσεις».²⁷⁸³

Ταυτόχρονα, υποσχόταν να κάνει ό,τι μπορούσε για την επίλυση των προβλημάτων των δασκάλων, σύμφωνα με τις θέσεις και τις επιδιώξεις τους.²⁷⁸⁴ Ένα μέρος των θεμάτων αυτών εντάσσεται σε νομοσχέδιο για την οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης, το οποίο επρόκειτο να κατατεθεί άμεσα. Η κάθαρση στην ίδια την κεντρική υπηρεσία, το υπουργείο Παιδείας, προβλεπόταν να επιτευχθεί με την ψήφιση δεύτερου νομοσχεδίου που θα επέτρεπε τις μετατάξεις υπαλλήλων (αυτών που βαρύνονταν με συγκεκριμένες κατηγορίες).²⁷⁸⁵ Η Δ.Ο.Ε. θα εξέφραζε από νωρίς τη διαφωνία της σε ορισμένα σημεία του πρώτου νομοσχεδίου, τα οποία η πολιτική ηγεσία δεχόταν να επανεξετάσει.

Οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν ότι το συμβούλιο επιλογής σχολικών συμβούλων καθυστερεί να περατώσει τις εργασίες του. Ο υφυπουργός Π. Μώραλης απαντά πως αιτία αυτού του γεγονότος ήταν ότι το συγκεκριμένο όργανο είχε πολύ λίγο χρονικό διάστημα που συνεδρίαζε με πλήρη σύνθεση.²⁷⁸⁶ Σημαντικό θέμα θεωρείται η μετάθεση (ή όχι) αυτών που προάγονταν στο βαθμό του διευθυντή και δεν τοποθετούνταν με αίτησή τους. Οι ιθύνοντες του υπουργείου Παιδείας δέχονταν να το μελετήσουν.²⁷⁸⁷

Κατά τη γνώμη τους, πέρα από τα τρέχοντα ζητήματα, η πολιτεία είχε παρουσιάσει έργο πνοής σε πολλούς τομείς της εκπαίδευσης. Και εκεί έπρεπε

²⁷⁸³ Δ.Β., 919:3-4. Από την ομιλία του ενώπιον της ΝΑ' τακτικής γενικής συνέλευσης (21-25/6/1982).

²⁷⁸⁴ Ο.π.: 7. Στη συνάντηση της 4^{ης}/8/1982.

²⁷⁸⁵ Δ.Β., 922:13.

²⁷⁸⁶ Δ.Β., 938:5.

²⁷⁸⁷ Ο.π.

κανείς να σταθεί. Ιδιαίτερα ο θεσμός του σχολικού συμβούλου υποστήριζαν ότι «ανοίγει νέους δρόμους στην εκπαίδευση και ιδιαίτερα στη Δημοτική».²⁷⁸⁸ Σύμφωνα με το ίδιο σκεπτικό, η αρχή είχε γίνει με το ν. 1304/1982 που έκανε πράξη πάγια αιτήματα των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών.²⁷⁸⁹ Ο ίδιος νόμος, για το ΥΠ.Ε.Π.Θ., κατοχύρωνε δημοκρατικές, αποκεντρωμένες διαδικασίες διοίκησης και ελέγχου της λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος.

Βασικός πυλώνας των τελευταίων ήταν η διαμόρφωση ενός δημοκρατικού συστήματος καθοδήγησης και αξιολόγησης των εκπαιδευτικών.²⁷⁹⁰ Η σημαντικότητα των όρων «δημοκρατικός» και «εκδημοκρατισμός» στις παραδοχές και τις θέσεις της επίσημης πολιτείας είναι εμφανής. Ο επιθεωρητής χαρακτηρίζεται αναχρονιστικός και αντιεκπαιδευτικός θεσμός. Ο σχολικός σύμβουλος που θα τον διαδεχτεί δεν ικανοποιούσε απλά τον εκπαιδευτικό κόσμο, αλλά ανταποκρινόταν άμεσα σε «μια πραγματική ζωτική ανάγκη της εκπαίδευσης».²⁷⁹¹

Ο υπουργός Παιδείας θα συμπλήρωνε ότι «το κλειδί της όλης υπόθεσης» βρισκόταν στον τρόπο που θα στελεχωνόταν ο νέος θεσμός. Για να καταξιωθεί ήταν αναγκαίο να συμπεριλάβει «αξιοκρατικά επιλεγμένους, φωτισμένους, με βαθιά κατάρτιση, ικανότητες, ευαισθησία και πείρα εκπαιδευτικούς». Αυτό ήταν το επιθυμητό πρότυπο στελέχους για την εκπαίδευση. Κι αν η διαμόρφωσή του ήταν ένα ζήτημα, η προστασία και ενίσχυσή του ήταν ένα δεύτερο. Η πολιτική ηγεσία πίστευε ότι ο συγκεκριμένος θεσμός ήταν εύθραυστος, καθώς έκανε τα πρώτα του βήματα. Για να ριζώσει ήταν απαραίτητη η συνέργια των δασκάλων, όχι απλά ορισμένων πρωτοπόρων.

---

²⁷⁸⁸ Ο πρώην πρωθυπουργός και υπουργός Παιδείας Γ. Ράλλης (1983:100-104) ασκεί κριτική στην κατάργηση των εποπτών και των γενικών επιθεωρητών. Υποστηρίζει «ότι η κατάργηση των γενικών επιθεωρητών έγινε για να εφαρμοστεί ένας καινούργιος θεσμός, ο σχολικός σύμβουλος. Στην πραγματικότητα ο νέος θεσμός δεν παρουσίαζε τίποτε το συγκλονιστικό. Το έργο των παλαιών γενικών επιθεωρητών είχε περίπου διχοτομηθεί... Η θητεία των σχολικών συμβούλων ορίστηκε τετραετής, με δικαίωμα ανανεώσεως για δυο ακόμη τετραετίες. Ευνόητο είναι ότι η ρύθμιση αυτή σε ορισμένες ακραίες περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει στο άτοπο, οι σύμβουλοι να γίνονται συμβουλευόμενοι-και το αντίστροφο... Τα κριτήρια της κοινωνικής προσφοράς και της δημοκρατικής προσωπικότητας των υποψηφίων καταγγέλλθηκαν αμέσως από πολλούς εκπαιδευτικούς. Και καταγγέλλθηκαν δίκαια, γιατί δεν μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικά, ούτε επιτρέπουν την ιεράρχηση των υποψηφίων σε περισσότερο ή λιγότερο δημοκρατικούς και σε εκείνους που έχουν μεγαλύτερη ή μικρότερη κοινωνική προσφορά... Κι άλλωστε ποιοι και με ποιες διαδικασίες και κριτήρια μπορούν να αποφανθούν για τη δημοκρατική προσωπικότητα των εκπαιδευτικών και για την ποιότητα της κοινωνικής προσφορά τους;» (Ο.π.:106).

²⁷⁸⁹ Δ.Β.,940:23. Ομιλία του υπουργού Παιδείας Α. Κακλαμάνη ενώπιον της 52^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης (21-25/6/1983).

²⁷⁹⁰ Ο.π.

²⁷⁹¹ Ο.π.:24. Όπως τόνιζε ο Α. Κακλαμάνης αναφερόμενος στο διάστημα 1982-1986 «μεγάλα ζητήματα, όπως ο εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες της, η απελευθέρωση της έρευνας, η ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, αλλά και τα ίδια τα λειτουργικά προβλήματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθιστούσαν επιτακτική την ανάγκη για μια βαθιά εκπαιδευτική μεταρρύθμιση» (Χαραλάμπος,2007:23).

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. αξιοποιεί ως επιχείρημα, προκειμένου να εξασφαλίσει τη συγκατάθεση των εκπαιδευτικών και να τους ενεργοποιήσει υποστηρικτικά στα νέα μέτρα, τη συμμετοχή εκπροσώπων τους σε κάθε αποφασιστικό όργανο της εκπαίδευσης.²⁷⁹² Το ιδεολογικό πλαίσιο από το οποίο πήγαζε η εκπαιδευτική πολιτική του υπουργείου ήταν η γρήγορη έξοδος από τις *«συμπληγάδες... του αναχρονισμού και του αυταρχισμού που μας άφησε κληρονομιά μια άλλη αντίληψη, μια άλλη πολιτική»*.²⁷⁹³ Η παιδεία, αυτός *«ο ευαίσθητος ιδεολογικός μηχανισμός»* απαιτούσε μια νέα προσέγγιση.²⁷⁹⁴

Σε αυτή δεν μπορούσε να ενταχθεί η αυταρχική και αντιδημοκρατική διοίκηση του σχολείου, γιατί στερεί την ελευθερία και την έμπνευση. Η πολιτική ηγεσία διακήρυσσε ότι αγωνιζόταν να αποτελέσει ο σχολικός σύμβουλος συμπαραστάτη των δασκάλων και να μη μετατραπεί σε ελεγκτικό όργανο, περισσότερο ή λιγότερο άτεγκτο.²⁷⁹⁵ Αυτό, κατά την ίδια *«σχολή σκέψης»*, δεν μπορούσε να γίνει με τον αποκλεισμό των άμεσα ενδιαφερόμενων, των εκπαιδευτικών. Όλα αυτά αποτελούσαν τους βασικούς άξονες μιας πολιτικής, η οποία, κατά τους εμπνευστές της, εφαρμοζόταν.

Δε θα λείψουν ούτε αυτή την περίοδο τα θέματα τριβής.²⁷⁹⁶ Τις συζητήσεις, όμως, μονοπωλούν κυρίως τα κορυφαία. Η σχετική επιχειρηματολογία περιστρεφόταν και πάλι γύρω από το σχολικό σύμβουλο. Ο θεσμός λεγόταν ότι σχεδιάστηκε *«μακριά όσο μπορούσε να γίνει από πρότυπα που ενθαρρύνουν και καθιερώνουν εξαρτησιακές σχέσεις»*.²⁷⁹⁷ Γι' αυτό το λόγο θεωρούνταν *«ποιοτικά ανώτερος, αλλά και ευαίσθητος»*. Σύμφωνα με την επιχειρηματολογία της πολιτικής ηγεσίας, *«όπου οι σχέσεις δεν είναι εξαρτησιακές και συνεπώς καταπιεστικές, η ευθύνη μοιράζεται σε όλους»*.²⁷⁹⁸

Οι ιθύνοντες του υπουργείου θα επιμείνουν στη στήριξη του θεσμού με κάθε τρόπο. Υποστήριζαν ότι τα μηνύματα από την εφαρμογή του ήταν θετικά. Γι' αυτό σχεδίαζαν να συγκεντρώσουν τις απόψεις όλων των υπηρετούντων σχολικών

---

²⁷⁹² Δ.Β., 940:25.

²⁷⁹³ Ο.π. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Π. Μώραλη.

²⁷⁹⁴ Ο.π.: 26.

²⁷⁹⁵ Ο.π.: 27.

²⁷⁹⁶ Δ.Β., 949:11;955:32. Η υποχρεωτική μετάθεση αυτών που προάγονταν σε διευθυντές και η παράταση των προθεσμιών για τη συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής σχολικών συμβούλων.

²⁷⁹⁷ Δ.Β., 954:36. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Π. Μώραλη ενώπιον της 53^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης (21-25/6/1984).

²⁷⁹⁸ Ο.π.

συμβούλων, προκειμένου να διαμορφώσουν ολοκληρωμένη εικόνα της λειτουργίας τους. Με βάση τα πορίσματα αυτής της μελέτης προβλεπόταν να χαραχθεί η παραπέρα πορεία του θεσμού και να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες που συναντούσε.

Καθώς ο μετέπειτα ν. 1566/1985 όδευε προς το τελικό στάδιο της διαμόρφωσής του, οι αναλύσεις και των δύο φορέων (Δ.Ο.Ε.–ΥΠ.Ε.Π.Θ.) θα στραφούν προς αυτόν, αφήνοντας για λίγο το μηχανισμό διοίκησης του εκπαιδευτικού συστήματος. Η ομοσπονδία συγκαλεί έκτακτη γενική συνέλευση, προκειμένου να συγκροτήσει θέσεις–απαντήσεις²⁷⁹⁹ στους σχεδιασμούς του υπουργείου Παιδείας. Αυτοί της είχαν γνωστοποιηθεί με έγγραφο μία μέρα νωρίτερα.

Σε αυτό αναγράφεται σε σχετική παράγραφο με τίτλο *«Για την απελευθέρωση του δασκάλου και της εκπαίδευσης»* ότι γινόταν αποδεκτό να μην έχουν οι σχολικοί σύμβουλοι πειθαρχική δικαιοδοσία, ούτε να διενεργούν ανακρίσεις στους εκπαιδευτικούς.²⁸⁰⁰ Επιπλέον, αποσυρόταν η πρόταση να έχουν δικό τους αιρετό εκπρόσωπο, αφού έτσι αποσπώνταν συνδικαλιστικά από το κύριο σώμα των δασκάλων. Οι αιρετοί των κατά τόπους πρωτοβάθμιων οργανώσεων θα τους εκπροσωπούσαν στα αρμόδια υπηρεσιακά συμβούλια.

Η πολιτική ηγεσία θα αποφύγει οποιαδήποτε συζήτηση σχετικά με την αξιολόγηση, λέγοντας ότι το ζήτημα αυτό δε σχετίζεται με το συγκεκριμένο νομοθέτημα, αφού ρυθμίζεται από το ν. 1304/1982.²⁸⁰¹ Για να προσθέσει, όμως, παρακάτω ότι *«η συζήτηση για το ζήτημα της αξιολόγησης στην εκπαίδευση δεν έχει κλείσει. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. είναι πρόθυμο να ξανασυζητήσει το σχετικό Π. Διάταγμα»*.

Για τους διευθυντές σχολείων δήλωνε ότι το σχέδιο νόμου επεδίωκε να εξασφαλίσει την ύπαρξη θέλησης αλλά και ικανότητας για την άσκηση διεύθυνσης. Η επιλογή τους προβλεπόταν να γίνει σε περιφερειακό επίπεδο. Η συγκεκριμένη ομάδα στελεχών έχει *«διοικητικά και κοινωνικά καθήκοντα»*. Για το λόγο αυτό

---

²⁷⁹⁹ Η συγκεκριμένη έκτακτη γενική συνέλευση θα πραγματοποιηθεί στις 21 και 22/3/1985.

²⁸⁰⁰ Δ.Β., 963:5. Βλέπε και την άποψη του Α. Κακλαμάνη ότι η εκπαίδευση είναι από τη φύση της μια δύναμη κοινωνικής απελευθέρωσης και δε μένει ανεπηρέαστη *«από τις αλλαγές που επισυμβαίνουν είτε στο οικοδομήμα είτε ακόμη και στη βάση της κοινωνίας»* (Χαραλάμπους, 2007:29). Στα πλαίσια αυτής της ερμηνείας, ο σχολικός σύμβουλος θεωρείται *«προσδεδυμένος θεσμός βοήθειας, συμπαράστασης και συνεργασίας με τον εκπαιδευτικό»* (Ο.π.:24), ενώ *«η δομική αλλαγή στους μηχανισμούς μέσα στη διοίκηση της εκπαίδευσης, η ανακατανομή ρόλων στο σύστημα αξιολόγησης και ελέγχου, αλλά και η γενικότερη πολιτική αποκέντρωσης και δημοκρατικού σχεδιασμού διαμόρφωσαν νέες δυναμικές για την αξιοποίηση των εκπαιδευτικών και την αναβάθμιση της εκπαίδευσης. Το γεγονός αυτό επέτρεψε σημαντικές αλλαγές στο ποιοτικό περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης»* (Ο.π.:28)

²⁸⁰¹ Ο νόμος αυτός προέβλεπε την έκδοση σχετικού προεδρικού διατάγματος για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών.

σχεδιαζόταν να εκδοθεί υπουργική απόφαση, η οποία θα αναφερόταν στο μειωμένο διδακτικό τους ωράριο.²⁸⁰²

Η Δ.Ο.Ε. απορρίπτει το προαναφερόμενο έγγραφο.²⁸⁰³ Κατά τη γνώμη των εκπροσώπων της το υπουργείο σε βασικά ζητήματα αποφάσιζε ερήμην των δασκάλων. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υπεραμυνόταν των θέσεων του λέγοντας ότι είχε επιτύχει «*μια πραγματική, μια ειρηνική επανάσταση στην παιδεία*». Θα αναφερθεί στους νέους θεσμούς. Και αυτό, γιατί κοινή πεποίθηση των ιθυνόντων του ήταν πως ό,τι «*κατακτιέται, ακόμα και αυτό που κατακτιέται δύσκολα, κινδυνεύει με τον καιρό να ξεχαστεί και να υποβαθμιστεί, αν συνεχώς δεν μνημονεύεται και δεν σημασιολογείται*». Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα παρουσιαζόταν ο σχολικός σύμβουλος «*που πέτυχε απόλυτα και τον οποίο πρέπει να προστατέψουμε τώρα, όχι από τους εχθρούς του, που εγκατέλειψαν πια τη μάταιη προσπάθειά τους, αλλά από μερικούς φίλους του. Αυτόν λοιπόν το θεσμό πρέπει να τον ενισχύσουμε με τη συνεχή ανανέωση της εμπιστοσύνης μας, με τη διαρκή επιμόρφωση των στελεχών του, με το σεβασμό που οφείλουμε όλοι στη μεγάλη αποστολή του*».²⁸⁰⁴

Ο νόμος 1566/1985 ολοκληρώνει σε θεσμικό επίπεδο την παρέμβαση της πολιτείας. Κατά τη γνώμη της, με τις αλλαγές στην εκπαίδευση, ο διδασκαλικός κόσμος «*δεν πιστώθηκε με νέες δυνατότητες. Χρεώθηκε και με νέες υποχρεώσεις*».²⁸⁰⁵ Για τις αστοχίες και τα άλυτα ζητήματα εστίαζε αλλού. Αυτά αποτελούσαν κατά κύριο λόγο «*επιφυλάξεις*», οι οποίες δεν αναφερόντουσαν «*στο δέον, αλλά στο εφικτό*». Όχι σ' αυτό που έπρεπε και «*άξιζε*» να γίνει, αλλά στο χρόνο, στις συνθήκες και στις δυνατότητες που υπάρχουν για να γίνει.

Η λήψη των αποφάσεων σε όλα τα θέματα δηλωνόταν ότι θα γίνει με βάση την ευρύτερη δυνατή συναίνεση. Στο σημείο αυτό υπεισέρχεται και ο εποικοδομητικός

²⁸⁰² Σε αυτό θα συνέβαλλε και η σχεδιαζόμενη κάλυψη ενός μέρους του ωραρίου των υπολοίπων εκπαιδευτικών από τους εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων. Έτσι, αίρονταν η δυσκολία της αντιστοίχισης δασκάλου-τάξης, που παρεμπόδιζε τη λύση αυτού του προβλήματος.

²⁸⁰³ Δ.Β., 969:10.

²⁸⁰⁴ Δ.Β., 968:41. Από την ομιλία του υπουργού Παιδείας Α. Κακλαμάνη ενώπιον της 54^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης (21-26/6/1985). Ο ίδιος θεωρούσε ότι μεταξύ των υποχρεώσεων ενός εκπαιδευτικού συστήματος συγκαταλέγονταν «*όχι απλώς να ανταποκρίνεται στις αναγκαιότητες της κάθε εποχής, αλλά και να τις κατευθύνει*» (Χαραλάμπους, 2007:24). Ακόμη, σε μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, «*σε ένα τέτοιο σχήμα πολλαπλών στοχοθεσιών δεν αρκούν ο ανασχηματισμός και η ενεργοποίηση των εσωτερικών μηχανισμών και παραγόντων της εκπαίδευσης. Γιατί, παρά την αυτονομία τους, οι παράγοντες αυτοί επηρεάζονται -και καθορίζονται, πολλές φορές- από τους ευρύτερους κοινωνικοοικονομικούς και πολιτικοϊδεολογικούς όρους που επικρατούν σε μια κοινωνία και σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο*». Γι' αυτό η περίοδος 1982-1986, «*χαρακτηρίζεται από τη συνολική προσπάθεια να αλλάξουν οι δομές και οι προοπτικές τόσο του εκπαιδευτικού συστήματος όσο και όλων των πτυχών της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής οργάνωσης της κοινωνίας μας*» (Ο.π.:27).

²⁸⁰⁵ Δ.Β., 968:42.

ρόλος του συνδικαλιστικού κινήματος. Σύμφωνα με το ίδιο σκεπτικό, το τελευταίο δεν μπορούσε παρά να είναι μαζικό, ταξικό και αυτόνομο.²⁸⁰⁶ Σε επίπεδο διακηρύξεων αποδίδονται στο συνδικαλιστικό κίνημα, μάλιστα από κρατικούς φορείς, χαρακτηριστικά που ποτέ δεν είχε τολμήσει κάποια πολιτική δύναμη στο παρελθόν (πρόσφατο ή απώτερο). Ιδίως η ταξικότητά του δεν συγκαταλεγόταν στις άμεσες προτεραιότητες των κατά καιρούς φορέων της εκτελεστικής εξουσίας. Μάλλον, το αντίθετο συνέβαινε.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. εντάσσει στο ίδιο ιδεολογικό/φιλοσοφικό πλαίσιο, από το οποίο πήγαζε η συγκεκριμένη θεώρηση της εκπαίδευσης, τη στάση του απέναντι στις εκπαιδευτικές ανισότητες. Αυτό που φαίνεται να το ενδιαφέρει είναι η παρεμπόδιση της διεύρυνσής τους. Παραδεχόταν ότι η ισότητα *«προωθείται και πραγματοποιείται μέσα από μέτρα ανισότητας υπέρ των κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερων»*. Όπως χαρακτηριστικά έλεγε *«όταν στη ζωή κάποιος ξεκινά από το συν και άλλος ξεκινά από το πλην, προορίζονται να αποκλίνουν στην πορεία τους όλο και περισσότερο»*.²⁸⁰⁷

Η πολιτική ηγεσία σε επίπεδο λεκτικών σχημάτων φαίνεται να υιοθετεί αρκετά από τα σημεία των εκπαιδευτικών, ιδεολογικών και πολιτικών αναλύσεων της προγενέστερης έκτακτης γενικής συνέλευσης των δασκάλων (20-21/3/1985).²⁸⁰⁸ Αυτό έδινε νέα ώθηση στη διαβούλευση με τις εκπαιδευτικές οργανώσεις. Επιπλέον, δεν αφορούσε τα ζητήματα «υψηλής» πολιτικής, αλλά την «καθημερινότητα» της εκπαίδευσης. Για την αξιολόγηση, ιδίως, τα επόμενα βήματα του υπουργείου φαίνονταν αδιαφοροποίητα. Δήλωνε, όμως, πως αν το σύνολο των εκπαιδευτικών δε γνωστοποιούσε τις θέσεις του σε εύλογο χρονικό διάστημα θα προχωρούσε στη σύνταξη προεδρικού διατάγματος.²⁸⁰⁹

Για το θέμα της συμμετοχής εκπροσώπου και όχι αιρετού στο όργανο επιλογής των σχολικών συμβούλων (κάτι που επεδίωκε η Δ.Ο.Ε.) απαντά αρνητικά. Και αυτό γιατί δε διέβλεπε ή δε θεωρούσε σημαντική τη διαφορά των δύο ιδιοτήτων. Επιπλέον, σκόπευε να αυξήσει τον αριθμό των σχολικών συμβούλων.²⁸¹⁰ Η

---

²⁸⁰⁶ Ο.π.:43.

²⁸⁰⁷ Ο.π.

²⁸⁰⁸ Σε αυτήν, η ομοσπονδία αξιοποιεί ως ένα βαθμό τη μαρξιστική ανάλυση για να ερμηνεύσει τα τεκταινόμενα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής της (Δ.Β.,969:3-5).

²⁸⁰⁹ Δ.Β.,970:6. Στη συνάντηση της 24^{ης}/10/1985. Μάλιστα, ο υπουργός σε μια αποστροφή του παραδεχόταν ότι *«οι θέσεις του κλάδου σας για την αξιολόγηση είναι μεν μελετημένες και πρωτοποριακές, αλλά είναι ανεφάρμοστες γιατί προϋποθέτουν κοινωνία αγέλων»* (Ο.π.:7).

²⁸¹⁰ Ο.π.

ομοσπονδία πίστευε ότι οι θέσεις του ΥΠ.Ε.Π.Θ. κινούνται σε εντελώς διαφορετικό προσανατολισμό από τις δικές της. Έτσι, οι τελευταίοι μήνες του 1985 χαρακτηρίζονται από απεργιακές κινητοποιήσεις των δασκάλων.

Για την πολιτεία, οι τελευταίοι βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της «κοινωνικής διαδικασίας».²⁸¹¹ Οι στοχεύσεις της τώρα είναι διαφορετικές και σε αρκετά σημεία αποδίδονται με τον όρο «ελληνοκεντρισμός».²⁸¹² Ο συγκεκριμένος όρος σήμαινε τη στροφή της παιδείας στις πανανθρώπινες αξίες του ελληνικού πνεύματος.

Η κοινωνική εξέλιξη προβαλλόταν ως διαρκής και δυναμική, κι αυτή μόνο μια σύγχρονη παιδεία μπορούσε να την υπηρετήσει. Στους εξελικτικούς αυτούς μηχανισμούς «μέχρι το '74 το κράτος ήταν ένα σαφώς εχθρικό σύστημα, αποκλειστικά συστήματα καταστολής, έστω κι αν υπήρξαν κάποιες μικρές παρενθέσεις, κάποιες δημοκρατικές λειτουργίες. Από το '74 και μετά και πιστεύουμε κυρίως από το '81 και μετά, αλλά αυτό είναι θέμα αξιολόγησης, αρχίζει η συμμετοχική διαχείριση του κράτους».²⁸¹³ Η πολιτική ηγεσία θα επιμείνει πως ποτέ άλλοτε δεν έγιναν στην παιδεία τόσα πολλά σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα.²⁸¹⁴

Με το ίδιο πνεύμα (κατανόησης) υποστήριζε ότι αντιμετώπιζε κάθε πρόβλημα των δασκάλων. Ιδιαίτερα για το στελεχιακό δυναμικό,²⁸¹⁵ και δη για τους διευθυντές σχολείων, θα ανέκυπτε ζήτημα για τον εάν έπρεπε κάθε φορά που προκύπτουν κενές θέσεις να καλύπτονται από τον αξιολογικά επόμενο στο σχετικό πίνακα ή να

²⁸¹¹ Δ.Β.,980:28. Από την ομιλία του υπουργού Παιδείας Α. Τρίτση ενώπιον της 55^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης (21-25/6/1986).

²⁸¹² Ο.π.:29.

²⁸¹³ Ο.π.

²⁸¹⁴ Ο.π.:33. Από την ομιλία του υφυπουργού Π. Μώραλη.

²⁸¹⁵ Ειδικότερα, σε ομιλία του ο υπουργός Α. Τρίτση προς τους σχολικούς συμβούλους και τους προϊσταμένους διευθύνσεων στις 27/8/1986 τόνιζε: «1. Η επιλογή σας είναι αξιοκρατική, αυτή άλλωστε ήταν και η εντολή της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου και επομένως είσατε υπόλογοι μόνο απέναντι στην ιδέα της Παιδείας που υπηρετείτε. Δεν έχετε καμιά άλλη υποχρέωση και εξάρτηση ούτε κομματική ούτε παραταξιακή ούτε προσωπική. 2. Η χρονιά αυτή είναι η απαρχή του μεγάλου ποιοτικού άλματος με την εφαρμογή των νέων θεσμών για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Είναι τεράστια η ευθύνη σας και η τιμή, γιατί εσείς θα στερεώσετε την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. 3. Η Παιδεία είναι εθνική υπόθεση γι' αυτό και πρέπει να ασκείται σε υψηλό επίπεδο με υψηλό βαθμό αφοσίωσης. Δεν υπάρχουν όροι, περιορισμοί και ωράρια στις υποχρεώσεις σας και στην προσφορά σας. Στην εκπαίδευση πρέπει να δώσουμε τις ώρες που χρειάζεται. Πρέπει να καλλιεργηθεί η ιδεολογία της αφοσίωσης και του χρόνου στις ανάγκες της εκπαίδευσης...4. Είναι ανάγκη να υπάρξει παιδαγωγική και διοικητική αρμονία και ισορροπία. Η Παιδεία θέλει ελεύθερη σκέψη και ελεύθερη διακίνηση ιδεών. Η Παιδεία δεν στηρίζεται στην αυταρχική ιεραρχία, απαιτεί όμως διοικητική και παιδαγωγική πειθαρχία. Η ασυδοσία, ο αυτοπροσδιορισμός και το «όλοι ίσοι» οδηγεί στο νεοφασισμό! Η δημοκρατία έχει μέσα της την αίσθηση της πειθαρχίας και της ιεραρχίας που εκπορεύεται από αυτήν. 5. Απαιτείται ενιαίος εκπαιδευτικός προγραμματισμός και διοικητικός συντονισμός κατά σχολική μονάδα, πόλη, περιοχή και νομό, αλλά και κατά γνωστικό τομέα (Μαθηματικά, Ελληνικά κτλ.). Τεράστιος είναι ο ρόλος σ' αυτόν τον προγραμματισμό και συντονισμό του Διευθυντή της σχολικής μονάδας, του Σχολικού Συμβούλου και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Πρέπει όλοι να δουλέψουν αρμονικά και με φαντασία μέσα πάντα στα πλαίσια των εντολών του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Υπουργείου, που έχουν την κύρια ευθύνη απέναντι στο λαό» (Μοσχόπουλος & Μπουζάκης,2005:134-135).

ενεργοποιείται το σύνολό του.²⁸¹⁶ Η Δ.Ο.Ε. πρόκρινε τη δεύτερη λύση. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. παραδεχόταν την ύπαρξη του προβλήματος, αλλά αρνούσαν να υιοθετήσει τη λύση που πρότεινε η ομοσπονδία, θεωρώντας ότι αντίκειται στις κείμενες διατάξεις (ν. 1566/1985).²⁸¹⁷ Σαν μέση λύση έβλεπε τη διαμόρφωση συγκεκριμένης πρότασης από τη Δ.Ο.Ε. συνολικά για την επιλογή και την τοποθέτηση των στελεχών βάσης, η οποία θα οδηγούσε σε τροποποίηση του νόμου.

Οι δάσκαλοι, με τη σειρά τους, υποστήριζαν πως τα προβλήματα αυτά είχαν ανακύψει γιατί η πολιτική ηγεσία δεν είχε λάβει, ούτε κατά το ελάχιστο, υπόψη της τις παρατηρήσεις τους την περίοδο της μελέτης του νόμου. Τα υπόλοιπα θεωρούνταν φυσική εξέλιξη των πραγμάτων. Το συγκεκριμένο ζήτημα, αλλά και μια σειρά άλλων θεμάτων επεδίωκε να συζητήσει το ΥΠ.Ε.Π.Θ. με το σύνολο των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών.²⁸¹⁸ Κατά την τοποθέτησή του ο αρμόδιος υπουργός διέβλεπε την ανάγκη για αναβάθμιση του διαλόγου, αλλά και για σωστότερη και υπευθυνότερη μεθόδευση του.²⁸¹⁹

Από το σημείο αυτό και μετά η πολιτική ηγεσία υιοθετεί μια διαφορετική αντίληψη για τους εκπαιδευτικούς. Δε γινόταν λόγος πια για συμμετοχικότητα και συναντίληψη, αλλά για απόδοση ευθυνών. Έτσι, η εκπαιδευτική διαδικασία παρουσιάζεται να απέχει πολύ από το επιθυμητό επίπεδο και τους αναγκαίους ρυθμούς. Όπως χαρακτηριστικά λεγόταν, *«υπάρχουν αναγκαία βήματα, που δεν έχουν χρηματικό κόστος και που, όμως, δεν παίρνονται»*. Σε άλλο σημείο αναφέρεται πως πράγματι τα προβλήματα της παιδείας και των εκπαιδευτικών είναι αλληλένδετα. *«Όμως, η αντίληψη ότι η ικανοποίηση των διεκδικητικών αιτημάτων θα λύσει αυτόματα και τα ποιοτικά ζητήματα Παιδείας, είναι λάθος. Η Παιδεία δε διασπάται σε επιμέρους ζητήματα»*.²⁸²⁰

Η πολιτική ηγεσία για πρώτη φορά έκανε λόγο για χρόνια καθυστέρηση της βασικής εκπαίδευσης. Καλούσε μάλιστα τις ομοσπονδίες να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της κατάστασης. Οι τελευταίες μάλλον θα πιαστούν εξ απήνης, αφού είχαν συνηθίσει μέχρι τότε σε άλλου είδους σχέση με τους εκπροσώπους του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Οι τελευταίοι προσέθεταν πως οι διεκδικήσεις των εκπαιδευτικών *«είναι*

---

²⁸¹⁶ Πρόκειται για το λεγόμενο υποχρεωτικό πίνακα Α΄.

²⁸¹⁷ Δ.Β., 981:16.

²⁸¹⁸ Δ.Β., 984:3; (Μοσχόπουλος & Μπουζάκης, 2005:208-212). Στη συνάντηση της 2^{ης}/12/1986 το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα παρουσίαζε κείμενο με τις θέσεις του.

²⁸¹⁹ Κάτι που σήμαινε ότι μέχρι τότε δε συνέβαινε.

²⁸²⁰ Ο.π.: 4.

δυνατό να ικανοποιούνται μόνο όταν η κοινωνία αισθάνεται και εκτιμά τη διαρκή παρουσία και υψηλή λειτουργία του(ς)».²⁸²¹ Η πολιτεία δήλωνε χωρίς περιστροφές ότι αναλαμβάνει την υποχρέωση να αναβαθμίσει την εικόνα του εκπαιδευτικού στη συνείδηση της κοινωνίας.

Τα προαναφερόμενα, ιδίως το τελευταίο, είχαν πολλές πιθανές ερμηνείες. Και από τη μεριά των συνδικάτων δε φαινόταν να υιοθετούνται οι πιο μετριοπαθείς. Η συζήτηση θα συνεχιζόταν, με το υπουργείο Παιδείας να ανακοινώνει πως θα προχωρούσε στην αναγκαία ιεράρχηση και έκδοση των προεδρικών διαταγμάτων και των υπουργικών αποφάσεων²⁸²² για την ενεργοποίηση των νέων θεσμών. Αυτές οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, πριν την υπογραφή τους, θα δίνονταν στις ομοσπονδίες «για διατύπωση γνώμης».²⁸²³ Τέλος, θα συμφωνήσουν να μην ανακοινωθεί τίποτε από όσα είχαν συζητηθεί.²⁸²⁴

Παρά το γεγονός ότι στα διαπραγματευόμενα θέματα δε γίνεται καμία αναφορά στο στελεχιακό, η συγκεκριμένη συνάντηση είχε συνέπειες για το σύνολο των σχέσεων των δύο φορέων δράσης. Και αυτό γιατί πυροδοτεί ένα κλίμα έντασης που υπέβρασκε αρκετούς μήνες πριν. Η προνομιακή σχέση των συνδικάτων των εκπαιδευτικών με το υπουργείο Παιδείας φαίνεται να οδηγείται στο τέλος της, προκαλώντας μάλιστα και τον ανάλογο θόρυβο. Έτσι, το επόμενο χρονικό διάστημα θα σφραγιζόταν από έντονες απεργιακές κινητοποιήσεις και αντεγκλήσεις μεταξύ των δύο πλευρών.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. επαναλάμβανε ότι υπήρχε η βούληση για συνεργασία με τη Δ.Ο.Ε.²⁸²⁵ Επιπλέον, κάθε (επόμενη) νομοθετική ενέργεια θα αποτελούσε αντικείμενο διαλόγου μαζί της. Για τους εκπαιδευτικούς ο χρόνος έμοιαζε να έχει σταματήσει σε αυτά που είχαν προηγηθεί. Αποτελούσαν, μάλιστα, το μέτρο για την ερμηνεία κάθε πρωτοβουλίας της πολιτικής ηγεσίας. Διαμορφώνεται σταδιακά ένα κλίμα καχυποψίας για τους πραγματικούς στόχους της τελευταίας.

---

²⁸²¹ Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸²² Τα οποία αναφέρονταν στο ν. 1566/1985.

²⁸²³ Ο.π.: 5. Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸²⁴ Ο.π. Υπουργός Παιδείας Α. Τρίτσης και υφυπουργός Φ. Πετσάλνικος.

²⁸²⁵ Δ.Β., 986:30. Συνάντηση με το νέο υφυπουργό Παιδείας Δ. Παπαδημητρίου.

Ακολουθεί δεύτερο κείμενο αρχών από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υπό τον τίτλο «*Ο εθνικός διάλογος για την παιδεία*».²⁸²⁶ Ενώ στο προηγούμενο δεν υπάρχει καμιά αναφορά στο

²⁸²⁶ Δ.Β., 989:3. Το κείμενο αυτό θα επιδοθεί στις εκπαιδευτικές οργανώσεις από τον υπουργό Α. Τρίτση στις 4/5/1987. Ταυτόχρονα, δημοσιεύεται με τη μορφή εντύπου. Σε αυτό υπογραμμίζεται ότι: «*Παρά την τεράστια ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος... δεν έπαψε να είναι ο εκπαιδευτικός που διδάσκει σ' αυτό το σχολείο ο πρωταγωνιστής της εκπαίδευσης και της παιδείας ενός λαού. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη χώρα μας σήμερα που αγωνίζεται να ξεπεράσει τον αναχρονισμό και ταυτόχρονα να μπει δυναμικά και αυτοδύναμα στην σύγχρονη εποχή. Όμως, αυτό το νέο σχολείο που θα αποτελέσει επιβεβλημένη όσο και καθυστερημένη επανάσταση στην πορεία της χώρας, δεν θα έλθει από μόνο του μέσα από έναν νόμο και από κάποιους κρατικούς προϋπολογισμούς. Το νέο σχολείο μπορεί να γίνει πραγματικότητα μόνο ύστερα από σκληρή συλλογική προσπάθεια, μόνο ως έργο συνευθύνης όλων των μελών της κοινωνίας μας... Ποτέ το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν είχε στη διάθεσή του σε ολόκληρη τη ζωή του σύγχρονου Ελληνικού κράτους τα μέσα που έχει σήμερα και αυτό αναφέρεται επίσης στον κάθε μαθητή και μαθήτρια και στον κάθε εκπαιδευτικό... Όπως ήδη υπάρχει ένας πρωτοφανής για τα δεδομένα του τόπου ρυθμός ξεπεράσματος των υλικών αναγκών του εκπαιδευτικού μας συστήματος και αυτό πρέπει να αναγνωρισθεί γιατί οι τεράστιοι πόροι, που αυτό συνεπάγεται, αποτελούν προσφορά προς τους νέους και τους εκπαιδευτικούς του εργαζόμενου λαού και πριν ζητάμε περισσότερα από τον λαό μας πρέπει να αναγνωρίζουμε πρώτα αυτά που μας προσφέρει. Με την ευθύτητα που επιβάλλει η ευθύνη του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, είμαι υποχρεωμένος να διατυπώσω την αξιολόγησή μου ότι το εκπαιδευτικό έργο που παράγεται σήμερα αποτελεί μεν σημαντικό βήμα προόδου σε σχέση με το παρελθόν, όμως υπολείπεται επίσης σημαντικά από αυτό που απαιτεί η εποχή που ζούμε αλλά και αυτό που θα ήταν δυνατό να παράγεται αξιοποιώντας πλήρως τα μέσα που έχουμε πλέον στην διάθεσή μας. Υπάρχει συλλογική ευθύνη για αυτή την κατάσταση. Τα αίτια της αρνητικής για την πορεία της χώρας κατάστασης είναι πολλά και βεβαίως οι κρίσεις και οι αξιολογήσεις δεν συμπίπτουν πάντα. Από τη σκοπιά του υπουργείου από τα αίτια αυτά υπογραμμίζονται ιδιαίτερα... 1. Δεν είναι σαφές τι ζητά η κοινωνία μας και το κάθε άτομο από την εκπαίδευση. Οι μαθητές και μαθήτριες αλλά και οι γονείς φαίνονται παρά τις νέες παιδαγωγικές προσπάθειες να κυνηγάνε τον «βαθμό», το «χαρτί» και την «εισαγωγή» στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ξεχνώντας ότι χωρίς στέρεα εκπαιδευτικά θεμέλια -που είναι το δημοτικό- και στέρεο οικοδόμημα, -που είναι το γυμνάσιο και το λύκειο- εκπαιδευτικό ποικιλόδημημα δεν μπορεί να υπάρξει αλλά ούτε μόρφωση και επαγγελματική κατάρτιση. Η εκπαίδευση «χρησιμοποείται» για άλλες σκοπιμότητες ξένες προς την παιδεία, τη μόρφωση και την επαγγελματική κατάρτιση, σκοπιμότητες προσωπικές, κλαδικές, παραταξιακές, κομματικές ακόμα. Σε επικίνδυνο βαθμό η εκπαίδευση χάνει την αφοσίωση που αναγκαστικά για να αναπτυχθεί δημιουργικά. 3. Αγνοούνται συστηματικά οι ποιοτικές πλευρές της εκπαίδευσης και προέχουν οι ποσοτικές - π.χ., προϋπολογισμός- ή οι υλικές, π.χ., τα σχολικά κτίρια. Βεβαίως όλα αυτά αποτελούν αναγκαία στοιχεία της εκπαιδευτικής λειτουργίας. Η πράξη όμως στον τόπο μας έδειξε ότι αυτά δεν επαρκούν. Και εκεί ακόμα που υπάρχουν πλήρως εξοπλισμένα και στελεχωμένα σχολεία η εκπαιδευτική πράξη δεν έχει αποδειχθεί υψηλότερη. Απαιτείται προς τούτο και η προσωπική δέσμευση... Τέλος, υπάρχει ο ρόλος του καθενός μας. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η εκπαίδευση είναι μία ειδική ανθρώπινη ποιοτική λειτουργία... Στις δημοκρατικές κοινωνίες, η κάθε κοινωνική ομάδα μπορεί να «απαιτεί», αφού πρώτα η ίδια έχει με πληρότητα ανταποκριθεί στις δικές της υποχρεώσεις. Πέραν αυτού, μπορούμε να ζητάμε περισσότερα αφού έχουμε πλήρως εξαντλήσει τις δυνατότητες αυτών που έχουμε, πράγμα που στη χώρα μας δεν γίνεται. Παρά τους νέους θεσμούς που ανοίγουν το δρόμο σε μια νέα κοινωνία δημοκρατικής συνευθύνης με περιορισμένη την παρουσία του Κράτους, η τάση που υπάρχει από πολλές πλευρές, άτομα, ομάδες, φορείς, πολιτικές παρατάξεις και κόμματα ακόμα, είναι η «παραίτηση» και η προσφυγή στην μεγαλύτερη παρέμβαση του Κράτους ή της Κυβέρνησης για το παραμικρό ζήτημα... Όμως η διαρκής προσφυγή «στο κέντρο» που αποτελεί σε τελευταία ανάλυση αποποίηση ευθυνών δεν βλέπει μόνο τη δημοκρατία, αλλά και την ίδια την παιδεία. Γι' αυτό είναι αναγκαίο μέσα από τον ανοικτό διάλογο για την παιδεία, τον Εθνικό Διάλογο για την παιδεία, να γίνουν κατανοητοί οι ρόλοι που πρέπει να παιχθούν και οι ευθύνες που πρέπει να αναληφθούν ώστε να φτάσουμε στο αναγκαίο ποιοτικό άλμα και στην στερέωση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που έχει ανάγκη η εκπαίδευση και ο τόπος πάνω από έναν αιώνα. Σκοπός αυτού του τεύχους είναι να βοηθήσει στην αποσαφήνιση του πλέγματος συνευθύνης που συνεπάγεται η δημιουργία του νέου σχολείου, συνευθύνης της πολιτείας, των εκπαιδευτικών, των μαθητών, των γονέων, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των επιστημονικών φορέων, του κάθε πολίτη... Η σωστή λειτουργία του σχολείου πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπως αυτό διαμορφώνεται από το όλο πνεύμα του νόμου 1566/1985, απαιτεί συλλογική ευθύνη που υπογραμμίζεται αφ' ενός από την εσωτερική πειθαρχία και συνεργασία όλων των οργάνων και φορέων που μετέχουν - στη διαδικασία αυτή - πειθαρχία διοικητική και εκπαιδευτική και αφ' ετέρου από την υπευθυνότητα στην προσφορά του έργου από τον καθένα και ταυτόχρονα την καθιέρωση διαδικασίας συνεχούς αξιολόγησης και κοινωνικού ελέγχου του παρεχόμενου έργου, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα λήψης των απαιτούμενων κάθε φορά μέτρων που θα συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης... Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία και στην καθημερινή σχολική*

στελεχιακό, σε αυτό αποτελεί ένα από τα βασικά του σημεία. Η αρχή γίνεται από τις πράξεις νομοθετικού περιεχομένου του ν. 1566/1985, οι οποίες προβλεπόταν να υλοποιηθούν άμεσα. Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται η εκπαιδευτική κρίση του προσωπικού της εκπαίδευσης, συνδέεται η αξιολόγηση του μαθητή με την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού.²⁸²⁷

Ο διευθυντής σχολείου προβαλλόταν ως ο κατεξοχήν υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία του. Αφού γίνει λεπτομερής αναφορά στα καθήκοντά του, καθοριζόταν και το είδος των σχέσεων που θα είχε με το εκπαιδευτικό προσωπικό. Έτσι, «εισηγείται στο σύλλογο διδασκόντων τη λήψη αποφάσεων της αρμοδιότητας του συλλόγου, παίρνει υπόψη του τις εισηγήσεις του συλλόγου και προχωρεί στη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της λειτουργίας του σχολείου».²⁸²⁸ Με τη σειρά τους οι εκπαιδευτικοί εφαρμόζουν τις οδηγίες του διευθυντή και του συλλόγου διδασκόντων, «αποδέχονται τις συμβουλές των σχολικών συμβούλων και τις διορθωτικές παρεμβάσεις τους για τη βελτίωση της διδασκαλίας...». Η προσπάθεια για σαφή προσδιορισμό των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων κάθε εκπαιδευτικού παράγοντα ήταν εμφανής.

Οι σχολικοί σύμβουλοι, σύμφωνα με το κείμενο αυτό, επιφορτίζονταν με την επιστημονική-παιδαγωγική καθοδήγηση, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και την υπηρεσιακή κρίση των δασκάλων. Το τελευταίο δε φαινόταν να «ηχεί» καλά στη σκέψη των ιδίων. Μάλλον, οδηγούσε σε αρνητικούς συνειρμούς. Η επιλογή και η τοποθέτηση των στελεχών έπρεπε να στηρίζεται σε αντικειμενικό σύστημα αξιολόγησης και διαφανείς διαδικασίες. Βασικός στόχος θεωρείται η επιλογή στελεχών από «τους περισσότερο κατάλληλους εκπαιδευτικούς».²⁸²⁹

πράξη είναι μόνιμη και σταθερή από το σχολείο μέχρι το εθνικό επίπεδο. Σ' αυτή τη συμμετοχή τους έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Πέρα από το δικαίωμα της ικανοποίησης των ατομικών, επαγγελματικών και οικονομικών τους προσδοκιών, έχουν τον πρώτο λόγο στην οργάνωση, διοίκηση και λειτουργία όλων των θεσμών της εκπαίδευσης, από τη σχολική μονάδα μέχρι και τα κορυφαία επιστημονικά και επιτελικά όργανα. Εκφράζουν τον κυρίαρχο και αποφασιστικό τους ρόλο στα όργανα διοίκησης του σχολείου, στα όργανα διοίκησης της εκπαίδευσης, στα κεντρικά και περιφερειακά υπηρεσιακά συμβούλια και μετέχουν με πρωτεύοντα ρόλο σε όλα τα συλλογικά όργανα της εκπαίδευσης... Πέρα από αυτά οι εκπαιδευτικοί αποτελούν τη βάση του δημοκρατικού προγραμματισμού και η νέα οργάνωση της παιδείας αποτελεί γι' αυτούς πρόκληση αλλά και πρόσκληση να ανταποκριθούν είτε ατομικά είτε συλλογικά διαμέσου των επιστημονικών και συνδικαλιστικών τους φορέων στις νέες κατευθύνσεις της εκπαίδευσης, όπως το περιεχόμενο σπουδών και η ποιότητα στην εκπαίδευση» (έντονα και υπογραμμισείς στο πρωτότυπο) (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1987:5-27).

²⁸²⁷ Στο συγκεκριμένο κείμενο χρησιμοποιείται η φράση «διαδικασία κοινωνικού ελέγχου» με το ίδιο περιεχόμενο. Και όλα αυτά στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου συστήματος εσωτερικής λειτουργίας του σχολείου.

²⁸²⁸ Δ.Β., 989:4.

²⁸²⁹ Ο.π.:5.

Η καταληκτική παράγραφος η οποία αναφέρεται στην ανάγκη «καλλιέργεια(ς) πνεύματος εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτείας, εκπαιδευτικών και κοινωνίας»,²⁸³⁰ δε θα καθιστούσε τους δεύτερους σχετικά με το τι επρόκειτο να επακολουθήσει από την πλευρά του υπουργείου. Η αντίδραση της Δ.Ο.Ε. και στα δύο κείμενα αρχών ήταν οξεία.²⁸³¹ Το χάσμα που είχε προκύψει δεν καταφέρνει να γεφυρώσει η γενική συνέλευση που ακολουθεί.²⁸³² Η πολιτεία δε μεταβάλλει τη θέση της.²⁸³³

Το συνδικάτο απαντά με απεργιακές κινητοποιήσεις. Η πολιτική ηγεσία με τη σειρά της προσπαθεί να επαναδιατυπώσει τις θέσεις της αναζητώντας κοινό έδαφος με τους εκπαιδευτικούς.²⁸³⁴ Κατά τη γνώμη της, οι τελευταίοι είχαν γνωρίσει σημαντική μορφωτική και μισθολογική αναβάθμιση από το 1981 και μετά. Επιπλέον, είχε ανταποκριθεί άμεσα «οποτεδήποτε η Δ.Ο.Ε. ζήτησε συνάντηση».²⁸³⁵ Στις αναφορές της ομοσπονδίας στους νέου θεσμούς τόνιζε πως η συνεχής βελτίωση και ενίσχυσή τους αποτελούσαν μία από τις προτεραιότητές της. Γι' αυτό θα προχωρούσε άμεσα στις αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις.²⁸³⁶ Μάλιστα, προς επίρρωση των λεγομένων της παρουσίασε τις δαπάνες για τη χρηματοδότηση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης των ετών 1982-1987. Σε αυτές καταγράφεται σημαντική αύξηση (της τάξης του 266%) σε σχέση με τις αντίστοιχες της εξαετίας 1976-1981.²⁸³⁷

---

²⁸³⁰ Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸³¹ Θα δημοσιευτεί στο Διδασκαλικό Βήμα ένα έντονα καυστικό κείμενο με τίτλο «Ο επιστροφισμός του κ. Τρίτση» (αναδημοσίευση άρθρου από την εφημερίδα «ΠΡΩΤΗ» της 21^{ης}/5/1987)(Δ.Β.,989:6).

²⁸³² Η 56^η τακτική γενική συνέλευση (24-28/6/1987). Το Διδασκαλικό Βήμα δε θα συμπεριλάβει τις ομιλίες της πολιτικής ηγεσίας, χαρακτηρίζοντάς τις σαν «λόγια, παρελθοντολογίες και μεγαλοϊδεατισμοί (ους)...μελλοντολογίες!» (Δ.Β.,991:25).

²⁸³³ Σε ομιλία του ο Α. Τρίτσης σε νεοδιορισθέντες εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τίτλο «Το ιστορικό χρέος των εκπαιδευτικών απέναντι στο έθνος» (9/9/1987) υπογράμμισε τη σημασία της αποστολής τους, της διαπαιδαγώγησης δηλαδή του Ελληνισμού, που πολλές φορές θυσιάζεται στο βωμό του μικροαστισμού, από τον οποίο τους καλούσε να προφυλαχθούν. Στη συνέχεια, ο υπουργός αναφέρεται στις συνθήκες δουλειάς στην εκπαίδευση. Θα παραδεχόταν την ύπαρξη προβλημάτων, αλλά θα προσθέσει ότι σε βάθος χρόνου είχε πραγματοποιηθεί σημαντική βελτίωση, αναφερόμενος στους οικονομικούς πόρους που προσφέρει ο ελληνικός λαός στην υπόθεση της παιδείας. Προς επιβεβαίωση όσων υποστήριζε καλούσε τους εκπαιδευτικούς «να αναζητήσουν οι ίδιοι την αλήθεια μέσω της υπεύθυνης πληροφόρησης». Στο σημείο αυτό θα μνημόνευε την έκδοση ενός εντύπου από το Υπουργείο, στο οποίο καταγράφονταν οι προϋποθέσεις για το «νέο σχολείο» και αναλυόταν η νέα νομοθεσία για την εκπαίδευση, κωδικοποιώντας τι πρέπει να γίνει από κάθε μέλος της εκπαιδευτικής κοινότητας στο πλαίσιο της συνευθύνης. Επιπρόσθετα, ζητά από τους εκπαιδευτικούς να διαχωρίσουν το δικό τους ρόλο από εκείνον των οργάνων του συνδικαλισμού... Ως προς αυτό, επεσήμανε μια κρίση αξιών, η οποία, κατά τη γνώμη του μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα (Μοσχόπουλος & Μπουζάκης,2005:315-320).

²⁸³⁴ Σε συνάντηση των δύο φορέων στις 11/12/1987.

²⁸³⁵ Δ.Β.,996:12. Δελτίο Τύπου του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

²⁸³⁶ Ο.π.:13.

²⁸³⁷ Ο.π.:(Μοσχόπουλος & Μπουζάκης,2005:337-344).

Πίνακας 29

Συνολικές δαπάνες²⁸³⁸ για την εκπαίδευση (όλες οι βαθμίδες) για τα έτη 1976-1987

Έτος	Δαπάνες ²⁸³⁹	Ποσοστό επί του Α.Ε.Π.	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής του Α.Ε.Π.	Δαπάνη ανά διδασκόμενο ²⁸⁴⁰
1976	22.700	2,7	6,5	12.150
1977	28.740	2,9	3,8	15.268
1978	37.300	3,1	6,4	19.729
1979	46.750	3,2	3,8	24.814
1980	48.720	2,8	1,9	25.538
1981	57.895	2,7	-0,5	30.565
1982	80.050	3,1	-0,6	41.986
1983	107.265	3,5	-0,6	55.553
1984	141.365	3,7	1,8	71.852
1985	178.600	3,9	1,7	90.400
1986	214.128	4,2	0,0	107.500
1987 ²⁸⁴¹	236.208	4,7	1,0	118.000

Πηγή: ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1987:50, Εισηγητικές εκθέσεις προϋπολογισμών 1982 και 1983.

Παρόλα αυτά το ΥΠ.Ε.Π.Θ. δε θα καταφέρει να ανακόψει το κύμα των κινητοποιήσεων, που συνεχίζεται το 1988. Η Δ.Ο.Ε. πραγματοποιεί έκτακτη γενική συνέλευση για να σταθμίσει συνολικά τη θέση της (14-18/2/1988). Και σε αυτή θα διατηρηθούν οι φωνές που επέμεναν για συνέχιση της σύγκρουσης. Ο υπουργός Παιδείας απαντά με δήλωση στη Βουλή, αναφερόμενος συνολικά στο εκπαιδευτικό κλίμα της περιόδου.²⁸⁴²

²⁸³⁸ Σε εκατομμύρια δραχμές.

²⁸³⁹ Παρόμοια στοιχεία, με μικρές διαφορές, παραθέτει και ο Γ. Ράλλης (1983:160).

²⁸⁴⁰ Σε δραχμές.

²⁸⁴¹ Τα στοιχεία αυτής της χρονιάς αποτελούν πρόβλεψη.

²⁸⁴² Σε αυτή (24/2/1988) ο Α. Τρίσης εξέφραζε τη λύπη του «για τον εσκεμμένο θόρυβο που συχνά δημιουργείται εις βάρος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων από διάφορες πλευρές για την εξυπηρέτηση συμφερόντων ξένων προς την Παιδεία και οπωσδήποτε ανταγωνιστικών προς τους υψηλούς στόχους της. Λυπάμαι ιδιαίτερα, όταν μερίδα του τύπου παρασύρεται σ' αυτήν την κατεύθυνση με το άγχος του «μάρκετιγκ». Θα προσέθετε ότι στο υπουργείο είχαν συγκροτηθεί ομάδες εργασίας που ασχολούνταν με ζητήματα όπως «η

Το υπουργείο δε θεωρούσε ότι η στάση του ήταν αδιάλλακτη. Επιπλέον, αφαιρεί το εμπόδιο των οικονομικών αιτημάτων των δασκάλων παραπέμποντάς τους στους θύνοντες της οικονομίας.²⁸⁴³ Η αλλαγή κλίματος στις σχέσεις πολιτείας-συνδικάτου θα διαφαινόταν σύντομα. Η 57^η τακτική γενική συνέλευση θα το επιβεβαίωνε.²⁸⁴⁴ Ο υπουργός Παιδείας Γ. Παπανδρέου θα διαβεβαίωνε ότι δεν επρόκειτο να ληφθούν αποφάσεις αιφνιδιαστικά, χωρίς τη γνώμη των δασκάλων. Καλεί τους τελευταίους να οικοδομήσουν με το ΥΠ.Ε.Π.Θ. μια διαφορετικού είδους επικοινωνία.²⁸⁴⁵ Την ίδια στιγμή ανακοινώνεται η αύξηση του αριθμού των συμβούλων προσχολικής αγωγής.²⁸⁴⁶

Στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα η πολιτεία γνωστοποιεί τις θέσεις της στη Δ.Ο.Ε. για μια σειρά θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος.²⁸⁴⁷ Σε αυτές αναζητά σημεία σύμπλευσης με τις διεκδικήσεις του συνδικάτου. Για την αύξηση των σχολικών συμβούλων λεγόταν ότι *«είναι μέσα στα θέματα που μας (τους αρμόδιους) απασχολούν...τα οποία σκεφτόμαστε να αντιμετωπίσουμε με εντατικούς ρυθμούς και με την προσπάθεια εξασφάλισης αυξημένων πόρων για την παιδεία»*. Σε εκκρεμότητα *«για παραπέρα μελέτη και επεξεργασία»* έμεναν το επίδομα θέσης και το ωράριο των διευθυντών *«λόγω σύνδεσής τους με τις οικονομικές δυνατότητες»*.²⁸⁴⁸

Τα σημεία συμφωνίας είναι πολλά. Η πολιτική ηγεσία έκανε λόγο για ώριμα ζητήματα, των οποίων η υλοποίηση θα προχωρήσει με συνοπτικές διαδικασίες. Η ίδια ξεκινούσε με *«νέες ή αναθεωρημένες ή συμπληρωμένες διαδικασίες, προκειμένου όλα αυτά τα αιτήματα που συμπίπτουν και με τις δικές μας (της) επιδιώξεις και στόχους, να προγραμματιστούν και να υλοποιηθούν το συντομότερο δυνατό χρονικό*

ανάγκη αύξησης του διδακτικού έτους...σωστότερης αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού... (της) αποκατάστασης (της) διοικητικής και παιδαγωγικής ιεραρχίας στα σχολεία μας... Το Υπουργείο Παιδείας δε θα υποκύψει στους αλαλαγμούς...δεν έχει το δικαίωμα να κινείται συνωμοτικά με «ισορροπίες». Η Παιδεία και η δημοκρατία τις οποίες υπηρετεί απαιτούν διαφάνεια, υπευθυνότητα, επιμονή και ανιδιοτελή προσφορά σε όλα τα επίπεδα» (Μοσχόπουλος & Μπουζάκης, 2005:358-359).

²⁸⁴³ Δ.Β., 1002:14. Απάντηση του Α. Κακλαμάνη (αντικαταστάτη του παραιτηθέντα Α. Τρίτση) στις 19/5/1988.

²⁸⁴⁴ Θα πραγματοποιούνταν από τις 22 έως τις 25/6/1988. Θα πρέπει να προσθέσουμε ότι την ίδια περίοδο η Δ.Ο.Ε. είχε να λύσει σημαντικά, δικά της, εσωτερικά προβλήματα.

²⁸⁴⁵ Δ.Β., 1004:19. Δε θα αναφερόταν σε συγκεκριμένα ζητήματα, αφού όπως έλεγε ο ίδιος ήταν μόλις μερικές ώρες υπουργός και δεν είχε καμιά υπεύθυνη ενημέρωση, τόσο από τους υπηρεσιακούς παράγοντες, όσο και από τη μεριά των εκπαιδευτικών.

²⁸⁴⁶ Ο.π.:20. Δήλωση της υφυπουργού Ρ. Κακλαμανάκη.

²⁸⁴⁷ Ο.π.:64. Πρόκειται για έγγραφο που θα αποστείλει το υπουργείο τις 29/8/1998. Η Δ.Ο.Ε. θα το χαρακτήριζε *«έγγραφο-σταθμό»*.

²⁸⁴⁸ Ο.π.:63.

διάστημα...». ²⁸⁴⁹Την ίδια περίοδο ολοκληρώνονται οι ανακατατάξεις στο εσωτερικό της ομοσπονδίας. Αυτό εξασφάλιζε στο υπουργείο έναν έγκυρο συνομιλητή.

Πίνακας 30

Δαπάνες ²⁸⁵⁰ για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση

(τακτικού προϋπολογισμού και προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων)

Έτος	Για το σύνολο της εκπαίδευσης ²⁸⁵¹	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
1976	22.700	8.289
1977	28.740	9.881
1978	37.300	12.948
1979	46.750	17.394
1980	48.720	16.721
1981	57.895	20.263
1982	80.050	27.727
1983	107.265	35.757
1984	141.365	45.088
1985	178.600	56.343
1986	214.128	70.814
1987 ²⁸⁵²	236.208	86.600

Πηγή: ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1987:47.

Στα τέλη του 1988 το ΥΠ.Ε.Π.Θ. δημοσιεύει σχέδιο προεδρικού διατάγματος για τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες των σχολικών συμβούλων. ²⁸⁵³Για μια ακόμη φορά διαφαινόταν στον ορίζοντα το «πάγωμα» των σχέσεων των δύο φορέων δράσης. Επιβαρυντικός παράγοντας ήταν η αστάθεια του πολιτικού σκηνικού της συγκεκριμένης περιόδου. Στην 58^η τακτική γενική συνέλευση θα παρουσιαστούν οι

²⁸⁴⁹ Δ.Β., 1007:3.

²⁸⁵⁰ Σε εκατομμύρια δραχμές.

²⁸⁵¹ Παρόμοια στοιχεία, με μικρές διαφορές, παραθέτει και ο Γ. Ράλλης (1983:160).

²⁸⁵² Τα στοιχεία αυτής της χρονιάς αποτελούν πρόβλεψη.

²⁸⁵³ Δ.Β., 1008:20-23; 1010:14-15, 19. Εκτός από αυτό συμπεριλαμβάνονταν και άλλα σχέδια προεδρικών διαταγμάτων.

θέσεις των διαφόρων πολιτικών δυνάμεων για την παιδεία.²⁸⁵⁴ Δεν υπήρξε, όμως, τοποθέτηση από την επίσημη πολιτεία.

Οι προγραμματικές δηλώσεις της νέας κυβέρνησης το Απρίλιο του 1989, αντιμετωπίζονται με επιφυλακτικότητα (στα σημεία που γινόταν αναφορά στην παιδεία). Η στάση αυτή αποτυπώνεται και στις διεργασίες της ετήσιας γενικής συνέλευσης.²⁸⁵⁵ Στην ομιλία του ο νέος υπουργός Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλος τόνιζε ότι στην παιδεία δε χωρούν στενές προσωπικές ή συντεχνιακές αντιλήψεις.²⁸⁵⁶ Επιπλέον, το εκπαιδευτικό σύστημα έπρεπε να διαποτιστεί με αρχές όπως η άμιλλα, η αξιοκρατία, η αξιολόγηση, η επιλογή, «...η καταπολέμηση της αποϋπευθυνοποίησης και σε διδάσκοντες και σε διδασκομένους».²⁸⁵⁷

Θα αποδώσει ευθύνες και στους εκπαιδευτικούς λέγοντας ότι «το θεσμικό πλαίσιο έχει διαπιστωθεί ότι πάσχει... Έχετε ευθύνες και εσείς, διότι παρασύρατε εκείνη την κυβέρνηση (την προηγούμενη) σε πολλές **ρυθμίσεις, οι οποίες στο τέλος απέβησαν εις βάρος της εκπ/σης και του εκπ/κού**. Χρειάζεται αυτά να τα ξαναδούμε. Η εικόνα χαλάρωσης, για να μη χρησιμοποιήσω βαρύτερη έκφραση, που επικρατεί σήμερα στα σχολεία, είναι αποτέλεσμα και παρενέργεια αυτών των ρυθμίσεων».²⁸⁵⁸ Και αυτός διαβεβαίωνε, όπως αρκετοί προκάτοχοί του, ότι δε θα αιφνιδιάζονταν οι εκπαιδευτικοί από την πολιτεία. «**Τίποτα (από) ό,τι απεδείχθη σωστό στην πράξη, επωφελές, δεν πρόκειται να θιγεί. Αντίθετα, θα κατοχυρωθεί και θα διευρυνθεί**».²⁸⁵⁹ Η συγκεκριμένη τοποθέτηση, αλλά και η προηγούμενη θα αύξαναν την επιφυλακτικότητα των δασκάλων.

Ο συναρμόδιος υφυπουργός προσέθετε ότι το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας διερχόταν μια περίοδο γενικότερης κρίσης. Γι' αυτό η πολιτεία, ως μέσο υπέρβασης αυτής της κατάστασης στήριζε τις αξίες εκείνες που αναδεικνύονταν «**μέσα από τη γλώσσα στην ιστορία και στην Ελληνορθόδοξη παράδοση. Αποκαθιστά την αξιοπιστία των θεσμών με την αξιοκρατία**».²⁸⁶⁰ Αναγνώριζε με τη σειρά του το βάσιμο των αιτημάτων των δασκάλων και δήλωνε ότι η συγκεκριμένη κυβέρνηση

²⁸⁵⁴ Θα πραγματοποιηθεί από τις 26 έως τις 29/6/1989.

²⁸⁵⁵ Την 59^η τακτική γενική συνέλευση (27-29/6/1990).

²⁸⁵⁶ Δ.Β.,1026:28.

²⁸⁵⁷ Ο.π.:30.

²⁸⁵⁸ Ο.π. Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸⁵⁹ Ο.π.:31. Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸⁶⁰ Ο.π.:41. Έντονα στο πρωτότυπο.

«ό,τι θετικό έγινε από τις προηγούμενες κυβερνήσεις θα το διατηρήσει».²⁸⁶¹ Η προσπάθεια να καθησυχάσει τον διδασκαλικό κόσμο σχετικά με το μέλλον θεσμών όπως ο σχολικός σύμβουλος ή τα συλλογικά όργανα λήψης αποφάσεων ήταν εμφανής.

Η Δ.Ο.Ε. τηρεί στάση αναμονής, περιμένοντας τις ενέργειες της πολιτικής ηγεσίας. Η τελευταία, με τροπολογία που καταθέτει στη Βουλή, καταργεί άμεσα όλους τους διευθυντές σχολείων και παρέχει στους νομάρχες τη δυνατότητα να εμπλακούν πιο ενεργά στη στελέχωση των σχολείων.²⁸⁶² Οι ραγδαίες μεταβολές στο στελεχιακό χάρτη της εκπαίδευσης, αλλά και η συνολικότερη αλλαγή προσανατολισμών του εκπαιδευτικού συστήματος φαίνεται να προκαλεί τα αρνητικά αντανακλαστικά της ομοσπονδίας.²⁸⁶³

Η επιλογή προϊσταμένων που ακολουθεί ενισχύει τους παράγοντες έντασης που είχαν αρχίσει να συσσωρεύονται. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. προβαίνει στην πρώτη του νομοθετική προσπάθεια με σχέδιο προεδρικού διατάγματος για την οργάνωση και λειτουργία των δημοτικών σχολείων.²⁸⁶⁴ Η διαφωνία της Δ.Ο.Ε. σε αρκετά σημεία θα προκαλούσε την έκπληξή του.²⁸⁶⁵ Ταυτόχρονα, συνέβαλε στο να συνειδητοποιήσει η πολιτική ηγεσία πως μία περίοδος έντασης άρχισε.

Σύντομα κοινοποιείται στις εκπαιδευτικές οργανώσεις κείμενο με τις απόψεις της για την παιδεία.²⁸⁶⁶ Σε αυτό καταγράφεται στην εναρκτήρια παράγραφο πως τα τελευταία χρόνια υπήρχε ραγδαία αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών, «χωρίς ανάλογη βελτίωση της εκπαίδευσης και της θέσης τους». Σαν επιθυμητή μορφή οργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος παρουσιάζεται η αποκεντρωτική. Η τοπική αυτοδιοίκηση οριζόταν συνυπεύθυνη για τη λειτουργία κάθε σχολείου, ενώ «κεντρικά ασκείται ο γενικός συντονισμός».

Πυρήνας του στελεχιακού λεγόταν πως ήταν ο εκπαιδευτικός-μελλοντικό στέλεχος.²⁸⁶⁷ Αυτός, κατά την υπηρεσιακή του εξέλιξη, ήταν απαραίτητο να έχει τη

---

²⁸⁶¹ Ο.π.:42. Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸⁶² Ο.π.:57. Στη συνάντηση της 2^{ης}/ 8/1990.

²⁸⁶³ Δ.Β.,1028:1.

²⁸⁶⁴ Ο.π.:18-24.

²⁸⁶⁵ Ο.π.:50.

²⁸⁶⁶ Δ.Β.,1032:3-5.

²⁸⁶⁷ Αξίζει να αναφέρουμε ότι στο κείμενο αυτό (12/1990) γινόταν πρώτη φορά λόγος για κατάργηση της επετηρίδας διορισμών και αντικατάστασή της από γραπτό διαγωνισμό που θα πραγματοποιούνταν κάθε έτος (Κοντογιαννόπουλος,1991:59-61). Μάλιστα, εμπειρείχε και λεπτομερή ανάλυση των επαγγελματικών συνθηκών των αδιόριστων εκπαιδευτικών. Η συζήτηση θα ξανάρχιζε μερικά χρόνια αργότερα (1997) υπό διαφορετικές συνθήκες.

δυνατότητα να αξιοποιεί της ικανότητές του είτε στο διδακτικό έργο είτε στη διοίκηση της εκπαίδευσης. Από το σημείο αυτό έπρεπε να ξεκινούν όλα. Τα διοικητικά όργανα της εκπαίδευσης, αναλάμβαναν καθήκοντα αυξημένης ευθύνης. Υπεύθυνοι για την επιστημονική υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου είναι οι *«Εκπαιδευτικοί Σύμβουλοι και οι Συντονιστές Εκπαιδευτικοί Σύμβουλοι. Όλες οι θέσεις καλύπτονται με αξιοκρατικές διαδικασίες και κριτήρια»*.²⁸⁶⁸

Επιπλέον, καταγράφεται ότι η εκπαιδευτική διαδικασία και οι δάσκαλοι θα αξιολογούνται *«με αντικειμενικά κριτήρια από τους διευθυντές των σχολείων και από τα κατά περίπτωση αρμόδια όργανα για την επιστημονική υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου»*. Οι εκτιμήσεις των πολιτικών παραγόντων για την παιδεία, καθώς και η διαφοροποίηση των σχολικών συμβούλων σε δύο βαθμίδες ήταν δύο από τα σημεία που προκαλούν την έντονη κριτική της Δ.Ο.Ε. Ιδίως το τελευταίο φάνταζε στα μάτια των μελών της ως απόπειρα επιστροφής του επιθεωρητή (α΄ και β΄) δια της πλαγίας οδού.

Ενώ, λοιπόν, η πολιτεία πίστευε ότι με τις θέσεις της θα διέλυε τους φόβους των δασκάλων, μάλλον το αντίθετο συνέβη. Οι απεργιακές κινητοποιήσεις ήταν η απάντηση του συνδικάτου, συνεπικουρούμενες από την κρίση στην οικονομία. Η σύγκρουση έμοιαζε αναπόφευκτη και θα πραγματοποιηθεί με σφοδρότητα.²⁸⁶⁹ Η δραματική της κατάληξη και η αντικατάσταση στο υπουργείο Παιδείας του Β. Κοντογιαννόπουλου από το Γ. Σουφλιά οδηγεί σε επανατοποθέτηση της πολιτείας

---

²⁸⁶⁸ Ο.π.:3. Ο υπουργός Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλος (1991:59) θεωρούσε ότι η *«αξιολόγηση αντικατοπτρίζει την πιο δημοκρατική έκφραση κοινωνικής και πνευματικής προαγωγής και είναι απαράδεκτο να αρνούμαστε στον πνευματικό τομέα, αυτό που δεχόμαστε σε όλους τους άλλους τομείς. Η άρνηση της άμιλλας... (Έχει) οδηγήσει σήμερα στην άμβλυνση του αισθήματος της υπευθυνότητας διδασκόντων και διδασκομένων... Η διεύρυνση και κατοχύρωση του δικαιώματος επιλογής και η θεσμοθέτηση αδιάβλητου συστήματος και διαδικασιών αξιολόγησης, οδηγούν στην εμπέδωση της αξιοκρατίας στην εκπαίδευση και γενικότερα στην κοινωνία μας. Η εμπέδωση της αξιοκρατίας σημαίνει καταπολέμηση της λογικής της ισοπέδωσης και της δημοσιοϋπαλληλικής νοοτροπίας που μαστίζει το εκπαιδευτικό μας σύστημα και το καταδικάζει στη σημερινή εφιαλτική αποτελέμαση. Και συνδέεται με την ανατροπή των σημερινών διαδικασιών πρόσληψης και εξέλιξης του εκπαιδευτικού προσωπικού»*.

²⁸⁶⁹ Το υπουργείο Παιδείας θα επικρίνει τα συνδικάτα των εκπαιδευτικών, κυρίως την Ο.Λ.Μ.Ε., που θα προκηρύξει απεργία στη διάρκεια των εισαγωγικών εξετάσεων για τα πανεπιστήμια (Μάιος 1988, Ιούνιος 1990). Έκανε, μάλιστα, λόγο για *«μια βαθύτατα ριζωμένη, αλλά στρεβλή και καταστροφική για την Παιδεία συνδικαλιστική αντίληψη και πρακτική (που) έχει μετατρέψει τον εκπαιδευτικό λειτουργό σε απλό δημόσιο υπάλληλο, θεματοφύλακα συντεχνιακών κεκτημένων και κυνηγό «διορθωτικών επιδομάτων»... Ο «ουσιαστικός διάλογος», που επικαλούνται και σήμερα οι πάντες, από τους μαθητές μέχρι τους συνδικαλιστές και τα κόμματα, δεν αποτελεί παρά μια ακόμη εφεύρεση του εφορμωμένου λαϊκισμού «αλά ελληνικά». Ο «ουσιαστικός διάλογος» στην πράξη μεταφράζεται σε «απαίτηση να γίνουν δεκτά τα αιτήματα των συνδικαλιστών». Η μη ικανοποίηση τους καταγγέλλεται ως άρνηση της κυβέρνησης να κάνει «ουσιαστικό» διάλογο» (Κοντογιαννόπουλος, 1991:107,111). Αντιπαραβάλλει από τη μια μεριά το *«συνδικαλιστικό αναχρονισμό»* και τη *«δύναμη της παραπληροφόρησης»*, ενώ από την άλλη τις *«συνολικές εκσυγχρονιστικές προτάσεις (του υπουργείου Παιδείας) για την αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος»* (Ο.π.:120).*

σε αρκετά ζητήματα.²⁸⁷⁰ Το υπουργείο Παιδείας δήλωνε ότι θα γινόταν διάλογος άμεσα από μηδενική βάση και ότι θα απέσυρε όλα τα προεδρικά διατάγματα που αφορούσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.²⁸⁷¹

Ο νέος υπουργός προχωρά στη διαμόρφωση ερωτηματολογίου, το οποίο διανέμεται στους εκπαιδευτικούς με σκοπό την αποδελτίωση των απόψεών τους σε βασικά ζητήματα της εκπαίδευσης.²⁸⁷² Η Δ.Ο.Ε. απορρίπτει τη συγκεκριμένη

²⁸⁷⁰ Ο Γ. Ράλλης (1995:23-25) θεωρεί πως η όξυνση στην παιδεία προερχόταν και από κακούς χειρισμούς της πολιτείας. Διαφορετική γνώμη έχει ο Β. Κοντογιαννόπουλος (1991:205-206).

²⁸⁷¹ Δ.Β., 1037-1038:5. Στις 15/1/1991. Όπως βλέπουμε, οι δρώντες, οι οποίοι εμπλέκονται στην εν λόγω δημόσια δράση ανάλογα με τη θέση τους και τους ιδιαίτερους σκοπούς τους, κινητοποιούνται διαρκώς ή συγκυριακά γύρω από ένα κοινωνικό πρόβλημα και επιχειρούν να το μετατρέψουν σε (διαχειρίσιμο) πολιτικό διακύβευμα. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορεί να προκύψουν συμβιβασμοί ή νίκη μιας συμμαχίας ομάδων με τίμημα ορισμένες παραχωρήσεις στους αντιτιθέμενους. Το γεγονός ότι μια δυναμική αναμέτρηση πετυχαίνει είναι, σε αρκετές περιπτώσεις, θέμα περιστάσεων, δηλαδή του κοινωνικού και πολιτικού συσχετισμού δυνάμεων.

²⁸⁷² Σε σχετικό τεύχος που δημοσιεύει το υπουργείο Παιδείας αναφέρεται ότι: «Όλοι οι πολίτες της χώρας έχουν μια συνειδητοποιήσει ότι η Παιδεία μας χρειάζεται ριζικές αλλαγές. Τα συσσωρευμένα, από καιρό, προβλήματα και η αίσθηση του αδιεξόδου ήταν μία από τις κύριες αιτίες, που οδήγησαν πρόσφατα στη γνωστή έκρηξη που σημειώθηκε στα σχολεία. Είμαστε αποφασισμένοι να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα της Παιδείας ως πρόβλημα εθνικό, προχωρώντας σε βαθιές τομές όπου κι όσο χρειάζεται με τη σύνεση και τη συναίνεση που απαιτούν τέτοια μεγάλα θέματα. Είναι βέβαιο ότι μόνο μέσα από την Παιδεία μπορούμε να ξεπεράσουμε τη βαθύτερη κρίση, που μαστιάζει την ελληνική κοινωνία και να σφρηλατήσουμε τη συνοχή της...Επείγει να ανεύρουμε τρόπους που θα ανεβάσουν αισθητά και σε χρόνο ορατό τη στάθμη της Εκπαίδευσής μας, διασφαλίζοντας την **άμιλλα, την προσπάθεια και την αξιοκρατία. Αυτούς τους τρόπους με τους οποίους θα αναπτύξουμε την κριτική ικανότητα των μαθητών μας, τη στέρεη και χρήσιμη γνώση για το μέλλον και, κυρίως, την καθοδήγηση του μαθητή στο πώς να μαθαίνει αξιοποιώντας τις δικές του δυνάμεις.** Η σημερινή Εκπαίδευση, με έντονα τα χαρακτηριστικά «της ήσσονος προσπάθειας» και της άχρηστης γνώσης, μια Εκπαίδευση που έχει ως στόχο όχι την καλλιέργεια του πολίτη αλλά την τυπική εισαγωγή του σε κάποιο Α.Ε.Ι., αυτή η μορφή Εκπαίδευσης δεν μπορεί να τραβήξει άλλο. Χρειάζεται να αναθεωρηθεί ριζικά μέσα από έναν εθνικό διάλογο για την Παιδεία μας, την Παιδεία του 2000 (οι γενικές αρχές του διαλόγου)...Για την εκπλήρωση αυτών των στόχων κρίνουμε σκόπιμο να ακολουθηθεί η διαδικασία διαλόγου που εκθέτουμε αμέσως, διευκρινίζοντας εξ αρχής ότι η προταθείσα διεξαγωγή του διαλόγου από ένα Συμβούλιο Εκπαίδευσης, στο οποίο, κατά κύριο λόγο θα συμμετέχουν εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών οργανώσεων και των κομμάτων, δεν ανταποκρίνεται στις αντικειμενικές προϋποθέσεις που περιγράψαμε. Ένας διάλογος με κοινωνική συναίνεση προϋποθέτει συμμετοχή της βάσης και δεν επιτρέπεται να περιορίζεται μόνο στο επίπεδο της κορυφής. Η διαδικασία που προτείνεται για το διάλογο θα πραγματοποιηθεί σε 5 στάδια ως εξής: 1) Διάλογος-έρευνα καταγραφής απόψεων-τάσεων, 2) Διάλογος σε επιτροπές ειδικών και διατύπωση προτάσεων από αυτές, 3) Διάλογος κομμάτων και έκφραση απόψεων, 4) Πολιτική και νομοτεχνική επεξεργασία από την Κυβέρνηση και σύνταξη νομοσχεδίου, 5) Διάλογος-συζήτηση του νομοσχεδίου στη Βουλή (η διαδικασία του διαλόγου)...Συγκεκριμένα, θα συνταχθεί και θα δοθεί σε κάθε μαθητή και κάθε διδάσκοντα, καθώς και σ' ένα ευρύτατο φάσμα φορέων ένα περιεκτικό ερωτηματολόγιο με καίριες, σύντομες και σαφείς ερωτήσεις για τα κύρια, εκκρεμή, φλέγοντα και πολυσυζητημένα θέματα της Εκπαίδευσης. Το ερωτηματολόγιο θα είναι συγχρόνως **ανοιχτό**, θα μπορεί δηλαδή κανείς να προσθέσει απαντήσεις-εκτιμήσεις που τυχόν δεν περιλαμβάνονται σ' αυτό, καθώς και να θέτει νέα δικά του θέματα και ερωτήματα με τρόπο που να επιτρέπει τη μηχανογραφική επεξεργασία τους. Μ' ένα τέτοιο ερωτηματολόγιο καθίσταται πρακτικά δυνατή η καταγραφή όλων των απόψεων και τάσεων, που ερευνώνται και δίνεται συγχρόνως σε όλους η δυνατότητα να εκφράσουν απόψεις για επιπλέον θέματα...Ερωτηματολόγια θα σταλούν επίσης στους εκπαιδευτικούς φορείς πανελληνίου χαρακτήρα (Δ.Ο.Ε., Ο.Α.Μ.Ε., Ο.Α.Τ.Ε.Ε., Ο.Ι.Ε.Α.Ε., Ε.Φ.Ε.Ε., Ε.Σ.Ε.Ε., Α.Σ.Γ.Μ.Ε., Σύνοδο Πρυτάνων και Προέδρους Τ.Ε.Ι.). Από τους φορείς αυτούς θα ζητηθεί να εκφράσουν **αναλυτικά και τεκμηριωμένα** τις θέσεις τους, τόσο για τα θέματα του ερωτηματολογίου όσο και για όσα άλλα κρίνουν σκόπιμο να εκφράσουν απόψεις ή να διατυπώσουν προτάσεις. Το ίδιο θα ζητηθεί κι από μια σειρά άλλων κοινωνικών φορέων, όπως: την Εκκλησία της Ελλάδος, την Ακαδημία Αθηνών, την Κ.Ε.Δ.Κ.Ε., τα Επιμελητήρια, καθώς και τις επιστημονικές και επαγγελματικές ενώσεις πανελληνίου χαρακτήρα...στις δύο πρώτες βαθμίδες της Εκπαίδευσης...η ταξινόμηση-κωδικοποίηση των απόψεων θα γίνει από τους συλλόγους των διδασκόντων, από τα Συμβούλια των μαθητών (5μελή και 15μελή) και από τους συλλόγους των γονέων...Για τη διασφάλιση της αξιοπιστίας των δεδομένων του διαλόγου-έρευνας, ολόκληρο το υλικό θα βρίσκεται στη διάθεση των ενδιαφερόμενων φορέων και των κομμάτων, που θα μπορούν

πρωτοβουλία και δε συμμετέχει στο διάλογο που σχεδιαζόταν να ξεκινήσει έχοντας ως βάση τα πορίσματα της συγκεκριμένης έρευνας.²⁸⁷³

Για την πολιτική ηγεσία, η συγκεκριμένη έρευνα θα αποτελούσε τη βάση κάθε συζήτησης με την ομοσπονδία.²⁸⁷⁴ Όσον αφορά την επανάκριση των σχολικών συμβούλων και την επιλογή των διευθυντών, απέφευγε να τοποθετηθεί.²⁸⁷⁵ Η πρώτη φάση αυτού που αποκαλούσε «*Εθνικό Διάλογο για την Παιδεία*» είχε ολοκληρωθεί και η ίδια δήλωνε ικανοποιημένη από τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών. Επρόκειτο για κάτι που γινόταν για πρώτη φορά στην ελληνική εκπαίδευση και για τους εμπνευστές του είχε αποδώσει καρπούς.²⁸⁷⁶ Τα συμπεράσματά του, μέσα από τα οποία γνωστοποιούνταν οι απόψεις των εκπαιδευτικών, θεωρούνται σημαντικά.

Εκτός, όμως, από αυτό δηλωνόταν ότι «*υπάρχουν εκπαιδευτικά θέματα όπως η αξιολόγηση, η διοίκηση του σχολείου και εν γένει της Εκπαίδευσης, ο ρόλος των Σχολικών Συμβούλων... που πρέπει να τα συζητήσουμε και να καταλήξουμε σε ρεαλιστικές προτάσεις το συντομότερο δυνατό, ώστε να προχωρήσουμε και στις απαραίτητες διοικητικές και νομοθετικές ρυθμίσεις*».²⁸⁷⁷ Και σε αυτή τη γενική συνέλευση (60^η) δινόταν η διαβεβαίωση με τον πιο επίσημο τρόπο πως οτιδήποτε θετικό είχε υλοποιηθεί από τις προηγούμενες κυβερνήσεις θα παρέμενε αλώβητο.²⁸⁷⁸ Παράλληλα, όμως, διαφαίνεται η πρόθεση του υπουργείου να παρέμβει

να το συμβουλευτούν αλλά και να το ελέγξουν... Ωστόσο διευκρινίζουμε ότι **το ερωτηματολόγιο δεν αποτελεί δημοψήφισμα!** Γνώμες, εκτιμήσεις, σκέψεις και προτάσεις καταγράφει, για να διαφανούν οι επικρατούσες τάσεις και να είναι ασφαλέστερες και αντικειμενικές οι αποφάσεις που θα ληφθούν... Τα ερωτηματολόγια θα σταλούν σε όλους μέχρι τα τέλη Μαρτίου (1991) και ως χρόνος επιστροφής τους στο Υπουργείο Παιδείας ορίζεται η 10^η Μαΐου (διάλογος-έρευνα καταγραφής των απόψεων και τάσεων)... Συγκροτούνται τέσσερις 7μελείς επιτροπές που θα εισηγηθούν αντιστοίχως για τα θέματα των Α.Ε.Ι., των Τ.Ε.Ι., της Α' βάθμιας και Β' βάθμιας Εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης... Οι επιτροπές θα συγκροτηθούν στις αρχές Απριλίου και θα παραδώσουν τις προτάσεις τους μέχρι τις **20 Ιουνίου**. Δοθέντος ότι ορισμένα θέματα αφορούν περισσότερες της μιας ή και όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης, θα συγκροτηθεί από μέλη των 4 επιμέρους επιτροπών ένα συντονιστικό όργανο (Επιτροπή) για την αντιμετώπιση γενικότερων θεμάτων, καθώς και για τη σύνθεση των προτάσεων σε ένα οργανικό σύνολο, μια και η εκπαίδευση είναι ενιαία. Οι προτάσεις θα υποβληθούν μέχρι τις **30 Ιουλίου** (διάλογος σε επιτροπές ειδικών)... (Διάλογος κομμάτων) Ο διάλογος στο στάδιο αυτό προβλέπεται να περατωθεί μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου... Ελπίζεται ότι το νομοσχέδιο θα καταστεί δυνατόν να ψηφισθεί κατά τον προσεχή Νοέμβριο (διάλογος - συζήτηση στη Βουλή)... Θεωρούμε λογικό -και δημοκρατικά επιβεβλημένο- η πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή του εθνικού διαλόγου για την Παιδεία να ανήκει στην εκλεγμένη από το λαό Κυβέρνηση... Συγχρόνως είμαστε αποφασισμένοι να εξασφαλίσουμε κάθε δυνατή διαφάνεια σε όλα τα επίπεδα (Επιλεγόμενα) (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1991:3-17). Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸⁷³ Δ.Β., 1034-1035:1,35.

²⁸⁷⁴ Δ.Β., 1036:1.

²⁸⁷⁵ Ακολουθούνταν η τακτική της μη απόρριψης, αλλά και της μη δέσμευσης.

²⁸⁷⁶ Δ.Β., 1039:27. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Β. Μπεκίρη ενώπιον της 60^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης (26-28/6/1991).

²⁸⁷⁷ Ο.π. Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸⁷⁸ Ο.π.: 28.

νομοθετικά στο διοικητικό–καθοδηγητικό μηχανισμό του εκπαιδευτικού συστήματος. Τουλάχιστον, αυτό έδειχνε «η πρώτη ανάγνωση» των λεγομένων του.

Η δεύτερη φάση του σχεδιασμού του περιελάμβανε σημαντικό αριθμό συναντήσεων με τη Δ.Ο.Ε. Η τελευταία ανταποκρίνεται στη σχετική πρόσκληση.²⁸⁷⁹ Το υπουργείο δε δίνει σαφείς απαντήσεις στα αιτήματά της. Σε κάτι, όμως, ήταν κατηγορηματικό: ότι θα προχωρούσε άμεσα σε αλλαγή των διατάξεων του νομοθετικού πλαισίου που αφορούσε το σχολικό σύμβουλο. Μάλιστα, αυτό γίνεται κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1991, παρά την έντονη αντίδραση της Δ.Ο.Ε.²⁸⁸⁰

Κατά την τρίτη συνάντησή τους το ΥΠ.Ε.Π.Θ. γνωστοποιεί σε περίληψη τις θέσεις του για το σύνολο των θεμάτων που έθετε η ομοσπονδία, υπογραμμίζοντας αυτά που το ίδιο έκρινε ως άμεσης προτεραιότητας.²⁸⁸¹ Ειδικότερα, στα επείγοντα, «που η ρύθμισή τους πρέπει να γίνει εντός του Αυγούστου», εντάσσονται και τα κριτήρια επιλογής των σχολικών συμβούλων. Ο θεσμός διατηρούνταν, ενώ καταργείται η μέχρι τότε προβλεπόμενη διαδικασία επανάκρισης των υπηρετούντων συμβούλων, «γιατί δεν παρέχει κανένα έλεγχο αντικειμενικής κρίσης».²⁸⁸² Οι κενές θέσεις, καθώς και οι κενούμενες (μετά τη λήξη της θητείας τους) θα στελεχώνονταν με ανοιχτή διαδικασία. Βασικά κριτήρια επιλογής σχεδιαζόταν να είναι τα ακόλουθα: α) η επιστημονική και παιδαγωγική συγκρότηση (50 μονάδες), β) η υπηρεσιακή κατάρτιση και διδακτική εμπειρία, το αξιόλογο εκπαιδευτικό έργο (25 μονάδες) και γ) η γενική συγκρότηση (της προσωπικότητας) του υποψηφίου (25 μονάδες).

Σημείο τριβής αποτελεί και η τροπολογία που αφορούσε τους πρώην επιθεωρητές. Με αυτή παρέχονταν στους συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς οικονομικά ωφελήματα που, κατά τη γνώμη των ιθυνόντων, είχαν στερηθεί από το 1982 και μετά.²⁸⁸³ Η ομοσπονδία αντιδρά κάνοντας λόγο για περιττή δαπάνη. Ο υπουργός θεωρεί το «ζήτημα λήξαν». Έτσι, ένα νέο κεφάλαιο διαφωνιών άρχισε.

Καθώς η πολιτική ηγεσία προχωρά στην τρίτη νομοθετική παρέμβασή της στο στελεχιακό (ν. 2043/1992), οι δάσκαλοι απαντούν με κινητοποιήσεις. Το υπουργείο επικαλείται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης παντελή άγνοια των λόγων για τους

---

²⁸⁷⁹ Δ.Β., 1041:3. Πρόκειται για τις συναντήσεις στις 11, 19 και 26/7/1991.

²⁸⁸⁰ Που πάντα διαφωνούσε με την ψήφιση σημαντικών για την εκπαίδευση νομοθετημάτων από το καλοκαιρινό τμήμα της Βουλής (Βλέπε 4379/1964, 1566/1985).

²⁸⁸¹ Ο.π.: 4.

²⁸⁸² Ο.π.: 7.

²⁸⁸³ Δ.Β., 1046:4.

οποίους συνέβαινε αυτό.²⁸⁸⁴ Ταυτόχρονα, το ζήτημα των πρώην επιθεωρητών επανέρχεται.²⁸⁸⁵

Η επιλογή προϊσταμένων που πραγματοποιείται την άνοιξη του 1992 δημιουργεί νέες αναταράξεις στο χώρο της εκπαίδευσης. Η δημοσίευση, μάλιστα, συγκεκριμένων στοιχείων στο Διδασκαλικό Βήμα προκαλεί την αντίδραση του υπουργείου. Εκδίδει ανακοίνωση, στην οποία κάνει λόγο για *«προσπάθεια ορισμένων συνδικαλιστών να ανακαλύψουν επιχειρήματα εκεί που δεν υπάρχουν μόνο και μόνο για να ασκήσουν ανακρίβειες, αλλά και απόκρυψη στοιχείων... Ψεύδεται ασύστολα η Δ.Ο.Ε...»*.²⁸⁸⁶

Η όξυνση των πνευμάτων είχε διαφανεί ήδη από την 61^η γενική συνέλευση, που προηγήθηκε των προαναφερόμενων ανακοινώσεων. Οι εκπρόσωποι της πολιτείας υποστήριζαν ότι με τις ρυθμίσεις που είχαν γίνει μέχρι τότε *«αναμφισβήτητα βελτιώνεται τόσο η παρεχόμενη Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, όσο και η Διοίκηση και Εποπτεία των σχολείων... οι ρυθμίσεις αυτές έγιναν και γίνονται χωρίς ν' ανατραπεί το υπάρχον νομικό καθεστώς. Δεν ήρθαμε να γκρεμίσουμε και να καταργήσουμε κανέναν από τους υπάρχοντες Νόμους. Διατηρήσαμε ό,τι έπρεπε να διατηρηθεί και αλλάξαμε ό,τι ήτο αναχρονιστικό και έπρεπε να εκσυγχρονιστεί»*.²⁸⁸⁷ Σύμφωνα με το ίδιο σκεπτικό, οι συγκεκριμένες παρεμβάσεις αποτελούσαν εφαρμογή του αναπτυξιακού μοντέλου στην εκπαίδευση, ήταν ελπιδοφόρες και *«οπωσδήποτε έχουν τύχει της εγκρίσεως, όχι μόνο των εμπλεκομένων με την εκπαιδευτική διαδικασία φορέων, αλλά και της μεγίστης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού»*.²⁸⁸⁸

Μάλιστα, ο ομιλών θα εξειδίκευε περισσότερο τις θέσεις του λέγοντας ότι *«αναφέρομαι στις νέες ρυθμίσεις για την αξιολόγηση, (τη) διοίκηση και εποπτεία των σχολείων»*. Με αυτές *«αναβαθμίζεται ο ρόλος του Σχολικού Συμβούλου, αναβαθμίζεται ο ρόλος του Δ/ντού, αναβαθμίζεται ο ρόλος του Εκπαιδευτικού προσωπικού και του σχολείου γενικότερα»*.²⁸⁸⁹ Ο σχεδιασμός ήταν σε αυτές τις

---

²⁸⁸⁴ Δ.Β., 1049-1050:21.

²⁸⁸⁵ Δ.Β., 1047-1048:22.

²⁸⁸⁶ Δ.Β., 1051-1052:6.

²⁸⁸⁷ Ο.π.: 27. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Β. Μπεκίρη στην 61^η τακτική γενική συνέλευση (23-26/6/1992). Έντονα στο πρωτότυπο.

²⁸⁸⁸ Ο.π.

²⁸⁸⁹ Έντονα στο πρωτότυπο.

θέσεις να τοποθετηθούν κάποιοι μεταξύ των καλύτερων εκπαιδευτικών. Αυτοί θα αναδεικνύονταν με διαδικασίες *«αδιάβλητες, διαφανείς και ξεκάθαρες, με κριτήρια αντικειμενικά και μετρήσιμα»*.²⁸⁹⁰

Οι δηλώσεις αυτές, αλλά κυρίως οι αντίστοιχες της προηγούμενης παραγράφου, προκαλούν την εντονότατη διαμαρτυρία των παρισταμένων.²⁸⁹¹ Η πολιτική ηγεσία απαντώντας επιδιώκει να εξηγήσει τους λόγους που την ώθησαν στην αλλαγή του συστήματος επιλογής των στελεχών της εκπαίδευσης. Υποστηρίζει ότι κάθε άλλο παρά πολιτικοί ήταν, ενώ θα αντικρούσει τα δημοσιεύματα των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών ότι υπάρχουν αμφισβητούμενα αποτελέσματα (που προέρχονταν από έκνομες επιλογές). Ταυτόχρονα, παρείχε κάθε δυνατή διαβεβαίωση ότι *«δεν έχει βγει κανένα απολύτως αποτέλεσμα»* (στο οποίο να αποδεικνύεται η καταστρατήγηση ή η παραβίαση της διαδικασίας επιλογής).

Οι αντιδράσεις, όμως, δε φαινόταν να κοπάζουν. Έτσι, οι πολιτικοί παράγοντες θα προσέθεταν ότι θα ερευνούσαν κάθε σχετική καταγγελία, ενώ *«όποιος αμφισβητεί τα μετρήσιμα και τ' άλλα τα στοιχεία μπορεί να προσφύγει στα δικαστήρια»*. Επιπλέον, ζητούν από τους δασκάλους να συγκρίνουν τα δύο επιλεκτικά πλαίσια (το υπάρχον και αυτό που αντικατέστησε) για να διαπιστώσουν ποιο ήταν πραγματικά το καλύτερο.²⁸⁹² Οι διαφωνίες δε σταματούν, αφού οι εκπαιδευτικοί δεν πείθονται από τις αιτιάσεις και τις ερμηνείες που απέδιδε στα γεγονότα το υπουργείο.

Το τελευταίο κατηγορούνταν για πολλά σε σχέση με το στελεχιακό και η κατάσταση αυτή θα συνεχιζόταν το χρονικό διάστημα που ακολουθεί. Θα κληθεί να τοποθετηθεί σε όλα αυτά στην επόμενη γενική συνέλευση.²⁸⁹³ Όπως ήταν αναμενόμενο το ζήτημα της στελέχωσης του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης απασχολεί και αυτές τις συλλογικές διεργασίες.

Για το ΥΠ.Ε.Π.Θ. είχε πραγματοποιηθεί μια *«μεγάλη αλλαγή»*. Προκαλούσε και πάλι να γίνει σύγκριση του υπάρχοντος με το προηγούμενο επιλεκτικό μοντέλο. Ακόμη, δήλωνε χωρίς περιστροφές πως *«εμείς, λοιπόν, πιστεύουμε ότι αυτό το σύστημα επιλογής, τοποθέτησης ήταν αναγκαίο και απαραίτητο, γιατί και ο διευθυντής πρέπει να έχει αρμοδιότητες, γιατί ο διευθυντής πρέπει να είναι τοποθετημένος, με τα*

---

²⁸⁹⁰ Ο.π.

²⁸⁹¹ Ο.π.: 28.

²⁸⁹² Ο.π.

²⁸⁹³ Την 62^η γενική συνέλευση (23-26/6/1993).

βασικά κριτήρια που έχουν αναγνωριστεί από το σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας».²⁸⁹⁴ Η αναδρομή στο παρελθόν γινόταν και τώρα, προκειμένου να βγουν τα αναγκαία συμπεράσματα. Για την πολιτική ηγεσία κάτι τέτοιο δεν αποτελούσε παρελθοντολογία, αλλά ουσιαστική μέθοδο σύγκρισης.

Η αλλαγή στο πολιτικό σκηνικό επιφέρει διαφοροποιήσεις στις σχέσεις υπουργείου Παιδείας – Δ.Ο.Ε. Η νέα πολιτική ηγεσία ζητά επικοινωνία συνεχή και αδιάλειπτη.²⁸⁹⁵ Επιπλέον, τοποθετείται εξαρχής σε κάποια ζητήματα που η ομοσπονδία θεωρούσε βασικά. Έτσι, «παγώνει» το προεδρικό διάταγμα του Γ. Σουφλιά για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών²⁸⁹⁶ και αποφασίζει τη λήξη της θητείας όλων των στελεχών της εκπαίδευσης.

Οι προϊστάμενοι διευθύνσεων και γραφείων θα αντικατασταθούν από αναπληρωτές που διέθεταν τα ανάλογα προσόντα, ενώ τα υπόλοιπα στελέχη θα εξαντλήσουν τη θητεία τους. Τέλος, ανασυγκροτούνται τα υπηρεσιακά συμβούλια, (που σε ορισμένες περιπτώσεις λειτουργούσαν ως όργανα επιλογής (π.χ., Π.Υ.Σ.Π.Ε.)). Σε αυτά καταργείται ο δικαστικός και αντικαθίσταται από εκπαιδευτικό.²⁸⁹⁷ Το υπουργείο πρότεινε να έχουν την πλειοψηφία στα συγκεκριμένα όργανα οι αιρετοί εκπρόσωποι των εκπαιδευτικών.

Οι ενέργειες της νέας ηγεσίας αξιολογούνται θετικά από τη Δ.Ο.Ε. Τις διαπιστώσεις της αυτές θα τις επαναλάμβανε και αργότερα, όταν οι προαναφερθείσες εξαγγελίες παίρνουν τη μορφή νομοθετικής παρέμβασης.²⁸⁹⁸ Η πολιτεία δήλωνε ότι δε θα περιοριζόταν σ' αυτά. Αποτελούσε, για την ίδια, ζήτημα πρώτης προτεραιότητας η θεσμοθέτηση νέου πλαισίου, ώστε οι επιλογές να πραγματοποιούνται με αξιοκρατικά κριτήρια. Γι' αυτό συγκροτείται ειδική επιτροπή στο υπουργείο Παιδείας.²⁸⁹⁹

Η καθυστέρηση στην υλοποίηση των σχετικών αποφάσεων προκαλεί τη δυσφορία του συνδικάτου.²⁹⁰⁰ Η παράταση της θητείας των προσωρινών

---

²⁸⁹⁴ Δ.Β., 1059-1060:37. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Θ. Κούρτη. Σε προηγούμενη αποστροφή του λόγου του υπογράμμισε την ανάγκη ύπαρξης συνδικαλιστικού κινήματος που «να έχει την αυτονομία του, την αυτοτέλεια, να είναι ανεξάρτητο και ακηδεμόνευτο, γιατί μόνον έτσι μπορεί να προσφέρει και στον κλάδο και στην κοινωνία» (Ο.π.:36).

²⁸⁹⁵ Δ.Β., 1062-1063:3. Στη συνάντηση της 10^{ης}/10/1993.

²⁸⁹⁶ Δ.Β., 1068:5. Είχε ανακοινωθεί στις 24/8/1993. Ακόμη, είχε προηγηθεί συνάντηση, στην οποία το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα αρνηθεί να ικανοποιήσει τα αιτήματα των δασκάλων (8/7/1993).

²⁸⁹⁷ Δ.Β., 1062-1063:9;1068:6. Η σχετική ανακοίνωση του υπουργείου ανέφερε ότι έληγε και η ισχύς των πινάκων κάθε κατηγορίας στελεχών.

²⁸⁹⁸ Δ.Β., 1065:3.

²⁸⁹⁹ Ο.π.: 2. Στη συνάντηση της 2^{ης}/2/1994.

²⁹⁰⁰ Δ.Β., 1068:7.

προϊσταμένων, οι ελλείψεις της σχετικής νομοθετικής ρύθμισης και η πρόταση-σχέδιο του ΥΠ.Ε.Π.Θ. για την επιλογή στελεχών προκαλούν διαφωνίες.

Η πολιτική ηγεσία ζητά από τους δασκάλους να αντιληφθούν *«την υπόθεση της εκπαίδευσης και την υπόθεση της σχέσης του υπουργείου με τον εκπαιδευτικό κόσμο...με έναν άλλο τρόπο»*. Αυτό σήμαινε να ξεφύγουν από τα αρνητικά στερεότυπα της σύγκρουσης του πρόσφατου παρελθόντος. Ζητήματα που *«χώριζαν»* τους δύο φορείς υπήρχαν: επιμόρφωση, αξιολόγηση, στελέχη.²⁹⁰¹ Η διαμόρφωση κλίματος συναίνεσης και η συμφωνία σε αυτά αποτελούσε φιλόδοξο στόχο των αρμόδιων παραγόντων.

Το υπουργείο συμπυκνώνει τη θέση του σε μία φράση: στην αναζήτηση κοινών λύσεων, κοινών δυνατοτήτων και κοινών μέσων. Σε αυτό το ιδεολογικο-πολιτικό πλαίσιο υποστήριζε ότι θα κινούνταν. Κοινές λύσεις εντόπιζε και στο στελεχιακό, για το οποίο θεωρούσε ότι οι εκπαιδευτικοί είχαν κάνει δεκτές τις προτάσεις του. Προσέθετε ακόμη πως *«ό,τι ζητήσει ο κλάδος σας, σ' αυτή τη λογική θα είναι...Έτσι και στα ζητήματα της στελέχωσης των σχολικών συμβούλων και όλα τα άλλα, είναι απαραίτητο να γίνουν εκεί όπου εσείς, η Δ.Ο.Ε., έχετε τοποθετήσει τα επιχειρήματά σας, αλλά πρέπει να βρεθεί το μέγιστο των κοινών προσεγγίσεων, των κοινών θέσεων. Έχουμε ανάγκη από μια σοβαρή, ενιαία, όσο είναι δυνατόν περισσότερο, εκπαιδευτική στάση...»*.²⁹⁰² Αισιοδοξούσε μάλιστα ότι οι ρυθμίσεις για τα στελέχη θα διαμόρφωναν συνθήκες, που *«θα κρατούσαν πάρα πολλά χρόνια»*.

Κεντρικός άξονας της συγκεκριμένης τοποθέτησης ήταν ότι η εκπαιδευτική πολιτική όφειλε να επιτύχει τη μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση, χωρίς να αναιρέσει τις βασικές θέσεις ενός κλάδου.²⁹⁰³ Σύμφωνα με την προηγούμενη επιχειρηματολογία, η συγκεκριμένη πολιτική απαιτούσε να διασφαλιστεί, καταρχήν, η απρόσκοπτη και αποτελεσματική λειτουργία του διοικητικού μηχανισμού της εκπαίδευσης. Μετά θα ακολουθούσαν τα υπόλοιπα. Τα νέα κριτήρια επιλογής και ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου των στελεχών θεωρούνταν η αναγκαία φόρμουλα για την αποκατάσταση της αξιοκρατίας. Η επάνδρωση των θέσεων ευθύνης έπρεπε *«να δίνει έμφαση στο*

---

²⁹⁰¹ Δ.Β.,1069:39. Από την ομιλία του υπουργού Δ. Φατούρου.

²⁹⁰² Ο.π.:40.

²⁹⁰³ Ο.π.

*στοιχείο της αξιότητας και να καταπολεμά την αντίληψη ότι η απόδοση είναι χωρίς σημασία».*²⁹⁰⁴

Η αντιμετώπιση των πολιτικών επιλογών και των κομματικών παρεμβάσεων εντοπιζόταν στην καθιέρωση μιας διαδικασίας που θα χαρακτηρίζεται τόσο από την εφαρμογή αντικειμενικών και κοινά αποδεκτών κριτηρίων, όσο και από τη μη αμφισβητούμενη και αποδεκτή σύνθεση των συμβουλίων επιλογής. Σε αυτό υποστηριζόταν ότι συνέβαλε αποφασιστικά ο ν. 2188/1994, με τον οποίο έληγε η θητεία των ήδη υπηρετούντων και η σχετική διαδικασία ξεκινούσε από την αρχή.²⁹⁰⁵ Η λύση αυτή φάνταζε στα μάτια της πολιτικής ηγεσίας ως η μόνη σωστή (εκπαιδευτικά και πολιτικά).

Θα ασκούσε έντονη κριτική στο μέχρι τότε νομικό πλαίσιο (ν. 1966/1991, 2043/1992), το οποίο κατηγορούσε ότι με τις διατάξεις του επέτρεπε να επιλεγούν τα στελέχη αναξιοκρατικά και χωρίς διαφάνεια. Για την κατάργηση των δικαστικών από μέλη των κεντρικών υπηρεσιακών συμβουλίων, το σκεπτικό του υπουργείου έλεγε ότι *«την ευθύνη αυτή...(τους) την είχε αναθέσει επιπόλαια ο Νόμος 1884 του '90, να προεδρεύουν σ' αυτά, για να μην ξαναπαρουσιαστεί το θλιβερό φαινόμενο του ευτελισμού δικαστικών λειτουργών, προέδρων συμβουλίων, των οποίων οι αποφάσεις αποδείχτηκαν διάτρητες ενώπιον των δικαστηρίων».*

Ο καθορισμός των νέων επιλεκτικών κριτηρίων τονίζεται ότι είχε προκύψει από διεργασίες που είχαν τα χαρακτηριστικά για τα οποία είχε κάνει λόγο ο προλαλήσας υπουργός (συναίνεση, συμφωνία). Οι διατάξεις του σχετικού προεδρικού διατάγματος θεωρούσε ότι αντικατόπτριζαν *«την έλλειψη υποκρισίας (των συντακτών του) και τις σύγχρονες εκπαιδευτικές και κοινωνικές απαιτήσεις και προσδοκίες».*²⁹⁰⁶

Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού, όταν πρόκειται να καταλάβει θέση στη διοίκηση της εκπαίδευσης, προβάλλεται ως αναγκαία. Αυτό το θέμα θα αποτελούσε αντικείμενο μελέτης από ειδική επιτροπή.²⁹⁰⁷ Σημαντικά ήταν τα στοιχεία που θα

---

²⁹⁰⁴ Ο.π.:46. Από την ομιλία του υφυπουργού Γ. Ανθόπουλου.

²⁹⁰⁵ Ο.π. Στις διαμαρτυρίες που θα ακουστούν, ο υφυπουργός θα απαντούσε ότι *«σε όσους διαμαρτύρονται φωνασκούντες ενημερωτικά τους λέω, ότι εμείς ακολουθήσαμε την οδό της νομιμότητας και όχι του καταργητικού φαζ».*

²⁹⁰⁶ Ο.π.:47.

²⁹⁰⁷ Ο.π.:49. Για αυτό το θέμα σε άλλο σημείο της ομιλίας λεγόταν: *«...καταστήσαμε από τις πρώτες μέρες της θητείας μας στο υπουργείο ανενεργό τον καταδικασμένο και νεκρό στη συνείδηση του δασκάλου θεσμό, της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού με τις γνωστές σκοπιμότητες»* (Ο.π.:47-48).

ανακοινωθούν σχετικά με την εξέλιξη των δαπανών για την παιδεία από το 1990 έως το 1994.²⁹⁰⁸

Πίνακας 31

Δαπάνες για την παιδεία		
Έτος	Ως ποσοστό του Α.Ε.Π.	Ως ποσοστό των συνολικών δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού²⁹⁰⁹
1990	3,95%	11,5%
1991	4,22%	12,3%
1992	4%	13%
1993	3,94%	12,1%
1994	4,16%	12,9%
1995	5,37%	13,5%

Πηγή: ΥΠ.Ε.Π.Θ, 1994-1995.

Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται από τη μεριά της πολιτικής ηγεσίας προς επίρρωση των λεγομένων της. Η αντικατάστασή της από το Γ. Παπανδρέου και το Φ. Πετσάλνικο εγκαινιάζει ένα νέο γύρο διερευνητικών επαφών.²⁹¹⁰ Οι πρώτες ανακοινώσεις για το στελεχιακό ανέφεραν πως το μελετώμενο σχέδιο προεδρικού διατάγματος (για τη διαδικασία και τα κριτήρια επιλογής) είχε σταλεί στο Συμβούλιο της Επικρατείας για την προβλεπόμενη νομοτεχνική επεξεργασία. Συνεπώς, βρισκόταν στο τελικό στάδιο της διαμόρφωσής του. Ακόμη, ικανοποιείται ένα οικονομικό αίτημα της ομοσπονδίας που αφορούσε τους σχολικούς συμβούλους.²⁹¹¹ Οι εκπαιδευτικοί εξακολουθούν να έχουν επιφυλάξεις τόσο για τη λειτουργικότητα του νέου επιλεκτικού πλαισίου, όσο και για την παράταση της προσωρινής αναπλήρωσης των στελεχών.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. θα προσπαθήσει να διασκεδάσει τους φόβους των δασκάλων, στους οποίους είχε προστεθεί και η αβεβαιότητα εξαιτίας των αρμοδιοτήτων του

²⁹⁰⁸ Ο.π.: 51;1076:46.

²⁹⁰⁹ Αφού αφαιρεθούν οι δαπάνες για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους. Οι δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του Α.Ε.Π. ανέρχονται 2,90% το 1995, 3,80% το 2000 και 4% το 2005 (όπως παρατίθεται από τον Μουζέλι κ.ά. (2012:81), με βάση στοιχεία της Eurostat).

²⁹¹⁰ Δ.Β., 1069:78.

²⁹¹¹ Δ.Β., 1073:4. Χορηγούνταν επίδομα βιβλιοθήκης, ύψους 20.000 δραχμών.

δευτέρου βαθμού της τοπικής αυτοδιοίκησης (αιρετοί νομάρχες και νομαρχιακά συμβούλια).²⁹¹² Η αποκέντρωση της δημόσιας διοίκησης θα συμπარέσυρε και το εκπαιδευτικό σύστημα, χωρίς όμως να προκαλέσει αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών και στο μηχανισμό στελέχωσής του. Ο επιθυμητός στόχος ήταν ο περιορισμός της γραφειοκρατίας και του συγκεντρωτισμού.

Ταυτόχρονα, διακηρυσσόταν ότι η διαδικασία επιλογής έπρεπε να ξεφύγει από τον κομματικό εναγκαλισμό, *«από κάθε λογική κομματικής τοποθέτησης»*. *«Πρέπει επιτέλους σε αυτές τις θέσεις να επιλέγουμε με κριτήρια αξιοκρατικά, με κριτήρια που συμφέρουν εν τέλει την ίδια την παιδεία»*.²⁹¹³ Σε αυτή την προτεραιότητα αποδίδεται η μεγάλη διάρκεια της μελέτης του νέου τρόπου επιλογής, η οποία αποκάλυπτε σημαντικές ζυμώσεις μεταξύ των συμμετεχόντων. Μάλιστα, διαφαινόταν ότι οι συζητήσεις είχαν αναδείξει διαφωνίες ανάμεσα στις ίδιες τις εκπαιδευτικές οργανώσεις.

Η τελική πρόταση της πολιτείας για το συγκεκριμένο θέμα θεωρούνταν ότι διαμορφώθηκε με τη σύμφωνη γνώμη των εκπαιδευτικών (τουλάχιστον των εκπροσώπων τους). Ο βασικός της κορμός συνδέεται με *«τη διασφάλιση όρων διαφάνειας και αξιοκρατίας»*.²⁹¹⁴ Επιπλέον, ο αρμόδιος υπουργός υποστήριζε ότι οι αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων έγιναν αποδεκτές, ενώ τα στελέχη που αφορούσαν επανακρίθηκαν με βάση τη νόμιμη διαδικασία. Η συγκεκριμένη εξέλιξη προβάλλεται αρκετά, αφού ήταν διαδεδομένη μεταξύ των εκπαιδευτικών η αντίληψη ότι το υπουργείο δεν πειθαρχεί πάντα στις αποφάσεις της δικαιοσύνης, διατηρεί μια ιδιότυπη ασυλία/ανομία.

Στα μέτρα που επεξεργάζεται το ΥΠ.Ε.Π.Θ. συμπεριλαμβάνονται και τα Κέντρα Μορφωτικής Στήριξης της Εκπαίδευσης, από τα οποία θα εκπορεύονταν όλα τα καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα, ενώ ταυτόχρονα συνιστούν την έδρα των σχολικών συμβούλων ενός νομού.²⁹¹⁵ Οι τελευταίοι υποστηρίζεται ότι θα επιλέγονταν από συμβούλια που τα μέλη τους δε θα *«διορίζονται πλέον ούτε άμεσα ούτε έμμεσα από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας. Η σύνθεσή τους (θα) είναι*

---

²⁹¹² Δ.Β., 1075:2.

²⁹¹³ Δ.Β., 1076:37. Από την ομιλία του υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου ενώπιον της 64^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης (21-24/6/1995).

²⁹¹⁴ Ο.π.: 39.

²⁹¹⁵ Ο.π.: 43. Από την ομιλία του αναπληρωτή υπουργού Φ. Πετσάλνικου.

σύνθεση θεσμικής εκπροσώπησης». ²⁹¹⁶ Η τελευταία τοποθέτηση θα αναπτυσσόταν περισσότερο.

Έτσι, σύμφωνα με την ίδια ανάλυση, την κρίση του οργάνου επιλογής δεν μπορούσε πλέον «να τη διαμορφώσει κανένας Υπουργός ούτε άμεσα όπως γινόταν με την πλειοψηφία, στους 5, τους 3 τους όριζε ως πούμε ο Υπουργός ούτε έμμεσα όμως όπως είχε γίνει στο πρόσφατο παρελθόν». ²⁹¹⁷ Μάλιστα, ακολουθούσε λεπτομερής περιγραφή των στρεβλώσεων των επιλεκτικών μηχανισμών, κυρίως των ηθελημένων. ²⁹¹⁸ Το νέο μοντέλο επιλογής διατυμπανιζόταν με τη μεγαλύτερη βεβαιότητα πως δεν παρείχε καμιά τέτοια δυνατότητα «ούτε άμεσα ούτε έμμεσα να διαμορφωθούν πλειοψηφίες που θα καταλήγουν στην επιλογή εκείνων που έχουν προεπιλέξει (κάποιοι)».

Ο σχετικός διάλογος, που είχε προηγηθεί του αντίστοιχου νομοθετήματος, θεωρείται η μόνη σίγουρη εγγύηση της βιωσιμότητας και της αρτιότητας του. Μάλιστα, οι πολιτικοί παράγοντες ήταν κάθετοι: «...εδώ δε θα οδηγηθούμε σε ένα μηχανιστικό τρόπο επιλογής στελεχών». ²⁹¹⁹ Ήταν από τις λίγες φορές που η πολιτική ηγεσία έλεγε ορισμένα πράγματα χωρίς περιστροφές. Θα προσέθετε ότι ήταν απαραίτητη για τη διαμόρφωση συνολικής εικόνας για κάθε υποψήφιο ο υπολογισμός, με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια, των μετρήσιμων και των εκτιμήσιμων προσόντων του. ²⁹²⁰ Μία πρόσθετη δικλείδα ασφαλείας ήταν η επώνυμη/ενυπόγραφη βαθμολόγηση κάθε μέλους του οργάνου επιλογής για καθέναν κρινόμενο. Αν και αυτό το ανάχωμα δεν αρκούσε και υπήρχε μεγάλη διάσταση μεταξύ των βαθμολογιών που συγκέντρωνε ένας εκπαιδευτικός, προβλεπόταν η αναβαθμολόγησή του, «με ειδικότερη τεκμηρίωση υποχρεωτικά του συγκεκριμένου βαθμού». Τέλος, υπήρχε η δυνατότητα κατάθεσης πρόσθετων στοιχείων και ένστασης.

---

²⁹¹⁶ Ο.π.:44-45. Βέβαια, άθελά του ο συγκεκριμένος ομιλητής παραδεχόταν εμμέσως ότι κάτι τέτοιο είχε συμβεί στο παρελθόν ή τουλάχιστον μπορούσε να γίνει και δεν αποτελούσε απλά ευφάνταστο σενάριο!

²⁹¹⁷ Ο.π.:45.

²⁹¹⁸ Έτσι, ο αρμόδιος αναπληρωτής υπουργός έλεγε επί λέξει: «Είχε τοποθετηθεί μεν ο δικαστικός πρόεδρος, διόριζε δυο μέλη όμως ο Υπουργός, υπήρχε και ένα μέλος της φίλα προσκείμενης προς την κυβέρνηση συνδικαλιστικής παράταξης και έτσι έμμεσα καταλήγαμε στο ίδιο αποτέλεσμα των ελεγχόμενων από μια οποιαδήποτε πολιτική κατεύθυνση συμβουλίων επιλογής».

²⁹¹⁹ Ο.π.

²⁹²⁰ «Διαφορετικά θα αρκούσε να ρίξουμε τα στοιχεία σε έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή και κείνος να αποφασίζει. Για παράδειγμα, όσοι έχουν τα περισσότερα χρόνια υπηρεσίας ή κάποιους τυπικούς και μόνο τίτλους, εκείνοι θα ήταν κατά τεκμήριο και τα πιο ικανά στελέχη. Δεν είναι όμως έτσι και πουθενά δε συμβαίνει αυτό».

Το υπουργείο²⁹²¹ είχε τη βεβαιότητα πως είχε προβλέψει να πάρει όλα τα αναγκαία προστατευτικά μέτρα για τους επιλεκτικούς μηχανισμούς, διαμορφώνοντας για τους δασκάλους ένα σταθερό πεδίο επαγγελματικής ανόδου.²⁹²² Σε αυτό οφείλονταν και οι συνεχείς παρατάσεις των προσωρινών αναπληρώσεων (στην ανάγκη να υπάρξει επαρκής χρόνος για τη διαμόρφωση του νέου επιλεκτικού συστήματος). Από τη στιγμή που θα συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα αφορούσε και αυτούς που ασκούσαν προσωρινά τα συγκεκριμένα καθήκοντα.

Στους βασικούς άξονες της εκπαιδευτικής πολιτικής, στις κατευθυντήριες γραμμές της για το αμέσως επόμενο διάστημα εντασσόταν και η ολοκλήρωση της διαδικασίας επιλογής.²⁹²³ Με αυτή συνδέεται ένα σύστημα αξιολόγησης της εκπαίδευσης, *«καθώς επίσης του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών εκείνων που θα επιδιώκουν κατάληψη θέσης στη διοικητική ιεραρχία»*.

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις θα κριθούν τα υποψήφια στελέχη. Η αισιοδοξία, όμως, του υπουργείου Παιδείας δε θα επιβεβαιωθεί. Αντίθετα, και το ίδιο θα παραδεχόταν ότι το νεόκοπο προεδρικό διάταγμα είχε προβλήματα, και γι' αυτό υπήρχαν δυσκολίες στην εφαρμογή του.²⁹²⁴ Ακόμη, δήλωνε ότι θα προχωρούσε σε νέα σχετική ρύθμιση, αφού προηγουμένως η Δ.Ο.Ε. κάνει συγκεκριμένες παρατηρήσεις–προτάσεις για το υπάρχον νομικό πλαίσιο. Ακολουθείται η συνήθης πρακτική,²⁹²⁵ της συγκρότησης ομάδας εργασίας στο ΥΠ.Ε.Π.Θ.²⁹²⁶ Οι τροποποιήσεις του π.δ. 398/1995 δεν ήταν ριζικές και αυτό προκαλεί την αντίδραση της ομοσπονδίας.

Τα θέματα αυτά επανεξετάζονται κατά την 65^η γενική συνέλευση.²⁹²⁷ Σε αυτήν οι εκπρόσωποι της πολιτείας θα ομολογούσαν πως *«εδώ και αρκετά χρόνια ζούμε και συμμετέχουμε...σε μια εθνική υποκρισία πως η παιδεία είναι πρώτη προτεραιότητα»*. Επικαλούνται μια σωρεία δηλώσεων, λόγων και κειμένων, όπου το

---

²⁹²¹ Επιπλέον, επιβεβαίωσε τα στοιχεία του προηγούμενου πίνακα όσον αφορά τις δαπάνες για την παιδεία (ως ποσοστό των συνολικών δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού) με τα ακόλουθα δεδομένα: 1993 12,07%, 1994 12,92%, 1995 13,5% (Ο.π.:46).

²⁹²² Ο.π.:45. Μάλιστα, ο υπουργός τόνιζε ότι δεν επρόκειτο να ενδώσει σε αντικαταστάσεις στελεχών εν μία νυκτί (μέσω αιφνιδιαστικών τροπολογιών) ή σε αποφάσεις αλλαγών που κοινοποιούνται τις μεταμεσονύκτιες ώρες! Ο λόγος που αρθρώνεται στην τακτική γενική συνέλευση δεν έπαυε να έχει και πολιτικά χαρακτηριστικά (αν δεν είχε αποκλειστικά τέτοια).

²⁹²³ Ο.π.:47.

²⁹²⁴ Δ.Β.,1079:18. Στη συνάντηση της 7^{ης}/11/1995. Την ίδια στιγμή η Δ.Ο.Ε. υποστήριζε ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί καν.

²⁹²⁵ Όχι κατ' ανάγκη εσφαλμένη ως διαδικασία. Μόνο που κρινόταν, ως συνήθως, εκ του αποτελέσματος.

²⁹²⁶ Δ.Β.,1080:6. Ανακοίνωση στις 17/1/1996.

²⁹²⁷ Θα πραγματοποιηθεί από τις 21 έως τις 24/6/1996.

προαναφερόμενο δόγμα αναφερόταν ως προμετωπίδα και αφορούσε κόμματα, κοινωνικούς φορείς, συνδικαλιστικούς χώρους, πολιτικά πρόσωπα, γονείς *«αλλά και μια τεράστια αγορά, την οποία...είναι καθήκον κάθε δημοκρατικής πολιτείας να ελέγξει και να τιθασεύσει»*.²⁹²⁸ Το εκπαιδευτικό ιδεώδες που προέτασσε ήταν ο *«κοινωνικός ανθρωπισμός»*. Έμενε μόνο να δούμε πώς συνδέονταν όλα αυτά με το στελεχιακό.

Για το τελευταίο τίθετο υπό διερεύνηση τι ακριβώς σήμαινε καθοδηγητικό στέλεχος, *«με ποια κίνητρα κινείται σε αυτή τη διαδικασία (της επιλογής) και εν πάση περιπτώσει ποιος θα είναι ο ρόλος του, φυσικά όχι μια απλή διεκδίκηση θέσης μέσα από την ιεραρχία»*.²⁹²⁹ Οι οικονομικές πλευρές του ζητήματος θεωρούνταν ότι είχαν αντιμετωπιστεί, παρέμενε όμως η ουσία του.²⁹³⁰ Κοινή ήταν η παραδοχή ότι η συγκεκριμένη συζήτηση δεν είχε γίνει συστηματικά ποτέ μέχρι τότε από την εκπαιδευτική κοινότητα. Η πρόσφατη νομοθετική προσπάθεια παρουσιάζεται σαν ένα κείμενο με ατέλειες που διαμορφώθηκε κάτω από την πίεση του χρόνου.²⁹³¹ Προέβλεπε μία βάση, προκειμένου να κριθεί ως επιτυχών ένας υποψήφιος.²⁹³² Η βάση αυτή αφορούσε τον αξιολογικό πίνακα κάθε περιοχής. Αποτελούσε την τελική ρύθμιση, ήταν η *«διόρθωση του τελευταίου δευτερολέπτου, είναι πίνακας κατά περίπτωση»*.

Κι αν αυτά λεγόντουσαν με παρρησία από τους πολιτικούς παράγοντες, η Δ.Ο.Ε. εξακολουθεί να ζητά τη ριζική τροποποίηση του π.δ. 398/1995. Οι προηγούμενες παραδοχές, που φαινόταν να αγγίζουν το στελεχιακό και τα συναφή

---

²⁹²⁸ Δ.Β.,1083:54. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας Γ. Πασχαλίδη. Ο ίδιος ανέφερε ότι η παιδεία αποτελούσε το 6,7% του κρατικού προϋπολογισμού ή το 3,7% του Α.Ε.Π., θεωρώντας το δεύτερο δείκτη ως το καταλληλότερο μέτρο σύγκρισης. Στους αριθμούς αυτούς θα προσέθετε περίπου (το) 1 τρισεκατομμύριο δραχμές της παράλληλης εκπαίδευσης ή παραπαιδείας! (Ο.π.:55)

²⁹²⁹ Ο.π.

²⁹³⁰ Ο.π.:57. Ο Γ. Πασχαλίδης θα ομολογούσε ότι *«η περίφημη επιλογή στελεχών, που μου έσπασε τα νεύρα κυριολεκτικά τόσους μήνες, νομοθετήθηκε. Αναγκαστήκαμε να κάνουμε μία ρύθμιση η οποία δεν ικανοποιεί όλους, ούτε εσάς ούτε την Ο.Α.Μ.Ε. ούτε εμένα προσωπικά, κάτω από την πίεση του χρόνου ν' απαντήσουμε στο αγωνιώδες ερώτημα, θα υπάρχει επιτέλους τη νέα σχολική χρονιά, η νέα διοίκηση στο σχολείο; Έστω θα υπάρχει. Θα μας ικανοποιεί; Όχι. Δε δημιουργήσαμε το προαπαιτούμενο του προσδιορισμού, το τι σημαίνει σχολικός σύμβουλος σήμερα. Τι σημαίνει στέλεχος της εκπαίδευσης σήμερα, με ποια κίνητρα και με ποια κριτήρια;»*.

²⁹³¹ Ο.π. Συγκεκριμένα λεγόταν: *«Εξαντληθήκαμε σ' ένα διάλογο και σε φωτογραφίες που υπάρχουν, ή θα μπορούσαν να υπάρξουν σε διάφορες διατάξεις, ότι εδώ εννοείται κάποιος και εκεί δεν εννοείται κάποιος άλλος, με αποτέλεσμα να φτάσουμε σ' ένα σχέδιο το οποίο σαφώς έχει τη δυνατότητα της βελτίωσης μέσα από την εξουσιοδότηση του νόμου, αλλά απέχει πολύ από το να συνιστά ένα πλήρες πλαίσιο επιλογής στελεχών. Ψηφίσαμε κάτω από την πίεση του χρόνου»*. Οι απόψεις αυτές συμφωνούν με το επιχείρημα του Montlibert (2006:19) ότι *«η πολιτική απόφαση είναι...από τη μια μεριά, το θεσμοθετημένο αποτέλεσμα ή ακριβέστερα ο θεσμοθετημένος συμβιβασμός συγκρουσιακών σχέσεων ανάμεσα σε ομάδες δρώντων με αποκλίνοντα συμφέροντα»*.

²⁹³² Ο.π.:58. Ήταν η βάση του 12 *«η οποία προκάλεσε τα σχόλια, αλλά έλυνε κάποιο πρόβλημα εν πάση περιπτώσει...»*.

με αυτό ζητήματα επί των τύπων των ήλων, δεν είχαν πείσει τους δασκάλους. Το υπουργείο Παιδείας δε δεσμευόταν με συγκεκριμένες ενέργειες.²⁹³³

Το επόμενο χρονικό διάστημα χαρακτηρίζεται από απεργιακούς αγώνες, και μάλιστα πολυήμερους.²⁹³⁴ Οι σχέσεις υπουργείου²⁹³⁵ –εκπαιδευτικών τίθενται πάλι σε δοκιμασία. Η πολιτική ηγεσία δε θα τοποθετηθεί επίσημα στις συλλογικές διεργασίες των δασκάλων, αναφορικά με τα προβλήματα της εκπαίδευσης, για μεγάλο χρονικό διάστημα.²⁹³⁶ Η επαναφορά της αξιολόγησης στην επικαιρότητα (μετέπειτα νόμος 2525/1997),²⁹³⁷ καθώς και ο τρόπος πρόσληψης των εκπαιδευτικών αποτελούν τις δύο βασικές αιτίες εκτράχυνσης των σχέσεων των δύο φορέων δράσης.

Οι διάυλοι επικοινωνίας ήταν περιορισμένοι.²⁹³⁸ Η πολιτεία φαινόταν αποφασισμένη να υλοποιήσει τις επιλογές της στα δύο προηγούμενα θέματα. Επίσης, δεν κάμπτεται από τις αντιδράσεις του εκπαιδευτικού κόσμου. Γι' αυτό απαντά αρνητικά ή αρνείται να δεσμευτεί απέναντι στις θέσεις του συνδικάτου των δασκάλων. Πολλές φορές, όταν η πίεση αυξανόταν, παρέπεμπε τις λύσεις στο μέλλον.²⁹³⁹

Θα χρειαστεί αρκετός καιρός μέχρι να κατορθώσουν να εξετάσουν από κοινού τα ζητήματα της εκπαίδευσης.²⁹⁴⁰ Η τροποποίηση του π.δ. 398/1995 εξακολουθεί να αποτελεί ένα πρόσθετο εμπόδιο σε αυτή την προσέγγιση. Η πολιτεία προτείνει τον επανακαθορισμό του νομικού πλαισίου μέσα από μια καινούργια επιτροπή «σοφών». Σε αυτή καλούσε να συμμετέχουν και εκπρόσωποι των οργανώσεων των

²⁹³³ Δ.Β., 1085:12. Στη συνάντηση της 2^α/12/1996.

²⁹³⁴ Δ.Β., 1086:23.

²⁹³⁵ Υπουργός ήταν τότε ο Γ. Αρσένης.

²⁹³⁶ Θα απουσιάζει ο εκπρόσωπος του υπουργείου Παιδείας, υπό οποιαδήποτε ιδιότητα (υπουργός, υφυπουργός κτλ.), από τις ακόλουθες τακτικές γενικές συνελεύσεις: 66^η (22-26/6/1997), 67^η (23-25/6/1998), 68^η (22-25/6/1999).

²⁹³⁷ Αναφερόμενος ο Γ. Αρσένης στις αλλαγές στην παιδεία την περίοδο 1996-2000 υποστηρίζει ότι: «Αν δεν υπάρχει ανεξάρτητο σώμα αξιολογητών και η αξιολόγηση πραγματοποιείται μόνο μέσα στο πλαίσιο της ιεραρχίας, δεν θα αποδώσει. Το ανεξάρτητο σώμα αξιολογητών δεν είναι ανεξάρτητο με την έννοια ότι είναι έξω από την εκπαίδευση, αλλά είναι έξω από την εκπαιδευτική ιεραρχία. Αξιολογητής ο οποίος είναι από το εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά έξω από την ιεραρχία του διευθυντή σχολείου και του σχολικού συμβούλου είναι κατά τη γνώμη μου απαραίτητος. Εδώ αντιμετωπίσαμε σκληρή αντίδραση από τους συνδικαλιστές» (Χαραλάμπος, 2007:37). Κατά τη γνώμη του το γενικότερο κλίμα πόλωσης «ξεπεράστηκε και από τις αρχές του 2000 η ομαλότητα είχε αποκατασταθεί... Δυστυχώς, το σύστημα σταδιακά αναιρέθηκε κατά την περίοδο 2000-2004... Το ερώτημα που τίθεται είναι γιατί; Πιστεύω ότι είναι χρήσιμο να τονιστεί ότι οι αλλαγές, οποιεσδήποτε αλλαγές, δεν πρέπει να γίνονται, αν δεν προηγηθεί αξιολόγηση και αν δεν εξηγηθούν πειστικά οι λόγοι που επιβάλλουν τις αλλαγές. Η αναίρεση της μεταρρύθμισης έγινε χωρίς ποτέ να δοθούν εξηγήσεις. Αυθαίρετες όμως αλλαγές σε ένα σύστημα που έχει τεθεί σε εφαρμογή δημιουργούν σύγχυση και, σε τελευταία ανάλυση, καθιστούν όλους τους φορείς αναξιόπιστους» (Ο.π.:37,39).

²⁹³⁸ Δ.Β., 1089:14. Για παράδειγμα θα πραγματοποιηθεί συνάντηση των δύο μερών στις 11/11/1997, μετά την πάροδο τριετήμιου μηνών.

²⁹³⁹ Δ.Β., 1090:30. Στη συνάντηση με τον υφυπουργό Γ. Ανθόπουλο στις 10/12/1997.

²⁹⁴⁰ Δ.Β., 1098:11. Στη συνάντηση της 6^{ης}/5/1999.

εκπαιδευτικών, με στόχο μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα να καταλήξει στη σύνταξη ενός νέου προεδρικού διατάγματος για τις επιλογές.

Η πρόταση αυτή γίνεται δεκτή από τη Δ.Ο.Ε. Ο διάλογος για τη διαδικασία επιλογής, καθώς και για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου συνεχίζεται για αρκετό χρονικό διάστημα.²⁹⁴¹ Το υπουργείο αρνείται να συζητήσει οτιδήποτε αναφορικά με το ν. 2525/1997. Και σ' αυτή τη συγκυρία η ετήσια γενική συνέλευση αποτελούσε σημαντική ευκαιρία για να προβληθούν οι θέσεις κάθε πλευράς.

Η στιγμή ήταν καίρια, με βάση όσα είχαν προηγηθεί μέχρι τότε. Η πολιτική ηγεσία θα τοποθετηθεί στις εργασίες της 69^{ης} γενικής συνέλευσης μετά από πολύ καιρό.²⁹⁴² Η πρώτη της παρατήρηση αναφερόταν στο εσωτερικό του σχολείου. Για την ίδια υπήρχε μεγάλη ανάγκη για *«διοικητική ανασυγκρότηση...χρειάζεται ένας εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας που θα αποσαφηνίζει τους ρόλους και τις λειτουργίες...αρχίζοντας από το διευθυντή και προχωρώντας σε όλες τις κλίμακες...σε όλη την πυραμίδα μιας αποκεντρωμένης εκπαίδευσης»*. Το εκπαιδευτικό σύστημα θεωρούνταν γραφειοκρατικά αδρανές.²⁹⁴³

Σε αυτό το οργανόγραμμα ο ρόλος των περιφερειακών διευθυντών προβλέπεται να είναι κομβικός. Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υποστήριζε πως είχε αναστείλει την εφαρμογή του σχετικού προεδρικού διατάγματος (για την επιλογή αυτών των στελεχών) *«διότι ακριβώς όλη η δομή της εκπαίδευσης πρέπει να υπαχθεί...σε ενιαία αξιοκρατικά κριτήρια»*. Ο περιφερειακός διευθυντής εντασσόταν σε ένα πλαίσιο συνολικής αποσαφήνισης ρόλων και *«θα στηρίζεται, όπως εσείς (οι εκπαιδευτικοί) λέτε στα δικά σας κείμενα, σε μια απόλυτα αξιοκρατική λογική με αποσαφηνισμένα κριτήρια και με αποσαφηνισμένη θέση...»*.²⁹⁴⁴

Ο όρος που χρησιμοποιείται κατά κόρον όσον αφορά το στελεχιακό είναι *«επαναξιολόγηση»*. Κάτι που σήμαινε τον έλεγχο της λειτουργίας και την εκτίμηση της συμβολής κάθε κατηγορίας στελεχών. *«Θα πρέπει να επαναξιολογήσουμε όλες αυτές τις λειτουργίες, που τόσο μακρό χρόνο όλοι έχουμε αντλήσει εμπειρίες και πρέπει να τις περάσουμε στην πράξη, μέσα ακριβώς από το απόθεμα της κοινής εμπειρίας»*.²⁹⁴⁵

---

²⁹⁴¹ Δ.Β., 1103:13.

²⁹⁴² Στην 69^η τακτική γενική συνέλευση (22-25/6/2000).

²⁹⁴³ Δ.Β., 1104:66. Από την ομιλία του υπουργού Π. Ευθυμίου.

²⁹⁴⁴ Ο.π.: 67.

²⁹⁴⁵ Ο.π. Αξιοσημείωτη είναι και η συχνή χρήση του όρου *«λειτουργία»* για να αποδοθεί η διεκπεραίωση μιας σημαντικής διαδικασίας του εκπαιδευτικού συστήματος.

Σύντομα θα διαφανεί ότι ο στόχος ήταν άλλος.²⁹⁴⁶ Το στελεχιακό παρουσιαζόταν να υπηρετεί κάποια μορφή απόδοσης λόγου.

Όλα τα παραπάνω θα αντιμετωπίζονταν από κοινού με τους εκπροσώπους της Δ.Ο.Ε., προκειμένου να εξασφαλιστεί για την παιδεία η «*απαραίτητη ώθηση που οι καιροί επιτάσσουν*».²⁹⁴⁷ Και αυτό θα γινόταν, κατά την άποψη της πολιτείας, με τη βελτίωση των διαδικασιών επιλογής, με την αποκέντρωση και την ανασυγκρότηση της εκπαίδευσης σε επίπεδο περιφέρειας.

Για να ενισχύσει τα λεγόμενά του το υπουργείο προβαίνει μετά από μερικούς μήνες σε συγκεκριμένη ανακοίνωση.²⁹⁴⁸ Σε αυτή ξεκαθάριζε πως μέχρι το τέλος του 2000 θα είχε διαμορφωθεί σχέδιο νόμου, που θα περιλάμβανε τρία αλληλένδετα θέματα: α) τη διοίκηση της εκπαίδευσης, β) την αξιολόγηση, γ) την επιμόρφωση. Για την πολιτική ηγεσία αποτελούσαν τρεις βασικές συνιστώσες καθοριστικής σημασίας για το στελεχιακό. Πρόθεσή της ήταν τα θέματα αυτά να λήξουν το συντομότερο δυνατό. Ως απόδειξη της σταθερότητας των προσανατολισμών της ανακοινώνει ότι θητεία των νέων στελεχών θα ήταν ενιαία (τετραετής). Έδειχνε στο διδασκαλικό κόσμο μ' αυτόν τον τρόπο ότι ένα συνεπές επιλεκτικό πλαίσιο έπρεπε να ορίζεται από κάποιες σταθερές.

Το στελεχιακό εξετάζεται υπό το πρίσμα της συνολικής ποιοτικής αναβάθμισης της ελληνικής εκπαίδευσης, την οποία το υπουργείο Παιδείας ευαγγελιζόταν.²⁹⁴⁹ Το σίγουρο ήταν ότι αποτελούσε ακανθώδες ζήτημα για δεκαετίες, ότι προκαλούσε εντάσεις και δικαιολογημένα παράπονα από μέρους των δασκάλων. Συνεπώς, είχε καίρια συμβολή σε κάθε προσπάθεια βελτίωσης του εκπαιδευτικού συστήματος.²⁹⁵⁰

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. σύντομα θα γνωστοποιούσε στη Δ.Ο.Ε. σχέδιο νόμου με το οποίο σκόπευε να ρυθμίσει μια σειρά από ζητήματα.²⁹⁵¹ Δεν έδινε όμως σαφείς απαντήσεις για τα στελέχη. Τουλάχιστον δεν αναφερόταν σε διατυπώσεις ή σε λεπτομέρειες, δεδομένου ότι εκεί κρυβόταν πολλές φορές η ουσία του προβλήματος. Κάποιες απ' αυτές δημοσιοποιούνται μερικούς μήνες αργότερα. Έτσι, λεγόταν πως

---

²⁹⁴⁶ Ενδιαφέρον είναι το σχετικό απόσπασμα: «*Σε αυτό το πλαίσιο, πεποίθηση όλων, ή τουλάχιστον να είμαι ακριβέστερος, πεποίθηση μιας πολύ ευρύτερης πλειοψηφίας από την κυβερνητική παράταξη και μόνο κατά τη γνώμη μου, μιας πλειοψηφίας της κοινωνίας, που μας περιβάλλει, είναι ότι χρειάζεται να προχωρήσουμε και στην αξιολόγηση και του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού*» (Ο.π.).

²⁹⁴⁷ Ο.π.: 68. Από το μήνυμα του υφυπουργού Παιδείας Φ. Πετσάλνικου.

²⁹⁴⁸ Δ.Β., 1106:2. Στη συνάντηση της 28^{ης}/11/2000.

²⁹⁴⁹ Δ.Β., 1110:91. Από την ομιλία του υπουργού Π. Ευθυμίου ενώπιον της 70^{ης} τακτικής γενικής συνέλευσης (23-26/6/2001).

²⁹⁵⁰ Ο.π.: 101. Από το μήνυμα του υφυπουργού Φ. Πετσάλνικου προς την προαναφερόμενη γενική συνέλευση.

²⁹⁵¹ Ο.π.: 62. Στη συνάντηση της 25^{ης}/7/2001.

επρόκειτο για προεδρικό διάταγμα και όχι για νόμο, καθώς και ότι «πιστεύει (το υπουργείο) ότι με το συγκεκριμένο Π/Δ θα προχωρήσουμε στις επιλογές των πλέον ικανών στελεχών».²⁹⁵² Ταυτόχρονα, ανακοίνωνε τη χορήγηση επιδομάτων για τις θέσεις ευθύνης «πέραν των υπαρχόντων».

Η 71^η τακτική γενική συνέλευση²⁹⁵³ θα αποτελούσε συνέχεια αυτών των συζητήσεων, αφού, όπως ισχυριζόταν η πολιτική ηγεσία, «κάθε χρόνο πιστοποιούμε (οι δύο φορείς) αμοιβαία τις πράξεις μας».²⁹⁵⁴ Θεωρούσε τη γενική συνέλευση προνομιακό χώρο. Ήταν βήμα για την ανακοίνωση των επιτευγμάτων της ή την επιβεβαίωση των υποσχέσεών της (είτε αυτές εκπληρώνονταν είτε όχι). Το θέμα της αξιολόγησης επανακάμπτει με τη μορφή της αυτοαξιολόγησης της σχολικής μονάδας, που όπως λεγόταν επρόκειτο «για ένα θεσμό καινούριο, ο οποίος δεν είχε καμία σχέση με τον επιθεωρητισμό».²⁹⁵⁵

Η οριοθέτηση των ευθυνών, των αρμοδιοτήτων και των καθηκόντων κάθε ομάδας στελεχιακού δυναμικού παρουσιάζεται ως κοινό αίτημα του εκπαιδευτικού κόσμου, στο οποίο το υπουργείο απαντούσε με «σχετικό κείμενο διαλόγου».²⁹⁵⁶ Οι εκπρόσωποί του μάλιστα αναρωτιούνται για το «ποιος είναι εκείνος που θα αρνηθεί την περιφερειακή συγκρότηση της εκπαίδευσης, που ήταν αίτημα δικό σας; (των εκπαιδευτικών)... Ποιος θα πει όχι στην επιλογή των ικανών και σημαντικών, των σπουδαίων, αυτών που διακρίνονται στον κλάδο τους, να γίνουν στελέχη εκπαίδευσης;»

Για να προσθέσουν με σιγουριά ότι τα αποτελέσματα αυτής της επιλογής «θα τα δούμε και θα τα κρίνουμε σε λίγο όλοι».²⁹⁵⁷ Το υπουργείο Παιδείας αξιοποιεί την ευκαιρία για να αναφερθεί σε όσα είχαν συμβεί στην εκπαίδευση στο πρόσφατο (τότε) παρελθόν. Υπενθύμιζε, μάλιστα, και την επιλογή στελεχών αυτής της περιόδου, ζητώντας από τους δασκάλους να κάνουν τις σχετικές συγκρίσεις.²⁹⁵⁸

²⁹⁵² Δ.Β.,1112:12. Στη συνάντηση με τον υφυπουργό Ν. Γκεσούλη στις 19/12/2001.

²⁹⁵³ Θα πραγματοποιούνταν από τις 26 έως τις 29/6/2002.

²⁹⁵⁴ Δ.Β.,1116:74. Από την ομιλία του υπουργού Παιδείας.

²⁹⁵⁵ Ο.π.

²⁹⁵⁶ Ο.π.:80. Από την ομιλία του υφυπουργού Ν. Γκεσούλη.

²⁹⁵⁷ Ο.π.

²⁹⁵⁸ Ο.π.:81. Η αναφορά σε αυτή την περίοδο θα γίνει με έμφαση στη λέξη «τότε» (κάτι που συνεπαγόταν ή οδηγούσε σε αντιδιαστολή με το τώρα). Βλέπουμε εδώ ένα λεκτικό σχήμα που υιοθετείται σε ένα κατεξοχήν πολιτικό κείμενο, με στόχο τη δημιουργία συγκεκριμένων συνειρμών. Συνεπώς, δεν αρκούσε ένας φορέας δράσης να έχει θέσεις, έπρεπε να είναι σε θέση και να τις εκφέρει, να τις «περάσει» στο ενδιαφερόμενο «κοινό». Πολλές φορές, μάλιστα, μια καλά «μελετημένη» εκφορά μπορούσε να υποκαταστήσει τις (ανύπαρκτες) θέσεις.

Φυσικά, οι στρατηγικές αυτές δε συνεπάγονταν κατ' ανάγκη και τη λύση των προβλημάτων στα οποία αναφέρονταν.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. δε θα σταματούσε να κάνει λόγο για «*την οικοδόμηση μακροπρόθεσμα ενός εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο πρέπει να έχει δυναμική, να έχει τη δυνατότητα των αλλαγών, το ίδιο να δημιουργεί όρους ποιότητας και...αποτελεσματικότητας στην Εκπαίδευση*».²⁹⁵⁹ Αυτό προβαλλόταν ως το νέο εκπαιδευτικό μοντέλο, ως ο βασικός άξονας για την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική του 21^{ου} αιώνα. Υπό αυτή την οπτική, υποστήριζε, ότι αποκτά νόημα η συγκρότηση περιφερειακής διοίκησης της εκπαίδευσης, καθώς και η διαμόρφωση δομών επιστημονικής-παιδαγωγικής καθοδήγησης σε περιφερειακό επίπεδο.

Με τις θέσεις αυτές ολοκληρώνεται μια μακρά διαδρομή που είχε αρχίσει από το φθινόπωρο του 1963. Η επανεκτίμηση των ενεργειών της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας της Παιδείας αποτελεί, εκ των πραγμάτων, παρακινδυνευμένο εγχείρημα. Αυτό που επιδιώξαμε ήταν η, σε ορισμένο βαθμό, αντιδιαστολή των θέσεων της με αυτές του οργανωμένου συνδικάτου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.²⁹⁶⁰ Οι θέσεις του ΥΠ.Ε.Π.Θ. έχουν μέγιστο ενδιαφέρον τόσο ως διατύπωση, όσο κι ως περιεχόμενο. Σε αρκετές περιπτώσεις υπήρξαν ασύμπτωτα ανάμεσα στα δύο, καθώς και σε αυτά που στο τέλος υλοποιούνταν με τη μορφή συγκεκριμένων μέτρων. Η «*υποσχεσιολογία*», όρος που θα υιοθετηθεί από τη Δ.Ο.Ε. για να αποδώσει αυτές τις καταστάσεις, αποτελούσε πάντα μεγάλο πειρασμό.

Γι' αυτό έχουμε πολύ συχνά υπαναχωρήσεις ή αμφιταλαντεύσεις του υπουργείου Παιδείας από τις αρχικές του θέσεις. Μπορούσε να συμβεί και το ακριβώς αντίθετο: επιμονή στις απόψεις του. Για παράδειγμα, είναι διάχυτος ο φόβος των ιθυνόντων της Ένωσης Κέντρου ότι αν υπαναχωρούσαν σε κάτι, αυτό θα οδηγούσε στην κατεδάφιση του ν. 4379/1964. Απεναντίας, οι διάδοχοί τους μεταξύ 1965-1967 παρουσιάζουν μεγάλη δεκτικότητα σε πιέσεις.

Οι τρόποι με τους οποίους αντιμετωπίζουν το συγκεκριμένο πρόβλημα (στελεχιακό) και τα σχετικά αιτήματα του συνδικάτου των δασκάλων ποικίλλουν. Αρχικά, ακούν «*μετά προσοχής και κατανόησης*». Παραπέμπουν για επιμέρους πτυχές του σε άλλους υπουργούς (π.χ., οικονομικών). Μία συνήθης τακτική της

²⁹⁵⁹ Δ.Β.,1122:113. Από την ομιλία του υφυπουργού Παιδείας στην 72^η τακτική γενική συνέλευση (24-27/6/2003).

²⁹⁶⁰ Η τελευταία τακτική γενική συνέλευση της ερευνώμενης περιόδου (73^η) πραγματοποιείται από τις 20 έως τις 22/6/2004 (Δ.Β.,1128). Σαν μέτρο σύγκρισης θα αναφέρουμε ότι το σύνολο των εκπροσώπων των πρωτοβάθμιων οργανώσεων (συλλόγων) που συμμετείχαν στις εργασίες της ανερχόταν σε 560.

πολιτικής ηγεσίας είναι η παρεμπόδιση ή η αναβολή της λύσης εξαιτίας διαφόρων αιτίων (π.χ., πρόσφατη ανάληψη καθηκόντων, η ανάγκη διαβούλευσης με τους συνεργάτες της κτλ.). Σε άλλες περιπτώσεις, συνήθως όταν έχουν προηγηθεί κινητοποιήσεις των εκπαιδευτικών, έχουμε τον επιμερισμό του προβλήματος σε άλλα μερικότερα (η «ζούγκλα» των λεπτομερειών).

Στη διάρκεια της Δικτατορίας βασικός στόχος των ιθυνόντων είναι ο εφησυχασμός. Οι υπηρεσιακοί παράγοντες γνωστοποιούν στη Δ.Ο.Ε. μόνο ότι αυτοί ήθελαν να γνωρίζει. Για τις πρώτες δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις η παιδεία είναι υπόθεση όλου του λαού. Η μέριμνα, όμως, για την εκπαίδευση αποτελεί υπόθεση του κράτους. Η παθογένεια της πρώτης θεωρείται κληρονομιά της επταετίας. Ειδικότερα, το ζήτημα της κάθαρσης θα απασχολήσει και το ΥΠ.Ε.Π.Θ. Οι θέσεις του πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα αποδεικνύουν, αν μη τι άλλο, ότι είχε γνώση της κατάστασης. Μεταξύ των ετών 1978 και 1980 υποστηρίζει ένθερμα το θεσμό του επιθεωρητή, διαφωνώντας με τη Δ.Ο.Ε. Μάλιστα, τιμωρεί κάποιους εκπροσώπους της. Σε αρκετές περιπτώσεις αξιοποιεί την τακτική της μετάθεσης, ενώ αναδιπλώνεται όσον αφορά την οικονομική πτυχή αρκετών από τα ζητήματα που απασχολούν τους δασκάλους (σφιχτή εισοδηματική πολιτική μεταξύ 1976 και 1979, πληθωρισμός, β' πετρελαϊκή κρίση).

Μετά το 1981, η επίσημη πολιτεία υιοθετεί στο λόγο της όρους όπως «δημοκρατικός» και «εκδημοκρατισμός». Η παιδεία θα αποκληθεί από την ίδια ευαίσθητος ιδεολογικός μηχανισμός, ενώ κάνει λόγο για συμμετοχική διαχείριση του κράτους. Καθιερώνει το θεσμό του σχολικού συμβούλου, υπογραμμίζοντας ότι σχεδιάστηκε μακριά από εξαρτησιακές σχέσεις, είναι ποιοτικά ανώτερος, αλλά και ευαίσθητος. Τονίζει, ταυτόχρονα, ότι οι επιλογές της στην εκπαίδευση στοχεύουν στην απελευθέρωση της ίδιας και του δασκάλου. Ο τελευταίος τοποθετείται στην πρώτη γραμμή της «κοινωνικής διαδικασίας» (εννοώντας την προσπάθεια μετασχηματισμού της κοινωνίας προς κάποια δικαιότερη μορφή).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 θα στραφεί σε βασικά στοιχεία του ελληνικού πνεύματος/πολιτισμού, καθώς και στη σχέση τους με το εκπαιδευτικό σύστημα («ελληνοκεντρισμός»). Η εκπαίδευση θεωρείται ειδική ανθρώπινη ποιοτική λειτουργία. Στη συζήτηση, με ευθύνη κυρίως του ΥΠ.Ε.Π.Θ., για την αξιολόγηση αναφέρεται στην τελευταία με τον όρο «διαδικασία κοινωνικού ελέγχου». Η προαναφερόμενη συζήτηση διευρύνεται καθώς πλησιάζουμε το 1990, αφού για την

πολιτεία πρόκειται για την πιο δημοκρατική έκφραση κοινωνικής και πνευματικής προαγωγής.

Οι υπηρεσιακοί παράγοντες, κάθε ιστορική περίοδο, απευθύνονται τακτικά στη γενική συνέλευση του συνδικάτου των δασκάλων. Ο πολιτικός τους λόγος για το στελεχιακό οργανώνεται γύρω από τη (θεμελιώδη) σύγκριση του πριν με το τώρα, του τότε με το μετά (η αναδρομή στο παρελθόν ως τακτική οργάνωσης των κάθε φορά λεγομένων). Πολλές φορές, ιδίως μετά το 1995, ο λόγος που αρθρώνουν χρησιμοποιεί όρους από τον αντίστοιχο της Δ.Ο.Ε. Μάλιστα, θα παραδεχτούν κάποιες φορές την ύπαρξη πολιτικών παρεμβάσεων ή εύνοιας κατά τη στελέχωση της εκπαίδευσης.

Το 1995 προβάλλουν ως εκπαιδευτικό ιδεώδες τον *κοινωνικό ανθρωπισμό*. Ταυτόχρονα, υπογραμμίζουν την ανάγκη δημιουργίας όρων ποιότητας και αποτελεσματικότητας για κάθε πλευρά της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι εκπρόσωποι της πολιτείας φαίνεται (από τις θέσεις τους) ότι κατανοούν πλήρως το ρόλο του νομικού πλαισίου, που μπορεί να ευνοεί κάποιους υποψήφιους ή το αντίθετο. Την ίδια χρονική περίοδο το ΥΠ.Ε.Π.Θ. υιοθετεί μία από τις βασικότερες θέσεις της Δ.Ο.Ε. Σύμφωνα μ' αυτή, η αξιοκρατία στη διαδικασία επιλογής στελεχών πηγάζει από την εφαρμογή αντικειμενικών και κοινά αποδεκτών κριτηρίων, αλλά και από την μη αμφισβητούμενη και αποδεκτή σύνθεση των συμβουλίων επιλογής.

Αν εξετάσουμε τον τρόπο που προσεγγίζουν το στελεχιακό οι διαφορετικές πολιτικές ηγεσίες του υπουργείου Παιδείας εντοπίζουμε σημαντικές διαφορές, αλλά και ορισμένες ομοιότητες. Ειδικότερα, από τους Α. Τρίτση, Β. Κοντογιαννόπουλο και Γ. Αρσένη το συγκεκριμένο ζήτημα συνδέεται με την εύρυθμη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, με την προσπάθεια απόδοσης λόγου, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού. Η απαίτηση για ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης θεωρείται ότι περνάει μέσα από το μηχανισμό στελέχωσής της. Αυτός είναι ένας από τους βασικούς λόγους που στη διάρκεια της θητείας τους οι σχέσεις πολιτείας - Δ.Ο.Ε. παρουσίασαν σημαντικές διακυμάνσεις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μέθοδος που επιλέξαμε, το σύστημα των κατηγοριών και τα ερευνητικά ερωτήματα καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό την πορεία της έρευνάς μας. Έτσι, αναζητήσαμε με συστηματικό τρόπο κάθε ένδειξη που θα μπορούσε με σαφήνεια να επιβεβαιώσει ή να αντικρούσει-διαψεύσει τις υποθέσεις μας. Θα πρέπει να προσθέσουμε ότι ανατρέξαμε συχνά στο σύνολο του υλικού,²⁹⁶¹ αναζητώντας το αντιπαράδειγμα, την αρνητική υπόθεση, την ανερμήνευτη ή δυσερμήνευτη περίπτωση. Τα δεδομένα, δηλαδή που θα μπορούσαν να «φωτίσουν» με διαφορετικό τρόπο την ερμηνεία μας.

Τα γραπτά τεκμήρια παρουσιάζουν τη Δ.Ο.Ε. να διεκδικεί, να έχει λόγο στα τεκταινόμενα του εκπαιδευτικού συστήματος. Επανεντάσσεται στην τρίτοβάθμια οργάνωση των δημοσίων υπαλλήλων (Α.Δ.Ε.Δ.Υ.) το 1965, ενισχύοντας τη διαπραγματευτική της ισχύ. Επιπλέον, η περίοδος 1964-1966 χαρακτηρίζεται από πληθώρα συναντήσεων, τόσο με την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, όσο και με το σύνολο του πολιτικού κόσμου της εποχής. Ποτέ άλλοτε, τόσο πριν όσο και μετά τη Δικτατορία, δε θα παρατηρηθεί ανάλογο φαινόμενο.

Πριν η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου ανακοινώσει αναλυτικά το περιεχόμενο της μεταρρυθμιστικής της προσπάθειας θα τοποθετηθεί σε αρκετά σημεία, αλλά και θα την υποστηρίξει με θέρμη. Αναφορικά με το αντικείμενο της εργασίας μας θα εστιάσει σε δύο κυρίως θέματα: α) στο διαγωνισμό επιλογής στελεχών και β) στα πιθανά προφίλ των τελευταίων (μετεκπαιδευμένοι στο πανεπιστήμιο ή όχι). Και στα δύο ζητήματα παρουσιάζει αμφιταλαντεύσεις, θεωρώντας στις περισσότερες των περιπτώσεων τη γραπτή δοκιμασία και τον περιορισμό των υποψηφίων (υποχρεωτικότητα της μετεκπαίδευσης) αρνητικές επιλογές-λύσεις.

Ο ερχομός της Δικτατορίας επηρεάζει άμεσα και το συνδικάτο των δασκάλων. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση αντιμετωπίζει σημαντικές δυσκολίες ήδη από το 1965 και η Δ.Ο.Ε. στρέφεται σε δυναμικές κινητοποιήσεις για να διεκδικήσει τα αιτήματά της (1966), κάτι που είχε να κάνει από τον Ιανουάριο του 1963. Η Δικτατορία θα την «αναδομήσει», ενώ η ίδια θα ευθυγραμμιστεί πλήρως με τα ιδεολογικά, πολιτικά και εκπαιδευτικά της προτάγματα. Ο διαγωνισμός ως επιλεκτική μέθοδος επανέρχεται,

---

²⁹⁶¹ Είναι σημαντικό να επισημάνουμε την απουσία τευχών του Διδασκαλικού Βήματος για ένα μέρος του ομοσπονδιακού έτους 1992-1993.

ενώ οι εκπρόσωποι των δασκάλων κάνουν λόγο για «*αριστίδην*» επιλογή. Το 1973 φαίνεται να κάνει κάποια δειλά βήματα απεγκλωβισμού από τον κυρίαρχο λόγο των συνταγματαρχών, καθώς και τη λογική του κρατικού κορπορατισμού ή του κρατικού συνδικαλισμού καλύτερα. Η αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας θα συνέβαλε αποφασιστικά σε κάτι τέτοιο.

Μέχρι το 1975 ο συνδικαλιστικός λόγος της Δ.Ο.Ε. σχετικά με το ερευνώμενο ζήτημα δε διαθέτει ούτε την αναγκαία ευρύτητα ούτε το απαραίτητο βάθος. Αναφερόταν, κυρίως, στις προαγωγές ή μη των δασκάλων στους διάφορους βαθμούς (συμπεριλαμβανομένων αυτών που οδηγούσαν σε θέση ευθύνης). Τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης επιφέρουν ριζικές αλλαγές στο συνδικάτο (αυτοπροσδιορισμός-«φαντασιακό», εσωτερική λειτουργία, εννοιολογικό οπλοστάσιο-πολιτική / εκπαιδευτική φιλοσοφία, συνδικαλιστικά προτάγματα). Δύο, όμως, θέματα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πορεία του: ο εκδημοκρατισμός του εκπαιδευτικού συστήματος και ο θεσμός του σχολικού συμβούλου. Αυτά θα διαμορφώσουν το σύνολο των αιτημάτων αυτής της περιόδου.

Η Δ.Ο.Ε. αποτελούσε τμήμα μιας κοινωνίας και ενός συστήματος εκπροσώπησης των εργαζομένων που βρισκόταν σε μετάβαση. Η παραταξιακή λογική θα υιοθετηθεί γρήγορα στο εσωτερικό της, ενώ η σύνδεση του συνδικαλιστικού κινήματος με τα πολιτικά κόμματα ήταν εμφανής. Ενδείξεις για κάτι ανάλογο, πριν τη Μεταπολίτευση, δεν έχουμε ή τα κείμενα δεν «επιτρέπουν να διαφανεί» με την παρούσα (μεταπολιτευτική) ένταση. Όσον αφορά τον τρόπο σύνδεσης της συλλογικής έκφρασης των δασκάλων με το κράτος, διαφαίνεται μια προϊούσα «αποσάθρωση» του αυταρχικού κορπορατισμού της προηγούμενης περιόδου (επταετία). Ταυτόχρονα, έχουμε τη σταδιακή μετάβαση σε (ή αντικατάστασή του από) μορφές κρατικού κορπορατισμού.

Από τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης η στάση της απέναντι στον υπάρχοντα διοικητικό μηχανισμό του εκπαιδευτικού συστήματος (επιθεωρητής), όσο και στον τρόπο στελέχωσής του (διαγωνισμός) θα είναι αρνητική. Η σχετική πείρα κατά τη διάρκεια του στρατιωτικού καθεστώτος ήταν τραυματική. Σημαντικό είναι ότι οι διάλογοι επικοινωνίας με το πολιτικό σύστημα, τουλάχιστον με τη μορφή και την ένταση του παρελθόντος, δεν υπάρχουν πια.

Πολύ σύντομα (Μάιος του 1975) αποκτά εσωτερική δημοκρατική λειτουργία. Αμέσως μετά, μαζί με άλλες ομοσπονδίες, θα επιδιώξει κάτι ανάλογο και για την

Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ιδρύοντας τη Σ.Ε.Δ.Ο. Ο εκπαιδευτικός της λόγος γίνεται περισσότερο ριζοσπαστικός και αντανακλά αρκετές παραδοχές-πεποιθήσεις της ελληνικής κοινωνίας της εποχής. Μετά το 1982 μάλιστα, υιοθετεί αρκετούς όρους της μαρξικής ανάλυσης (ταξικότητα της εκπαίδευσης, ισότητα ευκαιριών, κοινωνική δικαιοσύνη, κοινωνική απελευθέρωση, η εκπαίδευση στην υπηρεσία του λαού). Υπό αυτό το φιλοσοφικό, ιδεολογικό και εκπαιδευτικό πρίσμα θα δει την εκπαίδευση στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Μία ακόμη σημαντική αλλαγή σε επίπεδο ερμηνείας ήταν και το γεγονός ότι η πολιτεία παύει να θεωρείται κατ' ανάγκην άμοιρη ευθυνών για όσα συμβαίνουν κατά τη στελέχωση της εκπαίδευσης. Δε βρίσκεται πλέον στο απυρόβλητο, ενώ δε θα θεωρηθεί ότι διαφυλάττει τη νομιμότητα, κάτι που συνέβαινε στο σύνολο σχεδόν των περιπτώσεων πριν το 1974.

Η καθιέρωση των θεσμών του σχολικού συμβούλου και του προϊσταμένου, η κατάργηση του επιθεωρητή και των υπηρεσιακών εκθέσεων εντάσσονται στο προαναφερθέν πλαίσιο. Ο τρόπος με τον οποίο συναρθρώνονται τα οργανωμένα συμφέροντα των εκπαιδευτικών, για την ακρίβεια συνδέονται με το κράτος, παρουσιάζει αρκετά κοινά σημεία με αυτόν του κοινωνικού κορπορατισμού. Δευτερευόντως έχουμε επιβιώσεις και άλλων μορφών, με διαφορετική ένταση κάθε φορά (συντεχνιασμός, πελατειακά δίκτυα, απευθείας (αδιαμεσολάβητες) σχέσεις με το κράτος, λαϊκισμός). Αξιόλογο εύρημα αποτελεί ότι την περίοδο 1981-1985 οι σχέσεις των δύο φορέων δράσης (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Δ.Ο.Ε) χαρακτηρίζονται από συνεργασία και σύμπλευση.²⁹⁶² Ο λόγος του συνδικάτου παρουσιάζεται ανεπτυγμένος σε υψηλό βαθμό, ενώ η πολιτική ηγεσία φαίνεται να ανταποκρίνεται στα αιτήματά του.

Το στελεχιακό εντάσσεται, όπως αναφέραμε παραπάνω, σε μια ευρύτερη προσπάθεια εκδημοκρατισμού του εκπαιδευτικού συστήματος. Η επιλογή των πρώτων σχολικών συμβούλων, η ψήφιση του νόμου-πλαισίου 1566/1985, αλλά κυρίως η εφαρμογή των νέων θεσμών στην πράξη θα αποτελέσουν τη λυδία λίθο για τη Δ.Ο.Ε. Η αλλαγή των σχέσεών της με την πολιτεία γινόταν εμφανής στον ορίζοντα. Μεταξύ των λόγων που οδηγούν στην επανατοποθέτηση του συνδικάτου σε μια σειρά ζητημάτων ήταν: α) η επανάκριση των σχολικών συμβούλων, β) οι σκέψεις για

---

²⁹⁶² Ερμηνεία της απουσίας απεργιακών κινητοποιήσεων των εκπαιδευτικών μετά το 1980.

επαναφορά της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και του εκπαιδευτικού έργου και γ) τα προγράμματα οικονομικής σταθερότητας, που τίθενται σε εφαρμογή μετά το 1985.

Παράλληλα, διαπιστώνουμε αλλαγές στο εσωτερικό του, αλλά και στο περιεχόμενο του εκφερόμενου λόγου του. Έτσι, θα καταψηφιστούν τα πεπραγμένα της διοίκησής του δύο φορές (55η γενική συνέλευση-Ιούνιος 1986, 56η γενική συνέλευση-Ιούνιος 1987). Στην πρώτη περίπτωση μάλιστα η ομοσπονδία θα επανεκλέξει τους εκπροσώπους της.²⁹⁶³ Αυτό που αποκαλυπτόταν ήταν, εκτός από την ύπαρξη ρευμάτων-αντιτιθέμενων ομάδων εντός του συνδικάτου, και κάτι ακόμη. Ο συνδικαλιστικός φορέας των δασκάλων, αφού είχε υιοθετήσει από τη μεταπολίτευση και μετά ως αποκλειστική μορφή εσωτερικής εκπροσώπησης την παραταξιακή εκδοχή, βάδιζε με γοργά βήματα προς την ενηλικίωσή του. Και αυτή φαινόταν να είναι μια ανηφορική διαδικασία.

Οι θέσεις που προβάλλει για την επιλογή στελεχών θα οδηγήσουν πολλές φορές στην παραγωγή συγκροτημένων κειμένων αρχών. Η ομοσπονδία υλοποιεί κάτι τέτοιο για πρώτη φορά το 1982, ενώ θα το επαναλάβει το 1991.²⁹⁶⁴ Ανάλογα κείμενα, με ευρύτερο όμως περιεχόμενο, διαμορφώνονται πριν την ψήφιση των νόμων 309/1976 και 1566/1985.²⁹⁶⁵ Αυτά θα προέρθουν από τη βάση του συνδικάτου, ενώ φιλοδοξούν να συνεξετάσουν κάθε συνιστώσα του αντικείμενου της μελέτης μας. Μία δεύτερη, εξίσου σημαντική διαφορά σε σχέση με την προδικτατορική περίοδο είναι η παγίωση των επιλεκτικών μηχανισμών (οριστική κατάργηση του διαγωνισμού). Επιπλέον, η ομαδοποίηση των επιθυμητών προσόντων-δεξιοτήτων και στη συνέχεια η προσπάθεια αριθμητικής μέτρησής τους. Τέλος, η χρήση συντελεστών βαρύτητας για κάθε κατηγορία προσόντων.

Το πιο αξιοσημείωτο όλων είναι πως ο λόγος της Δ.Ο.Ε. αποκτά διάρκεια και συστηματικότητα. Δεν παρουσιάζει τις αμφιταλαντεύσεις της περιόδου πριν τη μεταπολίτευση. Τα δύο πρώτα, κυρίως, από τα προαναφερόμενα κείμενα (1982, 1991), σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα των επιλογών θα ωθήσουν το συνδικάτο σε περισσότερο λεπτομερείς αναλύσεις. Σταδιακά ο ριζοσπαστικός λόγος, οι «μεγάλες αφηγήσεις» των αρχών της δεκαετίας του 1980 υποχωρούν, μέσα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον (κοινωνικό, εκπαιδευτικό, οικονομικό, πολιτικό).

---

²⁹⁶³ Οι εσωτερικές αυτές τριβές θα προκαλέσουν τη διάσπαση της κυρίαρχης πολιτικής παράταξης αυτής της περιόδου.

²⁹⁶⁴ Στα κείμενα αυτά γίνεται λόγος για *βασικές αρχές* και *άξονες επιλογής*.

²⁹⁶⁵ Επίσης, σημαντικό είναι και το κείμενο που θα παραχθεί από τη Δ.Ο.Ε. για το στελεχιακό τον Ιούνιο του 1994 ως απάντηση σε σχετική πρωτοβουλία του υπουργείου Παιδείας (μετέπειτα π.δ. 398/195).

Η επιλογή του στελεχικού δυναμικού στην εκπαίδευση θα ιδωθεί ως σύστημα, ως συνάρθρωση, ως αλληλεξάρτηση μιας σειράς κομβικών για τους εκπαιδευτικούς εννοιών: της αντικειμενικότητας, της αξιοκρατίας, της δικαιοσύνης, του αδιάβλητου, της σταθερότητας, της διάρκειας, της συναίνεσης, καθώς και των αντίθετών τους.

Η συνεξέταση κάθε φορά της ύπαρξης ή μη αυτών των εννοιών αποτελεί το νέο ερμηνευτικό σχήμα της ομοσπονδίας για το συγκεκριμένο ζήτημα. Τα κείμενα που θα παραγάγει, κυρίως από το 1990 και μετά, χαρακτηρίζονται από την παράλληλη παρουσία των περισσότερων, τουλάχιστον, από αυτούς τους όρους. Η πάροδος του χρόνου, οι έως τότε αναλύσεις και τα δεδομένα των επιλογών φαίνεται να παρείχαν τη σχετική δυνατότητα. Η κατανόηση των διαφόρων πτυχών του θέματος (ανθρώπινος παράγοντας, θεσμικό πλαίσιο, μέθοδοι επιλογής) διέθετε το αναγκαίο βάθος.

Τα τελευταία έτη της δεκαετίας του 1980 και τα πρώτα έτη μετά το 1990 είναι χρόνια εντάσεων. Ταυτόχρονα, όμως, και αποσαφήνισης θέσεων. Έτσι, η αξιολόγηση, που διαγράφει επαναλαμβανόμενους κύκλους, θα απασχολήσει το χώρο της εκπαίδευσης το 1985 και το 1988 (για να επανέλθει με μεγαλύτερη ένταση το 1996-1997). Τόσο αυτές οι περιόδους, όσο και αυτή του 1990-1993 χαρακτηρίζονται από έντονες απεργιακές κινητοποιήσεις, στις οποίες εάν το στελεχιακό δεν αποτελεί το σημαντικότερο αίτημα, είναι αναπόσπαστο κομμάτι του διεκδικητικού πλαισίου του συνδικάτου.

Η ανατροφοδότηση συνδικαλιστικής βάσης-κορυφής συνεχίζεται. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα η σαφής συναίνεση της βάσης θεωρείται απαραίτητο προαπαιτούμενο οποιασδήποτε απόφασης ή στρατηγικής του συνδικάτου.²⁹⁶⁶ Τις προαναφερόμενες περιόδους έχουμε την «επανεμφάνιση» λογικών κρατικού κορπορατισμού ή τουλάχιστον την επιθυμία από μέρους του κράτους να εντάξει τα οργανωμένα συμφέροντα των εκπαιδευτικών σε ανάλογες λογικές διαμεσολάβησης και σύνδεσης με αυτό.²⁹⁶⁷

Οι συνθήκες τώρα είναι ριζικά διαφορετικές. Η ενσωμάτωση του ευρωπαϊκού δικαίου στο ελληνικό και η κύρωση από την ελληνική πολιτεία των διεθνών συμβάσεων 152 και 155 συγκαταλέγονται μεταξύ των παραγόντων που συμβάλλουν στη δημιουργία διαφοροποιήσεων στις σχέσεις μεταξύ των δύο φορέων δράσης. Κάτι

---

²⁹⁶⁶ Για παράδειγμα, πολλές φορές η προκήρυξη απεργίας συνοδεύεται από προηγούμενη απόφαση των πρωτοβάθμιων οργανώσεων (συλλόγων) σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% και την ενυπόγραφη κοινοποίησή της στην ηγεσία του συνδικάτου.

²⁹⁶⁷ Τουλάχιστον αυτή την ερμηνεία δίνουν οι εκπαιδευτικοί.

εξίσου, αν όχι περισσότερο σημαντικό: οι μετατοπίσεις στο εσωτερικό του συνδικάτου. Δηλαδή ο περιορισμός της έντασης της παραταξιακής εκπροσώπησης των μελών του. Το τελευταίο, από ορισμένους αναλυτές ερμηνεύεται ως απαρχή της αυτονόμησης του συνδικαλιστικού κινήματος από τον περισσότερο ή λιγότερο σφικτό εναγκαλισμό του από το πολιτικό σύστημα.

Επιπλέον, αλλά όχι ήσσονος σημασίας, ο χώρος της εκπαίδευσης κατά κύριο λόγο από το 1998 και μετά, αλλά και άλλοι κοινωνικοί/εργασιακοί χώροι χαρακτηρίζονται από την ανάδυση λογικών εξαρθρωμένου και ανταγωνιστικού κορπορατισμού. Υπό αυτές τις συνθήκες διαμεσολάβησης η σχέση κράτους-οργανωμένων συμφερόντων παρουσιάζει δύο κυρίως χαρακτηριστικά: α) επιτυγχάνεται η συναίνεση χωρίς κατ' ανάγκην την ύπαρξη εντάσεων ή σύγκρουσης (μείωση του βαθμού πίεσης/διεκδίκησης από τη μεριά των συνδικάτων, χωρίς τα τελευταία ή οι θέσεις τους να είναι αποδυναμωμένα), β) το πολιτικό πεδίο δύναμης δε φαίνεται να προκρίνει κρατικές μορφές κορπορατιστικού ελέγχου των συνδικάτων (μείωση του βαθμού ελεγκτικότητας του κράτους πάνω στα συνδικάτα ή, τουλάχιστον, αν αυτή υπάρχει, δεν ερμηνεύεται (από τα συνδικάτα, τους κοινωνικούς εταίρους ή το ίδιο το κράτος) με κάποια από τις λογικές του κορπορατισμού). Πρόκειται για ένα σύστημα σε μετάβαση, υπό διαμόρφωση, ιδίως για τις πρόσφατες δεκαετίες.

Στο τέλος του 20ου αιώνα η Δ.Ο.Ε. καλείται, για μια ακόμη φορά, να δράσει σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Το ερμηνευτικό σχήμα που αναφέραμε παραπάνω, με το οποίο συνεξέταζε την ύπαρξη, ή το αντίθετο, την απουσία κάποιων κρίσιμων (γι' αυτήν) σταθερών και στα τρία στάδια της επιλογής (νομική παραγωγή, διαδικασία επιλογής, επιλεκτικά αποτελέσματα) παραμένει αλώβητο. Θα ενισχυθεί περαιτέρω με νέους όρους όπως η πιστοποίηση προσόντων και δεξιοτήτων, η ανάδειξη των ποιοτικών στοιχείων τόσο των υποψήφιων στελεχών, όσο και του εκπαιδευτικού συστήματος γενικότερα.

Καθώς η περίοδος που μελετάμε φτάνει στο τέλος της, τα δεδομένα της έρευνας θα μας δώσουν μία ακόμη ένδειξη, ένα ακόμη εύρημα: μετά την πάροδο αρκετών δεκαετιών αρχίζει στο εσωτερικό του συνδικάτου να γίνεται ξανά λόγος για τη χρησιμότητα μιας γραπτής δοκιμασίας των υποψήφιων στελεχών. Συμπληρωματικά, ανανεώνεται η συζήτηση για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών, καθώς και για τη σύνδεσή της με τους επιλεκτικούς μηχανισμούς. Για

την τελευταία ειδικά, η προαναφερόμενη συζήτηση δε θα σταματήσει από το 1982 και μετά.

Για να αναφερθεί κάποιος στα ευρήματα της συγκεκριμένης εργασίας απαιτείται να ανατρέξει στο θεωρητικό της πλαίσιο, στα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιεί, αλλά και στα ερευνητικά ερωτήματα-υποθέσεις στα οποία επιδιώκει να απαντήσει. Το ερευνητικό δηλαδή πλαίσιο θα πρέπει να αναμετρηθεί, να αντιπαραβληθεί με τα αποτελέσματά του.

Ειδικότερα, όσον αφορά την *1^η υπόθεση εργασίας*, τα δεδομένα που αντλήσαμε από τα κείμενα φαίνεται να την υποστηρίζουν σε όλα τα χρονικά διαστήματα-υποπεριόδους της μελέτης μας (1964-1965, 1965-1967, 1974-1980, 1981-1985, 1986-1990, 1990-1993, 1993-1995, 1995-1997, 1997-1998, 1999-2004). Εξαίρεση αποτελεί το διάστημα της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974) για προφανείς λόγους. Η Δ.Ο.Ε. επιδιώκει την αποφασιστική συμμετοχή της στα εκπαιδευτικά πράγματα. Αυτή εκφράζεται τόσο μέσα από διαρκή αιτήματα που αφορούν την ίδια ως συνδικάτο, όσο κι από την υιοθέτηση αυτών που αποτελούν (τα) διακυβεύματα σε κάθε μια από τις παραπάνω περιόδους της ιστορίας του εκπαιδευτικού μας συστήματος.

Θα παραγάγει θέσεις για το στελεχιακό, οι οποίες σε ορισμένες περιπτώσεις δε θα έρθουν αντανακλαστικά σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες του υπουργείου Παιδείας, αλλά προηγούνται. Η τελευταία διαπίστωση είναι ιδιαίτερα εμφανής μετά το 1980. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να λεχθεί με βεβαιότητα, τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα πριν το 1974. Για την ακρίβεια, στη συγκεκριμένη περίπτωση οι τοποθετήσεις της δε διαθέτουν την ακρίβεια και την πληρότητα των μεταπολιτευτικών χρόνων.

Ο λόγος της είναι σε σημαντικό βαθμό επεξεργασμένος επιδιώκοντας κάθε φορά τη συνεξέταση κάθε πιθανής συνιστώσας του προβλήματος. Το βασικό κορμό των παραδοχών της για τη στελέχωση της εκπαίδευσης θα τον χαρακτηρίσουν η συνέχεια και η διάρκεια. Οι απόψεις της δεν εγκλωβίζονται σε φιλοσοφικά-ιδεολογικά στεγανά, αλλά διατηρώντας την προηγούμενη προϋπόθεση παρουσιάζουν εξελισμότητα.²⁹⁶⁸ Προσαρμόζονται, δηλαδή στα δεδομένα κάθε εποχής, στο κοινωνικό, πολιτικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον με το οποίο καλείται να

---

²⁹⁶⁸ Για παράδειγμα δεν είχε λόγο να μιλά για επιλεκτικές πρακτικές του παρελθόντος (εφόσον είχαν καταργηθεί) ή να μην εμπλουτίζει/ανανεώνει τα αιτήματά της με τις αναζητήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος και του κοινωνικού σχηματισμού της εποχής της.

αναμετρηθεί. Κατά κύριο λόγο όμως στο θέμα του διαγωνισμού, του προφίλ των υποψηφίων (μετεκπαιδευμένοι ή και μη μετεκπαιδευμένοι, απαραίτητα χρόνια υπηρεσίας), και δευτερευόντως της αξιολόγησης θα παρουσιάσει αμφιταλάντευση. Γι' αυτό η *1^η υπόθεση εργασίας* δεν επιβεβαιώνεται στις προηγούμενες περιπτώσεις.

Σημαντικό είναι ότι τα δεδομένα αναδεικνύουν με ενάργεια τις ανταλλαγές (συμβόλων, πληροφόρησης, ερμηνειών, αποφάσεων) ανάμεσα στην κορυφή και στη βάση του συνδικάτου. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα μέσω έντονων διαφωνιών ή ασύμπτωτου μεταξύ των δύο άκρων της συνδικαλιστικής πυραμίδας. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις: α) η διαφωνία αρκετών μελών του συνδικάτου με την ηγεσία του για τις προαγωγές στο βαθμό του διευθυντή και η χωριστή παρέμβασή τους στην πολιτική ηγεσία (1965-1966),²⁹⁶⁹ β) η καταψήφιση των πεπραγμένων και η αλλαγή ηγεσίας κατά τη δεκαετία του 1980, γ) η αποδελτίωση των απόψεων των μελών αρχικά και η συστηματική συγκέντρωσή τους από το διοικητικό όργανο για πληθώρα πτυχών του στελεχιακού, η ψήφιση πλήρους σχεδίου-πρότασης για το συγκεκριμένο ζήτημα, και στη συνέχεια, η αυτούσια κοινοποίησή του στην πολιτική ηγεσία,²⁹⁷⁰ δ) η ενεργοποίηση της προηγούμενης διαδικασίας σε αρκετές περιπτώσεις στη λήψη απόφασης για την προκήρυξη απεργίας, ε) η ανάπτυξη και η ενίσχυση των γενικών συνελεύσεων και του συλλογικού οργάνου της ολομέλειας των προέδρων, στ) η διαμόρφωση, τις περισσότερες φορές, ανοιχτού (για τα μέλη του συνδικάτου) διεκδικητικού πλαισίου και προγράμματος δράσης.

Η ισχύς του κράτους και των αποφάσεων του πολιτικού συστήματος στα ζητήματα της στελέχωσης της εκπαίδευσης είναι καταλυτική. Αυτό ενισχύει τις παραδοχές της *3^η υπόθεσης εργασίας*. Το πολιτικό πεδίο δύναμης διαθέτει την νομιμοποιημένη δυνατότητα παρέμβασης στα περισσότερα από τα στάδια της διαδικασίας επιλογής. Το σημαντικότερο όλων: μπορεί να καθορίζει τη νομική παραγωγή, η οποία με τη σειρά της ρυθμίζει το συγκεκριμένο ζήτημα σε μεγάλο βαθμό.

Η ένταξη των σχέσεων των δύο φορέων (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Δ.Ο.Ε.) σε κορπορατιστικές λογικές διαμεσολάβησης συμφερόντων απαιτεί περαιτέρω

---

²⁹⁶⁹ Μία ανάλογη περίπτωση ήταν η διαφωνία εποπτικού και διοικητικού συμβουλίου της ομοσπονδίας το καλοκαίρι του 1965, με το πρώτο να κατηγορεί το δεύτερο ότι με τις επιλογές του «ουδέν θετικόν αποτέλεσμα επετεύχθη».

²⁹⁷⁰ Η συγκεκριμένη διαδικασία ακολουθείται και για αρκετά άλλα θέματα. Για παράδειγμα, το 1980 η πολιτεία θα παρουσιάσει σχέδιο νόμου για τις παιδαγωγικές ακαδημίες το οποίο δεν τις μετέτρεπε σε παιδαγωγικά τμήματα, όπως επιθυμούσαν οι δάσκαλοι. Η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. θα υποβάλλει το νομοσχέδιο προς έγκριση στους κατά τόπους συλλόγους και θα προσανατολίσει τη δράση της με βάση τις αποφάσεις τους.

επεξεργασία. Και αυτό γιατί τα ευρήματα την επιβεβαιώνουν εν μέρει. Βασικοί ερευνητικοί λόγοι που επιβάλλουν τη σχετική επιφύλαξη είναι κυρίως οι ακόλουθοι: α) οι απόψεις περί κορπορατισμού στην Ελλάδα είναι αντικρουόμενες (δεν έχει ειπωθεί η «τελευταία λέξη» από τους ερευνητές), β) μία από τις βασικές παραδοχές του κορπορατισμού είναι το λεγόμενο *τριμερές σχήμα* (κράτος - εργοδότες - εργαζόμενοι), κάτι που στην εκπαίδευση διαφέρει (οι δύο πρώτοι παράγοντες συμπίπτουν), αποτελώντας μια ιδιαιτερότητα που απαιτείται να λαμβάνεται υπόψη κάθε στιγμή, γ) η επεξεργασία των εκδοχών του εξαρθρωμένου και του ανταγωνιστικού κορπορατισμού είναι περιορισμένη (συνεπώς και η ερμηνευτική τους εμβέλεια), δ) η πρόταξη των επιλογών του κράτους στο στελεχιακό δε συνεπάγεται κατ' ανάγκη τον κορπορατιστικό «χειρισμό» ή την εξασφάλιση της συναίνεσης της Δ.Ο.Ε. (εκτός από τη σαφή περίπτωση της επταετίας). Η τελευταία εκδοχή προσιδιάζει περισσότερο σε λογικές κρατισμού, παρά στις κορπορατιστικές αντίστοιχες. Τέλος, το πεδίο έρευνας γίνεται περισσότερο πολύπλοκο εξαιτίας των «επιβιώσεων» σε κάθε περίοδο άλλων λογικών άρθρωσης συμφερόντων (συντεχνιασμός, πελατειακές σχέσεις).

Οι επισημάνσεις αυτές, οι οποίες απορρέουν από τα δεδομένα μας, μας οδηγούν στην παραδοχή της μερικής επιβεβαίωσης της 3^{ης} υπόθεσης εργασίας. Η προσπάθεια διαφύλαξης του ερευνητικού εγχειρήματος απαιτεί την περαιτέρω εξέταση της πλευράς αυτής. Επιπλέον, την πιθανή συλλογή πρόσθετων δεδομένων και τη διαμόρφωση νέων / διαφορετικών αναλύσεων, προκειμένου να σχηματίσουμε μια πιο σαφή εικόνα για τα συνδικάτα των εκπαιδευτικών της χώρας μας, αλλά και για το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

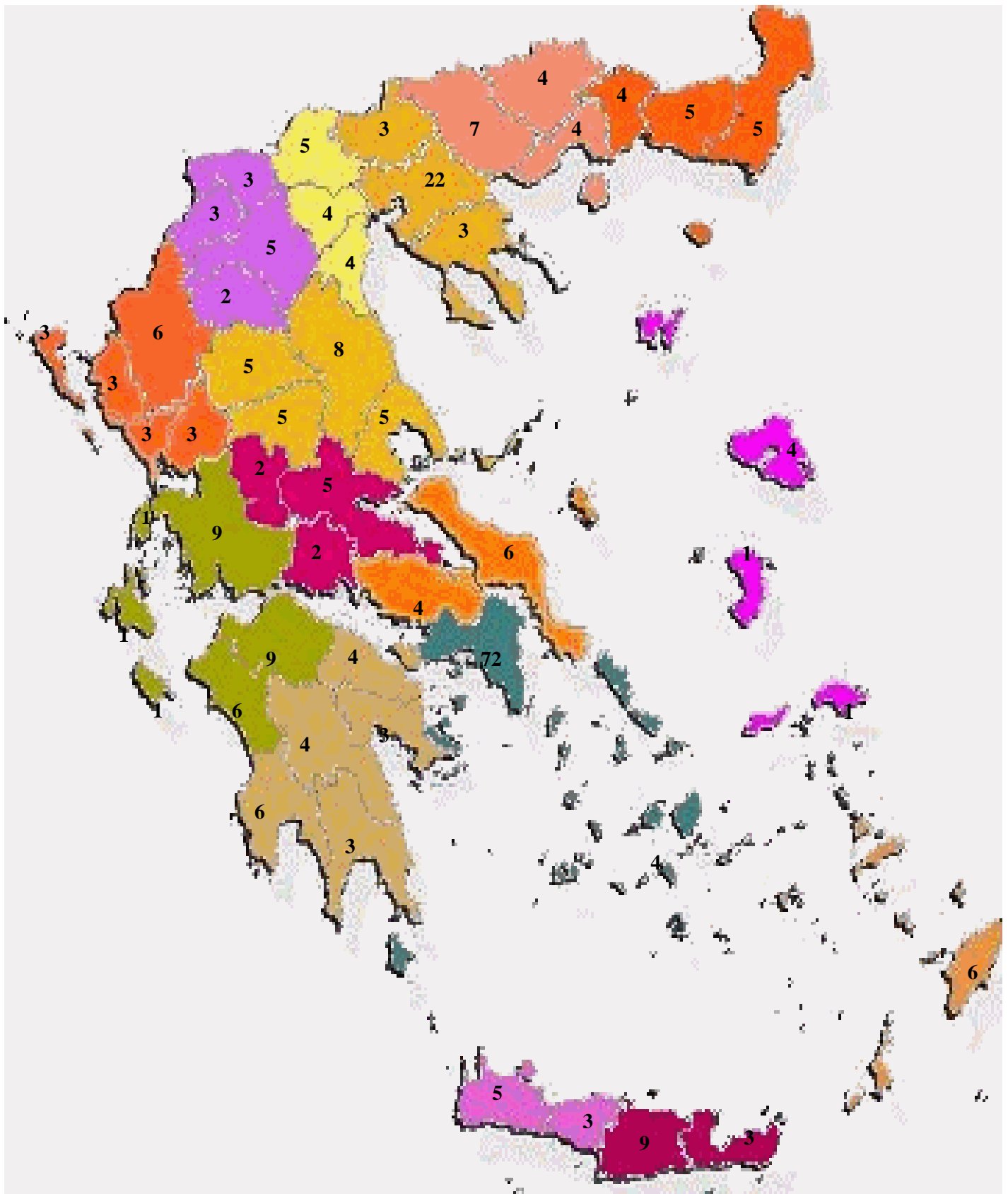
Πίνακας 32

Το σύνολο των καταγραφών κατά κατηγορία

Δομή και οργάνωση της εκπαίδευσης	
Περιφερειακή εποπτεία και διοίκηση	68
Επιθεωρητής	84
Γενικός επιθεωρητής	37
Σχολικός σύμβουλος	160
Προϊστάμενος	67
Διευθυντής	324
Υποψήφιος	
Σπουδές / προσόντα	66
Υπηρεσιακή ηλικία	57
Μοριοδότηση	18
Βιολογική ηλικία	6
Αξιολόγηση	82
Δυνατότητες τοποθέτησης	64
Όργανο επιλογής	
Είδος συμβουλίου	70
Σύνθεση / λειτουργία	99
Υπηρεσιακοί παράγοντες	16
Πανεπιστημιακοί	13
Εκπαιδευτικοί	4
Εκπρόσωποι της Δ.Ο.Ε.	56
Νομικοί	11
Δευτεροβάθμιο όργανο	21
Διαδικασία επιλογής	
Υπηρεσιακός φάκελος	37
Υπηρεσιακές εκθέσεις	4
Διαγωνισμός	71
Συνέντευξη / πρακτικά συμβουλίου επιλογής	73
Προσφυγές / ενστάσεις	53
Επανάκριση	62
Προσωρινή αναπλήρωση	73
Στέλεχος	
Μονιμότητα / θητεία	91
Διάρκεια θητείας	17
Επιμίσθιο	176
Επιμόρφωση / μετεκπαίδευση	36
Μεταθέσεις / υπηρεσιακές μεταβολές	133
Διοικητική ή άλλη υποστήριξη	81
Αριθμός στελεχών - αναλογία στελέχους/ υφισταμένων	53
Αρμοδιότητες / καθήκοντα	172

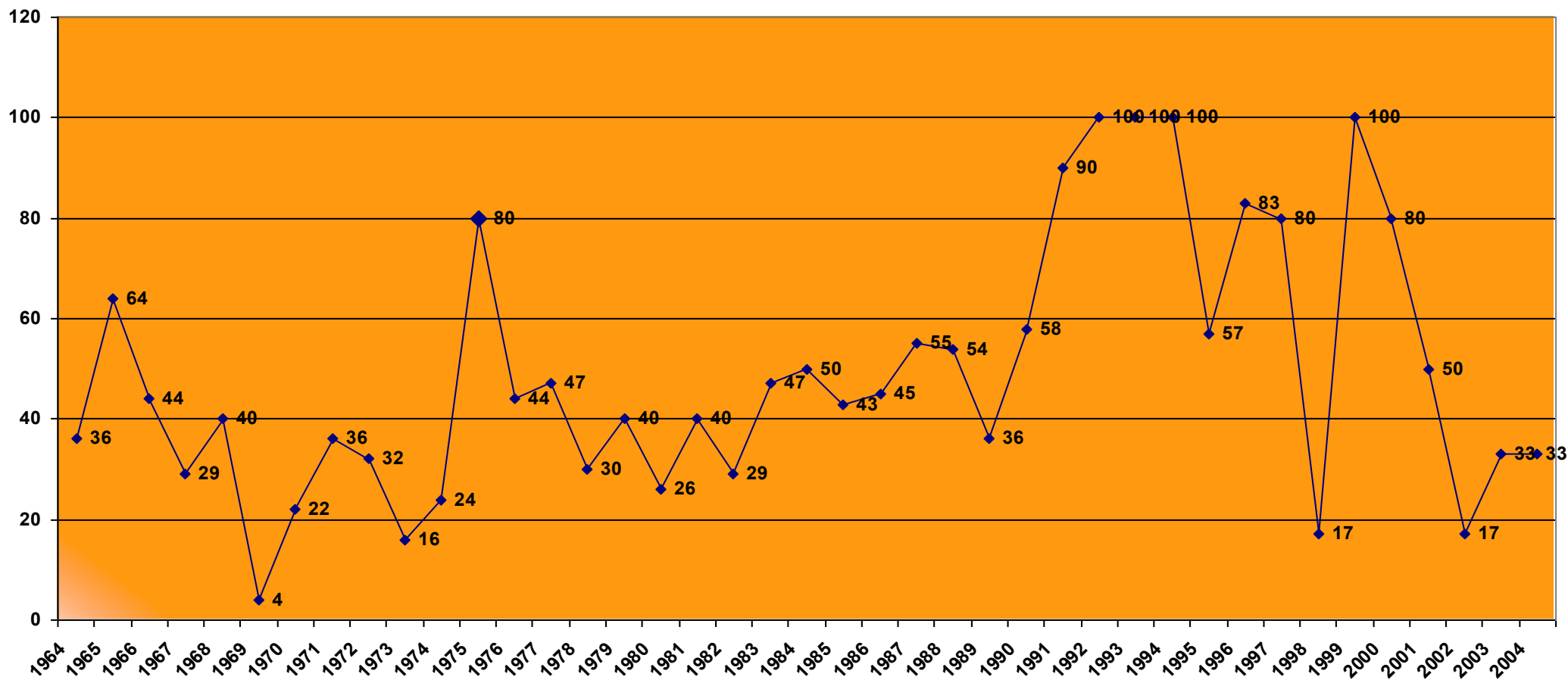
Πλαίσιο επιλογής	
Δημοκρατικότητα	112
Σταθερότητα / διάρκεια	28
Αδιάβλητο	87
Συναίνεση	43
Διαφάνεια	107
Αντικειμενικότητα	231
Αποτελέσματα επιλογής	
Αξιοκρατία	250
Ημετεροκρατία	39
Κομματισμός	89
Κάθαρση	64
Κοινωνική δικαιοσύνη	145
Παρεμπόδιση ή μη ολοκλήρωση επιλογών	32
Δ.Ο.Ε. και επιλογές	
Κείμενα	291
Παραστάσεις / συναντήσεις με το ΥΠ.Ε.Π.Θ.	127
Διαμαρτυρίες / απεργιακές κινητοποιήσεις	65
ΥΠ.Ε.Π.Θ.	187
ΣΥΝΟΛΟ	4.352

Αριθμός σχολικών συμβούλων κατά νομό (ΥΠ.Ε.Π.Θ.,2011)

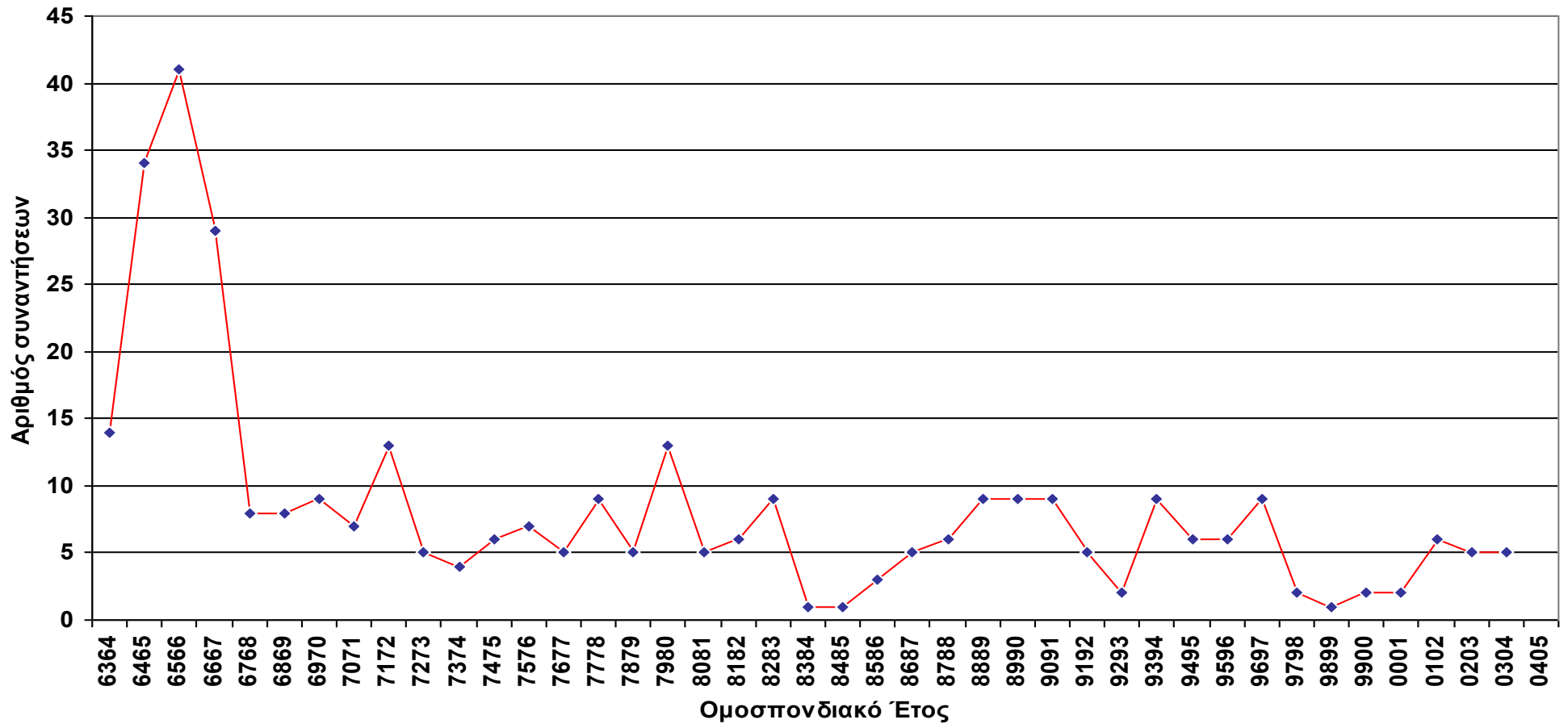

Ποσοστιαία αναλογία των τευχών που αναφέρονται στην επιλογή στελεχών σε σχέση με το σύνολο των τευχών ανά έτος

Συνολικός αριθμός συναντήσεων με το ΥΠΕΠΘ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΓΕΝΙΚΑ

Αλεξανδρόπουλος, Σ., *Συλλογική δράση και αντιπροσώπευση συμφερόντων πριν και μετά τη μεταπολίτευση στην Ελλάδα*, Έκδοση α΄, Κριτική, Αθήνα, 2010.

Αποστολόπουλος, Τ. – Κορυφίδης, Χ., *Τα συνέδρια της Α.Δ.Ε.Δ.Υ. 1926-2001. Τάσεις-Θέσεις-Πρόσωπα*, τόμος 1^{ος}, Α.Δ.Ε.Δ.Υ. – Τμήμα Ευρωπαϊκών Θεμάτων, Αθήνα, 2004.

Erne, R., «Συνδικαλιστικό κίνημα: φορέας ευρω-εκδημοκρατισμού, ευρω-τεχνοκρατίας ή (επαν-)εθνικοποίησης;» στο Μοσχονάς, Α. – Κονιόρδος, Σ., *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και εργασιακές σχέσεις. Προβληματισμοί και αναζητήσεις σε εθνικό και διευρωπαϊκό πεδίο*, Έκδοση α΄, Gutenberg, Αθήνα, 2004, σ.σ. 301-323.

Ιωάννου, Χ., *Μισθωτή απασχόληση και συνδικαλισμός στην Ελλάδα*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1989.

Ιωάννου, Χ., *Ευρωπαϊκή ενοποίηση και εργασιακές σχέσεις. Επαγγελματικές οργανώσεις και σύγκλιση*, Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων, Αθήνα, 1996.

Κασιμάτη, Κ. (επιμ.), *Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα στο τέλος του 20^{ου} αιώνα*, Gutenberg, Αθήνα, 1997.

Κατσανέβας, Θ., *Εργασιακές σχέσεις στην Ελλάδα*, Κ.Π.Ο.Ε., Αθήνα, 1983.

Κατσανέβας, Θ., *Το σύγχρονο συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα*, Έκδοση β΄, Αιχμή, Αθήνα, 1985.

Κιούκias, Δ., *Οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα. Ενσωμάτωση και πρόσβαση στο κράτος σε συγκριτική προοπτική*, Εξάντας, Αθήνα, 1994.

Ζαμπάρλουκου, Σ., *Κράτος και εργατικός συνδικαλισμός στην Ελλάδα, 1936-1990*, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.

Κουζής, Ι., «Ο ρόλος του κράτους στη διαμόρφωση των συλλογικών εργασιακών σχέσεων και οι επιπτώσεις του στο συνδικαλιστικό κίνημα» στο Σπανού, Κ.(επιμ.), *Κοινωνικές διεκδικήσεις και κρατικές πολιτικές*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1995.

Κουζής, Ι., *Τα χαρακτηριστικά του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος. Αποκλίσεις και συγκλίσεις με τον ευρωπαϊκό χώρο*, Gutenberg, Αθήνα, 2007.

Κουκουλές, Γ., - Τζαννετάκος, Β., *Συνδικαλιστικό κίνημα 1981-1986. Η μεγάλη ευκαιρία που χάθηκε*, Έκδοση α΄, Οδυσσέας, 1986.

Κουκουλές, Γ., *Για μια ιστορία του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος: Εισαγωγή στην παιδαγωγική της ιστορικής έρευνας*, Έκδοση β΄, Οδυσσέας, Αθήνα, 1994.

Κουκουλές, Γ., *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα και ο μύθος του Σίσυφου: 1964-1966*, Οδυσσέας, Αθήνα, 2000.

Κραβαρίτου-Μανιτάκη, Γ., «Οι εργασιακές σχέσεις στην Ελλάδα», στο *Les Temps Modernes, Η Ελλάδα σε εξέλιξη*, Εξάντας, Αθήνα, 1986, σ.σ. 287-306.

Λιάσκος, Γ., *Η ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των δημοσίων υπαλλήλων*, Αθήνα, 1992.

Μαυρογορδάτος, Γ., *Μεταξύ Πιτυοκάμπη και Προκρούστη. Οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα*, Α΄ επανέκδοση, Οδυσσέας, Αθήνα, 1998.

Μητρόπουλος, Α., *Το 1992 και το εργατικό κίνημα. Η επικαιρότητα της εργατικής συμμετοχής και αυτοδιαχείρισης σήμερα*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα, 1989.

Μοσχονάς, Α. (επιμ.), *Ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*, Τυπωθήτω-Δαρδανός, Αθήνα, 2003.

Μοσχονάς, Α. – Κονιόρδος, Σ., *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και εργασιακές σχέσεις. Προβληματισμοί και αναζητήσεις σε εθνικό και διευρωπαϊκό πεδίο*, Έκδοση α΄, Gutenberg, Αθήνα, 2004.

Μουδόπουλος, Σ., «Από το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι στο δικαίωμα της εργασίας και στη συνδικαλιστική ελευθερία» στο *Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Τα δικαιώματα στην Ελλάδα 1953-2003. Από το τέλος του εμφυλίου στο τέλος της μεταπολίτευσης*, (επιμέλεια: Τσαπόγας, Μ. – Χριστόπουλος, Δ.), Έκδοση α΄, Καστανιώτης, Αθήνα, 2004, σ.σ. 244-253.

Molina, O., «Συντονισμός, πολιτική αλλαγή και θεσμοί μισθολογικής ρύθμισης: Η Ιταλία και η Ισπανία στην πορεία προς την ΟΝΕ» στο Μοσχονάς, Α. (επιμ.), *Ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*, Τυπωθήτω-Δαρδανός, Αθήνα, 2003.

Παλαιολόγος, Ν., *Συνδικάτα και μισθωτοί εργαζόμενοι. Το πρόβλημα της συγκρότησης και εκπροσώπησης των συμφερόντων των μισθωτών από τα ελληνικά συνδικάτα*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1991.

Παλαιολόγος, Ν., *Εργασία και Συνδικάτα στον 21^ο Αιώνα*, ΙΝΕ, Αθήνα, 2006.

Πετρινώτη, Ξ., *Κράτος και εργασιακές σχέσεις. Η πολιτική οικονομία των εργασιακών σχέσεων*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1985.

Πετρινώτη, Ξ., «Κράτος, εργασιακές σχέσεις και κοινωνική πολιτική: Σε αναζήτηση μιας νέας ισορροπίας;» στο Γετίμης, Π. & Γράβαρης, Δ., *Κοινωνικό Κράτος και κοινωνική πολιτική: Η σύγχρονη προβληματική*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1993.

Σεφεριάδης, Σ., «Διεκδικητικό κίνημα και Πολιτική: Ο Ελληνικός Συνδικαλισμός πριν τη Δικτατορία (1962-1967)», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 12, 11/1998, σ.σ. 5-34.

Τζεκίνης, Χ., *1870-1987. Το Εργατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα στην Ελλάδα*, Γαλαίος, Αθήνα, 1987.

Φακιάλας, Ρ., *Ο εργατικός συνδικαλισμός στην Ελλάδα. Οικονομική ανάλυση των βασικών δραστηριοτήτων, οργανωτικά προβλήματα, θέματα συνδικαλιστικής πολιτικής*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1978.

Χαρίσης, Α., «Τα εργατικά συνδικάτα στο ελληνικό πολιτικό σύστημα» στο Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών, *Πλευρές του νομικοπολιτικού εποικοδομήματος στην Ελλάδα, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα, 1997, σ.σ. 229-245.

Χατζηβασιλείου, Ο., *Συνδικαλισμός και κοινωνική αντίδραση (1947-1987)*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1987.

ΕΡΓΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Αθανασιάδης, Χ., *Η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας στο Μεσοπόλεμο. Η ίδρυση και η πορεία της*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα, 1999.

Ανδρέου, Α., *Όψεις του συνδικαλισμού των δασκάλων, -σών (1872-1927)*, Νέα Σύνορα-Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1995.

Αποστολόπουλος, Τ., *Οι δυνάμεις εργασίας στην εκπαίδευση και στο δημόσιο τομέα. Η πορεία της συνδικαλιστικής οργάνωσης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μέχρι το 2010*, Καμπύλη Α.Ε.Β.Ε., Πάτρα, 2011.

Βαλσαμόπουλος, Ν., *Ιστορία του δασκαλικού συνδικαλισμού*, Εκπαιδευτική Επικοινωνία, Λάρισα, 1983.

Βασιλού-Παπαγεωργίου, Β., *Το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα. Ο ρόλος της Ο.Λ.Μ.Ε. και της Δ.Ο.Ε. στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976*, Έκδοση α΄, Πατάκης, Αθήνα, 1996.

Δ.Ο.Ε., *Διδασκαλικό Βήμα*, τεύχη 521 (1963) – 1128 (2004).

Δούκας, Χ., *Εκπαιδευτική πολιτική και εξουσία. Η περίπτωση της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών (1982–1994)*, Έκδοση β΄, Γρηγόρης, Αθήνα, 2000.

Ζαμπέτα Ε., *Η εκπαιδευτική πολιτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση 1974-1989*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1994.

Καϊρης, Α., *Συγκριτική αποτίμηση των θέσεων και της στάσης των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας (Ο.Λ.Μ.Ε. – Ο.Ι.Ε.Λ.Ε) σε*

εκπαιδευτικά ζητήματα κατά την περίοδο 1974-2001, Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, 2004.

Κατσαντώνης, Γ., *Οι δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία*, Σύγχρονη Εποχή, 1981.

Μπάκας, Θ., *Εκπαιδευτική πολιτική και συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα μετά το 1974*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Π.Τ.Δ.Ε. Αθηνών, Αθήνα, 2001.

Νίκα, Α., *Το συνδικαλιστικό κίνημα των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης (Ο.Λ.Μ.Ε.)*, Αθήνα, 1983.

Παπαδούρης, Π., *Η επίδραση του εκπαιδευτικού λόγου της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος ως ομάδας συμφερόντων στον κρατικό εκπαιδευτικό λόγο κατά την περίοδο 1946-1967*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα, 2004.

Πηγιάκη, Π., *Εκπαιδευτική πολιτική και απεργία διαρκείας. ΟΛΜΕ, 1993-1997. Στρατηγικές εξουσίας και ιδεολογικά σύμβολα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000.

Τουλούπης, Φ., *Για τη δημοκρατία στη δημοτική εκπαίδευση*, Σμυρنيωτάκης, Αθήνα, 1985.

Τουλούπης, Φ., *Οι αγώνες των δασκάλων κατά τον 20^ο αιώνα και η προσφορά τους. Σύντομη ιστορική αναδρομή*, Αυτοέκδοση, Αθήνα, 2001.

Σαλτερής, Ν., *Εκπαιδευτικές ομοσπονδίες και εκπαιδευτική ιδεολογία: Ελλάδα 1974-1989*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1998.

Χοντολίδου, Ε., *Η συζήτηση για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (1976-1981). Κριτική και θέσεις των κομμάτων και των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1987.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ – ΟΜΑΔΕΣ ΠΙΕΣΗΣ – ΙΔΕΟΤΥΠΟΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Αλεξανδρόπουλος, Σ., *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*, τόμος 1^{ος}, Κριτική, Αθήνα, 2001.

Ball, A., & Peters, G., *Σύγχρονη πολιτική διακυβέρνηση. Εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη*, (μετάφραση: Λάβδας, Κ.), Παπαζήσης, Αθήνα, 2001.

Bale, T., *Πολιτική στις χώρες της Ευρώπης. Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και αλληλεπίδρασεις*, (μετάφραση: Μπαρουζής, Γ.), Έκδοση α', Κριτική, Αθήνα, 2011.

Berstein, S., *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα*, (μετάφραση: Στροϊκού, Η. – Βόικου, Σ.), Έκδοση γ΄, Ποιότητα-Hachette, Αθήνα, 2004.

Γράβαρης, Δ., *Εκπαίδευση και πολιτική οικονομία. Αρχές εκπαιδευτικής πολιτικής στους A. Smith, J.T.Mill και A.Marshall*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1994.

Carnoy, M., *Κράτος και πολιτική θεωρία*, Οδυσσέας (επιμέλεια: Γράβαρης, Δ.), Αθήνα, 1990.

Della Porta, D. – Diani, M., *Κοινωνικά Κινήματα. Μια εισαγωγή*, (μετάφραση: Γιαταγάνας, Ξ.), Έκδοση α΄, Κριτική, Αθήνα, 2010.

Δεμερτζής, Ν. (επιμ.), *Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα*, Έκδοση β΄, Οδυσσέας, Αθήνα, 1995.

Δερτιλής, Γ., *Λερναίον κράτος*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2000.

Διαμαντούρος, Ν., *Πολιτισμικός δυϊσμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης*, (μετάφραση: Σωτηρόπουλος, Δ.), Έκδοση α΄, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2000.

Gareth, M., *Οι όψεις της οργάνωσης. Εισαγωγή στις θεωρίες οργάνωσης και διοίκησης*, (μετάφραση: Γιαμαλίδου, Μ.), Καστανιώτης, Αθήνα, 2000.

Heywood, A., *Εισαγωγή στην πολιτική*, Έκδοση ε΄, (μετάφραση: Καράμπελας, Γ.), Πόλις, Αθήνα, 2006.

Hoffman, J., *Πέραν του κράτους*, (μετάφραση: Μπαμπασάκης, Ι.), Στάχυ, Αθήνα, 1997.

Hix, S., *Το πολιτικό σύστημα της ευρωπαϊκής ένωσης*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2005.

Κοντιάδης, Ξ. & Ανθόπουλος, Χ. (επιμ.), *Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος; Παπαζήσης*, Αθήνα, 2008.

Κοντογιώργης, Γ., *Πολιτικό σύστημα και πολιτική*, Πολύτυπο, Αθήνα, 1985.

Κοτζιάς, Ν., *Κράτος και πολιτική. Η διαλεκτική του κράτους*, τόμος 1^{ος}, Νέα Σύνορα–Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1993.

Κυπριανός, Π., *Δημόσιο Ενδιαφέρον και Κοινωνική Αξία της Πολιτικής*, Πλέθρον, Αθήνα, 1997.

Kymlicka, W., *Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας*, (μετάφραση: Μολύβας, Γ.), Έκδοση ε΄, Πόλις, Αθήνα, 2009.

Λάβδας, Κ., *Συμφέροντα και πολιτική. Οργάνωση συμφερόντων και πρότυπα διακυβέρνησης*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2004.

Λάβδας, Κ., «Πολιτική ανάλυση, εκπαιδευτική πολιτική και ομάδες συμφερόντων: Θεωρητικές επισημάνσεις και πλαίσια ανάλυσης πολιτικών», στο Γράβαρης, Δ. – Παπαδάκης, Ν. (επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική. Μεταξύ Κράτους και Αγοράς*, Σαββάλας, Αθήνα, 2005.

Λάβδας, Κ., «Δημόσιες σφαίρες στο πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Κρατικότητα, Πολυφωνία και Θεσμοποίηση στις διαδικασίες εξευρωπαϊσμού», *Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 1, Αθήνα, σ.σ. 63-91.

Lagroye, J., Francois, B. & Sawicki, F., *Πολιτική κοινωνιολογία*, Έκδοση α΄, Τυπωθήτω-Δαρδανός, Γ., (μετάφραση: Μαγκανιώτης, Ε.), Αθήνα, 2008.

Μακροδημήτρης, Α., *Κράτος και κοινωνία των πολιτών*, Μεταμεσονύχτιες Εκδόσεις, Αθήνα, χχ.

Μαλούτας, Θ. – Οικονόμου, Δ., *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα*, Εξάντας, Αθήνα, 1988.

Μανιτάκης, Α., *Τι είναι κράτος*, Σαββάλας, Αθήνα, 2007.

Μαυρογορδάτος, Γ., *Ομάδες πίεσης και Δημοκρατία*, Έκδοση β΄, Πατάκης, Αθήνα, 2002.

Meny, Y., *Συγκριτική πολιτική*, τόμος 1^{ος}, (μετάφραση: Κυπριανός, Π. - Μπάλιας, Σ.), Παπαζήσης, Αθήνα, 1995.

Montlibert C., *Η πολιτική κυριαρχία*, (μετάφραση: Καψαμπέλη Κ.), Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμήτσα, Αθήνα, 2006.

Μοσκώφ, Η., *Πολιτική κουλτούρα και κοινωνία των πολιτών στην Ελλάδα την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών, Αθήνα, 2004.

Olson, M., *Η λογική της συλλογικής δράσης*, Έκδοση α΄, Παπαζήσης, Αθήνα, 1991.

Σεραφετινίδου, Μ., *Εισαγωγή στην πολιτική κοινωνιολογία*, Gutenberg, Αθήνα, 2006.

Schnapper, D., *Η κοινωνία των πολιτών. Δοκίμιο πάνω στην ιδέα του σύγχρονου έθνους*, (μετάφραση: Παπαδοπούλου, Δ.), Gutenberg, Αθήνα, 2000.

Schmidt, M., *Θεωρίες της δημοκρατίας*, Σαββάλας, Αθήνα, 2004.

Schwartzberg, R., *Πολιτική κοινωνιολογία*, (μετάφραση: Γιαννόπουλος Δ. & Κολιοπούλου Β.), τόμος 2^{ος}, Έκδοση γ΄, Παρατηρητής, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1984.

Σκουλάς, Γ., *Πολιτική επιστήμη και ιδεολογίες. Συστήματα εξουσίας και σύγχρονες ιδεολογίες*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2010.

Σπουρδαλάκης, Μ. & Παπαβλασόπουλος, Ε., «Κόμματα, ομάδες συμφερόντων και οι μετασχηματισμοί στο σύστημα εκπροσώπησης. Πέρα από τις θεωρίες της κρίσης»

στο Κοντιάδης, Ξ. & Ανθόπουλος, Χ. (επιμ.), *Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος*; Παπαζήσης, Αθήνα, 2008, σ.σ. 291-315.

Tilly, C., *Κοινωνικά κινήματα 1768-2004*, (μετάφραση: Τσακίρης, Θ.), Σαββάλας, Αθήνα, 2007.

Φερού, Ζ., *Το ζήτημα του ευρωπαϊκού κράτους*, (μετάφραση: Ζαρταμόπουλος, Ν.), Παπαζήσης, Αθήνα, 2006.

Χέλντ, Ν., *Μοντέλα Δημοκρατίας*, (μετάφραση: Τζιαντζή Μ.), Στάχου, Αθήνα, 1995.

Ψημίτης, Μ., «Τρόποι διερεύνησης του κορπορατισμού και των ομάδων συμφέροντος στην ώριμη καπιταλιστική κοινωνία» στο Ε.Κ.Κ.Ε., *Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα*, Πρακτικά Συνεδρίου του Συλλόγου Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (11-13 Ιανουαρίου 1989), Αθήνα, 1993, σ.σ. 157-193.

Ψημίτης, Μ., *Κορπορατιστική διαμεσολάβηση και κοινωνικός έλεγχος. Ζητήματα θεωρίας για τη συσσωμάτωση των συμφερόντων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999.

ΕΡΓΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Ανδρέου, Α., *Πηγές της ιστορίας της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Αρχεία–Αρχειακές Συλλογές, Βιβλιογραφία, Καταγραφή*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1992.

Βάμβουκας, Μ., *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*, Έκδοση ε΄, Γρηγόρης, Αθήνα, 1998.

Cohen, L., & Manion, L., *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 1994.

Colin, R., *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*, (μετάφραση: Νταλάκου, Β. & Βασιλικού, Κ.), Gutenberg, Αθήνα, 2007.

Δαουτόπουλος, Γ., *Μεθοδολογία κοινωνικών ερευνών*, Έκδοση γ΄, Ζυγός, Θεσσαλονίκη, 2002.

Δημαράς, Α., «Ιστοριογραφία της εκπαίδευσης», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 35, 1988, σ.σ. 191-197.

Δημαράς, Α., «Μεθοδολογικά ζητήματα στην ιστοριογραφία της νεοελληνικής Εκπαίδευσης», στο *Επίκαιρα θέματα ιστορίας εκπαίδευσης* (επιμέλεια: Μπουζάκης, Σ.), Gutenberg, Αθήνα, 2002.

Δημαράς, Κ. & Σβορώνος, Ν., *Η μέθοδος της ιστορίας. Ιστοριογραφικά και αυτοβιογραφικά σχόλια*, Άγρας, Αθήνα, 1995.

Δημητρόπουλος, Ε., *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας*, Έκδοση γ΄, Έλλην, Αθήνα, 2001.

Duverger, M., *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών*, τόμος 2^{ος}, Ε.Κ.Κ.Ε. (μετάφραση: Παπαδοδήμας, Ν.), Αθήνα, 1976.

Encyclopedie De La Pleiade, *Ιστορία και μέθοδοί της*, (μετάφραση: Αναστόπουλος, Π.), τόμος 1^{ος}, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1979.

Encyclopedie De La Pleiade, *Ιστορία και μέθοδοί της*, τόμος 3^{ος}, (μετάφραση: Αναστόπουλος, Π.), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1987.

Hobsbawm, E., *Για την Ιστορία*, (μετάφραση: Ματάλας, Π.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1998.

Ιωσηφίδης, Θ., *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*, Έκδοση α΄, Κριτική, Αθήνα, 2003.

Ιωσηφίδης, Θ., *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Έκδοση α΄, Κριτική, Αθήνα, 2008.

Καλτσούνη-Νόβα, Χ., *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Gutenberg, Αθήνα, 2006.

Κυριαζή Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.

Λάζος, Γ., *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Θεωρία και πράξη*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1998.

Λυδάκη, Α., *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*, Έκδοση ζ΄ (ανατύπωση), Καστανιώτης, Αθήνα, 2010.

Mason, J., *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, (επιμέλεια: Κυριαζή, Ν.), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003.

Μπονίδης, Κ., *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας*, Έκδοση α΄, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2004.

Πυργιωτάκης, Ι. & Παπαδάκης, Ν., «Ερμηνευτική μέθοδος και έρευνα γύρω από την εκπαιδευτική πολιτική και μεταρρύθμιση: Ζητήματα αλήθειας και μεθόδου» στα *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος* στη Ναύπακτο, 13–15 Νοεμβρίου 1998 (επιμέλεια: Χάρης, Κ. κ.α.), Ατραπός, Αθήνα, 1999, σ. 853 - 858.

Πυργιωτάκης, Ι. & Παπαδάκης, Ν., «Ερμηνευτική μέθοδος και τάξη του λόγου στην εκπαιδευτική πολιτική: Η περίπτωση του Ημερήσιου τύπου» στα *Πρακτικά του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος* στην Αθήνα, 2–4 Νοεμβρίου 2000, τόμος 1^{ος} (επιμέλεια: Παπάς, Αθ. κ.α.), Ατραπός, Αθήνα, 2002, σ. 73 – 99.

Περσιάνης, Π., «Το παράδειγμα των Karl Popper και Brian Holmes ως εργαλείο ανάλυσης του συγκειμένου των εκπαιδευτικών αλλαγών» στο *Επίκαιρα θέματα ιστορίας εκπαίδευσης* (επιμέλεια: Μπουζάκης, Σ.), Gutenberg, Αθήνα, 2002.

Skocpol, T., *Ιστορική Κοινωνιολογία. Όραμα και μέθοδος*, (μετάφραση: Μαρκέτος, Σ.), Κατάρτι, Αθήνα, 1999.

Τερέζης, Χ. & Κουσουράκης, Γ., *Μεθοδολογικά Προλεγόμενα στη Διδακτική των Θρησκευτικών*, τόμος 1^{ος}, Gutenberg, Αθήνα, 1996.

Ε.Κ.Κ.Ε., *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, (επιμέλεια: Φίλιας, Β. – Παππάς, Π.), Gutenberg, Αθήνα, 1996.

Walsh, W., *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της ιστορίας*, (μετάφραση: Βώρος, Φ.), Έκδοση β΄, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1985.

Ψύλλα, Μ., «Το μήνυμα ως αντικείμενο ερμηνείας και ανάλυσης στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πράξης» στο Παπαγεωργίου Γ., *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*, Έκδοση α΄, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, Αθήνα, 1998, σ.σ. 73-118.

Ψυχοπαίδης, Κ., *Ιστορία και Μέθοδος*, Σμίλη, Αθήνα, 1994.

ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Αδάμου, Μ., *Το εκπαιδευτικό σύστημα στην υπηρεσία του εθνικού κράτους. Η ελληνική περίπτωση «1950–1976»*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2002.

Αθανασούλα–Ρέππα, Α., *Εκπαιδευτική διοίκηση, ανάπτυξη και πολιτική: η δευτεροβάθμια τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση και η περιφερειακή της διάσταση στην Ελλάδα*, Έλλην, Αθήνα, 1999.

Ανδρέου, Α., «Για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών», στο Κίνηση Εκπαιδευτικών «Δημήτρης Γληνός», *Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών*, Διογένης, Αθήνα, 1986.

Ανδρέου, Απ. & Παπακωνσταντίνου Γ., *Εξουσία και Οργάνωση-Διοίκηση του εκπαιδευτικού Συστήματος*, Νέα Σύνορα-Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1994.

Ανδρέου, Α., *Θέματα οργάνωσης και διοίκησης της εκπαίδευσης και της σχολικής μονάδας*, Νέα Σύνορα – Αντ. Λιβάνης, Αθήνα, 1999.

Ανδρέου, Α., «Τα επίκαιρα προβλήματα της οργάνωσης και της διοίκησης του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος», στο ΟΙΕΛΕ, *Οργάνωση και διοίκηση σχολικών μονάδων*, (επιμέλεια: Ανδρέου Α.), Αθήνα, 2001.

Ανδρέου, Α., «Η επιμόρφωση των στελεχών της εκπαίδευσης» στο *Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού*, (επιμέλεια: Μπαγάκης, Γ.), Μεταίχμιο, Αθήνα, 2005, σ. σ. 309–316.

Ανθογαλίδου, Θ., *Η οργάνωση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα πριν και μετά τη μεταρρύθμιση του 1976*, Ιωάννινα, 1980.

Αρσένης, Γ., «Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της περιόδου 1996-2000» στο Χαραλάμπους, Δ., *Μεταπολίτευση και εκπαιδευτική πολιτική. Παρελθόν-παρόν-μέλλον*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2007, σ.σ. 31-39.

Banks, O., *Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, (μετάφραση: Δαρβέρης, Τ.), Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1987.

Βαρνάβα-Σκούρα, Τ. (κ.α.), *Εκπαίδευση στην Ελλάδα: Ποσοτικά στοιχεία 1960-1990*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 1993.

Βαρνάβα-Σκούρα, Τ. (κ.α.), *Το σχολείο στην Ελλάδα-ποσοτικά στοιχεία 1960-1990. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δευτεροβάθμια εκπαίδευση: μαθητές, εκπαιδευτικοί, σχολικές μονάδες, σχολική φοίτηση*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2000.

Βεργίδης, Δ. – Υφαντή, Α. (επιμ.), *Θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής. Θεωρητικές αφηρησίες και εκπαιδευτικά προγράμματα για τη βελτίωση του σχολείου*, Ύψιλον, Αθήνα, 2011.

Blackledge, D. & Hunt, B., *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, (μετάφραση: Δεληγιάννη, Μ.), Μεταίχμιο, Αθήνα, 2004.

Γεωργίου, Α., *Στατιστικά στοιχεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης 1991-92 έως και 1996-97*, Διπλωματική εργασία στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 1998.

Γεωργογιάννης, Π., «Κριτήρια επιλογής και πιστοποίηση διοικητικής επάρκειας και διοικητικής ετοιμότητας για υποψήφιους εκπαιδευτικούς-διευθυντές σχολικών μονάδων, στελεχών εκπαίδευσης και σχολικών συμβούλων. Η πρότασή μας» στα *Πρακτικά του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα «Διοίκηση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας Εκπαίδευσης»*, τόμος 2^{ος}, Πάτρα, 2005, σ.σ. 70-85.

Γεωργιάδης, Ν., *Διαμόρφωση και εφαρμογή της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής: Η περίπτωση του Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου*, Α δημοσίευτη Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική ηλικία, Αθήνα, 2000.

Γιοκαρίνης, Κ., *Ο Σχολικός Σύμβουλος. Εποπτεία και αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών*, Γρηγόρης, Αθήνα, 2000.

Γράβαρης, Δ., «Η φυσιγνωμία της μεταπολιτευτικής περιόδου: Το μεταρρυθμιστικό φαινόμενο» στο Χαραλάμπους, Δ., *Μεταπολίτευση και εκπαιδευτική πολιτική. Παρελθόν-παρόν-μέλλον*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2007, σ.σ. 51-69.

Carnoy, M., «Πολιτική οικονομία της εκπαίδευσης», *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, τόμος 7^{ος}, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1991, σ. 3911-3918.

Δέδε, Δ., «Η σχέση κράτους και εκπαίδευσης. Οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις», *Σχολείο και Ζωή*, τ. 11, 1995, σ. 380–382.

Δερβίσης, Σ., *Ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης και σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα*, Μέλισσα, Θεσσαλονίκη, 1985.

Δερτιλής, Γ., *Παιδεία και ιστορία*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1999.

Δημαράς, Α., *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, τόμοι 1^{ος}-2^{ος}, Ερμής, Αθήνα, 1990.

Erlinghagen, K., «Πολιτική (πολιτικά συστήματα) και εκπαίδευση», *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, τόμος 7^{ος}, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1991, σ. 3918.

Ε.Σ.Υ.Ε., *Μηνιαίον δελτίον στατιστικής δημοσίων οικονομικών. Σεπτέμβριος 1964*, τόμος 9^{ος}, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1964.

Ε.Σ.Υ.Ε., *Μηνιαίον δελτίον στατιστικής δημοσίων οικονομικών. Δεκέμβριος 1964*, τόμος 12^{ος}, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1965.

Ε.Σ.Υ.Ε., *Χρηματοδότηση της εκπαιδεύσεως 1971/72-1992/93*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1994.

Ε.Σ.Υ.Ε., *Στατιστική της εκπαιδεύσεως 1986/87-1991/92*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 1997.

Ευαγγελόπουλος, Σ., *Ελληνική εκπαίδευση*, τόμος 2^{ος}-3^{ος}, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.

Green, A., *Εκπαίδευση και συγκρότηση του κράτους. Η ανάπτυξη των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στη Γαλλία και στις Η.Π.Α.*, (μετάφραση: Κιμουρτζής Π. - Μανιώτη Γ.), Gutenberg, Αθήνα, 2010.

Jones, M., «Πολιτική της εκπαίδευσης», *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, τόμος 7^{ος}, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1991, σ. σ. 3918–3928.

Ζαμπέτα, Ε., «Η εκπαίδευση ως κοινωνική πολιτική του κράτους. Συγκρότηση και επαναδιαπραγμάτευση πολιτικών» στο *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική*, (επιμέλεια: Γετίμης, Π. & Γράβαρης, Δ.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1993.

Ηλιού, Μ., *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, Πορεία, Αθήνα, 1984.

Ιμβριώτη, Ρ., *Παιδεία και Κοινωνία. Ελληνικά εκπαιδευτικά προβλήματα*, Έκδοση δ', Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1985.

Ιορδανίδης, Γ., «Ο ρόλος του Προϊσταμένου Διεύθυνσης και Γραφείου Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ως παράγοντα άσκησης διοίκησης», στα *Πρακτικά του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος* στη

Ναύπακτο, 13–15 Νοεμβρίου 1998 (επιμέλεια: Χάρης, Κ. κ.α.), Ατραπός, Αθήνα, 1999, σ. σ. 840-846.

Ιορδανίδης, Γ., *Ο ρόλος του Προϊσταμένου Διεύθυνσης και Γραφείου Εκπαίδευσης*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2002.

Κελπανίδης, Μ., *Κράτος Πρόνοιας και Εκπαίδευση*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991.

Καζαμίας, Α., «Η κατάρα του Σίσυφου στην ελληνική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: Μια κοινωνικο-πολιτική και πολιτισμική ερμηνεία, στο *Συγκριτική Παιδαγωγική ΙΙΙ. Θεωρητικά, μεθοδολογικά προβλήματα και σύγχρονες τάσεις στη διεθνή εκπαίδευση*, (επιμέλεια: Μπουζάκης Ι.), Gutenberg, Αθήνα, 1993.

Κακλαμάνης, Α., «Η εκπαιδευτική πολιτική της περιόδου 1982-1986» στο Χαραλάμπους, Δ., *Μεταπολίτευση και εκπαιδευτική πολιτική. Παρελθόν–παρόν–μέλλον*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2007, σ.σ. 21-30.

Κάτσικας, Χ. – Καββαδίας, Γ., *Κρίση του σχολείου και εκπαιδευτική πολιτική*, Gutenberg, Αθήνα, 1998.

Κ.Ε.Ε., *Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Συνοπτική εικόνα σε αριθμούς*, (επιμέλεια: Σκαρτσής, Π.), Αθήνα, 2003.

Κ.Ε.Ε.-Μπουζάκης, Σ., *Γεώργιος Α. Παπανδρέου (1888-1968). Ο πολιτικός της παιδείας*, τόμος 2^{ος}, Έκδοση α΄, Gutenberg, Αθήνα, 1999.

ΚΕΠΕ, *Η ελληνική εκπαίδευση στον ορίζοντα του 2000*, (επιμέλεια: Κάρμας Κ.), Αθήνα, 1995.

Κιτσαρά, Γ., *Διοίκηση και οργάνωση της εκπαίδευσης*, Αθήνα, 1985.

Κοντογιαννόπουλος, Β., *Παιδεία. Εκσυγχρονισμός υπό αναστολή*, Gutenberg, Αθήνα, 1991.

Κουρταλίδης, Θ., *Ελληνική παιδεία. Κρίσεις και προοπτικές*, Μήνυμα, Αθήνα, 1992.

Κουτούζης, Μ., «Ζητήματα σχετικά με την επιλογή στελεχών της εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα», στο ΟΙΕΛΕ, *Οργάνωση και διοίκηση σχολικών μονάδων*, (επιμέλεια: Ανδρέου Α.), Αθήνα, 2001.

Κούρνιας, Κ., *Αι εκπαιδευτικά μεταρρυθμίσεις*, Αθήνα, 1973.

Κυπριανός, Π., *Συγκριτική ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004.

Κωνσταντίνου, Χ., *Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτόν*, Σμυρνωτάκης, Αθήνα, 1994.

Λαΐνας, Θ., «Ο κομματισμός στη Διοίκηση της Εκπαίδευσης και η Υπέρβασή του», *Διοικητική Μεταρρύθμιση*, υπό δημοσίευση.

Μαρκόπουλος, Α., *Οργάνωση και διοίκηση εκπαιδύσεως*, Θεσσαλονίκη, 1978.

Μιχαλακόπουλος, Γ., *Το σχολείο και η σχολική τάξη. Κοινωνιολογικές προοπτικές*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1997.

Μοσχόπουλος, Γ. & Μπουζάκης, Σ., *Αντώνη Τρίτση ανέκδοτα κείμενα για την παιδεία*, Gutenberg, Αθήνα, 2005.

Μπουζάκης, Ι., *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1985)*, Έκδοση β΄, Gutenberg, Αθήνα, 1987.

Μπουζάκης, Σ. – Κουστουράκης, Γ. – Μπερδούση Ε., *Εκπαιδευτική πολιτική και συγκριτική επιχειρηματολογία στο παράδειγμα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων της γενικής και τεχνικο-επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα: μεταρρυθμιστικά επεισόδια 1913, 1929, 1959, 1964, 1976/77, 1985 και 1997/98*, Έκδοση α΄, Gutenberg, Αθήνα, 2001.

Μπουζάκης, Σ., *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση*, τόμος 1^{ος}, Έκδοση γ΄, Gutenberg, Αθήνα, 2002.

Μπουζάκης, Σ., *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση*, τόμος 2^{ος}, Έκδοση γ΄, Gutenberg, Αθήνα, 2002.

Μπουζάκης, Σ., «Όψεις της Ιστοριογραφίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης», στο *Επίκαιρα θέματα ιστορίας εκπαίδευσης* (επιμέλεια: Μπουζάκης, Σ.), Gutenberg, Αθήνα, 2002.

Μπουζάκης, Σ., «Ιστοριογραφία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης: παρελθόν, παρόν και μέλλον» στα Πρακτικά του 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος στην Αλεξανδρούπολη, 28–30 Μαΐου 2004 (επιμέλεια: Χατζηδημού, Δ. κ.α.), Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2004, σ. σ. 725–736.

Μπουζάκης, Σ. (επιμ.), *Πανόραμα ιστορίας της εκπαίδευσης. Όψεις και Απόψεις*, τόμος 2^{ος}, Gutenberg, Αθήνα, 2011.

Μουζέλης, Ν. (επιμ.), *Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα*, Κ.Α.Ν.Ε.Π.- Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα, 2012.

Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, *Ατομικές Γνωματεύσεις*, Τμήμα Α΄ :

- 1/1973. Επιθεωρηταί Δημοτικής Εκπαιδύσεως. Συμμετοχή εις διαγωνισμόν. Προσόντα.
- 249/1997. Αξιολόγηση υποψήφιων στελεχών Δημ. Εκπαίδευσης.
- 250/1997. Επιλογή στελεχών εκπαίδευσης.
- 445/1997. Επιλογή στελεχών εκπαίδευσης.

- 709/1997. Τοποθέτηση προϊσταμένων Δ/νσεων και Γραφείων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης. Υπηρεσιακά Συμβούλια αυτών.
- 333/1998. Μοριοδότηση κριτηρίων στελεχών Δημ. Εκπαίδευσης.

Νούτσος, Χ., *Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1986.

Παπαδάκης, Ν., *Εκπαιδευτική πολιτική. Η εκπαιδευτική πολιτική ως κοινωνική πολιτική (;). Επιστημολογικές, μεθοδολογικές όψεις και θεματικά πεδία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003.

Παπαναούμ, Ζ., *Η διεύθυνση του σχολείου. Θεωρητική ανάλυση και εμπειρική διερεύνηση*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1995.

Πουλής, Π., *Η οργάνωση της εθνικής παιδείας. Νομική θεώρηση*, Σάκκουλας Α., Αθήνα–Κομοτηνή, 1995.

Πουλής, Π., *Δίκαιο της εκπαίδευσης*, Σάκκουλας Α., Αθήνα–Κομοτηνή, 1999.

Πουλής, Π., *Εκπαιδευτικό Δίκαιο και Θεσμοί*, Έκδοση β΄, Σάκκουλας Α., Αθήνα–Θεσσαλονίκη, 2004.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΘ΄, 5/4/1976.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΙΒ΄, 8/4/1976.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΙΓ΄, 9/4/1976.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΙΔ΄, 12/4/1976.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΙΕ΄, 13/4/1976.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση Γ΄, 6-7/10/1982.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΙΔ΄, 3/11/1982.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΙΗ΄, 4/9/1991.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΙΘ΄, 5/9/1991.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΚΒ΄, 11/9/1991.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΚΒ΄, 7/5/1992.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση Ι΄, 15/10/2001.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΚΒ΄, 1/11/2001.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΞΣΤ΄, 14/1/2002.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΞΖ΄, 15/1/2002.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΞΘ΄, 17/1/2002.

Πυργιωτάκης, Ι., *Εκπαίδευση και κοινωνία στην Ελλάδα. Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.

Ράλλης, Γ., *Ο εκσυγχρονισμός της παιδείας με τη μεταρρύθμιση του 1976*, Αθήνα, 1986.

Σταμέλος, Γ. – Βασιλόπουλος, Α., *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική: συγκρότηση, μεθοδολογία, μεθοδολογία υλοποίησης, επιδράσεις στην ελληνική εκπαίδευση και κατάρτιση*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2004.

Σταμέλος, Γ., *Εκπαιδευτική Πολιτική*, Διόνικος, Αθήνα, 2009.

Ράπτης, Π., «Πολιτική εξουσία και εκπαιδευτική πραγματικότητα: Μια σχέση ενδημικής απόκλισης», *Εκπαιδευτική Ρότα*, τ. 1, 1997, σ. 4 – 9.

Ράπτης, Ν. & Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη Χ., *Ηγεσία και διοίκηση εκπαιδευτικών μονάδων: η ταυτότητα του διευθυντή της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 2007.

Σαϊτής, Χ., *Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης. Θεωρία και πράξη*, Έκδοση β΄, Ατραπός, Αθήνα, 2000.

Σαϊτής, Χ., *Ο διευθυντής στο σύγχρονο σχολείο. Από τη θεωρία στην πράξη*, Έκδοση β΄, Αθήνα, 2002.

Σαματάς, Μ., «Ο ελληνικός εκπαιδευτικός γραφειοκρατισμός. Μια κοινωνικο-πολιτική θεώρηση της γραφειοκρατούμενης ελληνικής εκπαίδευσης», στο *Ελληνική Εκπαίδευση: Προοπτικές ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού* (επιμέλεια: Καζαμίας, Α & Κασσωτάκης, Μ.), Σείριος, Αθήνα, 1995, σ. σ. 120-149.

Σιδηρόπουλος, Δ., *Κράτος Πρόνοιας και εκπαίδευση στην Ελλάδα 1974–1997*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2003.

Στραβάκου, Π., *Ο διευθυντής της σχολικής μονάδα Πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2003.

Τερζής, Ν., *Μελέτη της εκπαίδευσης του νεοελληνισμού. Πριν από το κράτος-έξω από το κράτος-στο κράτος*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 2010.

Τζάνη, Μ. & Παμουκτσόγλου, Τ., *Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: «Ταυτόν και αλλοτριμορφοδίαιτον»*, Έκδοση γ΄, Ερωδιός, Θεσσαλονίκη, 2002.

Τσόνιας, Σ., *Επιλογή στελεχών στην εκπαίδευση. Συγκριτική προσέγγιση νόμων και προεδρικών διαταγμάτων*, Έκδοση α΄, Μήγυρις, Αθήνα, 2005.

Τσουκαλάς, Κ., *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1987.

ΥΠΕΠΘ, *Εθνικός διάλογος για την παιδεία. Το νέο σχολείο: Δημοτικό-Γυμνάσιο-Λύκειο*, Αθήνα, 1987.

ΥΠΕΠΘ, *Εθνικός διάλογος για την παιδεία: Ομιλία του υπουργού κ. Γ. Σουφλιά στο Ζάππειο*, Αθήνα, 1991.

ΥΠΕΠΘ, *Εθνικός διάλογος για την παιδεία. Στάδιο Α: Καταγραφή απόψεων-τάσεων. Ερωτηματολόγιο Α.Ε.Ι.*, Αθήνα, 1991.

Υφαντή, Α., «Μοντέλα εκπαιδευτικής πολιτικής και εκπαιδευτικός έλεγχος στην Ελλάδα», *Νέα Παιδεία*, τ. 71, 1994, σ. σ. 106-117.

Υφαντή, Α., *Εκπαιδευτική πολιτική και σχεδιασμός για ένα σύγχρονο σχολείο*, Α. Λιβάνης, Αθήνα, 2012.

Φίλος, Σ., *Το χρονικό ενός θεσμού. Διοίκηση και εποπτεία της εκπαίδευσης κατά την τελευταία 150/ετία 1832–1982*, Βιβλία για όλους, Αθήνα, 1984.

Φίντζου, Ε., «Επιλογή, υποστήριξη και παραπέρα εξέλιξη και ανάπτυξη των στελεχών εκπαίδευσης» στα *Πρακτικά του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα «Διοίκηση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας Εκπαίδευσης»*, τόμος 2^{ος}, Πάτρα, 2005, σ.σ. 225-235.

Χαραλαμπάκης, Ι., *Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: εκπαιδευτική πολιτική, δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης, σύγκριση με άλλα εκπαιδευτικά συστήματα*, Καμπανάς, Αθήνα, 1980.

Χαραλάμπους, Δ., *Μεταπολίτευση και εκπαιδευτική πολιτική. Παρελθόν–παρόν–μέλλον*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2007.

Χατζηστεφανίδης, Γ., *Ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης (1821-1986)*, Έκδοση, β', Παπαδήμας, Αθήνα, 1990.

ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Αγγελίδης, Μ., «Η θεωρία των δικαιωμάτων στο σύγχρονο φιλελευθερισμό: Ζητήματα κριτικής ανακατασκευής στις θεωρίες των R. Nozick, J. Rawls, R. Dworkin» στο *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική*, (επιμέλεια: Γετίμης, Π. & Γράβαρης, Δ.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1993.

Αλτουσέρ, Λ., *Θέσεις (1964-1975)*, (μετάφραση: Γιαταγάνας, Ξ.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1978.

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια α'-ε'*, (απόδοση: Μοσκόβης, Β.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1993.

Berger, P. & Luckmann, T., *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, (μετάφραση: Αθανασίου, Κ.) Έκδοση β΄, Νήσος, Αθήνα, 2003.

Bottomore, T., *Κοινωνιολογία*, Έκδοση β΄, (μετάφραση: Τσαούσης, Δ.), Gutenberg, Αθήνα, 2001.

Burke, P., *Ιστορία και κοινωνική θεωρία*, (μετάφραση: Τερζάκης, Φ.), Νήσος, Αθήνα, 2002.

Buci-Glucksmann, C., *Ο Gramsci και το κράτος. Για μια υλιστική θεωρία της φιλοσοφίας*, (μετάφραση: Καστορινός, Π.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1984.

Craib, I., *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, (μετάφραση: Τζιαντζή, Μ. & Λέκκας, Π.), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.

Δεσποτόπουλος, Κ., *Μελετήματα πολιτικής φιλοσοφίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1975.

Eco, U., *Τα όρια της ερμηνείας*, (μετάφραση: Κονδύλη, Μ.), Έκδοση β΄, Γνώση, Αθήνα, 1993.

Eco, U., *Ερμηνεία και Υπερερμηνεία*, (μετάφραση: Παπακωνσταντίνου, Α.), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997.

Galbraith, J., *Η καλή κοινωνία*, Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνης, Αθήνα, 1997.

Giddens, A., *Κοινωνιολογία*, (μετάφραση-επιμέλεια: Τσαούσης, Δ.), Gutenberg, Αθήνα, 2002.

Howarth, D., *Η έννοια του λόγου*, (μετάφραση: Καναούτη, Σ.), Πολύτροπον, Αθήνα, 2008.

Κουζέλης, Γ. - Ψυχοπαίδης, Κ. (επιμ.), *Επιστημολογία των κοινωνικών επιστημών*, Νήσος, Αθήνα, 1996.

Kuhn, T., *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*, (μετάφραση: Γεωργακόπουλος, Γ. – Κάλφας, Β.), Έκδοση θ΄, Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα, 1997.

Κωνσταντοπούλου, Χ., *Για μια κοινωνιολογία της εργασίας*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1994.

Laclau, E., *Για την επανάσταση της εποχής μας*, (μετάφραση: Σταυρακάκης, Γ.), Νήσος, Αθήνα, 1997.

Λιανός, Θ. & Νταούλη-Ντεμούση, Α., *Οικονομική της Εργασίας*, Έκδοση α΄, Ε. Μπένου, Αθήνα, 1998.

Λιανός, Θ., *Κοινωνική δικαιοσύνη. Θεωρίες, ιδέες, εμπειρίες, προτάσεις*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2000.

Lyotard, J., *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*, (μετάφραση: Παπαγιώργης, Κ.), Έκδοση β΄, Γνώση, Αθήνα, 1993.

Marcuse, H., *Ο μονοδιάστατος άνθρωπος*, (μετάφραση: Λυκούδης Μ.), Παπαζήσης, Αθήνα, 1971.

Marx, K. – Engels, F., *Για το συνδικαλισμό. Θεωρία, οργάνωση, δράση*, (μετάφραση: Τουρνικιώτης, Π.), Γ. Αναγνωστίδης, Αθήνα, χ.χ.

Μολύβας, Γ., *Δικαιώματα και θεωρίες δικαιοσύνης*, Πόλις, Αθήνα, 2004.

Μουζέλης, Ν., *Μεταμαρξιστικές προοπτικές. Για μια νέα πολιτική οικονομία και κοινωνιολογία*, (μετάφραση: Καπετανγιάννης, Β.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1992.

Μουζέλης, Ν., *Επιστροφή στην κοινωνιολογική θεωρία*, (μετάφραση: Καπετανγιάννης, Β.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1997.

Mouffe, C., *Το δημοκρατικό παράδοξο*, (μετάφραση: Σταυρακάκης, Γ.), Πόλις, Αθήνα, 2004.

Μπάλιας, Σ., *Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εποχή της δημοκρατίας*, Παπαζήση, Αθήνα, 2004.

Μπόμπιο, Ν., *Ισότητα και ελευθερία*, Πόλις, Αθήνα, 1998.

Offe, K., *Κοινωνία της εργασίας*; (επιμέλεια: Τουτζιαράκης, Γ.), Νήσος, Αθήνα, 1993.

Παγκάκης, Γ., *Εισαγωγή στη Δημόσια Διοίκηση*, Έκδοση γ΄, Σάκκουλας, Αθήνα–Κομοτηνή, 1991.

Παπαγεωργίου, Κ., *Η πολιτική δυνατότητα της δικαιοσύνης*, Νήσος, Αθήνα, 1994.

Rawls, J., *Θεωρία της δικαιοσύνης*, Έκδοση γ΄, Πόλις, Αθήνα, 2003.

Rawls, J., *Ο πολιτικός φιλελευθερισμός*, (μετάφραση: Μαρκέτος, Σ.), Έκδοση α΄, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2004.

Rawls, J., *Η δίκαιη κοινωνία: Η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία. Μια αναδιατύπωση*, (μετάφραση: Παιονίδης, Φ.), Πόλις, Αθήνα, 2006.

Rosanvallon, P., *Το νέο κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας*, Έκδοση α΄, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2003.

Ricouer, P., *Δοκίμια ερμηνευτικής*, Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα, 1990.

Ροζάνης, Σ., *Η ερμηνευτική ως πράξη και θεώρηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1996.

Sandel, M., *Ο φιλελευθερισμός και τα όρια της δικαιοσύνης*, (μετάφραση: Γεωργοπούλου, Κ.), Πόλις, Αθήνα, 2003.

Sen, A., *Επανεξετάζοντας την ανισότητα*, (μετάφραση: Γεωργοπούλου, Κ.), Έκδοση α΄, Καστανιώτης, Αθήνα, 2004.

Σπανού, Κ., *Οργάνωση και εξουσία. Προβλεψιμότητα και Διαφάνεια στη Δημόσια Διοίκηση*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1990.

Σταμάτης, Κ., *Αστική κοινωνία, δικαιοσύνη και κοινωνική κριτική*, Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, Αθήνα, 1995.

Σταμάτης, Κ., *Δίκαιο και δικαιοσύνη στην εποχή των ορίων*, Πόλις, Αθήνα, 2000.

Τσαούσης, Δ., *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, Ανατύπωση 19^η, Gutenberg, Αθήνα, 2006.

Foucault, M., *Η μικροφυσική της εξουσίας*, (μετάφραση: Τρουλινού, Λ.), Έκδοση α΄, Ύψιλον, Αθήνα, 1991.

Foucault, M., *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*, (μετάφραση: Δημητρούλια, Τ.), Έκδοση α΄, Ψυχογιός, Αθήνα, 2002.

Weber, M., *Κοινωνιολογία του κράτους*, (μετάφραση: Κυπραίος, Μ.), Κένταυρος, Αθήνα, 1996.

ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Αθανασάτου, Γ., Ρήγος, Α., Σεφεριάδης, Σ. (επιμ.), *Η Δικτατορία 1967-1974. Πολιτικές πρακτικές – Ιδεολογικός λόγος – Αντίσταση*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1999.

Αλιβιζάτος, Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Έκδοση γ΄, Θέμελιο, Αθήνα, 1995.

Βεργόπουλος, Κ., «Το κράτος στον περιφερειακό καπιταλισμό» στο Βεργόπουλος, Κ. (κ.α.), *Το κράτος στον περιφερειακό καπιταλισμό*, Εξάντας, Αθήνα, 1985, σ.σ.17-49.

Βερέμης, Θ., *Ο στρατός στην Ελληνική Πολιτική. Από την Ανεξαρτησία στη Δημοκρατία*, (μετάφραση: Παπαθανασοπούλου, Σ.), Κούριερ-Εκδοτική, Αθήνα, 2000.

Βούλγαρης, Γ., *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2001.

Βούλγαρης, Γ., *Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση στην Παγκοσμιοποίηση*, Πόλις, Αθήνα, 2008.

Βουρνάς, Τ., *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας. Από τα πρώτα μετεμφυλιοπολεμικά χρόνια ως την ημέρα του στρατιωτικού πραξικοπήματος των συνταγματαρχών*, Τολίδης, Αθήνα, 1986.

Βουρνάς, Τ., *Ιστορία της νεώτερης και σύγχρονης Ελλάδας. Χούντα–Φάκελος Κύπρου*, τόμος 6ος, Πατάκης, Αθήνα, 1998.

Γρηγοριάδης, Σ., *Ιστορία της δικτατορίας 1967-1974*, τόμος 3^{ος}, Καππόπουλος, Αθήνα, 1975.

Clogg, R., *Σύντομη ιστορία της νεώτερης Ελλάδας*, Έκδοση ε΄, (μετάφραση: Φουντέας Χ.), Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμήτσα, Αθήνα, 1999.

Δασκαλάκης, Γ., *Το ελληνικό πρόβλημα. Ποιο είναι και πώς λειτουργεί το σύγχρονο ελληνικό κράτος 1954-2005: Πενήντα χρόνια νεοελληνικό αδιέξοδο*, Έκδοση β΄, Κάκτος, Αθήνα, 2005.

Ιωακειμίδης, Π., *Ευρωπαϊκή Ένωση και ελληνικό κράτος. Οι επιπτώσεις από τη συμμετοχή στην ενοποιητική διαδικασία*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998.

Καζάκος, Π., *Η Ελλάδα ανάμεσα σε προσαρμογή και περιθωριοποίηση. Δοκίμια ευρωπαϊκής και οικονομικής πολιτικής*, Διάπτων, Αθήνα, 1991.

Καζάκος, Π., *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά. Οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, Έκδοση β΄, Πατάκης, Αθήνα, 2001.

Καλτσόγια-Τουρναβίτη, Ν., «Η μεταπολεμική ελληνική κοινωνία και η πορεία της προς τον θεσμικό-πολιτικό εκσυγχρονισμό» στο 4^ο *Επιστημονικό Συνέδριο, Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πάντειο Πανεπιστήμιο (24-27 Νοεμβρίου 1993), Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1994, σ.σ. 655-671.

Καραμπελιάς, Γ., *Κράτος και κοινωνία στη μεταπολίτευση (1974–1988)*, Εξάντας, Αθήνα, 1989.

Κούρτης, Κ., *Θεωρία και Πρακτική της Συγχρόνου Διοικήσεως*, τόμοι 1^{ος}-2^{ος}, 1981.

Λυριντζής, Χ. – Νικολακόπουλος, Η. – Σωτηρόπουλος, Δ. (επιμ.), *Κοινωνία και πολιτική: όψεις της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1996.

Μάνεσης, Α., «Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας» στο Αθανασάτου, Γ., Ρήγος, Α., Σεφεριάδης, Σ. (επιμ.), *Η Δικτατορία 1967-1974. Πολιτικές πρακτικές – Ιδεολογικός λόγος – Αντίσταση*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1999, σ.σ. 37-52.

Μαραβέγιας, Ν. & Σακελλαρόπουλος, Θ., *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και Ελλάδα: Οικονομία, κοινωνία, πολιτικές*, Διόνικος, Αθήνα, 2006.

Meunaud, *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα. Βασιλική εκτροπή και στρατιωτική δικτατορία*, τόμος 2^{ος}, (μετάφραση: Μερλόπουλος Π.), Σαββάλας, Αθήνα, 2002.

Μητάκος, Γ., «Οικονομικά και κοινωνικά αδιέξοδα στη δεκαετία του '60 και τάσεις υπέρβασής τους σε πολιτικό επίπεδο. Οι αγκυλώσεις μιας ανάπηρης καρέκλας» στο *4^ο Επιστημονικό Συνέδριο, Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πάντειο Πανεπιστήμιο (24-27 Νοεμβρίου 1993), Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, Αθήνα, 1994, σ.σ. 699-713.

Μοίρα – Μυλωνοπούλου, Π., *Οι δημόσιοι υπάλληλοι. Κοινωνιολογική προσέγγιση*, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998.

Μουζέλης, Ν., *Νεοελληνική κοινωνία: Όψεις υπανάπτυξης*, (μετάφραση: Μαστοράκη, Τζ.), Εξάντας, Αθήνα, 1978.

Μουζέλης, Ν., *Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημι-περιφέρεια. Ελλάδα, Βαλκάνια, Λατινική Αμερική*, (μετάφραση: Καπετανγιάννης, Β.), Θεμέλιο, Αθήνα, 1987.

Ράλλης, Γ., *Άρθρα, Λόγοι, Συνεντεύξεις*, Ερμείας, Αθήνα, 1977.

Ράλλης, Γ., *Πολιτικά άρθρα και άλλα κείμενα*, Αθήνα, 1978.

Ράλλης, Γ., *Χωρίς προκατάληψη για το παρόν και το μέλλον*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα, 1983.

Ράλλης, Γ., *Πολιτικές εκμυστηρεύσεις 1950-1989. Αποκαλυπτικές μαρτυρίες για κρίσιμες στιγμές της σύγχρονης ελληνικής πολιτικής ζωής*, Προσκήνιο, Αθήνα, 1990.

Ράλλης, Γ., *Εις ώτα μη ακουόντων*, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα, 1995.

Ρήγος, Α. – Σεφεριάδης, Σ. – Χατζηβασιλείου, Ε. (επιμ.), *Η σύντομη δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2008.

Σακελλαρόπουλος, Θ. (επιμ.), *Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους*, Έκδοση α΄, Κριτική, Αθήνα, 1999.

Σακελλαρόπουλος, Σ., *Η Ελλάδα στη μεταπολίτευση: Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις 1974-1988*, Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνης, Αθήνα, 2001.

Σακελλαρόπουλος, Σ. – Σωτήρης, Π., *Αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμός. Κοινωνικοί και πολιτικοί μετασχηματισμοί στην Ελλάδα της δεκαετίας του '90*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2004.

Σβορώνος, Ν., *Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1983.

Σβορώνος, Ν., *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Έκδοση ιγ΄, (μετάφραση : Ασδραχά, Α.) Θεμέλιο, Αθήνα, 1999.

Στασινοπούλου, Ο., *Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής*, Gutenberg, Αθήνα, 1996.

Σωτηρόπουλος, Δ., *Η κορυφή του πελατειακού κράτους. Οργάνωση, στελέχωση και πολιτικοποίηση των ανώτερων βαθμίδων της κεντρικής διοίκησης στην Ελλάδα, 1974–2000*, Ποταμός, Αθήνα, 2001.

Σωτηρόπουλος, Δ., *Κράτος και μεταρρύθμιση στη σύγχρονη νότια Ευρώπη. Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία*, Ποταμός, Αθήνα, 2007.

Τσουκαλάς, Κ., *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1987.

Τσουκαλάς, Κ., «Η ιδεολογική επίδραση του Εμφυλίου Πολέμου» στο Αλιβιζάτος, Ν.(κ.α.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Θεμέλιο (μετάφραση: Δρίτσα Μ. - Λυκιαρδοπούλου Α.), Αθήνα, 1984, σ.σ. 562-594.

Τσουκαλάς, Κ., *Η ελληνική τραγωδία. Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*, Νέα Σύνορα–Α.Α. Λιβάνη (μετάφραση: Ιορδανίδη, Κ.), Αθήνα, 1981.

Τσουκαλάς, Κ., «Για τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας» στο Τσουκαλάς, Κ. (κ.α.), *Προσεγγίσεις: Κοινωνική δομή και αριστερά (μεταβολές στη δεκαετία '80-'90)*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1990, σ.σ. 16-97.

Τσουκαλάς, Κ., *Είδωλα πολιτισμού. Ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα στη σύγχρονη πολιτεία*, Έκδοση β', Θεμέλιο, Αθήνα, 1998.

Τσουκαλάς, Κ., *Η Εξουσία ως Λαός και ως Έθνος. Περιπέτειες σημασιών*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1999.

Χαραλάμπης, Δ., «Οι θεωρίες για το κράτος του περιφερειακού κοινωνικού σχηματισμού. Ένας κάποιος αντίλογος» στο Βεργόπουλος, Κ. (κ.α.), *Το κράτος στον περιφερειακό καπιταλισμό*, Εξάντας, Αθήνα, 1985, σ.σ. 149-179.

Χαραλάμπης, Δ., *Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός. Η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα*, Εξάντας, Αθήνα, 1989.

Χατζηιωσήφ Χ., «Η Πολιτική Οικονομία της Μεταπολεμικής Ελλάδας, 1944-1996» στο *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία (18^{ος}–20^{ος} αιώνες)*, Τυπωθήτω-Δαρδανός Γ., Αθήνα, 1999, σ.σ. 287-317.

Woodhouse, C., *Η άνοδος και η πτώση των συνταγματάρχων*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα, χ.χ.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ – ΟΜΑΔΕΣ ΠΙΕΣΗΣ – ΙΔΕΟΤΥΠΟΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ
ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Ainsworth, S., *Analyzing Interest Groups*, WW Norton & Co, New York-London, 2002.

Ball, A., *Modern Politics and Government*, 3^{ed} Edition, Macmillan, London, 1983.

Ball, A. & Millard F., *Pressure politics in industrial societies*, Macmillan, London, 1986.

Binderkrantz, A., “Interest group strategies: Navigating between privileged access and strategies of pressure”, *Political Studies*, Vol 53, 2005, p.p. 694-715.

Birch, A., *The concepts and theories of modern democracy*, 2nd Edition, London, 2001.

Booth, A., *The economics of the trade union*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Cawson, A., “Pluralism, corporatism and the role of the state”, *Government and Opposition*, Vol 13, No 2, 1978, p.p. 175-198.

Cawson, A., *Corporatism and Political Theory*, Blackwell Basil, Oxford, 1986.

Dahl, R., *Democracy and its Critics*, Yale University Press, New Haven and London, 1989.

Hague, R., Harrop, M., Breslin, S., *Comparative Government and Politics. An Introduction*, 4th Edition, Macmillan Press LTD, Hampshire - London, 1998.

Hirst, P., *The Pluralist Theory of the State*, Routledge, London and New York, 1989.

Howlett, M. & Ramesh, M., *Studying Public Policy. Policy Cycles and Policy Subsystems*, Oxford University Press, Oxford, 1995.

John, P., *Analyzing public policy*, Continuum, London-New York, 2006.

Lavdas, K., *The Europeanization of Greece. Interest Politics and the Crises of Integration*, Macmillan Press, London, 1997.

Lavdas, K. & Mendrinou, M., *Politics, Subsidies and Competition. The New Politics of State Intervention in the European Union*, Edward Elgar, Cheltenham (UK)-Northampton (USA), 1999.

King, R., *The State in Modern Society. New Directions in Political Sociology*, Macmillan Press, London, 1986.

Linz, J. & Stepan, A., *Problems of democratic transition and consolidation*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1996.

Lyons, D., *Forms and Limits of Utilitarianism*, The Clarendon Press, Oxford, 1965.

Nozick, R., *Anarchy, State and Utopia*, B. Blackwell, Oxford, 1980.

Middlemas, K., "Corporate Bias" in Held, D. et al (eds), *States and Societies*, Martin Robertson, Oxford, 1983, pp. 330-337.

Molina, O. & Rhodes, M., "Corporatism: The Past, Present, and Future of a Concept", *Annual Reviews of Political Science*, 5, 2002, p.p.305-331.

Parsons, W., *Public Policy. An Introduction to the theory and practice of Policy Analysis*, Edward Elgar, Cheltenham (UK)-Northampton (USA), 2005.

Paumganter, F.R. & Leech, B., *Basic interests: The importance of groups in politics and political science*, Princeton University Press, Princeton, 1998.

Rhodes, M., "The Political Economy of Social Pacts: 'Competitive Corporatism' and European Welfare State Reform", in Pierson, P. (ed), *The New Politics of the Welfare State*, Oxford University Press, Oxford, 2009, pp. 165-194.

Richardson, J., *Pressure Groups*, Oxford University Press, Oxford, 1993.

Richardson, J., "Government, interest groups and policy change", *Political Studies*, Vol 48 (5), 2000, p.p. 1006-1025.

Schmitter, P., "Still the Century of Corporatism ?", *Review of Politics*, Vol. 36, no 1, 1974, p. 85-31.

Schmitter, P., "Intermediaries in the consolidation of neo-democracies. The role of parties, associations and movements", *European University Institute, Working Paper* n. 130, Barcelona, 1997.

Schmitter, P. & Grote, J., "The Corporatist Sisyphus: Past, Present and Future", *European University Institute, Working Paper*, SPS No 97/4, Florence, 1997.

Schwarzmantel, J., *The State in Contemporary Society. An Introduction*, Harvester & Wheatsheaf, Hertfordshire, 1994.

Triantafillou, P., "Reflections on where the theory of neo-corporatism in Greece has stopped and where the praxis (or the absence?) of neo-corporatism may be going", *European University Institute, Paper prepared for the 1st London School of Economics PhD Symposium on Modern Greece*, June 21st, 2003.

Wassenberg, A. "Neo-corporatism and the quest for control: the cuckoo game" in Lehmbruch, G. & Schmitter, P. (eds), *Patterns of Corporatist Policy Making*, Sage, London, 1982, pp. 83–108.

Watts, D., *Pressure Groups*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007.

Williamson, P., *Corporatism in Perspective. An Introductory Guide to Corporatist Theory*, Sage Publications, London, 1989.

Williamson, P., *Varieties of Corporatism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Zeigler, H., *Pluralism, Corporatism, and Confucianism*, Temple University Press, Philadelphia, 1988.

ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Archer, M., *Social Origins of Educational Systems*, Sage Publications, London and Beverly Hills, 1984.

Bascia, N., "Teacher Unions and education reform" in Hargreaves, A. et al (eds), *International Handbook of Educational Change*, Kluwer Academic Publishers, London, 1998, pp. 895-915

Bascia, N., "What Teachers Want from their Unions: What We Know from Research", in Compton, M. & Weiner, L. (eds), *The global assault on teaching, teachers, and their unions*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, pp. 95-108.

Compton, M. & Weiner, L. (eds), *The global assault on teaching, teachers, and their unions*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

Demaine, J., *Education Policy and Contemporary Politics*, Palgrave, Hampshire, 2002.

Leithwood, K. (ed.), *International Handbook of educational leadership and administration*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/ Boston/ London, 1996.

Murphey, K., "Teachers and their Unions: Why Social Class "Counts", in Compton, M. & Weiner, L. (eds), *The global assault on teaching, teachers, and their unions*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, pp. 75-79.

Olssen, M., O'Neill, A. & Codd, J., *Education Policy: Globalization, Citizenship and Democracy*, Sage, London, 2010.

Walton, J., *Administration and policy-making in Education*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1969.

Jackson, S. & Schuler, R., *Managing Human Resources*, 7th Edition, South-Western College Publishing, U.S.A, 2000.

ΕΡΓΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Atkinson, P. & Coffey, A., "Analysing documentary realities" in Silverman, D. (ed.), *Qualitative research. Theory, method and practice*, Sage Publication, London, 1997, pp. 45-62.

Baker, T., *Doing Social Research*, 3^{ed} Edition, MacGraw-Hill, Boston, 1999.

Berg, B., *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, 3^{ed} Edition, Allyn & Bacon, Boston, 1998.

Brannen, J. (ed.), *Mixing Methods: Qualitative and Quantitative Research*, Avebury, Aldershot (UK)-Brookfield (USA), 1995.

Bryman, A., & Burgess, R., *Analyzing Qualitative Data*, Routledge, London-New York, 1999.

Corbin, J., & Strauss, A., *Basics of Qualitative Research*, 2nd Edition, Sage Publications, 1998.

Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1998.

Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Strategies of Qualitative Inquiry*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1998.

Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Handbook of Qualitative Research*, 2^{ed} Edition, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 2000.

Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *The Sage handbook of Qualitative Research*, 3^{ed} Edition, Sage Publications, London, 2005.

Ely, M.,Vinz R., Dowing, M., Anzul, M., *On Writing Qualitative Research*, Falmer Press, London-Philadelphia, 1997.

Ely, M.,Vinz R., Dowing, M., Anzul, M., *On Writing Qualitative Research*, Falmer Press, London-Philadelphia, 1999.

Goffey, A. & Atkinson, P., *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1996.

Holsti, O., *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Addison-Wesley Publishing Co, Philadelphia, 1969.

Huberman, M. & Miles, M., "Data Management and Analysis Methods" in Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1998, pp.179-210.

Janesick, V., "The Dance of Qualitative research design. Metaphor, Methodolatry and Meaning" in Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Strategies of Qualitative Inquiry*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1998, pp.35-55.

Manning, P., & Swan, B., "Narrative, Content, and Semiotic Analysis" in Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1998, pp. 246-274.

Miles, M., & Huberman, M., *Qualitative Data Analysis*, 2nd Edition, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1994.

Morse, J., "Designing Funded Qualitative Research" in Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Strategies of Qualitative Inquiry*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1998, pp.56-85.

Paton, M., *Qualitative Evaluation and Research Methods*, 2nd Edition, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1990.

Paton, M., *Qualitative Research and Evaluation Methods*, 3rd Edition, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 2002.

Peräkylä, A., "Analyzing talk and text" in Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *The Sage handbook of Qualitative Research*, 3^{ed} Edition, Sage Publications, London, 2005, pp. 869-885.

Ratcliff, D., "Notes for Five Part Seminar on Qualitative Research" στο qualitativeresearch.ratcliffs.net. Τελευταία ανάκτηση 14/1/2012.

Siedel, J.V., "Qualitative Data Analysis, Qualis Research" στο www.qualisresearch.com. Τελευταία ανάκτηση 14/1/2012.

Silverman, D., *Qualitative research: theory, method and practice*, Sage, London, 1997.

Silverman, D., *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, Sage, London, 1999.

Strauss, A. & Corbin, J., "Grounded Theory Methodology. An Overview" in Denzin, N., & Lincoln, Y. (eds.), *Strategies of Qualitative Inquiry*, Sage Publications, Thousand Oaks-California, 1998, pp.158-183.

Strauss, A., *Qualitative analysis for social scientists*, Cambridge University Press, 1999.

Weber, R., "Basic Content Analysis" in Lewis-Beck, M. (ed), *Research Practice*, Sage Publications-Toppan Publishing, London, 1994, pp. 251-338.

Στο διαδίκτυο

www.doe.gr

etuce.homestead.com/etuce_en.html

www.ei-ie.org

europa.eu/index_el.htm

ec.europa.eu/civil-society

www.ilo.org/global/lang--en/intex.htm

www.sociosite.net/topics/activism.php

